ARNOBII AFRI

DISPUTATIONUM

ADVERSUS GENTES

LIBRI VII.

RECOGNOVIT

NOTIS PRIORUM INTERPRETUM SELECTIS ALIORUMQUE ET SUIS ILLUSTRAVIT

IO. CONRADUS ORELLIUS

PASTOR AD AEDEM SPIRITUS SANCTI ET CANONICUS COLLEGII CAROLINI TURICENSIS

PARS II.

LIPSIAE, 1816.

SUMTIBUS FRID. CHRIST. GUIL. VOGELII.

ANNOTATIONES

IN

ARNOBII

DISPUTATIONUM ADVERSUS GENTES

LIBROS II — VII.

ANNOTATIONES

IN

LIBRUM II.

Cap. I. — Si nullam esse ducitis contumeliam respondere aliquid interrogatos] Neque enim satis honestum videtur superiores et dominos interrogare. Salvianus Epist. III. *Parentes carissimi; Parentes reverendissimi, interrogari vos quaesumus, liceat.* Contra superbi et fastu tumidi cunctanter aut nihil omnino solebant respondere. Cicero ad Trebat. Lib. VII. Epist. 16. *Qui isthinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent, te percunctantibus respondere.* idem Tusc. I. C. 8. *M. Quid? si te rogavero aliquid, nonne respondebis? A. Superbum id quidem esset: sed nisi quid necesse erit, malo ne roges.* [*Herald.* et *Elmenh.*]

edissertate nobis et dicite] Vide supra ad Lib. I. Cap. 57. Pro *dicite* Stewech. leg. censet *edicite* i. e. clare, aperte, totum dicite, nihil conticeatis, *saget's heraus.* Vide ad Lib. I. Cap. ult. [*O.*]

vel quas ejus continetis offensas] id est *meministis, memoria tenetis.* Infra hoc libro: *quia fornicem Lucilianum et Marsyam Pomponii obsignatum memoria continetis.* et Libro VII. *Honorantur, inquit, his Dii, et si quas ab hominibus continent offensionum memorias oblatas, abjiciunt.* Sic κατέχειν apud Graecos. Lycophron: δεῖπνον οὐδὲν τοιοῦτο κατέχω δεδειπνηκώς. [*Herald.*]

arrogantiae supercilio tumidus] Vide supra ad Lib. I. Cap. 38. [*O.*]

injurias et contumelias] Nonius: *Injuria a contumelia hoc distat. Injuria enim levior res est.* Pacuvius. *Patior facile injuriam, si est vacua a contumelia.* Vide Theophili Institut. Juris Lib. IV. Cap. 3. περὶ ὕβρεως. [*Elmenh.*] Contrarium statuunt Stoici, v. c. Seneca Epist. 72. et in Libro *in sapientem non cadere injuriam* Cap. 4. [*Herald.*]

passim sine ullius personae discriminibus] His postremis verbis exponit, quod dixerat *passim.* Sic *passim sine delectu* con-

junctim in Corpore Juris aliquoties. [*Idem.*] Quae ſequuntur Fulv. Urſinus corrigit: *ſine ullis perſonarum discriminibus.* [*O.*]

vota immortalitatis optaret] Obſcura haec ſunt, et opinor corrupta. Legendum exiſtimo: *et portus immortalitatis apertaret.* Sic paulo poſt: *Qui hominibus caecis et revera in impietate degentibus pietatis aperuit januas.* Sic autem *apertare*, ut *opertare* ap. Feſtum. [*Herald.*] Meurſius mavult *aptaret.* Sed nil mutandum, *Vota immortalitatis optaret* i. e. immortalitatem optaret vobis, precibus expeteret a Deo patre. Similiter Plin. Epiſt. X, 20. *cum patronum me provinciales optaſſent contra Marium Priſcum*, h. e. a Senatu petiiſſent. Reſpicit autem Arnobius, ni fallor, ad verba illa Chriſti Joh. XVII. vs. 24. [*O.*]

ut non in cunctos lumen et praetenderit vitae et periculum ignorationis amoverit] Haec verba antea loco poſita alieniſſimo, nimirum ſupra poſt verba: *ſine ullius perſonae discriminibus irrogavit*, recte ad finem Capitis translocavit Heraldus. Senſus eſt: etiamſi non in omnes lumen vitae praetendiſſet etc. tamen ob hoc erat a vobis non aſpernandus, quod ſalutaria conſilia vobis monſtravit etc. Non igitur audiendus Fulvius Urſinus conjiciens; *praetenderet* — — *amoveret.* Pro *ignorationis* Meurſius in Critico pag. 49 legendum ſuſpicatur: *interitionis.* Sic noſter Lib. VII. *feris et belluis proximus turbae tempeſtatibus patientes et ad periculum interitionis adducit.* [*O*]

Cap. II. — *qui veram in orbe religionem induxit*] Edit. Lugd. Bat. *in orbem.* Sed nil mutandum. Vide ſupra ad Lib. I, Cap. 42. [*O.*]

religio officioſior] i. e. commodis humani generis magis inſerviens. [*O.*]

et fons eſt, perpetuarum pariter fundator et conditor rerum] *perpetuae res* i. e. aeternae, nunquam interiturae. Sed fateor, mihi locum hunc eſſe de mendo ſuſpectum. Non enim omnia, quae Deus condidit, ſunt aeterna et perpetua. Lego itaque: *et fons eſt perpetuus, cunctarum pariter fundator et conditor rerum.* Niſi forte his verbis expreſſit Arnobius verba Pauli in Epiſt. ad Hebr. I. vs. 2. *δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας* (hoc univerſum) *ἐποίησε* male intellecta. [*O.*]

motu irriganturque vitali] Vide ſupra ad Lib. I. C. 55. [*O.*]

Da puerum judicem] Non dubitavi in textum recipere feliciſſimam hanc emendationem, quam in Curis ſecundis protulit Heraldus quaeque cum ſequenti *dubitabit* optime conſpirat. Editiones omnes habent *da verum judicium*, quod in mendo cubare unus vidit Heraldus in editione ſua legendum conjiciens vel: *da naturae judicium*, vel: *da verum animae judicium*, quaſi h. l. ſermo

ſit de teſtimonio animae, de quo ſingularem librum ſcripſit Tertullianus. Meurſius conj. *Ad verum judicium.* Sed longe praefero *da* (i. e. pone, cogita tibi) *puerum judicem.* [*O.*]

et quaſi nos cernat, faciem ſublevamus ad caelum] Tertullian. Apologet. C. XVII. *Denique pronuncians haec, non ad Capitolium, ſed ad caelum reſpicit. Novit enim ſedem Dei vivi: ab illo, et inde deſcendit.* [*Herald.*]

Cap. III. — Quod ſi non mentis elatio, et typhus, qui appellatur a Graecis, obſtaret, etc.] *Typhus*, τύφος = ἀλαζονεία, ἔπαρσις, κενοδοξία, *arrogantia, ſuperbia*, ſaepiſſime ap. Arnobium. Vid. infra Cap. 12. 19. 29. 63. hujus libri. Nec minus frequens ap. alios inferioris aetatis ſcriptores, v. c. Auguſtin. de Civit. Dei XI. Cap. penult. *unam fruentem Deo, alteram tumentem typho.* [*O.*]

quid, aut quare prohibuerit fieri] Obſervavimus jam antea, apud hos ſcriptores reperiri ſaepiſſime particulas disjunctivas pro copulativis. [*Herald.*]

Cap. IV. — cum ulterius prorſus fuerimus evecti] Stewechius legend. conjicit *ulterius prorſius* a *prorſus, a, um:* hinc *limites prorſi* ap. Feſtum. *Prorſum* i. e. porro verſum, antrorſum: opp. *rurſum.* Utrumque conjunxit Terentius Hecyra (III, 1, 35.):

Trepidari ſentio, curſari rurſum prorſum.

At licet exempla τοῦ *prorſus* adjective poſiti reperiantur apud vetuſtiores, comparativus *prorſior, us* plane inuſitatus neque recipiendae tales formationes nullo exemplo fundatae. Praeterea *prorſus*, adverbium loci, pro *porro verſus* (vid. Feſt.) jam involvit comparativum. [*O.*]

ſed ab latronibus peſſimis] Intelligit Arnobius falſos doctores, de quibus Chriſtus Matth. VII, 15. προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. [*O.*]

imminentia et nondum caſſa] h. e. *nondum vana, irrita*, κενά. Ita ſaepiſſime ap. Tertullianum et alios ſcriptores eccleſiaſticos, v. c. Minuc. Fel. C. 12. *Quam vos irritae pollicitationis caſſa vota decipiant.* (ubi vid. Ouzel. pag. 117. ed. Gronov.) Paullo poſt: *ſi quod dicitur imminere caſſum fiat et vacuum.* Infra Cap. XII. *aut quis audiret caſſa et nuda jactantem.* Cujac. leg. *paſſa*, interpretans *praeterita*; at ſine exemplo. [*Herald.*]

in illo enim periculi nihil eſt — — — — in hoc damnum eſt maximum] *In illo*, ſcil. *quod nullas omnino ſpes ferat: in hoc, quod aliquas ſpes ferat.* Ita Latini ſaepiſſime *ille* ad proxime antecedens, *hic* ad remotius referunt, quod vel tironibus

notum. Vide Cort. ad Cicer. ad Famil. Lib. VII. Epist. 2. p. 521. et ad Sallust. Catil. C. 52. p. 324. [*O.*]

id est, salutis amissio] Haec verba lunulis inclusa, tanquam glossema, ejicienda censet Meursius pag. 50. [*O.*]

Cap. V. — Nonne vel haec saltem fidem vobis faciunt argumenta credendi] Etsi solet Arnobius plura quandoque copulare rem unam et eandem significantia, mihi tamen persuadere nequeo, haec esse sincera: *argumenta credendi.* Et profecto ita est: scripserat aliquis ad oram libri sui: *argumenta credendi.* Hic enim proponuntur argumenta, quibus fides Christiana affirmari potest. [*Herald.*]

immensi nominis hujus sacramenta diffusa sunt] Paullo inferius eodem Capite: *et salutaris militiae sacramenta depromere.* Ii scil. qui Christo se consecrabant, a scriptoribus Ecclesiasticis saepissime comparantur cum militibus patrem, matrem et omnem proximum ejerantibus. Tertullian. de Corona Militis Cap. 11. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere, et in alium dominum respondere post Christum, et ejerare patrem ac matrem, et omnem proximum, quos et lex honorari et post Deum diligi praecipit?* Idem ad Martyres Cap. 3. *Vocati sumus ad militiam Dei vivi jam tunc, cum in sacramenti verba spopondimus.* Lactant. Lib. V. Cap. 11. *sacramenti, quod acceperat, proditor factus est.* Cf. Lips. ad Tacit. Annal. XV. et Stewech. ad Veget. de Re Milit. II, 5. (pag. 115 sq. ed. Vesal.) [*Herald.*, *Elmenh.* et *O.*]

quae non ejus amore versa] Fulv. Ursin. conj. *quae non ejus ad morem versa.* Non male quidem; sed nil mutandum. [*O.*]

quibus statuerint] Th. Canter. *quibusvis statuerint.* Sed nil mutandum. *quibus* h. l. pro *quantis*, *qualibus*, ut saepe. Vid. Heins. ad Phaedr. Fab. I, 13. Fulv. Ursinus totum locum ita legit et interpunxit: *servi cruciatibus affici omnibus statuerint: malunt solvi conjuges matrimoniis.* [*O.*]

ad credendi studium prohibitionis ipsius stimulis excitetur] Similiter Tertullian. in Apologet. Cap. ult. *Nec quidquam tamen proficit exquisitior quaeque crudelitas vestra, illecebra est magis sectae: plures efficimur, quoties metimur a vobis: semen est sanguis Christianorum.* Cf. eund. ad Scapulam Cap. 4. Lactant. Lib. V. C. 13. Minuc. Fel. Octav. Leo Serm. I. de SS. Petro et Paulo. [*Elmenh.*]

An numquid haec fieri passim et inaniter creditis] id est *temere et fortuito, sine delectu,* εἰκῇ. Lactant. Lib. III. Cap. 9. *Anaxagoras, quum ab eo quaereretur, cujus rei causa natus esset; respondit: Solis ac coeli videndi. Hanc vocem admirantur omnes, ac philosopho dignam judicant. At ego hunc puto non invenientem,*

quid refponderet, effudiffe hoc paffim, ne taceret. [*Herald.*] Cf. Bünemann. ad Lactantii l. l. et Burmann. ad Phaedr. Fab. Lib. V, 1. vs. 3. pag. 238. Ita Quintilian. Declam. IV, 13. *ifta credis paffim fortuitoque difpofita.* [*O.*]

carnifices unci] Alii: *carnificis unci.* Sed v. *carnifex* adjective ufurpat Arnobius fupra Lib. I. Cap. ult. *Quae libido tam carnifex?* et fic optimi fcriptores. Horat. Od. I, 15. *adulteri crines.* Tibull. I, 11. 46. *aratores boves.* Silius XIII, 375. *bellator enfis.* Vid. Oudendorp. ad Apulej. Met. Lib. II. p. 110. Intelligendi autem unci, feu potius ungulae illae bifulcae et ferreae, quibus igne candentibus reos eculeo impofitos torquebant et et laniabant veteres. Prudent. περὶ στεφάνων Hymno in Vincentium Martyrem vs. 173 fq.:

Haec fatur, et ftridentibus
Laniatur uncis denuo.

Vide, qui de tortura Romanorum vet. multus eft, Matern. de Cilano *Römifche Alterthümer*, et Jo. Durant. Cafelii Variar. Lib. I. Cap. 15. in Gruter. Lamp. Crit. Vol. III. Part. II. p. 211. [*O.*]

veluti quadam dulcedine atque omnium virtutum amore etc.] Gelenius ita: *veluti quadam dulcedine atque nectare ebrii cuncta contemnant* etc. quae poftrema verba cum neque in Cod. MS. neque in editione principe Romana legantur, illum de fuo addidiffe putat Canterus. Et omnino ingratiffima effet triplex repetitio τοῦ *atque.* [*O.*]

cognitas rationes] i. q. fupra dixerat *argumenta credendi.* Fulvius mavult *incognitas.* [*O.*]

credulitatis affenfum] *credulitas* h. l. et infra Cap. XII. in bonam partem pro fide, ut faepius apud hos fcriptores. [*O.*]

Cap. VI. — Quid ergo? vos foli fapientiae conditi atque intelligentiae vi mera, nefcio quid aliud videtis et profundum?] Probo conjecturam Stewechii: *Quid? Ergo vos f. f. c. a. i. v. m. nefcio quid altius videtis et profundius?* Vide intpp. ad Feft. v. *altum* et *profundum.* Pro *conditi* lego cum Oudendorp. ad Apulej. Lib. I. pag. 8. *conditae*, i. e. reconditae, literis fcil. Vix enim latine dici poteft *vino conditus* de ebrio. Pro *mera* Meurfius in Append. mavult: *in ea re.* [*O.*]

unde acuminis et vivacitatis tantum] *Vivacitas* h. l. ingenii vigor et celeritas, noftrum *Witz.* [*O.*]

aut incomptus, cum fuerit, fcire] Legi malim: *aut inconditus cum fuerit.* Nam *incondita* proprie opponuntur *numerofis.* Cicero Lib. III. de Oratore: *Idque princeps Ifocrates inftituiffe fertur, ut inconditam antiquorum dicendi confuetudinem, delectationis*

atque aurium causa, numeris adstringeret. [*Herald.*] Nil mutandum. Nam *incomptum* sermonem opponit Arnobius non *numeroso*, sed *composito*, i. e. artificiosae concinnaeque structurae collocationique verborum. Opp. *incomptus, horridus.* Vide Cic. de Orator. I, 11. Quintilian. Instit. X, C. 1. §. 44. et, qui de h. v. multus est, I. Ch. Th. Ernesti in Lexico Technologiae Lat. Rhetor. v. *Compositio, Compositus.* [*O.*]

Fornicem Lucilianum] Fornix videtur fuisse titulus incerti Satyrarum Lucilianarum libri, obscaeni, ut videtur, argumenti. Nam *fornix* i. q. lupanar. Isidorus Origg. Lib. X. pag. 1075. Auct. Ling. Lat. ed. Godofredi: *Fornicarius et Fornicatrix est, cujus corpus publicum et vulgare est. Haec sub arcuatis prosternebantur, quae loca fornices dicuntur.* Inde nata recentioris latinitatis vocabula *fornicare* et *fornicatio.* Vide Voss. Etymol. Rom. v. *fornix* et Oudendorp. in Apulej. pag. 465. Ita Horat. I. Serm. II, 30. *olente in fornice stantem.* Pro *Lucilianum* Meursius leg. censet *Caecilianum.* Sed nulla, quod scio, hujus nominis Caecilii comoedia citatur ab antiquis. Scriverius ap. eundem Meurs. pag. 51. conj. *Licinianum.* [*O.*].

Marsyam Pomponii] *Pomponii* poetae duo celebrantur, unus *L. Pomponius Bononiensis*, Atellanarum auctor antiquissimus, *sensibus celebris, verbis rudis, et novitate inventi a se operis commendabilis*, ait Vellejus Paterculus. Alter *L. Pomponius Secundus*, tragicus vates civisque clarissimus, temporibus Caji et Claudii Imperatorum, de quo crebra mentio Senecae, Plinio et Tacito. Ab utroque diversum puto illum Epigrammatarium, quem Varro nominat, (de Ling. Lat. Lib. VI. pag. 86. ed. Bipont.) ad quem forte referendum poema *Marsyas*, quod ut impudicum notat Arnobius. Videtur autem tractasse de nocturnis stupris et variis generibus libidinum, quibus infamis fuit statua Marsyae Dei in celeberrima fori parte, ubi causae agebantur. Seneca de Beneficiis Lib. VI. Cap. 32. de Julia Augusti filia: *Pererratam nocturnis comessationibus urbem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filiae in stupra placuisse; quotidianum ad Marsyam concursum, cum ex adultera in quaestuariam versa, jus omnis licentiae sub ignoto adultero peteret.* [*Popma ad Varronis l. laud. p.* 190. *ed. Bipont.*] Equidem non video, cur Marsyas ille abjudicandus sit Pomponio Atellanarum scriptori. Nam Varro *Papinii* Epigramma citat, non *Pomponii*, quod est e conjectura Scaligeri, et fabulas illas Atellanas obscoeni maxime argumenti fuisse et dramati Graecorum Satyrico respondisse, conjicio e Ciceron. Epist. IX, 16. Quid quod ipse titulus *Marsyas* majus aliquod poema indicare videtur. Floruit autem Pomponius ille, quem cum contemporaneo

ejus Lucilio conjungere videtur Arnobius, temporibus Sullae anno U. C. 666. Vid. Vellej. Paterc. II, 9. et Euseb. Chron. ad Olymp. 173. 1. [*O.*]

quae sint in litibus constitutiones] Variant Rhetores in constitutionum definitione. Cicero de Invent. I, 8. *constitutionem* vocat in genere *quaestionem, ex qua causa nascitur.* in Topicis autem Cap. 25. *refutatio accusationis*, ait, *in qua est depulsio criminis, quae Graece στάσις dicitur, Latine appellatur status; in quo primum insistit quasi ad repugnandum congressa defensio.* Quem locum allegans Quintilian. Inst. III, C. VI. §. 13. addit: *Quod nos statum, id quidam constitutionem vocant, alii quaestionem, alii quod ex quaestione appareat.* Vide inprimis J. Th. Ernesti Lexicon Technologiae Lat. Rhetoricae h. v. [*O.*]

quid sit genus, quid species] Posterius *quid*, quod in Codice MSto et antiquis editionibus deest, addidit Heraldus. [*O.*]

sapientiam hominis stultitiam esse apud Deum] Verba sunt D. Pauli I. Cor. III. vs. 19. Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστι. Quae autem vix videntur perstrinxisse gentilium aures, Christianorum libros sacros nec legentium, nec auscultantium. [*O.*]

et naturalia pergitis reserare secreta] Phrasis Lucretiana:

Religionum animos vinclis exsolvere pergo. [*Herald.*]

suspiciones suas pro probatis etc.] *pro*, quod non agnoscunt Cod. MS. et editiones veteres, est e correctione Stewechii. *Suspiciones* autem h. l. *opiniones, conjecturae, Hypothesen, Vermuthungen*, nihil amplius. [*O.*]

Cap. VII. — Quid enim si verum perspiciamus; — — — — scire per nos possumus] *Si perspiciamus* i. e. an, utrumne perspiciamus, ut bene expl. Stewech. *Können wir aus uns selbst wissen, ob wir die Wahrheit erkennen.* Edit. princeps habet *si verum perspiciam*, uncis inclusum, ut auctor de se ipso loquatur. Male. [*O.*]

nescio quae res protulit, et concinnavit invidia] Intelligit Arnobius naturas illas malas Deoque adversarias, quibus animarum creationem tribuebant Gnostici, quos sequebatur in hac doctrina. Pro *invidia* MS. habet *invida*, scil. *res*, non male. [*O.*]

subinflati pectoris] Ita lego cum Meursio. Ceteri disjungunt *sub inflati pectoris.* Quod Herald. defendit more Arnobii praepositionibus *in*, *sub*, *ex* etc. abundanter utentis. Sed *subinflatus*, i. e. aliquantum inflatus, habet etiam Coelius Aurelian. de Morbis acutis I, 2. vid. Gesner. in Thesauro. [*O.*]

quod Socrates ille comprehendere nequit in Phaedone etc.] Arnobii lapsus memoriae est; non enim in Phaedone, sed Alcibiade

p. 129. (58. Vol. V. ed. Bip.) locus hic legitur: ΣΩ. Τί ποτ' οὖν ὁ ἄνθρωπος; ΑΛ. Οὐκ ἔχω λέγειν. [*Elmenh.*] MS. habet *in Fedro*, unde Nourius fuſpicatur, Arnobium παραφραστικῶς expoſuiſſe locum in Phaedro Platonis ed. II. Steph. Tom. III. p. 230. (Bipont. Vol. X. p. 285.), ubi ipſe Socrates: ὅθεν δὴ χαίρειν ἐάσας ταῦτα, πειθόμενος δὲ τῷ νομιζομένῳ περὶ αὐτῶν, ὃ νῦν δὴ ἔλεγον, σκοπῶ οὐ ταῦτα, ἀλλὰ ἐμαυτόν, εἴτε τι θηρίον ὢν τυγχάνω Τυφῶνος πολυπλοκώτερον, καὶ μᾶλλον ἐπιτεθυμένον, εἴτε ἡμερώτερόν καὶ ἁπλούστερον ζῶον, θείας τινὸς καὶ ἀτύφου μοίρας φύσει μετέχον. Quod multo eſt veroſimilius. [*O.*]

pellax] Papias: *Pellax — deceptor, doloſus, fallax.* Arnobius infr. Lib. V. *Quid ſubjiciemus pro aureis imbribus, in quos idem ſe pellax fraude induit perfida.* [*Elmenh.*] Cf. Serv. ad Virgil. Aen. II. vs. 90. [*O.*]

Utrumne illum tellus uliginis 'alicujus converſa putore] Plato (in Timaeo): Ἆρ' ἐπειδὰν τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν σηπεδόνα τινὰ λάβῃ, ὥς τινες ἔλεγον, τότε δὴ τὰ ζῶα συντρέφεται. [*Herald.*] Dogma hauſtum ab Aegyptiis. Vide Diodor. Sic. I. C. 7. et 10. ibique intpp. [*O.*]

atque oris acceperint formam] Proba lectio. Eſt enim haec numeri enallage antiquis ſcriptoribus Graecis et Latinis uſitatiſſima. Vide Priſcian. Lib. XVII. Terentius (Andr. IV. Sc. I, vs. 2.):

Hoccine credibile eſt, aut memorabile,
Tanta vecordia innata cuiquam ut ſiet,
Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius ſua ut comparent commoda?

Sed Arnobii aevo frequentatae eaedem ἐναλλαγαί. Jul. Firmicus Lib. III. C. 15. *Faciet eum, qui ſic Lunam habuerit, in templis ſordide manere; et qui aliquid velint, quaſi a Diis dictum hominibus nuntiare.* et ſaepius. [*Herald.*] Salmaſ. in ed. Lugd. Bat. leg. *acceperit.* [*O.*]

quod ambigit in Theaeteto Plato] Locus Platonis, ad quem reſpicit Arnobius, legitur in Theaetet. pag. 158. Tom. I. ed. Henr. Steph. (p. 82. vol. II. ed. Bip.) [*O.*]

Radiorum et luminis intentione videamus etc.] Variabant enimvero ea de re philoſophorum ſententiae, quas A. Gellius (Noct. Att. Lib. V. Cap. XVI.) perſpicue his verbis explicat: *Stoici cauſas videndi has eſſe dicunt, radiorum ex oculis in ea, quae videri queunt, emiſſionem, aërisque ſimul intentionem. Epicurus autem adfluere ſemper ex omnibus corporibus ſimulacra quaedam corporum ipſorum, eaque ſe in oculos inferre, atque ita fieri ſenſum putat. Plato exiſtimat, genus quoddam ignis lucisque de oculis*

exire; idque conjunctum continuatumque cum luce ſolis, vel cum alterius ignis lumine ſua vi et externa nixum efficere, ut quaecunque offenderit illuſtraveritque cernamus. Conf. Plutarch. de Placit. Philoſ. Lib. IV. Cap. 13. Laert. Lib. I. §. 157. et VIII, 28. Lucret. Lib. IV. vs. 46 ſeqq. Macrob. Sat. Lib. VII. Cap. XIV. [*Nourr. p.* 527 *ſeq.*]

utrum ſapor in rebus ſit etc.] Conf. Plutarch. de Placit. Philoſ. IV. Cap. 18. Lucret. Lib. IV. vs. 626. et II, 398. [*Idem.*]

et noſtris in pupulis ſidant] Lucretius III. vs. 409 ſq.:

Ut lacerato oculo circum, ſi pupula manſit
Incolumis, ſtat cernendi vivata poteſtas. [*Herald.*]

Lexicon Graecolat. vetus: *Pupula*, ὀφθαλμοῦ κόρη. Papias: *Pupula — pupilla, principale.* Cic. de Nat. Deor. II. C. 57. *acies ipſa, qua cernimus, quae pupula vocatur, ita parva eſt, ut ea, quae nocere poſſent, facile vitet.* ubi vide intpp. [*Elmenh.*] Conf. Oudend. ad Apulej. Met. III. p. 215. [*O.*]

quibus ex cauſis pili nigrorem ingenitum ponant etc.] Hanc quaeſtionem ſolvere conatur Alexander Aphrodiſienſis Problem. 1. 2. et 5. [*O.*]

ſolum oleum reſpuat etc.] Vid. Plutarch. Lib. VII. Sympoſ. Quaeſt. 10. et Lib. VII. Quaeſt. 3. [*Nourr. p.* 528.]

ſed in ſuam naturam impenetrabilem ſemper perſpicue colligatur] Legendum puto: *ſed in ſua natura impenetrabile ſemper perſpicuum colligatur.* id eſt: *ſua natura.* Nam *in* ſaepiſſime πλεονάζει apud hunc ſcriptorem. [*Herald.*] Non video, cur aliquid mutandum ſit. Senſus eſt: Oleum quoties commiſcetur cum aliis liquoribus, *colligitur* i. e. colligit ſe in ſummo ſcil. vaſculo *in ſuam naturam impenetrabilem* aliis liquoribus. *perſpicue* i. e. ita, ut nec coloratum nec turbidum, ſed pellucidum maneat. [*O.*]

ipſe denique animus, qui immortalis a vobis et Deus eſſe narratur] Cic. Tuſc. I. C. 26. *Ergo animus, qui, ut ego dico, divinus eſt, ut Euripides audet dicere, Deus.* (ubi vid. Daviſ.) Idem ap. Macrob. in Somn. Scip. Lib. II. C. 12. *Mens cujusque is eſt quisque — Deum te igitur ſcito eſſe, ſiquidem eſt Deus, qui viget, qui ſentit, qui meminit.* et Dionyſius Cato in notiſſimo illo Diſticho:

Si Deus eſt animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi praecipue ſit pura mente colendus.

Quod male intellexerunt interpretes *animus* tanquam praedicatum ad v. *Deus* referentes. Quin contra eſt ſubjectum, et conſtruendum: *Si animus eſt Deus.* Vide Gisb. Cuper. qui de hoc dogmate multus eſt in Obſſ. Lib. II. Cap. 17. pag. 249. ed. Lipſ. [*O.*]

cur in aegris aeger sit, in infantibus stolidus, in senectute desessus] Vide Lucret. III. vs. 446—470. [*Herald.*]

in senectute desessus delira et fatua et insana] Existimant aliquid hic deesse. Et sane perturbata atque interrupta videtur oratio. Pendet tamen a superioribus, *quos ita caecos et superbos nescio quae res protulit et concinnavit invidia, ut, cum nihil sciamus omnino, fallamus nos tamen et in opinionem scientiae subinflati pectoris tumore tollamur.* Recte deinde sequitur: *Delira et fatua et insana quorum infirmitas* etc. Sed paullo longius hyperbaton intercessit ad praecedentium probationem. [*Herald.*] Atqui minime mutanda interpunctio, neque, ut Meursius putat, deest aliquid: *delira, fatua, insana* sunt ablativi et pendent a *senectute.* Si quid tamen mutandum, malim equidem sequi emendationem N. Heinsii in Adversariis Lib. III. Cap. XVI. pag. 530. *deliret et fatue et insane.* [*O.*]

Cap. VIII. — Et quoniam ridere nostram fidem consuestis] Ethnici ridebant Christianos ut nimium credulos in Deum, accusabantque illos, quasi rationem fidei vel reddere vel accipere nollent, sed simpliciter saltem credere. Julianus Imperat. apud Gregor. Nazianz. *στηλιτευτικῷ* et pag. 296. Ἡμέτεροι, φησὶν, οἱ λόγοι καὶ τὸ ἑλληνίζειν, ὧν καὶ τὸ σέβειν θεούς. ὑμῶν δὲ ἡ ἀλογία, καὶ ἡ ἀγροικία, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὸ, πίστευσον, τῆς ὑμετέρας ἐστὶ σοφίας. Demoliuntur hanc invidiam calumniosam, et procul eam a Christianis esse ostendunt rationibus firmissimis Origenes contra Celsum Lib. I. pag. 9. et 10. Theodoret. Serm. 1. de fide contra Graecos pag. 12. et 13. Augustin. Tom. VI. ad Honoratum de utilitate credendi. Euseb. Praeparat. Evangel. Lib. I. [*Elmenh.*]

lancinare] Supra Lib. I. C. 36. *Isis furva moerens perditum filium, et membratim conjugem lancinatum.* Vide de hoc verbo (quo usi etiam Catullus et Sallustius) Stewech. in Apulej. Metam. IV. pag. 298. ed. Oudendorp. [*O.*]

meraco sapientiae tincti] *Meracum* scil. vinum. Sic Horat. II. Epist. II. vs. 137:

Expulit elleboro morbum, bilemque meraco.

[*Nourr. p.* 558.] *Meracus, a, um* antique pro *merus, purus.* Vid. Lauremberg. Antiquar. h. v. [*O.*]

suscipiant, sumant atque aggrediantur actores? Peregrinamini] Ita Meursius et editor Lugd. Bat. Cod. MS. *aggrediantur. An terris peregrinamini.* Scriverius ap. Meurs. in Append. *a thoris peregrinamini.* Herald. suspicatur legendum: *An temere peregrinamini* ex simillimo loco Eusebii Praeparat. Evangel. Lib. I. καὶ πλεῖ τις αὖθις εἰς ἄδηλον, οὐδ᾽ ἄλλην προβεβλημένος τῆς σωτηρίας ἄγκυραν, ἢ μόνην τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀγαθὴν ἐλπίδα. Fulv.

Urftn. leg. — — — *fufpiciamus, fumamus atque aggrediamur? An terris* etc. Sed praefero omnibus illis conjecturis emendationem Salmafii. An pro *actores* legendum fit *auctores*, dubitare fe affirmat Waffe ad Salluft. Cat. 3. p. 34. ed. Haverc. [*O.*]

conjugalia confortia] Eleganter. *Nuptiae enim* (ut Modeftinus ait Leg. 1. Digeft. de ritu nuptiarum) *conjunctio maris et foeminae, et confortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio.* Dionyf. Halic. Lib. II. Antiq. Rom. p. 95. γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς συνελθοῦσαν ἀνδρὶ, κοινωνὸν ἁπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ ἱερῶν. [*Elmenh.*]

Cap. IX. — Qui cunctorum originem effe dicit ignem, aut aquam, non Thaleti etc.] De his diverfis philofophorum opinationibus videndi Sext. Empiric. adverfus Mathematicos p. 504 et 305. (ed. H. Steph.) Chalcidius in Platonis Timaeum. Diog. Laert. Lib. I. Tertullian. adv. Marcion. Lactant. Inft. Lib. I. C. 5. Minucius Felix Octav. C. XIX. Plutarch. de Placit. Philofophorum Lib. I. Cic. Lib. IV. Academ. Quaeft. Lib. II. C. 37. et ibi Davif. Eufebius de Praeparatione Evangelica Lib. I. C. 5. Lib. V. C. 13. Hermias in irrifione philofophorum gentilium. Juftin. Martyr in Cohortatione ad Graecos pag. 3 et 5. Theodoret. contra Graecos Serm. IV. de materia et mundo. Nemefius περὶ φύσεως ἀνθρώπου C. V. [*Elmenh.*]

qui caufam in numeris ponit, non Pythagorae Samio, non Archytae] Cic. Academ. II, 37. *Pythagorei ex numeris et Mathematicorum initiis* (i. e. punctis et lineis) *proficifci volunt omnia.* ubi vide quos laudat Davif. [*O.*]

qui animam dividit] fcil. in rationalem et irrationalem. Theodoretus (Serm. V. de nat. hom. Tom. IV. p. 546.) Πλάτων καὶ Πυθαγόρας, τὸ μὲν λογικὸν αὐτῆς ἄφθαρτον εἶναι, φθαρτὸν δὲ τὸ ἄλογον. [*Nourr. p.* 530.] Nimirum in duas partes, *alteram rationis participem, alteram rationis expertem.* Vide Cic. Tufc. Disp. IV. C. 20. et ibi Davif. Alii Platonici diviferunt in tres partes, *rationabilitatem, irafcentiam et cupidinem.* Vid. Apulej. de Habit. Doctrinae Platon. Lib. II. p. 14. ed. Elmenh. et quos laudat Davif. ad Cic. Tufc. I, 10. [*O.*]

qui quintum elementum principalibus applicat caufis, non Ariftoteli etc.] Ἐντελεχείαν fcil. *quafi quandam continuatam motionem et perennem*, ut expl. Cic. Tufc. I, 10. ubi vid. Camerar. et Davif. Cf. Erneft. Clav. Cic. et Tertullian. de anima C. XXX. [*O.*]

qui ignem minatur mundo — — — — non Panaetio, Chryfippo, Zenoni] Vide Cic. de Nat. Deor. II, 49. Theodoret.

contra Graecos Serm. V. de natura hominis. Justin. Martyr. Apolog. II. pro Christianis. [*O.*]

Archesilao] Ed. Lugd. Bat. *Archesilae*. Conf. Grot. ad Marcian. Capell. Lib. II. pag. 46. Hic est ille, quem ignorantiae magistrum vocat Lactantius, et quem Cicero omnem funditus philosophiam ait sustulisse ἀκαταληψίᾳ sua. [*O.*]

Cap. X. — Ipsi denique principes] Cod. MS. *Ipsi demus*, unde Herald. in Curis secundis contra Salmas. leg. conj. *Ipsi demum*. [*O.*]

Nonne ipsa ea] Ita Gelenius. Editio Rom. *Nonne apud ea* etc. unde Meursius fecit *Nonne aut ea* etc. [*O.*]

Pythagoras numero exire] Recepi in textum emendationem palmariam J. Fr. Gronovii prolatam in Epistola ad Salmas. 289. in Sylloge Epist. Burmann. Tom. II. pag. 529. Antea legebatur: *Pythagoras numeros scivit?* quod falsissimum; omnino enim numeros sciebat Pythagoras, sed non *numeris exire mundum*. Herald. *numeros coire*. Meursius: *numeros scitne?* Ed. Lugd. Bat. *numeros ire*. Sed unice verum *numero exire* scil. *res*. [*O.*]

nostra in credulitate communem] Stewech. leg. censet: *nostra cum credulitate*. Sed valde placet conjectura Heraldi in Curis secundis legentis *vestra in credulitate*, i. e. cum omnia illa credatis, habetis fidem communem nobiscum. [*O.*]

Cap. XI. — Sed officiant haec nihil nihilque impediant] Haec est emendatio verissima Jo. Meursii merito ab editore Lugd. Bat. in textum recepta. Codex MS. habet: *Sed efficiant haec nihilque impediant*, vitiose et sine sensu. Gelenius edidit: *Sed facessant haec nihilque impediant*. Heraldus conj. *Sed efficiant haec nihil, nihilque impediant: nihil efficiant* explicans frustra sint, effectu careant. (Vide C. Barth. Adversar. Lib. XXVIII. Cap. IX. et Ruhnken. ad Rutil. Lup. Lib. II. pag. 120.) Quam tamen conjecturam ipse Heraldus retractat in Curis secundis. [*O.*]

vos Platoni, vos Cronio, vos Numenio] Sic edidi cum editore Lugduno-Batavo ex emendatione Fulv. Ursini. Codex MS. habet *Crotonio*, cujus apud veteres nulla mentio. Defendit tamen Hug. Grotius ad Marcian. Capell. Lib. VI. pag. 209., putans esse Κροτωνειος gentile a Κρότων, teste Stephano, et innui ab Arnobio Pythagoram. *Cronius* autem Philosophus Platonicus, familiaris Numenii, memoratur ab Eusebio Hist. Eccles. Lib. VI. Cap. XIX. Gelenius (quem secuti plerique editores) ita mutavit: *vos Platoni, vos Plotino, vos Numenio*, et hos tres conjungit etiam Theodoretus Serm. II. de Principiis pag. 33. Αὐτίκα τοίνυν τὴν Πλάτωνος διάνοιαν ἀναπτύσσοντες καὶ ὁ Πλωτῖνος καὶ Νουμήνιος. Plotinus princeps Neoplatonicorum, notissimus e vita a Porphyrio

discipulo scripta. Th. Canterus leg. censet *Protomo* sive *Prothomo*, cujus meminit Apulejus de Deo Socratis. Meursius p. 53. legend. censet *Stratoni*, citans Augustinum de Civ. Dei Lib. VI. Cap. X. Scriverius ap. eundem Meursium *Cratoni*. *Numenius* Apameensis Syrus, Philosophus Platonicus et Pythagoricus, variis scriptis nobilitatus, ex quibus plura fragmenta exstant ap. Eusebium de Praeparatione Evangelica Lib. XI. et XIII. Cf. Suidas et Hesych. Miles. in ejus vita. [*O.*]

ut cum utrique auctoribus stemus] Haec est sagacissima emendatio Gelenii. Cod. MS. et ed. Rom. *ut cum utrisque auctoribus tempus*, inepte et nullo sensu. [*O.*]

et judicare fideliter] Nove *fideliter* dixit pro eo, quod est *fidenter* et *audacter*. Prudentius quoque *fidelis* pro credibili et fide digno usurpavit περὶ στεφάνων Hymno X:

Haec si quis amens fabulosa existimat,
Vel ipse tute si parum fidelia
Rebare pridem, vera cognoscas licet. [*Meurs. p.* 54.]

fervunculum] Ita editor Lugd. Bat., ut videtur, ex MS. Cod. *fervunculus* a fervore. vid. Fl. Caper de Verbis dubiis pag. 2248. in Collectione Putschii. Alii legunt *furunculum*, quod idem est. *Furunculus est tuberculum acutum cum inflatione et dolore* Cels. Lib. V. Cap. ult. (Nostrum *Aisse*.) [*O.*]

compositionibus fluere levigatis] *Levigare* ≐ *laevem et aequum facere*, *glatt machen*, *verebnen*, *glätten*. Vide Oudendorp. in Apulej. Met. Lib. II. pag. 236. [*O.*]

quibus necessario debeat rebus de obscurissimis credi] *debeat*, i. e. *oporteat*. Supra Lib. I. C. 63. *Qui caecis restituerat lumina, is efficere, si deberet, non poterat caecos?* ubi male rescribi volebant *liberet*. [*Herald.*] Ita Petron. Satyr. Cap. 33. extr. *Hic nescio quid boni debet esse*, id est, necesse est ut sit, oportet. ubi vid. Sciopp. et Burmann. [*O.*]

ordinare sequaciter inductiones suas] id est, ita ordinare, ut alia inductio ex alia sequatur, ut nos dicimus *consequent*. Vid. Savaro ad Sidon. Lib. VII. Epist. XVII. pag. 477. [*O.*]

qui sermonem candidule promsit] Annon legendum *callidule* cum Heraldo in Curis secundis? Nam in proxime antecedentibus de syllogismis, enthymematibus etc. sermo est, quibus callide utebantur veteres philosophi ad fucum faciendum auditoribus, eorumque assensum extorquendum contra veritatem. Ita noster infra Cap. LXVIII. ejusdem libri dicit *fraus callidula*. [*O.*]

sponsione] Meursius conj. *responsione*. Male. [*O.*]

Cap. XII. — quis eum promitteret etc.] Alii *permitteret*, male. *Promittere* i. q. *spondere*. Paullo ante: *Syllogismi resque alias similes scire illos veritatem spondent.* Juvenalis:

Durae per pectora setae — Promittunt atrocem animum.

[*Herald.*]

quis eum promitteret aperte aliquid judicare] Legend. *indicare*, ut conjecit Meursius adstipulante J. Davisio ad Caesar. de B. G. VI, 42. p. 339 ed. Oudend. [*O.*]

facilitatis stolidae] Ita Gelenius correxit, quem secuti ceteri editores omnes. Antea legebatur *solidae*, quod defendit Priorius neque prorsus videtur rejiciendum. *facilitas solida* scil. est plena credulitas, et quae tanta est, ut ei adjici possit nihil. Nostrum *stock-dumm*, *stock-einfältig*. *facilitas stolida* i. q. stulta credulitas. [*O.*]

ea subdidit] Gelen. *eas*, male. *ea* scil. *vis rerum* etc. [*O.*]

quae in India gesta sunt] ubi doctrina Evangelii propagata dicitur per Pantaenum, anno post Christum circiter 196. Vide Euseb. Hist. Eccl. Lib. V. C. 10. et Hieronymi Catalog. Scriptor. Ecclesiast. Cap. 36. India autem h. l. est Aethiopia supra Aegyptum. [*O.*]

in Arabia] Vide Euseb. Hist. Eccles. Lib. VI. C. 19. [*O.*]

in insulis et provinciis omnibus] Conferend. cum nostro Tertullian. Lib. I. adv. Judaeos C. 7. *Christi regnum ubique porrigitur, ab omnibus gentibus supra enumeratis* (numeraverat autem Babylonios, Parthos, Indiam, Aethiopiam, Asiam, Germaniam, Britanniam, Mauros, Gaetulos, Romanos) *colitur, ubique regnat, ubique adoratur.* Idem Apologet. C. 37. *Hesterni sumus, et vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis reliquimus templa.* ubi vid. Havercamp. pag. 511. Cf. Irenaeus I, 3. [*O.*]

in qua cum homines sint] Stewechius pro *sint* mavult *essent* et putat, *sint* ortum esse e compendio scripturae *hominESsent* male intellecto. Sed bene habet tempus praesens: nam eo ipso tempore, quo haec scripsit Arnobius, Roma plena erat Deorum cultoribus. [*O.*]

Numae regis artibus] Stewech. leg. conj. *ritibus*, probante Heraldo. [*O.*]

res patrias] Herald. legend. putat *ritus patrios.* Sed intelligendi non tantum ritus et sacra publica, verum et multa alia, inprimis negotia fori, quibus valedicebant religionem Christianam amplectentes. [*O.*]

Viderant enim currum Simonis Magi etc.] Scimus quidem, hoc miraculum ab aliquibus aut vocari in dubium, aut penitus negari. Etenim haec historia a pseudepigraphis, ut ajunt, libris, hoc est proculdubio, Constitutionibus Apostolicis (Lib. VI. C. 9.) desumta, varie a variis scriptoribus narratur. Deinde vero Romae valde incerta fuit fama illius miraculi, ac de illo Justinus Martyr, Irenaeus, aliique antiquissimi scriptores penitus siluerunt. Literis autem consignaverunt hoc factum Cyrillus Hierosolym. (Catech. 6. pag. 54.), Ambrosius (Lib. IV. Hexaem. Cap. 8. §. 33.), Augustinus (de Haeres. Cap. 6.), Isidorus Pelusiota (Lib. I. Epist. 13.), Theodoretus (Lib. I. Haeret. fabul. Cap. 15.) et Maximus Taurinensis (Homil. V. in Natal. SS. Petri et Paulli). [*Nourr. p.* 299.] Item Augustinus de SS. Petro et Paullo Serm. III. Tom. X. fol. 268. Hegesippus Lib. III. Cap. 2. Epiphanius Lib. I. adv. Haereses p. 31. Abdias de vitis Apostolorum Lib. I. [*Elmenh.*] Add. Sulpic. Sever. Hist. Sacr. Lib. II. Cap. XLII. [*O.*]

post deinde perlatum Brundam] *Brunda* vel potius *Brenda* nomen poeticum Brundisii. Vide Fest. v. *Brundisium* ibique intpp. Egesippus loco laudato Simonem Magum Ariciae decessisse scribit. At vero et hic diversam traditionem sequitur Arnobius. Meursius corrigit: *Brendam.* [*O.*]

Cap. XIII. — inequitare] Hoc verbo haud semel utitur Arnobius pro *insectari* et *persequi.* [*Nourrius.*] Sequens *illudere* delent alii male. [*O.*]

fecerunt] MS. *secerunt*, quod defendit Stewech. tanquam praeteritum verbi antiqui seco, ĕre, i. q. secare, unde *secus* pro sexu, *seculum*, *secius* etc. derivanda videntur. Vid. Jo. Melleri Palmerii Spicilegia in Plaut. Milit. Glor. in Lamp. Crit. Gruteri Vol. IV. pag. 676. Sed nil mutandum. *partes facere* i. q. *partes, sectas constituere.* [*O.*]

qui Mercurium — — — sectamini] Mercurius est Hermes ille Trismegistus, sub cujus nomine varia scripta, v. c. Poemander et Asclepius (ab Apulejo versus), jam Arnobii aetate legebantur. [*O.*]

Quid Plato vester in Theaeteto — — — — nonne animo fugere suadet e terris] Locus Platonis legitur in Theaeteto pag. 173. ed. H. Steph. (p. 116. Vol. II. ed. Bipontin.) ἀλλα τῷ ὄντι τὸ σῶμα μόνον ἐν τῇ πόλει κεῖται αὐτοῦ (σοφοῦ) καὶ ἐπιδημεῖ. ἡ δὲ διάνοια ταῦτα πάντα ἡγησαμένη σμικρὰ καὶ οὐδὲν ἀτιμάσασα, πανταχῇ φέρεται, κατὰ Πίνδαρον τά τε γᾶς ὑπένερθε καὶ τὰ ἐφύπερθεν γεωμετροῦσα, οὐρανοῦ τε ὕπερ ἀστρονομοῦσα, καὶ πᾶσαν πάντη φύσιν ἐρευνωμένη τῶν ὄντων ἑκάστου ὅλου, εἰς τε τῶν ἐγγὺς οὐδὲν αὐτὴν συγκαθιεῖσα. Similiter Macrobius in Somn. Scip. Lib. I. C. 8.

Secundas (virtutes), *quas purgatorias vocant, hominis sunt, qui divini capax est; solumque animum ejus expediunt, qui decrevit se a corporis contagione purgare, et quadam humanorum fuga solis se inserere divinis.* ubi vid. Is. Pontan. [*O.*]

Audetis ridere nos, quod mortuorum dicamus resurrectionem futuram] Solenne philosophis et gentilibus facetiis jocularibus Christianos lancinare, quod carnis resurrectionem asfererent. Caecilius apud Minucium: *Nec hac furiosa opinione contenti, aniles fabulas adstruunt et annectunt, renasci se ferunt post mortem, et cineres et favillas, et nescio qua fiducia mendaciis suis invicem credunt: putes jam eos revixisse.* Origen. contra Celsum Lib. I. p. 7. Καὶ μὲν νοηθὲν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, θρυλλεῖται γελώμενον ὑπὸ τῶν ἀπίστων. [*Herald.*]

quam quidem nos dicere confitemur, sed a vobis aliter, quam sentiamus, audiri] Hoc idcirco dicere videtur, quod existimavit, non eadem corpora resurgere, quae fuit aliorum nonnullorum sententia, ut Origenis, quam ipse explicat libro contra Celsum V. Et hic Arnobiis ita agit de resurrectione, ut de animorum immortalitate tantum disputare videatur, atque ad Marcionis sententiam resurrectionem corporum negantis aliquo modo accedere videtur, vel certe nihil certi nec constituti de doctrina ista adhuc habere; quod non eo dicimus, quasi Arnobium Marcionis sectatorem fuisse existimemus, sed ut observet lector, Arnobii errores esse errores hominis in fide Christiana nondum satis instituti, et naturali ratione potius, quam πνευματικῇ doctrina subnixi. Varias autem veterum de resurrectione opiniones vide apud Athenagoram, Tertullianum, et alios. [*Herald.*] *audiri* h. l. i. q. *intelligi*, ut saepius. [*O.*]

Quid in Politico idem Plato? etc.] Locus Platonis legitur in Politico pag. 270. ed. H. Stephani (pag. 51 seq. Vol. VI. ed. Bip.). [*O.*]

rursus erupturos homines] Stewech. leg. conjicit: *rursus se erupturos*, more antiquorum, Plauti, Terentii etc. et eorum, qui imitabantur antiquos, Apuleji, et Arnobii etiam. [*O.*]

ad incunabula infantiae desituros] Proba lectio et non tentanda. *desinere* eleganter et δεικτικῶς de iis, quae sensim sensimque decrescunt, quae e magnis minora minimaque facta tandem prorsus evanescunt. Stewech. *desulturos:* ed. Lugd. Bat. *exituros.* male. [*O.*]

Quid enim sunt homines nisi animae etc.] Marcion, Basilides, Origenes, quos hic sequitur Arnobius, distinguebant hominem in exteriorem et interiorem, atque interiorem, i. e. animam, verum

hominem proprie esse dicebant, contra quos disputat Tertullianus Libro de Resurrectione carnis Cap. 40. [*Herald.*]

trabalibus clavis affixi] *Clavi trabales* scil. quibus trabes aedium compingebantur, graves adeo et portentosae magnitudinis: hinc per Metaphoram de iis, quae immutabilia sunt, quae adeo evitare non licet. Horat. in notissimo illo loco I. Od. XXXV. vs. 15 sq.:

Te semper anteit saeva Necessitas
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans aena.

ubi vid. Cruq. et Mitscherlich. Petron. C. 75. *Nosti, quod semel destinavi, clavo trabali fixum est.* ubi vid. intpp. [*O.*]

neque ad sedes remeantibus patrias obstacula impeditionis opponant] Existimabant enim, daemonas sive genios singulis hominibus in hanc lucem prodeuntibus quasi custodes et totius vitae moderatores dari; eosdemque custodias suas, quando hinc abeant, in judicium rapere; atque eorum testimonio ferri a judice sententiam. Haec erat Platonis sententia, quam in Phaedone proponit, et quam explicat Apulejus libro de Deo Socratis. Cf. Augustin, Lib. X. de Civit. Dei Cap. 9. Servius ad verba Virgilii: *Quisque suos patimur manes,* Aen. VI, 743. *Quum nascimur,* inquit, *duos genios sortimur. Unus est, qui hortatur ad bona; alter, qui depravat ad mala. Quibus assistentibus post mortem aut asserimur in meliorem vitam; aut condemnamur in deteriorem: per quos aut vacationem meremur, aut reditum in corpora. Ergo manes genios dicit, quos cum vita sortimur.* [*Herald.*]

Cap. XIV. — Quid Plato idem vester in eo volumine, quod de animae immortalitate composuit, non Acherontem etc.] Vide Platon. Phaedon. pag. 112 — 114. ed. II. Steph. (pag. 251 — 258. Vol. I. ed. Bip.) et Euseb. in Praeparat. Evangel. Lib. XIII. Cap. VII. [*Elmenh.*] Conf. Grot. ad Mart. Capell. pag. 37. [*O.*]

rem inenodabilem suscipit etc.] Animas igitur existimat, si sint materiae expertes, passione et doloribus corporalibus affici non posse, quae est ipsius quoque Tertulliani (Apologet. C. XLVIII.) et aliorum sententia. Quare corporales animas (sed corporis tenuioris et spiritualis, πνευματικοῦ) existimavit cum Tertulliano Arnobius, qui eas arbitratus est pati. [*Herald.*]

et doloribus afficiat sensuum] Ita Sabaeus. Cod. MS. *doloris affici sensu,* scil. *dicat,* quod nescio qua causa mutavit editor Lugd. Bat. *doloris afficiat sensu* Elmenh. *sensus* acc. plur. [*O.*]

condemnare] e MS. Alii *condemnari.* [*O.*]

vanescunt] Stewech. leg. *evanescunt.* [*O.*]

ſunt enim mediae qualitatis, ſicut Chriſto auctore compertum eſt, et interire quae poſſint] Haec Valentinianismum olent, ut etiam alii adverterunt. Tertullian. adv. Valent. C. XXXII. *Et anima mortalis apud illos, niſi quae ſalutem fide invenerit.* Quos itaque ſecutus Arnobius exiſtimavit, impiorum animas mori, nec autem ſt tum exſtingui, ſed longiſſimi temporis cruciatibus et doloribus conſumi [*Elmenh.* et *Herald.*]

ſi ad ejus ſe minas atque indulgentias applicarint] Cod. MS. *ſi ad ejus ſemina*, nullo ſenſu: pro quo Gelenius *ſe minas*, alii *ſe miſericordiam*, Herald. *ſe munia.* Sed optime habet *minas. applicare ſe ad minas Dei* i. e. minas Dei, exitium, quod Deus minatur improbis, vereri. Bene itaque *minae* opponuntur *indulgentiis.* [*O.*]

animae neſcientes Deum] i. e. Deum ejusque clementiam ſcire vel experiri nolentes. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. 17. verba: *Hoc ergo dii magni norunt.* [*O.*]

igni fero] *Ignem ferum* dicit Arnobius, quemadmodum vetus Latinus Bibliorum interpres *feros fluctus*, graece ἄγρια κύματα. Arnobius ſupra: *inexſtinguibiles ignes.* Lib. IV. *inexſtinguibiles gehennae flammas.* Cyprian. ad Demetrian. fol. 258. *ardentem gehennam et viraces flammas.* Tertullian. Apologet. C. 48. *jugem ignem.* Lactant. Lib VIII. C. 21. *ignem ſempiternum* etc. [*Elmenh.*]

Cap. XV. — quod a novis quibusdam dicitur viris] Haec eſt emendatio Gelenii, quam ſecuti ceteri editores omnes, excepto Salmaſio legente: *quod nobis a quibusdam* etc. quod Gallandus etiam in textum recepit. At multo magis placet Fulv. Urſini conjectura legentis: *a bonis quibusdam* etc. *bonis* ſcil. ironice, ut ap. Cic. de Off. II, 25. *optimi viri ad medium Janum ſedentes*, et Orat. pro Roſc. Amer. C. 8. *optimus vir* de T. Roſcio, homine peſſimo. [*O.*]

neque ulla corporis attrectatione contiguas] *contiguas* i. e. *quae attrectari poſſunt, tangibiles*, ſignificatione prorſus inſolita. Vid. Barth. ad Gratii Faliſc. Cyneget. vs. 8. Lexica non agnoſcunt hanc ſignificationem. Eodem ſenſu *incontiguus* infra Lib. VII. Cap. III. *omnique eſt incontiguus tactu.* [*O.*]

inculpabiles, et ideo irreprehenſibiles vivimus, boni, juſti etc.] Ironice haec intelligenda. [*O.*]

Cap XVI. — At dum ad corpora labimur] Vide ſupra ad Lib. I. C. 29 [*O.*]

quibus mali ſimus et peſſimi, cupiditatibus atque iracundia ſerveamus] Ita e Cod. MS. ed. Th. Canterus. Antea legebatur: *et peſſimis cupiditatibus* etc. Editor Lugd. Bat. *quibus mali ſimus*, non male, ſi eſſet *ſiamus*, nam ſequens *ſerveamus* conjunctivum flagitat. [*O.*]

in libidinem — — — damnemur] i. e. obligemur, destinemur fatalibus caussis. *damnari* saepissime i. q. ad malum, infortunium aliquod destinari. Virgil. Aen. IV. vs. 699:

— — — — *Stygioque caput damnaverat Orco.*

et Petron. Satyr. C. III. *Quid proderit hoc tibi — — — — si antequam fata poscant, indemnatum spiritum* (i. e. nondum morti destinatum) *effuderis.* ubi vid. Burmann. [*O.*]

ab infirmioribus causis] Fulv. Ursinus leg. conj. *infimioribus,* cujus comparativi e superlat. *infimus* facti unum exemplum e latino-barbaro interprete Irenaei Lib. II. C. 14. adducit Gesner. in Thesauro. [*O.*]

dehonestamenta] Glossae: *dehonestamentum,* αἰσχύνη. Gellius Lib. II. C. 27. *Quo ille dehonestamento corporis maxime laetabatur.* [*Elmenh.*]

Vultis homines institutum superciliumque deponere] Locus hic variis rationibus interpolatur. Mutandum tamen nihil. *Institutum* enim appellat Arnobius αὐθάδειαν, sive obstinationem σεμνοπρεπῆ. Sic Jul. Firmic. Mathes. Lib. VIII. C. 6. *Hoc sidere qui unque nati fuerint, aliud ex fronte pollicentur: aliud latenter in moribus celant. Sunt autem austera facie, prolixa barba, obstinata fronte, ita ut Catonis prorsus institutum imitari videantur.* [*Herald.*] Fulv. Ursinus leg. conj. *fasti typhum superciliumque.* Ed. Lugd. Bat. habet: *istum typhum.* Meursius: *vultus homines isti* (id est ὦ οὗτοι) *typhum superciliumque deponere.* Equidem nihil definio, cum nesciam, quomodo habeat Codex MStus. [*O.*]

qui Deum vobis adsciscitis patrem] Legendum conjeceram *parem.* Sed retracto sententiam. Sensus est: *qui a Deo creatos vos gloriamini,* quam opinionem in sequentibus destruere conatur Arnobius, animas hominum non a Deo, sed ab inferioribus quibusdam potestatibus creatas asserens. [*O.*]

vultis favore deposito] Ita editio princeps: alii *fastu deposito.* Ed. Lugd. Bat. *tumore.* Sed nil mutandum. *favore* scil. illo, quo vestram opinionem amplectimini, quod barbare dicunt *partialitatem.* [*O.*]

consimilia caeteris] Ita editores plerique. Ed. princeps *consimilia caetera,* quod frustra defendit Heraldus explicans *consimilia nobis caetera animantia.* [*O.*]

aut non plurima differitate distantia] *Differitas* vox Lucretiana: de Rer. Nat. IV. vs. 640. *Tantaque in his rebus distantia differitasque est.* Noster infra Lib. IV. C. 36. *nec inest in re signum, quo differitas judicari ambiguorum possit simpliciterque dictorum.* Vide Nonium h. v. et, qui de hoc vocabulo multus est, Lud.

Carrio Emendd. Lib. II. Cap. 17. pag. 177. Vol. III. Part. 2. Lampad. Crit. Gruteri. [*O.*]

offibus illis fundata funt corpora] Phrafis Lucretiana, Lib. V, 925:

Et majoribus, et folidis magis offibus intus
Fundatum. fcil. *genus humanum.* [*Herald.*]

per anhelitum reciprocatas] Fulv. Urfin. *reciprocas.* Vide fupra ad Lib. I. Cap. VIII. notam Heraldi. [*O.*]

in totidem et nos fexus] Stewech. et hic reftituit antiquum *fecus.* Vide fupra ad Lib. I. C. 59. verba: *fecus virile.* [*O.*]

corporalibus conciliis procreant] *Concilium* de *congreffu, concubitu* frequens ap. Lucret. v. c. Lib. II, vs. 934;

Non fieri partum, nifi concilio ante coacto.

et Lib. I. vs. 184. *concilio genitali.* ubi vid. Creech. [*O.*]

ex alvis fundimur atque emittimur matrum. Cibo fuftentantur et potu] Ita lego et interpungo cum Meurfio. Alii peffime ita legunt: *ex alvis fundimur atque emittimur, matrum cibo fuftentamur et potu.* Nam paullo poft fequitur: *et nos cibo fuftentamur et potu.* [*O.*]

cura illis eft omnibus famem prohibere mortiferam] Conferendus cum noftro Ciceronis locus de Offic. I. C. 4. init. [*O.*]

in pecudes atque alias belluas ire animas improborum] Hanc fententiam proponit Plato cum alibi, tum in Phaedone; ibique eam pluribus explicat. De eadem Tertullian. Libro de anima 31. 32. et fequentibus capitibus. [*Herald.*]

exutae] Ita Gelenius. Cod. MS. *fumtae*, quod defendunt Th. Canterus et Stewech. loco Arnobii e Lib. V. *Qui poteftis res certas rebus a dubiis fumere*, ubi *fumere* i. q. *fecernere:* neque hoc plane rejiciendum videtur. Salmaf. in ed. Lugd. Bat. *exemtae.* Meurfius: *fummotae.* [*O.*]

Cap XVII. — Rationales] Cf. Cic. de Off. Cap. 4. [*Elmenh.*]

mutorum] Cic. de Nat. Deor. I. §. 133. *Beftiae mutae et nihil intelligentes.* Itaque non legendum *brutorum*, quod prius mihi in mentem venerat. [*O.*]

negotia turpia non adirent] Ita editio princeps ex MS. Alii *obirent.* [*O.*]

pravitate confilii] Ed. Rom. *parvitate.* [*O.*]

Vellem tamen fcire] Meurfius conj. *vellem tam fcire*, ἐλλειπτικῶς. [*O.*]

communire] Vide fupra ad Lib. I. Cap. III. [*O.*]

faxis et rupibus] Alii: *faxis fe et rupibus*, male. [*O.*]

ministras manus] Ita Seneca ad Martiam Cap. XXV. Conf. Bünemann. ad Lactant. de Opif. Dei Cap. XVI. pag. 1201. [*O.*]

artificiosa excuderent novitate] Fulv. Urfin. leg. conj. *navitate*. Sed non opus hac correctione. *artificiosa novitas* exquisite et eleganter dicitur ars nova femper et invifitata excogitans. Pro *excuderent* Stewech. mavult *excluderent*, allegans locum Apuleji Florid. I. *Edixit* (Alexander) *univerfo orbi fuo, ne quis effigiem regis temere asfimilaret aere, colore, caelamine, quin folus eam Polycletus aere duceret, folus Apelles coloribus delinearet, folus Pyrgoteles caelamine excluderet.* ubi autem Elmenhorftii editio pag. 344. habet *excuderet*. Idem Stewech. mavult: *artificiofas novitates*, i. e. res novas, antea nulli vifas. [*O.*]

Tamen] Fulv. Urfinus: *et tamen*, quod magis placet. *et* facillime abforberi poterat a praecedenti *novitate*. [*O.*]

Cap. XVIII. — Non funt ifta fcientiae munera, fed pauperrimae neceffitatis inventa] Theocrit. Idyll. XXI, 1:

Ἁ πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει,
Αὐτὰ τῶ μόχθοιο διδάσκαλος.

Virgil. Georg. I. vs. 145:

Tunc variae venere artes; labor omnia vicit
Improbus, et duris urgens in rebus egeftas. [*O.*]

aut rerum experientia non paratum] Ita editio princeps Romana. Optime *feculum paratum* eft feculum omnibus rebus abundans. Ita *provincia parata*, ἡτοιμασμένη. Alii *partum*, nullo fenfu. Fulv. Urfin. *peritum*. [*O.*]

paravit et concinnavit fcientiolas artium] Ita edidi ex emendatione feliciffima Oudendorpii ad Apulej. Lib. VII. p. 466. Ceteri: *parvas et concinnavit fcientiolas*. [*O.*]

coemendata] Ita editor Lugd. Bat. e MS. ut referatur ad praecedens *fortuita quaedam*. Sed potius legendum *coemendatas*, fcil. *fcientiolas*. Cod. MS. *commendatas*. Stewech. *commodatas*. Fulv. Urfinus *commentatas*, quod defendit Meurfius et explicat fignificatione paffiva, ut plura verba deponentia apud noftrum, v. c. fupra *imminentia et nondum paffa*, ubi autem, ut vidimus, dubia eft lectio. Poftea eodem libro *ingredi*: *Quod enim rebus ingreffis priorum repententiam detrahit*. *Metiri* fimili modo: *Orbe fit fol amplior et pedis unius latitudine metiatur*. Sed ipfe Meurfius conjecturam hanc retractat in Appendice et praefert *coemendata*, quod habet Codex MS. Ceterum Arnobius talia compofita valde amat. Ita *confcriptores* Lib. I. *condignum* Cap. praecedenti. *condifcere* Lib. VI. C. 4. *confieri* Lib. V. C. 39. *cohoneftare* aliquoties; quod femel monuiffe fufficiat. [*O.*]

Cap. XIX. — Quod si homines penitus aut ipsos se nossent] Placet Stewechii conjectura legentis *penitius* a *penite*, quod legimus apud Catullum Epithal. Juliae et Manlii vs. 176:

Illi non minus, ac tibi
Pectore uritur intimo
Flamma, sed penite magis.

Superlativum certe *penitissime* habet Plautus aliquoties et Sidonius Lib. IV. Epist. 9. *et actiones ejus cotidianas penitissime inspexi.* Conf. Laurenberg. Antiquar. h. v. [*O.*]

quiddam magnificum se esse] Ita Cod. MS. Gelen. *nosse*, sequentibus ceteris editoribus, excepto Lugd. Bat. non male. [*O.*]

craticulas] Deminutivo h. l., ut in seq. *lacernulas*, *securiculas*, utitur Arnobius per contemtum. [*O.*]

trulleos] Ita Cod. MS. Alii *trullas*. Sed distinguit Varro de Ling. Lat. Lib. IV. pag. 34. ed. Bipont. *Trulleum simile figura trullae, nisi quod latius concipit aquam, et quod manubrium cavum non est, nisi vinaria trulla accessit* ubi vid. Turneb. Not. pag. 86. et Gesner. in Thesauro. Nonius de gen. vasorum vel poculorum pag. 547 ed. Mercer. *Trulleum, quo manus perluuntur* (*Bassin*). *Ejus urceolum aquaemanalem vocamus, quod eo aqua in trulleum effundatur* (*Aiguière*). Masculinum *trulleus* habet Plin. Hist. Nat. XXXIV, 2. [*O.*]

craterasque] *Craterae*, si Nonio Marcello (Cap. 19.) credideris, vasa sunt vini; crateres vero vasa olearia, ac utrumque Virgilii auctoritate probare nititur. [*Nourr. p.* 554.] Atqui *crateras* h. l. est Graecus Accusativus v. *crater*, κρατήρ. Ceterum ita emendavit Fulv. Ursinus; optime: nam sequentia *subuculas* etc. et hic substantivum flagitant. Editio princeps et Gelenius: *caeteraque fecerunt.* [*O.*]

subuculas] Glossae: *Subucula*, ὑποδυτὴς, ὑποχιτών. Tunica interior, quae ἀμέσως corpori insidebat: dicebatur et *interula*. *Tunica* lanea erat, *interula* sive *subucula* linea. Horat. Epist. I, 1. vs. 4. *Subucula pexae Trita subest tunicae.* Nonius v. *subucula* e Varrone de Vita Pop. Rom. Lib. I. *Posteaquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam vel indusium.* Cf., qui de h. v. multus est, Salmas. ad Tertullian. de pallio pag. 378 sq. Boettiger V. Cl. in l. tit. *Sabina oder Morgenscenen im Putzzimmer einer reichen Römerin* pag. 375. *interulae* sive interioris tunicae duas species distinguit: *subuculam* virorum, *interulam* foeminarum. Cf. Ferrar. de Re Vestiaria III, 1. pag. 175. Rosin. Antiq. Rom. Lib. V. C. 35. et G. J. Voss. Etymolog. Rom. h. v. [*O.*]

suppara] Festus: *Supparus dicebatur puellare vestimentum lineum, quod et subucula appellatur.* ubi vide intpp. Varro tamen

aperte distinguit de Ling. Lat. Lib. IV. pag. 37. ed. Bipont. *alterum quod subtus, a quo subucula; alterum quod supra, a quo suppara, nisi quod id dicunt Osce.* Vide imprimis Gisb. Cuper. Observatt. Lib. IV. Cap. 17. omnia veterum loca de supparis diligentissime conferentem et demonstrantem, *suppara* fuisse genus tunicae et quidem exterioris parvis admodum manicis instructae, quae nonnisi humeros tegebant, vel in primis humeris haerebant, atque fibula constringebantur. Cf. Salmas. ad Tertullian. de Pallio p. 209. et Voss. Etymol. Rom. [*O.*]

laenas] Festus: *Laena vestimenti genus habitus duplicis. Quidam appellatam existimant Tusce, quidam Graece, quam χλαίνην dicunt.* [*Elmenh.*] Laena itaque toga erat crassior supra cetera vestimenta, unde Varro a lana multa dictam putat, *duarum enim togarum instar,* de Ling. Lat. Lib. IV. pag. 57. sed male. Nam est a Graeco χλαίνη. vid. Popm. ad Varron. Not. pag. 94. [*O.*]

lacernulas] *Lacerna* vestis militaris paenulae similis stricta, corpus ambiens et velut pressim includens, pulli coloris. Vide Fest. h. v. et imprimis Just. Lips. de Pronunciat. Ling. Lat. Cap. III. pag. 15. et Elect. Lib. I. C. 13. pag. 683. Vol. I. ed. Vesal. Erat vestimentum vilis popelli, immo servorum etiam. [*O.*]

trabeas] *Trabea vestis senatorum* Papias. [*Elmenh.*] Immo equitum potius. Vide Lips. ad Tacit. Annal. III, 2. Rubenium de Lato Clavo I, 5. Ferrar. de Re Vestiaria Part. I. Lib. II, 6. *Trabea* erat vestis trabibus purpureis intextis ad discriminandum in coloniis equitem a plebe. [*O.*]

typho et arrogantia sublevati] Jul. Firmicus Lib. III. Mathes. Cap. 3. *faciet quoque inflatos, ac superbiae spiritu sublevatos.* et Lib. VI. Cap. 17. *Ipsi quoque erecto superbiae spiritu sublevantur.* [*Herald.*]

quia grammaticam, musicam, oratoriam pepererunt] Meursius pag. 57. legendum conjicit: *quia grammaticam, musicam, oratoriam repererunt,* quia statim subjungit Arnobius: *ut ex earum inventione credatur animas esse potiores.* [*O.*]

dignitate et substantia praeterire] *substantia* i. q. *natura sua spirituali,* vel etiam *constantia, perpetuitate;* quo sensu, quanquam significationis hujus exempla desidero, v. *substantia* ab inferioris latinitatis scriptoribus usurpatam fuisse nullus dubito, cum verbum *subsistere* pro *constare* saepius occurrat. *Praeterire* i. q. vincere, ut saep. Martial. Lib. XII, 36:

Nulla gloria est praeterire asellos. [*O.*]

Quid enim aliud se spondent vel insinuare posse vel tradere] Vide supra ad Lib. I. C. 63. [*O.*]

ut terrarum continentias metiamur] *Continentiam* dicit hic Arnobius περιοχὴν, ut interpretantur Gloſſae Philoxeni: quomodo *retinentiam* dicit Lucretius κατοχήν. Lib. III. vs. 675. *Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum.* [*Herald.*] *Continentia* apud illius aevi ſcriptores ſaepiſſime *id quod continetur.* Ita Fulgentii liber inſcriptus *de Virgiliana continentia*, ubi vid. Munker. Mythogr. Lat. pag. 137. Vol. II. et appoſite ad noſtrum Aethicus Cosmograph. prooem. *Ac ſic omnis orbis terrae intra annos 32 a dimenſoribus peragratus eſt, et de omni ejus continentia perlatum eſt ad ſenatum.* [*O.*]

neque divinas, eruditas] Ita Cod. MS. et editio princeps. Fulv. Urſin. *divinitus eruditas.* Non male quidem. Sed *divinas* ſtare poteſt, ſi explicemus vel a Deo profectas, vel immortales, ut infra Cap. LXII. *divinas animas fieri, et ab legibus mortalitatis educi.* Et amare Arnobium talia adjectiva ſine copula *et* conjungere ſupra obſervavimus. Th. Canterus conj. *divine eruditas.* [*O.*]

neque diſcere omnes poſſint, et ſint] Ita Gelenius, ſequentibus ceteris, excepto Heraldo, qui defendit veterem lectionem: — — *poſſunt, ut ſint,* vel legendum conjicit *cur ſint,* explicans *cur* per *quia,* ut Sidon. I. Epiſt. 1. *Propter quod illum ceteri quique Frontinianorum, utpote conſectaneum aemulati, cur veternoſum dicendi genus imitarentur, oratorum ſimiam nuncupaverunt.* Sed bene Gelenius, nam *ut* et *et* ſaepiſſime permutantur a librariis. [*O.*]

bardi] Ita e MS. optime reſtituit Meurſius et editor Lugd. Bat. Vulgo *tardi. Bardus ſtultus a tarditate ingenii appellatur — — — — trahitur autem a Graeco, quod illi βάρδεις dicunt.* Feſtus. Cf. Nonium. Ita Cic. de Fato Cap. 5. *Zopyrus phyſiognomon — — — — ſtupidum eſſe Socratem dixit et bardum.* ubi vid. Turneb. [*O.*]

ad diſcendi ſtudium] Neſcio, quid in mentem venerit editori Lugduno-Batavo, non ſolum adſtruenti in Variarum Lectionum libello, ſed etiam in textum intrudenti *diſcedendi.* [*O.*]

Quodſi ea, quae diſcimus, reminiſcentias eſſe conſtaret] Hoc Platonis dogma fuit, qui vixiſſe animas hominum, antequam corpus induiſſent, asſerebat: dicebatque, cum in nova corpora rurſum irent, non novi aliquid addiſcere, ſed illa, quae jam antea didicerant, ſaltem recognoſcere. Vide illum in Menone et Phaedone pag. 73. (ed. H. Steph.) Cic. I. Tuſcul. Quaeſt. Tertullian. de anima Cap. 23. Refutant illum Auguſtin. de Trinitate Lib. X. C. 15. Theophilus Lib. III. ad Autolycum. [*Elmenh.*]

ſed hic nata addiſcere] Fulv. Urſin. *natos diſcere.* Sed nil mutandum. Sequitur enim *et ſuſpicionibus coalita* i. e. corroborata, confirmata. Ita Tacit. Annal. XIII. Cap. 26. *irreverentia*

coalita libertate. et XIV, 1. *coalita vetustate imperii audacia.* ubi Ernesti observat sumtam Metaphoram ab arboribus et plantis, quae *coalescere* dicuntur, cum radicibus adhaeserunt terrae, nec convelli possunt. [*O.*]

Cap. XX. — non fervoris nimius in calore] Ita correxit Th. Canterus. Cod. MS. *non ferveris nimium in calore.* Meursius legendum conjicit aut *incalore* una voce, ut *injuventus* Lib. I. pro *juventus:* sed ibi suspecta lectio: aut *non fervens nimium in calore*, ut τὸ *in* παρέλκον sit, quemadmodum apud Apulejum non semel, v. c. *gravis in annis, vini cadrum in aetate pretiosi.* Fulv. Ursin. *non fervens nimio calore.* [*O.*]

sed nothum aliquid fiat] Sensus est: lumen perspicue non excipiatur, sed aliunde per rimulas irrepat, adeo ut verum lumen dici non possit, sed suppositivum et νοθεῖον. Sic Lucretius de Luna Lib. V. vs. 575:

Lunaque, sive notho fertur loca lumine lustrans,
Sive suam proprio jactat de corpore lucem,
Quidquid id est, nihilo fertur majore figura.

et Catull. Carm. XXXIV. vs. 15:

Tu potens Trivia, et notho es
Dicta lumine Luna.

[*Prior.*] Alii legunt *novum.* Cod. MS. *notum.* *Nothum* est ex emendatione Scaligeri. [*O.*]

inflexibus] Ita Stewech. sequente editore Lugd. Bat. Est autem ab *inflexus, us,* pro *inflexio*, ut *commutatus* pro *commutatio* Lucret. I. vs. 803. *opinatus* pro *opinio* id. IV, 466. *conjectus* pro *conjectio* L. V. vs. 417. *declinatus* pro *declinatio* ap. Varron. de L. Lat. aliquoties. *fissus* pro *fissio* ap. Manil. Lib. I. Vide, qui plura exempla congessit, Tennull. ad Frontin. Strategem. Lib. I. praefat. pag. 3. ed. Oudendorp. Alii *inflexionibus.* Arntzenius ad Nazarii Paneg. in Constantin. C. V. §. 6. legend. conj. *anfractibus flexuosis.* [*O.*]

Cap. XXI. — Nunc quoniam imagini praeparavimus sedem, accipiamus deinceps mox aliquem natum in loci illius hospitium, quod habeat rem nullam et sit inane et vacuum, Platonica licet aut Pythagorea progenie, aut horum alicujus, qui acuminis perhibentur fuisse divini, aut ex Deûm responsis sapientissimi nuncupati] Locus non solum egregie luxatus, verum et mutilus. Restituo et suppleo: *Nunc quoniam imagini praeparavimus sedem, accipiamus deinceps mox aliquem natum Platonica licet aut Pythagorea progenie, aut horum alicujus, qui acuminis perhibentur fuisse divini, aut ex Deûm responsis sapientissimi nuncupati, et in loci illius hospitium, quod sit*

inane et vacuum, concludamus. Ultimam vocem, ſententia flagitante, addidi. [*Meurſ. p.* 58.) At omnia ſana erant, modo pro *licet* legamus *ſcilicet.* [*O.*]

imagini] i. e. homini imaginatione concepto, ficto. *Ideal.* [*O.*]

nec in ſermones aliquos ora et labra diducat] Ita Fulv. Urſinus, ſequente ed. Lugd. Bat. quae correctio proxime accedit ad lectionem Cod. MS. *in ſermone alicujus*, quod ſtare non poteſt, quia nemini, praeter unam nutricem, ad infantem accedere licebat. Gelen. *in ſermonem aliquem.* Herald. *nec in ſermocinationem ora* — — — *diducat.* [*O.*]

inferantur] Ita Meurſius et Salmaſius. Alii: *inferatur.* [*O.*]

ſed aut ſitilla de milio] Ita reſtituit ed. Lugd. Bat. optime. Antea legebatur *ſit illa*, quod male convenit cum ſequentibus: *aut ſit panis ex farre*, nam *panis* non materia cibi, ſed far, farina. Et omnino ſequentia ſubſtantiva *panis, glandes*, — — *baculae* etiam in priori membro ſubſtantivum aliquod flagitare videntur. Legendum itaque *ſitilla*, i. e. pultis genus, quo utebantur in ſacris. Noſter infra Lib. VII. Cap. 24. *Quid ſitilla? quid frumen?* etc. Plin. Hiſt. Nat. Lib. XVIII. C. 8. *Et hodie ſacra priſca atque natalium pulte ſitilla conficiuntur.* Cf. Muret. Var. Lectt. Lib. XII. Cap. 1. et, qui de hac voce et ejus etymo multus eſt, Gesner. in Theſauro. [*O.*]

ex cinere caldo glandes] Id eſt, cinere caldo toſtae. Ad formam Graecorum. Homerus Odyſſ. XIX. vs. 536:

Χῆνές μοι κατὰ οἶκον ἐείκοσι πυρὸν ἔδουσιν
Ἐξ ὕδατος. [*Herald.*]

caldore ignis intactus] Calidam potionibus miſceri ſolitam, confirmatur loco illo notiſſimo Horatii Lib. III. Od. XIX:

Quo Chium pretio cadum
Mercemur? Quis aquam temperet ignibus?

ad quae vetus interpres Acron: *Nam tepefactis aquis ſolebant Graeci vina temperare.* Sed et pauperiores, qui aquam bibebant, illam ipſam quoque ſoliti calefacere. [*Meurſ. pag.* 59.]

nec appetitio porrigetur ulterius, eſſe amplius neſciens, quod petatur] Ita Fulv. Urſinus et Meurſius: Cod. MS. et editio princeps *corrigetur. Neſciens*, ſcil. appetitio, ſed melius, puto, eſſet *neſcienti*, ſcil. puero illi. [*O.*]

Cap. XXII. — et ſi verum eſt illum principalis eſſe ſubſtantiae portionem tam laetam, ex fontibus vitae derivatum hic agere] Codicis MS. lectio erat: *portione jam laeta*, vitioſe. Gelenius et illum ſequentes plerique editores legunt: *ſubſtantiae portionem et ex fontibus* etc. verbis *jam laeta* prorſus

deletis, quae primus textui restituit editor Lugd. Bat. legens *tam laetam*. Maxime autem mihi placet conjectura Stewechii legentis *portionem tam lectam*, i. e., ut ait Horatius, *divina particulam aurae*. *Principalis* i. e. divinae, a summo principe profectae, ut aliquoties ap. Arnobium: neque offendere debet lectorem defectus particulae *et* ab hoc scriptore saepius omissae. *agere* h. l. idem quod degere. [*O.*]

aevitatem] Nonius v. *aevum*: *Aevum generis neutri*: *aevitas foeminini. Varro Tithono* περὶ γήρως: *Qua voluntatem aevitatis extima attigit metam aevitas.* Noster infra Lib. V. C. VIII. *Cui dicto si constat fides, Mater quoque dicenda est magna intra hujus numeri fines aevitatem suam habere conclusam.* [*O.*]

ligno, saxo obtusior] Plautus in Milite:

Herus meus elephanti corio contectus est, non suo:
Neque habet plus sapientiae, quam lapis.

Lapis igitur convicium est Graecis et Latinis commune, quo stupidos et obtusi ingenii homines feriunt. Aristophanes in Nubibus: λίθοι, ἀριθμοὶ, πρόβατα. [*Herald.*]

elephantus aut mulus] Ita editor Lugd. Bat. e correctione Stewechii verosimillima. Nam hic tantum quadrupeda nominantur, ut infra in simillimo loco Cap. LII. *Unde sunt elephanti, tauri, cervi, muli, asini?* Alii: *elephantus aut milvus.* [*O.*]

Cap. XXIII. — mustacium] *Mustacium* seu *mustaceum* docet Cato de Re Rust. Cap. 125. fieri farina siliginea, musto conspersa, aniso, cumino, adipe, caseo et virgae lauri ramentis. Canit autem Juvenalis Sat. VI, 201:

— — *Non est quare coenam et mustacea perdas.*

Quem in versum Scholiastes haec adnotavit: *Cibaria dulcia, musto conspersa, quae sub finem convivii dari in nuptialibus coenis solita.* Vide sis Erasmi Chiliad. IV. Cent. 9. adag. 87. [*Nourr. p.* 559.] *Mustacius* sive potius *mustaceus* libum seu genus placentae e musto, cujus conficiendi rationem docet Cato de Re Rust. C. 121. *Mustaceos sic facito. Farinae siligineae modium unum musto conspergito. Anisum, cuminum, adipis P. II. casei libram, et de virga lauri deradito, eodem addito. Et ubi definxeris, lauri folia subtus addito, cum coques.* Cf. Pallad. Octobr. C. XXI. qui diversa nonnihil a Catone tradit, ibique Schneider. Harduin. ad Plin. Hist. Nat. Lib. XV. C. 30. observat, mustacea fuisse levia cibaria, iis praeberi solita, qui stomachi imbecillioris essent. Vide et G. J. Voss. in Etymologico Rom. [*O.*]

carduum] Intelligendus *carduus sativus* sive *cinara* (*Artischoke*), de qua multus est Schneider. V. C. ad Columell. Lib. X. de cultu hortorum vs. 235. pag. 529 sqq. [*O.*]

quo genere ſingula eſſe debeant eſui] Ita feliciter emendavit ed. Lugd. Bat. Senſus eſt: quo genere eſſe debeant ſingula, ut edi poſſint. Ceteri: *quo genere ſingula eſſe debeant. Et ſibi.* [*O.*]

ignem ſi plurimum feceris — — — — *nonne ibit per medias flammas*] Cf. acutiſſimum Kantium in Anthropol. p. 317. cum Arnobio maxime conſentientem. [*O.*]

ſoliſugas] Ita editiones omnes; ſed potius legendum cum Stewechio *ſolipugas*, quorum meminit Plinius Hiſt. Nat. Lib. XXIX. C. 4. (29. ed. Harduin.) *Eſt et formicarum genus venenatum non fere in Italia. Solipugas Cicero appellat, ſalpugas Baetica.* ubi nonnulli Codices etiam habent *ſoliſugas*. Idem Lib. XXII. Cap. ult. *et leguminibus innaſcuntur beſtiolae venenatae, quae manus pungunt, et periculum vitae afferunt, ſolipugarum generis.* Vide Harduin. ad Plin. VIII. N. LXXXVIII. pag. 491. Lucan. Pharſ. IX, 837:

Quis calcare tuas metuit, ſalpuga, latebras?

Feſt. *Solipunga genus beſtiolae maleficae, quod acrius concitatiusque ſit fervore ſolis.* Solinus autem Polyhiſtor. Cap. IV. *Sardinia eſt quidem absque ſerpentibus, ſed quod aliis locis ſerpens, hoc ſoliſuga Sardis agris. Animal perexiguum, qua aranei forma, ſoliſuga dicta, quod ſolem fugiat.* ubi Salmaſius, qui hoc de animalculo multus eſt in Exercitt. Plin. pag. 70. 71., putat Tarentulam (*Tarantel*) ſignificari Apuliae peculiarem, quae ex terrae cavernis obrepens per improviſum in ſummo aeſtu meſſoribus perniciem creat. Voſſius de Idololatr. Lib. IV. Cap. XCVI. putat, *ſoliſugam* et *ſolipugam* idem plane ſignificare, *p* ſcil. antiqua ſcribendi ratione mutato in *f*. Ita Πύγελα, a πυγὴ, latine *Fugela*, πίθω ſido, a πόρος *forare*, *fungus* a σπόγγος, *figo* a πήγω, *fere* a περὶ aliaque. Mihi videntur plura diverſa animalcula venenata hoc nomine ſignificari a ſcriptoribus antiquis. *Soliſugam* Arnobii, Solini, Plinii, ut et ſalpugam Baeticae, intelligo de araneorum genere venenato, cujus ſpecies eſt Tarentula. Illas autem ſolipugas, ſive Φαλάγγια, quae, teſte eodem Plinio Hiſt. Nat. Lib. VIII. C. 29. Aelian. de Nat. Anim. Lib. XVII. C. 40. Diodor. Sic. Bibl. Lib. III. C. 29., citra Cynomolgas Aethiopiae totam gentem ſuſtulerunt, accipio vel cum Schneidero V. Cl. ad Aeliani locum laud. de phalangio illo araneoide, quod accuratiſſime deſcriptum a Cel. Pallas in Spicileg. Zoolog. Faſcic. IX. pag. 37. chelis oris cancriformibus gaudet, quibus venenum praeſentiſſimum vulneribus inſtillat, vel potius de animalculo illo e formicarum genere, quod dicitur Linnaeo *Termes fatale, utriusque Indiae calamitas, die weiſse Ameiſe*, cujus luculentam deſcriptionem vide in E. A. W. Zimmermanni Almanach der Reiſen Part. I. p. 165 — 182. [*O.*]

eritne idem ut possit etc.] Annon legendum: *Eritne idoneus, ut possit* etc. [*O*]

cujus muneris accommodata sint usui? Indicet in quos habitus] Sic interpunxit Salmasius rectissime. Nam *indicet* referendum ad sequentia. Alii: *cujus muneris accommodata sint usui, indicet?* Meursius: *judicet?* [*O.*]

vestis stragula] Liv. Lib. XXXIX, 7. *Luxuriae enim peregrinae origo ab exercitu Asiatico invecta in urbem est: ii primum lectos aeratos, vestem stragulam pretiosam, plagulas, et alia textilia, et quae tum magnificae supellectilis habebantur, monopodia et abacos Romam advexerunt.* ubi Marcellus Donatus in ed. Gronovii pag. 513. Vol. III. *Straguli nomine absolute positi venire credo non modo stragula lectorum; sed etiam tapetia aliaque hujusmodi telarum seu pannorum genera animalium herbarumque variis figuris et coloribus contexta, ob id belluata dicta a Plauto et picta a Tibullo I, 2. vs. 77. Si vero cum additione vestis stragulam protulerimus, procul dubio intelligendum indumentum, seu vestimentum, ejusdem tamen generis.* [*O.*]

mitra] Fascia, qua coma religabatur, cujus autem usus barbaris frequentior quam Graecis. Apud Romanos vetularum et meretricum ornamentum, matrium etiam nonnunquam, sed effoeminatorum; hinc Bacchi insigne. Vide J. G. Graevii Lectt. Hesiod. C. 23. Turneb. Advers. Lib. IV. C. 14. Salmas. Plin. Exercitt. in Solin. pag. 392. Dempster. Paralip. ad Rosin. Antiq. Rom. Lib. V. C. 35. Ernest. Clav. Cic. h. v. Doering. ad Catull. Carm. LXIV. vs. 63. [*O.*]

strophium] Fasciola, qua papillas foeminae coercebant, vel potius zona sive cestus acu pictus, quo mulieres pectora succingebant, quibusque epistolas saepe aliasque res leviusculas conservabant. Vide Nonium h. v. Ernest. Clav. Cic. Doering. ad Catull. Carm. LXIV. vs. 65. et imprimis Boettiger. V. Cl. qui de h. v. pluribus agit, in Sabina pag. 73, 162, 172, 376. [*O.*]

fascia] *Fasciae* sive *fasciolae* ornamenta brachiorum, pedum, articulorum, quarum apud Romanos usus primus fuit in aegrotis et imbecillibus, a quibus sumpserunt postea homines delicati et molles. Horat. II. Serm. III. vs. 254:

— — — — *ponas insignia morbi*
Fasciolas, cubital, focalia.

Vide, qui de iis multus est, Casaubon. ad Sueton. August. Cap. 82. et Dempster. Paralip. ad Rosin. de Ant. Rom. Lib. V. Cap. 35. pag. 927 sq. ed. Schotti. Videtur h. l. κατ᾽ ἐξοχὴν intelligenda *fascia pedalis* seu *cruralis*, quae apud Romanos vicem gerebat nostrorum tibialium (*Strümpfe*). [*O.*]

muccinium] Emunctorium, i. e. linteum, quo nafi muccum excipiebant. Vide Turneb. Adverf. Lib. XIII. C. 14. Barth. Adverfar. Lib. XIV. C. 9. pag. 2004. (*mouchoir.*) [*O.*]

laena] Vide fupra ad Cap. XIX. [*O.*]

calantica] Ita MS. Tegmen capitis, quo mulieres utebantur. Noctu tantum in lecto geftatam et e boum vefica confectam docet Boettiger. in Sabina pag. 123. afferens Martialis locum Lib. VIII. Epigr. 23:

Fortior et tortos fervat vefica capillos.

Cf. Salmaf. ad Solin. p. 392. Hadr. Junius interpretatur tegmen capitis muliebris in humeros usque demiffum, Gallis *chaperon* dictum. Gelenius: *tunica.* Alii: *caletica.* Meurfius: *calautica.* Conf. Voff. Etymol. Rom. v. *Calantica.* De *calantica*, Graecorum κεκρυφάλῳ, multus eft Boettiger. in l. tit. *Die Aldrobandinifche Hochzeit* p. 79. et 150. [*O.*]

mantele] Virgil. Georg. IV, 376:

— — — *manibus liquidos dant ordine fontes*
Germanae, tonfisque ferunt mantelia villis.

ubi vid. Heyne et qui de iis multus eft Voff. pag. 854 feqq. Mantelia itaque (χειρόμακτρα) fuerunt mappae non laneae (ut Heyne), fed linteae, at villofae (*roh, zottig gewalkt*), ita tamen, ut lanugo in texti fuperficie tonderetur, adeoque laeves et molles ad detergendas manus. cf. Boettiger. in Sabina p. 364. [*O.*]

maftruca] Ifidor. Origin. Lib. XIX. Cap. 23. *Maftruga,* inquit, *veftis eft Germanica ex pellulis ferarum, de qua Cicero pro Scauro: Quem purpura regalis non commovit, eum Sardonum maftruga mutavit* etc. Idem Cicero de Provinciis Confularibus Cap. VII. *res in Sardinia cum maftrucatis latrunculis a propraetore una cohorte auxiliaria gefta.* ubi vid. Abramum omnia loca diligentiffime conferentem. Conf. J. Lipf. ad Tacit. Germ. C. 17. p. 546. ed. Oberlin. Turnebus Adverf. Lib. XX. Cap. 9. et Ernefti Clav. Cic. *maftrucam* exponunt veftem e musmonum vel mufimonum (*Mufflons*) pellibus confutam, de quo animali peculiari Sardiniae vid. Aelian. Hift. Anim. XVI, 34., ibique Schneider. V. Cl. [*O.*]

foccus, folea, calceus] Discrimen optime exponit Salmafius ad Tertullian. de pallio pag. 353 — 357. et 382 feqq. *calcei* fcil. tegebant totum pedem et infime et fuperne; *foleae* plantam pedis tantummodo veftiebant, fuperiore parte nuda; *foccus* genus calceorum humilius et laxius, quod geftabatur a foeminis, viris etiam, fed mollioribus, imprimis autem comoedis, unde proverbium: *a focco ad cothurnum.* Cf. Balduin. de Calceo Cap. 16. Boettiger in Sabina pag. 372 feqq. et imprimis Rofi et Wichmann

Die Alterthümer Griechenlands und Roms in Bildern. Fascicul. I. pag. 13 seqq. [*O.*]

rota quid sit] Ita ed. princeps, sequente ed. Lugd. Bat. Alii: *traha* e correctione Lud. la Cerda ad Virgil. Georg. I, 160. quae lectio minime videtur contemnenda. Conjungit enim Virgil. Georg. I. vs. 164. *Tribulaque, traheaeque et iniquo pondere rastri.* ubi Servius: *Traha tabula est, ut quidam dicunt, quae trahentibus bubus solet areae induci, ad pabulum colligendum.* Cf. Varro de Re Rust. Cap. 25. Columella Lib. II. C. 21. [*Elmenh.* et *O.*]

tribula] Servius ad Virgil. l. l. *Tribula genus vehiculi omni parte dentatum, unde feruntur* (lege *teruntur*) *frumenta, qua maxime in Africa utebantur.* Optime autem Vossius pag. 95. *tribulum oder plostellum poenicum, das Dreschgestell, war ein Fuhrwerk aus Brettern, dessen niedrige Räder nach Hieronymus ad Esaj. XVIII, 27. sägenartig mit Eisen gezackt waren. Trahea, die Schleife, eine mit Stein oder Eisen gezackte Bohle ohne Räder. Beide vom Fuhrmann oder einem Gewichte beschwert, Varro I,* 52., *wurden von Lastthieren über die Aehren gezogen, um sie zu zermalmen. So drischt man noch in Italien oder in den Morgenländern.* Ceterum *tribula* et *tribulum* promiscue ap. Latinos. Foemininum habet cum nostro Columella l. l. Neutrum in plurali Virgilius et alii. Conf. Gataker. in Opp. Crit. Tom. I. pag. 270. qui de h. v. multus est. [*O.*]

cupa] Cupae erant vasa lignea, transportando vino, rotunda. (Nostr. *Tanse, Kufe.*) Haec vasa cum essent majora, recta statuebantur, et operculis tegebantur, quorum meminit Nonius ex Varrone. Nec vinum solum ibi servabant, sed etiam triticum similiaque, ut Jurisconsulti docent. Minora doliis, similia, utrinque clausa, apta deferendo huc illuc vino. Ita Casaubon. ad Julii Capitol. Maximinos Script. Hist. August. Vol. II. pag. 52. Cf. Salmas. ad eosdem. Voss. Etymol. Rom. Schneider. V. Cl. Obss. ad Pallad. de Re Rust. Lib. I. Tit. XVIII. pag. 25. et Gesner. in Thesauro. [*O.*]

trapetum] Mola olearis sive machina calcandis vel exprimendis olivis. Cujus luculentam descriptionem et delineationem vide in Schneider. V. Cl. Excurs. ad Caton. de Re Rust. Vol. I. Part. II. pag. 610 seqq. Conf. Voss. Etymol. Rom. [*O.*]

buris] Pars aratri posterior decurvata. Vid. Servius et Voss. ad Virgil. Georg. I, 370. [*O.*]

arquata sellula[i. e. in arcus similitudinem formata, quales sunt sellae semirotundae. *Arquus* scribebant pro *arcus*. Unde libro I. *Arquitenentes Diana et Apollo.* Quippe hae litterae crebro commutabantur. Sic contra *licet* pro *liquet* apud Plautum et Tertul-

lianum. *Locuntur* apud hunc eundem Afrum. Sic *animaecus* pro *animaequus*. Gloſſae: *animecum*, ἰσόψυχον. *oblicum* pro *obliquum*. [*Herald.*] Conf. Lambin. ad Cic. de Nat. Deor. III. Cap. XX. [*O.*]

ſtrigilis] Ita MS. recte. Nominativus antiquus, ſicut *vulturis*, *ſanguinis* et ſimilia. Inde accuſativus *ſtrigilim* apud Lucilium, citante Chariſio Lib. I. qui ob oculos habuit eum verſum:

Praefractum ſtrigilim, ſoleam improbu' dimidiatam.

[*Meurſ. in Append.*] *Strigil*, *ſtrigilis* inſtrumentum ad fricandum in balneis, cujus deſcriptionem et figuram vide ap. Hieronym. Mercurial. de Arte Gymnaſt. Cf. Gonſal. ad Petron. C. 91. Hoc inſtrumentum, non autem ſtrigilem ad radendos equos, h. l. eſſe intelligendum, docet ſequens *polubrum*. [*O.*]

polubrum] Gloſſae: *polubrum* — ποδόνιπτρον. Feſtus: *polubrum pelvium vas, quod nos pelvim dicimus.* Ita Livius Andronicus in verſione Odyſſeae I. vs. 137:

Χέρνιβα δ' ἀμφίπολος προχόῳ ἐπέχευε φέρουσα
Καλῇ χρυσείῃ ὑπὲρ ἀργυρέοιο λέβητος
Νίψασθαι.

verba προχόῳ χρυσείῃ dedit *aureo gutto*, ὑπὲρ ἀργυρέοιο λέβητος *argenteo polubro.* Cf. Gesner. in Theſauro. [*O.*]

ſiliquaſtrum] Feſtus: *Seliquaſtra ſedilia antiqui generis appellantur, D littera in L converſa, ut etiam in ſella factum eſt, et ſubſellio et ſolio, quae non minus a ſedendo dicta ſunt.* Cf. Varron. de Ling. Lat. Lib. IV. [*Nourrius.*] Utitur voce Hyginus aliquoties, v. c. Poet. Aſtronom. Lib. II. C. 10. *Caſſiepeia* — — — *inter ſidera ſedens in ſiliquaſtro conſtituta eſt.* ubi vid. Munker. Eratoſth. Cataſter. C. 16. de eadem: ἐσχημάτισται δὲ ἐπὶ δίφρου καθεζομένη. Caſaubon. ad Sueton. Othon. Cap. VI. p. 228. Vol. IV. ed. Wolfii interpretatur ſellam muliebrem non adopertam, cujus domi uſus, non foris. Cf. Voſſii Etymol. Rom. et Gesner. in Theſauro. Alii non intelligentes h. v. legi voluerunt *qualus*, *raſtrum*. [*O.*]

trulla] Vas aquarium ad lavandas manus minus trulleo. Vide ſupra ad Cap. XIX. [*O.*]

batiaca] Graece βατιάκη vel βατιάκιον ap. Athenaeum Dipnoſ. Lib. XI. pag. 484. ed. Caſaub. poculi erat genus, Latinis dictum *batiola.* vide Nonium. Plaut. Stich. Act. V. Scen. IV:

— *quibus divitiae domi ſunt, ſcaphio et cantharis*
Batiolis bibunt; nos noſtro Samiolo poterio.

ubi Turneb. Adverſar. Lib. XVI. Cap. 11. legend. putat *batiocis.* Vide Taubmann. ad loc. Plaut. Voſſ. Etymol. Rom. v. *batiola.* Beckmann. ad Ariſtotel. de Mirab. Auſcult. C. 50. pag. 100. et

inprimis, qui de h. v. multus est, Creutzer. V. Cl. in Commentatione Academ. I. de Caussis rerum Bacchicarum pag. 59. [*O.*]

codex — — *liber*] *Codex* a *libro* sive volumine in hoc diversus, quod est massa vel corpus tabularum plurium sibi invicem impositarum, quales ligneae ceteroquin vel eboreae, vel membranaceae vel papyraceae esse possunt, estque adeo codicis forma quae hodiernorum librorum, cum volumen (sive *liber*, ut h. l. vocat Arnobius,) habeat chartas chartis attextas in longitudinem, qui deinde in unum rotulum sive cylindrum volvuntur. [*Gesner. in Thesauro.*] Cf. Rost et Wichmann Die Alterthümer Griechenlands und Roms in Bildern. Fascic. I. pag. 10 seqq. [*O.*]

radius] Virgil. Eclog. III, 40:

In medio duo signa Conon et quis fuit alter
Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

ubi Servius: *Radius est virga philosophorum, qua geometrae lineas indicant.* Peculiare mathematicis demonstrationibus instrumentum. Vide Barth. Adversar. Lib. XLIX. C. 3. pag. 2282 seq. Nourrius de stilo accipit, quo antiqui scribebant, sed nullo exemplo. [*O.*]

non bovis ritu, aut asini, porci] Ita Meursius et Salmasius. Alii: *non vobis ritu* etc. [*O.*]

aut si ullum est animal tardius] νωθέστερον. Sic enim Graeci hanc vocem usurpant de hominibus ingenii tardioris, ab animantibus istis epitheto translato. Nam hoc est asini epitheton quasi proprium, ὡς ἐστερημένου τοῦ θέειν. Homerus:

Ὡς δ' ὅτ' ὄνος παρ' ἄρουραν ἰὼν ἐβιήσατο παῖδας
Νωθής, ᾧ δὴ πολλὰ περὶ ῥόπαλ' ἀμφὶς ἐάγῃ.

Ad homines transtulit Aeschylus in Prometheo:

— — — — — — — ἵνα
μάθῃ σοφιστὴς ὢν Διὸς νωθέστερος. [*Herald.*]

conspiciet haec quidem formaturas varias respectans] Ita Fulv. Ursin. probante Heraldo in Curis secundis. Cod. MS. *formaturas varias, res spectans.* Editor Lugd. Bat. *formatura varia res spectans*, i. e. res vario modo formatas. *Formatura* vocabulum Lucretianum, v. c. Lib. IV. vs. 560:

Servat enim formaturam servatque figuram. [*O.*]

sed quae sint singula nesciens] Ita ed. Lugd. Bat. optime, ut respondeat praecedenti *quidem.* Ceteri: *et quae sint* etc. [*O.*]

Cap. XXIV. — Quid in Menone, o Plato, quaedam rationibus numeri admota ex puerculo sciscitaris] Vide Platon. Menon. pag. 82—84. ed. II. Steph. (Bipont. Vol. IV. p. 353—357.) Cf. Cic. Tusc. I, 24. Sed valde placet conjectura Meursii pag. 60: *amota ex puerculo.* [*O.*]

humanitatis in finibus] Alii: *humanitatis esse in finibus.* Sed verbum male repetitum delent Meursius et Salmasius, rectissime. [*O.*]

volutum] h. l. sensu insolito, i. q. *involutum*, αἰνιγματῶδες. [*O.*]

quid sit cubus aut dynamis, sesquioctavus aut sesquitertius ultimo] Ita lego cum Fulv. Ursino, Th. Cantero, Salmasio in edit. Lugd. Bat. et in Exercitt. in Solinum pag. 297. et 492. ubi locum hunc difficillimum egregie illustrat: „Bene conjungitur ab Arnobio *cubus* et *dynamis.* Vetus auctor Graecus de Numeris: Τετραγωνισμὸς καλεῖται οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἅπαντες. Τρὶς τρεῖς θ δύναμις: τρὶς θ κζ κῦβος: τρὶς κζ πα δυναμοδύναμις: τρὶς πα σμγ δυναμόκυβος: τρὶς σμγ ψκθ κυβόκυβος. Cubus et dynamis itaque nomina numerorum Graecis pariter Latinisque usitata. Sic apud Geometras, quod in recto mensuram accipit, vocatur *numerus*, quod in plano, *dynamis*, quod in solido, *cubus.* In numeris dyas lineae respondet, quae longitudinem habet tantum. Haec principium parium numerorum, unde et ἀρχὴ et γένεσις dicitur. Bis duo primus quadratus, qui praeter longitudinem etiam latitudinem accipit, et respondet embado sive areae, et δύναμις vocatur. (*Potentiam* nominat Martianus Capella, ubi vid. Grot. ad pag. 23.) Bis quatuor primus cubus, qui numerus στερεῷ ac solido aequiparat. Sic trias principium numerorum imparium. Ter tria *dynamis*, ter novem *cubus.* Desinant etiam quaerere viri docti, quid sit *sesquitertius ultimus*, nam legendum: *aut sesquitertius ultimo*, id est: *postremo quid sit sesquioctavus aut sesquitertius.*" Haec ex Salmasio. Pro *cubus* ceteri editores habent *dibus*, quod defendit Meursius accipiens de binione et allegans locum Agathiae Epigrammate LXXII. (Analect. Brunk. Vol. III. pag. 60.) in τάβλαν, i. e. tabulam vel alveum lusorium Zenonis, ubi vs. 10 seq. haec leguntur:

> Ὃς δὲ πέλει μετὰ σοῦμμον, ἔχεν δύο. μουνάδα δ' ἄλλην
> Ψῆφον τὴν πυμάτην ἀμφιέπεσκε δίβος.

Ubi autem δίβος seu *dibus* non est, ut Meursius putat, *binio*, sed, ut docent Jacobs V. Cl. in Obss. ad Analect. Vol. III. Part. I. p. 122. et Salmasius, qui Epigramma hoc pluribus illustrat in Obss. ad Julii Vopisci Proculum Hist. August. Vol. II. pag. 753., est nomen Latinum factum ex *divus*, ut et σοῦμμος ex *summus*, et significat locum sive lineam in uno latere alvei lusorii calculorum sive tesserarum, qui dicebatur *divus*, δίβος, quasi Regis vel Imperatoris Romani sedes: nam nemo nescit Imperatores Romanorum *Divos* post mortem appellatos: cui in altero latere oppositus erat et contrarius *Antigonus*, quod est nomen Macedonum regis, quos

ſemper Romanis adverſos et contrarios fuiſſe notum eſt. Talis enim tabulae ludus ad imaginem belli plane compoſitus erat: inde tabulae certamen dicebatur: in eo calculi nigri vel ruſſei cum albis certabant. Sed hoc nihil ad locum noſtrum, ubi non de calculis luſoriis, ſed de numeris ſermo eſt. Itaque legendum *cubus.* [*O.*]

an inquiſitam expediat quaeſtionem] Stewech. leg. conj. *anquiſitamne expediat quaeſtionem*, adducens Feſti auctoritatem: *anquirere, circumquaerere.* Sed nil mutandum. *inquiſitam* pro ſimplici *quaeſitam.* [*O.*]

ſenſurus] Th. Canterus conj. *haeſurus*, i. e. *dubitaturus.* Sed nil mutandum. [*O.*]

Marpeſia rupes] Sumſit ex Virgilio Aen. VI. vs. 471 ſq.:

Nec magis incepto vultum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

ubi Servius: *Cautem Marpeſiam Parium lapidem dicit. Marpeſus enim eſt mons Pariae inſulae.* [*Elmenh.*]

cum altero ſermocineris, an ſecum] Prorſus aſſentior Meurſio haec verba expungenti tanquam gloſſema et otioſam repetitionem eorum, quae modo praeceſſerant. [*O.*]

Cap. XXV. — anima — — poſt Deum principem rerum et poſt mentes geminas locum obtinens quartum] Illuſtranda haec verba e Platonicorum doctrina, qui locum in rerum natura ſummum ac principem attribuebant θεῷ πρώτῳ, Διῒ μεγάλῳ, δημιουργῷ, ſecundum θεοῖς γεννητοῖς, Diis a ſummo Deo creatis ipſique ſubjectis, tertium δαίμοσι, quartum tandem animis hominum ab eodem Deo ſummo creatis (corpora enim ex elementis formaſſe Deos minores ſtatuebant. Vid. Alcinoum Introduct. in philoſophiam Platonis Cap. XVII.). Plato in Phaedro pag. 247. ed. H. Steph. (Bipont. p. 321.) Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη. Alcinous l. l. Cap. XV. pag. 105. ed. Fiſcheri in IV. Dial. Plat. Ὁ μὲν γὰρ θεὸς τοῦ τε παντὸς ὑπάρχει ποιητὴς αὐτὸς καὶ τῶν θεῶν τε καὶ τῶν δαιμόνων. *Mentes* itaque *geminas*, id eſt *ſimiles, pares* (vid. Serv. ad Aeneid. I. vs. 165.), dicit Arnobius θεοὺς καὶ δαίμονας, quorum in loco Judaeorum ac Chriſtianorum doctores Platonizantes ſubſtituebant ἀγγέλους καὶ δυνάμεις. Vid. Wetſten. in Matth. Cap. XXIV. vs. 29. Nov. Teſt. Tom. I. p. 503. [*O.*]

ex crateribus vivis] i. e. ποταμὸς ὕδατος τῆς ζωῆς. vid. Apocal. XXII. vs. 1. [*O.*]

mundus minor qui dicitur] Macrob. in Somn. Scip. Lib. II. C. 12. *Phyſici mundum magnum hominem, et hominem brevem*

mundum esse dixerunt. Chalcidius in Platon. Timaeum pag. 126. *Est in corporibus nostris aquae portio et item aëris, nec non ignis et terrae, unde, opinor, hominem mundum brevem a veteribus appellatum.* κόσμον σύντομον. Cf. Nemes. de Natura Hom. C. 1. [*Elmenh.* et *O.*]

demoretur iners, valeat in aere quamvis, annis vivat innumeris] Ita edidi ex emendatione levissima et felicissima C. Barthii in Advers. Lib. XLIV. C. I. pag. 1987. Sensus scil. loci est: Pone hominem in solitudinem, fac sanum ut libet, fac immortalem esse, da illi omnium votorum in hac vita summam, ut scil. *in aere valeat*, i. e. pecuniis, divitiis affluat. Cod. MS. et ed. 1. habet *valeat in aëre*, nullo sensu. Fulv. Ursin. et Gelenius: *demoretur iners veluti puer, quamvis* etc. audacter. Stewech. proponit legendum aut: *iners vagiat amare*, sive propius ad scripturam codicis, tralata voce ab ovibus: *iners balet amare.* pessime utrumque: nam homo ille tricenarius, quem fingit Arnobius e carcere tenebricoso, quo inclusus erat, inter homines prodeuntem, neque vagiet amplius, ut infans, neque, cum ovem hactenus nullam viderit, nihil praeter nutricem suam conspiciens, ut ovis balabit. Jo. Meursius censet legendum: *demoretur iners valde et ignarus, quamvis* etc. Herald. in Curis secundis: *velut in aëre*, i. e. tanquam volucris in aëre degens, ut nos dicimus: *Er lebt, es ist ihm wohl, wie dem Vogel in der Luft.* Editor Leidensis: *idem erit iners, valeat manere quamvis annis vivus innumeris*, audacius et a scriptura Codicis remotius. Minime autem spernenda est altera conjectura ejusdem C. Barthii l. l. *valeat, in arce quamvis* etc. i. e. in loco tutissimo, extra omnem aleam, omne periculum humanitatis positus, ut saepissime ap. antiquos. Priorem tamen praetuli. *demoretur* est pro *demorabitur* more Arnobii praesens conjunctivi saepissime ponentis pro futuro indicativi. [*O.*]

nodis corporeis] *Nodi corporei* i. q. *vincula corporis* de vita animam in eo detinente. Vid. C. Barth. Adversar. Lib. XII. C. 15. pag. 694. [*O.*]

usu atque assiduitate cogente] Forte: *assiduitate docente.* [*Meurs.* p. 63.]

agnoscere in curriculo flexiones] *noscere, scire* et ejus composita apud Arnobium saepissime de iis, quae quis usu et experientia discit. Vide supra ad Lib. I. Cap. XXIII. [*O.*]

revolare ad dominicas sedes] Ita Gelenius. MS. *revocare.* Scripserat fortasse Arnobius *revolgare*, ἀρχαίως pro volare. Lucretius II. vs. 163:

Tempore, quo Solis pervolgunt fulgura caelum.

Pacuvius: *Halcyonis ritu litus pervolgans feror.* [*Herald.*] Pro *sedes* Ursin. *aedes.* [*O.*]

nomina corvus expromere] MS. Reg. habet *corsus*, quod interpretantur nonnulli ὡς ἀπὸ τῆς καρδίας, *expromere* ad *psittacum* referentes, sed cuilibet potest persuaderi, genuinam esse lectionem *corvus.* Apulejus Lib. II. Florid. *Verum enim vero*, inquit, *et corvus et psittacus nihil aliud, quam quod didicerunt, pronuntiant.* quo libro is scriptor multa abdita de natura et indiciis psittacorum tradidit. De corvis porro salutatoribus, quos Imperator Augustus coëmit, adeundus Macrobius libro II. Saturnal. Cap. 10. [*Herald.* et *Stewech.*] Pro *expromere* Fulv. Ursin. legit *exprimere.* male. Virgil. Aen. II. vs. 280. *moestas expromere voces.* [*O.*]

Cap. XXVI. — superioribus adventare de saeculis] Fulv. Ursinus conj. *de sedibus*, sed nil mutandum. Utitur Arnobius hoc verbo pro genere, sobole et multitudine, more Lucretiano. Adi indicem Giphanii. [*Elmenh.*] Vide supr. ad Lib. I. C. XXV. et infra ad Lib. VII. C. XXIV. [*O.*]

elementariam fieri] i. e. primis elementis imbuendam. Seneca Epist. XXXVI. *Turpis et ridicula res est elementarius senex.* [*Elmenh.* et *Nourry.*] *Eine ABC-Schülerin.* [*O.*]

repetentiam priorum] Glossae: *Repetentia* — ἐπανάληψις. Infra Cap. XXVIII. *Quod enim rebus ingressis priorum repetentiam detrahit*, i. e. ἀνάμνησιν. Lucretius Lib. III. vs. 863 seq.:

> *Interrupta semel cum sit repetentia nostra.*
> *Et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante*
> *Qui fuimus.*

Sic *retinentia* quoque apud Lucretium, qua rerum praeteritarum fugientem memoriam retinemus scil. et retrahimus. Lib. III. vs. 674 sq.:

> *Nam si tantopere 'st Animi mutata potestas,*
> *Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum.*

[*Herald.* et *Elmenh.*]

incorporales animas substantias non habere] Ita ed. Lugd. Bat. e correctione Stewechii. Antea legebatur *incorporalis anima*, sed *incorporalis* in Cod. MS. est accusativus pluralis pro *incorporales.* Alii: *incorporalem animas substantiam.* [*O.*]

suaderi] Fulv. Ursinus leg. censet *videri.* Sed nihil mutandum. *suaderi perdere*, i. e. *affici, ut perdat.* Ita *suadere, imperare* saepissime etiam de rebus inanimatis pro impellere, sollicitare. Lucret. Lib. I. vs. 175:

> — — — — — *frumenta calore*
> *Viteis autumno fundi suadente videmus.*

ubi tamen alii legunt: *sudante.* Vide Lambin. pag. 35. [*O.*]

in corporibus] Fulv. Urfinus: *incorporeus.* male. [*O.*]

corporum — — junctiones] Alii: *vinctiones.* male. Arnobius infra eodem libro: *Quis auctor junctionis?* Lib. III. *Multitudinis junctionis differentia confervata.* Lib. VI. *fimulacrorum coalefcere junctioni.* [*Elmenh.*]

Cap. XXVII. — fi modo effe perpetuum cogitat] Sine dubio legendum: *effe fe perpetuum cogitat.* [*O.*]

Omnis enim paffio leti atque interitus janua eft] Infra: *Rurfus vero fi animae leti adeunt januas.* Imitatur Lucretium V, 374:

Haud igitur leti praeclufa eft janua Coelo. [*Herald.*]

inevitabilem rebus afferens functionem] *Functio* pro morte, ut *fungi* pro mori, locutio familiaris Arnobio. Sic infra Cap. LVII. *Hic retur* (animas) *effe perpetuas, et fupereffe mortalium functioni.* Ita *morte functus* Lib. I. Cap. XLI. Vide Vorft. ad Sulpic. Sever. I. Cap. VII. et Bünemann. ad Lactant. Inftit. VII. Cap. X. pag. 914. [*O.*]

ufu et illis eft vita, non mancipio tradita] i. e. data eft illis vita ad ufum, non ut perpetuam ac aeternam eam habeant. Lucretius III, 984:

Vitaque mancupio nulli datur, omnibus ufu.

Seneca Epift. LXXII. *Nihil dat fortuna mancipio.* [*Elmenh.*]

quamvis aliter quidem inferant] id eft *argumententur, concludant.* Locutio apud Tertullianum et Apulejum haud infrequens; fed etiam probatioribus fcriptoribus, v. c. Quintiliano Inft. V. Cap. 14. et Lib. VIII. Cap. 4. ufurpata. Cujus plura exempla collegit Bünemann. ad Lactantii Inft. VII. Cap. XIII. pag. 927 feq. [*O.*]

paffibilitate interveniente] *paffibilitas* vox cadentis Latinitatis. Vid. Voff. de Vitiis ferm. et Ol. Borrich. Cogitat. p. 189. Sic *paffibilis* infra Libro VII. *quicquid enim vexatur rei alicujus e motu, paffibile effe conftat et fragile.* [*O.*]

Cap. XXVIII. — Ac ne tamen inftructi non plenius abeamus, audiamus a vobis, quemadmodum dicitis, animas, cum terrenis fuerint corporibus involutae, priorum reminifcentiam non habere] Ita editiones omnes, excepta prima et Lugd. Bat. e correctione Gelenii. MS. et editio princeps habet *abeamus ne videamur a vobis,* unde Heraldus in Curis fecundis legendum fufpicatur: *Ac ne tamen inftructi non plenius habeamur nec videamur a vobis* (fcil. non plenius inftructi), *quemadmodum dicitis animas, cum terrenis fuerint corporibus involutae, priorum reminifcentiam habere,* deleto *non.* Quod falfiffimum. Nam refutat Arnobius eos, qui ftatuebant: hominum animas effe divinas et aeternas,

adeoque priorum reminiſcentiam habituras, niſi corporis vinculis impedirentur, quibus oſtendere vult: ſi eſſet animis vita humanae huic anteacta, corpus illis non fore obſtaculo reminiſcentiae eorum, quae factitarint foris poſitae et nondum hominibus conjugatae, et praeparat ita ſuam demonſtrationem, animas hominum non eſſe aeternas nec a Deo profectas, ſed a naturis longe inferioribus. Editor Lugd. Bat. legit: *abeamus, ſcire avemus*, quod eodem redit, quo *audiamus* Gelenii. Meurſius pag. 63. conj. *abeamus: ne rideamur a vobis, quemadmodum dicitis — — — — non habere?* [*O.*]

et prope inſenſibiles eorum permixtione perſectae] Proba lectio: nam qui corrigere volunt *effectae* (ut Fulv. Urſinus), falluntur. Sic *perficere* uſurpabant. Jul. Firmic. Lib. VII. Matheſ. Cap. 16. *Mulieres viragines, ſterilesque perficient.* et ſaepius. [*Herald.*]

quo minus artes ſuas antiquas reminiſcantur] Codex MS. *quo minus artes ſuas antiquas atque reminiſcantur*, unde Meurſius conj. *aeque reminiſcantur.* Alii: *artes ſuas atque antiqua.* [*O.*]

immortalitatis conditione mactatas] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XLI. [*O.*]

non eſt ſignum memoriae perditae, ſed comprobatio indiciumque ſervatae] Joannes Schefferus Argentoratenſis in Adverſariorum Libro Cap. XX. inſert. Miſcell. Obſſ. Crit. Vol. IX. pag. 163. *indicium* a gloſſatore adjectum putat, male. Amat enim Arnobius nomina conjungere idem ſignificantia. [*O.*]

Cap. XXIX. — exigui mominis] Etſi vulgata lectio *nominis* tolerari poteſt, malim tamen cum aliis (Meurſio) *exigui mominis.* Sic noſter infra Cap. XXXV. *nullius apud principem mominis*, i. e. momenti. et Lib. VI. Cap. XX. *ſub ipſo furti atque operis momine.* Lucretium, ut ſaepe alibi, affectatus. Lib. III. vs. 189:

Momine uti parvo poſſint impulſa moveri.

[*Herald.* et *Galland.*]

Deſinite hominem, proletarius cum ſit, claſſicis, et capite cum cenſeatur, adſcribere ordinibus primis] MS. *proletarium cum ſit, claſſicus*, inepte. Nam proletarii erant infra claſſes. Bene itaque emendavit Gelenius. [*Meurſ. in Append.*] Varias in claſſes diſtributos fuiſſe cives Romanos, tradunt Livius Lib. II. Cap. 43. et Dionyſius Halicarn. Lib. IV. pag. 221. Singulari tamen ſignificatu, teſte A. Gellio Noct. Att. Lib. VII. Cap. 13., *claſſici* vocabantur primae tantum claſſis homines, qui centum et viginti quinque millia ampliusve cenſi erant. Quo quidem ſenſu *claſſici* hic dicti ab Arnobio *proletariis* oppoſiti, qui, tenuiſſimi cum eſſent, *prolem* tantummodo Reipublicae ſufficiebant. *Capite* vero *cenſi*, ut

eos appellat auctor, ii dicebantur, qui nullo aut parvo aere censebantur, ac parvum aut nullum vectigal pendebant, ex A. Gellio Lib. XVI. Cap. X. [*Nourrius.*] Cf. If. Pontan. ad Macrob. Saturnal. I, 15. et I. N. Funccium ad XII. Tabb. p. 77 fq. [*O.*]

nec patriciae claritatis unquam meritus nuncupari] *Claritas* propria Senatorum et Patriciorum, qui fub Imperatoribus *viri clariſſimi* dicebantur, cum florente republica viri tantum fummae dignitatis iſthoc nomine infignirentur, quod etiam laudem boni civis involvebat. Hinc Cicero ad Attic. Lib. XIV. Epiſt. . 1. ſtomachatur hoc nomen Caeſari poſt mortem tributum ab Antonio pro concione, et in Orationibus coram Senatu habitis ſemper *Patres Conſcriptos* alloquitur, nunquam *Patres* ſeu *viros clariſſimos.* Univerſus ſenatus dicebatur quidem *ordo clariſſimus*, ſinguli non item, ſed demum ſub imperatoribus. Vide Schwarz. ad Plinii Panegyr. Cap. XC. et ſeriore aetate etiam ſenatorum conjuges appellabantur *foeminae clariſſimae.* vide Salmaſ. ad Aelii Lamprid. Heliogabal. Script. Hiſt. Aug. Vol. I. pag. 797. Arnobius itaque h. l. audaciori metaphora hominem a Deo profectum et conditum dicit *patriciae claritatis.* Non igitur opus habemus correctione editoris Lugd. Bat. *nec patris clari, tantis cum meritis nuncupare.* Ed. princeps *patriae* etc. [*O.*]

quorum malis cuncti extollimur] Ita editio princeps Romana et ceterae omnes. Sed ingenioſa conjectura eſt Fulvii Urſini: *quorum alis cuncti extollimur*, ut et in ſequentibus: *non tantum accidere* (*beſchneiden*) *alas iſtis noluiſtis*, pro vulgato: *non tantum accidere mala iſta cenſetis.* [*O.*]

inanium diſtendimur vanitate] Fulv. Urſinus leg. cenſet *inani* etc. male. *inanium vanitas* eſt vana opinio, aeſtimatio rerum inanium. [*O.*]

quamvis ille ſit indolis infamia ſemper atque ignominioſa fugientis etc.] Philoſophiae. Nam abſtinent a peccatis nonnulli poenarum formidine: alii vitia ipſa exſecrantur et deteſtantur: alii denique infamiam metuunt et ſiniſtros de ſe rumores, atque idcirco rebus flagitioſis abſtinent. Hi ſunt tenerae frontis homines, ἐπιεικεῖς atque αἰδήμονες, quos improbi δειλοὺς atque inertes arbitrantur, quemadmodum contra τοὺς ἀναισχύντους conſtantes et ἀνδρείους. His igitur verbis deſcribit Arnobius hominem αἰδήμονα. Eſt enim αἰδήμων, qui metuit τὰ εἰς ἀδοξίαν φαινόμενα φέρειν, ut definit Ariſtoteles, id eſt, *qui infamia atque ignominioſa fugit*, ut loquitur Arnobius. [*Herald.*]

non in omnia flagitia praeceps ſe ruat] Haec eſt lectio vetus, quam non debuerat mutare Gelenius. Uſurpatur enim hoc verbum ſaepiſſime ἐνεργητικῶς. [*Idem.*] Sic *irruere* active Lib. I.

(Cap. XXXIV.) dixit. Sic *penetrare, emergere,* alia, Plautus, Apulejus, alii. [*Meurſ. in Append.*]

ſupernae] Ita Salmaſius ex emendatione Meurſii. Alii: *ſuperbae.* Alii: *ſuperae.* [*O.*]

Cap. XXX. — aut rotarum volubilium circumactus] Jam igitur temporibus illis, quibus fabulas iſtas fingebant, rota poenalis in uſu erat. Supplicia enim inferorum ad ſupplicia communia accommodabant. Rota poenalis, de qua videndus Cujacius Obſſ. Lib. III., fuerat olim poena ſervorum propria; ſed poſtea ad eruenda crimina in quaeſtionibus adhibita. Alligabantur autem rotae et diſtendebantur: atque ea contorta flagris caedebantur. Unde *στρεβλοῦσθαι* proprie et *torqueri.* Scholiaſt. Ariſtoph. ad Pac. *Οἱ δοῦλοι σφαλλόμενοι, ἐπὶ τοῦ τροχοῦ δεσμούμενοι καὶ συρόμενοι ἐτύπτοντο ἀνακλώμενοι ἐν αὐτῷ.* [*Herald.*]

ambiatur flammis] Annon legendum *amburatur?* Quod verbum proprium de iis, qui cruciantur igni, non plane necantur, quod eſt *comburere.* [*O.*]

illibatum neceſſe eſt permaneat et intactum, neque ullum ſenſum mortiferae paſſionis asſumere] Proba lectio. Nam qui ſcribendum exiſtimant *asſumat*, plane falluntur. His modorum mutationibus delectantur Afri ſcriptores. Infra: *Itaque cum nobis intendatis averſionem ex religione priorum, cauſam convenit ut inſpiciatis, non factum: nec quid relinqueremus, opponere; ſed ſecuti quid ſimus, potiſſimum contueri.* [*Herald.*] MS. pro *illibatum*, quod eſt e correctione Gelenii, *illaeſum tamen.* [*O.*] Conſ. Intpp. ad Livii XXI, 49. [*Ochsner.*]

verum etiam Philoſophiae ipſius cauſam tollit] Haec explicantur Capite ſequenti, his verbis: *Medietas ergo quaedam, et animarum anceps ambiguaque natura locum philoſophiae peperit, et cauſam, cur appeteretur, invenit.* [*Herald.*]

ac per omnia libidinum genera effrenatum ſpargere immenſae cupiditatis ardorem] Ex affinitate litterarum verbum periiſſe autumo, quod non parum poſſit ad exornandum tropum: eoque reſcribo: *effrenatum ſpatiari immenſae cupiditatis ardore.* Geminus apud auctorem hunc locus Lib. IV. ideoque attexendus: *Deum adamaſſe* (Jovem puto Maximum) *et per omnes libidinum formas inceſtarum cupiditatum circumegiſſe pellaciam. Spatiatorem* pro erratore collocavit M. Cato, teſtantibus Pompejo Feſto et Macrobio Lib. VII. Apud Petronium quoque id vocabuli repertum. *Vidi,* ait, *quosdam conſpatiantes.* [*Stewech.*] Non opus hac conjectura. Metaphora ducta a navibus, quae ventis ſparguntur per aequora. [*O.*]

ſi animae leti adeunt januas, Epicuri ut ſententia definitur] Epicurus ſcil. ſtatuebat, animum una cum corpore gigni, creſcere, ſeneſcere et interire. Vide Lucret. Lib. III. vs. 418 — 840. [*O.*]

purgari hac animas] Ita legendum (ex emendatione Meurſii), non *has animas*. Philoſophiam exiſtimabant eſſe ζωῆς ἀνθρωπίνης κάθαρσιν καὶ τελειότητα. Vide Platonem in Phaedone, et Hieroclem in aurea Pythagoreorum carmina. [*Herald.*]

in ipſis corporibus ſenſus eis deperit extinguiturque vitalis] Legi volunt: *cum ipſis corporibus*. Falſo. Tangit enim Arnobius argumenta, quibus mortalem eſſe animam efficere conabantur. Atque inter alia inculcabant praecipue, in ipſo corpore animam minui, corrumpi, et tandem cum eo exſtingui. Eam enim in aegris aegram; in aetate feſſis feſſam; ac quum interit corpus, ſimul cum ipſis partibus, quae primo conſopiuntur, exſtingui, etc. quae omnia tractantur a Lucretio Lib. III., et diluuntur a Lactantio Lib. VII. Cap. XII. [*Idem.*]

Cap. XXXI. — Medietas ergo quaedam et animarum anceps ambiguaque natura locum philoſophiae peperit] Haec enim fuit Stoicorum doctrina: quare quae hic ſcripſit Arnobius de medietate animarum, ea partim e Stoicorum ſchola, partim e ſcriptura perperam intellecta hauſerat. Conf. Lactant. Lib. VII. Cap. 20. [*Herald.*]

nec in natura poſſe degenerare mortali] Editor Lugd. Bat. *in naturam — — — mortalem* ex emendatione Meurſii in Append. Malc. Vide Obſervata ad Lib. I. Cap. XLII. et Lib. II. Cap. II. verba: *veram in orbe religionem induxit*. [*O.*]

Cap. XXXII. — ejus enim cognitio fermentum quoddam eſt vitae] Reſpicit Arnobius ad verba Divi Soteris Joann. XVII. vs. 3. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας, Ἰησοῦν Χριστόν. [*O.*]

tum deinde feritate atque inhumanitate depoſitis, reſumant ingenia mitiora, ut ad illud quod dabitur eſſe poſſint paratae] His verbis cum regenerationem per baptismum, tum Euchariſtiam ſignificat Arnobius, ſed ita, ut verba Gentilium ad Chriſtianorum ſacra accommodet. Exiſtimabant enim Gentiles, myſteria fuiſſe inventa, ut homines ex agreſti immanique vita ad humanitatem excolerentur et traducerentur: unde initia appellata. Vid. Cic. de Legg. II. Cap. 14. Haec eſt Nationum παλλιγγενεσία. At baptismus appellatur λουτρὸν ἀναγεννήσεως, *lavacrum regenerationis*, ab Apoſtolo ad Tit. III. vs. 5. Hoc autem loco perſtringit breviter et obſcure Arnobius ea quae obſervabantur πρὸ τοῦ βαπτίσματος. Dicit in praecedentibus: *ſi modo illum tentent ac*

meditentur agnoſcere. Sic Catechumenorum ordinem ſubindicat. Catechumeni enim, priusquam baptizarentur, κατηχοῦντο et in doctrinae Chriſtianae principiis inſtituebantur, ac Chriſtum cognoſcere docebantur, deinde fidem ſuam profitebantur, poſtea precibus ac jejuniis operam dabant ac poenitentiam agebant, feritatem atque inhumanitatem deponentes, *ut ad illud quod dabitur eſſe poſſint paratae,* i. e. ad communionem corporis Chriſti, quia ſtatim, quum eſſent baptizati, in conventum deducebantur, atque ibi Euchariſtiam participabant. Antea enim, quum ſacramentum iſtud celebraretur, Catechumeni ne aderant quidem, quod uſitatum etiam in profanis myſteriis, a quibus arcebantur, qui initiati et ſacrati non erant. Unde formulae: Ἑκὰς ἑκὰς ἔστε βέβηλοι. *Procul procul eſte profani.* Etiam verba *illud quod dabitur* etc. translata videntur a Gentium myſteriis, in quibus dabantur quaedam ſymbola et memoracula. Arnobius igitur, quia audierat, dari fidelibus panem et vinum, nec myſterii hujus rationem ſatis cognitam habebat, idcirco hac de re loquitur paullo obſcurius et verbis non ſatis propriis, ita ut confuſe tantum vidiſſe eum aliquid appareat, nihil adhuc diſtincte. [*Heraldus.*] Heraldum refutat Nourrius putans, Arnobium generaliter h. l. de felici animae noſtrae immortalitate disputare; quam, niſi agnito vero Deo et morum inhumanitate depoſita, conſequi non poſſimus. Sed verba *illud quod dabitur* mihi ſingulare quoddam et μυστηριῶδες indicare videntur, quod autem non rei ignorantia, ut Heraldus putat, ſed conſulto et prudenter reticuiſſe videtur Arnobius, ne ſcil. Gentium talia non intelligentium animos offenderet. Quare, hoc uno excepto, Heraldo asſentior. [*O.*]

dedimus et mancipavimus] Fulv. Urſin. *mancipamus,* male. [*O.*]

protegimus nos laminis, Pſyllis Marſis vendentibus] Sic habet ed. Lugd. Bat. In Codice regio eſt *lamminis phyllis.* Theodorus autem Canterus hunc locum ſic corrigendum opinatur: *Protegimus nos labiis Pſyllis, Marſisve dentibus;* optimo quidem ſenſu, ſi *Pſyllorum* et *Marſorum* legeretur. Salmaſius autem (ad Tertullian. de pallio p. 239. et ad Solin. p. 246. O.) haec ita vult emendari: *Pſyllis labinis, Marſisve dentibus.* Eodem ſane ſenſu. (At formationem *labinum, i,* pro labium fruſtra quaeſivi. O.) Quibus enim ſerpentes male infuderant mordendo venenum, hos Pſylli et Marſi ſugendo ſanabant. Nullus autem dubitandi locus videtur, quin Arnobius loquatur de hisce Pſyllis Africae, et Marſis Italiae populis, qui re ipſa venenatis ſerpentium morſibus medebantur, quorumque meminerunt Plinius Hiſt. Nat. VII, 2. XXI, 13. XXV, 2. XXVIII, 3. Aelianus de Nat. Animal. Lib. I. Cap. 57.

Plutarch. in Caton. min. Strabo Lib. XVII. pag. 814. Cafaub. Sueton. in Augufto Cap. 17. Solinus Cap. 27. Hieronymus Praefat. in Joel. De Pfyllis elegantiffime Lucanus cecinit Pharfal. IX. vs. 891 feqq.:

— — — — Gens unica terras
Incolit, a faevo ferpentum innoxia morfu.
Marmaridae Pfylli, par lingua potentibus herbis.
Ipfe cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu ceffante poteft: natura locorum
Juffit, ut immunes mifti ferpentibus effent.

De Marfis denique hos Lucilii verfus citant ex Lib. X. Satyr.:

Jam disrumpatur medius, jam ut Marfus colubras
Disrumpit cantu, venas cum extenderet omnes.

(Conf. A. Gell. Lib. XVI. Cap. XI. Firmic. Aftron. Lib. VIII. Cap. VI. etc. O.) Et haec quidem manifefte fatis oftendunt, Arnobium de his, uti diximus, Pfyllis et Marfis feciffe fermonem. Utrum vero voces *laminis* et *vendentibus* genuinae fint, aut quid pro iis reponendum, fine aliquo Codice integro et incorrupto quis adferere audeat? [*Nourr. p.* 562 *feq.*] Equidem nihil prorfus mutandum cenfeo. Quid enim nos impedit, quo minus credamus, *laminas magicas* (amuleta) venditas fuiffe ab hujuscemodi praeftigiatoribus. Quid quod fequentia verba: *aliisque inftitoribus atque planis*, requirere videntur participium *vendentibus*, et conftructio fane duriffima effet: *protegimus nos labiis Pfyllis Marfisve dentibus aliisque inftitoribus* etc. [*O.*]

inftitoribus] Cod. Reg. *inftitutoribus*, male. *Inftitores* (h. l. *Haufierer*) funt qui merces vel fuas vel aliorum diftrahunt, qui merces vel etiam officia fua venalia habent. Sic infra Cap. XXXVIII. hoc vocabulo coquos, etiam lenones, muliones, meretrices etc., quos ante dixerat, comprehendit Arnobius. Ovidius de Art. am. Lib. I. vs. 425:

Inftitor ad dominam veniet discinctus emacem,
Expediet merces teque fedente fuas. [*Nourr.* et *O.*]

Cap. XXXIII. — quid non ex communi facimus fenfu] *Communem fenfum* pro fapientia pofuit et judicio Arnob. infra Lib. IV. *Nifi communem tollitis nobis atque eripitis fenfum — — — — ille communis qui eft in omnibus mortalibus fenfus.* Horat. Satyr. Lib. I. Serm. 3. *Communi fenfu plane caret.* Phaedrus Lib. I. Fab. VII:

Hoc illis dictum eft, quibus honorem et gloriam
Fortuna tribuit, fenfum communem abftulit.

[*Elmenh.*] Cf. Scheffer. ad Phaedri l. l. Editio Rom. *ex commodi*

ſenſu, male. Veram lectionem Meurſius reſtituit, ut et in ſeq. *praeponimus* loco *proponimus*. [*O.*]

ſi modo juſta eſt viciſſitudo] Meurſius legend. conjicit: *ſi modo iſta eſt neceſſitudo*, male. Senſus eſt: ſi res tam exigui pretii, ut anima humana eſt, comparationem aliquam et viciſſitudinem cum Chriſto patitur. [*O.*]

inteſtinoque conatu] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XX. [*O.*]

Vos cum primum ſoluti membrorum abieritis e nodis, alas vobis aſſuturas putatis etc.] Ita Gelenius. Editio prima: *abieritis ſenodes*, nullo ſenſu. Ad hanc autem ſententiam accommodate Cicero in Conſolatione ap. Lactantium Lib. III. Cap. XIX. *Nec enim omnibus iidem illi ſapientes arbitrati ſunt eundem curſum in coelum patere: nam vitiis et ſceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in coeno jacere docuerunt: caſtos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam ſtudiis atque artibus expolitos, levi quodam et facili lapſu ad Deos, id eſt ad naturam ſui ſimilem pervolare.* Cf. Euripid. Supplic. vs. 532—536. [*Herald.*]

ad ſidera volare] Stewech. mavult *avolare*. [*O.*]

ſedes ſuperas petere] Ita editio Lugd. Bat. et Oberthür. e conjectura Stewechii: alii *res ſuperas*. [*O.*]

mereamur] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. III. [*O.*]

Cap. XXXIV. — poſſe compleri] Fulv. Urſinus mavult *poſſe conferre*. Sed nil mutandum contra Codicis fidem. [*O.*]

ſi ejus nomini — — ſubſternimur] Meurſius et Stewech. conj. *numini*, perperam. *Nomen Chriſti* i. q. ipſe Chriſtus, ut *nomen Dei* pro Deo. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XX. [*O.*]

vitae aeternitate donari] Ita Salmaſius. Alii: *vitam aeternitate donari*. Meurſius conj. *vita in aeternitate donari*. Fortaſſis Arnobius Lucretium ſuum imitatus ſcripſit *vitai aeternitate*. Qui eſt Genitivus antiquus. [*O.*]

Cap. XXXV. — Si nos iſta neſcire dicamus — — — ſi omnipotenti credidimus regi — — — ſi quod impoſſibile eſt, illi poſſibile atque admodum executioni paratum?] *Si* h. l. pro *Quid ſi* et involvit Ellipſin, ni fallor, ita ſupplendam: — — — Quid (*ſc. habebunt, quod opponant nobis,*) *ſi dicamus nos iſta neſcire*. Noſtrum: *Und wie? Wenn wir nun ſagen: wir wiſſen es nicht?* quod dictum pro: *Was werden ſie dagegen einwenden können, wenn wir ſagen: wir wiſſen es nicht.* [*O.*]

et nullius apud principem mominis] Ita Meurſius, editor Lugd. Bat. et Oberthür. Alii: *nominis*, quod h. l. etiam defendi poſſet. [*O.*]

Nam ſi omnes concedimus, unum eſſe rerum patrem etc.] Haec enim fuit veterum Sophorum ſententia, unum eſſe Deum,

principem ac patrem omnium rerum, ipforumque adeo Deorum, quae fuit fententia Hermae ter maximi, ut etiam docet B. Augustinus Lib. VIII. de Civit. Dei Cap. XXIII: *Ille autem Aegyptius alios Deos dicit effe a fummo Deo factos; alios ab hominibus* etc. Hanc fententiam Pythagorei poftea frequentes fecuti funt. Vide Hieroclem. Cf. Lactant. Lib. I. Cap. 6. Hinc igitur Valerius Soranus:

Juppiter omnipotens Regum Rex ipfe, Deusque;
Progenitor, genitrixque Deûm; Deus unus et omnis.

[*Herald.*] Confer ea de re peculiarem Meinerfii V. Cl. librum: *Hiftoria Doctrinae de vero Deo. Lemgoviae* 1780. *in* 2 *voll.* [*O.*]

nihilque omnino ante illum, quod alicujus vocaminis fuerit, invenitur] i. e. nihil quod poffit vocari, nulla rerum exiftentium, *kein einziges von allen nennbaren Dingen. Vocamen* eft vox Lucretiana. Lib. II. vs. 656:

— — — — *et Bacchi nomine abuti*
Mavult, quam laticis proprium proferre vocamen.

Utitur Solinus et Arnobius paffim, v. c. Lib. I. C. 5. *gens noftra felicitate donari hujus vocaminis meruit.* et faepius. [*Herald.* et *O.*]

mutabiles] Editio Rom. *nutabiles*, quod Stewechius defendit, perperam. [*O.*]

prolati. Si funt prolati et geniti etc.] Ita ed. Lugd. Bat. Ante: *prolati fint. Prolati et geniti.* Meurfius: *prolati. Si fint prolati et geniti.* [*O.*]

Cap. XXXVI. — Quo igitur pacto immortalitatis largitio eft donum Dei, certe prolatis etc.] Ita ex emendatione Gelenii editores omnes usque ad ed. Lugd. Bat. Cod. MS. et ed. princeps habet: *immortalitatem largitus eft donum Dei certam prolatis* fine fenfu. unde Heraldus fufpicatur, verba *donum Dei* effe Gloffema, quod e margine, ubi fcriptum erat: *immortalitas donum Dei*, in textum irrepfit, et legendum: *Quo igitur pacto immortalitatem largitus eft* (fcil. Deus) *certam prolatis.* Male. Hoc enim aperte negat Arnobius, *Deum* prolatis largitum effe immortalitatem, fed tantum dicit, *poffe largiri;* animas perinde ac corpora effe natura fua caducas et mortales, quae fi immortalitatem adipifcantur, Deo id acceptum referendum. Itaque nil mutandum cenfeo. Ed. Lugd. Bat. refingit: *Quo igitur pacto immortalitas largitoris eft donum Dei circa prolatos, et animas* etc. ad fenfum quidem optime, fed audacius. [*O.*]

Plato — — — — in eo fermone ac libro, qui Timaeus infcribitur etc.] Locus exftat in Timaeo Platonis pag. 41. ed. H. Steph. Vol. III. (ed. Bipont. Vol. IX. pag. 325.), quem Cicero de Univerfo fic interpretatur: *Tum ad Deos is Deus, qui omnia*

genuit, fatur: Haec vos, qui Deorum ſatu orti eſtis, attendite: quorum operum ego parens, effectorque ſum, non ſunt diſſoluta me invito, quanquam omne colligatum ſolvi poteſt. Sed haudquaquam boni eſt, ratione vinctum velle diſſolvere: ſed quoniam orti eſtis, immortales vos quidem eſſe et indiſſolubiles non poteſtis; neutiquam tamen diſſolvemini, nec vos ulla mortis fata periment, nec fraus valentior, quam conſilium meum, quod majus eſt vinculum ad perpetuitatem veſtram, quam illa, quibus eſtis tum, cum gignebamini, colligati. [*Elmenh.*]

neque ullo ab alio niſi ab eo qui vinxit et diſſolvi] Ita Fulv. Urſinus, probante Meurſio, et ed. Lugd. Bat. Cod. MS. et editio princeps Rom. *neque ab ullo abolitionis ab eo qui vinxit*, nullo ſenſu, unde Gelenius fecerat: *nexusque abolitione ab eo qui vinxit.* Stewechius: *neque ab ullo, niſi ab eo qui vinxit.* At, ut ipſe fatetur Stewechius, Fulvii emendatio propius accedit ad lectionem Codicis MSti. [*O.*]

et ſalutari vinctione donari] Sic edidi cum ed. Lugd. Bat. Ceteri: *miſſione.* Sed h. l. non de dimiſſione animarum e corporeis vinculis, nam hoc eſſet *miſſio*, ſermo eſt, ſed *de vinculo illo ad perpetuitatem*, ut ait Cicero in loco ſupra allato e Platonis Timaeo, ſive de vinctione, qua animae natura ſua mortales continentur a Deo, ne diſſolvantur. Ed. Rom. *juſſione*, quod probat Th. Canterus: *juſſione* ſcil., ut ſalvae aeternaeque maneant. [*O.*]

non eſſe animas Regis maximi filias etc.] Hauſit iſta Arnobius e Neoplatonicorum, ſive potius Gnoſticorum, Simonis, Baſilidis, Saturnini, Carpocratis etc. doctrina, qui ſtatuebant, mundum non a Deo, ſed ab angelis eſſe conditum, hominem quoque ab iisdem formatum. Irenaeus Lib. I. Cap. 21. pag. 32. ed. Eraſmi Pariſ.: *Saturninus ſimiliter ut Menander unum patrem incognitum nobis oſtendit, qui fecit angelos, archangelos, virtutes, poteſtates. A ſeptem autem quibusdam angelis mundum factum, et omnia quae in eo. Hominem autem angelorum eſſe facturam, deſurſum a ſumma poteſtate lucida imagine apparente, quam cum continere non potuiſſent, inquit, eo ſtatu qui ſtatim recurrerit ſurſum, adhortati ſunt ſemet ipſos, dicentes: Faciamus hominem ad imaginem et ſimilitudinem noſtram: qui cum factus eſſet et non potuiſſet erigi plasma, per imbecillitatem angelorum, ſed quaſi vermiculus ſcarizaret* (i. e. reptaret), *miſerantem ejus deſuper virtutem, quoniam in ſimilitudinem ejus eſſet factus, emiſiſſe ſcintillam vitae, quae erexit hominem et articulavit, et vivere ſecit. Hanc igitur ſcintillam vitae poſt defunctionem recurrere ad ea, quae ſunt ejusdem generis, dicit. Et reliqua, ex quibus facta ſunt illa, reſolvi* etc. Idem Cap. XXIV. de Carpocrate: *Carpocrates autem et qui ab eo, mundum quidem et ea,*

quae in eo ſunt, ab angelis multo inferioribus ingenito patre factum eſſe dicunt. Cf. Tertullian. de Praeſcriptionibus Cap. XLVI. et XLVIII. idem de anima Cap. XXIII. Epiphanius adv. Haereſes Lib. I. pag. 52. Philaſtrius de Haereſ. Cap. XXIX — XXXI. et XXXVI — XXXVIII. Ceterum de iis omnibus tecte tantummodo et obſcure loquitur Arnobius, conſulto, ut mihi quidem videtur, et prudenter, ne ſcil. ſi diſtinctius de iis diſſeruiſſet nominaſſetque mundi creatores Gnoſticorum, Demiurgum, Logon, Phroneſin, Sophian, Dynamin ceterosque, quos dicebant, aeones, ipſe a Gentilibus Polytheiſmi, quem refutare et deſtruere cupiebat, argueretur. [*O.*]

atque in ſui nominis eſſentia praedicari] Meurſius Codicis lectionem *in ſui nominis ſententia* defendit loco gemino Arnobii Lib. I. *Dedimus nos Deo, cujus nutu et arbitrio omne quod eſt conſtat, et in ſententiae ſuae perpetuitate defixum eſt.* et eodem libro: *priore detracto in aliorum habitum ſententiamque traducere.* ut ſit *ſententia* h. l. i. q. αἴσθησις, ſenſus. Quo ſenſu ſi abſolute dicere potuit Arnobius, novum tamen et ſine exemplo *nominis ſententia.* [*O.*]

ſatis plurimis] pro *ſatis multis.* Superlativus loco poſitivi, ut ſaepius in Arnobio. Vide ſupra ad Lib. I. C. XXII. (*Satis multus* autem dictum eſt pro nimio multus. Vide Barth. Adverſar. Lib. XXIX. C. 13. pag. 1380.) Ita *ſatis pulcherrimus* apud Pomponium de Origine Juris: *Exſtat ejus* (Ciceronis) *oratio ſatis pulcherrima, quae inſcribitur pro Q. Ligario.* [*Stewech.* et *O.*]

Cap. XXXVII. — habuiſſent] Fulv. Urſin. *hauſiſſent.* [*O.*]

et ſaccati obſcoeniſſimas ferias] Sumtum e Lucretii Lib. IV. vs. 1020:

Puſi ſaepe lacum propter, ſe, ac dolia curta
Somno devincti credunt extollere veſtem
Totius humorem ſaccatum ut corpori' fundant. [*Herald.*]

Quod ſacco vinum eliquabant veteres, quod et ſaccare dicebant, hinc per ſimilitudinem non inamoenam, in re tamen parum honeſta, factum eſt, ut, cum veſica coli vinarii vel ſacci ſpeciem habeat, urina liquoris transmiſſi lotium ſaccatum diceretur. [*Turneb. Adverſar. Lib. XIII. Cap. XIV.* et *Elmenh.*] Similiter Sammonic. de Medicin. vs. 77:

Ergo lutum prodeſt membris adhibere fricatis,
Quod facit ex aſino ſaccatus corporis humor.

ubi vid. Keuchen. et Ackermann, nec non Morgagni Epiſt. I. in Celſi editione Vulpiana Vol. II. pag. 283. [*O.*]

et quid homines proſunt mundo] Mundum non eſſe creatum hominum cauſa, Epicureorum fuit opinio. Lactant. Lib. VII. Cap. 5. *Quae utilitas Deo in homine, inquit Epicurus, ut eum*

propter se faceret? Quid ergo Deo cultus hominis confert, beato et nulla re indigenti? quam sententiam h. l. sequitur Arnobius, alias, quando philosophatur, Stoicus, ut demonstret, animas hominum non posse esse a Deo profectas. Refutat Lactant. Lib. VII. C. 4. et in Epitome Cap. VII. Origenes Lib. IV. contra Celsum. Clemens Recogn. Lib. I. pag. 13. et Lib. VI. pag. 101. [*Elmenh.* et *Herald.*]

imperfecta et clauda est universitatis haec summa] *claudus* h. l. i. q. mancus, mutilus, κυλλὸς, non χωλός. Ita Livius Lib. XXXVII. Cap. 24. *clauda et mutila navigia* dicit. [*O.*]

ventorum flamina conticescent] Ita supra Lib. I. Cap. II. *Numquid suas animas exspiravere venti* etc. Eodem sensu *ventorum spiritus* dicit Lactantius Inst. Lib. VII. Cap. VI. ubi vid. Bünemann. pag. 893. [*O.*]

ex coactis nubilis] Vide ad Lib. I. Cap. II. [*O.*]

ad mundi perfectionem] Fulv. Ursin. legi mavult: *ad mundum perfectionis.* Nescio quare. [*O.*]

Cap. XXXVIII. — Quid pantomimos, quid mimulos etc.] Mimi et pantomimi in hoc differunt, quod pantomimi puero accinente et responsante tibicine ipsi muti ac taciti cantica desultarent: *mimi* autem etiam canebant et loquebantur in scena. Vide, qui de iis multus est, Salmas. ad Flav. Vopisc. Carin. C. 19. Script. Hist. Aug. Vol. II. pag. 828 seqq. et Rigalt. ad Artemidor. Lib. I. Cap. 78. pag. 75. ed. Reiff. [*O.*]

tubo, tibia calamoque flatantes] Festus: *flator, tibicen.* Glossae Philoxeni: *Flat,* Φυσᾷ. *Flator,* αὐλητής. [*Herald.*] Stewech. mavult frequentativum *flatitantes,* male. *flo, flato* dicitur, ut *no, nato* [*O.*]

desultores] *Desultores* dicebantur, qui duos equos absque ephippiis agitantes ex altero in alterum subinde mira pernicitate desiliebant. Cf. Gesner. in Thesaur. et Scaliger. ad Manil. V. vs. 85. Munker. ad Hygin. Fab. LXXX. pag. 133. [*O.*]

grallatores] Interprete Festo *erant pantomimi, qui ut in saltatione imitarentur aegipanas, adjectis perticis furculas habentibus, atque in his superstantes ad similitudinem crurum ejus generis gradiebantur, utique propter difficultatem consistendi.* ubi vid. intpp. et ad Varron. de Ling. Lat. VI. pag. 94. Not. pag. 225. ed. Bipont. Muret. Var. Lectt. Lib. XIII. Cap. XIX. *Grallatores* autem dicebantur a *grallis*, quibus insistentes ambulabant. *grallae* autem contract. e *gradulae,* i. qu. colobathra. Gall. *des échasses.* Germ. *Stelzen.* Graece isti homines dicebantur γύπωνες, de quibus Pollux Onomast. Lib. IV. Cap. XIV. Segm. 104. γύπωνες, ξυλίνων κώλων ἐπιβαίνοντες, ὠρχοῦντο διαφανῆ ταραντινίδια (pellucidis

veſtibus Tarentinis) ἀμπεχόμενοι. ubi vid. Jungermann. pag. 410, Tom. I. ed. Hemſterh. Cf. Voſſ. Etymol. Rom. v. *grallae* et Bulenger. de Theatris I, 32. Verte igitur *Stelzenläufer*. [*O.*]

funiambulos] De veterum funambulorum artibus multus eſt Barth. Adverſar. Lib. V. Cap. 19. pag. 248. [*O.*]

Quid cybiarios] Ita egregie correxit Salmaſius in ed. Lugd. Bat. et ad Solinum pag. 174. In MS. erat *quibiarii*, quod eſt idem quod *cybiarii*. Ita in Membranis *Quinegion*, *Quizicus* pro *Cynegion*, *Cyzicus*, et in antiquo Codice Epiſtolarum Paullini *Paulinus Auſonio triquinon*, i. e. τρίκυνον, trina ſalutatio. Ex *quibiarii* alii vim vocis non intelligentes fecerunt *bigarii*, quod loco eſſet prorſus alieno, nam ſupra quadrigarios cum curſoribus et pugilibus conjunxit Arnobius. Contra *cybiarii*, i. e. qui cybia vendunt, bene junguntur ſalinatoribus et bolonis. *Cybium* ſalſamenti ſive tarichi genus quadratum, a Graeco κῦβος, quod Geometris figuram quadratam notat. Fiebat autem cybium e pelamyde ſive minori thunno, qui et κύβεια dicitur Oppiano Halieut. I. vs. 183. Cf. Plin. Hiſt. Nat. Lib. XXXII. C. 11. ibique Harduin. in not. maj. p. 509. et intpp. ad Feſt. h. v. Itaque *cybiarii*, qui cybia, i. e. τεμάχη θύννων, ſale condiunt venduntque. Nourrius pag. 551. mavult *cibarios*, h. e. qui cibos conficiunt et miniſtrant, *Traiteurs*, citans Varronis verba ap. Nonium Cap. 2. *Tuus ipſe frater cibarius fuit Ariſtoxenis*. [*O*]

ſalinatores] id eſt *ſalitores*. Gloſſae Philoxeni: *ſalitor*, ταριχευτής. [*Herald*] Papias: *Salinator, qui ſalem facit.* Vetus Inſcriptio pag. MCXIV. Gruter.:

LEPIDO L. F. PROCVLO. SALINATORES.
CIVITATIS. MENAPIORVM. OB.
MERITVM. EIVS. SEPTIMINA.
P. REPONEND. CVRAVIT.

[*Elmenh. Conf. Nourr. p.* 564 *ſeq.*] *Salzbereiter.* [*O.*]

bolonas] Ita edit. Lugd. Bat. ex emendatione A. Turnebi Adverſar. Lib. XIII. Cap. XIV. pag. 11. Vol. II. Cod. MS. *bolones*, unde alii fecerunt *volones*, quomodo bello Punico dicebantur voluntarii milites e ſervis. Sed ad hunc locum nihil iſta notio pertinet. An potius ſunt, qui ultro ad gladium ferrumque ſe locabant? Putarem, niſi ſalinatores antecederent. Legendum itaque *bolones*, ſive graeca terminatione *bolonas*, a bolis piſcium. Nam ſic tabernae cetariorum dicebantur. Vid. Donat. ad Terent. Eunuch. Act. II. Scena II. vs. 26. Reperi et in antiquo Lexico e bibliotheca P. Danielis *bolonas* diſerte explicari μεταπράτας καὶ παλιγκαπήλους, id eſt propolas. Igitur ſic et cetarii vocabantur, qui bolos venditabant. βόλον ὠνεῖσθαι, jactum emere a piſcatoribus, tritum

proverbium ap. veteres. Haec Turnebus l. l. Gesner. in Thesauro et Voss. in Etymol. Rom. [*O.*]

vannorum sirpiarumque vitores] Ita legendum esse, pluribus ostendit Salmasius ad Solinum. *vitores*, οἱ πλέκται, qui vinciunt, ab antiquo verbo vio, vieo. Graeci μίω. Aeoles dicebant βίω, i. e. ligo, plico. Fest. *viere, alligare, unde vimina et vasa viminea.* ubi vide intpp. et Column. ad Ennii Fragmenta p. 293. (184. ed. Hesselii). Hinc vitor, vietor, ap. Plaut. Rudent. Act. IV. Scen. III. vs. 50. et Plin. Hist. Nat. Lib. XXXV. C. 11. de Pausia pictore: *Amavit in juventa Glyceram vitricem corollarum*, nam ita legendum pro *inventricem* e conjectura Salmasii. Male itaque Nourrius leg. censet *venditores*. Ceterum *sirpiae* vel *sirpeae*, *scirpeae*, erant cophini ex viminibus texti in plaustris. Vide Graev. ad Justin. XLIII. Cap. 4. pag. 716. ed. Abr. Gronovii et, qui de h. v. multus est, Junium ad Cic. II. ad Att. Epist. IV. pag. 199. ed. Graevii. Alii explicant crates stercorarias. Sed Varro de Re Rust. I. C. 23. aperte distinguit a cratibus. Vide Schneider. V. Cl. in Lexico ad Script. Rei Rust. h. v. Cf. Voss. in Etymol. Rom. v. *sirpare*. [*O.*]

Quid fullones, lanarios] Eosdem conjungit Plautus Aulul. Act. III. Scen. V. vs. 34:

Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius.

quem locum fortassis ante oculos habuit noster. *Lanarii* sunt ἐριουργοὶ, qui lanam sordibus purgant, et praeparant ad nendum et texendum, *Wollkämmer*. Jul. Firmic. Astron. Lib. III. Cap. 9. *Eorum artes sunt sordidae et squalidae aut gravis odoris, quales sunt confectores coriorum, fullones, lanarii, pictores, coqui. Fullo* est (ut ait Ovidius) *qui maculas laesis de vestibus aufert.* [*Elmenh.* et *O.*]

phrygiones] qui vestes acu pingunt, intexunt. Phryges enim primi invenere talem texturam. Vide Plin. Hist. Nat. Lib. VIII. Cap. 48. Cf. Servius ad Aen. III. vs. 484. Nonius Cap. I. no. 10. Isidorus Origin. Lib. XIX. Cap. 22. Phrygionum saepe meminit Plautus, v. c. Aulul. loco modo citato, Menaech. Act. I. Scen. III. et Act. III. Scen. II. [*Nourrius.*] Conf. Voss. Etymol. Rom. h. v. [*O.*]

panchristarios] Varie explicatur h. v. Turnebus Adversar. Lib. XIII. Cap. XIV. legendum putat vel *panchrestarios* ab unguento panchresto, cujus meminit Cicero Orat. in Verr. III. C. 65. ut sint medicamentarii et pharmacopolae, qui medicamenta et remedia omnibus valetudinum generibus conficiunt, vel *panifices crustarios*, i. e. crustarum sive crustularum confectores. Jo. Wower. ad Minuc. Fel. Octav. Cap. XIV. pag. 152. ed. Jac. Gronovii leg. conj.

panarios, *cruſtarios*. (Gloſſae: *panarius*, *ἀρτοπώλης*.) Sed nil mutandum. *Panchriſtarii* ſive *panchreſtarii* ſunt confectores liborum et panchreſtorum, i. e. dulcium, dulciaminum, cruſtulatum, Graece γλυκασμάτων, quae χρηστὰ, πάγχρηστα μελιττώματα Graecis, Latinis dicebantur panchriſta, e melle ſcil. et papavere confecta. Vide Salmaſ. ad Ael. Lamprid. Heliogabal. Cap. 32. Script. Hiſt. Auguſt. Vol. I. pag. 873. Salvian. de Providentia Lib. VI. *Infantes quoque omnes fere parvulos contumaces, quos morigeros minae ac ferulae non efficiunt, interdum πάγχρηστα atque blanditiae ad obedientiam trahunt.* [*O.* et *Herald.*]

conferunt] Ita Herald. et ed. Lugd. Bat. Cod. MS. *conferre*, vitioſe. Meurſ. *confert*. [*O.*]

niſi ei contentio animalis miſeri — — — jungeretur] Ita MS. Ed. Lugd. Bat. *conditio*. Alii *completio*. Sed antiquam lectionem bene defendit Heraldus. *Contentio* idem eſt quod *continentia* ſupra eodem libro Cap. XIX. ubi vide notas. *Contentio* itaque h. l. paſſive quod continetur. Senſus eſt: *niſi ei jungeretur, quod contineatur in illo animal miſerum et ſupervacuum.* [*O.*]

Cap. XXXIX. — corporei tactus et terrenae circumſcriptionis expertes] Ita Gelenius. Cod. MS. et editio princeps Rom. habent *temerariae circumſcriptionis*, quod quid ſit, non eſt facile divinare. Heraldus legendum conjicit: *corporei tactus, elementariae circumſcriptionis expertes*, more Arnobii copulas omittere amantis. Ed. Lugd. Bat. *metariae circumſcriptionis expertes.* Equidem propius ad Codicis MS. lectionem legendum ſuſpicor *terrariae*, i. e. terrenae, qua de voce vide eundem Salmaſium ad Tertullian. de Pallio pag. 413 ſeq. Ita *aves terrariae* dicebantur Romanis, qui in ornithonibus alebantur, ad diſtinctionem aëriorum, qui libero ſcil. aëre fruuntur, vel in genere quae terra tantum contentae ſunt, ut turdi, pavones et turtures, neque aquam etiam requirunt, ut anſeres, anates, querquedulae. [*O.*]

proſilirent] Eodem ſenſu Graeci dicunt προθορεῖν, ἐκπροθορεῖν, ἐκθορεῖν. Vide Hemſterh. ad Lucian. Prometh. §. 4. p. 212. Vol. I. ed. Bipont. [*O.*]

ineptiſſimos vagitus] ineptiſſimos h. e. minime aptos iis quae deae cenſentur, divinis animis indigniſſimos, vel potius in gen. ἀνοήτους, *verſtandloſes Gewimmer*, ut infra in ſimillimo loco Lib. VII. *Parvuli puſiones ab ineptis vagitibus crepitaculis exterrentur auditis.* [*O.*]

exugerent fellitantes mammas] Gloſſae Iſidori: *fellitat — ſugit*. Ita Solin. Polyhiſt. Cap. XLV. *Nequaquam mater pullo ubera praebet fellitanda* de equabus, quibus praereptum fuerat hippomanes. θηλᾶν, i. e. mammam ſugere, Aeolice φηλᾶν: inde Latinum

felare. Ita Varro: *lac humanum felare,* et alibi: *lupam alumni felarunt olim.* et frequentativum *ſelitare, fellitare.* [*Salmaſ. ad Solin. l. l. Exercitt. Plinian. pag.* 662.] Plura exempla collegit Meurſius pag. 66 ſeq. [*O.*]

ut ad ſilentium pavidae nutricis motibus et crepitaculis adducerentur auditis] Legi volunt nonnulli (Meurſius) *vocibus.* Sed vulgata lectio defendi poteſt. Ait igitur *nutricis motibus*, nempe quae cunas agitat, ut pueros ad ſilentium traducat. *motus* igitur h. l. *das Wiegen, Schaukeln.* Pro *pavidae* MS. habet *pavidi*, ſcil. *infantes*, i. e. pavore plorantes, quod magis placet. *Crepitacula* inſtrumenta parva in modum ſiſtri formata, infantium ludicra, quorum inventor perhibetur Archytas, *Kinderklapper.* Martial. Epigr. Lib. XIV, 54. in crepitacillum:

Si quis plorator collo tibi vernula pendet,
Haec quatiat tenera garrula ſiſtra manu.

Ceterum et hic Arnobius imitatur Lucretium ſuum Lib. V, 228 ſeq.:

At variae creſcunt pecudes, armenta feraeque,
Nec crepitacula eis opu' ſunt, nec cuiquam adhibenda 'ſt
Almae nutricis blanda atque infracta loquela.

[*Herald. Elmenh.* et *O.*] Graeci illa crepitacula πλαταγώνια vocant. Julius Pollux Onomaſt. Lib. IX. Segm. 127. Τὸ δὲ πλαταγώνιον οἱ ἐρῶντες ἢ ἐρῶσαι ἔπαιζον· καλεῖται μὲν γὰρ οὕτω καὶ τὸ κρόταλον, καὶ τὸ σεῖστρον, ὃ καταβαυκαλῶσιν αἱ τίτθαι, ψυχαγωγοῦσαι τὰ δυσυπνοῦντα τῶν παιδίων. [*Meurſ. p.* 68.] Cf. Hug. Grot. ad Marcian. Capell. Lib. I. p. 4. [*O.*]

quae fuerant ſimplices] Simplices i. e. *bonitatis innoxiae*, ut in ſequentibus verbis optime interpretatur ipſe Arnobius. Simplices igitur et boni dicuntur homines aperti, in quibus nihil fallaciae, nec malitiae quidquam eſt. Ita M. Tullius I. de Off. Cap. XXX. *Sunt his alii multum diſpares, ſimplices et aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex inſidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici.* Graece εὐήθεις, ἁπλοῖ, ἁπλοϊκοὶ, vel etiam ἀκέραιοι, ut illos appellat D. Soter Matth. X. vs. 16. ubi vid. Grot. [*Herald.* et *O.*]

ſimulare — — — diſſimulare] Ita Salluſt. Catil. Cap. V. quem in toto hoc loco imitatus videtur Arnobius, Catilinam appellat *cujus rei libet ſimulatorem ac diſſimulatorem.* ubi vid. Cort. pag. 32. Gloſſae Guelferbyt. *Simulo, quod facere nolo — Diſſimulo, quod facere volo.* Aurel. Victor Epit. Cap. XIV. de Hadriano: *ingenium invidum, triſte, laſcivum et ad oſtentationem ſui inſolens callide tegebat, clementiam ſimulans contraque diſſimulans ardorem gloriae, quo flagrabat.* [*O.*]

adulatoria humilitate captare] Dicit Arnobius *captare* ſignificanter, quia finis adulatoris eſt κερδαίνειν. Alias enim molliori nomine cenſetur et appellatur ἄρεσκος, quem *blandum* latine dicere poſſumus. Ariſtoteles Lib. IV. Nicomach Cap. XIV. Ὁ μὲν τοῦ ἡδὺς εἶναι στοχαζόμενος, μὴ διά τι ἄλλο ἄρεσκος. Ὁ δ᾽ ὅπως ὠφέλειά τις αὐτῷ γίγνηται εἰς χρήματα, καὶ ὅσα διὰ χρημάτων, κόλαξ. Themiſtius quoque Euphrades Orat. III. finem adulatoris ait κερδαίνειν, ἢ γαστρίζεσθαι ἐκ τοῦ ἔργου, et Lucianus Diſſertatione pro imaginibus ait: τὸν κόλακα ἐπαινεῖν τῆς χρείας ἕνεκα τῆς ἑαυτοῦ. [*Herald.*]

mente aliud volvere, aliud in facie polliceri] Similiter Salluſt. Catil. Cap. 10. *aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promtum habere.* Hos homines *bilingues* appellabant Latini, v. c. Virgil. Aen. I. *Tyriosque bilingues* et *duplices*, ut Horatius *duplicem Ulyſſem* I. Od. VI. vs. 7. Sic etiam apud Graecos διπλοῦς opponitur τῷ ἀληθευτικῷ. [*Herald.*] Cf. quae obſervavimus ad Jac. Balde Carm. ſelect. III. Lyric. Od. VI. vs. 21. [*O.*]

malitiarum venena conquirere] Ita diſtinguit editor Leidenſis. Heraldus autem totum locum ſic interpunxit: *decipere dolis atque inſidiis neſcios per innumeras artes malitiarum: venena conquirere.* Sed praefero prius, quia infra Cap. XLII. legimus: *idcirco animas miſit, ut venenatas conficerent potiones?* quod, ſi Heraldum ſequamur, eſſet otioſa noſtri loci repetitio. Et omnino bene dicuntur *malitiarum venena* de verſutiis, fallaciis venenorum inſtar in obſcuro ſerpentibus. Ita Rufum, hominem perfidum et fallacem, appellat Catullus Carm. LXXVII. *venenum et peſtem amicitiae.* [*O.*]

pellaci mobilitate] Ita Fulv. Urſinus. Editio princeps Sabaei: *pellaciae mobilitate.* De v. *pellax* vide ſupra ad Cap. VII. [*O.*]

ſervitutis opprimerent et manciparent ſe jugo] Sic oſtendit incunabula, immo ipſos ſervitutis natales. Capti bello victoribus mancipabantur. Sic ſervitus poſtea propagata. De cauſis ſervitutis vide Baſilium Libro de Spiritu Sancto C. XX. [*Herald.*]

et ad ultimum fierent alterius altera poteſtatis] Meurſius mavult: *alterius alterae poteſtatis,* haud male, ut infra Cap. XLI. *alias aliae raperent.* [*O.*]

natalium conditione mutata] Quia omnes naſcuntur liberi. Quare cum libertas naturalis ſit, ſervitus eſt contra naturam, et eſt conſtitutio Juris Gentium. Lib. IV. Digeſt. de Stat. hom. etc. [*Herald.*]

veritatis effectae] i. e. perfectae, conſummatiſſimae veritatis, quae nullam amplius dubitationem admittat. Noſtri ad verbum: *ausgemachte Wahrheit.* [*O.*]

auxilia poſcerent eos] *Poſcere* ſaepiſſime apud Latinos cum duobus accuſativis, more Graecorum αἰτεῖν τινά τι. Ita Virgil. Aen. IV. vs. 50:

Tu modo poſce Deos veniam.

Plura exempla vide in Gesneri Theſaur. *eos* omittunt alii. [*O.*]

aut ullum eſſe penitus abnegarent] *ullum eſſe*, id eſt, omnium rerum exiſtentiam. Alludit autem Arnobius ad Aphaſiam Pyrrhoniorum. [*O.*]

et velut oculorum luminibus viduae] Meurſius: *ut velut* etc. [*O.*]

Cap. XL. — veſtium tutamina ſibi aut velamenta conquirerent] Stewechius mavult *velamina*, more Arnobii antiquos, imprimis Lucretium, imitantis. [*O.*]

ſuppellectilem variam diurnorum conficerent egeſtati] Idem Stewechius legend. conj. *diurna rerum conficerent egeſtate*, i. e. rerum neceſſariarum inopia quotidiana. Sed nihil mutandum. *Diurna* in plurali dixit Arnobius ſenſu rariore pro rebus ad quotidianum victum neceſſariis:

Queis humana ſibi doleat natura negatis.

die täglichen Bedürfniſſe. Hujus tamen ſignificationis apud alios ſcriptores exempla fruſtra quaeſivi. [*O.*]

rubigine] Virgil. Georg. I. vs. 150. *Ut mala culmos Eſſet robigo.* ubi Servius: *Rubigo eſt genus vitii, quo culmi pereunt, quod a ruſticanis calamitas dicitur. Hoc autem genus vitii ex nebula naſci ſolet, cum nigreſcunt et conſumuntur frumenta, inde et Rubigus Deus, et ſacra ejus decimo Kal. Majas Rubiginalia appellantur.* [*Elmenhorſt.*] Docente Voſſio V. Cl. ad Virgilii l. l. duo diverſa plantarum vitia eo nomine veteres ſignificabant, alterum *album*, quod Germani appellant *Mehlthau*, alterum *ruſum*, *den Roſt im Getreide.* Alias dicitur *aerugo*, Cypriano *comeſtura*, Graecis βρῶσις. Vide Daviſ. ad Lactant. Epit. Cap. LXV. p. 1333. ed. Bünemann. [*O.*]

et in habendi ſtudium inexaturabili pectoris ardeſcerent appetitu] Ita *habere* abſolute apud optimos ſcriptores. Juvenalis ex Ennio:

Unde habeas, nemo quaerit; ſed oportet habere.

Et *habentia*, πλοῦτος. Quadrigarius apud Nonium: *Animos eorum habentia inflarat.* Sic ἔχειν Graecis. Sophocles in Ajace: πρὸς γὰρ τὸν ἔχονθ' ὁ φθόνος ἕρπει. Sic in Evangelio: τῷ ἔχοντι δοθήσεται. [*Herald.*] Adde Ruhnken. ad Rutil. Lup. p. 78. [*Ochsner.*]

penetrarent abditas discrimine cum capitis nationes] Mira erat fidelium tunc temporis abſtinentia. Avaritiam et nimiam habendi cupiditatem ita damnabant, ut periculoſas mercaturas hoc

etiam nomine damnarent. Vide Lactant. Lib. V. Cap. XVIII. Tertullian de Idololatria Cap. XI. [*Herald.*]

et translatis mercibus caritatem ſemper vilitatemque captarent] Zeno Veronenſis Sermone I. de Avaritia: *Alius inde rerum omnium captat annonam, aucupatur diſtrahendi tempus; minor in menſura, major in pretio: negat ſe habere, quod diſtrahat, ut rogetur, ut jugulet; atque utinam incorrupta ſpecies venderetur. Ingemiſcit praeterea, ſi annus eſt ſterilis; multo magis, ſi fertilis fuerit: illic, quia parum diſtrahit: hic, quia non ſolus. Vultis ſcire, quantis ſit tenebris obvolutus? Iraſcitur Deo, ſi non ſemper fiat publicis luctibus dives.* [*Idem.*] Male itaque Meurſius legendum conjicit: *utilitatemque captarent.* [*O.*]

exercerent avidum atque injuſtiſſimum foenus] Ita enim exiſtimabant aevo illo Chriſtiani, quorum charitas ferventior erat, foenus omne eſſe ἀθέμιτον, et ab ipſa humanitate alienum. Hinc Miltiades apud Euſeb. Lib. V. Hiſt. Eccleſ. Cap. 19., ubi Montaniſtarum prophetas exagitat: Προφήτης, εἰπέ μοι, βάπτεται; προφήτης στιβίζεται; προφήτης φιλοκοσμεῖ; προφήτης τάβλαις καὶ κύβοις παίζει; προφήτης δανείζει; [*Herald.*] Ita et Ethnici, v. c. Cato, qui foenerari idem eſſe dicebat, quod hominem occidere. [*Elmenh.*]

et miſerorum e ſanguine ſupputandi ſe angerent inſomnia. Millibus poſſeſſionum etc.] Ita edidi ex emendatione Heraldi. Cod. MS. habet *ſupputandis augerent inſomnia*, unde Gelenius et ceteri eum ſecuti: *ſupputandi ſe angerent inſania.* Stewechius: *ſupputandis ſummis augerent inſomnia.* Potius *inſomniam:* nam hic non de inſomniis ſermo, ſed de vigilantia avari. Salmaſius in editione Lugd. Bat. *et miſerorum e ſanguine ſupputandis ſe angerent inſomnia nominibus. Poſſeſſionum* etc. Mihi copula *et* videtur alieno loco poſita et verba *miſerorum e ſanguine* conjungenda cum antecedentibus *exercerent avidum atque injuſtiſſimum foenus.* Locum itaque ſic conſtituendum cenſeo: *exercerent avidum atque injuſtiſſimum foenus miſerorum e ſanguine, et ſupputandi ſe angerent inſomnia. Millibus poſſeſſionum* etc. [*O.*]

miſerorum e ſanguine] Nam facultates habentur quaſi ſanguis hominis, αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς. Sic Plautus in Bacchid. Act. III. Scen. I. vs. 5. de meretricibus:

Apage iſtas a me ſorores, quae hominum ſorbent ſanguinem. Confer Rigalt. ad Artemidor. Oneirocrit. Lib. I. Cap. 35. pag. 23. ed. Reiff. et, qui rem pluribus exemplis illuſtrat, J. Fr. Gronov. Obſſ. Lib. IV. Cap. XXIV. p. 796. edit. Platneri. Similiter *viſcera, nervos, vires* patrimonium appellant veteres. Nam, ut canit Heſiodus:

Χρήματα μὲν ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι. [*O.*]

ſupputandi ſe angerent inſomnia] Graphice his verbis depingit Arnobius foeneratores vigilantes et pecuniam ſibi debitam ſupputantes. Lucianus in Gallo: Ὁρᾷς ἐπαγρυπνοῦντα καὶ τοῦτον ἐπὶ Φροντίδων, ἀναλογιζόμενον τοὺς τόκους, δακτύλους κατεσκληκότα, ὃν δεήσει μετ' ὀλίγον πάντα ταῦτα λιπόντα σίλφην ἢ ἐμπίδα ἢ μυῖαν γενέσθαι. Hinc et Prudentius in Avaritiae et Miſerationis pugna:

— — — — *Velox nam dextra rapinas*
Abradit, ſpoliisque ungues exercet ahenos.
Cura, fames, metus, anxietas, perjuria, pallor,
Corruptela, dolus, commenta, inſomnia, ſordes,
Eumenides Furiae, monſtri comitatus aguntur. [*Herald.*]

Millibus poſſeſſionum ſemper producerent fines] Ed. Lugd. Bat. pro *millibus* dedit *nominibus* et conjungit cum praecedentibus *ſupputandis ſe angerent inſomnia nominibus. Poſſeſſionum* etc. *Supputandis nominibus*, i. e. debitis ſibi pecuniis (*das Berechnen ihrer Capitale*). Sed nil mutandum. *Millibus poſſeſſionum fines producere* eſt i. q. *millibus paſſuum, milliariis producere poſſeſſionum fines, ganze Meilen weit ausbreiten.' Millia* ſaepius abſolute pro *milliariis, millibus paſſuum*. Cf. A. Gell. Noct. Att. I. C. 16. et Gesner. in Theſaur. Ita Aurel. Victor Epitom. Cap. 40. *funus ejus* (Severi) *Gallieni ſepulcro infertur, quod ex Urbe abeſt per Appiam millibus novem.* [*O.*]

Cap. XLI. — macella] De amphitheatris intelligit Savaro ad Sidon. Lib. I. Epiſt. V. p. 59. Sed proprio ſenſu accipienda eſſe, ſequentia docent. [*O.*]

et amphitheatra conſtituerent] Neſcio quid iſſet iis in mentem, qui lectionem iſtam mutari voluerunt, et legi *conſtruerent*. Nam occurrit haec latinitas aliquoties apud hunc ſcriptorem. Infra hoc libro: *cumque illis aedes conſtituatis ſacras*, et alibi. Virgilius Aen. XII. vs. 194. *Mihi moenia Teucri Conſtituent.* Solinus: *Deinde conſtitutae ab Aſcanio longa Alba, Fidenae.* Lactantius: *Siquidem Jovis temporibus fuit, quibus primum templa conſtitui, et novi Deorum cultus eſſe coeperunt.* Et paſſim apud optimos Latinitatis auctores. [*Herald.*]

in gratiam voluptatemque ſeſſorum] Ita egregie correxit Jac. Cujacius lectionem MS. Codicis vitioſiſſimam: *in gratam voluptatemque ſenſorum.* e qua Gelenius fecerat: *in gratam voluptatem conſeſſorum.* Sed praefero emendationem Cujacianam, quam et editor Lugd. Bat. in textum recepit. [*O.*] Huc autem pertinet, quod ſcribit Jul. Firmicus Lib. VIII. Matheſ. Cap. XII. *tales qui ſe ob alienae gratiae voluntatem* (leg. *voluptatem*) *nundinati ſanguinis jactura ad mortis ſpectaculum vendant.* [*Herald.*]

alias aliae] Ita Gelenius, Cod. MS. *alias alia.* [*Idem.*]

pro beatis ac felicibus viverent] Corrigunt *ducerent*. Sed nihil fortasse mutandum. Si quid autem mutari oporteret, legere mallem *veherent* pro *eveherent*. [*Herald.*]

Idcirco animas misit, ut divini ponderis et gravitatis oblitae, gemmas, lapillos, margaritas castitatis dispendio compararent, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, conspiciendis quaererent corporibus fucos, fuligine oculos obumbrarent.] Ita haec verba optime disposuit Heraldus in Curis secundis, cum quo consentit editor Lugduno-Batavus, nisi quod cum Meursio *imminuerent frontes limbis* post verba *quaererent corporibus fucos* collocavit. In Cod. MS. et editionibus omnibus praeter Salmasianam locus est luxatus, et verba *conspiciendis quaererent corporibus fucos* loco prorsus alieno; nimirum post verba *castitatis dispendio compararent* leguntur, quod pessime retinuit etiam novissimus editor, Oberthürius. Sed jam singula videbimus. Prava Codicis MS. lectio varias peperit interpretum conjecturas. Imprimis verba *innecterent his colla*, male posita post *quaererent corporibus fucos*, merito suspecta fuere viris doctis. Quare Fulv. Ursinus legendum conjecerat: *innecterent catenis colla.* Stewech. *innecterent taeniis colla.* Sagacissime autem Heraldus in editione sua: *innecterent linis colla. Lina* scil. vel *lineae* dicebantur Romanis fila, quibus margaritae insertae erant: unde Tertullianus de habitu muliebri scribit: *Uno lino decies sestertium inseritur*, et Hieronymus in vita Paulli Eremitae: *Uno filo villarum insunt pretia.* Erant illa modo simplicia, modo duplicia et triplicia, unde *monolinum*, *dilinum*, *trilinum*. Vide Casaubon. et Salmas. ad Script. Hist. August. Tom. II. p. 63. et Boettiger V. Cl. in Sabina pag. 405. Sed non opus habemus istis conjecturis, si verba illa eo ordine, quo edidimus, leguntur: *innecterent his colla*, scil. *gemmis*, *lapillis*, *margaritis*, quae filis illis vel linis ita inserta erant, ut singulas margaritas gemma exciperet. Hinc Tertullianus de habitu mulierum Cap. XI. tales gemmas appellat *lumina lapillorum, quibus monilia variantur.* Vide Scheffer. de Torquibus C. X. p. 47. Boettiger in Sabina p. 405. Illas gemmas, lapillos, margaritas dicit Arnobius foeminas *sibi comparare castitatis dispendio*, ex sententia Christianorum illius aevi. Hieronymus in Epistola ad Laetam: *Cave ne aures ejus perfores, ne cerusso et purpurisso consecrata Christo ora depingas; nec collum auro et margaritis premas: nec caput gemmis ornes, nec capillum irrufes, nec ei aliquid de gehennae ignibus auspiceris.* Cf. Tertullian. lib. laud. et Cyprianum de bono pudicitiae. Pergit noster: *laminas pertunderunt aurium.* Glossae: *Lamna*, λοβὸς ὠτίου, ima pars auriculae. Sidonius Lib. I. Epist. II. vocat *aurium ligulas* sive

legulas, ubi vid. Sirmond. p. 13. Cf. Voss. Etymol. Rom. v. *Lamina*, *Ligula*. Pro *imminuerent frontem limbis* Heraldus mavult legi *imminuerent frontem nimbis*. *Nimbus* secundum Isidor. Orig. Lib. XIX. Cap. XXXI. in Collectione Gothofredi pag. 1307. *est fasciola transversa ex auro assuta in linteo, quod est in fronte foeminarum. Plautus: Quo magis illam adspicio tanto magis nimbata est.* Sed bene habet vulgatum. Nam ipsum linteum, in quo assutus erat ille *nimbus*, dicebatur *limbus*. Statius Achilleid. Lib. II.:

— — *gemmatis aut nectunt tempora limbis.*

et Prudentius Psychomant.:

A cervice fluens tenui velamine limbus.

quae loca citavit Elmenhorst. Recte etiam dicitur *imminuere frontem limbis*. Veteres enim tenuem frontem, minimam, castigatam, collectam in deliciis habuisse, docent nos Herald. ad h. l. et J. Fr. Gronov. Diatrib. ad Statii Silv. Lib. II, 1. Cap. XVII. pag. 94. Sequentia verba, ut leguntur in edit. Lugd. Bat., *conficiendis quaererent corporibus fucos*, defendi quidem possunt, ut sit *conficiendis* vel i. q. *perficiendis*, *exornandis*, vel malo sensu pro *consumendis*, *enecandis corporibus*, quorum sanitati fuci sunt maxime pestiferi. Sed mirifice placet emendatio Oudendorpii prolata a P. Burmanno ad Anthologiam Lat. Lib. III. Epigr. CXXXII. p. 587. Vol. I. *conspuendis corporibus* (scil. ob turpitudinem, deformitatem, ut scil. tegant fucis vitia naturae), praesertim cum Cod. MS habeat *conspiendis*, ex quo Gelenius fecit *conspiciendis*. Stewechius: *compingendis*. Heinsius: *conliniendis*. *Fuligo*, ut bene explicat Elmenhorst., est niger pulvis, quo oculorum exordia producuntur. Juvenal. Sat. II. vs. 93 seq.:

Ille supercilium madida fuligine tactum
Obliqua producit acu, pingitque trementeis
Attollens oculos.

Graecis pulvis iste dicebatur στίμμις, unde στιμμίζειν et ὑποστιβίζειν apud Nicolaum Damascenum, ubi vide Valesium p. 175 sq. editionis nostrae. Latinis *stibium*. Cf. Grotium in Annott. in Vet. Test. ad II Reg. CXI, 30. et Boettiger V. C. in Sabina p. 49. [*O.*]

nec in formis erubescerent masculorum calamistris vibrare caesariem] Nescio quid in mentem venerit doctissimo Scaligero in notis ad Priapeja Carm. XLII. mutare locum sanissimum. Is scil. legendum censet: *Nec ii formis erubescerent calamistris masculorum vibrare caesariem*, ut sit *formis calamistris* i. q. *ferventi ferro*, nam veteribus *formus* i. q. *calidus*. Stewech. autem *informis calamistris*, i. e. valde calidis, ab *in* intensivo et *formus*. Sed *in formis* conjungenda cum *masculorum*, ut sensus sit, cum

masculorum formas sive corpora induerint animae. Carpit nimirum Arnobius viros muliebria passos et foeminarum ad instar capillos calamistris crispantes. Etiam *in* male a Scaligero mutatum in *ii*, cum praecesserint non *homines* sive *viri*, sed *animae*. *Calamistrum*, ut explicat Servius ad Virgil. Aen. XII. vs. 100., *est acus major*, *quae calefacta et adhibita torquet capillos*, graece καλαμις. Vide Boettiger. in Sabina p. 124. *Vibrare* i. q. *crispare*, *kräuseln*. Cf. Virgilii l. l. [*O.*]

cutem corporis levigare] Quod ab effeminatis et virilitatem exuentibus factum, ut ad Martialem observabamus. Jul. Firmicus Lib. VIII. Mathes. Cap. VII. *Hi etiam demtis pilis corpus suum in feminei corporis imaginem transferent; quorum vestes quoque ad muliebris cultus similitudinem excolentur. Hi molliter ambulantes vestigia sua cum delicata quadam moderatione suspendunt.* Et Sardanapali mollitiem depingens Athenaeus Lib. XII. eum ait ἐψιμμυθιωμένον, γυναικείαν στολὴν ἔχοντα, καὶ κατεξυρημένον τὸν πώγωνα, καὶ καταχεκισσαρισμένον, *pumice levigatum*. [*Herald.*]

incedere poplitibus nudis] Varro Meleagris: *Non modo suris apertis, sed paene natibus apertis ambulans.* [*Idem.*]

vigorem virilitatis et exponere] Fulv. Ursin. *et deponere.* Stewech. *et seponere*, quod magis placet. In seq. pro *mollire* ed. Lugd. Bat. *molliri*. Sed nil mutandum. [*O.*]

Cap. XLII. — testamenta supponerent falsa] Quod temporibus illis quasi solemne. Lactantius Lib. V. Cap. IX. *Et ut, quae levia sunt atque usitata, dicamus, qui haereditates captent, testamenta supponant, justos heredes vel auferant, vel excludant.* [*Herald.*]

domos ut effringerent noctibus] Glossae Philoxeni: *Effractores*, θυρεπανοῖκται. *Effractarius*, θυρεπανοίκτης. Molliori nomine *apertularius*. Probe autem et emendate *noctibus*. Eo enim tempore proprie grassantur ejusmodi homines. Falsum igitur, quod substitui volunt (Meursius et Scriverius scil.) *vectibus*. Jul. Firmicus Lib. VI. Mathes. Cap. XXXI. *In solidis autem signis positi famosos domorum effractores reddent; sed qui armati gladio, quiescentibus hominibus, et patrimonii jacturam, et vitae discrimen infligant.* [*Idem.*] Cf. Savaron. ad Sidon. Lib. IX. Epist. VII. p. 575. [*O.*]

sollicitarent] Proba lectio. Nam qui existimant, aliquid deesse, falluntur. *Sollicitare* hoc loco est alienos servos allectare, plagiatorum grande crimen. Hinc in Glossis Philoxeni: *Sollicitare*, πλαγιάζειν. Papias: *Plagiarius, qui seducit pueros, et*

ſollicitat ſervos alienos. Heſychius: ψυχαγωγὸς — ὁ ἀνδραποδιστὴς, καὶ ὁ ἀπατεὼν, καὶ ὁ κατάγων τὰς ψυχὰς εἰς ᾅδου. Nempe ψυχαγωγοὶ, qui blandis et mellitis verbis ſervos alienos ſollicitant et ad ſe alliciunt. [*Herald.*]

abigerent] Innuit Arnobius abactores pecorum vel etiam ſervorum (noſtr. *Seelenverkäufer*). Falluntur ergo, qui ſcribi volunt: *ambirent.* [*Idem* et *O.*]

praevaricarentur] Praevaricatores dicuntur Latinis cauſidici, qui diverſam partem adjuvant prodita cauſa ſua. Vide Catanaeum ad Plin. Lib. I. Epiſt. 20. p. 71. ed. Longol. [*O.*]

alitibus] Fulv. Urſin. *altilibus.* [*O.*]

ut ſpirulas et botulos facerent] *Spirula* deminutivum nominis *ſpira*, quod placentae genus quomodo faciendum ſit, docet Cato de Re Ruſt. Cap. LXXVII. ubi Schneider. V. Cl. comparat *ſpiras* cum Graecorum στρεπτοῖς apud Demoſthenem et Pollucem VI, 77. Feſtus: *Spira dicitur — et genus operis piſtorii et funis nauticus in orbem involutus. Botulus* autem, teſte eodem Feſto, *genus farciminis eſt propter connexionem a bolis ſic appellatum*, vel potius lucanica carnis ſuillae bolis farta. Tertullian. Apologet. Cap. IX. *denique inter tentamenta Chriſtianorum botulos etiam cruore diſtentos admovetis.* Jamque Homeri tempore hoc genus edulii notum fuit, ut patet ex luculenta deſcriptione ejus Odyſſ. Σ. vs. 44 ſq.:

Γαστέρες αἵδ' αἰγῶν κέατ' ἐν πυρί· τὰς δ' ἐπὶ δόρπῳ
Κατθέμεθα, κνίσσης τε καὶ αἵματος ἐμπλήσαντες.

Noſtr. *Blutwürſte.* Cod. MS. et editiones vetuſtiores habent *boletos* vitioſiſſime; nam hoc fungorum genus non paratur arte, ſed naſcitur in ſilvis. Unde N. Heinſius in Adverſar. p. 621. legendum ſuſpicatur *botellos. botellus* deminutivum τοῦ *botulus.* Ita Sidon. Apollinar. Lib. VIII. Epiſt. XI:

Qua ſerpylliferis olet catenis
Baccas per geminas ruber botellus etc.

ubi vid. Savaro p. 533. et Voſſ. Etymol. Rom. v. *botulus.* [*O.*]

iſicia] *Iſicium* ſive *inſicium* ab inſectione derivari docent Varro de Ling. Lat. Lib. IV. p. 28. et Macrobius Saturn. Lib. VII. C. VIII. Locus autem claſſicus eſt Apicii de arte coquinar. Lib. II. C. I. et II. ubi formulae iſiciorum plurimae e genere piſcium, carnium, omento, ſpongiolis etc. Ubique conciſum, tunſum, tritum, aromatis conditum, involutum nonnunquam foliis, ſiccatum, denuo perfuſum liquamine, cibarium deprehendes. [*Nourrius* et *Gesner. in Theſauro.*] Conſ. Voſſ. Etymol. Rom. h. v. et Lindenbrog. Obſſ. ad Donati Comment. in Terent. Eunuch. Act. II. Scen. II. vs. 26. p. 522. Vol. II. ed. Zeunii et in primis Salmaſ.

ad Script. Hist. August. Tom. I. p. 831. Respondere videtur isicium edulio, quod *Pudding* vocant Angli. [*O.*]

catillamenta, lucanica] Ita edidit Salmasius in ed. Lugd. Bat. et Exercitt. Plinian. ad Solin. p. 90. Ceteri *castellamenta*, quod Heraldus interpretatur quaedam farciminum genera, quae Graecis πυραμίδες dicta a propria forma, allegans locum Clementis Alexandrini in Protreptico (p. 19. ed. Potter.): *οὐ σησαμαῖ ταῦτα καὶ πυραμίδες, καὶ τολύπαι, καὶ πόπανα πολυόμφαλα, χόνδροι τε ἁλῶν, καὶ δράκων, ὄργιον Διονύσου Βασσάρου.* Heraldo adstipulatur Jo. Wower. ad Minuc. Fel. Octav. Cap. XIV. p. 133. ed. Gronovii legendum censens: *castellamenta, lucanicas.* At vero in allato Clementis loco non de farciminum, sed de liborum generibus sermo est. Et omnino videtur legendum cum Salmasio *catillamenta*, quod defendit etiam N. Heinsius in Adversar. Lib. IV. Cap. IX. p. 621. Eamque correctionem confirmare videtur locus Arnobii nostro simillimus infra Lib. VII. Cap. XXIV. *in exiguas arvina est miculas catillaminum insecta de more. Catillamenta* et *catillamina*, ut explicant Salmasius et Heinsius libris laudatis, sunt itaque cupedia et deliciosa mattea. Sed proprie ita videntur vocasse farcimina, aut botulos minutis carnibus inculcatos, quod avide a catillonibus expeterentur. *Catillamentum* a *catillare*, i. q. ligurrire, quod derivatur a *catillus*, deminutivo τοῦ *catinus*. Hinc *catillones* dicebantur gulones a lingendis catillis (*Tellerlecker*). — *Lucanica.* Glossae: *lucanica*, ἀλλάντια. Genus farciminis porcinis carnibus infarctum et a Lucanis populis primo inventum. Vide Apic. de arte coquin. Lib. IV. C. 2. et P. Manut. ad Cic. Epist. ad Fam. Lib. IX. Ep. 17. Charisius: *Lucanicum intelligitur pulmentum et intestinum. Lucanicus subauditur botulus, aut apparatus: et haec Lucanica feminino genere, intelligitur hira, hoc est intestinum.* Conf. Meursius, qui de hac v. multus est, p. 70. 71. [*O.*]

suminatam cum his carnem] *Suminata caro* est *caro suis suminatae*, i. e. lactantis. *Suminatus* a *sumen, inis*, quod est foetae suis mamma lacte plena, quod cibi genus erat in Romanorum deliciis. Vide Casaubon. et Salmas. ad Aelii Lampridii Alexandrum Sever. C. 22. Script. Hist. Aug. Vol. I. p. 914 sq. Ceterum admodum placet sagacissima N. Heinsii conjectura in Adversar. p. 621. *suminatam cum hiris carnem. Hira* proprie intestinum quod dicitur jejunum, Graece *νῆστις*, *der Leerdarm.* Macrobius in Somn. Scip. I, 6. enarrans intestina tria principalia: *tertium*, inquit, *quod veteres hiram vocarunt, habeturque praecipuum intestinorum omnium, et cibi retrimenta deducit.* Cf. Fest. h. v. Pro aliis tamen etiam intestinis sumi docet Nonius v. *Hillae* deminut. τοῦ *Hirae: Hillas intestina veteres esse dixerunt, unde Bohilla oppidum in Italia, quod*

eo bos intestina vulnere trahens advenerit. Cf. Voss. Etymol. Rom. v. *Hillae.* Hinc Plautus Curcul. Act. I. Scen. I. vs. 21 sq.:

— — — — *lien necat, renes dolent,*
Pulmones distrahuntur, cruciatur jecur,
Radices cordis pereunt, hirae omnes dolent.

Erat autem vox *hira* maxime usurpata in sacris. Noster infra Lib. VII. C. XXIV. ubi multa farciminum genera recenset, quibus usus in sacris: *Non similiter fendicas, quae et ipsae sunt hirae, quas plebis oratio ilia solet, cum eloquitur, nuncupare.* [*O.*]

glaciali conditione tuceta] Glossae: *Tucetum,* ζωμὸς παχύς. Gloss. Isidor. *Tucetum bubula condita apud Gallos Cisalpinos. Escas regias tuceta* vocat Nonius et Fulgentius de prisco sermone citans fragmentum Callimorphi e Pisaeis: — — — *Ambrosio redolent tuceta sapore. Edulium sapidissimum* appellat Apulejus Met. Lib. II. ubi vide notas Oudendorp. p. 104. Scholiastes ad Pers. Sat. II. vs. 42. verba: *Grandes patinae tucetaque crassa; Tuceta,* inquit, *apud Gallos Cisalpinos bubula dicitur, condimentis quibusdam crassis oblita, ac macerata: et ideo toto anno durat. Solet etiam porcina eodem genere condita servari, aut ad saturarum jura.* Conf. Voss. Etymol. Rom. h. v. Equidem e verbis Arnobii *glaciali conditione,* i. e. *conditura,* conjecerim, tucetum fuisse jus carnium bubularum vel porcinarum nive aut glacie condensatum, immixtis earundem carnium miculis vel iliis minutim infectis, simile nostris *gelatis, gelatinis, Sulzen, Gallerten.* Certe nivem et glaciem cibis et potionibus luxuriosorum immistam fuisse saepissime, discimus ex Seneca Epist. LXXVIII. et Nat. Quaest. Lib. IV. Cap. ultimo. Conf. Mart. Lister. in Apicium de arte culin. Lib. IV. Cap. I. p. 107. Sed obstant verba Scholiastae ad Persium: *et ideo toto anno durat,* quae collata cum nostro loco indicare videntur farciminis genus tum condimentis quibusdam, tum nive et glacie in caveis subterraneis a putredine conservatum. Meursius in Appendice legendum suspicatur *gracilia* aut *glacialia conditione tuceta,* explicans tuceta, quorum sumen induratum in modum glaciei. [*O.*]

ut inflandis bucculas distenderent tibiis] Quod videtur foedius et deformius. Quare rejectae ab Alcibiade hoc nomine tibiae, quod buccas distenderent, et totum os corrumperent, ὡς τοὺς συνήθεις ἂν πάνυ μόλις διαγνῶναι τὸ πρόσωπον, inquit in Alcibiade Plutarchus. Christiani autem temporibus illis omnia luxuriae et voluptatum instrumenta animose aspernabantur; maxime si quae species idololatriae immista videbatur; quo etiam nomine tibiarum usum damnabant, quod in sacris gentilium tibiae canerent. Clemens Alexandr. Lib. II. Paedagog. C. 4. Σύριγξ μὲν οὖν ποιμέσιν ἀπονενεμήσθω· αὐλὸς δὲ ἀνθρώποις δεισιδαίμοσι εἰς

εἰδωλολατρείας σπεύδουσιν. Καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀποπεμπτέα τὰ ὄργανα ταῦτα νηφαλίου συμποσίου, θηρίοις μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις κατάλληλα, καὶ ἀνθρώπων τοῖς ἀλογωτέροις. et quae sequuntur p. 192 seqq. ed. Potter. [*Herald.* et *O.*]

cantionibus ut praeirent obscoenis numerositer, et scabillorum concrepationibus sonoris] Eleganti quidem, sed minime necessaria, mutatione locum hunc editor Lugd. Bat. ita dedit: *cantionibus ut praeirent obscoenis, numerosos iterarent scabillorum concrepationibus sonores*, i. q. sonos, ut ap. Virgilium et Tacitum aliquoties, v. c. Annal. IV. C. 48. *sed ut clamore, telis, suo quisque periculo intentus sonorem alterius praelii non acciperet.* [*O.*]

scabillorum concrepationibus] *Scabilla*, peculiaria instrumenta mimorum, erant crepitacula ex ferro (Lucian. de Saltat. §. 83. σιδηροῦν ὑπόδημα) aut ex ligno (Pollux VII, 22. et 27. ξύλινον ὑπόδημα), quae pedibus, quibus adstringebantur, concuti solebant, et strepitum faciebant, uti docet antiqua statua, in qua occurrit scabillum, confirmatque Rubenius de Re Vest. II, 17. Haec Ernest. in Clav. Cic. h. v. Conf. Salmas. ad Vopisci Carin. C. 19. pag. 838. Tom. II. (qui refutat Casaubonum ad Sueton. Calig. C. 54. scabillum vocem putantem exoticam, cum Latinissima sit, derivanda a v. *scamnum*, unde deminutiva *scamellum* et *scamillum*, *scabellum* et *scabillum*). Conf. Voss. Etymol. Rom. v. *Scamna*, Gesner. in Thesaur. et imprimis Explication de divers monuments singuliers p. 47 seq. ubi monumentum vetus illustratur, in quo scabilla spectantur. [*O.*]

saltitaret] Saltare et choreas ducere Christianis interdictum. Paulus ad Rom. XIII. vs. 13. ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, et ad Galat. V, 21. I Petr. IV, 3. ubi Glossae Cyrilli et aliud vetus Lexicon MS. κῶμος — ὄρχησις μετὰ ᾠδῆς καὶ μέθης. neque secius Suidas. Idem itaque sancitum in Canonibus Apostolorum et Concilii Laodicensis Cap. 53. p. 23. Οὐ δεῖ Χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι. Vetus interpres: *Non oportet Christianos ad nuptias euntes vel ballare, vel saltare, sed caste coenare vel prandere, sicut competit Christianis.* Vid. Breviar. Canon. Ferrandi Episcopi et Cresconii, item Corpus Canonum antiquum et Capitulare Caroli Magni multis locis, Ambros. de Jejun. Cap. 18. et Lib. III. de Virginibus, Augustin. Tom. X. de nomine Christiano Serm. I. pag. 234. [*Fr. Lindenbrog. ap. Elmenh.*]

orbes saltatorios verteret] Cicero in Pisonem Cap. X. *Ne tum quidem, cum illum suum saltatorium versaret orbem, fortunae rotam pertimescebat.* [*Elmenh.*]

lumborum crispitudine fluctuaret] Infra Lib. VII. *et clunibus fluctuare crispatis.* Graphice. Nam fluctus leniter impulsi proprie crispi torosique. Minutius Felix Octav. Cap. III. *Et ut semper mare etiam positis flatibus inquietum est, etsi non canis spumosisque fluctibus exibat ad terram, tamen crispis torosisque.* Sic autem *fluctuatim incedere* dictum de iis, qui incedendo clunes leviter crispant. Afranius apud Nonium: *Magnifice volo fluctuatim ire ad illum.* Gloss. *Crispat*, κραδαίνει, σείει. [*Herald.*] Similiter Apulejus Met. II. *Ipsa membra sua leniter illubricans; lumbis sensim vibrantibus, spinam mobilem quatiens placide, decenter undabat.* ubi *undabat* i. q. *fluctuabat.* Vid. Notam Oudendorp. pag. 105. Conf. Alciphron. Lib. I. Epist. XXXIX. Juvenal. Sat. XI. vs. 164. Martial. Lib. V. Epigr. 80. Barth. Adversar. Lib. XXXIII. C. XX. p. 1540. Sciopp. ad Priapej. Carm. XVIII. [*O.*]

exoleti] Glossae: Exoletus, ὑπέρακμος, τριβακός. [*Elmenh.*] *Exoletos* scil. dicebant Romani viros impudicos et muliebris patientiae, adultiores certe, et opportunam injuriae illi puerorum aetatem egressos. Vide Gesner. in Thesaur. [*O.*]

sambucistriae, psaltriae] *Sambucistriae* a *sambuca*, quod est instrumentum musicum triangulum, quod ex inaequalibus longitudine, sicut et crassitudine, nervis efficitur, ut describit Porphyrius ad Ptolemaei Harmonica. Cf. Isidor. Origg. III, 20. Fest. h. v. et intpp. Barth. Advers. LV. C. 9. Gesner. in Thesauro. Ceterum tales foeminas non solum arte, sed et corpore quaestum fecisse, e Comicis satis notum est, neque opus habemus cum Stewechio locum hunc de ludis scenicis accipere, omni turpitudine pollutis, cum etiam de feminis ad privatorum mensas canentibus ejusmodi flagitia sint notissima. [*O.*]

venalia ut prosternerent corpora] Proba lectio, nec audiendi, qui corrigere volunt *prostituerent.* Diocletianus et Maximianus ad leg. Jul. de adult. et stup. *foedissimam earum nequitiam, quae pudorem suum alienis libidinibus prosternunt.* [*Herald.*]

vilitatem sui populo publicarent] Rescribunt nonnulli *virilitatem*, alii (Meursius) *utilitatem*, id est *usum.* Ita Zeno Veronensis sermone de Pudicitia: *Libidinum commutatione varia gaudet semper, et poenitet: ad satietatem nunquam lubrica utilitate perveniens*, id est lubrico usu. Et haec est propria et prisca notio. Ita Varro Lib. I. de vita Populi Romani: *Itaque ea sibi modo ponere ac suspendere, quae utilitas postularet, trulleum, matellionem, pelvim, nasiternam.* Postea, quia, quicquid usum sui praestat, commodum et emolumentum sui adferat, factum, ut pro iis *utilitas* acciperetur. *Publicare* i. e. prostituere. Hinc *publicae libidinis victimae* appellantur Tertulliano et eum secuto Hieronymo *publicanae*

mulieres. Zenoni Veronenſi et noſtro ſupra Lib. I. Cap. XXXVI, Venus dicitur *inteſtini decoris publicatrix.* Graeci quoque κοινὰς γυναῖκας appellant. [*Idem.*] Ludos ſcenicos et ſcenicas mulieres inſectatur, in quibus ludis magnus furor et turpitudo prolixior; cum publice vel exponerent, vel (ut auctor eſt Minutius Felix) monſtrarent etiam adulteria. De ſcortis Romae in ſcena proſterni publice ſolitis poſt ludos finitos conſule Juſti Lipſii Elect. Lib. I. Cap. II. et ad vilitatis nomen ecce alia in promptu loca Arnobii Lib. IV. *Amans ſaltatur Venus, et per affectus omnes meretriciae vilitatis impudica exprimitur imitatione bacchari.* et Lib. V. *in obſcaenam prorumpere vilitatem.* [*Stewech.*] Meurſius mavult *utilitatem*, i. q. χρῆσιν, male. Cf. Bünemann. ad Lactant. Inſt. I. C. XX. p. 121. [*O.*]

in fornicibus obvinctae] Ita Cod. MS. quod Fulv. Urſinus et ed. Lugd. Bat. mutarunt in *obviae*, Scaliger ap. Meurſium in *oblitae.* male, opinor. *Obvinctae* ſcil. vel lenonibus, vel impudicis, qui eis abutuntur. De vi v. *fornix* vid. ſupr. ad C. VI. hujus libri et Sciopp. ad Priapeja Carm. XIII. [*O.*]

ad oris ſtuprum paratae] Ita Gelenius et Fulv. Urſinus. Cod. MS. habet *ad oris ſacri comparatae*, nullo ſenſu: unde Canterus effecit *ad oris ſacrificium paratae.* Stewech. *ad oris ſacri comparatae comparationes*, eodem ſenſu, quo Gelenii lectio. Nam *componere*, *committere*, *comparare*, dicebant legiones inter ſe vel gladiatores. Salmaſius autem in edit. Lugd. Bat. *ad oris ſacri* (i. e. abominandi, diris devovendi, ut *auri ſacra fames*) *comparatae ſtuprationem.* Sed Gelenii emendationem bene defendit Lindenbrog. ad Priapeja Carm. XII. Tangit ſcil. Arnobius immane illud et monſtroſiſſimum flagitium, quod λεσβιάζειν, λεσβιασμὸν (a Lesbiis, quibus in uſu fuerat haec turpitudo) Graeci dixerunt. Latini autem ejusmodi homines appellarunt Opicos, ut docet Meurſius. Vid. A. Gell. Lib. I. Cap. XXI. Lib. XI. Cap. XVI. et Plin. Hiſt. Nat. Lib. XXXIX. Vide ſis exemplorum ſtruem, quam ad hunc locum congeſſerunt Elmenhorſtius et Lindenbrog. l. l. Nam equidem obſcoena non exſcribo. [*O.*]

Cap. XLIII. — Ergone ſapientes illae] Haec verba neſcio qua de cauſa ed. Lugd. Bat. mutavit in: *Ergone ſapientiae illae* etc. [*O.*]

ut gererent] Iſ. Pontanus ad Macrobii librum de Differentiis Graeci Latinique verbi Not. p. 693. legendum exiſtimat *generent*, ab antiquo verbo geno, ĕre, i. q. gignere, generare. Sed nihil mutandum. *gerere* h. l. idem eſt quod portare ſecum, quod faciunt nuntii et portitores, ideoque bene conjungitur cum *perce-*

lebrare. Eodem fenfu Arnobius fupra Lib. I. Cap. ult. Chriftum appellat *portitorem muneris tanti.* [*O.*]

Cap. XLIV. — juffione] Cod. MS. et Fulv. Urfin. *miffione*, quod nefcio quare mutatum ab omnibus editoribus. [*O.*]

abfcedere] MS. *abfcondere*, vitiofe. *abfcedere* eft declinare a via falutis. [*O.*]

aut extrinfecus aliquid acceffurum his effe] Haec referenda ad praecedentia verba: *Si enim degeneres futuras locorum immutationibus fciebat, aut extrinfecus* etc. Quare verba: *fcire autem — — — — conftitutor*, tanquam parenthefin uncinis inclufi. [*O.*]

univerforum] fcil. vitiorum, fcelerum, quod autem Arnobius reverentia in Deum effari non audet. Verterim: *von allem, was begegnet.* [*O.*]

ceffatione crimen fecerit proprium] *In cujus enim manu eft, ut prohibeat, jubet agi, fi non prohibet admitti*, ait Salvianus Libro VII. Hinc Arnobius infra Lib. III. ceffationem iftam *inimicam* appellat. *Et cur faeva contagia et peftilentes morbos ab aeftivis avertere ceffatione inimica non curant?* [*Herald.*]

et retentionis diffimulatione permiferit prius] Id eft ceffatione, quod retinere noluerit. Sic enim vocem iftam ab his fcriptoribus quandoque ufurpari obfervatum nobis eft. Vegetius de Re Milit. Lib. I. Cap. VIII. *Signatis itaque tironibus per quotidiana exercitia armorum eft demonftranda doctrina. Sed hujus rei ufum diffimulatio fecuritatis abolevit.* Hinc et apud Tertullian. Lib. V. adverfus Marcion. Cap. V. *Nec enim gratia fit, nifi offenfae; nec pax, nifi belli. Et populus autem per difciplinae transgreffionem, et omne humanum genus per naturae diffimulationem, et deliquerat et rebelluerat adverfus creatorem.* ubi *naturae diffimulatio* eft naturae quafi ceffatio, qua homines cognitionem natura fibi infitam in injuftitia detinent. [*Herald.*]

Cap. XLV. — tam mobiles animas genuiffe gravitatis ac ponderis conftantiaeque nullius] Stewech. leg. conj. *tam nobiles animas*, non male quidem. Sed et vulgata lectio defendi poteft, ut fenfus fit: *animas genuiffe tam mobiles quaeque nullius fint gravitatis, conftantiae* etc. [*O.*]

in corpora ire juffiffe] Ita Gelenius. Cod. MS. *juffiffet*, quod fruftra defendere conatur Heraldus tanquam modi et temporis enallagen pro *jufferit.* Nam totus locus, fi ita legamus, obfcurus fit et intricatus. [*O.*]

quorum indutae carceribus] Stewech. *inclufae:* ed. Lugd. Bat. *inductae.* Sed nil mutandum: *indutae* fcil. referendum ad

corpora, quod ſubintelligendum in *carceribus*, ut ſenſus ſit: *quibus indutae, tanquam in carceribus — — — agerent.* [*O.*]

modo paterentur obſcoena] Meurſius mavult: *modo paterentur obſcoenae.* [*O.*]

ut ferarum paterentur aliae laniatus, muſcularum aliae ut interirent veneno] Ita edidi cum editore Leidenſi. Cod. MS. habet: *infernurum paterentur aliae laniatus muſculurum*, vitioſe et nullo ſenſu. Nam quid ſunt *infernae muſculae?* Fulv. Urſinus legit: *internorum paterentur alii laniatus muſculorum*, non male: *interni muſculi* ſcil. corporis (*die innerſten Muskeln*). Stewechius corrigens: *informorum paterentur aliae laniatus muſculorum*, putat, h. l. tangi illud genus cruciatus, quo mures aut glires nudo torquendorum pectori imponuntur ac poſtea pelvi teguntur, inde ignem ſuperimpoſitum non ferentes, pectus lancinare incipiunt. *informos mures* itaque interpretatur *valde calidos* ab *in* intenſivo et *formus*, quod antique pro *calidus* uſurpatum fuiſſe teſtantur Feſtus et vetera Gloſſaria. Vide ſupra ad Cap. XLI. Sed minime veroſimile eſt, Arnobium h. l. non cruciatuum vel torturarum, ſed calamitatum et mortium genera maxime communia et ubivis obvia recenſentem, rarioris hujus et inſolentioris cruciatus meminiſſe. Alii legunt: *infernorum paterentur aliae laniatus, muſculorum aliae ut interirent veneno.* At h. l. prorſus aliena *infernorum* ſive gehennae mentio et *muſculorum venenum* nil aliud ſignificare poſſet niſi venenum muribus necandis aptum, paratum, *Mäuſegift*, et intelligendum eſſet *aconitum, quod* (ut Plinius affirmat Lib. XXVII. Cap. III.) *procul et e longinquo odore mures necat*, cujusque in veneficiis apud antiquos uſus notiſſimus. Cf. Plin. l. l. et Ovid. Met. I. vs. 147. *Lurida terribiles miſcent aconita novercae.* Nam arſenici uſus ignotus antiquis. Sed num *muſculorum venenum* hoc ſenſu latine dici poſſit, equidem maxime dubito: et omnino uſus mures veneno necandi apud antiquos et magnam partem medii aevi fuiſſe videtur prorſus incognitus, quod conjicio ex verſibus Manuelis Philae in Poemate de Natura Animalium C. LXXXIX. de muribus vs. 8 ſq.:

Οὓς καὶ γαλῆ τρίζουσα, καὶ πλὰξ, καὶ βρόχος,
Καὶ παγὶς ἐξέτριψε, καὶ βραχὺ στέαρ.

ubi veneni nulla mentio. Reſtat itaque, ut emendationem Salmaſii ſequamur, ut, puto, unice veram: *ferarum paterentur aliae laniatus, muſcularum aliae ut interirent veneno. Venenum muſcularum*, denuo τοῦ *muſca, ae*, eſt venenum cantharidum, quas *vermiculos alatos*, id eſt *muſcas*, appellat Plinius Hiſt. Nat. Lib. XI. C. XXXV. (XLI. ed. Harduin.). Eas autem non tantum ad veſicatoria, ſed etiam ad veneficia adhibitas fuiſſe a veteribus, teſtes idem Plinius

Lib. XXVIII. Cap. IX. (33. ed. Harduin.) Cic. ad Fam. IX. Epiſt. 21. ibique Manut. Ovid. in Ibin vs. 308:

Cantharidum ſuccos, dante parente, bibas.

Valer. Max. Lib. VI. C. II. extern. no. 3. *Is enim* (Theodorus Cyrenaeus) *Lyſimacho regi mortem ſibi minitanti, Enimvero, inquit, magnifica res tibi contigit, quia cantharidis vim asſecutus es.* Conf., qui de his aliisque inſectis venenatis multus eſt, G. J. Voſſius de Idololatr. Lib. IV. Cap. XCVI. pag. 599. [*O.*]

infelix et miſeranda mortalitas] *Mortalitas* i. q. *mortales.* Vide ſupra ad Lib. I. C. VII. [*O.*]

et ſaevorum dentium mordacitate laniarent] Hoc eorum eſt, qui ἀδὴν καὶ ἀδιαλείπτως maledicunt et calumniantur. Sic dicit Perſius, Lucilium, Satiricum acerrimum et mordaciſſimum, genuinum fregiſſe in iis, quos lacerabat, quibus quidem verbis maledicendi rabiem ſignificare volebat:

— — — — — — Secuit Lucilius urbem,
Te, Lupe, te, Muti, et genuinum fregit in illis. [*Herald.*]

Cap. XLVI. — ut ille ſalus rerum, Deus] *Salus rerum*, id eſt rerum omnium conſervator. Falluntur ergo, qui reponi volunt (Meurſius): *ut ille ſator rerum Deus.* [*Idem.*]

omnium virtutum caput, benignitatis et columen] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. X. [*O.*]

integritatis ſuae conſervantia manſiones] Ita ed. Lugd. Bat. Alii *menſiones*, quod defendi poteſt, ut ſit pro menſura, juſta portione integritatis illis attributa. Th. Canterus mavult *conſervans menſiones*, ſive dimenſiones, ut Lib. III. *At vero vos Deos parum eſt formarum quod amplectamini menſione.* Hic haereo. [*O.*]

aliquid fecerit claudum] Vide ſupra ad hujus libri Cap. XXXVII. [*O.*]

quod eminus eſſet a recto] Ita editores omnes, excepto Lugd. Bat., qui Cod. MS. lectionem: *quod minus eſſet a recto*, in textum revocavit, neſcio qua cauſa. *Minus a recto* eſſet i. q. *minus rectum.* Sed *eminus* longe praefero. [*O.*]

rem infelicem et miſeram] Haec inter eorum argumenta, qui hominem a Deo conditum negabant. Vide Lactantium libro de Opificio Dei. [*Herald.*]

quorum cruciatibus paſceretur neſcio quae vis latens et humanitati adverſa crudelitas] Ita optime locum reſtituit Fr. Modius, probante Stewechio et Salmaſio. MS. habet: *neſcio quamvis latens.* vitioſe. His autem verbis Arnobius procul dubio deſcribit diabolum, quem *crudeliter ſaevum* dixerat ſupra. [*O.*]

Cap. XLVII. — item confitemur nos iſtud ignorare] Puto legendum: *iterum confitemur.* [*O.*]

et quae numina ſe eſſe, opinionibus uſurpavere mortalium] *Uſurpare* h. l. contra jus fasque, nullo merito ſibi vindicare, Graece σφετερίζεσθαι, noſtr. *uſurpieren.* Ita Sueton. Claud. Cap. 25. *Civitatem Romanam uſurpantes ſecuri percuſſit.* ubi vid. Caſaubon. [*O.*]

Sed quas Dei negamus] Ita Stewech. et editor Lugd. Bat. ex MS. Ceteri: *Sed quia Dei negamus.* [*O.*]

Non enim ſi negamus muſcas, ſcarabaeos, cimices etc.] Deum non creaſſe minutas beſtiolas, delirium fuit Marcionis, Valentini et Apellis, ut ex Hieronymo Tom. IX. pag. 211. in prooemio ad Philemonem novimus. Hos confutat Auguſtinus de civitate Dei Lib. XI. Cap. 15. Lib. XII. Cap. 25. [*Elmenh.*]

nitedulas] Servius ad Georg. I. vs. 181. *nitedulam* ſive *nitelam* interpretatur *murem agreſtem rubeum.* Papias: *Nitedula animal fulgens inſtar ignis, exiguus mus, quod Graece lamparis dicitur.* Cicero pro Sextio Cap. 33. *ut illa ex vepreculis extracta nitedula rempublicam conaretur arrodere.* [*Idem.*] Cf. Plinius Hiſt. Nat. VIII. C. 57. ibique Harduin. R. Bentley ad Horat. I. Epiſt. VII. vs. 29. ubi pro *vulpecula* reſtituit *nitedula.* Salmaſ. ad Solin. p. 223 ſq. ubi de hoc animalculo multus eſt: e Gloſſa Philoxeni, qua *nitela* exponitur δενδροβάτης, conjicit, idem eſſe cum ſciuro (*das Eichhorn*). Sed verba Servii et Papiae melius convenire videntur animalculo, quod Galli *mulot* appellant, *die Feldmaus*, vel potius muri avellanarum majori, ſive muri quercino, dorſo rubeo, arbores ſaepiſſime aſcendenti et per hiemem dormienti, *die groſse Haſelmaus.* Nonnius pag. 560. putat, murem ſilveſtrem ſignificari, quem Galli *le mulot* vocant. Cf. et Erneſti Clav. Cic. h. v. [*O.*]

et obtinere non eſſe a Deo ſuperiore prolata] Quem hic *ſuperiorem*, ſupra appellat *Deum primum*: is melior Deus eſt Marcioni et Chriſti pater. Vide Tertullianum de Praeſcript. adv. Haeret. Cap. VII. Irenaeum, Epiphanium, alios. [*Elmenh.* et *Herald.*]

Cap. XLVIII. — cum animas renuamus Dei eſſe principis prolem] Similiter *renutare* pro *negare* apud Lucret. Lib. III. vs. 351:

Quod ſupereſt, ſi quis corpus ſentire renutat etc.

[*Herald.* et *O.*]

vero veriſſimum eſt certoque certiſſimum] Hellenismus eſt. Seneca Nat. Quaeſt. Lib. II. Cap. 36. *Vero verius nihil eſt.* Martial. Epigr. VI, 30. ad Paetum:

Vis dicam tibi veriora veris?
Sex ſeſtertia, Paete, perdidiſti.

[*Elmenh.*] Etiam Superlat. pro Comparativo more Graecorum. Ita Euripid. Andromach. vs. 6:

Νῦν δ' οὔτις ἄλλη δυστυχεστάτη γυνὴ
'Εμοῦ πέφυκεν, ἢ γενήσεταί ποτε.

Homer. Odyſſ. XI. vs. 481:

— — — — — — — — σεῖο δ', 'Αχιλλεῦ,
Οὔτις ἀνὴρ προπάροιθε μακάρτατος, οὔτ' ἄρ' ὀπίσσω.

ubi vid. Clarke et Hermann. V. Cl. ad Viger. de Idiotism. Graec. pag. 715. Conſ. et Gataker. de Stylo Nov. Teſt. Cap. XXV. Ceterum hanc loquendi rationem uſuvenire tantummodo in comparationibus, abſolute nunquam, rectiſſime obſervat Bremius V. D. in Supplemento noſtro ad Nicolaum Damaſcenum p. 51 ſeq. [*O.*]

ſcaevitate innumerabili vitiorum] Ita Fulv. Urſin. rectiſſime. Gloſſae: *Scaevitas — iniquitas.* Apulej. Met. IX. pag. 221. ed. Elmenh. *En, inquiunt, indignam rei ſcaevitatem.* Inde *ſcaeva, ſiniſtra, perverſa, contraria.* Vid. ſupra ad Lib. I. [*O.*]

invalidos] Ita videtur Arnobius appellare eos, quos ἀκρατεῖς Graeci vocant. [*Herald.*]

honeſtamenta natalium] Plus eſt quam *honeſti natales,* qui proprie ſunt ingenui et liberales; quemadmodum *honeſte geniti,* ingenui nec libertinae conditionis. Ita Tit. Liv. Lib. XXVI. *Cn. Fulvium Quiritium exercitum, honeſte genitos, liberaliter educatos, ſervilibus vitiis imbuiſſe.* Hic autem ſignificatur tanta quanta ſignificari poteſt generoſitas, εὐγένεια ἡ πάνυ, nobilitas animarum divina, i. q. modo dixerat *generoſitas principalis,* i. e. profecta a Deo, rerum omnium fonte ac principe. [*Idem.*]

Cap. XLIX. — emendatiſſimis moribus] i. e. perfectiſſimis, integerrimis, nullo ſcelere pollutis. Dictionem pluribus illuſtrant Juretus ad Symmach. Lib. I. Epiſt. 26. pag. 40. ed. Lectii, Jo. Wower. ad Petron. pag. 143. ed. Lotich. J. Fr. Gronov. ad Senec. de Ira Lib. I. Cap. V. et Corte ad Plin. Lib. III. Epiſt. III. pag. 187. [*O.*]

boni — — — — in rebus humanis viri, ſapientes] Alii delent comma poſt *viri,* ut ſenſus ſit: *ſapientes in rebus humanis.* Sed male. *in rebus humanis* eſt in univerſo hominum genere, *in der Menſchheit.* [*O.*]

in quibus nihil iſta ipſa — — — — deſideraret integritas] Ita e Cod. MS. reſtituit ed. Lugd. Bat. optime, ut ſenſus ſit: in quibus ipſa integritas (virtus perſonificata) nihil deſideraret, *an denen die Tugend ſelbſt nichts auszuſetzen hätte.* Cet. *nihil,* i. e. nulla in re, *deſideraretur integritas.* [*O.*]

numero definiti] Apposite ad nostrum Juvenal. Sat. XIII. vs. 29. sq:

Rari quippe boni, numerus vix est totidem, quot
Thebarum portae, vel divitis ostia Nili.

[*Elmenh.*] MS. *diffiniti.* [*O.*]

ponderari] Ita MS. Fulv. Ursin. *penderi*, nescio qua causa. [*O.*]

in verrucula collis unius] Geminus locus Lib. V. *Etiamne credemus, deum numinis tanti tractum esse ad terras, et in verrucula collis unius cum homunculo stantem altercabilem conseruisse sermonem?* Expressit autem de isto Catonis in libris Originum: *Censeo, si rem servare vis, faciundum, ut quadringentos aliquos milites ad verrucam illam ire jubeas, eamque uti occupent imperes.* Vide Agellium Lib. III. Cap. VII. et Nonium v. *verruca.* [*Meurs.*] Eadem verba occurrunt infra Lib. V. Cap. III. Cato, teste A. Gellio Noct. Att. Lib. III. C. VII., *verruculam* locum editum et asperum appellat. Sed auctor noster deminutivum nomen pro more suo adhibet. [*Nourrius.*]

exiguae miculae] *Miculas* dicit imitatione Lucretii I. vs. 839 sq.:

Ex aurique patet micis consistere posse
Aurum, et de terris terram concrescere parvis. [*Herald.*]

admiratio congregatione conquiritur] Haec verba diversis modis interpolant. (Fulv. Ursin. *adunatione, congregatione.* Stewech. *adnumeratio* etc.) Sed vulgata lectio probari potest. *admirationem* igitur *auri* dicit, quia praestinguit oculos auri fulgor et in sui contemplationem atque admirationem rapit. [*Idem.*] Verterim igitur: *Erst durch Zusammenhäufung der kleinen Goldstäubchen wird es zum Metall, das die Welt bewundert.* [*O.*]

consumitur enim minuties ista immenso] Id est: exiguum illud aquae fluviatilis statim in salsuginem maris transit, neque pro parvitate sua mare potest commutare. [*Prior.*] Fulv. Ursin. leg. *in immenso.* [*O.*]

nullius existimandum est mominis] Ita et hic legendum pro *nominis.* [*Herald.*]

Cap. L. — et vi hujus nominis supercilium sustulerunt] Ita Heraldus et ed. Lugd. Bat. pro: *in hujus nominis* etc. Jan. Dousa ad Catull. Carm. LXVIII. vs. 45. p. 549. ed. Graev. suspicatur, aliquid excidisse post v. *nominis.* Meursius pag. 74. supplet: *et in hujus nominis felicitate supercilium sustulerunt.* Sed omnia plana erunt, si legamus: *vi — nominis.* [*O.*]

proturbare, pellere] *Proturbare* i. e. dejicere de vel ex loco, expellere. Vid. Oudendorp. in Apulej. Met. Lib. IX. p. 668. [*O.*]

ut caufas fibi auferant lapfus] Ita MS. quod alii, ignorantes, antiquitus fcribi confueffe *aferre, afore*, pro *auferre, abfore*, et cum praecedenti *ne in vitia proritari poffint* etc. jungentes, mutarunt *et caufas fibi adferant lapfus*. [*Stew.*]

neque emendari, neque corrigi fe pofcit] Ita ed. Lugd. Bat. more Arnobii plura hujuscemodi verba idem fignificantia conjungentis. MS. *corripi*, quod defendit Heraldus obfervans, *corripere* pro *corrigere* ufurpari apud illius aevi fcriptores, fed exemplum nullum afferens. [*O.*]

fi generis forma cujusque in fua cogitat integritate perftare] *Cogitat* i. q. *vult*, nam generis forma intelligentiam non habet. Ita *cogitare* etiam de rebus intelligentia privatis, v. c. ap. Virgil. Georg. I, 462:

— — — — *quid cogitet humidus aufter,*
Sol tibi figna dabit. [*O.*]

Qui ergo luctatur animorum ingenitas corrigere pravitates, is apertiffime monftrat imperfectum fe effe, quamvis omni conatu et pervicacia contendat] Ita editores omnes, excepto Lugduno-Batavo. Pro *imperfectum* Cod. MS. habet *improbabilem*, quod minime mutandum fuiffe bene demonftrat Stewechius. Tractum fcil. nomen a probatoribus operum publicorum, de quibus infcriptiones veteres et fcripta Romanorum millies meminere. Vid. Jan. Guilielm. Verofimil. Lib. II. C. 8. Francifc. Modius Novantiq. Epift. 39. Lud. Carrio Lib. II. Emendd. C. 5. At fic quoque oratio manca eft et hiulca, nam fequens *contendat* non habet ad quod referatur. Quare editor Lugd. Bat. veftigia Codicis MS. fecutus locum ita dedit: *is apertiffime monftrat imperfectum, probabilem fe effe quamvis omni conatu et pervicacia contendat.* Equidem legendum fufpicor: *is apertiffime monftrat improbabilem fe effe, quamvis omni conatu et pervicacia contendat contrarium*, quod vel excidit vel abforptum a praecedenti *contendat*. Pro *animorum* Meurfius mavult *animarum*, cum haec fit conftans Arnobii fcriptura. [*O.*]

Cap. II. — in nil expofitum jaculatio mentis illata] *Nil expofitum* fcil. cogitatione, i. e. res nihili, quam vobis tamen cogitatis, repraefentatis tanquam vere exiftentem, *ein Non-ens, etwas, das nicht wirklich exiftirt, das blos Ideal ift.* Similis proverbialis locutio apud Germanos: *gegen einen Strohmann fechten.* [*O.*]

id eft animas fede ab fupera et regione defcendere] Valde velim verba haec ejicere, ut gloffema, nifi propugnaret ftylus Arnobianum nefcio quid redolens. [*Meurf.*]

Cap. LII. — eorumque quae vivunt quid aut unde ſunt animae?] Ita Fulv. Urſinus. Cod. MS. *qui vivunt*, quod ſtare non poteſt; nam praecedunt *pantherae.* Ea quae vivunt ſunt itaque animalia in genere. [*O.*]

ut Platonico ex illo cratere, quem conficit miſcetque Timaeus] Plato Timaeo pag. 41. (Tom. III. ed. II. Steph. p. 326. Vol. IX. ed. Bipont.) Ταῦτ' εἶπε· καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν πρότερον κρατῆρα, ἐν ᾧ τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραννὺς ἔμισγε, τὰ τῶν πρόσθεν ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων; τρόπον μέν τινα τὸν αὐτὸν, ἀκήρατα δ' οὐκέτι κατὰ ταῦτα ὡσαύτως, ἀλλὰ δεύτερα καὶ τρίτα. Chalcidius: *Rurſus cratera proponit, et mixturam concretionemque earum potentiarum, ex quibus mundi anima concreverat, exque reliquis earum noſtras machinatur; videlicet ex illa duplici natura. Ejusdem et item diverſae dividuaeque ſubſtantiae: quae non, ut antea, ſincerae puritatis erant, neque enim anima, quae ex ſinceriſſimis excuderetur, in tantae ſilvae vitia poſſit incidere, nec congruere cum mortalis corporis fragilitate. Miſcebat autem, inquit, eodem propemodum genere; nec tamen eadem exoriebatur puritas, ſerenitasque proventuum.* [*Elmenh.*] Eleganter autem *conficit miſcetque Timaeus* pro *confici et miſceri ait.* Sic apud Ariſtotelem οἱ γεννῶντες τὸν οὐρανὸν pro οἱ τὸν οὐρανὸν γεννητὸν εἶναι λέγοντες. [*Herald.*] Ita Minucius Felix Cap. XXII. *Sauciavit* (Homerus) *Venerem, Martem vinxit, vulneravit, fugavit* etc. ubi vid. Gronov. p. 226. et J. Fr. Gronov. Diatrib. in Stat. Silv. Cap. XXII. [*O.*]

ſorex] Animalculum parvum ex murium genere, minus tamen, et clarius ſtridens, ut inquit Donat. ad Terent. Eunuch. Act. V. Scen. VI. vs. 23. Alii murem ſilveſtrem interpretantur vel potius illam ſpeciem, quae Linnaeo dicitur *ſorex araneus*, nobis *die Spitzmaus.* Cum mure domeſtico confundit Plinius Hiſt. Nat. XI, 37. et alii, unde Francogallorum *le ſouris* pro mure communi. Diſtinguit tamen cum noſtro Columella Lib. XII, 13. *ſi ſerpens aut mus ſorexque in muſtum ceciderit,* et alibi. [*O.*]

centipeda] Deſcribit Plinius Hiſt. Nat. Lib. XXIX. C. VI. *Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal eſt e vermiculis terrae, piloſum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens ſe. Oniſcon Graeci vocant, alii tylon. Efficacem narrant ad aurium dolores.* ubi vid. Harduin. Vol. II. p. 516. [*O.*]

et vivere, quia eadem ex elementis ipſis cauſa eſt illis, atque origo naſcendi. Si ad animalia gignendi] Ita correxit ed. Lugd. Bat. vitioſam priorum editionum lectionem: *et vivere quidem ex elementis ipſis cauſa eſt illis atque origo naſcendi: ſi ad animalia gignenda* etc. quod Heraldus mutare voluit: *Etſi vere quidem ex elementis ipſis cauſa eſt illis atque origo naſcendi, ſi ad*

animalia gignenda etc. Sed longe praefero emendationem editoris Leidenſis. Scil. haec verba cum antecedentibus ſunt conjungenda, ut ſenſus ſit: *Neque enim res fidem habet ex eodem illo cratere Platonico — — — omnia haec animalia cum homine vitam animasque duxiſſe, propterea quod omnibus ex ipſis illis quibus vivunt elementis eadem naſcendi cauſa et origo eſt*, i. e. *quia ſimili modo compoſita ſunt ex elementis ipſis, terra, aqua, aëre*. Tum nova periodus incipit verbis: *Si ad animalia gignenda* etc. [*O.*]

nam et videmus alios ex ſapientibus dicere, tellurem eſſe hominum matrem, aquam cum ea alios, aërium ſpiritum alios his jungere] Et hic ſecutus ſum emendationem editoris Lugduno-Batavi. In editione principe verba haec corruptiſſime leguntur ita: *Nam et videmus ex ſapientibus alios dicere, tellurem eſſe hominem, matrem aquam; tum alios aërem, ſpiritum his alios jungere*. unde Stewechius fecerat: *tum alios aërem ſpiritum his adjungere*, citans Pacuvii verba e Chryſe: *Mater eſt terra, ea parit corpus, animam aether adjungat*. Sed in Cod. MS. pro *aërem* legitur *aërium*, unde Heraldus ſuſpicatur legendum: *Tellurem eſſe hominum matrem, aquam tum alios; aërium ſpiritum his alios jungere*. quem ſecuti ceteri editores, excepto Leidenſi, *aquam tum alios* mutante in *aquam cum ea alios* etc. Scilicet hoc loco Arnobius diverſas veterum philoſophorum de cauſis rerum ſententias, de quibus ſupra Cap. IX. pluribus egerat, brevius repetit: quare totum hunc locum: *nam et videmus* etc. usque ad verba — — — — *vitali agitatione motari*, tanquam parentheſin uncinis incluſi. [*O.*]

tellurem eſſe hominum matrem] Orpheus:

ΓΑΙΑ Θεὰ μήτηρ μακάρων θνητῶν τ᾽ ἀνθρώπων.

Lactantius Lib. II. Cap. X. *Errantes quidam philoſophi ajunt homines ceteraque animalia ſine ullo artifice orta eſſe de terra; unde illud Virgilianum eſt:*

Terrea progenies duris caput extulit arvis. [*Elmenh.*]

aquam cum ea alios] Supra Cap. X. *Vidit enim res fieri concretione aquarum Thales?* Cenſorin. de die nat. Cap. IV. *Anaximander Mileſius, videri ſibi ex aqua terraque calefactis exortos eſſe ſive piſces, ſive piſcibus ſimilia animalia: in his homines concreviſſe, foetusque ad pubertatem intus retentos: tum demum ruptis illis, viros mulieresque, qui ſe jam alere poſſent, proceſſiſſe.* ubi vid. Lindenbrog. pag. 19. ed. Havercamp. [*O.*]

ſolem vero nonnullos eſſe horum opificem, et ex ignibus animatos ejus vitali agitatione motari] Confer eundem Cenſorin. Cap. VIII. pag. 36. qui hoc dogma Chaldaeis attribuit, et Diodor. Sic. Biblioth. Lib. I. Cap. VII. [*O.*]

cumque ejusdem noluit ſinceritatis eſſe mixturae humani animas generis] Ita lectionem priorum editionum depravatiſſimam: *cumque ejusdem voluit ſinceritatis eſſe mixturas humani animas generis*, egregie emendavit Heraldus in Curis ſecundis. Gelenius autem, Elmenhorſt. et editor Lugd. Bat. locum ita dederunt: *cumque ejusdem noluit ſinceritatis eſſe mixturas humani animarum generis.* [*O.*]

Cap. LIII. — parvarum et labilium virium: perpetuitate donari, ſi ſpem muneris tanti Deum ad principem conferant] Ita edidit et diſtinxit locum editor Lugd. Bat. In prioribus editionibus deeſt *ſi*. Cum Lugd. Bat. conſentit etiam Heraldus in Curis ſecundis, niſi quod interpunctionem poſt *virium* tollit, ut ſenſus ſit: *animas hominum perpetuitate donari parvarum et labilium virium.* Sed melius haec verba conjunguntur cum antecedentibus: *mediae qualitatis eſſe animas hominum, utpote ab rebus non principalibus editas, juri ſubjectas mortis, parvarum et labilium virium, perpetuitate* (autem) *donari, ſi ſpem muneris tanti Deum ad principem conferant.* In editione ſua idem Heraldus legendum conjecerat: *ut ſpem* etc. Pro *conferant* editio Elmenh. Hanov. habet *conferimus.* [*O.*]

Sed ſtulte iſtud credimus. Quid ad vos? Ineptiſſime, fatue. Ubi vobis nocemus?] Ita legendum arbitror pro vitioſa ſcriptura: *Quid ad vos? ineptiſſimae fatuae? ubi vobis nocemus* etc. Hic igitur ait: Quid ad vos attinet, ſtulte iſtud credamus nec ne? immo ineptiſſime et fatue ſi credamus. Quam inde accipitis injuriam? [*Herald.*] Fulv. Urſinus legit *ineptiſſimi, fatui.* Meurſius: *ineptiſſime fatui*, ut Plautus ait Moſtellaria: *Interdum inepte ſtultus eſt*, et Lactantius Lib. I. Cap. XVIII. *Quis tam ſtolide ineptus eſt* etc. Sed correctionem Heraldi equidem longe praefero. [*O.*]

et ab Orci faucibus, quemadmodum dicitur, vindicari] Nota *quemadmodum dicitur.* Hoc enim proverbialiter efferebatur, et eum dicebant Orci faucibus ereptum, qui praeſenti et capitali aliquo periculo liberatus erat. Graeci quoque habent ſuas in iſta re phraſes παροιμιώδεις. Sic dicunt aliquem extrahere καὶ ἐπαναγαγεῖν εἰς τὸν ἥλιον ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ Ἀχέροντος, et ſimilia. Tit. Livius Lib. IX. Cap. VI. de Romanis, qui Furculis Caudinis circumſepti fuerunt, et tandem ignominia accepta dimiſſi: *Per hoſtium oculos*, inquit, *quum ex ſaltu evaſiſſent, etſi velut ab inferis extracti tum primum lucem adſpicere viſi ſunt, tamen ipſa lux ita deforme intuentibus agmen omni morte triſtior fuit.* Loquendi ratio Latinis et Graecis uſitata. Artemidorus Lib. II. Cap. LX. φαμὲν ἐν τῇ συνηθείᾳ τὸν παρὰ προσδοκίαν σωθέντα ἐξ ᾅδου ἀναβεβηκέναι. Florus Lib. II. Cap. VI. *Interim reſpirare Romanus, et quaſi ex*

inferis emergere. [*Herald.*] Conf. Reiff. ad Artemidor. l. l. pag. 393. et Wetſten. ad Epiſt. ad Epheſ. IV, 9. [*O.*]

Cap. LIV. — et cura inſpiciendum non parva] Οὐκ ὀλιγώρως. [*Herald.*]

ut mala cuncta, etiam ejus voluntate intelligantur enaſci] Auguſtin. de Civit. Dei Lib. XX. Cap. I. *Nullus hominum agit recte, niſi divino adjuvante auxilio; nullus daemonum aut hominum agit inique, niſi divino, eodemque juſtiſſimo Dei judicio permittatur.* Cf. Ambroſ. Hexaemeron Lib. I. Cap. VIII. Auguſtin. in Joann. Tract. XLII. Cap. VIII. [*Elmenh.*]

mali eſſe conſcium generatoremque nullius] Sextus in Sententiis: *Mali nullius autor eſt Deus.* Prudentius Hamartigen.

Inventor vitii non eſt Deus, angelus illud
Degener infami conceptum mente creavit.

Haeret Arnobius in disputatione de natura mali; nec ſe extricare difficili in quaeſtione ſatis liquide poteſt. Dupliciter appellatur malum in SS. Litteris: nimirum: *malum culpae et malum poenae.* Prioris, ſecundum Patres Eccleſiaſticos, auctor eſt diabolus, alterius Deus. Vid. Auguſtin. contra Adamantium Manichaeum Tom. VI. Cap. 46. et de libero Arbitrio Lib. I. Cap. X. Chryſolog. Serm. 9. Lactant. Lib. IV. Cap. 6. Gennadius de Eccleſiaſt. dogm. Cap. 57. [*Idem.*]

puncta per ſingula] Sic ed. Lugd. Bat. Cod. MS. habet *cuncta per ſingula,* unde Gelenius caeterique fecerunt *cuncta per ſecula.* [*O.*]

et facinoribus] Ita correxit Gelenius. Antea legebatur *et favoribus.* [*Herald.*]

nam ſtoliditas inveniri quae inanior poteſt] Ita editio princeps et ceterae eam ſecutae, excepta Lugd. Bat. quae ex conjectura Salmaſii habet: *inveniri quae major poteſt.* Cod. MS. habet *immanior,* quod de ſaevitia, crudelitate ſimilibusque vitiis, vel ſaltem de ſtultitia, ſtoliditate, conjuncta cum crudelitate, dici poteſt; de ſimplici ſtoliditate non item. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. V. verba *immanis ille Xerxes* annotationem Heraldi. [*O.*]

Cap. LV. — nominaliter] Sic auctor pro *nominatim,* qui et infra Lib. VII. *nominitamus* dixit pro *nominamus.* [*Nourrius.*]

quinimmo potius magis] De duplicis hujus comparativi abundantia vide infra ad Lib. VII. Cap. XVIII. [*O.*]

quam ſine Deo dicere nihil fieri (per voluntatem)] Id eſt ſine Dei voluntate. Quum ait igitur *per voluntatem,* explicat quod dixerat: *ſine Deo.* Quare nihil mutandum exiſtimo. [*Herald.*] Editio Lugd. Bat. habet: *quam ſine Dei dicere nihil fieri voluntate.* Mihi verba *per voluntatem* gloſſema videntur ſcioli cu-

jusdam librarii in margine explicare volentis, quid fit *fine Deo*: quare uncis inclufi. [*O.*]

nec in magnis ponderibus ducimus] Sic emendavit Meurfius. Antea *duximus*. Eft autem *in maguis ponderibus ducere* idem quod *in magno (negotio) habere*, ἐν μεγάλῳ τίθεσθαι, ποιεῖσθαι περὶ πολλοῦ ap. Graecos. Vide Cafaubon. ad Sucton. Caefar. Cap. XXIII. pag. 130. Vol III. ed. Wolf. [*O.*]

Cap. LVI. — Mundum quidam ex fapientibus aeftimant neque effe natum, neque ullo in tempore periturum] Heraclitus Ephefius ap. Clementem Alex. Lib. VI. Stromat. pag. 255. (711. ed. Potter. ubi vid. ejusd. notam) Ariftoteles apud Lactant. Lib. II. Cap. X. Cic. Tufc. I, 29. et Plinius Hift. Nat. Lib. I. Cap. I. Conf. Jun. Philargyr. ad II. Georg. Virgil. v. 6. Plutarch. de placit. Philof. Lib. II. Cap. 4. Ambrof. Lib. I. Hexaemeron Cap. III et V. [*Elmenh.*] Conf. de toto hoc loco Ant. Delrio ad Syntagm. Tragoed. Lat. P. III. p. 532 feq. [*O.*]

immortalem nonnulli, quamvis eum confcribant effe natum et genitum] Platonis dogma. Ὅτι (fcribit ille in Timaeo) αὐτὸς μὲν φθαρτός ἐστιν, ᾗ γέγονεν, οὐ λυθήσεται δὲ οὐδὲ τεύξεται θανάτου μοίρας διὰ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. Confentit et Hermes Trismegift. in Poemandr. Cap. VIII. Ὁ πατὴρ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀΐδιος· ὁ δὲ κόσμος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀείζωος καὶ ἀθάνατος γέγονε. Conf. Apulej. de Dogm. Plat. et imprimis J. Lipf. Phyfiolog. Stoic. Lib. II. Differt. XX. pag. 951 fq. Op. Tom. IV. ed. Vefal. [*O.*]

et effe natum et genitum et ordinaria neceffitate periturum] Stoicorum fententia. Seneca Confol. ad Polyb. Cap. XX. *Ita eft: nihil perpetuum, pauca diuturna funt: aliud alio modo fragile eft, rerum exitus variantur. Ceterum quidquid coepit, et definit. Mundo quidam minantur interitum, et hoc univerfum, quod omnia divina humanaque complectitur, fi fas putas credere, dies aliquis diffipabit, et in confufionem veterem tenebrasque demerget.* Cf. ejusd. Quaeft. Nat. Lib. III. C. 29. et J. Lipf. Phyfiolog. Stoic. Differt. XXI et XXII. pag. 952 fqq. qui omnia loca diligenter collegit. [*O.*]

aliorum fubrumpant et labefaciant fcita] MS. *fubrupiant*, quod tuetur Meurfius in Append. fed vellem nobis hujus verbi explicationem dediffet. Fulv. Urfinus et Modius *fubruant*. Pro *fcita* libri omnes *fecreta*, quod ortum videtur a librario male legente v. *fcita* et pro abbreviatione τοῦ *fecreta* habente. Vid. J. Fr. Gronov. ad Macrob. in Somn. Scip. Cap. XVII. Lib. II. p. 185. [*O.*]

Eundem hunc alii elementis ex quatuor tradunt et pronunciant ftare, ex geminis alii, ex fingulis tertii] Vid. Lipf. de Phyfiolog. Stoic. Lib. II. Differt. XI. pag. 922 fq. Tom. IV.

ed. Vesal. Ubi autem de philosophis plus minusve quatuor elementis statuentibus ne γρῦ quidem legimus, excepto uno depravato loco Senecae, ubi tria statuuntur, Aqua, Terra, Spiritus. Videtur itaque Arnobius h. l. partes, quibus mundum constare definiebant veteres philosophi, male cum elementis confudisse, et de illis, qui dividebant mundum in *coelum* et *terram*, dixisse, eos duo; de aliis, qui dicebant, mundum esse materiam, affirmasse, istos unum elementum statuere. *Stare* autem pro *constare*, ut saep. Lactant. de Opificio Dei Cap. IV. §. 22. *Vides igitur, omnem hominis rationem in eo vel maxime stare, quod nudus fragilisque nascitur, quod morbis assicitur, quod immatura morte multatur.* ubi vid. Bünemann. *Singula* autem h. l. non *unum post alterum*, sed *unum, unicum*, absolute, cujus vero significationis exempla apud alios scriptores frustra quaesivi. Dubito itaque, annon legendum sit: *ex singulo tertii.* Singularis numerus v. *singuli* usitatus apud antiquiores (vid. Gesner. in Thesaur.), quorum studiosissimus imitator est Arnobius. [*O*]

individua corpora] atomi Epicureorum. [*O.*] Cic. de Nat. Deor. II. 37. [*Ochsner.*]

Sic et Deos nonnulli esse abnegant] v. c. Diagoras Melius, Theodorus Cyrenaicus. [*O*]

aut nulla ex his certa] Meursius: *ut nulla* etc. Male. [*O*]

prorsus dubitare se alii, an sint uspiam, dicunt] Protagoras ap. Laertium IX. Segm. 51. περὶ θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, οὔθ᾽ ὡς εἰσὶν, οὔθ᾽ ὡς οὐκ εἰσίν. πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἥ τε ἀδηλότης, καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου. ubi vid. quos laudat Menagius pag. 420. Vol. II. ed. Meibom. Conf. Cic. de Nat. Deor. Lib. I. C. 23. ibique Davis. [*Herald.* et *O.*]

alii vero existere, neque humana curare] Epicurei. [*O.*]

immo alii perhibent et rebus interesse mortalium etc.] Plato et Stoici. [*O.*]

Cap. LVII. — superesse ille non credit, sed cum ipsis corporibus interire] Epicureorum sententia et Dicaearchi Peripatetici. Vid. Cic. Tusc. I. Cap. 31. [*O.*]

sed post hominem positum aliquid eis ad vitam dari, mortalitatis deinde in jura succedere] Haec erat Stoicorum sententia. M. Tullius Tusc. Quaest. I. C. 31. *Stoici autem usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu mansuros ajunt animos; semper negant.* Sic autem dicit *hominem ponere*, ut alii *hominem* (i. e. corpus) *exuere.* [*Herald.*] Possis etiam explicare *post hominem positum* i. e. *humatum, compositum sepulchro.* Ita Lucret. Lib. III. 883 sq.

Proinde ubi se videas hominem miserarier ipsum,
Post mortem fore, ut aut putrescat corpore posto.

ubi vid. Lambin. Ceterum de hac Stoicorum ſententia vid. Juſt. Lipſ. Phyſiol. Stoic. Lib, III. Cap. XI. Th. Gataker. ad Antonin. IV. 21. et Daviſ. ad Ciceronis l. l. [*O.*]

diſſona] Alii *diſſonare.* [*O.*]

aut velle ſcire contendere] Clarius: *aut ſcire velle contendere* (*behaupten wollen, daſs man es wiſſe*). Sed trajectiones iſtas amat Arnobius. [*Herald.*] Itaque non opus habemus duplici conjectura Meurſii: *aliquid promere velle et ſcire contendere,* aut: *belle ſcire contendere.* [*O.*]

poſſe videas deſtrui] Ita Cod. MS. quam lectionem veriſſimam male mutavit Gelenius in *poſſe id adſtruere.* Neque video, quid difficultatis in his verbis repererit Meurſius. Atque *deſtrui* nihil aliud eſt quam *negari, contendi, quod non ſit.* [*O.*]

hallucinantium] Fulgentius *hallucinari* interpretatur *vana ſomniare, tractum ab allucitis, quos κώνωπας dicimus.* Nonio autem denotat *aberrare, non conſiſtere.* [*Stewech.*] Ab ἀλύειν derivat A. Gellius Lib. XVI. C. XII. ubi vid. Gronov. et Voſſ. Etymol. Rom. [*O.*]

ſed rationibus pendimus et commetamur humanis] Haec eſt lectio vetus, pro qua Gelenius: *commentamur.* Nolim quidquam temere mutare. Nam *commetari* fortaſſe dicit Arnobius ἀρχαίως pro *commetiri. Metari* autem olim pro *metiri.* Unde *caſtra metari,* quod interpretantur Graeci: διαμετρεῖν χώρας τῷ στρατοπέδῳ, et στρατοπέδοις ἐπιτήδεια χωρία ἀναμετρεῖν καὶ διαγράφειν. [*Herald.*] Ed. Lugd. Bat. dedit *conjectamus.* Stewech. *commetimur.* [*O.*]

Cap. LVIII. — mundus iſte, qui nos habet] Fulv. Urſinus: leg. *qui nos ambit.* Sed nihil mutandum. [*O.*]

utrum non ſit genitus, an tempore in aliquo conſtitutus] Sic editio Lugd. Bat. Cod. MS. *utrumne ſit genitus an tempore etc.* quod Meurſius correxit *utrumne ſit genitus aut tempore in aliquo conſtitutus.* Sed *utrumne* requirere videtur *an* in ſequenti membro. [*O*].

an tempore in aliquo conſtitutus] Meurſius corrigit *aut tempore* vel *ac tempore* etc. cum in antecedentibus legiſſet *utrumne ſit genitus.* [*O.*]

orbico — — — motu] Nonius: *orbicum* (ubi Merceri editio habet *orbitum*) *dictum per orbem. Varro* γνῶθι σεαυτόν. *Ut ſidera caeli Divûm circum terram atque axem quae volvuntur motu orbico.* Alii legunt *orbe toto,* male. [*O.*]

ſua ipſe ſe ſponte et voluntate circũmagat] Ita ed. Lugd. Bat. ex MS. In aliis deeſt *ſe,* quod defendere conatur Heraldus tan-

quam παθητικῶς dictum, ut *vertere*, *avertere*, *movere*, *terra movit* et similia. Alii: *circumagatur.* [*O.*]

planum facere] Lucretius II. v. 933.

Huic satis illud erit planum facere atque probare. [*Elmenh.*]

quid nivem in plumeas subaperiat crustulas] Eleganter quidem dictum, et postea: *quod imbres ac nives plumeas* — — — — *dilatarit.* Sed Martialis quoque de nivibus agens Lib. IV. Epigr. 3.

Adspice, quam densum tacitarum vellus aquarum
Decidit in pectus Caesaris inque sinus.

Nota *vellus aquarum.* Graeci enim veteres nivem periphrastice appellabant ἐριῶδες ὕδωρ. Eustath. ad Dionys. Perieg. (vs. 678. pag. 91. ed. H. Steph.) τὴν χιόνα ἐριῶδες ὕδωρ ἀστείως οἱ παλαιοί φασι, τοῦ σοφοῦ βασιλέως Δαβὶδ ἀφορμὴν ἐνδόντος αὐτοῖς, ὅτε εἴπῃ· διδόντος χιόνα αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον. Psalm. 147. [*Meurs.*] Similia de Scythis nivem, cum depluit, plumis avium adsimilantibus refert Herodotus Lib. IV. Cap. 31. ubi Wesselingius pag. 294. apposite citat nostrum locum. Sic etiam intelligenda *regio Pterophoros*, memorata Plinio Hist. Nat. Lib. IV. Cap. XII. Pro *subaperiat* Stewech. leg. censet *suboperiat*, ut sit idem quod *condenset*, adducens locum Apuleji de mundo: *Nives autem colligi jactatione densarum nubium constat.* Sed nil mutandum. *Sub* in compositione verborum significat saepissime causam aliquam obscuram et abditam. *Quid nivem in plumeas subaperiat crustulas* dictum itaque pro *quae causa obscura, nobis incognita, nivem aperiat in plumeas crustulas*, h. e. in plumearum crustularum forma nobis ostendat, manifestet. [*O.*]

frustilla haec ignea] Sic ab Arnobio stellae vocantur, id est frusta parvula ignea. A diminuto enim nomine *frustum* factum est *frustillum.* Vide Plaut. Curcul. Act. IV. Scen. IV. [*Nourrius.*]

convenerit atque oportuerit figi] Ita correxit Fulv. Ursinus, probante Heraldo. Cod. MS. et editio princeps *oportuerit figura*, nullo sensu: unde editor Lugd. Bat. fecit *figurari.* [*O.*]

Cap. LIX. quod nives plumeas et fulgora dilatarit] Sic edidi cum Salmasio in editione Lugd. Bat. et ad Solinum pag. 137. Cod. MS. habet: *et foliora dilatarit*, quod non intelligens Gelenius mutavit in *Aeoli ora dilatarit*, inepte. Quis enim unquam dixerit, Aeolum ore suo ventos emittere? Immo, ut ait Virgilius Aen. I. vs. 56 seq.:

— — — — *vasto rex Aeolus antro*
Luctantis ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit ac vinclis et carcere frenat.

Quid quod sequentia verba, *ventus unde oriatur*, mera essent repetitio τοῦ *quid Aeoli ora dilatarit.* Stewech. legendum suspicatur: *quod imbres ac nives in plumulas et foliola* (*Blättchen, Flöckchen*) *dilatarit.*

Nic. Heinsius in P. Burmanni Anthol. Lat. Lib. V. Epigr. 93. pag. 378. Vol. II. corrigit: *quod imbres geni* (pro *gigni*) *nives, pruinas, e poli rore dilaturi*. Sed unice vera videtur Salmasii emendatio. *Fulgora* enim in antiquis membranis saepius scriptum reperitur *feljora*, ut *toja* pro *toga*, *Ilycias* pro *Glycias*. *nives plumeas* eodem sensu dicit Arnobius, quo Aeschylus πτεραίη χιὼν, et Solinus Cap. XV. *Ultra hos (Arimaspos) et Rhiphaeum jugum regio est assiduis obsessa nivibus: Pterophoron dicunt, quippe casus continuantium pruinarum quiddam ibi exprimit simile pinnarum.* ubi vid. Salmas. l. l. [*O.*]

aut terrarum] Fulvius Ursinus nescio qua causa mutat *caeterarum aquarum*. *Terrarum* scil. *aquae*, quod cogitatione subintelligendum ex praecedenti *maria*, quasi dixerit Arnobius *aquae maris*. [*O.*]

Quid venas fistulatas et commeabiles fecerit] *Fecerit* puto errorem fuisse ipsius Arnobii properanter scribentis et a directa interrogatione transilientis in indirectam: quare nihil mutandum censeo. Contextus flagitaret *fecit* Meursius etiam in praecedentibus verbis *solidata sunt* conjunctivum *sint* reponit, et sequentia ita legit: *quid in mundo faciant bubones* etc. [*O*]

immussuli] Festus: *Immustulus ales ex genere aquilarum est, sed minorum virium, quam aquilae: quae volucris raro et non fere, praeterquam vere, apparet, quia aestum algoremque metuit. appellatur autem ita, quod subito et inexspectata se immittat.* Idem: *Immusculus — avis genus, quam alii regulum, alii ossifragam dicunt.* ubi interpretes demonstrant, *immusculum et immustulum* Festi et *immusulum* vel *immussulum* Arnobii et Glossariorum veterum esse unum idemque, nempe aquilae genus. Plinius Hist. Nat. Lib. X. Cap. VII. *Immussulum augures Romani magnae quaestionis habent. Aliqui vulturis pullum arbitrantur, Massurius autem pullum aquilae, priusquam albicet cauda.* Etymon vocis diligenter excutit G. I. Vossius in Etymol. Rom. h. v. [*O.*]

buteones] *Buteo* avis auguralis de genere accipitrum. Plinius Hist. Nat. Lib. X. Cap. VIII. *Accipitrum genera sedecim invenimus — — — Triorchem a numero testium, cui principatum in auguriis Phemonoë dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam* (e gente scil. Fabiorum) *ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset.* ubi Harduinus eundem esse putat, quem Gallorum aucupia *Milan* appellant, non confundendum cum *milvo*, ἰκτίνῳ Graecorum, cui fulvus color, buteoni niger est. Aristoteles Hist. Anim. Lib. IX. Cap. 36. Τριόρχης κράτιστος τῶν ἱεράκων, ubi vid. Scaliger. Festus: *Alites volatu auspicia facientes istae putabantur: buteo, sanqualis, immusculus, aquila, vulturius.*

cf. eund. v. *Buteo* et, qui hac de avi multus eſt, G. I. Voſſ. in Etymol. Rom. Germanis dicitur *Bushard.* Iuventius in Elegia de Philomela vs. 42.:

Inque paludiferis butio butit aquis.

per buteonem intelligere videtur avem aliquam paluſtrem, fortaſſis ardeam ſtellarem, *die Rohrdommel.* [*O.*]

quid alites et volucres ceterae] *Alites* Romanis dicebantur aves, quae alis et volatu, *oſcines,* quae ore canentes faciebant auſpicium. Vide Feſt. v. *alites* et *oſcines.* Cic. de Nat. Deor. II, 64. et ad Fam. Lib. VI. Epiſt. VI. ibique Manut. qui de iis multus eſt, et Voſſ. Etymol. Rom. v. *ales.* Hic itaque diſtinguere videtur Arnobius *alites,* aves augurales, a ceteris volucribus, quorum nullus uſus erat in auſpiciis. [*O.*]

quid impudentes muſcae] Infra Lib. VI. *quibus volatus innectere ſtridularum poſſint impudentiumque muſcarum.* [*Herald.*]

ſorices] Vide ſupra ad Cap. LII. [*O.*]

tippulae] Feſtus: *Tippula beſtiolae genus ſex pedes habentis, ſed tantae levitatis, ut ſuper aquam currens non deſidat. Plaut.* (Perſ. Act. II. Scen. II.)

Neque tippulae levius pondus eſt, quam fides lenonia.

ubi vid. intpp. Germ. *die Schnake.* [*O.*]

quid avenae, quid lolium?] Conjungit etiam Virgilius Georg. I. vs. 153.:

Infelix lolium et ſteriles dominantur avenae.

ubi vid. Voſſ. Servius ad Eclog. Virgilii V. vs. 37. *Steriles autem avenas ſecundum ſitum Italiae dixit, nam in Thracia frugiferae ſunt.* Ex quo loco conjicit et pluribus demonſtrat Salmaſius ad Solinum pag. 153 ſeq., Romanos nullam aliam avenam noviſſe praeter hanc ſterilem et ſponte provenientem, inter frumenti vitia adnumerandam: nihil itaque de ejus ſatione legi apud antiquos ſcriptores de Agricultura. *Avena* itaque h. l. Graecorum αἰγίλωψ, *wilder, tauber Hafer,* bene diſtinguenda a βρόμῳ, avena frugifera et ſativa, quam a Thracibus Servius l. l., a Germaniae populis ſeri, nec alia pulte eos vivere, Plinius memorat Hiſt. Nat. Lib. XVIII. Cap. XVII. [*O.*]

aut triſtia in odoribus ſemina] Stewech. legend. conj. *triſtia nidoribus ſemina,* male: *nidor* enim ſolummodo ſignificat odorem rerum incenſarum, aduſtarum, nunquam odorem florum aut herbarum. Guil. Canter. Var. Lectt. II. 22. pag. 584. putat, una voce legendum *inodoribus,* i. e. nullis vel malis odoribus, quemadmodum Lucretius dixerit *intactus* pro *nullus tactus.* Sed fateor, me fruſtra quaeſiviſſe in Lucretio ſubſtantivum *intactus,* et nihil mutandum: nam praepoſitiones *in, ex, ſub* apud Arnobium ſaepiſſime παρέλκειν

ſupra obſervavimus. Ceterum in praecedentibus verbis pro *redolentia* Salmaſius edidit *ſuaveolentia.* Sed nil mutandum. Nam *redolere* abſolute poſitum ſemper fere leuem aliquem ſuavemque odorem ſignificat. Ita ap. Ovid. Met. VIII. vs. 675. *et in patulis redolentia mala caniſtris* fruſtra tentarunt alii legentes *halantia*, alii *ridentia.* [*O.*]

melo] Ita MS. Legunt alii *inula.* Vocamus nunc enulam a graeco forte ἐλένιον. Inula vero (*Alant*) proritat ſtomachum, et excitat appetitum: duplicis eſt generis; acidae ſunt aliae, aliae amarae. Vid. Plin. Lib. XIX. Cap. V. Horat. II. Sat. II.

Atque acidas mavult inulas.

et eodem libro Sat. VIII.

— — — — *inulas ego primus amaras*
Monſtravi incoquere. [*Prior.*]

porrina] In foem. genere pro *porro* uſurpavit etiam Cato de Re Ruſt. Cap. 47. ut *cepina* pro *cepa* ap. Columell. XI. Cap. III. §. 36. ed. Schneider. [*O.*]

ulpicum] Genus allii grandius, quod Graeci, ut refert Columella (de Re Ruſt. Lib. XI. Cap. 3.) ἀφροσκόροδον, quidam allium Punicum vel Cyprium, ſicuti docet Plinius (Hiſt. Nat. Lib. XIX. Cap. VI.), alii *antiſcorodon* appellant. De illo Plautus cecinit (in Poenuli Act. V. Scena 5.):

— — — — — *tum autem plenior*
Allii ulpicique, quam ſunt Romani remiges.

Vide ſis adhuc Palladium de Re Ruſt. Lib. XII. Cap. VI. [*Nourr.* p. 570.]

ſapor dico, ut eſt ſapor, et cetera] Ita correxit Meurſius et ed. Lugd. Bat. *ut eſt ſapor*, ſcil. in ſingulis rebus, quod ſubintelligendum ex antecedentibus. Cod. MS. *id eſt ſapor*, nullo ſenſu. Equidem autem Heraldo verba haec de Gloſſemate ſuſpecta habenti legentique *ſapor dico et cetera* prorſus aſſentior. Ceterſtm Arnobius h. l. expreſſit verſum Lucretii Lib. III. vs. 268.

Eſt odor, et quidam calor, et ſapor: et tamen ex his
Omnibus eſt unum perfectum corporis augmen. [*O.*]

odoris ſunt alicujus vel oloris] Lectionem hanc probaverunt viri doctiſſimi, Meurſius in Append. C. Barthius Adverſ. Lib. XXXVII. Cap. VI. pag. 1684. Colvius et Oudendorp. ad Apulej. Met. Lib. I. pag. 57. Opponit nimirum Arnobius, ut *dulcia amaris*, ita et *odorem olori*, id eſt bonum, ſuavem odorem malo et taetro. *Olor* ſcil. eſt malus odor, foetor. Gloſſ. Iſidor. *Olacitas — ſoetulentia, olor.* Apulej. l. l. *At ille olore alioqui ſpurciſſimi humoris percuſſus, quo me Lamiae illae infecerant, ve-*

hementer aſpernatur. Ita apud Virgil. Georg. IV. 49. aliquot membranae habent: *Aut ubi olor caeni gravis* etc. pro *odor.* Editor Lugd. Bat. ex MS. dedit: *odoris ſunt alicujus vel coloris,* quod quidem defendi poſſet, ut ſenſus ſit: *odoris ſunt alicujus vel coloris aut ſuavis aut injucundi,* quod ſubintelligendum e proxime ſequentibus verbis: et iſta lectio praecedentibus etiam, *fuerit neceſſitas aliqua, ut non alios ſapores, alios odores, alios colores* — — — *habere debuerint,* apprime congrua, ita ut dubitem, utra h. l. praeferenda ſit. [*O.*]

Cap. LX. — diſſiliat et dirumpatur auditus] Cicero pro domo ſua ad Pontifices: *Disrumpatur licet iſta furia, atque audiat haec ex me.* [*Elmenh.*] Virgil. Eclog. VII. 26. — — — — — *invidia rumpantur ut ilia Codro.* [*O.*] Hemſterh. ad Lucian. Timon. §. 40. [*Ochsner.*]

auras tamen neſcio quas ejus ſibi contemplationis affingere] *Auras* h. l. dixit Arnobius pro, leves quasdam umbras, exiles imagines ſibi affingere. Ita Lactant. Inſt. Lib. III. Cap. XVII. *Quod ſi vel exiguam veritatis auram colligere potuiſſet* (Lucretius), *nunquam diceret, aedes illum ſuas diſturbare,* ubi vide Bünemann. et Hieronymus Epiſt. ad Marcellam 141. *Graecarum litterarum quandam aurulam acceperat.* Eodem ſenſu αὖρα συνέσεως apud Epiphanium. Ita veteres appellant auram et afflatum vim omnem, quae ab alio in alium tranſit; ut, cum exempli cauſa conſuetudine ſapientium ſapientes ſimus, doctorum docti. Vide Iſ. Caſaubon. ad Perſii Sat. I. vs. 123. pag. 157. Sed h. l. inſolentius dictum *contemplationis auras ſibi affingere;* et neſcio, annon rectius legi poſſit: *auras tamen* (ſcil. *memoriae ejus*) *neſcio quas ejus ſibi contemplatione affingere.* [*O.*]

ſolum eſſe indubitabilem] Meurſius, locum credens mutilum, legendum ſuſpicatur: *ſolum eſſe indubitabilem, indubitabile eſt.* Male. Verba haec pendent a praecedentibus *Chriſtus praecepit* etc. — — — — — — Pergit deinde: *Rebus enim ex omnibus* etc. ſcil. dixit Chriſtus: quod ſubintelligendum per ſyllepſin, figuram notiſſimam. [*O.*]

in Deo rerum capite et cognitione defixus] Aut excidit aliquid ante v. *cognitione,* fortaſſis *mente et cognitione,* aut, quod magis placet, legendum: *in Deo rerum capite et columine defixus,* quod familiare Arnobio. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. VIII. [*O.*]

Cap. LXI. — orbe ſit ſol amplior, an pedis unius latitudine metiatur] Vide Ciceron. Acad. Quaeſt. Lib. II. Cap. XXVI. ibique Davis. *Metiatur* paſſive. [*O.*]

an propriis luceat fulgoribus luna] *An* reddidit Arnobio Meurſius. Antea *ac propriis.* [*O.*]

semper natum sit aliquid] Ita legendum cum Fulvio Ursino et Lugd. Batavo, neque audiendus Heraldus, veterem lectionem *supernatum*, vitiosam et e male intellecto scripturae compendio *s̄pernatum* ortam, logicis subtilitatibus defendere cupiens. [*O.*]

Res vestra in ancipiti sita est, salus dico animarum vestrarum] Ita ed. Lugd. Bat. Alii legunt: *Vestra in ancipiti sita est salus animarum vestrarum.* Meursius, Fulv. Ursinus et Stewechius verba *animarum vestrarum* delent tanquam glossema. Forsitan scripsit Arnobius: *Vestra in ancipiti sita sunt, salus animarum vestrarum.* [*O.*]

Cap. LXII. — spe aëria] id est *cassa, inani*, ut explicat Meursius. Conf. Gesner. in Thesaur. [*O.*]

quod a sciolis nonnullis et plurimum sibi arrogantibus dicitur] Ita correxit Gelenius, probante ed. Lugd. Bat. Cod. MS. *a scholis nonnullis*, i. e. a quibusdam philosophorum familiis, quam lectionem tuetur Heraldus: sed praefero *a sciolis.* [*O.*]

si vitam restrictius egerint] Nazarius in Panegyr. Constant. C. XV. *Illi veteres laudati vitae moderatores, qui refrenandis cupiditatibus restricte contenteque vixerunt*, id est *parce contenteque*, ut ait Pacatus in Panegyr. Theodos. Cap. XVIII. Lactantius de Ira Dei Cap. XX. *Cur ergo, inquiet aliquis, et qui peccant, saepe felices sunt, et qui pie vivunt, saepe miseri? Quia fugitivi et abdicati libere vivunt; et qui sub disciplina patris aut domini sunt, strictius ac frugalius.* ubi vide Bünemann. pag. 1004. [*O.*]

ac post hominis functionem] *Functionem* pro morte dicere amat noster. Vide supra Caput XXVII. et LVII. ejusdem libri: et bene observat Gesnerus in Thesauro, esse εὐφημίαν in hoc nomine, quo indicatur necessitas illa moriendi et fungendi illo ultimo officio. [*O.*]

patritam] Ita MS. bene. Veteres enim *patritus*, quomodo *avitus*, dicebant. Varro Manio: *Funere familiari commoto, avito ac patrito more precabamur.* Idem Reip. Lib. XX. *secundum leges habitasset patritus.* Cicero Tusc. I. Cap. XIX. *Patritam illam atque avitam, ut ait Theophrastus, philosophiam.* [*Meurs. in Append.*] Alii *patriam*, quomodo et in Ciceronis loco citato edidit Davisius. [*O.*]

libris in Acheronticis] Libros Acheronticos de sacris Acherontiis et cerimoniis scripsisse credebatur Tages. Servius ad Virgil. Aen. VIII. 399. *Sciendum, secundum aruspicinae libros et sacra Acherontia, quae Tages composuisse dicitur, fata decem annis quadam ratione differri; quod nunc dicit Vulcanus potuisse fieri* etc. [*Herald.*] *Libros fatales* appellat Censorinus de Die Nat. Cap. XIV.

ubi vid. Lindenbrog. pag. 66. ed. Haverc. Intelliguntur scil. libri cerimonias continentes ad Manes ex Acheronte eliciendos. Alii legend. censent *libris in Arunticis,* intelligentes sine dubio eos libros, quos Tarquinium a Sibylla magno pretio coemisse narrant Dionysius Halicarn., Gellius, Lactantius, alii. At vero istorum librorum emtor nulli dicitur Aruns Tarquinius; sed aliis Tarquinius Priscus, aliis L. Tarquinius Superbus. Vid. Bünemann. ad Lactant. Inst. I. C. VI. pag. 41. Nec etiam *libri Aruntici* dici possunt libri ad averruncanda mala, procuranda infausta omina. Nam contractum ab *Averruncus* est *Arruncus, Arrungus, Arruncicus,* non *Arunticus.* Itaque unice verum *Acheronticis.* [*O.*]

divinas animas fieri] i. e. *immortales.* Vide infra ad Cap. LXIV. [*O.*]

qui longaevas facere, perpetuitatis possit et spiritum subrogare] Ita ex MS. edidit et interpunxit Salmasius, rectissime. Variant autem h. l. editores. Fulv. Ursinus et Gelenius legit *longaevae eas facere perpetuitatis possit, et spiritum subrogare,* probante Stewechio. Canterus et Heraldus in Curis secundis *longaevae facere perpetuitatis possit,* etc. Sed v. *perpetuitatis* referend. ad sequens *spiritum,* neque video, quid sibi velit *spiritum subrogare* absolute dictum. [*O.*]

humana sibi omnia sapientes negent] Fulv. Ursin. mavult *arrogent,* male. Respiciunt haec ad jejunia et abstinentias, quibus magi veteres Deorum apparitionem auxiliumque sibi conciliare arbitrabantur. [*O.*]

datum fuerit animis id] *Animis* apud Arnobium constanter pro *animabus,* quod semel monuisse sufficiat. Vid. Bünemann. ad Lactant. Inst. VII. Cap. II. pag. 860. [*O.*]

cum ad sensum coeperit interitionis accedi] Ita Gelenius, acute. MS. *cum absens cum* etc. nullo sensu. [*Meurs. in Append.*]

Cap. LXIII. — quinimmo ipsius] MS. *quinimmo potius. vinctionis* in praec. debetur Meursio. Alii *junctionis.* [*O.*]

Deponite has curas] Ed. Lugd. Bat. *exponite* ex MS. [*O.*]

si elatio abesset a vobis, jam dudum eo scire potuistis auctore] Meursius et Fulv. Ursinus leg. censet *potuissetis.* Sed Latinos hoc modo, ut oratio sit eo certior, loqui docet Corte ad Sallust. Jugurth. C. LXXXV. §. 48. et Fragm. Hist. Lib. III. pag. 967. Ita Liv. Lib. II. Cap. X. *Pons sublicius iter paene hostibus dedit, ni unus vir fuisset, Horatius Cocles.* Virgil. Aen. XI. 112.

Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent.

et apposite ad nostrum locum Curtius Lib. IV. Cap. XII. *Quod si perculsis Mazaeus supervenisset, ingens clades accipi potuit.* [*O.*]

Cap. LXIV. — Patet, inquit, omnibus fons vitae etc.] Refpicere videtur Arnobius ad verba Chrifti Joh. VI. 35. et 37. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ὁ ἐρχόμενος πρός με, οὐ μὴ πεινάσῃ· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε. ——— Πᾶν, ὃ δίδωσί μοι ὁ πατὴρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει· καὶ τὸν ἐρχόμενον πρός με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω. [*O.*]

Sortem vitae eligendi nulli eft, inquit Plato, Deus caufa] Plato de Republ. Lib. X. pag. 617. ed. H. Steph. (ed. Bipont. Vol. VII. pag. 330.) Ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον, ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων, πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει. αἰτία ἑλομένου· θεὸς ἀναίτιος. Idem de Rep. II. pag. 379. Theodoret. de Provident. Serm. VI. contra Graecos pag. 95. Tertullian. de Exhort. Caftit. Cap. II. Juftin. Martyr Apolog. II. pro Chriftianis pag. 36. [*Elmenh.*]

tu te muneris commoditate privaveris] Ita editio Lugd. Bat. e correctione Fulvii Urfini. Cod. MS. *tibi muneris commoditatem probaveris*, quod Heraldus in editione fua defendere conatur, explicans: vide, an fit tibi commodum nec ne, munus iftud accipere. Sed ipfe in Curis fecundis fententiam fuam retractans probat emendationem Urfini. [*O.*]

fi aut Deos nos fecerit] Ita emendavit Gelenius pro eo quod antea legebatur: *fi aut Deus nos fecerit.* Vere. *Deos* igitur dicit immortales. Gentiles defunctos *deos* appellabant. M. Tullius Libro de Legibus II. *Deorum manium jura fancta funt. Hos letho datos deivos habento.* Vid. Plin. Hift. Nat. Lib. VII. Cap. LV. Hinc *Dii manes*, δαίμονες paffim in infcriptionibus monumentorum. Unde probat Prudentius, defunctos haberi a gentibus deos, Libro contra Symmachum priore:

Ecce deos manes cur inficiaris haberi?
Ipfa patrum monumenta probant: Diis manibus illis
Marmora fecta lego; quacunque Latina vetuftos
Cuftodit cineres, denfisque Salaria buftis.

Dii manes igitur δαίμονες etiam unius defuncti. Livius Lib. III. *Pace parta inftare tum Tribuni patribus, ut P. Valerii fidem exfolverent; inftare Claudio, ut collegae deos manes fraude liberaret: agi de lege fineret.* Dicit *collegae deos manes* τοὺς τοῦ συνάρχοντος δαίμονας. [*Herald.*]

Cap. LXV. — Nolo, inquit, et voluntatem non habeo] Ita legendum cum Fulvio Urfino et ed. Lugd. Bat. *Nolo, inquit*, fcil. efficere, *neque habeo voluntatem*, nempe affumendi bona, quod fubintelligendum ex praecedentibus. Antiquam lectionem, *Volo, inquit, et voluntatem non habeo*, nonnulli ita defendunt: Ipfe mecum litigo, mox volo, mox non volo. Sed hoc verba illa fignifi-

care non possunt. Fortasse commodius legi possit: *Nolo, inquit, et voluntatem non aveo. Aveo* et *habeo* saepissime permutantur in MS. [*O.*]

licentiae et potestates] Vide supra ad Lib. I. Cap. XLVI. [*O.*]

unius pontificium Christi est] Verissimam hanc emendationem e Cod. MS. erutam debemus Ludovico Carrioni in Emendd. Lib. I. Cap. IX. (in Thesauro Critico Gruteri Vol. III. pag. 108.). Antea legebatur: *unius pontificis Christi est* etc. *Pontificium* igitur appellat Arnobius licentiam, potestatem et officium, significatione notissima apud hos scriptores. Ita Gell. Noct. Att. Lib. I. Cap. XIII. *Ab eo, cujus negotium pontificiumque esset.* Symmachus Lib. III. Epist. 17. *Pontificio iterati honoris auctus, nullum mihi indicium communis gaudii dedisti.* Arnobius junior in Psalm. LVIII. *Hi accipiunt pontificium judicandi.* et in Psalm. CXIII. *Dabit pontificium dominandi sacerdotibus templorum.* [*Stewech.* et *Herald.*] Conf. Meurs. in Append. et Juret. in Symmach. Lib. VII. Epist. 27. pag. 195. ed. Lectii, qui de h. v. multus est. [*O.*]

per hunc solum est ingressus in lucem] Meursius mavult *per hanc,* scil. januam. At nil mutandum. *per hunc,* scil. Christum. Respicit scil. Arnobius ad verba Soteris ap. Joann. X. 7. ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων. Sed si *hunc* legamus, in sequentibb. scribendum erit *alias,* non *alia.* [*O.*]

neque alia datum est vel irrepere vel invadere] Ita edidi ex verissima emendatione Fr. Oudendorpii ad Frontin. Strat. Lib. II. Cap. IV. pag. 271. ed. novae. *alia,* scil. *via* aut *janua.* Omnes editiones habent: *neque alias datum est* etc. [*O.*]

Cap. LXVI. — ad coelum ne redeunti vias cludant] *ne,* quod deest in Cod. MS. et editionibus prioribus, sensu flagitante revocavit Heraldus. *cludant* verbum antiquum pro *claudant,* quod legebatur, e Cod. MS. restituit Th. Canterus. Sic infra Lib. VII. *Non si mille tu pondera masculi thuris incendas, coelumque hoc totum redundantium vaporum nebulositate cludatur.* et Tertullianus Apologet. Cap. XI. *properavit, opinor, et coelum semel clusit.* ubi vid. Havercamp. pag. 122. Plura exempla collegit Meursius pag. 79. [*O.*]

ne vias cludant] Ita legendum ex Romana editione, non *claudant,* quod Gelenius interpolavit. Antiqui enim pro *claudere* dicebant *cludere.* Vide Meurs. ad h. l. inprimis Jo. Rhodium, qui nubem exemplorum citat in Lexico Scriboniano. Sic ipse Arnobius infra Lib. VII. *Non si mille tu pondera masculi thuris incendas, coelumque hoc totum redundantium vaporum nebulositate cludatur.* [*O.*]

neque vos posse antiquam et patriam linquere, et in barbaros ritus peregrinosque traduci] Nationes religionem sibi traditam a majoribus pertinacissime tuebantur et defendebant; nec ullis rationibus poterant eo deduci, ut inveteratam patriamque linquerent, et novos cultus amplecterentur. Cotta ap. Cic. de Nat. Deor. II. *Non me ex ea opinione, quam a majoribus accepi de cultu Deorum immortalium, ullius unquam oratio aut docti aut indocti movebit.* D. Clemens Recogn. Lib. V. *Impium est, si non colamus, quae nobis tradita sunt a patribus nostris, et religionem praevaricamur a majoribus datam.* Vid. Porphyr. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων Lib. II. Lactant. Lib. II. Cap. VI. Lib. V. Cap. XIX. Tertullian. Apologet. Cap. VI. Isocrat. Orat. ad Nicoclem περὶ βασιλείας. Euseb. Praeparat. Evangel. Lib. I. Cap. I. Nostras notas ad Minutium. [*Elmenh.*]

quod inventis frugibus glandes spreverint et repudiaverint arbuta] Habet haec a Lucretio. Sic enim ille Lib. V. vs. 937 sqq. ubi primorum hominum vitae rationem describit:

Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque, et quae nunc hiberno tempore cernis
Arbuta poeniceo fieri matura colore:
Plurima tum tellus etiam majora ferebat. [*Herald.*] *)

Quod corticibus contegi, et amiciri desierint pellibus, postquam vestis excogitata est textilis] Prima enim primorum hominum tegumenta e corticibus fuisse tradebant, proxima e pellibus: his successisse vestem textilem. Lucretius V. 951 sqq.:

Necdum res igni sciban tractare, nec uti
Pellibus et spoliis corpus vestire ferarum:
Sed nemora, atque cavos montes, silvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare, imbresque coacti. [*Idem.*]

successibus] i. e. domibus, domiciliis. Vide supra ad Lib. I. Cap. L. et Meurs. in Crit. pag. 80. [*O.*]

nec sub rupibus et cavernis praeoptaverint ut beluae permanere] Juvenal. Sat. VI. 2 seqq.

— — — — — — *quum frigida parvas*
Praeberet spelunca domos, ignemque, laremque
Et pecus, et dominos communi clauderet umbra. [*Elmenh.*]

constiterit] Ita Fulv. Ursin. Alii *constituerint.* [*O.*]

---

*) Inventis frugibus glande vesci, proverbium esse videtur apud Ciceronem in Oratore c. 9. [*Ochsner.*]

Cap. LXVII. — qui in mores alios atque alios ritus priorum condemnatione tranſiſtis] Prudentius contra Symmach. Lib. II. vs. 303 ſeqq.

Roma antiqua ſibi non conſtat verſa per aevum
Et mutata ſacris, ornatu, legibus, armis:
Multa colit, quae non coluit ſub rege Quirino.
Inſtituit quaedam melius, nonnulla refugit.
Et morem variare ſuum non deſtitit, et quae
Pridem condiderat jura, in contraria vertit.
Quid mihi tu ritus ſolitos, Romane ſenator,
Objectas? quum ſcita patrum, populique frequentes
Inſtabilis placiti ſententia flexa novarit?
Nunc etiam quoties ſolitis decedere prodeſt
Praeteritosque habitus cultu damnare recenti. [*Elmenh.*]

Numquid enim quinque in claſſes habetis populum diſtributum] Quare quinque tantum claſſes numeret Arnobius, cum ſex fuiſſe conſtet ex Livio Lib. I. et A. Gellio Lib. X. Cap. XXVIII., cauſa eſt, quod ſexta vel infima claſſis, in quam cives pauperrimi, proletarii et capite cenſi detrudebantur, pro nulla habebatur: quare *quinque* tantum claſſes memorant Livius Lib. I. et Chariſius, quod bene monet Meurſius in Critico Lib. II. Cap. XVI. pag. 81. contra Juſtum Lipſium corrigere volentem *in ſex claſſes.* Ceterum locum hunc egregie illuſtravit Henr. Valeſius ad Ammiani Marcellini Hiſt. Lib. XIV. pag. 11. verba: *et olim licet otioſae ſint tribus pacataeque centuriae.* cujus integra verba hic exſcribere liceat. „*Otioſas centurias* dicit Marcellinus, „quia ſcil. tum nullae erant tribus, nullae centuriae. Nam centu„riae quidem diu ante Marcellini aetatem deſierunt, ut teſtis eſt „Arnobius (noſtro loco). Tribus quoque paulatim ſub imperio „Caeſarum collapſae, tandem penitus deſierunt paullo poſt tempora „Antonini Caracallae, ut opinor, cum is omnibus in orbe Romano „degentibus civitatem dediſſet. Sane poſt ea, quae dixi, tempora „rara ac prope nulla tribuum mentio fit in vetuſtis inſcriptionibus, „cum antea paſſim ante cognomen tribum adſcribi videamus. Nec „me movet, quod Julianus Aug. in Oratione III. ad Euſebiam Au„guſtam τῶν φυλῶν ἐπιστάτας Romae commemorat. Non enim tri„buum praefectos, ſed curatores regionum intelligit, ut et Liba„nium loqui ſaepiſſime deprehendi.“ Haec Valeſius. [*O.*]

Numquid magiſtratus per populum creatis?] Vide J. Lipſium in tractatu de Magiſtratibus vet. Rom. Cap. 3. [*Elmenh.*]

Militaria, urbana, communia quae ſint comitia ſcitis] Optime hunc locum exponit Turnebus Adverſar. Lib. XIII. Cap. XIV. Vol. II. pag. 11. et ex eo Gesnerus in Theſauro v. *comitium.*

Tria fcil. comitiorum genera fuiffe apud Romanos, centuriata, curiata, tributa, jam tironibus notum. Ad hanc itaque comitiorum diverfitatem refpiciens Arnobius appellat comitia centuriata *militaria:* quod populus more militari centuriatus fit: *urbana* curiata, curiae enim erant urbani populi: *communia* tributa, quod ex totius populi tribubus fiebant, erantque non propria tantum urbani populi, fed etiam ruftici et fuburbani. Fallitur itaque Elmenhorftius *communia comitia* ex Livii Lib. IV. de communibus comitiis patrum ac plebis interpretans. Nam Livii locus nihil ad noftrum. [*O.*]

Servatis de coelo, aut otiofas facitis obnuntiationibus actiones] *Servare* eft aliquid ex obfervato coelo nuntiare: *obnuntiare* vero quid fit, difces ex hisce Donati in Terentium verbis (Adelph. Act. IV. Scen. 4.): *Qui malam rem nuntiat, obnuntiat, qui bonam, annuntiat. Nam proprie obnuntiare dicuntur augures, qui aliquid mali ominis fcaevumque viderint. Ergo obnuntio malum imminens, quafi omen nuntio. Inde enim ἐτυμυλογία hujusce verbi eft.* Utroque verbo, ac faepius primo, utitur Cicero, atque in primis ubi ad Atticum (Lib. IV. Epift. III.) fcribit in haec verba: *Profcripfit fe per omnes dies comitiales de coelo fervaturum. Haec tamen fumma: Nifi Miloni C. Appius obnuntiaffet, comitia futura.* et Lib. II. de Divin. Cap. 35. *Jam vero de coelo fervare non ipfos cenfes folitos, qui aufpicabantur: nunc imperant pullario, ille renuntiat.* At de prorfus neglecto vel jam antiquato illo priori more his Lucanus verfibus ante Arnobium noftrum conquerebatur Pharf. Lib. VI. vs. 426 et feqq.:

Non quaefiffe libet, primis quid frugibus altrix
Ore Jovis Dodona fonet, quis nofcere fibra
Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura caeli
Servet, et Affyria fcrutetur fidera cura. [*Nourr. p.* 312.]

Cum paratis bella, fignum monftratis ex arce? aut fetialia jura tractatis? per clarigationem repetitis res raptas?] Tria heic Arnobius ad bellum indicendum memorat. I. *Signum* feu vexillum ex arce monftratum, de quo Macrobius I. Saturnal. Cap. XVI. *Praeliales* (*dies*) *a juftis non fegregaverim. Siquidem jufti funt continui triginta dies, quibus exercitu imperato vexillum ruffei coloris in arce* (i. e. in Capitolio) *pofitum eft. Praeliales autem omnes, quibus fas eft res repetere et hoftem laceffere.* Conf. Servius ad Virgil. Aen. Lib. VIII. vs. 2. Stewech. ad Veget. de Re Milit. Lib. I. Cap. VI. et inprimis J. Lipf. de Militia Rom. Lib. I. Dial. III. Op. Tom. III. pag. 26 fq. ed. Vefal. II. *Fetialia jura,* quia Fetiales bellum nomine populi Romani indicebant, ut ex Livio I. Cap. 32. Gellio Lib. XVI. Cap. IV. aliisque difcimus. (De Fetialibus

ſingularis disputatio eſt Jo. Jenſii in Ferculo Litterario Lugd. Bat. 1717. 8.) III. *Clarigationem* nominat, de qua Servius ad Aeneid. Lib. IX. v. 53 ſq. *Cum enim volebant bellum indicere, Pater Patratus, hoc eſt princeps Fetialium proficiſcebatur ad hoſtium fines et praefatus quaedam ſollennia clara voce dicebat: ſe bellum indicere propter certas cauſas, aut quia ſocios laeſerant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent. Et haec clarigatio dicebatur a claritate vocis. Poſt quam clarigationem haſta in eorum fines miſſa indicabatur pugnae principium.* Idem tamen Servius ad Aen. X. vs. 14. *clarigationem* derivat ἀπὸ τῆς κλήρου, *hoc eſt ſorte; nam per bellicam ſortem agros hoſtium invadebant.* Plura de clarigatione et Fecialibus Briſſonius de Formulis Lib. IV. pag. 383. [*Herald. Elmenh.* et *Nourrius.*] Conf. Abram. ad Cic. Orat. pro P. Sextio Cap. XXVI. [*O.*]

ſpem praeſumitis] Similiter Virgil. Aen. X. vs. 18.

Arma parate animis et ſpe praeſumite bellum.

Alii, v. c. edit. Lugd. Bat., legunt: *ſpem praeliorum ſumitis.* In praecedentibus pro *obeuntes* Stewech. mavult *ſubeuntes.* [*O.*]

ex acuminibus auſpicatis] Quid ſint auſpicia *ex acuminibus,* non conſtat: Gesnerus in Theſauro probat Cerdae opinionem ad Virgil. Aen. VI. 199. de roſtrorum acuminibus intelligentis, quae obſervabantur ex tripudio ſoliſtimo. Alii putant, acumina fuiſſe mentium cacumina, quae ad captanda auguria conſcendere mos erat. Verum utraque opinio repugnare videtur Ciceronis verbis de Divin. II. 36. quibus auſpicium ex acuminibus *totum militare* fuiſſe adſeverat. Alii intelligenda ſuſpicantur acumina ſpiculorum, enſium et pilorum vel magis vel minus ſolito ſplendentium, de quibus Nourrius appoſite citat locum Dionyſii Halicarn. Lib. V. Antiq. Rom. pag. 312. Sylburg. Ἐκ τῶν καταπεπηγμένων παρὰ ταῖς σκηναῖς ὑσσῶν (ἔστι δὲ ταῦτα βέλη Ῥωμαίων, ἃ συνιόντες εἰς χεῖρας ἐξακοντίζουσι) ..... ἐκ τούτων δὴ τῶν ὑσσῶν περὶ τοῖς ἄκροις τῶν ὀβελίσκων φλόγες ἀνήπτοντο, καὶ δι' ὅλου τοῦ στρατοπέδου σέλας ἦν, ὥσπερ ἀπὸ λαμπάδων, καὶ κατέσχε τῆς νυκτὸς ἐπὶ πολύ· ἐκ τούτου κατέλαβον τοῦ φάσματος, ὥσπερ οἱ τερατοσκόποι ἀπέφαινον, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις συμβάλλειν οὐ χαλεπὸν ἦν, ὅτι νίκην αὐτοῖς ταχεῖαν καὶ λαμπρὰν σημαίνει τὸ δαιμόνιον, ἐπειδήπερ ἅπαν εἴκει πυρί, καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐχ ὑπὸ τοῦ πυρὸς διαφθείρεται. Ipſe tandem Nourrius in eorum opinionem inclinat, qui intelligunt ſignorum militarium acumina, quae longioribus contis inſita, ferratum in cuſpidem deſinebant. Nam illa ſi, caſtris loco motis, ſignifer ex hoſtili humo facile evellebat, inde fauſtum omen certaque victoria; ſin vero aegre extrahebat, ſiniſtra praeſagitio imminensque clades praemonſtrabatur. Ceterum *auſpicare* antiquum pro *auſpicari.* Vid.

Nonium de contrariis generibus verborum pag. 468. ed. Mercer. multa exempla citantem, it. Festum v. *prohibere* et Stewech. h. l. Ita Naevius belli Poenici Lib. IV. *Virum praetor adveniet, auspicat auspicium prosperum.* Plaut. Rud. III. 4, 12. *Non hodie isti auspicavi rei, ut cum furcifero fabuler.* [*O.*]

in potestatibus obeundis leges conservatis annarias] Annariis sive annalibus legibus constitutum erat, quo anno cuique magistratus petere liceret, quo si quis creatus erat, v. c. Consul, anno suo Consul factus esse dicebatur. Eas leges attulit ambitio, ut gradus essent petitionis. Tulit primus accuratius Villius, Tribunus plebis, A. Posthumio Albino et Q. Fulvio Flacco, secundum alios C. Calpurnio Pisone, Coss. anno U. C. 571., qui inde *Annalis* dictus est, quod nomen familiae haesit. Liv. Hist. XL. C. 44. Hac lege constituti sunt anni quaesturae 31, aedilitati 37, praeturae 40, Consulatui 43. Aliam tulisse M. Pinarium Ruscam, Tribunum plebis, auctor est Cicero de Orat. II. 65. ex qua autem nihil restat, nec aetas ejus satis certa est. Istas autem leges abolitas testatur Arnobius h. l. Invenimus enim sub Imperatoribus XX annis minores Consules factos. Quid quod et pueros Consules appellatos esse videmus Gratianum, Valentinianum et Honorium. Vid. Anton. Augustin. de Legibus et Senatus Consultis tit. *Villia Annalis* pag. 152 sq. Manut. de Legg. Cap. VI. et J. A. Ernest. Clav. Cic. in Ind. Legum tit. ANNALES. [*O.*]

in donis, in muneribus Cincias?] Cincia lex a M. Cincio Alimento Trib. pleb. anno U. C. 549. Cornelio et Sempronio Coss. lata, suasa autem a Q. Maximo. Cic. de Senect. C. 4. *Fuit de donis et muneribus, ne quis ea ob causam orandam caperet,* quae sunt Taciti verba Annal. XI. 5. unde a Plauto *Muneralis* dicta. Retulit iterum Augustus evanescentem vetustate, et firmavit novo Senatus Consulto. Claudius ad sestertia dena moderatus est. Ulpianus centum aureos nummos permitti Lib. VIII. *de omnibus tribunalibus* scribit. Quae omnia etsi aliquando tennerint, usu abrogata sunt. Vid. Anton. Augustin. de Legg. pag. 47. Lips. ad Tacit. l. l. Ernesti in Clav. Cic. [*O.*]

in cohibendis Censorias sumtibus?] Legibus Censoriis, quae et sumtuariae et cibariae vocabantur, majores coenarum et conviviorum apparatus coercebantur. Vide (qui locus de iis classicus) A. Gell. Lib. II. Cap. XXIV. Plin. Hist. Nat. Lib. VIII. C. 15. Macrob. Sat. II. C. 13. Pertinebant autem huc multae leges, v. c. Fannia, Licinia, Cornelia, quam Sulla tulit, Aemilia, Antia, item edictum Capitonis Atteji, postremo lex Julia, latore Augusto imperatore. Vid. Stewech. h. l. et de singulis Antonii Augustini librum laud. [*O.*]

Numquid in penetralibus et colignis perpetuos fovetis focos] In quibusdam editis legitur *in penetralibus Vestae*. In ed. Lugd. Bat. sublata est particula *et*. Sed qua auctoritate haec facta sint, nemo nobis indicavit. Lipsius (Syntagm. de Vest. et Vestal. C. 10.) a Rosweido admonitus observat in quodam Codice scriptum *in pene impenetralibus et colignis*. Certe in Manuscripto Regio simpliciter habetur: *Impenetralibus et colignis*. Non mirum itaque, si corruptus ille locus doctos homines haud parum torserit. Duobus autem modis idem Lipsius eum explicari posse arbitratur. Primo quidem haec Arnobii verba non ad Vestam referenda, sed ad privatum quemdam ritum, quo ignis in interiore domorum parte et culina antiquitus servabatur et fovebatur. In hujus vero conjecturae confirmationem ille profert haec Varronis verba: *culina dicta, quod ibi colebant ignem*. Deinde vero ait, haec intelligi adhuc posse de Vesta publica, atque ibi scribendum *in culignis*, ita ut Arnobii sensus sit: *ignem olim in culignis et vasis fictilibus repositum*, uti etiam nunc foveri sub cineribus solet. Sed primae explicationi id adversatur, quod Varro de communi et promiscuo ignis usu loquatur, Arnobius autem de sacro, aut eo saltem, quem gentiles aboleverant. Secundae vero illud repugnat, quod, ut ipse fatetur, nomen *culigna* apud eumdem Varronem, Festum et Livium potius significat vas potorium, quo vinum in sacrificiis offerebatur. Deinde vero quid ibi Vestae faceret commemoratio, cujus nullum in Arnobii textu vestigium? Tota porro tenebricosi hujus Arnobiani dicti difficultas in sola potissimum voce *coliginis* posita est. Penetrales enimvero focos fuisse discimus ex Catulli (Epigr. ad Marcell.), ubi de Troja, versibus:

Ad quam tu properas, fertur simul undique pubes
Graeca penetrales deseruisse focos.

Servius quoque ad Aen. VI. vs. 71. animadvertit, penetralia a Virgilio dici secreta templorum, hoc scil. versu:

Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.

In iis autem perpetuos fuisse focos, quis sibi facile non persuadebit?

Solum igitur statuendum superest, siquid in vocis *coliginis* locum restitui debeat. At, inquies, quidni legatur *in culinis?* A Vossio siquidem post Scaligerum ex veteri inscriptione ostenditur, in Herculis aediculis fuisse culinas, ubi peregre profecturi sacrificabant. Non male forsitan, si ibi perpetuos focos olim adservatos esse probaveris. Nonne tamen in hujus conjecturae confirmationem adjicere liceat, ab ethnicis geniorum focos pro diis habitos fuisse, atque idcirco in eorum cultum et honorem in culinis et focis, sicut citatus Varro adnotavit, ignem olim servatum, sed a posteris ne-

glectum hunc morem, qui illis molestior et importunior factus est?

Non desunt porro (v. c. Salmasius in Exercitatt. Plinian. p. 370. 587 et 914.), qui retinere velint vocem coliginis, quam a verbo *colo*, id est inhabito, derivatam arbitrantur. Eam igitur vocem *coligo* idem ac domum, domicilium et habitationem apud auctorem nostrum significare his visum est. Sed in textu Arnobii demenda erit particula *et*, atque aliquo saltem exemplo probandum, a quibus nomen *coligo* eo sensu adhibitum fuerit. Vide ergo, utrum nomen *culinis* ad Arnobii propositum magis accedere videatur. Nihil enim nos sine correctioris alicujus Codicis auxilio certi aliquid de ea re statuere audemus. [*Nourr. p.* 315 seq.]

in penetralibus coliginis perpetuos fovetis focos] Locus hic admodum torsit viros eruditos. Cod. Reg. habet: *in penetralibus et colignis perpetuos fovetis focos.* MS. Limpurgense citatum a Rosweydo in Syllog. Epist. Burmann. Vol. II. p. 141. (Apographum, ut videtur, Codicis Regii) *in pene impenetralibus et colignis* etc: quae omnia manifesto sunt corrupta. Gelenius edidit: *in penetralibus Vestae ignis perpetuos fovetis focos,* quem secuti ceteri editores, excepto Salmasio in ed. Lugd. Bat. Nourrio et Gallandio nisi quod Fulv. Ursinus τὸ *ignis* delendum censet. Sed ita si legamus, ut bene observat Lipsius in Syntagm. de Vesta et Vestalibus Cap. XIV. Op. Tom. III. p. 1109., Arnobius hac interrogatione ipse sibi contradiceret: nam infra Lib. IV. Cap. XXXV. ubi Vestae ignem et virgines Vestales adhuc in summo honore fuisse affirmat, apertissimis verbis dicit: *sedent (in spectaculis) castae virgines, perpetui nutrices et conservatrices ignis.* Legit itaque Lipsius cum Meursio et Scaligero: *in penetralibus et colinis* (i. q. culinis) *perpetuos fovetis focos,* intelligens de privato in aedibus ritu, ubi antiquitus ignem asservabant et fovebant in parte interiore et culina, quod factum Larium aut Vestae privatim honore. Sed quis credat, morem hunc immutatum et ignem ex commodissimo aedium loco in alium translatum fuisse? Herib. Rosweyd. Epist. 825. ad J. Lips. in Sylloge Burmanniana Vol. II. pag. 141. existimat, Arnobium non velle absolute Vestae ignes sublatos, sed variatum tantum in modo ignem illum servandi, vel a loco, ubi ante fuit, translatum. Duplicem itaque conjecturam proponit: unam: *in penetralibus et culignis perpetuos fovetis focos,* unica tantum littera mutata, ita ut sensus sit: ignem Vestae antea nuda ara servari solitum, post in vase fictili servatum. Nam *culigna* Festo et Glossario *vasculi genus.* Altera conjectura est, Arnobium tantum velle, ignem hunc non servari amplius in Lavinii penetralibus et Albae, atque ita a priscis ritibus Romanos descivisse: legendum itaque proxime ad scriptu-

ram Manuſcripti Limeburgenſis: *in Penenii penetralibus et colliginis perpetuos fovetis focos. Colligina* forte capienda de collibus Albae, et *Penenii penetralia* de Lavinio. Sed vellem harum ſignificationum nobis exempla dediſſet. N. Heinſius Epiſt. 115. ad Graevium in eadem Sylloge Burmanniana Vol. IV. p. 155. legendum ſuſpicatur: *in penetralibus Trojugenis,* i. e. Trojanis; nam Trojanum numen Veſta. Lucanus:

Ignem Trojanum et Veſtam colit Alba minorem.

Quod edidimus *in penetralibus coliginis,* eſt e correctione Salmaſii in ed. Lugd. Bat. et ad Solin. pag. 641 ſeq. *Colo, ĕre,* abſolute antiqui dixerunt pro habitare: inde *colium, ii,* i. q. habitatio, domus. Tertullian. de Spectacul. Cap. V. *et nunc ara Conſo illi in circo defoſſa eſt, cum inſcriptione hujusmodi:* CONSUS CONSILIO MARS DUELLO. LARES COLIO POTENTES. ita enim legunt veteres libri pro COMITIO. Lares igitur colio potentes i. q. *θεοὶ οἰκίδιοι, κατοικίδιοι* Graecorum, quos Solinus Graeca voce appellat Icidios. Alia tamen formatione dixit Arnobius h. l. *coligo, inis,* pro habitatione, domo, et *coliginis focos* penatium focos. Conf. eundem Salmaſium ad Tertullian. de Pallio pag. 450. Quam lectionem comprobat etiam Gesnerus in Theſauro v. *Coligo.* Heinſius autem hujus ſignificationis exempla deſiderans in Adverſar. Lib. IV. Cap. XII. pag. 629. ed. Burmanni refingit: *in penetralibus caligineis,* i. e. fumoſis, ut *cineroſa atria* ap. Ovid. in Faſtis. Sed plura hujuscemodi ἅπαξ λεγόμενα invenimus in Arnobio, et fateor, ex omnibus illis, quas protulimus, conjecturis maxime mihi arridere Salmaſianam. Dicit itaque Arnobius, neglectum eſſe pium veterum morem ignem perpetuum in penetralibus aedium adolendi, quibus ex opinione antiquorum ſacrae fiebant domus, ut menſae ſalinis. [O.]

ſacras facitis menſas ſalinorum appoſitu] Salinum vaſculum erat, in quo ſal ad menſae ſacrificiique uſum reponi conſueverat. Porphyrion ad Horat. Lib. II. Od. 16. *proprie,* inquit, *ſalinum eſt patella, in qua diis primitiae cum ſale offerebantur.* Quam ſacrum autem earumque id antiquis fuerit, liquet ex hisce Livii verbis Lib. XXVI. Cap. 36. *Quibus uxor filiaeve ſint, ſingulas uncias auri pondo relinquant; argenti, qui curuli ſella ſederunt; equi ornamenta et libras pondo; ut ſalinum patellamque Deorum cauſa habere poſſint.* Valerius vero Maximus Lib. IV. Cap. IV. §. 3. in C. Fabricii et Q. Aemilii Papi domibus argentum fuiſſe inde colligit, quia uterque patellam Deorum et ſalinum habuit. Inde porro illa Perſii ironia Sat. III. vs. 25.

Eſt tibi far modicum, purum et ſine labe ſalinum,
Quid metuas? cultrixque foci ſecura patella.

Plura de ſalino J. Lipſius Lib. I. Saturnal. Cap. 2. [*Nourr. pag.* 316.]

Cum in matrimonia convenitis, toga ſternitis lectulos et maritorum genios advocatis?] Intelligitur lectus genialis, γαμήλιος, qualem deſcribit Lucanus II. vs. 556 ſq.:

— — — — — *gradibusque accliris eburnis*
Stat torus et picto vectes diſcriminat auro.

Hunc lectum, *genialem* dictum, vel quia Genio et Junoni ſacer, vel ominis cauſa, a genendo, ipſae novae nuptae ſternebant magnifico apparatu, et in ſternendo maritorum genios advocabant, adeſſe vellent et prolem foecundare. Vid. imprimis, qui ea de re multus eſt, J. Lipſ. Elect. Lib. I. Cap. XVII. pag. 695. Vol. I. ed. Veſal. [*Elmenh.* et *Herald.*]

nubentium crinem caelibari haſta mulcetis?] *Caelibaris* ad caelibem pertinens. Nimirum antiquitus apud Romanos in more poſitum erat, ut maritus haſtae cuſpide (quae, ut narrat Feſtus v. *celibaris*, in corpore gladiatoris ſtetiſſet abjecti occiſique) ſponſae comam diſcriminaret, cujus moris varias affert rationes Feſtus l. l. et Plutarchus in Quaeſt. Rom. Cap. 87. ed. Hutten. Vol. VIII. pag. 562. vocans αἰχμὴν δορατίου. Meminit hujus haſtae et Ovidius Faſt. II. vs. 558 ſq.:

Nec tibi, quae cupidae matura videbere matri,
Comat virgineas haſta recurva comas.

Conf. B. Briſſonium de ritu nuptiarum pag. 218. [*Nourrius* et *O.*]

Puellarum togulas Fortunam defertis ad virginalem] Nam nuptiarum tempus virginibus idem erat, ac pueris tirocinii dies: eo enim tempore foeminae praetextam deponebant ad Fortunam Virginem ſeu virginalem, quae colebatur quaſi Dea pudicitiae, cujusque aedes fuit extra portam Capenam, quam Servius Tullius exſtruxit, teſte Plutarcho in Problem. Rom. Hanc *Deam Virginenſem* appellat Auguſtinus de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XI., *cui virgines ſolvebant zonam.* Feſtus autem *Junonem Cinxiam a ſolutione cinguli, quo nova nupta erat cincta.* Vid. Auſon. Popm. ad Varron. Fragm. pag. 508. ed. Bipont. et Scaliger. ad Feſt. v. *Cinxia.* Comas etiam ſuas Deae virgini, cujus in tutela antea fuerant, libabant. Statius II. Theb.:

— — — — *innuptam limine adibant*
Pallada, Munichiis cui non Argiva per urbes
Poſthabita eſt Lariſſa jugis. Heic more parentum
Iaſides, thalamis ubi caſta adoleſceret aetas,
Virgineas libare comas, primosque ſolebant
Excuſare toros.

Nonnius p. 517. intelligit templum Fortunae Virginis a Servio Tullio conditum, cujus meminit Plutarchus in Quaest. Rom. Cap. LXXIV. (pag. 354 Tom. VIII. ed. Hutten.) [*Herald.* et *O.*]

Matres familias vestrae in atriis operantur domorum, industrias testificantes suas?] Mulieres Romanae ad diligentiam probandam olim in primore aedium parte, i. e. atrio, omne opus muliebre perficiebant. Cornel. Nep. in Praefat. *Quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cujus mater familias non primum locum tenet aedium, atque in celebritate versatur?* ubi vid. intpp. Conf. Liv. I. 57. Cic. pro Milon. C. V. ibique Asconium, Fest. v. *Andron*, Stewech. ad Veget. de Re Milit. Lib. I. Cap. VII. et imprimis J. Lips. Elect. Lib. I. Cap. XVII. Op. Tom. I. p. 696 sq. ed. Vesal. [*Elmenh.* et *O.*]

potionibus abstinent vini?] Vini usus olim Romanis foeminis interdictus, immo capitalis. Plinius Lib. XIV. Cap. 13. Dionys. Halic. Lib. II. p. 96. Gellius Lib. X. Cap. 23. Tertullian. Apologet. Cap. VI. Valer. Max. Lib. II. Cap. I. Servius ad I. Aen. vs. 738. [*Elmenh.* et *Stewech.*] Cf. Auson. Popm. ad Varron. Fragm. pag. 306 sq. ed. Bipont. [*O.*]

affinibus et propinquis osculari eas jus est etc.] Vid. Tertullian. Apologet. Cap. VI. Plinius Hist. Nat. Lib. XIV. Cap. 13. Juvenal. VI. vs. 1. Gellius Lib. X. Cap. 23. Plaut. Stich. Act. I. Scen. II. [*Elmenh.*]

Cap. LXVIII. — nonne sub rege Tullio semicruda coepistis et leviter animata porricere?] Giraldus ap. Th. Canterum legit: *leviter cremata.* If. Casaubonus ad Sueton. August. Cap. I. pag. 233. Vol. III. ed. Wolfii: *leviter exanimata.* Sed nihil mutandum. *Animare*, ut bene explicat Elmenhorstius, est i. q. accendere, cremare, igni mollire. Sic infra Lib. VII. Cap. XXIV. *quae in verubus assa sunt, animata prius et torrefacta carbonibus.* et Claudian. de Rapt. Proserp. III. 386 sq.:

Qualis pestiferas animare ad crimina taxos
Torva Megaera ruit.

ubi vid. Heins. et Gesner. Male itaque Heraldus interpretatur *de extis leviter trepidantibus, palpitantibus*, quae, erepta scil. utero adhuc viventium victimarum, faustum erant in sacrificiis signum. vid. Virgil. Aen. IV, 64. et Senec. Oed. 353 sq. Non enim hic de extispicina sermo, sed *exta* latiore sensu accipienda de omnibus, quae cute teguntur, carne etiam. *Porricere*, i. q. *Diis porrigere*, verbum proprium de sacrificiis. Vid. Macrob. Sat. III. Cap. II. Varro de R. R. I. 29. *Exta Diis cum dabant, porricere dicebant.* Virgil. Aen. V. vs. 237. :

— — — — — — *Extaque ſalſos*
Porriciam in ſluctus.

ubi vid. Serv. et Heyne V. Cl. nec non Briſſon. de Formulis Lib. I. p. 27. Pro *Tullio* Editio princeps habet *Tullo*, male. [*O*]

et hunc ſimiliter morem non fraude callidula et nominum ambiguitate mutaſti?] Priſci Latini diu humanis capitibus Ditem, et virorum victimis Saturnum placarunt. Vid. Dionyſ. Halic. Lib. I. pag. 30. Minuc. Fel. Octav. Cap XXX. Tandem Hercules perſuaſit illis, ut infauſta ſacrificia fauſtis mutarent, et pro humanis capitibus oſcilla, in ſimilitudinem hominis effigiata, offerrent. Macrob. I. Satura. Cap. VII. Lactant. Lib. I. Cap. 21. Dionyſ. Hal. l. l. [*Elmenh.*] Conſ. Lib. V init. [*O.*]

Cap. LXIX. — Etenim Philoſophia, Muſica, ceteraeque omnes artes, quibus vita eſt exculta et expolita communis etc.] *Etenim*, quod eſt in Cod. MS., cum aliis editoribus expungere non auſim. Videtur enim Arnobius hanc particulam poſuiſſe pro *Exempli cauſa.* Ed. Lugd. Bat. habet: *Ede an Philoſophia* etc. Pro *exculta*, quod eſt e correctione Fulv. Urſini, Cod. MS. habet *exſtructa*, quod defendere conatur Stewechius. Sed exempla, quae affert, ad noſtrum locum nil faciunt. Nam dici quidem poteſt *hominem ſabricari, liberos ſtruere, prolem concinnare, compingere:* ſed locutionis, *vitam exſtruere artibus*, exempla fruſtra me quaeſiviſſe fateor. [*O.*]

Tages Tuſcus] Cenſorinus de Die Nat. Cap. IV. *Nec non in agro Tarquinienſi puer dicitur divinitus exaratus (hervorgepflügt) nomine Tages, qui diſciplinam cecinerit extiſpicii, quam Lucumones tum Etruriae potentes exſcripſerunt.* ubi vide quos citat Lindenbrogius pag. 24. ed. Haverc. De eodem Ovidius Met. XV. 553 ſeqq.:

Haud aliter ſtupuit, quam cum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam mediis adſpexit in arvis
Sponte ſua primum, nulloque agitante, moveri,
Sumere mox hominis, terraeque amittere formam,
Oraque venturis aperire recentia fatis.
Indigenae dixere Tagen, qui primus Etruſcam
Edocuit gentem caſus aperire futuros.

Conf. Daviſ. ad Cic. de Divin. II. Cap. 23 et 38. et imprimis Dempſter. Etrur. Regal. III. 1. [*O*]

oras contingeret luminis] Phraſis Lucretiana, v. c. Lib. I. vs. 23 ſq.:

Nec ſine te quicquam dias in luminis oras
Exoritur, neque ſit laetum, neque amabile quicquam.

et ſaepiſſime. [*O.*]

in fulminum casibus etc.] Fulmen si quid afflaverat, erat ostentum non leve, et ad iram Deorum leniendam bidental ibi consecrabatur, ubi fulmen exarserat. Ibi ergo condebant fulmen, et locum consecrabant, ac hostias admovebant, quod eleganter describit Lucanus Lib. I. vs. 608 seqq. (ubi vid. Burmann.). Quare nec ea loca adire volebant, ut observat Artemidorus Lib. II. Cap. VIII., quippe horrore divino obsignata. Ammian. Marcellin. Lib. XXIII. *Et hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere, fulgurales pronuntiant libri.* [*Herald.*]

ratio genethliaca] *Ratio*, i. e. computatio. vid. supr. ad Lib. I. Cap. LIX. [*O.*]

Theutin Aegyptium] Theutis, Thot, aliis dictus Hermes Trismegistus, de quo Plato in Phaedro pag. 274. ed. H. Steph. Vol. III. (Bipont. Vol. X. pag. 379.): Ἤκουσα τοίνυν περὶ Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινὰ θεῶν, οὗ καὶ τὸ ὄρνεον τὸ ἱερὸν, ὃ δὴ καλοῦσιν ἶβιν· αὐτῷ δὲ ὄνομα τῷ δαίμονι εἶναι Θεύθ. τοῦτον δὲ πρῶτον ἀριθμόν τε καὶ λογισμὸν εὑρεῖν, καὶ γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν· ἔτι δὲ πεττείας τε καὶ κυβείας, καὶ δὴ καὶ γράμματα etc. Confer Euseb. Praep. Evangel. I. 9. et, qui locus de eo classicus, Lactant. Lib. I. Cap. VI. ibique intpp. Pro *Theutin* editio princeps Rom. habet *Theutatem*, quod erat nomen Mercurii apud Gallos, teste Lucano Lib. I. vs. 444. et Lactantio Inst. Lib. I. Cap. XXI. ubi vide Bünemann. pag. 135. et Gronov. ad Minuc. Felic. Octav. Cap. VI. pag. 53 seqq. [*O.*]

destinam coeli] id est *coeliferum Atlantem*, ut Statius ait Thebaid. Lib. V. *Destina* vocabulum rarius, i. q. *fulcrum, sustentaculum.* Corippus Afer Panegyr. de Laudib. Iustin. min. Lib. I. vs. 18 sq.:

Et Thomas, Libycae nutantis destina terrae,
Qui lapsam statuit, vitae spem reddidit Afris.

(ubi vid. Ruitz. et Rittershuf. in Panegyr. Lat. ed. Jaeger. pag. 481. Vol. II.) Isidor. Sent. Lib. III. Cap. XL. *Ruina adulterii excipitur destina matrimonii.* Braulion in vita Isidori: *Quem Deus post tot defectus, Hispaniae novissimis temporibus suscitat, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne usquequacunque rusticitate veterascamus, quasi quamdam apposuit destinam.* [*Elmenh.* et *Meursius.*] Idem vocabulum ex MSto Vitruvio Lib. V. Cap. XII. restituit P. Wesselingius Obss. Lib. II. Cap. XIII. pag. 198. quem vide. Conf. Cujac. Obss. Lib. XXI. Cap. XXVIII. [*O.*]

Cap. LXX. — Juppiter tam supremus quam Stygius] *Juppiter Stygius* pro Plutone. Ita Virgil. Aen. IV. vs. 638.:

Sacra Jovi Stygio, quae rite incepta paravi,
Perficere est animus.

Nigrum Jovem appellat Silius VIII. 116. *Tartareum Jovem* idem II. 674. et Valerius Flaccus Argonaut. I. 730. Ζεὺς χθόνιος, καταχθόνιος dicitur Orpheo Hymn. LXX. (ed. Hermann.) Homero Il. I. 457. Sophocli Oed. Col. vs. 1606. Similiter *Juno infera, Averna, Stygia* appellata Proserpina apud Virgil. Aen. VI. 137. et Ovid. Met. XIV. 114. Quae appellationes videntur fluxisse a vetustissimorum philosophorum doctrina duo hemisphaeria statuentium, superius et inferius, et unicuique proprios Deos assignantium, teste Lactantio vel Lutatio ad Stat. Theb. IV. pag. 192. ed. Crucaei: nusquam enim Neptunus dicitur Juppiter marium. Conf. C. Barth. Adversar. Lib. XXII. Cap. X. pag. 1091. et ad Statii Theb. II. 49. Vol. II. pag. 278., ubi hac de re multus est. [*O.*] *)

sali dominus] Alii *soli dominus*, ut exprimatur Ἐνοσίχθων, Ἐννοσίγαιος. Quod autem ab nostro loco prorsus alienum est. [*O.*]

genitore Saturnio] Ita bene legitur in membranis. *Genitorem Saturnium* eundem accipio cum Jove, utpote patre Saturno fatum, neque aliud hoc loco copula *et* notat, quam *id est*. Ita Virgil. Aen. IV. *Oceani finem juxta solemque cadentem.* [*Stewech.*] Alii *genito Saturno*, male. [*O.*]

antequam Memoria, quam Alcmena etc.] *quam* ante *Alcmena* plane supervacuum est et sensum impedit, quare delendum censeo, et uncinis inclusi tanquam glossema. Pro *Alcmena* Fulv. Ursin. mavult *Camena*, male. [*O.*]

ex conventu Jovis] *Conventus* h. l. idem quod noster supra Cap. XVI. dixit *corporalia concilia.* [*O.*]

Diespiter] Varro de Ling. Lat. Lib. IV. (pag. 20. ed. Bipont.): *Hoc idem magis ostendit antiquum Jovis nomen. Nam olim Diovis et Diespiter dictus, hoc est aër et dies pater, a quo Dei dicti, qui inde; et dies, et dius, et divus.* [*Elmenh.*] Diespiter nomen Jovis bene distinguendum a Dispiter vel Dis Pater, nomine Plutonis. Vide Cellar. et Bünemann. ad Lactant. Inst. I. Cap. XIV. pag. 90. [*O.*]

---

*) Sed Neptuno Jovis nomen, quanquam rarius, additum esse comprobat Pausanias, teste Aeschylo; quem locum attulit Hemsterhusius ad Lucian. II. p. 520. Bipont. [*Ochsner.*]

in essentia constituta] *in essentiam*, quod habet Codex MS., legendum censet Stewechius, more solito Arnobii accusativum ponendi pro ablativo et vice versa. Vide supra. [*O.*]

inviolabili religione sanciri] Proprie. Nam *sancire* est rem sanctam atque inviolabilem efficere *fuso sanguine hostiae*, ait Servius ad Virgil. Quare Lucanus Lib. VII.:

Romanas sancire volent hoc sanguine leges.

et Livius Lib. XXIII. *Jam ego, inquit, sanguine Annibalis sanciam Romanum foedus.* Ergo ita sancitae religiones et ipsa numina ita consecrata; quae violare nefas idcirco erat, et quae si quis violaverat, piaculum capite luebat. Sic leges *sanciri* dictae, et *sanctiones*: quia, si quis in eas commiserat, capite puniebatur, ut observat Ulpianus Lib. IX. de rerum divis. et qual. Quare *sanctae* appellatae sunt res ab hominum injuria defensae ac munitae l. VIII. Digest. eod. Sic legati sancti et inviolati; et Tribuni plebis *sancti* sive potius sacrosancti, ἱεροὶ καὶ ἄσυλοι, ut interpretatur Dionysius Halic. Lib. VI. Antiq. Rom. Sacrosancti autem, quia sancitum erat, ut, qui eos violasset, caput ejus Jovi sacrum esset. T. Livius Lib. III. *Sanciendo, ut, qui Tribunis plebis, Aedilibus, Judicibus, Decemviris nocuisset, ejus caput Jovi sacrum esset; familia ad aedem Cereris, Liberi, Liberaeque venum eat.* Qui ita sacrati et devoti erant, eos quilibet poterat ἄνευ κρίσεως atque impune occidere. Sacrabantur autem Diis inferis praecipue, θεοῖς καταχθονίοις. Hinc *Dii sancti, sancta Deorum templa*, sanguine et hostiis caesis consecrata; sed et quorum majestatem si quis violasset et imminuisset, sanguine suo satisfaciebat et facinus expiabat. Proprie igitur Arnobius *inviolabili religione sanciri* ait: quia numen ita sancitum erat sanctum et inviolatum: et ejus majestas si violata erat, capite τοῦ ἀσεβήσαντος expiabatur. [*Herald.*]

Cap. LXXI. — nec colere quo die, sed quid coeperis intueri] *quid* est e correctione Gelenii: antea legebatur *qui coeperis*, quam lectionem defendere conatur Heraldus, *qui* accipiens pro *quomodo*, ut sensus sit: non esse considerandam religionis aetatem, sed rationem. Sed praefero *quid*, ut respondeat antecedenti *numine*. [*O.*]

Ante quadringentos annos religio, inquit, vestra non fuit] Locum vitiosum esse, non attinet dicere. Nam ex eo, quod Arnobius Lib. I. Cap. XIII. scripsit: *annos esse trecentos plus minus, ex quo Christiani esse coeperint, et in orbe terrarum censeri:* facile videre est, in objectione illa pagani, cum inquit *quadringentos*, in numerorum notis valde aberratum esse. In considerationem quoque venire debet, quod scriptor hic mox subdit, annum urbis conditae circiter 1050. esse, cum haec scriberet: ac

duo illa annorum millia (de quibus ſupra) inibi repetit ac recenſet. Dum faſtos Romanorum inſpicio, ac praeter ea, quae calculo huic ſubjicienda ſunt, Diocletiani imperium expendo (ſub quo Arnobium vixiſſe, B. Hieronymus, alii mihi teſtes), comperio, annum urbis Rom. conditae 1050. hoc eſt Conſulatum Anicii Fauſti et Galli incidere demum in annum Chriſti 293. quare reſtituamus apud Arnobium: *ante CCC annos religio, inquit, veſtra non fuit.* Alluſum enim ad ironicam concellionem illam praecedentem: *Sed novellum eſt nomen noſtrum, et ante dies paucos religio eſt nata, quam ſequimur.* [*Stewech.*] Nil mutandum: nam auctorem noſtrum in annorum computatione non ſatis ſibi conſtare ab aliis jam, v. c. Baronio ad Annal. 302. §. 17. Dodwello Diſſert. Iren. II. §. 56. Pagio ad Annal. 302. §. 15. obſervatum eſt. Nimirum ex verbis ejus ſupra a Stewechio allatis Lib. I. Cap. XIII. et ex iis quae in noſtro Capite infra leguntur: *Annos ducit* (Urbs Roma) *quinquaginta et mille, aut non multum ab his minus,* recte effecerunt, Arnobium haec ſcripſiſſe circa annum Chriſti 297. juxta Varronianam vel annum 298. juxta Capitolinam annorum Urbis conditae putationem. At vero huic computo obſtare videntur verba, quae infra legimus Lib. IV. Cap. XXXVI. *Nam noſtra quidem ſcripta cur ignibus meruerunt dari, cur immaniter conventicula dirui,* quae, ut monuit Baronius l. l., non videntur ſcripta eſſe ante annum poſt Chriſtum natum 303., quo Diocletiana perſecutio ſaevire coepit. Quid, quod neque de tempore, quo ſcripſerit libros ſuos, neque de anno, quo obierit Arnobius, accuratiorem notitiam habemus, niſi quod ex verbis Hieronymi de Viris illuſtribus Cap. 79. concludunt Eruditi, illum ad annum 326. poſt Chriſtum natum vitam produxiſſe. Quodſi igitur uno anno poſt trecenteſimum ſcripſerat haec auctor, adverſarius ille paganus, quem inducit h. l, numero rotundo dicere poterat: *Ante quadringentos annos religio veſtra non fuit.* Conf. Schönemanni Notitiam Literariam §. 1. [*O.*]

Quis Picum Fauni patrem, atque avum Latini? Saturnus etc.] De Saturni regno profugi adventu in Italiam, Pico, Fauno etc. vide imprimis Aurelium Victorem de Origine Gentis Romanae Cap. III et IV., ibique interpretes. [*O.*]

Vultis Faunus Latinus et Picus annis vixerint vicenis atque centenis? ultra enim negatur poſſe hominis vita produci] Nota hiſtoria magni Panis mortui et aliorum Geniorum interitus apud Plutarchum de defectu Oraculorum. Manifeſto Statius Theb. VI. 96. deteriorem Nymphis Faunorum conditionem facit, cum *eorum greges interiiſſe* dicat *durante hac ſilva.* Servius ad Aen. I. 372. *Nymphae non omnia ſciunt: nam et moriuntur ſe-*

cundum Aristotelem, ut Fauni Panesque. Claudian. de Rapt. Proserp. III. 379.

> *— — — — Pariter traxere ruinam,*
> *Et pariter posuere comam, campoque recumbunt*
> *Faunorum Dryadumque dolor.*

[*Barth. ad Stat. Vol. III. pag.* 382.]

Aeneae. Genitor is cujus? Albani oppidi conditoris.] Ita edidi ex emendatione Freinshemii in Indice ad Florum v. *Iulus.* Cod. MS. et editiones eum secutae habent: *Aeneae, genitoris Latini: cujus? Albani oppidi conditoris,* vitiosissime, et contra omnem fidem historicam. Ob. Gifanius legit: *Aeneae genitoris? cujus,* etc. probante Th. Cantero. Fulv. Ursinus: *Aeneae genitoris Ascanii, Albani oppidi conditoris.* Salmasius in ed. Lugd. Bat. edidit et interpunxit: *Aeneae. Genitor is Ascanii. Cujus? Albani oppidi conditoris:* ita ut Ascanius Albae conditor distinguatur ab aliis Ascaniis, v. c. ductore Phrygum in bello Trojano, cujus meminit Homerus Il. II. 862. et XIII. 792. Sed quotusquisque erat lectorum Arnobii, qui alium Ascanium cogitasset, quam Aeneae filium, conditorem Albae? Meursius tandem sic refingit: *Aeneae. Gener is Latini.* [*O.*]

Annos ducit quinquaginta et mille] *ducit*, i. e. *computat, numerat,* ut bene interpretatur J. Fr. Gronovius Obss. Lib. II. Cap. X. pag. 130 sq. et refutat virum eruditum, nescio quem, explicantem: *durat. Ducere* verbum arithmetices et ratiocinii proprium, non tantum de additione, ut vult Ernesti in Clavi Cic. h. v. sed de omni computo. Ita Gell. Lib. I. Cap. XX. *In numeris etiam similiter κύβος ducitur, cum omne latus ejusdem numeri aequaliter in sese solvitur, sicut fit, cum ter dena ducuntur.* [*O.*]

religio — — — quam obitis] i. e. quam colitis. Sic infra Lib. III. Cap. V. *reliquorum Deorum officia non obitis,* pro: *non praestatis reliquis Diis officia.* [*O.*]

aut pleni] Ita legendum esse cum Fulvio Ursino, docent sequentia verba, *ut largiamur aetati.* Cod. MS. *haud pleni.* [*O.*]

cum periculo corruptionis suggeritis] *Corruptio* saepissime de morbo, quod corpus invadit. Sic *ater corrupti corporis humor* ap. Lucret. III. 502. Pro *suggeritis* Fulv. Ursin. mavult *oggeritis,* quod antiquius. Sed nil mutandum. *Cibos suggerere alicui* dicit etiam Statius Theb. IX. 740. [*O.*]

Cap. LXXII. — Ac tamen ne causam tam longa prodere dissimulatione videamur] Ita edidi ex emendatione Th. Canteri, quam probat editor Lugd. Bat. et Freinshemius in Indice ad Florum v. *veteres.* Cod. MS. et ed. princeps Rom. habent: *Ac tamen ne causam tam longam* etc. quod defendere conatur Heraldus

putans, excufare fe Arnobium, quod in hac disputatione diutius immoretur, dicere itaque, hoc fe confulto feciffe, ne brevius agendo, et ea quae ad rem pertinebant reticendo, videretur caufam, quam defendendam fufceperat, prodere voluiffe. Sed ea, quae antea in hoc libro disputaverat Arnobius, v. c. de ortu animarum, ad caufam illam minime pertinent, et ab operis confilio prorfus funt aliena: dicit itaque plane contrarium, nimirum, fe jam ad operis propofitum reflectere, ne videatur rebus minus neceffariis diutius immorando caufam fuam prodere voluiffe: hactenus enim diftulerat veri argumenti robur promere. Legendum itaque: *tam longa* — — — *diffimulatione. Diffimulatio, diffimulare,* de iis qui confulto reticent veritatem, omittunt ea quae ad caufam pertinent. Vide fupra ad Cap. XLIV. Gelenius edidit: *ne caufam tam bonam prodere diffimulatione videamur.* male. [*O.*]

quod nuncupatur aeternitas] Ita Meurfius et editor Lugd. Bat. Alii: *quo nuncupatur aeternitas.* [*O.*]

ubinam conveniat etc.] Ita Fulv. Urfinus. Cod. MS. *ubinam convenire.* quod in textum revocavit Editor Lugduno-Batavus, ut fenfus fit: *ubinam convenire oporteat homines,* quod fupplendum ex praecedentibus. Meurfius mavult: *ubinam conveniret.* [*O.*]

Cap. LXXIII. — Sed caufa in hujusmodi vertimur foli?] Ita, fenfu flagitante, optime emendavit Editor Lugd. Bat. Cod. MS. et editio Elmenhorftii: *fed caufa in hujusmodi vertitur fola?* vitiofiffime et nullo fenfu, unde Fulv. Urfin. conj. *in hujusmodi vertitur folo?* Sed unice vera editoris Leidenfis emendatio, ut fequentia docent. [*O.*]

Quid vos Aegyptiaca numina, quibus Serapis atque Ifis eft nomen, non poft Pifonem et Gabinium Confules in numerum veftrorum retuliftis Deorum?] Tertullian. Apologet. Cap. VI. *Serapidem, et Ifidem, et Harpocratem cum fuo Cynocephalo, Capitolio prohibitos inferri, id eft curia Deorum pulfos, Pifo et Gabinius Confules, non utique Chriftiani, everfis etiam aris eorum abdicaverunt, turpium et otiofarum fuperftitionum vitia cohibentes. His vos reftitutis fummam majeftatem contuliftis.* [*Herald.* et *Elmenh.*] Conf. eundem Tertull. adv. Nation. I. C. 10. Annus Confulatus A. Gabinii et L. Calpurnii Pifonis eft annus U. C. 696., ante Chriftum natum 58. Vid. Almeloveen. Faft. Confular. pag. 99. Hoc anno et plus femel Senatus eorum divorum fana, quae privatim nonnulli exftruxerant, demoliri juffit, quod ea numina non magnopere aeftimabat. Sed mox vincente populari factione cultus eorum reftitutus, ac primo quidem templa eorum extra pomoeria

posita, teste Dione Cass. Lib. XLII. Cap. 47. ubi vid. Reimar. Tom. I. pag. 252. donec Hirtio et Pansa Coss. anno U. C. 711. a Triumviris Caesare Octaviano, Antonio et Lepido novum templum iisdem numinibus decretum fuit, ut memorat idem Dio Lib. XLVII. Cap. 15. pag. 501. ed. Reimar. Conf. Augustin. de Civit. Dei XI. 14. Lucan. Pharf. VII. 83. Boettiger. V. Cl. in Sabina pag. 199 seqq. et qui totam istorum sacrorum historiam fuse docteque explicat, Gisb. Cuper. in Harpocrat. pag. 149 seqq. [*O.*]

Quid? Phrygiam matrem, cujus esse conditor indicatur vel Midas, vel Dardanus] Sequitur h. l. Arnobius Clementem Alexandr. apud quem in Protrept. ad Gent. Cap. V. pag. 12. ed. Potter. haec leguntur: Ὄλοιτο οὖν ὁ τῆςδε ἄρξας ἀπάτης ἀνθρώποις· εἴτε ὁ Δάρδανος, ὁ μητρὸς θεῶν καταδείξας τὰ μυστήρια· εἴτε Ἠετίων, ὁ τὰ Σαμοθρακῶν ὄργια καὶ τελετὰς ὑποστησάμενος· εἴτε ὁ Φρὺξ ἐκεῖνος ὁ Μίδας, ὁ παρὰ τοῦ Ὀδρύσου μαθὼν, ἔπειτα διαδοὺς τοῖς ὑποτεταγμένοις ἔντεχνον ἀπάτην. Cf. Diodor. III. 58. (ibique Wesseling.) Dionys. Halic. Antiq. Rom. I. pag. 55. [*Elmenh.*] Add. Justin. XI. 7. *Post hunc* (Gordium) *filius Mida regnavit, qui ab Orpheo sacrorum solemnibus initiatus, Phrygiam religionibus implevit: quibus tutior omni vita quam armis fuit.* Conf. Perizon. ad Aelian. V. H. III. 18. De *Dardano* vide supra ad Lib. I. Cap. LII. Pro *indicatur* ed. Lugd. Bat. habet *judicatur.* [*O.*]

cum Hannibal Poenus res Italas raperet — — — et nosse et scire coepistis] Cic. de Harusp. Resp. Cap. XIII. (pag. 344. ed. Fr. A. Wolf.) *Hac igitur* (Sibylla) *vate suadente quondam, defessa Italia Punico bello atque ab Hannibale vexata, sacra ista majores nostri adscita ex Phrygia Romae collocaverunt: quae vir is accepit, qui est optimus populi Romani judicatus, P. Scipio; femina autem, quae matronarum castissima putabatur, Q. Claudia.* [*Elmenh.*] *Res rapere* propria locutio. Virgil. Aen. X. 14.

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Quem in locum Servius: *Veteres laedere, res rapere dicebant, etiamsi rapinae nullum crimen existeret; similiterque satisfacere res reddere dicebant.* Sic *res repetere*, τὰ δίκαια αἰτεῖν, et τὰς δίκας αἰτεῖν, ut vertit Dionysius Halicarn. [*Heraldus.*] *Res rapere* respondet Graecorum ἄγειν καὶ φέρειν. [*O.*]

Sacra Cereris matris — — — — obtentum est, ut Graeca dicantur etc.] Cicero pro Balbo Cap. XXIV. *Sacra Cereris summa majores nostri religione confici ceremoniaque voluerunt: quae quum essent adsumta de Graecis, et per Graecas semper*

ſunt curata ſacerdotes, et Graeca omnia adpellata. Cf. Valer. Max. Lib. I. Cap. I. et Feſt. v. *Graeca ſacra,* ibique Dacer. [*O.*]

Apollinis nomen Pompiliana indigitamenta neſcire] Servius ad Virgil. Georg. I, 21.

Dique Deaeque omnes, ſtudium quibus arva tueri.

Nomina haec, inquit, numinum in indigitamentis inveniuntur, id eſt, in libris Pontificalibus, qui et nomina Deorum, et rationem ipſorum numinum continent. Gloſſae Philoxeni: *indigitamenta, ἱερατικὰ βιβλία.* [*Herald.*] Mearſ. pag. 85 ſeq. Ol. Borrich. Cogitat. pag. 129. Cf. G. J. Voſſii Etymol. Rom. et Joſ. Scaliger. ad Hymn. Orphei in ejusdem Poematibus pag. 180. Idem quod Arnobius de Apolline, de Venere ſcribit Macrobius Saturn. I. Cap. XII. *Cincio etiam Varro conſentit, affirmans, nomen Veneris ne ſub regibus quidem apud Romanos vel Latinum vel Graecum fuiſſe, et ideo non potuiſſe menſem a Venere nominari. Neque in carminibus Saliorum Veneris ulla, ut ceterorum coeleſtium, laus celebratur.* Conf. intpp. ad Varron. pag. 136. ed. Bip. [*O.*]

poſt autem aliquando] Editio princeps Sabaei: *poſt autem aliquanto.* Sed nil mutandum. Senſus flagitat *aliquando*, i. e. aliquo incerto tempore. Nam cultus illorum numinum inſtituebantur alii breviori, alii longiori temporis intervallo. [*O.*]

qui ad ejus nos cultum ab rebus opinabilibus avocaret] *Res opinabiles,* i. e. vanae, in opinione tantum hominum fundatae. *Verum cultum* mavult F. Urſin. [*O.*]

Cap. LXXIV. — ſoſpitator] Amat hanc Chriſti appellationem Arnobius. Vide Caput ſequens et Lib. I. Cap. LIII. *Deus ab incognitis regnis, et ab omnium principe Deus ſoſpitator eſt miſſus.* Conf. Lactant. Lib. IV. Cap. XXVI. [*Elmenh.*]

autumnitas] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XXI. [*O.*]

nullis poteſt] Ita Fulv. Urſinus. Cod. MS. *nullis potens,* quod defendere conatur Stewechius. Sed tum hiat oratio et verbum finitum deſideratur. [*O.*]

conſequi. Quid oporteat fieri, quando, vel quo genere; ipſe rerum cunctarum pater moderator, et dominus ſcit ſolus] Ita editores omnes, excepto Lugd. Batavo, qui ita legit et diſtinguit: *conſequi quid oporteat fieri, quando, vel quo genere. Ipſe rerum cunctarum pater moderator, et dominus ſcit id ſolus.* Equidem mutandi cauſam nullam video. [*O.*]

Cap. LXXV. — In infinitis perpetuis ſeculis nihil omnino dicendum eſt ſerum.] Haec eſt egregia emendatio Th. Canteri, merito a ſequentibus editoribus in textum recepta. Cod. MS. *nihilominus dicendum eſt verum,* vitioſiſſime. Ceterum rationem, cur iam ſero miſſus ſit ſoſpitator, pulchre reddunt Theodoretus contra

Graec. Orat. VI. Eufebius Demonftr. Evangel. Lib. VI. Cap. X. Gregor. Nyffen. Cath. Orat. p. 39. Leo Serm. III. de Nativ. Domini, Chryfologus Serm. XVIII. pag. 75. [*Elmenh.* et *O.*]

immoderata continuatio feculorum] Vox Lucretiana, qua faepius utitur. Lucretius Lib. I. vs. 1012.

Aut etiam, alterutrum nifi terminet alterum eorum
Simplice natura, et pateat tantum immoderatum etc.

Sic Cicero de Nat. Deor. Lib. II. Cap. XXV. Euripidis verfum ex incerta Tragoedia fic interpretatur:

Vides fublime fufum, immoderatum aethera;

immoderatum aethera; i. e. immenfum, τὸν ἄπειρον αἰθέρα. [*Herald.* et *Nourrius.*]

fuiffe homines olim Semideos, Heroas, cum immanibus corporibus atque vaftis] Vide quae congeffit Hieron. Magius Lib. II. Mifcell. Cap. 4. [*O.*]

Stentoreos legitis edidiffe vagitus] Adagium tractum a Stentore, Graecorum vocaliffimo, cujus mentio ap. Homerum Il. V. 785 fqq. et natum ab eodem proverbium: *Stentore clamofior.* Juvenal. Sat. XIII. vs. 112.

Tu mifer exclamas, ut Stentora vincere poffis.

Cf. Dionis Chryfoft. Orat. Tarfic. I. Cod. MS. habet: *centenarios*, unde Meurfius fecit: *certe varios edidiffe vagitus.* [*Elmenhorft.*]

quorum offa variis in regionibus eruta etc.] Vide Herodot. Lib. I. Cap. 68. A. Gellius Lib. III. C. 10. Solin. Cap. XV. Phlegont. Trallian. in Mirabil. Servium ad IX. Aeneid. p. 578. Juvenal. Sat. XV. Glycam pag. 370. [*Idem* et *Stewech.*]

fecerunt fidem] Fulv. Urfin. conj. *fecerint*, non male. [*O.*]

Cap. LXXVI. — Cum ergo, inquitis, omnipotenti ferviatis Deo, cur perfecutiones patitur perpeti vos tantas?] Hoc argumento plurimum utebantur gentes, ut conftat ex fcriptoribus ecclefiafticis, qui ei abunde fatisfecerunt. Eufebius Hift. Eccl. Lib. V. Cap. II. Οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι (τῶν ἐθνῶν) καὶ κατὰ ποσὸν συμπαθεῖν δοκοῦντες ὠνείδιζον πολὺ λέγοντες· ποῦ ὁ θεὸς αὐτῶν, καὶ τί αὐτοὺς ὤνησεν ἡ θρησκεία, ἣν καὶ πρὸ τῆς ἑαυτῶν εἵλοντο ψυχῆς; Cf. Minuc. Fel. Octav. Cap. XII. Juftin. Martyr. Apolog. I. pro Chriftianis p. 34. Clemens Alexandr. Lib. XI. Stromat. pag. 216. 217. Gaudentius in praefat. ad Benevol. p. 46 et 47. Eufeb. Demonftr. Evangel. Lib. X. Cap. VIII. Lactantius Lib. V. Cap. XXII. [*Herald.* et *Elmenh.*]

cumque illis fedes conftituatis facras] Ita MS. et editio Lugd. Bat. Alii e conjectura Fulvii Urfini: *aedes — — — facras.* [*O.*]

acerras omnes thuris plenis conſiciatis altaribus] Pro *conſiciatis* ſcribendum exiſtimo *conjiciatis*, id eſt acerras ipſas thuris in aras infundatis, nec tantum eminulis digitis injiciatis. Nam qui Deos religioſius venerari volebant, thus ingerebant aris, neque acerra tantum, ſed plena lance effundebant, et quaecunque alii in cultu Deorum mediocriter faciebant, ea omnia ὑπερβολικῶς iſti et luxurioſe praeſtabant. Hecatombas igitur mactabant, altaria thure cumulabant, vinum largiſſime effundebant. Vel poſſit etiam legi *acervos omnes thuris*, quam loquendi rationem uſurpat infra Lib. VII. Tibullus IV. El. VI. 1.

Natalis Juno, ſanctos cape thuris acervos,
Quos tibi dat tenera docta puella manu.

Martialis:

Conſumſi ſalſasque molas, et thuris acervos
Grex mihi decrevit, dum cadit agna frequens. [*Herald.*]

Emendationem in textum recepit editor Lugd. Bat. At idem Heraldus in Curis ſecundis legendum cenſet: *Acerras omnes thuris plenas etc.* Diſſentiunt Grammatici veteres non minus quam recentiores eruditi in conſtituenda ſignificatione vocis *acerra*. Feſtus: *Acerra, ara, quae ante mortuum poni ſolebat, in qua odores incendebantur: alii dicunt, arculam eſſe thurariam, ſcilicet, ubi thus reponebant.* Cum Feſto conſentit etiam G. Jo. Voſſius in Etymologico Rom. *acerram* interpretans arulam, ſive vaſculum aeneum, in quo odores incendebantur, et hoc ſenſu *acerram* pro ipſo thuribulo dictam legi apud Martian. Capellam de Nuptiis Philolog. Lib. II. pag. 46. ed. Bernenſ. *Acerra autem multo aromate gravidata eademque candenti manus virginis onerantur.* Nota *candentem* (ſcil. igne) *acerram*. Sic etiam in XII Tabulis Tab. X. lege 12. *Nei loncai coronai, neive acerai preferuntor* intelligendae ſine dubio non arcae thurariae, ſed ipſa thuribula ſive foculi ardentes ac fumantes, in funeribus praeferri ſoliti. vid. not. Funccii pag. 453. Quae interpretatio ſi vera eſt, *conficiatis* mihi videtur ſaniſſimum eſſe. Nimirum *conficere* i. q. conſumere, ſcil. adolendo vel ſuffiendo, *ganze Rauchfäſſer ausbrennen.* Ita Cicero de Divin. II. 57. *Quae vetuſtas eſt, quae vim divinam conficere poſſit.* At vero Jani et Mitſcherlich. ad Horat. III. Od. VIII. 2 ſeq. et nuperus editor König. ad Perſii Sat. II. 5. *acerram* interpretantur arculam thurariam quadratam, ac de aere plerumque eleganter factam, unde thus promebatur et in ignem injiciebatur, (*das Weyhrauchkäſtchen,*) probe diſtinguendam a thuribulo, in quo thus incendebatur. Quam ſi ſequamur explicationem, in loco noſtro omnino legendum erit: *conjiciatis.* [*O.*]

quibus quotidie vos agunt etc.] Cum praeceſſerit *agimus*, Stewechius ad evitandam ingratam τοῦ *agere* repetitionem legendum putat *vos ſubigunt* vel, quod antiquius, *ſubagunt*. Quid ſi legamus *vos angunt?* [*O.*]

amiſſionem pignorum] *Pignora* non de liberis tantum, ſed etiam de parentibus. Ita Tertullian. de Idololatr. Cap. XII. *Jam tunc demonſtratum eſt nobis, et pignora. et artificia, et negotia propter Dominum derelinquenda, cum Jacobus et Joannes, vocati a Domino, et patrem navemque reliquerint.* Sermo nimirum de eo, qui patrem ſepeliendi tempus neglexit, ut ad Chriſtum accederet. [*Prior.*] Quintilian. Inſt. VI. C. I. §. 24. *Affert in his momentum et aetas, et ſexus, et pignora; liberi dico et parentes et propinqui.* [*O.*]

in carunculae hujus folliculo conſtitutis] Nonius: *Folliculum Lucilius poſuit pro corpore* (*Lib. XXVI.*). *Ego ſi quis ſum, et quo folliculo ſum indutus, non queo.* Arnob. in Pſalm. 149.: *In extenſione follis noſtri corporei.* Tertullian. Apolog. Cap. ult.: *Tunde, tunde Anaxarchi follem.* [*Elmenh.*] Stoicorum familiaris locutio. Vide Gataker ad Antonin. Comment. VIII. §. 37. p. 309 ſq. ed. Lond. et Böttiger. V. Cl. in Sabina pag. 318. [*O.*] Sic Graeci θύλακον uſurpant. Theodoretus de Martyrib. Lib. VIII. οὐδέ γε Ἀνάξαρχος ἐκεῖνος, ὃς ὑπέροις πτισσόμενος σιδηροῖς ἔλεγεν ὥς φασιν· Πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον· Ἀνάξαρχον γὰρ οὐ πτίσσεις. quod ex Diogene Laertio ſumſit Lib. IX. in Anaxarcho, ubi ita legitur: Πτύσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον γὰρ οὐ πλήττεις. Ad verbum expreſſit Tertullianus Apologetico Cap. ultimo: *Anaxarchus, cum in exitium ptiſſanae pilo contunderetur: Tunde, tunde, ajebat, Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis.* Atque ut hi *follem* dixere, ſic Varro *corticem* in Tithono περὶ γήρως: *Sic invita matura anima corporeum corticem facile reliquit.* [*Scaliger ad Catalect. Virgil. pag. 301.*] Conf. Petav. ad Themiſt. Orat. XVII. pag. 724. [*O.*]

Quinimmo edocti ſumus minas omnes, quaecunque ſunt, parvi ducere, atque aeſtimare Fortunae] Locus facillimus, quem fruſtra interpolare voluerunt. Nam hoc ait Arnobius: Quinimmo edocti ſumus minas omnes Fortunae, quaecunque tandem illae minae ſint, parvi ducere et aeſtimare. Hujus igitur loci obſcuritatem peperit dictionis trajectio, *Fortunae* ſcil, unde ſequentium verborum depravatio ſecuta eſt. [*Herald.*] Meurſius ſic diſtinguit: *parvi ducere atque aeſtimare. Fortunae ac ſi quando.* male. [*O.*]

Ac ſi quando ingruerit vis quaepiam gravior, quam finem neceſſe ſit conſequi, eam nec timere nec fugere, quo

facilius etc.] Ita locum optime disposuit Heraldus, qui in editionibus prioribus vitiosissime ita legitur: — — — *consequi adscribere infortunio: voluptatem nec timere nec fugere.* ubi verba *adscribere infortunio* dubio procul orta sunt a librario verba praecedentia *aestimare fortunae* in margine male interpretante, et in tertio casu accipiente, cum sit secundus, ad sequentia dein verba, *nec poenam vexatio inferet*, adscribente in eodem margine: *sed voluptatem.* Editor Lugd. Bat. refingit: *qua finem necesse sit consequi vitae, eam nec timere* etc. Sed *finis* absolute i. q. mors, ut saepissime. [*O.*]

Cap. LXXVII. — in carcerem hominem datum quaestionum etc.] Ita correxit Fulv. Ursinus, optime. Cod. MS.: *in carcerem hominem natum, ingressum quaestionum* etc. corrupte, nam *ingressum* manifestum glossema est. [*Herald.*] Alii, v. c. Elmenhorst. in ed. Hanov., *in carcere hominem damnatum.* Ut Arnobius *carcerem*, ita corporis hanc, qua animam detinet, mansionem *antrum* dicit Empedocles ap. Aeneam Gaz. in Theophrasto; *vincula*, δεσμὰ, Arrianus in Epict. Lib. I. Cap. IX. *tunicam* aut *indumentum* Nemesius de Nat. Hom. Cap. III. etc. Vid. C. Barth. Adversar. Lib. XLII. Cap. XII. pag. 1873 sq. [*O.*]

sceleratam caecitatem] Ita Virgil. Georg. II. 256. *sceleratum exquirere frigus*, i. e. noxium, molestissimum. et Rutil. Itin. I. 53.:

Obruerint citius scelerata oblivia solem.

ubi vid. intpp. Conf. C. Barth. Advers. Lib. XXV. Cap. XV. pag. 1246. [*O.*]

lancinatis et divexatis] Glossae: *Lancino*, Συννάζω. Papias: *Lancinare, trucidare, lacerare.* Prudent. περὶ Στεφάνων:

Hoc omne quod lancinamur non dolet. [*Elmenh.*]

Vid. supr. ad Cap. VIII. et ad Lib. I. Cap. XLI. Pro *divexatis* ed. Lugd. Bat. dedit *diu vexatis* ex MSto. [*O.*]

quantum instatis — — — — tantum artis et gravibus relevatis nos vinculis] Stewech. leg. censet: *quanto instatis — — — — tanto artis*, id est *tanto magis arctis. Magis, plus, melius* etc. saepius omittitur ap. Latinos ad consuetudinem Graecorum. Ita Lib. I. Cap. LVII.: *fidem vicinis et finitimis, quam spatiorum inesse longinquitate distantibus.* Idem Stewechius pro *vinculis* legisse videtur *telis.* Quod si e Cod. MS. fluxit, non plane rejiciendum arbitror, nimirum a *tela, ae.* Ceterum cum nostro loco bene comparat Elmenhorst. Cic. Tusc. I.: *Nos vero, si quid tale acciderit, ut a Deo denuntiatum videatur, ut exeamus a vita laeti, et agentes gratias pareamus, emittique nos e custodia, et levari vinculis arbitremur.* [*O.*]

Cap. LXXVIII. — aliquid et ſine ratione faciendum eſt] Nempe, ubi ratio deficit, ibi ſola fiducia in Deum repoſita, et obſequio voluntati ejus ab ipſo declaratae unice ſubjecto agendum eſt. Conf. Enchir. XXXII. 3., ubi Epictetus praecipit, de iis rebus Deum eſſe conſulendum, ubi agendum nobis eſt, nec tamen, quid conſilii capiamus, ulla ratione aut arte humana adſequi valemus; ubi *οὔτε ἐκ λόγου, οὔτε ἐκ τέχνης τινὸς ἄλλης, ἀφορμαὶ δίδονται πρὸς τὸ συνιδεῖν τὸ προκείμενον.* [*Schweighäuſer ad Epictet. Fragm. No.* 181.]

ut Epictetum dixiſſe approbat Arrianus] Videtur reſpexiſſe Arnobius ad Commentariorum Arriani Lib. I. Cap. XII. ubi Epictetus docet: Oportere hominem in omnibus Deum ſequi, illiusque voluntati ſe ſubmittere, etiamſi conſilia ejus et utilitatem eorum, quae Deus praeceperit, non penitus perſpecta habeat. [*O.*]

nominis] Fulv. Urſinus *numinis.* male. [*O.*]

eſſe nolimus atque adnitimur verum] Ed. Lugd. Bat.: *eſſe nolimus atque abnutemus verum.* Sed nil mutandum. *adnitimur,* ſcil. *non eſſe,* quod ex praecedente *eſſe nolimus* ſubintelligendum. Talis anacoluthiae exempla apud noſtrum ſupra jam obſervata. Sed praeſtat legere *abnitimur* cum Gesnero in Theſauro, qui hoc Arnobii exemplum tanquam *ἅπαξ λεγόμενον* citat. [*O.*]

inimicae mortis reperiamur in faucibus] Vid. ſupra ad hujus Libri Cap. LIII. in fine et C. Barth. ad Stat. Achilleid. II. vs. 176. Vol. III. pag. 1729. [*O.*]

ANNOTATIONES

IN

LIBRUM III.

Cap. I — Neque enim ſtare ſine aſſertoribus non poteſt religio Chriſtiana] *Stare* h. l. ſignificat permanere et perdurare, ut ap. Virgil. Aen. IV. 539.:

Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti.

Sueton. in Oth. Cap. V. *Neque enim diſſimulabat, niſi principem ſe ſtare non poſſe nihilque referre, ab hoſte in acie, an in foro ſub creditoribus caderet.* Vet. interpres Libri Eccleſiaſt. (Jeſu Siracidae) Cap. XL.: *Fides in ſeculum ſtabit.* [*Elmenh.*] Cod. MS. habet: *Neque enim reſtare etc.* quod defendere conatur Meurſius in Append. et Salmaſ. in Exercitt. Plin. ad Solin. pag. 21. *reſtare*, verbum antiquum pro *ſtare*, *permanere*, adſtruens exemplo Propertii III. El. VIII. 31.:

Dum vincunt Danai, dum reſtat barbarus Hector.

Idem tamen retractaſſe videtur hanc ſententiam; nam in editione Lugd. Bat. locum ita dedit: *Neque enim res ſtare ſine aſſertoribus non poteſt, et religio Chriſtiana.* ubi *et* eſſet i. q. id eſt. Vide ad Lib. II. Cap. LXX. notam Stewechii. Et omnino nihil probat locus ille Propertii. Nam ibi *reſtat Hector* eſt i. q. reſiſtit, obnititur, repugnat. Quae Heraldus ad hunc locum profert, merae argutiae ſunt. Alii interpungunt: *Neque enim — — — — Religio Chriſtiana?* male. Nam *neque enim* nunquam poteſt ſtare in exordio interrogationis. [*O.*]

ad fidem illius abrogandam] Cod. MS.: *ad finem illius adrogandam.* Peſſime. [*Meurſ. in Append.*]

Cap. II. — Poſſumus interim dicere] *interim* i. q. Graecorum τέως, *für jetzt, für einmal.* Ita Tacit. Annal. I. Cap. 5.:

duobusque insuper adolescentibus, qui rempublicam interim premant, quandoque distrahant. ubi vid. Oberlin. [*O.*]

Deus primus] Nourrius putat, Arnobium Deum patrem *primum* appellasse respectu Dei filii, i. e. Christi. Sed *Deus primus* nihil aliud est quam Deus omnium rerum principium, fons, origo. [*O.*]

Cap. III. — nominatim cum principibus adorare] *Cum principibus*, id est *juxta*, *prope principes*, *pari cum illis honore.* Ita Stat. Achill. I, 13.:

— — — — *meque inter prisca parentum*
Nomina, cumque suo memorant Amphione Thebae.

ubi vid. C. Barth. Vol. III. pag. 1590 sq. et Vol. I. pag. 20. [*O.*] *Adoratio* regibus etiam attributa: unde *sacram purpuram adorare* passim. [*Herald.*] Conf. Elmenhorst. ad h. l. et Arntzen. ad Mamertini Genethliac. Maximin. Cap. XI. in Panegyr. Vet. Vol. I. pag. 142. [*O.*]

Et hoc quidem a nobis fuerit ita prolatum, si modo liquet et constat praeter ipsum regem et principem esse alia etiamnum capita] Secutus sum emendationem editoris Lugd. Bat. Codex MS. habet: *esse alia non capita*, quod merito suspectum viris doctis. Gelenius ed. *non esse alia capita.* Meursius pag. 87. *esse nonnulla capita.* Alii: *esse alia nova capita.* Tuetur autem Heraldus, putans, *alia non capita* dici ab Arnobio plebem deorum praeter caput et principem. Mihi *non* profectum videtur a librario vocem *capita* male intelligente. Nimirum *capita* h. l. minime sunt principes, primores Deorum, sed contra Dii minorum gentium, plebs Deorum, ut in sequentibus dicit, quasi proletarii et capite censi. Ita saepissime apud Romanos *caput* dicitur cum quodam contemtu et irrisione, v. c. *turpe caput*, *lepidum caput.* Ita *gregis capita* non arietes, sed quae totum gregem efficiunt. Vide Gesner. in Thesauro. Facessat itaque C. Barthius Adversar. Lib. XLIII. Cap. VI. pag. 1935 sq. legens *monoptota*, quasi Arnobius alluserit ad monoptota Grammaticorum, id est *nomina, quibus unus tantum casus est, ut sponte*, quod ab hoc loco alienissimum. [*O.*]

illa et simulacra velitis ostendere] Constructio vere Arnobiana. Miscet enim et trajicit saepe particulas istas. [*Heraldus.*] Ed. Lugd. Bat. *et illa simulacra etc.* [*O.*]

quae intelligitis vos quoque, sed recusatis et renuitis confiteri] Sic edidi cum Heraldo in Curis secundis, qui ita correxit ex MS. ubi legitur *ses* pro *sed recusatis.* Alii: *et renuitis*, omisso *recusatis*, quod Arnobio e Cod. Reg. primus restituit Stewechius: Heraldus autem in editione sua de glossa suspectum habet; male, opinor: nam Arnobium talia verba idem significantia conjungere

ſaepiſſime ipſe obſervavit. Idem in editione ſua legendum cenſet: *nec renuitis*, quia, inquit, ipſi gentiles neutiquam diffitebantur, ſimulacra illa a fabris eſſe compoſita ex aere, luto, argento. Sed ipſe, ut vidimus, retractavit hanc ſententiam in Curis ſecundis. Salmaſius edidit: *at recuſatis et renuitis etc.* [*O.*]

nominis] Meurſius conj. *numinis.* [*O.*]

Cap. IV. — adſtipulamur, acquieſcimus, connivemus] *connivemus* addiderunt e MSto Heraldus et Stewechius. [*O.*]

dubitabile iſtud ambiguumque configimus] Meurſius mavult *conficimus.* Sed ſignificantius eſt *configimus* quaſi telis. [*O.*]

an haec ipſa ſibi diebus impoſuerint luſtricis] Ita Meurſius et Heraldus, probante editore Lugd. Bat. Recte. *Dies* enim *luſtricus is eſt, quo infantes luſtrantur et nomen accipiunt; is erat apud Romanos maribus nonus, feminis octavus,* teſte Macrobio Sat. I. Cap. XVI. Feſto, Plutarcho. Apud Graecos autem decimus, ut liquet ex Harpocratione, Suida, Heſychio, Auctore Proverbiorum, Ariſtophanis Scholiaſte et aliis, nonnunquam et ſeptimus. Vide Meurſ. pag. 87. Cod. MS. *diebus — — — ludibriis,* quod unus tuetur Stewechius accipiens pro *diebus ludicris,* ut *dies autumnos* pro autumnales. Vid. ſupra ad Lib. I. Cap. XXI. Gelenius leg. *diebus ludicris*, quod defendit C. Barth. Adverſar. Lib. XLIII. Cap. VI. *ludicros dies* intelligens de diebus, quibus ludi ſacraque Deo cuilibet fiebant. Fulv. Urſinus: *de rebus — — — ludicris.* Sed unice vera Meurſii emendatio. [*O.*]

videbatis] Meurſius et Heraldus legendum cenſent *videratis,* quia ſequitur *noratis.* Sed tales temporum ἐναλλαγαὶ frequentes apud Arnobium. [*O.*]

Cap. V. — nominibus appellentur his etiam, quibus eos populares cenſeri popularis vulgaritas ducit] Ejiciunt nonnulli vocem, quam exiſtimant ſuperfluam et inutilem, *populares.* Sed hanc lectionem afferit etiam MS. Reg. ubi ſcriptum perperam *popularem.* Atque haec luculenter explicant ea quae praeceſſerunt: *eſſe alia (non) capita, quae digeſta et ſeparata per numerum, velut quendam populum plebejae multitudinis faciant.* Hinc igitur eos appellat *populares,* quaſi plebejos et non illo primo loco. Lactantius Lib. I. Cap. V.: *Antiſthenes multos quidem eſſe populares Deos, unum tamen naturalem, id eſt, ſummae totius artificem.* [*Herald.*] C. Barthius in Adverſariis Lib. XLIII. Cap. VI. pag. 1937. legendum cenſet: *nominibus appellentur his etiam, quibus eos populatim cenſeri popularis vulgaritas ducit.* Non male. [*O.*]

unde tamen vobis, quae nominibus his cenſum complent] Ita e Cod. Reg. edidit Heraldus, niſi quod *ſenſum,* quod erat in membranis, mutavit in *cenſum.* Sed, ut recte obſervat C.

Barthius in Adverf. l. l., illud *quae* non habet ad quod referatur, nifi dicamus, Arnobium properanter fcribentem in animo habuiffe *numina*, cum tamen in antecedentibus fcripferit *Dii*. Melius itaque Fulv. Urfinus: *qui nominis hujus cenfum complent*, id eft, qui digni funt, ut in cenfum nominis hujus, fcil. Deorum, referantur. Alludit nimirum Arnobius ad cenfum Romanorum. Ita *cenfum patrum, equitum complere* dicitur de eo, qui fatis habet pecuniae, ut in album patriciorum vel equitum poffit infcribi: quam loquendi rationem non intelligentes Sabaeus et Gelenius ediderunt: *quae nominis hujus fenfum complent*. C. Barthius in Adverf. l. l. putat legendum: *Unde tamen quaefo nominibus his cenfum complent*. Meurfius: *unde tamen vobis quaefo nominis hujus cenfum complent?* Stewechius legit: *unde tamen vobis cognominis hujus cenfum complent*, Editor Lugd. Bat. locum fic refingit: *unde tamen vobis fcire* (fcil. *eft*), *quot nominis hujus cenfum compleant*. Mihi *vobis* videtur cum fequentibus verbis, *an funt aliqui vobis etc.*, ingratam efficere repetitionem, et, fi quid tentare liceat, locum ita mutarem: *unde tamen noftis, qui* vel *quot nominibus fuis cenfum compleant*. *Cenfum* intelligo album, cui Deorum nomina inferuntur, *das Götterregifter*. Verterem itaque: *Woher wifst, kennt ihr alle diejenigen, die mit ihren Nahmen das Götterregifter anfüllen?* Vel etiam ftare poteft *his*, fcil. nominibus plebejis, minorum gentium, de quibus in antecedentibus egerat Arnobius. [*O.*]

populofitas fumma fit] *Populofitas* pro frequentia, ut *populofus*, declinantis Latinae linguae vocabula, ufurpata Apulejo, Solino, Vegetio, Ammiano Marcellino. Vid. Voff. de Vitiis ferm. et Ol. Borrich. Cogitt. p. 197. [*O.*]

an funt aliqui vobis incogniti nomine in ufum aliquando notitiamque perlati?] Recepi in textum emendationem hanc fagaciffimam, et, ut mihi quidem videtur, veriffimam C. Barthii in Adverfar. Lib. XLIII. Cap. VI. pag. 1937. „Interrogat fcil. Ar„nobius fuos adverfarios: unde fciant, omnia fe Deorum nomina „fcire? unde ipfis conftet, plures Deos non effe, quam ipfi colant, „et an unquam aliquibus, incognitis nomine, numerus ille ab ipfis „inftitutus fuerit auctus. Non poterant hinc elabi quomodocun„que balathrones illi. Nam fingulis gentibus devictis nova numi„na a Romanis erant confecrata. Et poffibile non erat ipfis docere „certum numerum, vel Deorum eorum, quos adorabant, nedum „omnium, quorum numerus per ipfos infinitus effe poterat. Haec „fententia clare a fequentibus confirmatur. *in cognitione* fuit in fcri„pto libro; unde nos *incogniti nomine* fecimus. *one* enim *nomine* „eft abbreviatione vetufta. Et de nominibus Deorum hic eft „omnis quaeftio, ut et de numero.“ Haec Barthius. Recte. *Dei*

incogniti nomine ſunt itaque illi, quorum notitia aliqua ad homines pervenit, ſed de quorum nomine, numero, poteſtate etc. ambigitur, ut Dii Novenſiles, Penates, Conſentes, Lares etc. de quibus infra Cap. XLI. ſeq. Talis erat etiam Θεὸς ille ἄγνωστος Athenienſium, cujus aram D. Paulus inſpexit. Vid. Act. Apoſt. XVII. 23. *In cognitione*, quod in MS. legitur, multo melius eſt, quam *in cognitionem*, quod ſubſtituere voluerunt Meurſius et editor Lugd. Bat.; nam *in cognitione* penderet a praecedenti *ſunt*. *Sunt in cognitione vobis* idem itaque eſt quod *ſunt vobis cogniti*. At *in cognitionem* et *in notitiam perferri* plane unum idemque eſt. Novimus quidem, Arnobium ſaepiſſime talia verba idem ſignificantia conjungere. Sed h. l., ſi quid video, verba *in uſum aliquando notitiamque perlati* maniſeſte disjungit a praecedentibus *in cognitione*. Stewechius legendum ſuſpicatur: *an ſunt aliqui vobis in cognitionem quam in uſum notitiamque perlati*, ſuppreſſa ſcil. particula *prius*, quam ſaepius omitti ab Arnobio, ipſe Stewechius docet ſupra ad Lib. II. Cap. LXXVII., ita ut *cognitio*, h. e. plena et perfecta Deorum ſcientia, diſtinguatur ab obſcura tantum eorum *notitia*. Pro *in uſum* Meurſius et Heraldus in Curis ſecundis malunt *in viſum*, male. *Uſus* eſt i. q. *cultus*. [*O.*]

Fingamus enim vos Deos mille percolere] Orpheus ap. Theophilum Lib. III. ad Autolycum Deos CCCLX confitetur. Varro ap. Tertullian. Apologet. Cap. XIV. trecentos Joves ſive Jupiteres. [*Elmenhorſt.*]

poteſt ut hoc amplius] *hoc amplius* ſcil. numero. Supra Lib. II. Cap. XXVIII. *ante annos plures, ſi velis dicere, vel octoginta, vel hoc amplius*, ubi ſuppl. tempore. Vide de hoc Ellipſi Sanct. Minerv. Lib. IV. Cap. IV. et Bünemann. ad Lactant. Inſt. Lib. VII. Cap. XIV. pag. 931. [*O.*]

pro parte conſimili] i. e. pro uno vero Deo, quem colimus. [*O.*]

Cap. VI. — ſacramenta nolle ſuſcipere caeterorum etc.] Apte utitur verbo militiae. Vegetius Lib. II. Cap. III.: *Feſtinant militiae ſacramenta ſuſcipere.* Gloſſae: *Sacramentum* — ὅρκος στρατιωτικός. [*Elmenh.*] Heraldus putat, Arnobium h. l. alludere ad morem, cute pungendi milites, ut hoc pacto militiae conſecratos et devotos ſe diſcerent, quae notae quaſi memoracula quaedam erant ſacramenti militaris, ut in myſteriis etiam notaculis quibusdam ſignabantur οἱ μεμυημένοι, quod *ſphragitidas accipere* dicit Prudentius in Martyrio Romani. Sed vide ſupra ad Lib. II. Cap. V. [*O.*]

devotas etenim mentes] Proprie. Nam devovebant ſe milites, ſeque totos Reipublicae aut Caeſari conſecrabant. Vegetius:

Jurant autem per Deum et per Chriſtum et per Spiritum Sanctum, et per majeſtatem Imperatoris, quae ſecundum Deum generi humano diligenda eſt, et colenda. Nam Imperatori, quum Auguſti nomen accepit, tanquam praeſenti et corporali Deo fidelis eſt praeſtanda devotio, et impendendus pervigil famulatus. Quare illi apud Dionem Lib. LIII. *σοὶ καθοσιώμεθα.* Nam *devovere* eſt *καθοσιοῦν*, ut recte interpretantur veteres gloſſae. [*Herald.*] Conf. Lipſ. ad Tacit. Ann. L. XV. C. 67. pag. 1005. ed. Oberlin. [*O.*]

et manus protendimus ſupplices] Profecto exiſtimo, hic eſſe gloſſema. Quorſum enim *ſupplices?* Hanc vocem adjecit aliquis, quum, unde haec eſſent translata, non intelligeret. Milites igitur quum citati paratos ſe ſacramento dicere vellent oſtendere, manus tendebant. Hinc igitur legendum exiſtimo: *et manus protendimus.* [*Herald.*]

neque aſpernamur, quocunque invitaveritis, accedere] Et hoc a militia petitum. Jurabant enim milites, ſequuturos ſe duces, quocunque ducturi eſſent. Dionyſius Halicarn. Lib. XI.: Ὁ *στρατιωτικὸς ὅρκος, ὃν ἁπάντων μάλιστα ἐμπεδοῦσι Ῥωμαῖοι, τοῖς στρατηγοῖς ἀκολουθεῖν κελεύει, ὅποι ποτ' ἂν ἄγωσιν.* Huc alludebat Horatius II. Od. XVII. vs. 9 ſqq.:

> — — — — *non ego perfidum*
> *Dixi ſacramentum: ibimus, ibimus,*
> *Utcumque praecedes, ſupremum*
> *Carpere iter comites parati.* [*Idem.*]

Saturnus, inquit, et Janus] *inquit,* ſcil. adverſarius, quem ſibi cauſam gentilium agere fingebat Arnobius. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. III. et XXXIV. obſervata, quibus h. l. addere liceat, quae mecum communicavit vir amiciſſimus Jac. Ochsnerus: „Heraldi obſervationem, *inquit* pro *inquiunt,* praeter Erneſt. Clav. „Cic. illuſtrant haec Bentleji ad Horat. I. Serm. IV. 79.: *Inquit* „perpetua forma eſt, ubi aliquid ex adverſo nobis objici et op„poni fingimus, ſive id ab uno, ſeu pluribus, ſive ab abſente, „ſeu praeſente fiat. Similiter *ait* (ut graec. φησὶ) indefinite po„ſuit idem Horatius I. Epiſt. XIX. 43." Fruſtra itaque ſollicitarunt hunc locum Fulv. Urſinus et Jo. Schefferus Argentoratenſis in Adverſariorum Libro inſerto Obſſ. Miſcell. Crit. Vol. IX. pag. 163. legi volentes *inquiunt.* [*O.*]

Aeſculapius atque alii ceteri] Ita ſcribendum pro *alii et ceteri* (ex emendatione Meurſii). *Alii ceteri* eſt Arnobiana phraſis. Infra Lib. VI. Cap. XI.: *ſuffragines, talos, membraque alia cetera et lignum, lapides atque oſſa, resque alias ceteras, quibus ſigna conſueta ſunt, et numinum ſimulacra conſtare.* [*Herald.*]

Conf. Oudendorp. ad Apulej. Met. VII. pag. 489. Editio Lugd. Bat. habet: *Aesculapius et ceteri.* [*O.*]

confingeretis] Pro *confinxissetis.* De hac Enallage scriptoribus istis usitata antea dicebamus. [*Herald.*] Vide supra ad Lib. I. Cap. LIV. [*O.*]

quae non modo illorum polluerent dignitatem, sed minime illos esse qualitatibus comprobarent adjunctis] Ita edidi ex emendatione Heraldi. Alii *comprobaretis.* [*O.*]

esse partem unam mares, partem esse alteram foeminas] Prudentius περὶ Στεφάνων:

Jubes, relictis patris et Christi sacris,
Ut tecum adorem foeminas mille ac mares,
Deos deasque, deque sexu duplici
Natos, nepotes, abnepotes, editos,
Ac tot stuprorum sordidam prosapiam. etc.

Conf. Lactant. Lib. I. Cap. XVI. [*Elmenh.*]

homines pectoris vivi] i. e. homines ingenii perspicacis et judicii liberi. Ita Plin. Paneg. Cap. XLIV. §. 6.: *Amas constantiam civium, rectos et vividos animos,* ubi vid. Arntzen. Idem Lib. VIII. Epist. VI. extr.: *Scio, quam sit tibi vivus et ingenuus animus,* ubi tamen nuperus editor Gierig. edidit *verus.* Plura exempla collegit J. Fr. Gronovius Obss. Lib. III. Cap. IV. [*O.*]

Tullius Romani disertissimus generis etc.] Catullus Carm. XLIX. 1.:

Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt, quotque fuere, Marce Tulli. [*Elmenh.*]

Ceterum hoc citatum e capite deperdito tertii libri Ciceronis de Natura Deorum ad calcem editionis suae pag. 325. rejecit Davisius. [*O.*]

perorata esset haec causa] Alii: *perorata esset et haec causa.* Sed sequor Davisium delentem copulam *et,* quam verbi praecedentis *esset* repetitus finis procreavit. [*O.*]

nec secundas, ut dicitur, actiones nobis ab infantibus postularet] Τὴν δευτερολογίαν, qua, si quid a primo actore, ὑπὸ τοῦ πρωταγωνιστήσαντος, omissum erat, addebat ὁ δευτεραγωνιστῶν ἤγουν δευτερολογῶν. [*Heraldus.*] *nobis ab infantibus,* scil. si comparemur cum Cicerone Romanorum eloquentissimo. [*O.*]

Cap. VII. — de hoc] i. e. propter hoc, ut saepe. Vid. Tursellin. de Particulis Ling. Lat. [*O.*]

oportere statui per Senatum, aboleantur ut haec scripta etc.] Hoc enim fiebat ex auctoritate Senatus. Vide Valer. Max. Lib. I. Cap. I. §. 12. Lactant. Inst. I. Cap. XXII. Augustin. de Civ. Dei Lib. VII. Cap. XXXIV. ibique L. Vives et Elmenhorst. ad

h. l. [*O.*] Ergo fieri poteſt, ut ſuperſtitioſis his Ethnicis debeatur, quod mutilus ſit tertius de Nat. Deorum liber. Fortaſſe tamen meticuloſi quidam Chriſtiani hac culpa non fuerunt immunes. Non alii certe, quam hi multos MStos a Lib. II. Cap. VI. ad Cap. XXXIII. mancos reddidere. [*Daviſ. ad Cic. de Nat. D. p. l.*]

erroris convincite Ciceronem, temeraria et impia dictave refellitote, redarguite, comprobate] Ita Editor Leid. e Cod. MS., niſi quod membranae pro *refellitote* habent *refellite*, quod Gelenius ita mutavit: *temeraria et impia dicta refellitote, redarguite, reprobate.* Stewechius autem locum luxatum credens, ita diſpoſuit: *erroris convincite Ciceronem, refellitote, redarguite, temeraria et impia dictitare comprobate,* quod valde placet, et vix mihi temperare potui, quin in textum reciperem. [*O.*]

Cap. VIII. — Nam conſueſtis in precibus, ſive tu Deus es, ſive Dea, dicere] Ita emendavit L. Carrio Emendd. Lib. I. C. III. in Lampad. Crit. Gruteri Vol. III. pag. 110. Hac ſcil. formula, SI DEUS, SI DEA, utebantur Romani in precationibus, quando ſive terra moviſſet, ſive aliud quid accidiſſet, de quo ambigebatur, qua cauſa, cujusque Dei vi ac numine effectum ſit. Vid. A. Gell. Noct. Att. Lib. II. Cap. XXVIII. ibique Gronov. Sollennis etiam formula, qua Dii tutelares urbium evocitabantur e civitatibus oppugnatione cinctis, ambiguo nomine, SI DEUS, SI DEA, ne videlicet alium pro alio nominando, aut ſexum confundendo, falſa religione populum alligarent. Vid. Macrob. Saturn. Lib. III. Cap. IX. et Briſſon. de formulis et ſollenn. Pop. Rom. verbis. Ceterum de confuſo ſaepiſſime apud antiquos deorum ſexu (v. c. Venere mare et foemina, *Luno* et *Luna*) vide Caſaubon. et Salmaſ. ad Aelii Spartiani Caracall. Cap. VII. Hiſt. Aug. Vol. I. pag. 720 ſeq. et, qui eos refutat, Seldenum de Diis Syris Syntagm. II. Cap. II. pag. 149 ſeq. Cod. MS.: *ſive tu Deus es, ſive tu Dea,* male. [*O.*]

nam neceſſe eſt corpora, ſi ſunt mares ac foeminae, inſignita eſſe generis diſtinctione] Haec eſt Cod. MS. lectio a Fulvio Urſino defenſa, quam neſcio qua de cauſa mutaverunt alii. Gelenius et ceteri usque ad Salmaſium: *ſi ſunt mares ac foeminae vi ſignificata ex generum diſtinctione,* quam lectionem tuetur Heraldus, putans, Arnobium hoc dicere voluiſſe: Nam neceſſe eſt, ſi ſunt Dii mares et foeminae, Deorum eſſe corpora, hinc ſignificata et demonſtrata, quia conſtituuntur diverſa Deorum genera, ſive diverſi ſexus. Stewech. conjecit: *nam eſſe neceſſe eſt corpora, ſi ſunt mares ac foeminae, inſignita generum disjunctione.* Meurſius: *nam neceſſe eſt corpora, ſi ſunt mares ac foeminae dii, ſignificata* etc. quam tamen conjecturam ipſe retra-

ctat in Appendice legens *ſint ſignificata.* Editor tandem Lugd. Bat.: *in ſignificatu eſſe generis diſtinctione.* Equidem Cod. MS. lectionem tanquam ſimpliciſſimam et optimam omnibus praefero: *inſignita eſſe generis diſtinctione,* i. e. partibus illis, quibus genus diſtinguitur. [*O.*]

Cap. IX. — ut ſufficere prolem poſſint] Virgilius Georg. III. 64 ſq.:

Solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.

Lucretius Lib. III. vs. 704.:

— — — — *aliam naturam ſufficit ex ſe.*

Apulejus Floridis pag. 79. *Homines viciſſim ſufficienda prole mutabiles.* [*Elmenh.*]

et nova quaque ſuboriente foetura] Ita optime Elmenhorſtius et ed. Lugd. Bat. Alii: *nova quoque.* [*O.*]

recidiva ſubſtitutio] Papias: *Recidiva — iterum naſcentia.* Servius ad IV. Aeneid. 337. et Lib. X. Aeneid. vs. 54. verba: *recidivaque Pergama quaerunt. Recidivum eſt, quod exciſum denuo naſcitur et repullulat.* Prudentius Lib. II. contra Symmach.:

Gignit, alit, reparat, recidivaque ſemina ſervat.

Auctor Carminis de Sodoma apud Cyprianum:

Sed recidiva hominum pariter cum gente ſecunda
Impietas, iterumque mali nova pullulat aetas.

Sic *recidivum annum* appellat Tertullianus παλίνδρομον, quem ἐνιαυτὸν Graeci ideo dicunt. [*Elmenh.* et *Heraldus.*] Hinc nomen *recidivatus* formavit Tertullianus de Reſurrectione carnis Cap. I. *certe recidivatum animae corporalem praenunciaverunt,* et Cap. XXX. *Recidivatus Judaici ſtatus de recorporatione et readunatione oſſium figuratur.* Vid. Lindenbrog. ad Moret. in Catalect. Virgil. p. 303. [*O.*]

ſi per has leges experiuntur ſe ſexus] *Sexus* eſt caſus ſecundus et conjungend. cum *leges.* Sed magis placet emendatio Heraldi in Curis ſecundis: *Et ſuper hoc leges experiuntur ſexus.* [*O.*]

ſiquidem et ipſi perpetuo generant] Ita Meurſius, ſequentibus ceteris. Antea legebatur: *ſiquidem et ipſi ſi perpetuo generant.* Sed *ſi* ſenſum turbat. [*O.*]

cur inſigniti ſint his locis] Quod hic *locos*, infra *partes* appellat. Intelligit autem res eas, quas honeſte nominare non poſſumus. Plin. Hiſt. Nat. Lib. X. Cap. 57. *Quod in homine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vulvam.* Vide ſis et

alia exempla, quae in re parum honesta congesserunt Heraldus et Elmenhorstius. [*O.*]

aut improvidam in illis suave ludere voluisse naturam] Ita edidi ex emendatione editoris Lugd. Bat. Cod. MS.: *aut improvidentiam in illis suam ludere voluisse naturam.* Sed *ludere*, i. e. *decipere suam imprudentiam*, h. l. locum non habet, quare Gelenius correxerat: *aut improvidentiam in illis suam lucere voluisse naturam.* Meursius: *aut providentium in illis suam ludere voluisse naturam.* [*O.*]

quibus utendum non est] Fulv. Ursinus: *non esset.* non male. [*O.*]

Sicut enim etc.] Ita Stewechius. Antea legebatur vitiose: *Sed ut enim* etc. quod fortasse fluxit e Codicis Regii scriptione *Scicut*, quod antiquum pro *sicut*, ut docet idem Stewechius in Quaestionibus Apulejanis Lib. II. Salmasius edidit: *Ut enim.* [*O.*]

Cap. X. — Antistites religionum] Id est sacerdotes. Vid. supra ad Lib. I. Cap. XVII. Locis ibi citatis adde Cornel. Nep. Lysandr. Cap. III. §. 5.: *Hac spe quum profectus esset, multum eum antistites Jovis fefellerunt.* [*O.*]

quas etiam ex oribus verecundis infame est suis appellationibus promere] Solebant enim veteres, quas res pudor nominare vetaret, vel aliis vocabulis honestis, v. c. *loca*, *partes*, *res*, vel venusta quadam circumlocutione significare. Ita partes illas vocaverunt Graeci τὰ ἀναγκαῖα. (Vide Artemidor. Oneirocrit. Lib. I. Cap. XLVII.) Latini *necessaria.* Jul. Firmicus Lib. IV. Mathes. Cap. XII.: *vitia facit circa naturalia et necessaria.* et Cap. XVIII.: *At ex necessariis et muliebribus locis grave valetudinis discrimen indicit.* Vide infra Lib. V. Cap. XXVII. et, qui hac de re multus est, Ruhnken. V. Cl. ad Rutil. Lup. de Figuris Sentent. Lib. I. Cap. XVIII. pag. 61. ubi nostrum etiam locum citat. [*O.*]

et ad postremum fractis dissolutisque corporibus, voluptatis enervatione languescere] Ita Salmasius. Alii: *ut ad postremum etc.* quod tolerari possit: *ut* scil. *credamus*, quod subintelligendum ex praecedentibus. Ceterum in eandem sententiam eleganter Tertullianus de Anima Cap. 27. *In illo ipso ultimo voluptatis aestu, quo genitale virus expellitur, nonne aliquid de anima quoque sentimus exire, atque adeo marcescimus, atque devigescimus cum lucis detrimento?* [*Elmenh.* et *O.*]

aboriri] i. e. abortum facere, active. [*O.*]

perferre] Id est: ad justam maturitatem ferre, *austragen.* Ita Nemesian. Eclog. III. 23. de Baccho:

Hunc pater omnipotens, venturi providus aevi,
Pertulit et juſſo produxit tempore partus.

ubi tamen in plerisque editionibus legitur *Protulit.* Plinius Hiſt. Nat. Lib. VII. Cap. XI. *Sed ubi paullulum temporis inter duo conceptus interceſſit, utrumque perfertur, ut in Hercule et Iphicle, fratre ejus, apparuit.* ubi vid. Harduin. Adde Salmaſ. ad Solinum pag. 21. et, qui multus eſt de hoc verbo, Oudendorp. in Apulej. Met. Lib. VI. pag. 398. [*O.*]

Avet animus atque ardet etc.] Ita rectiſſime emendavit Gelenius lectionem Codicis MSti: *Habet etiamnum atque ardet,* quod fruſtra conantur defendere Th. Canterus et Heraldus, dicentes antiquitus ſcriptum *habere* pro *avere.* Sed iſta verbi ſignificatio Arnobii aetate prorſus erat obſoleta, et *habere,* i. e. *poſſidere* vel *habitare,* ab *avere,* id eſt *cupere,* longiſſime disjunctum: etiam, ſi ita legamus, nullum habemus ſubjectum, ad quod referatur τὸ *habet.* C. Barthius in Adverſar. Lib. XLIV. Cap. XXIV. pag. 2036 ſq. vim ironiae haud intelligens legendum ſuſpicatur: *Habet etiam Numa atque ardet,* quaſi de Numae cum Diis conſortio ſermo ſit; quod ab hoc loco alieniſſimum: et *avet animus* infra quoque legitur Lib. V. *Avere* et *habere* in Codicibus MStis ſaepiſſime confundi, docet etiam Daviſius ad Cic. de Nat. Deorum Lib. II. Cap. I. pag. 102. editionis primae. [*O.*]

in chalcidicis illis magnis] Gelenius edidit *chalcaeicis,* male. Nam infra Lib. IV. Cap. XXXIII.: *Deſcribuntur Dii veſtri in tricliniis coeleſtibus atque in chalcidicis aureis caenitare* etc. *Chalcidicum,* quod *ab urbe Chalcidica* (lege *Chalcide*) dictum tradit Feſtus, quod genus aedificii ſit, parum novimus. Auſonius in Periocha Odyſſeae Lib. I.: *Penelope degreſſa Chalcidico,* et Lib. XXIII.:

Chalcidicum greſſu nutrix ſuperabat anili.

ſine dubio expreſſit Homericum vocabulum ὑπερῷον, conclave in ſuperiore aedium parte, ubi foeminae ſolebant commorari. Romani autem eam aedium partem appellarunt coenaculum, quia ibi coenitabant. Vide interpretes ad Auſon. l. l. pag. 755. ed. Tollii. Eodem ſenſu *Chalcidicum* uſurpat etiam Hyginus Fab. 185. ubi vid. Munker. et noſter hoc loco. Alio autem ſenſu occurrit in monumento Ancyrano: CURIAM ET CONTINENS ET CHALCIDICUM TEMPLUMQUE APOLLINIS IN PALATIO. et ap. Dion. Caſſ. Lib. LI. Cap. XXII. Ibi videtur ſignificare peribolum vel deambulatorium exterius aedificium ambiens. Vid. Reimar. pag. 655. Tom. I. et Scaliger. ad Euſeb. Chronic. pag. 203. Turneb. Adverſar. Lib. XVIII. Cap. 34. et Voſſ. in Etymol. Rom. [*O.*]

ab Iaccho Cererem, Muſa ut praedicat Lucretii, mammoſam] Ita rectiſſime emendavit Lud. Carrio Emendd. Lib. II.

Cap. XVII. pag. 179. in Lampad. Crit. Gruter. Vol. III. e Cod. MS. pro *apud Iacchum,* quod antea legebatur. Alludit autem Arnobius ad locum Lucretii Lib. IV. vs. 1162.:

At gemina et mammoſa Ceres eſt ipſa ab Iaccho.

Ceres ab Iaccho eſt Ceres ἡ τοῦ Ἰάκχου, Ceres amica Iacchi, quam Iacchus amavit, ut explicant Lambinus et Th. Creech, vel, ut rectius interpretatur Salmaſius ad Solin. pag. 528., quae mammoſa tunc erat, cum lacte ſuo puerum Iacchum educaret. *mammoſa,* i. e. *mammis cum grandibus,* ut Cererem infra appellat Arnobius Lib. VII. Cap. XXV. [*O.*]

Helleſpontiacum Priapum] *Helleſpontiacus Priapus* dictus a Lampſaco, civitate in Helleſponto, ex qua pulſus deus eſt factus. Vide Anton. ad Petron. Satyr. Cap. 139. pag. 462. Ovid. I. Triſt. IX. 26.:

Et te ruricola Lampſace tuta Deo.

Ceterum de cultu Priapi locus claſſicus eſt apud Prudent. contra Symmach. Lib. I. vs. 102 ſeqq.:

Ecce Deûm in numero formatus et aeneus adſtat
Grajus homo, auguſtaque Numae praeſulget in arce.
Strenuus exculti dominus quidam fuit agri,
Scortator nimius, multaque libidine ſuetus
Ruſticolas vexare lupas, interque ſalicta
Et denſas ſepes obſcoena cubilia inire:
Indomitum intendens animum, ſemperque paratum
Ad facinus, numquam calidis dabat otia venis.
Hic Deus e patrio praenobilis Helleſponto
Venit adusque Italos ſacris cum turpibus hortos:
Sinum lactis et haec votorum liba quotannis
Accipit, ac ruris ſervat vineta Sabini,
Turpiter adfixo pudeat quem viſere ramo. [*Elmenh.* et *O.*]

res illas] *res* ſenſu obſcoeno pro virilibus. Sic infra in verſione Carminis Orphici Lib. V. Cap. XXVI.:

Objecitque oculis formatas inguinibus res.

et Martialis:

Parce tuis igitur dare maſcula nomina rebus.

Vid. Jan. Douſae Praecidanea ad Tibull. Cap. XV. pag. 448. ed. Graevii. Fuit haec honeſta expreſſio rei turpis. Ita apud Latinos: *haec multa, illa multa, hae res multae*; apud Graecos: πάντα ταῦτα, de voluptatibus nefariis, et Veneris ludo. Vide Herald. ad h. l. Similiter Wielandus V. Cl. in verſionibus ſuis talia, quae honeſte effari nefas, verbis circumloquitur: *Was ihr wiſst.* [*O.*]

praeliorum in expeditione paratas] Praelia ſenſu turpi de congreſſu venereo. Ita Virgilius Georg. III. 98. de equo confecto:

— — — — *si quando ad praelia ventum est.*
ubi vid. Heyne V. S. et Anson. Popm. ad Varron. Fragment. pag. 327. ed. Bipont. [*O.*]

intestini ponderis morositate] *intestinum pondus* i. q. *uteri sarcina* ap. Tertullian. Lib. I. ad Uxor. Cap. V. *morositas* hoc loco i. q. molestia vel active quod morosas facit gravidas: quo sensu hoc vocabulum alibi me legisse haud memini. [*O.*]

aliis telis gravibus — — — fixas] Stewechius conjicit *tricis*, ut infra Cap. XXI.: *difficiles puerperiorum tricas.* At nil mutandum h. l. Cui non nota *tela Lucinae, χαλεπὸν βέλος* Εἰλειθυίας e Theocrito Idyll. XXVII. vs. 28.? [*O.*]

tortari] Ita ed. Lugd. Bat. e felicissima Th. Canteri emendatione pro inepto, quod antea legebatur, *hortari.* Vox Lucretiana Lib. III. vs. 661.:

Omnia jam seorsim cernes amcisa recenti
Volnere tortari, et terram conspergere tabo.

Nonius: *tortor — pro torqueor. Pomponius Decuma fullonis: Et ubi insilui in coclealum eculeum, ibi tolutim tortor.* [*O.*]

suppetias Junonis implorare Lucinae] *Juno Lucina, tuam fidem!* Plaut. Aulul. Act. IV. Scen. VII. vs. 10. Vide infra Cap. XXI. [*O.*]

Cap. XI. — Et audetis adscribere causam nobis offensionis Deorum, cum, si judicatio fiat, certissima in vobis reperiatur haec esse, nec in contumelia, quam opinamini stare] Ita edidi et interpunxi ex emendatione certissima J. Freinshemii ad Flor. Lib. IV. Cap. II. pag. 765. ed. Dukeri. Antea edebatur: *cum, si judicatio fiat certissima, in vobis reperiatur haec esse, et in contumelia, quam opinamini stare.* Male: sensus enim est: *In vobis, si judicatio fiat, certissima reperietur Deorum offensio, non autem in contumelia stare,* i. e. consistere, *quam opinamini* scil. a nobis Diis illatam. [*O.*]

aegre atque acerrime sustinere] Necessario mendum est; nam *acerrime sustinere* pro eo, quod est *molestissime*, Latinorum nemo unquam, nisi me egregie memoria fallat, dixit. Lego: *aegre atque aegerrime sustinere.* Haec genuina phrasis Arnobii nostri. Similiter Lib. II. *Quibus mali sumus et pessimi, cupiditatibus* etc. Et saepe in hoc opere. [*Meurs. pag.* 89.]

si modo illorum curam spectat] Ita ed. Lugd. Bat. Alii: *si modo ad illorum curam spectat. ad* e Cod. MS. addidit Stewech. [*O.*]

honestius quam vos multo de sui nominis dignitate existimare, credere] Sic ed. Lugd. Bat. ex more Arnobii copulam saepissime omittentis. Cod. MS. habet: *existimare quam credere,* quod

fruſtra tuetur Stewechius. Gelenius: *atque credere.* Alii: *et credere.* [*O.*]

Cap. XII. — Neque quisquam Judaicas in hoc loco nobis opponat et Sadducaei generis fabulas, tanquam formam tribuamus et nos Deo] Lectio bona et, ut mihi quidem videtur, perperam mutata a Salmaſio edente: *tanquam formas tribuant atque os Deo.* Gentiles enim Chriſtianos cum Judaeis confundentes vel pro Judaeorum peculiari quadam ſecta habentes, multa ipſis crimini dabant, quae Judaeorum quidem propria, at a religione Chriſtiana alieniſſima fuere, v. c. odium generis humani. Iidem itaque audientes, in Judaicorum doctorum ſcriptis formam corporalem Deo tribui, tales ineptias Chriſtianis etiam impingebant. Et hunc loci noſtri ſenſum eſſe, ſequentia verba: *quae aut nihil ad nos attinent, nec ex aliqua portione quicquam habent commune nobiscum, aut ſi ſunt, ut creditur, ſociae etc.,* apertiſſime declarant. Ceterum h. l. Arnobius tangit abſurdiſſima illa commenta Rabbinorum, formam atque os humanum et menſuram adeo corporalem Deo attribuentium, de quibus pluribus agit civis doctiſſimus ὁ νῦν ἐν ἁγίοις Heur. Corrodius in l. t. *Critiſche Geſchichte des Chiliaſmus* Vol. I. pag. 79 ſeq. Et omnino videtur Arnobius Sadducaeos, qui omnem traditionem veterum rejiciebant, ideoque increduli habebantur, confudiſſe cum Phariſaeis aliisque Judaeorum magiſtris talium fabularum auctoribus. [*O.*]

et veluti re certa etc.] Ita Cod. MS. quam lectionem tuetur Heraldus in Curis ſecundis: neque video, cur mutanda ſit. Fulvius Urſin.: *et lege certaque atque auctoritate.* Ed. Lugd. Bat.: *et ut vel re certa.* Meurſius totum locum ita refingit: *literis dicier velut res certa,* absque ulla neceſſitate. [*O.*]

aut ſi ſunt, ut creditur, ſociae] Ita editor Lugd. Bat. Editio princeps Sabaei: *aut ſi ſunt creditae ſociae.* Fulv. Urſin.: *aut ſi ſunt credita, ſocii.* Sed bene habet *ſociae*, ſcil. *fabulae,* i. e. nobis etiam communes, ut, quod in iis dicitur, etiam ad nos pertinere videatur, ut recte interpretatur Heraldus. [*O.*]

Cap. XIII. — filo et adterminatis humano] *Filum* vocat Arnobius lineamenta et extremitates corporum. Ita Lucretius II. 341.:

Eſſe pari filo, ſimilique affecta figura.

ubi vid. Creech. A. Gellius Lib. XIV. Cap. 4.: *Chryſippus facit imaginem Juſtitiae — — — — — forma atque filo virginali.* Idem Lib. I. Cap. 9.: *Mores naturasque hominum conjectione quadam de oris et vultus ingenio, deque totius corporis*

filo atque habitudine ſciſcitari. [*Herald.* et *Elmenh.*] Ita et Plaut. Mercat. Act. IV. Scen. IV. vs. 15.:

Satis ſcitum filum mulieris.

Filum in genere de cujusvis corporis extremiis lineis dici pluribus oſtendit Salmaſius ad Solin. pag. 465. Eodem ſenſu dicitur *ſcriptura* apud Petronium Sat. Cap. 126.: *ſupercilia usque ad malarum ſcripturam currentia, et rurſus confinio luminum paene permixta.* ubi vide intpp. [*O.*]

circumcaeſura] *Circumcaeſura* περικοπή. Idem quod modo dixerat *filum.* Lucretius III. 220.:

Extima membrorum circumcaeſura tamen ſe
Incolumem praeſtat: nec deſit corporis hilum.

Conf. IV. 651. [*Herald.*] Conf. Turneb. Adverſar. Lib. XIII. Cap. XX. [*O.*]

conſertionibus verticularum] Ita edidi ex emendatione veriſſima F. Douſae ad Lucilii Fragment. pag. 295. ed. Havercamp. *Verticum,* quod in omnibus editionibus legitur, h. l. tolerari non poteſt. Sed legendum *verticularum*, vel, quod Solinus habet Cap. XXXIV., *verticulorum.* *Verticulae* ſunt articuli, quibus ſpina dorſi cum capite conjungitur. Alii legunt *vertebrarum* eodem ſenſu. Vid. Salmaſ. ad Solin. l. l. pag. 406. [*O.*]

aures etiam ſequitur ut habeant curvis perterebratas anfractibus] *Inaequalibus anfractibus* dicit Zeno Veronenſis ſermone de Attende tibi: *Aures vero inaequalibus quibusdam anfractibus adapertae ictae aëris ſonum diſtincta modulatione accipiunt.* Appellat paullo poſt *inflexos anfractus,* quemadmodum Arnobius infra *inflexos tramites.* [*Herald.*]

oculorum orbiculos mobiles] Oculorum *orbes* et *orbiculi,* ut Graecis κύκλοι. Solin. Cap. XXX.: *Nunquam cohibet aciem orbium.* Seneca in Oedipode:

Scrutatur avidus manibus uncis lumina:
Radice ab ima funditus vulſos ſimul
Evolvit orbes.

Dixerat Sophocles in eadem fabula: Ἄρας ἔπαισεν ἄρθρα τῶν αὐτοῦ κύκλων. et in Antigone: κύκλους ὀμμάτων. [*Idem.*] Conf. Keuchen. in Samonic. vs. 669. in Poet. Lat. min. P. Burmanni Tom. II. pag. 319. Bünemann. ad Lactant. de Opif. Dei Cap. IX. pag. 1168. [*O.*]

ſuſpenſum imbricem narium etc.] Eleganter comparat Arnobius nares cum *imbrice,* id eſt tegula cava, quae tectis applicatur, ut per eam defluat aqua, *Dachrinne, Dachtraufe.* Ceterum cum noſtro comparandus locus Ariſtotelis Hiſt. Anim. Lib. I.

Cap. XI. ἔτι προσώπου μέρος τὸ μὲν ὂν τῷ πνεύματι πόρος ῥίς· καὶ γὰρ ἀναπνεῖ καὶ ἐκπνεῖ ταύτῃ, καὶ ὁ πταρμὸς διὰ ταύτης γίνεται, πνεύματος ἀθρόου ἔξοδος, σημεῖον οἰωνιστικὸν, καὶ ἱερὸν μόνον τῶν πνευμάτων. Add. Cic. de Nat. Deor. II. Cap. LVII. Cf. Lactant. de Opificio Dei Cap. X. [*O.*]

ſubactionibus ciborum dentes trini generis etc.] Nimirum 1) *οἱ τομεῖς*, *primores* Plinio, Iſidoro autem Orig. XI. Cap. I. *praeciſores* dicti, in veterino pecore *rapaces;* 2) *κυνόδοντες*, *canini*, Iſidoro l. l. *columelli* a longitudine et rotunditate, in equis *columellares;* 3) *γόμφιοι* vel *μύλοι*, *molares* Iſidoro, *maxillares* Plinio, *genuini* Ciceroni dicti. Vide imprimis Artemidor. Oneirocrit. Lib. I. Cap. XXXI., ibique Rigalt. pag. 20 ſeqq. Vol. II. ed. Reiff. Ceterum in eandem ſententiam eleganter Cicero de Nat. Deor. II. Cap. LIV.: *Dentibus autem in ore conſtructis manditur, atque ab his extenuatur et molitur cibus: eorum adverſi acuti morſu dividunt eſcas, intimi autem conficiunt, qui genuini vocantur.* [*O.*]

Quod ſi ea, quae prompta ſunt, conſentaneum eſt et illa portari] Haec eſt Codicis MS. lectio, male mutata ab aliis in *conſentaneum eſt et illa portare*, ab aliis in *conſentaneum eſt et illa putari*. Senſus eſt: *Quod ſi ea, quae prompta* (i. e. in promptu) *ſunt,* ſcil. *portantur a Diis*, (quod ſubintelligendum ex ſequenti *portari*,) *conſentaneum eſt et illa portari* (ab iis) etc. [*O.*]

ſub coſtis earumque ſub cratibus] *Crates* h. l. coſtarum compages. Similiter Ovid. Met. VIII. 805.:

Ventris erat pro ventre locus: pendere putares
Pectus, et a ſpinae tantummodo crate teneri.

et Lactant. de Opific. Dei Cap. V.: *coſtis — — — — interna viſcera contegantur, ut ea, quae mollia et minus valida fieri opus erat, illius ſolidae cratis amplexu poſſent eſſe munita.* ubi vide Bünemann. pag. 1147. [*O.*]

omentorum membranulae] *Omentum*, Graecis ἐπίπλοον, membrana eſt tenuis et pinguis, quae inteſtinorum amfractus involvit, tegitque inferiores ventris partes (*das Darmfell. O.*). Unde Plinius Hiſt. Nat. Lib. II. Cap. 37. *Ventriculus*, inquit, *atque inteſtina pingui ac tenui omento integuntur, praeterquam ova gignentibus.* Conf. Iſidor. Lib. II. Orig. Cap. I. [*Nourr. pag.* 405.]

gurguliones] Lactantius de Opific. Dei Cap. XI. §. 6.: *Spiritus contra, qui eſt incorporalis ac tenuis, quia ſpatium ſibi facere non poterat, accepit viam patentem, quae vocatur gurgulio. Luftröhre.* [*O.*]

ventriculos, lienes] Ita Gelenius et ed. Lugd. Bat. Stewechius: *ventriculos, renes.* Cod. MS.: *ventriculos, venas*, quod ſtare

non poteſt, quia ſtatim ſequitur: *et per omnia viſcera commeantes purpurei ſanguinis venas.* Meurſius mavult *ventriculos, renes.* [*O.*]

Cap. XIV. — edentulos] Nonius: *Edentulum quaſi ſine dentibus placuit dici. Statius Caecilius: Tune amare audes, edentule et capularis ſenex.* Gloſſae: *Edentulus,* νωδός. [*Elmenh.*]

turgidorum corporum inanitate pendere] Non opus habemus turpi verbo *pedere,* quod Arnobio h. l. obtrudere vult Stewechius. *Pendere* eleganter de corporibus vacuis, inanibus, fame enectis, quae facile corruunt. Vide locum Ovidii Met. VIII. 805. ad caput proxime antecedens citatum. [*O.*]

Ergo eſſe dicendum eſt quosdam capitones etc.] Videtur hic Arnobius imitatus fuiſſe Ciceronis locum de Nat. Deor. I. Cap. 29.: *Redeo ad Deos: ecquos ſi non tam ſtrabones, at paetulos eſſe arbitramur? ecquos naevum habere? ecquos ſilos, flaccos, frontones, capitones, quae ſunt in nobis? an omnia emendata in illis* etc. *Capitones* autem, qui magnum, vel denſum firmumque habent caput, unde Plautus Perſ. Act. I. Scen. II. vs. 8. *duros capitones* appellat paraſitos, qui pati poſſunt alapas et matulas in caput impactas. Cognomen etiam Romanum fuit in familia Fonteia. Gloſſae: *Capito,* κεφαλίων. [*Herald.* et *O.*]

cilunculos] Haec eſt lectio vetus, quam confirmat MS. Reg. Suppoſuerant alii *ſilunculos.* Prior autem lectio veriſſima eſt. Nominatis enim capitonibus, convenientius ſequuntur *cilones* vel deminut. *cilunculi,* quam *ſili, ſilones, ſilunculi. Sili* ſunt σιμοὶ in Gloſſis Philoxeni; apud Feſtum, *qui ſunt naſo ſurſum verſus repando,* qui etiam *ſilones* Iſidoro in Gloſſis: etſi *ſilones* Nonio Marcello ſunt *ſuperciliis prominentibus homines.* At *cilones* ſunt, *quibus frons eſt eminentior ac dextra ſiniſtraque velut reciſa videtur,* inquit Feſtus. Nempe *cilo,* cui frons veluti cellit, et ſurſum movetur ac ſurgit. Nam *cellere* κέλλειν ἤγουν κινεῖν: et tranſitive κινεῖσθαι καὶ κλίνειν. Unde *excellere* et *recellere,* quod eſt, ut recte interpretatur Feſtus, *reclinare*: ab eadem origine *incellere,* id eſt maledictis impetere, pro quo antiquitus dicebatur *incilare.* Lucretius Lib. III. 975 ſq.:

— — — — — — — — *neceſſe eſt*
Jure (ut opinor) agat, jure increpet inciletque.

cilo igitur προκέφαλος, ut explicant Gloſſae Philoxeni. [*Heraldus.*] Conf. Meurſ. in Append. et Lipſ. ad Tacit. Annal. XII. 21. pag. 652. ed. Oberlin. Equidem Heraldo prorſus aſſentior. Nam ſtatim ſequitur *illis reſimis naribus,* quod non aliud eſt, quam *ſilunculi.* Contra optime junguntur *cilunculi* cum *frontonibus:* illi celſa fronte et convexa, *von hoher, gewölbter Stirne:* hi magna et porrectiore, *von hoher, langer Stirne.* Et valde miror, editorem Lugd. Bat. revo-

caſſe *filunculos,* quod Arnobio illatum e Cicerone, qui habet *fili.* Ceterum de hoc aliisque cognominibus a partibus corporis ductis adi Caroli Sigonii librum de Nominibus Romanorum in Godofredi ſcriptoribus Linguae Latinae pag. 1439 ſeqq. [*O.*]

Labeones] quibus ampla ſunt labia vel labeae potius. Chariſius in Auctoribus Linguae Latinae ed. Godofredi pag. 1561. *Labra modica, Labia immodica, et inde Labiones.* Apud Romanos Fabiae gentis cognomen, itemque Antiſtiae et aliarum. [*O.*]

naſicas] *Naſicae* qui ſint, ipſe Arnobius explicat infra Lib. VI. Cap. X.: *diſploſas ut geſtitet nares, quem eſſe vos facitis figuratisque naſicam.* [*Elmenh.*]

diſploſis naribus] id eſt apertis et dilatatis. Lucretius VI. 129 ſq.:

Nec mirum, cum plena animae veſicula parva
Saepe ita dat pariter ſonitum diſploſa repente. [*Herald.*]

illos reſimis] *Reſimae nares,* ἀνάσιμοι, ſurſum verſus reductae. Vid. Gesner. in Theſ. [*O.*]

buccarum cumulatione] Admodum placet conjectura P. Colvii ad Apulej. Met. Lib. XI. pag. 758. ed. Oudendorpii legentis *buccarum tubulatione,* i. e. tumore buccarum, nam *tuber, tubus, tubulus* a *tumendo.* [*O.*]

ſaccibucces] Secutus ſum emendationem Salmaſii in ed. Lugd. Bat. et ad Tertullian. de pallio pag. 298. Cod. MS. habet *ſacrivoces* nullo ſenſu, unde Gelenius fecit *acrivoces.* Quod vero hic locum non habet, nam ab inflatis et tumidis buccis minime pendet vocis acritas. C. Barthius in Adverſariis duplicem conjecturam proponit. Lib. IV. Cap. XIX. pag. 197. ſcribendum putat *artivoces,* id eſt voce arcte meante e turgentibus buccis. Lib. XLIII. Cap. VI. pag. 1936. autem legendum ſuſpicatur *Satyriones,* ita dictos ob deformitatem patuli oris et riſum quendam abſonum, quali effingebantur Satyri, unde Phurnutus de Nat. Deor. Cap. XXX. (in Galei Opuſc. Mythol.) Σατύρους derivat a σεσηρέναι. Sed longe praeſero *ſaccibucces,* quod proxime accedit ad lectionem Cod. MS. *Saccibucces* ἀσκογνάθοι, φυσιγνάθοι. [*O.*]

nanos, longos, medios] Saniſſima lectio, quam inepte ſollicitavit C. Barthius in Adverſar. pag. 197. conjectans *mucidos,* quod ab hoc loco prorſus alienum eſt. . Alii legunt *modicos.* Sed bene habet *medios,* ſcil. inter *nanos* vel pumiliones et *longos* ſive gigantas. Ita *ſtatura media* in re militari, ſcil. inter eminentem vel prolixam et brevem. Vid. Stewech. ad Veget. de Re Milit. Lib. I. Cap. V. pag. 18. ed. Veſal. De *nanis* vid. A. Gell. Lib. XVI. Cap. VII. [*O.*]

aquilos] *Aquilus* color fuscus, medius inter album et nigrum, Festus: qui autem vocabulum falso derivat ab *aqua*, cum sit ab *aquila*, cujus hic est color. Vide Scaliger. et Dacer. ad Festi l. l. Glossae: *aquilum*, *μέλαν*, *ὡς Ἀκυΐλλιος*. Gloss. Isidor. *aquilum* — *fuscum, nigrum*. vid. Hug. Grot. ad Marcian. Capell. Lib. II. pag. 40. Ceterum, ut bene observat Gesnerus in Thesauro, Arnobius h. l. maxime videtur respicere ad oculorum colorem. [*O.*]

caesios] Terentius Hecyr. Act. III. Scen. IV. vs. 26.:

Magnus, rubicundus, crispus, crassus, caesius,

ubi Donatus: *Caesius glaucis oculis, quasi felis oculos habens et glaucos.* Hinc Minerva caesia, *γλαυκῶπις Ἀθήνη*. Vid. A. Gell. Lib. II. Cap. XXVI. [*O.*]

ravos] Festus: *Ravi coloris appellantur, qui sunt inter flavos et caesios, quos Plautus appellat ravistellos.* ubi vide intpp. *Ravus* h. l. igitur de oculorum colore, qualem Varro de Re Rust. Lib. II. Cap. II. §. 4. in arietibus, et II. Cap. IX. §. 3. in canibus laudat, ubi vide notam Schneideri V. Cl. Vol. I. Pars II. pag. 471. Ita *frumenta rava*, *μελανόπυῤῥα*, *du roux ardent*, et Cic. Academ. IV. Cap. 33.: *mare* — — — — *quia nobismet ipsis modo caeruleum videtur, mane ravum*, ut legitur in editione Davisii, qui *ravum* pro *flavum* restituit ex Nonio. [*O.*]

fluidarum vestium superjectione perfusos] Expressissime. Sic igitur appellat vestes longiores, quae, ne frigus incommodaret, ceteris vestibus superinjiciebantur, quod Graeci quoque *ἐπαναβάλλειν* dicunt. Herodotus: *ἐπὶ τούτοισι δὲ εἰρίνεα εἵματα λευκὰ ἐπαναβλήδον φορέουσι.* Hoc etiam *ἐπιτιθέναι*. [*Herald.*]

Cap. XV. — Quisquamne est hominum rationis alicujus sapore contactus] id est leviter illitus et infectus. Lucretius Lib. VI. vs. 1186.:

Tenuia sputa, minuta, croci contacta colore. [*Herald.*]

probus] Id est pudore aliquo et verecundia tactus: ut contra *improbus*, *τολμηρὸς καὶ ἀναίσχυντος*. [*Idem.*]

qua despuitis nos ut rudes] Christianis ignorantiam et *ἀπαιδευσίαν* objiciebant Gentes: nempe quod litteras seculares pauci inter eos tractarent, et essent in iis sellularii plurimi opifices *καὶ βάναυσοι.* Minucius Felix: *Idcirco indignandum omnibus, immo indolescendum est, audere quosdam, et hos studiorum rudes, litterarum profanos, expertes, artium etiam sordidarum, certum aliquid de summa rerum ac majestate decernere.* De hac autem criminatione Justinus Martyr, Origenes et alii passim. Certe Christiani, quod ab honoribus et magistratibus semoti privatam vitam viverent, eas litteras, quae ad forensia aut politica officia cum laude obeunda praecipue necessariae sunt, etiam negligebant. Praeter-

ea, quia sophistae et philosophi erant Christiani nominis hostes praecipui, idcirco vel hoc nomine philosophiam ipsam plerique aversabantur: quem errorem tamen veteres et eruditi Ecclesiae doctores corrigere conati sunt: et eo nonnulli progressi, ut philosophiae plus aequo tribuerent, quod vel ex uno Clemente Alexandrino constare potest. At de humanioribus et floridioribus litteris asperiora etiam fuerunt veterum Christianorum judicia. Tragoedias enim et comoedias, aliaque cetera poetarum scripta, quod ea ad solidam doctrinam conferre nihil existimarent, praeterea lascivia et turpitudine scatere ac fabulosae idololatriae promptuarium esse crederent, aspernabantur et damnabant. Hinc existimat Tertullianus libro de Idololatria, ludimagistros et ceteros professores litterarum *affines esse multimodae idololatriae; quibus necesse est Deos Nationum praedicare, nomina, genealogias, fabulas, ornamenta honorifica quaeque eorum enuntiare etc.* Et Origenes libro contra Celsum tertio exerte ait, a Christianis magistris eos reprobari, qui comoedias et lasciva poemata enarrent, non autem eos, qui seriam philosophiam. [*Idem.*]

quod mutorum animantium formis divinis inseruerint causis] Accommodatius forsitan legi posset: *divinis inseruerint censibus.* Sed nihil mutare ausim. *Divinae causae* videntur h. l. idem esse quod *divinae potestates, die Göttermächte.* [*O.*]

easdemque quod species multo thure accipiant] Infra Lib. VII. Cap. XXII.: *et quod tellus est mater, consimiliter gravidis accipienda est scrofis.* Ita θεοὺς ὑποδέχεσθαι Graeci frequenter ajunt. Artemidorus Lib. III. Cap. XIV.: Οἱ γὰρ ἐν περιστάσει γενόμενοι θύουσί τε τοῖς θεοῖς καὶ ὑποδέχονται αὐτούς. [*Herald.*]

Cap. XVI. — dicis causa] Ita correxit J. Lipsius. *Dicis causa,* id est προφάσεως ἕνεκα, λόγου χάριν: verbo, non re: in speciem, *zum Scheine.* Vid. A. Bosii Ind. ad Cornel. Nepot. A. Schott. Obss. Hum. Lib. V. Cap. XXXIII. Turneb. Advers. Lib. XI. Cap. XX. qui derivat non a *dico, is,* sed a *dico, as,* ut sit tanquam *dicationis causa,* et Ernesti Clav. Cic. Editio princeps Rom. vitiosissime *dotis causa.* [*O.*]

* *formamentis attribuisse divinis*] Ita MS. et Fulv. Ursin. Edit. Rom. *formam mentis,* male. *Formamentum* vox Lucretiana. II. vs. 518.:

— — — — — omnia principiorum
Formamenta queunt in quovis esse nitore. [*Heraldus* et *Elmenhorst.*]

non quod in re esse, ipsaque in veritate est, censetis] Ita MS. quam lectionem temere ab aliis mutatam revocavit ed. Lugd. Bat. Est scil. verborum trajectio pro *non quod in re*

esse censetis, quodque ipsa in veritate est. Et tales trajectiones amare Arnobium supra vidimus. Fulv. Ursin. conj.: *quod reapse in veritate esse censetis*, probante Heraldo in Curis secundis. [*O.*]

Si aselluli, canes etc.] Haec expressa videntur e Xenophanis Colophonii versibus, qui leguntur apud Clement. Alex. Stromat. Lib. V. pag. 256. et Theodoret. contra Graecos Orat. III. pag. 49. Adscribam hic illos, quemadmodum emendati sunt ab illo ingenii et omnis politioris litteraturae principe, Jos. Scaligero:

Ἀλλ' εἴ τοι χεῖράς γ' εἶχον βόες ἠὲ λέοντες,
Καὶ γράψαι χείρεσσι, καὶ ἔργα τελεῖν, ἅπερ ἄνδρες,
Καί κε θεῶν ἰδέας ἔγραφον καὶ σώματ' ἐποίουν
Τοιαῦθ' οἷόνπερ καὶ αὐτοὶ δέμας εἶχον ὁμοῖα,
Ἵπποι μέν θ' ἵπποισι, βόες δέ τε βουσὶν ὁμοῖα. [*Elmenh.*]

Quantas, inquam, irarum flammas suffunderent, concitarent] Fulv. Ursinus conj. *effunderent.* Sed *suffunderent* bene defendit J. Fr. Gronovius Diatrib. ad Stat. pag. 401. citans Silium Lib. IX. 491.:

— — — — — — suffuderat ora
Sanguis, et a torvo surgebant lumine flammae.

et Lib. XI. 218.:

Tum virgo ignescens penitus, violenta repente
Suffudit flammis ora.

et Claudian. in Cons. Mallii vs. 218.:

— — — — — — nec lumina fervor
Asperat, aut rabidas suffundit sanguine venas. [*O.*]

si sanctus Pompilius] Nescio, quid sibi velint legentes *si Anius, Pompilius.* Atqui *sanctus* recte dicitur Numa Pompilius cum ob vitae integritatem, tum ob credita illius cum Diis consortia. [*O.*]

nisi quod et clurino cum pecore nescio quis auctor voluit esse commune] Optimam hanc et unice veram Codicis MS. lectionem, ab Heraldo merito commendatam, primus in textum revocavit Salmasius. *Clurinum pecus* est simia. Papias: *Clura vel clurinum* (pecus) *simia dicitur. Clura* scil. contractum e Graecorum κόλουρα, ut glans ex γάλανος. Κόλουρος, qui cauda caret vel mutilam habet caudam. Vide intpp. ad Fest. v. *Cluna.* Conf. Salmas. ad Solin. pag. 267. Savaro ad Sidon. pag. 4. et imprimis Keuchen. ad Samonic. de Medic. vs. 825. in Poet. Lat. min. P. Burmanni Vol. II. pag. 345. Quod non intelligentes primus editor Sabaeus et ceteri eum secuti, excepto Salmasio, ediderunt *veterino cum pecore*, pessime. Nam *veterinum pecus*, ut plu-

ribus oſtendit Lambinus ad Lucret. Lib. V. vs. 863., pag. 673., dicuntur omnia animalia, quae vehere quid poſſunt, boves, equi, muli, aſini etc., quorum nulla aut minima cum homine ſimilitudo eſt. Ceterum ille *neſcio quis auctor,* ut docet Nourrius, Ennius eſt, cujus notus verſus e Cicerone de Nat. Deor. I. Cap. XXXV.:

Simia quam ſimilis, turpiſſima beſtia, nobis.

Nec audiendus etiam Meurſius in Appendice legendum ſuſpicans *cluuino cum pecore.* [*O.*]

Cap. XVII. — prohibemur] Ita Gelenius. Editio princeps *prohibemus,* male. [*O.*]

vel ex fragili conglobatus et fabricatus teſta] Ita in Cod. MS. legi docet Stewechius, et Salmaſius hanc lectionem primus in textum revocavit. Recte, opinor. Nam *conglobatus* fragili teſtae multo melius convenit, quam *condolatus*, quod e correctione Gelenii habent ceteri editores. Neque enim fragilis teſta effingitur dolamine, ſed e molli creta vel luto fabrefacta torretur, deinde fornace coquitur. Porro maximopere dubito, an latine dici poſſit compoſitum *condolare,* quod verbum fruſtra quaeſivi in Lexicis. Nam *cum* vel *con* in verbis compoſitis junctionem aliquam vel additionem et compoſitionem ſubindicat. Atqui dolamine nihil additur, ſed demitur potius vel abſcinditur aliquid ligno, lapidi aut metallo. Fulv. Urſinus itaque legendum conjicit: *ex fragili coalitus et fabricatus teſta*, ſequente Elmenhorſtio. Stewechius: *ex fragili ligno dolatus ſeu fabricatus eſſe teſta,* reſpiciens forſitan ad verba illa Martialis Libr. VI. Epigr. 49. *Priapus de fragili dolatus ulmo.* Sed longe praefero lectionem Codicis *conglobatus,* quae adſtruitur etiam loco plane ſimili Ciceronis de Nat. Deor. Lib. II. Cap. XXXIX. *Ac principio terra univerſa cernatur, locata in media mundi ſede, ſolida et globoſa, et undique ipſa in ſeſe nutibus ſuis conglobata, veſtita floribus.* Ceterum praeceptorem ſuum Arnobium imitatus eſt Lactantius de Opif. Dei Cap. XVII. §. 9. *An ſi mihi quis dixerit, aeneum eſſe coelum, aut vitreum, ut Empedocles ait, aërem glaciatum, ſtatimne adſentiar, quia caelum, ex qua materia ſit, ignorem?* ubi vide Bünemann. pag. 1207 ſeq. [*O.*]

Cap. XVIII. — ſuperjectas pupulis] Ita MS. et ed. Lugd. Bat. Alii *pupillis.* Sed *pupula* eſt forma antiquior et Lucretiana, quales amat Arnobius. [*O.*]

multijuga lingua ſonos articulet] Magis placet Stewechii conjectura: *multijugos lingua ſonos articulet.* [*O.*]

Cap. XIX. — quis — — — — dirigentem?] Ita Cod. MS. et ed. Lugd. Bat. Alii malunt *dirigere,* quia praeceſſerint in-

finitivi *nosse, intelligere, providere.* Sed ejusmodi anacolutha frequentia apud optimos scriptores. [*O.*]

nominis majestate] Alii *numinis.*

Cap. XX. — lanarios] Annon legendum *lanificos*? Nam Deorum *lanariorum*, i. e. qui lanam sordibus purgant (vid. supra ad Lib. II. Cap. XXXVIII.), nulla mentio, sed lanificorum. Ita *lanificae sorores*, Parcae. Sed fortassis in talibus distinctionibus minus accuratus Arnobius. [*O.*]

nautas] Nugae! Dii nulli nautae: neque enim Neptunum, quia maris teneat imperium, nautam, nisi ineptissime dixeris. Restituo *naccas.* Veteribus autem *naccae* fullones dicebantur. Festus: *Naccae appellantur vulgo fullones, ut ait Curiatius, quod nauci non sint.* Apulejus Milesf. IX.: *Nam et opportune maritus foris apud naccam proximum coenitabat.* Deos vero fullones, ut hic *naccas*, antea appellavit, dicens: *esse deos fullones, esse tonsores, qui vel sacras eluant vestes* etc. [*Meurs. pag.* 91 *seq.*] Acuta quidem Meursii correctio. Nec tamen ausim equidem mutare lectionem vulgatam: nam *Dii nautae* dici possunt nautarum praesides, nautis opitulantes, v. c. Dioscuri et Portumnus, de quo Arnobius infra Cap. XXIII. [*O.*]

et, quod supererat, rusticos] Ita restituit Jan. Guilielmus in Quaest. ad Plauti Curcul. Cap. IV. (in Lampade Crit. Gruteri Tom. III. Part. II. pag. 365.). Nam solent ita Latini, cum indigne commissa ab aliquo multa commemoraverint, postremo adjicere, superesse, ut hoc aut illud praeterea in se admittat. Et veram hanc conjecturam esse praestat Codex MS. et Virgiliomastigis versus:

Hordea qui dixit, superest, ut tritica dicat. [*Stewech.*]

Alii: *et quod superat, rusticos.* [*O.*]

divinus] Glossae: *Divinus*, *μάντις*. Ita Cicero de Fato: *Chrysippus aestuans falli sperat Chaldaeos ceterosque divinos.* [*Elmenh.*] Notissima significatio. Vide tamen Graev. ad Cic. ad Attic. Lib. X. Epist. IV. et Bünemann. ad Lact. I. C. XI. pag. 64. [*O.*]

Ceteri enim Dii non sunt, et ventura praedicere inscitia nesciunt atque ignorantia futurorum] Fulv. Ursinus conj. *Ceteri enim divini non sunt.* At nihil mutandum existimo. Nam certe, si divini non sunt, id est, si futura praenoscere et praedicere nequeunt, neque sunt existimandi Dii. Lactantius Lib. I. Cap. XI.: *Primum in eo imprudentia, non Dei providentia: cui nisi Themis futura dixisset, ipse nesciret. Sin autem divinus non sit, ne Deus quidem sit: unde ipsa divinitas nominatur, ut ab homine humanitas.* [*Herald.*]

in verborum continuationibus promptus] Fulv. Urfinus mavult: *in verborum concinnationibus promptus.* Sed nil mutandum. *Continuatio verborum* loquendi formula Ciceroniana, contra *concinnatio* vox barbara et nuspiam obvia. [*O.*]

bardi] Vide fupra ad Lib. II. Cap. XIX. [*O.*]

Cap. XXI. — viles noverint atque habeant fellularii] *Sellularios* appellat opifices, qui fordidas artes et viles tractant. Infra Capite fequenti: *Cum fit nullus apud fuperos artibus his locus, neque ufus illorum, neque natura depofcat ingeniofum aliquid aut fellularium fcire.* Inde Gellio Lib. III. Cap. I. et Ammiano Marcellino Lib. XXX. Hiftoriarum pag. 452. *quaeftus fellularius* quaeftus turpis et defpicabilis. [*Elmenh.*]

fellularii] contemptiffimi apud antiquos. Livius Lib. VIII. Cap. 20.: *Opificum vulgus et fellularii minime militiae idonei.* [*Nourr. p.* 566.]

funt in fidereis montibus filvae, funt luftra etc.] Meurfius legit: *funt in fideribus montes, funt filvae.* C. Barthius in Adverfar. Lib. VI. Cap. V. pag. 266. legendum proponit: *funt in fidereis fedibus montes, filvae, funt luftra:* at idem in ejusdem operis Libro LVII. Cap. XVII. pag. 2714. defendit Codicis MSti lectionem, in textum etiam revocatam a Salmafio: *funt in fidereis motibus filvae etc.* i. e. in fideribus perpetuo motu agitatis, ita ut Arnobius h. l. miretur: *fidera, quae cum perpetuis motibus et irremiffo ambitu circumvolent, quomodo alant filvas, nemora fuftineant?* et hac interrogatione exprobret adverfarios. *Montibus* eft e correctione Gelenii. Heraldus putat h. l. alludi opinionem de montibus et filvis in lunae circulo; quam Anaximeni alii, alii Xenophani tribuunt, v. c. Cicero Acad. II. Cap. XXXIX. ubi vid. Davif. Diogenes Laertius autem Lib. II. Segm. 8. Anaxagorae. Conf. Plutarch. de facie in orbe Lunae Cap. XXXV. et de lunae aliorumque planetarum montibus ex opinione recentiorum aftronomorum J. E. Bode l. t. *Allgemeine Betrachtungen über das Weltgebäude* pag. 59 feqq. [*O.*]

vi numinis premitur exagitaturque majoris] Virgil. Aen. VI. 78.:

Bacchatur vates, magnum fi pectore poffit
Excuffiffe Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo. [*O.*]

ut difficiles puerperiorum tricas Juno mulceat corripiatque Lucina] *Corripiat,* fcil. *tricas, moras,* i. e. acceleret partum. Similiter Ovid. Met. IX. vs. 281 feqq.:

— — — — *Faveant tibi numina saltem,*
Corripiantque moras, tum cum matura vocabis
Praepositam timidis parientibus Ilithyiam. [*O.*]

flammipotens Vulcanus] Codicem Romanum (id est editionem principem) depravatum scio, in quo supposuere *flammis potens*. Alterum enim retinendum, cum et *ignipotentem* alibi vocarit Vulcanum, qua compositione Apulejus Lib. I et VII. sagam appellat *divinipotentem:* qualiter et Diana poetis est

Silvipotens Dea, silvicolis Dea cognita nymphis. [*Stewech.*]

fabricet his enses] Ita MS. Typis cuderunt *fabricetur*. Atqui bonis auctoribus in usu fuit utrumque: in iis M. Tullio Ciceroni, linguae latinae parenti. [*Idem.*] Ita ap. Cic. de Offic. Lib. I. Cap. 41. plurimi Codices habent *qui signa fabricant*, ubi tamen Heusinger. edidit *fabricantur*, quem vide pag. 344. [*O.*]

trilices tunicas] id est tribus liciis confectas. Licia a laciendo, laqueando dicta fila sunt, quibus in telis textrices implicant tramas staminis, quorumque ope distrahi eae possint et subtemen radio immitti. Gallice *lisse*, Germ. *die Litze, Kammlitze, das Geschirr*, Graece *μίτοι*. A numero liciorum, quibus in texendo utuntur, varia vestium genera nomina imposita habent, quibus singularum peculiaris aliqua natura et species significatur, v. c. *bilices* et *trilices*, nostrum *Zwillich, Drillich* etc. Vid. Schneider. V. Cl. qui de textrina veterum multus est in Indice ad Scriptores Rei Rust. v. *Tela jugalis* Vol. IV. Part. II. pag. 371. 372. [*O.*]

aut de serico componat] Secutus sum emendationem Meursii. Antea legebatur *aut de serico imponat*. Sed *vestes componere* pro concinnare recte dixeris; *imponere* vero non item. Salmasius edidit: *aut de serico et sine onere imponat.* [*O.*]

ut Atlantea progenies eloquii primas ferat etc.] Lepidus est Gallandus *Atlanteam progeniem* Calypsonem Atlantis filiam interpretans. Cui non notus *Mercurius facundus nepos Atlantis* ex Horat. I. Od. X? [*O.*]

Cap. XXII. — scienda] Meursius corrigit *sciendas*, scil. artes. [*O.*]

solertemque hunc efficere] Ita Ursinus et Salmasius. Antiqua lectio est: *solertemque his efficere.* Meursius: *solertemque efficere.* Stewechius: *solertemque sic.* [*O.*]

sciat ipse necesse est primus id, quod alterum colere constituit] Haec est Codicis MS. lectio, quam Heraldus ita interpretatur, ut sit *colere* idem quod docere, et similiter etiam construatur ab Arnobio *colere aliquem aliquid*, ut *docere aliquem aliquid.* Hujus autem constructionis exempla frustra quaesivi. Sed ferri potest

lectio Codicis, ſi ita interpretemur: *neceſſe eſt, ut is ipſe ſciat id, quod conſtituit ut alter colat, id eſt ut ipſe ſciat artem, quam addiſcendam alteri ſubjicit.* quod apprime convenit praecedentibus verbis: *Sed qui aliquam ſubjicit ignaro ac neſcio diſciplinam, ſollertemque hunc efficere nonnullius operis ſcientia contendit,* ubi proprie dixit Arnobius *ſubjicit diſciplinam.* Haud enim Dii operoſe erudiebant et inſtituebant homines artibus et diſciplinis, ſed illas tantummodo inducebant in vitam humanam, id eſt primis quaſi digitis monſtrabant hominibus artes, quas ipſi addiſcerent. Quare nihil mutandum exiſtimo. Nam *colere artem* pro diſcere centies apud veteres. Fulv. Urſinus leg. conj.: *quod alterum callere conſtituit,* probante Stewechio. Salmaſius ed. *docere conſtituit.* [*O.*]

Dii ergo ſunt artifices, primi ſunt: ſive quod etc.] Heraldus putat, in his verbis aliquid vitii latere, et tollendum alterum *ſunt,* ut ſit expedita ſententia. Editio Lugd. Bat. habet: *Dii ergo ſunto artifices, primi ſunto.* Sed nihil mutandum. *Dii ergo ſunt artifices* eſt concluſio ex praecedentibus. Pergit deinde: immo *primi ſunt,* quod in ſequentibus demonſtrat. [*O.*]

cur eſſe dicatis in aliis alios perceptionibus gnarures] Ita ediderunt Canterus et Lugd. Bat. ex emendatione Joſ. Scaligeri ad Feſt. v. *Gnarigavit.* Cod. MS. *ignariores,* vitioſe, unde Gelenius fecerat *gnariores.* Sed *gnarures* legendum. *Gnaruris* antiquum pro *gnarus,* ut *gnaruro* pro *gnarum reddo.* Plaut. Moſtell. Act. I. Scen. II.: *Simul gnarures volo vos eſſe hanc rem mecum.* Vide intpp. ad Feſt. l. l. ad Auſon. Epiſt. XXII. vs. 20. p. 671. ed. Tollii, Oudend. ad Apulej. Met. I. 15. p. 64. et imprimis, qui de hac voce multus eſt, G. J. Voſſ. in Etymol. Rom. v. *Gnarus.* Pro *perceptionibus* Editio princeps habet *praeceptionibus*: quod tolerari poſſit, ut ſit i. q. artium praecepta. Meurſius conj. *ignarures.* [*O.*]

et habere ſollertias, in quibus ſinguli ſe vincant] Ita propius ad lectionem Codicis *in quibus ſingulis evincant* emendavit Fulv. Urſinus, probante Meurſio. Stewech. mavult: *in quibus ſinguli vigeant.* Ed. Lugd. Bat. habet: *in quibus ſinguli emineant.* [*O.*]

Cap. XXIII. — atque ut bene ac feliciter cedant, illorum proviſione curari] Quorſum hic *cadant?* Quaſi vero *cedere* non eodem dicatur modo. Sic *bene ac feliciter cedere,* ut apud Graecos εὐροεῖν et εὖ πλεῖν. Sic etiam dicitur res ὁδῷ βαδίζειν, quae ad finem ſuum nullis impedimentis tardata bene feliciterque it. Plutarchus in Pyrrho: καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ὁδῷ βαδίζειν οἰόμενος οὐ κατεῖχεν, ἀλλ' ὑπὸ χαρᾶς ἐξέφερε πρὸς τοὺς φίλους. Sic Ovid. I. Faſtorum:

Gaudet; et a pedibus tracto velamine, vota
Ad sua felici ceperat ire via.

Deos nobis superesse custodes] *superesse*, id est *praeesse*. Sic infra Cap. XXV.: *Unctionibus, inquit, superest Unxia, cingulorum Cinxia replicationi.* et Lib. IV. Cap. IX.: *Quis Libentinam, quis Liburnum libidinum superesse tutelis.* Ita saepissime ap. ICtos. Eodem sensu *supra* rem aliquam *esse* pro illi rei praeesse apud Vitruvium Proleg. ad Lib. VII. *Rex — — — — retulit ad eos, qui supra Bibliothecam fuerant.* [*C. Barth. in Adversar. Lib. XXIV. Cap. XI. pag.* 1195.] Similiter Tacitus Ann. III. C. 47.: *fide et virtute legatos, se consiliis superfuisse*, i. e. adfuisse, opem tulisse. vid. Ernest. p. 318. ed. Oberlin. [*O.*]

Per maria tutissimas praestat Portunus commeantibus navigationes] Recte *tutissimas*. Unde et supplicabant ac sacrificabant Ποσειδῶνι ἀσφαλείῳ. Non solum igitur Neptunum, sed et Portunum aliosque maris Deos navigaturi invocabant. [*Herald.*] De *Portuno* sive *Portumno* (nam utrumque scribitur) locus classicus est Ovidii Fast. Lib. VI. 541 seqq.:

— — — — *Gaude defuncta laboribus, Ino,*
Dixit; et huic populo dextera semper ades.
Numen eris pelagi; natum quoque pontus habebit.
In vestris aliud sumite nomen aquis.
Leucotheë Grajis; Matuta vocabere nostris.
In portus nato jus erit omne tuo.
Quem nos Portumnum, sua lingua Palaemona dicet.
Ite, precor, nostris aequus uterque locis.

Portunus scil. a portu. vid. Cic. de Nat. Deor. II. 26. [*Elmenh.* et *O.*]

Consus] Servius ad Virgil. Aen. VIII. 636. *Raptae sunt Sabinae Consualibus, hoc est mense Martio. Consus autem Deus est consiliorum, qui ideo templum sub tecto habet, ut ostendatur, tectum esse debere consilium. Inde est quod et Fidei panno velata manu sacrificabatur, quia fides tecta esse debet et velata. Ideo autem dicato Consi simulacro rapuerunt Sabinas, ut tegeretur initum de rapto consilium. Iste Consus et equestris Neptunus dicitur: unde etiam in ejus honorem Circenses celebrantur.* Conf. Ascon. Pedian. in Cic. Prooem. Actionis in Verrem. Plutarch. in Romulo Cap. XIII. Dionys. Halicarn. Ant. Rom. Lib. II. pag. 100. ed. Sylburg. Augustin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XI. Tertullian. de Spectac. Cap. V. [*Elmenh.* et *O.*]

Pales Inuusque custodes] Inuus idem erat, teste Macrobio (Lib. I. Sat. Cap. 22.), atque Pan, sive, ut Servius observat (ad Aen. VI. vs. 776.), *Inuus latine appellatur, graece* Πάν: *idem*

ἐφιάλτης, *latine Incubo. Idem Faunus, idem Fatuus, Fatuellus. Dicitur autem Inuus ab ineundo passim cum omnibus animalibus.* [*Nourr. p.* 410.] Servius ad Aen. VI. vs. 776.: *Castrum Inui, id est Panos, qui illic colitur. Inuus autem Latine appellatur, Graece* Πὰν, *item* Ἐφιάλτης *Graece, Latine Incubus. Idem Faunus, idem Fatuus, Fatuellus. Dicitur autem Inuus ab eundo passim cum omnibus animalibus.* Cum Servio consentit Aurel. Victor de Orig. Gent. Rom. Cap. IV. ubi vid. Jo. Arntzen. qui omnia vet. loca de Inuo diligenter collegit pag. 11. Conf. Macrob. Saturn. Lib. I. Cap. XXII. Rutil. Itinerar. Lib. I. vs. 232. ibique intpp. in Poet. Lat. min. P. Burmann. Tom. II. p. 77. 78. [*O.*]

ab aestivis avertere] De aestivis istis notavit Varro de Re Rust. II. Cap. I. §. 16. Romanos nimirum pecora alibi hibernatum, alibi aestivatum egisse, ad eundem fere modum, quo alibi hiberna, alibi aestiva eorum militibus. [*Stewech.*]

cessatione inimica] Stewech. leg. cens. *cessatione inimica.* Meursius: *cessatione imbrica,* id est imbrium. Sed bene habet vulgatum *inimica:* est idem quod ingrata, incommoda, ut bene expl. Schwarz. ad Plin. Panegyr. Cap. XVI. pag. 85. *Cessatio* autem, cum quis non impedit, avertit malum, quod avertere posset, *das Zusehen, Zulassen, Geschehenlassen.* Vid. supr. ad Lib. II. Cap. XLIV. [*O.*]

Flora illa meretrix] Ita Editores omnes ante Salmasium, qui in ed. Lugd. Bat. dedit *genetrix.* Sed *meretrix*, si e Cod. MS. fluxit, non est eliminandum. Sic enim Minucius Fel. Octav. Cap. XXV.: *Sane et Acca Larentia, et Flora, meretrices propudiosae, inter morbos Romanorum et Deos computandae.* ubi vid. Elmenhorst. pag. 257. ed. Gronov. et Lactantius Inst. Lib. I. Cap. XX.: *Flora, cum magnas opes ex arte meretricia quaesivisset, populum scripsit haeredem, certamque pecuniam reliquit, cujus ex annuo foenore suus natalis dies celebraretur, editione ludorum, quos appellant Floralia.* [*O.*]

pubescentes herbas adurit — — — — nocentissimum frigus] *Urere, adurere* de frigore saepissime ap. optimos scriptores. Ita Ovid. Fast. I. 680.:

Nec nova per gelidas usta sit herba nives.

et Virgil. Georg. I. vs. 93.:

— — — — Rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.

ubi vid. Servius. Conf. Cic. Tusc. II. 16. ibique Davis. Heins. et Drakenb. ad Sil. IV. 68. Savaro ad Sidon. Carm. V. vs.

528. Valkenaer. ad Theocrit. Adon. pag. 224. Oberlin. ad Tacit. Ann. XIII. 35. pag. 782. [*O.*]

parricidalibus nixibus] Tertullianus Lib. de anima Cap. XXV.: *Atquin et in ipſo adhuc utero infans trucidatur neceſſaria crudelitate, quum in exitu obliquatus denegat partum, matricida, ni moriturus.* [*Herald.*]

atque urbium portiones] Ita MS. et ed. Lugd. Bat. Alii *potiores*, quod eſt e conjectura Gelenii. Sed nil mutandum. *urbium portiones* ſunt *urbium regiones et vici*, qui ſaepius igni conflagrant, integrae urbes rariſſime. [*O.*]

ad cinerem patitur flammarum voracitate collabi] Proprie. Dicitur enim ignis vorare, tanquam truculenta aliqua beſtia. Quare Aegyptii corpora cremare nolebant, quia exiſtimabant, ignem θηρίον εἶναι ἔμψυχον· πάντα δὲ αὐτὸ ἐσθίειν, τάπερ ἂν λάβῃ, ut ſcribit Herodotus Muſa III. Pindarus quoque ignem ab Aetna erumpentem ἑρπετὸν appellat eadem prorſus de cauſa, prima Pythionica. Et Aeſchylus in Prometheo:

Ποταμοὶ πυρὸς δάπτοντες ἀγρίαις γνάθοις
Τῆς καλλικάρπου Σικελίας λευρὰς γύας.

Quare et *lambere*, quod ſerpentibus proprie tribuitur, ſaepe dicitur ignis apud Virgilium aliosque, et *deguſtare* apud Lucret. II. 192. [*Herald.*]

obliquata, dubia] Ita Cod. MS. quam lectionem mutare non auſim. Arnobium enim amare talia epitheta ſine particulis copulativis jungere ſaepius jam oſtendimus. Et eodem ſenſu *obliquatas preces* dixit Statius III. Theb. 382. cum quis non directe petit, ſed ea dicit, quae vim precum habent. *Obliquata* igitur *reſponſa, gewundne, geſchraubte Antworten.* Eodem ſenſu *flexa* dixerat olim Pacuvius:

Flexa, non falſa autumare dictio Delphis ſolet.

Sic Virgilius de Sibylla Apolline plena Aen. VI.: *Horrendas canit ambages.* Unde Λοξίας Apollo ap. Graecos. Fulv. Urſin. leg. *cur obliqua et obſcuritatis* etc. omiſſa v. *dubia.* Salmaſius et Oberthür.: *cur obliqua ac dubia.* [*Herald.* et *O.*]

et obſcuritatis ſubmerſa caligine] Cod. MS. *et obſcuritatibus ſubmerſa caligine*, quod defendit Heraldus interpungens *ſubmerſa, caligine*, more Arnobii plura ſimul copulantis ſine copula. Sed dubitare licet, Arnobium h. l. a conſueta dicendi formula, *obſcuritatis caligo*, receſſiſſe. Itaque ſequor emendationem Stewechii et editoris Lugd. Bat. Fulv. Urſin. conj. *obſcuritatum ſubmerſa caligine.* [*O.*]

dat ſaepius ſubminiſtratque reſponſa] Sic editio Lugd. Bat. e conjectura Meurſii et Stewechii, probata etiam ab Heraldo

in Curis secundis. Cod. MS. habet: *submonstrat responsa.* Et utrumque, opinor, tolerari potest. *Submonstrat Apollo responsa* consulentibus oracula: *subministrat* sacerdotibus vaticinantibus. [*O.*]

Aesculapius officiis et medendi artibus praeest] Stewech. conj. *officinis* etc. putans, *officia* absolute obscoeno sensu usurpata Priapo potius convenire, quam Aesculapio. Sed nil mutandum. Est scil. familiaris Arnobio trajectio pro *medendi officiis et artibus.* [*O.*]

immo sub ipsis fiunt curantium manibus atrociora? Curat Mercurius etc.] Ita edidi ex emendatione felicissima et, ut puto, verissima etiam editoris Lugd. Bat. Cod. MS.: *immo sub ipsis fiunt curantium manibus atrociora curae. Mercurius* etc. quod merito suspectum Fulv. Ursino et Heraldo delentibus v. *curae,* Stewechio etiam legenti *cura.* Sed multo melior Salmasii correctio rescribentis *curat* hocque cum sequentibus verbis conjungentis. [*O.*]

ceromas] Duplex est hujus vocis significatio. *Ceroma* enim est unguentum, oleo subactaque cera et luto confectum, quo athletae et alii ungebantur, cujus mentionem faciunt Martialis Lib. XIV. Epigr. 19. Plinius Hist. Nat. Lib. XXVIII. Cap. 4. XXIX. 1. et Juvenalis Sat. VI. 247. Alio autem sensu *ceroma* locum significat, ubi iidem athletae ungebantur. Idem Plinius Lib. XXXV. Cap. 13.: *Palaestras athletarum imaginibus et ceromata sua exornant.* Seneca de Brev. vit. Cap. 1. *in ceromate — — — — spectator puerorum rixantium sedet.* et hoc secundo sensu hoc vocabulum accipiendum videtur nostro loco. [*Nourr. pag.* 414.] Ceterum insolentior hic est formatio accusativi primae declinationis, cum omnibus locis citatis occurrat *ceroma, tis,* genere neutro. [*O.*]

pugillatibus et luctationibus praeest] Prudentius contra Symmach. Lib. II. §. 4.:

Tum mastigophoris, oleoque et gymnadis arte
Unctis pugilibus miles pugnabat Etruscus,
Nec petaso insignis poterat, Lacedaemone capta,
Mercurius servare suas de clade palaestras. [*Nourr. pag.* 415.]

cur unius in officio praesidatus] Infra Lib. IV. *Et quid (quaeso) ut faciat praesidatum focorum iste Deus sortitus est?* [*Elmenh.*] praefectura, seu officium praesidis, praepositi et praefecti. [*Nourr. p.* 561.] Vid. Cap. sequ. Vox cadentis latinitatis. Aurel. Victor de Caesar. C. 29.: *Macedonas praesidatu regebat.* Vopiscus in Carino C. 17. p. 812.: *praesidatum*

Dalmatiae administrabat etc. Conf. Ol. Borrich. Cogitt. h. v. [*O.*]

hos victoriae compotes; alios vero perpetitur ignominiosa infirmitate rideri] Nota obiter loquutionem. Sic Homerus Il. I.:

— — — — — — ἡ μὲν ἔπειτα
Εἰς ἅλα ἆλτο βαθεῖαν ἀπ' αἰγλήεντος Ὀλύμπου·
Ζεὺς δὲ ἑὸν πρὸς δῶμα.

suppl. ἔβη. Et in Tragoedia:

Καὶ μή μ' ἄτιμον τῆσδ' ἀποστείλητε γῆς,
Ἀλλ' ἀρχέπλουτον καὶ καταστάτην δόμων.

Subintellige καταστήσατε. Sic intellige hic *perficit*, ut sit *hos victoriae compotes perficit, alios vero perpetitur* etc. Atque repetendum hoc verbum ἀπὸ κοινοῦ. [*Herald.*] Zeugma ubivis obvium. Non igitur audiendus Stewechius in editione sua et in notis ad Apulej. Met. Lib. XI. pag. 800. ed. Oudendorp. conjiciens *compotit*, i. e. compotes facit. Verbum alias probatum et antiquum. [*O.*]

ignominiosa infirmitate rideri] Neque in his quidquam mutandum. Quorsum hic *infimitate?* Sic igitur ridentur a spectatoribus, qui partes suas inepte agunt. Horatius (I. Epist. I. vs. 8 sq.):

Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.

Talis fortuna crassi illius et ob nimiam pinguitudinem tardi cursoris, quem risum et a spectatoribus sodicatum scribit in Ranis Aristophanes. [*Herald.*]

Cap. XXIV. — et nisi pecorum sanguine delibutas suas conspexerint arulas] Atqui *arulae* alias dicuntur ἐσχάραι περιφερηταί, ut docet Scholiastes Aristophanis ad Acharnas. *Foculos* Latini dicunt, nomine quidem generali, sed huic rei proprie assignato. Quare quod *foculum accensum* dicit Livius in Scaevolae historia et Seneca Epist. XXIV. et LXVII., ἐσχαρίδα πῦρ ἔχουσαν Plutarchus in Poplicola. [*Idem.*] At *arula* h. l. sine dubio pro *ara.* Nam in talibus foculis nunquam pecora, sed tantummodo fruges vel minora animantia, v. c. columbae, offerebantur diis, vel etiam aromata incendebantur. Et *dii* illi *tutelares*, quos nominat auctor, non semper fuerunt Dii minores vel genii, verum etiam Dii majorum gentium, quibus adeo majoribus hostiis litabatur, v. c. Juno Sospita. [*O.*]

ultroque ab his fluere inexspectata benevolentiae munera] Quo mens eorum (v. c. Fulv. Ursini) abierat, qui *inexpetita* reponi hic volebant? Atqui vulgata lectio optima est et

convenientissima. Nam *inexspectata* bona a Diis fluere in tantum existimabant, ut, quaecumque praeter spem prospere feliciterque cadebant, ea Diis accepta ferrent. Quare θεόπεμπτα appellabant illa, v. c. Artemidor. Lib. I. Cap. VII. Eadem κατὰ θεῖον, κατὰ δαίμονα, κατὰ τύχην, vel ἀπὸ τύχης accidere dicebant. Latini *divinitus*. [*Herald.*]

cunctis subministrat aequaliter, bonis, malis, justis, ingenuis, servis] Probo Fulvii Ursini conjecturam legentis: *cunctis subministrat aequaliter, bonis, malis, justis, injustis, ingenuis, servis*. Stewech. Codicis vestigia, ubi legitur *malis, injustis, servis*, secutus corrigit *justis, servis*, et putat, *justos* in oppositione servorum intelligendos esse manumissos, ex ICtorum definitione justam vel majorem libertatem, immo civitatem Romanam consecutos, illos scil. qui vindicta, censu, aut testamento manumissi erant. *ingenuis* est e correctione Gelenii. [*O.*]

fessis atque invalidis rebus] Vide supra ad Lib. I. Cap. XXV. [*O.*]

et multiformi semper asperitate vallatis] Ita exprimit Graecorum περίστασιν. [*Herald.*]

sacrificiis editis] Heraldus in Curis secundis mavult: *sacrificiis redditis*. [*O.*]

magnificentia nominis] *numinis* mavult Stewechius. Sed amat Arnobius dicere *nomen Dei* pro Deo. Vide supra ad Lib. I. [*O.*]

Cap. XXV. — Unctionibus, inquit, superest Unxia, cingulorum Cinxia replicationi] Martian. Capella de Nuptiis Philol. Lib. II. pag. 37. (pag. 61. ed. Bern.) *Interducam et Domiducam, Unxiam, Cinctiam* (te Junonem) *mortales puellae debent in nuptiis convocare, ut earum et itinera protegas, et in optatas domos ducas, et cum postes ungent, faustum omen affigas, et cingulum ponentes in thalamis non relinquas*. Cf. Fest. in *Cinxia Juno*. [*Elmenh.*] *Cinxia* Graecis vocata Εἰλήθυια λυσίζωνος. Theocritus Idyll. XVII. vs. 60.:

Ἔνθα γὰρ Εἰλήθυιαν ἐβώσατο λυσίζωνον. [*Nourr. p.* 412.]

Pro *replicationi* Stewech. legend. suspicatur *explicationi*; nodo enim Herculeo (id est arctissimo) vinctum erat cingulum, teste Festo. Vid. G. J. Vossii de Idolol. Gent. Lib. II. C. 26. pag. 161. [*O.*]

Victa et Potua sanctissimae] Bella haec numina modis tam diversis inveniuntur appellata, ut facile existimes, non magnam fuisse, nec valde celebrem eorum majestatem. [*Herald.*] Augustin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XI. *Potinam* appellat, *quae potionem ministret: Educam, quae escam praebeat. Edusam*

et Potinam Deas puerorum infantium praefides vocat Cato de liberis educand. ap. Nonium. *Eduliae, Poticae et Cubae,* deabus edendi, potandi et cubandi, pueros initiari tradit Varro ap. Donat. in Terent. Phorm. Act. I. Scen. I. vs. 11. ubi vide Lindenbrog. pag. 593. ed. Zeun. Conf. Aufon. Popm. ad Varron. Fragment. pag. 400. ed. Bip. qui apud noftrum pro *Victa* cum Fulv. Urfino leg. cenfet *Victua*. Meurfius: *Victa et Pota.* [*O.*]

nifi poftes virorum adipali unguine oblinerentur a fponfis] Servius ad IV. Aeneid. vs. 457 fqq. *Ritum,* inquit, *veri et venerabilis templi, mariti templum obtinere cupiebat* (Dido). *Templa enim velamentis religiofa monftrantur, et moris fuerat, ut nubentes puellae, fimul cum veniffent ad limen mariti, poftes, antequam ingrederentur, propter aufpicium fanctitatis, ornarent laneis vittis (unde ait Virgilius velleribus niveis) et oleo ungerent: unde uxores dictae funt, quafi unxores.* Paulo poft: *Hi qui de nuptiis fcripfiffe dicuntur, tradunt, quum nova nupta in domum mariti ducitur, folere poftes unguine lupino oblinari; quod hujus ferae et unguen et membra multis rebus remedio funt. Alii hoc Romuli dicunt temporibus inftitutum, quod Romulus et Remus lupino lacte nutriti funt.* [*Heraldus.*] Conf. Briffon. de Ritu Nupt. [*Elmenh.*]

nifi virginalia vincula jam ferventes diffolverent atque imminentes mariti] Feftus: *Cingulo nova nupta praecingebatur, quod vir in lecto folvebat, factum ex lana ovis: ut, ficut illa in glomos fublata conjuncta inter fe fit, fic vir fuus fecum cinctus vinctusque effet. Hunc Herculaneo nodo vinctum vir folvit ominis gratia: ut fic ipfe felix fit in fufcipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui LXX liberos reliquit.* Cf. Ernefti ad Callimach. Hymn. in Dian. vs. 16. et Döring. ad Catull. Carm. II. vs. ult. Ceterum *imminentes mariti* dicuntur mariti cupidiffimo appetentes amplexum muliebrem, uti jamjam laxaturi fraena appetitui. Ita Catull. Carm. LXI. vs. 171.:

Adfpice intus ut accubans
Vir tuus Tyrio in toro
Totus immineat tibi.

Ubi vid. Achill. Statium pag. 213. ed. Graev. et C. Barth. in Adverfar. Lib. XLVI. Cap. XX. pag. 2172. [*O.*]

naturas malis gaudentes femper, et humani generis attribuitis vaftitate] Ita Fulv. Urfinus, probante Meurfio, Heraldo et Salmafio. Cod. MS.: *attribuiftis vaftitatem.* [*O.*]

Cap. XXVI. — Deam Lavernam furum] Hinc preces illae furis ad Lavernam ap. Horatium I. Epift. XVI. vs. 60 fqq.:

— — — — — — *Pulchra Laverna,*
Da mihi fallere, da juſtum ſanctumque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.

ubi Acron: *Laverna in via Salaria lucum habet; eſt autem dea furum dicta Laverna a lavando; nam fures lavatores dicuntur.* v. c. Petronio Cap. 140. §. 15. ubi vide Anton. Conf. G. J. Voff. de Idololatr. Lib. VIII. Cap. 17. et IX. Cap. 50. et in Etymol. Rom. v. *Laverniones.* [*O.*]

Bellonas, Diſcordias] Virgilius Aen. VIII. 701.:

— — — — *triſtesque ex aethere Dirae;*
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.

Conf. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XXI. [*Herald.* et *Elmenhorſt.*]

et laeva illa quae conſtituitis numina] *Laeva numina* h. l. ſignificatione Graeca. Numina in laedendo magis quam in juvando potentia. Sic infra Lib. VII. Cap. XXIII.: *Nam Deos beniguiſſimos dicere, lenesque habere naturas, et ſanctum et religioſum et verum eſt: malos autem et laevos nequaquam ſumendum eſt auribus.* et eodem capite: *Ita nihil prodeſt promereri velle per hoſtias Deos laevos.* Conf. Gell. Noct. Att. Lib. V. Cap. XII. Contrario ſenſu Romanis *numina laeva* dicuntur fauſta, proſpera, ut ap. Virgil. Georg. IV. 7.:

— — — — — — — *ſi quem*
Numina laeva ſinunt, auditque vocatus Apollo.

ubi vid. Voff. V. Cl. pag. 733 ſqq. [*O.*]

taciturnitatis ſilentio] Non audiendus Meurſius conjiciens: *ſilentio taciturni ſatis.* Nam ita loqui amant recentioris aevi ſcriptores. Aldhelm. de laud. Virg. citatus ab Elmenhorſt.: *Si celeberrimum illud ſpectaculi genus, per totos mundi cardines vulgatum, taciturnitatis ſilentio oppilatum vileſcat.* Eodem ſenſu *taciturna ſilentia* etiam ap. optimos ſcriptores, v. c. Ovid. de Arte amandi II. 505.:

Qui ſermone placet, taciturna ſilentia rumpat. [*O.*]

Martem ipſum ponemus in medio] Sic loquuntur Graeci. Arrianus Lib. III. Differtt. Epictet. Ἐλθὲ εἰς τὸ μέσον, καὶ εἰπὲ ἡμῖν, πότε ἀταραχώτερον ἐκάθευδες; νῦν, ἢ πρὶν γενέσθαι φίλος τοῦ Καίσαρος; [*Herald.*]

Nam ſi ſedator militaris inſaniae eſt] Mars Quirinus. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XLI. [*O.*]

ſin autem conditor illorum eſt] Mars Gradivus. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XLI. [*O.*]

et servitutis conditionem imponere] Proprie et e Jurisconsultorum loquendi more. Zeno Veronensis sermone de Avaritia secundo: *Sed haec non ad vos fratres, quorum largitas provinciis omnibus nota est; a vobis multi redemti: multi edictis feralibus liberati, multi conditionibus exuti gratias agunt: vestrae domus peregrinis omnibus patent etc.* Hinc *conditionales*, qui certis conditionibus operas suas locarunt. Tertullianus de Idololatr. Cap. XII.: *Opera et conditionalis eram.* [*Herald.*]

commorientium fratrum parricida nece] Alludit ad historiam Eteoclis et Polynicis. Meursius conj. *parricidali nece.* [*O.*]

parricidali congressionis horrore] Trajectio haud infrequens ap. Latinos pro *parricidalis congressionis horrore*, ut absque necessitate corrigere voluit Fulv. Ursinus. [*O.*]

Cap. XXVII. — Quidquid labis et criminis ab insania proficiscitur tali, id Venereis debere vulneribus imputari] Ita editi ex emendatione editoris Lugd. Bat. Cod. MS.: *talibus Venereis debeat vulneribus imputari*, unde Gelenius fecerat: *proficiscitur tali, Veneris debeat* etc. Heraldus: *proficiscitur tali, id ut Veneris debeat* etc. [*O.*]

disiuniuntur] i. q. dirimuntur, dissecantur. Vide Salmas. ad Solin. pag. 797. Alii legunt *diffunduntur*, non male. [*O.*]

in incestas libidines] Ita reposuit Stewechius ad Cod. MS. vestigia, ubi erat *incestas libidines*, sequente ed. Lugd. Bat. Antea legebatur: *incesta libidine.* [*O.*]

sapientes et fortes viri solvunt decreta constantiae] Loquitur verbis Stoicorum; apud quos *fortes* appellantur ii potius, qui domant animum, et vitia comprimunt, quam qui bellica laude pollent. Indidem *decreta*, τὰ κεκριμένα, unde efficitur invicta προαίρεσις, atque hinc constantia, τὸ βέβαιον τοῦ ἤθους, quando virtus plane consummata est, et firmissimis radicibus fundata. [*Herald.*]

virilitatis vigore mollito] Meursius pag. 95. et Drakenborch. ad Sil. Ital. Lib. VI. vs. 275. pag. 307. legendum suspicantur: *virilitatis rigore mollito.* Sed vulgatam lectionem bene defendit Wopkens. in Lectt. Tullian. Lib. I. Cap. XI. pag. 63. Ita enim Tertullianus de Pallio Cap. IV.: *nisi diu mollitas et evigoratas*, ubi Salmasius pag. 253. annotat, Tertullianum aliosque eorum temporum scriptores *vigorem* passim pro rigore et quidquid molli contrarium est, usurpare. Sic rigidum dogma Stoicorum et ἀπάθειαν illam στωϊκὴν vigorem dixit idem Tertullian. in Libro de Anima: *prout aut Platonis honor, et Zenonis vigor, aut Ari-*

ſtotelis tenor, aut Epicuri ſtupor, aut Heracliti moeror. Ita apud eundem *diſciplinae vigor* et *diſciplinam vigorare*, id eſt rigidiorem facere. Similiter etiam Cyprianus: *increpans vigore Cenſoris et judicis*, pro ſeveritate Cenſoris etc. Haec ex Salmaſio l. l. [*O.*]

innectuntur cervicibus laquei] R. Bentley ad Horat. Epod. XVII. vs. 72. verba: *Fruſtraque vincla gutturi innectes tuo*, multis exemplis oſtendit, locutionem *innectere vincla gutturi*, ut et *innectere cervicibus laqueos*, prorſus repugnare bonae ac probatae latinitati, ſed dicendum fuiſſe *innectere guttur vinculis*, *innectere cervices laqueis*, ideoque in Horatio reſcribendum: *fruſtraque vincla gutturi nectes tuo*, et forſitan etiam apud noſtrum: *nectuntur cervicibus laquei.* Ceterum, ut ipſe fatetur ſummus Criticorum, tale quid fortaſſis ferendum in Arnobio, utpote ſcriptore minus accurato et ſequioris aetatis. [*O.*]

conſcenduntur ardentes rogi] Alluſio ad fatum Didonis, [*O.*]

et per vaſtas atque altiſſimas rupes jaciunt ſe paſſim voluntariis ſaltibus praecipitati] Reſpicit Arnobius ſine dubio ad famoſum illum ſaltum e Leucadia petra, unde deſperati amantes et remedium furoris quaerentes in mare ſe praecipitabant. Vid. Ovid. Heroid. XV. 164 ſeqq. et, qui hac de re multus eſt, illuſtriſſ. Barthelemy in Voyage du jeune Anacharſis Cap. XXXVI. [*O.*]

Cap. XXVIII. — Quisquamne eſt hominum rationis alicujus primordiis indutus] Ita e Cod. MS. locum reſtituit P. Burmannus II. ad Anthol. Lat. Lib. III. Carm. LXXIV. vs. 10. pag. 514. Vol. I. Ceteri *imbutus.* Sed *induere virtutes et vitia* apud optimos ſcriptores. Ita Tacitus XV. Annal. C. 45.: *animum bonis artibus non induerat.* Livius Lib. III. Cap. 33.: *adeo novum ſibi ingenium induerat.* et ſic ἐπιειμένος Homero Il. A. 149. et paſſim. et in N. Teſtament. Evang. Luc. Cap. ult. vs. 49. ἐνδύσησθε δύναμιν. Conf. Arntzen. ad Plinii Paneg. Cap. 81. [*O.*]

quod in genere virtutis unito perfectionis apicem, atque ipſius retinet ſapientiae ſummitatem] Recte *in genere virtutis unito*, id eſt, in toto et integro virtutum choro, in tota virtutis ſumma, ita ut virtutis pars nulla deſiderari poſſit. Falluntur igitur, qui haec mutare volunt. [*Herald.*] Fulv. Urſin. leg. conj. *unico*, Stewech. *unicae.* Pro *retinet* Gelenius ed. *retinent*, ſequente editore Lugd., male, opinor. Senſus eſt: *quod* ſcil. *placidos, lenes, mites eſſe, retinet perfectionis apicem.* Eodem ſenſu

D. Paulus ad Coloff. III. vs. 14. ἥτις (ἀγάπη) ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος. [*O.*]

Cap. XXIX. — alius aliud de iisdem dicitis rebus] Ita Meurfius. Antea *de ejusdem* etc. Editor Lugd. Bat. audaciori conjectura mutat: *alios alius Deos in eisdem dicitis rebus*, temere, opinor; neque enim omnia in Arnobio accuratiffima et ad Logicorum praecepta. [*O.*]

quem quidam ex vobis mundum, annum alii, folem effe prodidere nonnulli] Vide Ovid. Faft. I. 117 fqq. Macrob. Saturn. Lib. I. Cap. IX. Voff. de Idololatr. Lib. II. Cap. XVI. et imprimis Joannem Lydum de Menfibus Cap. I et II. pag. 55 feqq. ed. Schow. [*O.*]

Janiculi oppidi conditorem] Virgilius Aen. VIII. 358.:

> *Hanc Janus Pater, hanc Saturnus condidit arcem,*
> *Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.*

Conf. Ovid. Faft. I. vs. 241 fqq. [*O.*]

patrem Fonti] Ita MS. Scribo *patrem Fontis*. Hunc Martianus Capella recenfet inter fecundae regionis coeli deos. Meminit hujus etiam Varro de Ling. Lat. Lib. V. et Cicero de Legibus Lib. II. (Cap. XXII.) de fepultura loquens: *Redditur enim terrae corpus et ita locatum ac fitum quafi operimento matris obducitur. Eodemque ritu in eo fepulchro, quod procul ad Fontis aras, regem noftrum Numam conditum accepimus.* Arae hae erant in Janiculo, propter quas fepulcrum Numae; delubrum etiam habuit juxta portam Capenam. Sacra ejus Fontinalia celebrabantur propridie Idus Octobres. [*Meurfius pag.* 96 feq.] Conf. Reinef. Infcript. pag. 102. Davif. ad Cic. de Nat. Deor. Lib. III. Cap. XX. et Hug. Grot. ad Martian. Capell. l. l. Wagnerus, recentiffimus editor Librorum de Legibus, in loco Ciceronis fupra laudato noftrum locum citans legendum cenfet: *ad Fonti aras.* Ab hoc Fonte five Fonto (quem Jani filium fuiffe, ex uno Arnobio novimus) gentem Fontejam nomen fuum deduxiffe, conjicit Vaillantus apud Ekhel. in Doctrina Nummorum Vet. Tom. V. p. 214. ex nummo illius gentis caput Jani more geminum lanugine veftitum repraefentante. Rafchius autem in Lexico Rei Nummariae v. *Fonteja* gentis auctorem Deum Fontonem appellat. Haec non intelligens Gelenius edidit: *patrem Fauni*, peffime. Nam quis crediderit, Arnobium fibi tantopere contradixiffe fupra Lib. II. Cap. LXX. Faunum Pici filium facientem, et hoc loco, paucis paginis interjectis, Jani filium? [*O.*]

Vulturni generum] Vulturnus fluvius Campaniae, de quo multus eft Oberlin V. Cl. ad Vibium Sequeftrem pag. 210 feq. Hu-

jus unus, quod fcio, Arnobius filiam facit nympham Juturnam. [*O.*]

Juturnae maritum] De hac Dea locus claſſicus eſt Servii ad Virgil. Aen. XII. vs. 139.: *Juturna fons eſt in Italia ſaluberrimus juxta Numicum flumen, cui nomen a juvando eſt inditum. Cum enim naturaliter omnis aqua noxia ſit extraneorum corporibus, hic omnibus ſaluberrimus fons eſt. De hoc autem fonte Romam ad omnia ſacrificia aqua adferri conſueverat. Huic Juturnae Lutatius Catulus primus templum in Campo Martis fecit, nam et Juturnas ferias celebrant, qui artificium aqua exercent, quem diem feſtum Juturnalia dicunt. Varro rerum divinarum quartodecimo ait: Juturna inter proprios deos nymphasque ponitur.* Haec Servius. Juturnam deam Latii indigenam, Dauni filiam, Turni ſororem, edidit Virgilius Aen. XII. 785. Vid. Heyn. V. S. Excurſ. III. ad Aen. VI. pag. 125. Vol. III. et Vulpium Vet. Lat. Tom. I. pag. 346 ſeq. Sed aliam neſcio cujus auctoris genealogiam deae ſequitur Arnobius. [*O.*]

quem in cunctis anteponitis precibus etc.] Ovidius Faſt. I. 171 ſeqq.:

Mox ego: Cur, quamvis aliorum numina placem,
Jane, tibi primum thura merumque fero?
Ut poſſis aditum per me, qui limina ſervo,
Ad quoscunque voles, inquit, habere Deos.

Servius ad VII. Aeneid.: *Quidam Janum Eanum dicunt ab eundo, eumque eſſe Martem: et quod apud Romanos plurimum poteſt, ideo primum in veneratione nominari. Alii Janum aërem credunt; et quia vocis genitor habetur, ideo mandari ei preces noſtras ad Deos perferendas.* Conf. Macrob. Saturn. I. C. 9. et B. Briſſon. de Form. Lib. I. pag. 45 ſeq. [*Heraldus* et *Elmenh.*]

viam vobis pandere] Ita Meurſius et reliqui eum ſequentes. Antea: *viam nobis pandere.* [*O.*]

ut quod chronos eſt, habeatur Cronos] Cujacius verba *habeatur Cronos* tanquam Gloſſema librarii, qui in margine ſcripſerat graece *habeatur* χρόνος, delenda cenſet, ut legendum ſit: *Nam ſi tempus ſignificatur hoc nomine, Graecorum ut interpretes autumant, quod chronos eſt, nullum eſt.* Sed nil video mutandum. Senſus eſt: *ut quod Chronos* (χρόνος) *eſt* (apud Graecos), *habeatur Cronos* (i. e. Saturnus). Cet. de nomine Cronos vide Lactant. Inſt. I. 12. Macrob. Sat. I. 22. Plutarch. de Iſid. et Oſir. Cic. de Nat. Deor. Lib. II. Cap. 25. Apulej. de Mundo pag. 135. Athenagoras Apolog. pro Chriſtianis. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. X. et al. quos citant Elmenh. et Nourr. [*O.*]

Saturnium numen] Ita edidit Salmasius ex emendatione Ob. Gifanii. Alii: *Saturnium nomen.* [*O.*]

vitisatorem] Glossae: *Vitisator,* ἀμπελοφύτης. Accius ap. Macrob. Saturnal. Lib. VI. Cap. V.:

O Dionyse, pater optime, vitisator, Semela genitus!

Virgilius Aen. VII. vs. 179:

Vitisator, curvam servans sub imagine falcem. [*Elmenh.*]

falciferum] Infra Lib. VI. Cap. XII. *Saturnus cum obunca falce, custos ruris ut aliquis, ramorum luxuriantium tonsor.* [*Idem.*]

minorum transmisit aetati] *Minores* i. q. posteri. Lactant. Inst. Lib. II. Cap. VII. *Sed hoc eos fallit, quod majorum nomine posito, non putant fieri posse, ut aut ipsi plus sapiant, quia minores vocantur, aut illi desipuerint, quia majores nominantur.* ubi vid. Bünemann. pag. 208. Ita Virgilius saepissime. [*O.*]

Cap. XXX. — Nam quid] Meursius conj. *Jam quid* etc. [*O.*]

Jove, quem solem esse dictitavere sapientes] Orpheus Hymn. VIII. (ed. Hermanni) in Solem vs. 13:

Αἰθαλὴς, ἀμίαντε, χρόνου πάτερ, ἀθάνατε Ζεῦ.

Idem Fragment. Hymni in Jovem servato a Stobaeo Eclog. Phys. Lib. I. Cap. I. et a Proclo in Timaeum:

Ζεὺς πνοιὴ ἀνέμων, Ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμὴ,
Ζεὺς πόντου ῥίζα, Ζεὺς ἥλιος ἠδὲ σελήνη.

Conf. Macrob. Sat. I. Cap. XXIII. Sanchoniathon. ap. Euseb. de Praeparat. Evangel. Lib. I. Cap. VII. G. J. Voss. de Idololatr. Lib. II. C. XIII. pag. 138. et imprimis Gisb. Cuper. in Harpocrate pag. 88. ed. Ultraject. in 4to et ColumEnnii Fragmenta pag. 326. 27. (ed. Hessel. pag. 209.) [*O.*]

agitantem pinnatos currus etc.] Haec hausta sunt e loco celeberrimo Platonis in Phaedro: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα πρῶτος πορεύεται, τῷ δὲ ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων. Conf. quos laudat Toupius ad Longin. Sect. XV. §. 4. pag. 322. ed. Weisk. [*O.*]

aethera nonnulli flagrantem vi flammea] Vide Cic. de Nat. Deor. Lib. I. Cap. XV. et Lib. II. Cap. XXVI. Serv. ad Aen. I. vs. 47. Macrob. Saturn. Lib. I. Cap. IV. Clemens Alexandr. Lib. V. Stromat. Germanicus Arateis Phaenomenis p. 86. Augustin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XI. Lib. III. Cap. IV. Varro de Ling. Lat. Lib. IV. [*Elmenh.*] Cf. Voss. de Idololatr. Lib. II. Cap. LXXXIV. pag. 268. [*O.*]

ardoris inextinguibili vastitate] Ita ed. Lugd. Bat. Alii: *inextinguibilis.* [*O.*]

in Cretensium finibus memoratur esse celatus] Origenes contra Celsum Lib. III. pag. 141. Athenagoras Apologia pag. 38. Eusebius de Praeparat. Evangel. Lib. III. Cap. III. [*Elmenh.*]

si aër illa est] ex Stoicorum sententia. Cicero de Nat. Deor. II, 26. *Aër autem, ut Stoici disputant, interjectus inter mare et coelum, Junonis nomine consecratur, quae est soror et conjux Jovis, quod et similitudo est aetheris, et cum eo summa conjunctio. Effoeminarunt autem eum, Junonique tribuerunt, quod nihil est eo mollius.* Conf. Macrob. in Somn. Scip. Lib. I. Cap. 17. et Saturnal. Lib. III. Cap. 3. Porphyr. ap. Euseb. in Praeparat. Evang. Lib. III. Cap. 11. Augustin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. 10. et Lib. VII. Cap. 16. [*Nourr. p.* 441.] Athenagor. Apolog. Serv. ad Aen. VII, 311. [*Elmenh.*] Add. Cornut. de Nat. Deor. Cap. 3. [*O.*]

Graeci nominis praeposteritate repetita] i. e., ut explicat Gesnerus (in Thesauro), *nomine* Ἥρα *ita frequentato, ut tandem nescias, utrum* Ἥρα *dicatur, an* ἀήρ. Ceterum v. *praeposteritas* ἅπαξ λεγόμενον. Al. leg. *Graeci nominis austeritate,* male. Nec enim video, quid sit austeri in hoc vocabulo. [*O.*]

nulla Fluvionia] Leg. *Fluonia.* Festus: *Fluoniam Junonem mulieres colebant, quod eam sanguinis fluorem in conceptu retinere putabant.* [*Meurs.*] Quam quidem nomenclationem Augustinus (de Civ. Dei Lib. VII. Cap. 2.) Varronis auctoritate confirmat: *Dea Mena menstruis fluoribus praeest, quamvis Jovis filia, tamen ignobilis. Et hanc provinciam fluorum menstruorum in libro selectorum deorum ipsi Junoni idem auctor* (Varro) *adsignat, quae in diis selectis etiam regina est, et hic tanquam Juno Lucina cum eadem Mena, privigna sua, eidem cruori praesidet.* Conf. eund. ibid. Cap. 3. et Voss. de orig. et progressu Idol. Lib. VI. Cap. XXVI. [*Nourr. p.* 441 *seq.*]

nulla Pomona] Pomona hortorum dea tironibus nota: cujus quidem nominis originem obscuram dicit Varro de Ling. Lat. VI. pag. 74. (ed. Dordr.). At quomodo ea Juno dici potuerit, haud facile perspicitur. Quapropter suspicantur nonnulli (Meursius), hoc nomen librarii incuria esse corruptum, et ei subrogandum *Sororia*, quandoquidem Juno ferebatur esse Jovis soror et conjux. In hujus autem opinionis confirmationem adjungi potest Romae a sororio tigillo constructum Junoni templum, quod idcirco *Junonis Sororiae* nuncupatum fuit. Sed huic conjecturae nullo Codicis testimonio firmatae si aliam adjicere liceat, dicemus: et poma et fructus ad terram sive tellurem quandoquidem pertinent, fieri potuisse, ut Juno, quae tellus esse et terrestria regere credebatur, *Pomonae*, quemadmodum et tot aliis nominibus, appellata fuerit. Quod autem Juno terra censeretur, his Varronis (de Ling. Lat. Lib.

IV. pag. 19.) Augustinus (Lib. VII. de Civ. Dei Cap. 16.) verbis nos admonuit: *Jovis Juno conjux, et is coelum, haec terra, quae eadem tellus; et ea dicta, quod una cum Jove juvet Juno; et regina, quod haec omnia terrestria regit.* Sed de hac conjectura nostra aliorum esto judicium. [*Nourr. p.* 442.] Scriverius ap. Meurs. legendum putat *Covona*, a *covo*, antiquo vocabulo pro caelo. Ergo *Juno Covona*, vel, ut Varro dixit (de Ling. Lat. V. pag. 49.), *Covella*, i. q. *οὐρανία*. [*O.*]

nulla Ossipagina] Et hoc Junonis nomen nonnulli (idem Meursius, probante Heraldo,) depravatum putarunt et emendandum: *nulla Ops, Opigena.* de qua Festus: *Opigenam Junonem matronae colebant, quod ferre eam opem in partu laborantibus credebant.* Sed inde non satis dilucide conficitur, utrum haec eadem sit atque *Ossipagina*, quae, ut postea Arnobius scripsit, infantium ossa durare et solidare putabatur. Vossius vero (in Etymol. ad v. *Os*) adstipulatur Stewechio, qui *Ossipaga* vel *Ossipanga* restituendum antumabat. Eam etenim sic nuncupatam censet, quod *pangat* sive, ut antiqui loquebantur, *paget puerorum ossa.* [*Nourr. p.* 442.]

nulla Februtis] *Februtis* sive *Februlis* (ut emendavit Jan. Dousa ap. Meurs. *O.*) Juno a Romanis dicitur, uti adhuc observat Festus (v. *Februarius*): *Februarius mensis dictus, quod tunc, id est extremo mense anni, populus februaretur, id est lustraretur atque purgaretur* (a Lupercis), *vel a Junone Februata, quam alii Februalem, Romani Februlim vocant.* Lege sis Varronem (Lib. V. de Ling. Lat. §. 3.), Augustinum (de Civ. VII, 7.) et Lilium Gyraldum Syntagm. 3. p. 119. [*Nourr. p.* 442. et *O.*]

Populonia] Populoniae Junonis et templi in illius honorem dicati meminit apud Macrobium (Lib. III. Saturn. C. II.) P. Tertius: *In Papiriano enim jure*, ajebat, *evidenter relatum est, arae vicem praestare posse mensam dicatam; ut in templo*, inquit, *Junonis Populoniae mensa dicata est.* At hoc nomen illi inditum perhibent, quia maris et foeminae conjunctioni, ex qua novi populi creantur, Junonem praefici existimabant. De hac autem et Februti itidem Junone legendus Martianus Capella de Nupt. Philolog. Lib. II. [*Nourr. ibid.*]

Caprotina] Caprotinae vel, ut aliis placet, Capratinae Junoni mulieres olim sacrificabant ob servatam puellarum et matronarum pudicitiam, ac Fidenates, qui eam eripere volebant, superatos. Varro autem (de Ling. Lat. Lib. V. p. 47. ed. Dordr.) de hoc sacrificio sic loquitur: *Nonae Caprotinae, quod eo die in Latio Junoni Caprotinae mulieres sacrificant, et sub caprifico faciunt, et e caprifico adhibent virgam.* Hujus porro sacrificii atque festi, quod ancillarum vocabatur, caussam et institutionem Macrobius

retulit Saturn. I. Cap. 11. Illius etiam meminit Plutarchus (Parallel. Tom. II. p. 313.) et alii. Caeterum plura adhuc, ut Servius ait (ad Aen. I. vs. 12. 13.), erant Junonis nomina, ut *Curis* et *Lucina*, quae Arnobius, quandoquidem ſatis multa memoraverat, ſilentio praeterire maluit. [*Nourr. p.* 443.]

Cap. XXXI. — Granius] Granius Flaccus Licinianus Grammaticus citatus a Feſto v. *Ricae*, Macrobio Sat. Lib. I. C. XVI. et XVIII. Scripſit inter alia librum de Indigitamentis ad Caeſarem, teſte Cenſorino de Die Nat. Cap. III. pag. 13. ed. Haverc. Conf. G. J. Voſſ. in Appendice ad Lib. III. de Hiſt. Lat. Oper. Tom. IV. pag. 261. [*O.*]

Minervam eſſe Lunam probabilibus argumentis explicat] Porphyrius ap. Euſeb. Praepar. Evangel. Lib. III. Cap. 11. Ὅπερ δὲ Ἀπόλλων ἐν ἡλίῳ, τοῦτο Ἀθηνᾶ ἐν σελήνῃ· ἔστι γὰρ τῆς φανήσεως σύμβολον, Ἀθηνᾶ τις οὖσα. [*Nourr. p.* 443.] Add. Macrob. Saturn. Lib. I. Cap. 17. [*Elmenh.*] Ut omnes deos ad Solem, ita deas ad Lunam (quam ἀνθήλιον, id eſt vicariam Solis, vocarunt Graeci, teſte Heſychio,) retuliſſe veteres: ita Minervam, Dianam, Cererem, Junonem, Iſidem, Hecaten, Proſerpinam, Rheam, Coeleſtem, Aſtarten, Parcas, Enyo, aliasque Lunam habitas, ex Porphyrio ap. Euſeb. Praeparat. Evangel. Lib. III. Cap. XI. et aliis pluribus oſtendit Gisb. Cuper. in Harpocrate p. 108. [*O.*]

aethereum verticem] Macrob. Lib. III. Saturnal. Cap. IV. *Eſſe Minervam ſummum aetheris cacumen.* Idem Lib. I. Sat. Cap. XVII. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. VII. Cap. XVI. [*Elmenh.*] Vide imprimis G. J. Voſſ. de Idolol. Lib. II. Cap. XLII. [*O.*]

Minerva, quaſi quaedam Meminerva] Feſtus: *Minerva dicta, quod bene moneat.* Iſidor. Lib. VIII. Orig. Cap. XI. Macrob. Lib. I. Saturn. Cap. XVII. [*Elmenh.*] Aliud etymon ſequitur Cicero de Nat. Deor. II. Cap. XXVI. *Minerva autem, quae vel minueret, vel minaretur.* Sed ſalſo, ut oſtendit Voſſius l. l. p. 199. Minerva ſeu potius Menerva a μένος, vis animi, unde Latinum *mens* et antiqua verba *meneo*, *meno*, pro moneo: unde *mentio*, *memini*, *memor*, *reminiſcor.* [*O.*]

nulla eſt ergo Mentis filia] Meurſius reſcribit *Metis filia*, quam cum Jupiter gravidam et Minervam parturientem inſtinctu Coeli et Terrae devoraſſet, capite praegnans factus, Vulcano accito, cerebroque diſſecto, ipſe Minervam peperit, ut teſtatur Heſiodus in Theogonia vs. 885 ſeqq. Sed verum eſſe *Mentis filia* docet Voſſius de Idololatr. Lib. II. Cap. XLII. ex Afranii Fragmento apud A. Gell. Lib. XIII. Cap. VIII:

Uſus me genuit, mater peperit Memoria,
Sophiam vocant me Graji, vos ſapientiam.

Minerva igitur i. q. Prudentia, quae est filia Memoriae sive mentis. Et ipse Arnobius infra Cap. XXXVII. *Jovis ceteri praedicant* (Musas) *ex Memoria uxore vel mente.* [*O.*]

nulla Victoriae] Difficile probatu, qua ratione Minerva filia Victoriae dicatur ab Arnobio. Dionysius siquidem Halicarnassensis narrat (Antiquitt. Lib. I. pag. 26. Sylb.): Νίκην δὲ Ἀρκάδες μυθολογοῦσι Πάλλαντος εἶναι θυγατέρα τοῦ Λυκάονος, τιμὰς δὲ παρ᾽ ἀνθρώπων, ἃς καὶ ἔχει νῦν, Ἀθηνᾶς βουλήσει λαβεῖν, γενομένην τῆς θεοῦ σύντροφον· δοθῆναι γὰρ εὐθὺς ἀπὸ γονῆς τὴν Ἀθηνᾶν Πάλλαντι ἀπὸ Διὸς, καὶ παρ᾽ ἐκείνῳ, τέως εἰς ὥραν ἀφίκετο, τραφῆναι. Quibus certe verbis planum ille facit, Minervam non esse filiam Victoriae, sed tantummodo cum illa educatam. Praevium nihilominus opinionis suae adsertorem Arnobius habuit Pausaniam, qui dixerat (Lib. I. pag. 40. Sylb.): καὶ ἕτερον ἐνταῦθα ἱερὸν Ἀθηνᾶς πεποίηται καλουμένης Νίκης. In quodam autem Orphei, uti inscribitur, hymno (N. 32. ed. Hermann. *O.*) illa vocatur νικηφόρε δαῖμον. At hinc Arnobii narratio plane firmatur, si ejus in textu legeretur: *Nulla est ergo Mentis* (vel *Metis*, ut Meursius voluit. conf. Hesiodi Theogon. vs. 885 seq. *O.*), *nulla Victoria.* Si vero legendum sit *nulla Victoriae*, expende quaeso, utrum haec opinio inde invaluit, quod a templo ipsius, quae Victoria nuncupabatur, cognominata est, aut quia pugnantes ejus auxilio victoriam reportare ferebantur. [*Nourr. p.* 445.]

Jovis enata de cerebro] Ita ed. Lugd. Bat. Alii: *nata.* Editio princeps: *elata.* [*O.*]

Quod aqua nubat terram, appellatus est — — — — Neptunus] Varro de Ling. Lat. Lib. IV. *Neptunus, quod mare terras obnubit, ut nubes coelum, a nuptu, id est opertione.* [*Elmenh.*] Stewech. leg. conj. *Nuptunus*, sed derivandum videtur a Graeco νέφος, νεφόω. Scaliger ad Theophrast. de Causis Plantarum derivat a νίπτω. vid. Voss. de Idolol. Lib. II. Cap. LXXVII. p. pag. 259. A *nando* derivat Cicero de Nat. Deor. II. Cap. XXVI. ubi vide Davisium. Lipsius, qui de hoc etymo multus est Saturnal. Serm. Lib. I. Cap. II., in Ciceronis loco l. leg. censet: *a nubendo.* Ceterum *nubere* h. l. sensu proprio et primario i. q. velare, obvelare. Vid. Weitz. ad Pervigil. Veneris vs. 22. [*O.*]

nullus Deus est omnino Neptunus] In editione Lugd. Bat. fortassis operarum vitio legitur: *nullius Deus* etc. Atqui recte habet *nullus*, ut supra: *nulla soror et conjux Jovis, nulla Fluvionia* etc. [*O.*]

Stygii frater Iovis] Vide supra ad Lib. II. Cap. LXX. [*O.*]

pistricum dominus] *Pistrix bellua marina longi corporis, sed angusti*, interprete Nonio. De diversis marinis monstris ista vox

videtur usurpata. *Balaenam* interpretatur Festus. Sed aperte distinguit *balaenam* et *pristem*, i. q. pistricem, Plinius Hist. Nat. Lib. IX. Cap. III. et IV. ubi novissimus illius libri editor, Laur. Theod. Gronovius pag. 6. pristin interpretatur piscem Oceani praesertim Arctici incolam, ex squali genere, rostro cuspidato, osseo, plano, utrinque dentato, Linnaeo dictum *squalus pristis*, *der Sägehay*, *Sägefisch*. Conf. Jan. Dousam ad Lucilii Fragment. pag. 199. ed. Haverc. [*O.*]

maenarum] De hoc contemto et vilis pretii pisciculo multus est N. Heinsius ad Ovid. Fast. II. vs. 578. quem vide. Graecis dicitur μαινὶς, v. c. Plutarcho in Numa Cap. XV. ubi Kaltwasser. vertit *Sardelle*. Harduinus ad Plin. Hist. Nat. Lib. XXXII. Cap. XI. intelligit pisciculum illum, quem Galli *la mendole*, Romani *menola* vocant, *der Hautling*, *Sparfisch*. [*O.*]

rex falsorum gurgitum, et tremebundi motator soli] Ita Meursius. Alii *fali*, ut videtur, ex MS. Sed praefero *motator soli*, id est Σεισίχθων et Ἐνοσίγαιος. Ceterum haec verba mihi videntur e vetere aliquo Comico vel Tragico irrisionis causa mutuata ab Arnobio. [*O.*]

Cap. XXXII. — Mercurius etiam quasi quidam medicurrius dictus est] Isidorus Lib. VIII. Originum Cap. XI. *Mercurius quasi medius currens dicitur appellatus, quod sermo currat inter homines medius.* Conf. Augustin. de Civ. Dei Lib. VII. Cap. XIV. [*Elmenh.*] A *mercibus* derivat Festus. [*O.*]

quod inter loquentes duo media currat et reciprocetur oratio] Haec est vera et genuina membranarum lectio pro illo quod ediderunt: *inter loquentes duos.* Quarto casu *duo* pro *duos* antiquis in usu fuisse, ostendi ad Fl. Vegetium de Re Milit. cui eam phrasin bis restitui Lib. II. Cap. VI. et Lib. III. Cap. XV. Exempla si desideras, vide Ciceron. ad Fam. Lib. VII. Epist. 25. *Praeter duo nos* (inquit) *loquitur isto modo nemo.* Prudentius in Apotheosi: *Panes jubet et duo pisces apponi.* Censorinus de Die Natali Cap. XIX. in scito Tribunitio: *Praetor urbanus, qui nunc est, quique posthac fuat, duo lictores apud se habeto:* vulgant vulgo *duos lictores*, non recte. Eadem de re annotasse commemini Sosipatrum Grammaticum. [*Stewech.*] Conf. Manut. ad Ciceronis l. l. [*O.*]

Caducitor ille Cyllenius, in Algido fusus monte, vertice] Constructio Arnobio familiaris pro in Algidi fusus montis vertice. Vide supra ad Lib. I. Cap. XXXVI. Partus eleganter dicitur *fundi*, *effundi.* Sic supra Lib. I. l. l. *Mercurius utero fusus Majae.* Lib. II. Cap. XVI. *ex alvis fundimur atque emittimur matrum.* infra Lib. IV. *Et quid Jovem mirantur ex feminae effusum dictare vos alvo?*

Lactant. Lib. III. Cap. XVI. *Non enim aut parietes, aut locus, in quo quisque eſt ſuſus ex utero, conciliat homini ſapientiam.* idem de Opific. Dei Cap. III. *Queruntur — — — hominem nudum et inermem, tamquam ex naufragio, in hujus vitae miſerias projici et expelli; qui neque movere ſe loco, ubi eſſuſus eſt, poſſit, nec alimentum lactis adpetere, nec injuriam temporis ferre.* ubi vide Bünemann. pag. 1127. [*Herald.* et *O.*]

mercium commerciorumque mutator] Feſtus: *Mercurius a mercibus eſt dictus: hunc enim negotiorum omnium exiſtimabant eſſe deum.* Plautus in Prologo Amphitryon.:

Ut vos in veſtris voltis mercimoniis
Emundis vendundisque me laetum lucris
Aſſicere atque adjuvare in rebus omnibus.

Conf. G. J. Voſſ. Etymol. Rom. v. *merces.* [*Elmenh.* et *O.*]

Terram quidam e vobis, quod cunctis ſufficiat animantibus victum, Matrem eſſe dixerunt magnam] Lucretius Lib. II. vs. 995 ſeqq.:

Pabula cum praebet, quibus omnes corpora paſcunt
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant,
Quapropter merito maternum nomen adepta eſt. [*Herald.*]

quod ſalutarium ſeminum frugem gerat, Cererem eſſe pronuntiant] Ita ſentiunt Cicero de Nat. Deor. Lib. II. C. XXVI. *Mater* (Proſerpinae) *autem eſt a gerendis frugibus Ceres, tanquam Geres.* et Varro de Ling. Lat. Et ut hic C pro G, contra in aliis fieri notat Varro Libro IV, dum ſcribit: *Gladius C in G commutato a clade.* Feſtus item ab *urguendo Orcum,* a *praedicendo prodigium* format. Promiſcuae etiam hae litterae olim librorum deſcriptoribus: unde in Codicibus confuſa totiens Gajus et Cajus et alia mille. Immo et in varietate linguarum hunc quaſi luſum reperiri nemo neſcit. *Ciconiam* Latine dicimus; verum Galli, Itali, Hiſpani ſecundam ſyllabam per *g* ſcribunt, atque effantur ſuavius. [*Stewech.*] At falſum eſſe hoc etymon et nomen Cereris derivandum vel ab antiquo verbo *cereo,* quod eſt *creo,* vel a Graeco Cereris nomine antiquiſſimo Γῆρυς, pluribus docet ſummus Scaliger ad Varron. pag. 31. ed. Dordr. [*O.*]

nonnulli autem Veſtam, quod in mundo ſtet ſola, ceteris ejus partibus mobilitate in perpetua conſtitutis] Plato in Phaedro pag. 247. Vol. III. ed. H. Steph. Μένει γὰρ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. Ovid. Faſt. Lib. VI, 299:

Stat vi terra ſua: vi ſtando Veſta vocatur
Cauſſaque par Graji nominis eſſe poteſt.

Conf. Dionyſ. Hal. Lib. II. Iſidor. Origin. Lib. VIII. Cap. XI. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. X. G. J. Voſſ. de Idolol.

Lib. II. Cap. LIX. pag. 231. et J. Lipf. in Syntagm. de Vefta et Veftalibus Cap. I. Scilicet dictum hoc ex falfa antiquorum opinione. Contrarium plane ftatuunt recentiores aftronomi inde a Copernico. [*O.*]

quam Nigidius autumat matrimonium tenuiſſe Saturni] Infra Lib. IV. *matrimonium magna ejus tenuerit mater.* [*Herald.*] De P. Nigidio Figulo, Ciceronis aequali et focio in pefte Catilinae exftirpanda, poft Varronem doctiffimo Romanorum ac Pythagoraeo, vid. Harles Introduct. maj. et Notit. Litteraturae Rom. pag. 165. Ernefti in Clav. Cic. et inprimis Jan. Rutgers., qui ejus fragmenta collegit, digeffit et explicuit in Variar. Lection. Lib. III. Cap. XVI. pag. 246 fqq. [*O.*] Singularis de hoc fcriptore Burignii Differtatio exftat in l. t. *Memoires de l'Academie des Inſcriptions.* [*Ochsner.*]

his ſola praedicationibus indicatur] Fulv. Urfin. nefcio qua de caufa mutat *his illa* etc. [*O.*]

Cap. XXXIII. — ſatietatis fuga] Id eft *nimietatis. Satis* enim pro *nimis* paffim apud hos fcriptores. [*Herald.*] Ita Julius Capitolinus in Vita M. Antonini Philof. Cap. XXIV. *Et Antoninus quidem non eſt ſatis motus defectione Caſſii*, i. e. valde, nimis motus; ubi vide Salmaf. in Script. Hift. Auguft. Vol. I. pag. 385. Apud Cyprianum nil frequentius. Ita noftrum *genug* faepiffime abundantiam vel, ut barbaro vocabulo utamur, nimietatem aliquam fignificat: v. c. *ich habe genug Arbeit*, i. e. *mehr als genug*, *überflüſſig.* Quo fenfu Cicero aliique aureae latinitatis fcriptores dicunt *ſatis ſuperque*, contra *ſatis* fimpliciter pofitum ufurpant de mediocritate quadam magis in defectu quam in exceffu peccante, ut noftrum *ſo ſo*, *nicht allzuviel.* Vide Heufinger. ad Cornel. Nepot. Cimon. Cap. II. et ad Ciceronem de Off. II. Cap. XXV. pag. 363. nec non Bünemann. ad Lactant. Inft. Lib. VI. C. XIII. pag. 774. [*O.*]

quem eſſe omnes ignem etc.] Vide Ifidor. Orig. Lib. VIII. Cap. X. Auguftin. de Civ. Dei Lib. VII. Cap. XVI. [*Elmenh.*]

quod ad cunctos veniat, Venerem] Cicero de Nat. Deor. II. Cap. XXVI. *Quae autem Dea ad res omnes veniret, Venerem noſtri nominaverunt.* [*Elmenh.*] Aliis tamen de hujus vocis etymo aliter vifum. Nam Varro (de Ling. Lat. Lib. IV. p. 12.) a verbo antiquo *viere* (vid. fupra ad Lib. II. Cap. 38.) i. e. *vincire* illud deducit, quod Venus non quidem *vincere*, fed *vincire*, vinciri, pudendis fcil. vinculis, ipfa velit. Ifidorus vero Orig. Lib. VIII. Cap. 11. *Venus*, inquit, *inde dicta*, *quod ſine vi* (aliter *viro*) *foemina eſſe virgo non deſinat.* Sed Arnobio haud forfitan immerito probabilior vifa eft Ciceronis opinio. [*Nourr. p. 449.*] Adde

Selden. de Diis Syris pag. 223. Ciceronis locus Fulvium Urſinum movit mutare: *quod ad cuncta veniret.* [*O.*]

Proſerpinam] Vide Cic. de Nat. Deor. II. Cap. XXVI. Iſidor. Orig. Lib. VIII. Cep. XI. [*Elmenh.*] Adde Varron. de Ling. Lat. Lib. IV. pag. 20. ed. Bipont. Pro *proſerpant* Fulv. Urſin. conj. *prorepant,* male. [*O.*]

non ſentientis vocabulum poteſtatis] Ita Gelenius, quod probo. *Poteſtas* autem paſſim pro numine. [*Herald.*] Sic infra Lib. IV. Cap. XI. init. *Quid dicitis, o patres novarum religionum, quid poteſtatum.* Editio princeps Romana: *non ſentiens vocabulum poteſtatis,* quod neſcio qua de cauſſa revocavit editor Lugd. Bat [*O.*]

frugum ſuccreſcentium motiones] *Motio* pro incremento, et *moveri* pro creſcere ſaepiſſime. Columella Lib. XI. Cap. II. *Igitur a Kal. Martiis eximia eſt vitium putatio in X. Kal. Aprilis, ſi tamen ſe gemmae nondum moveant.* Ovidius Lib. III. Triſt. Eleg. XII, 13:

Quoque loco eſt vitis, de palmite gemma movetur.

Eodem ſenſu κινεῖν καὶ βλαστάνειν ap. Graecos, v. c. Theophraſt. Lib. I. de Cauſis Plant. Cap. VII. Plura collegit J. Fr. Gronovius Obſſ. Lib. III. Cap. I. pag. 335 ſeq. ed. Platneri. [*O.*]

Quid cum Liberum, Apollinem, Solem unum eſſe contenditis numen] Macrob. Lib. I. Sat. Cap. XVII. XVIII. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. VII. Cap. XVI. Servius ad Virgil. Georg. I. vs. 7. [*Elmenh.*] Vide inprimis Gisb. Cuper. in Harpocrate pag. 106 ſeqq. [*O.*]

Semeleïus, Pythius] Reſcribunt (Fulv. Urſin.) *Sminthius* propter ea, quae ſequuntur: *Sminthiorum alter pernicies murum.* Sed quemadmodum, quae dicuntur de Baccho, non pertinent ad *Semeleium*, ita et quae hic adduntur, non pertinent fortaſſe ad Apollinis epitheton, quo *Pythius* dicitur, ſed aliam innuit illius appellationem. [*Herald.*] Pro *Semeleïus,* quod Meurſius reſtituit, editio princeps *Semelius.* [*O.*]

alter faeculentae hilaritatis dator] Varro apud Nonium: *Quo nihil jucundius quisquam bibit. Hoc aegritudinem ad medendam invenerunt, hoc hilaritatis dulce ſeminarium, hoc continet coagulum convivia.* Vini dotes congerebat hic Varro: de quibus e variis ſcriptoribus Athenaeus Lib. II. [*Herald.*]

Sminthiorum alter pernicies murum] Sminthii Apollinis meminere Lactant. Lib. I. Cap. VII. (ubi vid. Cellar. et Bünemann.) Macrobius I. Sat. Cap. XVII. Ammian. Marcellin. Lib. XXII. Cap. XI. [*Elmenh.*] Euſtathius ad Iliad. Lib. I. vs. 39. Σμινθεὺς Ἀπόλλωνος ἐπίθετον· καὶ οἱ μὲν φασιν, ἀπὸ Σμίνθης

πόλεως περὶ Τροίαν· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν σμίνθων, ὃ δηλοῖ τοὺς μύας, αὐτὸν οὕτω καλεῖσθαί φασι· δοκεῖ γάρ ποτε ἀναιρέτης γενέσθαι σμίνθων, βλαπτόντων τοὺς ἐκεῖ· ὡς διὰ τοῦτο ναόν τε αὐτοῦ ἱδρυθῆναι καὶ αὐτὸν Σμινθέα κληθῆναι, διὰ τοὺς ἀποσοβηθέντας μύας, οὓς οἱ ἐγχώριοι σμίνθους ἐκάλουν· φησὶ γὰρ ἡ ἱστορία, ὅτι ἐν τῇ Χρύσῃ Σμινθέως ἐστὶν ἱερὸν, καὶ μῦς ὑπόκειται τῷ ποδὶ τοῦ ξοάνου etc. Conf., qui de hoc nomine multus eſt, Gisb. Cuperi Commentar. ad Monumenta antiqua inedita, annex. Harpocrati pag. 212 ſeqq. ed. Ultrajectinae et Bünemann. ad Lactant. p. 47. [*O.*]

Cap. XXXIV. — Non indocti apud vos viri] Heic procul dubio Stoicos reſpexit Arnobius, de quibus ita Servius ad Virgil. Georg. I. vs. 7. *Stoici eumdem Solem — — — item Lunam eamdem Dianam, eamdem Cererem, eamdem Junonem, eamdem Proſerpinam dicunt; ſecundum quos Virgilius pro Sole et Luna Liberum et Cererem invocavit.* [*Nourrius.*]

neque quod induxerit libido, garrientes] Id eſt: non temere, nec linguae intemperantia ac morbo quodam fabulas et nugas blaterantes. Nam *libidinem* ſaepe dicunt Latini, quam Graeci νόσον: quum naturali et caeco impetu ferimur ad aliquid ſine ratione. Naturalem hanc ac temerariam ad rem quamlibet propenſionem Graeci etiam exprimunt per verbum φιλεῖν. Sic φιλομύθους dicunt, φιλοψευδεῖς, φιλονείκους et ſimilia. [*Herald.*]

differentias] MS. *diffidentias.*

atque ita ſi eſſe] Sic Meurſius pro eo quod antea legebatur: *atque ita ſe eſſe.* Alii: *atque ita eſſe.* [*O.*]

exſpolietur] Fulv. Urſinus: *et ſpolietur.* Stewech. conj. *deſpolietur*, quod verbum Ciceroni, Plauto, Apulejo frequentatum. Equidem cauſam mutandi nullam video. [*O.*]

corniger ille venator] Actaeon in cervum mutatus. Vide Apollodor. Bibl. III. C. IV. §. 4. Hygin. Fab. 180. Fulgent. Mythol. III, 3. et in primis Ovid. Met. III, 131 — 252, ibique Gierig. V. C. pag. 188. ed. nov. [*O.*]

Cap. XXXV. — In philoſophiae memorabiles ſtudio] Editio princeps *memorabili*, e male intellecta Codicis ſcriptura, ubi eſt *memorabilis*, antique pro *memorabiles.* [*Herald. in Curis II.*]

columen] Alii: *culmen.* Sed prius amat Arnobius. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. VIII. [*O.*]

Animal eſſe unum, ſapiens, rationale] Plato Timaeo pag. 30. (Vol. III. ed. H. Steph.) Οὕτως οὖν δὴ κατὰ λόγον τὸν εἰκότα δεῖ λέγειν, τόνδε τὸν κόσμον ζῶον ἔμψυχον ἔννουν τε τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ γενέσθαι πρόνοιαν. Vertit Cicero de univerſo: *Quam ob cauſam non eſt cunctandum profiteri, ſi modo inveſtigari aliquod conjectura poteſt, hunc mundum animal eſſe, idque*

intelligens et divina providentia constitutum. Vid. Philostratus de Vita Apollonii Lib. III. Cap. XI. [*Elmenh.*] Pro *rationale* Edit. Rom. et Geleu. *rationabile.* male. Pro *animal* Codex MStus habet *animas,* quod defendit Meursius in Appendice tanquam loquendi genus antiquum pro *animans, animal,* exemplo Ennii:

Ova parire solet genu' pennis condecoratum,
Non animas.

Ita *Cosules, praegnas, damnas, Cesores, istita* sine *n.* Sed haud verosimile est Arnobium ita scripsisse, cum in toto hoc opere constanter scribat *animal,* nunquam *animas.* [*O.*]

Quorum si est vera et fixa, certa sententia] Forsitan legendum: *quorum si est vera, fixa et certa sententia.* [*Th. Canter.*] Nihil mutandum, distinguendum tamen: *et fixa, certa sententia.* Haec ita copulare amat Arnobius sine copula. [*Herald.*]

neque homines rursus multi disjunctionis differentia conservata] Ita Meursius et ceteri illum secuti usque ad ed. Lugd. Bat. corrigentem *dijunctionis diffidentia.* Antea legebatur; *neque homines rursus multitudinis junctionis differentia conservatu.* Vocem *multitudinis* vitiosam esse nemo non videt. Sed *junctionis differentia* male mutatum puto in *disjunctionis differentia.* *Junctionis differentia* est junctarum partium differentia, discordia. Ita Ovid. Met. I, 9:

Non bene junctarum discordia semina rerum.

Tale monstrum illud, quod Horatius fingit in Arte Poetica init. *Humano capiti* etc. Itaque legendum videtur: *multi junctionis differentia conservata,* id est, multi, si in junctione differentiam, animorum scil. et ingeniorum, conservant. Et ita legendum sequentia suadent: *nec si ejus particulae Dii sunt, in unius animantis conscientiam cogi atque verti.* [*O.*]

in unius sensus simplicitatem] Fulv. Ursinus mavult: *in unius censum simplicitatis,* quae conjectura necessaria non est, si praecedens *junctionis* intelligamus de junctione diversarum partium animi. [*O.*]

ut neque Sol Deus sit, neque Luna etc.] Abunde hoc docent Jul. Firmicus de Errore profanarum relig. Lactant. Inst. Lib. II. Cap. V. [*Elmenh.*]

Cap. XXXVI. — quibus sitim soletis vestram — — — — proluere] Virgilius Aen. I, 739:

— — — — *et pleno se proluit auro.*

Prudentius Lib. I. contra Symmach.:

— — *Avidus vini multo se proluit haustu.*

[*Herald.* et *Elmenh.*]

quidem] Ita Meursius. Editio princeps Sabaei *quidam*, male. [*O.*]

neque una esse in parte naturae] Ita Cod. MS. quam lectionem recte defendunt Th. Canterus et Heraldus, ut sit i. q. *neque ulla esse in parte naturae, ἐν οὐδενὶ φύσεως μέρει.* Gelenius ed. *neque ulla* etc. [*O.*]

Cap. XXXVII. — Mnaseas] Patarensis e Lyciae civitate. Hujus librum III. Εὐρωπιακῶν citat Athenaeus Lib. IV. p. 158. et Librum II. de Asia Lib. VIII. p. 346. denique Periplum eodem libro p. 331. Graecae gentis non obscurus scriptor vocatur a Columella Lib. XII. Cap. IV. qui cum Varrone eum inter scriptores Rei Rusticae laudat Lib. I. Cap. I. Non confundendus cum Mnasea Berytio, qui de arte rhetorica et nominibus Atticis scripsit, teste Suida, et alio ejusdem nominis Locro seu Colophonio, qui (ut idem Athenaeus refert) inscriptos lusus composuit, ob varietatem *Salpem* nominatos. Conf. Nourr. p. 544. Voss. de Hist. Graec. Lib. I. Cap. 21. pag. 134 seqq. et Harduin. in Indice ad Plinii Hist. Nat. h. v. [*O.*]

filias esse Telluris ac Coeli] Hyginus in Deorum Genealogia fabulis praemissa pag. 31. ed. Munkeri *Monetam*, id est Mnemosynen, matrem Musarum ex Aethero et Terra prognatam dicit. [*O.*]

Ephorus has igitur numero esse tres effert] De Ephoro, historico Cumano notissimo, auditore Isocratis et condiscipulo Theopompi, vide Suidam et G. J. Voss. de Hist. Graec. pag. 50. Ceterum hic est locus classicus de controverso Musarum numero, de quo vide etiam Serv. ad Virgil. Aen. I. vs. 12. et ad Eclog. VII, 21. et Munker. ad Hygin. Fab. CCXXII. pag. 288. Antiquissimis temporibus tres tantum statuebantur, quarum nomina, Μελέτην, Ἀοιδήν, Μνήμην, Pausanias conservavit in Boeoticis. Ausonius in Gripho ternario vs. 30 seq.:

Et Lyrici vates numero sunt Mnemonidarum,
Tris solas quondam tenuit quas dextera Phoebi.

ubi vide Toll. p. 458. Tzetz. Comment. ad Hesiod. Ἔργα p. 6. ed. Heins. Ἀλλ' Εὔμηλος μὲν ὁ Κορίνθιος τρεῖς φησιν εἶναι Μούσας, θυγατέρας Ἀπόλλωνος, Κηφισοῦν, Ἀπολλωνίδα, Βορυσθενίδα. Add. G. J. Voss. de Idolol. Lib. VIII. Cap. XII. pag. 752. [*O.*] Vid. Tzetz. ad Hesiod. Op. et D. vs. 1. Phurnut. de Nat. Deor. p. 157. Gal. Creutzer Symbol. Tom. III. p. 295 seq. Hug über den Mythus etc. p. 222 seq. Varro, quod tres essent Musae, hanc attulit caussam (apud Augustin. de Civ. Dei XVIII. et A. Popm. in Fragmm. p. 459.): *quia facile esset animadvertere, omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem esse natura.* Ruhnkenius Epist.

Crit. II. p. 309. ed. nov. locum e Cod. Paris. exhibuit, ubi: Εὔμηλος (sic leg.) ὁ Κορίνθιος τρεῖς εἶναι φησὶ τὰς Μούσας, θυγατέρας Ἀπόλλωνος, Κηφισοῦν, Ἀπολλωνίδα καὶ Βορυσθενίδα. [*Marx ad Ephori Fragm. pag. 264.*]

Mnaseas, quem diximus, quatuor] Cicero de Nat. Deor. III. Cap. XXI. *Jam Musae primae quatuor, natae Jove altero, Thelxiope, Aoede, Arche, Melete.* ubi autem de lectione ambigitur. Vid. Davis. Quatuor Musas statuit etiam Aratus in Libro V. Ἀστρικῶν, teste Tzetze ad Hesiod. l. l. [*O.*]

Myrtilus] Varie scribitur. *Myrtilum* vocant praeter nostrum et Clemens, quem exscripsit Phrynichus v. καταφαγαί, et Scholiastes Apollonii: *Myrsilum* autem Athen. Lib. XIII. p. 617. Lesbius, aequalis Alcaeo et Sapphoni, *Lesbiaca* scripsit, teste Antigono Carystio Cap. 5, 17, 129. Sub ejus nomine librum supposititium de origine Italiae ac Tyrrhenorum edidit Jo. Annius Viterbiensis. Vid. Voss. de Hist. Graec. Lib. III. p. 391. et Harduin. Ind. Plin. [*O.*]

Myrtilus inducit septem] Epicharmus etiam, teste eodem Tzetze l. l. Ἐπίχαρμος δὲ ἐν τῷ τῆς Ἥβης γάμῳ ἑπτὰ λέγει, θυγατέρας Πιέρου καὶ Πιμπληΐδος Νύμφης· Νειλοῦν, Τριτώνην, Ἀσωποῦν, Ἑπτάπολιν, Ἀχελωΐδα, Τιπόπλουν, καὶ Ῥοδίαν. [*O.*]

octo asseverat Crates] Procul dubio intelligendus Crates Mallotes, Grammaticus et Homeri interpres notissimus. Ceterum figmentum Grammaticorum de octo Musis natum videtur e commento illo Platonis de Sirenibus octonis verticulis in adamantino illo Parcarum fuso insidentibus, quod legitur de Rep. Libro X. p. 616. ed. H. Steph. (Bipont. Vol. VII. p. 327 sqq.). [*O.*]

ad extremum Hesiodus novem, cum nominibus prodit] Ita interpunxi. Sensus enim est: Hesiodus novem Musas, cum nominibus suis prodit. a prodo, ĕre, non autem: prodit (a prodeo, ire) cum novem nominibus. Ceterum locus Hesiodi legitur in Theogonia vs. 75 sqq.:

> Ταῦτ' ἄρα Μοῦσαι ἄειδον, Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,
> Ἐννέα θυγατέρες μεγάλου Διὸς ἐκγεγαυῖαι,
> Κλειώ τ', Εὐτέρπη τε, Θάλειά τε, Μελπομένη τε,
> Τερψιχόρη τ', Ἐρατώ τε, Πολύμνιά τ', Οὐρανίη τε,
> Καλλιόπη θ'· ἡ δὲ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων. [*O.*]

Nam si liquido sciretur quid sit, unanimis esset vox omnium] Ita edidit Oberthür. In Cod. MS. abest *esset*, male. Ed. Lugd. Bat. dedit: *una esset* etc. Th. Canterus legendum censet: *nam si liquido sciretur, fuisset unanimis vox omnium.* Sed verba *quid scit* eliminare non ausim: *quid sit* scil. absolute positum, ut

nos dicimus: *was an der Sache sey.* Grotius ap. Meursium legendum conjicit: *quin sit* etc. [*O.*]

in ejusdem sententiae finem cunctorum pergeret ac conveniret assensio] *Pergere* h. l. sensu proprio et primario pro *ire, tendere.* Ita *huc pergo, horsum pergo* ap. Terentium. [*O.*]

Cap. XXXVIII. — [*Quonam modo igitur religionis potestis integrare vim plenam*] *Integrare* est ad integritatem, perfectionem adducere. Ita supra Lib. II. Cap. XV. *Virtutum omnium servamus atque integramus tenorem.* Eodem sensu *integrator* apud Tertullianum Apologet. Cap. XLVI. fin. *Adeo quid simile Philosophus et Christianus, Graeciae discipulus et coeli, famae negotiator et salutis* — — — — *interpolator erroris et integrator veritatis, furator ejus et custos?* [*O.*]

aut ille primus eradit atque interficit sex divas Musas] Heraldus delere vult *Musas* tanquam glossema. Sed tales περιττολογίαι haud infrequentes apud Arnobium. Ceterum *interficere* eleganter pro tollere, auferre. Eodem sensu *interfector veritatis* apud Tertullianum de Carne Christi Cap. IV. [*O.*]

Novensiles Piso Deos esse credit novem in Sabinis apud Trebiam constitutos] Et hic classicus locus de Diis Novensilibus, multa continens, quae alibi frustra quaesiveris. Conf. Jac. Nicol. Loensis Miscell. Epiphyll. Lib. IV. Cap. XV. in Lampade Critica Gruteri Vol. V. pag. 421 seq. qui omnia veterum loca de Diis illis diligenter excussit. Cum Pisone consentit etiam Varro de Ling. Lat. Lib. IV. pag. 22. ed. Bipont. Ceterum de L. Calpurnio Pisone Frugi, Consule anno U. C. DXX. latore legis Calpurniae de repetundis et scriptore Annalium, vide G. J. Voss. de Hist. Lat. Lib. I. Cap. VI. [*O.*]

consensum accommodans Aelio] Hic est Aelius Stilo, qui carmen Saliare explanarat, aliaque scripserat, quorum mentio passim apud Grammaticos, Varronem, A. Gellium, Festum. Alius Aelius Gallus. [*Herald.*]

novenarium numerum tradit Varro, quod in movendis rebus potentissimus semper habeatur et maximus] Censorinus de Die Nat. Cap. XIV. *Plerique* (Genethliaci) *duos istos numeros* (7 et 9) *subtiliter discreverunt, dicentes, septenarium ad corpus, novenarium ad animam pertinere; hunc medicinae corporis et Apollini attributum, illum Musis, quia morbos animi, quos appellant πάθη, musica lenire ac sanare consueverit.* Conf. Ausonii Idyll. XI. Pro *movendis* Fulv. Ursinus mavult *innovandis*, male. *movendis* est i. q. *promovendis.* [*O.*]

Cornificius] Grammaticus potius quam Hiſtoricus, citatus a Feſto et Macrobio aliquoties, qui ejus Etymorum libros laudat. Voſſius de Hiſt. Lat. Lib. III. in Appendice ſcriptorum de quibus incertum an Hiſtorica ſcripſerint, Op. ed. Amſtelod. Tom. IV. pag. 260., eum floruiſſe ait temporibus Auguſti. Non confundendus cum L. Cornificio Rhetore, ad quem Ciceronis Epiſtolae exſtant. [*O.*]

Deos novem Manilius etc.] T. Manilius, quem citant Varro de Ling. Lat. Lib. IV. et VI. neq non Plinius Hiſt. Nat. Lib. X. Cap. II. illum *primum atque diligentiſſimum togatorum laudans.* Floruit temporibus Marii et Syllae. Vide G. J. Voſſ. de Hiſt. Lat. Lib. I. Cap. IX. Vel poteſt intelligi Manilius Chreſtus, qui librum ſcripſit de Hymnis Deorum, teſte Fulgentio de priſco ſermone v. *Injuges boves*, cujus fragmenta aliquot inſeruit Joannes Lydus opuſculo ſuo de Menſibus a Schowio edito. [*O.*]

quibus ſolis Jupiter poteſtatem jaciendi ſui permiſerit fulminis] Lucem noſtro affundit Plinii locus Hiſt. Nat. Lib. II. Cap. LII. *Tuſcorum litterae novem Deos emittere fulmina exiſtimant, eaque eſſe undecim generum: Jovem enim trina jaculari. Romani duo tantum ex iis ſervavere, diurna attribuentes Jovi, nocturna Summano* etc. ubi vide Harduin. Conf. Senec. Nat. Quaeſt. Lib. II. Cap. XLI. „Juppiter quidem praecipue fulmine armatur, putabaturque tantum mittere fulmina rubra, cum alii Dii jacularentur alba aut nigra, uti ex Horatio, Claudiano et Acrone obſervat Meurſius in Lycophronem. Inde forte eſt, quod apud Livium legamus Lib. XXXII., *Jovi donum fulmen aureum pondo L factum eſſe, Junoni Minervaeque ex argento.* Praeter Jovem autem Deos fulminantes invenio Summanum, Saturnum, Martem, Herculem, Vulcanum, Minervam, Junonem, Matrem Deum, Apollinem vel Solem, et Zagraeum ſive Bacchum ab antiquis memoratos." Haec Gisb. Cuperus, qui de his Diis docte et fuſe diſputat in Harpocrate pag. 99 ſeqq. ed. Ultraject. in 4to. [*O.*]

Cincius] L. Cincius Alimentus, aequalis Fabii Pictoris et poſt Cannenſem cladem Praetor Siciliae, ſcripſit Hiſtoriam Annibalicam Graeca lingua, Latina autem Hiſtoriam de Gorgia Leontino, Libros de Re Militari, (unde plura hauſit Vegetius,) de Faſtis, de verbis priſcis, e quibus haec petita videntur: *diligens auctor monumentorum* Livio laudatus Hiſt. Lib. VII. init. Vide G. J. Voſſ. de Hiſt. Graec. Lib. IV. Cap. III. et de Hiſt. Lat. Lib. I. Cap. IV. [*O.*]

Nam solere Romanos religiones urbium superatarum partim privatim per familias spargere etc.] Ita ed. Lugd. Bat. ex emendatione Fr. Modii ad Cod. MS. vestigia, qui habet *regiones;* unde Gelenius fecerat *omnes Deos.* Deos ante expugnationem urbium a Romanis evocari solitos et Romam invitari res notissima. Videatur formula illi rei adhibita apud Macrob. Saturn. Lib. III. Cap. IX. Plinium Lib. XXVIII. Cap. II. Livium etc. Hinc Prudentius contra Symmachum Lib. II.:

Innumeros post deinde Deos, virtute subactis
Urbibus, ex claris peperit sibi Roma triumphis.
Inter fumantes templorum armata ruinas
Dextera victoris simulacra hostilia cepit,
Et captiva domum venerans ceu numina vexit. [*O.*, *Stewech.* et *Herald.*]

ac ne aliquis Deorum multitudine aut ignorantia praeteriretur] Sic edidi ex emendatione Heraldi in Curis II. Ceteri: *ac ne aliquid Deorum* etc. [*O.*]

Cap. XXXIX. — Sunt praeterea nonnulli, qui ex hominibus divos factos] Servius ad Virgil. Aen. VIII. vs. 187.: *Sane quidam veteres deos Novensiles dicunt, quibus merita virtutis dederint numinis dignitatem.* Conf. Martian. Capella de Nupt. Philol. Lib. I. pag. 27. ed. Bern. [*O.*]

qui rebus in substantia constitutis inanissimas subdit et res cassas] Haec est lectio vetus, quae tolerari et explicari potest. Dicebat enim Varro: Novensiles Deos esse numerum novenarium; et ita res inanissimas et cassas (quid enim numeris inanius?) rebus in substantia constitutis subdebat. Obscuritas autem hujus loci nata est ex trajectione copulae pro *inanissimas subdit res et cassas.* [*Heraldus.*] Trajectio copulae familiaris apud Arnobium. Ita Lib. I. Cap. LXIV.: *ludorum et celebritate natalium,* pro *celebritate ludorum et natalium,* ubi vide notas. Itaque h. l. non opus habemus correctione editoris Lugd. Bat.: *inanissima subdit, et re cassa,* multo minus Fulv. Ursini conjectura: *inanissimas subdit rationes,* vel Meursii: *inanissimas subdit res et cassas.* Pro *in substantia* Modius refinxit *in essentia.* Sed Cod. MS. habet *instantia*, quod per compendium scribendi *in* ~~*stantia*~~ fortasse scriptum pro *in substantia.* [*O.*]

Cornificius labare convincitur] Restitui Arnobio verissimam hanc et contextui convenientissimam Codicis MS. lectionem, bene defensam a Stewechio et P. Colvio ad Apulej. Met. Lib. V. pag. 368. ed. Oudendorp. Sabaeus in ed. principe Romana dedit *balare,* quod editores ceteri retinuerunt, defendit etiam Heraldus putans, Arnobium hoc verbo illudere voluisse nomini Cornificii.

Balare ſcilicet ovium vox; quod quoniam ſimpliciſſimum eſt animal, hominibus parum callidis et paullo ſtolidioribus appellatio iſta tributa eſt a veteribus, v. c. Ariſtophane in Nubibus: *Λίθοι, ἀριθμὸς, πρόβατα.* Itaque *balare* etiam recte dici, qui ſtolide aliquid effutiunt potius, quam loquuntur. At vero obſervandum eſt, Arnobium hoc loco doctos illos quos recenſuerat viros modeſtiſſime et ſine ulla acerbitate aut virulentia refutare, *errare illos* dicentem, *imprudentes inveniri*, *falſum dicere* etc. Itaque *balare* h. l. prorſus alienum. Guil. Canterus Novar. Lectt. Lib. III. Cap. XXII. in J. Gruteri Lampad. Crit. Vol. III. pag. 584. legendum conjicit *halare*, quod antiqui uſurparunt pro *mentiri*, auctore Feſto. Sed praeſtat *labare.* Ita Cap. ſequenti: *labant ſententiae.* et Cap. XLI.: *cum ex uno et ex altero manifeſtum fiat et pateat, haeſitare, labare, nec quidquam vos certi de his rebus, quas aſſeritis, ſcire.* [*O.*]

ob novitatem honoris] Editio Lugd. Bat.: *ab novitate honoris.* Meurſius: *ob novitatis honorem*, reſpiciens ad Cornificii ſententiam, qui dicebat eos novitatum praeſides. [*O.*]

ita cum Novenſiles dicimus nomen eſſe Deorum, qui ex hominibus meruerunt Dii eſſe] Ita Gelenius locum reſtituit. Cod. MS.: *ita cum Novenſiles dicimus omnes ſi novem eſſe eorum*, vitioſe. Fulv. Urſinus: *dicimus omnes novem eorum.* Meurſius: *ita cum Novenſiles dicimus omnes, qui etc.* deletis vocibus *ſi novem eſſe eorum.* Ed. Lugd. Bat.: *ita cum Novenſiles dicimus, ſi nomen eſt iſtud Deorum etc.* Quamcunque loci corruptiſſimi emendationem eligamus, *novem* certe locum habere minime poteſt, cum eorum, qui ex hominibus meruerunt dii eſſe, non novenarius, ſed multo major et incertus ſit numerus. [*O.*]

Cap. XL. — Nigidius Penates Deos Neptunum eſſe atque Apollinem prodidit] Macrobius Sat. Lib. III. Cap. IV.: *Nigidius de Diis Lib. XIX. requirit, num dii Penates ſint Trojanorum Apollo et Neptunus, qui muros eis feciſſe dicuntur.* Conf. Serv. ad Aeneid. III. vs. 12. [*Elmenhorſt.*]

Caeſius et ipſe has ſequens] Omnino ſine ulla dubitatione ita legendum contenderim: *has ſequens*, ſcil. diſciplinas Etruſcas; praeceſſerat enim paullo ante. [*Theod. Canter.*] Cod. MS.: *aſſequens*, nullo ſenſu. Alii: *eas ſequens.* Ed. Lugd. Bat.: *id ſequens.* Sed Canteri emendatio proxime accedit ad ſcripturam Codicis. Pro *Caeſio* idem Canterus legendum ſuſpicatur *Caelius*, intelligens ſine dubio L. Caelium Antipatrum, qui Gracchorum temporibus floruit ſcripſitque Hiſtoriam belli Punici et alia. Conf. Liv. Lib. XXI. Cap. XXXVIII. G. J. Voſſius autem intelligit Caeſium Baſſum, poetam Lyricum et, ſecundum nonnullos, auctorem Commentariorum in Arati Phaenomena a Germanico converſa, qui vixit tempo-

ribus Neronis et Galbae. Vide de Hist. Lat. Lib. I. Cap. XXII. et in Appendice. M. Delrio in Syntagm. Tragoediae Latinae P. III. pag. 377., ubi de his Diis multus est, corrigit *Cassius* e loco Macrobii Sat. Lib. III. Cap. IV.: *Cassius vero Aemina dicit, Samothracas Deos eosdemque Romanorum Penates proprie dici θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστούς, θεοὺς δυνατούς.* At vero, ut videmus, maxime dissentit Cassius hic Macrobii a Caesio Arnobii. [*O.*]

Genium Jovialem] Deus valde obscurus, cujus notitiam alibi frustra quaesiveris. C. Barthius in Disputatione de Geniis satis prolixa ad Rutil. Itinerar. vs. 328. ex Inscriptionibus probare conatur, gentiles Diis suis peculiaria Numina et Genios quosdam adscripsisse, ideoque *Genium Jovialem* interpretatur Numen quod Jovi esset Genii loco. Quod falsissimum esse docet Jo. Clericus in Art. Crit. Part. II. Sect. II. Cap. V. Genius enim Jovis, Junonis, Plutonis nihil aliud esse, quam Genios a Diis illis progenitos aut missos. *Genium* itaque *Jovialem* putat esse nomen Laris domestici, ideo sic dicti, quod a Jove datus familiae crederetur. Equidem neutri adsentior, sed crediderim potius, h. l. indicari ab Arnobio primum illum maximumque Geniorum, qui Genius κατ᾽ ἐξοχὴν appellabatur Martiano Capellae in loco non minus obscuro, ubi de regionibus vel circulis caeli, sedibusque Deorum agit, de Nupt. Philolog. Lib. I. pag. 16. ubi vid. Grot.: *Corrogantur ex proxima* (sexta) *regione, transcursis domibus conjugum regum, Ceres, Tellurus, terraeque pater Vulcanus et Genius.* Genium Jovialem hic innui concludo ex verbis Martiani brevi intervallo sequentibus: *Junonis vero hospitae Genius accitus ex nona* (regione), tanquam inferior priore illo. Genii itaque quasi ministri, nuntii Jovis et Junonis. At judicent doctiores. [*O.*]

ac Palem — — — sed masculini nescio quem generis ministrum Jovis atque villicum] Palis tanquam masculini generis Dei meminit Martianus Capella loco supra laudato, Lib. I. pag. 27.: *Vos quoque Jovis filii Pales et Favor cum Celeritate Solis filia ex sexta* (coeli regione) *poscimini.* et paullo post: *Sed etiam Liber ac Secundanus Pales vocantur ex septima.* ubi vid. Grot. ad p. 16. Et Servius ad Virgil. Georg. III. vs. 1.: *Pales autem dea est pabuli, quam alii Vestam, alii matrem Deûm vocant. Hanc Virgilius genere foeminino appellat; alii, inter quos Varro, masculino genere, ut hic Pales.* Conf. C. Barth. ad Statii Theb. VI. vs. 111. Vol. III. pag. 386. [*O.*]

Deos esse censet quos loquimur etc.] Verba illa, *quos loquimur,* antiquum aliquid occultare visa sunt. Nisi vererer longius discedere a lectione vulgari, scriberem: *Deos esse censet Selectos, etc.* Augustinus de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XXIII.: *Quis*

enim ferat (inquit), *quod neque inter Deos Confentes, quos dicunt in confilium Jovis adhiberi, nec inter Deos, quos Selectos vocant, Felicitas conftituta eft.* Idem Libro VII. Cap. XXIX. eorundem Selectorum commeminit ex Varrone. [*Stewech.*] Mihi verba *quos loquimur* nihil aliud fignificare videntur, quam *quos modo diximus*, fcil. Deos Penates. [*O.*]

Hos Confentes et Complices Etrufci ajunt] De his *Complicibus Diis* nihil legi. Et exiftimavi aliquando, gloffema effe hoc loco: ut imperitus aliquis *Confentes* interpretari voluerit Complices, quafi fcil. ejusdem criminis confcios. Ifidorus in Gloffis: *Complex, qui in uno peccato vel crimine alteri eft applicatus ad malum: ad bonum vero nunquam dicitur.* Prudentius in agone Romani:

Quid differo, inquit ille, utrosque perdere,
Puerum ac magiftrum, complices fectae impiae?

Sed quod addit Arnobius: *quod una oriantur et occidant una,* lectionem confirmare videtur, ut fint fcil. *complices* quafi fimul conjuncti et arctiffimis vinculis colligati. *Confentes* autem dicti potius, quod effent fummi Jovis confiliarii, quod adjicit: *Nempe quia confere συμβουλεύειν.* Unde et Deus Confus. [*Herald.*] V. *Complices* adverfus Heraldum illam tanquam gloffema librarii expungere volentem defendit Nourrius pag. 456. explicans *arctiffime conjunctos, arctiffimis nodis colligatos,* quo fenfu Ambrofius de Offic. Minifir. Lib. III. Cap. 14., *Complex,* inquit, *honeftatis eft femper utilitas et utilitatis honeftas.* — De Diis Confentibus difficilis quaeftio. Equidem illuftrationis cauffa adferam, quae habet Scipio Maffeus in Mufeo Veronenfi pag. 237., ad partes vocatis obfervatis Stewechii ad noftri Lib. V. Cap. XVIII. et additis meis etiam qualibuscunque. „Confentes Dii (fcribit Maffeus) „quinam effent, non in aperto eft. Arnobii verba, quae de iis „tanquam decretoria adducuntur, qui explicarit, erit mihi ma„gnus Apollo. Varro (de Ling. Lat. Lib. VII. pag. 121. ed. „Bipont.): *Populus dicit: Dii Penates, Dii Confentes.* Commu„niter pro majorum gentium Diis accipiuntur, quos Graeci *duo„decim* vocant, θεοὺς δώδεκα καλουμένους. Μὰ τοὺς δώδεκα Arifto„phanes in Equitibus. Sed illorum nota funt nomina." (ex difticho illo Enniano, confervato a Martiano Capella de Nupt. Philol. Lib. I. pag. 26. ed. Bern. et Apulejo de Daemon. Socr.:

Juno, Vefta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.

cum quo confentit etiam Kalendarium rufticum marmoreum Farnefianum, ubi fingulis anni menfibus iidem Dii tutelares adfcribuntur, Juno videlicet Januario, Neptunus Februario, Mi-

nerva Martio, Venus Aprili, Apollo Majo, Mercurius Junio, Jupiter Julio, Ceres Augusto, Vulcanus Septembri, Mars Octobri, Diana Novembri, Decembri Vesta.) „Arnobius contra dicit: eo„rum nec numerum, nec nomina sciri. Hinc Martianus l. l.: „*post ipsum Jovem Dii Consentes*. et D. Augustinus (de Civ. Dei „Libr. IV. Cap. XXIII.): *Deos Consentes, quos dicunt in consi„lium Jovis adhiberi*." Haec Maffeus. Ambigitur autem apud veteres de numero Deorum Consentum. Duodecim cum Jove statuunt Marcianus Capella l. l. Plautus in Epidico:

Si undecim Deos praeter sese adducat Juppiter.

et alii. At vero Ovidius Met. VI. vs. 72.:

Bis sex coelestes, medio Iove, sedibus altis
Augusta gravitate sedent.

et Seneca Quaest. Nat. Lib. II. Cap. XLI.: *Duodecim enim Deos advocat* (Jupiter): duodecim excepto Jove praeside, adeoque in toto tredecim statuunt. Interpretes itaque dissensum hunc conciliare conantes decimum tertium addunt alii Bacchum, alii Cupidinem, alii Cybelen Deorum matrem. Incerta itaque haec omnia et arbitraria. Plura de Diis Consentibus discere qui voluerit, adeat L. Vivem ad Augustini l. l. Columnam ad Ennii Fragmenta pag. 264. (164 seq. ed. Hessel.) Salmas. ad Script. Hist. August. Vol. I. pag. 141 seq. Burmann. ad Ovid. Met. I. vs. 167. et prae ceteris G. d'Arnaud in libello de Diis παρέδροις, qui autem Arnobii locum classicum plane ignorasse videtur. [*O.*]

quod una oriantur et occidant] Sensum verbis reddemus legentes: *una erigantur et adsideant una.* Sed *oriantur* quoque retineri potest. Nam Pompejus Festus: *Oriri — nasci vel surgere*, et apud Velium Longum de Orthogr. *oriens Consul* idem est ac surgens. Bene ergo se habet, quod Jovis Consiliarii una oriantur et adsideant una. Eapropter *Consentes*, hoc est consentientes et concordes, seu considentes. [*Maffeus in Museo Veron. p. l.*] Equidem non ausim aliquid mutare. Fundus forsitan hujus commenti planetarum ortus et occasus, adeoque omnibus duodecim attributum, quod paucis tantum convenit. [*O.*]

sex mares et totidem foeminas] Cum Arnobio consentit etiam Varro de Re Rust. Lib. I. Cap. I.: *Prius invocabo eos; nec, ut Homerus et Ennius, Musas, sed XII Deos Consentis: neque tamen eos urbanos, quorum imagines ad forum auratae stant, sex mares et foeminae totidem, sed illos XII Deos, qui maxime agricolarum duces sunt.* ubi vide Schneider. V. Cl. Not. pag. 245. etiam nostrum locum citantem. [*O.*]

et miserationis parcissimae] Verba difficillima, quae mirum in modum torserunt interpretes. Gelenius mutandi libidini

indulgens refingit: *nationis barbarissimae*, quod tuetur A. Delrio in Syntagm. Tragoed. Lat. P. III. pag. 377. putans, Samothracas sic vocari, unde orti Phryges, qui proprie barbari. Fulv. Ursinus: *memorationis parcissimae*, quod nihil aliud significare potest, nisi quorum rara tantum mentio sit, consideratione parum digni, numerus, non Dii, si cum Jove comparentur. Jos. Scaliger: *viscerationis parcissimae*, cum quo consentit Meursius legens: *viscerationis parvissimae* (quem superlativum usurpat Lucretius Lib. I. vs. 609.). *Dii* itaque *viscerationis parvissimae* vel *parcissimae* essent Dii parcis tantum mactandi victimis, hostiis. *Visceratio* enim est epulum, quod ex visceribus, id est carnibus immolatarum hostiarum, inter sacricolas agitabatur, quale describit Virgilius Aen. VIII. 179 seqq. Vide Salmas. ad Solin. pag. 55. Hinc h. l. sensu insolentiore, ut pars pro toto, de ipsis sacrificiis. Sed (pace virorum doctissimorum dixerim) equidem persuaderi minime possum, superstitionum matrem Etruriam ceteris majorum gentium Diis parcis tantum et raris litandum hostiis censuisse. Codicis lectio, *miserationis parcissimae*, defendi quodammodo possit, ut significet duros deos et inhumanos, parum misericordes, precibus ac sacrificiis difficulter flectendos. Verum et hoc male consonat cum praecedentibus. Dubius et incertus de vera lectione statuenda, audeo tamen triplicem conjecturam eruditorum judicio proponere. Aut enim levissima mutatione, una tantum litterula elisa, legendum: *miserationis parissimae*, id est aequaliter adfectos erga humanum genus, eandem rerum humanarum curam gerentes. Superlativus *parissimus* invenitur apud Plautum Curc. Act. IV. Scen. II. vs. 20. et A. Gell. XX. Cap. I.: *parissima talio*. Quidni etiam apud diligentissimum antiquitatis imitatorem Arnobium? Aut legendum: *viscerationis parissimae*, quod significat Deos aequales honoris gradu adeoque iisdem vel aeque magnis sacrificiis mactandos, quod apprime conveniret cum praecedentibus: *Consentes et Complices — — — quod una oriantur et occidant*. Vel tandem, si retinere velimus *parcissimae*, legendum videtur: *moderationis parcissimae*, i. e. Deos nullius fere rei curam habentes, quibus in paucissimas res imperium commissum est, sed puros putos Jovis consiliarios, nimirum ex sententia Etruscorum. *Moderatio* pro imperio, gubernatione legitur ap. Ciceronem de Nat. Deor. III. Cap. 35.: *mundi divina in homines moderatio profecto nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum et malorum*. At judicent doctiores. [*O.*]

summi Jovis consiliarios ac principes] Id est senatores, ut eos etiam appellat Martianus Capella de Nuptiis Philologiae Lib. I. l. l. [*Herald.*]

Nec defuerunt, qui scriberent Jovem, Junonem ac Minervam Deos Penates existere] Macrobius Lib. III. Saturnal. Cap. IV.: *Varro humanarum secundo Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam et Aenean ex Troja in Italiam detulisse. Qui sint autem Dii Penates, in libro quidem memorato Varro non exprimit: sed qui diligentius eruunt veritatem, Penates esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus: esse autem medium aethera Jovem, Junonem vero imum aëra cum terra, et Minervam summum aetheris cacumen: et argumento utuntur, quod Tarquinius, Demarati Corinthii filius, Samothracicis religionibus mystice imbutus, uno templo ac sub eodem tecto numina memorata conjunxit.* [*Herald.*] Conf. Serv. ad Aen. III, 12. [*O.*]

et hic quoque nihil concinens dicitur] Delirarunt correctores nugivenduli, (Gelenius) qui edendum curarunt *continens*, cum in membranis sit *concinens*, et ita eodem verbo Cicero usus non semel, qui ait (de Nat. Deor. II. 8.): *partes mundi inter se concinentes*, iterum alibi (de Fin. V. 28.): *Videsne, ut haec concinant?* hoc est quadrent, conveniant. Martianus Capella Lib. II. Nuptiarum: *Ergo* (inquit) *praedictorum nominum numerus concinebat.* Glossae nostrae Manuscriptae: *concinens, consonans.* [*Stewech.*] Ita jam Grotius ap. Meursium. Eodem sensu et Graecorum συνᾷσαι. Vide Herald. ad Minuc. Fel. Octav. Cap. I. pag. 5. ed. Gronov. [*O.*]

nihil una pronunciatione finitur] Magis placet Fulv. Ursini conjectura: *finitum*, ut referatur ad praecedentia: *nihil concinens dicitur.* [*O.*]

nec est aliquid fidum, quo insistere mens possit] Idem Fulvius mavult: *nec est aliquid solidum* etc. Sed *fidus* eodem sensu, v. c. Virgil. Aen. II. 281.:

— — — — — *spes o fidissima Teucrum.*

ubi alii legunt: *fortissima*, alii: *firmissima*, male. [*O.*]

Cap. XLI. — Quos arbitratur vulgus vicorum atque itinerum deos esse] Lares existimabant esse locorum quasi proprios genios, et singulis familiis ac domibus proprie assignatos. Quare Priscianus et Philoxenus *Lares* interpretantur θεοὺς κατοικιδίους: quos τοὺς κατ᾽ οἰκίαν ἥρωας appellat Dionysius Halicarn. Lib. IV. Ausonius Technopaegnio:

Nec Genius domuum, Larunda progenitus Lar.

Quare et vicorum et itinerum eosdem deos existimabant: unde *viales Lares* apud Plautum in Mercatore. Idcirco et in compitis fixi etiam Lares, et ibidem culti, ac Compitales appellati.

[*Herald.*] Sueton. Auguſt. Cap. 31.: *Compitales Lares ornare bis anno inſtituit.* Inſcriptio vetus:

FORTUNAE REDUCI
LARI VIALI
ROMAE AETERNAE
Q. AXIUS AELIAN. [*Elmenh.*]

Conf. A. Delrio in Synt. Trag. Lat. P. III. p. 374. [*O.*]

ex eo, quod Graeci vicos cognominant lauras] Fulv. Urſinus praefert Graecam vocem λαύρας. Vide Polluc. Onomaſt. Lib. IX. Cap. V. Segm. 38. pag. 1002. ed. Hemſterh. [*O.*]

tectorum domuumque cuſtodes] Unde *Genii domuum* Auſonio dicti, ut obſervabamus modo. Et quia cuſtodes et quaſi praeſides domuum erant, idcirco pellibus caninis velati ſtabant, unaque adſtabat iis animal φυλακτικόν: atque ita ſtatuti Lares *Praeſtites* dicebantur, quaſi προεστῶτες, ait Plutarchus, melius quam Ovidius Faſt. Lib. V.:

Cauſſa tamen poſiti fuerat cognominis illis,
Quod praeſtent oculis omnia tuta ſuis. [*Herald.*]

Inſcriptio vetus p. CVI. (Gruteri):

LARIBUS
PRO SALUTE ET INCOLUMITATE DOMUS
Q. SERTORII.

Plaut. Aulul. Prolog. et Rudente Act. IV. Scen. VI. Apulejus de Deo Socratis pag. 91. [*Elmenhorſt.*]

modo Curetas illos, qui occultaſſe perhibentur Jovis aeribus aliquando vagitum] Lucretius Lib. II. vs. 633 ſeqq.:

Dictaeos referunt Curetas: qui Jovis illum
Vagitum in Creta quondam occultaſſe feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea
Armati in numerum pulſarent aeribus aera,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Aeternumque daret Matri ſub pectore volnus.

Ovidius Lib. IV. Faſtorum vs. 207 ſeqq. Lactantius Lib. I. Cap. XXI. Minucius Octavio, Cyprianus de Idolis, Hygin. Fab. 139. [*Elmenh.*] Feſtus: *aeribus pluraliter ab aere, id eſt aeramento, dixit Cato.* Vide Chariſium Lib. I. Phocam de Heteroclitis. Priſcian. Lib. VII. et Meurſium. [*O.*]

modo Digitos Samothracios] Haec eſt optima Codicis MSti lectio, merito in textum revocata a Salmaſio in ed. Lugd. Bat. et ad Solin. Cap. II. pag. 46. Nam ſic Latini verterunt Δακτύλους Ἰδαίους. Idem vocabulum ex ejusdem Salmaſii ſententia reſtituendum etiam Ciceroni de Nat. Deor. Lib. III. Cap. XVI. ubi pro *Idaeis Dactylis* vel *Idaeis indigenis*, quod alii ha-

bent, refcribendum: *Idaeis Digitis,* quod fecuti etiam Jo. Davifius et Ernefii. Ceterum cum noftro confentit etiam Macrobius Saturn. Lib. III. Cap. IV.: *Caffius Hemina dicit, Samothracas deos, eosdemque Romanorum Penates, proprie dici* θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστοὺς, θεοὺς δυνατοὺς etc. De illorum Deorum cultu multus eft illuftr. Sainte-Croix: *Ueber die alten Myfterien,* a Lenzio verfus, Lib. II. Cap. I. II. et III. „Opinor, hos a „Praeneftinis Digitos five Digitios vocatos, quod viam quafi di„gito viatoribus indicarent. Fortaffis etiam digito protenfo fcul„pebantur, quemadmodum nunc etiam multae provinciae in viis „ambiguis crucibus aut cippis manus ferreas vel ligneas affi„gunt, indice extento iter viarum dirigentes.“ Haec et plura alia M. A. Delrio, qui de Diis Laribus multus eft in Syntagm. Tragoediae Latinae Part. III. pag. 373 et feqq. [*O.*]

quos quinque indicant Graeci Idaeos Dactylos nuncupari] Proba lectio: nec fcio, quid fibi vellent ii, qui pro *quinque* reponi volebant *quosque* (ut Fulv. Urfinus). Julius Pollux (Onomaft. Lib. II. Cap. IV. Segm. 156.): Καὶ τοὺς Ἰδαίους δακτύλους κεκλῆσθαι λέγουσιν· οἱ μὲν κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ὅτι πέντε, οἱ δὲ κατὰ τὸ τῇ Ῥέᾳ πάνυ ὑπουργεῖν, ὅτι καὶ οἱ τῆς χειρὸς δάκτυλοι τεχνῖταί τε καὶ πάντων ἐργάται. [*Herald.*] Conf. If. Cafaubon. ad Athenaeum Lib. I. Cap. V. pag. 20. [*O.*] Lucian. V. p. 455. [*Ochsner.*]

nunc effe illos Manes, et ideo Maniam matrem effe cognominatam Larum] Macrob. Lib. I. Saturn. Cap. VIII.: *Ludi per urbem in compitis agebantur, reftituti fcilicet a Tarquinio Superbo, Laribus ac Maniae, ex refponfo Apollinis: quo praeceptum eft, ut pro capitibus capitibus fupplicaretur, idque aliquandiu obfervatum, ut pro familiarum fofpitate pueri mactarentur Maniae deae, matri Larum* etc. *Mater Mania* etiam dicitur Marciano Capellae de Nupt. Philol. Lib. II. pag. 65. ed. Bern. [*O.*]

larvas effe dicit Lares, quafi quosdam genios, et functorum animas mortuorum] Τὸ *animas* fufpicor effe gloffema et interpretamentum τοῦ *genios.* Hac de re Apulejus Libro de deo Socratis: *ut fecundo fignatu fpecies daemonum fit, animus humanus exutus et liber ftipendiis vitae corpore fuo abjuratis. Hunc vetere Latina lingua reperio Lemurem dictitatum. Ex hisce ergo Lemuribus, qui pofterorum fuorum curam fortitus, pacato et quieto numine domum poffidet, Lar dicitur familiaris. Qui vero propter adverfa vitae merita nullis bonis fedibus in terra vagatione ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum noxium malis, hunc plerique Larvam nuncupant.* Hos ani-

males deos appellabant. Servius ad III. Aeneid. (vs. 168.): *Labeo in libris, qui appellantur de Diis, quibus origo animalis est, ait esse quaedam sacra, quibus animae humanae vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant.* [*Heraldus.*] Cum Apulejo consentit etiam Martianus Capella de Nupt. Philol. Lib. II. pag. 65. ed. Berneuf. addens: *Manes* ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς δαίμονας *memorat Graja discretio.* — *et functorum* est e correctione Stewechii. Cod. MS. habet *effunctorum*, vitiose: unde Gelenius fecit *defunctorum.* P. Burmann. II. ad Antholog. Lat. Lib. IV. Epigr. 394. Vol. II. pag. 285. mavult v. *mortuorum* tanquam glossema delere, cum *functus* absolute pro *defunctus* saepissime legatur, v. c. ap. Prudent. Hymn. X. Peristeph. v. 1081.:

Functum deinde cum reliquit spiritus,
Et ad sepulcrum pompa fertur funeris.

et Claudian. Epigr. XLVIII. 20.:

Elapsasque animas in corpora functa reducis,
Et vitam remeare jubes.

Cui equidem prorsus adsentior. Canterus utramque vocem, *animas mortuorum*, delendam censet. [*O.*]

Cap. XLII. — de quo ambiguas discrepantesque sententias opinionum mille varietatibus non promseritis] Ed. Lugd. Bat. *non* posuit ante *ambiguas.* Sed vulgatum convenientius videtur stylo Arnobii. [*O.*]

personaliter ignoramus, qui sunt Lares] Id est *personas, vera nomina ignoramus Larum* etc. Hujus significationis adverbii *personaliter* aliud exemplum desiderat etiam Borrichius in Cogitatt. pag. 191. Alias adhibetur hoc vocabulum apud scriptores mediae et infimae Latinitatis in stylo curiae pro *coram, per se, non alium.* A. Gellio Lib. XV. Cap. XIII. *personaliter* est *per personas.* [*O.*]

esse illos tamen consensione ipsa vindicante auctorum] Sic edidi ex emendatione Salmasii. Ceteri: *esse illos tamen, consensio ipsa vindicat auctorum,* quod tolerari quidem possit, ut sit oratio directa. Sed Salmasii lectio multo concinnior. [*O.*]

et in numeris coelitum formam sui generis obtinere] Ἐν τοῖς τάγμασι τῶν οὐρανίων. Vel alludit Hellenismum. [*Herald.*]

non omnes omnia Deos posse praestare] Vocem *praestare* abesse posse arbitror. Virgilius: *Non omnia possumus omnes.* [*Stewech.*] Sed tales abundantias amat Arnobius. [*O.*]

singulorum animos referatis offensionesque placari] *animos,* hoc est, iracundiam. Sic infra Lib. VII.: *Sacrificia superis ea Diis fieri de caussa, ut iras atque animos ponant.* et *animos canum* dicit Apulejus Met. VIII. pag. 554. ed. Oudendorp. Vi-

de C. Barth. Adverſ. Lib. XXXIII. Cap. XXII. pag. 1543. [*O.*]

Cap. XLIII. — Etenim ſi hic atram, ille albam deſiderat pellem] Diis enim ſuperis albae, inferis nigrae aut furvae hoſtiae ſolebant afferri. Quae res notiſſima. Vide Scholiaſt. ad Horat. III. Od. VIII. et Serv. ad Aen. VI. 244. [*O.*]

huic capite velato, illi ſacrificandum eſt nudo] Deos ſalutantes velato erant capite, ne qua hoſtilis et infauſta facies occurreret et omina turbaret, (vide Virgil. Aen. III. 405 ſeqq.) exceptis tamen Saturno et Hercule, quibus aperto capite ſacra faciebant: teſtibus Feſto v. *Saturno* (ubi vid. intpp.), Macrobio Sat. Lib. III. Cap. VI. Serv. ad Aen. l. l. [*Herald.* et *Elmenh.*]

de matrimoniis ille conſulitur] Etſi matrimoniis ſui praeſides erant, Apollinem tamen adibant, oraculum ejus ſcitaturi, ſi quando matrimonium contracturi erant: aut augures, aruſpices, ceterosque vanos Apollinis ſequaces conſulebant. Apulejus Mileſia II.: *Nam et Corinthi nunc apud nos paſſim Chaldaeus quidam hoſpes miris totam civitatem reſponſis turbulentat, et arcana fatorum ſtipibus emerendis edicit: qui dies copulam nuptialem adfirmet: qui fundamenta moenium perpetuet* etc. Docet etiam Ariſtophanes nonniſi conſultis avibus contracta matrimonia. Sic enim apud eum Aves:

'Εσμὲν δ' ὑμῖν Ἄμμων, Δελφοί, Δωδώνη, Φοῖβος Ἀπόλλων.
Ἐλθόντες γὰρ πρῶτον ἐπ' ὄρνεις, οὕτω πρὸς ἅπαντα τρέπεσθε,
Πρός τ' ἐμπορίαν καὶ πρὸς βιότου κτῆσιν, καὶ πρὸς γάμον ἀνδρός.

Hinc et M. Tullius de Divin. Lib. I. Cap. XLVI.: *L. Flaccum flaminem ego audivi, quum diceret, Caeciliam Metelli, quum vellet ſororis ſuae filiam in matrimonium collocare, exiſſe in quoddam ſacellum ominis capiendi cauſa, quod fieri more veterum ſolebat.* [*Herald.*]

Adeſte, adeſtote Dii Penates] Servius ad Aen. VIII.: *Sic vocatur in precibus Tyberinus: Adeſto, Tyberine, cum tuis undis.* Unde Dii *praeſentes* et *propitii.* [*Idem.*] Conf. B. Briſſon. de Form. Lib. I. pag. 70 ſq. [*Elmenh.*]

uror, torreor, vexor] *torreor* eſt ex emendatione Ob. Giſanii probata a Th. Cantero et ceteris editoribus. Cod. MS.: *terreor.* Pro *vexor* Stewechius mavult *verſor*, adducens Jan. Gulielm. Quaeſt. Plaut. ad Perſam Cap. IV. qui de hoc verbo multus eſt. Sed nihil mutandum. Similiter enim Hieronymus Prooem. in Habacuc.: *Si aegrotus et aeſtuans febribus aquam frigi-*

dam postulet, et dicat ad medicum: vim patior, uror, examinor, quem locum citavit Elmenh. *Versari* autem, ut Guil. ostendit, proprie de piscibus, qui versantur, cum coquuntur. [*O.*]

quos Digitos Samothracios] Et hic *Digitos* revocavit Stewechius et editor Lugd. Bat. e MSto. Vide supra Cap. XLI. [*O.*]

usque adeo res exigit propriatim Deos scire] Lucretius (quem auctor noster in deliciis habet) *propritim* dicit, quod etiam malim; sed nihil temere mutandum sentio. [*Th. Canter.*] Locus Lucretii exstat Lib. II. vs. 974.:

Quid? Genus humanum propritim de quibu' factum 'st?

ubi autem Lambinus, nostrum locum adducens, edidit et in notis defendit *propriatim* vel *proprietim*, i. e. proprie. *propriatim Deos scire* est itaque *scire, quinam proprie Dii sint.* [*O.*]

Cap. *XLIV.* — *in unius prologuii finibus convenit vos stare*] Infra Lib. V. Cap. III.: *Imperfecta adhuc vox est, neque plena prologuii, circumscriptave sententia.* et eodem libro Cap. XXXVII.: *Hoc iterum video communibus in prologuiis promtum.* Gellius Noct. Att. Lib. XVI. Cap. VIII.: *M. Varro in libro de Lingua Latina ad Ciceronem quarto vicesimo expeditissime ita finit: Proloquium est sententia, in qua nihil desideratur. — — exempli causa: Hannibal Poenus fuit: Scipio Numantiam delevit: Milo caedis damnatus est: neque bonum est voluptas neque malum: et omnino, quicquid ita dicitur plena atque perfecta verborum sententia, ut id necesse sit aut verum aut falsum esse, id a Dialecticis ἀξίωμα appellatum est, a M. Varrone, sicut dixi, proloquium, a M. autem Cicerone* (Tusc. I. C. VII.) *pronunciatum. Quo ille tamen vocabulo tantisper uti se attestatus est, quoad melius, inquit, invenero.* Conf. C. Barth. Adversar. Lib. LV. Cap. XIII. pag. 2610. [*O.*]

fidem ipsis rebus, quas struitis, derogare] Ita Lactant. Epitom. Cap. L.: *Nam si non fecerit, praeceptis suis fidem derogabit.* ubi vide Bünemann., qui locutionem *fidem derogare* pluribus exemplis illustrat, pag. 1290. Pro *struitis* Meursius mavult *adstruitis.* [*O.*]

si Summanus] Martianus Capella de Nupt. Philol. Lib. II. p. 65. ed. Bern.: *Pluto — — — qui etiam Summanus dicitur, quasi summus Manium.* [*O.*]

exploratae in rei cognitione defigi] Secutus sum emendationem Meursii. Alii: *explorate — — — defigi.* Quod num Latine dici possit, equidem valde addubito. Dicitur quidem *constanter, firmiter alicui rei defigi* vel *adhaerere,* non autem *explorate.* [*O.*]

Trebiani quinimmo Dii ſunt] Supra Cap. XXXVIII.: *Piſo deos eſſe credit novem in Sabinis apud Trebiam conſtitutos.* Nihil igitur mutandum. [*Herald.*] Male igitur Th. Canterus: *Trebianis.* [*O.*]

ſubverſarum potius vel urbium praeſides] *vel* addidit editor Lugd. Bat. incertum an ex Cod. MS. an ex ingenio, tantum ad vim orationis augendam. Eſt autem trajectio familiaris Arnobio pro *vel potius ſubverſarum urbium praeſides.* [*O.*]

et in id periculum ducere] Alii *adducere:* editor Lugd. Bat. *perducere,* quod e Cod. MS. fluxit, teſte Meurſio in Append. [*O.*]

ANNOTATIONES

IN

LIBRUM IV.

Cap. I. — Pietatem] Lactant. Lib. I. Cap. XX. Inscriptiones veteres (Gruteri) pag. 86. [*Elmenh.*] Celebris est paucisque incognita sive plebejae, sive ingenuae, quae matrem suam (Valer. Max. Lib. II. Cap. V. §. 7.) aut, ut alii tradunt, suum patrem in carcere constitutum, ne inedia conficeretur, lacte suo aluit. Narrat autem Plinius Hist. Nat. Lib. II. Cap. 36. ac post illum Solinus (Cap. I.), in facti hujus memoriam conditum eodem in carcere, C. Quinctio et M. Acilio Consulibus, Pietatis templum, ubi theatrum Marcelli erat. Nec desunt, qui existiment, illud ipsum esse, quod Marcus Acilius Glabrio, ut ait Livius, in foro olitorio positum dedicavit. [*Nourr. p.* 483.]

Concordiam] Concordiae Deae meminit Augustinus de Civ. Dei Lib. III. Cap. XXV. Varro de Ling. Lat. Lib. IV. Martianus Capella de Nupt. Philol. Lib. II. Inscript. vet. pag. 100. Plinius Hist. Nat. Lib. II. Cap. VII. [*Elmenh.*] Livio teste (Lib. IX. Cap. 46.) a C. Flavio aedes Concordiae consecrata fuit in area Vulcani et (Lib. XXII. Cap. 33.) alia, quam Duumviri ad eam rem creati in arce locaverunt. Testatum etiam Cicero facit (de Nat. Deor. Lib. II.), Cotta Consule, templum Concordiae tactum de coelo fuisse, et illius quoque mentio apud Dionem Cassium Lib. 44. et Fastis Romanorum facta est. Quamobrem canebat Ovidius Fast. VI. ante fin.:

Te quoque magnifica, Concordia, dedicat aede
Livia, quam charo praestitit illa viro. [*Nourr. p.* 483.]

Salutem] Vid. Augustin. de Civ. Dei Lib. III. Cap. XXV. Varro Lib. IV. de Ling. Lat. (pag. 22. ed. Bip.) Inscriptio vetus pag. 100. (ap. Gruter.) SALUTI PERPETUAE S. [*Elmenh.*]

Honorem] Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XXI. *Deo Honorino, ut honorarentur.* Lactant. Lib. I. Cap. XX. Liber. Inſcriptt. pag. 100. Plin. Hiſt. Nat. Lib. II. Cap. VII. Plutarch. de Roman. Fortuna pag. 318. Valer. Max. Lib. I. Cap. I. [*Idem.*]

Virtutem] Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XXII. *Virtutem quoque Deam fecerunt.* Varro de Ling. Lat. Lib. IV. (p. 22. ed. Bip.) Valer. Max. Lib. I Cap. I. Lactant. Lib. I. Cap. XX. Inſcript. vet. pag. 102. Plautus Prolog. Amphitryon. [*Idem.*]

Felicitatem] Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XVIII. et XXXIII. Inſcript. vet. pag. 101. [*Idem.*] Equidem omnia haec nomina literis majoribus imprimi curavi. Arnobius enim (ut recte obſervat Meurſius) non ut virtutum, ſed ut deorum dearumque nomina ponit. [*O.*]

ceteraque hujusmodi nomina] Proba lectio. Nam ita appellat caſſa nomina absque ulla ſubſtantia: quod ipſe ſatis oſtendit paullo poſt his verbis: *Nam ſi verba exiſtimantes haec caſſa et nullius ſubſtantiae nomina.* Falluntur ergo (Meurſius), qui reſcribi volunt: *numina.* [*Herald.*]

aut, ut asſolet, dicis cauſa ex eo etc.] Ita Codex MStus, quam lectionem defendit Th. Canterus. *Dicis cauſa* fieri dicitur, quod neglecte, remiſſe, et eo tantum animo, ut officio functi videamur, non accurate, ſed perſunctorie fit, quatenus ſatis ſit ad vitandam reprehenſionem. Hinc Varro de Ling. Lat. Lib. VI. ſub fin.: *Et dicis cauſa fiebant quaedam, neque item facta, neque item dicta.* Haec Canterus, cum quibus conferenda ea, quae ſupra adnotavimus ad Lib. III. Cap. XVI. Equidem Cantero prorſus asſentior, neque video, cur *dicis cauſa* hic locum habere non poſſit. Senſus eſt: Nomina iſta, quamvis vera numina non credatis, tamen ſuperorum retuliſtis in coetum *dicis cauſa*, id eſt honoris gratia, quia bona iſtis ſignificata et aeſtimatis, et optatis, ut vobis contingant. Sabaeus et Gelenius edidere: *an ita, ut asſolet dici, cauſa ex eo* etc. quod aperte vitioſum eſt. Editor Lugd. Bat.: *an ita, ut asſolet dici, cauſa ex ea.* Heraldus: *an ita, ut asſolet dici, ex eo quod* etc. deleta v. *cauſa* tanquam gloſſemate et interpretamento verborum *ex eo quod* etc. Mihi autem videntur verba, *ita, ut asſolet dici,* locutionem aliquam proverbialem in ſequentibus praeparare. Quare ſcribendum conjicio: *an ita, ut asſolet dici, dicis cauſa, ex eo quod* etc. *dici* ſcil. abſorptum puto in Codice MS. a ſequentibus verbis *dicis cauſa.* At judicent doctiores. [*O.*].

ex eo quod optamus et volumus bona iſta nobis contingere, ſuperorum retuleritis in cenſum] Plures autem horum nominum conſecrationis cauſae a veteribus redditae ſunt, nec

aliena ea, quam proponit B. Auguftinus verbis Gentilium Libro IV. de Civ. Dei: *Quoniam fciebant, nemini talia, nifi Deo aliquo largiente, concedi: quorum Deorum nomina non inveniebant, earum rerum nominibus appellabant Deos, quas ab iis fentiebant dari* etc. *Videbant praeterea, pectus hominis quandoque caeca quadam et inufitata vi concitari: unde motus illos divinos exiftimabant.* Hanc rationem tangit M. Tullius Lib. II. de Nat. Deor.: *Tum autem res ipfa, in qua vis ineft major aliqua, fic appellatur, ut ea ipfa vis nominetur Deus, ut Fides, ut Mens* etc. δαίμονας et θεοὺς Graeci appellant. Sic φιλοτιμίαν κακίστην δαιμόνων appellat Euripides, et εὐλάβειαν θεῶν χρησιμωτάτην, et fimilia. [*Herald.*]

an veftrorum numinum] Lego cum Meurfio: *ac veftrorum n.* [*O.*]

divinis tamen religionibus confecratis] Ita ed. Lugd. Bat. Alii: *divinis tamen in regionibus confecratis*, id eft in fedibus aufpicatis. Equidem haefito, utra lectio praeferenda fit. [*O.*]

quibus coaequatis et adjungitis] Fulv. Urfinus mavult: *quibus couptatis et jungitis.* [*O.*]

Deos effe et haec rati, templis, et pulvinaribus etc.] Male Meurfius haec transponit ita: *Deos effe haec rati, et templis, et pulvinaribus* etc. [*O.*]

oneraftis] Ita Codex MS. quam lectionem a Gelenio ceterisque illum fecutis editoribus temere mutatam in *honoraftis* rectiffime tuetur Stewechius. „*Onerari* enim (inquit Jo. Vorftius in Libro de Latinitate felect. pag. 129. ed. M. Gesneri) non his tantum dicimur, quae gravia et molefta, fed et quae grata et jucunda funt, fi horum multitudo quaedam fit.“ Sic appofite ad noftrum locum Juftinus Hift. Lib. V. Cap. V. *Igitur omnibus non humanis tantum, verum et divinis eum* (Alcibiadem) *honoribus onerant.* ubi Acidalius legendum putat: *honorant.* Male. Tacitus Hift. Lib. I. Cap. XXV. *Poftquam vario fermone callidos audacesque cognovit, pretio et promiffis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos.* et Lib. IV. Cap. XIII. *laudibus immodicis onerare.* Phaeder Lib. V. Fab. V, 20. *multis onerant laudibus.* ubi vid. Burmann. pag. 249 feqq. Adde Drakenborch. ad Sil. Lib. III. vs. 15. et Cort. ad Salluft. Jugurth. Cap. XII. pag. 458. Sic etiam Petronius in Carmine de Bello Civili vs. 156:

— — — — — — *et tu Saturnia tellus*
Armis laeta meis olimque onerata triumphis.

ubi alii legunt: *ornata*, alii: *ornanda*, male. [*O.*]

Victoria] Vid. Varro Lib. IV. de Ling. Lat. Auguftin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XIV. XV. XVII. XXI. Plauti Prolog.

Amphitryon. Inſcriptio vetus pag. 100. DEAE VICTORIAE S. [*Elmenh.*] Poſthumius, ſi Livio fides (Lib. X. Cap. 33.), *aedem Victoriae, quam aedilis curulis ex mulctitia pecunia faciendam curaverat, dedicavit.* Alio adhuc in libro (XXXV, 9.) alias duplicis Victoriae aedes his verbis commemorat: *Aediculam Victoriae virginis prope aedem Victoriae M. Porcius Cato dedicavit, biennio poſtquam vovit.* Pauſanias quoque (Lib. I. pag. 20.) et Dionyſius Halicarn. Ant. Rom. Lib. I. pag. 26. de Victoriae fano loquuntur. Nos etiam alibi animadvertimus, Symmachum, cum ab imperatore Valentiniano poſtulaſſet aram Victoriae in curia reſtitui, ab Ambroſio fuiſſe prohibitum. [*Nourr. p.* 484.]

Pax] Vetus Inſcriptio pag. 239:

PACI. AETERNAE. DOMUS. IMP. VESPASIANI.
CAESARIS. AUGUSTI. LIBERORUM. Q. EIUS.
SACRUM. TRIB. SUC. IUNIOR.

Juvenal. Sat. I, 115:

Ut colitur Pax atque Fides, Victoria, Virtus. [*Elmenh.*]

Aequitas] Vetus Inſcriptio pag. 76:

FORTUNAE. PRIMIG. SIGNUM. AEQUITATIS.
NIGRINA. AUXESIS. CUM. FELICE. AUG. LIB.
ET SUIS. D. D. D. D.

[*Idem.*] *Aequitatis* nomine Arnobius Juſtitiam haud dubie intelligit, de qua Ovidius cecinit Lib. III. ex Ponto Epiſt. VI. vs. 23 ſeqq.:

Principe nec noſtro Deus eſt moderatior ullus:
Juſtitia vires temperat ille ſuas.
Nuper eam Caeſar, facto de marmore templo,
Jam pridem poſuit mentis in aede ſuae.

Quidam tamen cenſent, nihil de eo templo apud idoneos auctores inveniri, atque idcirco poetam adluſiſſe ad Martis ultoris aedem, quandoquidem vindicta, de qua Ovidius loquitur, pars quaedam eſt Juſtitiae. [*Nourr. p.* 484.]

Cap. II. — niſi forte communem tollitis nobis atque eripitis ſenſum] Cui plurimum tribuebat is, quem plurimum Arnobius imitatur, Lucretius, quippe Epicuri ſectator, qui ſenſuum cognitionem exiſtimabat omnium eſſe certiſſimam et tutiſſimam. Is igitur Lib. I, 423 ſeqq.:

Corpus enim per ſe communis deliquat eſſe
Senſus; quo niſi prima fides fundata valebit,
Haud erit, occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quicquam ratione queamus. [*Herald.*]

virtutem viri] Stewechius mavult: *virtutem virtuoſi.* Male. Neque enim alia *virtus* hic intelligitur, quam virtus corporis,

quam *virilitatem*, *viri vim* appellat Varro, cuique Romae templum constitutum, quod docet oppositio *ignavia pectoris* in sequentibus verbis. Vide notam sequentem Heraldi. [*O.*]

ignavia pectoris] Ignaviam pectoris opponit *virtuti*, quam dixit appellari a viro et esse viri propriam: quibus quidem verbis declaravit virtutis acceptionem primigeniam, et eam usurpavit εἰδικῶς: cum tamen non sola fortitudo, sed et virtutes ceterae consecratae sint. Virtutem profecto veteres appellabant animi robur et constantiam in rebus bellicis, quod observat etiam Plutarchus in Coriolano. Unde Lucanus Lib. VI. (vs. 147.):

Pronus ad omne nefas, et qui nesciret, in armis
Quam magnum crimen virtus civilibus esset.

Virtutem dixit Lucanus fortitudinem, ἀνδρείαν. Sane *Virtutem* venerabantur Romani hujus rei proprie Deam, quam alias *Bellonam* appellabant. Lactantius Lib. I. Cap. XXI. *Ab isto genere sacrorum non minoris insaniae judicanda sunt — — — — Virtutis, quam eamdem Bellonam vocant, in quibus ipsi sacerdotes non alieno, sed suo cruore sacrificant.* [*Herald.*] Conf. quos citat Bünemann. ad Lactant. l. l. pag. 140. [*O.*]

honorem honorati] Varro de Ling. Lat. Lib. IV. *Honos ab honesto honore; itaque honestus dicitur quod honoratus.* [*Elmenh.*]

ut enim haec accidunt, hominumque sunt posita in actionibus, affectibus fortuitis] Sic legendum pro *ut enim haec accidunt, hominum quae sunt posita in actionibus, affectibus fortuitis* etc. Id est quemadmodum sunt haec accidentia, quae hominibus accidunt, et vel sunt posita et sita in hominum actionibus, ut iniquitas, ignavia pectoris etc. vel in affectibus fortuitis, et rebus quae fortuito contingunt; quales res sunt infelicitas, morbus etc. Ita benigniores qualitates, Aequitas, Felicitas etc. homini contingunt; ac postquam receptae sunt ab eo, has suas proprias appellationes sortiuntur. [*Herald.*] Fulv. Ursinus conj. *hominum quae sunt posita in actionibus fortuitis*, deleto *affectibus.* Stewechius: *hominum quae sunt posita in actionibus, effectibus fortuitis* etc. Editor Lugd. Bat. *in actionibus ac effectibus fortuitis.* Quod non probo. Nam *affectus* pro passione, morbo apud Celsum: ut et adject. *affectus, a, um*, pro aegroto, misero. Apulejus Met. Lib. IV. pag. 314. ed. Oudendorp. *affectae domus triste fatum cuncta etiam civitas congemebat.* Ovid. II. Amor. El. II. *affectam amicam*, i. e. aegrotam. Etiam omissio copulae conveniens stylo Arnobio, quod supra jam aliquoties fuit observatum. [*O.*]

figuratio concepta est nominum] Meursius mavult: *numinum.* [*O.*]

Cap. III. — Nam quod nobis catervas ignotorum alias inducitis Deorum] Ita primus emendavit Gelenius, ſequentibus ceteris, probante etiam Heraldo in Curis II. Editio princeps Romana: *catervas ſignatorum.* [*O.*]

Luperca Dea] Lactant. Lib. I. Cap. XX. *Romuli nutrix Lupa honoribus eſt affecta divinis.* Ovidius II. Faſt. Lib. Inſcript. pag. 105. Inſcript. XI. Plutarch. in Romulo. Juvenal. Sat. XI. [*Elmenh.*] Deam Lupercam eandem fuiſſe cum Acca Larentia, docet Ouzelius ad Minuc. Fel. Cap. XXV. pag. 257 ſeq. ed. Gronov. Conf. Liv. Hiſt. I. C. IV. [*O.*]

Ex rerum ergo proventu etc.] Id eſt ἐκ συμβεβηκότος τοῦτο συνέβη. Sic *annonae proventus* dixerat ſupra Lib. I. Cap. XIV. et *provenire* Lib. II. *Nec citra ejus nutum quidquam poteſt in rebus vel provenire vel cadere.* [*Herald.*] *Proventus* pro ſucceſſu vel etiam pro eventu ſimpliciter apud optimos ſcriptores. Ita Caeſar de Bello Gall. VII. Cap. 80. *omnium militum intenti animi pugnae proventum exſpectabant.* et Cap. 29. *errare, ſi qui in bello omnis ſecundos rerum proventus exſpectent.* ubi vid. Davis. et Morum in Ind. Conf. Bentlej. ad Manil. Lib. I. vs. 410. Oudendorp. in Apulej. Met. Lib. X. pag. 728. Bünemann. ad Lactant. Inſt. Lib. VI. Cap. IV. §. 9. pag. 715. [*O.*]

ipſa eſſe occoepit] Veriſſimam hanc lectionem e Cod. MS. reſtituit Meurſius et Heraldus. Antea legebatur: *ipſa eſſe hoc coepit.* [*O.*]

et ipſius nominis ſignificantiam traxit] Gloſſae: *Significantia*, Σημασία. Fabius Victorinus prooemio in Lib. I. Ciceronis de Inventione: *Ars eſt, quae ſignificantiam ſui plenam non habet — — — Haec vox generis triplicem ſignificantiam habet.* Lactant. Inſt. Lib. IV. Cap. XXVI. *Quaecumque enim paſſus eſt, non fuerunt inania, ſed habuerunt figuram et ſignificantiam magnam.* et eodem Cap. §. 17. *ſicut opera ejus ſignificantiam quoque majoris poteſtatis habuerunt.* [*Herald.* et *Elmenh.*] Conf. Bünemann. ad Lactant. l. l. pag. 535. et Mercer. ad Nonium Marcell. pag. 82. [*O.*]

Praeſtana] Hujus Deae mentionem apud alios fruſtra quaeſivi. [*O.*]

Dea Panda] Gloſſae: *Panda*, εἰρήνης θεά. [*Elmenh.*] Hujus Deae meminit Varro in Fragmento Σκιομαχίας citato ab A. Gellio Lib. XIII. Cap. XXI.:

Te Anna Perenna, panda καὶ λατὰ, *Pales*
Neriones et Minerva, Fortuna ac Ceres.

Idem Varro de Vita Pop. Rom. Lib. I. ap. Nonium v. *pandere: Hanc Deam* (Pandam) *Aelius putat eſſe Cererem; ſed quod in*

asylum qui confugisset, panis daretur, esse nomen factum a pane dando. Vide Auson. Popm. ad l. l. Varronis Vol. II. pag. 307. et 381. ed. Bipont. et G. J. Voss. de Idolol. Lib. II. Cap. XXXVI. pag. 186. [*O.*] Dionysius Halicarn. Lib. II. pag. 105. meminit virginem illam, quae ad capiendum Capitolinum collem Tito Tatio viam pandisse ferebatur, ibi sepulcri honore donatam, ubi ceciderat, redditasque illi quotannis a Romanis inferias. Nonne ergo verosimile est, eam idcirco Pandae seu Panticae nomine dearum adscriptam fuisse numero? [*Nourr. p.* 417.]

vel Pantica. Ante facta haec ergo nunquam fuerunt numina] Ita editor Lugd. Bat. Editio princeps: *vel Pantica patefacta. Et haec ergo* etc. vitiosissime. Gelenius delet *patefacta.* Th. Canterus interpungit: *vel Pantica. Patefacta et haec ergo.* Stewechius: *vel Pantica et haec ergo.* Verum *et* tanquam superfluum delet Heraldus. Cod. MS. habet: *A te facta et haec ergo* etc. quod manifeste pro *ante facta.* [*O.*]

nique] Ita legendum cum Gelenio pro *neque*, quod antea legebatur. *Neque* esset apodosis, quae hoc loco alienissima. [*O.*]

vocaminis] Supra Lib. I. Cap. III. *gens nostra felicitate donari hujus vocaminis meruit.* [*O.*]

Cap. IV. — Pellendorum hostium dea potens Pellonia est] Augustin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XXI. *Cum enim esset invocanda propter fessos diva Fessonia, propter hostes depellendos diva Pellonia.* [*Elmenh.*] Conf. Voss. de Idolol. Lib. VIII. Cap. XVIII. pag. 763. [*O.*]

nisi molestum est] Scriptam lectionem prae vulgata auro contra redimendam censeo: *si ne molestum est. Si ne* vocibus disjunctis non minus recte dicitur, quam a Titinnio et Plauto *nevis, nevult*, pro non vis, non vult. *Nepurus* pro non purus apud Festum. Itidem *ne recte* ex Plauto, *ne funera* in versu Catulli interpretatus doctissimus Janus Mellerus Palmerius in suis Spicilegiis p. 39. *Si non* pro nisi Ciceronem, Plautum, Terentium, Caesarem usurpasse, alias docui in gratiam juventutis. [*Stewech.*]

aut in gratiam concessura est quorum] Id est: quibus gratiam et favorem suum accommodatura? Neque enim aliter explicari debet hâcc phrasis. Nam ut *concedere* pro *cedere* accipiamus, aequum non est: quia de Pellonia heic agitur, non de Cedonia, ut ita ludam. Quare existimavi aliquando legendum: *aut in aciem concessura est quorum?* Nec me istius conjecturae adhuc poenitet. [*Herald.*] Hae sunt merae argutiae. Atqui in gratiam eorum concedit (id est cedit) Pellonia, quibus favet quorumque hostes repellit. [*O.*]

quod si utique fecerit] Ita edidi cum editore Lugd. Bat. Vulgo: *utrimque*, quod plane otiosum est ac superfluum, cum idem prorsus dicatur in verbis proxime cum antecedentibus, tum sequentibus. [*O.*]

quod partis unius in pulsione formatum est] Sic editor Lugd. Bat. optime. Ceteri una voce *impulsione*, quod falsum. Non enim impellendorum, id est aggrediendorum, sed pellendorum, hoc est fugandorum, hostium Dea Pellonia. Fulv. Ursinus: *ex impulsione*. Dicendum potius fuisset *e pulsione*. Sed praepositiones istas saepissime permutari ab Arnobio supra jam ad Lib. I. et II. observatum est. [*O.*]

apud Furculas Caudinas] Augustin. de Civ. Dei Lib. III. C. XVII. *In Caudinas Furcas a Samnitibus obsessi ambo cum exercitu Consules, foedus cum eis foedum facere coacti sunt, ita ut, equitibus Romanis sexcentis obsidibus datis, ceteri amissis armis aliisque spoliati, privatique tegminibus sub jugum hostium cum vestimentis singulis mitterentur.* [*Elmenh.*] Historiam prolixe narrat Livius Lib. IX. ab init. [*O.*]

apud Thrasumeni lacum] Ita MS. Alii: *Thrasimenum*. Valerius Max. Lib. I. Cap. VI. *Apud lacum Thrasimenum XV millia Romanorum caesa, VI millia capta, X millia fugata sunt.* [*Elmenh.*]

Diomedis campi] ad Aufidum flumen, ubi Cannae, vicus Romanorum clade nobilis. Hinc Martius vates apud Livium Lib. XXV. Cap. XII. *Amnem Trojugena Cannam Romane fuge, ne te alienigenae cogant in campo Diomedis conserere manus.* Conf. Fest. h. v. ibique Dacer. [*O.*]

Cap. V. — Dii laevi et laevae] Optima haec Cod. MS. lectio nec mutanda. *Dii* scil. h. l. Deos pariter Deasque comprehendunt zeugmate generis frequentissimo, ubi, cum incertus est plurium sexus, genus masculinum adhibetur potissimum, ut dignius. Vide Sanct. Minerv. Lib. IV. Cap. X. pag. 718. ed. Perizon. Male itaque Stewechius: *Dii laevi, Deae laevae.* In editione Lugd. Bat. legitur: *Dii laevia laeva*, quod quid sibi velit, equidem nescire me fateor cum ignarissimis, et puto, hoc operarum esse vitium, et scriptum a doctissimo Salmasio: *Dii laevi a laeva* (scil. manu). [*O.*] Fortassis legendum simpliciter: *Dii laevi.* Nam si substantivum *Dii* utrumque sexum comprehendit, quidni et adjectivum? [*Ochsner.*]

Quod quanam istud ratione dicatur] Digna phrasis, quae curiosum lectorem advertat. Abundat enim eleganter pronomen *istud*. Sic paullo post: *Quae tamen haec ipsa, quae laeva appellamus, et dextera alia, in nobis nihil habent perpetuum.* Helle-

nismus est. Lucas Act. III, 13. ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἐδόξασε τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς μὲν παρεδώκατε καὶ ἠρνήσασθε αὐτόν. [*Herald.*]

Jam primum enim mundus per se neque dexteras neque laevas etc.] Vide, qui hac de re multus est, Hadr. Jun. Animadv. Lib. III. Cap. III. in J. Gruteri Lampade Crit. Vol. IV. pag. 583. [*Elmenh.*]

neque anticas neque posticas] Varro de Ling. Lat. Lib. VI. pag. 81. ed. Bip. *Caelum qua tuimur, dictum templum. Sic: Contremuit templum magnum Jovis altitonantis. id est, (ut ait Naevius in Hemisphaerio,) ubi terra caerulo septum stat. Ejus templi partes quatuor: sinistra ab oriente, dextra ab occasu: antica ad meridiem, postica ad occasum.* [*O.*]

cardo frigoris] Id est polus arcticus. Stat. Theb. VII. vs. 38:

— — — — *arctoae labentem cardine portae.* [*O.*]

in vocabulum sinistri Auster et Meridies transit] Ita e Cod. MS. ubi legitur *Meridus transit*, locum restituerunt Stewechius et Heraldus. Ceteri: *vocabulum sinistri Auster et Meridies trahet.* Meursius: *trahent.* [*O.*]

neque dextera neque laeva natura esse ulla] Ita Stewechius e Cod. MS. restituit. Quod miror a sequentibus editoribus neglectum voces *neque dextera* omittentibus. [*O.*]

sed positionis et temporis] Scribo: *et temporis ratione.* Nam tale quid deest, aut scribendum sexto casu: *positione et tempore.* [*Meurs. p.* 121.]

quas esse faustas et prosperis semper cum ominibus ediderunt] Signate: nam *prospera omnia* et *bona omina* ἰδιώτατα. Glossae Philoxeni: *Prosperum*, αἴσιον. *Prospere*, εὐτυχῶς, κατὰ προαίρεσιν, αἰσίως, εὐμενῶς, κατὰ γνώμην. Et *prospera nomina* appellat Plinius, quae Cicero *bona nomina. Cur publicis lustris,* inquit, *etiam nomina victimas ducentium prospera eligimus?* Festus: *Prospera quaedam nomina usurpabant antiqui, in e declinata, ut occurrerent fascino.* Hinc *prosper dies* et *bonus dies.* Ovidius (Fast. I. vs. 71.):

Prospera lux oritur: linguis animisque favete:
Sunt dicenda bono nunc bona verba die.

Nempe *prosperum*, quod spem bonam suggerit et proponit. [*Herald.*] Alii: *prosperis semper cum omnibus.* [*O.*]

Cap. VI. — Lateranus] Hujus dei alibi nulla mentio. [*O.*]

dictusque hoc nomine] Ita Salmasius. Cod. MS. *adjectusque.* Gelenius: *adauctusque.* Meursius in Appendice: *adjectusque,*

Scriverius: *adlectusque.* Nullum enim aliud illius Dei nomen indicatur, cui adjectum fuerit nomen Laterani. Alii: *affectusque*, quod magis placet. [*O.*]

Quid ergo? ſi teſta etc.] Crudis autem latercnlis caminos ſaepius exaedificabant, ut etiam oſtendit Plinius: quandoque etiam teſtis, ut non temere hoc objiciat Arnobius. Nam tubulus, quo cingebatur ἡ ὀπὴ, id eſt κάπνη, ſive foramen, per quod exibat et exhalabatur fumus, erat quandoque e teſta: unde ὀπαίαν κεραμίδα Graeci appellabant. [*Herald.*] In ed. Rom. legebatur *ſi iſta*; unde Gelenius ex ingenio refinxit *ſi argilla. teſta* e Cod. MS. repoſuerunt Stewech. et Heraldus. [*O.*]

non luteis conſtructa eſt formis] Proprie: unde *formacei parietes*, quos deſcribit Plinius. [*Herald.*]

Et quid, quaeſo, ut faciat] Stewechius mavult: *Ecquid* etc. Sed nil mutandum. *Et* adverſativum, ut ſaepius ap. noſtrum. [*O.*]

coquinas] Papias: *Coquina, culina.* [*Elmenh.*]

habitudinem fictilibus contribuit vaſculis, ne flammarum disſiliant vi victa] Idem munus etiam Vulcano tributum, teſte Varrone in Fragm. pag. 265. ed. Bipont. *Vulcanum, nec dum novae lagenae ollarum frangantur, ter precatur.* ubi vid. Auſon. Popm. pag. 325. [*O.*]

curat, ut ad ſenſum palati ſuis cum jucunditatibus veniant rerum incorruptarum ſapores] Stewechius conj. *ſummis cum jucunditatibus.* Nic. Heinſius Epiſt. ad J. G. Graevium 257. in Sylloge Burmann. Vol. IV. pag. 329. mavult: *lautis cum jucunditatibus.* Cod. MS. vitioſe: *palatis cum jucunditatibus.* Sed, ut vulgatum praeferam, faciunt voces: *rerum incorruptarum.* [*O.*]

Praeguſtatoris fungitur atque experitur officio] Atque coqui proprium hoc officium. Alias praeguſtatores, προγεῦσται, qui appoſita jam edulia praeguſtant, quae conſuetudo a Perſarum aula alio poſtea traducta eſt. Heſychius: ἐδέατρος — προγεύστης βασιλέως, ἐπιμελητὴς δείπνου. [*Herald.*] Meurſius elegantius quidem, ſed minus ex more Arnobii talia verba, licet minus apta, conjungere amantis, totum locum ſic refingit: *et, an rite pulmenta condita ſint, experitur atque praeguſtatoris fungitur officio.* [*O.*]

Cap. VII. — militaris Venus] Militaris Veneris rarior apud veteres mentio. Non ſemel tamen Pauſanias Veneris armatae ac proinde militaris meminit, Lib. II. pag. 48. et Lib. III. pag. 97. et 103. Nonnus quoque, ubi Venerem Marte potentiorem canit, Dionyſ. XXXV. vs. 175:

Μὴ Σπάρτης ἐπίβηθι, μαχήμονες ἧχι πολῖται
Χάλκεον εἶδος ἔχουσι κορυσσομένης Ἀφροδίτης.

Conf. Lactant. Inst. Lib. I. Cap. 19. Denique ab Hesychio memoratur Ἔγχειος Ἀφροδίτη, Κυπρίοις. [*Nourr. p. 424.*] Etiam Venus, quasi amore sui Martis in bello auxiliari credita: unde dicta Συμμαχία, atque hoc nomine culta est a Mantinensibus, teste Pausania in Arcadicis. Haec Vossius de Idolol. Lib. VIII. Cap. XVIII. pag. 762. [*O.*]

castrensibus plagiis praesidet] Codex MS. et Editt. vet.: *castrensibus flagitiis.* [*Nourrius.*]

Persica] Etiam hujus Deae impurae apud alium nulla mentio. Allegat quidem Turnebus Adverf. Lib. XI. Cap. XX. locum Lucretii II. vs. 1115:

Donicum ad extremum crescendi persica finem
Omnia perduxit rerum Natura creatrix.

At ibi *persica* est adjectivum, i. q. *perficiens*, ut explicat Nonius. Conf. Lambin. et Creech. ad Lucretii l. l. *Perficere* sensu obscoeno usurpat Jul. Capitolinus Maximin. Cap. IV. ubi vide Salmas. Script. Hist. Aug. Vol. II. pag. 18. [*O.*]

luteas voluptates] *Luteas* id est turpissimas, contemtissimas, luto viliores. Sic ap. Plautum Truculent. Act. IV. Scen. IV. vs. 1:

Blitea et lutea est meretrix.

ubi vide intpp. Eodem sensu *stercoreus* ap. eundem Plaut. Mil. Glor. Act. II. Scen. I. vs. 12:

— — — — — — — — *miles meus herus,*
Qui hinc ad forum abiit, gloriosus, impudens,
Stercoreus, plenus perjurii atque adulterii. [*O.*]

Pertunda] Tertullianus adversus Nationes Lib. II. Cap. XI. *Et dea Pertunda et Subigus et Prema ..... parcite dei impudentes, luctantibus sponsis nemo intervenit.* Augustin. de Civ. Dei Lib. VI. Cap. IX. *Adest enim dea Virginiensis, et deus pater Subigus, et dea mater Prema, et dea Pertunda, et Venus et Priapus*, et quae sequuntur, obscoena sane ac turpia. [*O.*]

virginalem scrobem] Ita Euripid. Phoeniss. vs. 18. σπείρειν τέκνων ἄλοκα. [*O.*]

Tutunus] Ita e Cod. MS. edidit Salmasius in ed. Lugd. Bat. et ad Solin. Cap. 26. pag. 219. Alii: *Mutunus.* De foedissimo hoc Deo vide infra ad Cap. XI. [*O.*]

cujus immanibus pudendis etc.] Conf. Augustin. de Civ. Dei Lib. VI. Cap. IX. Lib. XII. Cap. XXIV. Lactant. Inst. I. Cap. XX. §. 36. [*Elmenh.* et *Herald.*]

Quod si minime vos admonent ad intellectum veritatis res ipsae] Sensus est: Quod si res ipsae, id est tantae rerum foeditates, quibus praesidere creduntur vestri sive Dii sive Deae, si,

inquam, rerum ipfarum flagitia minime vos admonent ad intellectum veritatis (hoc eft ad intelligendum, quaenam vera veftrorum Deorum fit conditio, *was an der Sache fey, was an euern Göttern fey*), ex ipfis faltem nominum abfurditatibus poteftis id noffe etc. *Admonent*, quod habent Gelenius et Salmafius, videtur e Cod. MS. fluxiffe. Fulv. Urfin. conj. *admovent*, probante Heraldo. Sed parum aut nihil refert, utro modo legamus. Meurfius, locum luxatum credens, verba: *Quod fi minime vos admonent — — — — et falforum imaginationes Deorum*, transponenda cenfet in finem Capitis poft verba: *mellis curans cuftodiensque dulcedinem.* [*O.*]

Puta — — — Peta — — — Nemeftrinus] Horum deorum alibi nulla notitia. Vide Voff. de Idolol. pag. 236. [*O.*]

Patellana numen eft et Patella] Papias: *Patellana Dea a paganis dicitur, cum folliculi meffium patefcunt, aut e fpicis exeunt.* [*Elmenh.*] *Patelenam* dicit Auguftinus loco, quem mox citabimus. [*O.*]

patefaciendis rebus] Annon legendum *patefaciendis feminibus?* Nam Dea agrorum Patellana. Vide Papiae locum modo laudatum. [*O.*]

Nodutis] Auguftinus de Civ. Dei Lib. IV. Cap. VIII. *Praefecerunt ergo Proferpinam frumentis germinantibus: geniculis nodisque culmorum deum Nodotum: involumentis folliculorum deam Volutinam: cum folliculi patefcunt, ut fpica exeat, deam Patelenam: cum fegetes novis ariftis aequantur, quia veteres aequare hoftire dixerunt, deam Hoftilinam: florentibus frumentis deam Floram: lactefcentibus deam Lacturtiam: maturefcentibus deam Maturam: cum runcantur, id eft, a terra auferuntur, deam Runcinam.* Ceterum varie fcribitur: *Nodotus*, *Nodutus*, *Nodutis.* [*O.*]

et quae praeeft frugibus terendis, Terenfis] *terendis* pro *ferendis*, quod antea legebatur, reftituit Grotius apud Meurfium. Elmenhorftius et Stewechius dederunt: *et quia praeeft frugibus terendis Noduterenfis.* Equidem nolim aliquid definire in re incerta prorfus ac dubia. [*O.*]

Vibilia] Lego *Vehilia* ex conjectura. Nam *veha* veteribus Latinis *via*, tefte Varrone de Re Ruft. Lib. I. Cap. II. Aut certe *Venilia*, de qua eft apud eundem Varronem de Ling. Lat. Lib. IV. [*Meurf.*]

Orbonae] Plinius Hift. Nat. Lib. II. Cap. VII.: *Orbonae* (fanum eft) *ad aedem Larium.* ubi autem Orbona eft non orborum tutatrix, fed potius dea, quae adfert orbitatem. Conjungitur enim cum morbis, peftibus, febri malaque fortuna in deorum cenfum relatis. Eodem fenfu et Tertullianus ad Nat. Lib. II. Cap. XIV. *Orbonam deam, quae in orbitatem femina exftinguat.* Vide

Harduin. ad Plin. l. l. pag. 72. et G. J. Voss. de Idolol. Lib VIII. Cap. XVII. pag. 759. Ceterum, ut bene observat Stewechius, *orbum* dixerunt veteres tam patrem, qui liberos, quam liberos, qui patrem amisissent. Vid. Fest. v. *Orba*. Plinii verba descripta videntur e Cicerone de Nat. Deor. Lib. III. Cap. XXV., ubi vid. Davis. [*O.*]

Naeniae] Deae Naeniae, extremis vitae seu funeribus praefectae, sacellum extra portam Viminalem, sicuti ex Paullo et Festo discimus, consecratum fuit. De hac Augustinus de Civ. Dei Lib. VI. Cap. 9. ex Varrone: *Varro commemorare et enumerare deos coepit a conceptione hominis, eamque seriem produxit usque ad decrepiti hominis mortem, et deos ad ipsum hominem pertinentes clausit ad Naeniam deam, quae in funeribus senum cantatur.* [*Nourr. p.* 426.]

Jam quae durat] Sic edidi ex emendatione Meursii pro *Nam quae durat.* [*O.*]

Ossilago] Legendum vel cum Cantero *Ossipago*, vel cum Stewechio *Ossipanga*. Vide supra ad Lib. III. C. XXX. [*O.*]

Mellonia] Augustin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XXXIV.: *Sine Segetia segetes, sine Bobova boves, mella sine Mellona, poma sine Pomona.* [*Elmenh.*] Meursius leg. *Mellona*. [*O.*]

Cap. VIII. — Dicite o quaeso, ut ita vobis propitiae faveant Peta, Puta, Patella] Sic editio prima. At Fulv. Ursinus particulam *ut* exterminavit, quae sane retinenda erat. Sic passim, veluti: *ut illum dii deaeque senium perdant*, et similia. Observat diligentissimus Grammaticus, Aelius Donatus, *ut* accipi his in locis pro *utinam*. Alias *ita* et *sic* frequentissime. [*Herald.*]

aut si exos genus humanum velut quidam vermiculi nasceremur] V. *genus*, quod in prioribus editionibus deest, optime restituerunt Heraldus et editor Lugd. Bat. [*O.*]

cum esset vobis similiter nescium] *Nescium* h. l. passive, quod nescitur. Vide Aul. Gell. Lib. IX. Cap. XII. qui infrequentem dicit passivum hunc vocabuli usum. Ita Lib. I. *Quid dicitis, o parvuli, incomperta vobis et nescia temerariae vocis loquacitate garrientes?* [*Meurs.*]

Cap. IX. — judicatis sed falsis] Ita ed. Lugd. Bat. Alii: *et falsis.* [*O.*]

qui est cunctis in mortalibus sensus] Fulv. Ursinus: *qui est cunctis inditus mortalibus sensus.* Non male. [*O.*]

Qui est enim, qui credat etc.] Haec est lectio vetus, quam temere mutaverunt. Nam *qui* pro *quis* saepe apud istos scriptores. Cyprianus Lib. III. Epist. XXV. *Qui nunc votis, dilectissimi fratres,*

conſcientiae victricis vigor? et alibi e Scriptura: *Tu qui es, qui judicas alienum ſervum?* [*Heruld.*]

eſſe Deos Lucrios] Nazianzenus Orat. 2. in Julian. p. 308. Ἂν ἴδω σοῦ τὸν κερδῷον, καὶ τὸν λόγιον ἐναγώνιον, συγκρύπτω τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ παρατρέχω τὸν θεόν. et Orat. 3. in Julian. πῶς οὖν ὁ κερδῷος αὐτοῖς σταθήσεται, καὶ τὸ σκελλιον προβληθήσεται, καὶ ἡ κλεπτικὴ δύναμις τοῦ θεοῦ τιμηθήσεται; [*Elmenh.*] Κερδῷος propr. Mercurius. vid. Suid. v. Κερδῷος. At Lycophron Alexandr. vs. 208. Apollinem ſic appellat propter oracula, quibus aliorum et ſuae utilitati conſulebat, dicens:

Δελφινίου παρ' ἄντρα Κερδώου θεοῦ.

ubi vide Meurſ. [*O.*] Qui autem fuerint illi Dei, docet nos Suidas v. κερδῷος — Κερδῷος θεὸς ὁ Ἑρμῆς, ὡς κέρδους ποιητικός καὶ ἄγγελον δὲ αὐτὸν καλοῦσι καὶ κλῶπα· διὸ καὶ μάρσυππον αὐτὸν ποιοῦσι βαστάζειν· καὶ ἔφορον αὐτὸν τοῦ λόγου, καὶ τῆς κλοπῆς, καὶ ἐμπολείων, ἤγουν κέρδους ἔφορον. Idem teſtatur Nonnus ad Gregor. Nazianzen. Orat. in Julian. pag. 158. ed. Montag.: Κερδῷον θεὸν καλοῦσι οἱ Ἕλληνες τὸν Ἑρμῆν, ὡς κέρδους περιποιητικόν· διὸ καὶ Ἀριστοφάνης ὁ κωμικὸς ἐν τῷ δράματι τῷ Πλούτῳ, ἀπορῶν, τίνα δεῖ καλέσαι τὸν Ἑρμῆν, φησίν· ἐμπόλαιον αὐτὸν ἱδρυσώμεθα, τουτέστι κέρδους ἔφορον. Etiam Apollo κερδῷος. Teſtis Julianus in eadem Oratione pag. 77.: πῶς οὖν ὁ κερδῷος αὐτοῖς σταθήσεται, καὶ τὸ σακέλλιον προβληθήσεται, καὶ ἡ κλεπτικὴ δύναμις τοῦ θεοῦ τιμηθήσεται, καὶ τὸ ἄνευ χαλκοῦ Φοῖβον μὴ μαντεύεσθαι, μηδὲ εἶναί τι τοῦ ὀβολοῦ τιμιώτερον; [*Nourr. p.* 422. et *O.*]

Libentinam] Auguſtinus de Civ. Dei Lib. IV. Cap. VIII. *Audent aliquas partes deae Cloacinae tribuere, aut Volupiae, quae a voluptate appellata eſt, aut Libentinae, cui nomen a libidine.* [*Elmenh.*] Cicero de Nat. Deor. Lib. II. Cap. XXIII. *Quo ex genere Cupidinis et Voluptatis et Libentinae Veneris vocabula conſecrata ſunt, vitioſarum rerum neque naturalium* etc. ubi vide Daviſ. pag. 153. Nonius v. *Prolubium* — — — — Varro de Lingua Lat. Lib. V. *Prolubiem et prolubidinem dici ab eo quod lubeat; unde etiam lucus Veneris Lubentinae.* ubi vide Mercer. Nam in editionibus omnibus Varronis (v. c. Bipont.) pag. 63. locus eſt mancus et corruptus. Vide not. Antonii Auguſtin. Vol. II. pag. 138. *Libentina* itaque Venus bene diſtinguenda a *Libitina* Venere, funerum praeſide, [*O.*]

quis Liburnum] Hoc nomen corruptum videtur. In Regio enim MS. Codice habetur *Burnum:* quod quidem quum librarii depravatum ſuſpicarentur, reſcripſere *Liburnum;* quamobrem Meurſius legendum putavit *Liberum,* quem ab ethnicis libidini praefectum fuiſſe, teſtis eſt Auguſtinus de Civ. Dei Lib. VI. Cap. IX.

et Lib. VII. Cap. II. [*Nourrius.*] Nolim tamen mutare quidquam, Plura enim talium Deorum ignotorum nomina legimus apud nostrum. De verbo *supereſſe* vide supra ad Lib. III. Cap. XXIII. [*O.*]

experitur] Ita MS. Alii: *expeditur*, quod Heraldus frustra defendit. Elmenhorstius; *expetit.* [*O.*]

Quis Limentinum, quis Limam] Dicam quod sentio, *Limam* deam, quae sit, ignoro: neque eam hic tolerandam puto. Subsequitur enim in Arnobio: *Quis curatores obliquitatum Limos?* Augustinus Lib. IV. de Civ. Dei Cap. VIII. irridens paganorum stultitiam, qui uni homini ostiario totam domum committant, tres uni januae Deos praeficiant, ait: *Tres Deos isti posuerunt, Forculum foribus, Cardeam cardini, Limentinum limini.* Eosdem illos pari numero Tertullianus ponit in suo Scorpiaco: sed isthic *Cardum* legitur. Iterum in libro de Corona militis: *Cardam nominarunt.* Denique in libro de Idololatria *Cardea* lectitatur. Quid si *Cardeum* et *Cardeam*, item *Limentinum*, et pro *Lima* ista *Limentinam* deam coluisse suspicemur? pariter, ut *Robigum* et *Robiginem.* [*Stewech.*] In Cod. MS. legitur: *quis Lunam*, vitiosissime, Herald. legend. suspicatur: *quis Janem*, antiquo scribendi modo pro *Janum*, allegans Tertullian. de Idolol. Cap. XV. *Janem a janua*, et Apologet. Cap. X. *Saturnus — — — exceptus a Jano vel Jane, ut Salii volunt.* Equidem lectionem dubiam et incertam in medio relinquam. [*O.*] Nulla apud antiquos *Limae* mentio, Quamobrem suspicantur, corruptum esse hoc nomen, ac pro ea *Limentinam* (Stewech.), aut *Janum*, aut *Janam* sive *Janem* (Herald.) legendum. Quid si legeretur *Cardea*, Dea cardinibus praeposita? cujus meminit Tertullianus Lib. II. ad nation. Cap. 15. et de Idolol. Cap. 15. aut *Carna?* de qua plura Ovidius cecinit Lib. VI. Fast. [*Nourr. p.* 421.]

cum fanorum quotidie videamus etc.] Non necessaria Meursii conjectura: *cum fanorum quotidie mille videamus. Fanorum* scil. limina (quod supplendum ex praecedentibus) subruuntur ac convelluntur a furibus et sacrilegis. [*O.*]

Nec sine his esse flagitiosos ad lupanaria commeatus] Proprie. Lactantius Lib. III. Cap. XV. *Quid ergo interfuit, quo animo philosophus ad meretricem famosissimam commearet, cum eum populus et rivales sui viderent omnibus perditis nequiorem.* (ubi vide Bünemann. pag. 547.) Proprie etiam *flagitiosos.* Cicero: *In stupris vero et flagitiis nefarias ejus libidines commemorare pudore deterreor.* Haec autem cum praecedentibus optime conveniunt. Quare de transpositione quod suspicantur, vanum est. [*Herald.*] Meursius haec verba transponere voluit post v. *propudiosa experi-*

tur (quod idem mutavit in *expetit*, male) *atque exercet obſcoenitas*, cum hoc ſit officium Liburni et Libentinae, non autem Limentini et Limae. At reſpicere videtur Arnobius ad amatores excubias agentes ad januas meretricum, qua de re notiſſima vide intpp. ad Propert. I, 16. Ceterum pro *Liburnum*, cujus apud alios nulla mentio, idem Meurſius leg. putat *Liberum*, citans Auguſtin. de Civit. Dei Lib. VI. Cap. IX. *Liberum a liberamento appellatum volunt, quod mares in coeundo per ejus beneficium emiſſis ſeminibus liberentur.* [*O.*]

Qui curatores obliquitatum Limos] Hyginus de Limitib. conſtituendis pag. 151. ed. Goeſii: *Limites autem appellati a limo, antiquo verbo, id eſt, transverſi.* ubi vide Rigalt. pag. 262. Gloſſae veteres: *Limes*, τρίβος, πλαγία ὁδός. Conf. Serv. ad Aen. XII. vs. 120. unde *limis oculis*, id eſt obliquis. Ceterum Limorum Deorum alibi, quod ſciam, nulla mentio. [*O.*]

Saturnum praeſidem ſativis] Secutus ſum emendationem Canteri tanquam proxime accedentem ad vitioſam Codicis lectionem *Latinis*. Alii, v. c. Gelenius et Salmaſius, ediderunt *praeſidem ſationis*. Sed elegantius videtur *praeſidem ſativis*, ut *praefectus urbi*. [*O.*]

quis ſegnium Murciam] Auguſtinus de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XVI. *Vocaverunt Deam Murciam, quae praeter modum non moveret, ac faceret hominem, ut ait Pomponius, murcidum, id eſt nimis deſidioſum et inactuoſum.* [*Elmenh.*] *Murcia* cognomen Veneris, quae, auctore Feſto, ſacellum habebat ſub monte Aventino. De nominis autem etymo diſſentiunt viri eruditi. Varro de Lingua Lat. Lib. IV. pag. 43. ed. Bipont. tradit, alios derivaſſe ab urceis, quod is locus eſſet inter figulos, alios autem a murteto, quod ibi id fuerit. vid. not. Auſon. Popm. pag. 105. Scaliger. et Dacer. ad Feſt. pag. 253. Salmaſius autem ad Solin. pag. 657. et G. J. Voſſius in Etymol. Rom. rectius, ut mihi quidem videtur, deducunt a Graeco μαλακὸς, μαλκὸς, Aeolice μολκὸς vel μυλκὸς, et Syracuſanorum dialecto (ut Heſychius auctor eſt) μυρκός. Unde Latinum *marcer*, *marcidus*, et *murcus*, *murcidus*. Vid. Valeſ. ad Ammian. Marcellin. Lib. XV. pag. 98. Ceterum ejusdem numinis meminerunt etiam Plinius Hiſt. Nat. Lib. XV. Cap. 29. et Tertullianus de Spectaculis, qui Murciam appellat *marcoris deam* ex emendatione Turnebi. Alii enim legunt: *amoris*, alii: *marmoris*. In editione Lugd. Bat. legitur: *Murcidam*, credo, operarum vitio. Nam ipſe Salmaſius ad Solinum p. l., ubi de hoc nomine multus eſt, legendum ſtatuit *Murciam*. [*O.*]

deam Pecuniam] Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XX. *Deae Pecuniae, ut pecunioſi eſſent.* Cap. XXIV. *Pecunia dicta eſt*

dea, quae dat pecuniam. Lib. VII. Cap. IV.: *Obſcurata eſt Dea Pecunia — — — Cur Dea Pecunia Minervae praelata non eſt?* Diverſum ſentit Juvenal. Sat. I. vs. 114.:

— — — — etſi funeſta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras. [*Elmenh.*]

donare annulos aureos] Equeſtrem dignitatem. Et ſane ita res erat.

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt,
Plebs eris.

De jure annulorum aureorum alia obſervatio. [*Herald.*]

honorum ſuggeſtus ſummos] Meurſius conj.: *honorem, ſuggeſtus ſummos.* [*O.*]

ſecurum per opulentias otium] *Quietem cum rerum ubertate* ait Jul. Firmicus Lib. V. Matheſ. Cap. V.: *Ante enim hoc tempus vitioſi erunt, epulones, et bibones: et qui, poſthabita omni rei familiaris cura, nihil aliud affectent, niſi Epicureorum more ſine laboribus in quiete et rerum ubertate vivere.* [*Herald.*] Stewechius, nusquam non antiqui aliquid et reconditi odorans, legendum putat: *per pollentias*, male. [*O.*]

Cap. X. — Quod ſi habere inſiſtitis ſuos proprios praeſides oſſa, mella etc.] Secutus ſum emendationem Salmaſii contextui accommodatiſſimam. Cod. MS. et editores ceteri omnes: *Quid ſi haberent in ſedibus ſuos proprios praeſides*, ubi quid ſibi velint verba: *in ſedibus*, equidem prorſus ignorare me fateor. Fulv. Urſinus conj.: *Quid ſi haberent in ſe divos ſuos proprios praeſides.* Atqui res illae, de quibus loquitur Arnobius, oſſa, mella etc., neutiquam divos in ſe habebant incluſos, ſed deos ſuper ſe poſitos, id eſt illarum curam gerentes. [*O.*]

nimietatis] Infra: *Dum vos arguimus nimietatis.* Lib. VII. Cap. XXVI.: *Sequitur, ut de thure deque mero aliquid ſine ulla nimietate dicamus.* Uſus hac voce Apulejus Apologia pag. 461. Plinius Hiſt. Nat. Lib. XIV. Cap. VI. Columella Lib. IV. Cap. XXIV. Ammian. Marcellin. Lib. XIX. pag. 179. [*Elmenh.*] Eutropius etiam Lib. X. Cap. ult.: *Quidam* (exanimatum opinantur Jovianum) *nimietate prunarum, quas gravi frigore adoleri multas juſſerat.* [*O.*]

cunilae] Scribon. Larg. C. 124.: *Cunila, quam ſaturejam quidam vocant*, ubi vide Rhod. in Lexico. *Pfefferkraut.* [*O.*]

non ficis] Stewechius e Codice, ut ait, MSto repoſuit: *non ficubus*, in obſervatione ſua plura afferens de diſcrimine τοῦ *ficus, i*, id eſt morbi inteſtini recti extremi ab attritu nimio orti, et *ficus, us*, id eſt arboris et fructus, quod tamen diſcrimen locum non habere et vocabulum *ficus* utraque declinatione, ſed foeminino genere, praeſertim ab antiquioris Latinitatis ſcriptoribus, de arbore et

fructu promiſcue uſurpatum, contra *ficus, i,* ſed maſculino genere, de corporis vitio, docet Gesnerus in Theſauro. Sed J. G. Graevius in Epiſtola ad N. Heinſ. 259. Syllog. Burmann. Tom. IV. p. 534. teſtatur, in eodem Codice legi *ficiis*, et merito miratur *ficus* hoc loco memoratas inter herbas et olera. Itaque pro *non ficiis* reponendum cenſet *coepitiis*. Equidem leviore mutatione, et una tantum littera mutata, reſcribendum puto: *non viciis. Viciae* (*Wicken*) leguminis genus memoratum Virgilio Georg. I. 75. et aliis. [*O.*]

betaceis, caulibus] Ita edidit Salmaſius e Cod. MS. rectiſſime. *betaceis*, ſcil. pedibus, id eſt radicibus et fibris betarum. Ita *malvacei*, *rapicii*, ſcil. pedes. Vide eundem Salmaſium ad Solin. Cap. XL. pag. 583. Quod non intelligentes ceteri editores mutarunt in *betis, caulibus.* Poſſumus etiam, eliſa virgula, legere *betaceis caulibus*, id eſt caulibus vel ſtirpibus betarum, unde ſe producunt folia. Sed malim virgulam interponere et *caulibus* accipere de braſſica, quo ſenſu κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur a Latinis. Vide Daviſ. ad Cic. de Nat. Deor. II. C. 47. pag. 217. ed. II. et Joſ. Scaliger ad Varron. de Re Ruſt. Lib. I. Cap. XVI. Unde Gallorum *le chou*, noſtrum *Kohl. Beta* ſive *betacei* Graece τεῦτλον, apud Italos *bietola*, noſtrum *Mangold, Beiſskohl.* Cujus deſcriptionem vide ap. Plin. Hiſt. Nat. Lib. XIX. Cap. VIII. Add. Schneider. Ind. ad Script. Rei Ruſt. h. v. [*O.*]

partibus, et ſunt caſibus obnoxia plurimis] Meurſius legendum ſuſpicatur: *partibus? Haec ſunt* etc. [*O.*]

Cap. XI. — Quid dicitis, o patres novarum religionum, quid poteſtatum? Hoscine a nobis Deos violari et negligi ſacrilego clamitatis et quiritamini contemtu?] Sic edidi ex emendatione editoris Lugd. Bat. Cod. MS. et ed. princeps Romana habent: *Quid dicitis, o patres novarum religionum, qui poteſtatum obſcaene a nobis Deos violari et negligi ſacrilege clamitatis, quiritaminique contemni* etc. nullo ſenſu. Frid. Lindenbrogius refingit: *Quid dicitis, o patres novarum religionum? quid proteſtamini?* Heraldus, neſcio qua de cauſa offenſus vocibus *patres novarum religionum*, locum ita cenſet reſtituendum: *Quid dicitis, o patres magnarum religionum atque poteſtatum? Ergone a nobis Deos violari et negligi ſacrilege clamitatis, quiritaminique contemni?* etc. Equidem puto, delendum *quid* ante *poteſtatum* et legendum: *Quid dicitis, o patres novarum religionum, poteſtatum?* quae eſt conſtructio vere Arnobiana. In ceteris omnibus editorem Leidenſem ſequor. *Patres novarum religionum etc.* non ſunt ſacerdotes, antiſtites, ut interpretatur Heraldus, ſed in genere Romani, quos in hujus libri initio alloquitur, qui nova nec antea audita numina eorumque cultus introducebant. *Pote-*

ſtates i. q. dii, numina. Vide ſupra ad Lib. III. Cap. XXXIII. [*O.*]

patres religionum] i. e. *auctores, inventores,* frequenti metaphora. Vide Petav. ad Syneſ. Epiſt. I. not. pag. 44. Sic Philo Byzant. de VII orbis ſpectaculis Cap. III. Διὸς Κρόνος μὲν ἐν οὐρανῷ, Φειδίας δ' ἐν Ἤλιδι πατήρ ἐστι, ubi vide Allatii et noſtras notas, et ad Epiſt. Socrat. VI. pag. 168. Conf. Boiſſonade ad Marin. Vit. Procl. p. 75 ſeqq. [*O.*]

Lateranum genium focorum] Ita reſtituit Meurſius ex MSto. Antea legebatur: *Larem genium focorum.* Quod etiamſi defendi poſſit, tamen hoc loco ſtare nequit, ubi Arnobius repetit deorum nomina, quorum ſupra mentionem fecerat, Limentini, Pertundae, Perficae, Nodutis, Terenſis, Laterani. [*O.*]

Nodutim, Terenſem] Ita diſtinguit editor Lugd. Bat. Alii e Cod. MS.: *Noduterenſem.* Vide ſupra ad Cap. VII. [*O.*]

quia non ſupplices Mutuno procumbimus atque Tutuno] Haec eſt emendatio Gelenii veriſſima proximeque accedens ad monſtrum lectionis Codicis MSti: *quia non ſupplices uno procumbimus atque eſt uno,* unde Sabaeus in editione principe Romana refinxerat: *quia non ſupplices id eſt humi procumbimus atque Tutuno.* Meurſius: *quia non ſupplices procumbimus aeque Futino.* Salmaſius in ed. Lugd. Bat. utramque emendationem retinens locum ita dedit: *quia non ſupplices humi Mutuno procumbimus atque Tutuno. Humi procumbere* phraſis Lucretiana. Lib. V. vs. 1299.:

Nec procumbere humi proſtratum et pandere palmas.

Ceterum de etymo nominum *Mutunus* et *Tutunus* multus eſt Salmaſius ad Solinum Cap. XXIV. pag. 219. Cujus verba haec ſunt: „Graecum eſt μυττὸς — τὸ γυναικεῖον, Heſych. et μυττών, „ῶνος, unde *muttonus* et *muttunus,* quod autem apud Latinos „fere ſemper de virili membro uſurpatur. Lucilius tamen muliebre intellexiſſe videtur in Fragmento Satyr. IV. ap. Nonium „v. *lurcare:*

„*Nam quid moetuno* (ita enim legendum, non *moetino,*)
„*ſubrectoque huic opu' ſigno?*

„ubi de utroque ſermo eſt. *Tutunus* autem a πόσθη et πόσθων, „qui ingens habet virile. Aeolice πόθθων, πόθθωνος. Inde Latinum *puttunus* et *tuttunus.* Nam T et P invicem permutabant tam Aeoles, quam veteres Latini. Muttunus, Tuttunus „itaque numen erat πριαπῶδες, Romanis matronis cultum, (Vide „ſupra Cap. VII. et Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XI.: „*Mutunus et Tutunus, qui eſt apud Graecos Priapus.*) quod „utriusque obſcaeni appellationem et utriusque ſexus pudenda

„videtur habuiſſe, vel certe utriusque pudendi ſimulacrum eo„dem ſacello conſecratum, (quod erat in Veliis adverſum mu„rum Muſtellinum, teſte Feſto). Utrumque enim ἀντὶ τοῦ προ„βασκανίου apud veteres et arcendo faſcino in uſu fuit. unde „Gloſſae veteres: *Mutonium*, προβασκάνιον, ὡς Λουκίλλιος.“ (nam pudenda pro amuletis ſuſpendi e collo pueris, auctor Varro.) Haec Salmaſius. Conf. Turneb. Adverſar. Lib. XVII. Cap. XXIII. Jan. Guilielm. Veroſimil. Lib. I. Cap. XXIII. in Lampade Crit. Gruteri Vol. III. pag. 274. Sciopp. et Scaliger ad Priapeia Carm. LXXIII. interpretes ad Feſtum h. v. pag. 256. ed. Dacer. Douſa ad Lucil. Fragm. pag. 286. ed. Havercamp. J. Lipſ. Elect. Lib. II. Cap. XIX. Op. Tom. I. pag. 822 ſq. ed. Veſal. Bünemann. ad Lactant. Lib. I. Cap. XX. pag. 132. et P. Burmann. II. in Antholog. Lat. Vol. II. pag. 544. [*O.*]

ne dum talia confingitis monſtra, taliaque molimini] MS. auget: *talia atque molimini*. Male bis inculcata vox una. Scribendum enim: *ne dum talia confingitis monſtra atque molimini*. [*Meurſ. in Append.*]

inoleſcant] Ita Gelenius pro *inſoleſcant*, optime. *Inoleſcere*, creſcere, augeri, verbum Virgilianum. [*O.*] Poſt τὰ *acceſſionibus inoleſcant* neceſſario deſunt quaedam. Videntur enim gentes religionis ſuae veritatem ex extiſpiciis et auguriis voluiſſe probare; quam partem defenſionis refutare aggreditur iſtis verbis: *Cur ergo* etc. [*Meurſ. pag.* 129.]

Cur ergo, e vobis fortaſſe aliquis dixerit, eſſe falſum iſtos Deos? Et invocati etc.] Sic edidit Salmaſius ex MSto. Gelenius; *Cur ergo — — — — eſſe falſos iſtos Deos contendis? Si invocati* etc. At nihil mutandum. Eſt ſcilicet trajectio haud infrequens apud Arnobium pro: *Cur ergo, e vobis fortaſſe aliquis dixerit, falſum* (eſt) *eſſe iſtos Deos?* Sequens *Et* eſt adverſativum. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XV. [*O.*]

vel quod ſuſpicionibus pleniſſima res tota eſt] Ita MS. Fulv. Urſinus et Sabaeus ediderunt *ſuperſtitionibus*. [*O.*]

aut in contrarios exitus fruſtrata exſpectatione torqueri] Ita Gelenius, Elmenhorſt., Salmaſius. At in editione Th. Canteri legitur; *fruſtrata expeditione:* quod, ſi e Codice MS. fluxit, non temere rejiciendum putaverim. *Expeditio* ſcil. accipiendum ſenſu proprio et primario, quo ſignificat ἄνυσιν, felicem operis ſucceſſum, ejus abſolutionem ac perfectionem. Quo ſenſu dicuntur *expeditae rationes*. [*O.*]

Cap. XII. — eandem tamen facietis fidem] Haec eſt lectio vetus, pro qua alii (Gelenius): *nunquam tamen*. Placet Merceri conjectura: *tandem tamen facietis fidem*. Suſpicabar:

eamne tamen etc. [*Herald.*] Salmafius in ed. Lugd. Bat. dedit: *an iidem tamen etc.* et in praecedentibus: *Sed fint, ut afferitis, verae,* fcil. praedictiones, pro *vera,* quod antea legebatur. Fulv. Urfinus: *qui tamen facietis fidem.* Mihi Codicis lectio videtur faniffima, hoc fcil. fenfu: Sed concedamus vobis, veras effe has praedictiones: *an eandem tamen* (id eft fimili modo) *nobis facietis fidem,* aeque perfuadebitis, (ut recte interpretatur Meurfius in Appendice), dicentes, numina ifta, v. c. Melloniam, inferere fe fibris? [*O.*]

jecufculis] Similiter Sidonius Lib. V. Epift. XVII.: *Namque et jecufculi fibra tumentc pungebant exercitatum crebri dolores,* ubi vid. Savaron. pag. 366. Ita *bonufcula* in Cod. Theodofiano: *fpecula* pro parva fpe ap. Plautum in Rudente: *mercedula, bibliothecula* ap. Symmach. Lib. IV. Epift. XVIII., ubi vide, qui de talibus deminutivis multus eft, Juretum in ed. Lectii pag. 145. [*O.*]

Nonne accidere, fieri, licet aftu diffimuletis, poteft] Haec eft optima Gelenii correctio. Alii habent ex MSto: *Nonne accidere (fieri licet actu diffimuletis).* Heraldus, vocibus *fieri actu* tanquam gloffemate et interpretamento τοῦ *accidere* eliminatis, legit: *Nonne accidere (licet diffimuletis) poteft.* Sed multum praefero emendationem Gelenii ftylo Arnobii talia verba fine copula conjungentis convenientiffimam. [*O.*]

accitionibus] Ita ed. Lugd. Bat. Cod. MS. et ed. princeps: *in actionibus.* Alii: *incantationibus.* Sed *acciere, accitio,* proprium de magis, quamvis alia hujus fubftantivi exempla non fuccurrant. [*O.*]

antitheos faepius obrepere pro accitis] Veriffimam hanc lectionem primus Stewechius eruit e Cod. MS., ubi legebatur *pro accis,* quod Gelenius perperam mutavit in *pro veris.* Meurfius: *pro aliis.* De antitheis, id eft malis geniis, bonis adverfantibus eorumque opera ac beneficia praepedientibus, vide Jamblich. de Myfter. Aegypt. Sect. III. Cap. 31. pag. 102. ed. Gal. et D. Tiedemann. Differt. de Magicarum artium origine etc. p. 24. Hinc diabolum *antitheum,* id eft Dei adverfarium, appellat Lactantius Inft. Lib. II. Cap. IX. §. 13., ubi vid. Bünemann. pag. 238. Ceterum *obrepere* proprium verbum de omnibus, quae latenter et fallaciter adeunt et fenfus fallunt, v. c. daemonibus, fpectris, infomniis. Vide Gesner. in Thefaur. et C. Barth. ad Rutil. Itinerar. I. vs. 505. pag. 233. ed. Janffonii. Ita Cicero de Divin. II. Cap. LXVII.: *Nullae ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinfecus.* [*O.*]

cur ratione non pari credamus] Fulv. Urſinus: *cur ratione non Deos pari credamus.* Ed. Lugd. Bat.: *cum ratione non diſpari credamus.* [*O.*]

Cap. XIII. — partibusque ſe cunctis locorum diviſionumque ſupponens etc.] Illud mihi eximi nequaquam poterit, quin veram hujus loci reſtitutionem odoratus ſim, et pro illa gratiam ſint habituri Arnobii ſtudioſi: *partibusque ſe cunctis jecorum diviſionumque ſupponens*, ſive pro declinatione vetuſta *jocinorum.* Ad extiſpicinam rem totam pertinere, indicio ſunt haec non multo ante praemiſſa: *numquam tamen facietis fidem, Mellonium* (*verbi cauſa*) *vel Limentinum inſerere ſe fibris* etc. Tum et illud quoque pro me facere non negabis: *Numquid illorum* (Deorum puta) *aliquando vidiſtis os, habitum, faciem? aut eadem haec poſſunt in pulmonibus, aut jecuſculis conſpici?* Fibras porro jecorum eſſe, teſtis Feſtus. Has in extiſpiciis diſpici maxime ſolere, incognitum eſſe non poteſt iis, qui antiquitatis ſtudium et vetuſtatis lautitias primis labris deguſtarunt. Cui vacat, legat fragmentum Labeonis ex Libro XV. de diſciplinis Hetruſcis apud Fulgentium Planciadem in *Manales*, et Apulejum Apologia prima pro ſe ipſo. [*Stewech.*] Non poſſum adſentiri Stewechio. Nam in proxime antecedentibus non amplius de haruſpicibus, ſed de eorum fratribus Magis, diisque ipſis apparentibus ſermo eſt: ad eosdem igitur referenda verba illa: *partibus ſe cunctis locorum diviſionumque ſupponens*, quae ſunt ἓν διὰ δυοῖν pro *partibus cunctis locorum diviſorum*, id eſt, locorum intervallo vel maximo ſeparatorum. Haec figura poetis frequentiſſima inſolentior quidem eſt apud proſaicos ſcriptores, ferenda tamen in Arnobio poetarum veterum, Lucretii, Virgilii etc., imitatore. [*O.*]

Quisnam iſte eſt unus? interrogabit. Forte poſſumus etc.] Reponi volunt (Fulvius Urſin. et Stewechius) *interrogabitis.* Probum fortaſſe *interrogabit*, ut *inquit:* de quo dicebamus ad Lib. I. Cap. III. [*Herald.*] Meurſius ſic interpungit: *interrogabit forte. Poſſumus* etc. Idem poſt verba: *divorum praebeat et poteſtatum*, non pauca excidiſſe arbitratur de unitate Dei et iis, qui deos ſe fingant. Sed meo quidem judicio optime cohaerent omnia. [*O.*]

forte poſſumus iſtum veris nominibus dicere] MS.: *forte poſſumus inſtituti veris nominibus dicere*, quod defendit Stewech. [*O.*]

Aegyptios] Summi Dei verique apud Aegyptios ſacerdotes aliquam notitiam extitiſſe, evincere conantur Cudworthus et

Jablonsky ex famofa illa templi Saitani infcriptione, confervata a Proclo in Tim. Plat. pag. 30.:

'Εγώ εἰμι πᾶν τὸ γεγονὸς καὶ ὂν καὶ ἐσόμενον,
Καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδείς πω ἀπεκάλυψεν.

et loco Porphyrii ap. Eufeb. Praep. Evang. Lib. III. Cap. 12. Contrarium pluribus argumentis adftruit Meiners. V. Cl. in Hiftoria Doctrinae de vero Deo Vol. I. Sect. I. pag. 51 feqq. [*O.*]

Perfas] Vid. Eufeb. Praep. Evangel. Lib. I. Cap. ult. Stanley Hift. Philof. P. XIV. Cap. VI. pag. 1163. et prae ceteris Meiners. V. Cl. in 4 Commentationibus infertis Scriptis Societatis fcientiarum Goettingenfis. [*O.*]

Chaldaeos] Vid. Stanley Hift. Philof. P. XIII. Sect. II. Cap. 32. p. 1150. ed. Lipf. et Meiners. Hift. Doctrinae de vero Deo P. I. Sect. III. pag. 74 fqq. [*O.*]

Indos] Vid. Meiners. in lib. laud. P. I. Sect. IV. p. 91 fqq. [*O.*]

omnesque illos alios, qui in interioribus viderunt et cognoverunt haec artibus] *Interiores* artes appellat, quas alibi *arcanas* et *fecretas*. Supra Lib. II. Cap. LXI.: *Quid illi fibi volunt fecretarum artium ritus, quibus affamini nefcio quas poteftates?* [*Herald.*]

in quo rifum tenere non poffunt, non tantum puerculi et procaces] In MS. Reg. *puericuli.* Unde fufpicantur nonnulli (Meurfius) *pueri ridiculi.* Vulgata lectio fervari poteft, ut ita fignificet Arnobius vernularum dicacitatem et procacitatem. Ac fuiffe pufiones dicaces, eosque faepius ex Alexandria, in deliciis veterum notum fatis eft. Papinius:

Non ego mercatus Pharia de puppe procaces
Delicias, doctumve fui convicia Nili
Infantem, linguaque fimul falibusque protervum. [*Idem.*]

J. G. Graevius Epift. ad N. Heinfium 239. in Sylloge Burmann. Vol. IV. pag. 335. legendum putat aut *vernulae procaces*, aut potius *vernaculi et procaces.* Ita *Deus vernaculorum felle lividus* ap. Martialem. Quam conjecturam approbat Heinfius Epift. 241. pag. 337. [*O.*]

verum etiam ferii atque in moris tetrici afperitatem durati] Dedi emendationem Salmafii. Codex MS. habet: *verum etiam ferii atque mares tetrici afperitate durati:* ad cujus lectionis veftigia Stewechius leg. cenfet: *verum etiam mares ferii, atque tetricia afperitate durati*, putans, *mares* opponi h. l. *puerculis.* Sed perperam. Nam *mares* opponuntur *foeminis.* viri pueris. Gelenius edidit: *atque in mores tetricos afperitate durati.*

Canterus: *atque in mores tetricia asperitate durati.* Quam lectionem defendens Heraldus *mores* explicat confirmatum et ἐγκεχρωσμένον ἦθος; quo fensu Graeci philofophi ἦθος ufurpant abfolute. Tales homines defcribit Jul. Firmicus Lib. VIII. Mathef. Cap. XV.: *Quicunque hoc oriente fidere nati fuerint, graves erunt, aufteri, et omni feveritatis atrocitate metuendi, ac vultum femper ex morum integritate fingentes, qui etiam Stoicam fectam vero fequantur affectu. Tales enim apud veteres fuerunt Catones.* Sed praefero equidem correctionem Salmafii. [*O.*]

infinuatum ac traditum] Vide fupra ad Lib. I. Cap. LXIII. [*O.*]

nominis proprietas quiret. (Neque enim fieri per rerum naturam poteft, ut, quod unum eft, fiat duo: et in diverfas res eat unitas, ingenita fimplicitate divifa.)] Aufum fum verba illa, quae in omnibus editionibus in fine hujus libri leguntur, fed a plerisque editoribus uncinis inclufa, tanquam turpiter luxata et loco pofita alieniffimo, hic inferere, ut videtur, fuo loco ac convenientiffimo. Sed nihilominus mihi videntur haec a fciolo quodam gloffatore profecta. Quare uncis inclufi et literis curfivis, quas dicunt, exaranda curavi. [*O.*]

et puerilium difciplinarum recordatione compofita] Haec eft lectio vetus, pro qua temere Gelenius *fepofita.* Melius alii *confopita.* Sed et lectio explicari poteft, ut fit *compofita* quafi *fepulta.* Nam *componere* τοὺς νεκροὺς proprie. *Omnes compofui. Felices.* [*Herald.*] Heraldum fequitur Salmafius. Equidem praetulerim *confopita* eo libentius, fi, ut Elmenhorftius in variis lectionibus annotat, ita legatur in Codice MS. [*O.*]

judicii acris viri atque ingenio perfpicaci] Alii: *judicii acres viri* etc. In editione Lugd. Bat. et eam fequente Gallandii legitur: *atque per ingenio perfpicaci.* quod nefcio utrum operarum vitio enatum, an prius *per* confulto in textum fit illatum e Cod. MS., cum nulla fit ad haec verba notata lectionis varietas. Quam lectionem fi fequamur, tmefis eft pro *ingenio perperfpicaci,* id eft maxime perfpicaci. Ita *per* intenfivum non raro a verbo fuo tmefi dirimitur, v. c. ap. Cic. de Orat. I. Cap. 49.: *Per mihi mirum vifum eft,* et II. Cap. 67.: *Per mihi fcitum videtur.* Sed fateor, neque *perperfpicax*, neque aliud fimile compofitum cum duplici *per* hactenus mihi occurriffe. [*O.*]

dare nobis compendium potuiffet res ifta] Id eft: *pauciffimis re ifta nobis defungi licuiffet. Dare compendium* loquendi genus infolentius. [*O.*]

Cap. XIV. — Ajunt igitur Theologi vestri etc.] Haec et sequentia mutuatus est Arnobius a Cicerone in Libro III. de Natura Deorum Cap. XXI seqq., cum quibus conferendi sunt L. Ampelius Lib. Memorial. Cap. IX. et Clemens Alexandr. in Protrept. pag. 24. ed. Potter. [*O.*]

tris in rerum natura Joves esse] Cicero l. l.: *Principio Joves tres numerant ii, qui theologi nominantur, ex quibus primum et secundum natos in Arcadia, alterum patre Aethere, ex quo etiam Proserpinam natam ferunt et Liberum: alterum patre Coelo, qui genuisse Minervam dicitur, quam principem et inventricem belli ferunt: tertium Cretensem, Saturni filium: cujus in illa insula sepulcrum ostenditur.* Paullo aliter Clemens in Protrept. pag. 24.: Εἰσὶν, inquit, οἳ τρεῖς τοὺς Ζῆνας ἀναγράφουσιν· τὸν μὲν Αἰθέρος ἐν Ἀρκαδίᾳ· τὼ δὲ λοιπὼ, τοῦ Κρόνου παῖδε· τούτοιν τὸν μὲν ἐν Κρήτῃ· θάτερον δὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ πάλιν. cum quo consentit Ampelius, ubi vide novissimum editorem Tzschuckium pag. 103 seqq. Conf. Lactant. Lib. I. Cap. XI. [*O.*]

apud insulam Cretam et sepulturae traditus et procreatus] Callimachus Hymn. in Jov. vs. 8 seq.:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται· καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο. σὺ δ' οὐ θάνες· ἐσσὶ γὰρ ἀεί.

ubi vid. Spanhem. Conf. Lactant. Lib. I. C. 22. Minut. Fel. in Octavio. Augustin. de Civ. Dei Lib. VII. Cap. IV. [*O.* et *Elmenh.*]

Quinque Soles — — — — ex quibus, ut referunt, Sol primus Jovis filius dicitur, et Aetheris habetur nepos] Cicero l. l.: *Soles ipsi quam multi a theologis proferuntur? Unus eorum Jove natus, nepos Aetheris.* Conf. Ampel. Cap. XI. [*O.*]

secundus aeque Jovis filius, et Hyperiona proditus genetrice] Ita Cod. MS. Cicero: *alter* (Sol) *Hyperione* (natus). Unde princeps editor Sabaeus locum ex ingenio sic refinxit: *secundus Regina et Hyperione proditus genitore,* quam lectionem contra Gelenium mutantem: *secundus Rhea et Hyperione proditus genitore,* defendit Th. Canterus in Var. Lectt. Lib. II. Cap. XI. in Lampade Gruteri Vol. III. pag. 748 seqq., demonstrans, Magnam Matrem βασιλείαν, i. e. *Reginam,* dici a Diodoro Siculo Bibl. Lib. III. pag. 190. et Augustino de Civ. Dei Lib. II. Cap. IV. Sed Codicis MS. lectio, quam Arnobio primus restituit Stewechius, sequentibus Heraldo et editore Lugd. Bat., confirmatur loco gemino ipsius Arnobii infra ejusdem libri Cap. XXII.: *Ex Hyperiona, inquitis, matre et ex Jove jaculatore fulminis Sol aureus et flagrantissimus natus est.* Diversam itaque a

Cicerone traditionem fecutus eft nofter. Ceterum in patre fecundi hujus Solis Hyperione omnes auctores, excepto Arnobio, confentiunt; non item in matre, quam Thiam vocat Hefiodus in Theogon. vs. 571. Pindarus Ifthm. V. initio, et Apollodorus Lib. I. Cap. II. §. 2. Euryphaëffam Homerus in Hymno in Solem vs. 4. Vide Tzfchuck. ad Ampelii l. l. pag. 107. [*O.*]

quartus Ialyfi pater] Addit Cicero: *Camiri et Lindi.* Tzetzes ad Lycophron. vs. 922.: *Λίνδος καὶ Ἰήλυσος καὶ Κάμειρος πόλεις εἰσὶ Ῥόδου, ἀπὸ τῶν ἐγγόνων Ἡλίου καὶ Ῥόδης, ἢ Ῥόδης καὶ Ποσειδῶνος.* [*Davif. ad Cic. l. l. pag.* 303. *ed. II.*]

quem Rhodi peperit heroicis temporibus Acantho] An non legendum: *quem Rhode peperit heroicis temporibus Acantho?* nam in praecedentibus non folum matres Deorum, verum etiam patres memorantur, et Rhodes, fed uxoris Neptuni, mentio fit in loco Tzetzis modo allato, contra Acanthus foeminae nuspiam apud veteres. Sed nihil definire aufim in re incerta prorfus ac dubia. [*O.*]

quintus Scythici regis et verfipellis habetur Circae] *Scythici regis*, id eft *Colchi*. Ampelius Cap. IX.: *Quintus Colchi filius, ex quo Circe et Medea et Phaëthon nati funt.* Cicero autem, quem nofter toto hoc Capite fere exfcripfit, confentiens cum ceteris plerisque Deorum genealogiis Solem patrem facit Circes, dicens: *quintus, qui Colchis fertur Aeëtam et Circam procreaviffe.* Unde fufpicor, noftrum locum ita refingendum: *quintus Scythici regis* (fcil. filius) *et pater verfipellis habetur Circae.* Ceterum alium praeterea Solem, Oceani filium, commemorat Plinius Hift. Nat. Lib. VII. Cap. LVII. cui Gellius medicinae inventionem ex melle adfignaverat. Vide Tzfchuck. ad Ampel. l. l. pag. 109. [*O.*]

Jam Mercurius primus, qui in Proferpinam dicitur genitalibus adhinniviffe fubrectis, fupremi progenies Coeli eft.] Cicero l. l. Cap. XXII.: *Mercurius unus Coelo patre, Die matre natus; cujus obfcaenius excitata natura traditur, quod afpectu Proferpinae commotus fit.* Ceterum *adhinnire* proprie. Prudentius Hamartigen.:

— — — — *Thufcis namque ille puellis*
Primus adhinnivit fimulato numine moechus.

et ipfe Arnobius infra Lib. V. Cap. XXII.: *Etiamne in matrem, etiamne in filiam efferati pectoris appetitionibus adhinnivit?* [*Elmenh.*] Conftructionem hanc pluribus exemplis illuftrat Oudendorpius ad Sueton. Augnft. Cap. LXX. pag. 281. et in Addendis pag. 1022. Sic Apulejus Met. I. pag. 7.: *Venerem habere in aliquem.* et Minucius Felix Octav. Cap. XXII.: *Jovem nar-*

rat — — — — — loro Veneris illectum, flagrantius, quam in adulteras soleat, cum Junone uxore concumbere. Jam Mercurius primus pro *Nam,* quod antea legebatur, recte reposuit Meursius. [*O.*]

Sub terra est alter, Trophonius qui esse jactatur] Cicero l. l.: *alter Valentis et Phoronidis* (vel, ut Davisius suspicatur legendum, *Coronidis*) *filius, is, qui sub terris habetur, idem Trophonius.* [*Elmenh.*] Ampelius: *Secundus Jovis et Croniae filius, vel Proserpinae.* Servius ad Aen. IV. 877. Liberi et Proserpinae profert filium. Trophonium Apollinis filium faciunt Pausanias in Boeot. pag. 785. et Philostratus Vit. Apollonii Lib. VIII. Cap. XIX. Vide Davis. ad Cic. l. l. [*O.*]

Maja tertius matre, et Jove procreatus; sed tertio] Cicero: *tertius Jove tertio natus et Maja, ex quo et Penelopa Pana natum ferunt.* [*Elmenh.*] Ampelius: *Tertius Croni filius et Majae, qui est inventor lyrae.* [*O.*]

quartus soboles Nili est, cujus nomen Aegyptia gens horret et reveretur expromere] Cicero: *quartus Nilo patre, quem Aegyptii nefas habent nominare.* [*Elmenh.*] Parem Judaeorum circa vocem יְהוָה superstitionem observat Davisius ad Cic. l. l. Quartum hunc non agnoscit Ampelius cum sequente confundens. [*O.*]

Quintus Argi est interemptor, fugitivus atque exul, et proditor apud Aegyptum litterarum] Cicero: *Quintus, quem colunt Pheneatae, qui et Argum dicitur interemisse, ob eamque caussam Aegyptum profugisse, atque Aegyptiis leges et literas tradidisse. Hunc Aegyptii Thoth appellant. Eodem nomine anni primus mensis apud eos vocatur.* Ampelius: *Quartus Cyllenii filius, qui Aegyptiis literas et numerum dixit.* Conf. Diodor. Sic. Bibl. I. Cap. XVI. Argi interemptor Ἀργειφόντης. [*O.*]

Sed et Minervae — — — quinque sunt] Cicero de Nat. Deor. Lib. III. Cap. XXIII.: *Minerva prima, quam Apollini matrem supra diximus: secunda orta Nilo, quam Aegyptii Saitae colunt: tertia illa, quam Jove generatam supra diximus: quarta Jove nata et Coryphe, Oceani filia; quam Arcades Corian nominant, quadrigarum inventricem ferunt: quinta Pallantis, quae patrem dicitur interemisse, virginitatem suam violare conantem; cui pinnarum talaria adfigunt.* Clemens Alex. Protrept. (pag. 24. ed. Potter.): Εἰσὶ δὲ οἱ πέντε Ἀθηνᾶς ὑποτίθενται· τὴν μὲν Ἡφαίστου τὴν Ἀθηναίαν· τὴν δὲ Νείλου τὴν Αἰγυπτίαν· τρίτην τοῦ Κρόνου, τὴν πολέμου εὑρέτιν· τετάρτην τὴν Διὸς, ἣν Μεσσήνιοι Κορυφασίαν ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐπικεκλήκασιν· ἐπὶ πᾶσι τὴν Πάλλαντος καὶ Τιτανίδος τῆς Ὠκεανοῦ· ἣ τὸν πατέρα δυσσεβῶς κατα

θυϐαδα, τῷ πατρῴῳ κεκόσμηται δέρματι, ὥσπερ κωδίῳ. [*Canterus.*] Conf. Jul. Firmic. de Errore profan. relig. Cap. XVII. p. 436. ed. Gronovii et L. Ampel. C. IX. [*O.*]

prima non virgo, ſed ex Vulcano Apollinis procreatrix] Vulcani filiam, quae Athenas condidit, faciunt Ampelius et Jul. Firmicus l. l. et Clemens. [*O.*]

Nili altera proles, et quae eſſe perhibetur Aegyptia Sais] Veriſſimam hanc Codicis MS. lectionem contra editorem Lugd. Bat. v. *Sais* perperam eliminantem bene defendit Daviſius ad Ciceronis l. l. docens e Pauſaniae Boeoticis Lib. IX. Cap. XII. (pag. 560. ed. Francof.), *Sais* nomen fuiſſe non tantum urbis Aegyptiae, ſed et Minervae, quae ibi colebatur. Conf. Turneb. Adverſar. Lib. XI. Cap. XVI. Vol. II. pag. 214. Proprium tamen nomen Minervae apud Aegyptios fuiſſe Neith, Νηΐθ, tradit Plato in Timaeo et noſter infra Cap. XVI. Ceterum de cultu Minervae Saiticae vide Herodot. Lib. II. Plutarch. de Iſide et Oſiride Cap. XXXVI. Orig. contra Celſ. Lib. III. p. 256. Athenagor. Apolog. pro Chriſt. (pag. 26. ed. Rechenberg.). Jul. Firmicus: *Fuit alia in Aegypto, Nili regis filia, textrinae artis magiſtra.* [*O.*]

ſtirps Saturni eſt tertia, et quae uſum excogitavit armorum] Jul. Firmicus: *Tertia vero patre Saturno genita eſt. Sed hanc viraginem fuiſſe commemorant: nam nunquam ſe intra foeminei ſexus verecundiam tenuit, ſed arma ſtrepitumque pugnarum, et cruenta ſecuta eſt ſtudia bellorum.* Ampelius autem: *Tertia Jovis filia, quae in bellicis rebus ſe exercuit.* [*O.*]

Jovis quarta progenies, quam Meſſenii Coryphaſiam nuncupant] Haec ad verbum traducta ex Clemente. Aliter Jul. Firmicus: *Quarta Jovis Cretici regis fuit filia, quae occiſum patri detulit Liberum.* et Ampelius: *Quarta Solis filia, quadrigas junxit.* [*O.*]

et quae Pallantem occidit patrem, inceſtorum appetitorem, eſt quinta] Ita Gelenius et ceteri editores. Editio princeps Romana e Cod. MS. habet: *Corypallantem*, unde Fulv. Urſinus refinxit: *Corya Pallantem.* At, ut bene Heraldus obſervat, videntur priores ſyllabae e praecedentibus, ubi Coryphaſiam Minervam nominat, huc translatae. Nam reliqui, quos citavimus, auctores in nomine Pallante conſentiunt. Jul. Firmicus l. l.: *Quinta Pallante patre et Tritonide matre orta eſt, quae patris appellata nomine Pallas eſt ab hominibus nuncupata. Haec parricidalis amentia furoris et veſanae temeritatis inſtinctu patrem Pallantem crudeli morte jugulavit. Nec ſimplici patris morte contenta, ut diutius malis ſuis frueretur, et ut de morte patris crudelius triumpharet,*

exuviis corporis ejus ornata eſt, ut parricidii facinus ex crudeli oſtentatione publicaret. Hujus eſt Palladium, pro nefas! nomine conſecratum. Brevius Ampelius: *Quinta Pallantis et Titanidos filia. Haec patrem occidit, pro ſuae virginitatis obſervatione, qui ejus cupidus fuit. Unde et Pallas dicta eſt.* Melius tamen nomen Palladis derivatur ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ. Conf. Dreſen. ad Joſeph. Iſcan. Lib. II. vs. 273. [*O.*]

Cap. XV. — Ac ne longum videatur et nimium, minutatim velle capita ire per ſingula] Haec lectio eſt e MS. Regio. Antea legebatur: *et nimium minutum.* Vox eſt Lucretiana *minutatim.* (II. vs. 1130. V. 708. 724. et aliquoties.) [*Herald.*]

quatuor eſſe Vulcanos] Vide Cic. de Nat. Deor. III. C. 24. et Ampel. C. IX. [*O.*]

tres Dianas] Cicero l. l. C. XXIII. Ampelius l. l. [*O.*]

Aeſculapios totidem] Cicero l. l. C. XXII. Ampelius. [*O.*]

Dionyſios quinque] Cicero l. l. C. XXIII. Ampelius. Diodorus autem Siculus tres tantum commemorat Bibl. III. pag. 207. [*O.*]

ter binos Hercules] Cicero l. l. Cap. XVI. Ampelius l. l. Tres tantum numerant Herodotus Lib. II. Cap. 43. 44. Diodorus Siculus Bibl. III. pag. 207. 208. et Arrianus de Exped. Alexandri Lib. II. Cap. XVI. Vide Daviſ. ad Cic. l. l. [*O.*]

quatuor Veneres] Totidem recenſent Cicero l. l. Cap. XXIII. et Ampelius. Duas tantum ſtatuit Plato in Conviv. (pag. 182. Vol. X. ed. Bipont.) [*O.*]

tria genera Caſtorum] Cicero l. l. Cap. XXI. [*O.*]

totidemque Muſarum] Cicero l. l. Cap. XXI. ubi vid. Daviſ. pag. 301. ed. II. Conf. quae obſervavimus ſupra ad Lib. III. Cap. XXXVII. [*O.*]

pinnatorum Cupidinum trigas et quadrigas Apollinarium nominum] τριάδας καὶ τετράδας: quo de loquendi genere plura obſervata olim a Cujacio et Scaligero, et nuper ab Iſaaco Caſaubono ad Vopiſcum. [*Herald.*] Eodem ſenſu συνωρίδα, τετρωρίδα a Graecis dici, obſervat Joſ. Scaliger ad Propert. Lib. III. Eleg. XXI. vs. 15. ubi hanc loquendi rationem pluribus exemplis illuſtrat. Ceterum quatuor Apollines cum noſtro recenſet Cicero l. l. Cap. XXIII. quinque autem Ampelius Cap. IX. Ariſtotelem auctorem ſequens, ut et Clemens Alexandr. in Protrept. p. 24. ed. Potter., qui a Didymo Grammatico adjici ſextum notat, Magnetis filium. De Cupidinum triga ſimilia tradit Cicero eodem capite. [*O.*]

aut ſi aliquis ex his eſt, ignorabitur et neſcietur: quia ſit conſimilium nominum confuſione caecatus] Ita omnes editores ante Lugduno-Batavum, qui locum ita refinxit: *aut ſi aliquis ex his eſt, ignorabitur et neſcietur quid ſit, conſimilium nominum confuſione caecatus*, quae correctio non placet. Contextus enim flagitare videtur *quis ſit*, ſcil. deus: et longe praefero lectionem antiquam, hoc ſcil. ſenſu: *aut ſi aliquis ex his* (deus) *eſt, ignorabitur et neſcietur, quia ſit conſimilium nominum confuſione caecatus*, id eſt obſcuratus, qui non facile diſcerni poſſit. Eodem ſenſu *rapida et celeritate caecata oratio* dicitur a Cicerone in Bruto Cap. 76. ubi autem dubia eſt lectio, nam alii legunt *citata*. Eodem ſenſu *caecus* centies ap. veteres pro latente, cognitu difficili. Vide Gesner. in Theſauro et Semler. Ind. ad Tertullianum. Sed commodius forſitan locus noſter mutatione leviſſima ſic poſſit refingi: *aut ſi aliquis ex his eſt, ignorabitur et neſcietur, quis ſit, conſimilium nominum confuſione caecatis*, conſtructione graeca pro *a caecatis conſimilium nominum confuſione*. [*O.*]

Cap. XVI. — Fingite nos enim vel auctoritate idonea motos, vel violentia terroris veſtri] Haec eſt emendatio feliciſſima Gelenii pro Codicis lectione: *vel auctoritate ideo motos*. Et neſcio ſane, quid moverit editorem Lugduno-Batavum haec mutare in *vel auctoritate commotos*. Atqui bene habet *auctoritate idonea*, id eſt *ſufficiente*, ut apud ICtos *idonea ſubſtantia* pro ſufficiens, *homines idonei*, quibus pecunia recte tutoque creditur. Vide Stewech. [*O.*]

Minervam verbi cauſa] Lucretius III, 423 ſq.:

> *Atque animam verbi cauſa, quum dicere pergam*
> *Mortalem eſſe docens.* [*Herald.*]

aris flammantibus ſua reddere conſtituta] Proprium verbum. Virgilius Georg. II. vs. 194.:

> *Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.*

(ubi *reddere* ſacrorum vocabulum eſſe Servius notat). Sic *reddere thura, reddere vina* et ſimilia. [*Idem.*] Conf. C. Barth. ad Stat. Theb. IV. 466., qui de hoc verbo multus eſt, et Voſſ. ad Virgil. l. l. [*O.*]

meum nomen eſt Minervae cum numine] Sic edidi ex emendatione editoris Lugd. Bat. Antea legebatur: *meum nomen eſt Minervae, tum numen*. Sed *tum* copulativum nunquam ponitur, niſi *cum* vel aliud *tum* praeceſſerit. Quare Fulv. Urſin. leg. conj. *ac numen*. [*O.*]

inquiet quinta Minerva] Ita Gelenius ceterique. In editione prima legebatur *quarta* errore manifeſto. [*O.*]

tu tinnis] Ita sagacissime correxit editor Lugd. Bat. Cod. MS. *tutunis*, unde Stewechius fecit *tutun' es.* Gelenius ex ingenio refinxit *tu sis*, sequentibus ceteris editoribus plerisque. Sed multum praefero *tu tinnis*, id est garris, res futiles loqueris. Sic Plaut. Pseudoli Act. III. Scen. II.:

Molestus ne sis, nimium jam tinnis, non places.

ubi vide Lambin. et Gronov. Translatio ducta de vasis aereis, nolis, dolus, quae proprie *tinnire* dicuntur, unde et *tintinnabulum.* [*O.*]

Castitatis purae imminuta es sanctitate] Haec dicuntur expressissime καὶ ἐμφατικώτατα. *Castitatem puram* appellat virginitatem. Nam ita pura et integra virgo, ac casta, quae Veneris opera non novit. Infra Lib. VII. *quia sit pura virginitatis intactae.* Et *imminuere virginitatem* proprium, id est integritatem illam temerare. Plautus Cistell. Act. I. Scen. I. *Neque pudicitiam meam mihi alius imminuit quisquam.* et ipse Arnobius Lib. V. *quibus nihil tale metuentem castitate imminueret genetricem.* Hinc Ausonius in Centone Nuptiali *imminutionem* pro prima coitione posuit. Recte praeterea *castitatis sanctitas.* Nam castitas et virginitas sancta et involata etiam apud hostes moderatos. Quare Scipio ap. Tit. Livium, ubi grande continentiae exemplum posteris tradit, virginis captivae, quae adducebatur, integritate ne oculis delibata: *Mea Populique Romani*, inquit, *causa facerem, ne quid, quod sanctum usque esset, apud vos violaretur. Nunc, ut id curem impensius, vestra quoque virtus dignitasque facit.* [*Herald.* et *Elmenh.*] Ita Curtius Lib. III. Cap. XII. §. 21. de Alexandro: *Virgines excellentis formae tam sancte habuit, quam si eodem, quo ipse, parente genitae forent.* et Libro IV. Cap. X. §. 33. *caste sancteque habitam reginam.* Plura exempla profert Bünemann. ad Lactant. Inst. Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 844 seq. Vim verbi *imminuere* pluribus exponit Jos. Scaliger ad Priapej. Carm. XXXII, 2. in P. Burmanni Anthol. Lat. Vol. II. pag. 505. [*O.*]

Nonne vides in Capitoliis omnibus virginales esse species Minervarum] Tres in Capitolio cellas, σηκοὺς, fuisse, Jovis, Junonis et Minervae, testes Dionysius Halicarn. Lib. III. et Vitruvius de Architect. Lib. I. Cap. VII. quod imitabantur etiam in coloniis; unde Arnobius dixit: *in omnibus Capitoliis.* Quod igitur *omnium deorum domicilium* Capitolium dicitur a Cicerone, Aurelio Victore et Tertulliano, id accipiendum non de templo, sed de ipso monte Capitolino, qui passim et paene totus deorum aris, statuis, templis infessus. Vide Just. Lips. de Magnit. Rom. Lib. III. Cap. V. Oper. Tom. III. p. 770. ed. Vesal. et Just. Rycquium in Comment. de Capitolio Rom. Cap. IX. p. 107. [*O.*]

quorum ſum Neith lingua, Platonis teſtificante Timaeo] Plato in Timaeo pag. 21. (ed. H. Steph.): Ἔστι τις κατ' Αἴγυπτον (ἦ δ' ὅς) ἐν τῷ Δέλτα, περὶ ὃ κατὰ κορυφὴν σχίζεται τὸ τοῦ Νείλου ῥεῦμα, Σαϊτικὸς ἐπικαλούμενος νομὸς, τούτου δὲ τοῦ νομοῦ μεγίστη πόλις Σάϊς, ὅθεν δὴ καὶ Ἄμασις ἦν ὁ βασιλεὺς, οἷ τῆς πόλεως θεὸς ἀρχηγός ἐστιν, Αἰγυπτιστὶ μὲν τοὔνομα Νηΐθ, Ἑλληνιστὶ δὲ, ὡς ὁ ἐκείνων λόγος, Ἀθηνᾶ. Chalcidius ſic vertit: *Eſt Aegypti regio Delta, cujus vertice Nili-ſcinduntur fluenta, juxta quae Sais nomine civitas magna, quam regit mos vetus, lex Saitica nuncupatur. Ex hac urbe Amaſis fuit Imperator: conditor vero Deus urbis Aegyptiaca lingua cenſetur Neith, Graeca dicitur* ΑΘΗΝΑ. [*Elmenh.*] Ineptiſſime Chalcidius νομὸν, id eſt nomum ſive pagum Saiticum, *legem* interpretatur. [*O.*]

cui Coryphaſiae nomen eſt etc.] De hoc nomine vide P. Victorium Var. Lectt. Lib. XI. Cap. XV. [*O.*]

Aut illam, quae tertia eſt, ceſſuram patienter nomen] Ita locum reſtituit Canterus. Cod. MS. vitioſe: *ceſſuram patientiae nomen.* Editor Lugd. Bat. reſcribit: *ceſſuram patienter nomine,* quod elegantius. Sed *cedere aliquid* haud infrequens. Sic in Anthol. Lat. P. Burmanni Lib. IV. Epigr. 154. pag. 112. Vol. II.:

Et gratam ceſſit docta Pedana chelyn. [*O.*]

Itane tu audes majeſtatem tibi mei nominis uſurpare Sai, ex caeno etc.] Non dubitavi reddere Arnobio lectionem Codicis MSti veriſſimam. Duplex enim apud Aegyptios Minervae nomen, *Neith* et *Sais.* Vide ſupra ad Cap. XIV. Quod non intelligens Gelenius ex ingenio edidit: *uſurpare, quae ex caeno.* Alii: *uſurpare. Si verum ex caeno.* Meurſius in Append.: *majeſtatem uſurpare ſinceram, ex caeno* etc. Salmaſius: *uſurpare, ex caeno.* [*O.*]

At tibi tu aliam dignitatem asſume] Verba ſunt tertiae Minervae Saturniae ad quartam Coryphaſiam. Optima igitur haec Salmaſii emendatio. Antea legebatur: *aut tibi tu alienam dignitatem asſumis.* et in ſequentibus: *atque de* etc. pro *deam quae.* Meurſius in Appendice legend. cenſet: *dignitatem asſumis deae, quae de vertice* etc. Scriverius ibidem: *dignitatem asſumis eque vertice* etc. [*O.*]

ex capite conceptos filios procreat] Nihil mutandum. Hoc enim quaerit, an Jupiter capite concipiat filios et procreet. Vana igitur ſunt, quae proponuntur caetera. [*Heraldus.*] Alii: *Jovis e capite concepta tu fueris?* Meurſius conj. *conceptas filias.* Male. *Filii* ſunt liberi, filii et filiae, ut *fratres* fratres et ſorores, *Dii* Dii et Deae. Vide Burmann. ad Quintilian. Inſt. IX. Cap. III, 63. pag. 517. [*O.*]

forcipes] Ita Elmenhorstius et Salmasius rectissime. Alii: *forsices*. Editio princeps: *fornices*. [*O.*]

ex pateris aureis inferia vina defundi] Sic e Cod. MS. locum egregie restituit Lud. Carrio Emendd. Lib. II. Cap. III. in Lampade Gruteri Vol. III. Part. II. pag. 134 seq., ubi de his vocibus multus est, et Meursius pag. 131. Antea legebatur: *in feriam vina defundi. Inferia vina* quid sint, optime explicat ipse Arnobius infra Lib. VII. Cap. XXXI. ex Trebatio. Nimirum *vinum inferium* dicebatur vinum, quod infertur, offertur, graece χοή. Festus autem, derivans ab *infra, inferium vinum* dicit esse *id, quod in sacrificando infra puterae labrum ponebatur.* ubi vide intpp. et ad v. *Calpar.* Hinc libandi formula: *Jupiter macte hoc vino inferio esto.* Quae ni adhibita fuisset, vinum omne usibus humanis eripiebatur Jovique sacrum fiebat. Vide Paul. Leopard. Emendd. XVIII, 16. in Lamp. Gruteri Vol. III. Part. I. pag. 338. Nic. Loens. Quaest. Epiphyllid. Lib. III. Cap. XII. in ejusdem Operis Vol. V. pag. 358. Schneider. V. Cl. ad Cat. de Re Rust. Cap. 132. pag. 167. Jo. Saubert. de Sacrificiis Cap. XXV. pag. 590. ed. Crenii et Gesner. in Thesauro. [*O.*]

arbiter] Glossae: *arbiter* — διαιτητής. Festus: *Arbiter dicitur judex, qui totius rei habeat arbitrium et facultatem.* a praetore datus, vel ex conventione litigantium electus. [*Elmenh.*]

vindicias justas dare] Ascon. in Cic. Verr. III. *Lis vindiciarum est, quum litigatur de ea re apud Praetorem cujus incertum est quis debeat esse possessor* etc. *Vindicias dare* itaque erat Praetoris rem litigatam addicentis vindicanti, id est possessionem ei decernentis. Conf. Fest. h. v. Gellius Noct. Att. Lib. XX. Cap. X. ibique not. et Excurs. Gronovii. Heineccii Antiquitates Juris Rom. ad Inst. Lib. IV. Tit. VI. Vol. II. pag. 225 seqq. Vinc. Gravina de Orig. Juris pag. 183. et Adams Handbuch der Röm. Alterthümer Vol. I. pag. 411 seqq. [*O.*]

aut sacramenta pronuntiare non justa] Varro: *Ea pecunia, quae in judicium venit in litibus, sacramentum a sacro. Qui petebat et qui inficiabatur, de aliis rebus uterque quingentos aeris ad Pontificem deponebant; de aliis rebus item certo alio numero assium. Qui judicio vicerat, suum sacramentum a sacro auferebat. Victi ad aerarium redibat.* Actor igitur defensorem sponsione lacessebat, ut aut debitum fateretur, aut restipularetur. Mos est antiquissimus. Aristophanes in Pluto:

Τί δῆτά σοι τίμημ' ἐπιγράψω τῇ δίκῃ,
Ἐάν γ' ἁλῷς; Πε. ὅ τι σοὶ δοκεῖ.-

Sed hic locus de fimplici fponfione intelligi poteft. At qui debitorem in jus vocabat, πρυτανεῖα, i. e. facramenta, fimul ἐτίθει, eodemque illum adigebat. Ariftophanes in Nubibus:

Πᾶς γάρ τις ὄμνυσι, οἷς ὀφείλων τυγχάνω.
Θέας μοι πρυτανεῖ' ἀπολεῖν με φησὶ κἀξολεῖν.

Heic Scholiaftes pluribus: *τὰς δεκάδας τοῦ χρέους καταβάλλοντες τοῖς πρυτανεῦσιν, εἰσῆγον τοὺς χρεωστοῦντας· πρυτανεῖα δὲ τὰ νῦν καλούμενα παρὰ Ῥωμαίοις σπόρτουλα.* Poftea: *ἦν δὲ ἀργύριόν τι, ὅπερ κατετίθεσαν οἱ δικαζόμενοι ἀμφότεροι, καὶ ὁ φεύγων καὶ ὁ διώκων.* [*Herald.*] Cum Varrone confentiens Feftus addit: *Sacramenti autem nomine id aes dici coeptum eft, quod et propter aerarii inopiam, et facrorum publicorum multitudinem confumebatur id in rebus divinis.* ubi vide intpp. et ad Valer. Max. Lib. VII. Cap. VII. §. 2. Heineccii Ant. Jur. Rom. Vol. II. pag. 231 feqq. [*O.*]

Nonne potius ibit domum] Ut ille apud Plautum Blepharo in Amphitruone:

Vos inter vos partite; ego abeo: mihi negotium eft.
[*Herald.*]

ftultitiae crimen incurrat] Similiter Lactantius Inft. Lib. II. Cap. VII. ult. *crimen loquacitatis incurram.* ubi locutionem hanc fcriptoribus facris, Hieronymo, Ambrofio etc., follennem pluribus exemplis illuftrat Bünemann. pag. 214. [*O.*]

Cap. XVII. — quorum numeros tenditis et multiplicatis] Corrigit Stewechius: *quorum numeros extenditis, multiplicatis,* quod confentaneum mori Arnobii copulam omittere amantis. Nihil tamen mutare aufim. Verba praecedentia *de aliis omnibus* idem Stewechius immutat: *de aliis numinibus.* [*O.*]

nimietatis] Vide fupra ad Cap. X. [*O.*]

dignum tanti nominis opinione] Et hoc loco Meurfius reponere vult: *tanti numinis.* [*O.*]

Cap. XVIII. — ut vifum eft atque fedit] *Sedere* pro *placere*, fixum obftinatumque effe. Virgilius Aen. V, 418:

Idque pio fedet Aeneae; probat auctor Acestes.

et VII. vs. 611:

— ubi certa fedet patribus fententia pugnae.

Florus Lib. II. Cap. XV. §. 4. *Quum bellum federet, de belli fine tractatum eft.* ubi vide Duker. et Freinshem. in Indice noftrum quoque locum citantem. Conf. Perizon. ad Sanctii Minerv. IV. C. IV, 114. et Savaron. ad Sidon. Lib. IV. Epift. XV. pag. 276. [*O.*]

libidinofam extulerint fictionem] Ita editiones omnes. Cod. MS. habet: *libidinofa extulerint fictione,* quod cum Stewechio praetulerim lectioni vulgatae. [*O.*]

quod in medio positum est] Id est, quod publicatum est, ut loquebatur modo Lucretius Lib. V. vs. 1159:

Et celata diu in medium peccata dedisse.

Sic Graeci. Heraclitus ap. Plutarchum alicubi: ἀμαθίην κρύπτειν οὐκ ἄμεινον, ἀλλ' εἰς μέσον τιθέναι καὶ θεραπεῦσαι. Sic εἰς μέσον φέρειν, εἰς μέσον ἕλκειν et similia. [*Herald.*]

ex hominum de his scriptis] Ita Salmasius. Cod. MS. *ex hominum descriptis.* Fulv. Ursinus: *hominum de scriptis*, omisso *ex*, quod probat Stewechius. [*O.*]

nullum aliquando mortalium scripsisse de Diis quidquam] Et haec est editoris Lugd. Bat. correctio. Cod. MS. et editio princeps vitiosissime: *nullum aliquando mortalium, nullum esse de diis quidquam.* unde Gelenius refinxit: *meminisse de diis quidquam.* Heraldus mavult: *intimasse de diis quidquam*, id est φανερῶσαι, γνωρίσαι. Sed praefero emendationem Salmasii ob sequentia: *quos in animis vestris nullius scripti informaverit notio.* [*O.*]

Cap. XIX. — homines utrique] Ita Meursius et editor Lugd. Bat. Gelenius: *utrinque.* [*O.*]

id libidinis et falsitatis arguere] Rescribunt nonnulli (ut Meursius): *libidinosae falsitatis*, quomodo supra dixit *libidinosam fictionem.* Nolim quidquam temere mutare. Sic igitur significat Arnobius fictionem, quae a poetarum libidine et lubentia profecta est: quia scilicet libitum iis est ea fingere et comminisci, quae postea miserunt in literas. [*Herald.*] Elmenhorstius leg. censet: *libidinose falsitatis arguere.* [*O.*]

per humani generis jura atque ipsius mortalitatis consortia] Obtestandi seu obsecrandi hic modus valde elegans: integer quidem hoc loco; alias tamen non semel interpolatus, ut ostendi in Quaestionibus Apulejanis. [*Stewech.*] Luculentum exemplum habemus apud Apulejum Met. Lib. VI. init. *Per ego te frugiferam tuam dexteram istam deprecor, per laetificas messium cerimonias, per tacita secreta cistarum, et per famulorum tuorum draconum pinnata curricula etc. etc. miserandae Psyches animae, supplicis tuae subsiste.* ubi vide intpp. pag. 385. ed. Oudendorp. et Elmenhorst. in Ind. [*O.*]

aut cum esse arbitramini vos ita] Fulv. Ursinus mavult *eos.* Sed nil mutandum. *esse vos ita*, hoc est, *profectos ex terreni generis humilitate.* [*O.*] *Arbitrari* collocatum hoc loco pro judicare: qua notione id crebrum in scriptis Apuleji et Plauti. [*Stewech.*]

ne offensionis aliquid apud ipsos contrahatis deos] Lib. V. *Cum unam contrahere possetis culpam.* [*Elmenh.*]

beneficiis obſcoenitatis] *Obſcoenitas* h. l. pro obſcoeno, virili membro. Vide Bünemann. ad Lactant. Epit. Cap. XXIII. pap. 1240. [*O.*]

iſtius nominis] Meurſius: *numinis.* [*O.*]

aut nativitatis expertes Deos etc.] Neſcio quid in mentem venerit Stewechio lectionem hanc ſaniſſimam, immo unice veram corrumpenti reſcribendo e Cod. MS. *expertos.* Atqui *expertes* legendum eſſe patet ex oppoſitione mox ſequente: *aut ſi aliquos ortus habeant.* [*O.*]

Cap. XX. — atque in conjugalia foedera conditionibus veniunt ante quaeſitis] Sic paſſim apud ICtos et alios. Unde formula: *conditione tua non utor.* Hinc apud Q. Curtium Lib. IV. Cap. V., ubi Darius filiam Alexandro offert in matrimonium, et pro dote quidquid inter Helleſpontum et Euphratem jacet, Parmenio: *Optimum*, ait, *regnum occupari poſſe conditione, non bello.* [*Herald.*] Conf. G. Corte ad Plin. Lib. I. Epiſt. X. et Lib. VI. Epiſt. XXXII. pag. 42. et 472. ed. Longolii. [*O.*]

uſu, farre, coëmptione] Haec omnia, teſte Servio in Virgil. Georg. Lib. I. vs. 30., ad antiquos nuptiarum ritus pertinebant. *Tribus enim modis*, inquit, *apud veteres nuptiae fiebant: USU, ſi verbi gratia mulier anno cum viro, licet ſine legibus, fuiſſet: FARRE, cum per Pontificem Maximum et Dialem Flaminem per frugem et molam ſalſam conjungebantur; unde confarreatio appellabatur, ex quibus nuptiis patrimi et matrimi naſcebantur: COEMTIONE vero atque in manum conventione, quum illa in filiae locum, maritus in patris veniebat, ut, ſi quis prior fuiſſet defunctus, locum hereditatis alteri faceret.* Vide ſis Briſſonium de vet. ritu nuptiarum in Graevii Theſauro Ant. Rom. Tom. VIII. p. 1016 — 1128, qui hos veteres ritus, et quod Arnobius de *ſperatis, pactis, ſponſis* et *feſcenninis* mox addidit, explicat. [*Nourrius.*]

genialis lectuli ſacramenta condicunt] Vulgo editur *conducunt*, quod ineptum eſſe vidit quoque Urſinus, ſimiliter et Modius noſter, qui mecum concurrunt. *Foedera genialis lectuli* Arnobius non multo inferius appellat: *foedus thori genialis* Apulejus nono de Aſino. Alluſum autem ad formulam nuptialem, qua fides viciſſim dabatur: *Ubi tu Cajus, ego Caja.* Quae quidem formula hanc habuit originem. Uxor Tarquinii Priſci regis Romanorum Caja Caecilia appellabatur: ejus nomen boni ominis cauſa poſt in nuptiis frequentatum, ut auctor Feſtus, cui adjungendus Plutarchus in Problem. De lectulo geniali poſt Guil. Canterum et Joſ. Scaligerum adeundus Juſtus Lipſius in Elect. Lib. I. Cap. 17. et Plutarch. Probl. 2. [*Stewech.*] Proprie dixit *ſacramenta* Prae-

dictae enim ſollemnitates ad foedus conjugale ſanciendum et affirmandum adhibebantur. Ea igitur erant veluti myſtica quaedam ſigna, et praeterea quaſi mutuae fidei ſacra vincula. [*Herald.*]

habent ſperatas, habent pactas] Nonius pag. 439. ed. Merceri: *Inter ſperatam et dictam et pactam et ſponſam hoc intereſt, quod virgo prius, quam petatur, ſperata dicitur. Plautus Amphit.:*

Amphitryo uxorem ſalutat laetus ſperatam ſuam.

Dehinc promiſſa dicta, vel pacta, vel ſponſa dici poteſt. Virgil. (Aen. Lib. II.):

Cui pater et conjux quondam tua dicta relinquor.

et idem in alio loco (Aen. X, 79.):

— — — — — — *et gremiis abducere pactas.*

Titinius Quinto: Qui exacta aetate ſponſa ſit deſponſa. Conf. Juret. ad Symmach. Lib. IX. Epiſt. 40. pag. 216. ed. Lectii. *Pacta* dicebatur veteribus puella, quando de nuptiis certa conditione convenerat; ubi vero ſtipulationes interpoſitae ſollennes et ſponſalia eſſent celebrata, tum ſponſa audiebat. Vid. Reuſch. ad Juvenc. Hiſt. Evangel. Lib. I. vs. 139. pag. 34. [*O.*]

habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas] Plautus in Curculione:

Spondesne miles mihi hanc uxorem? M. *Spondeo.*

in Trinummo (Act. II. Scen. IV.):

Sine dote poſco tuam ſororem filio,
Quae res bene vortat. Habeone pactam? Quid taces?
S. *Proh Dii immortales conditionem quojus modi?*
Ph. *Quin fabulare, Dii bene vortant. Spondeo.*

Poſtea:

Nunc tuam ſororem filio poſco meo,
Quae res bene vortat. Quid? nunc etiam conſulis?
L. *Quid iſthuc? Quando ita vis, Di bene vortant, ſpondeo.*

Habes hic plenam ſtipulationem, et interpoſita ſtipulatione ſponſionem. [*Herald.*]

et quod participes feſcenninorum non eſſent] Feſcennini verſus a pueris cantari ſolebant, erantque verba turpia, ſeu omni laſcivia et obſcaenitate plena, unde ῥήματα αἰσχρὰ καὶ ἀσχημοσύνης γέμοντα dicuntur illa jocularia dicta Chryſoſtomo. Dicti ſunt vero *feſcennini* aut a Feſcennio, Etruriae oppido, vel a faſcino. [*Prior.*] Lucanus II, 368:

Non ſoliti luſere ſales, nec more Sabino
Excepit triſtis convicia feſta maritus. [*Herald.*]

perturbaſſe diſcordiis omnia etc.] Alludit Arnobius ad famoſiſſimum illud aureum malum Eridis indeque exortam con-

tentionem inter Junonem, Minervam et Venerem Trojanis funestam. [*O.*]

et in humanum in posterum genus etc.] Annon legendum: *et inhumana in posterum genus?* [*O.*]

sevisse] Ita Meursius et reliqui eum sequentes, rectissime. Antea edebatur *saevisse.* [*O.*]

Cap. XXI. — pater Deorum et hominum] Cicero de Nat. Deor. II. Cap. XXV. *Sed ipse Jupiter, id est juvans pater, quem conversis casibus appellamus a juvando Jovem, a poetis pater divomque hominumque dicitur.* [*Elmenh.*] Hic autem loquendi modus ex Homero sumtus est, apud quem Jupiter passim vocatur πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Vide Dion. Chrysost. Orat. XII. et LIII. Jamblich. Vit. Pythag. §. 39. Philostrat. Vit. Apollon. Lib. IV. §. 30. [*Davis ad Cic. de Nat. Deor. II. C. 2. p. 112.*]

supercilio et nutu totum motans et tremefaciens coelum] Et hoc ex Homero sumtum Il. A, 528 seqq. Conf. Davis ad Cic. de Nat. Deor. II, 2. [*O.*]

et ex alieni uberis alimonia mox traditam retinuisse vitam] Varro apud Nonium: *Habens antepositam alimoniam, sedens altus alieno sumtu.* Lactantius quoque scriptor disertissimus hac voce usus est Inst. Lib. VII. Cap. IV.: *Mundus igitur a Deo factus est, non utique propter ipsum mundum: neque enim aut calore solis, aut lunae lumine, aut adspiratione ventorum, aut humore imbrium, aut alimonia frugum, quum sensu careat, indiget.* et Cap. V.: *ut ubertate frugum et herbarum viventium pro natura et usu cuique generi alimoniam administraret.* [*Herald.*] Vide Bünemann. ad Lactant. l. l. qui rariorem vocem *alimonia* pluribus exemplis illustrat pag. 874. *Alieni uberis*, id est, non materni. Respicit scil. ad capram Amaltheam, quae Jovem lacte suo nutrivit. [*O.*]

tonans, fulgurans et fulminans et nubila terribilia conducens] Βροντητὴς, ἀστεροπητὴς, ἀστράπτης, νεφεληγερέτης. Apulejus de Mundo: *Jupiter dicitur et fulgurator et tonitrualis et fulminator.* [*Herald.* et *Elmenh.*] *Fulgurans*, quod habet ed. Lugd. Bat., est e correctione Stewechii. Antea legebatur: *fulgens.* [*O.*]

ut fletum exponeret ineptissime tractum] *Exponeret*, quod habet Cod. MS., primus Arnobio reddidit Th. Canterus, sequente editore Lugd. Bat. Alii: *poneret.* Sed *exponere* apud illius aevi scriptores haud infrequens pro *deponere.* Vide Salmasium ad Tertullian. de pallio pag. 352. et Semler. Ind. Latinitatis in Tertullian. Sic *toga exponitur*, et in Fragmentis Hilarii *exponere Episcopos* pro *deponere*, et ipse Arnobius infra Cap. XXVI. *nomen virginita-*

tis exponere. Pro *ineptissime tractum* Stewechius legendum existimat: *ineptissime jactatus,* vel potius: *ineptissime tactus,* nimirum a matribus vel nutricibus, ut placent somnumque inducant; quo alludit Plautus Amphitryone:

Quod si ego illum tractim tangam, ut dormiat.

Burmannus in Addendis ad Claudian. pag. 1019. legendum suspicatur: *ineptissime fractum*, quod autem cum sequentibus verbis: *vocibus infractis*, ingratam efficeret repetitionem. Neque etiam *frangi* dici potest fletus infantis, qui idem semper est et unius fere soni. Et omnino nihil mutandum: *tractus fletus*, scilicet est i. q. protractus, continuatus. Ita *tracta et fusa oratio* ap. Ciceronem de Orat. II. §. 159. opponitur contortae et acri. [*O.*]

et vocibus delinitus infractis] Habet a Lucretio V, 231:

Almae nutricis blanda atque infracta loquela.

Nempe cum balbutientibus pusionibus blandulae nutrices ita balbutiunt. Nam *infracta* proprie parvulorum loquela. Minucius Felix Cap. II. *Et quod est in liberis amabilius, adhuc annis innocentibus, et adhuc dimidiata verba tentantibus, loquelam ipso offensantis linguae fragmine dulciorem.* B. Hieronymus ad Salvinam de servanda viduitate: *Garrula atque balbutiens linguae offensione fit dulcior.* [*Herald.*] Sic etiam κεκλασμένην μουσικὴν appellat Philo in libro de agricultura musicam theatralem, infractam scil. ac molliorem, et masculis auribus indignam. [*Idem ad Minucii l. l. pag. 11. ed. Gronov.*]

genitur] Ita MS. Vide supra ad Lib. II. Cap. XLIII. Utitur hoc verbo Lucretius Lib. III. vs. 798:

Totum posse extra corpus durare genique.

Varro de Re Rust. Lib. I. Cap. XL. *Primum semen, quod est principium genendi, id duplex.* item Lib. II. Cap. VI. *Quod similes parentum genuntur* etc. et Censorinus Cap. III. *Hic, sive quod, ut genamur, curet, sive quod una genitur nobiscum, sive etiam quod nos genitos suscipit ac tuetur, certe a genendo Genius appellatur.* quae loca citavit Meursius in Appendice. Alii: *gignitur.* [*O.*]

Cap. XXII. — hos coetus] Et haec palmaria correctio Libri Manuscripti pro *coitus,* ut antea legebatur. *Coetum* pro *coitu* tribus ad minimum vicibus Arnobio reddemus, praeeunte libro vetusto: et praeter Lucretium, cujus phrasin hic scriptor unice adamasse videtur, ipsum quoque Ciceronem perinde locutum infra ostendetur. [*Stewech.*]

procreasse, quam ipse est natus atque editus, praedicatis] Et hanc verissimam Codicis MS. lectionem Arnobio restituit Stewechius, sequente editore Lugd. Bat. Alii, etiam recentissimus editor Oberthür., ex interpolatione Gelenii: *procreasse, natum*

atque editum, praedicatis. Alii: *procreasse, quem natum atque editum praedicatis.* Male utrumque. [*O.*]

Arquitenens] Ita supra Lib. II. Cap. XXIII. *arquata sellula*, ubi vide notam Heraldi. [*O.*]

silvarum agitatrix Diana] Stewechius mavult: *silvarum habitatrix.* Sed vulgatam lectionem, quae e Cod. MS. fluxit, bene defendit Burmannus ad Ovid. Met. V. vs. 605. Vol. II. pag. 371. Notissima locutio *agitare feras* de venatoribus. Hinc Arnobius audaciore metaphora dixit Dianam *silvarum agitatricem*, hoc est venatricem, quae feras in silvis agitat. [*O.*]

Ex eodem Castores, graece Dioscuris nomen est] Editio Gelenii: *ex eodem quibus graece Dioscuris nomen est.* In Romano Codice abest *quibus*, et ejus loco lacuna est, quam tamen ut suppleamus, non videtur nobis legendum *quibus*, sed potius *Castores.* Antiquitus enim dicebantur *Castores* Castor et Pollux, et illi graece Διόσκουροι dicuntur. Sic noster Libro I. Cap. XXXVI. *Tyndaridae Castores*, et hoc eodem libro Cap. XV. *tria genera Castorum.* Minucius in Octavio (Cap. XXI.): *Castores alternis moriuntur, ut vivant.* [*Th. Canterus.*] Conf. Turneb. Adversar. Lib. XV. Cap. XXI. p. 467. Canteri emendationem in textum recepit Salmasius, rectissime. [*O.*]

qui et Bromius dicitur] Ovidius Met. IV, 11 seqq.:

Turaque dant Bacchumque vocant Bromiumque Lyaeumque
Ignigenamque, satumque iterum, solumque Bimatrem.

[*Elmenh.*] Βρόμιος, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ γενομένου βρόμου, ut ait Diodorus Siculus Lib. III. p. 149. et ap. Euseb. Lib. II. Praeparat. Evang. C. 2. p. 54. [*Nourr. p.* 394.]

ex femine] Ita Meursius in Append. et Stewechius ex MSto pro *ex semine*, quod antea legebatur. [*O.*]

gestator affabilium colubrarum] *Affabiles colubrae*, hoc est, cicures, mites, innoxiae. [*O.*]

et in foemineos appetitus inflammati pectoris incaluisse fervore] Infra Cap. XXVI. *Quid de illis amoribus dicam, quibus in foeminas sanctos incaluisse coelestes, vestris proditum literis atque auctoribus continetur.* Ovid. III. Tristium:

Hospitis igne duas incaluisse Deas.

Horatius IV. Od. XI, 32:

Non ego posthac alia calebo
Foemina. [*Elmenh.*]

cum nobilitas eam commendaret tanta, facies, oris dignitas] Sagax quidem, sed non necessaria est Stewechii conjectura: *cum nobilitas eam commendaret, lauta facies,* non magis

quam Meursii: *cum nobilitas eam commendaret tanta faciei.* Pro *oris dignitas* Cod. MS. habet: *os, dignitas.* non male. [*O.*]

ulnarum nivei marmoreique candores] Λευκώλενος Ἥρη. Expressit igitur Homericum epithetum. [*Herald.*]

uxore contentus haud una] Quintilian. Declam. XIV. *Meretrice una fui semper eademque contentus.* Petronius: *Contentus vidua pudicaque nocti.* [*Elmenh.*] Eodem sensu ἀγαπᾷν apud Graecos. [*O.*]

amiculis] Sic Graeci ἐρωμένας dicunt, easque ab uxore legitima separant. Plutarchus in Antonio: Ὀκταβίαν μὲν γὰρ πραγμάτων ἕνεκα διὰ τὸν ἀδελφὸν συνελθεῖν καὶ τὸ τῆς γαμετῆς ὄνομα καρποῦσθαι· Κλεοπάτραν δὲ τοσούτων ἀνθρώπων βασιλεύουσαν ἐρωμένην Ἀντωνίου καλεῖσθαι. Sic Diogenes Laertius Lamiam Demetrii Phalerei ἐρωμένην fuisse ait, id est amicam et concubinam; Cononis autem sororem, uxorem. [*Herald.*]

impatientiam suam spargebat passim] Apulejus Met. II. pag. 171. *Impatientiam Veneris Fotidi meae monstrans.* [*Elmenh.*] *Impatientiam* scil. appellat inhonestam libidinis tentiginem, quam significationem pluribus exemplis explicat idem Elmenhorstius Indice in Apulejum h. v. et, qui de hac voce multus est, J. Fr. Gronovius Obss. Lib. IV. Cap. XXV. pag. 317. ed. Platneri. [*O.*]

ut babecali adolescentes solent] Lectionem hanc unice veram e Cod. MSto primus Arnobio reddidit Salmasius. Occurrit idem vocabulum etiam in Petronii Satyrico Cap. 37. fin.: *Ad summam quemvis ex istis babaecalis in rutae folium conjiciet,* ubi autem diversimode editur, ab aliis *babacelis*, ab aliis *babaeculis.* Si *babacelis* legamus, videtur derivandum a graeco βαίκηλος seu βάκηλος, inde per reduplicationem βαβαίκηλος, ut ex βάζειν βαβάζειν. Βάκηλος vero dicitur homo magnae staturae, sed excors vel effoeminatus. Sed praefero *babecalis,* compositum ex βαβαὶ et καλοί. Et ita apud nostrum legendum, ut sit sensus: *belli (si diis placet) adolescentes.* Dictum scil. per ironiam: *unsere schönen, feinen jungen Herren.* Quod vocabulum non intelligentes alii interpretes perperam mutarunt nostrum locum, v. c. Gelenius edens: *ut bacchari adolescentes solent*, quam lectionem tuetur multisque adstruit exemplis Heraldus. *Bacchari* scil. cum lascivia quadam et petulantia vagari, et lasciviam suam spargere, proterve vagari ac discurrere, et quasi vitulari: quo sensu occurrit apud Lucretium Libro V, 821 seq.:

— — — — *Animal prope certo tempore fudit*
Omne quod in magnis bacchatur montibu' passim.

et Lampridium in Commodo: *in palatio per convivia et balneas bacchabatur.* Meursius leg. conj. *ut vagari adolescentes solent,*

eodem ſenſu, probante Rigaltio ad Artemidor. Oneirocrit. Lib. II. Cap. LIII. pag. 97. ed. Reiff. Sed praeſtat Codicis ſcriptura *babecali* eo ſenſu, quo diximus. [*O.*]

ex infinitis corporibus] Salmaſius repoſuit: *ex finitis*, hoc eſt e mortalibus. Sed nil mutandum. *Ex infinitis* dictum pro *ex innumeris*: Meurſius conjicit: *ex infinitis initis corporibus*, haud male. V. *initis* (i. q. ſtupratis) facillime abſorberi poterat ab extremis litteris praecedentis vocabuli. [*O.*]

Cap. XXIII. — adulteria tamen legibus vindicant, et capitalibus afficiunt eos poenis] Adulterium hic capitale facit, quomodo et auctor Queroli pag. XI. Ammianus Marcellin. Hiſt. Lib. XXVIII. pag. 597. et Theodoretus Sermone III. contra Graecos pag. 45. Romae morte punitum non eſt, ſed relegatione. Tiberius imperator primus poenam auxit: viris videlicet deportationem, foeminis deportationem et publicationem bonorum. Primus Conſtantinus Magnus adulterii crimen capitis poena vindicavit, ſacrilegosque nuptiarum temeratores gladio punivit. Vide Cujac. Lib. VI. Obſervatt. Cap. XI. Briſſonius ad leg. Jul. de adulteriis pag. 91. Theodorus Marcilius ad Inſtitut. Juſtinian. pag. 755. [*Elmenh.*] At cum vilibus foeminis et publicanis meretricibus conſuetudo fuit impunita: cujus rei ratio eſt, quod neminem proprie laedi exiſtimarent. Plautus in Curculione:

— — — — *Nemo heic prohibet, nec vetat,*
Quin quod palam eſt venale, ſi argentum eſt, emas.
Nemo ire quenquam publica prohibet via,
Dum ne per fundum ſeptum faciat ſemitam.
Dum te abſtineas nupta, vidua, virgine,
Juventute, pueris liberis, ama quod lubet.

Ergo, modo corporibus alienis et liberis abſtinerent, libidinem ſuam paſſim effundere poterant ſine ullo infamiae metu. Quare Soſſiani, qui ancillas compreſſerat, *opinionem gravatam potius, quam infamia afflictam,* Diocletianus et Maximianus Impp reſcripſerunt. Quam igitur caeca ſit prudentia humana, vel hinc manifeſtum. [*Herald.*]

genialis lectuli expugnatione] B. Cyprianus: *Ille matrimonii expugnator alieni.* Zeno Veronenſis ſermone de patientia: *Verum tamen in ipſo fructu ſuo, quo expugnati pudoris alieni labe gaudere conſuevit, ſemper infelix eſt.* Nec temere *genialis lectuli* dixit. Sic enim violari ſignificat et ipſum γαμήλιον θεόν. Apulejus Mileſ. II. *Et a nexu quidem Venereo hoſpitis tuae tempera, et probi Milonis genialem torum religioſus ſuſpice.* [*Idem.*]

ſubſeſſoris et adulteri perſona] Subſeſſores ſunt inſidiantes mulieribus ad committendum adulterium. Valerius Max. Lib. II.

Cap. I. §. 5. *Nulli enim tunc subsessorum alienorum matrimoniorum oculi metuebantur.* ubi vide intpp. et Taubmann. ad Virgil. Aen. XI. pag. 974. [*O.*]

notae cujus] Glossae: *Nota*, ψόγος, σπῖλος. Papias: *Nota, peccatum, dedecus, macula.* Nonius: *Nota dicitur probrum.* Lucilius Lib. XXX:

Quem scis scire tuas omnes maculasque, notasque.

[*Elmenh.*]

amissis] Ita Meursius et Salmasius optime pro *amissi.* [*O.*]

maletractatio] Infra Lib. V. *Immunes tamen a deorum maletractatione nec sic estis.* [*Herald.*] Conf. Turneb. Adversar. Lib. XI. Cap. XX. et Pontan. ad Macrob. Saturn. V. Cap. XVII. pag. 543. ed. Zeun. [*O.*]

quod flectere oculos possit in se Jovis] Sic egregie locum restituit Meursius. Antea legebatur: *quod flectere oculos possit inde Jovis.* [*O.*]

O egregia merces culpae] Quod in membranis esset: *o grā merces*, arbitrabar legi posse: *o grandis merces.* Ita *grandis pecunia* ap. Plautum. Vide Commentarios nostros Vegetianos (ad Lib. III. Cap. VII. pag. 289. ed. Vesal.). [*Stewech.*]

Cap. XXIV. — veritatem propriam intueri] Mire placet Stewechii conjectura: *veritatem promtam;* id est apertam, cunctorum expositam oculis. Vide supra ad Lib. II. Cap. LVII. [*O.*]

labores generis humani] *labores* h. l. pro calamitatibus, incommodis, ut saepissime. [*O.*]

ex ovis esse progenitos quosdam Deos] Ita verissime restituit ed. Lugd. Bat. Antea legebatur: *ex Jove esse progenitos.* Alludit autem Arnobius vel ad Castores, vel potius ad Deos Syros, quos *ovorum progeniem* dixit supra Lib. I. Cap. XXXVI. [*O.*]

Cythereae Veneris concretum coaluisse candorem] Macrobius I. Sat. Cap. VIII. *Hunc* (Saturnum) *ajunt abscidisse Caeli patris pudenda, quibus in mare dejectis Venerem procreatam; quae a spuma, unde coaluit, Aphrodite nomen accepit.* ubi vide Pontan. [*O.*]

Numquid parricidii causa vinctum esse Saturnum, et suis diebus tantum vinculorum ponderibus relevari] Sic eleganti conjectura reposuit J. Lipsius Epistol. Quaest. Lib. III. Epist. XV. Oper. Tom. I. pag. 532. ed. Vesal. Nam opinio veterum erat Saturnum suis, id est Saturnalium diebus iterum quasi regni compotem esse: ceterum annum in vinclis haberi. Lucianus in Crono-

folon.: Ἦν δὲ οὐ πεδήτης, οὐδὲ αὐχμοῦ πλέως, οἷον αὐτὸν οἱ ζωγράφοι — — — — ἐπιδείκνυνται, ἀλλὰ τὴν μὲν ἅρπην εἶχε πάνυ τεθηγμένην· τὰ δὲ ἄλλα φαιδρός τε ἦν, καὶ καρτερὸς, καὶ βασιλικῶς ἐνεσκεύαστο. Editio princeps corruptiſſime: *Saturnum et ab his diebus tantis vinculorum ponderibus elevari*, unde Gelenius fecerat: *et ſuis diebus tantis vinculorum ponderibus relevari.* Meurſius autem: *et aliquîs* (id eſt aliquibus) *diebus tantis vinculorum ponderibus relevari.* Codex MS. habet: *et ablui diebus tantis* etc. quod tuetur Salmaſius in ed. Lugd. Bat. et ad Solin. Cap. XV. pag. 152. locum ita reſingens: *et ablui diebus ſtatis, vinculorum ponderibus et levari. Ablui* dictum putat Salmaſius pro *abſolvi*, ut *dilui* pro *diſſolvi* ap. Ciceronem de Amicit. Cap. XXI. *amicitiae diluendae magis quam diſcindendae*, cui addi poteſt alter Ciceronis locus plane geminus de Offic. Lib. II. Cap. XXXIII. *amicitias, quae minus delectent et minus probentur, magis decere cenſent ſapientes ſenſim diluere, quam repente praecidere.* At cum in utroque Ciceronis loco optimi Codices et probatiſſimae editiones habeant *diſſuendae* et *diſſui*, neque alibi uſpiam inveniatur *ablui* pro *abſolvi*, equidem ſequi malui emendationem Lipſii. *Suis diebus* etiam de Saturnalibus multo ſignificantius quam *ſtatis.* [*O.*]

beneficio Curetum ab interitu ſervatum Jovem] Vide ſupra ad Lib. III. Cap. XLI. [*O.*]

Numquid expuliſſe regno patrem etc.] Minucius Felix Cap. XXII. *Saturnus Creta profugus Italiam metu filii ſaevientis acceſſerat et Jani ſuſceptus hoſpitio rudes illos homines et agreſtes multa docuit, ut Graeculus et politus, literas imprimere, nummos ſignare, inſtrumenta conficere. Itaque latebram ſuam, quod tuto latuiſſet, vocari maluit Latium, et urbem Saturniam dedit de ſuo nomine — — — — Ejus filius Jupiter Cretae expulſo parente regnavit.* Conf. Lucian. Saturnal. Cyprianus de Idolis, Lactant. Lib. I. Cap. XIII. XIV. Euſeb. Praeparat. Evangel. Lib. III. Cap. III. Tertullian. Apologet. Cap. X. [*Elmenh.*]

Numquid pulſum a nobis ſenem Italorum delituiſſe in finibus etc.] Ita Membranae, quod vitioſum ſine dubio. Gelenius et Elmenhorſtius legit: *pulſum a Jove*, probante Heraldo. Heinſius Epiſt. 257. ad J. G. Graev. in Sylloge Burmann. Vol. IV. pag. 329. corrigit: *pulſum culpa Jovis*, quod probat Graevius in Epiſtola ſequenti pag. 331. Equidem puto unius vocis tranſpoſitione locum ſanandum, ita ſcil. legendo et interpungendo: *Numquid a nobis: pulſum ſenem Italorum delituiſſe in finibus. Numquid a nobis* ſcil. dicitur, quod repetendum ex verbis paullo ante praecedentibus: *Numquid a nobis dicitur, ut ciconias, ut palumbes, ex ovis eſſe progenitos quosdam deos?* Nec minus convenit huic

emendationi, quod ſtatim ſequitur: *Numquid inceſtas nuptias cum ſorore Jovem ipſum dicimus feciſſe nos?* [O.]

nomen Latio impoſuiſſe pro munere] Vide Minucii Felicis locum modo laudatum et Virgil. Aen. VIII.:

— — — — — — Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.

Conf. Prudent. contra Symmach. Lib. I. [*Elmenh.*]

Numquid inceſtas nuptias cum ſorore Jovem ipſum dicimus feciſſe nos?] Tertullian. Apologet. Cap. XIV. *Jovem ſoede ſubantem in ſororem.* Firmicus de Errore profan. Relig. *Junonem ſane, et ne huic deeſſet inceſtus, Jovis volunt ex ſorore conjugem factum.* [*Idem.*]

aut invitatum ad jus menſae pro ſuillis viſceribus prolem neſcium Lycaoniam pranſitaſſe] Codex MS. habet: *pro illis viſceribus*, unde Stewech. legendum cenſet: *pro hillis viſceribus. Hirae, hillae* quid ſint, docuimus ſupra ad Lib. II. Cap. XLII. *ſuillis* eſt ex emendatione Gelenii. Lycaonis fabula vulgata, varie tamen relata ab antiquis Mythographis. Conf. Apollodor. Bibl. III. Cap. VIII. Segm. I. pag. 302 ſeq. ed. Heyn. nov. ubi vide Notas. Hygin. Fab. 176. ibique Munker. Nicol. Damaſcen. pag. 446. Suid. in Λυκάων. Scholiaſtes Lycophron. ad vs. 481. et, qui illam elegantiſſimis verſibus expoſuit, Ovid. Met. I, 214 ſeqq. Noſter autem ſequitur Clementem Alexandrin. in Protrept. pag. 11. (31. ed. Potter.): Μετέλαβε δὲ καὶ τραπέζης ἀνθρωπίνης παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν, ἀπανθρώπου δὲ καὶ ἀθέσμου αὐτὸς ὁ Ζεὺς παρὰ Λυκάονι τῷ Ἀρκάδι ἑστιώμενος· ἀνθρωπείων γοῦν ἐνεφορεῖτο σαρκῶν οὐχ ἑκών· ἠγνόει γὰρ ὁ Θεὸς, ὡς ἄρα Λυκάων ὁ Ἀρκὰς, ὁ ἑστιάτωρ αὐτοῦ, τὸν παῖδα κατασφάξας τὸν αὑτοῦ (Νύκτιμος ὄνομα αὐτοῦ) παραθείη ὄψον τῷ Διΐ. [*O.*]

Numquid altero claudum pede etc.] Hujus rei ſic meminit Clemens in Protrept. pag. 8. (25. ed. Potter.): Ἥφαιστος δὲ, ὃν ἔῤῥιψεν ἐξ Ὀλύμπου Ζεὺς βηλοῦ ἀπὸ θεσπεσίοιο, ἐν Λήμνῳ καταπεσὼν, ἐχάλκευε, πηρωθεὶς τὼ πόδε·

— — — — ὑπὸ δὲ κνῆμαι ῥώοντο ἀραιαί.

(Hom. Il. Σ, 410.) [*Th. Canter.*] Haec verba revocant mihi in memoriam, veteres eos, qui claudi eſſent, per jocum dictitaſſe Vulcani filios. Obſervo ex Orphei Argonanticis vs. 211:

Ἐν δὲ Παλαιμόνιος Λέρνου νόθος ἤλυθεν υἱός·
Σίνετο δὲ σφυρὰ δισσὰ, πόδας δ' οὐκ ἦεν ἀρηρώς·
Τοὔνεκεν Ἡφαίστοιο γόνον καλέεσκον ἅπαντες.

[*Meurſ. p. 135.*]

Numquid cupidinis atque avaritiae cauſa, ut canit Boeotius Pindarus, Aeſculapium fulminis transſixum eſſe

telo] Idem Clemens pag. l. Ἔχεις καὶ ἰατρὸν, οὐχὶ χαλκέα μόνον ἐν θεοῖς. Ὁ δὲ ἰατρὸς φιλάργυρος ἦν, Ἀσκληπιὸς ὄνομα αὐτῷ. Καί σοι τὸν σὸν παραθήσομαι ποιητὴν τὸν Βοιώτιον Πίνδαρον (Pyth. Od. III. Antistr. 3.)·

Ἔτραπε κἀκεῖνον ἀγάνορι μι-
σθῷ χρυσὸς ἐν χερσὶ φανεὶς
Ἄνδρ' ἐκ θανάτου κομίσαι
Ἤδη ἑαλωκότα. χερ-
σὶ δ' ἄρα Κρονίων
Ῥίψας δι' ἀμφοῖν, ἀμπνοὰς
Στέρνων καθεῖλεν
Ὠκέως, αἴθων δὲ κεραυ-
νὸς ἐνέσκηψε μόρον.

Οὗτος μὲν οὖν κεῖται κεραυνωθεὶς ἐν τοῖς Κυνοσούριδος ὁρίοις. Et Tertullian. in Apologet. Cap. XIV. *Est et ille de Lyricis, (Pindarum dico,) qui Aesculapium canit avaritiae merito, qua medicinam nocenter exercebat, fulmine judicatum.* [*Canterus* et *Elmenhorst.*] Simili modo Tertullianus Apologet. Cap. XIV. *Est et ille*, inquit, *de Lyricis, Pindarum dico, qui Aesculapium canit avaritiae merito, quia medicinam nocenter exercebat, fulmine judicatum. Malus Jupiter, si fulmen illius est, impius in nepotem, invidus in artificem.* [*Nourr. pag.* 398.]

ambiguitate fefellisse responsi] Vide Lucian. Dial. Deor. XVI. Junonis et Latonae. Cic. de Divin. II. Cap. 56. Tertullian. Apologet. Cap. XXII. Hieronym. in Esajam Cap. 41. [*Elmenh.*] Respicit Arnobius ad historiam Croesi et Pyrrhi deceptorum Apollinis oraculo. [*O.*]

Numquid furem Mercurium publicavimus?] Id est *publice declaravimus, nec ejus famae pepercimus.* Infra hoc eodem libro (Cap. XXXVI.): *dissolvere theatra haec potius, in quibus infamiae numinum propudiosis quotidie publicantur in fabulis.* Tertullianus adv. Judaeos Cap. X.: *Nisi quod hic dominicam crucem intentabat, qua serpens diabolus publicabatur.* Id est publice proponebatur ac denotabatur: quemadmodum et eorum, qui ita exstinguuntur, fatum magis publicatur, quam si alio mortis genere tollerentur. B. Ambrosius in Cap. III. Epist. ad Galat. comm. 13.: *Quia maledictus omnis, qui pendet in ligno; ut reo mortis sufficeret hoc, quia suspensus moriebatur in ligno: ne diutius si esset suspensus, majus haberet opprobrium mors ejus, quum deberet, et fieret macula generi ejus, si amplius mors ejus publicaretur.* Quare non est sollicitandus Tertulliani locus, quem iisdem verbis repetit adversus Marcionem libro III. [*Herald.*] Conf. Sem-

ler. Ind. Lat. Tertullianeae. [*O.*] Ceterum de fure Mercurio Prudentius Hamartigen.:

> *Expertes furandi homines hac imbuit arte*
> *Mercurius Maja genitus; nunc magnus habetur*
> *Ille Deus, cujus dedit experientia fures.*

Conf. Fulgent. Mythol. pag. 171. Suidas v. Ἑρμῆς et Κερδῷος. Phurnut. περὶ τῶν θεῶν φύσεως. [*Elmenh.*]

num nos esse Lavernam] Salmasius edidit: *non vos esse Lavernam?* Equidem mutandi caussam nullam video. [*O.*]

Numquid ex nobis Myrtilus est auctor, qui Macari filiae Megalconis ancillulas profitetur fuisse Musas?] Ita locum nostrum restituit Theod. Canterus in Var. Lectt. Lib. I. Cap I. in Gruteri Lampade Vol. III. pag. 712 seq. ex Clemente Alexandrino, qui in Protreptico suo hanc historiam pluribus verbis prosequens sic inquit pag 9. (27. ed. Potter.): Τὰς δὲ Μούσας, ἃς Ἀλκανδρος Διὸς καὶ Μνημοσύνης γενεαλογεῖ, καὶ οἱ λοιποὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἐκθειάζουσι καὶ σέβουσιν· ἤδη δὲ καὶ ὅλαι πόλεις μουσεῖα μὲν ἵζουσιν αὐταῖς Μούσαις. Οὔσας θεραπαινίδας ταύτας ἐώνηται Μεγακλὼ, ἡ θυγάτηρ Μάκαρος· ὁ δὲ Μάκαρ Λεσβίων μὲν ἐβασίλευεν· διεφέρετο δὲ ἀεὶ πρὸς τὴν γυναῖκα· ἠγανάκτει δὲ ἡ Μεγακλὼ ὑπὲρ τῆς μητρός· τί δ' οὐκ ἔμελλε; καὶ Μούσας θεραπαινίδας ταύτας, τοσαύτας τὸν ἀριθμὸν ὠνεῖται, καὶ καλεῖ Μύσας κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν Αἰολέων· ταύτας ἐδιδάξατο ᾄδειν καὶ κιθαρίζειν τὰς πράξεις τὰς παλαιὰς ἐμμελῶς. Αἱ δὲ συνεχῶς κιθαρίζουσαι καὶ καλῶς κατεπᾴδουσαι τὸν Μάκαρα ἔθελγον καὶ κατέπαυον τῆς ὀργῆς· οὗ δὴ χάριν ἡ Μεγακλὼ χαριστήριον αὐταῖς ὑπὲρ τῆς μητρὸς ἀνέθηκε στήλας χαλκᾶς, καὶ ἀνὰ πάντα ἐκέλευσε τιμᾶσθαι τὰ ἱερά. Καὶ αἱ μὲν Μοῦσαι τοιαίδε· ἡ δὲ ἱστορία παρὰ Μυρσίλῳ τῷ Λεσβίῳ. Haec Clemens. Antea legebatur: *qui Macari filias, Megalconis ancillulas profitetur fuisse Musas*, quam lectionem vitiosam nescio qua de caussa retinuit editor Lugd. Bat. De Myrtilo Lesbio vide supra ad Lib. III. Cap. XXXVII. [*O.*]

Cap. XXV. — Quis rege a Cyprio, cujus nomen Cinyras est, ditatam meretriculam Venerem divorum in numero consecratam] Clemens Alexandr. in Protrept. pag. 5. (12. ed. Potter.): Οὐ γάρ με ὁ Κύπριος ὁ νησιώτης Κινύρας παραπείσει ποτ' ἂν, τὰ περὶ τὴν Ἀφροδίτην μαχλῶντα ὄργια ἐκ νυκτὸς ἡμέρα παραδοῦναι τολμήσας, φιλοτιμούμενος θειάσαι πόρνην πολίτιδα. Firmicus de Errore profan. relig. pag. 425. ed. Gronov.: *Audio Cinyram Cyprium templum amicae meretrici donasse: ei erat Venus nomen. Initiasse etiam Cypriae Veneri*

plurimos, et vanis consecrationibus deputasse. Statuisse etiam, ut quicunque initiari vellet, secreto Veneris sibi tradito, assem in manum mercedis nomine Deae daret. [*Elmenh.*] Vide nostrum infra Lib. V. Cap. XIX. Lactant. Lib. I. Cap. XX. et Lucian. de Dea Syria. [*O.*]

Quis ex reliquiis Pelopis compactum esse Palladium prodidit] Clemens l. l. pag. 14. (41. ed. Potter.): Πολλοὶ δ' ἂν τάχα θαυμάσειαν, εἰ μάθοιεν τὸ Παλλάδιον τὸ Διϊπετὲς καλούμενον, ὃ Διομήδης καὶ Ὀδυσσεὺς ἱστοροῦνται μὲν ὑφελέσθαι ἀπὸ Ἰλίου, παρακαταθέσθαι δὲ Δημοφῶντι, ἐκ τῶν Πέλοπος ὀστῶν κατεσκευάσθαι, καθάπερ τὸν Ὀλύμπιον ἐξ ἄλλων ὀστῶν Ἰνδικοῦ θηρίου. Καὶ δὴ τὸν ἱστοροῦντα Διονύσιον ἐν τῷ πέμπτῳ μέρει τοῦ Κύκλου περιΐστημι. Conf., qui rem fusius enarrat, Jul. Firmic. de Errore profan. Relig. ibique Jos. Scaliger. pag. 434 seq. ed. Gronov. [*O.*]

Quis Spartanum fuisse Martem? non Epicharmus auctor est? etc.] Et hic locus petitus a Clemente Protrept. pag. 8. (24 seq. ed. Potter.): Ἄρης γοῦν, ὁ καὶ παρὰ τοῖς ποιηταῖς ὡς οἶόντε τετιμημένος·

Ἆρες, Ἄρες βροτολοιγὲ, μιαιφόνε, τειχεσιπλῆτα,

ὁ ἀλλοπρόσαλλος οὗτος καὶ ἀνάρσιος, ὡς μὲν Ἐπίχαρμός φησιν, Σπαρτιάτης ἦν, Σοφοκλῆς δὲ Θρᾶκα οἶδεν αὐτὸν, ἄλλοι δὲ Ἀρκάδα. [*Canter.*]

Quis in Thraciae finibus procreatum? non Sophocles Atticus cunctis consentientibus theatris?] Martem apud Thracas natum, testis etiam Vegetius de Re Milit. Lib. I. Cap. ult. adductus poetarum fabulis. Inter eos Euripidem esse scio, quem memini Thraciam Martis domicilium vocare. Itidem Homerum, qui in Odyss. θ cecinit, Martem vinculis Vulcani solutum, a quo in adulterio deprehensus fuerat, in Thraciam statim abiisse. Deus certe Thracum fuit Mars, ut testis Lycophronis enarrator; cultus maxime in ea civitate, cui nomen Crestone. Stephanus de Urbibus, et de eodem Lycophron 937:

Ὀρκοτομήσω τόν τε Κρηστώνης θεόν.

Solere porro Thraces Marti et Bellonae captivorum hostiis litare, testis Ammianus Marcellinus Lib. XXVII. De ferocia, magnanimitate eorundem, et vitae ipsius contemtu consulendi Mela, Solinus, Herodotus, Florus, alii. Immo bellicosos usque eo homines illos fuisse Florus commemorat, ut signis militaribus, armis, disciplinae quoque Romanorum adsueverint. [*Stewech. ad Veget. l. l.*

pag. 87. *ed. Vesal.*] Add. Valeſ. ad Ammian. Marcellin. Lib. XXXI pag. 420. [*O.*]

Quis menſibus in Arcadia tribus et decem vinctum? non Melae fluminis filius?] Clemens in Protrept. pag. 8. (25. ed. Potter.): τοῦτον δὲ Ὅμηρος δεδέσθαι φησὶν ἐπὶ μῆνας τρισκαίδεκα (Il. V, 385 ſqq.)·

Τλῆ μὲν Ἄρης, ὅτε μιν Ὦτος κρατερός τ' Ἐπιάλτης
Παῖδες Ἀλωῆος δῆσαν κρατερῷ ἐνὶ δεσμῷ·
Χαλκέῳ δ' ἐν κεράμῳ δέδετο τρισκαίδεκα μῆνας.

Homerum itaque vocat Arnobius *Melae fluminis filium*, Μελησιγενῆ, quam tamen ἐπωνυμίαν aliter accepit ac Herodotus, Plutarchus, Proclus in Vitis Homeri, qui illum referunt ita appellatum propterea, quod eum Nympha Critheis, e furtivo concubitu gravida, ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν καλούμενον Μέλητα, id eſt *juxta Meletem fluvium* prope Smyrnam peperiſſet. Cum noſtro tamen conſentit auctor incertus Epigrammatis in Analectis Brunkii Vol. III. pag. 255:

Υἱὲ Μέλητος Ὅμηρε etc.

Conf. C. Barth. ad Stat. III. Silv. Vol. I. pag. 312. Hinc Μελητείους χάριτας, Gratias Homeri ſive Muſas, Meleager in Epigrammatis deduxit, et Tibullus Panegyrico Meſſalae *Meleteas chartas*. Vide N. Heinſ. Adverſ. Lib. I. Cap. VIII. pag. 78 ſeqq. Apud Graecos itaque conſtanter Μέλης, ητος. Quare Elmenhorſt. legend. cenſet *Meletis*. Ceterum locum hunc in editionibus omnibus male luxatum Joh. Jortin in l. tit. *Tracts Philological, Critical and Miſcellaneous* Lond. 1790. Tom. II. pag. 139. ſic optime reſtituit: *Quis in Arcadia? Non vos? Quis menſibus tribus et decem vinctum? Non Melae* etc. Arnobius enim hic exſcripſit ac preſſo pede ſecutus eſt Clementem ſuum. Nec etiam Homerus Martem in Arcadia vinctum, ſed tantummodo vinctum memorat tredecim menſibus, loci notatione non addita. [*O.*]

Quis ei canes ab Caribus, quis ab Scythis aſinos immolari? non principaliter cum ceteris Apollodorus?] Clemens l. l. ſic pergit: Πολλὰ κἀγαθὰ Κᾶρες σχοῖεν, οἳ καταθύουσιν αὐτῷ τοὺς κύνας· Σκύθαι δὲ τοὺς ὄνους ἱερεύοντες μὴ παυέσθων, ὥς Ἀπολλόδωρός φησιν, καὶ Καλλίμαχος·

Φοῖβος Ὑπερβορέοισιν ὄνων ἐπιτέλλεται ἱροῖς.

ὁ αὐτὸς δὲ ἀλλαχοῦ·

Τέρπουσιν λιπαραὶ Φοῖβον ὀνοσφαγίαι.

De talibus canum et aſinorum ſacrificiis vide C. Barth. ad Stat. Theb. XII, 70. Vol. III. pag. 1440. J. Saubert. de Sacrificiis Cap. XXIII. pag. 518 ſeqq. ed. Crenii, qui omnes veterum locos diligenter collegit. Verheyk. ad Antonin. Liberal. Cap. XX. Potter.

ad Clement. l. l. pag. 25. Bentley et Hemsterh. ad Callimachi Fragment. 187 et 188. pag. 511. ed. Ernesti et Heyn. V. S. ad Apollodori Fragment. pag. 394 sq. ed. nov. [*O.*]

Quis, dum genialibus insultat alienis, haesisse in laqueis involutum] Ita Cod. MS. verissime. Geniales lectulos intelligit. Loquitur similiter Arnobius Lib. V.: *quis illa furta dulcissima in alienis genialibus perpetrasse? non vos?* Alii: *genitalibus*, male. Nam *genitalia* membra sunt, quae nominare, nisi honore praefato, non licet. Arnobius Lib. V. de Attide scribit haec: *genitalia sibi desecat.* Supra Lib. II.: *genitalibus Opis adjunctus Saturnus*, etsi isthic membranis placet: *genialibus Opis adjunctus.* Iterum recte editur Lib. VI.: *cum ejusdem numinis signo genialibus fusum thoris.* Apulejus Met. Lib. II.: *Et a nexu quidem Venereo hospitis tuae tempera, et probi Milonis genialem thorum religiosius suspice.* De geniali lecto, quem etiam adversum dixere, consulendus J. Lipsius Lib. I. Elect. Cap. XVII. et Joseph. Scaliger in Castigationibus ad Festum v. *Plutus.* [*Stewech.*]

Numquid aliquando a nobis conscriptus est mercenariam Deus servitutem servisse? etc.] Et haec sumta a Clemente in Protrept. pag. 22. (30. ed. Potteri): Εἰκότως ἄρα οἱ τοιοίδε ὑμῶν θεοὶ, δοῦλοι παθῶν γεγονότες ἀλλὰ καὶ πρὸς τῶν Εἱλώτων καλουμένων τῶν παρὰ Λακεδαιμονίοις, δούλειον ὑπεισῆλθεν ζυγὸν Ἀπόλλων Ἀδμήτῳ ἐν Φεραῖς? Ἡρακλῆς ἐν Σάρδεσιν Ὀμφάλῃ· Λαομέδοντι δ' ἐθήτευε Ποσειδῶν καὶ Ἀπόλλων, καθάπερ ἀχρεῖος οἰκέτης, μηδὲ ἐλευθερίας δήπουθεν δυνηθεὶς τυχεῖν παρὰ τοῦ προτέρου δεσπότου· τότε καὶ τοῦ Ἰλίου τείχη ἀνῳκοδομησάτην τῷ Φρυγί. [*Th. Canter.*] *Mercenariam servitutem* dicit Arnobius expressissime, siquidem isti homines servilia ministeria obibant, iisque, a quibus conducebantur, eodem nexu obnoxii erant, quo liberti patronis. [*Herald.*] Conf. Tertullian. Apologet. Cap. XIV. Lactant. Inst. Lib. I. Cap. X. Cyprian. de Idolis. Minutius Felix. [*Elmenh.*]

ut Herculem sordidi amoris et petulantiae causa] Restituo: *ut Omphalae Herculem Sardibus.* Festinans librarius hanc vocem omisit. Clamant historia, sermonis ἀκολουθία. Deinde tacuisset Herculis et Neptuni dominos, quibus servierunt, crederem etiam Herculis dominam tacite praeterire voluisse. Possit cui legendum videri: *ut Eurystheo Herculem*, quia etiam isti servivit: sed priorem emendationem firmat Clemens, cujus loca pleraque in his ultimis libris exprimit. Ille ita: Δούλειον ὑπεισῆλθον ζυγὸν Ἀπόλλων Ἀδμήτῳ ἐν Φεραῖς, Ἡρακλῆς ἐν Σάρδεσιν Ὀμφάλῃ etc. [*Meurs.*] Fulv. Ursinus ex Clemente refingit: *ut Herculem Sardibus amoris et petulantiae causa,* hancque correctionem in textum recepit Sal-

maſius. Sed nil mutandum. Nam loca, in quibus Hercules et Apollo ſervilia officia obierunt, ab Arnobio haud memorantur. [*O.*]

Minervam luminis miniſtram et lucernarum moderatricem] Sic emendavit Th. Canterus. Editio princeps *modulatricem.* Quam lectionem defendit C. Barthius ad Stat. Theb. III. 661. Vol. II. pag. 856. putans hic alludi ſimul ad lucubrationem et olivum. Stewechius mavult *inoleatricem.* Clemens l. l.: Ὅμηρος δὲ τὴν Ἀθηνᾶν οὐκ αἰσχύνεται παραφαίνειν λέγων τῷ Ὀδυσσεῖ, χρύσεον λύχνον ἔχουσα ἐν χεροῖν. (Odyſſ. XIX. 33 ſeq.) [*O.*]

Nonne ille veſter eſt vates, qui Martem fecit et Venerem mortalium manibus vulneratos? etc. etc.] Clemens l. l. p. 23. (31. ed. Potteri): Τεκμηριοῖ δὲ Ὅμηρος μάλα ἀκριβῶς, Ἀφροδίτην ἐπὶ τῷ τραύματι παρεισάγων ὀξὺ καὶ μέγα ἰάχουσαν· αὐτὸν δὲ τὸν πολεμικώτατον Ἄρη ὑπὸ τοῦ Διομήδους κατὰ τοῦ κενεῶνος οὐτασμένον διηγούμενος. Πολέμων δὲ καὶ τὴν Ἀθηνᾶν ὑπὸ Ὀρνύτου τρωθῆναι λέγει· ναὶ μὴν καὶ τὸν Ἀϊδωνέα ὑπὸ Ἡρακλέους τοξευθῆναι Ὅμηρος λέγει· καὶ τὰς Ἡλίου αὐγὰς (ita enim legendum) Πανύασσις ἱστορεῖ· ἤδη δὲ καὶ τὴν Ἥραν τὴν ζυγίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἡρακλέους ὁ αὐτὸς οὗτος Πανύασσις ἐν Πύλῳ ἠμαθόεντι· Σωσίβιος δὲ καὶ τὸν Ἡρακλέα πρὸς τῶν Ἱπποκοωντιδῶν κατὰ τῆς χειρὸς οὐτασθῆναι λέγει. [*Canterus* et *O.*]

Panyaſſis] Ita in Romano Codice legitur pro *Panyaſis,* et videtur in eo Arnobius noſter ſecutus eſſe Graecos, qui per duplex s ſcribunt: alioqui Latini euphoniae gratia per unum s ſcribunt. Sed auctori noſtro graeciſſari aliquando in deliciis eſt. [*Canter.*] Panyaſis florens circa Olymp. 78. cujas fuerit, et quo ſatus ſit parente, ne inter veteres quidem conveniſſe, Suidas teſtis eſt. Duris fuiſſe Samium tradidit ac Dioclis filium. Alii Halicarnaſſenſem dixere et filium Polyarchi. Alii Herodoti avunculum. Floruit circa Ol. 78. Scripſit Antiquitates Graeciae, ſed carmine: item Heracleïdem Libris XIV. verſibus novies millenis: (ex quo carmine petita videntur, quae ex eo referunt Clemens et Arnobius:) item Ionica verſu pentametro. Vide Suid. et, qui de eo multus eſt, G. J. Voſſ. de Hiſt. Graec. Lib. IV. Cap. VI. [*O.*]

ab Ornyto caeſam] Meurſius mavult *laeſam,* quia ineptum ſit dicere Deam immortalem ab homine mortali occiſam, et Clemens, quem ſequitur Arnobius noſter, habeat τρωθῆναι: quod probo. Nam licet *caedo, ere,* ſaepiſſime dicatur pro verberare, vulnerare, participium tamen *caeſus* abſolute poſitum, ut et *caedes, is,* hoc ſignificatu legiſſe non memini. Et facillime potuerunt C et L confundi a librariis. [*O.*]

Polemonis] Polemo Evegeti filius, cognomento Helladicus, genere Iliensis, aequalis Aristophanis Grammatici, Panaetii discipulus, floruit sub Ptolemaeo Epiphane circa Olymp. 168. Varia ejus scripta de origine civitatum, Phocidis, Ponti, Laconiae Geographiam, de cursu solis libros III. nec non Historiam Graecanicam etc. etc. citant Athenaeus et Suidas. Consulendus de eo prae ceteris G. J. Vossius de Hist. Graec. Lib. I. Cap. XVIII. [*O.*]

ab Hippocoontis liberis ipsum Sosibius Herculem cruciatum tetulisse pronuntiat et illati vulneris et doloris] Exscripsit haec noster ex Clementis Protrept. Hyginus tamen adfirmat Fab. 31., Herculem Hippocoontem cum decem filiis occidisse. Idem dicit Apollodorus Lib. II. Bibliothecae (Cap. VII. §. 3.). [*Elmenh.*] Vide Heyn. V. S. not. ad Apollodor. l. l. pag. 188. ed. nov. De Sosibio Lacone, Grammatico, aequali Callimachi, vide Suid. Censorin. de Die Nat. Cap. XXI. J. Lips. ad Taciti Annal. XI, 1. et G. J. Voss. de Hist. Graec. Lib. I. Cap. XV. [*O.*]

Apud insulam Cretam sepulturae esse mandatum Jovem nobis editum traditur? etc] Clemens in Protrept. pag. 24. (32. ed. Potter.): Ζήτει σου τὸν Δία· μὴ τὸν οὐρανὸν, ἀλλὰ τὴν γῆν πολυπραγμονεῖ. Ὁ Κρὴς σοι διηγήσεται, παρ' ᾧ καὶ τέθαπται. Καλλίμαχος ἐν ὕμνοις·

——— καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο.

Vide supra ad Lib. III. Cap. XXX. [*O.*]

In Spartanis et Lacedaemoniis finibus nos dicimus conditos, in cunis coalitos fratres? etc. etc.] Haec et sequentia iterum ex Clementis l. l. pag. 19. (26. ed. Potter.): Φιλόχορος δὲ ἐν Τήνῳ Ποσειδῶνα φησὶ τιμᾶσθαι ἰατρόν· Κρόνον δὲ ἐπικεῖσθαι Σικελίᾳ καὶ ἐνταῦθα αὐτὸν τετάφθαι. Πατροκλῆς δὲ ὁ Θούριος καὶ Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος ἐν τρισὶ τραγῳδίαις ἱστορείτων τὼ Διοσκούρω πέρι· ἀνθρώπω τινὲ τούτω τὼ Διοσκούρω ἐπικήρω γενέσθην· εἴ τῳ ἱκανὸς πιστώσασθαι Ὅμηρος τὸ λελεγμένον (Il. Γ, 243.)·

——— τοὺς δ' ἤδη κάτεχεν φυσίζοος αἶα
Ἐν Λακεδαίμονι αὖθι, φίλῃ ἐνὶ πατρίδι γαίῃ.

Προσίτω δὲ καὶ ὁ τὰ Κυπριακὰ ποιήματα γράψας·

Κάστωρ μὲν θνητὸς, θανάτου δέ οἱ αἶσα πέπρωται,
Αὐτὰρ ὅ γ' ἀθάνατος Πολυδεύκης, ὄζος Ἄρηος.

Τοῦτο μὲν ποιητικῶς ἐψεύσατο· Ὅμηρος δὲ ἀξιοπιστότερος αὐτοῦ εἰπὼν περὶ ἀμφοῖν τοῖν Διοσκούροιν. *Fratres* itaque κατ' ἐξοχὴν appellat h. l. Arnobius Tyndaridas, Castores. [*O.*]

Patrocles Thurius scriptorum in titulis indicatur] Stewech. conj. *in titulis indigitatur*, eodem sensu: contra quem bene obsfervat Ol. Borrichius in Cogitatt. p. 129., *indigitare* ap. Latinos non esse *indicare* vel *supra digitos recensere*, sed *invocare*. Ita Macrobius Sat. Lib. I. Cap. XVII.: *Lindii colunt Apollinem λοίμιον, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. Eadem opinio sospitalis et medici Dei in nostris quoque sacris fcvetur: namque Virgines Vestales ita indigitant: Apollo Medice. Apollo Paean.* Hinc *indigitamenta* libri cerimoniales. Vid. supr. ad Lib. II. Cap. LXXIII. Pro *indicare*, *indicere* usus videtur h. v. Tertullianus de jejunio: *Cum stupet caelum et aret annus, nudipedalia denunciantur, magistratus purpuras ponunt, fasces retro avertunt, precem indigitant, hostiam instaurant.* ubi vero *indigitant* possis etiam explicare *inchoant preces, precibus se ad festum praeparant.* — De Patrocle Thurio vide Voss. de Hist. Graec. Lib. III. Op. Vol, IV. pag. 184. ed. Amst. [*O.*]

Chaeroneus Plutarchus etc.] Sic editi. Sed Codex MS. Regius exhibet: *Hieronymus, Plutarchus.* Verum si Arnobius heic, quemadmodum et alibi, Clementem Alexandrinum sequitur, scribendum erat: *Hieronymus et Dicaearchus* vel: *Hieronymus philosophus.* Ab illo enim uterque citatur Protrept. pag. 19. Nihil tamen in Arnobii textu temere mutandum arbitramur. [*Nourrius.*] Et omnino nihil mutandum. Nam Arnobius h. l., relicto Clemente suo, videtur secutus fuisse Plutarchum, qui librum scripsit de vita Herculis, teste Lampria et A. Gellio Noct. Att. I, 1. cujus Fragmenta quaedam collegit Cl. Wyttenbach. in editione sua Operum Moral. Plutarchi, nostrum etiam locum haud praetermittens. Ceterum de Herculis obitu in monte Oeta conf. Minuc. Fel. Lactant. Lib. I. Cap. IX. Augustin. de Civ. Dei Lib. XVIII. Cap. IV. Servius in Virgil. Eclog. VIII. Firmic. de Error. profan. Rel. Hygin. Fab. 36. [*O.*]

Cap. XXVI. — Numquid enim a nobis arguitur rex maris Amphitritas, Hippothoas, Amymonas, Menalippas, Alopas per furiosae cupiditatis ardorem castimoniae virginitate privasse?] *Alopas* pro *Alcyonas* edidit Salmas. Hic etiam Arnobius ad verbum paene expressit Clementem suum, cujus verba in Protrept. pag. 20. (27. ed. Potteri) haec sunt: Κάλει μοι τὸν Ποσειδῶ, καὶ τὸν χορὸν τὸν διεφθαρμένον ὑπ' αὐτοῦ, τὴν Ἀμφιτρίτην, τὴν Ἀμυμώνην, τὴν Ἀλόπην, τὴν Μελανίππην, τὴν Ἀλκυόνην, τὴν Ἱπποθόην, τὴν Χιόνην, τὰς ἄλλας τὰς μυρίας· ἐν αἷς δὴ καὶ τοσαύταις οὔσαις ἔτι τοῦ Ποσειδῶνος ὑμῶν ἐστενοχωρεῖτο τὰ πάθη. Ex eodem fonte hausisse videtur Julius Fir-

micus de Errore profan. Rel. pag. 427. ed. Gronov.: *Adulteria omnia eorum enumerare difficile est. Quis Amymonen? quis Alopen? quis Menalippen? quis Chionen Hippothoenque corrupit? Nempe Deus vester haec fecisse memoratur.* ubi Jo. Wowerius in Arnobio refcribendum putat *Chionas* pro *Alcyonas.* Sed utram omiserit, non constat, cum ambae memorentur a Clemente. De *Chione* vide Apollodor. Bibl. III. Cap. XV. Segm. 4. pag. 368. ed. Heyn. novae: de *Amymone* eundem Lib. II. Cap. I. Segm. 4. pag. 121. Hygin. Fab. 169. ibique Munker. et Schol. ad Euripid. Phoeniss. vs. 195. Pro *Menalippas* idem Wowerius ad Firmic. l. l. refcribendum cenfet *Melanippas* ex Clemente. Sed *Menalippe* etiam Juvenali dicitur Sat. VIII. 229., Varroni de Re Rust. II. A. Gellio Lib. XII. Cap. XI. ubi vide A. Thysium et Munker. ad Hygin. Fab. 186., ubi ejus historia fuse exponitur. De *Hippothoe* videndus Apollodorus Bibl. II. Cap. IV. Segm. 5. pag. 147. de *Alope*, matre Hippothoontis ex Neptuno, Paufanias Lib. I. Cap. 39. ed. Facii et Hyginus Fab. 187. de *Alcyone*, quam noster omisit, addit Clemens, idem Fab. 157. et quos laudat ibi Munkerus. Pro *castimoniae virginitate* Meursius mavult: *castimonia ac virginitate*, vel: *castimonia virginitatis.* [*O.*]

Arsinoas, Aethusas, Hypsipylas, Marpissas, Zeuxippas, et Prothoas, Daphnas et Steropas] Clemens p. l. sic pergit: Κάλει μοι καὶ τὸν Ἀπόλλω· Φοῖβός ἐστιν οὗτος, καὶ μάντις ἁγνὸς, καὶ σύμβουλος ἀγαθός· ἀλλ᾽ οὐ ταῦτα ἡ Στερόπη λέγει, οὐδὲ ἡ Αἴθουσα, οὐδὲ ἡ Ἀρσινόη, οὐδὲ ἡ Ζευξίππη, οὐδὲ ἡ Προθόη, οὐδὲ ἡ Μάρπισσα, οὐδὲ ἡ Ὑψιπύλη· Δάφνη γὰρ ἐξέφυγε μόνη καὶ τὸν μάντιν καὶ τὴν φθοράν. Jul. Firmicus l. l. pag. 428.: *Ille, quem volunt severis oraculis errantium hominum peccata corrigere, Steropen amat, Aethusam rapit, Zeuxippen stuprat, quaerit Prothoën et Arsinoae adultera cupiditate blanditur. Sed ex isto corruptarum mulierum grege una puella amatorem Deum et vitavit et vicit. Daphnen enim divinans Deus et futura praedicens nec invenire potuit, nec stuprare.* De *Arsinoe*, Aesculapii matre, vide prae ceteris Scholiastem Pindari ad Pyth. III. 14. Apollodor. Bibl. II. Cap. X. Segm. 3. ibique Heyn. V. S. Obss. pag. 176. ed. nov. *Aethusas* restituerunt e Clemente Meursius et Stewechius. Antea legebatur *Chrysas.* Vide eundem Apollodor. Lib. III. Cap. X. init. *Hypsipylae*, tanquam amicae Apollinis, nullus, quod scio, meminit praeter nostrum et Clementem. *Marpissae* autem historiam servavit nobis Apollodorus Bibl. I. Cap. VII. Segm. 8. p. 49. *Zeuxippae* et *Prothoae* mentionem alibi frustra quaesivi. Daphnes fabulam elegantissimis versibus exornavit Ovidius Met. I. 452 seqq. Conf. Hygin. Fab. 203. [*O.*]

Numquid senex Saturnus — — — — nostris carminibus indicatur ab uxore in adulterio comprehensus etc.] Jun. Philargyrius ad Virgil. Georg. III. 93.: *Saturnus, cum Philyram Oceani filiam in Thessalia adamasset, et cum ea coiret, adventante uxore se in equum, illam in equam convertit, atque ita uterque opprobrium effugerunt.* [*Elmenh.*] Conf. Hygin. Fab. 138. et quos laudat ibi Munkerus. [*O.*]

induisse formam feri] id est *equi.* Virgil. Aen. II. 51.:

Inque feri curvam compagibus alvum
Contorsit.

Accius Medea:

Perite in stabulis frenos immittens feris. [*Heraldus.*]

Haec ex Nonio. Conf. Livinaeus in Nazarii Paneg. Cap. XXIX. pag. 79. Vol. II. ed. Jaeger. [*O.*]

Juppiter ipse rex mundi nonne a vobis infamatus est isse per innumeras species] Sic edidi ex emendatione J. G. Graevii in Epistola ad N. Heinsium 258. Syllog. Burmann. Vol. IV. pag. 331. Antea legebatur *infamis est.* At infinitivus *isse* non adjectivum, sed participium flagitat. [*O.*]

servilibus obumbravisse fallaciis] N. Heinsius in Epist. ad Graev. 257. legendum censet aut *pervilibus*, aut *versipellibus fallaciis*: at idem in Epist. 259. mavult *vernilibus fallaciis. Vernile* enim omne vocabant, quicquid homine ingenuo minus habebatur dignum. Sed eodem sensu dicitur etiam *servilis*, quod recte defendit Graevius in Epist. 258. Cui non notae Davorum, Getarum fallaciae et doli in Comoediis? [*O.*]

conscriptus est] Vide supra ad Lib. I. Cap. LVI. [*O.*]

modo esse in aurum versus etc.] Clemens in Protrept. pag. 24. (32. ed. Potteri): Τέθνηκε γὰρ ὁ Ζεὺς, μὴ διαφόρει, ὡς Λήδα, ὡς κύκνος, ὡς ἀετὸς, ὡς ἄνθρωπος ἐρωτικὸς, ὡς δράκων. Firmicus de Errore profan. Rel. pag. 427.: *Adulterio delectatur aliquis, Jovem respicit, et inde cupiditatis suae fomenta requirit, probat, imitatur et laudat, quod Deus suus in cygno fallit, in tauro rapit, ludit in satyro, et ut liberalis in flagitiis esse consuescat, quod inclusam regiam virginem auro largiter fluente corruperit.* [*Elmenh.* et *O.*]

modo in satyrum ludicrum, in draconem] N. Heinsius in Epistola 257. ad J. G. Graev. Sylloges Burmann. Vol. IV. pag. 329. legendum censet: *modo in Satyram* (accusat. Graec.), *lubricum in draconem*, probante Oudendorpio in Apulej. Met. Lib. I. pag. 22. Mihi antiqua lectio bona videtur et minime mutanda. *Ludicrus* enim convenientissimum Satyrorum epitheton, qui saltantes, ludentes, salaces, protervi saepissime dicuntur

a poetis. Neque ullibi invenire potui *Satyr, is,* declinatione tertia. [*O.*]

in formiculam parvulam, ut Clitoris videlicet filiam Myrmidonis redderet apud Thessalos matrem] Ita verissime locum restituit Gelenius ex Clemente, qui in Protrept. pag. 25. (34. ed. Potter.) sic inquit: Τί δὲ, οὐ πάλιν Θετταλοὶ μύρμηκας ἱστοροῦνται σέβειν, ἐπεὶ τὸν Δία μεμαθήκασιν ὁμοιωθέντα μύρμηκι, τῇ Κλήτορος θυγατρὶ Εὐρυμεδούσῃ μιγῆναι καὶ Μυρμιδόνα γεννῆσαι. Ed. princeps corruptissime: *Ut Clitoris videlicet filiam Mirdonis edere apud Thessalos matrem.* [*O.*]

Quis illum in Alcmena novem noctibus fecit pervigilasse continuis] Arnobius hic Clementem sequitur, cujus verba in Protrept. pag. 9.: Εἰς ὅσον διελήλακεν ἀσελγείας ὁ Ζεὺς ἐκεῖνος, ὁ μετ' Ἀλκμήνης τοσαύτας ἡδυπαθήσας νύκτας; οὐδὲ γὰρ αἱ νύκτες αἱ ἐννέα τῷ ἀκολάστῳ μακραί· ἅπας δὲ ἔμπαλιν ὁ βίος ἀκρασίᾳ βραχὺς ἦν, ἵνα δὴ ἡμῖν τὸν ἀλεξίκακον σπείρῃ θεόν. ubi Potterus pag. 28. haec annotat: „Plerique Jovem tres noctes „cum Alcmena concubuisse referunt; unde Lycophron Herculem „ex illo concubitu genitum vocat τριέσπερον Cassandr. vs. 33. „et Justinus in Paraenesi. *Ternoctem Herculeam* dixit Statius „Theb. XII. Seneca in Agamemnone duas noctes refert; quem „numerum habet etiam Propertius Lib. II. Eleg. XXII. 25. „Martianus Capella Lib. II. et Hygin. Fab. 29. Hieronymus „adv. Vigilantium Cap. IV. et Ovidius Lib. I. Amor. Eleg. XIII. „Plautus in Prologo Amphitr. unam noctem dicit, sed longiorem. „Cum Clemente et Arnobio consentit Cyrillus adv. Julian. Lib. „VI. pag. 196.: Γεγράφθω δὲ καὶ Ἀλκμήνη, μεθ' ἧς τὰς ἐννέα „διατετέλεκε νύκτας ὁ καὶ ἐν τοῖς ἄγαν αἰσχροῖς κόρον οὐκ ἔχων." Conf. M. A. Delrio in Syntagm. Tragoediae Latinae P. II. pag. 286. [*O.*]

Hercules Sanctus Deus] *Sanctus*, id est castus, integer vitae. Vide supra ad Cap. XVI. ejusdem libri. Ita scil. Arnobius Herculem vocat εἰρωνικῶς, ut bene observat C. G. Schwarz. ad Plinii Paneg. Cap. I. pag. 3. Quare non audiendus Stewechius reponens *Hercules Sancus Deus.* Sancus quidem nomen Herculis apud Sabinos. Vide Varronem de L. Lat. Lib. IV. et Cellar. ad Lactant. Inst. Lib. I. Cap. XV. pag. 95. ed. Bünemann. Sed hoc plane alienum a nostro loco. [*O.*]

natas quinquaginta de Thestio] Alii: *de Thespio.* Sed in nomine *Thestii* consentiunt Pausanias in Boeoticis pag. 302. Athenaeus Lib. XIII. pag. 556. ed. Casauboni, Nazianzenus Orat. I. in Julian. Suidas in Θεστιάδες et prae ceteris, quem noster secutus est, Clemens Alex. in Protrept. pag. 28. ed. Potteri, cujus

verba haec ſunt: Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς, Διὸς ὡς ἀληθῶς, ὁ ἐκ μακρᾶς γεννώμενος νυκτός· τοὺς μὲν ἄθλους τοὺς δώδεκα πολλῷ ταλαιπωρησάμενος χρόνῳ· τὰς δὲ πεντήκοντα Θεστίου θυγατέρας νυκτὶ διαφθείρας μιᾷ. [*O.*]

et nomen virginitatis exponere] J. G. Graevius in Epiſtola ad N. Heinſium 258. Syllog. Burmann. Vol. IV. pag. 531. legendum cenſet: *nomen virginitatis deponere.* Gelenius ed. *ponere.* Sed vide quae ſupra annotavimus ad ejusdem libri Cap. XXI. *Nomen virginitatis exponere* eſt itaque virginitatem proſtituere; ut *nomen agelli* agellus, *nomen patriae* ap. Juſtinum patria. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. V. [*O.*]

Quid quod non contenti ſoeminei generis attribuiſſe Diis curas] Stewechius mavult interpungere: *Quid? quod.* Sed parum aut nihil intereſt, utro modo diſtinguamus. *Curas* recte interpretatur idem Stewechius de amoribus citans locum notiſſimum Virgilii Aen. IV. init.:

At regina gravi jam dudum ſaucia cura
Vulnus alit venis et caeco carpitur igni.

Feſtus, *Cura,* inquit, *dicta eſt, quaſi cor edat, vel quia cor urat.* ubi vid. Dacer. [*O.*]

etiam ſexus adjungitis adamatos ab his mares] In Cod. MS. deeſt *ſexus.* [*O.*]

Hylam neſcio quis diligit] Id eſt Hercules. Sic *aliquis* quandoque. Tertullian. Apologet. Cap. XI.: *Quot tamen potiores viros apud inferos reliquiſtis? aliquem de ſapientia Socratem, de juſtitia Ariſtidem.* et Cap. XII.: *O impiae voces, o ſacrilega convicia! Infrendite, inſpumate. Iidem eſtis, qui Senecam aliquem pluribus et majoribus de veſtra ſuperſtitione perorantem reprehendiſtis.* Sic Graeci quandoque τινὰ dicunt eleganter, cum aliquem perſtringunt. Ariſtophanes in Ranis: κακὸν ἥκει τινὶ, et ἥκει τῷ κακὸν etc.

— — — — — ἀγορεύω τινὶ
Ἐμὲ μὴ βασανίζειν ἀθάνατον ὄντα.

Alicui dico ἀγορεύω τινὶ, id eſt tibi ipſi. Sic eadem fabula: ἤλγησε τὶς, et alibi compluries. Sic Plautus in Amphitryone: *Olet homo quidam malo ſuo.* Sic enim recte; non *quidem.* [*Herald.*] Haec et ſequentia mutuatus eſt Arnobius iterum a Clemente ſuo pag. 28. ed. Potter.: Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ παίδων ἀπέσχοντο οἱ παρ' ὑμῶν θεοί· ὁ μέν τις Ὕλλου· ὁ δὲ Ὑακίνθου· ὁ δὲ Πέλοπος· ὁ δὲ Χρυσίππου· ὁ δὲ Γανυμήδους ἐρῶντες. Similiter et Jul. Firmicus de Errore prof. Rel. pag. 427. ed. Gronov.: *Puerorum aliquis delectatur amplexibus, Ganymedem in ſinu Jovis quaerat, Herculem videat Hylam impatienti amore quaerentem, Hyacinthi deſiderio captum Apollinem*

diſcat. Chryſippum alius, alius Pelopem videat, ut per Deos ſuos ſibi licere dicat, quicquid hodie ſeveriſſime Romanis legibus vindicatur. [*O.*]

Hyacintho eſt alter occupatus] Hyacinthi ab Apolline amati fabulam verſibus elegantiſſimis tradidit Ovidius Met. X. 162 ſeqq. Conf. Hygin. Fab. 271. [*O.*]

ille Pelopis deſideriis flagrat] Neptunus ſcil., a quo Pelopem amatum ſcribit Tatianus Or. contra Graecos et Pindarus Olymp. I. 38.: Πέλοπος· τοῦ μεγασθενὴς Ἐράσσατο γαιάοχος Ποσειδῶν. [*O.*]

hic in Chryſippum ſuſpirat ardentius] Chryſippi Pelopis filii ab Laio rapti fabulam tradit Aelianus Var. Hiſt. XIII. 5. Apollodor. Bibl. III. Cap. V. Segm. 5. ibique Heyn. V. S. in Obſſ. pag. 237. ed. nov. et Boettiger. in Wielandi l. t. *Attiſches Muſeum* Vol. I. pag. 346 ſeq. A Theſeo inter ludos raptum, refert Hyginus Fab. 271. ſi ſana eſt lectio. Vide Munker. Ab ipſo Jove, Praxilla Sicyonia ap. Athenaeum Lib. XIII. pag. 603. ed. Caſaubon. [*O.*]

Catamitus] Feſtus: *Catamitum pro Ganymede dixerunt, qui fuit Jovis concubinus.* Papias: *Catamitus — Ganymedes. Ganymedes mollis fuit; ex quo Catamiti dicuntur molles.* Sic noſter infra: *Catamitus puer pudoris ſpoliatus eſt honeſtate.* Plura hujus nominis exempla collegerunt C. Barthius in Adverſar. Lib. XXIII. Cap. VII. pag. 1128. L. Bünemann. ad Lactant. Inſt. I. Cap. XI. pag. 67. et P. Burmann. II. in Anthol. Lat. Lib. III. Epigr. 92. Vol. I. pag. 547. [*O.*]

delicium futurus et poculorum cuſtos] Sic edidi ex emendatione editoris Lugd. Bat. veriſſima. Alii: *deliciarum futurus et poculorum cuſtos.* Sed *deliciarum cuſtos,* minime ad Ganymedem ſpectat. Neque enim propudioſa fabula. C. Barthius in Adverſar. l. l. legendum ſuſpicatur *deliciarium futurus,* h. e. in quo maximae Jovis deliciae ſint reconditae. Sed vocabulum *deliciarium, ii,* fruſtra quaeſivi in Lexicis. [*O.*]

et ut Jovis dicatur pullus, in partibus Fabius aduritur mollibus, obſignaturque poſticis] Feſtus: — *Pullus Jovis dicebatur Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat propter candorem, quod ejus natis fulmine icta erat. Antiqui autem puerum, quem quis amabat, pullum ejus dixere.* [*Herald.*] Ad quem Feſti locum Dacerius haec annotat: „Fabium illum intellige, qui cognominatus eſt „Ambuſtus, toti porro familiae illud cognomen dedit. Ambuſti „enim proprie, quos Jupiter *fulminis afflavit ventis et contigit* „*igni.* A *puer* puerus, puerulus, pullus. Niſi malis *pullus* eſſe „a πῶλος, quod mihi etiam magis placet. Nam πῶλος Graecis

„catamitus et meretrix. Hesychius: Πῶλος — ἑταίρα. πώλεις „γὰρ αὐτὰς ἔλεγον οἷον Ἀφροδίτης πώλους, ἢ τοὺς νέους καὶ τὰς „νέας καὶ παρθένους.“ [*O.*]

Cap. XXVII. — Nonne veſtris cautum eſt literis] Locus absque dubio vitioſus et corruptus, ſed tamen qui vel unius literae mutatione facile ſanari et in integrum reſtitui poſſit. Vult enim auctor noſter dicere: *nonne veſtris literis continetur et celebratum eſt?* eamque ſignificationem hoc vocabulum non admittere, ſatis conſtat. Quare minima, ut dixi, mutatione hanc veram et ſinceram lectionem auguror, ſi pro *cautum* legamus *cantum*, id eſt cantatum. [*Th. Canter.*] Equidem vulgatam lectionem veriſſimam habeo. Nimirum verba haec reſpiciunt ad praecedentia: *foemineo ſexui ſua conſervata eſt ſanctitas.* Atqui pergit Arnobius: *Nonne* (*hoc*) *veſtris cautum eſt literis,* ſcil. ne conſervaretur foemineo ſexui ſua ſanctitas. Eſt itaque h. l. zeugma vel ſyllepſis, figura notiſſima, qua verbum unum ad duas diverſas ſententias refertur, quarum uni tantum convenit. Vide Jul. Rufinian. de Schemat. Lex. annex. Rutilio Rufo pag. 228. ed. Ruhnken. Hoc loco igitur oratio ita ſupplenda: *Nonne veſtris* (hoc ſcil. ne conſervaretur foeminarum ſanctitas) *cautum eſt literis* (et traditum), *adamatum eſſe ab Aurora Tithonum* etc. [*O.*]

adamatum eſſe ab Aurora Tithonum etc.] Et haec a Clemente ſuo mutuatus eſt Arnobius, qui in Protrept. pag. 28 ſeq. ed. Potter. ſic inquit: Ἀλλ' οἱ μὲν ἄῤῥενες αὐτοῖς τῶν θεῶν ἴσως μόνοι ἅπτουσι περὶ τὰ ἀφροδίσια·

Θηλύτεραι δὲ θεαὶ μένον οἴκοι ἑκάστη,

φησὶν Ὅμηρος· αἰδούμεναι αἱ θεαὶ διὰ σεμνότητα Ἀφροδίτην ἰδεῖν μεμοιχευμένην· αἱ δὲ ἀκολασταίνουσιν ἐμπαθέστερον ἐν τῇ μοιχείᾳ δεδεμέναι· Ἠὼς ἐπὶ Τιθώνῳ, Σελήνη ἐπὶ Ἐνδυμίωνι, Νηρηῒς ἐπὶ Αἰακῷ, καὶ ἐπὶ Πηλεῖ Θέτις· ἐπὶ δὲ Ἰάσωνι Δημήτηρ, καὶ ἐπὶ Ἀδώνιδι Φερέφαττα· Ἀφροδίτη δὲ ἐπ' Ἄρει κατησχυμμένη, μετῆλθεν ἐπὶ Κινύραν, καὶ Ἀγχίσην ἔγημεν, καὶ Φαέθοντα ἔλαχεν, καὶ ἤρα Ἀδώνιδος. Conf. Apollodor. Bibl. III. Cap. XII. Segm. 4. ibique Heyn. Obſſ. pag. 300 ſeq. ed. nov. et, qui locus claſſicus, Hom. Hymn. in Ven. 219 ſqq. [*O.*]

in Endymionem Lunam] Notiſſima fabula. Vid. Apollodor. Lib. I. Cap. VII. Segm. 5. et quos laudat ibi Heynius V. S. pag. 43 ſeqq. Hygin. Fab. 261. Fulgent. Myth. II. 19. [*O.*]

Nereidem in Aeacum] Apollodor. Lib. III. Cap. XII. vs. 9.: Μίγνυται δὲ αὖθις Αἰακὸς Ψαμάθῃ τῇ Νηρέως εἰς φώκην ἠλλα-

γμένῃ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συνελθεῖν, καὶ τεκνοῖ παῖδα Φῶκον. / De amoribus Pelei et Thetidis notiſſima fabula. [*O.*]

Proſerpinam in Adonem] De amoribus Veneris et Proſerpinae in Adonidem locus claſſicus eſt ap. Apollodor. Bibl. III. Cap. XIX. S. 4. ubi vide Heyn. V. S. Obſſ. pag. 326. ed. nov. et Meziriac. in Ovid. Epiſt. pag. 357 ſqq. Hinc Adonis a Theocrito Id. XV. 86. dicitur τριφίλατος, ubi Scholiaſtes, τριφίλατος, inquit, ὁ πολυφίλατος, ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ Ἀσπασίη τριφίλητος· ἢ ὅτι ὑπὸ τριῶν ἐφιλήθη, Διὸς, Ἀφροδίτης καὶ Περσεφόνης ἐν ᾅδῃ. Ceterum de duplici forma *Adon, is*, et *Adonis, idis*, vid. Oudendorp. ad Apulej. Met. Lib. II. pag. 155 ſeq. [*O.*]

matrem ejus Cererem in Jaſionem] Ita veriſſime locum reſtituerunt L. Carrio in Emendd. Lib. II. Cap. XVII. Lampad. Gruter. Tom. III. Part. II. pag. 180. et M. A. Delrio in Syntagm. Trag. Lat. Tom. III. p. 260., probante Salmaſio in ed. Lugd. Bat. et ad Script. Hiſt. Aug. Vol. I. pag. 440. Antea legebatur: *Adonem marem ejus, Cererem in Jaſionem.* Vitioſiſſime: neque enim, quomodo Adonis Veneris mas aut Latine aut vere dici poſſit, facile dixeris. Contra Cererem matrem eſſe Proſerpinae tironibus notum. De Jaſione locus claſſicus ap. Homerum Od. V. 125 ſqq.:

Ὡς δ' ὁπότ' Ἰασίωνι ἐϋπλόκαμος Δημήτηρ
Ὧι θυμῷ εἴξασα μίγη φιλότητι καὶ εὐνῇ,
Νειῷ ἐνὶ τριπόλῳ· οὐδὲ δὴν ἦεν ἄπυστος
Ζεὺς, ὅς μιν κατέπεφνε βαλὼν ἀργῆτι κεραυνῷ.

Conf. Apollodor. Bibl. III. Cap. XII. init. ibique Heyn. V. S. Obſſ. pag. 292. Hygin. Fab. 270. ibique Munker. Heraclid. Allegor. Hom. pag. 203 ſeq. ed. Schow. et prae ceteris Sainte-Croix *über die alten Myſterien* a Lenzio verſus Cap. III. pag. 66 ſeq. [*O.*]

in Jaſionem neſcio quem ruſticanum] Jaſion ab auctore noſtro ruſticanus ignotae originis, ſed a Nonno (Dionyſ. XLVIII. vs. 969.) vir agricola et Cereris conjux, ab aliis Jovis et Electrae, et a quibusdam Menois et Phroniae filius dicitur. Ab Heſiodo autem (Theog. vs. 969.) perhibetur ex Cerere Plutum genuiſſe:

Δημήτηρ μὲν Πλοῦτον ἐγείνατο δῖα θεάων
Ἰασίῳ Ἥρωϊ μιγεῖσ' ἐρατῇ φιλότητι.

Adi adhuc, ſi velis et vacet, Theocritum (Id. III. vs. 50.) et Ovidium Metam. IX. [*Nourr. pag.* 402.]

Phaëthontem] Sic ex editione principe et Clementis l. l. refinxit Th. Canterus in Var. Lectt. Lib. I. Cap. XIX. in Lam-

pade Gruteri Vol. III. Part. I. pag. 750. Antea legebatur *Phaeonem.* Sed valde placet conjectura J. Potteri apud noſtrum et Clementem legendum cenſetis *Phaonem*, cum quo Venerem rem habuiſſe teſtantur Athenaeus Lib. II. ſub finem pag. 69. ed. Caſauboni: Κρατῖνος δὲ φησὶ, Φάωνος ἐρασθεῖσαν τὴν Ἀφροδίτην ἐν καλαῖς θριδακίναις αὐτὸν ἀποκρύψαι, Μαρσύας δ' ὁ νεώτερος ἐν χλόῃ κριθῶν. et Aelian. Var. Hiſt. Lib. XII. Cap. XVIII. ubi vid. Perizon. pag. 744 ſq. ed. A. Gronov. Contra nec Phaeonem nec Phaëthontem amatum a Venere ullus veterum commemorat. [*O.*]

in Anchiſae nuptias] Vid. Hygin. Fab. 94. [*Elmenhorſt.*]

quae in eorum maledicta conducitis] Proba lectio. Id eſt, quae ad eos maledictis vexandos corraditis. Nihil igitur mutandum. Sic autem *conducere* ſaepe apud Lucretium et alios. [*Herald.*] Male itaque Fulv. Urſinus: *quae in illos veſtra maledicentia corraditis.* [*O.*]

Cap. XXVIII. — artificia] Aut intelligendae artes obſtetriciae, aut reſpicit Arnobius ad ea, quae ſupra dixerat Lib. II. Cap. XVIII.: *non ſunt iſta* (artificia) *ſcientiae munera, ſed pauperrimae neceſſitatis inventa.* [*O.*]

ſtatus capitis] h. e. libertas, nam ſoli liberi caput habere, ſervi ſine capite eſſe in civitate cenſentur. [*Turneb. Adverſar. Lib. XI. Cap. XX. pag.* 341.]

et eum jure abſtinuiſſe regali] De loquendi modo *abstinere aliquem aliqua re* bonae et probatae latinitatis vid. J. Lipſ. Epiſtol. Quaeſt. Lib. II. Epiſt. V. Oper. Tom. I. pag. 488. ed. Veſal. [*O.*]

ſecretis] i. q. *ſeceſſibus,* ſenſu proprio et primario. [*O.*]

praecellere in furtorum dolis] Ita MS. Editio princeps Romana, ut videtur, operarum vitio: *praecellere in furtorum donis,* quam lectionem tamen tuetur Heraldus intelligens de Mercurio furibus propitio, donaque per furtum ablata hominibus obferente. Gelenius et hic mutandi libidini indulgens edidit: *praecellere in furum ordine.* Stewechius mavult: *praecellere in amorum furtis.* Equidem nullam cauſam video, cur deferenda ſit Codicis MS. lectio rectiſſime revocata a Meurſio et editore Lugd., quaeque convenientiſſima eſt iis, quae ſupra Cap. XXIV. dixerat de Mercurio: *fraudibus praeſidere furtivis.* [*O.*]

pellaciam] Sic infra Cap. XXXV.: *ora immutare pellacia,* (ubi vide notas,) et Lib. V. Cap. XXI.: *Jovialis monumenta pellaciae.* Lucretius Lib. V. vs. 1002.:

Nec poterat quemquam placidi pellacia Ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis. [*Elmenh.*]

Cap. XXIX. — Agragantino Evhemero] Lactantius Inst. Lib. I. Cap. XI.: *Antiquus auctor Evhemerus, qui fuit ex civitate Messene, res gestas Jovis et ceterorum, qui dii putantur, collegit, historiamque contexuit ex titulis et inscriptionibus sacris, quae in antiquissimis templis habebantur. — — — — Hanc historiam et interpretatus est Ennius et secutus.* Conf. Minuc. Fel. Octav. Cap. XXI. Cicero de Nat. Deor. I. Cap. XLII. Sext. Empiric. adv. Mathem. IX. 17. ibique Fabric. pag. 552. Augustin. de Civ. Dei Lib. VI. Cap. VII. et Lib. VII. Cap. XXVI. Euseb. de Praeparat. Evangel. Lib. II. Cap. IV. et e recentioribus G. J. Voss. de Hist. Graec. Lib. I. Cap. XI. Columna. ad Ennii Fragm. pag. 311. Brucker. Hist. Crit. Philos. et prae ceteris J. J. Zimmermannus nostras in Defensione Evhemeri ab Atheismo insert. Opusc. Theolog. Tom. II. pag. 1052 seqq. Ceterum et hoc loco Arnobius ante oculos habuit Clementem Alexandr. qui in Protrept. pag. 20. ed. Potteri sic inquit: Ὧν δὴ χάριν θαυμάζειν ἔπεισί μοι, ὅτῳ τρόπῳ Εὐήμερον τὸν Ἀκραγαντῖνον, καὶ Νικάνορα τὸν Κύπριον, καὶ Διαγόραν, καὶ Ἵππωνα τὸν Μήλιον, τόν τε Κυρηναῖον ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνον, ὁ Θεόδωρος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἄλλους συχνούς, σωφρόνως βεβιωκότας καὶ καθεωρακότας ὀξύτερόν που τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμφὶ τοὺς θεοὺς τούτους πλάνην, ἀθέους ἐπικεκλήκασιν. [*O.*]

Nicanora Cyprio] Scribo: *Nicanore Cyprio.* Ita eum nominant Clemens, Lactantius, alii non pauci. [*Meurs.*] Ita emendandus Arnobius ex Clemente. Alii: *Nicagora Cyprio.* Nicanorem forte intelligit Epicuri discipulum, cujus meminit Diogenes Laertius Lib. X. Segm. 20. [*Potter. ad Clement. l. l.*]

Pellaeo Leonte] Hunc a Clemente omissum de suo addidit Arnobius. Neque, quod sciam, alius ejus meminit. Vide Voss. de Hist. Graec. Lib. III. Op. Tom. IV. pag. 179. ed. Amst. [*O.*]

Cyrenensi Theodoro] Hujus meminit Cicero de Nat. Deor. I. Cap. I. et Diogenes Laertius II. 86. 101. Vide Ernesti in Clav. Cic. [*O.*]

Diagora] Vid. Cic. de Nat. Deor. I. Cap. I et XXIII. Suidas, Lactant. I. Cap. II. ibique Bünemann. pag. 14. [*O.*]

scrupulosae diligentiae cura] *Scrupulosus* i. e. μικρολόγος, qui in minima quaeque inquirit. Ita Frontin. de Aquaed. Lib. II. init.: *scrupulosa inquisitione praeeunte.* ubi vid. Keuchen. p. 383. [*O.*]

et Minervae expromere bella, virginis et Dianae] Meursius pág. 136. sic interpungit: *et Minervae expromere bella virginis, et Dianae,* putans Arnobium exprimere voluisse epithe-

ton Minervae Παρθένος, quo nomine ab Athenienſibus culta. [*O.*]

cujus fuerit conditionis Venus, cujus operae, cujus quaeſtus] Haec omnia ſignificantiſſime dicuntur, *conditio, opera, quaeſtus.* De *conditione* notavimus antea. *Opera* quoque proprie. Sic ἐργάζεσθαι dicunt, et meretrices vocantur ἐργάσιμοι: atque earum ἐμπολὴ ac quaeſtus ἐργασία. De *quaeſtu* puerilis obſervatio eſt. Sed obſervent hunc Plauti locum in Aſinaria tirones:

Mater, is quaeſtus mihi eſt.
Lingua poſcit, corpus quaerit, animus orat, res monet.
[*Herald.*]

Conf. Oudendorp. ad Apulej. Met. Lib. VIII. pag. 578. [*O.*]

ſpecioſo ab Attide] Gloſſae: *ſpecioſus* — εὐειδής. Chirius Fortunatianus Lib. III. Rhetor. pag. 109.: *Specioſam uxorem habeo.* Servius ad Lib. IX. Aen. 539.: *Atys puer ſpecioſus.* [*Elmenh.*]

Cap. XXX. — Non enim, qui ſollicite relegit] Alludit etymon religionis. *Qui enim omnia, quae ad cultum deorum pertinerent, diligenter pertractarent, et tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi,* ait M. Tullius (de Nat. Deor. II. 28.). Atque hanc ſententiam ſequutus eſt Arnobius. Melius tamen ejus diſcipulus Lactantius (Inſt. Lib. IV. Cap. XXVIII.) religionem a religando appellatam exiſtimavit. Ut enim a *poſtulo* fit *poſtulio*, ſic a *religo religio.* Sed notationis rationem non videtur ſatis intellexiſſe, etſi Lucretii verſum protulit ad hanc totam rem declarandam ſane accommodatiſſimum (I, 931.):

Religionum animos nodis exſolvere pergo.

Et ſane ita eſt. Religio enim proprie horrorem ſignificat, quem res divinae et vim humanam ſuperantes nobis infligunt: quo fit, ut quaſi conſtricti teneamur, nec animi mentem quoquam convertere audeamus. Virgilius VIII. Aeneid.:

Jam tum religio pavidos terrebat agreſtes
Dira loci.

Quare *religio* ſaepiſſime eſt horror, qui objectus nobis ab aliquo ſigno coercet nos et quaſi religatos tenet. Exempla ſunt hujus rei infinita. Sed notabile hoc, quod e Plauti Mercatore proferebamus ſupra in aliam ſententiam:

Reſpice huc ad dextram, Charine. Nonne ex adverſo vides?
Nubis ater imberque inſtat. Aſpice nunc ad ſiniſtram.
Caelum ut ſplendore eſt plenum ex adverſo vides?

Cha.:

Religionem illic objecit: recipiam me illico.

Vides hic hominem iter jam ingreſſum, religione tamen animo objecta quaſi religatum, et a ſuſcepto itinere prohibitum. Expreſſe quoque Arrianus Lib. II. Differt. Epict. Cap. VII.: νῦν δὲ τρέμοντες τὸ ὀρνιθάριον κρατοῦμεν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενοι δεόμεθα αὐτοῦ, Κύριον ἐλέησον, ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν. [*Herald.*] Ita et vetus quidam apud Agellium Lib. IV. Cap. IX.:

Relegentem eſſe oportet, religioſum nefas. [*Meurſ. pag.* 137.]

quae non modo ſint longe ab eorum diſſita diſtantiaque natura] Ita Meurſius in Appendice et editor Lugd. Bat. e MSto. Quare perperam mutarunt: *quae non modo ſint longe ab illorum divina praeſtantique natura.* [*O.*]

Cap. XXXI. — In ceremoniis veſtris rebusque divinis poſtulionibus locus eſt] Haec eſt veriſſima Cod. MSti lectio, quam primus Arnobio reddidit Salmaſius. *Poſtulio* ſcil. eſt, cum dii violati expiationem poſtulant, voce haruſpicum. Sic Cicero de Haruſp. Reſp. Cap. 31.: *eodem oſtento Telluri poſtulio deberi dicitur* (ubi vero cum in aliis editionibus, tum in noviſſima Fr. A. Wolfii legitur *poſtulatio*). et magis appoſite ad noſtrum locum Varro de Ling. Lat. Lib. IV. pag. 41. ed. Bipont.: *A Procilio relatum, in eo loco dehiſſe terram, et ex ſenatusconſulto ad haruſpices relatum, eſſe reſponſum, Deum Manium* (Summanum) *poſtulionem poſtulare, id eſt, civem fortiſſimum eodem mitti.* ubi vide, qui multi ſunt de hac voce, Joſ. Scaliger, et Auſon. Popm. Vol. II. pag. 100 ſeqq. Gutherius de Jure Man. Lib. IV. diſtinguit *poſtulationes* a *poſtulionibus*, aitque *poſtulationes* diis ſuperis factas, *poſtuliones* autem diis inferis, quibus petebant hominem his devoveri. Gelenius et ceteri ed. *poſtulationibus*. Conf. Turneb. Adverſar. LXI. C. XX. [*O.*]

et piaculi dicitur contracta eſſe commiſſio] Scholiaſtes Horatii vetus in Lib. I. Od. XXVIII.: *Piacula dicebantur victimae, quibus facinus expiabatur admiſſum.* Virgil. Lib. VI. Aen. vs. 569.:

Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.

ubi Servius: *piacula commiſſa propter quae expiatio debetur.* Graece ἄγος. Opp. *impie commiſſum.* Cicero de Legg. II. Cap. IX.: *Sacrum commiſſum, quod neque expiari poterit, impie commiſſum eſt; quod expiari poterit, publici ſacerdotes expianto.* [*Elmenhorſt.* et *Herald.*] *piaculi* eſt e correctione Meurſii. In editione principe et Gelenii legimus *piaculis.* Stewechius leg. ſuſpicatur *piacularis commiſſio.* Juſtus Lipſius Antiq. Lect. Lib. IV. Cap. III. Op. Tom. I. pag. 400. ed. Veſal., deleta particula *et*, totum locum ita legit et diſtinguit: *In cerimoniis veſtris rebusque divinis poſtulionibus locus*

eſt, piaculis. Dicitur contracta eſſe commiſſio etc. Egregia emendatio et ſtylo Arnobii particulas copulativas ſaepiſſime omittentis maxime conſentanea. [*O.*]

ſi per imprudentiae lapſum aut in verbo quispiam] In rebus divinis vel minutiſſima quaeque attonita religione obſervabant: unde εὐφημίαι indictae et ſimilia; de quibus alibi. Formulae autem erant certae, quibus ſedulo adhaerebant; et ſi quando per imprudentiae lapſum in iis errabant, piaculum ingens contractum credebatur. [*Herald.*]

aut ſimpuvio deerrarit] Varie ſcribitur: *ſympinium* a συμπίνειν, *ſimpuvium, ſimpulum.* Feſtus: *Simpulum — vas parvum non disſimile cyatho, quo vinum in ſacrificiis libatur, unde et mulieres rebus divinis deditae ſimpulatrices dicuntur.* ubi vide intpp. Varro de Ling. Lat. Lib. IV. pag. 35. ed. Bipont.: *Vas, quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a gutteis guttum appellabant: et quo ſumebant minutatim, a ſumendo* (hoc eſt *bibendo,* vid. Meurſ.) *ſimpulum nominaverunt.* ubi Joſ. Scaliger, qui de h. v. multus eſt in Obſſ. pag. 89. Vol. II., *ſimpulum* derivans a *ſimpo,* quod eſt Graecorum σίφων, dicit, vaſculum fuiſſe cum tenui fiſtula vel anguſto collo ad pitiſſandum vinum, hocque uno differre ſimpulum a graeco σίφων, quod Latini ſuo ſimpulo ad ſacra tantum uterentur, Graeci τῷ σίφωνι ad guſtandum in caupona vinum. Conf. Stewech. ad h. l. Hadr. Jun. Animadvv. Lib. II. Cap. X. in Lampade Gruteri pag. 370. Harduin. ad Plin. Hiſt. Nat. XXXV, 12. ſ. 46. Gesner. in Theſ. h. v. Ruperti ad Juvenal. Sat. VI. vs. 343. et Saubert. de Sacrif. vet. Cap. XVII. pag. 349. ed. Cren. Talium vaſculorum formas diverſas, quarum ſimpliciſſima haec fuit: delineatas videmus in Schazii Compendio Antiquitt. Montefalconii Tab. LIV. fig. 5—9. eaque fictilia aeque ac lignea fuiſſe docet Nonius h. v. *In ſimpuvio deerrare* itaque nihil aliud eſt quam errare in vino rite libando vel infundendo. Ceterum totus hic locus petitus e Pſeudo-Ciceronis Orat. pro Haruſp. Reſponſ. Cap. 23.: *An, ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus et matrimus ſi terram non tenuit, aut tenſam aut lorum omiſit, aut ſi Aedilis verbo aut ſimpulo aberravit, ludi ſunt non rite facti; eaque errata expiantur, et mentes deorum immortalium ludorum inſtauratione placantur.* Plura de ſimpuvio vide ap. Meurſ. Lib. IV. Cap. XII. [*O.*]

aut ſi curſu in ſollennibus ludis, curriculisque divinis commiſſum omnes ſtatim] Ita rectiſſime locum interpunxit Salmaſius. Verba enim *aut ſi in curſu* etc. referenda ad praecedentia: *poſtulionibus locus eſt, et piaculi dicitur contracta eſſe commiſſio* etc.

Contra verbis *commiſſum omnes ſtatim* etc. novum inchoatur orationis membrum. Male itaque Heraldus legit et diſtinxit: *Aut ſi rurſus in ſolennibus ludis curriculisque divinis commiſſum omnes ſtatim* etc. *Curſu* pro *rurſus*, quod erat in MSto, eſt ex emendatione Gelenii feliciſſima. *Curricula divina* ſunt ludi curules in honorem deorum habiti. [*O.*]

ſi ludius conſtitit] Res nota vel e proverbio: *Res ſalva eſt, dum ſaltat ſenex. Ludius autem* ὀρχηστής. Plautus in Aulularia:

— — — — — *Tu iſtum gallum, ſi ſapis,*
Glabriorem reddes mihi, quam volſus ludius eſt.

De his ludiis loquitur Plautus; quia vulſi illi et vultu glabri ac depilati. Julianus in Miſopogone: μίμους, ὀρχηστὰς, ἥκιστα αἰσχυνομένας γυναῖκας, παιδάρια περὶ κάλλους ἁμιλλώμενα ταῖς γυναιξὶν, ἄνδρας ἀποψιλουμένους οὔτι τὰς γνάθους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἅπαν τὸ σῶμα, λειότεροι τῶν γυναικῶν ὅπως φαίνοιντο τοῖς ἐντυγχάνουσιν. De iisdem Tertullianus de Spectaculis Cap. XXIII. *Placebit et ille, qui vultus ſuos novacula mutat, infidelis erga faciem ſuam, quam non contentus Saturno et Iſidi et Libero proximam facere, inſuper contumeliis alaparum ſic objicit, quaſi de praecepto Domini ludat.* [*Herald.*] Servius in VII. Aeneid.: *Cum ludi Circenſes Apollini celebrarentur, ut Hannibal nuntiatus eſt circa portam Collinam urbi ingruere, omnes raptis armis concurrerunt. Reverſi poſtea, cum piaculum formidarent, invenerunt in Circo ſaltantem ſenem quendam: qui cum interrogatus dixiſſet, ſe non interrupiſſe ſaltationem, dictum eſt hoc proverbium: Salva res eſt, ſaltat ſenex.* Conf. Feſtus v. *Salva res.* [*Elmenh.*] Vid. Salmaſ. ad Trebell. Claud. 5. Tom. II. pag. 632. ad Vopiſc. Carin. pag. 843. Burmann. ad Ovid. de Arte Am. I, 112. et Erneſti in Clav. Cic. v. *Ludius.* [*O.*]

aut ſi patrimus ille qui vocatur puer omiſit per ignorantiam lorum] Hujus loci interpres eſt Aſconius in I. Verr. Cap. 59.: *Thenſas alii a divinitate dici putant, quod ante ipſas lora tenduntur, quae gaudent manu tenere et tangere, qui eas deducunt.* Quod viri docti putant Aſconium a Virgilio accepiſſe, qui II. Aen. 238. de equo Trojano, cum in urbem duceretur, canit:

— — — — *circum pueri innuptaeque puellae*
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.

Thenſam igitur lorumque, quo equus thenſam trahebat, patrimi et matrimi pueri, qui ſingulas thenſas deducebant, quod hic eſt comitabantur, manu videntur tenuiſſe, ſique forte quis eorum remiſiſſet id lorum, piaculum committebatur. [*Graev. ad Cic. de Haruſp. Reſp. Cap. XI.*] Fulv. Urſinus ex laudato Ciceronis

loco refingit: *aut si patrimus ille et matrimus, qui vocatur* etc. Sed fortasse nihil mutandum: negligentius enim Arnobius Ciceronem suum videtur exscripsisse omittens etiam sequentia verba: *aut thensam aut.* De *thensis*, sacris vehiculis ex ebore et argento, quibus deorum vehebantur simulacra, nota res. Vide tamen Lips. de Vestalibus Cap. XI. Voss. de Idolol. Lib. II. Cap. X. et Saubert. de Sacrif. Cap. XIX. pag. 402 sq. [*O.*]

aut terram tenere non potuit] *Terram tenere* quid sibi velit, ignorare se fatetur Heraldus expungenda censens haec verba tanquam glossema e Cicerone et Arnobio. Salmasius et Fabrettus citati a Fr. A. Wolfio V. Cl. ad Cic. l. l. pag. 359. conjiciunt: *si acerram tenere non potuit.* Lipsius autem Antiq. Lectt. Lib. IV. Cap. III.: *aut siserram tenere non potuit.* Glossae: *Siserra,* πρόβατον μεῖζον ἐνιαυτοῦ. Sed *terram tenere* esse terram manibus tangere docent Varro de Re Rust. Lib. I. Cap. II. et Macrobius Saturn. III. Cap. IX. a Turnebo citati in Adversar. Lib. XVI. Cap. X. quam explicationem probant Graevius et Wolfius V. Cl. verba *aut thensam* cum Ernestio et Garatonio pro spuriis e Cicerone ejicientes. Meursius contra auget legens: *aut thensam, aut terram tenere non potuit.* Dissentit Jo. Saubertus de Sacrif. Cap. XIX. pag. 598 seq. ed. Crenii, putans alludi his verbis ad peculiarem ritum victimariorum, puerorumve patrimorum et matrimorum, qui victimas deducebant, quo nunquam alterum pedem sublatum nisi ad ingrediendum haberent, hocque esse *terram tenere.* Utram explicationem sequamur, hic erit sensus loci: si puer ille ἀμφιθαλὴς lapsus fuerit manibus vel pedibus terram tangens. Nam generaliter omnes lapsus mali fuisse ominis constat. Hinc et novae nuptae tralata vetabantur contingere limina planta, sed superattollebantur, ne scil. in principio offenderent, et hoc signo nuptiarum auspicia vitiarent. [*O.*]

Cap. XXXII. — ad voluptatem] Editio princeps Sabaei: *ad voluntatem.* [*O*]

minus brutos] Fulv. Ursinus mavult: *minime brutos.* [*O.*]

licentiosi juris] Glossae: *licentiosus,* παῤῥησιαστής. Bonum et probatae latinitatis vocabulum, quo utitur etiam Quintilianus Inst. Lib. I. Cap. VI. [*Elmenh.* et *O.*]

tantae iistis obviam temeritati] Ita refinxerunt Canterus et editor Lugd. Bat. e Cod. MSto et editione principe. Gelenius edidit *itis.* [*O.*]

Cap. XXXIII. — chalcidicis] Vide supra ad Lib. III. Cap. X. [*O.*]

aures patientissimas] Stewechius mavult: *patentissimas.* Sed nil mutandum. *Aurium patientia* legitur etiam apud Lactant.

Lib. I. Cap. I. et hoc convenientius videtur verbis proxime sequentibus: *nec judicatis indignum* etc. [*O.*]

quibus corpora terrena fulciantur] Quid tam contra communem sensum, quam hoc? Corpora voluptatibus dissolvuntur et franguntur; tantum abest, ut corroborentur. Emendo: *quibus corpora terrena mulceantur, et quas aures expetant*, pro *expetunt*. [*Meurs.*] At vero Arnobius voluptates intelligit h. l. non venereas, sed illas, de quibus antea locutus est, convivia, compotationes, quae recte dicuntur fulcire corpora humana. [*O.*]

incentivo extollitis laudis] Hanc lectionem e Cod. MS. revocarunt Heraldus et Salmasius. Antea legebatur: *incentiva* — — — *laude*. *Incentivum* i. q. incitatio, stimulus, sequioris latinitatis vocabulum. Sic Anonym. Panegyr. in Constantin. VIII. Cap. I. pag. 480. ed. Jaeger.: *Etenim si in rebus bellicis ipsisque praeliis non solum tubae ac litui, sed etiam Spartanae tibiae incentivum aliquod feruntur habuisse.* et Ammianus Marcellin. Lib. XIV. init. de Gallo: *Cujus acerbitati uxor grave accesserat incentivum, germanitate Augusti turgida supra modum.* quod Zosimus de eodem loquens ita exprimit: *ἔχοντος καὶ τὴν ὁμόζυγον πρὸς τοῦτο αὐτὸν ἐρεθίζουσαν.* [*O.*]

Illi vulnera etc.] Ita Meursius et Salmasius rectissime pro *Illa vulnera*. [*O.*]

quod penitus oportebat ex humani generis coalitu tolli] Gesnerus in Thesauro v. *coalitus* explicat: *quod penitus oportebat tolli, ne coalescat, i. e. increbrescat, confirmetur inter homines.* Sed potius interpretandum videtur: *quod penitus oportebat tolli ex humani generis societate, consortio.* quo sensu verbum *coalescere* usurpat Livius Lib. I. Cap. VIII.: *vocataque ad concilium multitudine, quae coalescere in populi unius corpus nulla re praeterquam legibus posset.* et Cap. XI.: *ita rem coalescere concordia posse.* Lambinus autem ad Lucret. II. 1129. pag. 282. et VI. 1066. pag. 852. *coalescere* et *coalitus* parum esse Latina probare studet, et pro iis omnibus locis reponendum *coolescere*, *coolitus*. Substantivi *coalitus, us*, unum nostrum exemplum citatur in Lexicis. Hinc Elmenhorstius et alii reponebant *coetu*. [*O.*]

percensetis, edificitis] *Edificitis* primus e Cod. MSto restituit Stewechius. Sic paulio post Cap. XXXVI.: *maledictionis elogia et quotidie referatis et edificatis quotidie.* [*O.*]

Cap. XXXIV. — cujus vos nomen effari] Ita Meursius pro *cujus vos numen effari*. [*O.*]

amasio captus ab uxore describitur confiteri culpas suas] Ita MS. Gelenius ed. *amasius*. Sed forma *amasio*, *onis*,

insolentiore utuntur etiam Apulejus Met. III. pag. 216. et VII. pag. 488. ed. Oudendorpii, ubi vide notas, nec non Prudentius Carm. X. περὶ στεφάνων vs. 132.:

Nubunt puellae, saepe luduntur dolis
Amasionum, comprimuntur fraudibus.

Ceterum, ut monet Canterus, respicit hic Arnobius ad locum illum Homericum Il. XIV. vs. 312 — 328. [*O.*] Ita *pusus*, *pusio*, *pumilus*, *pumilio*, et alia. [*Meurs. in Append.*]

obduratus inverecundia publicare] Obduratum inverecundia appellat eum, qui ad impudentiam totus obduruit, et qui os, frontem, id est ea omnia, quibus prodere se pudor consuevit, ita duravit, ut in iis nullum restet verecundiae signum. Hinc χάλκεον, σιδήρεον, λίθινον μέτωπον de impudentibus dicit Artemidorus Lib. I. Oneirocrit. Cap. XXIV. et σιδηροῦς homo, qui nulla pudoris vi moveri novit, v. c. in versu illo Sophocleo ap. Aristot. II. Rhet. Cap. XXIII.:

Σαφῶ σιδηρῷ καὶ φοροῦσα τοὔνομα. [*Herald.*]

capita esse memoratis sanctissima] E Graecorum loquendi more, quem Latini pari venustate frequentarunt. Seneca in Oedipode:

Sacrate diveis, proximum Phoebo caput. [*Idem.*]

ut gravioris ponderis sint apud vos verba, quam coelitum violata sublimitas] Alii, v. c. Meursius, malunt: *quibus coelitum violata sublimitas.* [*O.*]

passim — — effari] *passim*, id est sine delectu, discrimine. Vide supra ad Lib. II. Cap. I. [*O.*]

effari. Nec a vobis saltem istum meruerunt honorem etc.] Sic e Codice MSto locum restituit Stewechius, sequente ed. Lugd. Bat. Antea edebatur: *effari, ac a vobis saltem istum mererent honorem.* At vero verba haec pendent non a proxime antecedentibus, sed, ut bene monet Stewechius, referenda ad ea quae paullo superius dixerat: *Ita ergo non decuit* etc. In sequentibus *expellitis* pro *expelletis* restituit Meurs. Idem conj. *expelleretis*, pessime. *expellitis* i. q. expellere soletis. [*O.*]

Majestatis sunt apud vos rei, qui de vestris sequius obmurmuraverint aliquid regibus] Hanc quoque lectionem verissimam debemus Stewechio, qui eam e Cod. MS. in textum revocavit. Antea legebatur: *secus obmurmuraverint.* Sed multum praestat *sequius*, id est deterius. Sic Apulejus Lib. VIII. Met.: *placuit Thrasillo schema feralium nuptiarum, nec sequius aliquid suspicatus.* Varro apud Nonium v. *Ruminare*: *Non modo absens quidquam de te sequius cogitabit, sed etiam ruminabitur humanitatem.* quae loca citavit Stewechius. Ceterum de majesta-

tis crimine Paulus Lib. V. Sententiar. tit. 29. ſic inquit: *Lege Julia majeſtatis tenetur is, cujus ope, conſilio adverſus Imperatorem vel Rempublicam arma ſunt mota, exercitusque ejus in inſidias deductus eſt; quive injuſſu Imperatoris bellum geſſerit delectumve habuerit, exercitum comparaverit, ſollicitaverit, deſeruerit Imperatorem. His antea in perpetuum aqua et igni interdicebatur, nunc vero humiliores beſtiis objiciuntur, vel vivi exuruntur, honeſtiores capite puniuntur. Quod crimen non ſolum facto, ſed et verbis impiis et maledictis maxime exacerbatur.* Vide Fr. Lindenbrogium ad Leg. unicam Cod.: *Si quis Imp. maledixerit.* [*O.* et *Elmenh.*]

Senatorem aut convicio proſequi] Senatores adeo inviolatos conſervari voluerunt Imperatores Arcadius et Honorius, ut eosdem corporis ſui partem eſſe proteſtati ſint, et quisquis illos vel interfecerit, vel dicto vel facto laeſerit, eum, utpote majeſtatis reum, gladio feriendum condemnaverint, bonis ejus omnibus fiſco addictis. Vid. Leg. V. Cod. ad L. Jul. majeſt. [*Stewech.* et *Elmenh.*]

Carmen malum conſcribere etc.] Lex XII Tabularum ita concepta eſt: SI. QUIS. CARMEN. OCCENTASSIT. ACTITASSIT. CONDIDISSIT. QUOD. ALTERI. FLAGITIUM. FAXIT. CAPITAL. ESTO. Qua de lege Cicero Lib. IV. de Republ. ap. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. II. Cap. IX.: *Noſtrae XII Tabulae, cum perpaucas res capite ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putaverunt: ſi quis actitaviſſet, ſive carmen condidiſſet, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.* et Cap. XII.: *Romani, ſicut in illa de Republica diſputatione gloriatur Scipio, probris et injuriis poetarum ſubjectam vitam habere noluerunt, capite etiam puniri ſancientes, tale carmen condere ſi quis auderet.* Similis lex X. Cod. Theodoſ. de famoſis libellis: *Univerſi, qui famoſis libellis inimicis ſuis velut venenatum quoddam telum injecerint: hi etiam, qui famoſam ſeriem ſcriptionis impudenti agnita lectione non illico diſcerpſerint, vel flammis exuſſerint, vel lectorem cognitum prodiderint, ultorem ſuis cervicibus gladium reformident.* [*Elmenh.*] *Carmen malum* itaque famoſum, criminoſum, maledicum, quale ne quis ſcriberet, cautum erat poena capitis et fuſtis, teſte Horatio II. Epiſt. I. 152 ſqq.:

— — — — — — *quin etiam lex*
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam
Deſcribi: vertere modum formidine fuſtis
Ad benedicendum delectandumque redacti.

ubi vid. vet. Schol. Conf. Savaron. ad Sidon. Lib. I. Epiſt. XI. pag. 78. Forner. ad Caſſiodor. Variar. Lib. XI. Ep. XI. pag.

707. ed. Genev. Lipf. ad Tacit. Hift. IV, 45. Funcc. ad Leg. XII Tab. Vinc. Gravina de Orig. Jur. pag. 167 feqq. [*O.*]

in quos jus eft a vobis datum] Ita corrig. Fulv. Urfinus et Gelenius. Editio princeps habet: *in quosvis eft a vobis datum.* [*O.*]

confiuxerit] Ita Meurfius. Antea *confixerit.* [*O.*]

formas] Idem Meurfius in Critico Lib. VII. Cap. IX. legendum fufpicatur *forias*, id eft *quisquilias, ftercora.* Nonius: *Foriae — ftercora liquidiora.* unde *foricae*, latrinae. *Forire*, ventrem deonerare. *Forioli*, homines quibus alvus fluxa eft et nimis mollis. Sed non opus habemus turpi hoc vocabulo. [*O.*]

Cap. XXXV. — Nonne ad ufum quaeftus fui abutuntur Diis veftris, et lenocinia voluptatum ex injuriis attrahit contumeliisque divinis] Ita MS. Gelenius ed. *abutitur*, referens, ut et fequens *attrahit*, ad praecedentia verba: *exoleti generis multitudo.* Heraldus *attrahit* putat abfolute dictum pro *attrahunt. attrahit*, fcil. aliquis, ut fupra *inquit, interrogabit.* Mihi Codicis lectio videtur veriffima, et *attrahit* omnino referendum ad *exoleti generis multitudo*, quod autem non intelligo de hiftrionibus et actoribus fcenicis, quamvis eos hoc nomine appellet Capite fequente, fed potius de multitudine fpectatorum molli et effoeminata omniaque voluptatum lenocinia cupidiffime arripiente. Tales enim homines exoletos dici oftendimus fupra ad Lib. II. Cap. XLIII. Senfus itaque noftri loci hic erit: *Nonne* (pantomini illi, hiftriones, mimi) *ad ufum quaeftus fui abutuntur Diis veftris, et* (exoleti generis multitudo) *lenocinia voluptatum ex injuriis attrahit contumeliisque divinis?* Hoc quidem paullo durius effe non infitias iverim, attamen Arnobio, fcriptori non fatis limato, talia condonanda. [*O.*]

Quindecimviri laureati] *Quindecimviri* Sibyllinorum librorum cuftodes: qui etfi tandem fexaginta fuerint, remanfit tamen in his quindecim vocabulum, ut obfervat Servius. *Laureati* autem, quia, cum ludos varie coronati fpectarent, fane Quindecimviros, qui Sibyllinas fortes tractabant, lauro coronari erat aequiffimum. [*Herald.*]

regnatoris et populi] Virgilius Aen. VI. 852.:

Tu regere imperio populos, Romane, memento. [*O.*]

faltatur Venus — — — — faltatur et magna mater] Saltare, ἐπιδεικτικῶς ὑπορχήσασθαι, dicitur de mimis, pantomimis, qui gefticulatione motuque manuum et pedum per multiplices figuras et fchemata fub canticis hiftoriam aut fabulam imitabantur. Sic Horat. I. Sat. V. dicit *faltare Cyclopa*, et Juvenal. Sat. VI. 63.:

Cheironomon Ledam molli ſaltante Bathyllo,
Tuccia veſicae non imperat.

ubi vid. Ruperti. De tali ſaltatore vetus Epigramma in Anthol. Lat. P. Burmanni II. Lib. III. 178. Vol. I. pag. 622.:

Tot linguae, quot membra viro: mirabilis ars eſt,
Quae facit articulos ore ſilente loqui.

Vide, qui has de re multus eſt, Rigalt. ad Artemidor. Oneiro-crit. Lib. I. Cap. 76. Vol. II. pag. 57 ſeq. ed. Reiff. [*O.*]

ſacris compta cum infulis] Gloſſae: *Infulae, στέμματα.* Virgilius Aen. X. 538.:

Infula cui ſacra redimibat tempora vitta.

ubi Servius: *Infula, faſcia in modum diadematis, a qua vittae ab utraque parte dependent.* Conf. Feſtus v. *Infula.* [*Elmenh.*]

in bubulci unius amplexu — — — geſtire] *in amplexum* mavult Oudendorp. ad Sueton. Auguſt. Cap. LXX. in Addend. pag. 1022. Vide ſupra ad Cap. XIV. verba: *qui in Proſerpinam genitalibus dicitur adhinnivíſſe adrectis.* [*O.*]

Sophoclis in Trachiniis] Cicero Tuſc. II. Cap. VIII. *Sed videamus Herculem ipſum, qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipſam morte quaerebat. Quas hic voces apud Sophoclem in Trachiniis edit? Cui cum Deianira ſanguine Centauri tinctam tunicam induiſſet, inhaeſiſſetque ea viſceribus; ait ille:*

O multa dictu gravia, perpeſſu aſpera,
Quae corpore exanclata atque animo pertuli etc. [*Elmenh.*]

Cod. MS.: *Sophocles in Trachiniis.* vitioſe; unde Gelenius reſinxit: *a Sophocle in Trachiniis.* Salmaſius: *Sophoclis in Trachiniis.* N. Heinſius Epiſt. 257. ad Graev. in Sylloge Burmann. Tom. IV. pag. 329.: *Sophocleis in Trachiniis*, quod praefero. Reſpicit autem Arnobius ad Trachin. vs. 1063 ſeqq. [*O.*]

circumretitus indagine] Sic reſtituit Jan. Guilielm. Quaeſtion. Plaut. in Curcul. Cap. V. in Lampade Gruteri Vol. III. Part. II. pag. 566. quam correctionem confirmat etiam Codex MStus, teſte Stewechio et N. Heinſio in Epiſtola ad Graevium modo citata. Et omnino *circumretitus* optime reſpondet *indagini*, cujus propria ſedes in venatu et ad retia. Sic Virgilius Aen. IV, 121.:

— — — — ſaltusque indagine cingunt.

Et eodem modo Arnobius infra Lib. V. Cap. XLI.: *Quod in adulterio dicimus Martem et Venerem Vulcani eſſe circumretitos arte.* Antea legebatur *circumpetitus.* [*O.*]

maceratione] Meurſ. mavult *viſcerum laceratione.* At bene habet *maceratione*: innuit ſcil. Arnobius viſcera (i. e. carnem, quidquid ſub cute latet) veneno exeſa et liqueſcentia. [*O.*]

Quin et ille in fabulis maximus ille regnator poli] Prudentius in Martyrio Romani:

> *Cygnus ſtuprator peccat inter pulpita:*
> *Saltat tonantem tauricornem ludius.*
> *Spectator horum Pontifex ſummus ſedes,*
> *Ridesque et ipſe; nec negando diluis,*
> *Cum fama tanti polluatur numinis.* [*Herald.*]

ſine ulla nominis — — formidine] Meurſius leg. *numinis*, bene. [*O.*]

fallere caſtitatem] Fulv. Urſinus legend. conj. *tollere caſtitatem.* Male. Fallere caſtitatem ſcil. eſt tollere, ſubvertere caſtitatem dolis, fallaciis. [*O.*]

familias matrum] Obſervanda inſolentior haec transpoſitio pro *matrumfamilias.* Materfamilias autem dicitur Latinis uxor legitima, oppoſita pellici. [*O.*]

ora immutare pellacia] Sic e Cod. MSto, qui habet *ellacia*, legendum docuit Stewechius. Cf. Nic. Heinſ. Epiſt. ad Graev. 257. Antea legebatur *ora immutare fallacia.* Sed vide quae ſupra obſervavimus ad Cap. XXVIII. [*O.*]

et in ſpecies conjugum ſubditivi corporis ſimulatione ſuccedere] Alludit ad Plauti Amphitryonem. Pro *ſubditivi* alii legunt *ſubdititii.* Sed eodem modo Plautus Amphitr. Act. I. Scen. II. vs. 25.:

> *Amphitryo ſubditivus eccum exit foras.* [*O.*]

Cap. XXXVI. — jocularibus feriuntur cavillationibus numina] Tertullianus Apologet. Cap. XV. init.: *Caetera laſciviae ingenia etiam voluptatibus veſtris per Deorum dedecus operantur. Diſpicite Lentulorum et Hoſtiliorum venuſtates, utrum mimos an Deos veſtros in jocis et ſtrophis rideatis: moechum Anubim, et maſculum Lunam, et Dianam flagellatam, et Jovis mortui teſtamentum recitatum, et tres Hercules famelicos irriſos.* [*Herald.*] *Cavillatio* et *cavillare* verba propria de mimis. Solinus Cap. II. de Sicilia: *Hic primum inventa comoedia eſt, hic et cavillatio mimica in ſcena ſtetit.* Cavillatio autem dicta eſt a calvendo, quod fruſtrari ſignificat et fallere, ut ſcribit Priſcianus Lib. VIII. Ipſum vero calvendi verbum Nonius Marcellus ait tractum eſſe a calvis mimicis, quod ſint omnibus fruſtratui. Vid. Henr. Valeſ. ad Ammian. Marcellin. Lib. XXX. pag. 406. [*O.*]

conclamant et aſſurgunt theatra] Nam quando mimi et ceteri hiſtriones placebant, acclamationibus, plauſu, exſultatione voluptatem, quam inde percipiebant, teſtabantur ſpectatores. Hanc ἐπισημασίαν obſervat Cicero ad Atticum Lib. XIV Epiſt. III.: *Tu, ſi quid πραγματικὸν habes. Sin minus, populi* ἐπισημασίαν

et mimorum dicta perſcribito. Aſſurgebant igitur et exultabant, quod proprium verbum in hac re Graeci per ἀναπηδᾶν exprimunt, v. c. Arrianus in Diſſert. Epicteti Lib. III. Cap. IV. et Euſebius Hiſt. Eccleſiaſt. Lib. VII. Cap. XXX. loquens de Pauli Samoſateni faſtu et inſolentia, qua captaverat, imo redemerat plauſum in Eccleſia, tanquam in theatro. [*Herald.*]

exoletis atque irriſoribus numinum dona inſtituuntur et munera] Praeter praemia, quae ante ludos pacta erant, etiam dona quaedam accipiebant hiſtriones ac munera, eaque aliquando pretioſa: quam luxuriam Cato Uticenſis exemplo ſuo corrigere conatus eſt, quum Favonii ludos Romae curaret. Vid. Plutarch. in Vita ejus (Cap. XLVI.). [*Idem.*]

ab officiis otium publicis, immunitas et vacatio cum coronis] Theodoretus de Providentia Serm. IX. pag. 205.: Καὶ τραγῳδίας μὲν καὶ κωμῳδίας ὑποκριταὶ ἔχουσιν, εἰς ὃ βλέποντες τὴν τέχνην μετίασι, καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἐλπίδι τῶν πόνων ἀνέχονται· Philo de Legatione ad Cajum: Ὅταν παρατυγχάνῃς σκηνικοῖς ἀγῶσιν, ἢ γυμνικοῖς, ἢ τοῖς κατὰ τὰς ἱπποδρομίας, λάμβανε τὸν τοιοῦτον λογισμόν· εἰ τὰ μηδὲν ὠφελοῦντα τὸν ἀνθρώπινον βίον, τέρψιν δὲ μόνην καὶ ἡδονὴν παρέχοντα θεαταῖς, ἐκπονοῦσιν οὕτω τινὲς, ὡς ἐπαινεῖσθαί τε καὶ θαυμάζεσθαι, καὶ γέρα καὶ τιμὰς καὶ στεφάνους μετὰ κηρυγμάτων λαμβάνειν, τί χρὴ πράττειν τὸν τῆς ἀνωτάτω καὶ μεγίστης τέχνης ἐπιστήμονα; Jul. Firmic. Lib. VIII. Matheſ. Cap. XX.: *Tertia pars Tauri ſi in horoſcopo fuerit inventa, celebres faciet ſcenicos, qui in ſacris certaminibus conſtituti pulcherrima conſequantur inſignia coronarum.* Fuerunt coronae iſtae e bracteolis aureis et argenteis, cui luxuriae principium dedit Craſſus, ut docet Plinius Hiſt. Nat. Lib. XXI. Sed eam temperare conatus eſt Cato Uticenſis in ludis Favonii; et poſtea Alexander Severus, ut in ejus vita ſcribit Lampridius. [*Elmenh.* et *Herald.*]

maledictionis elogia] Papias: *Elogium — titulus*] *cujuslibet rei.* Arnobius infra Lib. V. Cap. XXVI.: *Eleuſiniorum veſtrorum notas et origines producunt turpes, antiquarum elogia literarum.* Calpurnius Flaccus Declam. 17.: *Inferam te majorum ſepulcris, et elogio, quod optaſti, nomen inſcribam.* Tertullianus Apologet. Cap. II.: *ut de veſtris elogiis loquar.* et Cap. XV.: *et ſuſtinetis Jovis elogia cantari* etc. [*Elmenh.*] Conf. Havercamp. ad Tertullian. l. l. pag. 22 et 150. et Valeſ. ad Ammian. Lib. XIV. pag. 15. [*O.*]

et quando animum deſidem otioſis vultis hallucinationibus occupari] Ita Salmaſius. Gelenius et alii: *et ſi quando* etc. [*O.*] *Hallucinatio* proprium verbum. Ita animi quaſi diſſolutionem quandam et oſcitantiam ſignificant. A. Gellius Lib. IV. (Cap. XX.): *Tanquam illud indicium vagi animi foret et hallucinan-*

tis. et alibi: *At ille oscitans et hallucinanti similis.* [*Herald.*] J. Fr. Gronov. ad l. l. Gellii pag. 375. ed. Lipf. docet, scribendum esse *allucinantis*, derivans a Graeco ἀλύκη, quod languorem cum oscitantia denotat. [*O.*]

dies vobis poscatis dari] Fallitur Elmenhorstius *dies* h. l. de dierum voluminibus accipiens, qua de significatione observabimus infra. Nam verba sequentia, *et sine ullis intermissionibus exhiberi*, aperte ostendunt, *dies poscere* nihil aliud esse, quam dies integros, continuos poscere ad spectandos ludos illos scenicos. [*O.*]

hos exurere debuistis olim libros, demoliri, dissolvere theatra haec potius] Sic emendarunt locum Heraldus et editor Lugd. Bat. Antea legebatur *hos exurere debuistis olim libros, istos demoliri* etc. vitiose, nam *demoliri* de libris dici non potest, sed referendum ad sequens *theatra*. Et malim equidem pronomen *istos* tanquam glossema expungere, quam cum eodem Heraldo in Curis secundis legere: *libros, tum demoliri* etc. [*O.*]

Nam nostra quidem scripta cur ignibus meruerunt dari] De hac persecutione ita Eusebius Lib. VII. Histor. Eccles. Cap. II.: Τῶν μὲν προσευκτηρίων τοὺς οἴκους ἐξ ὕψους εἰς ἔδαφος αὐτοῖς θεμελίοις καταῤῥιπτομένους, τὰς δ' ἐνθέους καὶ ἱερὰς γραφὰς κατὰ μέσας ἀγορὰς πυρὶ παραδιδομένας αὐτοῖς ἐπείδομεν ὀφθαλμοῖς etc. [*Herald.*] *Meruerunt* habet Cod. MStus. Editio princeps, ex qua ceterae fluxerunt, *meruerint*. [*O.*]

cur immaniter conventicula dirui] Ita appellabant loca, ubi congregabantur Christiani oraturi, et verbi divini interpretationem accepturi, ac sacras synaxes habituri. Ammianus Marcellinus Lib. XXVII.: *Constatque, in basilica Sicinini, ubi ritus Christiani est conventiculum, uno die centum triginta septem reperta cadavera peremtorum.* Lactantius Lib. V. Cap. XI.: *Aliqui ad occidendum praecipites exstiterunt; sicut unus in Phrygia, qui universum populum cum ipso pariter conventiculo concremavit.* [*Herald.*]

in quibus summus oratur Deus] Paullo fusius Cyrillus Hierosolymit. Catech. 5. Mystagog. παρακαλοῦμεν τὸν θεὸν ὑπὲρ κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου εὐσταθείας, ὑπὲρ βασιλέων, ὑπὲρ στρατιωτῶν καὶ συμμάχων, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀσθενείαις, ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων, καὶ ἁπαξαπλῶς ὑπὲρ πάντων βοηθείας δεομένων. [*Nourr. pag.* 376.] Ὁ ἐπὶ πᾶσι θεὸς, Deus supremus, Deus angelorum. Hoc enim modo veteris Ecclesiae scriptores significant Deum angelorum, quos scriptura aliquando appellat *deos*, אֱלֹהִים ob eorum potestatum etc. [*Herald.*] Vide ad Lib. I. Cap. XXV. [*O.*]

pax cunctis et venia postulatur magistratibus, exercitibus, regibus etc.] Tertullianus Apologetico Cap. XXX.: *Illuc*

ſurſum ſuſpicientes Chriſtiani manibus expanſis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubeſcimus, denique ſine monitore, quia de pectore oramus. Precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, ſenatum fidelem, populum probum, orbem quietum, et quaecunque hominis et Caeſaris vota ſunt. Idem teſtatur Dionyſius Alexandrinus: ἡμεῖς τοίνυν τὸν ἕνα θεὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων, τὸν καὶ τὴν βασιλείαν ἐγχειρίσαντα τοῖς θεοφιλεστάτοις Οὐλεριανῷ καὶ Γαλιήνῳ σεβαστοῖς, τοῦτον καὶ σέβομεν καὶ προσκυνοῦμεν· καὶ τούτῳ διηνεκῶς ὑπὲρ τῆς βασιλείας αὐτῶν, ὅπως ἀσάλευτος διαμείνῃ, προσευχόμεθα. Sic igitur pro principibus ſuis etiam perſecutoribus et Eccleſiae hoſtibus deprecabantur: Chriſto quippe jubente orare etiam pro perſequentibus (Matth. V. 44.), et Apoſtolo praecipiente preces pro quibusvis hominibus fundere, ſed praecipue ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων (I. Tim. II. 2.), quibus etiam vult πᾶσαν ψυχὴν ὑποτάσσεσθαι (Rom. XIII, 1.). [*Herald.*]

adhuc vitam degentibus, et reſolutis corporum vinctione] Certe pro defunctis deprecationes allegabant Deo, non Arnobii ſolum aetate, ſed et anteriori ſeculo. Conſtat ex Tertulliani locis quibusdam decantatiſſimis, v. c. de Monogamia Cap. X.: *Enimvero et pro anima ejus orat, et refrigerium interim adpoſtulat ei, et in prima reſurrectione conſortium, et offert annuis diebus dormitionis ejus.* Zeno Veronenſis ſermone de Reſurrectione: *Hinc uxor amiſſi mariti deſolationem ſe ferre non poſſe teſtatur, frigidumque latus male dilutato queritur lecto: invidioſis vocibus Deo concinnat invidiam, ſolemnia ipſa divina, quibus ſacerdotibus Dei quieſcentes commendare conſuerunt, profanis aliquotiens ululatibus rumpit: tetraque illuvie ſuum totum deformans cultum, cadaver amplectitur conclamatum; frigentia tepefacit crebris oſculis labra.* Totum hunc ritum deſcribit in Eccleſiaſtica Hierarchia Dionyſius (Areopagita) Cap. ultimo, qui haec ait obſervata: fratrem defunctum a propinquis ad Epiſcopum deportatum, quaſi ad coronam accipiendam: hymnos deinde euchariſticos ab iisdem Deo τῷ τῆς νίκης αἰτίῳ, cujus gratia et ope frater victor abierat, decantatos: gratiarum actionem poſtea a ſacerdote ob idem beneficium Deo redditam: capita quaedam ſcripturarum de reſurrectione recitata, et hymnos ad idem argumentum accommodatos decantatos: dimiſſos poſtea Catechumenos: ſanctos deinde quieſcentes nominatos, et quaſi victores clara voce praedicatos: precationem denuo pro defuncto a ſacerdote conceptam: ſummam precationis fuiſſe, ut Deus defuncto veniam peccatorum tribueret, eumque in locum viventium reciperet. Eum

poſtea oſculo ſalutatum, unctum, denique conditum. Poſtea, quum Chriſtianorum res potentiores factae eſſent, pompa exequiarum adjecta: hymni et pſalmi in exequiis decantati etiam per choros: cerei etiam praelati, Gentilium ritibus in melius, ut exiſtimabant, converſis. Hanc rem abunde explicabunt Hieronymi verba. Sic igitur ille ad Euſtochium Epitaphio Paullae matris: *Exin non ululatus, non planctus, ut inter ſeculi homines fieri ſolet, ſed pſalmorum linguis diverſis examina concrepabant. Translataque Epiſcoporum manibus, et cervicem feretro ſubjicientibus, cum alii pontifices lampadas cereosque praeferrent, alii choros pſallentium ducerent; in media Eccleſia ſpeluncae Servatoris eſt poſita.* Heic vides pſalmos ab iis, qui funus proſequebantur, decantatos: ſed clericorum choros inſuper pſalmorum cantamina modulatos. [*Herald.*]

in quibus auditur nihil, niſi quod humanos faciat etc.] In eandem ſententiam Plinius junior Lib. X. Epiſt. 97. de Chriſtianis: *Adfirmabant ſe ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere, ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum abnegarent.* Conf. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. II. Cap. XXVIII. [*O.*]

familiaris communicatores rei] Sic reſtituit Jan. Guilielmus in Quaeſt. Plautin. in Curcul. Cap. V. in Lampade Gruteri Vol. III. Part. II. pag. 366. Antea legebatur *familiares communicatores rei*, quod vitium inde enatum eſt, quia ſcriptum fuit in Codice *familiareis* gignendi caſu ἀρχαϊσμῷ. Ita Lucilius *fur, fureis, furei* pro *furis, i.* Heraldus legendum putat: *familiares et communicatores rei*, deleto ſequente *et.* Sed praefero equidem correctionem Guilielmi. [*O.*]

et cum omnibus, quos ſolidet germanitas, neceſſitudine copulatos] Sic edidi e correctione Stewechii, quae partim e MSto ducta eſt, ubi diſtincte legitur *copulatos.* Antea edebatur: *et cum omnibus, quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatio.* Sed ita efficitur oratio abrupta et hiulca; neque enim *et* habet, ad quod referatur. Salmaſius edidit: *et cum omnibus conſolidae germanitatis neceſſitudine copulatos,* id eſt cum omnibus fratrum et ſororum appellatione et affectu devinctos. Sed adjectivum *conſolidus* fruſtra quaeſivi in Lexicis. [*O.*]

Cap. XXXVII. — et eſſe pro Diis pios] Peſſime Meurſius: *et eſſe pro Diis ipſos.* [*O.*]

et propter quaedam ſpatiola deſianata] Id eſt: *profanata ſpatiola.* Nam hic ea reſpicere videtur Arnobius, quae Cicero de Nat. Deor. Lib. II. §. 215. Valerius Maximus Lib. I. Cap. I. §. 3. et alii de Tiberio Graccho memoriae tradiderunt.

Quum ille, inquiunt, tabernaculum cepiſſet imprudens, et pomoerium inauſpicato transgreſſus eſſet; propterea vitio creatos conſules ab Auguribus pronunciatum. [*Nourr.*]

deſanata ſpatiola] i. q. *profanata.* Nam adludere videtur Arnobius ad ea, quae de Tiberio Graccho Cicero (de Nat. Deor. Lib. II. et de Divin. I.), Valerius Maximus (Lib. I. Cap. I. §. 3.) et alii memorant. Cum ille, inquiunt, tabernaculum vitio cepiſſet imprudens, et pomoerium inauſpicato transgreſſus eſſet, ideo vitio creatos Conſules ab Auguribus pronunciatum. [*Nourr. p.* 554.]

corrupiſſe] Sic emendavit feliciſſime Th. Canterus. Antea legebatur: *corruiſſe.* [*O.*]

iracundias non parvas ex opinionibus eos continere praedictis] Ita Cod. MStus habet teſtibus Cantero et Stewechio, quam lectionem in textum editionis Lugd. Bat. recepit Salmaſius. Gelenius et ceteri eum ſecuti ediderunt: *ex opinionibus eos concipere praedictis.* Quod fateor mihi magis placere. *Continere iram, iracundiam,* duplici quidem ſenſu dici poteſt. Eſt ſcil. vel iram alere in pectore, perſeverare in iracundia, vel cohibere, frenare iram, ne erumpat. Sed *concipere* contextui multo accommodatius. Pro *opinionibus* Canterus mavult *opinationibus.* [*O.*]

ab hujusmodi furiis] Sic optime e Cod. MSto reſtituit Heraldus. Antea edebatur: *ab hujusmodi nefariis.* [*O.*]

et ab ejus comptu et permixtione ſunt abſoluti etc.] Haec verba et ſequentia crucem fixerunt interpretibus, uncinis ea includentibus tanquam lacunam loco poſitam plane alieno, quod de ſequentibus verbis et poſtremis hujus libri: *Neque enim fieri per rerum naturam poteſt, ut, quod unum eſt, fiat duo, et in diverſas res eat unitas ingenita ſimplicitate diviſa,* eſt omnino veriſſimum: ideoque auſus ſum ea in ſedem multo aptiorem translocare Cap. hujus libri XIII. ubi vide notas. Sed priora hujus lemmatis verba: *et ab ejus comptu et permixtione ſunt abſoluti,* conjungenda videntur cum praecedentibus: *qui ira quid ſit ignorant. comptu,* quod in MSto eſt, corruptum eſſe nemo non videt. Sabaeus et Gelenius ediderunt *contenta,* quod verbum novum prorſus et inauditum pro continentia, κατοχὴ, ut noſter ſupra dixit Lib. II. C. XIX., probant Cujacius et Meurſius. Ita *remiſſa* ap. Cyprianum, *deducta* ap. Cic. de Legg. Lib. II., *condita* ap. Cenſorinum Cap. IV., *abſciſſa, reſona,* pro *remiſſio, deductio, conditio, abſciſſio, reſonatio.* Stewechius legendum cenſet *contentu,* eodem ſenſu. Fulv. Urſinus *contactu.* Mihi legendum videtur *conceptu,* e quo per compendium *cp̄tu*

ſcripto facillime enaſci potuit vitioſa lectio *comptu.* Ita *conceptus animi* pro conſiliis, quae animo agitantur, dixit Jul. Firmicus Matheſ. V. Cap. XII. et *concipere iras* ſaepiſſime occurrit ap. optimos ſcriptores, v. c. Cic. Tuſc. IV. Cap. IX.: *Diſcordia, ira acerbior, intimo animo et corde concepta.* Ovid. Met. I. 166.:

Ingentes animo et dignas Jove concipit iras.

Valerius Flaccus Argonaut. I. 747.:

— — — — — — — — *arma*

Rex parat, et ſaevos irarum concipit ignes.

Etiam *permixtionem* de vi cupiditatum animi tranquillitatem turbantium dicere potuiſſe Arnobium eo ſenſu, quo Cicero in Oratore Cap. IX. de Pericle dixit: *qui ſi tenui genere uteretur, nunquam ab Ariſtophane poeta fulgere, tonare, permiſcere Graeciam dictus eſſet,* nullus dubito. [*O.*]

ANNOTATIONES

IN

LIBRUM V.

Cap. I. — Esto: ab ludentibus poetis etc.] Sensus est: Quae proposita antea do vobis a ludentibus et lascivientibus poetis conficta: quo tandem pacto excusabitis illa, quae historiae graves et seriae produnt; quaeque in sanctissimis vestris, ut existimatis, mysteriis traduntur non minus ridicula. Recte itaque opponit historias graves et serias iis, quae per jocum et a ludentibus scribuntur animi causa, nullo proposito fine. Hoc enim est *ludere*, quo sensu Graeci etiam παίζειν dicunt eos, qui nihil agunt serio, sed μάτην: talesque elumbis ingenii homines ματαίους appellant. V. c. Herodotus Musa II. Cap. 173. de Amasi loquens: Ἐχρᾶτο δὲ καταστάσει πρηγμάτων τοιῇδε· τὸ μὲν ὄρθριον, μέχρι ὅτου πληθώρης ἀγορῆς, προθύμως ἔπρησσε τὰ προσφερόμενα πρήγματα· τὸ δὲ ἀπὸ τούτου ἔπινέ τε καὶ κατέσκωπτε τοὺς συμπότας, καὶ ἦν μάταιός τε καὶ παιγνιήμων. Eundem paullo post ait fuisse φιλοπότην καὶ φιλοσκώμμονα καὶ οὐδαμῶς κατεσπουδασμένον ἄνδρα. Sic σκώπτειν et σπουδάζειν saepissime opponuntur, quemadmodum παίζειν et σπουδάζειν. Eunapius praefatione: Εἰ γὰρ τὸ παίγνιον τῆς ἀρετῆς ἄξιον λόγου, ἀσεβοῖτο ἂν πάντως τὸ σπουδαζόμενον σιωπώμενον. Idem animi vitium *lasciviam* dicit Arnobius, quod vocabulum designat proprie dissolutam animi διάθεσιν, qua animi gratia, μάτην, nullo certo scopo proposito, aliquid agimus. Sic *ludere* et *lascivire* supra Lib. IV.: *Existimare non possumus, utrumne istud serio, atque ex rei compertae faciatis fide, an ex fictionibus ludentes cassis ingeniorum lasciviatis luxu.* [*Herald.*]

neque in uſu retineretis quaedam ſuo] Ita Gelenius et ceteri. Editio princeps et Codex MS.: *quodam ſuo*. Ed. Lugd. Bat.: *neque in uſu retineretis quotidiano*, quod magis placet. Attamen nihil mutare auſim. [*O.*]

moderaminis temperamentum] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. II. [*O.*]

In ſecundo Antiatis libro] De C. Valerio Antiate, Annalium ſcriptore antiquiſſimo, cujus meminere Livius, Plinius Major, A. Gellius, Macrobius, alii, vide G. J. Voſſ. de Hiſt. Lat. Lib. I. C. X. [*O.*]

procurandi fulminis ſcientiam] *Procurare fulmen* i. e. avertere, expiare, id faceſſere, ut Jupiter voluntati ſuae ſatisfactum videns avertat noxiam vim tempeſtatis iracundae. Vide C. Barth. Adverſar. Lib. LV. Cap. XIII. et quae ſupra annotavimus ad Lib. II. Cap. XLIX. [*O.*]

Egeriae monitu caſtos duodecim juvenes etc. etc.] In hac narratione conferendi cum noſtro Plutarchus in Vita Numae Cap. XV. et Ovidius Faſt. III. 259 — 350., qui locus eſt elegantiſſimus. [*O.*]

Martius Picus] *Martius* eſt alluſio ad transmutationem Pici in picum avem (quae erat Marti ſacra) a Circe, ob ſpretum ejus amorem. Conf. Ovid. Met. XIV. 319 ſeqq. Virgil. Aen. VII. 187. ibique Servius. Plin. Hiſt. Nat. Lib. X. Cap. XVIII. (XX.) ibique Harduin, Vol. I. pag. 552. et Plutarch. in Quaeſt. Rom. [*O.*]

ad id locorum] ſcil. in monte Aventino. Plutarchus in Vita Numae Cap. XV.: *Μυθολογοῦσι γὰρ εἰς τὸν Ἀβεντῖνον λόφον οὔπω μέρος ὄντα τῆς πόλεως, οὐδὲ συνοικούμενον, ἀλλ᾽ ἔχοντα πηγάς τε δαψιλεῖς ἐν αὐτῷ καὶ νάπας σκιερὰς, φοιτᾷν δύο δαίμονας, Πῖκον καὶ Φαῦνον* etc. Conf. deſcriptionem elegantiſſimam Ovidii Faſt. III. 295 ſeqq. [*O.*]

regem pocula non parva mero vino mulſoque compleſſe] Non dubitavi Arnobio reddere lectionem veterem, quam e Codice MSto fluxiſſe teſtatur Elmenhorſtius. Ceteri editores omnes ex interpolatione Gelenii: *regem pocula non parvi numeri vino mulſoque compleſſe*. *Merum vinum* eſt aqua non temperatum: *vinum, ut a matre natum fuit*, appellat Plautus Amphitr. Act. I. Scen. I. [*O.*]

more de ſolito] *De* apud Arnobium alioſque illius aevi ſcriptores ſaepiſſime abundat. Sic infra Lib. VI. Cap. X.: *linguam ore de patulo potus aviditate projiciens.* et Nemeſian. Cyneget. vs. 17.:

— — *quis non Semelen ignemque jugalem*
Letalemque simul, novit de pellicis astu.

ubi vide Burmann. pag. 333. et, qui multa exempla citat, C. Barth. Adversar. Lib. XVII. C. XVII. pag. 884. Supra jam aliquoties monuimus de abundantia ejusmodi particularum apud Arnobium. [*O.*] Conf. Ovid. Met. VI. 80. [*Ochsner.*]

sed cum liquoribus odoratis offendissent fragrantia pocula] Ouidius Fast. III. 300 sq.:

Huc venit, et Fonti rex Numa mactat ovem,
Plenaque odorati Dîs ponit pocula Bacchi,
Cumque suis antro conditus ipse latet.
Ad solitos veniunt silvestria numina fontes
Et relevant multo pectora sicca mero.

Juretus ad Symmach. Lib. I. Epist. XXVI. pag. 59. ed. Lectii haec accipit de vino odoribus condito, e more Graecorum. (Vid. Fischer. ad Aristophan. Plut. vs. 808., qui hac de re multus est.) Male. Nam *pocula fragrantia liquoribus odoratis* et *pocula plena odorati Bacchi* nihil aliud sunt, quam pocula vini natura sua fragrantissimi utpote vetusti ac generosi: quale describit Phaedrus Lib. III. Fab. I.:

Anus jacere vidit epotam amphoram,
Adhuc, Falerna faece, e testa nobili,
Odorem quae jucundum late spargeret.

ubi vid. Burmann. in Commentar. pag. 118. [*O.*]

obdormivisse factos graves] Ovidius l. l.: *Vina quies sequitur.* [*Elmenh.*]

injecisse madidatis vincula] *Madidatis*, h. e. ebriis. Vide N. Heins. Adversar. Lib. I. Cap. X. pag. 102. et intpp. ad Apulej. Met. Lib. VIII. pag. 558. Oudend. Sic infra: *mero madidari multo.* [*O.*]

elici] Ovidius Fast. III. 327.:

Eliciunt coelo te, Jupiter: unde minores
Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant. [*Elmenhorst.*]

Peculiare verbum de sacrificiis et evocationibus manium Deorumque. Tertullianus de Anima Cap. XXVIII.: *Scimus enim Magos elicere explorandis occultis et paredros et pythonicos spiritus.* Vid. C. Barth. Adversar. Lib. IV. Cap. XII. pag. 180. [*O.*]

elexisse] Frustratur itaque hoc loco observatio Prisciani Lib. X. pag. 381. ed. Basil., *terminationem praeteriti verbi elicio, ere nunquam esse elexi, sed elicui.* [*O.*]

expiabis, dixe, capite fulgurita] Antiquam formam *dixe* pro *dixiſſe* e Codice MSto reſtituerunt Meurſius in Append. et editor Lugd. Bat. *Fulgurita*, religione inſignia. Feſtus: *Fulguritum, id quod eſt fulmine ictum, qui locus ſtatim fieri putatur religioſus, quod eum Deus ſibi dicaſſe videretur.* Gloſſae veteres ad illud Perſii Sat. II.:

Triſte jaces lucis evitandumque bidental.

Bidental locus ſacro percuſſus fulmine, qui bidente ab aruſpicibus conſecratur, quem calcare nefas ſit. Immo etiam intueri talia loca fulgurales libri vetabant, ideoque ea ſtudioſe muniebant aruſpices, et hydriam cum operculo ibi collocabant, teſte Ammiano Marcellino Lib. XXIII. pag. 246. ubi vid., qui hac de re multus eſt, H. Valeſ. in Not. pag. 259. ed. Pariſ. Conf. Rigalt. ad Artemidor. Oneirocrit. Lib. II. Cap. IX. pag. 73. Vol. II. ed. Reiff. et intpp. ad Feſt. v. *bidental.* [*O.*]

regem reſpondiſſe coepicio. Jovem rurſus humano etc.] Ovidius l. l.:

Caede caput, dixit. Cui Rex, Parebimus, inquit:
Caedenda eſt hortis eruta cepa meis.
Addidit hic, Hominis. Summos, ait ille, capillos.
Poſtulat hic animam: cui Numa, Piſcis, ait.
Riſit: et, His, inquit, facito mea tela procures,
O vir colloquio non abigende meo. [*O.*]

Deum contra anima: piſcis ſubjeciſſe Pompilium] Sic edidi ex emendatione Gelenii et Salmaſii in edit. Lugd. Bat. V. *piſcis* deeſt in Cod. MSto et ed. principe, ubi legitur: *Deum contra animali: ſubjeciſſe Pompilium.* Tum ſequitur . . . . ſignum lacunae, quam Gelenius explevit v. *piſcis*, Heraldus v. *maena*, ſequens Plutarchum, qui habet: ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Διὸς ἐμψύχοις, ἐπαγαγεῖν τὸν Νουμᾶν, μαινίσιν. De *maena* piſce vide ſupr. ad Lib. III. Cap. XXXI. Stewechius legendum cenſet: *Deum contra animali* (i. e. animato), *ſubjeciſſe Pompilium pompili.* quae eſt etiam conjectura F. Urſini: ut ſit luſus in ambiguitate verbi, quod et regis et piſcis nomen. *Pompili* ſcil. nomine duplex piſcium genus ſignificatur a Plinio Hiſt. Nat. Lib. IX. Alterum thynni ſpecies Cap. XV. alterum animal teſtaceum e nautilorum genere Cap. XXIX. ubi vid. Laur. Th. Gronov. et Rittershuſ. ad Oppian. Halieut. I. 186. Sed vereor, ne ſit haec conjectura ſagacior quam verior, neque video, cur eliminari debeat v. *piſcis*, quod etiam Ovidius habet, qui ex eodem fonte, ſcil. Valerio Antiate, hauſiſſe videtur cum noſtro. Malim cum Salmaſio *piſcis* ponere ante *ſubjeciſſe*, quod convenientius orationis curſui rapidiſſimo. Cogitandum ſcil. haec omnia quam citiſſime prolata et rapidiſſime,

Numamque haud permisisse Jovi voluntatem suam explicare pluribus verbis, sed unumquodque ejus verbum, simulac ἔφυγε ἕρκος ὀδόντων, alio verbo suis consiliis aptiore intercepisse et quasi repulisse. Quod innuit etiam Plutarchus dicens: ὑπολαβόντος τοῦ Νουμᾶ ——— etc. quod Kaltwasserus vertit: *ihm geschwind in die Rede fallend.* Neque in alia re constitit illa, quam Jupiter vocat, Numae astutia, quam in celeritate ac praesentia animi, qua singula verba Jovis vix ore missa interpellans responso convenientissimo in alios sensus, ac Deus voluerat, retorquebat. Nimirum Diis indecorum eorumque majestate indignum habebatur verba, quae effati essent, brevia saepe et ambigua, explicare, eorumque sententiam consulentibus interpretari: quod in oraculis praecipue notissimum. [*O.*]

non capillo caepicio] Ita Gelenius et ceteri. Cod. MS. et editio Sabaei: *Numa capillo caepicio.* unde Heraldus leg. suspicatur: *non autem capillo caepicio.* et hanc conjecturam retractans in Curis secundis: *non maena aut capillo caepicio.* [*O.*]

Cap. II. — Ita enim sunt omnia excogitata et comparata derisui] Plutarchus l. l.: Ταῦτα μὲν οὖν μυθώδη καὶ γελοῖα τὴν τῶν τότε ἀνθρώπων ἐπιδείκνυται διάθεσιν πρὸς τὸ θεῖον, ἣν ὁ ἐθισμὸς αὐτοῖς ἐνεποίησεν. [*Herald.*]

credimusne illum Faunum] Meursius conjicit: *Credemusne* etc. et sic in lineis sequentibus. [*O.*]

vinctos somno] Fulv. Ursinus mavult *victos.* Male. Lucretius IV. 455.:

Denique cum suavi devinxit membra sopore.

et vs. 1021.:

Somno devincti credunt extollere vestem. [*O.*]

Conf. Fr. A. Wolf. ad Sueton. August. C. XVI. Tom. I. pag. 127. [*Ochsner.*]

edidere quaerenti] Annon legendum *edixere?* quod esset significantius. [*O.*]

an numquid Jupiter solus hujus rei scientiam noverat etc. etc.] Integrum locum sic legi vult Meursius: *An numquid Jupiter solus hujus rei scientiam noverat, (ab ipso enim decidunt) fulmina ut imminentia procurari alicujus debeant scientiae disciplina.* [*O.*]

noverat, ab ipso enim decidunt fulmina, ut imminentia procurare alicujus debeat scientiae disciplina] Proba lectio, nec eam sollicitare debebant. Neque enim imminentia fulmina procurantur, sed quae per fulmina significabantur imminere. Mox: *et si quando per fulgura significavero aliquid imminere.* [*Herald.*] Fulv. Ursin. scil. conj.: *ab ipso enim imminent fulmina.* Meursius to-

tum locum sic legit et interpungit: *noverat (ab ipso enim decidunt) fulmina ut imminentia procurari debeant.* [*O.*]

aliorum sit operis scire] *operis* delendum censet Stewechius tanquam glossema et interpretamentum librarii. [*O.*]

ipsum remedia scire] *scire* sine dubio corruptum est. Nam hoc minime ridiculum, eundem Jovem, qui hominibus mittat fulminum auspicia, etiam remedia scire ad ea quae significantur fulminibus averruncanda, sed hoc absurdum dicit Arnobius, Jovem ipsum docuisse mortales, quibus rebus potentia sua in nihilum redigi possit, quinimmo ritus etiam constituisse et cerimonias ordinasse, quibus adstrictus non possit ipse exsequi postea suam indignationem. Quare legendum aut cum Heraldo in Curis secundis: *remedia sciscere,* aut cum C. Barthio in Adversar. Lib. LV. Cap. XIII. pag. 2618 seq.: *remedia sancire,* e quo per compendium scripto *s͞cire* facillime enasci poterat *scire.* [*O.*]

meas iras] Ita Salmasius ex emendatione Meursii in Append. Editio princeps: *meas has.* Gelenius: *minas has.* Sed paullo ante: *Quibus modis conveniat iras ejus atque animos temperare.* [*O.*]

et si quando per fulgura significavero aliquid imminere] Proprie *significare*, ut Graecis σημαίνειν, et *significationes* modo, διοσημεῖαι. [*Herald.*]

et sacrorum vi vanescat] Sic restituit Cujacius ex MSto, ubi legitur: *et sacrorum vanescat.* Editio princeps: *et sacrum vanescat,* vitiose. C. Barthius Adversar. Lib. LV. Cap. XIII. p. 2619. *et sacri vi vanescat. Sacrum* scil. ritus ipse, ut traditus a Jove. Heraldus in Curis secundis: *sacro evanescat.* Elmenhorstius: *et cassum satum vanescat,* delens verba praecedentia *et vacuum.* Meursius in Appendice post v. *sacrorum* putat excidisse *peractione* aut tale quid. Usum verbi simplicis *vanescere* pro *evanescere* multis exemplis illustrat L. Bünemann. ad Lactant. Inst. IV. Cap. VIII. pag. 449. [*O.*]

Cap. III. — remedia scisse] *Scisse* a *scisco, sciscere.* Videmus itaque, in Cap. praecedenti pro *remedia scire* legendum esse: *remedia sciscere.* Sic supra Lib. II. Cap. XIX.: *antiquis opinionibus scitum est.* ubi male conjiciunt nonnulli *sancitum.* Nam *scitum* a *sciscere.* [*O.*]

in verrucula collis unius] Vide supra ad Lib. II. Cap. XLIX. et de locutione *sermones conserere* Oudendorp. ad Apulej. Met. V. p. 349. [*O.*]

Et quaenam illa quaeso divina res fuit, quae ab imperio rerum tanto Jovem compulit avocari] Sic edidi ex emendatione felicissima J. G. Graevii in Epistola 258. ad N. Heinsium Syllog.

Burmann. Vol. IV. pag. 532. Antea edebatur: *ab impetu rerum tanto*. Sed quis ille impetus rerum? [*O.*]

mortalium ſeſe denunciationibus ſiſtere] *Denunciatio* proprie eſt interpellatio, qua quis per officiales magiſtratus in judicium provocatur. Paulus ICtus Lib. V. Sentent. Tit. V. Briſſon. de Verb. Sign. Lib. IV. pag. 175. [*Elmenhorſt.*] Hoc loco, ut bene obſervat Priorius, *denunciatio* idem eſt quod *condictio* apud Augures, quae dicitur, cum denuntiatur, ut quis ante diem tertium ad inaugurandum adſit. Vide Serv. ad Virgil. Aen. III. 117. et Gesner. in Theſaur. v. *condictio*. Etiam ſequens *ſiſtere* vocabulum forenſe. Cic. de Offic. III. Cap. X.: *vas factus eſt alter ejus ſiſtendi.* [*O.*]

mola ſalſa, tus, ſanguis, verbenarum ſuffitio] Sagax eſt, ſed non neceſſaria conjectura doctiſſimi Scaligeri: *tus, ſagmina verbenarum, ſuffitio*. Feſtus: *Sagmina dicebant herbas verbenas, quia ex loco ſancto arcebantur, legatis proficiſcentibus ad foedus faciendum.* ubi vide intpp. Ideoque conjungit ea cum verbenis Livius Lib. I. Cap. XXIV. Sed noſtro loco *ſanguis* videtur multo aptius propter ea quae praeceſſerunt: *mola ſalſa, tus*. *Verbenarum* uſus notiſſimus non ſolum in ſacris Fetialibus, ſed in ceteris quibuscunque. Locus claſſicus eſt Servii ad Aen. XII. 120.: *Verbena proprie eſt herba ſacra, roſmarinus, ut multi volunt, id eſt* λιβανωτὶς, *ſumta de loco ſacro Capitolii, qua coronabantur Fetiales et pater patratus, foedera facturi vel bella indicturi. Abuſive tamen etiam verbenas vocamus omnes frondes ſacratas, ut eſt laurus, oliva, vel myrtus.* Conf. Donatus ad Terent. Andr. Act. IV. Scen. III. vs. 11. Voſſ. ad Virgil. Eclog. VIII. 65.:

Verbenasque adole pingues et maſcula thura.

et, qui pleraque veterum loca diligentiſſime collegit, Jo. Saubert. de Sacrif. Cap. XXIV. pag. 541 ſeq. Meurſio placet: *verbenarum ſuffectio*. [*O.*]

nominum terribilium fremores] *Nomina terribilia*, id eſt magica. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. LII. [*O.*]

voluntarium ſeſe circumventionibus tradere] Ita MS. rectiſſime. Fulv. Urſinus conjecit: *circumventionibus traditis*. Gelenius: *traderet*. [*O.*]

plena proloquii] Vide ſupra ad Lib. III. Cap. XLIV. [*O.*]

utrumne capite vervecino, an ſuillo, an bubulo, an quolibet alio] Revocavi lectionem Codicis MSti. Quid enim moverit editores cunctos voces *an bubulo* exulatum mittere, equidem neſcio. *vervecino* pro *cervicino*, ut Cod. MS. habet corruptiſſime, eſt ex emendatione Gelenii. [*O.*]

Cap. IV. — puerilium esse ingeniola fictionum] Deminutivum *ingeniolum*, ut *ingenium*, h. l. pro re ingenio facta et inventa, εὕρημα, quo sensu Tertulliano imprimis frequentatissimum, apud quem tria vocabula, *ingenium, artificium* et *argumentum*, synonyma, ut observat Salmasius ad Libr. de Pallio pag. 79. Conf. Semler. Ind. Latinitatis Tertullianeae. At melioribus quoque scriptoribus argentei aevi hoc usitatum, v. c. Tacito Annal. XVI. 20. *noctium ingenia* de libidinibus nocturnis ingeniose excogitatis, et Plin. Paneg. Cap. XLIX. *exquisita ingenia coenarum*, ubi vid. Gierig. p. 147. [*O.*]

cordis Numae vivacitas] *Numae* est casus tertius. [*O.*]

imprudentia maxima importatur Jovi] Stewechius mavult *imputatur*, quod suspicatur enatum esse ex scriptione antiqua *impoutatur*, quam non intelligentes librarios fecisse *importatur*. Sed *importatur impudentia alicui* non minus bene dici potest, quam *aegritudinem, sollicitudinem, luctum, suspicionem alicui importare* apud Ciceronem aliosque. Vid. G. Corte ad Cic. ad Fam. Lib. XVI. Ep. 21. p. 847. et, qui de hoc verbo multus est, M. Gudius ad Phaedri Lib. I. Fab. XXVIII. vs. 6. p. 247. ed. Burmanni. [*O.*]

confiteri te captum] F. Ursinus: *confiteri Deum captum*. Sed tunc scribendum fuisset: *confiteri Deum captum se*, neque *te* abesse potest ob sequentia verba: *cum deceptum te doleas*, pro quibus idem Ursinus substituit: *cum deceptum se doleat*. Elmenhorstius: *cum deceptum Deum doleas*. [*O.*]

et medicinam, quam obtuleras, ponere] Sagax est, at minime necessaria conjectura Meursii et Heraldi in Curis secundis: *et medicinam, quam occulueras, promere*. Ponit Juppiter, id est deponit, condonat Numae, quam prius obtulerat, medicinam, fulguritorum scil. expiandorum, pro capite humano offerri sibi permittens caput caepicium. [*O.*]

libidinose hominis inhiatum est cruori] *Libidinose*, id est crudeliter. *Libido* enim pro quovis affectu vel cupiditate ponitur apud antiquos. Vide C. Barth. Adversar. Lib. XXIX. Cap. XIV. p. 1382. [*O.*]

quid quod a Numa potuit et caepicio suscipi] Sic edidi ex emendatione editoris Lugd. Bat. Codex MS. habet: *quod Numa potuit ei caepicio suscipi*, nullo sensu. Editio princeps: *quod Numa potuisse caepicio suscipi*, quod tolerari potest, si *dixerit*, quod sequitur, et hic subintelligamus: *quod Numa* (scil. dixerit) *potuisse caepicio suscipi*. Scriverius ap. Meursium mavult: *quod a Numa potuisset caepicio suscipi*. Meursius ipse in Appendice: *quod Numa potius ex caepicio suscipi* (scil. dixerit vel intellexerit). Stewechius tandem: *quod Numa putavit* (vel *putaverit*) *caepicio suscipi*. [*O.*]

Cap. V. — Apud Timotheum non ignobilem Theologorum virum] Timothei Theologi praeter noſtrum nullus veterum meminit. Vid. G. J. Voſſ. de Hiſtoricis Graecis Lib. III. C. Barthius in Adverſar. Lib. LV. Cap. XIII. putat eundem eſſe cum poeta illo lyrico et muſico peritiſſimo ſub Philippo Macedone, inventione decimae et undecimae chordarum lyrae nobilitato, de quo vide Suidam. Male, opinor. Nam quae Arnobius ex eo refert, petita videntur ex libro aliquo hiſtorico de diis eorumque myſteriis. De Timotheo illo, quem et Plutarchus ἐξηγητὴν appellat, id eſt hierophantam, myſtagogum, ſacrorum Eleuſiniorum interpretem, vel, ut Tacitus loquitur, *antiſtitem caeremoniarum*, adeundus Gisb. Cuperus in Appendice ad Apotheoſin Homeri pag. 277. Pro *virum* Fulv. Urſinus mavult *unum*. Sed nil mutandum. [*O.*]

ſuper Magna Deorum Matre, ſuperque ſacris ejus origo haec ſita eſt] Cum hac narratione conf. Pauſanias in Achaicis pag. 430. ed. Sylburgii eandem hiſtoriam ſive fabulam deſcribens, ſed aliquanto brevius. [*O.*]

ex intimis eruta (quemadmodum ipſe ſcribit inſinuatque) myſteriis] Stewechius legendum ſuſpicatur: *ex intimis eruta (quemadmodum ipſe ſcribit) inſinuataque myſteriis.* Sed jam aliquoties legimus apud noſtrum: *tradit inſinuatque. inſinuare* ſcil. i. q. tradere, docere. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. LXIII. [*O.*]

cui nomen eſt Agdus, regionis ejus ab indigenis ſic vocatae. Ex ea] Stewechius et Meurſius malunt: *ſic vocata. Ex ea.* Male. *ſic vocatae* eſt Graeca conſtructio. [*O.*]

ſicut Themis mandaverat praecinens] Revocat hic locus in memoriam mihi inſignem Acronis lapſum ad Horat. Lib. I. Od. II. cum ait: *Diluvio facto cum tantum Parnaſſus emineret, Deucalion et Pyrrha, quomodo repararent genus humanum, Apollinem conſuluerunt: qui dum reſpondiſſet, ut jacularentur oſſa matris, tunc cognoverunt, terram eſſe matrem dictam, unde jaculante mox Pyrrha lapides puellae, et Deucalione mares nati ſunt.* Neque enim Apollinis, ſed Themidis oraculum conſultum fuit. Patet ex Arnobii loco hoc et Ovidio Metam. I. 320.:

— — — — — — *numina montis adorant*
Fatidicamque Themin, quae tunc oracla tenebat.

Et certe prior Apolline Themis templum habebat in Boeotica juxta Cephiſum. Vide Etymologum v. θεμιστεύων, Suidam v. θεμιστεύειν, Juvenalis Interpretem Sat. I. (Placid. Lutat. in Stat. Thebaid. Lib. III. pag. 109. ed. Lindenbrog.) Immo Orpheus Hymno

Themidis canit, eam oracula primam hominibus oſtendiſſe et Apollinem edocuiſſe. Sic ait:

Ἡ πρώτη κατέδειξε βροτοῖς μαντήϊον ἁγνὸν
Δελφικῷ ἐν κευθμῶνι θεμιστεύουσα θεοῖσι
Πυθίῳ ἐν δαπέδῳ, ὅτε Πυθοῖ ἐμβασίλευεν,
Ἡ καὶ Φοῖβον ἄνακτα θεμιστοσύνας ἐδίδαξε.

Quamvis Pindari interpres Pani id tribuat contra Orphei mentem. [*Meurſ. Lib. V. Cap. II.*] Prima oraculo Delphico praeerat Tellus, poſtea Themis, tandem Apollo. Vid. Aeſchyl. Eumenid. init. Pauſan. Phocic. pag. 809. Schol. Euripid. ad Oreſt. vs. 163. [*O.*]

informata eſt] *informari*, in vitam adigi, formam capere cogi, ut explicat C. Barthius in Adverſar. Lib. LV. C. XIII. pag. 2619. Contra *informis* eſt, qui, unde cognoſci poſſit, formam non habet. Hinc Apulejus Lib. V. de Pſyche: *voces informes audiens*, h. e. voces audiens, quae unde manaverint, cognoſcere non potuit. [*O.*]

datam quieti et ſomno nequam inceſtis Jupiter cupiditatibus appetivit] Sic edidi ex emendatione leniſſima et elegantiſſima C. Barthii in Adverſar. l. l. et Lib. XXIX. Cap. XIV. *nequam* enim ſaepiſſime pro libidinoſo, petulante. Sic Martialis Lib. I. Epigr. 109.:

Iſſa eſt paſſere nequior Catulli.

Eodem ſenſu *nequitia* ap. Petron. Satyr. Cap. LXXXVII.: *At ille non indelectatus nequitia mea.* Antea edebatur: *quam inceſtis*, quod ſi ſanum eſt, nihil aliud ſignificare poteſt quam *valde*, *maxime inceſtis*, ut *quam* poſitivo junctum nonnunquam vice fungitur ſuperlativi. Vide Turſellin. de Particulis Ling. Lat. Sic auctor incertus de bello Hiſpan. Cap. 33.: *Coenam adferri quam opimam imperavit.* Sed hoc noſtro loco nimis durum. Sequi itaque malui correctionem C. Barthii. [*O.*]

voluptatem in lapidem fudit victus] *Voluptas* h. l. de effectu libidinis, ſemine genitali. Similiter Hyginus Poet. Aſtron. Lib. II. Cap. XIII. de Vulcano Minervam appetente: *et cum plenus cupiditatis ad eam, ut complexui ſe applicaret, ferretur, repulſus effudit in terram voluptatem.* [*Elmenh.*]

mugitibus editis multis prius etc.] Editio princeps et Gelenii: *mugitibus editus multis prius* etc. unde C. Barthius Adverſar. Lib. XXIX. Cap. XIV. et Lib. LV. Cap. XIII. reponendum ſuſpicatur: *mugitibus auditus multis prius*, ſcil. naſcitur Adceſtis. Sagax conjectura. Attamen nihil mutare auſim. [*O.*]

inſana et furialis libido, et ex utroque ſexu] Ita Fulvius Urſinus et Gelenius. Editio princeps: *et ex utraque ſexus*,

nullo ſenſu. Meurſius: *ex utroque ſexus*, ut ſenſus ſit, Acdeſiin fuiſſe androgynum: quod teſtatur etiam Pauſanias: Διὰ ὑπνωμένον ἀφιέναι σπέρμα ἐς γῆν· τὴν δὲ ἀνὰ χρόνον ἀνεῖναι δαίμονα, διπλᾶ ἔχοντα αἰδοῖα, τὰ μὲν ἀνδρὸς, τὰ δὲ αὐτῷ γυναικός. Ὄνομα δὲ Ἀγδίστιν αὐτῷ τίθενται. Heraldus totam auctoris ſententiam invertens et cum ſequentibus conjungens legendum exiſtimat: *et ex utero quippe ſaxi vis apta devaſtare, diſperdere.* C. Barthius in Adverſar. Lib. XXIX. Cap. XIV. p. 1383. Gelenii emendationem defendens putat, *ſexu* eſſe nominativum antiquum pro *ſexus*, auctorem citans Feſtum: *Sexus, aliter ſexu, natura habitusque, ex Graeco* etc. ubi vid. Joſ. Scaliger. Ita Salluſt. Hiſt. Lib. II. Fragm.: *undique virile et muliebre ſexu per vias et tecta omnium viſebatur.* et Siſenna Hiſt. Lib. IV.: *Tum in muro virile ac muliebre ſexu, populi multitudine omni collecta.* ubi autem alii legunt *ſecus*, quod et in noſtro loco reponere vult Stewechius. Sed quid obſtat, quo minus et hoc loco *ſexu* accipiamus caſu ſexto, ut ſenſus ſit, libidinem (*Geſchlechtstrieb*) utriusque ſexus ſenſiſſe Acdeſiim, quippe androgynum? [*O.*]

immanitas quo animi duxerat] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. V. verba: *ut ille immanis Xerxes.* Salmaſius edidit: *ire, immanitas quo animi duxerat.* At multo ſignificantior mihi videtur antiqua lectio: *omnia divaſtare, diſperdere, quo* (illum) *duxerat animi immanitas.* [*O.*]

nec praeter ſe quidquam potentius credere] Fulv. Urſinus mavult: *prae ſe.* [*O.*]

Cap. VI. — ludo et venationibus excitatam] *Ludus* h. l. videtur ſignificare res venereas, τὰ ἀφροδίσια. [*O.*]

neceſſitatis in tempore] Haec eſt lectio Codicis MSti et editionis principis. Alii: *aeſtatis in tempore.* [*O.*]

parte altera proles cum ipſis genitalibus occupat] *Proles* pro teſticulis dicit noſter aliquoties. Sic infra Cap. XXIII. hujus libri: *circumjectas prolibus diripientem membranulas.* et Lib. VII. Cap. XXIV.: *Polimina porro ſunt ea, quae nos proles verecundius diximus.* Vide C. Barth. Adverſar. Lib. LV. Cap. XIII. et Gesner. in Theſaur. [*O.*]

exhalata ille vi meri] Sic editor Lugd. Bat. ex emendatione feliciſſima Joſ. Scaligeri. Cod. MStus habet: *exaltata ille vi meri*, quod defendit Stewechius intelligens de ſummo ebrietatis gradu (*als ſeine Trunkenheit auf den höchſten Grad gekommen*). Male. Nam effectus ſummae ebrietatis in Acdeſii erat ſopor altiſſimus: a quo ſoluta demum crapula experrectus eſt. Legendum itaque *exhalata* cum Scaligero, quod et Heraldus probat. *Exſolutus ille vi meri*, quod antea legebatur, eſt e cor-

rectione Gelenii. Editio princeps: *exaltatus* etc. Canterus: *exartatus.* [*O.*]

eo quo fuerat, privat ſexu] Senſus flagitat, ut cum Fulvio Urſino legamus: *eo quo vir fuerat privat ſexu.* Androgynus enim fuit Acdeſtis, ut modo vidimus. [*O.*]

cum diſcidio partium] Ita legendum eſſe ex emendatione Ob. Gifanii pro *diſſidio,* quod antea legebatur, docet Th. Canterus. *diſcidium* enim, vocabulum Lucretio uſitatiſſimum, διαχωρισμὸς, διάλυσις, ſignificat ſeparationem violentam et abruptionem duorum inter ſe conjunctorum, a *diſcindere. diſſidium* contra, a *diſſideo, ere,* indicat diſcordiam quandam et animorum diſſenſum. Vid. Faern. et Bentley ad Terent. Andr. Act. IV. Scen. II. vs. 14. et Gesner. in Theſauro. C. Barthius mavult *decidio*, quod idem eſt ac *diſcidium. Partes* autem h. l. κατ' ἐξοχὴν de virilibus, genitalibus, quo ſenſu paſſim occurrit in Priapejis, v. c. Epigr. 8, 29 et 48. quos locos exſcribere pudor vetat. Conf. Erhard. ad Petron. Cap. 112. et P. Burmann. II. ad Anthol. Lat. Vol. II. pag. 513. Quod non intelligens C. Barthius in Adverſar. Lib. LV. Cap. XIII. legendum putat: *cum diſcidio* (vel *decidio*) *patrum,* aſſerens, *patres*, *fratres* eodem obſcoeno ſenſu dici apud Latinos, quo *proles, ſoboles,* cujus vero ſignificationis exemplum nullum attulit. Lectionem *diſcidio patrum* probat etiam Lindanus ad Heſychium v. Ἑλέσθε pag. 1172. Tom. I. ed. Alberti, docens, eodem ſenſu teſtes vel teſticulos etiam κυάμους dici apud Graecos, v. c. in verſu illo Empedoclis citato ab Agellio Noct. Att. Lib. IV. Cap. XI.:

Δειλοὶ, πάνδειλοι, κυάμων ἀπὸ χεῖρας ἔχεσθαι.

κυάμους, ut explicat Agellius, *more Pythagorae operte atque ſymbolice appellatos, quia ſint* εἰς τὸ κύειν δεινοὶ καὶ αἴτιοι τοῦ κύειν. Sed vulgatam lectionem praetulit Cl. Alberti. [*O.*]

malus repente cum pomis ex his Punica naſcitur] Sic edidi ex emendatione veriſſima Meurſii. Alii: *malum* — — — *Punicum.* Sed *malum* et *pomum* fructus arboris, non arbor. Vide Salmaſ. ad Solin. pag. 674. [*O.*]

cujus Nana ſpeciem contemplata regis Sangarii vel fluminis filia] *vel,* quod omittunt priores editores, ex MSto primus revocavit Stewechius, probante Salmaſio ad Solin. pag. 618. De Sangario, fluvio Aſiae, Arrianus de Exped. Alexandri Lib. I. Cap. XXIX.: Τοῦ δὲ Σαγγαρίου αἱ μὲν πηγαὶ ἐκ Φρυγίας εἰσίν· αὐτὸς δὲ διὰ τῆς Θρακῶν τῶν Βιθυνῶν χώρας ἐξίησιν εἰς τὸν Εὔξεινον πόντον. Latini, v. c. Ovidius, appellant eum Sagarin. In ejus ripa habitabant Berecynthii Phryges Trojanis temporibus inclyti, a quibus Berecynthiae nomen Cybelae tributum, quae co-

lebatur in hac regione, ut docet Epigramma vetus in Analectis Brunkii Vol. I. pag. 495. de Gallo, facerdote Cybeles:

— — — — — — ἐκ δὲ βοήσας

Μητέρα Σαγγαρίου χείλεσι πὰρ ποταμοῦ.

Vid. Oberlin. ad Vibium Sequeftr. p. 187 feq. Pro *Nana* Salmafius ad Solinum l. l. noftrum locum citans edidit *Nava*, nefcio an operarum vitio. De eadem Paufanias in Achaic. p. 430. ed. Sylburg. fed brevius noftro: Θεοὶ δὲ Ἄγδιστιν δείσαντες τὰ αἰδοῖά οἱ τὰ ἀνδρὸς ἀποκόπτουσιν. ὡς δὲ ἀπὸ αὐτῶν ἀναφῦσα ἀμυγδαλῆ εἶχεν ὡραῖον τὸν καρπὸν, θυγατέρα τοῦ Σαγγαρίου ποταμοῦ λαβεῖν φασὶ τοὺς καρπούς· ἐσθεμένης δὲ ἐς τὸν κόλπον, καρπὸς μὲν ἐκεῖνος ἦν ἀφανὴς αὐτίκα, αὐτὴ δὲ ἐκύει, τεκούσης δὲ, τράγος περιεῖπε τὸν παῖδα ἐκκείμενον. [*O.*]

bacculis] Jof. Scaliger legend. cenfet *pabulis*. [*O.*]

repertum nefcio quis fumit Phorbas, lacte alit hirquino] Secutus fum correctionem editoris Lugd. Bat. Quanquam hujus Phorbae nulla apud veteres mentio exftet, verofimile eft, ita fcripfiffe Arnobium, cum addat *nefcio quis*, his verbis innuens, plures ejus nominis paftores memorari ab antiquis. Editores ceteri: *nefcio quis fumit, format* etc. quod fine dubio vitiofum fruftra tuetur C. Barthius in Adverfar. Lib. LV. Cap. XIII. p. 2619. explicans: curat, ne informis evadat et membris diftortis. Sed vellem hujus fignificationis nobis exempla dediffet vir eruditionis vaftiffimae. Nam *formatur* puer jam in utero matris: et educatione ac cura forma homini non acquiritur, fed confervatur. Heraldus verbum *format* delendum cenfet tanquam gloffema, cum in Codice MSto legatur *formas*, quod profectum ab imperito aliquo librario, qui in membranis, quas defcripferat, ad vocem paullo poft fequentem *fcitulos* in margine annotatum repererit *formofos*, proque illo in textum retulerit *formas*. Sed in Curis fecundis hanc fententiam retractans legendum fuadet: *nefcio quis fumit, fovet, lacte alit hirquino*. Equidem in lectione dubia malui fequi Salmafium. [*O.*]

fcitulos] id eft pulchros, formofos, elegantes. Sic Plautus Rudent. Act. IV. Scen. I. vs. 2 feq.:

— — — — — *jam clientas repperi*

Atque ambas forma fcitula atque aetatula.

Ita *fcitus* et *fcitulus* ap. Plautum haud femel de rebus optatis et jucundis vifu et auditu, refpondetque noftro *artig*. Vide Gronov. ad Plaut. Bacchid. Act. II. Scen. II. vs. 51. et Oudendorp. ad Apulej. Met. Lib. VII. p. 486. Male itaque Fulv. Urfinus corrigit *citulos*. [*O.*]

vel quia hircos Phryges ſuis Attagos elocutionibus nuncupant] In aliam ab Arnobio ſententiam abit Bochartus de Animal. Sacr. Lib. I. Cap. LIII. p. 647. quem conſule, ſi lubet. [*Galland.*]

vel quia hircos Phryges ſuis Attagos elocutionibus uſurpant, inde Attis nomen ut ſortiretur effluxit] Heſychius: Ἀδαγοοῦς — Θεός τις παρὰ Φρυξὶν Ἑρμαφρόδιτος; quem eundem eſſe cum Attide noſtro docent interpretes Heſychii, Sopingius et Bielius. Druſius Lib. I. Animadvv. Cap. 25. pro *Attagos* legendum cenſet *Ataſos* vel *Atyſos*, ut inflectatur ad Hebr. תַּיִשׁ, hircus, ut Lais, λῖς, leo. Immo pergit: Puto eſſe a עַתִּיד, unde עַתִּידִים, hirci majores. Iones dixiſſe ἀττηγὸν *hircum*, docet Euſtathius ad Odyſſ. I. p. 1625. ed. Rom. Bochartus *de Aeneae adventu in Italiam* p. 1075. (Opp.) conjicit, hunc eundem eſſe, qui ſecundum fabulas natus fuit ex Mercurio et Venere (Ovid. Met. IV. 288.), et in Heſychio legendum cenſet Ἀδαγύους, tanquam a Phrygibus corruptum vocabulum ex Graeco Ἀνδρόγυνος. Bielius defendit lectionem Ἀδαγοοῦς, ab Atago, τ in δ mutato pro dialecti varietate et ους terminatione ſolita in nominibus Phrygum propriis (ut ſupra habuimus *Agdus*, nomen Phrygicum rupis illius ingentis, ex qua magna mater informata), et putat ab Attago hirco Deum illum Phrygum dictum ab Heſychio Ἀδαγοοῦς, a noſtro *Attis*, i. e. hircinus, quod forſitan vel κριοπρόσωπος cultus fuerit, ut Juppiter Ammon (de quo vid. Spanhem. de Uſu et Praeſt. Numiſm. p. 349 ſq.), vel κριοφάγος fuerit, h. e. Deus aliquis, cui hirci immolati ſint. Conf. Heſych. in κριοφάγος. Similiter et Apollo Μαλόεις dictus eſt in Lesbo ἀπὸ τῶν μήλων, ab ovibus, quae ipſi immolabantur. Vid. Salmaſ. ad Solin. [*Intpp. ad Heſych. v.* Ἀδαγοούς.]

Hunc unice Mater Deum, ore fuerat quod excellentiſſimo, diligebat] Ovidius Faſt. IV. 423 ſeqq.:

> *Phryx puer in ſilvis facie ſpectabilis altis*
> *Turrigeram caſto vinxit amore Deam.*
> *Hunc ſibi ſervari voluit, ſua templa tueri:*
> *Et dixit, Semper fac puer eſſe velis.*
> *Ille fidem juſſis dedit; et, Si mentiar, inquit,*
> *Ultima, quam fallam, ſit Venus illa mihi.*
> *Fallit: et in Nympha Sagaritide deſinit eſſe,*
> *Quod fuit. Huic poenas exigit ira Deae.* [*Elmenh.*]

et qua ſolum poterat, minus rectis aſſentationibus vinctus] Rectiſſime hanc Codicis MSti lectionem, ut mihi quidem videtur, unice veram, in textum revocavit Salmaſius. Senſus eſt: Acdeſtim, hominem quippe, (ut ſupra illum deſcripſerat,) inſanis

et furialis libidinis potuiſſe tantummodo *minus rectis*, hoc eſt, urpibus et flagitioſis aſſentationibus vinciri. Quod neſcio qua de cauſſa offendit editores ceteros. Gelenius mutavit haec more ſuo audacius: *et qua ſolum poterat amans, tectis aſſentationibus vinctus.* Theodor. Canterus: *et qua ſolum poterat mimus, tectis aſſentationibus vinctus*, probante P. Colvio ad Apulej. Met. Lib. X. pag. 688. ed. Oudendorp. Canterum ex parte ſecutus Meurſius totum locum ſic refingit: *Hunc unice mater Deûm, ore fuerat quod excellentiſſimo, diligebat. Diligebat et Acdeſtis,* ——— ——— *et qua ſolum poterat, mimus tectis* etc. Veriſſimum quidem, *mimus* et *minus* ſaepiſſime permutari a librariis. Sed qui potuit *mimus* ſive *mimicus* dici amator ferocitatis animi intractabilis, qualis fuerat Acdeſtis? Non magis audiendus Stewechius refingens: *et qua ſolum poterat tactibus, aſſentationibus victum.* Iſ. Pontanus ad Macrob. Saturn. Lib. V. Cap. XVII. ſuadet: *et qua ſolum poterat amans imitus* etc. *imitus* adverbium, ut ſtirpitus, medullitus, ſed mox tamen idem in omiſſis hanc conjecturam retractat. C. Barthius in Adverſar. Lib. XXIX. C. XIV. legendum cenſet: *eminus tectis aſſentationibus junctus*, hoc ſenſu: eminus, quaſi ex longinquo, non ſuppetente audacia aut copia, perſequebatur Acdeſtis ephebum, tectisque aſſentationibus animum aucupabatur ejus. At talis modeſtia alieniſſima ab Acdeſti, Deorum hominumque contemtore. Magis probanda conjectura Heraldi proxime accedens ad Codicis ſcriptionem: *minus tectis aſſentationibus vinctus, durch allzuoffenbare Gunſtbezeugungen.* Praefero tamen lectionem Codicis MSti, merito revocatam a Salmaſio. [*O.*]

unde vino, quod ſilentium prodidit, in ejus nefas eſt ſanctum ſeſe inferre pollutis] Et haec eſt Codicis MSti lectio, merito in textum revocata ab editore Lugd. Bat. hoc ſenſu: *vino pollutis nefas ſeſe inferre in ſanctuarium Attidis propterea, quod ille vino victus ſilentium prodidit.* Quam lectionem temere mutavit Gelenius: *unde vinum, quod ſilentium prodidit, in ejus nefas eſt ſanctuarium inferre pollutis*, ſcil. Venere, libidine, amore illicito. Stewechius legendum cenſet: *unde de vino* etc. *de* abundanter poſitum accipiens, ut infra Lib. VI. Cap. X.: *ſanguineo de ceroto*, ubi vide notam Heraldi. *Sanctum* pro ſanctuario, templo infra occurrit eodem libro Cap. XXXIX.: *Pinus illa, ſollemniter quae in Matris infertur ſanctum Deae.* Aelius Lampridius autem in Heliogabal. Cap. VII. pro ſimulacro poſuit, ubi vid. Salmaſ. Vol. I. Script. Hiſt. Aug. pag. 807. Pro *pollutis* alii legend. cenſent *polluctis*, i. e. ſacratis, devotis. Sic infra C. XII. init.: *deorum opinione polluctus.* Quod autem ſi ſequamur,

in antecedentibus verbis omnino rescribendum erit: *unde vinum* — — — — — — *inferre* etc., deleto *sese.* [*O.*]

Cap. VII. — matrimonio ei suam filiam destinat] Ita Meursius. Antea: *matrimonio ejus suam filiam destinat.* Fortassis legendum: *matrimonio ejus iam filiam destinat.* [*O.*]

ac ne scaevus aliquis nuptialia interrumperet gaudia] Id est σκαιὸς, ἐπαρίστερός τις, sinistri ominis et infausti. In istis autem conjunctionibus et foederibus auspicia studebant facere sibi prosperrima et contraria omnia vitare. Hinc Seneca Controversia V. Libri X.: *Occurrunt nuptis omina dira, sacris publicis tristia; feriatis maxime et solemnibus, et hilaritati dicatis diebus semianimes isti greges occurrunt.* Quare nec novis nuptis exequias licebat ire. Synesius Epistola III.: οὐ γὰρ, οἶμαι, νομίζεται νυμφευτρίαις βαδίζειν ἐπ' ἐκφοράν. [*Herald.*] *scaevus* itaque sinister, id est perversus, sensu scil. Graecorum. Conf., qui de hoc vocabulo multus est, Fr. Juretus ad Symmach. Lib. I. Epist. XXV. pag. 35 seq. ed. Lectii. [*O.*]

fecit oppidum claudi] Id est, jussit, nostrate dialecto (*faire fermer*). Sic *fecit fieri* observabamus apud Aelium Spartianum et similia apud Cassiodorum, Chrysologum, et alios. [*Herald.*]

conclamant exterriti ad horam Phryges] Ita felicissime correxit Salmasius in ed. Lugd. Bat. et ad Solin. p. 232. *Ad horam* i. q. *ad praesens*, in praesenti, παραχρῆμα, αὐθωρεί. Ita Quintilianus Inst. Lib. XII.: *Itaque eum* (oratorem), *si ad horam forte constiterit* (h. e. si ex tempore dicere cogatur et statim caussam agere), *neque in testationibus faciendis esse imperitum velim.* Sensus itaque: Statim, ut suggessit convivantibus Acdestis, conclamant Phryges. Codex MStus *ad orandum*, nullo sensu; non magis quam Sabaei et Gelenii lectio *adorandorum.* Fulv. Ursinus: *ad ora deorum.* Meursius: *ad ora* (h. e. ad adspectum) *amborum*, quod probat Heraldus. Elmenhorstius ad Apulej. Lib. X. p. 302. (ed. Francofurt.): *exterriti ad Dorium* (scil. cantum) *Phryges.* Stewechius: *exterriti adornandorum Phryges*, explicans commoti facinoribus, quae videbant convivas in se parare, adornare, et citans phrasin Plautinam *falli sermonis.* Mox tamen hanc conjecturam retractans Gelenii lectionem *adorandorum* defendere conatur eodem sensu, pro agendorum, faciendorum. Festus: *Adorare apud antiquos significabat agere.* et in Legg. XII Tab.: *Si adorat* (h. e. agit) *furtum, quod nec manifestum escit, duplionem luito.* Sed hoc durissimum aeque ac insolentissimum. Alii tandem: *ad ora tantorum.* [*O.*]

mammas sibi demetit Galli filia pellicis] Festus: *Pellices nunc quidem appellantur alienis succumbentes, non solum foe-*

minae, ſed etiam viri, ubi vide Dacer. Sermo eſt de filia incerti cujusdam Galli, i. e. ſacerdotis Cybeles. Nam haec de Midae Peſſinuntii regis filia, ſponſa Attidis, accipere ſequentia vetant. [*O.*]

rapit Attis fiſtulam, quam inſtigator ipſe geſtitabat inſaniae] Malui et hoc loco Salmaſium ſequi. Ceteri: *rapit Attis teſtulam*, quam lectionem defendunt Meurſius in Appendice, Gallandus ad h. l. et Ramirez. in Pentecont. Cap. IV. pag. 30. docens ex Plinio Hiſt. Nat. Lib. XXXV. Cap. XII., *Samia teſta Matris Deum ſacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputare.* Sed v. *fiſtula*, ſequentibus verbis: *quam inſtigator ipſe geſtitabat inſaniae*, hoc eſt quam geſtitabat, ut inſaniam inſtigaret convivantibus, multo eſt accommodatior. Nam furor bacchantium vel Gallorum inſtigatur non *teſtulis*, ſed tubis, tibiis, tympanis aliisque id genus inſtrumentis. Exſectionem autem ſive evirationem Gallorum factam fuiſſe ad tibiae cantum, quod tibia et furenti rabie ſtimulum addebat ad exſectionem, et caſtratis mox dolorem imminuebat, docent nos Voſſius et Gronovius ad Minuc. Felic. Cap. XXI. p. 204. Recipiendum itaque *fiſtulam* cum Salmaſio. [*O.*]

et ſub pini arbore genitalia ſibi deſecat etc.] Haec omnia refert etiam Pauſanias in Achaicis pag. 430. (ed. Sylb.), ſed brevius: Ὡς δὲ αὐξανομένῳ κάλλους οἱ μετῆν πλέω ἢ κατὰ εἶδος ἀνθρώπου, ἐνταῦθα τοῦ παιδὸς ἔρως ἔσχεν Ἀγδίστιν. αὐξηθέντα δὲ Ἄττην ἀποστέλλουσιν εἰς Πεσινοῦντα οἱ προσήκοντες συνοικήσοντα τῇ βασιλέως θυγατρί. Ὑμεναῖος δὲ ᾔδετο, καὶ Ἀγδίστις ἐφίσταται, καὶ τὰ αἰδοῖα ἀπέκοψε μανεὶς ὁ Ἄττης· ἀπέκοψε δὲ καὶ ὁ τὴν θυγατέρα αὐτῷ διδούς. Ἀγδίστιν δὲ μετάνοια ἔσχεν, οἷα Ἄττην ἔδρασεν. Καί οἱ παρὰ Διὸς εὕρετο μήτε σήπεσθαί τι Ἄττῃ τοῦ σώματος, μήτε τήκεσθαι. Τάδε μὲν εἰς Ἄττην τὰ γνωριμώτατα. [*Elmenh.*]

nunc etiam ſacras velarier et coronarier pinus] Pinum in tutela matris Deûm fuiſſe notiſſimum. [*Herald.*]

Valerius Pontifex] Quis ille Pontifex ab Arnobio vocetur, dubium ſane incertumque. Animum tamen adverte, utrum ille dici non poſſit M. Valerius Meſſala, de quo Macrobius Lib. I. Saturn. Cap. 9.: *Meſſala Cn. Domitii in conſulatu collega, idemque per annos quinquaginta et quinque augur, de Jano ita infit: Qui cuncta fingit eademque regit.* Ex hujus etiam Meſſalae auguris primo de auſpiciis libro Gellius Noct. Att. Lib. XIII. Cap. 15. longum fragmentum transſcripſit. Conſtat itaque, illum de Diis ſcripſiſſe: quidni ergo de Iae hiſtoria? [*Nourr. p.* 549.]

Hujus alibi nulla mentio. Vide G. J. Voss. de Hist. lat. in Append. Sequens *Iam* est e Cod. MS. Alii: *Ion.* [*O.*]

dat lacrymas cum Acdesti] Propria phrasis. Nam *dare lacrymas* defuncto quasi debitum aliquod munus. Statim quum exspiravit aliquis, sequebatur propinquorum et amicorum fletus et ejulatus: dein deponebatur humi: tuncque super terram esse dicebatur, ut docet Servius. Quum autem aliquot dies asservatus esset et componeretur, ac pararetur jam pompa funeris, ultimum conclamabatur. Postremum, cum in ignem imponeretur, ultimum deflebatur. Conf. Serv. ad Aen. VI. 218 seqq. [*Herald.*]

mater suffudit et has Deûm] Sic emendavit editor Lugd. Bat., ut puto, rectissime. *et has*, id est, *et tales*, scil. lachrymas. Codex MStus et editio princeps: *mater suffodit et se Deûm*, ineptissime. Gelenius: *mater suffodit eam Deûm.* Quod hoc loco nullum alium sensum admittit, quam *defodit, sepelivit.* At *suffodere* pro *defodere,* quod sciam, nusquam legitur. Fulv. Ursinus mutavit audacius: *mater sustulit et sepelit eam Deûm.* Sed malui correctionem Salmasii sequi multo leniorem et contextui accommodatissimam. [*O.*]

unde amygdalus nascitur, amaritudinem significans funeris] Videtur h. l. vel Arnobius ipse, vel Timotheus ille Theologus, quem in tota hac narratione exscripsit, vocem ἀμύγδαλος, *amygdalus*, derivasse ab ἀμύσσειν, quod significat *pungere*, et per metaphoram de animi dolore, luctu, v. c. Hom. Il. A. 243.:

— — — — σὺ δ' ἔνδοθι θυμὸν ἀμύξεις
χωόμενος etc.

Intelligenda autem amygdalus amara, *die bittere Mandel.* [*O.*]

pausatae circum arboris robur] Locus hic obscurissimus crucem fixit interpretibus. Heraldus, quid sit *pausata arbor*, se nescire confitens rescribendum putat: *et sauciat pectus pausate circum arboris robur. pausate*, hoc est, τακτῶς, per pausas, certo quodam modo, quando scil. planctus ad neniam peragebatur, veris et crudis planctibus jam effusis. Ita *Praeficae, mulieres ad lamentandum mortuum conductae, dant ceteris modum plangendi,* inquit Festus v. *Praeficae.* Stewechius legendum censet vel *lanatae*, hoc est laneis vittis redimitae, vel *lausatae* (quod novum vocabulum et inauditum quid sibi velit, ignorare me fateor ingenue). Salmasius ad Ael. Spartian. Pescenn. Nigr. Cap. VI. Vol. I. Script. Hist. Aug. p. 661. legendum putat: *pausata circum arboris robur*, id est ἀναπαυομένη. Editor Lugd. Bat. revocavit lectionem Codicis MSti, quam bene defendit C. Barthius ad Stat. Theb. X. 168. Vol. III. p. 1145 seq. *Pausatam* igitur *arbo-*

rem dicit Arnobius confecratam eo modo, ut, cum omnia in illo antro et fano furerent, illa tamen quiefceret, nec ullo vento aut tumultu concuteretur, ex opinione fcil. cultorum Cybeles, qualem arborem elegantiffimis verfibus defcribit Claudianus de Raptu Proferp. Lib. I. vs. 200 feq.:

— — — — — templique colendi
Religiofa filex, denfis quam pinus opacat
Frondibus, et, nulla lucos agitante procella,
Stridula coniferis modulatur carmina ramis.
Terribiles intus thiafi, vefanaque mifto
Concentu delubra gemunt. ululatibus Ide
Bacchatur, timidas inclinant Gargara filvas.

vel, ut magis ex vero interpretatur Nourrius, *paufatam,* quiefcentem et pofitam in antro, tutam itaque a vi ventorum ac tempeftatum. *Paufare* pro quiefcere verbum antiquum et Plautinum. [*O.*]

putefcat] Sic editio princeps ex MSto. Gelenius autem *putrefcat,* fequente Salmafio. Sed *putefcere* vel *putifcere* eft verbum antiquioris latinitatis, ufurpatum Catoni de Re Ruftica aliquoties et noftro infra Lib. VII. Cap. XXIV.: *cum et ipfa, fi nondum, mox tamen futura fint ftercora, et exigui temporis contracta interjectione putefcant.* Vid. Gesner. in Thefaur. et Schneider. Ind. ad Script. Rei Ruft. [*O.*]

digitorum ut minimiffimus vivat] Superlativus ex fuperlativo. Sic infra Cap. XIV. Similiter ἐλαχιστότατος ap. Graecos, v. c. Sext. Empiric. adv. Mathem. Lib. IX. ubi vid. Fabric p. 627. Eadem forma occurrit *peffimiffimus* ap. Senec. Epift. 81. et *poftremiffimus* apud Apulejum, Tertullianum et A. Gellium Lib. XV. Cap. XII. Conf. Voff. de Analog. Lib. II. Cap. XXVI. [*O.*]

perpetuo folus agitetur et motu] Proprius Arnobii ftilus, qui amat has trajectiones. Vetus lectio eft: *et perpetuo folus agitetur et motu.* Gelenius ultimam copulam fuftulit. [*Herald.*]

et facerdotum inteftibus honoraffe] Haec eft palmaria emendatio Salmafii in ed. Lugd. Bat. et ad Tertullian. de Pallio pag. 155: *inteftibus,* hoc eft, qui teftibus carent. Antea legebatur *antiftitibus,* falfiffime: nam *antiftes* et *facerdos* unum idemque, quod pluribus docet idem Salmafius in Confutatione virulentiffima Antonii Cercoetii (Dion. Petavii) pag. 146 feqq. Veterem lectionem *antiftitibus* contra Salmafium defendit If. Voffius ad Catullum pag. 164. loco Dionis Chryfoftomi Orat. XXXV. de Celaenis Phry-

giae: Ἄλλους σοφοὺς ὑμῖν ἀποδεικνύουσιν τρεῖς ἢ τέτταρας κομήτας, καθάπερ τοὺς ἱερέας τῶν παρ' ὑμῖν· τοὺς μακαρίους λέγω τοὺς ἁπάντων ἄρχοντας τῶν ἱερέων, τοὺς ἐπωνύμους τῶν δύο ἠπείρων, τῆς ἑσπέρας ὅλης. ubi ἱερέας interpretatur *Gallos*, τοὺς ἁπάντων ἄρχοντας ἱερέων *Archigallos*, eosdem quos Arnobius hic appellat *ſacerdotum antiſtites*. [*O.*]

Cap. VIII. — perpetuitatis honore mactaſtis] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XLI. [*O.*]

contumeliae reus ſis et injuriae] MS. *et injuriis*, vitioſe: unde Meurſius in Append. legendum putat: *et injurius*. [*O.*]

Deûm mater diluvii cauſa nulla fuit in parte naturae] Revocavi Codicis MSti lectionem quamvis falſiſſimam et corruptiſſimam, cum vera et genuina lectio incerta videatur et nondum ad liquidum perducta. *diluvii tempore*, quod pleraeque editiones habent, eſt ex interpolatione Gelenii. Fulv. Urſinus conj.: *diluvii caſu*, quod proxime accedit ad ſcriptionem Codicis. *Cauſa* enim et *caſus* ſaepiſſime confunduntur a librariis. Sed quanquam notiſſimum ſit, v. *caſus* ab optimis ſcriptoribus poni pro eo, quod accidit, evenit in utramque partem, tamen maximopere dubito, an dici poſſit latine *diluvii caſu* pro tempore, quo diluvium acciderat. Quamobrem magis placet Salmaſii emendatio: *Deûm Mater ante diluvii caſum nulla fuit in parte naturae*. Heraldus legendum ſuſpicatur: *Deûm Mater diluvii pauſa nulla fuit in parte naturae. Diluvii pauſa*, hoc eſt, *ſine diluvii, ſinito diluvio*. Sic paullo poſt Cap. ſequente: *cum ab Jovis ipſius maledictis nullam pauſam facere vel exigui temporis intercapedine quiveritis*. Atqui contrarium plane dicit Arnobius, Deorum matrem fuiſſe, extitiſſe diluvio finito, non autem ante diluvium. [*O.*]

et beneſiciis debet Pyrrhae] C. Barthius in Adverſar. Lib. XXIX. Cap. XIV. mavult: *beneficae debet Pyrrhae*. [*O.*]

quod orari ſe conſpicit in alicujus ſubſtantiae qualitate] Idem Barthius in Adverſariis l. l. legendum ſuſpicatur: *quod morari ſe conſpicit* etc., quia non de cultu ſermo ſit, ſed de ſubſtantia ſive τῷ *eſſe*, ut hodie loquuntur. Immo vero ſermo eſt de cultu et vulgata lectio ſaniſſima, hoc ſenſu: *quod* (Deûm ſcil. mater) *adorari ſe conſpicit* tanquam ſubſtantia aliqua, h. e. res vel perſona vere exiſtens, non hominum ficta imaginatione: *als ein wirkliches Weſen*. [*O.*]

unam fuiſſe de nobis] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XLV. [*O.*]

et ex eadem ratione jaciendi] Ita legendum eſſe pro *ratione ſaciendi*, quod antea edebatur, primi viderunt Meurſius et Ste-

wechius, nec displicet, quod idem conjicit in sequentibus verbis, *suscitarentur* pro *substituerentur*. [*O.*]

ad usque Hirtii consulatum et Pansae] qui incidit in annum U. C. 711. ante Christum 43. Vide Jansson. Fast. Consular. p. 101. [*O.*]

cum quo, si stat fides, Mater quoque dicenda est] Lenissima haec et felicissima correctio Heraldi in Curis II. Sensus est: *cum eodem* (*Varrone*), *si illi stat fides, nach dieser seiner Angabe, wenn man ihr Glauben beymessen darf.* Editio princeps: *cum quo stat fides.* Gelenius edidit: *cui si constat fides.* Ed. Lugd. Bat.: *cui dicto si constat fides.* [*O.*]

perpetua in continuatione sortitos] Verissimam hanc Codicis MSti lectionem primus Arnobio reddidit Stewechius. Antea legebatur: *perpetua in cognitione sortitos.* Meursius conj.: *in conditione.* [*O.*]

Cap. IX. — Sed quid terrenis obsolevisse vos sordibus Deum loquimur matrem] Ita lego pro *obsolvisse*, quod habet Codex MS. Active enim *obsolere* usurpavit, quomodo *irruere* Lib. I. *proruere, ruere, penetrare, emergere,* Terentius, Virgilius, Plautus, Apulejus. [*Meurs. in Append.*] Fulv. Ursinus: *obvolvisse,* Salmasius: *obsolvisse.* [*O.*]

pausam facere] Lucilius Libro I. Satyr.:

Haec ubi dicta dedit, pausam facit ore loquendi.

Plautus Rudente Act. V. Scen. VI. Apulejus Lib. IX. Met. p. 365. Nonius in *Pausa.* [*Elmenh.*]

cum in summo Agdi vertice Deum dormiret tum genetrix, obrepere] Meursius haec ita ordinat: *cum in summo Agdi vertice Deum dormiret genetrix, tum obrepere* etc. [*O.*]

etiamne in matrem etc.] Augustinus de Civ. Dei Lib. II. Cap. IV.: *Habet etiam quiddam erga parentes humana verecundia, quod nec ipsa nequitia possit auferre.* [*Elmenh.*]

sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit] Varro de Re Rust. Lib. II. Cap. VII.: *Cum equus, matrem ut saliret, adduci non posset, et eum capite obvoluto proriga adduxisset, et coëgisset matrem inire; cum descendenti* (*velum*) *dempsisset ab oculis, ille impetum fecit in eum et mordicus interfecit.* [*Idem* et *Herald.*]

An respectus pietatis et honesti Capitoliorum defuit praesidi] Secutus sum emendationem hanc Salmasii lenissimam et proxime accedentem ad scriptionem Codicis MSti *depuit*, quod facillime corrumpi poterat a librariis ex *defuit* literis majusculis scripto. Gelenius edidit: *despuitur praesidi.* Editio Rom. 2da: *despuit praesidii.* nec hoc mendo vacat. Meursius in Appendice ma-

vult *depuvitur*, citans Festum, qui *depuvere* explicat *caedere*. Fr. Modius legendum conjicit: *depuduit praesidi*, quod tuetur Stewechius citans locum Ovidii Heroid. Epist. IV. 155.:

Depuduit, profugusque pudor sua signa reliquit.

Sed tunc scribendum fuisset *praesidem*. Nec enim latina constructio est *pudet, depudet mihi hujus rei*, non magis ac *depudet mihi respectus, pudor*. Et in Ovidii loco supplendum *depuduit* scil. me, id est, ut bene explicat Heinsius: *omnem pudorem abjeci*. Malui itaque sequi Salmasium. [*O.*]

palpabat res intimas] *Res* sensu obscoeno pro genitalibus. Vide supr. ad Lib. III. Cap. X. [*O.*] MS.: *pellabat*. Forte: *fellabat*. [*Meurs. in Append.*]

altitudinem dormientis — tentans] Hoc est, *tentans, quam alte, profunde dormiret*. Vel possumus interpretari *majestatem dormientis*. Non itaque necessaria Meursii transpositio: *altitudinem dormientis matris et patientiam tentans*. [*O.*]

O habitus foedus Jovis] Ita editor Lugd. Bat. ex MSto. Alii: *foedi*. [*O.*]

properus obreptionis esset rejectus a furto] Ita Fulv. Ursinus, rectissime. Nam paullo ante legimus: *obrepere conquiescentis pudori filius enisus est*. Editio princeps: *objectionis*, vitiose. Stewechius: *subactionis*. Meursius: *oblectationis*. [*O.*]

dijunxit] Ita Meursius et ed. Lugd. Bat. Alii: *devinxit*. [*O.*]

Cap. X. — conventionis hujusmodi coetum genus vitat, atque execratur humanum] Sic edidit Salmasius ex emendatione Heraldi. Antea legebatur: *conventionis in hujusmodi coeptum*. Jan. Guilielmus Quaest. in Plauti Curcul. Cap. V. in Gruteri Lampade Vol. III. Part. II. p. 366. legendum suspicatur: *conventiones in hujusmodi coetum*, id est, τὰς συνουσίας εἰς ἀφροδισιασμόν. *Convenire* enim liberis operam dare. Sic infra Lib. VII.: *Amant suos foetus et gignendis conveniunt liberis*. et *conventus, conventio* pro concubitu supra Lib. II. Cap. LXX.: *ex conventu Jovis inseminati et nati sunt*. Eodem sensu *coetus*, ut supra jam annotatum. Ita Lucretius Lib. III. 857 seq.:

Nil tamen hoc ad nos, qui coetu conjugioque
Corporis atque animae consistimus uniter apti.

et Juvenal. Sat. VI.:

Audax et coetus posset quae ferre virorum.

Eodem sensu dicebatur etiam *colloquium*. vid. Moeris Atticist. v. διαλέγεσθαι, ibique Pierson. p. 131 sq. Et fateor, mihi magis placere emendationem Guilielmi, quam illam Heraldi. Fulv. Ursinus

v. *conventionis* tanquam glossema delendum censet. Sed tales abundantiae familiares Arnobio. [*O.* et *Stewech.*]

cupide appetitionis suae irritamenta complere] Ita Salmasius ex emendatione Meursii. Ceteri: *cupidae* etc. Fulv. Ursinus mavult *cupitae.* [*O.*]

silex, inquit etc.] Hinc omnino legendum *inquiunt.* Nam praecessit: *frugalitatis magnae viri* etc. nullo sequente verbo, ad quod referatur. Nisi malimus ita supplere: *inquit,* scil. adversarius, *frugalitatis magnae viri (dicunt), ebibit* etc. quod esset sane durissimum. [*O.*]

jaculatam combibisse sementem] Sic auctoritate libri vetusti scribendum pro *jaculatum,* foeminino namque genere M. Tullius non uno loco *sementis* nomen collocavit. In orationibus illius primum scriptum sic: *semente prohibita ac messe amissa.* Ab eodem in opusculis philosophicis posita *malorum sementis.* [*Stewech.*] Ita correxit Stewechius ex MSto, rectissime. Nam *semen tis, is,* est generis foeminini. Alii: *jaculatum.* Meursius conj.: *jaculatum combibisse semen, tum et completis* etc. et in sequentibus *tulisse* pro *sustulisse.* [*O.*]

et tonitrus patrios jam mugiens imitatusque referebat] Haec est lectio vetus, quam mutare nolim, quamquam mirifice placeat Salmasii correctio sagacissima: *imitus intusque referebat.* (*imitus* adverbium antiquum, usurpatum A. Gellio Lib. XVII. Cap. X. et Apulejo Met. V.: *imitus narratis nobis, quae gesta sunt,* i. e. imo de pectore, ubi vid. Oudend. p. 266. Conf. supr. ad Cap. VI.) Fulv. Ursinus conj.: *imitabatur atque referebat.* Stewechius: *incitatus referebat,* pessime, nam hoc significaret, mugitus retulisse Acdestin, quoties incitatus fuerit, petra scilicet, qua inclusus fuerat, impulsa. [*O.*]

coeli ab regione] Stewechius legendum suspicatur: *coeli ab regimine.* Non male. [*O.*]

seminis illud nocentissimum virus] Tertullianus de Anima Cap. XXVII.: *in illo ipso voluptatis ultimae aestu, cum genitale virus expellitur.* Papias in *Eunuchus* — *Horum quidam coeunt et virus emittunt.* [*Elmenh.*] Conf. Casp. Barth. ad Stat. I. Silv. IV, 104. Vol. I. p. 128. et Gesner. in Thesaur. [*O.*]

Cap. XI. — quibusnam modis possit intractabilis illa vis feritatis edominari] Ita MS. optimi. *edominari,* id est, edomari. Nam veteres *domo, domino* dicebant (ut supra docui ad Lib. I. Cap. L.), cujus passivo nunc deponentialiter utuntur. Certe active veteres extulisse testatur hic Arnobii locus et vetus poeta, sive Ennius, sive alius, cum passive *dominari* dixerit:

O domus antiqua, heu quam dispari dominare domino.
[*Meurs. in Append.*]

Male itaque N. Heinsius Adversar. Lib. I. Cap. VI. p. 73. mutat *edomitari*. Sabaeus et Gelenius habent *edomari*. Pro *possit* editio princeps habet *esset*, quod Canterus tuetur constructione graeca ἦν δαμᾶσθαι pro ἐξῆν. [*O.*]

ut mero madidaretur multo] *multo* ex Cod. MS. addidit Stewechius. [*O.*]

et viribus spoliaretur abscissis] Nihil hic mutandum. Nam vires Eunucho masculae sane cum virilibus adimuntur, unde et enervati vocantur. Claudianus in Eutrop. Lib. I. vs. 315.:

— — — *spado Tiresias, enervatusque Melampus.*

Praeterea mirifice Arnobius ludit appellationibus hujus partis. Modo enim *virum*, modo *societatem*, quasi διδύμους, modo *proles*, aliquando *flores* nominat. [*C. Barthius in Adversar. Lib. XXIX. Cap. XIV. pag.* 1383.] Eodem sensu *vis* in Capite sequenti: *quum vis illa telluris cooperta est gremio.* ubi vide notam Heraldi. *virilibus.* quod ceteri habent, est ex interpolatione Gelenii. [*O.*]

qui sibi demessuerint has partes] Horatius I. Sat. II. 45.:

Accidit, ut cuidam testis caudamque salacem
Demeterent ferro.

Lactantius Inst. Lib. V. Cap. IX.: *Qui virilia sua ferro metant, et, quod est sceleratius, ut sint religionis antistites.* [*Herald.*] Conf. Bünemann. ad Lactant. l. l. p. 617. [*O.*]

majoris petulantiae fieri] Verum id quidem, sed prolem tamen extundere nequeunt. Papias: *Eunuchorum quidam coeunt, et etiam virus emittunt, sed ad gignendum vanum et invalidum.* Firmicus Astron. Lib. III. Cap. VII.: *Facit eunuchos, abscissos, archigallos, aut hermaphroditos, et qui semper haec non agunt, sed patiuntur, quae mulieres pati consueverunt, praeposteris libidinum ardoribus vulvae tentigine concitati.* et Cap. XI.: *Facit eunuchos, vel viros sine semine, et qui coire non possunt, infames, impudicos, cinaedos.* Conf. Terent. Eunuch. Act. IV. Scen. III. et Juvenal. Sat. VI. vs. 364 seqq. [*Elmenh.*] Muret. Var. Lect. X, 11. [*Ochsner.*]

vellem tamen videre] Meursius conj.: *vellem tam videre*, per ellipsin explicans. [*O.*]

si esset mihi illis nasci temporibus datum] *illis* pro *his*, quod antea legebatur, reposuit Stewechius, recte. Loquitur enim Arnobius de illis temporibus, quibus res ista a Libero Deo gesta fuit. [*O.*]

post Deorum augustissimas curias] Repono: *post Deorum augustissimas curas*, id enim non injuria admiratur Arnobius,

fabularum poeticarum confictores in tantum decori (quod erga Deos maxime fervandum erat) oblitos, ut, qui rebus magnis, curis auguftiffimis in coelo detinentur, eos ad res, non dico nihili, fed fpurciffimas, impudiciffimas, in terram usque audeant devocare. Arnobius Lib. III.: *Quid? quod non contenti tam deformibus fubdidiffe atque implicuiffe Deos curis.* Idem libro ultimo: *fuperorum conquieviffe terrores, et ad hominum curam familiaritatemque revocari.* [*Stewech.*] Non placet Stewechii conjectura, et vulgata lectio videtur multo elegantior. *Poft deorum auguftiffimas curias* eft fcilicet i. q. poft Deorum habitum fenatum auguftiffimum. Ita *curia* pro fenatu per metonymiam ap. Cic. Lib. XII. ad Attic. Epift. XXI.: *Quid enim mihi cum foro fine judiciis, fine curia,* id eft, amiffo fenatu, cum fenatus nullus fit. ubi vid. Manut. Nec dubitandum eft, ita fcripfiffe Arnobium. Nam fupra Cap. VI. dixerat: *Cujus cum audacia quibusnam modis poffet vel debilitari vel comprimi, faepenumero effet Deorum in deliberatione quaefitum.* et paullo ante: *Aeftuatum eft in conciliis Deorum, quibusnam modis poffet intractabilis illa vis feritatis edomitari.* Ridet itaque plenum Deorum fenatum habitum in re tam vili et abjecta. [*O.*]

peniculamenta decurtantem cantheriorum] Secutus fum emendationem Jof. Scaligeri ad Virgilii Moretum vs. 23. in Catalectis p. 162. *peniculamentum* a *peniculus*, deminut. a *penes, is,* fenfu antiquo et primario. Feftus: *Penem antiqui codam vocabant, a qua antiquitate etiamnum offa porcina cum cauda in coenis puris offa penita vocatur, et peniculi, queis calciamenta tergentur, quod e codis extremis faciebant antiqui, qui tergerent ea: dictum eft forfitan a pendendo.* Cicero ad Fam. Lib. IX. Epift. XXII.: *Caudam antiqui penem vocabant: ex quo eft propter fimilitudinem penicillus. At hodie penis eft in obfcoenis.* ubi vid. Manut. Eodem fenfu et *peniculamentum* h. l. pro cauda: hinc etiam per metaphoram de veftimenti genere craffo et villofo. Vide Nonium et Columm. ad Ennii Fragment. pag. 97. ed. Heffel. *peniculamenta* five *penicula* (quod idem Scaliger proponit) *cantheriorum decurtare* eft itaque fetas evellere five abfcindere e caudis equorum. *Cantherius* proprie equus caftratus, cui excifi funt tefticuli: hinc 2. pro equo in gen. Editio princeps habet: *peniculantem decuramenta cantherios,* nullo fenfu. Gelenius refingens *peniculantem decuramenta cantheriorum* videtur accepiffe *decuramenta* pro vocabulo efficto e Graeco κουρὰ, barbam, crines, pilos vel lanas evulfas vel tomacula abfciffos fignificante, cujus vero vocabuli nulla exftat auctoritas. Salmafius in ed. Lugd. Bat. dedit: *peniculantem decurtantem cantherios,* quam correctionem tanquam leniffimam et ftylo Arnobii eadem pluribus verbis repetentis maxime congruam in textum recipere non dubi-

taſſem, niſi cum Gesnero in Theſauro et Voſſio in Etymol. Rom. v. *penis* deſideraſſem aliud exemplum verbi rariſſimi *peniculare* vel *peniculari*, quod explicant caudam vellere. Malui itaque ſequi emendationem Scaligeri, probatam quoque a Stewechio et Heraldo. Sequentia, *decurtantem cantherios*, Meurſius pag. 158. ita mutat: *decurtantem cauterio*, male. [*O.*]

innectentem laqueos mobiles] Minime contemnenda conjectura Stewechii legentis: *laqueos nodabiles*, id eſt, qui duci, coarctari poſſunt in nodos (*zugehende*, *zulaufende Stricke*). Nam paullo poſt dicit Arnobius: *ut omnia cingerent circumpoſiti laqueorum morſus.* [*O.*]

aquarum innoxias puritates multa ſaucianteni vi meri] *ſauciantem*, h. e. mutantem, temerantem, vim illis tribuendo inebriandi. Vide C. Barth. Adverſar. Lib. VIII. Cap III. p. 365. Ita *ſaucius* ſaepiſſime pro ebrio. Petronius Sat. Cap. LXVII.: *Interim mulieres ſauciae inter ſe riſerunt, ebriaeque junxerunt oſcula.* Juſtinus Lib. I. Cap. VIII.: *priusque Scythae ebrietate, quam bello vincuntur. Nam cognitis his Cyrus reverſus per noctem ſaucios opprimit, omnesque Scythas cum reginae filio interficit.* ubi vid. interpretes pag. 40. ed. A. Gronov. [*O.*]

artificii curas tum rebus adhibuiſſe perituris] Stewechius mavult: *artificii curatum rebus adhibuiſſe perituris*, a *curatus, us*, quarta declinatione, cujus autem vocabuli exemplum alibi fruſtra quaeſivi, nec quidquam mutandum cenſeo, cum tales particulas ſaepiſſime περιττῶς uſurpet Arnobius. Ed. Lugd. Bat. habet: *artificii curam ſic tum rebus adhibuiſſe perituris. Res periturae* ſunt Acdeſtis partes genitales, ad quas perdendas omnis generis artificia adhibuit Liber. [*O.*]

Cap. XII. — eorum opinione polluctus] Amplector veriſſimam hanc emendationem Salmaſii. *polluctus*, imbutus et quaſi ſacratus. Vide ſupra ad Cap. VII. hujus libri et Turneb. Adverſar. Lib. XI. Cap. VII. Alii: *pollutus*, male. [*O.*]

cujus obſcoenitas amputata] Vide ſupra ad Lib. IV. Cap. XIX. [*O.*]

aut divino aliquid ex corpore deſecari] Lectio vetus eſt: *aut de divino aliquid ex corpore deſecari.* Similem pleonasmum habemus Libro IV. Cap. XVIII.: *Quid eſt enim, quod dici de immortalibus Diis poſſit, quod non ex hominum de ſcriptis ad humanas pervenerit notiones.* [*Herald.*] Nil probat hic locus mendoſe excuſus, ut in notis oſtendimus. Neque in Arnobio uſpiam invenimus duplicem praepoſitionem unum eundemque nominis caſum regentem, quamquam praepoſitiones aeque ac ceteras particulas abundanter uſurpet ſaepiſſime. [*O.*]

fluore de sanguinis, et ex genitalibus amputatis arbor mali enata est Punici] Forte legendum: *Etiamne fluore de sanguinis viola flos nascitur, et ex genitalibus etc.* Sic enim supra Cap. VII.: *fluore de sanguinis viola flos nascitur et redimitur ex hac arbos.* [*Th. Canter.*] At fallitur Canterus: nam in citato loco non de Acdesti, sed de Attide sermo est, et verba *fluore de sanguinis* intelligenda de sanguine ex genitalibus Acdestis laqueo constrictis prorumpente; de quo supra Cap. VI. legimus: *cum discidio partium sanguis fluit immensus.* De forma *fluor, oris,* Arnobio frequentata vid. Notas ad Lib. I. Cap. XLV. Pro *mali Punici* Meursius mavult: *mali Punicae.* [*O.*]

quum vis illa telluris cooperta est gremio] Id est, vir ille, membrum illud, pars illa. Supra Cap. XI.: *viribus spoliaretur abscissis.* [*Herald.*]

balaustiis] Plinius Hist. Nat. Lib. XIII. Cap. XIX. (XXXIV. ed. Harduin.): *circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat: aliqui granatum appellant — — — — — — — Flos balaustium vocatur, et medicinis idoneus et tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.* ubi vid. Harduin. Dioscorides Lib. I. Cap. CLV. βαλαύστιον ἐστὶν ἄνθος ἀγρίας ῥοιᾶς. [*Elmenh.*]

in puncti spatio] Ita Fulv. Ursinus ex MSto, sequente ed. Lugd. Bat. Editio princeps: *in punctis ratio,* nullo sensu, unde Gelenius efficiebat *in punctistitio.* *Punctum* scil. temporis, ut apud Lucretium aliquoties. [*O.*]

idcirco illis color est purpurei luminis suffectione subluteus] Haec est lectio vetus, pro qua substituit Salmasius *luminis offectione.* *Sufficere,* verbum tinctorum, significat substernere colorem, cui alius deinde inducitur. Vide Gesner. in Thes. Male itaque interpretatur Nonius *inficere.* Seneca Quaest. Nat. Lib. I. Cap. V.: *Praeterea cum dicitur tibi, nubem solo esse suffectam, non dicitur tibi, colorem illi immixtum esse velut duro corpori ac stabili et manenti, sed ut fluido et vago, et nihil amplius, quam perbrevem speciem recipienti.* Ita *suffecta leto lumina, subfecti sanguine oculi, maculis subfecta genas* etc. Eodem sensu itaque *suffectio* h. l. ut sensus sit subluteus, ita ut suffectum sit, subluceat purpureum lumen, hoc est, purpureus color: *gelblich mit durchscheinender Purpurfarbe.* Nec minus bene legitur *purpurei luminis* (vel coloris) *offectione,* quod significat lumen impeditum, interceptum, alius corporis, scil. corticis sive putaminis mali Punici, interpositione. Ita Lucretius Lib. V. vs. 772 seq. de eclipsibus solis et lunae:

Solis uti varios cursus, lunaeque meatus
Noscere possemus, quae vis et causa cieret:
Quove modo soleant offecto lumine obire.

Equidem tamen nihil definire audeo, cum nesciam, utra lectio ex MSto fluxerit. Pro *purpurei luminis* Meursius mavult *purpurei fluminis suffectione*, quia praecesserit *fluore de sanguinis viola nascitur.* [*O.*]

quod ex sanguine saburrato genus ducunt] Et hoc loco, dubius adhuc et incertus de vera lectione, dedi scriptionem vulgatam. Cod. MS. habet *ex sanguine saburratio*, mendose. Salmasius edidit *ex sanguine saporatiore*, id est, ex sanguine melioris, acidioris saporis, quam ceterorum hominum: *von schmackhaftern, gewürzhaftern Blute.* Eodem sensu Constantinus Afer de Febribus Cap. IV. (citatus a Gesnero in Thes.) *sanguis*, inquit, *est omnibus elementis saporosior.* Vulgatam lectionem tuetur N. Heinsius in Adversar. Lib. I. Cap. X. p. 102. et docet legendum vel *saburrato*, vel *saburratiore*, vel *saburratitio*, vel tandem *saburraceo*, a *saburra*, hoc est, ingluvies, πλήρωμα, τῆς νεὼς ἕρμα. Vide Scaliger. ad Varron. de Ling. Lat. Lib. VI. pag. 151. Hinc apud Plautum Cistell. Act. I. Scen. II. mulieres cibo potuque saturae dicuntur *saburratae.* Hinc *sanguis saburratus* vel *saburratior* dicitur sanguis hominis ebrii, qualis fuit Acdestis, qui, ut supra, dictum est Cap. VI., *potionem validissima vi meri a Libero succensam immoderatius hiantibus rapuerat venis*: idque optime respondet praecedentibus verbis, *uvida, idcirco vinosa.* Nourrius legendum censet: *quod ex sanguine saburrata* (id est repleta et onerata poma illa, quae de profluente sanguine Acdestis orta fabulabantur) *genus ducunt.* Veruntamen fateor, magis mihi placere lectionem vulgatam eo sensu, quo diximus. [*O.*]

O Abdera, Abdera, dares quantas vias mortalibus inridendi] Sic e Cod. MSto restituit Stewechius, ubi legitur: *o Abdera, Abdera, quantas vias mortalibus inridendi. dares*, quod sensus flagitat, addidit Salmasius. Sabaeus et Gelenius ed.: *O Abdera, Abdera, quam sias mortalibus inridenda.* Meursius conj.: *quam tu sias mortalibus inridenda.* Grotius: *quantum sias. Quanti — tanti* pro *quot — tot* haud raro etiam apud optimos scriptores. Vide Bronkhus. ad Propert. Lib. I. Eleg. V. vs. 10. pag. 21. et Duker. de Latinitate Jureconsultorum p. 358. Apud ecclesiasticos scriptores, Tertullianum, Ambrosium, Augustinum etc. nil frequentius. Conf. Havercamp. ad Tertullian. Apologet. Cap. I. pag. 8. et Bünemann. ad Lactant. Inst. Lib. I. Cap. IV. pag. 22. Abderitarum insania ac stupiditas notissima in proverbium abiit in stultos, stolidos quosvis. Hinc Cicero ad Attic. Lib. IV. Epist. XVI. de Senatu Romano: *Hic Abdera, non tacente me, dices. Tamen tu non quiescis? ignosce, vix possum. Veruntamen quid tam ridiculum?* [*O.*]

Dicunt eam cuncti patres] Fulv. Urſinus leg. conj. *diſcunt* etc. Sed praefero equidem lectionem vulgatam. *Dicunt*, hoc eſt, docent eam fabulam *cuncti patres*, ſcil. religionum, id eſt, ſacerdotes, antiſtites. Pro *cuncti* Stewechius mavult *cati*. [*O.*]

ſuperciliosae perlegunt civitates] Vocem *ſuperciliosus* tanquam barbaram damnat G. J. Voſſius de Vitiis ſerm., tuetur Ol. Borrichius in Cogitatt. pag. 249. loco Senecae Epiſt. CXXIII. *Iſtos triſtes et ſuperciliosos alienae virtutis cenſores, ſuae hoſtes, publicos paedagogos aſſis ne feceris.* Sed frequentior hujus vocabuli uſus tempore Arnobii. Ita v. c. Sidonius Lib. VII. Epiſt. X.: *Catonianum ſuperciliosa frontis arbitrium.* et Martianus Capella Lib. VIII.: *me ſuperciliosior increpabas.* [*O.*]

Cap. XIII. — ſequitur ſe ratio] Meurſius corrigit: *ſequitur ſcilicet ratio*, putans *ſe* ortum ex abbreviato *ſc.* Non male. [*O.*]

poma ibi neceſſe eſt ſuriant] Feliciſſimam hanc correctionem Fulv. Urſini merito in textum recepit Salmaſius. *ſurire*, καπρᾶν. vide ſupra ad Lib. I. Cap. II. Antiqua lectio eſt *ſurgant*, quam fruſtra tuentur Heraldus et Elmenhorſtius. [*O.*]

alebat Berecynthia religatam] Malim *relegatam*. Supra Cap. VI.: *tanquam vitiatam claudit pater, et curat, ut inedia moriatur; pomis atque aliis bacculis Deûm ſuſtentatur a matre.* [*Herald.*] Nil mutandum. *religata* ſcil. eſt carceri incluſa apud patrem: *relegàta* eſſet vel ablegata, exulatum miſſa, vel inclùſa, cuſtodita in alio loco remotiore. [*O.*]

dedignatus eſt ſobolem ſui pignoris nuncupari]. Sic emendarunt Heraldus in Curis II. et Stewechius. Codex MStùs: *deſignatus et ſobolem ſui pignoris nuncupari*, quod Gelenius mutavit: *et ſi gnatus eſſet, ſobolem ſui pignoris nuncupari*, ſequente ed. Lugd. Bat. *Pignora* pro liberis. Vide ſupra ad Lib. II. Cap. LXXVI. [*O.*]

ſecus virile] Ita MStum, ut teſtantur Heraldus et Stewechius. Vide ſupra ad Lib. I. Cap. LIX. [*O.*]

ſed pecudes etiam ſiunt ex maribus matres] Dedi emendationem Fulv. Urſini leniſſimam et proxime accedentem ad lectionem Codicis MSti: *ſed pecudes etiam ſiunt ex maribus mares*, cui nullus ineſt ſenſus. Gelenius et plerique eum ſecuti *pecudes — — — ſiant exmares.* Meurſius conj.: *ex matribus matres*, hoc eſt, μητέρας μὴ ἔχοντας, ut *exos* et ſimilia, quod plane contrarium eſt illi, quod dicere voluit Arnobius. Ridet ſcilicet hircum ubera praebentem Attidi, tanquam fabulam abſurdiſſimam. Nam apud Romanos aeque ac apud noſtrates de re abſurda prorſus et impoſſibili prover-

bium eſt *hircum mulgere*, quod teſtantur Virgilii verſus notiſſimi Eclog. III. vs. 90 ſeq.:

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi,
Atque idem jungat vulpes et mulgeat hircos.

Stewechius omnia confundens legendum cenſet: *ſed virgines etiam fiunt exmammares*, quaſi hoc loco ſermo ſit de Galli filia mammas ſibi demetente, de qua paullo poſt loquitur Arnobius. Salmaſius edidit: *ſed pecudes etiam fiunt ex maribus*, deleta voce *matres* vel *mares*, cuius conjecturae rationem indicat in notis ad Aelii Lampridii Commodum Cap. VII. Script. Hiſt. Aug. Vol. I. pag. 493. *ex maribus* explicans qui perdidere virilia, ut apud Plautum in Amphitryone: *mulier facta eſt ex viro*, hoc eſt, virum perdidit. Eodem ſenſu Graeci caecos dicunt ἐξ ὀμμάτων, Latini *ab oculis* vel unica voce *aboculos*. Sed hanc explicationem ſi ſequamur, *pecudes fiunt ex maribus* ſignificaret tantummodo: pecudes caſtrantur teſticulis exſectis, non autem, quod indicare vult Arnobius: pecudes mares in foemellas, hirci in capras transformantur. Malui itaque ſequi Fulv. Urſinum. [*O.*]

foetor — — — — caprinus] Facile carere poſſumus annotatione Elmenhorſtii. Hic enim non de foetore alarum, quem *hircum* vocant Latini, (vide Horat. Epod. XII. 5.) ſed de foetore contracto ex hirquini lactis alimonia ſermo eſt. [*O.*]

ſed quid Midas horruerit, non eſt facile divinantibus ſuſpicari] Immo: *non eſt difficile.* Horrebat enim deteſtandam Acdeſtidis patientiam. [*Herald.*]

admiramur quidem] Meurſius: *haud miramur quidem.* [*O.*]

quod cum legis meminiſſet et fati, patefecerit hoſtibus minus providam civitatem] Haec eſt veriſſima emendatio Heraldi in Curis II. Cod. MStus: *a te fecerit hoſtibus* etc. unde Gelenius effecerat: *cum legis meminiſſet et fati Atys, fecerit hoſtibus etc.* Sed ne dicam, muris (ut ſupra Cap. VII. dictum) capite ſublevatis, non minus providos ſed cautiores civitatis incolas effeciſſe Berecyntiam, ſcribendum fuiſſet *fati Attidis.* Nam haec eſt hujus nominis declinatio Arnobiana. Supra enim Lib. I. Cap. XLI. habemus accuſativum: *Attin Phrygem abſciſſum*, et Lib. IV. Cap. XXIX. ablativum: *ſpecioſo ab Attide.* Quam ob cauſam nec audiendus Fulv. Urſinus corrigens: *quod cum legis meminiſſet et fati Atys, fecit hoſtibus nimis perviam civitatem.* *Minus providam civitatem* dicit Arnobius ob nuptiarum gaudia, quae ne interrumperentur, oppidum claudi juſſit rex Midas. Itaque non neceſſaria eſt conjectura editoris Lugd. Bat.: *minus provida*, ac Meurſii: *minus proviſam civitatem.* [*O.*]

nisi puer abscissa societati objecisset offensae] Sic edidi ex emendatione sagacissima Heraldi in Curis II. Lectio vetus est: *nisi puer abscissa satietatis objecisset offensi.* Gelenius edidit: *objecisset offensam*, sequentibus ceteris, excepto Salmasio, qui in ed. Lugd. Bat. resinxit audacius: *nisi puer abscissas has partes objecisset offenso.* Meursius: *nisi abscissae puer Atys objecisset offensam.* [*O.*]

Cap. XIV. — Quid dicitis, o gentes — — — — nationes] Vide supra notam Heraldi ad titulum operis. [*O.*]

virilium veretrorum] Glossae: *veretrum* — αἰδοῖον. Infra Lib. VI.: *veretrorum magnitudines publicatae.* Papias: *Veretrum.* Suetonius Tiberio Cap. 62. [*Elmenh.*]

genitalia illa defecta cum fluoribus] Ita Fulv. Ursinus rectissime, sequentibus ceteris. Antea legebatur: *genitalia illa disjecta.* Pro *fluoribus* alii *floribus.* Meursius: *prolibus.* [*O.*]

ipsa per se moerens] Verba *per se* tanquam interpretamentum magistelli cujusdam delenda censeo. [*Meurs.*]

ac ne nuda in gremio diffluerent sic soli] Legendum existimo: *scil. soli.* Clarius fuisset: *ac ne scil. nuda etc.* Scriptum autem fortasse fuerat *sc.*, unde factum *sic.* [*Herald.*]

priusquam veste velaret ac tegeret] De more eluta et uncta cadavera vestiendi vid. H. Columna. ad Fragmentum Ennii pag. 54. ed. Hessel.:

Tarquinii corpus bona femina lavit et unxit.

et quos citat Savaro ad Sidon. Lib. III. Ep. III. pag. 191. [*O.*]

unde enim violae nasci potuissent odorae, nisi putorem membri unguentorum illa suffectio temperaret] Sic edidit Salmasius. Lectio vetus est: *unde enim violae nasci potuissent, odore nisi etc.* De v. *putor* aliisque ejusmodi nominibus in *or* exeuntibus vide C. Barth. ad Stat. Theb. V. 147. Vol. III. pag. 99. [*O.*]

nonne vobis videmini aut textriculas puellas audire etc.] Ovidius Met. IV. 36 seqq.:

E quibus una levi deducens pollice filum,
Dum cessant aliae, commentaque sacra frequentant,
Nos quoque, quas Pallas, melior Dea, detinet, inquit,
Utile opus manuum vario sermone levemus,
Perque vices aliquid, quod tempora longa videri
Non sinat, in medium vacuas referamus ad aures.

[*Herald.*]

infantibus credulis] Probabilis est conjectura Fulv. Ursini: *infantibus querulis*, quod magis conveniens sequenti *avocamenta* probat etiam Scioppius ad Apulej. Met. IV. pag. 299. ed. Oudendorp. [*O.*]

avocamenta] Significanter. *Avocare* est alio mentem abducere et sevocare. Apulejus Met. Lib. IV. pag. 299. *Sed ego te narrationibus lepidis, anilibusque fabulis protinus avocabo.* ubi vid. Oudend. Eodem sensu Tertullianus circulatorem sive agyrtam vocat *avocatorem hominum.* [*O.*]

ac ne esset omnino durissimus] Annon legendum: *at ne esset* etc. [*O.*]

minimissimus] Vide supra ad Cap. VII. [*O.*]

pilum in mortuo crescere] Hoc tamen affirmant medicorum alumni: et ipsa experientia testatur id fieri in suspensis. Vid. Tertullian. de Anima Cap. LI. [*Elmenh.*] Quod Arnobius negat fieri posse, id affirmat Aristoteles de Hist. Animal. Lib. III. Cap. XI. αὔξονται δὲ τρίχες ἔν τε νόσοις τισὶν, οἷον ταῖς φθισικαῖς μᾶλλον, καὶ ἐν γήρᾳ, καὶ τεθνεώτων, καὶ σκληρότεραι γίνονται ἀντὶ μαλακῶν. [*Petav. ad Synes. Encom. Calvitii not. pag.* 52.] Caussam explicat Alexander Aphrodisiensis in Problemate 145. [*O.*]

partem non interiisse] *non*, quod sensus flagitat, addidit primus Fulv. Ursinus. [*O.*]

mortale] Ita ed. Lugd. Bat. e correctione Meursii, rectissime. Alii *immortale*, quod plane contrarium est ei, quod dicere vult Arnobius. [*O.*]

Cap. XV. — nisi stultitiae pars esset et talia discere] C. Barthius in Adversar. Lib. XXIX. Cap. XIV. pag. 1383. mavult: *nisi stultitiae par esset.* Pro *discere* Stewechius legendum suspicatur *hiscere*, citans Lib. I. Cap. XXIII.: *ipsa denique hiscere si animantia muta potis essent*, et Lib. IV.: *Experiri volumus, an mutire, an hiscere Deorum in mentione possitis.* Sed nil mutandum: dicit Arnobius, stultitiae partem esse fabulas tam absurdas vel discere, hoc est legere, nedum eas comparare rimarique altius. [*O.*]

exterminatos] Vide ad Lib. I. Cap. I. [*O.*]

esse illam in rebus etc.] Sic editio princeps, quam secutae sunt ceterae. Fulvius autem Ursinus conj. *in diebus*, hoc est in libris dierum, actis diurnis, ephemeridibus. Quod probat Elmenhorstius. Sic infra Lib. VII. Cap. IX.: *quanta vix explicari decem millibus queant vel annalium vel dierum.* ubi vide notas. Vulgata lectio si sana est, *esse illam* (historiam vel fabulam) *in rebus* significat, existere illam, tradi pro re in facto posita: *sie sey auf Thatsachen gegründet.* Heraldus suspicatur: *esse illam in ritibus*, id est, in factis et cerimoniis, quod maxime placet. Meursius *illam* refert ad praecedens *offensionis caussam.* Sic enim legit pro *offensionis caussas*, et sequentia audacius sic refingit: *in libros a vobis et commentarios relatam.* [*O.*]

futuri temporis pro instructione] Secutus sum emendationem editoris Lugd. Bat. Antiqua lectio est: *per structionem*, nullo sensu. Fulv. Ursinus edidit *praestructione*, quod quid sibi velit, vellem nobis explicasset. [*O.*]

neque in publicam testificationem sacrorum celebritatibus miserimus] Idem Fulvius leg. *inseruimus*, perperam. Nam si *sacrorum celebritatibus* accipiamus in casu sexto, non video, cur sollicitanda sit constructio: *in publicam testificationem* (aliquid) *mittere*. [*O.*]

Cap. XVI. — esse vera] Meursius mavult *esse veram*, scilicet *scriptionem istam*. Bene. [*O.*]

exploratae fidei] Ita Fulvius Ursinus ex MSto, optime. Gabaeus et Gelenius ed.: *explicatae fidei*. [*O.*]

Quid enim sibi vult illa pinus, quam semper statis diebus in Deûm matris intromittitis sanctuario?] Hoc fiebat die undecimo Kalendas Aprilis, ut notatum in Calendario Romano Constantini Magni ad illum diem. *Arbor intrat*, quod de arboris pinus intromissione in sanctuarium matris Deûm intelligendum. Qui enim sequuntur dies, variis solemnitatibus ejusdem matris Deûm erant dedicati, ut *Sanguinis dies* notatus ad nonum Kalendas Aprilis in eodem Calendario, *Hilaria* ad octavum, *Requietio* ad septimum, *Lavatio* ad sextum. [*Salmasius in Append. ad Solin. de Hyle Iatr. pag.* 5.] Valesius ad Ammian. Marcellin. Lib. XXIII. pag. 255. legendum putat: *quam* — — — — — — *in Deûm matris intromittitis sanctuarium*. Sed nihil mutandum. *Intromittere in sanctuario* non minus bene dici potest, quam supra Lib. II. Cap. II. *veram in orbe religionem inducere*, et Lib. I. Cap. XLII. *quae* (dona) *ab eo profecta in nobis sunt*, ubi hanc rationem loquendi pluribus exemplis illustravimus. Ceterum progressu temporum mutatas fuisse istas ceremonias et Deûm matri consecratos dies ad tres tantum redactos, discimus ex Juliani Orat. V. Conf. Sainte-Croix librum de Mysteriis veterum germanice versum a Lenzio Cap. IV. pag. 72 seq. [*O.*]

quibus Ia deficientem et contexit] Ita legendum pro vulgato: *quibus jam deficientem et contexit*, docuit Stewechius, rectissime. Haud enim magna Mater, sed *virgo sponsa quae fuerat, quam Valerius pontifex Iam fuisse conscribit, exanimati* (Attidis) *pectus lanis mollioribus velat*. Ceterum hujus virginis alibi, quod sciam, nulla mentio, et egregie fallitur Stewechius eam putans commemorari ab Homero: quae conjectura solummodo depravata scriptione versus Homerici Odyss. XIV. 435. fulcitur. [*O.*]

Quid pectoribus applodentes passis cum crinibus Galli] Ovidius IV. Fast.:

Venit in exemplum furor hic mollesque ministri
Caedunt jactatis vilia membra comis. [*Elmenh.*]

Apulejus Milesia VIII.: *Cinaedum et senem, calvum quidem, cincinnis semicanis et pendulis capillatum: unum de triviali populariuni faece, qui per plateas et oppida cymbalis et crotalis personantes Deamque Syriam circumferentes mendicare compellunt.* Iterum eodem libro: *Diuque capite demisso, cervices lubricis intorquentes motibus, crinesque pendulos rotantes in circulum, et nonnunquam morsibus suos incurtantes musculos, ad postremum ancipiti ferro, quod gerebant, sua quisque brachia dissecant.* Sic omnes fanatici, harioli et ejusmodi agyrtae capillati, quod e veteribus scriptoribus satis notum. Hinc Arrianus Lib. IV. Differt. Epicteti Cap. VIII.: οὗτος φιλόσοφος. διὰ τί; τρίβωνα γὰρ ἔχει καὶ κόμην. οἱ δὲ ἀγύρται τί ἔχουσιν; [*Herald.*]

Quid temperatus ab alimonio panis, cui rei dedistis nomen Castus] Vide, quam periculosum sit aliquid ex ingenio (et sine libris emendare, et ab antiquis vestigiis recedere; cum enim in Romano recte legeretur: *temperatus ab alimonio panis*, Gelenius emendavit: *temperatus fabae alimonio panis.* Sed ignoratio significationis vocabuli *temperatus* ei ansam errandi praebuit. Non enim hic *temperatus* pro mixtura, ut ille putavit, sed pro temperantia et abstinentia accipitur. Plura de hoc loco diximus Variar. Lect. Lib. II. Cap. XXI. (in Lampade Gruteri Vol. III. pag. 766 seq.). [*Th. Canter.*] Abstinebant a pane Cybeles et Isidis sacerdotes. B. Hieronymus Epist. ad Laetam de Institutione filiae: *Faciant hoc cultores Isidis et Cybeles: qui gulosa abstinentia Phasidis aves et fumantes turtures vorant, ne scil. Cerealia dona contaminent.* Abstinentiam illam et, ut loquitur Arnobius, temperatum appellabant *castum.* B. Hieronymus Lib. II. contra Jovinianum: *De ciborum sibi placent abstinentia; quasi non superstitio gentilium castum* (perperam scriptum erat *cessum*) *matris Deûm observet et Isidis.* Haec eadem vox reponenda eodem libro: *Quomodo autem virginitati verae non praejudicet imitatio virginum diaboli: ita nec veris jejuniis castorum Isidis et Cybeles, et quorundam ciborum in aeternum abstinentia: maxime cum apud illos jejunium panis sagina carnium compensetur.* Tertullianus libro de jejuniis: *Sed bene quod in nostras xerophagias blasphemias ingerens, casto Isidis et Cybeles eas adaequas.* Ergo *castus* proprie Isidis et Cybeles, sed aliorum etiam deorum: quorum in casto certis et statis diebus quandoque erant, id est, certis cibis abstinebant, aut etiam usu Veneris, ut qui erant in casto Cereris. Festus: *Minuitur privato luctus, quum in casto Cereris est.* Macrobius Lib. I. Sat. Cap. XXIII.: *Vehitur enim simulacrum Dei Heliopolitani ferculo, uti*

vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulacra; et subeunt plerumque provinciati proceres raso capite, longi temporis castimonia puri. Castimoniam heic appellat ἁγνείαν et abstinentiam ab operibus Venereis. Dixit *castimonia* πληθυντικῶς Apulejus Miles. XI.: *Quod enim sedulo percontaveram, difficile religionis obsequium, et castimoniorum abstinentiam satis arduam, cautoque circumspectu vitam, quae multis casibus subjacet, esse muniendam.* Heic *castimoniorum abstinentiam* vocat rigidam abstinentiam ab omni cibaria voluptate, ab animalibus, a vino, et simul ab rebus illis temperatum. Explicate postea eodem libro: *Idque plane cunctis arbitris praecipit, decem continuis illis diebus cibariam voluptatem coercerem, neque ullum animal essem et invinius essem.* Ergo *castus* a careo, cassum; unde cassus, ac literarum μεταβολῇ *castus.* Festus: *Puri menstruo esse dicebantur, qui sacrorum causa toto mense in cerimoniis sunt, id est, puri sunt certis rebus carendo.* Idem: *Denariae cerimoniae dicebantur, et tricenariae, quibus sacra adituris decem continuis diebus, vel triginta, certis quibusdam rebus carendum erat.* [*Idem.*] Dicebatur itaque *castum*, i, et *castus*, *us*, m. ut h. l. Vid. Nonius v. *Castus.* Auson. Popm. ad Varron. Fragment. pag. 303. ed. Bipont. Meurs. in Glossario Graeco-Barbaro v. Καστεῖα. D. Petav. in Juliani Orat. V. pag. 88. ed. Lips. et inprimis Kuhn. ad Aelian. Var. Hist. II. 33. pag. 152 seqq. ed. Gronov. Sic et Graeci. Marinus de Vita Procli pag. 45. (16. ed. Boisson.) Τὰς δὲ Μητρῳακὰς — — — καστείας ἑκάστου μηνὸς ἥγνευεν. ubi καστείας pro ἁγιστείας, quod ed. Fabricii habet, e Codd. restituit doctissimus Boissonade. Vid. ejus notam p. 105 seq. [*O.*]

Cap. XVII. — cur more lugentium caedant cum pectoribus lacertos] Supra: *Et sociatis planctibus cum Acdesti tundit et sauciat pectus pausatae circa arboris robur.* Ac de hac pectoris ac lacertorum pulsatione lugubri plana res est. Idcirco igitur scribit Artemidorus Lib. I. Cap. XLIII. mulieres in luctu ubera plangere atque foedare, αὗται γὰρ ἐν πένθει καὶ τοὺς μαζοὺς λωβῶνται. Haec autem omnia interpretabantur allegorice: ut Deorum Mater terram significaret, Galli autem lacertos sibi lacerarent ac virilia demeterent propter arationem et messem. Sic enim ista significabant. Hoc observat Tertullianus adversus Marcionem Lib. I. Cap. XIII. obscuro loco, et quem nullo modo intelligunt interpretes: *Ipsa quoque vulgaris superstitio communis idololatriae, quum in simulacris de nominibus et fabulis veterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, et dedecus suum ingenio obumbrat, figurans Jovem in substantiam fervidam, et Junonem ejus in aërem, secundum sonum Graecorum voca-*

bulorum: item Vestam in ignem, et Camenas in aquas, et magnam matrem in terram, seminalia demessam, lacertis aratam, lavacris rigatam. Quod addit *lavacris rigatam*, hoc ait, quia Almone lavabatur Deûm Mater solemni die. [*Herald.*] Simili modo allegorico explicat hos ritus Julianus Orat. V. Add. Sainte-Croix de Mysteriis Cap. IV. pag. 77. versionis Lenzii. De more verberandi lacertos exemplorum struem congessit C. Barthius ad Statii Theb. VI. vs. 133. Vol. III. pag. 400. [*O.*]

Quid coronae? quid violae? quid voluere mollium velamenta lanarum?] Non dubitavi in textum recipere egregiam hanc emendationem I. Fr. Gronovii in Diatribe ad Statii Silv. Lib. I. Carm. VI. Cap. XX. pag. 110. Antiqua lectio est: *Quid coronae? quid violae? quid volucra mollium velamenta lanarum?* Editor Lugd. Bat.: *mollium et velamenta lanarum.* Elmenhorstius v. *velamenta* delendum censet tanquam glossema et interpretamentum vocis *volucra.* [*O.*]

quam initiant viles Galli] Ita editor Lugd. Bat. Cod. MStus mendosissime: *inhiant.* Gelenius: *ineant.* Fulv. Ursinus: *initient*, et in seq.: *conficiant.* Heraldus in Curis II.: *inchoant.* Sed apud hos scriptores non raro *initiare* pro inchoare, incipere, *initiari* pro initium sumere. Tertullianus adversus Valentinianos Cap. XV.: *Audisti moerorem et timorem. Ex his initiata sunt caetera.* Julius Firmicus Mathes. II. Cap. XII.: *Ver initiatur, quum primam Arietis partem Sol fuerit ingressus.* [*O.*]

exoleti] Vide supra ad Lib. II. Cap. XLII. et Lib. IV. Cap. XXXV. [*O.*]

Cap. XVIII. — vel mysteria illa continent sancta, quibus initiis nomen est] Cicero de Legg. II. Cap. XIV.: *Nam mihi cum multa eximia divinaque videntur Athenae tuae peperisse, atque in vitam hominum attulisse, tum nihil melius illis mysteriis, quibus ex agresti immanique vita exculti ad humanitatem et mitigati sumus: initia ut appellantur, ita re vera principia vitae cognovimus.* [*Herald.*] Livius Lib. XXXIX. Cap. VIII. de Bacchanalibus: *Initia erant, quae primo paucis tradita sunt: deinde vulgari coepta per viros mulieresque.* Graece dicebantur τελεταί. [*O.*]

et quae non omnibus vulgo, sed paucorum taciturnitatibus traditis] Ita ed. Lugd. Bat. Cod. MS. habet: *sed paucorum taciturnitatibus tradidisse.* Gelenius edidit: *traduntur.* Alii: *tradunt.* Scholiastes Aristophanis ad Ran. et ex eo Suidas: μυστήρια, παρὰ τὸ τοὺς ἀκούοντας μύειν τὸ στόμα, καὶ μηδενὶ ταῦτα ἐξηγεῖσθαι. [*Herald.* et *O.*]

corporaliter prohibet universa nos exsequi] *corporaliter* h. l. idem quod *per membra, per partes, en detail.* Cujus significationis alia exempla mihi non succurrunt. [*O.*]

Faunam igitur Fatuam, Bona quae dicitur Dea] Ita edidit Ursinus. At in editione principe et MS. Reg. legebatur: *Foedam igitur Fatuam.* Nec erat temere ac sine librorum auctoritate mutanda haec lectio. Fortasse enim *Foedam* appellat *Fatuam* παρὰ προσδοκίαν pro *Faunam* propter eas foeditates, quas statim perstringit. [*Herald.*] Equidem prorsus assentior Heraldo. Nam supra Lib. I. Cap. XXVIII. legimus: *qui Fatuas, civitatumque genios, qui Pausos reverentur et Bellonas.* ubi in notis citavimus locum Lactantii de Bona Dea classicum Inst. Lib. I. Cap. XXII. [*O.*]

feriam meri ebiberit plenam] Vide N. Heins. Adversar. Lib. IV. Cap. IX. p. 624. [*O.*]

Sextus Clodius indicat sexto de Diis Graeco] Fulv. Ursinus ed.: *sexto de Diis Graecorum*, male. Nam Fatua dea erat non Graecorum, sed priscorum Latinorum, et Lactantius l. l. expresse dicit librum Sexti Clodii de Diis graece scriptum. Sextum hunc Clodium eundem esse cum Rhetore ejusdem nominis et pronominis, Siculo, Latinae simul et Graecae eloquentiae professore, cujus vitam describit Suetonius de Clar. Rhet. Cap. I., contendunt Bosius et Graevius ad Cic. Lib. IV. ad Att. Epist. XV. pag. 412. Conf. Burmann. ad Sueton. Vol. II. pag. 183. et Bünemann. ad Lactant. l. l. p. 152. et G. J. Voss. de Hist. Graec. Lib. IV. Part. III. pag. 511. Stewechius putat, intelligendum esse Cloatium Verum, cujus fragmenta haud pauca e libris Sacrorum obvia apud Pompejum Festum. De virgis myrteis vid. Macrob. Lib. I. Saturnal. Cap. VII. [*O.*]

cum ei divinam rem mulieres faciunt] Hoc est *sacrificia offerunt.* Vid. Savaro ad Sidon. Lib. V. Epist. XVII. pag. 365. qui de hac loquendi forma multus est. [*O.*]

vini amphora constituatur obtecta] Lactantius: *idcirco in sacris obvolutam vini amphoram poni.* Scribit Plutarchus (in Quaest. Rom.), vinum, quod inferebatur Bonae Deae, lac appellatum fuisse: vas, in quo vinum inditum erat, mellarium dictum scribit Macrobius. [*Herald.*]

sicut suis scribit in Causalibus Butas] Hujus scriptoris meminit Plutarchus in Romulo Cap. XXI.: Βούτας δέ τις αἰτίας ἐν ἐλεγείοις περὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀναγράφων. [*Herald. in Addend.*] Cod. MS. et ed. princeps: *Putas*, unde effecerunt *Plutarchus*, ideo quod eadem quaestio expendatur in Plutarchi Quaestionibus Ro-

manis. Male. Titulus operis procul dubio fuit *Αἰτίαι*, quales ſcripſere apud Graecos Plutarchus, Butas, Callimachus. [*O.*]

Deos Conſerenteis] Ita ut editio Lugd. Bat. habet, legendum eſſe docuit Salmaſius ad Solin. Cap. II. pag. 46. *Conſerentes* itaque Lares illi, qui Ocriſiam gravidam in foco fecerunt, dicti a *conſerendo*, eò ſcil. ſenſu, quo Lucretius dicit Lib. IV. vs. 1101.:

Atque in eo eſt Venus, ut muliebria conſerat arva.

Eliminanda ergo antiqua lectio *Conferentes*, et multo pejor conjectura Meurſii et Stewechii: *Conſentes*. Nam iſti ab hoc loco alieniſſimi. Vide ſupra ad Lib. III. Cap. XL. [*O.*]

Flaccus] Intelligendus vel Granius ille Flaccus, de quo egimus ſupra ad Lib. III. Cap. XXXI. vel potius Verrius Flaccus, illuſtris Grammaticus, qui ſub Auguſto vixit et ſcripſit inter alia libros rerum memoria dignarum citatos ab A. Gellio Lib. IV. Cap. V. et Plinio majore aliquoties. Ejusdem libros de verborum ſignificatione in compendium redegit Pompejus Feſtus. Vid. Sueton. de illuſtr. Grammat. Cap. XVII. et G. J. Voſſ. de Hiſt. Lat. Lib. I. Cap. XX. Conf. ad Lib. I. Cap. LIX. annotata. [*O.*]

obruiſſe ſe cineri] Ita Meurſius et Salmaſius. Alii: *obruiſſe cineri.* [*O.*]

ollula extorum] Jo. Fr. Gronovius ad Liv. Lib. XXV. Cap. XVI. legendum cenſet: *ollula extari.* Gloſſarium vetus: *extar — olla ubi exta coquebantur.* Sed ipſe Gronovius citat *aulam auri* apud Plautum. Quidni etiam *olla extorum?* [*O.*]

quem cum Tanaquil dimoveret Etruriae diſciplinarum perita etc.] Eandem hiſtoriam fuſius enarrat Dionyſius Halicarnaſſenſis Antiq. Rom. Lib. IV. init.: Φέρεται δὲ ἐν ταῖς ἐπιχωρίοις ἀναγραφαῖς ἕτερος ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ (Servii ſcil. Tullii) λόγος, ἐπὶ τὸ μυθῶδες ἐξαίρων τὰ περὶ αὐτὸν, ὃν ἐν πολλαῖς Ῥωμαϊκαῖς ἱστορίαις εὕρομεν, εἰ θεοῖς τε καὶ δαίμοσι λέγεσθαι φίλος, τοιοῦτός τις. Ἀπὸ τῆς ἑστίας τῶν βασιλέων, ἐφ᾽ ἧς ἄλλας τε συντελοῦσι Ῥωμαῖοι ἱερουργίας, καὶ τὰς ἀπὸ δείπνων ἀπαρχὰς ἁγίζουσιν, ὑπὲρ τοῦ πυρὸς ἀνασχεῖν λέγουσιν αἰδοῖον ἀνδρός. τοῦτο θεάσασθαι τὴν Ὀκρισίαν πρώτην φέρουσαν τοὺς εἰωθότας πελάνους ἐπὶ τὸ πῦρ, καὶ αὐτίκα πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐλθοῦσαν εἰπεῖν. τὸν μὲν οὖν Ταρκύνιον ἀκούσαντά τε, καὶ μετὰ ταῦτα ἰδόντα τὸ τέρας, ἐν θαύματι γενέσθαι· τὴν δὲ Τανακυλίδα τά τε ἄλλα σοφὴν οὖσαν, καὶ δὴ καὶ τὰ μαντικὰ οὐδενὸς χεῖρον Τυῤῥηνῶν ἐπισταμένην, εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, ὅτι γένος ἀπὸ τῆς ἑστίας τῆς βασιλείου πέπρωται γενέσθαι κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἐκ τῆς μιχθείσης τῷ φάσματι γυναικός. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ τῶν ἄλλων τερατοσκόπων ἀπο-

φηναμένων, δόξαι τῷ βασιλεῖ, ᾗ πρῶτον ἐφάνη τὸ τέρας, εἰς ὁμιλίαν αὐτῷ συνελθεῖν. καὶ μετὰ τοῦτο τὴν γυναῖκα κοσμησαμένην, οἷς ἔθος ἐστὶ κοσμεῖσθαι τὰς γαμουμένας, κατακλεισθῆναι μόνην εἰς τὸν οἶκον, ἐν ᾧ τὸ τέρας ὤφθη· μιχθέντος δέ τινος αὐτῇ θεῶν ἢ δαιμόνων, καὶ μετὰ τὴν μίξιν ἀφανισθέντος, εἴτε Ἡφαίστου, καθάπερ οἴονται, εἴτε τοῦ κατ' οἰκίαν ἥρωος (Lare familiari), ἐγκύμονα γενέσθαι, καὶ τεκεῖν τὸν Τύλλιον ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις. [*Elmenh.*]

ſurrexiſſe ſe Deos] a *ſubrigo, ĕre*, pro quo antiqui per ſyncopen dixerunt *ſurgo*. Sic ap. Plautum in Epidico verſu ultimo in nonnullis Codicibus legitur:

Plaudite et valete, lumbos ſurgite atque extollite.

ubi editiones habent: *lumbos pergite.* Vide Taubmann. p. 458. et Sciopp. in Suſpect. Lectt. Lib. IV. Epiſt. XVII. [*O.*]

Corniculanae inde imperaviſſe captivae] Sic edidi e correctione Meurſii et Fulv. Urſini, quam probat etiam Arntzenius ad Aurel. Victor. de viris illuſtr. Cap. VII. pag. 79. et Gesnerus in Theſauro v. *Conſerentes dii.* Ocreſia Corniculana dicitur apud Ovidium Lib. VI. Faſt. vs. 627.:

Namque pater Tulli Vulcanus, Ocreſia mater
Praeſignis facie, Corniculana fuit.

a Corniculo ſcilicet, quae civitas capta eſt a Tarquinio Priſco, teſte Livio Lib. I. Cap. 38. [*O.*]

Ocriſiam prudentiſſimam foeminam] Varie ſcribitur mater Servii: *Ocreſia, Ocriſia, Ocliſia.* Vide Arntzen. ad Victor. l. l. et Ant. Auguſtin. ad Feſt. l. l. Ceterum venuſtatis et pudicitiae laudem ei etiam attribuit Dionyſius Halicarnaſſenſis Antiq. Rom. Lib. IV. init.: ἐν Κορνικόλῳ πόλει τοῦ Λατίνων ἔθνους ἀνήρ τις ἐκ τοῦ βασιλείου γένους γυναικὶ συνῆν Ὀκρισίᾳ, καλλίστῃ τε καὶ σωφρονεστάτῃ τῶν ἐν Κορνικόλῳ γυναικῶν. Hanc, marito in pugna occiſo, gravidamque captivam Romam abduxit Tarquinius Priſcus: uxor autem Tarquinii Tanaquil cum gravidam agnoviſſet, ſervitio prohibitam domi habuit, et quod regnum puero portendi oſtento intellexiſſet, marito, ut generum illum adſciſceret, perſuaſit. Conf. Liv. Lib. I. Cap. XXXVI. Plinius Lib. XXVI. Cap. XXVII. Valerius Maximus Lib. III. Cap. IV. Dionyſius l. l. Ceterum de natalibus Servii Tullii non ſemel addubitatum, adeo ut Seneca in epiſtolis ſcribat, hunc regem habitum ſine patre natum. Alii patrem ejus Spurium Turnum Corniculanum (vid. Feſt. v. *nothus*), alii Vulcanum faciunt: unde nata fabula haec turpis et abſurda. [*Stewech.* et *O.*] Pro *prudentiſſimam* Meurſio placet *pudentiſſimam.* Non male. [*O.*]

Tunc sancta et ferventia numina vim vomuisse Lucilii] Ridicula haec pueri conceptio, et obscura sententia, nisi illam *vim Lucilii* quis intelligat. Nobis interpretis vicem fungetur M. Terentius Varro, cujus haec e libro IV. de Sermone Latino (p. 19. ed. Bipont.): *Poetae* (inquit) *de coelo semen igneum cecidisse dicunt in mare, ac natam e spumis Venerem: conjunctione ignis et humoris, quam haberet vim, significantes, a qua vi nateis dicta Vita, ut illud a Lucilio: Vis est vita vides, quae nos facere omnia cogit.* [*Stewech.*] Conf. Scaliger. ad Manil. Astron. Lib. II. pag. 187. ed. Heidelberg. ap. Commelin. Auson. Popm. ad Varronis l. l. in notis p. 43. qui *vim* recte explicat γονὴν, θόρον: ac apposite F. Dousa ad Lucilii Fragmenta pag. 207. ed. Havercamp. adducit graecum versiculum eandem exprimentem sententiam:

βίος καλεῖται δ', ὅς βίᾳ πορίζεται.

sancta numina per ironiam, ut supra Lib. IV. C. XXVI.: *Hercules sanctus Deus.* [*O.*]

Cap. XIX. — Bacchanalia etiam praetermittamus immania] *immania* pro *inania* reposuit Gelenius, rectissime. Ceterum hic locus iterum petitus ex Clemente Alexandr. in Protrept. (pag. 11. ed. Potter.): Διόνυσον μαινόλην ὀργιάζουσι Βάκχοι, ὠμοφαγίᾳ τὴν ἱερομανίαν ἄγοντες, καὶ τελίσκουσι τὰς κρεωνομίας τῶν φόνων ἀνεστεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, ἐπολολύζοντες Εὐάν. Fuse agit de his Bacchanalibus C. Barthius ad Stat. Theb. II. 74. Tom. II. pag. 294 — 299. et M. A. Delrio in Syntagm. Tragoediae Lat. P. III. pag. 324 seq. [*O.*]

quibus nomen Omophagiis Graecum est] C. Barthius Adversar. Lib. XI. Cap. XV. legendum censet: *Ophiophagiis*, quia Bacchantes aliquando impune dentibus lacerarint serpentes, quod comprobat auctoritate Prudentii, in cujus Libro I. adversus Symmachum vs. 130. haec legimus:

— — — *virides discindunt ore chelydros,*
Qui Bromium placare volunt.

Sed rectissime defendit lectionem vulgatam Ch. G. Schwarzius in Opusculis Academicis Cap. III. de gemma antiqua sacrificium Bacchi referente pag. 82. ed. Harles. Potuerunt enim ab Arnobio et Clemente illa sacra recte appellari *Omophagia*, in quibus a Bacchantibus carnes crudas et viscera vitulorum, vaccarum, taurorum et praecipue caprorum discerpi consuevisse omnino vel ex Euripide Act. III. Baccharum constat. Eodem sensu ab Homero Il. υ, 592. lupi vocantur ὠμοφάγοι, *crudivori*, quia discerpunt devorantque crudas carnes aliorum animantium. Et apud Hesychium legimus: ὠμοφάγους δαῖτας — τοὺς τὰ ὠμὰ κρέα

μεριζοντας καὶ ἐσθίοντας. Haec verba doctiſſimi Schwarzii. Conf. Gisb. Cuper. in Harpocrate pag. 60. [*O.*]

ſequeſtrata pectoris ſanitate] *ſequeſtrata*, hoc eſt, ſeparata, diviſa, ſejuncta. Hoc verbo a *ſequeſtre* notiſſimo ICtis deducto uſi ſequioris aevi ſcriptores, v. c. Boethius de Conſol. Philoſ. Lib. II. Proſa V.: *Quod ſi natura pulcra ſunt, quid id tua refert? Nam haec per ſe a tuis quoque opibus ſequeſtrata placuiſſent.* ubi vid. Sitzmann. pag. 79. ed. Lugd. Bat. c. not. var. et, qui de hoc verbo multus eſt, C. Barth. ad Stat. Theb. II. 425. Vol. II. pag. 499 ſeqq. [*O.*]

circumplicatis vos anguibus] Demoſthenes de Corona: τοὺς ὄφεις τοὺς παρείας θλίβων, καὶ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς αἰωρῶν, καὶ βοῶν εὐοῖ σαβοῖ. [*Heraldi*] Conf. Clemens l. l. Euripides in Bacchis, Plutarchus Alexandro, Horatius Lib. II. Ode XIX. et inibi ejus Scholiaſtes, Jul. Firmic. de Errore Prof. Rel. et Schwarz. in libro laudato. [*Elmenhorſt.* et *O.*]

caprorum reclamantium viſcera cruentatis oribus diſſipatis] Martialis Lib. III. Epigr. 34.:

Vite nocens roſa ſtabat moriturus ad aras
Hircus, Bacche, tuis victima grata ſacris.

Servius ad Virgil. Georg. II. 380.: *Victimae numinibus aut per ſimilitudinem, aut per contrarietatem immolantur. Per ſimilitudinem, ut nigrum pecus Plutoni; per contrarietatem, ut porca, quae obeſt frugibus, Cereri, et caper, qui obeſt vitibus, Libero. Item capra Aeſculapio, qui eſt Deus ſalutis; quum capra nunquam ſine febri ſit ———. Libero ubique caper immolatus; quia vites, quae in honore ipſius fuerant, ab eo comeſtae ſunt. Iratus Bacchus eum occidi fecit, et ei tolli utrem, in quo mitti vinum fecit pro ejus vindicta.* Conf. Varro Lib. I. de Re Ruſt. C. II. et Ovidius Faſt. I. 357. Quamvis vero ordinarium Bacchi ſacrificium fuit hircus, invenimus tamen, eidem aliquando et oves et tauros immolatos. [*Schwarz. de gemma antiqua ſacrificium Bacchi exhibente* §. 8. *Opuſc. Acad. pag.* 79.] Th. Gatakerus Miſcell. Poſthum. Cap. 43. Op. Tom. I. pag. 885. ſuſpicatur, Arnobium in allato Clementis loco pro κρεωνομίας φόνων legiſſe κρεωνομίας ἐρίφων. [*O.*]

Nec non et Cypriae Veneris etc. etc.] Et haec ex Clemente, cujus verba exſcripſimus ſupra ad Lib. IV. Cap. XXV. [*O.*]

in quibus ſumentes ea] Proprium *ſumere initia.* Sic *initia ſuſcipere* apud Spartianum in Hadriano: *Poſt hoc per Aſiam et inſulas ad Achajam navigavit, et Eleuſinia ſacra exemplo Her-*

culis Philippique suscepit. Sic *sacra accipere.* Apulejus Milesia XI.: *Et mihi in dies magis magisque accipiendorum sacrorum cupido gliscebat.* Arnobius infra Cap. XXVI.: *ipsa denique symbola, quae rogati sacrorum in acceptionibus respondetis: Jejunavi* etc. Sic μυστήρια παραλαμβάνειν. Suidas: οἱ τὰ μυστήρια παραλαμβάνοντες μύσται καλοῦνται. [*Herald.*] Frustra itaque locum sanissimum sollicitavit Jo. Wowerius ad Firmic. de Errore Prof. Rel. pag. 426. ed. Gronov. conjiciens: *in quibus sumentes aera.* [*O.*]

referunt phallos propitii numinis signa] Clemens in Protrept. (pag. 13. ed. Potter.): Ἡ μὲν οὖν ἀφρογενής τε καὶ κυπρογενὴς, ἡ Κινύρᾳ φίλη, τὴν Ἀφροδίτην λέγω, τὴν φιλομηδέα, ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη, μηδέων ἐκείνων τῶν ἀποκεκομμένων Οὐρανοῦ, τῶν λάγνων, τῶν μετὰ τὴν τομὴν τὸ κῦμα βεβιασμένων· ὡς ἀσελγῶν ὑμῖν μορίων ἄξιος Ἀφροδίτη γίνεται καρπὸς ἐν ταῖς τελεταῖς. ταύτης τῆς πελαγίας ἡδονῆς τεκμήριον τῆς γονῆς, ἁλῶν χόνδρος, καὶ φαλλὸς τοῖς μυουμένοις τὴν τέχνην τὴν μοιχικὴν ἐπιδίδοται· νόμισμα δὲ εἰσφέρουσιν αὐτῇ οἱ μυούμενοι, ὡς ἑταίρᾳ ἐρασταί. De phallorum ostensione in mysteriis Cereris, Bacchi, Veneris etc. pluribus egit vir doctus, cujus nomen mihi excidit, in Wielandi l. t. *Deutscher Merkur* ann. 1806. [*O.*]

Oblivioni etiam Corybantia sacra donentur etc.] De his paullo latius Clemens (pag. 15 seq. ed. Potter.): Εἰ θέλεις δ᾽ ἐποπτεῦσαι καὶ τῶν Κορυβάντων ὄργια, τὸν τρίτον ἀδελφὸν ἀποκτείναντες οὗτοι, τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ φοινικίδι ἐπεκαλυψάτην, καὶ καταστέψαντες ἐθαψάτην, φέροντες ἐπὶ χαλκῆς ἀσπίδος, ὑπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου. καὶ ταῦτ᾽ ἔστι τὰ μυστήρια, συνελόντι φάναι, φόνοι καὶ τάφοι. οἱ δὲ ἱερεῖς οἱ τῶνδε, οὓς Ἀνακτοτελέστας, οἷς μέλον καλεῖν, καλοῦσι, προσεπιτερατεύονται τῇ συμφορᾷ, ὀλόριζον ἀπαγορεύοντες σέλινον ἐπὶ τραπέζης τιθέναι· οἴονται γὰρ δὴ ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ ἀποῤῥυέντος τοῦ Κορυβαντικοῦ τὸ σέλινον ἐκπεφυκέναι. [*Canter.*] Jul. Firmicus de Errore Prof. Rel. pag. 426. ed. Gronov.: *In sacris Corybantum parricidium colitur. Nam unus frater a duobus interemtus est, et ne quod indicium necem fraternae mortis aperiret, sub radicibus Olympi montis a parricidis fratribus consecratur. Hunc eundem Macedonum colit stulta persuasio. Hic est Cabirus, cui Thessalonicenses quondam cruento cruentis manibus supplicabant.* Conf. *St. Croix* a Lenzio versus *über die alten Mysterien Cap. IV. pag.* 69. [*O.*]

trucidatus] Alii: *trucidatur.* [*O.*]

apium] σέλινον. *Milchpetersilie.* De hac planta, cujus praecipuus usus in coronis et sertis etiam apud Romanos, qui sacri quid et arcani ipsi inesse autumabant, dicta *sanguis Cory-*

bantum, vid. imprimis Boettiger. V. Cl. in l. t.: *Sabina, oder Morgenſcenen im Putzzimmer einer reichen Römerin*, et in commentatione tit.: *Racemationen zur Gartenkunſt der Griechen und Römer in Wielands Neuen Deutſch. Merkur* 1800. *Mart. p.* 100. [*O.*]

Sed et illa deſiſtimus bacchanalia altera praedicare etc.] De his Bacchanalibus ſic Clemens (in Protrept. p. 15. ed. Potter.): Τὰ γὰρ Διονύσου μυστήρια τέλεον ἀπάνθρωπα· ὃν εἰσέτι παῖδα ὄντα, ἐνόπλῳ κινήσει περιχορευόντων Κουρήτων, δόλῳ δὲ ὑποδυνόντων Τιτάνων, ἀπατήσαντες παιδαριώδεσιν ἀθύρμασιν οὗτοι δὴ οἱ Τιτᾶνες διέσπασαν, ἔτι νηπίαχον ὄντα, ὡς ὁ τῆς τελετῆς ποιητὴς Ὀρφεύς φησιν ὁ Θράκιος·

Κῶνος καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
Μῆλά τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.

Καὶ τῆσδε ὑμῖν τῆς τελετῆς τὰ ἀχρεῖα σύμβολα ουκ ἀχρεῖον εἰς κατάγνωσιν παραθέσθαι· ἀστράγαλος, σφαῖρα, στρόβιλος, μῆλα, ῥόμβος, ἔσοπτρον, πόκος. Ἀθηνᾶ μὲν οὖν τὴν καρδίαν τοῦ Διονύσου ὑφελομένη, Παλλὰς ἐκ τοῦ πάλλειν τὴν καρδίαν προσηγορεύθη. Οἱ δὲ Τιτᾶνες, οἱ καὶ διασπάσαντες αὐτὸν, λέβητά τινα τρίποδι ἐπιθέντες, καὶ τοῦ Διονύσου ἐμβάλλοντες τὰ μέλη, καθήψουν πρότερον· ἔπειτα ὀβελίσκοις περιπείραντες, ὑπείρεχον Ἡφαίστοιο. Ζεὺς δὲ ὕστερον ἐπιφανεὶς, εἰ θεὸς ἦν, τάχα που τῆς κνίσσης τῶν ὀπτωμένων κρεῶν μεταλαβὼν, ἧς δὴ τὸ γέρας λαχεῖν ὁμολογοῦσιν ὑμῶν οἱ θεοὶ, κεραυνῷ τοὺς Τιτᾶνας αἰκίζεται, καὶ τὰ μέλη τοῦ Διονύσου Ἀπόλλωνι τῷ παιδὶ παρακατατίθεται καταθάψαι. Ὁ δὲ, οὐ γὰρ ἠπείθησε Διΐ, εἰς τὸν Παρνασσὸν φέρων, κατατίθεται διεσπασμένον τὸν νεκρόν. [*Canter.*] Conf. obſervationem Elmenhorſtii ad Lib. I. Cap. XLI. [*O.*]

ſuavitate nidoris] Alii: *odoris*. Utrum ex MSto fluxerit, incertum mihi; ſenſus idem. [*O.*]

invocatus] hoc eſt, *non vocatus, non rogatus*, ut recte explicat Stewechius. [*O.*]

cujus rei teſtimonium argumentumque fortunae ſuis prodidit in carminibus vates Thracius: talos, ſpeculum, turbines, volubiles rotulas, et teretes pilas et virginibus aurea ſumta ab Heſperidibus mala] Quid ſibi ſingula iſta ſymbola voluerint, quaerere hodie ſerum eſt. Pro *turbines, volubiles rotulas* N. Heinſius in Adverſar. Lib. III. Cap. XI. p. 477. legendum ſuſpicatur: *turbinis volubiles rotulas*, putans his verbis trochos deſignari, qui *turbines* Maroni et Tibullo dicti. Sed trochum a turbine differre pluribus docent Voſſius in Etymol. Rom. v. *trochus* et Arntzenius ad Dionyſ. Caton. Diſtich. pag. 34. ed. noviſſimae. Equidem nihil mutare auſim. Fortaſſis enim *volubiles rotulae* ſymbola ſunt rotarum poenalium in Tartaro. Et

prorſus aſſentior doctiſſimo Salmaſio, qui in Appendice ad Solinum de Hyle Iatr. pag. 3. *turbines* apud noſtrum et κώνους ac στροβίλους apud Orpheum et Clementem exponit nuces pineas, citans Gloſſarium vetus: κῶνοι, οἱ στρόβιλοι καὶ οἱ θύρσοι. Ὁ Διογενιανός. Nuces ſcil. pineae ſymbola initiorum Bacchicorum, quas in ſummo thyrſorum Bacchae gerebant. Nam ſacra Bacchica cognata erant ſacris matris Deûm, eadem utriusque initia, hinc etiam pinus, quae arbor in Cybeles tutela. Vide ſupra ad Cap. XVI. *mala* κατ' ἐξοχὴν enumerantur in Bacchicorum myſteriorum ſymbolis, quia pomorum et aliorum ἀκροδρύων inventio Baccho tribuitur, teſte Athenaeo Dipnoſ. Lib. III. Cap. VII. pag. 82. ed. Caſaubon. Hinc μῆλα Διονύσου celebrata ap. poetas, v. c. Theocrit. Idyll. II. vs. 120.:

> Μῆλα μὲν ἐν κόλποισι Διονύσοιο φυλάσσων,
> Κρατὶ δ' ἔχων λεύκαν, Ἡρακλέος ἱερὸν ἔρνος.

Idem Athenaeus eodem capite paullo poſt: Ἑσπερίδων δὲ μήλων οὕτως καλεῖσθαι τινά φησιν Τιμαχίδας ἐν τῷ τετάρτῳ — — — — καὶ ἐν Λακεδαίμονι παρατίθεσθαι τοῖς θεοῖς φησι Πάμφιλος ταῦτα, εὔοσμα δὲ εἶναι καὶ ἄβρωτα, καλεῖσθαι δ' Ἑσπερίδων μῆλα. ubi Dalechampius intelligit noſtra aurea mala (*Goldäpfel*), odoris ſuaviſſimi, quorum vis credebatur eximia in amoribus, quippe quae pellicerent ad concubitum puellasque ad amorem traherent. Vid. Joſ. Scaliger et Petr. Burmann. II. ad Anthol. Lat. Lib. VII. Epigr. LXX. Vol. II. pag. 544 ſeq. Et mala in genere tanquam amoris ſymbola adhibita fuiſſe a veteribus docet etiam Boettiger. V. Cl. in Sabina pag. 219. Ceterum in his myſteriis Bacchicis Semelae filium Thebanum confundi cum Iaccho ſive Horo Aegyptio, quem a Titanibus diſcerptum, ſed reſuſcitatum ab Iſide matre, refert Diodorus Bibl. Lib. I. Cap. XXV., pluribus oſtendit Sainte-Croix *über die alten Myſterien* Cap. V. pag. 128 ſeq. [*O.*]

Cap. XX. — Ea erat nobis conſilium praeterire] Sic editi cum Salmaſio, ut his verbis novum Caput inchoetur. Alii cum praecedentibus jungentes ediderunt: *Talos, ſpeculum — — — — — — et virginibus aurea ſumpta ab Heſperidibus mala erat nobis conſilium praeterire.* Sed verba *talos etc.* ſine dubio pendent a verbis: *cujus rei teſtimonium argumentumque fortunae, ſuis prodidit in carminibus vates Thracius:* quod videmus ex loco Clementis et verſibus Orphicis modo laudatis. *Ea* itaque rectiſſime addidit Salmaſius. Intelligenda ſcil. non ſymbola, ſed ipſa myſteria. [*O.*]

inequitare] i. q. *insultare.* Infra Lib. VII. Cap. XXX.: *Sed frustra, inquit, inequitas nobis.* Eodem modo nos dicimus *auf einem herumreiten.* [*O.*]

Quondam Diespiter, inquiunt, cum in Cererem suam matrem etc.] Sic Clemens in Protrept. (pag. 13. ed. Potter.): Δηοῦς δὲ μυστήρια, καὶ Διὸς πρὸς μητέρα Δήμητραν ἀφροδίσιοι συμπλοκαὶ, καὶ μῆνις, οὐκ οἶδ' ὅτι φῶ λοιπὸν, μητρὸς, ἢ γυναικὸς, τῆς Δηοῦς· ἧς δὴ χάριν Βριμὼ προσαγορευθῆναι λέγεται· ἱκετήρια Διὸς καὶ πόμα χολῆς. καὶ καρδιουλκίαι, καὶ ἀῤῥητουργίαι· ταῦτα οἱ Φρύγες τελίσκουσιν Ἄττιδι καὶ Κυβέλῃ καὶ Κορύβασιν. Τεθρυλλήκασιν δὲ, ὡς ἄρα ἀποσπάσας ὁ Ζεὺς τοῦ κριοῦ τοὺς διδύμους, φέρων ἐν μέσοις ἔῤῥιψε τοῖς κόλποις τῆς Δηοῦς, τιμωρίαν ψευδῆ τῆς βιαίας συμπλοκῆς ἐκτιννύων, ὡς ἑαυτὸν δῆθεν ἐκτεμών. τὰ σύμβολα τῆς μυήσεως ταύτης, ἐκ περιουσίας παρατεθέντα, οἶδ' ὅτι κινήσει γέλωτα, κἂν μὴ γελᾶσαι ἔπεισιν ὑμῖν, διὰ τοὺς ἐλέγχους· ἐκ τυμπάνου ἔφαγον, ἐκ κυμβάλου ἔπιον· ἐκερνοφόρησα· ὑπὸ τὸν παστὸν ὑπέδυον. Ταῦτα οὐχ ὕβρις τὰ σύμβολα; οὐ χλεύη τὰ μυστήρια; τί δ' εἰ καὶ τὰ ἐπίλοιπα προσθείην; κύει μὲν ἡ Δημήτηρ· ἀνατρέφεται δὲ ἡ Κόρη· μίγνυται δ' αὖθις ὁ γεννήσας οὑτοσὶ Ζεὺς τῇ Φερεφάττῃ, τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ, μετὰ τὴν μητέρα τὴν Δηὼ, ἐκλαθόμενος τοῦ προτέρου μύσους· πατὴρ καὶ φθορεὺς Κόρης ὁ Ζεύς· καὶ μίγνυται δράκων γενόμενος· ὃς ἦν ἐλεγχθείς. Et paullo post: Κύει καὶ ἡ Φερεφάττα παῖδα ταυρόμορφον· ἀμέλει, φησί τις ποιητὴς εἰδωλικὸς — — — — — — ταῦρος

Πατὴρ δράκοντος, καὶ πατὴρ ταύρου δράκων. [*Canter.*]

Pro *in Cererem* Codex MS. habet: *inicere Cererem*, unde Jos. Scaliger legendum suspicatur: *inire Cererem.* Meursius in Appendice: *inigere Cererem.* [*O.*]

castitate imminueret genetricem] Sic Lib. IV. Cap. XVI.: *castitatis purae imminuta es sanctitate.* ubi vide notas. [*O.*]

subsessoris] Vide supra ad Lib. IV. Cap. XXIII. [*O.*]

agit incestius res suas] Ita Salmasius. Alii: *incestus.* [*O.*]

spumat] MS.: *exspumat.* Vide ad Lib. I. Cap. XVII. [*O.*]

ex continua passione Brimo deinceps ut appelletur assumsit] Ita ex Clemente emendavit Arnobium felicissime Guil. Canterus in Nov. Lectt. Lib. I. Cap. VI. pag. 519. quae correctio probata a P. Leopardo Emendatt. Lib. XVI. Cap. XI. in Lampade Gruteri Vol. III. pag. 331 seq., ut testatur Heraldus, confirmatur etiam auctoritate Codicis MSti. *Brimo*, Βριμὼ, vocatur tum Ceres, tum Proserpina, tum etiam Hecate (ἀπὸ τοῦ βριμᾷν) ab Apollonio Rhodio et Lycophrone vs. 1176. ubi vid. Meurs.

Conf. C. Barth. ad Statii Silv. Vol. I. pag. 221. Antea legebatur: *ex continua passione primo deinceps etc.* nullo sensu. Idem vocabulum Propertio Lib. II. Eleg. II. vs. 11. restituit A. Turnebus in Adversar. Lib. XI. Cap. XVI. legens:

> *Mercurio et sanctis fertur Boebeidos undis*
> *Virgineum Brimo composuisse latus.*

ubi antea legebatur:

> *Mercurioque Sais fertur Boebeidos undis*
> *Virgineum primo composuisse latus.*

appelletur est ex emendatione Meursii. MS. habet *appellaretur.* Sabaeus: *appellatur,* male. [*O.*]

Cap. XXI. — bene grandibus cum testiculis] *Bene* pro valde (ut Gallorum *bien*) etiam apud optimos scriptores, v. c. Ciceronem, occurrere res notissima. Vide Horat. Tursellin. de Particulis Lat. h. v. Apud nostrum et sequioris aevi scriptores nil frequentius. [*O.*]

Virilitate pignoris visa] Quintilianus Lib. V. Cap. XVII.: *Mancipiorum negotiatores formae puerorum virilitate excisa lenocinantur.* Plinius Lib. VII. Cap. IV.: *Mox barbam et virilitatem provenisse.* Martialis:

> *Virilitatis damna moeret ereptae.*

Sic ἀνδρεῖα Graecis, ut docet Artemidorus Lib. I. Oneirocrit. Cap. XLVII. [*Elmenhorst.* et *Herald*]

et concepti foetus revocatur ad curam] Sic edidit Fulv. Ursinus, probante Stewechio et sequentibus editoribus. Antea legebatur: *et concipit, foetus revocatur ad curam.* [*O.*]

Liberam] Nomen Proserpinae apud priscos Latinos. Vide Cic. de Nat. Deor. Lib. II. Cap. XXIII. et intpp. ad Liv. III. Cap. LV. [*O.*]

verveceus Jupiter] Ita *verveceum caput* ap. Plautum in Poenulo. Vide Colv. et Oudendorp. in Apulej. Met. Lib. VII. pag. 491. [*O.*]

redit ad priores actus] *Actus,* scil. incestus et adulterii, quorum paullo ante mentio facta. Facile igitur carere possumus conjectura Meursii et Stewechii rescribentium: *redit ad priores astus.* [*O.*]

sub obtentu fero] Scribo: *et sub obtutu fero,* sive malis: *obtentu feri.* Praecedentia enim mihi prae oculis sunt: *in draconis terribilem formam migrat.* Ferum, torvum ac tetricum adspectum ab obtuendo obtutum vocat. Non aliter Apulejus Libro I. Floridorum de Socrate loquens: *Arbitrabatur* (ait) *homines non ocu-*

lorum, sed mentis acie et animi obtutu considerandos. [*Stewech.*] Nil mutandum. *obtentus*, praetextus, ubi falsum aliquid pro vero obtenditur. [*O.*]

pellaciae] Vide supra ad Lib. IV. Cap. XXXV. [*O.*]

tum illum citabimus Tarentinum notumque senarium: Taurus etc.] Hic erat poetae alicujus Tarentini senarius. Nam et Clemens Alexandrinus ejus auctorem facit poetam aliquem εἰδωλικόν: ne quis existimet, versum esse incerto auctore vulgatum. Quare nolim pro *Tarentinum* substitui a nonnullis (Meursio) *tritum*. Auctor hujus versus erat fortasse Rhinto, Tarentinus Comicus celeberrimus, ἀρχηγὸς τῆς καλουμένης ἱλαροτραγῳδίας, inquit Suidas. [*Herald.*] Meursius scil. et Elmenhorstius legendum putant: *auctorem desiderabit rei tantae* (h. e. tam atrocis): *tum illum citabimus tritum* etc. [*O.*]

Taurus draconem genuit et taurum draco] Jul. Firmicus de Errore prof. Rel. Cap. XXVII. (pag. 455. ed. Gronov.): *Sequitur aliud adhuc symbolum, quod pro magno miserorum hominum credulis auribus traditur*: Ταῦρος δράκοντος καὶ δράκων ταύρου πατήρ. [*Elmenh.*] Conf. locum Clementis allegatum ad Caput praecedens et Sainte-Croix *über die alten Mysterien*, Segm. VI. Cap. IV. pag. 286. vers. Lenz. [*O.*]

quibus Sebadiis nomen est] Ita MS. Alii *Sabaziis*. Ed. Lugd. Bat. *Sabadiis*. Sed et Jul. Firmicus de Errore prof. Rel. (pag. 426. ed. Gronov.), ubi de eadem re loquitur, scribit *Sebazius*. Verba ejus sunt: *Sebazium colentes Jovem, anguem, cum initiantur, per sinum ducunt.* ubi vid. Jo. Wower. Et *Sebadius* etiam apud Macrobium I. Saturnal. Cap. XVIII.: *Item in Thracia eundem haberi Solem atque Liberum accipimus, quem illi Sebadium nuncupantes magnifica religione celebrant.* Graece Σαβάζιος. Clemens p. l.: Σαβαζίων γοῦν μυστηρίων σύμβολον τοῖς μυουμένοις ὁ διὰ κόλπου θεός· δράκων δέ ἐστιν οὗτος, διελκόμενος τοῦ κόλπου τῶν τελουμένων, ἔλεγχος ἀκρασίας Διός. Nam ζ Graecorum a Latinis per *d* efferri, pluribus exemplis ostendunt Valesius ad Harpocration. pag. 100. Salmasius ad Julii Capitolini Antonin. Pium Cap. 9. Script. Hist. August. Vol. I. pag. 269. Meursius in Critico Arnob. Lib. V. C. VIII. et interpretes ad Apulej. Met. VIII. pag. 574. Ita in Glossis *Trapedias* — *mensas* pro *trapezas*, *obridtum aurum* apud Isidorum pro *obryzo*, *Ladi* pro *Lazi* etc. De Deo Sabazio ejusque cultu conf. Selden, de Diis Syris Cap. III. et Sainte-Croix de Mysteriis vet. l. l. [*O.*]

dimittitur] Fulv. Ursinus mavult *demittitur*. [*O.*]

conſecratis] quos antea *ſacratos* appellavit: *In quibus arcana et tacenda res proditur inſinuaturque ſacratis.* Apulejus Mileſia XI.: *Mane factum eſt et perfectis ſolemnibus, proceſſi duodecim ſacratus ſtolis.* Et: *Hanc Olympiacam ſtolam ſacrati nuncupant.* Et *ſacrari*, τελεῖσθαι. Interpres Irenaei vetus Lib. I. Cap. XVIII.: *Et quaſi myſticum conficiunt cum quibusdam profanis dictionibus iis, qui ſacrantur.* Verba Irenaei erant: καὶ μυσταγωγίαν ἐπιτελοῦσι μετ᾽ ἐπιῤῥήσεων τινῶν τοῖς τελουμένοις. Et paulo poſt: *Et haec quidem profantur ipſi, qui ſacrant. Qui autem ſacratur, reſpondet.* Scripſerat Irenaeus: καὶ ταῦτα μὲν ἐπιλέγουσιν οἱ τελοῦντες· ὁ δὲ τετελεσμένος ἀποκρίνεται. [*Herald.*]

Cap. XXII. — quantasque ignominias] Fulv. Urſinus ed. *quantumque ignominiae.* Sed nihil mutandum. *Quantas* pro quot, ut paullo ante: *Quantaeque inſint in partibus pravis turpitudinum ſcatebrae flagitiorumque*, ubi pro *pravis* equidem legendum ſuſpicor *parvis*, h. e. in minimis partibus eorum myſteriorum, *in den kleinſten Theilen derſelben.* Et ſupra Cap. XII.: *O Abdera, Abdera, dares quantas vias mortalibus invidendi,* ubi vide notas. [*O.*]

Dii ferant] Ita Meurſius et ceteri eum ſecuti. Antea edebatur *differant.* [*O.*]

quod genus eſt nullum probri infame, adulterium nullum] Stewechius legendum ſuſpicatur: *quod genus eſt nullum probri, infamiae, adulterium nullum,* probante Heraldo tanquam propius Arnobianum ſtylum. [*O.*]

Ad mulieris nomen properavit Europa] Mulier facta eſt, quum eſſet virgo. Ita *mulier* ſeparata a virgine: quod non ſolum noſtrate lingua uſurpamus, ſed et Graeci olim lingua ſua uſurparunt. Sic ruſticula illa apud Theocritum (Idyll. XXVII.) devirginata, virginem veniſſe ait ſe, redire mulierem, γυναῖκα.

Παρθένος ἔνθα βέβηκα, γυνὴ δ᾽ εἰς οἶκον ἀφέρπω.

Atque haec diſtinctio a vulgo proprie frequentata, et quotidiano loquendi uſu quaſi ſancita. Tertullianus de velandis virginibus; *Sed quoniam ita mulieris nomen uſurpant, ut non putent competere illud, niſi ei ſoli, quae virum paſſa ſit; probari a nobis oportet, proprietatem ejus vocabuli ad ſexum ipſum, non ad gradum ſexus pertinere, quo communiter etiam virgines cenſeantur.* Arnobius infra Cap. XXIV.: *Quodam, inquiunt, tempore, quum in Siciliae pratulis purpureos legeret nondum mulier flores et adhuc virgo Proſerpina.* Optatus Milevitanus Lib. II.: *Inde revertentes Urbanus Formenſis, et Felix Idicenſis, invenerunt matres, quas de caſtimonialibus fecerunt mulieres.* [*Herald.*] Conf. Oudend. ad Apulej. Met. VII. p. 486. [*O.*]

Electra] Electra Nympha fuit Oceani et Thetidos filia, quae a Jove constuprata Dardanum, teste Ovidio (Fast. IV. vs. 49.), sive, ut Dionysius Halicarn. (Ant. Lib. I. pag. 49.) opinatur, Dardanum et Iasum peperit. [*Nourr. pag.* 595.] Atlantis filia, quae Jovi Dardanum peperit. Virgilius Aen. VIII. 135 seqq.

Dardanus Iliacae primus pater urbis et auctor,
Electra, ut Graji perhibent, Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, aetherios humero qui sustinet orbes. [*O.*]

Laodamia] Bellerophontis filia, ex qua Jupiter genuit Sarpedonem, Lyciae regem, ut canit Homerus Il. VI. vs. 197 sq.

Λαοδαμείῃ μὲν παρελέξατο μητιέτα Ζεύς,
Ἡ δ' ἔτεκ' ἀντίθεον Σαρπηδόνα, χαλκοκορυστήν. [*Nourr. ibid.*]

Catamitus] Vide supr. ad Lib. IV. Cap. XXVI. [*O.*]

in quo ejus non nomen consociatis libidinibus conseratis] Haec est lectio vetusta, pro qua alii *consecratis*, Salmasius in ed. Lugd. Bat. *inseratis*. Mihi levissima mutatione et transpositione legendum videtur; *quod non ejus in nomen consociatis libidinibus congeratis*. Sic paullo ante: *adulterium nullum, quod in ejus non caput, velut in aliquam congeratis vilem luteamque personam.* [*O.*]

ut videatur prorsus nullam non esse causam] Meursius legendum putat: *ullam non esse causam.* Sed duplicem negationem interdum more Graecorum negare vehementius docuimus supra ad Lib. I. Cap. ult. [*O.*]

criminum seges] Sic emendavit Meursius in Crit. Arnob. Lib. V. Cap. VIII. *criminum seges*, hoc est, ager quasi, e quo innumera vis criminum progerminat. Eodem sensu *scelerum seges* apud Prudentium in Hamartigen. et *stimulorum seges* ap. Plautum Aulul. Act. I. Scen. I. vs. 6., ubi vid. Taubmann. pag. 142. Antea legebatur *criminum sedes.* [*O.*]

in quem spurcitiae se omnes scenarum colluvionibus derivarent] Editor Lugd. Bat. mutavit: *sentinarum colluvionibus.* Male. Respicit enim Arnobius ad ea, quae supra dixerat Lib. IV. Cap. XXXV. de Jove ejusque adulteriis in theatris saltatione mimica ab histrionibus repraesentatis. [*O.*]

sed tolerabilis esset maleactionis injuria] Prima Arnobii editio habet *malectionis*: inde Gelenius edidit *maleactionis*, quod cum membranae tueantur, retinendum puto, neque audiendos (v. c. Th. Canterum), qui *maledictionis* nomen supponunt. Nam aeque Latina sunt, aeque scriptori nostro usurpata *maledictio*, *maleactio*, *maletractio*. [*Stewech.*] Fulv. Ursinus ed. *maletractationis.* [*O.*]

in filiam — — — adhinnivit] Vide fupra ad Lib. IV. Cap. XIV. [*O.*]

Cap. XXIII. — patrem illum Deorum Jovem, aeternam rerum atque hominum poteftatem] Habet a Virgilio, apud quem Venus Lib. X. Aeneid. vs. 18.

O pater, o hominum divumque aeterna poteftas.

ubi *poteftas* pro potente, abftractum pro concreto. Legiffe autem videtur Arnobius, ut etiamnum legitur in Codd. et editionibus nonnullis:

O pater, o hominum rerumque aeterna poteftas.

Vide Heyne V. S. in Var. Lectt. [*Herald.* et *O.*]

ruminantem pallentes herbas] Virgilius Eclog. VI. 54.

Ilice fub nigra pallentes ruminat herbas. [*Herald.*]

fuffragines, talos molli fimo perlitum] Haec eft palmaria emendatio Fulvii Urfini. Editio princeps: *fuffragine, talo molliffimo perlitum*, nullo fenfu, pro quo Gelenius: *talos molliffimos perlitum.* Stewechius: *talos molliffimo fimo perlitum. Suffragines* crurum flexurae in animalibus, ὧν τὰ σκέλη εἰς τὸ ὄπισθεν κάμπτει, ut ait Ariftoteles. Vide Plin. Hift. Nat. XI. Cap. XLV. [*O.*]

tum deinde fecreta rimantem ferventi fmila] Ita Gelenius. In Romano Codice legitur *ferventi nullas.* Neutrum mihi placet: fed quid pro eo fubftitui debeat, doctioribus judicandum relinquo. [*Canter.*] Stewechius Gelenii conjecturam approbans *ferventi fmila* explicat quafi nimia famiatione (famiare antique pro acuere) calente fmila, h. e. fcalpello, fcalpro, ὀξυτόμῳ κοπίδι. Latini *ficilam* vocabant. Vid. Cafaubon. ad Sueton. Vitell. Cap. II. pag. 235. Vol. III. ed. Wolfii. Salmafius in ed. Lugd. Bat. edidit: *fecreta rimantem illa*, deleto *ferventi*, audacius. Magis placet emendatio Heraldi in Curis fecundis refingentis: *fecreta rimantem vervecis.* Fortaffe fcripfit Arnobius: *fecreta rimantem vervecina*, vel: *fecreta rimantem vervecis ultima*, hoc eft, intima, abditiffima, ultra quae nihil reperiri poterat. At judicent doctiores. [*O.*]

fummotisque arbitris, circumjectas prolibus diripientem membranulas] Meurfius legendum cenfet: *fummotisque arietis — — — — prolibus*, quod confpirat cum ftilo Arnobii verba fic transponere amantis. Malim tamen retinere lectionem vulgatam et *prolibus* accipere in dandi cafu. *Proles* quid fint, fupra explicavimus ad Cap. VI. hujus libri. Pro *diripientem* Stewechius more fuo antiquiffima et obfoleta vocabula aucupandi legendum fufpicatur *diribentem*, quod antiqui dixerunt pro dividere, unde *diribito-*

rium ea pars domus, qua pueri a reliqua familia fecludebantur, vel etiam locus, in quo ftipendia militibus perfoluta. Vid. Stewech. [*O.*]

velut quasdam infulas] id eft velamenta, quibus utebantur fupplices. στέμματα Graeci dixerunt, v. c. Homerus in notiffimo verfu Il. I.:

Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος.

Optimus Homeri interpres Ovidius in Arte:

Audierat laurumque manu, vittasque ferentem
Pro nata Chryfem non valuiffe fua.

Nam laurus, five olea et vittae, feu vittata laurus velamentum. Hinc λευκοστεφεῖς ἱκετηρίαι Aefchylo in Supplicibus. Heic igitur apud Arnobium *infulae* funt στέμματα, velamenta. Gloffae: *Infulae* — στέμματα. [*Herald.*]

offerentem] Id eft, porrigentem. Velamina enim fua ad eorum, quibus fupplicabant, genua protendebant; immo quandoque deponebant. Euripides Iphigen. in Aul. 1216.

Ἱκετηρίας δὲ γούνασιν ἐξάπτω σέθεν.

Etiam aras ipfas, ad quas confugerant, velabant, ut hac eas ratione fanctas magis et inviolatas efficerent. Idem in Heraclidis:

Ἱκέται κάθηνται παῖδες οἵδ' Ἡρακλέους,
Βωμὸν καταστέψαντες, ὡς ὁρᾷς, ἄναξ. [*Idem.*]

aut ulla gens inveniri tam irreligiofis poteft opinionibus praedita] Stewechius inducit *tam*, cujus omiffionis plura quidem exempla in illius aevi fcriptoribus. Nolim tamen quidquam mutare. [*O.*]

quinimmo res omnes in antiquae fpeciem confunderet unitatis] h. e. *uniformitatis* (ut barbare loquuntur), in qua nullae partes variarum figurarum difcerni poffent. Videtur Arnobius h. l. refpexiffe ad locum illum Ovidii notiffimum Met. I. vs. 6. ubi eodem modo defcribitur Chaos:

Unus erat toto Naturae vultus in orbe,
Quem dixere chaos. [*O.*]

Cap. XXIV. — Sed non funt, inquit, Reipublicae noftrae haec facra] *Inquit* pro *inquiunt* (quod Fulv. Urfinus conj.) ex editione principe rectiffime revocavit Heraldus. De qua loquendi ratione fupra jam aliquoties obfervatum. [*O.*]

Thesmophoria] De his facris, quae celebrare foeminis folummodo licebat, exclufis viris, vid. Meurf. in Graecia Feriata et St. Croix *über die alten Myfterien* Segm. VI. Cap. I. pag. 236

seqq. Ceterum in his et sequentibus Arnobius Thesmophoria confundit cum Eleusiniis. Nam quae in sequentibus refert de mysteriorum illorum origine et apparatu omni, haec omnia ad Eleusiniorum religionem pertinent, ut pluribus ostendit Salmasius ad Solin. pag. 527. Contra Clemens, quem in toto hoc loco ad verbum paene exscripsit, bene distinguit τὰ 'Ελευσίνια ἀπὸ τῶν Θεσμοφορίων, ut mox videbimus. [*O.*]

pervigilia consecrata sunt, et pannychismi graves] Sic emendavit Gelenius monstrum lectionis editionis primae: *et phanniciis migrave*, cui nullus inest sensus. Nec abhorret haec emendatio ab Arnobii stylo unam rem eandemque pluribus verbis exprimentis. Nam *privilegium* et *pannychismus* unum idemque. Glossae: *pervigilium* — παννυχισμὸς, καὶ ἡ διὰ νυκτὸς ἀγρυπνία. *pannychismi graves* itaque essent pannychismi sacrosancti, *die heiligen, mystischen Nächte.* Vide Sainte-Croix l. l. Segm. V. Cap. IV. p. 203. Fulv. Ursinus edidit: *pervigilia consecrata sunt et pannychia? Ni grave vultis.* Id est, nisi grave est, vultis etc. Heraldus legendum conjicit: *pervigilia consecrata sunt et pannychismi migravere*, hoc est, profecti sunt, a gente scil. Attica. Sed si ita legamus, sensus exit plane alienus ab eo quod dicere voluit Arnobius, nimirum alias nationes ab Attica gente mutuatas fuisse nocturna haec sacra. Atque *migravere pannychismi* significaret exularunt, aboliti in Attica gente atque ad alias sunt translocati, quod autem repugnat historiae. Novimus enim, Eleusinia sacra usque ad Theodosii tempora perdurasse. Mihi Codicis lectio depravatissima, *phanniciis migrare.* dubitationem subjecit, annon fortassis scripserit Arnobius: *quibus gente ab Attica sancta illa pervigilia consecrata sunt et phallica miracula*, hoc est, turpe phallorum spectaculum, quo sensu *miraculum* occurrit Capite sequenti: *ludibriorum statuit exhilarare miraculis*, ut mox videbimus. Phallorum publicatio in Eleusiniis notissima. vide Sainte-Croix l. l. pag. 194. vers. Lenz. [*O.*]

Athenas — — — — *humanitatis artibus studiisque pollentes*] Propertius Lib. I. Eleg. VI.:

At mihi sit tanti doctas cognoscere Athenas.

Lib. III. Eleg. XXI.:

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas.

Valerius Maximus Lib. IV. Cap. III.: Licet Athenae doctrina sua glorientur. [*Elmenh.*] Locutiones *pollere doctrina*, *studiis*, *eloquiis*, pluribus exemplis illustrat Savaro ad Sidon. Lib. V. Epist. I. pag. 318. [*O.*]

quam dictitent alii] Ita Stewechius e MSto, verissime. Alii: *dictent.* [*O.*]

Quodam, inquit, tempore, cum in Siciliae pratulis etc.] Vide Firmic. de Errore prof. Rel. (pag. 419 seqq. ed. Gronov.) Apollodorus Bibl. Lib. I. Hygin. Fab. 146. Diodorus Sic. Biblioth. Lib. I. pag. 287. (Rhodom.) Ovidius Lib. IV. Fast. 420—620. (qui locus elegantissimus). [*Elmenh.*]

nondum mulier — — — et adhuc virgo] Stewechius e Cod. MSto reposuit *virago.* Non male. Sic infra Cap. XXXVII.: *In nemore, inquit, Hennensi quondam flores Proserpina lectitabat.* et eodem capite: *quae virago jamdudum florum in lectionibus habebatur. Virago* proprie mulier fortis, quae viro similis sit et virilia opera faciat, graece ἀντιάνειρα, proprium epitheton Minervae et Dianae. Vide Serv. ad Virgil. Aen. XII. 468. Sed Arnobius etiam de Proserpina usurpat, quae virgo, κόρη, κατ' ἐξοχὴν appellatur a veteribus. Meursius mavult: *sed adhuc virgo.* [*O.*]

per profundae altitudinis specum] Similiter Lactantius Inst. Lib. VI. Cap. IV.: *ut non ante quis fraudem perspicere possit, quam praecipitatus in altitudinem profundam cadat.* ubi hanc loquendi rationem pluribus exemplis illustrat L. Bünemann. p. 713 seq. Alii legunt: *per profundae altitudinis speluncam.* [*O.*]

successibus] Vide ad Lib. I. Cap. L. [*O.*]

sumit faces geminas flammis comprehensas Aetnaeis] Sic emendarunt Fulvius et Gelenius. Infra Cap. XXXV.: *quid sumptus ignis ex Aetna, comprehensaeque isto faces?* Editio princeps habet; *faces geminas flammis onere pressas Aetneis,* nullo sensu. [*Herald.*] Conf. Ovid. Met. V. 438. [*O.*]

Cap. XXV. — In istius conquisitionis errore Eleusinios etiam pervehitur fines etc.] Clemens (in Protrept. p. 16. ed. Potter.): Ἀλωμένη γὰρ ἡ Δηὼ κατὰ ζήτησιν τῆς θυγατρὸς τῆς Κόρης, περὶ τὴν Ἐλευσῖνα (τῆς Ἀττικῆς δέ ἐστι τοῦτο τὸ χωρίον) ἀποκάμνει, καὶ φρέατι ἐπικαθίζει λυπουμένη. Τοῦτο τοῖς μυουμένοις ἀπαγορεύεται εἰσέτι νῦν, ἵνα μὴ δοκοῖεν οἱ τετελεσμένοι μιμεῖσθαι τὴν ὀδυρομένην. ᾤκουν δὲ τηνικάδε τὴν Ἐλευσῖνα οἱ γηγενεῖς· ὀνόματα αὐτοῖς Βαυβώ, Δυσαύλης καὶ Τριπτόλεμος· ἔτι δὲ Εὔμολπός τε καὶ Εὐβουλεύς. Βουκόλος ὁ Τριπτόλεμος ἦν· ποιμὴν δὲ ὁ Εὔμολπος· συβώτης δὲ ὁ Εὐβουλεύς· ἀφ' ὧν τὸ Εὐμολπιδῶν καὶ τὸ Κηρύκων τὸ ἱεροφαντικὸν δὴ τοῦτο Ἀθήνησι γένος ἤνθηκεν. [*Canterus.*]

qui illud temporis has partes incolebant, terrigenae etc.] Legendum videtur: *atque illud temporis.* ᾤκουν τηνικάδε τὴν Ἐλευσῖνα οἱ γηγενεῖς, ait Clemens Alexandrinus. [*Heraldus.*]

Baubo] Mismam vocat Nicander Alexipharm. 130 seqq. et Antonin. Liberal. Metamorph. Cap. XXIV. ubi vid. Verheyk. pag. 107. ed. Teucher. Auctor Hymni in Cerem, qui Homero

tribuitur, Cererem dicit a Metanira, Celei Eleusinii conjuge, primum recreatam potu, postquam ab Iamba, Metanirae famula, exhilarata esset, vs. 197 — 208. Conf. Schott. ad Procli Chrestomath. Poet. pag. 30. Gierig. ad Ovid. Met. V. 447. [*O.*]

Triptolemus, Eubuleus, Dysaules, Eumolpus: boum jugator Triptolemus, capellarum Dysaules custos, Eubuleus porcorum, gregis lanicii Eumolpus] Sic e Codice MSto supplevit Salmasius. Celebratissima autem haec in Mysteriis Eleusiniis nomina. Vide Sainte-Croix pag. 108 seq. versionis Lenzii. Pro *Eubuleus*, Εὐβουλεὺς, quod Meursius restituit, priores editores habent *Euboleus*, male. Eubuleus frater Triptolemi, Dysaules pater, teste Pausania Lib. I. Cap. XIV. qui tradit, eos a Cerere frumenta serendi rationem accepisse, quod ex illis primum filiae raptum cognovisset. [*O.*]

a quo et gens fluit Eumolpidarum] In Romano Codice legitur: *gens et fluit*, unde suspicor legendum: *gens effluit*. Sic infra: *causae atque origines effluunt*. [*Canter.*] Ita et Fulv. Ursinus. Hesychius: Εὐμολπίδαι — οὕτως οἱ ἀπὸ Εὐμόλπου ἐκαλοῦντο, τοῦ πρώτου ἱεροφαντήσαντος. πολλοὶ γὰρ γεγόνασιν ὁμώνυμοι Εὔμολποι. [*Herald.*] Conf. Meurs. Eleusin. Cap. XIII. [*O.*]

et qui postea floruerunt caduceatores, hierophantae atque praecones] Videtur caduceatores et praecones appellare τοὺς κήρυκας, atque his duobus vocabulis vocem graecam exprimere voluisse. Sed cum hierophantas interferat, sane suspicio est, *caduceatores* illum a praeconibus distinguere voluisse. Quare existimo, caduceatores hic eos appellari, qui in his sacris σπονδοφόροι dicebantur, quos etiam cum praeconibus conjungit Pollux: ἱεροφάνται, δᾳδοῦχοι, κήρυκες, σπονδοφόροι. Et certe σπονδοφόροι sunt caduceatores. Clemens Alexandrinus Protreptico: ὁ σπονδοφόρος καὶ διαλλακτὴρ, καὶ σωτὴρ ἡμῶν, λόγος. [*Herald.*] Atqui σπονδοφόροι sunt sacerdotes libationes offerentes, ut liquet ex laudato Pollucis loco Lib. I. Cap. I. Segment. 35. Conf. Sainte-Croix pag. 145. vers. Lenzii. Videtur itaque prior explicatio praeferenda. [*O.*]

hierophantae] Hesychius: ἱεροφάντης — μυσταγωγὸς, ἱερεὺς ὁ τὰ μυστήρια δεικνύων. Nempe ὁ τὰ ἱερὰ φαίνων, qui sacra et symbola τοῖς τελουμένοις ostendebat. Plutarchus in Alcibiade: ἀπομιμούμενον τὰ μυστήρια, καὶ δεικνύοντα τοῖς ἑαυτοῦ ἑταίροις ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ ἑαυτοῦ, ἔχοντα στολὴν, οἵανπερ ἱεροφάντης ἔχων δεικνύει τὰ ἱερά. Atque hic erat ceterorum sacerdotum antistes. Ait Plutarchus in Numa Pompilio, Pontificem Maximum apud Romanos eum obtinuisse inter sacerdotes locum, quem προφήτης, vel ἐξηγητὴς, aut potius, inquit, ἱεροφάντης obtinebat apud Graecos: ὁ δὲ

μέγιστος τῶν Ποντιφίκων, οἷον ἐξηγητοῦ, καὶ προφήτου, μᾶλλον δὲ ἱεροφάντου τάξιν ἐπέχει. Ergo prophetae et hierophantae idem erat officium. Sed hoc videtur fuiſſe diſcrimen, quod hieroplanta ὁ φαίνων τὰ ἱερὰ, quatenus officio fungebatur, erat etiam προφήτης, quatenus ſcil. myſticam religionem explanabat; at vero ſubjectos etiam habebat προφήτας καὶ ἐξηγητὰς, quorum opera quandoque utebatur, quorumque officium erat ſiparia reducere, ſimulacrum initiatis oſtendere, et ea interpretari, quae in myſteriis obſcura ſunt. [*Herald.*] Conf. Sainte-Croix l. l. Segm. IV. Cap. I. pag. 132 ſeqq. [*O.*]

praecones] Harpocration: Κήρυκες γένος ἐν Ἀθήναις ὠνομασμένον ἀπὸ κήρυκος Ἑρμοῦ. Diodorus Siculus Libro I. ait, Cerycas ſimiles eſſe Aegyptiorum paſtophoris: Eumolpidas autem Aegyptiorum ſacerdotibus: atque rem inde Athenas fuiſſe translatam. Ceryces igitur conſtituebant quaſi ſacroſanctum aliquod collegium. Eumolpidae autem ſacerdotes erant. [*Herald.*] Intelligit Arnobius ſine dubio Hieroceryces, quorum erat tertia dignitas in Eleuſiniis poſt Hierophantas et δᾳδούχους. Vid. Sainte-Croix l. l. [*O.*]

Igitur Baubo illa etc. etc.] Hunc locum pene ad verbum expreſſit ex Clemente Alexandrino Arnobius noſter. Clementis verba haec ſunt (in Protrept. pag. 17. ed. Potteri): Καὶ δὴ (οὐ γὰρ ἀνήσω μὴ οὐχὶ εἰπεῖν) ξενίσασα ἡ Βαυβὼ τὴν Δηῶ, ὀρέγει κυκεῶνα αὐτῇ· τῆς δὲ ἀναινομένης λαβεῖν, καὶ πιεῖν οὐκ ἐθελούσης· πενθήρης γὰρ ἦν· περιαλγὴς ἡ Βαυβὼ γενομένη, ὡς ὑπεροραθεῖσα δῆθεν, ἀναστέλλεται τὰ αἰδοῖα, καὶ ἐπιδεικνύει τῇ θεῷ· ἡ δὲ τέρπεται τῇ ὄψει ἡ Δηὼ· καὶ μόλις ποτὲ δέχεται τὸ ποτὸν, ἡσθεῖσα τῷ θεάματι. Ταῦτ᾽ ἔστι τὰ κρύφια τῶν Ἀθηναίων μυστήρια· ταῦτά τοι καὶ Ὀρφεὺς ἀναγράφει. [*Canter.*]

ſitienti adoris oggerit potionem cinnum] Sic edidit Salmaſius ad veſtigia Cod. MSti, qui habet *ſitienti adori*, unde alii fecerunt *ſitienti ardori*; hujusque emendationis rationem reddit in Exercitt. Plinianis in Solin. pag. 252. *Potio adoris* eſt cyceon, cui ador ſive polenta vel hordei toſti farina erat admixta. Vid. Feſt. et Nonius h. v. Quae correctio confirmatur etiam locis Ovidii et Antonini Liberalis, ubi eadem tractatur fabula. Sic ille Met. V. 449 ſeq.

Prodit anus, Divamque videt, lymphamque roganti
Dulce dedit, toſta quod coxerat ante polenta.

Liberalis autem Met. Cap. XXIV.: καὶ αὐτὴν ὑπὸ πολλοῦ καύματος ὑποδέχεται Μίσμη, καὶ διδοῖ ποτὸν ὕδωρ, ἐμβαλοῦσα γλήχωνα καὶ ἄλφιτον εἰς αὐτό. ubi vid. Verheyk. Conf. Scholiaſt. Euripid. Oreſt. ad vs. 962. Vulgata lectio *ſitienti ardori* defendi

quidem poſſet verbis illis ex Capite II. ejusdem libri de Fauno et Pico: *ſitis aliquando ardore ſiccatos, atque ut aeſtum poſſent irrigare venarum, ſluenta ipſe per fontium.* Sed longe praefero emendationem Salmaſii talibus auctoritatibus fultam. [*O.*]

cinnum, cyceonem quam nuncupat Graecia] Nonius v. *concinnari: Cinnus potionis genus ex multis liquoribus confectum dici ſolet.* Graeci cinnum vocant κυκεών. Heſych. et Suidas in κυκεών. Euſtath. in Homeri Il. λ. [*Elmenh.*] Potio confecta e tolta polenta, melle, vino, floribus herbisque variis. Vid. Heinſ. et Burmann. ad Ovid. l. l. Munker. ad Lactant. Argum. Delrio ad Senec. Hercul. Oet. vs. 1097. Fiſcher. Ind. Theophraſti h. v. Verheyk. ad Antonin. Liberal. l. c. *Cocetum* vocat Tertullianus adv. Valentinianos Cap. XII. *Cinnum* reſtituit Canterus ex MSto. Alii *cynum*, male. [*O.*]

nec eam fortuna perpetitur valetudinis meminiſſe communis] Ita Gelenius et Heraldus in Curis II., ſequentibus ceteris. Editio princeps: *fortunam*, nullo ſenſu. [*O.*]

ne faſtidium] Cod. MS.: *ane.* Legendum fortaſſe: *anus ne.* [*Herald. in Curis II.*]

ineluctabile propoſitum] quo quis dimoveri nequeat, ut bene explicat C. Barthius ad Stat. Theb. V. 45. Vol. III. pag. 50. [*O.*]

ludibriorum ſtatuit exhilarare miraculis] Feſtus: *Miracula, quae ſunt digna admiratione, dicimus, antiqui in rebus turpibus utebantur.* ubi vid. intpp. Conf. quae obſervavimus ad Caput praecedens et Meurſium Lib. V. Cap. IX. [*O.*]

partem illam corporis, per quam ſecus foemineum et ſobolem prodere et nomen ſolet acquirere generi, eam longiore ab incuria liberat.] Ita repoſuit ex MSto Lud. Carrio. Antea legebatur: *per quam ſexus foemineus.* Vide ſupra ad Lib. I. Cap. LIX. Behotius in Apophoretis Lib. III. Cap. V. legendum cenſet: *parte illa corporis* — — — — — — *eam* (ſcil. Cererem) *longiore ab incuria* (ἀθυμίᾳ) *liberat*, male, ut mox videbimus. Verba: *et nomen ſolet acquirere generi, eam longiore ab incuria liberat*, dedi ex emendatione Gelenii. Cod. MS. habet: *generi, cum longiore* etc. Stewechius edidit: *genericum; longiore etc.* Salmaſius: *nomen generi, tum longiore.* Quid ſit *eam partem ab incuria liberare*, ignorare ſe fatetur Stewechius, pro *incuria* ſubſtituens *interula.* At explicat id nobis Artemidorus in loco ſimillimo Oneirocrit. Lib. I. C. XLI.: Τὸ δὲ λάσιον — — — — γυναιξὶ χηρείαν μαντεύεται, ἀμελέστερον γὰρ διάγουσι καὶ δασύνονται, ἐπειδὰν μὴ παρῇ δι' ὃν ἀσκοῦσι τὰ σώματα. ubi vid. Rigalt. pag. 25. Vol. II. ed. Reiff. Partem itaque illam *ab incuria*, hoc

eſt, *ἀπὸ τοῦ λασίου*, liberat Baubo, pilis in ea ſilveſcentibus vel evulſis, vel detonſis novacula. Igitur maximopere fallitur Behotius verba *eam* — — — *ab incuria liberat* ad Cererem referens. Nam ita ſi interpretemur, omnia fiunt luxata ac conturbatiſſimus verborum ordo. *Partem illam* — — — *eam* etc. ſcitus eſt pleonaſmus. Similiter Plautus Pſeudolo Act. I. Scen. V. vs. 114.: *Tibicinam illam, tuus quam gnatus deperit, eam circumducam lepide lenonem.* Livius Lib. I. Cap. XIX.: *regno ita potitus urbem novam conditam vi et armis, jure eam legibusque et moribus de integro condere parat.* Iterumque de Lucretia Lib. I. Cap. LVIII.: *cultrum quem ſub veſte habebat, eum in corde defigit.* Quae loca citavit Gronovius Obſſ. Lib. I. Cap. XXII. quem virum doctiſſimum in toto hoc loco illuſtrando et explicando conſentire mecum, magno cum gaudio animadverti, cum jam obſervationes haſce chartae tradidiſſem. De v. *ſylveſcere* et ſimilibus in *aſco, eſco, iſco* deſinentibus multus eſt Dreſemius ad Joſ. Iſcan. de Bello Trojan. I. vs. 7. pag. 4. ed. Perizonii. Sed jam manum tollo ab rebus hiſce obſcaenis ac turpibus. [*O.*]

facit ſumere habitum puriorem] Behotius legendum cenſet: *vadit ſumere habitum*, de veſte accipiens. Sed haec verba cum praecedentibus eſſe conjungenda, ſequentia *et in ſpeciem levigari etc.* aperte oſtendunt. Senſus itaque eſt: *facit ſumere* (eam ſcil. partem) *habitum* (hoc eſt, adſpectum, vultum) *puriorem.* [*O.*]

et in ſpeciem levigari nondum duri atque ſtriculi puſionis] *duri*, id eſt, hirti et piloſi. Sic Juvenalis Sat. II. 11.:

Hiſpida membra quidem et durae per brachia ſetae
Promittunt atrocem animum.

et Sidonius Apollinaris Lib. I. Epiſt. II.: *dura brachia*, hoc eſt, ſetis aſpera, ubi vide Savaron. pag. 12. Pro *ſtriculi* Meurſius reponit *iſtriculi* e Gloſſis Philoxeni, ubi *iſtriculus* exponitur δασύπρωκτος. Sed ut *Spanus* pro Hiſpanus, *Spalis* pro Hiſpalis, *ſtrio* pro hiſtrione, ita etiam *ſtrix* pro hyſtrix, (vid. Grot. ad Martian. Capell. Lib. VI. p. 201.) et *ſtriculus* pro hyſtriculus, ὑποκοριστικὸν ab hyſtrix, quaſi parvus hyſtrix, cujus animalis nota pilorum denſitas et aſperitas. Eodem ſenſu *ericium* pro hirſuto et hiſpido dicit Varro apud Nonium. *Nondum ſtriculus puſio* eſt itaque nondum pilis veſtitus. Vide, qui de hoc verbo multus eſt, Salmaſium ad Tertullian. de Pallio pag. 244 ſeq. et ad Script. Hiſt. Auguſt. Vol. I. pag. 219 et 288. [*O.*]

redit ad Deam] Cod. MS. habet *redita*, unde Stewechius fecit: *redit ita ad Deam*, non male. [*O.*]

atque pubi affigit oculos diva] *Atque* veteribus fonaffe *illico*, *confeſtim*, ſignificatione temporis, demonſtratum eſt a me Lib. I. de Particulis linguae Lat. ubi haec Plauti Menaechmis explicavi: *Nam ego quidem poſtquam illam dudum tibi dedi, atque abii ad forum.* Cicero Lib. II. de Legg.: *Si in jus vocet, atque eat.* Virgilius Lib. I. Georg. 203.:

— — — — — — ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in praeceps prono rapit alveus amni.

Si lubet, vide et Nonium et Agellium Lib. X. Cap. XXIX. [*Stewech.*] Conf. J. Fr. Gronov. ad Liv. Lib. XXVI. Cap. 39. et Heyn. V. S. ad Virgilii l. l. Ingratiſſima quidem eſt repetitio τοῦ *atque*, ſed Arnobio, ſcriptori parum polito, facile condonanda: niſi in praecedentibus verbis *atque omnia illa pudoris loca* etc. pro *atque* malimus legere *adeoque. Pubes* pro parte pudenda, ut ſaepius. Virgil. Aen. III. 427.:

Prima hominis facies et pulchro corpore virgo
Pube tenus. [*O.*]

Cap. XXVI. — Threicii vatis] Orphei, quem *vatem* appellat Arnobius, non tantum poetam, ſed etiam μυσταγωγὸν ſignificans, quia τὰς Θεῶν τελετὰς, Deorum cerimonias, inſtituiſſe fertur, teſte Pauſania in Boeoticis, Tatiano Cohort. adv. gentes initio et aliis. [*O.*]

et cantando per ſecula generi publicavit humano] *Cantando* eſt dativus gerundii pro *ad cantandum*, niſi malimus legere: *quos cantandos per ſecula* etc. [*O.*]

Sic effata etc.] Verſus hos transtulit Arnobius ex Clemente Alexandrino, apud quem in Protrept. pag. 17. ed. Potteri, et iisdem fere verbis apud Euſebium in Praeparat. Evangel. Lib. II. Cap. V. ita leguntur:

Ὣς εἰποῦσα, πέπλους ἀνεσύρετο, δεῖξε δὲ πάντα
Σώματος οὐδὲ πρέποντα τύπον· παῖς δ' ἦεν Ἴακχος,
Χειρί τέ μιν ῥίπτεσκε γελῶν Βαυβοῦς ὑπὸ κόλποις.
Ἡ δ' ἐπεὶ οὖν μείδησε θεὰ, μείδησ' ἐνὶ θυμῷ,
Δέξατο δ' αἴολον ἄγγος, ἐν ᾧ κυκεὼν ἐνέκειτο.

In quorum verſuum vel lectione vel ſententia conſtituenda multum et forte plus ſatis elaborarunt viri docti, v. c. Dan. Heinſius ad Clementem, Paul. Leopardus Emendd. Lib. VI. C. XXV. (in Gruteri Lampade Vol. III. pag. 125 ſeqq.) Salmaſius ad Solinum pag. 527 ſeq. Jo. Cornel. de Pauw ad Anacreont. pag. 181. et Jo. M. Geſner. ad Orphei Fragmentum XVI. pag. 475. ed. Hermanni. Nos in re turpi et obſcoena brevitati ſtudentes ea ſolummodo adſeremus, quae ad Arnobium illuſtrandum et emendandum proxime ſpectant. Ante omnia monendum, Arno-

bium carminis hujus Orphici paraphrasin potius quam ſtrictam interpretationem dediſſe, vel potius illos verſus aliter legiſſe, ac Graeca habent Euſebii et Clementis exemplaria. Iacchi enim, cujus Orpheus meminit vs. 2., apud noſtrum nulla mentio. Et omnino Orphica multo ſonant verecundius et honeſtius quam Arnobiana. Quare probabilis eſt ſententia Dan. Heinſii, homines religioſos, quos verborum pudebat, verſus hos interpolaſſe, Arnobium autem vera et genuina poetae Graeci verba ita legiſſe:

Ὥς εἰποῦσα, πέπλους ἀνεσύρατο, δεῖξε δὲ πάντα
Σώματος οὐδὲ πρέποντα τύπον, παιδήϊον ἄνθος·
Χειρί τέ μιν ῥίπτασκεν ἑῇ Βαυβὼ ὑπὸ κόλποις.
Ἡ δ' ἐπεὶ οὖν μείδησε θεὰ, μείδησ' ἐνὶ θυμῷ,
Δέξατο δ' αἴολον ἄγγος, ἐν ᾧ κυκεὼν ἐνέκειτο.

Sed jam ſingula videbimus. [*O.*]

Sic effata ſinu veſtem contraxit ab imo] Sic habet editio Lugd. Bat. e correctione Dionyſ. Lambini ad Lucret. Lib. VI. pag. 784. Alii: *Sic effata ſimul* etc. [*O.*]

Objecitque oculis formatas inguinibus res] Ita expreſſit Arnobius verba graeci poetae: *σώματος οὐδὲ πρέποντα τύπον.* Nam talis *παρατιλμὸς*, qui, teſte Suida, in deliciis fuit Athenienſibus antiquis, inverecundae mulieris nota. Vide Ariſtoph. in Lyſiſtrata. *res* ſenſu obſcoeno. Vide ſupra ad Lib. III. Cap. X. et Lib. V. Cap. XI. [*O.*]

Quas cava ſuccutiens Baubo manu] Syllabarum quantitati in hoc verſu neglectae variis conjecturis ſuccurrere conati ſunt viri docti. Dan. Heinſius legendum cenſet: *Quas cava ſuccutiens Baubus manu'* etc. *manu* nominativus Lucretio frequentatiſſimus pro *manus.* Joannes Auratus mavult: *Quas cava ſuccutiens Bacchi manu'*, exprimere volens verba Orphici carminis: — — *παῖς δ' ἦεν Ἴακχος· Χειρί τέ μιν ῥίπτεσκε* etc., ut ſenſus ſit, puerum Iacchum ſive Bacchum, quem Ceres lactaverat, Baubus pudenda contrectaviſſe. Sed, ut rectiſſime docet Heraldus, nihil eſt mutandum. Numeri enim neglecti apud illius aevi poetas innumera exempla exſtant. Quod Orpheus uno verbo *ῥιπτάσκειν* exprimit, id Arnobius reddidit tribus verbis, *ſuccutere, plaudere, contrectare.* [*O.*]

nam puerilis Ollis vultus erat] Ita ex MS. Reg. repoſuit Heraldus, rectiſſime. *ollis*, ſcil. rebus, vel partibus, quas Baubo *fecerat ſumere habitum puriorem et in ſpeciem levigari nondum duri atque ſtriculi puſionis.* Antea legebatur *olli.* [*O.*]

contrectat amice] h. e. leniter palpat. [*O.*]

mollita] Graece ἠπίη. Ita enim legendum in verſu 410 Orphici carminis pro Ἡ δ' ἐπεί. ἤπιος i. q. πρᾶος, interprete Heſychio. [*Dan. Heinſ.*]

poclum] Ita *gubernaclum* ap. Virgilium, *ſerracla*, *vernacli*. *ſiblae*, *ſiblatoria*, pro ſerracula, vernaculi, ſibulae etc. et alia ſexcenta. Vid. Salmaſ. ad Script. Hiſt. Aug. Vol. I. pag. 871. [*O.*]

Perducit totum cyceonis laeta liquorem] *Perducit*, id eſt, ebibit. Juvenalis Sat. VI. 427.

— — — — *de quo ſextarius alter*
Ducitur ante cibum.

et Plautus Amphitryon. Act. I. Scen. I. ME.: *Cadus erat: inde implevi hirneam.* SOS.: *ingreſſus eſt.* ME.: *Eam ego ut matre fuerat natum vini eduxi meri.* [*Stewech.* et *Elmenh.*] Non ſolum *ducere* et *perducere* ita uſurparunt, ſed etiam *trahere*. Seneca in Agamemnone:

Merumque in auro veteris Aſſaraci trahunt.

Sic ἕλκειν et σπᾶν Graecis, v. c. Ariſtophani et Athenaeo. [*Herald.*] Conf. Lambin. ad Lucret. Lib. VI. pag. 784. L. Bünemann. ad Lactant. Inſt. Lib. VII. Cap. XXVII. pag. 993. et Io. Rhod. in Lexico Scriboniano h. v. [*O.*]

Quid Erichtheo ſati] Haec eſt antiqua lectio, quam mutare invitis Codd. non auſim. Salmaſius edidit: *Quid Erechthidae o cati*, ex emendatione Fr. Pithoei. Similiter Apulejus Lib. X.: *Quare autem et illud judicium apud legiferos Athenienſes, catos illos et omnis ſcientiae magiſtros.* ubi vide notas pag. 747. ed. Oudendorpii. [*O.*]

cives Minervii] Id eſt Athenienſes. Hyginus Fab. 275. Servius ad Lib. I. Georg. pag. 60. et Lib. III. Aeneid. pag. 494. [*Elmenh.*]

tam confoſſis] Ita Livius Lib. V. Cap. XI.: *Et tamen eos tot judiciis confoſſos praedamnatosque venire ad populi judicium.* ubi vid. Doering. Metaphora ducta a gladiatoribus. [*O.*]

Non eſt iſta falſa ſuſpectio] Sic emendavit J. Lipſius Epiſtol. Quaeſt. Lib. III. Epiſt. XV. eamque lectionem confirmat etiam Codex MStus. Antea edebatur *ſuſceptio*. Fulv. Urſinus ed. *ſuſpicio*. Sed *ſuſpectio* idem ſignificat. Vide P. Burmann. ad Quintilian. Declam. I. 2. Stewech. ad Vegetium de Re Milit. Lib. III. Cap. VI. pag. 253 ſeq. ed. Veſal. Fr. Oudendorp. ad Frontin. Strategem. Lib. I. Cap. VIII. pag. 105. Munker. ad Fulgent. Mythol. III. prooem. Ed. Lugd. Bat. dedit *ſubſcriptio*. [*O.*]

Eleuſiniorum veſtrorum notas et origines producunt turpes, antiquarum elogia literarum] Scribo: *Eleuſiniorum veſtrorum notae.* vel: *notas et origines producam.* [*Meurſ. pag.*

169.] Non animadvertit fcil. Meurfius, *elogia* effe h. l. nominativum. [*O.*]

ipfa denique fymbola] Clemens Protreptico (pag. 18. ed. Potter.): Τὸ σύνθημα Ἐλευσινίων μυστηρίων· ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην. Καλά γε τὰ θεάματα καὶ θεᾷ πρέποντα. [*Elmenh.*] Quod appellat *fymbolum* hoc loco Arnobius, σύνθημα dicit Clemens Alexandrinus. Erant nempe facratorum quaedam συνθήματα et figna, quibus fe invicem internofcebant. Apulejus Apologia: *Ceteris autem clariffima voce profiteor, fi qui forte adeft eorundem folemnium mihi particeps, fignum dato, et audiat licet, quae ego affervem. Nam equidem nullo umquam periculo compellor, quae reticenda accepi, haec ad profanos enuntiare.* Et quemadmodum in militia fignorum duo erant genera, vocalia et muta, ita in his facris. Ac vocale eft, quod habemus heic: muta funt apud Apulejum quaedam, nempe quae a facerdotibus accipiebant facrati. Apulejus eadem Apologia: *Sacrorum pleraque initia in Graecia participavi. Eorum quaedam figna et monumenta tradita mihi a facerdotibus fedulo conservo. Nihil infolitum, nihil incognitum dico. Vel unius Liberi patris fymmyftae qui adefti, fcitis, quid domi conditum celetis, et absque omnibus profanis tacite veneremini.* Appellat *figna* et *monumenta*, nimirum quibus fe internofcebant, ut obfervabam modo, et quibus etiam arcana illa facramenta in memoriam fibi revocabant. Unde eadem appellat *memoracula* eodem libro; et propter priorem illam caufam *crepundia*, id eft, γνωρίσματα, ut optime interpretati funt veteres magiftri. [*Herald.*]

Jejunavi, atque ebibi cyceonem, ex cifta fumpfi etc.] Sic e Clementis verbis emendavit locum Hadrianus Junius Animadvv. Lib. VI. Cap. XXIII. Antea legebatur *exta fumfi*, vitiofiffime. Pleniorem harum cerimoniarum defcriptionem qui videre cupit, confulat Jo. Meurfii Eleufinia Cap. X. et Sainte-Croix de Myfteriis vet. Segm. V. Cap. I. [*O.*]

Cap. XXVII. — miferorum infignia[Editio princeps habet *miferiarum.* Talem hominem defcribit Terentius Eunuch. Act. II. Scen. II. vs. 5.

> *Video fentum, fqualidum, aegrum, pannis annisque obfitum.* [*O.*]

quas inter aures caftas fine venia nefas eft et fine honoribus appellare praefatis] *Praefatur honorem*, qui turpe aliquid dicturus excufandi fui gratia verbis utitur veniam petentibus, ut: ignofce, pace dicam tua, et fimilibus. vide P. Manut.

in Cic. ad Fam. Lib. IX. Epist. XXII. verba: *Nos autem ridicule si dicimus, ille patrem strangulavit, honorem non praefamur; sin de Aurelia aut Lollia aliquid, honos praefandus est.* Formulam praefandi honoris in rebus obscoenis conservavit nobis Quinctilianus Declam. III.: *Tuis honor sit habitus sanctissimis auribus.* Respondet nostrum: *mit Respect zu melden.* [*O.*]

Quidnam quaeso in spectu tali etc.] Sic ed. Lugd. Bat. e correctione levissima et felicissima Stewechii. *Spectus, us*, vocabulum antiquum, qualia amat Arnobius. Festus: *Spectu sine praepositione Pacuvius in Duloreste usus est, cum ait: amplius rubicundo colore, et spectu protervo ferox.* ubi vid. Dacer. Conf. G. J. Voss. Etymol. Rom. v. *Specio* et Gesner. in Thesaur. Editio princeps habet *specu*, unde alii refinxerunt *spectaculo.* [*O.*]

verendisque] Sic emendavit Th. Canterus pro *reverendisque*, quod antea legebatur. *Verenda*, *αἰδεῖα*, vox aliquoties usurpata Plinio majori et minori. [*O.*]

irridentes cavillantesque depromere] mimice illudentes. Prudentius in Martyrio Laurentii:

Impune tantas furcifer
Strophas cavillo mimico
Te nexuisse existimas,
Dum scurra saltas fabulam?

Glossae: *cavillatio*, *κακοήθεια*, *εἰρωνεία.* [*Herald.*] Vide supra ad Lib. IV. Cap. XXXVI. [*O.*]

Cap. XXVIII. — circumhiscere] id est, hiante ore circumspicere, ut bene explicat Gesnerus in Thesauro. Ceterum verbum hoc ἅπαξ λεγόμενον. [*O.*]

tricas, quemadmodum dicitur, conduplicare Tellenas] Varro apud Nonium (v. *tricae*): *Putas eos non citius tricas Atellanas, quam id extricaturos?* Dici videntur *tricae Atellanae* mimorum strophae, quibus tergiversari et effugere consueverunt. At in quibusdam Nonii libris MS. observant legi *tricas Tellenas*, sicque haec Arnobii lectio confirmatur. Et haustum fortasse proverbium e Graecorum fontibus, apud quos τὰ τοῦ Τέλληνος ἀείδειν dicuntur, qui inceptam cantilenam identidem inculcant. [*Herald.*] Aliter et, ut mihi quidem videtur, rectius, ac Heraldus et Hadrianus Junius in Supplemento ad Erasmi Adagia Centur. V. Proverb. 68., explicat hoc proverbium Ausonius Popma in Notis ad Varronis fragmenta Vol. II. pag. 350. ed. Bipont.: „Tricae Tel„lenae (inquit ille) παροιμιωδῶς dicuntur res impeditae et intrica„tae, a Tellena, urbe antiqua Latinorum, quam Ancus Martius „rex vi cepit.“ [*O.*]

dum pudor me habet Alimontia illa proferre mysteria etc.] Clemens Alexandr. in Protrept. (pag. 29. ed. Potteri): Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐπὶ Σάγρα μυστήρια, καὶ τὰ ἐν Ἀλιμοῦντι τῆς Ἀττικῆς, Ἀθήνησιν περιώρισται· αἶσχος δὲ δὴ κοσμικὸν οἵ τε ἀγῶνες καὶ οἱ φαλλοὶ οἱ Διονύσῳ ἐπιτελούμενοι, κακῶς ἐπινενημένοι τὸν βίον. *Alimontia* edidit Salmasius ad vestigia Codicis MSti, qui, teste Cantero, habet: *alimoniae illa proferre*, unde Gelenius fecit: *alma illa proferre mysteria.* Primus veram loci sententiam intellexit Pithoeus corrigens, *Alimuntis illa etc.* Alimus Atticae pagus. [*O.*]

quibus in Liberi honorem patris ithyphallos subrigit Graecia] Lucianus de Dea Syria Cap. XVI.: Φαλλοὺς Ἕλληνες Διονύσῳ ἐγείρουσι· ἐπὶ τῶν καὶ τοιόνδε τι φέρουσι, ἄνδρας μικροὺς ἐκ ξύλου πεποιημένους, μεγάλα αἰδοῖα ἔχοντας. καλέονται δὲ τάδε νευρόσπαστα. ἔστι δὲ καὶ τόδε ἐν τῷ ἱρῷ, ἐν δεξιᾷ τοῦ νηοῦ· κάθηται σμικρὸς ἀνὴρ χάλκεος, ἔχων αἰδοῖον μέγα. ubi Scholiastes vetus: Τῷ Διονύσῳ ἑορτὴν ἄγοντες οἱ Ἕλληνες φαλλοῖς ἐτίμων αὐτόν. Φαλλὸς δὲ ἐστὶν ἐκ δέρματος ἐρυθροῦ σχῆμα αἰδοίου ἀνδρός. καὶ τοῦτο περιετίθουν ἑαυτοῖς, καὶ ἐν τοῖς τραχήλοις καὶ ἐν τοῖς μέσοις μηροῖς, καὶ ἐξωρχοῦντο τιμῶντες ἐκ τούτου τὸν Διόνυσον. cum quo consentit Suidas: Φαλλοὶ — αἰδοῖον σύκινον, ὕστερον δὲ ἐκ δερμάτων ἐρυθρῶν, σχῆμα αἰδοίου ἔχον ἀνδρώου etc. [*Elmenh.*] Praecedebat in istis pompis et, ut ita dicam, processionibus ἡ κανηφόρος: sequebatur deinde ὁ φαλλοφόρος: subsequebantur postea οἱ ᾄδοντες τὸ φαλλικόν. Totum hujus nefandae superstitionis mimum habes apud Aristophanem in Acharnensibus. [*Herald.*] *Subrigit* restituit Arnobio Jan. Guilielmus Quaest. in Plauti Curcul. Cap. V. (in Lampade Gruteri Vol. III. Part. II. pag. 367.), verissime. Nam haec emendatio confirmatur iis, quae infra dicit Cap. sequenti: *totam interroget Graeciam, quid sibi velint hi phalli, quos per rura, per oppida mos subrigit et veneratur antiquus.* Glossae veteres: *subrigit.* ὑπορθοῖ, ὑποστηρίζει. *subrigo*, ἀναβιβάζω, ἀνορθῶ. Virgilius de Fama: *tot subrigit aures*, significans idem quod Terentius: *Arrige aures, Pamphile.* Antea legebatur *subrugit*, quod explicabant de viris rauca voce et mascula carmina ithyphallica canentibus. Pro *ithyphallos* Salmasius edidit *phallos*, sed mutare equidem nihil ausim. Nam aperte distinguit phallos ab ithyphallis Scholiastes Luciani l. l.: Φαλλοὶ δέ εἰσιν οὗτοι πάντες, ἰθύφαλλοι δὲ εἰς τοὺς μηροὺς ἐπ' εὐθεῖαν ἀποδεσμούμενοι. Sic etiam diversum erat metrum phallicum et ithyphallicum, ut docet Jos. Scaliger ad Priapeja Carm. 56. Sensus itaque nostri loci hic erit: Graecia ithyphallos (scil. ἐν μηροῖς) subrigit in honorem Liberi, et icunculis talibus per vicos et oppida positis territoria cuncta florescunt. [*O.*]

territoria] Meursius legendum suspicatur *tectoria*, male. Nam infra: *quos per rura, per oppida mos subrigit.* [*O.*]

atque admiratus res tantas puris semper in sensibus menticulosa observatione custodi] Nam sacra illa arcana summa religione et εὐλαβείᾳ cautissima in animo esse continenda, nec sine magno peccandi metu vulganda existimabant. Iul. Firmicus Lib. IV. Mathes. Cap. XVI.: *Explicaturo mihi nunc doctrinae hujus veneranda secreta, quae divini veteres cum maxima trepidatione dixerunt, quaeque obscuritatis ambagibus involuta reliquerunt, ne publicata divina scientia ad profanorum hominum notitiam perveniret, intento animo et quieto, nec aliis rationibus occupato, quidquid illi dixerint, in hoc tractatu facillimis rationibus intimetur.* Hic tantus horror, tamque attonita reverentia in mysteriis praecipue. Generaliter autem in omnibus sacris metus aliquis et attonita reverentia. Unde jubebantur εὐφημεῖν, nec solum favere linguis, sed mentem ipsam tacite custodire. Quintilianus in Declamationibus: *In templo vero, in quo verbis parcimus: in quo animos componimus: in quo etiam tacitam mentem nostram custodimus, pulsare, velut in solitudine, velut in secreto quodam, non est ferendum.* [*Herald.*]

Cum inter homines, inquiunt, esset adhuc Nysius et Semelius Liber] Liberi nomen ab adulterina manu huc accersitum reor, eo quod istiusmodi epithetis solis, nullo adjecto substantivo, libenter usum observo hunc scriptorem. *Semeleïum* vocat Bacchum a matre, de quo nos supra notavimus: pariter pro Jove Saturnium cognominavit non semel. Nysium quoque vocat Liberum ab urbe Nysa, sive ea Arabiae, seu Indiae est, ubi a Nymphis educatum fabulantur. [*Stewech.*] Nysius non ab urbe Arabiae *Nysa*, sed potius Nyso, illius patre. Nam Cicero (Lib. III. de Nat. Deor.), post quem auctor noster quinque Dionysos sive Liberos recenset, diserte adserit: *quintum Nyso natum et Thione.* [*Nourr. pag.* 394.] De Nysa et Baccho Nysio loci classici sunt ap. Diodor. Bibl. I. Cap. XV. (ubi vid. Wesseling.) et Lib. III. Cap. LXVII — LXX. [*O.*]

nosse inferos expetivit etc. etc.] Hunc similiter locum a Clemente auctor noster mutuatus est (pag. 29 seq. ed. Potter.): *Διόνυσος γὰρ κατελθεῖν εἰς ᾅδου γλιχόμενος, ἠγνόει τὴν ὁδόν· ὑπισχνεῖται δ' αὐτῷ φράσειν Πρόσυμνος τοὔνομα, οὐκ ἀμισθεί· ὁ δὲ μισθὸς οὐ καλὸς, ἀλλὰ Διονύσῳ καλός· καὶ ἀφροδίσιος ἦν ἡ χάρις ὁ μισθὸς, ὃν ἠτεῖτο Διόνυσος. Βουλομένῳ δὲ τῷ θεῷ γέγονεν ἡ αἴτησις· καὶ δὴ ὑπισχνεῖται παρέξειν αὐτῷ, εἰ ἀναζεύξοι, ὅρκῳ πιστωσάμενος τὴν ὑπόσχεσιν. μαθὼν ἀπῆρεν· ἐπανῆλθεν αὖθις· οὐ καταλαμβάνει τὸν Πρόσυμνον· ἐτεθνήκει γάρ. ἀφοσιούμενος τῷ ἐραστῇ ὁ*

Διόνυσος, ἐπὶ τὸ μνημεῖον ὁρμᾶ, καὶ πασχητιᾶ. κλάδον οὖν συκῆς, ὡς ἔτυχεν, ἐκτεμὼν, ἀνδρείου μορίου σκευάζεται τρόπον· ἐφέζεταί τε τῷ κλάδῳ, τὴν ὑπόσχεσιν ἐκτελῶν τῷ νεκρῷ. Ὑπόμνημα τοῦ πάθους τούτου μυστικὸν, φαλλοὶ κατὰ πόλεις ἀνίστανται Διονύσῳ· εἰ μὴ γὰρ Διονύσῳ πομπὴν ἐποιοῦντο, καὶ ὕμνεον ᾆσμα, αἰδοίοισιν ἀναιδέστατα εἴργασται. ὡυτὸς δὲ Ἀΐδης καὶ Διόνυσος, ὅτεῳ μαίνονται καὶ ληναΐζουσιν, οὐ διὰ τὴν μέθην τοῦ σώματος, ὡς ἐγὼ οἶμαι, τοσοῦτον, ὅσον διὰ τὴν ἐπονείδιστον τῆς ἀσελγείας ἱεροφαντίαν. [*Canterus.*]

Prosumnus] Variant in nomine auctores, qui eandem enarrant fabulam. *Πρόσυμνον*, *Prosumnum* cum nostro et Clemente appellat etiam Gregorius Nazianzenus Στηλιτευτ. β. Pausanias Corinthiacis pag. 80. et Nonnus in Expositione profanarum Historiarum, quarum Gregorius meminit, vocant *Πολύμνον*. Theodoretus in Curatione Graec. Affect. et sermone VIII. de Martyribus et Tzetzes in Lycophron. vs. 212. *Πολύυμνον*. Phavorinus v. Ἐνόρχης *Πολυσύμνον*. Hyginus tandem Poet. Astron. Lib. II. Cap. V. *Hypolipnum* vel *Hypolymnum*, mendose; pro quo Munkerus et Jo. Wowerius scribendum existimant *Polyhypnum* et apud Tzetzen *Πολύϋπνον*. [*Elmenhorst.* et *D. Heins. ad Clement. Wowerius ad Firmic. de Errore prof. Rel. pag.* 428. *ed. Gron.*] Meursius leg. *Polymnus.* [*O.*]

satis pronus] *satis* pro nimis, ut supra observavimus ad Lib. II. [*O.*]

expeditionis] Ita Stewechius restituit ex Membranis. Verbum familiare Arnobio, mutuatum scil. ac diverse tralatum a re militari. Supra Lib. III.: *ut venationum praepotens habeatur in expeditionibus Diana.* Antea legebatur *expetitionis.* [*O.*]

ex viventium numero index ille decedit] Sic emendarunt Gelenius et Stewechius. Antiqua lectio erat: *ex viventium numero index inde decidit*, quam tuetur Heraldus, sublata tantummodo particula *inde* repetita ex praecedenti *index.* [*O.*]

Evius] Acron ad Horat. II. Od. XI. 17.: *Ita Liber pater dictus eo, quod, cum Dii bellum cum gigantibus gererent, primus in leonem conversus occidit gigantem, ex quo facto eum Jupiter ita laudavit: Euhye, hoc est, bone fili; graece enim υἱὸς filius dicitur; haec vox etiam Bacchis in sacris trahebatur, ut Virgilius Euhye.* Conf. H. Columna. ad Ennii Fragment. pag. 407. ed. Hessel. pag. 265. [*O.*]

Qui ut fidem compleret pacti, et jurandi solveret religione se juris] Atqui solutus erat jurandi religione juris eo mortuo, cui obsequium promissum erat. Nihilominus en religiosus Deus vult aliquid etiam praeter officium adjicere. Haec quum

εἰρωνικῶς dicit Arnobius, oftendit tamen, quam religiofe jusjurandum veteres obfervarint: qui etiam idcirco, ne fe vel tantilla aberratione polluerent, quum jusjurandum concipiebant, verba fua attente confiderabant et expendebant; et ne qua tamen calumnia aliter explicari poffent, mente fe potius quam lingua jurare affirmabant, id eft, in ea quae fentirent tantum, jusjurandum concipere fe, non item ftricte verba effe capienda. Erat idcirco formula ufitata: *fi fciens fallo.* Et quia *τὸ δυνατὸν* folum praeftatur, idcirco et hujus conditionis mentionem quandoque faciebant. Praeterea ne poft mortem etiam eorum manes tacita vi obligari viderentur, mortem etiam excipiebant. Hinc Achilles in Iliad. A. vs, 88 feq.:

> Οὔτις, ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο,
> Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει. [*Herald.*]

Obferva hic tmefin et transpofitionem verborum infolitam: *jurandi folveret religione fe juris*, pro *folveret fe religione jurisjurandi.* Simile exemplum fupra jam obfervavimus. [*O.*]

et ficorum ex arbore ramum validiffimum praefecans dolat, runcinat, levigat etc.] Minucius Felix Cap. XXIII.: *Deus enim ligneus, rogi fortaffe vel infelicis ftipitis portio, fufpenditur, caeditur, dolatur, runcinatur.* ubi vid. Wower. pag. 239. ed. J. Gronov. Tertullianus Apologet. Cap. VII.: *At in Deos veftros per omnia membra validius incumbunt afciae et runcinae et fcobinae. Runcina* inftrumentum fabrile, (planulam femibarbari dicebant,) quo tabulae five afferes raduntur vel potiuntur. Graece *ῥυκάνη*, Gallice *rabot*, Germ. *Hobel*, unde *runcinare*, runcina polire, [*O.*]

fubdit, infidit] Stewechius mavult *fubfidit*, male, nam *fubfidere* et *infidere* h. l. unum idemque. Contra *fubdo*, *ěre*, fcil. fibi: *fich etwas unterfchieben*, [*O.*]

Lafcivia deinde furientis affumpta] Veriffimam hanc Cod. MSti lectionem Arnobio reddidit idem Stewechius, (De v. *furire* vide fupra ad Cap. III. et ad Lib. I. Cap. II.) Antea edebatur: *Lafcivia deinde luxuriantis.* [*O.*]

huc atque illuc clunes torquet] fcil. ad patiendum ftuprum, Gloffae: *Clunes*, *πυγαί.* Juvenalis Sat. II. vers. 20.:

> — — — — — *et de virtute locuti*
> *Clunem agitant,*

Priapeja Epigr. XVIII.:

> *Quae clunem tunica tegente nulla*
> *Extis aptius altiusque motat.* [*Elmenh.*]

Conf. P. Burmann. II. in Appendice Notarum ad Anthol. Lat. Vol. I. pag. 743. [*O.*]

quod jamdudum in veritate promiserat] *Veritatem* perſonis vel rebus fictis, ſimulationi, inani oſtentationi exquiſite opponi, multis exemplis illuſtrarunt Gronovius Obſſ. Lib. IV. Cap. VII. Markland. ad Stat. V. Silv. V. 39. Salmaſius ad Script. Hiſt. Aug. Vol. I. pag. 821. Erneſti in Clav. Cic. v. *veritas*, et Ruhnkenius ad Rutil. Lup. pag. 92. Sic noſter infra Lib. VI. Cap. X.: *poteſt ut hic flavus ſit, qui in veritate habet oculos caeſios.* [*O.*]

Cap. XXIX. — Heraclito teſti] Ita ed. Lugd. Bat. Antea: *Heraclito ut teſti.* Vide Clementis locum ſupra laudatum. [*O.*]

quid ſibi velint hi phalli etc.] Sic Stewechius edidit e MSto Codice, qui habet *hi valli.* Priores editores *ithyphalli.* Vide ad Cap. praecedens. Ceterum quid moverit Graeciam phallos in honorem Liberi erigere, explicat nobis Scholiaſtes Ariſtophanis ad Acharnenſes vs. 245. Alias cauſas phyſicas afferunt myſteriorum interpretes philoſophici, Plotinus, Jamblichus, Euſebius. Vide Sainte-Croix l. l. pag. 208 ſeqq. ed. Lenz. [*O.*]

inveniet cauſas eas eſſe, quas diximus] Salmaſius edidit: *inveniet cauſas et eas res eſſe, quas diximus.* [*O.*]

Praetextatis] id eſt, pueris praetexta adhuc et bulla utentibus. Ita Juvenalis Sat. IV. vs. 78.: *praetextatus adulter.* Vid. Macrob. I. Saturn. Cap. VI. qui locus de ea re claſſicus. [*O.*]

quas Liber induxerit pactiones ſuis cum amatoribus] Similiter Julius Firmicus (qui in toto hoc capite cum noſtro conferendus) de Errore prof. Rel. pag. 428.: *Muliebria patitur aliquis, et effoeminato corpori ſolatium quaerit? Videat Liberum amatori ſuo poſt mortem etiam promiſſae libidinis praemia imitatione flagitioſi coitus repraeſentantem.* [*O.*]

ex iisdem ſeminibus fratres] Genus maſculinum tanquam dignius ſaepiſſime ſub ſe concludere foemininum, docet R. Bentlejus ad Horat. I. Serm. I. 100. Sic Digeſt. II. 10, 38.: *Lucius et Titia fratres.* Tacit. Annal. XII. 4.: *Fratrumque* (Silani ſcil. et Juniae Calvinae) *non inceſtum ſed incuſtoditum amorem ad infamiam traxit.* Liv. XXXVII. 3.: *Legati ab Ptolemaeo et Cleopatra, regibus Aegypti.* [*O.*]

concubitus, lectulos] *concubitus* tanquam gloſſema delendum exiſtimant Meurſius et Heraldus. Equidem nolim delere in Arnobio amante tales ſermonis abundantias. [*O.*]

audientia tota claudenda eſt] *Audientia* pro aures, ut ſupra Lib. III. Cap. XXIX.: *quem* (Janum) *in cunctis anteponitis precibus, et viam vobis pandere Deorum ad audientiam creditis.* [*O.*]

Ubi enim primam perfectamque naturam etc. etc.] Refpicere videtur Arnobius ad locum illum notiffimum Terentii in Eunucho Act. III. Scen. V. vs. 38 feqq.:

Sufpectans tabulam quandam pictam, ubi inerat pictura haec, Jovem
Quo pacto Danaae mififfe aiunt quondam in gremium imbrem aureum.
Egomet quoque id fpectare coepi: et quia confimilem luferat
Jam olim ille ludum, inpendio magis animus gaudebat mihi,
Deum fefe in pretium convertiffe, et per alienas tegulas
Veniffe clanculum, per pluviam fucum factum mulieri.
At quem Deum? qui templa caeli fumma fonitu concutit.
Ego homuncio hoc non fecerim? ego vero illud fecerim ac lubens. [*O.*]

Cap. XXX. — qui Deos effe] Stewechius conj.: *qui Deos hos effe.* [*O.*]

cum fi verum fiat atque habeatur examen] Meurfius mavult: *cum fi rerum fiat* etc. [*O.*]

quam fi aperte hoc facere confeffis maledictionibus combibiffetis] *combibere* h. l. fignificat penitus fibi in animum inducere. Eodem fenfu *imbibere* ap. Lucretium III. 1009.:

Qui petere a populo fafceis faevasque fecureis
Imbibit.

et VI. 70.:

— — — non quod violari fumma Deûm vis
Poffit, ut ex ira poenas petere imbibat acreis. [*Herald.*]

Ed. Lugd. Bat. habet *coimbibiffetis*, nefcio an ex MSto. Compofitiones verborum ex *con* familiares quidem Arnobio, ut fupra oftenfum ad Lib. II. Cap. XVIII. Sed h. l. nihil mutare aufim, cum *combibere* translate occurrat etiam ap. Cic. de Finibb. III. Cap. XVIII. Pro *confeffis* Stewechius mavult *contextis.* Cod. MS. habet *conteftis.* Et notum litteras *ft* et *x* faepiffime permutari ab librariis. [*O.*]

fidem rebus non accommodat involutis] Πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι, ἥ τε ἀδηλότης καὶ βραχὺς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου. Perftringit enim Protagorae fententiam. [*Herald.*]

fubficivis tamen accumulat laudibus] Ita reftituit Canterus, confirmante etiam Codice MSto, pro *fubcifivis*, quod in editis erat. *Subficivum* vel *fubfecivum* dicebant agrimenfores, *quod*

supereſt extra lineam normalem, hoc eſt eam, quae latus quadrati claudit. Nam limitatio redigebatur ad quadraturam. Vide W. Goeſii Antiquitt. Agrar. Cap. XII. in Scriptt. Rei Agrariae pag. 102 ſeqq. Etiam apud ſutores dicebantur *ſubſeciva ea, quae de materia praecidentes quaſi ſupervacua abjiciebant*, a ſubſeco, are, pro quo antiqui dicebant *ſubſico, are*. Vid. G. J. Voſſ. Etymol. Rom. v. *ſubſicivum*, et interpp. ad Cic. Orat. Philipp. II. Cap. VIII. pag. 414. Vol. VI. ed. Graev. Hinc translate *ſubſecivae horae, operae* ap. Cic. l. l., *tempora, ſtudia*, et hoc loco *ſubſicivae laudes*, hoc eſt, laudes, quae hic in cenſum non veniunt, aliae, diverſae ab iis, quas vos Diis veſtris vel tribuitis, vel tribuendas illis exſpectatis aut poſtulatis, *anderweitige Lobſprüche*. [*O.*]

Cap. XXXI. — propagatores] Fulv. Urſinus ed. *propugnatores*. [*O.*]

num ex his quempiam] Gelenius et Salmaſius ediderunt: *unum ex his quempiam*. [*O.*]

vel nominis ſaltem auctoritate] Meurſius conj.: *vel numinis* etc. [*O.*]

ſcitulos puſiones] Vide ſupra ad Cap. VI. hujus libri, et Oudend. in Apulej. Met. Lib. VII. p. 486. [*O.*]

venuſtiſſimis lineis] *Lineae*, lineamenta corporum, *Geſichtszüge*. Metaphora ducta a pictoribus. Vide Salmaſ. ad Solini Prooem. Exercitt. Plinian. pag. 5. et quae nos ſupra obſervavimus ad Lib. III. Cap. XIII. [*O.*]

inhoneſte] Ita Elmenhorſtius et ed. Lugd. Bat. ex emendatione Meurſii. Antea *injuſte*. [*O.*]

abſciſſos] ſcil. (κατὰ) genitalia. [*O.*]

ſepulturas etiam meruiſſe terrenas] Γηΐνων τάφων τυχεῖν. Hoc enim *mereri* heic, locisque aliis infinitis. [*Herald.*] Vide ad Lib. I. Cap. III. [*O.*]

Deorum in contumelias crimina] Ita Canterus ex MSto. Antea: *in contumeliis*. [*O.*]

noſtri nominis cauſa] Hoc loco confirmatur, ſupra Lib. I. Cap. V. legendum eſſe: *noſtri nominis effectum eſt cauſſa*. [*O.*]

Cap. XXXII. — rerum in ſectatione] Equidem puto ſcribendum una voce *rerum* (h. e. noſtrarum religionum) *in inſectatione*. [*O.*]

nec quas facile quivis poſſit ingenii vivacitate pernoſcere] Vivacitatem appellat ſaepe Arnobius animi promtitudinem et robur: quomodo et *pectus vivum* (ſupra Lib. III. Cap. VI., ubi vid. notas). Nam contra tardi homines quaſi mortui videntur. Servius ad Lib. VI. Aeneid.: *In ſano enim corpore*

alia est vivacitas mentis, in aegro pigrior. [*Herald.*] Vide J. Fr. Gronov. Obfervat. Lib. III. Cap. IV. pag. 352. ed. Platneri. [*O.*]

fed allegoricis fenfibus etc.] Vid. Plato in Cratylo, Theodoret. Serm. III. contra Graecos p. 44 et 45. Firmicus de Errore prof. Rel. Clemens Recognit. Lib. X. pag. 163. [*Elmenhorft.*]

Veneris complexiones] Meurfius corrigere voluit: *Cereris complexiones.* Male. *Veneris complexiones* funt *complexiones Venereae, amatoriae*, περιπλοκαὶ πορνικαὶ, nil amplius. [*O.*]

Jovem pro pluvia, pro tellure Cererem nominat] C. Barthius ad Stat. Theb. IV. 758. pag. 1256. legendum conjicit *Rheam*, cum fequatur ftatim mentio *filiae*, Cereris fcil. At fupra Cap. XX. legimus: *Diefpiter cum in Cererem fuam matrem libidinibus improbis atque inconceffis cupiditatibus aeftuaret, nam genetrix haec Jovis regionis ejus ab accolis traditur.* Nihil igitur mutandum. [*O.*]

qui raptam Dite a patre Proferpinam] Firmicus l. l.: *Frugum fubftantiam volunt Proferpinam dicere, quia fruges hominibus, cum feri coeperunt, profunt.* [*Elmenh.*]

non (ut reris) in turpiffimos appetitus] Ita Fulv. Urfinus e Cod. MS. Editio princeps: *non ut Cereris*, corruptiffime. Gelenius: *non vi Cereris.* [*O.*]

Cap. XXXIII. — Nam quoniam rectas accipere lectiones pudet, dedecet, decurfum eft in has partes] Ita Salmafius. Codex MStus habet: *indecorum eft in has partes*, nullo fenfu. Sabaeus et Gelenius correxerunt: *inclinatum eft, in has partes.* Stewechius fupplet: *pudet, dedecet, indecorum eft, itum in has partes.* Heraldus: *inde cotum* (antique pro cautum) *eft in has partes*, et in Curis II.: *itur in has partes.* Equidem Salmafianae emendationis veftigia fequens propius ad Codicis MSti lectionem fic emendaverim: *inde curfum eft in has partes. lectiones* hoc loco funt fcriptorum fententiae, quo fenfu Tertullianus hanc vocem ufurpat aliquoties. [*O.*]

in verborum eminentium fignificatione] Stewechius conjecit *emanantium*, male. Nam *verba eminentia* bene opponuntur *obfcurae fenfuum menti.* [*O.*]

Ac ne tamen videamur infpicere, quale fit iftud quod dicitur, nolle] Conftrue: *Attamen ne videamur nolle infpicere, quale fit iftud quod dicitur.* [*O.*]

fi modo commodare patientiam vultis] Meurfius legendum putat: *commodare parientiam*, i. e. obedientiam. Sed cum hoc vocabulum nulla fcriptorum veterum, fed Criticorum tan-

tummodo id in Agellio, Caſſiodoro, Salviano, Pandectis etc. reſtituentium auctoritate fulciatur, nolim contra Codicum fidem mutare *patientiam*, i. e. aures patientes. [*O.*]

primum allegorico genere] *primum* hoc loco prorſus abundat, cum praeceſſerit: *primum illud a vobis — — — — exquirimus.* [*O.*]

unde eſt vobis cognitum, vel unde intimatum? In conſilium ſcriptores advocavere vos ſcilicet? aut tum in eorum pectoribus latitabatis etc.] Sic edidi ex interpunctione Heraldi et Oberthürii. Antiqua lectio erat: *unde eſt vobis cognitum, vel unde intimatum in conſilium ſcriptores advocare? vos ſcilicet tum in eorum pectoribus latitabatis* etc. [*O.*]

intimatum] Gloſſae: *Intimare* — γνωρίσαι. Martianus Capella de Nupt. Philol. Lib. VI. p. 192.: *Quae etiam ipſos edocui, quod nunquam fere accidit, Romuleis ut potero vocibus intimabo.* Lib. VII. p. 136.: *Cuncta ejus auribus intimavit.* Uſus hac voce Apulejus et Firmicus Aſtron. Lib. VI. Cap .XII. Prudentius in Martyrio Romani, Aelius Spartianus in Peſcennio Nigro Cap. VII. [*Elmenh.*] *Cognitum* et *intimatum* differunt. *intimare*, γνωρίσαι, ἐμφανίσαι, φανερῶσαι: *intimatum* igitur τὸ φανερωθὲν, *cognitum* τὸ γνωσθὲν δι' ἡμῶν. Sic eodem libro *ſcire* et *cognoſcere* diſtinguit Arnobius. vide, qui de h. v. multus eſt, Herald. Adverſar. Lib. I. Cap. III. pag. 7 ſq. nec non Caſaubon. et Salmaſ. ad Script. Hiſt. Auguſt. Vol. I. p. 405 ſeq. [*O.*]

inter veritate capta] Tmeſis familiaris Arnobio pro *intercepta veritate*, ut alii corrigunt, male. Ita *adquaeſitum* pro adquiſitum, *aedifacere* pro aedificare etc. [*Stewech.*]

ut, quod illi noluerunt, vos velitis intelligere, vos ſcire etc.] Meurſius haec ita transponit: *ut, quod illi noluerunt vos intelligere, velitis vos ſcire* etc. Non male. [*O.*]

Cap. XXXIV. — panditis] Ed. Lugd. Bat.: *expanditis.* [*O.*]

Cap. XXXV. — ſi accommodum ducitis] *accommodus* i. q. ſimplex *commodus.* Virgilius Aen. XI. 522 ſeq.:

Eſt curvo anfractu vallis, accommoda fraudi
Armorumque dolis. [*O.*]

omnes de Diis fabulas] Ita Salmaſius ex emendatio Meurſii. Antea legebatur: *omnes de his fabulas.* Heraldus in Curis II. mavult: *omnesne has fabulas.* [*O.*]

id eſt ſingulas] Delet haec Meurſius tanquam interpretamentum τοῦ *omnes.* [*O.*]

totas ambifarias] Sic emendavit Gelenius, ſequentibus ceteris. Cod. MStus habet: *an bifarias,* quod tuetur Stewechius. [*O.*]

et pro Libera ac patre Dite, ſubmerſionem ſeminis atque jactum] Veriſſima haec emendatio debetur Meurſio. *Libera* eſt Proſerpina, ut ſupra oſtenſum. Antea legebatur: *et pro Libero et patre Dite,* quae lectio Fulv. Urſinum movit ſequentia ita corrigere: *ſubmerſionem ſeminis atque vini jactum.* [*O.*]

Brimo] Sic reſtituit Th. Canterus ex MSto, ut ſupra Cap. XX. ubi vide Notas. [*O.*]

comprehenſaeque iſto faces] *iſto,* ſcil. igne, quae Codicis MSti lectio confirmatur verbis praecedentibus. Cap. XXIV.: *ſumit faces geminas flammis comprehenſas Aetneis.* Antea edebatur *comprehenſaeque iſtae faces.* [*Stew.* et *O.*]

quid novatio] Veriſſimam hanc Codicis MSti lectionem, temere ſollicitatam a Stewechio, qui ſcribendum ſuſpicatur *quid nudatio,* bene defendit Salmaſius ad Aelii Lamprid. Heliogabal. Cap. XXXI. Script. Hiſt. Aug. Vol. I. p. 871. *Novare* ap. Latinos eleganter pro nitidare et quaſi nova facere. Valerius Flaccus:

Hic ſale purpureo, vivaque nitentia lympha
Membra novat.

Hinc *barbam novare*, i. e. expolire et quaſi novam facere: *novaculum* inſtrumentum, quo barba novatur et raditur cutisque expolitur. Bene itaque *novatio,* id eſt, *levigatio pudendorum*, quae *fecerat ſumere habitum puriorem,* ut ſupra dixit Cap. XXV. [*O.*]

neque poteſtis ſupponere] Ita Meurſius pro *opponere*, veriſſime. Nam antea dicit: *quid oporteat ſubjici.* Adhaeſerat *ſ* fini praecedentis dictionis, et *o* pro *u* more ſuo ſcripſerat librarius. [*O.*]

nec alterum rerum vocare contextum] Revocavi in textum lectionem hanc editionis primae proxime accedentem ad ſcripturam Codicis depravatam: *nec alterutrum — — — — contextum.* *Alterum,* diverſum, mutatum, ut ap. Horat. II. Od. X. 14.:

Sperat infauſtis, metuit ſecundis
Alteram ſortem bene praeparatum
Pectus.

vocare pro advocare, recipere ad veſtram, ſcil. cauſam. *Rerum contextus* eſt rerum continuatio, cum omnia inter ſe conſentiunt et inter ſe apta ſunt. Ita Cic. de Finibb. Lib. V. C. XXVIII.: *Et hercle mirabilis apud illos contextus rerum: reſpondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus.* Senſus itaque noſtri loci hic erit: niſi poteſtis alium, plane diverſum a vero tenorem rerum nexumque advocare ad veſtram cauſſam, *wenn ihr nicht einen ganz andern Zuſammenhang der Dinge annehmen könnet.*

Quod non intelligentes mutarunt Gelenius: *nec ad rerum vocare contextum*, ſcilicet ſingula; Stewechius: *neque ad alterum rerum vocare contextum*; Heraldus et Meurſius: *neque ad verum rerum vocare contextum*; editor Lugd. Bat.: *neque ad alterum ſenſum rerum vocare contextum*. [*O.*]

Cap. XXXVI. — caeterum partes alias eſſe communiter ſcriptas] Id eſt, ſimpliciter et communem ad intelligentiam. Neſcio igitur, cur hunc locum interpolare voluerint. [*Herald.*] Fulv. Urſinus ed.: *uniter ſcriptas*. Lugd. Bat.: *communiter conſcriptas*, neſcio an e Codice MSto. *Communiter* itaque idem eſt quod nos dicimus *populär*. [*O.*]

urbana eſt iſta ſubtilitas, et quibuslibet brutis patens] C. Barthius in Adverſar. Lib. XXIX. Cap. XIV. legendum cenſet: *urbana eſt iſta ſubtilitas: at quibuslibet Brutis patens*. Putat ſcil. vir doctus, jocari hic verbisque ludere Arnobium et, quia urbanam dixerat ſubtilitatem, Bruti, urbani rectoris et primi Conſulis, nomen ambiguo ſenſu ponere, quod virum in altera ſapientem, ſtolidum altera ſignificatione indicat. Sed hac emendatione non opus habemus, ſi *urbanam ſubtilitatem* interpretemur non facetam et elegantem, ſed levem, jocularem ſubtilitatem (*gemeine, abgedroſchne Subtilität*). Vide Victor. Var. Lectt. IV. 12. J. Fr. Gronov. de Seſtert. Lib. IV. Cap. IX. p. 318 ſeqq. et Erneſti in Clav. Cic. v. *urbanus*. [*O.*]

differitas] Sic reſtituit L. Carrio ex MSto. Alii: *differentia*. Vide ſupra ad Lib. II. Cap. XVI. [*O.*]

Cap. XXXVII. — flores Proſerpina virago lectitabat] *virago* ex MSto addidit J. Meurſius, probante Heraldo. [*O.*]

nam quadrigae, currus] Meurſius conj.: *quid quadriga currus*, adjective. Sed apud Arnobium haud infrequentes tales ſermonis abundantiae. [*O.*]

ut in aliud ſubito converteretur hiſtoria] *Subito*, quod in prioribus editionibus abeſt, primus e Cod. MS. in textum revocavit Th. Canterus. [*O.*]

ſuis hic moribus et conditionibus dicta ſunt] i. e. moribus et conditionibus Diis illis propriis. Fruſtra igitur locum ſollicitavit Stewechius legendum ſuſpicans: *ſuis hic notionibus et conditionibus dicta ſunt*, ut ſupra Lib. I.: *peſtilentiam, grandines qua potuit notione ſignare*. Fulv. Urſinus conj.: *nominibus et diſtinctionibus*. [*O.*]

ad verum Jovem] Meurſius leg. conj.: *ad verbum Jovem*. Male. [*O.*]

Cap. XXXVIII. — converſionem non poteſt in allegoricam duci] Sic e MSto Codice reſtituit Canterus. Antea legebatur: *in allegoriam.* Quid ſi legamus cum Elmenhorſtio *converſione non poteſt in allegoriam duci?* [*O.*]

Poteſt quidem proſcriptio, quemadmodum Tullius ludit, pugna dici appellarique Cannenſis] Cicero pro Roſcio Amerino Cap. XXXII.: *Te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum fecit. Multos caeſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Servilium vidimus.* [*Elmenh.*]

quae geſta eſt dudum, pugna eſſe non poteſt eadem eademque proſcriptio] Fulv. Urſinus et Stewechius conj.: *quae geſta eſt dudum pugna, pugna eſſe non poteſt* etc. [*O.*]

Cap. XXXIX. — Unde igitur probamus hiſtorias has rerum eſſe geſtarum conſcriptiones] Etiam hic vox deeſt. Scribo: *omnes allegoricas rerum* etc. Lege praecedentia et videbis. [*Meurſ.*]

vel quae in abdito tradunt gentes] Audax eſt nec neceſſaria conjectura Salmaſii: *vel quae in abdito traduntur initiatis.* [*O.*]

Pinus illa ſollemniter, quae in Matris infertur ſanctum Deae] Et hoc loco Stewechius corrigere vult *ſanctuarium.* Male. Vide ſupra ad hujus libri Cap. VI. et XVI. [*O.*] Jul. Firmicus de Errore prof. Rel. (pag. 457. ed. J. Gronov.): *In ſacris Phrygiis, quae Matris Deûm dicunt, per annos ſingulos arbor pinea caeditur, et in media arbore ſimulacrum juvenis ſubligatur.* [*Elmenh.*] Meurſius mavult *in matris — — — Deûm*, recte: nam conſtanter ita eam appellat noſter. [*O.*]

ſibi Attis virum — — — — abſtulit] *virum*, i. e. vilia, ut ſupra obſervavimus. [*O.*]

Phallorum] Ita MS. Alii: *Ithyphallorum.* [*Elmenh.*]

Nebridarum familiam pellicula cohoneſtavit hinnulae] Non memini uspiam legere familiam ullam in Attica hoc nomine fuiſſe. Sed Arnobius, vel auctor ille, unde ſumpſit, quum legiſſet Νεβριδῶν familiam in Coa inſula, (vid. Stephan. Byzant. v. Κῶς) eam in Atticam tranſtulit, quia Cereris ſacris qui initiabantur, hinnulei pellicula, quam Graeci νεβρίδα vocant, cingerentur. Bacchus vel Iacchus in illis initiis Cereris Atticis ſimul colebatur, cujus miniſtri et bacchae νεβρίδας geſtabant, ut ex infinitis auctorum teſtimoniis patet. In Eleuſiniis itaque myſteriis, quae communia Cereris et Iacchi fuere, νεβρίδες etiam ab initiantibus uſurpatae. Νεβρίζειν hoc vocabant et νεβρισμόν. Vide Harpocrationem in ea voce. Confudit itaque τοὺς Νεβρίδας Coenſes (dictos a Nebro, Hippocratis magni avo, ut docet L. Holſtenius ad Stephan. l. l. pag. 184.) et τοὺς νεβρίζοντας At-

ticae. [*Salmaſ. Exercitt. Plin. in Solin. pag.* 607.] Heraldus *Nebridas* dictos putat Cereris myſtas, eo quod Ceres filiam quaerens et per terrarum vaſtitates oberrans hinnuli pellicula contecta fuerit, cujus autem rei, quod ſciam, nulla apud veteres mentio. Sed Bacchi et bacchantium inſigne hinnuli pellis. Clemens Alexandr. in Protrept. ἧκε, ὦ παραπλὴξ, μὴ θύρσον σκηριπτόμενος· μὴ κιττῷ ἀναδούμενος, ῥίψον τὴν μίτραν· ῥίψον τὴν νεβρίδα, σωφρόνησον. Pro *hinnulae* Fulv. Urſinus edidit *hinnulea.* [*O.*]

ſi rebus actis etc.] Idem Fulvius : *ſi o rebus actis* etc. [*O.*]

qui ſibi ritum religionis affixerint] Meurſ.: *affinxerint.* Malc. Sic enim Arnobius infra Lib. VI. Cap. I.: *conſueſtis crimen nobis maximum impietatis affigere.* et Cap. XXVI: *torpedine in perpetuu affigeretur.* ubi male Meurſius : *affligeretur.* [*O.*]

Cap. XL. — labem imbris e coelo] *labem* h. l. i. q. lapſum. Nihil amplius. [*O.*]

madorem] Vide ad Lib. I. Cap. II. [*O.*]

rei ruſticae de opere proloqui] Veriſſimam hanc lectionem primus e Codice MSto eruit Stewechius, qui tamen mavult legere : *de opere loqui.* Antea edebatur : *Cum nota Ditis patris rei ruſticae Dei proloqui*, ineptiſſime. Quis enim unquam dixit Ditem patrem Deum rei ruſticae? [*O.*] Scribo : *cum nota Ditis patris et rei ruſticae Dei*, pro *Deae.* Sic Lib. III.: *Dianam, Cererem, Lunam caput eſſe unius Dei triviali germanitate pronuntiant.* Sic Virgilius:

Deſcendo ac ducente Deo flammam inter et hoſtes.

Conf. Macrob. Saturn. Lib. III. Cap. VIII. [*Meurſ. pag.* 174.] Sed in Appendice accedit idem lectioni Codicis MSti. [*O.*]

atque ſcaturiginem iſtam vocis et ſtrepitum foedae loquacitatis amittere etc.] Codex MS. habet : *quam ſcaturiginem etc.*, unde Stewechius locum ſic refinxit: *quam ſcaturiginem iſtam vocis et ſtrepitum foedae loquacitatis emittere.* Non male. [*O.*]

Cap. XLI. — Antea mos fuerat allegoricas dictiones honeſtiſſimis ſenſibus obumbrare, res turpes et foedas prolatu honeſtorum conveſtirier dignitate] Dedi lectionem antiquam, quae ſenſum bonum et expeditum habet, ſcil. morem fuiſſe allegoricas dictiones (obſcoenas nimirum) honeſtiſſimis ſenſibus ſive explicationibus obumbrare. Meurſio placet *obum-*

brari, quod etiam mihi placet ob ſequens *conveſtirier.* Salmaſius autem, neſcio an Codicis MSti niſus auctoritate, ſic edidit: *Antea mos fuerat in allegorica dictione, honeſtiſſimis ſenſibus obumbrare res turpes, et foeda prolatu etc.* [*O.*]

commemorantur] Sic optime Meurſius et Salmaſius pro *commorantur.* [*O.*]

ut quod olim pravitas foedorum verecundia contegebatur, nunc verniliter turpiterque dicatur dignorum elocutione mutata] Dedi lectionem Codicis MSti merito revocatam a Salmaſio et, ſi poſtrema verba *dignorum* etc. exceperis, ſaniſſimam. Primus editor Sabaeus omnia mutavit audaciſſime ſic edendo: *ut quod olim pravitas foedae rei verecundia contegebatur, nunc ſcurriliter turpiterque dicatur digna res elocutione mutata.* Qua in lectione, ut alia taceam, *verniliter* peſſime mutatum in *ſcurriliter.* Sed omnia ſana erant, modo poſt v. *dignorum* inſeramus unam vocem: *gravitas*, ſcil. ut opponatur *dignorum gravitas* pravitati foedorum. [*O.*]

voluiſſes — — — — — *indicaris*] Ita ed. Lugd. B. Alii: *voluiſſet* — — — — — *indicaret.* [*O.*]

periculum habuit ullum?] Ita lego cum Meurſio pro: *periculum habuit nullum?* [*O.*]

foedae rei ſpecies] Et hic in MSto: *foedorum.* [*Herald.*]

ſubjiciat] Ita Gelenius. Editio princeps: *ſubeat.* [*O.*]

Cap. XLII. — aut cur ea diſſolvere in allegoriarum explicatione curatis?) Ita ed. Lugd. Bat. veriſſime. Alii: *in explicationem.* [*O.*]

connumeratis et dicitis] Forſitan legendum: *commemoratis.* [*Canter.*]

ſin hirquinum et Phrygium eſt] Supra Cap. VI.: *vel quia hircos Phryges ſuis Attagos elocutionibus nuncupant, inde Attis nomen ut ſortiretur, effluxit.* [*O.*]

abſciſſo ab homine] Meurſius legendum ſuſpicatur: *abſciſſi agnomine.* Male. Nam modo dixerat: *an ab homine ad ſolem facta translatio eſt?* ſcil. nominis Attis. [*O.*]

dignus videretur vocari] Probabilis eſt conjectura Stewechii: *divus videretur vocari.* Elmenh. leg.: *dignius.* [*O.*]

Cap. XLIII. — in Jovis et Cereris coetu] Alii *coitu*, male. Vide ſupra. [*O.*]

occultatio ſeminis] Sic reſtituo pro *occupatio*, quae lectio hunc locum legenti ſtatim ſeſe offert. [*O.*]

Cap. XLIV. — verfuras] Hoc eft, *mutationes τρόπους*, fenfu proprio et primario. Ita *foliorum verfura* ap. Varron. de Re Ruft. I. Cap. XLVI. ubi vid. Ind. Schneideri. [*O.*]

Quid enim fubjiciemus pro illis fuftibus] *Fuftes* dicit Arnobius ramum illum ficulneum validiffimum, quem in humani fpeciem penis elaboratum figit Liber fuper aggerem tumuli, fub quo humatus erat Profumnus, ut legimus fupra Cap. XXVIII. Quare non video, quid moverit Salmafium *fuftibus* mutare in *fluctibus*. [*O.*]

Semeleïae fubolis urigo contorfit] Ita legendum effe pro *origo*, quod habet editio princeps, docuerunt Stewechius et Salmafius ad Solin. pag. 28 et 628. Fulv. Urfinus et Heraldus corrigunt *prurigo*. Sed *urigo* idem fignificat, fcil. pruriginem coitus, καυθμὸν, κραῦειν (*die Brunft*). Sic Apulejus Met. I.: *illa mox urigine percita, cubili fuo* (me) *applicat*. ubi vid. Stewech. et Oudendorp. pag. 35. Plura exempla collegit Meurfius pag. 175. Eodem fenfu *uri* de amore flagrantiffimo ufurpant poetae veteres, v. c. Virgilius: *Uritur infelix Dido* etc. Ovidius:

Uror, ut inducto ceratae fulphure taedae,
Ut pia fumofis addita thura rogis.

Subftantivo *urigo* caret Thefaurus Gesneri. *Contorquere* fenfu obfcoeno, ut fimplex *torquere* fupra Cap. XXVIII.: *huc atque illuc clunes torquet*. [*O.*]

et quid pro illis Ganymedibus raptis] Sic reftituit Canterus ex emendatione L. Fruterii. Antea: *Ganymedibus partis*. [*O.*]

in libidinum magifteria fubftitutis] Si fana lectio eft, fenfus erit, fubftitutum fuiffe Ganymedem, libidines ut doceat Jovem. Ita fupra Cap. XXIX.: *homo — — — magifterio fanctae divinitatis adjutus*. quod falfiffimum. Quare amplector conjecturam C. G. Schwarzii ad Plin. Paneg. legentis: *in libidinum minifteria fubftitutos*. Vid. Burmann. ad Valer. Flacc. VI. 556. et Sueton. Aug. Cap. 11. [*O.*]

pellax] Vide fupra ad Lib. IV. Cap. XXXVI. [*O.*]

confcriptione de fuperis tali] Fulv. Urfinus ed. *confcriptioni* etc. male. [*O.*]

addidiftis, ut dicitur, garo gerrem] Scripturam hanc Codicis MSti, ex quo illam protulit Meurfius in Appendice, veriffimam et elegantiffimam Arnobio reddidit N. Heinfius Adverfar. Lib. VI. Cap. VIII. pag. 619. (ed. Burmann.) et Salmafius in ed.

Lugd. Bat. *Garo gerrem addere* proverbium dictum in eos, qui res pretiofiſſimas et auguſtiſſimas inquinant et honore ſuo privant res viliſſimas et abjectiſſimas cum illis conjungentes. Nam *garum*, liquamen exquiſitum ex inteſtinis piſcium (ſcombrorum praecipue, quorum optimi capiebantur in Hiſpania) ſale maceratis, in pretioſiſſimis habebatur eduliis. Vide Apic. Coel. Lib. I. Cap. VII. ibique Liſter. impp. ad Petron. Cap. XXXVI. Gesner. in Theſauro, et inprimis Geoponic. Lib. XX. Cap. XLVI. ibique Niclas pag. 1270. it. Heindorf. V. Cl. ad Horat. II. Satir. VIII. 46. pag. 437. Contra gerres tanquam viliſſimos piſciculos commemorant Plinius Hiſt. Nat. Lib. XXXII. Cap. LIII. (ubi vide Harduin. pag. 594. Vol. II.) ac Martialis Lib. III. Epigr. 76.:

Teque juvant gerres et pelle melandrya cana.

et Lib. XII. Epigr. 32.:

Fuiſſe gerres, aut inutiles maenas
Odor impudicus urcei fatebatur.

Auſonius in Prooem. ad Idyll. XI. pag. 448. ed. Tollii: *Miſi itaque ad te frivola gerris Siculis vaniora: ut, quum agis nihil, haec legas: et ne nihil agas, defendas.* Gloſſae: *Gerres*, *μαινίδες*. Vide Turneb. Adverſar. Lib. XXIV. Cap. ult. Quod non intelligens Sabaeus, ſequentibus reliquis editoribus usque ad Salmaſium, edidit: *addidiſtis, ut dicitur, gangraenam*, quod Hadr. Junius in Supplementis ad Eraſmi Adagia Centur. VIII. Proverb. 5. exponit: geminaſtis malum, veterem culpam novae noxae additione gravaſtis. Gangraena enim cancri ſpecies. Lucilius in Satyris:

Serpere uti gangraena malo atque herpeſtica poſſit.

Sed multo elegantior et ſignificantior Codicis lectio, quam Oberthürium in editionem ſuam non recepiſſe valde miror. [*O.*]

conquinaviſtis] Stewechius mavult: *coinquinaviſtis*, ut ſupra Lib IV. Cap. XXXIV.: *Carmen malum conſcribere*, *quo fama alterius coinquinetur et vita*, obſervans ex Feſto, verba *inquinare* et *coinquinare* ducta eſſe ab antiquo *cunire*, quod ſignificat ſtercus facere. Sed *conquino* et dici et ſcribi vult Victorinus de Orthographia pag. 2467. Collect. Putſchii. Conf. Scaliger. et Mercer. ad Plauti Pſeudol. Act. III. Scen. II. vs. 75. [*O.*]

indubitabili] Alii: *indubitabile*.

Cap. XLV. — Da veram judicii formam] Sic e Cod. MSto emendavit Stewechius citans locum geminum Lib. II. Cap. II.: *Da verum judicium*, ubi autem cum Heraldo legendum: *Da puerum judicem.* Alii: *Ad veram judicii formam.* Pro *formam* Meurſius conjicit *normam.* [*O.*]

Sed oratio ſordida eſt, verbis fuerit polluta ſi talibus. Verecundia laude condigna etc.] Cod. MS. habet: *Verecundia ac laude condigna*, unde Stewechius legendum ſuſpicatur: *Verecundi ac lauti condigne erubeſcitis* etc. homines lautos explicans homines ad gravitatis ſtudium eruditos, quo ſenſu occurrit Libro VII. Meurſius in Appendice legendum cenſet: *Verecundia haec laude condigna.* Ed. Lugd. Bat.: *Sed oratio ſordida, verbis fuerit polluta ſi talibus, verecunda ac laude condigna* (per ironiam ſcil.). Equidem nolim quidquam mutare invitis Codd. [*O.*]

ANNOTATIONES

IN

LIBRUM VI.

Cap. I. — quam impias de Diis veſtris opinionum conſtitueritis infamias] Proba lectio. Oſtendit enim, nullum probri genus eſſe, quod non Diis ſuis attributum irent. Quorſum igitur *inſanias?* [*Herald.*] Fulvii Urſini conjectura *inſanias* defendi poteſt loco gemino Libri II.: *Nec per impias vagari ſuſpicionum voluerimus inſanias.* [*O.*]

crimen nobis maximum impietatis affingere] Sabaeus, Gelenius et Salmaſius ediderunt *affigere.* Sed Lib. I. Cap. XXVI. legimus: *qui aut ſummo ſervientibus regi crimen impietatis affingit.* Nihil igitur mutandum. [*O.*]

temeraria — — — deſperatione] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XXV. et LV. Non igitur audiendus C. Barthius Adverſar. Lib. XXIX. Cap. XVIII. pag. 1390. conjiciens: *temeraria deſpectatione.* Nam *deſpectatio* et *contemtus* unum idemque. [*O.*]

ſed quod eos arbitramur] Sic e Codice MSto reſcripſit Stewechius. Alii: *ſed quod Deos arbitramur.* [*O.*]

Cap. II. — ut eadem rurſus ſatiateque dicantur] Editio Gelenii habet *ſociateque.* [*O.*]

nec extraneis adminiculis ſe addicere] Ita ed. Lugd. Bat. Codex MStus habet: *nec extraneis adminiculis addicere.* Stewechius legit: *nec ſe extraneis adminiculis addicere.* Gelenius et Fulv. Urſinus ex ingenio reſinxerunt: *adminiculis indigere.* Heraldus conj. *addigere.* Quod verbum fruſtra quaeſivi in Lexicis. [*O.*]

inoffensae beatitudinis] Sic apud Gellium Lib. II. Cap. I.: *inoffensa valetudo.* Solin. Cap. IV.: *inoffensa felicitas.* Ovid. I. Trist. Eleg. VIII.: *inoffensa vita.* Plinium junior.: *inoffensa voluptas.* Tacitum: *inoffensum iter.* [*Elmenh.*]

non votorum debitis habere obnoxios et obligatos] Horatius II. Od. VIII. 5 seq.:

Sed tu, simul obligasti
Perfidum votis caput etc. [*Herald.*]

piaculares hostias] Ita dicit lustralia piamenta, quae portentorum expiandorum vim haberent. Varro de Ling. Lat. Lib. V.: *Praetor qui tum fatus est, si imprudens fecit, piaculari hostia foeta piatur.* Conf. Liv. I. Cap. XXVI. *Hostias circumforaneas* appellant alii, quod scil. circumferrentur hostiae, quibus portentorum expiabantur minae, et loca omnia adversus numinis iram ita munirentur. Apulejus Milesia IV.: *Tandem pererratis plateis omnibus, et in modum eorum, qui lustralibus piamentis minas portentorum hostiis circumforaneis expiant, circumductus angulatim forum ejusque tribunal astituor.* [*Elmenhorst.* et *Herald.*]

commoditatibus suffragari] hoc est, augere felicitatem. Male itaque Fulv. Ursinus conj.: *incommoditatibus suffragari.* [*O.*]

pati, dolere, diminui] id est, corrumpi, φθείρεσθαι. Supra Lib. I. Cap. XVIII.: *Ubi perturbatio est, ibi dolor et aegritudo est. Ubi dolor et aegritudo est, imminutioni et corruptioni jam locus est.* [*Herald.*] Ita Codex MStus, Ursinus et editor Lugd. Bat. Gelenius: *pati dolorem, diminui.* Stewechius: *pati, dolore diminui.* [*O.*]

coelitibus] Ita Salmasius. MS.: *coelitus.* Gelenius: *coelitum.* Alii: *coelestibus.* [*O.*]

Cap. III. — cui debent Dii una nobiscum] Sic edidi ex emendatione Io. Meursii probata etiam a Jo. Walkero ad Cic. de Nat. Deor. Lib. I. Cap. XIII. pag. 335. ed. Davis. Codex MS. et editiones omnes habent: *cui debent divina nobiscum.* Heraldus v. *divina* delendum censet tanquam glossema. C. Barthius Adversar. Lib. XXIX. Cap. XVIII. pag. 1391. legendum suspicatur: *Dii vani nobiscum*; at paullo post idem retractans hanc conjecturam tuetur lectionem vulgatam, probans *divina* pro diis dici exemplo Lactantii Inst. Lib. II. Cap. II.: *Si autem Dii absentes esse non possunt, qui quoniam divini sunt, in quacunque parte mundi fuerint, vident et audiunt universa.* et Cypriani Carm. de Sodoma:

— — — — *quamquam divinos nescius, ultro*
Advocat, appellat, patrio veneratur honore.

Sed ne dicam, in duobus his locis Deos *divinos*, non *divina* neutro genere, dici, locus Lactantii nihil probat, cum inibi *divini* dicantur divinandi facultate praediti. Sequi igitur malui correctionem Meursii. [*O.*]

Numquid enim delubris aut templorum eum constructionibus honoramus] Si templa sunt loca magnifice constructa, in quibus Dei simulacra constituantur, et ubi Deus quasi habitare existimetur, quomodo nos aedes ad usum habitationis habemus; prioribus Ecclesiae temporibus Christianis templa erant nulla: sed si templa appellanda sunt quaecunque loca, in quibus fideles congregantur, et Deum sociatis votis invocant ac cetera religionis officia celebrant; profecto Christiani sua semper habuerunt templa, aedes scil. privatas et quascunque aedium partes, coemeteria, silvas etiam et cavernas, in quibus ferventibus persecutionibus colligerentur. Persecutionum autem motu consopito conventicula (οἴκους, οἴκους ἐκκλησιῶν) quidem exstruebant; non ad ostentationem, non ubi Dei simulacrum aliquod tanquam praesens numen adiretur; sed humilia et a privatis aedificiis humilitate nihil differentia. Idcirco Gentiles, qui exteriorem rerum faciem, quam interiores cordis secessus, pluris aestimabant, identidem inculcabant, nulla esse Christianis templa, delubra nulla. Quod libere fatebantur Christiani; immo et ipsum templorum usum esse non modo supervacuum, verum etiam impium asserebant, Deum autem non in ναοῖς χειροποιήτοις, sed in nostra ipsorum mente esse dedicandum. Vid. Minuc. Fel. Cap. XXXII. Origen. contra Cels. Clemens Alexandr. Strom. Lib. VII. Lactant. de Ira Dei Cap. ult. Quid quod ipsam templorum appellationem quasi ab idololatria profectam Christiani respuebant. Hinc Zeno Veronensis sermone de Continentia: *Proponimus itaque, ut saepe contingit, in unum sibimet convenire diversae religionis diem, quo tibi Ecclesia, illi adeunda sint templa.* Ecclesiam appellat Christianorum conventiculum: templa Gentibus tribuit. Hinc et B. Hieronymus Epist. ad Riparium Presbyterum adversus Vigilantium: *Mortuo cadaveri atque polluto praebebant excubias, ut post multa secula Dormitantius somniaret, immo eructaret immundissimam crapulam, et cum Juliano persecutore sanctorum basilicas aut destrueret, aut in templa converteret.* Ergo et florentibus rebus Christianis, quum essent basilicae non minus superbae, quam pleraque Gentium templa, ab ista tamen appellatione abstinebant eamque Nationibus remittebant. [*Herald.*] De *delubris* variae jam antiquorum sententiae: locus classicus est Asconii in Cic. Divinat. in Caecil.: *Sunt qui templa esse dicant singulorum diis attributorum locorum, delubra multarum aedium*

ſub uno tecto a diluvio pluviae munitarum. Alii delubra dicunt ea templa, in quibus ſunt labra corporum abluendorum, ut Dodonaei Jovis, aut Apollinis Delphici, in quorum delubris lebetes tripodesque viſuntur. Sunt etiam qui delubra ligna delibrata, id eſt decorticata, pro ſimulacris deorum more veterum poſita exiſtiment, ſed male. Servius ad Aen. II. 225. *delubrum* exponit templum pluribus Diis conſecratum. Conf. G. J. Voſſii Etymol. Rom. Gesner. in Theſaur. h. v. et, qui hac de re multus eſt, J. Rycquii Liber de Capitolio Cap. XII. pag. 140 ſeqq. At Chriſtiani ſcriptores vocibus *delubrum* et *templum* utuntur promiſcue. [*O.*]

Numquid et hoſtias caedimus] Ita ed. Lugd. Bat. Cod. MS.: *Numquid hoſtias caedimus?* Fulv. Urſin.: *Numquid ei hoſtias caedimus?* [*O.*]

potentiora] MS.: *potiora*, quod tuetur Stewechius. [*O.*]

aut in rei cujus neceſſitatem] *aut* a Gelenio eſt, omittit Codex MS. [*O.*]

dicitis] Stewechius mavult: *ducitis*. [*O.*]

ſucceſſus quidem parvi] Vide ad Lib. I. Cap. L. Meurſius conj.: *ſucceſſus quidam parvi*. [*O.*]

paupertini cordis] *paupertinus* pauper et inops. Vid. Nonius h. v. et Savaro ad Sidon. Lib. II. Epiſt. X. pag. 155. et Lib. VII. Epiſt. XVII. pag. 475. Sic *paupertinae literae* apud Gellium Lib. IV. Cap. VI. *paupertina elementa* Tertullian. adv. Marcion. Lib. I. Cap. XIV. *pannoſae et paupertinae reculae* Apulej. Met. Lib. IV. [*O.*]

Quorum ſi quaeris audire, quis prior fuerit fabricator etc. etc.] Clemens in Protrept. p. 13. (38. ed. Potteri: "Οθεν ἔπεισί μοι θαυμάζειν, τίσι ποτὲ φαντασίαις ἀπαχθέντες οἱ πρῶτοι πεπλανημένοι, δεισιδαιμονίαν ἀνθρώποις κατήγγειλαν, δαίμονας ἀλιτηρίους νομοθετοῦντες σέβειν, εἴτε Φορωνεὺς ἐκεῖνος ἦν, εἴτε Μέροψ, εἴτε ἄλλος τις, οἳ νεὼς καὶ βωμοὺς ἀνέστησαν αὐτοῖς· πρὸς δὲ καὶ θυσίας παραστῆσαι πρῶτοι μεμύθευνται. [*Canter.*]

aut Phoronaeus, Aegyptius aut Merops] Sic interpungendum pro: *aut Phoronaeus Aegyptius, aut Merops.* Amat Arnobius particulam iſtam trajicere atque involvere ad hoc exemplum. [*Herald.*] Unice vera Heraldi interpunctio. Nec enim Aegyptius Phoronaeus, ſed Argivus rex. Euſebius Chronic. ab Hieronymo verſ. Nro. 211.: *Phoronaeus Inachi filius et Niobae primus leges judiciaque conſtituit. Quidam hujus filiam Nioben arbitrantur.* ubi vid. Joſ. Scaliger. pag. 19. Lutatius ad Stat. Theb. I. 541. et IV. 589.: *Hic* (Phoronaeus) *eſt, qui primus Junoni ſacrificaſſe dicitur, ut Dardanus Jovi. Phoronaeus autem Inachi filius, qui primus mortalium regnavit, cujus filiam Nioben,*

quia alia Tantali est, Jupiter primam e mortalibus dicitur compressisse. Idem Phegaeo fratri juniori mortuo templum constituit, ubi ei tanquam Deo boves immolarentur, teste Augustino de Civ. Dei Lib. XVIII. Cap. III. Conf. Hygin. Fab. 143, 225, 274. ibique Munker. pag. 211 et 327. Pausan. Lib. II. pag. 112. Tatianus adv. Graec. Marsham. in Canon. Chron. p. 83 seq. ed. Franequer. et C. Barth. ad Stat. Vol. III. p. 1502. Meursius legendum censet: *Phoronaeus Argivus.* Sed omnia sana erunt, restituta interpunctione Heraldi. [*O.*]

Aegyptius aut Merops] In Eusebii Chronico ab Hieronymo verso Lib. II. prooem. legimus: *Porro iste est Cecrops Diphyes indigena, sub quo primum in arce oliva orta est, et Atheniensium urbs ex Minervae appellatione sortita nomen. Hic primus omnium Jovem appellavit, simulacra reperit, aram statuit, victimas immolavit, nequaquam istiusmodi rebus in Graecia usquam visis.* Quare Jos. Scaliger in Notis pag. 13. apud Clementem, unde Arnobius sua mutavit, refingit Κέκροψ pro Μέροψ. Sed cum noster quoque habeat *Merops,* videtur esse error ipsius Clementis, non librarii. Et omnino intelligendus Cecrops, primus rex Atticae, quem alii, v. c. Apollodorus Bibl. Lib. III. Cap. XIV., αὐτόχθονα faciunt; alii autem Aegyptium, ut Scholiastes in Aristoph. Plut. vs. 773.: Κέκροψ δὲ, Αἰγύπτιος ὢν τὸ γένος, ᾤκησε τὰς Ἀθήνας, ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι Κεκροπίδαι. et ex eo totidem verbis Suidas, nec non Tzetzes Chil. V. Hist. 18.:

Ὡς δὲ ἀπὸ τῆς Σάεως, πόλεως Αἰγυπτίας,
Μετὰ τὸν κατ' Ὤγυγον κατακλυσμὸν ἐκεῖνον
Ὁ Κέκροψ παραγέγονεν Ἀθήναις τῆς Ἑλλάδος.

Conf. Meurs. de Regn. Athen. Lib. I. Cap. VIII—XII. [*O.*]

aut ut tradit in Admirandis Varro] *aut* addidit Canterus. Titulus libri Varroniani erat: *Gallus Fundanius de Miris seu de Admirandis.* Vid. Varronis Fragmenta pag. 253. ed. Bipont. [*O.*]

Jovis progenies Aeacus] Vide Hygin. Fab. 52 et 155. [*Elmenh.*]

laquearibus aut renideant aureis] Plinius Hist. Nat. Lib. XXXIV. Cap. III.: *Laquearia, quae nunc et in privatis domibus auro teguntur, post Carthaginem eversam primo inaurata sunt in Capitolio, censura L. Mummii, inde transiere in cameras: in parietes quoque, qui jam et ipsi tanquam vasa inaurantur.* [*Elmenhorst.*] Ovidius Fast. I. 223.:

Nos quoque templa juvant, quamvis antiqua probemus,
Aurea. majestas convenit ista Deo.

et vs. 77.:

Flamma nitore ſuo templorum verberat aurum,
Et tremulum ſumma ſpargit in aede jubar.

Nec ſolum laquearia, ſed januae quoque aliaeque templorum partes auratae, ac propter haec ornamenta *templa* appellata *aurea.* [*Herald.*]

ſplendeant hic gemmae] Ovidius I. Faſt. vs. 201 ſqq.:

Jupiter anguſta vix totus ſtabat in aede;
Inque Jovis dextra fictile fulmen erat.
Frondibus ornabant, quae nunc Capitolia gemmis;
Paſcebatque ſuas ipſe Senator oves.

Hinc Lactantius Inſt. Lib. V. Cap. VIII.: *Cujus templum eſt, non lapides, aut lutum: ſed homo ipſe, qui figuram Dei geſtat. Quod templum non auro et gemmarum donis; ſed aeternis virtutum muneribus ornatur.* [*Idem.*]

et ſidereos evomant variata interſtinctione fulgores] Virgilius Aen. VIII. 619.:

Miraturque, interque manus et brachia verſat
Terribilem criſtis galeam flammasque vomentem. [*O.*]

nec recuſare, nec ſpernere, quo minus ſe ſepiant] Id eſt: nec minus recuſare ac ſpernere haec domicilia etc. Phraſis Arnobiana. [*Herald.*]

et eorum objectibus coerceantur incluſi] Haec eſt ſincera Membranarum ſcriptura. Similiter ait Libro VII.: *cujus ſeſe objectu, oppoſitione praetexerit.* [*Stewech.*] Alii: *objectionibus*, ut paullo ante eodem capite *ſaxorum aut objectione tutari.* [*O.*]

Templum, inquit, hoc Martis eſt etc.] Hinc ipſum etiam Divi nomen templorum foribus inſcribebant. Jamblichus Lib. I. de Vita Pythagorae Cap. II.: Ἐπεὶ δὲ ἀπεκομίσθη εἰς τὴν Σάμον ἀπὸ τῆς Συρίας ὁ Μνήσαρχος μετὰ παμπόλλου κέρδους καὶ βαθείας περιουσίας, ἱερὸν ἐδείματο Ἀπόλλωνι, ΠΥΘΙΟΥ ἐπιγράψας. Nota formam inſcriptionis Πυθίου: ſic enim abſolute generandi caſu. Quare hunc locum ita reddere oportuerat: *Templum conſtruxit Apollini, cum hac inſcriptione,* PYTHII. Solemnis iſta inſcriptionis forma. Dionyſ. Halic. Lib. I. Antiquit. Rom.: Καὶ αὐτῷ κατασκευάζουσιν οἱ Λατῖνοι ἡρῷον ἐπιγραφῇ τοιᾷδε κοσμούμενον, ΠΑΤΡΟΣ ΘΕΟΥ ΧΘΟΝΙΟΥ ‘ΟΣ ΝΟΜΙΚΙΟΥ ‘ΡΕΥΜΑ ΔΙΕΠΕΙ. Plutarchus in Erotico: ἡ δὲ Βελεστίη, πρὸς Διὸς, οὐ βάρβαρον ἐξ ἀγορᾶς γύναιον, ἧς ἱερὰ καὶ ναοὺς Ἀλεξανδρεῖς ἔχουσιν, ἐπιγράψαντες δι' ἔρωτα τοῦ βασιλέως ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΒΕΛΕΣΤΙΚΗΣ. Sic apud Plinium Hiſt. Nat. Lib. VIII. C. XVIII.:

Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacravit, quod ab eo facto Graeci κεχηνότος Διονύσου appellavere. Id est: κεχηνότος Διονύσου ἐπέγραψαν. Et Lib. X. Cap. V.: *Quam ob causam incolae quod vocant heroum in eo loco fecere, appellatum Jovis et virginis.* Διὸς καὶ Κόρης. M. Tullius Lib. III. de Nat. Deor. Cap. XXXIV.: *Jam mensas argenteas de omnibus delubris jussit auferri* (Dionysius), *in quibus quod more veteris Graeciae inscriptum esset, Bonorum Deorum, uti se eorum bonitate velle dicebat.* Zosimus Lib. II.: βωμὸς εὑρέθη πεποιημένος, ἐν ᾧ γράμματα ἦν ʽΑιΔΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΣ. Servius ad Lib. III. Aeneid.: *Alii in templo Apollinis aram fuisse inscriptam,* ΠΑΤΡΙΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ. Sic autem et alia monumenta absolute inscribebant. Plutarchus in Othone: εἶδον δ᾽ ἐν Βριξιάλῳ γενόμενος καὶ μνῆμα μέτριον, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν, εἰ μεταφρασθείη, δηλώσει, ΜΑΡΚΟΥ ΟΘΩΝΟΣ. In Marcello: εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην Ὀκταβία μὲν ἡ μήτηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καῖσαρ δὲ θέατρον, ἐπιγράψας ΜΑΡΚΕΛΛΟΥ. Hinc igitur nata syntaxis, *ad Telluris, ad Dianae* etc. [*Herald.*]

hoc Herculis, Apollinis, Ditis: quid est aliud dicere, quam domus haec Martis est, haec Junonis et Veneris.] Haec verba, quae absunt ab editionibus prioribus, e Codice MSto supplevit Stewechius. Meursius corrigit: *id Veneris*, non male. [*O.*]

Apollo hic habitat] Ergo templa quasi Deorum domicilia, et idcirco *sacrae aedes*. Sic ναὸς dicitur παρὰ τὸ ναίειν, quia Deus, cui est constructum templum, in eo credebatur ναίειν, habitare. Recte igitur Hesychius: ναὸς — οἶκος ἔνθα θεὸς προσκυνεῖται. Quare ἱεροὶ δόμοι et ἁγνοὶ passim apud veteres poetas: θεῶν οἶκοι saepe apud Herodotum, ut sacrae aedes. Cicero Lib. II. de Natura Deor. Cap. XXVII.: *Concinneque, ut multa, Timaeus, qui quum in historia dixisset, qua nocte natus Alexander esset, eadem Dianae Ephesiae templum deflagravisse, adjunxit, minime id esse mirandum, quod Diana, quum in partu Olympiadis adesse voluisset, abfuisset domo.* Hoc autem nomine templorum constructionem perstringit etiam Lucianus libello de Sacrificiis: ἔπειτα δὲ ναοὺς ἐγείραντες, ἵν᾽ αὐτοὶ μὴ ἄοικοι, μηδ᾽ ἀνέστιοι δῆθεν ὦσιν. [*Herald.*]

Ita non etc.] Sic reponit Stewechius ex MSto, rectissime. Antea edebatur: *Ista non* etc. Amat Arnobius increpationes suas incipere particula *ita*. Sic libro V.: *Ita non animadvertitis, non videtis, quanta istud dicatur cum ignominia fieri.* Itidem Libro VI. in simili increpatione: *Ita enim non videtis spirantia haec*

ſigna, quorum plantas et genua contingitis, et contrectatis orantes? [*O.*]

habitationibus Deos habere diſtrictos] *Diſtringere* h. l. ſenſu rariori pro ligare, conſtringere, vel potius diverſis partibus, quaquaverſus ſtringere, coercere. Ita ap. Cic. de Offic. III. 32.: *fraus enim diſtringit, non diſſolvit perjurium*, ubi vide intpp. Heuſingerus autem edidit: *adſtringit.* Statius Achill. II. 422.:

— — — — *diſtringeret aera gyro.*

ubi vid. C. Barth. Vol. III. pag. 1760. et, qui de hoc verbo multus eſt, L. Bünemann. ad Lactant. Inſt. Lib. V. Cap. XIX. pag. 669 ſeq. [*O.*]

conclavia et cellulas fabricari] In cellulis enim aſſervabantur deorum ſimulacra. Cellulas autem iſtas deſcribit Vitruvius Libro IV. Sic igitur in Capitolio, omnium daemonum conſiſtorio, plures erant cellae. T. Livius Lib. XXXVII.: *Caſtigatum enim quondam ab eo populum ait, quod eum perpetuum Conſulem et Dictatorem vellet facere: prohibuiſſe ſtatuas ſibi in Comitio, in Roſtris, in Curia, in Capitolio, in cella Jovis poni.* Graecis σηκὸς dicebatur. Heſychius: σηκὸς — ἐνδότερος τόπος τοῦ ἱεροῦ. Diodorus Siculus Libro I., ubi de Iſide: ὁμοίως δὲ καὶ ταύτην μεταστᾶσαν ἐξ ἀνθρώπων τυχεῖν ἀθανάτων τιμῶν, καὶ ταφῆναι κατὰ τὴν Μέμφιν, ὅπου δείκνυται μέχρι τοῦ νῦν αὐτῆς ὁ σηκὸς ὑπάρχων ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἡφαίστου. Pollux Lib. I. §. 6. Καὶ τὸ μὲν χωρίον, ᾧ θεραπεύομεν τοὺς θεοὺς, ἱερὸς καὶ νεώς· ἔνθα δὲ καθιδρύομεν, σηκὸς, τέμενος. οἱ μὲν γὰρ ἀκριβέστεροι σηκὸν τὸν τῶν ἡρώων λέγουσιν· οἱ δὲ ποιηταὶ, καὶ τὸν τῶν θεῶν, ὡς οἱ τραγῳδοὶ, ἁγνὸν εἰς σηκὸν θεοῦ. (ubi vid. Kühn. pag. 5.) Σηκὸς igitur Heroum et Heroidum proprie. Euripides in Bacchis:

Αἰνῶ δὲ Κάδμον, ἄβατον ὃς πέδον ποτὲ
Τίθησι θυγατρὸς σηκόν.

Nempe σηκὸς hoc modo non ſuperbum aliquod templum, qualia in urbibus exſtrui ſolent diis majoribus, ſed ſacellum potius quam templum Heroi, et in agris praecipue excitatum: quomodo etiam nunc ſacella dicimus exiguas illas aedes, quae veluti divis quibusdam in agris conſtitui ſolent. Erant igitur heroum et minorum deorum breviora et anguſtiora templa: et ſacella potius ac cellulae, quam vera templa. Hinc B. Auguſtinus Lib. IV. de Civitate Dei Cap. XXIII.: *Quis enim ferat, quod neque inter deos Conſentes, quos dicunt in conſilium Jovis adhiberi; nec inter deos quos ſelectos vocant, Felicitas conſtituta eſt, ut templum aliquod ei fieret, quod et loci ſublimitate et operis dignitate praemineret?* [*Herald.*] *Cellulas*, i. e. ſacella, ſeu privatas quasdam intra magnifica illa templa aediculas, ubi aliquod dei

cujuspiam ſimulacrum collocabatur. Ex A. Gellio (Noct. Att. Lib. VII. Cap. I.) ſiquidem diſcimus, Scipionem, ſcilicet Africanum, ſolitum fuiſſe ſub crepuſculum in Capitolium intrare *ac jubere aperiri cellam Jovis, ac ibi ſolum diu morari, quaſi conſultantem de Republica cum Jove.* Quod quidem ab Livio (Lib. XXVI. C. 19.), Valerio Maximo Lib. II. C. II. §. 2. et Aurelio Victore (de Vir. illuſtr. C. 49.) confirmatur. Si quis tamen probaverit, Arnobium *tugurioli, conclavis* et *cellulae* nomine de parvis aedibus, quae minoribus diis conſtrui ſolebant, eſſe quoque intelligendum, huic non prorſus refragabimur. [*Nourr. pag.* 480.]

Cap. IV. — Sed non, inquit, idcirco] Et hoc loco Fulv. Urſinus legi vult *inquitis*, male, ut ſupra jam aliquoties oſtenſum. [*O.*]

ſed ut eos poſſimus coram et cominus contueri] Hanc praecipuam templorum cauſam Gentiles proponebant, conſtruere nempe ſe templa, ut inibi deorum ſimulacra collocarent, et deos ibi affarentur de proximo. Ridet hanc ſuperſtitionem Luciani Demonax: Εἰπόντος δέ τινος τῶν ἑταίρων, Ἀπίωμεν, Δημῶναξ, ἐς τὸ Ἀσκληπιεῖον καὶ προσευξώμεθα ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ· Πάνυ, ἔφη, κωφὸν ἡγῇ τὸν Ἀσκληπιὸν, εἰ μὴ δύναται ἐντεῦθεν ἡμῶν εὐχομένων ἀκούειν. et Seneca Epiſt. XLI.: *Non ſunt ad coelum elevandae manus, nec exorandus aedituus, ut nos ad aures ſimulacri, quaſi magis exaudiri poſſimus, admittat.* [*Herald.*]

affari de proximo] *Affari* Deos et *alloqui* proprie. Plautus in Amphitryone:

— — — — — — *Numero mihi in mentem fuit*
Dis advenientem gratias pro meritis agere, atque alloqui.

Sic Graecis προσειπεῖν. Euripides in Hercule furente:

Χρόνῳ δ' ἀνελθὼν ἐξ ἀνηλίων μυχῶν
Ἅιδου κόρης ἔνερθεν, οὐκ ἀτιμάσω.
Θεοὺς προσειπεῖν πρῶτα τοὺς κατὰ στέγας. [*Idem.*]

venerationum colloquia miſcere] Supra Lib. I.: *Et cum domino rerum Deo ſupplicationum verba, atque orationum colloquia miſcere.* [*Idem.*]

Hoc eſt enim proprium Deorum, complere omnia vi ſua etc.] Vide J. Lipſii Phyſiolog. Stoicor. Lib. I. Diſſertt. XXI. Oper. Tom. IV. pag. 892 ſeq. ed. Veſal. [*O.*]

non caenatum ad Aethiopas pergere] Homerus Il. A. vs. 423 ſeq.:

Ζεὺς γὰρ ἐπ' Ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, (θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο)
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται Οὔλυμπόνδε,

Conf. Nazianzen. Orat. I. in Julian. pag. 300. et ibi ejus Scholiaftes, Elias Cretenfis. Lucianus de Sacrificiis pag. 72. [*Elmenh.*] Conf. Stat. Sylv. Lib. IV. in Epulo Domitiani. Euftathius ad Iliad. l. l. memorat, in Diofpoli, quae Aegypti eft civitas, effe Jovis templum maximum, unde Aethiopes Jovis et aliorum Deorum fimulacra accipientes, certo quodam tempore univerfam Libyam circuire per duodecim dies continuos, quia tot fint apud ipfos Dii. Meminit quoque Nicandri Scholiaftes Θηριακοῖς additque, myrica coronatos in hac folenni pompa Aethiopas incedere confuevifle. [*Meurf. pag.* 184.]

Cap. V. — audiamini] Ita legendum ex emendatione Meurfii ob fequens *conficitis.* Editio princeps Sabaei: *audiamus.* Gelenius: *audiamur.* [*O.*]

fi quando res facras cerimoniarum conficitis debitis] *Debita cerimoniarum* appellat ut *officia religiofa*, alibi *officium religionis, officium cultionis.* Infra Lib. VII. Cap. XXI.: *Si caper caedatur Jovi, quem patri folemne eft Libero, Mercurio mactari: aut bos fi fterilis Unxiae, quam Proferpinae tribuitis, quo ritu atque obfervatione praecipitur; quid facinoris in hoc erit? quid malorum, fceleris ve contractum, cum nihil interfit obfequii, cujus animalis e capite honorarium iftud debitum compleatur.* [*Herald.*] Eodem fenfu *luere facra* et *folvere.* Homines enim tanquam debitores diis cenfentur natura vel lege vel ex voto proprio, quos propterea, quafi omnium bonorum datores ac creditores fuos, facrificiis placant ac propitiant. Vide Salmaf. Exercitt. Plin. in Solin. pag. 9. [*O.*]

Conftituamus enim nofcendae rei caufa] Stewechius τὸ *caufa* delendum exiftimat, nubem exemplorum allegans, in quibus ablativi *caufa, gratia, nomine,* per ellipfin omittuntur. Sic Prifcianus Lib. XVIII. dicit, Latinis frequentatum *populi fervandi laborat, reipublicae defendendae periclitatur.* Salluftius hac phrafi libenter utitur. Catil. VI. §. 7.: *imperium regium, quod initio confervandae libertatis atque augendae reipublicae fuerat.* et Jugurth. LXXXVIII. 4.: *Quae poftquam gloriofa modo neque belli patrandi cognovit.* ubi vid. Cort. pag. 46 et 818. Nofter etiam fupra Lib. V. Cap. XXIII.: *ferventique adhuc matri velut quasdam infulas elicendae miferationis offerentem.* Plura dabunt Sanctius Minerv. IV. 4. ibique Perizon. et Heufinger. in Addendis ad pag. 133. Vechneri Hellenolex. Nolim tamen aliquid mutare invitis Codd. [*O.*]

apud Canarias infulas] Plinius Natural. Hift. Lib. VI. Cap. XXXIII. Solinus Cap. LX. [*Elmenh.*]

apud ultimam Thylem] Virgilium hic noſter imitatus: etſi tamen pro conſuetudine antiqua *y* pro *u* adhibitum ſit: unde confuſa paſſim in vetuſtis membranis haec: *gyla* et *gula* (de quo et Soſipatrum Chariſium verba facere memini), *Capya* et *Capua*; *Sylla* et *Sulla*, ſimilia ſexcenta. Virgilii verſus I. Georg. vs. 30.

— — — — *tibi ſerviat ultima Thule.*

Itidem apud Claudianum de Bello Get. 203 ſeq.:

— — — *et noſtro procul axe remotam*
Inſolito belli tremefecit murmure Thulen. [*Stewech.*]

Vid. Solin. Cap. XXV. Mela Lib. III. Cap. VI. ibique Iſ. Voſſ. Mannert. *Geographie der Griechen und Römer* Vol. I. pag. 78. et Vol. II. Pars II. pag. 265 ſeq. [*O.*]

quadrini cardines] cardines mundi quatuor. [*O.*]

cogitare compellit] Meurſius legend. ſuſpicatur: *rogitare compellit.* [*O.*]

Atque ita etc.] Ita MS. Alii: *At ita.* [*Elmenh.*]

nihil egerint caeteri] *Nihil agere* pro fruſtra conari, fruſtra laborare, hoc loco fruſtra precari. Vid. C. Barth. Adverſar. Lib. XXVIII. Cap. IX. pag. 1327. [*O.*]

Cap. VI. — tholis — aureis] Statius Lib. II. Theb.:

— — — — — *figamque ſuperbis*
Arma tholis.

Placidus Lactantius: *Tholum eſt in media templi camera locus, in quo voventium primitiae ſuſpendebantur.* [*Elmenh.*] Atqui *tholi*, non *thola*, ſunt erectiores teſtudines, templis vel aliis aedificiis addi ſolitae, in quibus Deorum Dearumve imagines ponebantur. Vid. Philandri Lex. Vitruv. et Gesner. in Theſ. h. v. et nos ad Jac. Balde IV. Lyr. Od. XLV. vs. 25. [*O.*]

Ex eo nonne patet et promptum eſt aut pro diis immortalibus mortuos vos colere etc.] Hunc locum ſimiliter a Clemente auctor noſter mutuatus eſt, cujus haec ſunt verba (in Protrept. pag. 39 ſeq. ed. Potter.): Εἰκότως ἄρα ἀρχήν ποθὲν ἡ δεισιδαιμονία λαβοῦσα, κακίας ἀνοήτου γέγονε πηγή· εἶτα δὲ μὴ ἀνακοπεῖσα, ἀλλ' εἰς ἐπίδοσιν ἐλθοῦσα, καὶ πολλὴ δὴ ῥυεῖσα, δημιουργὸς πολλῶν καθίσταται δαιμόνων, ἑκατόμβας θύουσα καὶ πανηγύρεις ἐπιτελοῦσα, καὶ ἀγάλματα ἀνιστᾶσα, καὶ νεὼς ἀνοικοδομοῦσα· οὓς δὴ, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τούτους σιωπήσομαι, πρὸς δὲ καὶ αὐτοὺς ἐξελέγξω νεὼς μὲν εὐφήμως ὀνομαζομένους, τάφους δὲ γενομένους, τουτέστι τοὺς τάφους νεὼς ἐπικεκλημένους. Ὑμεῖς δὲ ἀλλὰ κἂν νῦν δεισιδαιμονίας ἐκλάθεσθε, τοὺς τάφους τιμᾶν αἰσχυνόμενοι. Ἐν τῷ νεῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Λαρίσσῃ, ἐν τῇ ἀκροπόλει, τά-

φός ἐστὶν Ἀκρισίου· Ἀθήνησι δὲ ἐν ἀκροπόλει Κέκροπος, ὥς φησιν Ἀντίοχος ἐν τῷ ἐννάτῳ τῶν ἱστοριῶν. Τί δὲ Ἐριχθόνιος; οὐχὶ ἐν τῷ νεῷ τῆς Πολιάδος κεκήδευται; Ἴμμαρος δὲ ὁ Εὐμόλπου καὶ Δαείρας, οὐχὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ἐλευσινίου, τοῦ ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει; αἱ δὲ Κελεοῦ θυγατέρες, οὐχὶ ἐν Ἐλευσῖνι τετάφαται; τί σοι καταλέγω τὰς Ὑπερβορέων γυναῖκας; Ὑπερόχη καὶ Λαοδίκη κέκλησθον· ἐν τῷ Ἀρτεμισίῳ ἐν Δήλῳ κεκήδευσθον· τὸ δὲ ἐν τῷ Ἀπόλλωνος τοῦ Δηλίου ἐστὶν ἱερῷ. Λεάνδριος δὲ Κλέαρχον ἐν Μιλήτῳ τετάφθαι ἐν τῷ Διδυμαίῳ φησίν. ἐνταῦθα τῆς Λευκοφρύνης τὸ μνημεῖον; οὐκ ἄξιον παρελθεῖν, ἑπομένους Ζήνωνι τῷ Μυνδίῳ· ἢ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐν Μαγνησίᾳ κεκήδευται· οὐδὲ μὴν τὸν ἐν Τελμισσῷ βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὃν μνῆμα εἶναι καὶ τοῦτον Τελμισσέως τοῦ μάντεως, ἱστοροῦσι. Πτολεμαῖος δὲ ὁ τοῦ Ἀγησάρχου, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν περὶ τὸν Φιλοπάτορα, ἐν Πάφῳ λέγει, ἐν τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ Κινύραν τε καὶ τοὺς Κινύρου ἀπογόνους κεκηδεῦσθαι. Ἀλλὰ γὰρ ἐπιόντι μοι τοὺς προσκυνουμένους ὑμῖν τάφους, ἐμοὶ μὲν οὐδ' ὁ πᾶς ἂν ἀρκέσῃ χρόνος. [*Canter.*] Eadem iisdemque fere verbis leguntur ap. Eufeb. in Praeparat. Evangel. Lib. II. Cap. VI. Conf. Cyrill. adv. Iulian. Lib. X. et Athenagoras in Legat. pro Chrift. pag. 258. ed. Rechenberg. [*O.*]

quorum delubra et templa mortuorum fuperlata funt buftis] Stewechius legendum exiftimat: *tuberata funt buftis*, translata voce ad tumulos humatorum. Male. Nam infra eodem Capite: *Polyandria illa Varronis, quibus templis contegantur, quasque in fe habeant fuperlati ponderis moles. Templa mortuorum buftis fuperlata* funt itaque templa exftructa fuper mortuorum buftis. [*O.*]

In hiftoriarum Antiochus nono] Intelligendus fine dubio Antiochus Syracufius, qui floruit Olympiade XC. five urbis Romae 330. fcripfitque Hiftoriam Siculam libris novem: de qua Diodorus Lib. XII. Cap. LXXI.: τῶν δὲ συγγραφέων Ἀντίοχος ὁ Συρακούσιος τὴν τῶν Σικελικῶν ἱστορίαν εἰς τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν (Olymp. LXXXIX. 1.) κατέστρεψεν, ἀρξάμενος ἀπὸ Κωκάλου τοῦ Σικανῶν βασιλέως ἐν βίβλοις ἐννέα. ubi vid. Weffeling. pag. 528. Vol. V. ed. Bipont. et G. J. Voff. de Hift. Graec. Lib. IV. Cap. VII. [*O.*]

in templo rurfus ejusdem, quod in arce Lariffae eft] Barthius ad Stat. Theb. I. 382. Vol. II. pag. 132. legendum exiftimat *in arce Lariffa eft*, putans intelligi Lariffam urbis Argivae acropolin, de qua Strabo Lib. VIII. pag. 370. ed. Cafauboni: Ἡ μὲν οὖν πόλις ἡ τῶν Ἀργείων ἐν χωρίοις ἐπιπέδοις ἵδρυται τὸ πλέον· ἄκραν δ' ἔχει τὴν καλουμένην Λάρισσαν λόφον εὐερ-

κῇ μετρίως· ῥεῖ δ' αὐτῆς πλησίον ὁ Ἴναχος. χαραδρώδης ποταμὸς, ἔχων τὰς πηγὰς ἐκ Λυρκίου τοῖς κατὰ τὴν Κυνουρίαν ὄρεσι τῆς Ἀρκαδίας. Sed fallitur. Nam ne dicam, in arce Lariſſa templum non Minervae, ſed Jovis commemorari a Strabone, Pauſanias in Corinthiacis Lib. II. narrat diſertis verbis, Acriſium, de quo hic ſermo, Lariſſam Theſſaliae ad Peneum amnem conceſſiſſe. Vide notam ſequentem. [*O.*]

conditus ſcribitur atque indicatur Acriſius) Pauſanias l. l. pag. 112. ed. Sylburg.: Οἱ δὲ Ἄβαντος τοῦ Λυγκέως παῖδες τὴν βασιλείαν ἐνείμαντο. Καὶ Ἀκρίσιος μὲν αὐτοῦ κατέμεινεν ἐν τῷ Ἄργει, Προῖτος δὲ τὸ Ἡραῖον καὶ Μίδειαν καὶ Τίρυνθα ἔσχεν, καὶ ὅσα πρὸς θαλάσσῃ τῆς Ἀργείας — — — — — χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἀκρίσιος Περσέα αὐτόν τε περιεῖναι πυνθανόμενος, καὶ ἔργα ἀποδείκνυσθαι, ἐς Λάρισσαν ἀπεχώρησε τὴν ἐπὶ Πηνειῷ. Περσεὺς δὲ (ἰδεῖν γὰρ πάντως ἤθελε τὸν γονέα τῆς μητρὸς, καὶ λόγοις δὲ χρηστοῖς καὶ ἔργοις δεξιώσασθαι) ἔρχεται παρ' αὐτὸν εἰς τὴν Λάρισσαν. Καὶ ὁ μὲν οἷα ἡλικίᾳ τε ἀκμάζων, καὶ τοῦ δίσκου χαίρων τῷ εὑρήματι, ἐπεδείκνυτο ἐς ἅπαντας. Ἀκρίσιος δὲ λανθάνει κατὰ δαίμονα ὑποπεσὼν τοῦ δίσκου τῇ ὁρμῇ. Καὶ Ἀκρισίῳ μὲν ἡ πρόῤῥησις τοῦ θεοῦ τέλος ἔσχεν, οὐδὲ ἀπέτρεψέν οἱ τὸ χρεὼν τὰ εἰς τὴν παῖδα καὶ τὸν θυγατριδοῦν (Danaen et Perſeum) παρευρήματα. Peſſime itaque nonnulli Acriſium hunc Ulyſſi avum faciunt, quem Arceſium, non Acriſium, fuiſſe docet Stewechius. [*O.*]

Erichthonius Poliadis in fano] Athenis in templo Minervae Poliadis, cujus amplam deſcriptionem vide ap. Pauſaniam Lib. I. p. 48 ſeq. ed. Sylburg., humatus rex Erichthonius, quadrigarum inventione nobilitatus, teſtibus Virgilio Georg. III. 113. et Plinio Hiſt. Nat. VII. Cap. LVI. [*O.*]

Dairas et Immarus fratres] Sic emendavit Salmaſius e Clemente. MS. habet: *Immaranchus.* Editio princeps: *Immarnachus.* Variant enim ſcriptores in hoc nomine. Pauſanias Lib. I. pag. 49. et Cyrillus adv. Julian. Lib. X. pag. 349. vocant Ἰμμάραδον παῖδα Εὐμόλπου. Euſebio dicitur Ἴσμαρος. Ceterum videtur Arnobius Clementem ſuum vel non intellexiſſe, vel aliter legiſſe, vel etiam e diverſis hauſiſſe fontibus. Clemens enim ſcribit: Ἴμμαρος δὲ ὁ Εὐμόλπου καὶ Δαείρας. quod ſignificat: Immarus filius Eumolpi et Dairae. Arnobius autem Δαείρας accipiens maſculino genere fratrem facit Immari. Dairae, Δαείρας, filiae Oceani, quae a Mercurio compreſſa peperit Eleuſinem heroem, meminit Pauſanias Lib. I. pag. 71. ed. Sylb. [*O.*]

in Eleuſino conſepto] Sic ed. Lugd. Bat. e Codice Regio. Sabaeus et Gelenius ediderunt: *in Eleuſinis conſepto.* Alii: *in Eleuſinio conſepto.* Heraldus e Clementis verbis, ἐν τῷ περι-

βόλῳ τοῦ Ἐλευσινίου, conjicit, noftrum fcripfiffe *in Eleufinii* (id eft templi Cereris Eleufinae) *confepto.* Sed, ut bene obfervat Salmafius ad Solin. pag. 8., Arnobius aliter legiffe videtur Clementis locum, ita fcil. ἐν τῷ περιβόλῳ τῷ Ἐλευσινίῳ, vertens *in Eleufino confepto* pro Eleufinio. Sic paullo poft *in Cereris Eleufinae* pro Eleufiniae, et Virgilius Georg. I. 163.:

Tardaque Eleufinae matris volventia plauftra.

Confeptum περίβολον Graeci vocant certum agri modum circum templa vacantem, vitibus aut arboribus confitum et muro claufum, deoque, cujus id erat templum, dicatum, et facerdotum ufibus proficientem. Pollux Lib. I. §. 10.: Οἱ ἀνειμένοι θεοῖς τόποι, ἄλση τε καὶ τεμένη, καὶ ἕρκη, καὶ ὁ περὶ αὐτὰ κύκλος περίβολος. Aelianus Hift. Anim. Lib. XVII. Cap. XVI.: οὐκοῦν ἐν τῷ τοῦ νεὼ περιβόλῳ τιθασσοὺς ὄρνιθας πολλοὺς τρέφεσθαί φησι. Apulejus Met. XI.: *aedibusque conductis intra confeptum templi larem temporarium mihi conftituo.* Non itaque Dairas et Immarus intra templum fepulti, fed in templi confepto. Vide Herald. ad h. l. Salmaf. ad Solin. p. l. et Keuchen. ad Samonic. vs. 936. in Poet. Lat. Min. P. Burmanni Vol. II. p. 362. [*O.*]

quod civitati fubjectum eft] Fulv. Urfinus conj.: *quod arci fubjectum eft.* [*O.*]

Quid Celei virgines, non in Cereris Eleufinae humationis habuiffe perhibentur officia] Haec lectio, merito in textum recepta a Salmafio, debetur Heraldo. Codex MS. et editio princeps: *humationibus perhibentur officia*, nullo fenfu. unde Gelenius fecit: *humatae habere perhibentur officia*, quod nihil aliud fignificare poteft, quam: *humatae ibi perhibentur honore facrificiorum et parentalium mactari*, quo fenfu *officia habere* abfolute an dici poffit, valde dubito. Fulv. Urfinus conj.: *humationis fortitae perhibentur officia.* Meurfius: *humatae omnibus perhibentur officiofe.* Stewechius: *humatus habere perhibentur officia*, explicans, virgines illas libitinariorum vicem fuiffe. Male. Aliud enim eft *officia habere*, aliud *officiis fungi.* Atqui *officia habere* fignificat officium (beneficium) nancifci ab altero. Plinius Lib. VII. Epift. XIX.: *Utramque volui, utramque dilexi: utram magis, nefcio, nec difcerni volebant. Habuerunt officia mea in fecundis, habuerunt in adverfis.* Humationis igitur officia habuiffe idem eft quod fepultas, humatas fuiffe, τετάφθαι, ut fcribit Clemens. Intelligendae autem filiae Celei Eleufinii regis, cujus filius Triptolemus a Cerere hofpitio excepta fationem frugum acceperat. Vide Apollodor. I. Cap. V. 1. Earum nomina Διογένειαν καὶ Παμμερόπην καὶ τρίτην Σαισάραν profert ex Homero et Pam-

pho Pausanias Lib. I. pag. 71. ed. Sylburg. Pessime igitur Fulv. Ursinus reponit *Quid Elei virgines?* a vico Elaeo in Argo, cujus incolas Eleusinios fuisse auctor est Stephanus. Atqui *Celei virgines* sunt Κελεοῦ θυγατέρες. Ita *virgo alicujus* pro filia apud optimos scriptores, v. c. Cornel. Nepot. in Epaminond. Cap. III. §. 5.: *Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat, et quantum quisque daret, pro cujusque facultatibus imperabat.* [*O.*]

non in Dianae delubro, quod in Apollinis constitutum est Delii, Hyperocha Laodiceque, quas advectas illuc esse finibus ex Hyperboreis indicatur] Gentianus Hervetus in Commentario ad Clementis Protrept. l. l. Hyperocham illam ac Laodicen suspicatur uxores fuisse illorum Hyperboreorum, quos Delphis opem tulisse adversus Gallos refert Pausanias Lib. I. pag. 7., Hyperochi scil. et Hamadoci, quibus tertius accessit Pyrrhus Achillis filius. Ceterum delubrum hoc loco significare videtur templum angustius, vel potius sacellum Apollinis in majore Artemisio constitutum. Vide supra ad Cap. III. [*O.*]

in Didymaeo Milesio] Didymaeum, in quo fuit sepultus Clearchus, fuit templum Apollinis, qui appellatus fuit Didymus, de quo Orpheus in Hymno XXXIII. vs. 7.

Βράγχιε καὶ Διδυμεῦ, ἑκάεργος, Λοξία, ἁγνέ.

[*Gentian. Hervet. ad Clement. l. l.*] Utroque nomine Branchidae et Didymaei Mileti cultum fuisse Apollinem, auctor est Mela Lib. I. Cap. XVII. ubi vid. Is. Voss. Conf. Ruhnken. ad Orphei l. l. in editione Hermanni pag. 295. [*O.*]

Clearchum] Ita Ursinus ex Clemente. Editio princeps *Cleomachum*, quomodo et Eusebius Κλεόμαχον. Quis hic fuerit, incertum. Gentianus Hervetus putat, significari Clearchum statuarium Rheginum, cujus meminit Pausanias Lib. VI. pag. 350. ed. Sylb. [*O.*]

Dicit habuisse suprema Leandrius funeris] Id est: conditum esse et sepultum, τετάφθαι, quod est supremum funeris officium. *Suprema* dicit absolute. Solinus Cap. XV.: *Cujus suprema non contentus prosequi sumtu funeris, crinem tonsus est.* [*Herald.*]

Leandrius] Leander sive Leandrius Milesius, incertae aetatis scriptor, commentarium reliquit de Mileto ac Milesiis. Vid. Laert. Lib. I. Segm. 28. ibique intpp. Meurs. ad Macrob. Saturn. Lib. I. Cap. XVII. et G. J. Voss. de Historicis Graec. Lib. III. Alii: *Leandrus.* [*O.*]

Leucophrynae monumentum] Quaenam haec fuerit, incertum. Ab hac Leucophryne Dianam ipſam Magneſiam cognomen accepiſſe Λευκοφρύνης Ἀρτέμιδος, (vide Pauſan. Lib. I. pag. 47. et Lib. III. pag. 196.) exiſtimat Gentianus Hervetus; de cujus cognomine fuſe agit Lipſ. ad Tacit. Annal. III. C. 62. pag. 338. ed. Oberlin. [*O.*]

Myndius Zeno] Stephanus Byzantius v. Μύνδος — Ἀπολλώνιος καὶ Ζήνων Μύνδιοι γραμματικοί. [*Viger. ad Clement.*]

ſub Apollinis arula, quae Telmeſſi apud oppidum viſitur, Telmeſſum eſſe conditum vatem non ſcriptis conſtantibus indicatur?] Cicero de Divinat. Lib. I. Cap. XLI.: *Telmeſſus in Caria eſt, qua in urbe excellit haruſpicum diſciplina*, ubi vid. Davis. Idem de Telmiſſenſibus teſtatur Arrianus de Exped. Alexandr. Lib. II. Cap. III. *Telmeſſi* autem vatis, a quo forſitan nomen habuit oppidum, apud veteres nulla mentio. [*O.*]

Ageſarchi Ptolemaeus de Philopatore quem edidit primo etc.] Sic ex editione principe reſtituit Th. Canterus in Var. Lect. Lib. II. Cap. II. Gelenius haec corrupit peſſime, primam vocem cum praecedentibus conjungens, et totum locum in editione ſua ita reſcribens: *nonne ſcriptis conſtantibus indicatur Ageſarchi? Ptolemaeus Philopator quem edidit primo* etc. Ignorabat ſcil., Ptolemaeum Ageſarchi filium ſcripſiſſe hiſtoriam de Philopatore, quod tamen ipſum vel unus abunde Athenaeus docere potuiſſet, qui hunc ſcriptorem aliquoties citat, v. c. Dipnoſ. Lib. VI. pag. 246. et Lib. X. pag. 425. ed. Caſauboni. Confer Clementis locum, unde Arnobius haec aſſumſit, et Voſſ. de Hiſt. Graec. [*O.*]

Cinyram regem Paphi] Vide ſupra ad Lib. IV. Cap. XXV. et Lib. V. Cap. XIX. [*O.*]

quibus quique in ſanis toto ſint in orbe conſcribere] Haud contemnenda Stewechii conjectura: *toto ſiti in orbe.* Sic paullo ante: *cum omni proſapia in templo Veneris ſitum eſſe.* et: *Hic ſitus eſt*, id eſt humatus, conditus ſepulchro, centies in inſcriptionibus. [*O.*]

quam is poenam conſtituerit Aegyptius in eum, qui publicaſſet, quibus Apis jaceret abſconditus] C. Barthius in Adverſar. Lib. XXIX. Cap. XVIII. pag. 1391. pro *quibus* legendum exiſtimat: *ubi ſuus.* Sed locus eſt ſaniſſimus. *Quibus*, ſcil. fanis, quod ſupplendum ex praecedentibus verbis: *Infinitum eſt et immenſum, quibus quique in fanis toto ſint in orbe, deſcribere.* Ceterum loco noſtro lucem affundit Auguſtinus de Civ. Dei Lib. XVIII. Cap. V.: *Conſtitutum eſt etiam de illo* (Apide vel Serapide), *ut quisquis eum hominem dixiſſet fuiſſe, capitalem penderet poenam.*

Et quoniam fere in omnibus templis, ubi colebantur Isis et Serapis, erat etiam simulachrum, quod digito labiis impresso admonere videretur, ut silentium fieret: hoc significare idem Varro existimat, ut homines eos fuisse taceretur. Ille autem bos, quem mirabili vanitate decepta Aegyptus in honorem ejus deliciis affluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago vivum venerabantur, Apis, non Serapis vocabatur. Pro *is Aegyptius*, quod refinxit Salmasius, alii habent *Aegyptus*. Equidem nihil definio. [*O.*]

Polyandria illa Varronis etc.] Papias: *Polyandrion — tumulus mortuorum.* Glossae: *Strages — πολυάνδριον, σωρὸς νεκρῶν.* Lactantius Epitome Div. Inst. Cap. ultimo: *et congerentur in ea valle corpora mortuorum, et vocabitur nomen ejus Polyandrion.* Inscriptio vetus:

VIATOR. HUC. PROPIUS. FERTO. OCULOS. DEINDE. VERBA. MECUM.
FACITO. FUI. SINE. AMORE. VIVA. AMANS. HEU. MORIOR. DIC. QUAESO. AMABO. REM. MEN. HUIC. POLYANDRIO.
DEDI. MORTUAM. OB. AMORIS. INCENDIUM. PUERI. FLORENTIS.
AETATE. FORMOSISS. QUID. INSANIS. AT. AMANS. VIVEBAS.
PROFECTO. CUM. NOXIE. AMARE. CAEPERAM. ADOLESCENS.
SPRETO. AMORIS. MUNERE. ABNUIT. CONTABUI. MORTE. RAPTA.
HIC SUM.
*
* *
CADAVERIB. AMORE. FURENTIUM.
MISERABUNDIS. POLYANDRION.

Pausanias Boeoticis pag. 289. Corinthiacis pag. 65. 67. Aelianus Var. Hist. Lib. XII. Cap. 21. Interpres Biblior. in Ezechiel. Cap. XXXIX. [*Elmenh.*]

Cap. VII. — Regnatoris in populi Capitolio] Non contemnenda MSti veteris lectio: *in — Capitolium.* Notum satis illud Terentii Andria: *in memoriam habeo*, itemque hoc Plauti: *in mentem est.* Adeatur Agellius Lib. I. Cap. VII. itemque Lib. XVII. Cap. II. [*Stewech.*]

Oli esse sepulchrum Vulcentani] Ita esse legendum cum editore Lugd., non *Toli*, ut antea edebatur, docet nos Servius ad Aen. VIII. v. 345.: *Quidam dicunt, cum Capitolii, ubi nunc est, fundamenta jacerentur, caput humanum, quod Oli diceretur, in-*

ventum; quo omine sollicitatos conditores, misisse ad Tusciam, ad aruspicem illius temporis nominatum, qui jam indicaverat Argo filio suo, tributum fataliter esse, ut is locus orbi imperaret, in quo illud caput esset inventum. Obvii igitur Argo hi, qui missi erant, ubinam esset pater, interrogaverunt, qui, cognita causa itineris eorum, omne responsum patris prodidit, monuitque, ut caverent, ne ab eo interrogatione deciperentur. Sed cum legati ad eum pervenissent, et de significatione inventi capitis quaererent, volens ille dominatum orbis patriae suae potius adscribere, interrogavit: anne hic, suum locum ostendens, invenissent: illis negantibus, suspicatus, proditum esse responsum, quaesivit, an quemquam obvium fecissent: illis simpliciter confitentibus, occurrisse sibi juvenem, tunc aruspex, conscenso equo, sequutus Argum occidit eo loco, ubi nunc Roma est; a cujus caede Argiletum. Eandem historiam commemorant Dionysius Halicarn. Ant. Rom. Lib. IV. pag. 257. ed. Sylb. et Plinius Lib. XXVIII. Cap. II. suppresso tamen nomine ejus, cui caput abscissum, derivatoque Capitolii vocabulo non ab Olo, sed a capite, κεφαλῇ. Vid. Suid. v. Καπιτώλιον. Aruspici Tusco nomen Oleni Caleni fuisse, discimus ex Plinio. Conf. Iust. Rycquius de Capitolio Cap. X. pag. 113 seqq. [*O.*]

aut solum sive partibus caeteris] Legendum videtur: *sine partibus caeteris.* [*O.*]

Sammonicus] Intelligendus Q. Serenus Sammonicus pater a Caracalla occisus, et plurimorum librorum ad doctrinam spectantium auctor, laudatus ab Aelio Spartiano in vita Caracallae. Cujus etiamnum superest carmen de medicina. Libros ejus rerum reconditarum, ex quibus sine dubio haec excerpsit noster, laudat Macrobius Sat. Lib. III. Cap. IX. ubi vid. Meurs. et inprimis Ackermann V. Cl. in Praefatione ad editionem suam Sammonici. [*O.*]

Granius] Vide supra ad Lib. III. Cap. XXXI. [*O.*]

Valerianus] Fulv. Ursinus conj.: *Valerius Antias.* Sed intelligendus forsitan Cornelius ille Valerianus, quem Plinius citat Hist. Nat. Lib. III. Cap. XII. et Lib. XIV. Cap. II. [*O.*] Eo nomine a Plinio (Hist. Nat. Lib. X. Cap. 2.) laudatus est *Cornelius Valerianus, qui Phoenicem in Aegyptum devolavisse tradidit.* et alibi (Lib. XIV. Cap. 1.): *Villas et domos ambiri singularum palmitibus ac sequacibus lauris memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimavit.* Utrum vero idem sit atque is, quem Arnobius memorat, aliorum esto judicium. [*Nourr. pag.* 549.] Eadem Vossius de Hist. Lat. pag. 700. Videtur itaque Valerianus iste libros composuisse de rebus sacris vel antiquitatibus. [*O.*]

cujus Aulus fuerit filius] Ex his verbis videmus, in antecedentibus legendum esse *Oli*, non *Toli.* Nam *Olus* et *Aulus*

idem. Veteres enim Latini, ut hodie Francogalli, *au* per *o* pronuntiarunt. Vid. Keuchen. ad Frontin. p. 414. et Oudendorp. ad Apulej. Met. V. p. 536 seq. [*O.*]

ut a germani servulis vita fuerit spoliatus et lumine] Ita ed. Lugd. Bat. Editio princeps: *ut a germani servuli.* Gelenius et ceteri: *ut a germani servulo* etc. [*O.*]

vel in parte qua rei curiosa fuerit obscuritate conclusum] Sic ex editione principe restituit Canterus. Alii: *in parte qua curiosa fuerit*, omisso *rei.* Ceterum haec me non intelligere lubens fateor. [*O.*]

ut immobilis videlicet atque fixa obsignati ominis perpetuitas staret] Nam si quando fausta omina offerebantur, venerabantur deos, ea sibi firmarent; et quidquid ad ea firmanda conferre poterant ipsi, id omne religiose conferebant. Silius Italicus Lib. IV. 127.

— — — — *Nosco te, summe Deorum,*
Adsis o firmesque tuae pater alitis omen.

Quapropter et sacrificiis ea firmare conabantur. Ammianus Marcellinus Lib. XXIII.: *Quo ostento laetior clamavit, plaudentibus omnibus, Babylona humi procidisse ornamentis omnibus spoliatam; et paullisper detentus, ut omen per hostias litando firmaret, Davanum venit.* [*Herald.*]

jecit in medium] Εἰς μέσον ἔῤῥιψεν. Vide supra ad Lib. IV. Cap. XVIII. [*Idem.*]

numinum cunctorum cultrix]. *Romani* (ut ait Caecilius apud Minutium Cap. VI.) *universarum gentium deos coluerunt, et undique hospites deos quaesiverunt, et suos fecerunt; aras etiam exstruxerunt ignotis numinibus et manibus.* [*Elmenh.*]

cum vocabulum templo daret] *vocabulum* i. q. *nomen.* Sic Tacitus III. Annal. Cap. LVI.: *Id summi fastigii vocabulum Augustus reperit.* Cic. ad Fam. Lib. X. Epist. VI.: *Crede igitur mihi, Plance, omnes quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis — — — eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani et cum senatus auctoritate conjunxeris.* ubi vid. Corte pag. 494. et Sitzmann. ad Boeth. de Consolat. Philos. Lib. II. Metr. VII. pag. 99. ed. Lugd. Bat. [*O.*]

Cap. VIII. — templa Diis immortalibus aut inaniter iis esse constructa] τὸ *iis* redundat eleganter. Sic saepe apud hos scriptores. [*Herald.*] Recte igitur *iis* in textum revocavit Salmasius. Gelenius et alii delent. [*O.*]

Sequitur ut de signis aliquid simulacrisque dicamus] *Simulacrum* dicit τὸ ὁμοίωμα: *forma* est, quod Graecis εἶδος,

unde diminutivum εἴδωλον, quare idem quod simulachrum. Tertullianus de Idololatria Cap. III.: *Ad hoc necessaria est vocabuli interpretatio. εἶδος Graece formam sonat: ab eo per diminutionem εἴδωλον deductum aeque apud nos formulam fecit. Igitur omnis formula vel forma idolum se dici exposcit.* Εἴδωλα autem quandoque usurparunt Graeci pro rebus vanis, et apparentibus potius, quam in rerum natura subsistentibus, qualia sunt, quae apparent quandoque in aëre φάσματα. Eodem sensu etiam Latini dicebant simulacra, species, imagines. Hinc enata falsissima observatio Suidae aliorumque Grammaticorum, qui distinguunt εἴδωλα τὰ — τῶν οὐχ ὑφεστηκότων μιμήματα, οἷον Τρίτωνες, Σφίγγες, Κένταυροι, et ὁμοιώματα — τῶν ὑφεστηκότων εἰκάσματα, οἷον θηρίων, ἢ ἀνθρώπων. Atqui εἴδωλον promiscue omnem formam significat cum rerum in natura existentium, tum non existentium. Ita Plutarchus in Sylla: λέγεται δὲ τοσοῦτον πλῆθος ἀρωμάτων ἐπενεγκεῖν τὰς γυναῖκας αὐτῷ, ὥστε ἄνευ τῶν ἐν φορήμασι δέκα καὶ διακοσίοις διακομιζομένων πλασθῆναι μὲν εἴδωλον εὐμέγεθες τοῦ Σύλλα, πλασθῆναι δὲ καὶ ῥαβδοῦχον ἔκ τε λιβανωτοῦ πολυτελοῦς καὶ κινναμώμου. [*Herald.*]

et religiosa observatione curatis] θεραπεύετε. Verbum Graecum exprimit. [*Idem.*]

puerili hallucinatione ludatis] Vide supra ad Lib. IV. Cap. XXXVI. [*O.*]

Si enim certum est apud vos deos esse, quos remini etc.] Hoc est primum argumentum, quo probat, simulacra esse inania. Si Dii sunt revera, inquit, quorsum simulacra constituitis, quibus preces fundatis? Sic igitur argumentatur: Deos esse aut creditis, aut non creditis. Si creditis, nihil opus est simulacris, quippe cum deos ipsos revera habeatis, quibus preces fundatis; si ambigitis, quorsum dubiorum simulacra constituitis? Hoc argumentum generale est, et ad quaelibet simulacra pertinet. [*Herald.*]

etiam sic] Hoc est, etiam cum res ita se habeat: *auch in diesem Fall.* Abundantia sermonis, familiaris Arnobio. [*O.*]

An numquid dicitis forte praesentiam vobis quandam his numinum sub exhiberi simulacris] Haec erat nationum exceptio: simulacra non esse inania, quia in iis coluntur dii, quorum exhibent veluti praesentiam quandam. Sic Phidias apud Dionem Chrysostomum sermone XII.: οὐδὲ γὰρ ὡς βέλτιον ὑπῆρχε μηδὲν ἵδρυμα, μηδὲ εἰκόνα θεῶν ἀποδεδεῖχθαι παρ' ἀνθρώποις φαίη τις ἄν, ὡς πρὸς μόνα ὁρᾷν δέον τὰ οὐράνια. ταῦτα μὲν γὰρ ξύμπαντα ὅ γε νοῦν ἔχων σέβει, θεοὺς ἡγούμενος μακαρίους οὐ μακρόθεν ὁρῶν· διὰ δὲ τὴν πρὸς τὸ δαιμόνιον γνώμην ἰσχυρὸς ἔρως πᾶσιν ἀν-

θρώποις ἐγγύθεν τιμᾶν καὶ θεραπεύειν τὸ θεῖον, προσιόντας καὶ ἁπτομένους etc. [*Herald.*]

eos sic coli] Ita ed. Lugd. Bat. Editio princeps: *eos insolidi*, corruptissime et nullo sensu. Gelenius: *eos ita coli.* [*O.*]

iis et munia] *iis* addidit Heraldus, sequente Salmasio. [*O.*]

Cap. IX. — Deos, inquitis, per simulacra veneramur] Sic editio princeps: ne quis hanc lectionem ab aliis translatam existimet. [*Herald.*]

per quaedam fidei commissa] Fideicommissum species est dispositionis ultimae voluntatis, qua precatur heredem aut alium dare aut facere aliquid. vid. Brisson. de Form. VII. pag. 669. et Heineccii Antiquitt. Rom. Lib. II. Tit. XXIII. Dicere itaque vult Arnobius, deos cultiones hominum accipere per simulacra quasi per quosdam fideicommissarios, cum homines scil. simulacris illis quasi munus injungant ipsorum preces ad Deos deferendi. [*O.*]

Et quid fieri potis est injuriosius etc.] Ita Stewechius e MSto. Alii: *fieri pote est.* Pro *et quid* idem Stewechius et hoc loco et Cap. III. hujus libri: *Et quid amplius possimus.* Et ceteris locis omnibus, ubi in editionibus Arnobii *et quid* legimus, reposuit *Ecquid.* [*O.*]

et rei alteri supplicare] Codex MS.: *et rei alterae supplicare*, quod tuetur Stewechius, multis exemplis probans ad Apulej. Met. Lib. VIII. pag. 531. ed. Oudendorpii, antiquitus declinatum fuisse *alia, aliae, una, unae, illa, illae, neutra, neutrae, utra, utrae*, etc. Vide Priscian. Lib. VI. [*O.*]

fabrum caedere, cum ferias fullonem] Alii: *cadere.* Proverbium in eos, qui pro sonte immerentem plectunt et perstringunt. Vid. Hadr. Junii Supplement. ad Erasmi Adagia Centur. VI. Proverb. 84. Simillima Graecorum proverbia: *πταίσαντος ὑφάντου ἠπητὴς ἐτύφθη*, vapulat sartor lapso textore, et: *μαγείρου ἐξαμαρτάνοντος τύπτεται αὐλητής.* Vide Athenaeum Dipnos. Lib. IX. Cap. VII. pag. 381. ed. Casauboni ibique Dalechamp. et Paul. Leopard. Emendd. Lib. X. Cap. V. in Gruteri Lampade Tom. III. pag. 193. [*O.*]

agendarum rerum sententias postulare] C. Barthius Adversar. Lib. XXIX. Cap. XVIII. pag. 1319. *sententias* sortes explicat, adducens locum Plauti e Rudente:

Paupertatem heri qui et meam sententiam
Tolerarem.

Atqui *sententiae* h. l. sunt consilia rerum agendarum. [*O.*]

Cap. X. — qui esse a vobis effingitur levis] Codex MS. habet *effigitur.* Quare legendum existimo *effigiatur.* Apulejus: *truncus dolamine effigiatus.* Itidem Minucius loquitur de simulachris agens in Octav. Cap. III.: *lapides effigiatos et unctos et coronatos.* [*Stewech.*] Conf. Wower. ad Minuc. l. l. pag. 20. ed. Gronovii. Pro *levis* scribendum *laevis,* i. e. imberbis. Sic infra Cap. XII.: *uterque enim* (Sol et Mercurius) *a vobis glaber, atque ore consingitur laevi.* Vide Bünemann. Ind. ad Lactant. h. v. [*O.*]

qui in veritate habet oculos caesios] Vide supra ad Lib. V. Cap. XXVIII. et Lib. III. Cap. XIV. [*O.*]

displosas ut gestitet nares, quem esse vos facitis figuratisque nasicam] Vide ad Lib. III. Cap. XIV. [*O.*]

quod non pariles lineas principali ab ore traducat] hoc est, quod non traducat lineas pares ori sui principis, numinis scilicet quod repraesentat. *Lineare, lineae, lineamenta* verba pictorum extremas corporis alicujus circumcaesuras (*die Umrisse*) penicillo suo adumbrantium. Vide, qui hac de re multus est, Salmas. ad Solin. pag. 4 et 5. Eodem sensu *filum* supra Lib. III. Cap. XIII.: *filo et adterminatis humano,* ubi vide notas. [*O.*]

Intelligimus omnes ventos aëris esse fluorem pulsi et mundanis rationibus concitati] Verissimam hanc lectionem ex MSto revocavit Stewechius. Antea edebatur: *ventos aëris esse fluorem pulsos et mundanis rationibus concitatos.* Fulv. Ursinus conj.: *fluores pulsos — — — — concitatos. Mundanae rationes* sunt rationes, causae coelestes. Sic Avienus in Arateis vs. 47.: *Mundanique ortus mens immemor.* [*O.*]

per vos hominum formae sunt buccinarum animantes tortus] Optime: quia buccina est tortuosa, ac in semet ipsam aereo circulo flectitur, ac differt a directa tuba, ut docet Vegetius Libro III. de re milit. Cap. V. Haec est στρογγύλη σάλπιγξ Graecorum. [*Herald.*] Venti buccinam inflantis delineationem vide in Montfaucon. Antiquitt. Tab. LI. Fig. 9. ed. Schazii. [*O.*]

intestinis et domesticis flatibus] τοῖς οἴκοθεν. Sic dicit ille ap. Plautum: tergum habere se familiare domi, ne quaerat foris. [*Herald.*]

Inter Deos vestros, leonis (Cod. MS. leones) torvissimam faciem mero oblitam minio et nomine Frugiferi (Cod. MS. frugiferio) nuncupari] Mirum quantum obscurus hic locus eruditorum ingenia exercuerit. Latinus autem Latinius (Bibl. sacr. et profan. pag. 90.) nodum hujusce difficultatis secare potius quam solvere videtur, cum haec verba sic corrigi

voluit: *Inter Deos videmus leones torvissima facie mero oblita minio.* Sed mera est conjectura, quae nullius Codicis auctoritate fundatur. Quapropter qui in veterum scriptis nihil nisi certissima ratione mutatum volunt, ex iis nonnulli suspicantur, de Sole intelligenda esse haec auctoris nostri verba. Sed ab illis redarguuntur, quia de Sole privatim loquutus est. Probabilius itaque quibusdam videtur ab illo indicari leones, qui in templorum fastigiis quandoque sculpebantur. Verum haec ad aedificii ornamentum posita potius videbantur, quam ad deorum faciem exprimendam. Nobis itaque facilius persuadebitur, Arnobium his verbis eadem significare, quae post Tertullianum (Apologet. Cap. 16. et Lib. I. ad Nation. Cap. 12.) Minucius Felix dixit: *De capro et leone Deos mixtos et leonum et canum vultus Deos dedicatis.* Arnobius siquidem post citata verba adjecit: *Sine reliquo corpore persona est, et facies sola fremebundis hiatibus, torvis rictibus, sanguineo deceroto . . . . atque fessi canes.* Quis autem facile non concedet, utrumque loqui de simulacris, quemadmodum Panis, Satyrorum aliorumque hujusmodi? Quod vero Arnobius addit *faciem oblitam minio,* ad eum ethnicorum morem plane ridiculum spectat, quo simulacrorum facies minio oblinere solebant. Scriptum quippe a Plinio (Hist. Nat. Lib. XXXV. Cap. 7.) legimus: *Jovis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam.* De Panis vero effigie Virgilius Eclog. X. 26.

> *Pan Deus Arcadiae venit, quem vidimus ipsi*
> *Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.*

Quos in versus haec Servius observat: *Ebulum genus est herbae sambuco simile. Minio autem ideo, quia facie rubra pingitur Pan, propter aetheris similitudinem.* [*Nourr. p.* 486 *seq.*] .

Inter Deos videmus vestros leonis torvissimam faciem, mero oblitam minio et nomine Frugiferi nuncupari] Secutus sum in loco hoc vexatissimo emendationem Salmasii. Codex MStus sic habet (teste N. Heinsio in Epistola ad Gisb. Cuper. 428. Sylloges Burmann. Tom. II. pag. 714.): *Inter Deos videmus vestros Leones, novissimam faciem, mero oblita minio et de nomine frug. . . . ferio nuncupari.* unde Sabaeus effecit: *et nomine frugi serio nuncupari.* Gelenius: *mero oblita nimio et nomine frugi serio nuncupari.* J. Lipsius Epistol. Quaest. Lib. I. Epist. XX. conj.: *et nomine truci serio nuncupari*, probante Th. Cantero. Heraldus: *et nomine trucis ferae.* Meursius: *frugi ferae.* Alii: *frugi feri.* Fulv. Ursinus: *mero oblitos nimio,* in ceteris Sabaeum sequens. C. Barthius Adversar. Lib. XXIX. Cap. XVIII. pag. 1391.: *et nomine a frugi serino nuncupari,* hoc est, ab iis qui frugi sunt. N. Heinsius

in Epiſtola modo citata: *Inter Deos videmus veſtros leones torviſſimam faciem mero oblitos minio, Deae nomine Frugiae ſere nuncupari*, vel: *de dominae Frugiae imperio nuncupari*, ut ſit *domina* vel *dea Frugia* archaismus Arnobio familiaris pro *dea Phrygia*, id eſt, Cybele, ut *dea Suria*, dea Syria, Venus; quam tamen conjecturam retractans in Epiſtola ad J. G. Graevium 260. ejusdem Sylloges Burm. Tom. IV. pag. 335. (qui in praecedenti epiſtola legendum conjecerat: *Leonis torviſſimam faciem et ora oblita minio in dominae Phrygiae imperio nuncupari*,) totum locum ita mutat: *leonis torviſſimam faciem, ceroto oblitam minio, et numen e rugitu ferino nuncupari*, vel: *de rugitu ferino nuncupari*. Graevius autem in reſponſione ſua pag. 337. ſic refinxit: *leonis torviſſimam faciem, cereo oblitam minio, et numen rictu ferino nuncupari*, ubi, ut cetera taceam, *cereum minium* dici poſſe pro cera mixta vel illita minio, *rothes Wachs*, maximopere dubito. Nec minus diverſae ſunt loci explicationes. „Laur. Pignorius et Elmenhorſtius arbitrantur, „auctorem loqui de Diis, qui capite leonino effingebantur, quales „exhibent deſcribuntque Minucius Felix (Cap. XXVIII. pag. 292.) „et Tertullianus (Apologet. Cap. XVI.), colebantur apud Aegy„ptios, Solis radios ſignificantes. Damnat hoc. modo in hanc mo„do in illam partem ſeſe torquens nihilque certi ſtatuens, Deſ. He„raldus, cujus viri doctiſſimi rationes non examinabo, ne videar „aliorum erroribus operoſe redarguendis gloriam aucupari. Vel „igitur deſcribitur homo facie leonina, vel leo animal, quo Solem „Graeci, Romani, Aegyptii, aliique, licet male neget Heraldus, „exprimebant, atque ex ea ſuperſtitione totus locus interpretandus „eſt. Hinc puto, faciem ejus minio impleri ſolere, ut rubrum So„lis colorem igneosque radios referret, et eandem ob cauſam apud „Achaeos Bacchi ſtatuam cinnabari inunctam fuiſſe, teſte Pauſania „Lib. VII. Hinc et *frugiferum* nominari, quia Sol frugum pa„rens, faecunditatisque praecipua cauſa et ſcaturigo eſt. Atque „ita in Albini Numiſmatis Mercurius radiatus, Solis inſigne, occur„rit cum Inſcriptione *Saeculo Frugifero* et Statius Lib. I. Thebaid. „Oſirim ſive Solem *Frugiferum* nominat." Haec ſunt verba Gisb. Cuperi in Epiſtola ad Nic. Heinſium 426. (Syllog. Burm. Tom. II. pag. 713.), cum quo conſentiunt etiam Salmaſius ad Flav. Vopiſc. Aurelian. Cap. V. putans, ab Arnobio intelligi Solem Mithrem, quem Perſae colebant vultu leonino cum tiara effigiatum (vide Montfaucon. Antiquitt. Tab. XLI. fig. 6 et 7. ed. Schazii), et Rigaltius ad Artemidor. Oneirocrit. Lib. II. pag. 101. ed. Reiff. Equidem nomen *Leonis Frugiferi* ortum puto ab Aegyptiis, quorum regionem Nilus inundabat Sole Leonis ſignum in Zodiaco intrante, teſte Joanne Lydo de Menſibus in Julio Cap. II. pag. 111.

ed. Schow.: Κατὰ τὸν ἐν λέοντι ἥλιον ἀναχεῖται ὁ Νεῖλος. Sed hunc locum difficillimum doctioribus explanandum relinquo. [*O.*]

Si ſimulacra haec omnia ſuperorum ſunt imagines numinum] Ita Meurſius, ſequente Salmaſio. Antea legebatur: *ſuperiorum* etc. [*O.*]

ſine reliquo corpore perſona eſt, et facies ſola, fremebundus hiatibus torvidis] Eſt perſona tantum, quia, quemadmodum eſt depicta ſola leonis facies, ita et illic, in coelo ſcil., ſolam faciem, et ſic quaſi perſonam tantum eſſe oportet. Commode autem *perſona*: nam perſonae ſunt quoque fremebundae hiatibus torvidis. Quare Tatianus contra Graecos: τί μοι συμβάλλεται πρὸς ὠφέλειαν ὁ κατὰ τὸν Εὐριπίδην μαινόμενος, καὶ τὴν Ἀλκμαίωνος μητροκτονίαν ἀπαγγέλλων; ᾧ μηδὲ τὸ οἰκεῖον πρόσεστι σχῆμα· κέχηνέ τε μέγα καὶ ξίφος περιφέρει. Omitto alia loca ab aliis prolata. Propter hanc deformitatem ῥύγχος quandoque poetae Graeci appellaverunt. Athenaeus Lib. III. (Cap. XV. p. 95. ed. Caſaubon.): ὅτι δὲ κυρίως λέγεται ῥύγχος ἐπὶ τῶν συῶν, προείρηται. ὅτι δὲ καὶ ἐπ' ἄλλων ζώων, Ἄρχιππος Ἀμφιτρύωνι δευτέρῳ κατὰ παιδιὰν εἴρηκε καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου etc. [*Herald.*] Alii legunt: *et facie ſola.* [*O.*]

fremebundus hiatibus torvidis, dirus] Salmaſius in editione Lugd. Bat. haec audacius ita refinxit: *fremebundis hiatibus, torvis rictibus.* Sed *torvidus* pro *torvus* ſupra jam legebatur. Itaque nil mutandum. [*O.*]

dirus ſanguineo de ceroto] Haec eſt emendatio ſagaciſſima N. Rigaltii ad Artemidor. Oneirocrit. Lib. II. p. 100. ed. Reiſſii, probata etiam ab Heraldo, cum proxime abſit a vitioſa ſcriptura Codicis MSti et editionis principis: *dirus ſanguineo decoroto*, unde Gelenius ſollenni temeritate effecit: *ſanguineo de gutture.* Meurſius pag. 186. conj.: *ſanguine decolorus*, natum dicens mendum ex abbreviata ſcriptura *decolor'*. Ita *unicolorus, verſicolorus, multicolorus* apud Prudentium. Canterus legendum ſuſpicatur: *ſanguineo de colore.* J. G. Graevius in Epiſtola ad N. Heinſium 261. Syllog. Burm. Vol. IV. pag. 337.: *ſanguineo decolor ore.* Salmaſius edidit: *ſanguinea* (ſcil. facies) *de ceroto. Cerotum*, κηρωτὸν, *ſanguineum* dicit Arnobius merum minium, quo facies leonis oblinebatur. Et revera homines etiam ψιμμυθίῳ et minio et quaſi ceroto vel cerato (nam ceratum et cerotum idem) ſanguineo ac rubro linebantur. Ita Camillum minio pictum triumphaſſe auctor eſt Plinius Hiſt. Nat. Lib. XXXIII. Cap. VII. Conf. quae obſervavimus ad Jac. Balde III. Lyr. Od. XXXI. Proba autem loquutio et uſitata apud hos ſcriptores: *dirus ſanguineo de ceroto.* Sic Tertullianus Apologet. Cap. V.: *Tentaverat et Domitia-*

nus, portio Neronis de crudelitate, et Cap. IX.: *O Jovem Chriſtianum, et ſolum patris filium de crudelitate*, quae exempla citavit Heraldus. [*O.*]

malum dentibus ſuis comprimens] tanquam *manducus*. Vide Feſtum. [*Herald.*] C. Barthius Adverſar. Lib. XXIX. Cap. XVIII. pag. 1391. legendum cenſet: *dentibus ſaevis*. [*O.*]

atque ut feſſi canes linguam ore de patulo potus aviditate projiciens] Secutus ſum emendationem editoris Lugd. Batavi maxime probabilem. Antea legebatur: *atque, ut olim feſſi canes linguam ore de patulo pituitate projiciens*. Sed particula *olim* h. l. prorſus aliena, neque *pituitas, atis*, latina vox. [*O.*]

ac dicere eſſe ſimulacrum Dei] Sic emendavit Scriverius ap. Meurſium in Appendice, ſequente Salmaſio. Cod. MS. *accidere*. Gelenius edidit: *ac credere eſſe ſimulacrum Dei*. [*O.*]

Cap. XI. — Ridetis temporibus priſcis Perſas fluvium coluiſſe etc. etc.] Haec et ſequentia iterum petita ex Clemente Protrept. pag. 40. ed. Potter.: Πάλαι μὲν οὖν οἱ Σκύθαι τὸν ἀκινάκην, οἱ Ἄραβες τὸν λίθον, οἱ Πέρσαι τὸν ποταμὸν προσεκύνουν, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οἱ ἔτι παλαιότεροι ξύλα ἱδρύοντο περιφανῆ, καὶ κίονας ἵστων ἐκ λίθων, ἃ δὴ καὶ ξόανα προσηγορεύετο, διὰ τὸ ἀπάξεσθαι τῆς ὕλης. ἀμέλει ἐν Ἰκάρῳ τῆς Ἀρτέμιδος τὸ ἄγαλμα ξύλον ἦν οὐκ εἰργασμένον, καὶ τῆς Κιθαιρωνίας Ἥρας ἐν Θεσπίᾳ πρέμνον ἐκκεκομμένον· καὶ τὸ τῆς Σαμίας Ἥρας, ὥς φησιν Ἀέθλιος, πρότερον μὲν ἦν σανὶς, ὕστερον δὲ ἐπὶ Προκλέους Ἄρχοντος ἀνδριαντοειδὲς ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ ἀνθρώποις ἀπεικονίζεσθαι τὰ ξόανα ἤρξατο, βρέτη τὴν ἐκ βροτῶν ἐπωνυμίαν ἐκαρπώσατο. Ἐν Ῥώμῃ δὲ τὸ παλαιὸν δόρυ φησὶν γεγονέναι τοῦ Ἄρεως τὸ ξόανον Οὐάῤῥων ὁ συγγραφεὺς, οὐδέπω τῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τὴν εὐπρόσωπον ταύτην κακοτεχνίαν ὡρμηκότων. [*Canter.*]

Perſas fluvios coluiſſe] Herodotus (Lib. I. Cap. 138.): Ἐς ποταμὸν δὲ οὔτε ἐνουρέουσι, οὔτε ἐμπτύουσι, οὐ χεῖρας ἐναπονίζονται, οὐδὲ ἄλλό τι οὐδὲν ποιέουσι, ἀλλὰ σέβονται ποταμοὺς τῶν πάντων μάλιστα. [*Elmenh.*] Conferendus J. Fr. Gronovius Obſſ. Lib. IV. Cap. X. p. 638 ſeq. ed. Platneri religionem iſtam Perſarum pluribus exemplis illuſtrans. [*O.*]

memoralia ut indicant ſcripta] *Memoralia ſcripta* ſunt *memoriae* apud A. Gellium et Tertullianum paſſim. *Antiquas lectionum memorias* dicit Julius Firmicus Lib. VI. Matheſ. Cap. XXVI. [*Herald.*]

informem Arabes lapidem] Λίθον ſimpliciter dicit Clemens. Maximus Tyrius quadratum lapidem dicit: λίθον τετράγωνον Ἀράβιοι σέβουσι μὲν, ὅντινα δὲ, οὐκ οἶδα· τὸ δὲ ἄγαλμα, ὃ εἶδον, λίθος ἦν τετράγωνος. Sed Arnobius non ſine cauſſa *informem*

adjicit. Sic enim ἄσημον λίθον dicit Dio Chryſoſtomus ſermone XII.: ὥστε πολλοὶ τῶν βαρβάρων, πενίᾳ τε καὶ ἀπορίᾳ τέχνης, ὄρη θεοὺς ἐπονομάζουσι, καὶ δένδρα ἀργὰ, καὶ ἀσήμους λίθους. [*Herald.*] Pariter Suidae in Θεὸς Ἄρης hujusce Dei ἄγαλμα dicitur λίθος μέλας, τετράγωνος, ἀτύπωτος, ὕψος ποδῶν δ', εὖρος δύο; quem Petrae in templo pulcherrimo erectum memorat. Sed errare Suidam Martem denotari putantem, et pro Θεὸς Ἄρης legendum eſſe Δουσάρης, quod nomen fuit Bacchi apud Nabataeos, oſtendunt J. Daviſius ad Maximi Tyrii l. l. Diſſert. VIII. §. 8. p. 142. ed. Reiskii, et, qui ea de re multus eſt, Sam. Bochartus in Phaleg Lib. II. Cap. XIV. pag. 126. ed. Francofurt. Sic hodie quoque Mecchae in Alcahaba lapidem nigrum colunt Arabes et ob reverentiam oſculantur. Vid. Bochart. p. l. et Nerreter in l. t. *Neueröffnete Mahometaniſche Moſchea* pag. 282 ſqq. [*O.*]

acinacem Scythiae nationes] Tametſi ἀκινάκης vocabulum ſit Perſicum, enſem ſignificans, ut tradit in Polyhymnia Herodotus: καὶ τὸ Περσικὸν ξίφος ἀκινάκην καλέουσι· Graeci tamen etiam pro gladio Scythico uſurpare ſolent, quem ſicut Deum quendam gens illa obſervaret et coleret. Clemens: Σκυθῶν οἱ Σαυρομάται ἀκινάκην σέβουσιν. Ammianus Marcellinus Lib. XXXI.: *Nec templum apud eos viſitur, aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum: ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque, ut Martem, regionum, quas circumeunt, praeſidem, verecundius colunt.* [*Brodaeus Miſcellan. Lib. V. Cap. V. in Lamp. Crit. Gruteri Vol. II. pag.* 533.] Idem tradit Herodotus Lib. IV. Cap. LXII. qui locus eſt claſſicus, et Lucianus in Jove Tragoedo Cap. 42. et Toxari Cap. 38. [*O.*]

ramum pro Cinxia Theſpios] Sic e Codice MSto reſtituit feliciſſime Janus Guilielmus verba corruptiſſima editionis primae: *ramum procinexia Theſpios*, unde Gelenius conſtanti temeritate fecit: *ramum Prognes Theſpios.* Lilius Gyraldus locum noſtrum in libro ſuo de diis gentilium ita citat: *ramum Proconneſii Atheſpios*, nullo ſenſu. Canterus e Clementis loco ſupra laudato, καὶ τῆς Κιθαιρωνίας Ἥρας ἐν Θεσπίᾳ πρέμνον ἐκκεκομμένον, legendum ſuſpicatur: *ramum pro Cithaeronia Theſpios.* Gentianus Hervetus in notis ad Clementem: *ramum putatum pro Junone Theſpios.* Sed unice verum *pro Cinxia*, quod probat etiam Salmaſius ad Solinum pag. 14. Cinxia eſt Juno, eo nomine a Romanis culta, quod cingulo novae nuptae praeeſſet. Vide ſupra ad Lib. III. Cap. XXV. [*O.*]

lignum Icarios pro Diana indolatum] Ita legendum cum Clemente pro *Carios*. Dianae enim templum apud Icarios fuiſſe

teftis eft Strabo Lib. XIV. (pag. 639. ed. Cafauboni): Παρακεῖται δὲ τῇ Σάμῳ νῆσος ἡ Ἰκαρία, ἀφ' ἧς τὸ Ἰκάριον πέλαγος· αὕτη δ' ἐπώνυμός ἐστιν Ἰκάρου παιδὸς τοῦ Δαιδάλου, ὃν φασι τῷ πατρὶ κοινωνήσαντα τῆς φυγῆς, ἡνίκα ἀμφότεροι πτερωθέντες ἀπῆραν ἐκ Κρήτης, πεσεῖν ἐνθάδε, μὴ κρατήσαντα τοῦ δρόμου. et paullo poft: ἄκρα δ' ἐστὶν ἀνατείνουσα πρὸς ζέφυρον· ἔστι δὲ καὶ Ἀρτέμιδος ἱερὸν καλούμενον Ταυροπόλιον ἐν τῇ νήσῳ. [*Canterus.*] Fallitur itaque C. Barthius ad Stat. Theb. IV. 225. Tom. II. pag. 978. legendum exiftimans *Caryos* a *Caryo*, Laconiae oppido, a quo Diana Caryatis, quod illic coleretur. [*O.*]

Aethlius] Ita lego cum Clemente pro *Ethedius.* Ethedii enim nullibi mentionem fieri inveni. Aethlii autem praeter Clementem meminit Athenaeus Lib. XIV. Dipnofophift. (pag. 650. ed. Cafauboni): Ἀέθλιος δὲ ἐν πέμπτῳ ὅρων Σαμίων, εἰ γνήσια τὰ συγγράμματα, ὁμομηλίδας αὐτὰς καλεῖ. et paullo poft eodem libro (pag. 653.): Τί οὖν παράδοξον ἱστορεῖν δοκεῖ Ἀέθλιος ὁ Σάμιος ἐν πέμπτῳ Σαμίων ὡραίων (Cafaubon. leg. ὅρων) λέγων, σῦκον καὶ σταφυλὴ καὶ ὁμομηλὶς καὶ μῆλα καὶ ῥόδα δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐγένετο. Magnopere autem ad hanc lectionem corroborandam facit, quod Athenaeus hunc fuiffe Samium et de eorum rebus fcripfiffe teftetur. [*Canter.*] Meminit ejus etiam Etymologus Magnus v. Νένωται. Vid. Voff. de Hift. Graecis Lib. III. v. *Aethlius.* [*O.*]

pluteum Samios pro Junone] Veriffima haec et leviffima emendatio debetur Ob. Gifanio et Th. Cantero, qui eam protulit in Var. Lect. Lib. II. Cap. XXV. in Lampade Gruteri Tom. III. pag. 771. Antea legebatur: *puteum Samios pro Junone.* Sed unice verum effe *pluteum* liquet ex Eufebio et Clemente, qui de eadem re loquentes exprimunt per σανίς. Gentianus Hervetus mavult: *purum afferem pro Junone*, male. [*O.*]

Quinimmo Deos effe figillaria ipfa cenfetis] *Sigillaria* h. l., ut et praecedens *figilliola*, fenfu infolentiore de ftatuis juftae magnitudinis dici ab Arnobio, pluribus oftendit Gisb. Cuperus in Harpocrate pag. 86. Pro *ipfa* MS. *illa.* [*O.*]

membraque alia caetera] Vide fupra ad Lib. III. Cap. VI. [*O.*]

Animantis afferitis malam fcientiffimi caufam] Heic eft aliquod vitium. *fcientiffimi* eft fcientes, non autem ignoratione malam caufam afferitis. Pro *animantis* igitur an *argumentis?* ut legatur: *argumentis afferitis* etc. [*Herald.*] Meurfius conj.: *Amentes afferitis* etc. Equidem legendum conjicio: *animofe afferitis* etc., id eft, fummo ftudio et contentione. [*O.*]

Cap. XII. — Ex hujusmodi caufis illud etiam vobis conniventibus confecutum eft etc.] Sequitur jam locus claffîcus

de Deorum insignibus et attributis, plura continens, quae alibi frustra quaesiveris. [*O.*]

tristi derisui] *Tristis derisus* est acerbus, vehemens, *bittrer Spott.* [*O.*]

cum petaso gnatus Majae, tanquam vias aggredi praeparet] Martianus Capella de Nuptiis Philologiae Lib. I. pag. 2.: *Petaso autem ac talaribus concitatis coepit pracire Mercurius.* Conf. Xiphilinus in Vita Commodi et Plaut. Amphitryon. Prolog. 143. [*Elmenh.*] Petasi enim et pilei in itinere usus, cum alias raro uterentur pileis, quod ab eruditissimis hominibus pridem observatum (v. c. J. Lipsio de Amphitheatro Cap. XIX.). [*Heraldus.*] *Petasus*, graece πέτασος, galerus erat, seu pileus, sic dictus, quod latos habebat margines. Scribit autem Athenaeus (Dipnos. Lib. XII. pag. 537.), Alexandrum Magnum aliquando in conviviis gestasse indumentum Mercurii, et τὸν πέτασον ἐπὶ κεφαλῇ, καὶ τὸ κηρύκειον ἐν τῇ χειρί. Plautus vero (in Prolog. Amphitr.) Mercurium sic loquentem inducit:

Ego has habebo hic usque in petaso pinnulas.

Quem in versum Lambini, si lubet, observationes consule. [*Nourr. pag.* 489.] *Petasus* capitis tegmen galero persimile, cujus delineationem vide in Montefalconii Antiqq. Tab. LXXXV. fig. 9 et 10. ed. Schazii. [*O.*]

Liber membris cum mollibus, et liquoris foeminei dissolutissimus laxitate] Nam Bacchus λυσιμελής, quemadmodum Venus. Elegantissime autem: *liquoris foeminei dissolutissimus laxitate.* Sic foeminae dicuntur molles, et quasi liquescentes ac diffluentes, unde incessus earum laxior et dissolutior. Apulejus Milesia II.: *Incessu perfluo feminam mentiebatur.* ὑγρὸν βάδισμα Graeci dicunt. Clemens Alexandrinus Lib. III. Paedagogi: οὐ γὰρ ὥς τινες τὴν ὑπόκρισιν ζηλοῦσαι τῆς κωμῳδίας, καὶ τὰς κατεαγυίας τῶν ὀρχηστῶν κινήσεις παραφυλάττουσαι, παρὰ τὰς ὁμιλίας σκηνοβατοῦσιν, αὐτοῖς τοῖς κινήμασι τοῖς ἁβροῖς, καὶ τοῖς ὑγροῖς βαδίσμασι, καὶ φωναῖς ταῖς πεπλασμέναις, κλαδαρὸν περιβλέπουσαι, δέλεαρ ἡδονῆς ἐξησκημέναι. Dio Chrysostomus Sermone IV. de Regno τὸ ὑγρὸν καὶ μαλθακὸν εἶδος opponit τῷ ἀῤῥενωπῷ καὶ σεμνῷ. ἆρ' οὖν, inquit, ἀῤῥενωπόν τι καὶ σεμνὸν εἶδος τῷ τοιούτῳ δαίμονι πρέπει, ἢ μᾶλλον ὑγρόν τε καὶ μαλθακόν; Hinc ὑγρὸς βίος Graecis, quae Latinis vita madens ac deliciis diffluens. Optime igitur et elegantissime Arnobius: *liquoris foeminei dissolutissimus laxitate. Dissolutus* est διαλελυμένος et deliciis fluens. Tertullianus de Spectaculis Cap. X.: *Et est quoque in artibus scenicis Liberi et Veneris patrocinium, quae privata et propria sunt scenae, de gestu et corporis fluxu. Nam mollitiam Veneri et Libero immolant: illi per se-*

ſcum, *iſti* (ſic enim legendum pro *illi*) *per fluxum diſſoluti.* [*Herald.*] Opp. *corpora ſicca, quibus*, ut ait Catullus, *avida cutis ſiccis haeret oſſibus.* Conf. J. Fr. Gronov. in Diatribe ad Statii Silv. Cap. XXV. p. 151 ſq. locum noſtrum multis exemplis illuſtrans et Turneb. Adverſar. Lib. XXIII. Male itaque locum hunc ſaniſſimum ſollicitavit Meurſius legens: *liquoris feminei*, quia Liberum veteres maſculinis feminibus praeficiebant, et pejus etiam C. Barthius Adverſ. Lib. LVIII. Cap. XV. *liquorem foemineum* vinum interpretatur. [*O.*]

tanquam ſi illam dicas publicare, divendere meritorii corporis formam] Id eſt, τὴν ὥραν ὥσπερ τι ὤνιον πιπράσκειν. *formam* enim dicit heic τὴν ὥραν. In eandem ſententiam Jul. Firmicus Lib. VI. Matheſ. Cap. XXXI.: *Si vero mulieris fuerit iſta genitura, meretricem publicam et famoſam nundinato pudore perficiet.* [*Herald.*]

meritorii corporis] Quare et ipſum lupanar *meritorium* appellant, ἐργαστήριον. Jul. Firmicus Lib. VI. Matheſ. Cap. XXV.: *Si autem iis Veneris ſtella acceſſerit, illuſtribus viris de meritorio detracta mulier conjugali gratia copulatur.* [*Idem.*]

cum pileo Vulcanus et malleo, manu librans dextera] In textum recepi correctionem hanc veriſſimam Cannegieteri, qui aliam quoque proponit emendationem: *cum pileo Vulcanus et malleo, malleum librans dextera.* Sed priorem longe praefero ob ingratam repetitionem v. *malleus.* Antea edebatur: *cum pileo Vulcanus et malleo, manu liber ſed dextera*, quod videtur eſſe corruptum, niſi forte Arnobius ad talem imaginem reſpexit, qualem nobis repraeſentat Montfaucon in Antiquitt. Tab. XI. Fig. 4. Compendii Schaziani, Vulcani ſcil. liberi dextra manu, ſiniſtra autem obvoluta pallio. Meurſius conj.: *mancus; liber ſed dextera*, quod quid ſibi velit, diſpicere nequeo, niſi mancus dici poſſit Graecorum χωλὸς, qualis erat Vulcanus, cujus autem ſignificationis exempla deſidero. Nam *mancus* eſt proprie manu carens, non pede tortus, claudicans. [*O.*] Fabros ferrarios pileatos fuiſſe, ex Arriani Diſſ. Epictet. Lib. IV. Cap. VIII. jam alii (Heraldus) obſervarunt. [*Elmenh.*]

et fabrili expeditione ſuccinctus] id eſt, περίζωμα περιθέμενος. Arrianus eodem Capite: οὐδεὶς δ' ἐρεῖ, ἐγὼ μουσικός εἰμι, ἂν πλῆκτρον καὶ κιθάραν ἀγοράσῃ. οὐδ' ἐγὼ χαλκεύς εἰμι, ἂν πίλεον καὶ περίζωμα περίθηται. [*Herald.*] De voce *expeditione* dubito; ſignificatur id, quod noſtro ſermone dicimus *ein Schurzfell.* Forte graece ſcriptum περιζώματι, quod librarius graece neſcius mutavit. Poſſis tamen *expeditionem fabrilem* dicere modum et rationem, qua faber expedit opus ſuum, quanquam et

hoc dicendum, parum aptam esse ei rationi vocem *succinctum.* [*Cannegieter.*] Insolentissima haec vocis *expeditio* significatio, neque verosimile est Arnobium scripsisse περιζώματι, cum in toto opere nullum graecum legatur vocabulum. Sed omnia sana erunt, si cum Stewechio legamus: *fabrili expeditioni succinctus*, id est, ad fabrilem expeditionem. Talem Vulcanum succinctum vide sis apud Montefalconium in Antiquitt. Tab. XI. Fig. 2 et 3. ed. Schaz. [*O.*]

cum plectro et fidibus Delius citharistae gestus servans, cantaturi et naenias histrionis] Haec est lectio omnium editionum, excepta Lugduno-Batava, quae habet: *Delius citharista*, fortassis operarum vitio. Nam ita si legimus, *et* non habet ad quod referatur. *naenias* designare non solum carmina funebria, sed quaecunque dicta vulgata, puerilia, nugatoria, docent Taubmannus ad Plaut. Bacchid. Act. IV. Scen. VIII. et Gesnerus in Thesauro. Sic infra Lib. VII. Cap. XXXII. nutricum cantiones, quibus pueris inducunt somnos, naeniae vocantur: *Somni enim quiete solvuntur, occuparique ut possint, lenes audiendae sunt naeniae.* [*O.*]

cum fuscina rex maris, tanquam illi pugna sit gladiatorii obeunda certaminis] Fuscina enim retiarii in gladiatoriis ludis utebantur. Juvenalis Sat. II. vs. 143.:

Vicit et hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi.

Vid. Lipsius Saturnal. Lib. II. Cap. VIII. [*Elmenh.*] Quia nimirum gladiatores, ac inprimis retiarii, tridente armati contra myrmillones pugnabant, unde Juvenalis Sat. II. vs. 143.:

Vicit et hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi
Lustravitque fuga mediam gladiator arenam.

Vide sis in hos versus variorum observationes et Lipsium Lib. II. Saturn. Cap. VIII. [*Nourr. pag.* 490.]

Rex urbanus et callidus ex foribus suis Solem tollat] Nunquam existimassem, posse aliquem (Gelenium, qui conj. *ex aedibus. O.*) de hac lectione dubitare. Sol recte in foribus, unde προστατήριος appellabatur. Sophocles in Electra (vs. 637.):

Κλύοις ἂν ἤδη, Φοῖβε προστατήριε,
Κεκρυμμένην μου βάξιν.

Scholiastes: προστατήριε — ὅτι πρὸ τῶν θυρῶν ἵδρυται. Atque ita Pausanias. Tertullianus de Idololatria: *Etiam apud Graecos Apollinem* θυραῖον *et Antelios daemonas ostiorum praesides legimus.* προπύλαιον Ἀπόλλωνα dicit Aristides hymno in Minervam. [*Herald.*]

cum habitus vobis deos etc.] Prudentius:

Formatum Fortunae habitum, cum simplice cornu.

Inſignia appellat Tertullianus libro de Idololatria: *Nec enim differt, an exſtruas, vel exornes, ſi templum, ſi aram, ſi aediculam ejus inſtruxeris, ſi bracteam expreſſeris, aut inſignia, aut etiam domum fabricaveris.* [*Herald.*]

interſtitio] H. l. idem quod diſcrimen, ab *interſto, are,* cujus ſignificationis aliud exemplum deſidero. Alias *interſtitio* eſt ceſſatio, vacatio. Alii legunt *interſtinctio,* quod ſupra habuimus Cap. III.: *et ſidereos evomant variata interſtinctione fulgores.* [*O.*]

nomina illis tanquam propria dedicare] Meurſius mavult *numina,* male. [*O.*]

Cap. XIII. — Quis eſt enim qui ignoret Athenienſes illos Hermas etc.] Clemens in Protrept. (pag. 47. ed. Potter.): ὥσπερ αὖ καὶ οἱ λιθοξόοι τοὺς Ἑρμᾶς Ἀθήνησιν πρὸς Ἀλκιβιάδην ἀπείκαζον. [*Canter.*]

Quis Praxitelem neſcit etc.] Idem Clemens (eadem pagina): Ὁ Πραξιτέλης δὲ, ὡς Ποσίδιππος ἐν τῷ περὶ Κνίδου διασαφεῖ, τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἄγαλμα τῆς Κνιδίας κατασκευάζων, τῷ Κρατίνης τῆς ἐρωμένης εἴδει παραπλήσιον πεποίηκεν αὐτὴν, ἵν᾽ ἔχοιεν οἱ δείλαιοι τὴν Πραξιτέλους ἐρωμένην προσκυνεῖν. [*Canter.*]

Poſidippum ſi relegat] In Romano Codice (editione 1.) legitur: *Poſidippi ſi relegat,* ſcil. ſcripta. [*Idem.*] Si ſana eſt lectio editionis Lugd. Bat.: *Poſidippi ſi relegat,* excidit aliquid poſt v. *relegat,* forte *librum de Cnido.* Nam Clemens, quem et hic exſcripſit Arnobius: ὡς Ποσίδιππος ἐν τῷ περὶ Κνίδου διασαφεῖ. Editiones veteres, v. c. prior Elmenhorſtii, habent: *Poſidippum ſi relegat.* De hoc Poſidippo vid. Voſſ. de Hiſt. Graec. Lib. III. [*O.*]

ſolertiarum coëgiſſe certamine] hoc eſt, ſumma diligentia et ſolertiarum contentione, omnibus ſolertiis (*Kunstfertigkeiten, Geſchicklichkeiten*), quae in ipſo erant, quaſi in certamen vocatis. Quare falſiſſima eſt conjectura Fulv. Urſini: *ſolerti aliarum contentione.* [*O.*]

Phryne illa Theſpiaca] Clemens l. l.: Φρύνη δὲ ὁπηνίκα ἤνθει ἡ ἑταίρα ἡ Θεσπιακὴ, οἱ ζωγράφοι πάντες τῆς Ἀφροδίτης εἰκόνας πρὸς κάλλος ἀπεμιμοῦντο Φρύνης. [*Canter.*] Conf. Pauſanias in Boeoticis pag. 302 et 330. [*O.*]

qui negotia Theſpiaca ſcriptitarunt] Id eſt, res Theſpiacas, ut docebamus ad Lib. I. (Cap. III.) Male igitur Fulv. Urſinus inducit τὸ *negotia.* [*Herald.*]

cum in acumine ipſo eſſet pulchritudinis] *in acumine,* i. e. ἐν ἀκμῇ ὥρας, κάλλους. Vide interpp. ad Achill. Tat. Amor. Lib. III. Cap. VIII. pag. 260. ed. Boden. Peſſime itaque alii mutant *culmine.* [*O.*]

sive istic, quo amor fluxit] Sic edidi ex emendatione Meursii probatissima. Ceteri: *sive iste quo amor fluxit.* [*O.*]

quibusque primas dabat exprimendarum similitudinum veritas] Pro *veritas* Fulv. Ursinus legendum suspicatur *navitas.* Male. [*O.*]

filum capitis prostituti] Vide supra ad Lib. III. Cap. XIII. init. [*O.*]

ardebant artificum scita] Locus difficilis. *scita* intelligo de formis conceptis in animis artificum, *die Ideale der Künstler.* Editio Lugd. Bat. habet: *ardebant artificium scita. ardebant,* scil. ob amorem Phrynes: *sie waren voll Feuer und Leben.* Credo, operarum vitio, nam *ardere aliquem* nihil aliud significare potest, quam impense amare. [*O.*]

Inter significes] *Signifex* pro statuario aeneae latinitatis vocabulum, usurpatum praeter nostrum ab Apulejo, Martiano Capella et Sidonio, ubi vid. Savaro ad Lib. VI. Epist. XII. pag. 403. Conf. C. Sciopp. Verosimil. Lib. I. Cap. VII. pag. 53. et Colv. ad Apulej. Met. I. 22. p. 92. [*O.*]

Inter significes ille memoratus Phidias est etc.] Clemens p. l.: Ὁ μὲν Ἀθηναῖος Φειδίας ἐπὶ τῷ δακτύλῳ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἐπιγράψας, ΠΑΝΤΑΡΚΗΣ ΚΑΛΟΣ· οὐ γὰρ καλὸς αὐτῷ ὁ Ζεὺς, ἀλλ' ὁ ἐρώμενος ἦν. [*Canter.*]

super Dei digito Patarces inscripsit pulcher] Sic ex emendatione Th. Canteri in Var. Lectt. Lib. II. Cap. XIV. in Gruteri Lampade Tom. III. p. 752. legendum esse liquet cum ex Clementis loco modo citato, tum ex Pausania Lib. VI. pag. 362. ed. Sylburg.: Μετὰ δὲ Ἴκκον καταπαλαίσας παῖδας Παντάρκης ἕστηκεν ὁ Ἠλεῖος ὁ ἐρώμενος Φειδίου. Conf. pag. 306. Antea edebatur: *Pantauches.* [*O.*]

inscripsit pulcher] Suidas in καλοὶ dicit, amatores amasiorum nomina inscripsisse in parietibus vel foliis arborum, addito titulo: ille est pulcher. Verba ejus sunt: Καλοὶ Ἀριστοφάνης. Ἐν τοῖσι τοίχοις ἔγραφον Ἀθηναῖοι καλοί. ἴδιον ἐραστῶν ἦν τὸ τὰ ἐρωμένων ὀνόματα γράφειν ἐν τοῖς τοίχοις, ἢ δένδροις, ἢ φύλλοις δένδρων οὕτως· ὁ δεῖνα καλός. [*Elmenh.*] Conf., qui hac de re multus est, Boettiger. V. Cl. in Sabina pag. 322 et 346. et ejusd. *Erklärungen alter Vasengemählde* Tom. III. p. 66 seq. [*O.*]

ludere ac lascivere] Vide supra ad Lib. V. Cap. I. [*O.*]

habitus eis per se datos in membrorum similitudine fabricata] Haec est lectio antiqua merito in textum revocata ab editore Lugd. Bat. Neque opus habemus emendatione Fulvii Ursini: *habitu eis per se dato,* quod elegantius quidem, sed alienum convenientius stylo Arnobii parum limato. Multo minus intelligo,

quid sibi velit Heraldi interpunctio: *habitus eis per se datos? in membrorum* etc. Nam verba *habitus eis per se datos* etc. pendent a praecedente *sciret.* [*O.*]

adoraretur] Fulvius Ursinus: *adnotaretur.* Alii: *adornaretur.* Male utrumque. [*O.*]

Cap. XIV. — Simulacra ista, quae vos terrent, etc.] Regreditur ad disputationem de simulacris in genere, atque ex eorum materia argumentatur. Est igitur argumentum contra omnia simulacra generale. De ista autem adorandi formula, quam tangit Arnobius, diximus ad Lib. I. [*Herald.*]

aut commistum glutinum gypso] Prudentius Libro in Symmachum I.

— — — — mollis si bractea gypsum
Texerit, infido rarescit glutine sensim. [*Idem.*]

Indici animalis] elephanti. [*O.*]

ex caccabulis] Ita scribendum esse, non *cacabulis*, docet Havercampius ad simillimum locum Tertulliani in Apologet. Cap. XIII. pag. 132.: *Domesticos Deos, quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis pignerando, venditando, demutando, aliquando in caccabulum de Saturno, aliquando in trullam de Minerva* etc. Ibi caccabulum et trulla designant instrumenta immunda, quibus ventri onus et vesicae accipitur. Sed cum caccabula h. l. conjungantur cum ollulis, candelabris etc. et paullo post mentio fiat aliorum vasculorum obscoeniorum, Gesnerus in Thesauro *caccabulum* h. l. rectius interpretatur de culinae instrumento, *Küchenkessel, Küchentopf*, quo sensu utitur et Apicius aliquoties. *Caccabulum* itaque deminutivum a *cacabus*, κάκκαβος, vas ubi cibum coquebant, χύτρα, ut explicat Varro de Ling. Lat. Lib. IV. Erat et pistorum vas. Vid. Casaubon. ad Ael. Lamprid. Heliogabal. C. 19. pag. 828 seq. [*O.*]

aut ex aliis obscoenioribus vasculis] Minucius Felix (Cap. XXIII. pag. 240. ed. Gronov.): *Deus aereus vel argenteus de immundo vasculo, ut saepius factum, Aegyptio regi conflatur, tunditur malleis, et incudibus figuratur.* [*Elmenh.*]

atque in formas quas cernitis exierunt] Proprie. Horatius (Art. Poet. vs. 22.):

— — — — — — Amphora coepit
Institui: currente rota cur urceus exit? [*Herald.*]

grossis rasa] Sic emendavit Gelenius pro *grossis*, quod antea legebatur nullo sensu. *grosfus* sive *grosphus*, i, γρόσφος, a Gesnero in Thesauro exponitur hastae cuspis. Hoc loco significare vi-

detur inſtrumentum illud, quod Polluci Onom. VII. 113. et X. 146. dicitur ἀρὶς, limae cognatum. Sed aliam hujus vocabuli auctoritatem deſidero. Salmaſius in ed. Lugd. Bat. dedit: *tornis raſa. tornus, das Dreheiſen, Drechslereiſen*, de quo pluribus agit Heyne V. S. in l. t.: *Antiquariſche Auffätze*, Partic. II. pag. 143 ſeq. [*O.*]

deſcobinata de limis] Haec eſt lectio vetus, pro qua Gelenius: *deſcobinata limis*. Atqui obſervavimus antea, particulas iſtas ſaepe πλεονάζειν apud hos ſcriptores. Servius ad X. Aeneid.: *Ex more Romanorum, propter porcum, qui de lapide feritur.* [*Herald.*] *deſcobinare* a *ſcobs, is*, ῥίνημα, quod lima abraditur. *deſcobinatum*, ἀποριναθέν. Hinc *ſcobina lima dicta, quod terendo ſcobem faciat*, Gloſſ. Iſidor. Vide Salmaſ. ad Solin. pag. 758. et Meurſ. in Critico pag. 188. [*O.*]

furfuraculis, aſciis] Ita legendum eſſe docet Salmaſius ad Solin. pag. 774. Cod. MS. et editio princeps habent: *furfuribus, aculeis, aſciis*, corruptiſſime. Fulv. Urſinus conj.: *forcipibus, aſciis*. Alii: *perforaculis, aſciis*. Sed *furfuraculis* eſt vera lectio, et proxime accedens ad ſcripturam Codicis, *furfuraculum* et *perforaculum* unum idemque ſignificant, nempe τὸ τρύπανον, terebrae genus, dictum vel *perforaculum* a perforando, vel apud ſequioris Latinitatis ſcriptores *furfuraculum*, quod furfures in ligno perforando faciat, hoc eſt ſcobem furfuribus ſimilem. Gloſſae: *furfuraculum* — τρύπανον. Nec refert hilum, quod terebrarum mentio mox additur. Nam terebrae diverſae a furfuraculis vel perforaculis. Ita et Graeci diſtinguunt τέρετρα et τρύπανα. Graecum epigramma de inſtrumentis fabrilibus:

Τρύπανα δ' εὐδίνητα καὶ ὠκήεντα τέρετρα.

Terebra eſt τέρετρον: *perforaculum* ſive *furfuraculum* τρύπανον. Haec Salmaſius. [*O.*]

runcinarum levigata de planis] De *runcina* vide ſupra ad Lib. V. Cap. XXVIII. et Turneb. Adverſ. Lib. XXIII. Cap. XXVIII. *planis* eſt a *plana, ae*, vocabulo obſoleto, cujus deminutivum *planula* in Gloſſis exponitur *runcina*. Conjungit itaque Arnobius more ſuo duo vocabula idem ſignificantia, niſi *planis* accipere velimus de parte runcinae lignum levigante. *de* h. l. abundat, ut ſaepius. [*O.*]

digitorum artem] Editio princeps *partem*. Meurſius conj. *partum*. [*O.*] Lactantius: *Nam iſta mortalium digitorum ludicra et fragilia ſigmenta.* Et: *Homo igitur illorum quaſi parens putandus eſt; per cujus manus nata ſunt: per quem ſpeciem, ſiguram, pulchritudinem habere coeperunt.* [*Herald.*]

atque in temporibus asperis propitii numinis favore succurrere] Haec est lectio vetus, pro qua Gelenius: *favorés accurrere.* Sed nihil fortasse mutandum. Pendent enim fortasse haec a verbo *rogare.* Orantur igitur dii in rebus adversis propitii nominis favore *succurrere* et opem ferre, id est, succurrant et opem ferant. Et ita sane *propitium numen*, quod scil. succurrit et prope est, cui respondet ἵλεως apud Graecos; nimirum ὁ πρόθυμος ἐποπτεύειν τοὺς δεομένους. ἱλάω γὰρ, inquit Eustathius, τὸ ἵεμαι λάειν, ἤγουν ἐφίεμαι καὶ ὁρμῶ ἐπιβλέπειν. Non poterat igitur Arnobius loqui expressius. [*Idem.*] Constructione scil. Graeca, αἰτεῖν, ἀλεξεῖν. Ita Virgilius Eclog. II. 43.:

Jampridem a me illos abducere Thestylis orat.

Plura exempla vide ap. Vechneri Hellenolex. pag. 554. et Cort. in Sallust. Catil. Cap. LII. §. 24. Ed. Lugd. Bat.: *propitii numinis favorem succurrere.* Meursius conj.: *favores acquirere.* Non opus. [*O.*]

Cap. XV. — argenti massas indomiti] Indomitum argentum dicit igni vel caelamine nondum domitum, in formam coactum, quod alias *rude* dicitur. De v. *massa* vid. Savaro ad Sidon. Lib. VI. Epist. I. p. 383. [*O.*]

infectum aurum] Isidorus Origg. Lib. XV. Cap. XVII.: *Tria sunt autem genera argenti et auri et aeris, signatum, factum, infectum. Signatum est, quod in nummis est: factum est, quod in vasis et signis: infectum, quod in massis est, quod et grave dicitur.* Conf. Serv. ad Virgil. Aeneid. Lib. X. vs. 527. et, qui ea de re multus est, J. Fr. Gronov. de Sestertiis Lib. I, Cap. VII. p. 33 seqq. [*O.*]

In aurum aes mutat aut testulae vilitatem in argenteam cogit degenerare materiam?] Sic egregie sanavit locum Stewechius. Antea legebatur corruptissime: *in aurum, aes mutata ut testula vilitatem in argenteam cogat degenerare materiam.* Heraldus conj.: *in aurum, aes, mutatae aut testulae vilitatem, in argenteam cogat degenerare materiam,* explicans: quid est quod Deos cogat in has materias transire? Male. Nam *mutat* et *cogit* pendent a praecedenti *novitatis fictio.* [*O.*]

Quae insensilia fuere paullo ante] Ita Stewechius et ed. Lugd. B. Alii: *insensibilia.* Sed *insensilia*, quod Codex MStus habet, est vocabulum Lucretianum. II. 865 seqq.:

Ex insensilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare: neque id manifesta refutant

Nec contra pugnant, in promptu cognita quae ſunt:
Sed magis ipſa manu ducunt, et credere cogunt,
Ex inſenſilibus, quod dico, animalia gigni.

et vs. 887.:

Ex inſenſilibus ni credas ſenſile gigni.

quae loca citavit Elmenhorſtius. [*O.*]

facit, ut ſint viva] *facit,* ſcil. novitatis fictio. Male igitur Fulv. Urſinus: *faciat.* [*O.*]

moveantur] Stewechius conj.: *motentur.* [*O.*]

Cap. XVI. — Itaque immemores et obliti ſimulacrorum ſubſtantiae et originis quae ſit] Heraldus in Curis II. legendum ſuſpicatur: *Itaque immemores et obliti ſimulacrorum ſubſtantiae et origines quae ſint.* [*O.*]

rationale homines animal] Gloſſae: *Animal,* ζῶον λογικὸν, ἄνθρωπος. [*Elmenh.*]

aeris laminas adoratis] Id eſt, proſtrati adprecamini. Nam *adorare* eſt precari ad. Lib. I. (Cap. XXXVI.) [*Herald.*]

acquiſitiones, lucra] Meurſius: *adquiſitiones lucri,* contra morem Arnobii talia vocabula ejusdem ſignificationis coacervantis. [*O.*]

et cum pateat, luceat rebus fieri verba cum brutis] Sic Origenes contra Celſum Lib. III.: πάντες γὰρ καθ' ἡμᾶς μεθύουσιν οἱ τοῖς ἀψύχοις ὡς θεῷ προσλαλοῦντες. καὶ τί λέγω μεθύουσιν; μᾶλλον γὰρ μεμήνασιν, εἰς τοὺς νεὼς σπεύδοντες, καὶ ὡς θεοῖς τοῖς ἀγάλμασιν προσκυνοῦντες. [*Idem.*]

credulitatis vacuae] Fulv. Urſinus mavult: *credulitatis fatuae.* Sed *vacuus* h. l. idem quod vanus, inanis. Sic infra: *vacua imaginatio.* [*O.*]

pendigines] *Pendigines* ſunt cava ſimulacri interſtitia. Vide Gesner. et Schneider. ad Veget. de Mulomed. Lib. III. Cap. XLIV. §. 1. Alii exponunt velamenta ſimulacri. Salmaſius ad Solinum pag. 268. interpretatur juncturas et nexus partium, τὰ πήγματα. Plura de h. v. vide in Theſauro Gesneri. [*O.*]

diducere in membra reſolutos] Ita legendum eſſe pro *deducere,* docuit J. G. Graevius in Epiſtola ad N. Heinſium 261. (Syllog. Burm. Tom. IV. pag. 337.). Quam correctionem veriſſimam non dubitavi in textum recipere. [*O.*]

ſubſcudibus] *Subſcudes,* ait Feſtus, *appellantur tabellae, quibus tabulae inter ſe configuntur; quia, quo immittuntur, ſucceditur.* Eam vocem Cato Lib. de Re Ruſt. (Cap. XVIII.) uſurpavit, qua quidem, ſicut Arnobius, retinacula ſignificat. [*Nourr. pag.* 566.] *Subſcudes* dicebantur tabellae ligneae cuneatae ad trabes aliaque committenda. Vide Feſt. h. v. ibique intpp. et

Schneider. ad Caton. de Re Ruft. Cap. XVIII. Haynifchius in Indice vertit: *Zungen.* Graece πελεκῖνοι. Germ. *Döbelhölzer.* [*O.*]

anfulis] *Anfulae* proprie dicebantur crepidarum vel unci vel annuli, per quos trajecta lora pedem adftringunt. Vide Gesner. in Thefauro et Boettiger. in Sabina pag. 275. H. l. fignificari videntur ligamenta ferrea, quibus firmantur fimulacra, *eiferne Bänder, Klammern.* [*O.*]

quae fi utique perfpici obfcuritatis arte non quirent] Fulv. Urfinus legendum conj.: *obfcurata arte.* Male. *Ars obfcuritatis* eft artificiofa obfcuritas, ars ftatuarii fcil., quae illa obfcurat, eorum vitia obtegit fpectatorum oculis. [*O.*]

agere vos nihil] Vide fupra ad hujus libri Cap. V. [*O.*]

officiorum impendere vanitates] Fulvius Urfinus mavult *navitates,* male. *officiorum vanitates* funt officia vana, fruftranea, quibus nihil efficitur. [*O.*]

fpirantia haec figna] Virgilius (Aen. VI. 848.):

Excudent alii fpirantia mollius aera. [*Herald.*]

quorum plantas et genua contingitis et contrectatis orantes] Genua deorum a fupplicantibus fuiffe contacta protrita obfervatio eft. Sed non folum genua, verum etiam pedes quandoque ipfos et plantas, ut ait Arnobius, et veftigia comprehendebant, et faepe ofculabantur. Unde Prudentius contra Judaeos:

Auguftum caput ante pedes curvare Minervae,
Fictilis et foleas Junonis lambere, plantis
Herculis advolvi, genua incurvare Dianae.

Nota *foleas Junonis lambere.* Apulejus Milefia VI.: *Tunc Pfyche pedes ejus advoluta et ubere fletu rigans deae veftigia, humumque verrens crinibus fuis.* et Milef. XI.: *Exin gaudio delibuti populares, thallos, verbenas, corollas ferentes, exofculatis veftigiis deae, quae gradibus haerebant argento formata, ad fuos difcedunt lares.* Hoc Graeci dicunt τοῖς ἴχνεσι τοῦ ἀγάλματος προσφῦναι. Heliodorus Lib. V. Aethiop. Hift.: εἰς τὸ ἄδυτον παρελθὼν, καταλαμβάνει τοῖς ἴχνεσι τοῦ ἀγάλματος προσπεφυκυῖαν. et Lib. VII.: τοῖς δὲ ἴχνεσι προσφὺς τοῦ ἀγάλματος, ὡρῶν τε ἐπιπλεῖστον οὕτως ἔχων, ὀλίγου μὲν καὶ ἐκθανεῖν ἐδέησεν. Sic aliquando in fupplicatione humana. Ammianus Marcellinus Lib. XVII.: *Manus ad dimicandum aptatas, armorum abjecto munimine pone terga vinxerunt; reftareque folam falutem contemplantes in precibus, effufi funt veftigiis Augufti clementis.* Sed haec alibi fufius. [*Idem.*]

fumo fuffita] Ita Sidonius Lib. II. Epift. XIII.: *hinc fuffita cinnamomo ac thure caenatio fpargeret peregrinos naribus odores.* ubi vide Savaron. pag. 173. qui de hoc verbo multus eft. [*O.*]

perdant situ speciem et rubigine convulnerentur exesa] Sic edidi cum Fulvio Ursino. Vetus lectio corruptissima est: *perdant situs specie.* Heraldus transpositis vocabulis legendum putat: *perdant speciem, situ et rubigine convulnerentur exesa.* Editio Lugd. Bat. habet: *perdant situs, species* etc. ut sit *situs perdere* collabi, moveri e basi sua et fundamento. [*O.*]

sub istorum simulacrorum cavis] Verissima haec emendatio debetur Gelenio. Antea legebatur *causis*, nullo sensu. Stewechius mavult *caveis*, intelligens de thecis et armariis, quibus secludi solebant deorum simulacra, ut in cavea volucres. Sed ipsa simulacra arrosa a talibus animalculis intelligenda esse liquet e locis simillimis Minucii Felicis C. XXIV. init.: *Quanta vero de diis vestris animalia muta naturaliter judicant? mures, hirundines, milvi, non sentire eos sciunt, norunt, inculcant, insident, ac, nisi abigatis, in ipso dei vestri ore nidificant. Araneae vero faciem ejus intexunt, et de ipso capite sua fila suspendunt. Vos tergitis, mundatis, eraditis, et illos, quos facitis, protegitis et timetis.* et Tertulliani Apologet. Cap. XII.; *Igitur si statuas, et imagines frigidas mortuorum suorum simillimas non adoramus, quas milvi et mures et araneae intelligunt, nonne laudem magis quam poenam merebatur repudium agniti erroris?* [*O.*]

sorices] Vide ad Lib. II. Cap. LIX. [*O.*]

nidamenta ponere] Locutio Plautina. Rud. Act. III. Scen. VI.:

In nervum mille hodie nidamenta congeret. [*Nourr. pag.* 560.]

ossa in sepem tracta] In textum recepi emendationem hanc palmariam C. Barthii in Adversar. Lib. XXIX. C. XVIII. p. 1391. Notum enim omnibus, ossibus in nidamentorum munimina abuti ista animantia. Vulgata lectio est: *ossa in spem tracta*, quam frustra tuetur Heraldus, putans sensum esse, mures, sorices etc., etsi ossa rodere nequeant, ea tamen trahere nihilominus, sperantes scil. iis posse se vesci, nondum satis tentatis dentium viribus, necdum iis cum ossium duritie compositis. Qualem argutiam in mentem venisse Arnobio maximopere dubito. Fulv. Ursinus legendum existimat: *ossa in stupam tracta. Stupa, stipa*, id quo nidi stipantur, firmantur. Vid. Voss. Etymol. Rom. Meursius conj.: *duritias panis ossu in speciem tracti* — — — — — — *in mollitiem* etc. more loquendi antiquo. *Os, osse, ossum, ossu*, ut *testum, testu*, ap. Ovid. Fast. II. 645. V. 519. Salmasius edidit: *famis ossa in spem tracta*, hoc est, *ossa tracta* (in nidum) *in spem famis*. *Spes* pro expectatione,

metu, ut centies apud antiquos. Sed longe praefero correctionem Barthii. [*O.*]

nidulorum in mollitiem fcilicet, et miferorum fomenta pullorum] Sic editio Lugd. Bat. Cod. MS. habet: *nidulorum in mollitiem follicite et miferorum fomenta pullorum.* Editio princeps: *nidulorum in mollitie follicite* etc. Ceteri editores v. *follicite* inducunt. [*O.*]

ab araneis ordiri retia] *Ordiri* h. l. paffiva fignificatione, quod notandum. *Ordiri* vel antiquum *ordire* proprium verbum telae et textrini operis. Vid. Nonius et Feftus h. v. ibique intpp. et Gesner. in Thefauro. [*O.*]

non hirundines denique etc.] Clemens Alexandrinus in Protrept. pag. 46. ed. Potteri: Αἱ δὲ χελιδόνες καὶ τῶν ὀρνέων τὰ πλεῖστα κατεξαιροῦσιν αὐτῶν τῶν ἀγαλμάτων εἰσπετόμενα, οὐδὲν φροντίσαντα οὔτε Ὀλυμπίου Διὸς, οὔτε Ἐπιδαυρίου Ἀσκληπιοῦ, οὐδὲ μὴν Ἀθηνᾶς Πολιάδος, ἢ Σαράπιδος Αἰγυπτίου. [*O.*]

inter ipfos aedium circumvolantes tholos] *tholus*, teftudo, i. e. camera rotunda ac convexa, *Kuppel.* vid. Lindenbrog. et Valef. ad Ammian. Marcell. Lib. XXVIII. Cap. IV. §. 9. p. 241. ed. Wagner. [*O.*]

jacularier ftercoris plenas] Laudant interpretes conjecturam Jo. Aurati: *ftercoris fplenas*, citantes Martialem Lib. II. Epigr. XXIX. vs. 10.:

Ignoras quis fit? fplenia tolle, leges.

ubi vide intpp. ut fenfus fit, jaculari hirundines ftercoris fplenas vel fplenia, id eft emplaftra. Sed *fplena, ae*, fruftra quaefivi in Lexicis, et *fplen, is*, cujus accufativus Graecus poffet effe *fplenas*, nulla alia fignificatione inveni quam *lienis*, fedis rifus et triftitiae, *die Milz.* Vide Voff. in Etymol. Rom. Neque video, quare follicitanda fit vulgata lectio, hoc fenfu: hirundines plenas ftercoris jaculari, i. e. ventrem exonerare. *Jaculari* fcil. indefinite pofitum ab Arnobio, verbum honeftum pro inhonefto. Fulv. Urfinus conj.: *jacularier ftercoris tela.* [*O.*]

obfcoena dejicere] Haec eft palmaria emendatio Fulvii Urfini pro vitiofa lectione Codicis: *obfcoena dicere*, unde Gelenius fecerat: *obfcoena facere.* Stewechius mavult: *obfcoena digerere.* [*O.*]

inftincta veritate naturae] Codex MS. et editio princeps: *diftincta,* vitiofe. *inftincta veritate naturae* eft vero proprioque naturae inftinctu. Itaque non neceffaria Meurfii conjectura: *inftincta feveritate* (i. e. neceffitate) *naturae.* [*O.*]

Cap. XVII. — quos dedicatio infert facra] Minucius (Cap. XXIII. fin.): *Quando igitur hic nafcitur? Ecce funditur,*

fabricatur, scalpitur. Nondum deus est. Ecce plumbatur, construitur, erigitur. Nec adhuc deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur. Tum postremo deus est, cum homo ille voluit et dedicavit. [*Herald.*]

junctioni] Alii: *vinctioni.* [*O.*]

necessitatibus irrogatis] Editio princeps: *necessitatibus irrogati*, vitiose. [*O.*]

Si inviti hoc faciunt] Fulvius Ursinus delet *si*, quia in altero orationis membro, *Si voluntariae obsecutionis assensu*, *si* deerat in Codice MSto. Sed melius additur in utroque loco cum Salmasio. [*O.*]

in aliquam necessitatem — — — cogantur] Codex MS.: *in aliqua necessitate — — — cogantur*, quod Heraldus in Curis II. defendit more Arnobii ablativum ponendi pro accusativo, quem aliquoties jam observavimus, v. c. ad Lib. II. Cap. II. [*O.*]

et quid] Et heic Stewechius *ecquid.* [*O.*]

vinctionis vi propemodum colligati] Ita editio Lugd. Bat. Ceteri: *vincti omnes et propemodum colligati.* [*O.*]

nobilitantes testulas] Ita ed. Lugd. Bat. pro *nobilitatis*, quod scribendi vitium in Cod. MSto ortum e *nobilitantis.* Meursius et ceteri editores: *nobilitent testulas.* Heraldus: *nobilitent ut testulas.* [*O.*]

Si concedamus, ut coelo et sidereis sedibus eas anteponant, divinitatis suae perdiderint potestatem] Haec verba, quae in editionibus ceteris turpiter sunt luxata, et in sequente demum capite leguntur post verba: *quam si eos in basibus ita unci retinent et plumbeae vinctiones*, huc revocavit tanquam in locum convenientissimum editor Lugduno-Batavus. Meursius autem rejecit post verba Capitis sequentis: *quando his conveniat atque oporteat abstinere.* At meo judicio glossema sapiunt: quamobrem ea uncinis inclusi. [*O.*]

Cap. XVIII. — An habent itus liberos etc.] Recte. Nam *liber* ἀπὸ τοῦ λύειν, ὁ λελυμένος, qui ἐλεύθερος Graecis, quia habet itus liberos. Plautus in Menaechmis: Mess.:

> *Sic sine igitur, qui tuum negas me esse, abire liberum.*

Men.:

> *Mea quidem Hercle causa liber esto, atque abito, quo voles.*

Quare ἀφεῖναι et *amittere liberum.* Ibidem:

> *Ob eam rem, quia te servavi, me amisisti liberum.*

Tum Menaechmus:

> *Liberum ego te jussi abire.*

Et:

Numquid me morare, quin ego liber, ut juſſiſti, eam?

Men.:

Liber eſto. [*Herald.*]

ſacra reddi] Vide ſupra ad Lib. IV. Cap. XVI. [*O.*]

at vero in vaſtis etc.] Ita Meurſius et Salmaſius, optime. Ceteri: *aut vero.* [*O.*]

in maximitatem producere] Editio princeps: *in maximitate*, quod defendi poteſt ſtylo Arnobii ablativum ponere amantis loco accuſativi, quod aliquoties jam obſervavimus. *Maximitas* vox eſt Lucretiana. II. 497.:

Ne quaedam cogas immani maximitate
Eſſe, ſupra quod jam docui non poſſe probari. [*O.*]

et in ſedentibus ſignis Deum ſedere dicendum eſt] Deos enim ſuos ἀνετύπουν σχήμασι διαφόροις καὶ ἡλικίαις, καθέδραις τε καὶ στάσεσι καὶ ἀμφιάσεσιν, ait apud Euſebium Porphyrius. [*Herald.*]

Cap. XIX. — Quia quae ſunt priva ſingulariaque natura] Ita Fulv. Urſinus et Meurſius, probante Stewechio. Alii: *privata ſingulariaque.* At *priva* veteres dixiſſe, quae nos ſingula, et inde *privata* atque *privilegia* formata, docent nos Feſtus, Nonius et A. Gellius Lib. X. Cap. XX. Vide Scaliger. et Dacer. ad Feſt. h. v. pag. 374. Ceterum *privus* etiam vocabulum Lucretianum, cujus noſter diligens imitator eſt. Sic de Rer. Natura Lib. III. 722.:

Quod ſi forte animas extrinſecus inſinuari
Vermibus et privas in corpora poſſe venire
Credis.

et Lib. V. 732.:

Inque dies privos aboleſcere quaeque creata.

et alibi ſaepius. [*O.* et *Stewech.*]

perit omnis ratio atque integritas veritati] Ita Sabaeus et ed. Lugd. Bat. Alii: *veritatis.* [*O.*]

Cap. XX. — Cuſtoditis, conſervatis, atque habetis incluſos] Cyprianus ad Demetrianum: *Sic illos laeſos ultio veſtra defendit, quomodo et clauſos, ne pereant, tutela veſtra cuſtodit. Pudeat te eos colere, quos ipſe defendis; pudeat de illis tutelam ſperare, quos tu tueris.* [*Herald.*]

aedituis mille protegitis atque excubitoribus mille] Tertullianus de Corona Militis: *Jam et ſtationes aut alii magis faciet, quam Chriſto? aut et dominica die, quando nec Chriſto? Et excubabit pro templis, quibus renunciavit?* Servabant autem cum pro-

pter delubra et ſimulacra deorum, tum etiam propter opes, quae ibi ſaepius aſſervabantur. Plautus in Bacchidibus:

Quin ipſi in aede Dianae conditum eſt ibi
Ibidem publicitus ſervant. [*Idem.*]

Aeditui erant, quibus data erat procuratio templi, et in eo vigilias noctu agebant. Veteres autem *aeditimum*, recentiores *aedituum* dixiſſe, teſtis Varro de Re Ruſt. Lib. I. Conf. Petr. Daniel ad Pſeudo-Plaut. Querol. pag. 64. et Duker. de Latinit. Jureconſult. p. 28. [*O.*]

cur anſeribus victum alimoniamque praebetis?] Codex MS. habet *alimonia* ab *alimonium, ii*, quod antiquius eſt et aliquoties uſurpatum Varroni in libris de Re Ruſtica. De canum anſerumque cuſtodiis videndi Cicero pro Roſcio Amerin. Cap. XX. Auguſtinus de Civ. Dei Lib. II. Cap. XXII. Vegetius de Re Milit. Lib. IV. Cap. XXVI. ibique Collectanea Stewechii. [*O.*]

ſub ipſo operis momine] Sic emendavit Fulv. Urſinus et Meurſius, rectiſſime. Alii: *nomine.* Vide ſupra ad Lib. II. Cap. XXVIII. [*O.*]

ſacrilegos poenis ſufficientibus ſigant] Emendo *ſligant. Fligere* antiquum verbum: hodie compoſita magis in uſu. Livius Aegiſtho:

Ipſe ſe in terram ſaucius ſligit cadens.

Accius ἐπὶ ναυσὶ μάχῃ:

Nec perdoleſcit ſligi ſocios, morte, campos contegi.

et Aegiſtho:

Heu cujatis ſtirpem funditus ſligi ſtudet.

Lucretius Lib. II. v. 85.:

— — — — — — *nam cita ſuperne*
Obvia cum ſlixere, fit, ut diverſa repente
Diſſiliant. [*Meurſ.*]

Stewechius legendum exiſtimat *ſubſigant*, ſcil. cruci, patibulo, quod proprium ſacrilegorum ſupplicium fuiſſe docet Juſtus Lipſius de Cruce Lib. I. Cap. XIII. [*O.*]

ſummorum cuſtodiam numinum canum ſollicitudinibus credere] Magna enim vigilum iſtorum et intenſa ſollicitudo; qui idcirco dormire jubentur interdiu, noctu ut vigilent. Varro de Re Ruſtica Libro I.: *Canes potius cum dignitate, et acres paucos habendum, quam multos. Quos conſuefacias potius noctu vigilare, et interdiu clauſos dormire.* Quare apud Phaedrum canis Fab. XLVI. (Lib. III. Fab. VII.):

— — — — *Alligant me interdiu,*
Luce ut quieſcam, et vigilem, nox cum venerit.

Hinc igitur ille apud Aeſchylum in ipſo Agamemnonis limine queritur, vigilem ſe ſtare continuis noctibus canis inſtar vigilis:

Θεοὺς μὲν αἰτῶ τῶνδ' ἀπαλλαγὴν πόνων,
Φρουρᾶς ἐτείας μῆκος, ἣν κοιμώμενος
Στέγαις Ἀτρειδῶν ἄγκαθεν, κυνὸς δίκην
Ἄστρων κάτοιδα νυκτέρων ὁμήγυριν. [*Herald.*]

gingritibus] Festus: *Gingrire* — anserum vocis proprium est. ubi vid. Scaligerum nostrum locum citantem. Glossae: *Gingriunt*, χῆνες ἐκβοῶσι. *Gingrum*, Φωνὴ χηνός. Inde γιγγράζειν et γιγγρίζειν. Vide Salmas. ad Solin. pag. 87. et Schneider. in Lexico h. v. Et omnino vario modo apud veteres exprimitur vox anserum: *gingrire, trinnire, graccitare, gratitare*. Vide Wernsdorf. ad Juventii Eleg. de Philomela vs. 19. in Poet. Lat. min. Tom. VI. pag. 391. [*O.*]

Cap. XXI. — *Antiochum Cyzicenum ferunt etc.*] Clemens in Protrept. (pag. 46. ed. Potter.): Ἀντίοχος δὲ ὁ Κυζικηνὸς ἀπορούμενος χρημάτων τοῦ Διὸς τὸ ἄγαλμα τὸ χρυσοῦν, πεντεκαίδεκα πηχῶν τὸ μέγεθος ὄν, προσέταξε χωνεῦσαι, καὶ τῆς ἄλλης τῆς ἀτιμοτέρας ὕλης ἄγαλμα παραπλήσιον ἐκείνῳ, πετάλοις κεχρυσωμένον, ἀναθεῖναι πάλιν. [*Canter.*] *quindecim cubitorum* pro *decem c.*, quod antea legebatur, pessimeque retinuit etiam recentissimus editor Oberthür., primus e Clemente restituit Meursius pag. 195. sequente ed. Lugd. Bat. [*O.*]

Dionysius ille (*sed junior*) *etc.*] Clemens pag. laud.: Διονύσιος μὲν γὰρ ὁ τύραννος ὁ νεώτερος, θοιμάτιον τὸ χρύσεον περιελόμενος Διὸς ἐν Σικελίᾳ, προσέταξεν αὐτῷ ἐρεοῦν περιτιθέναι, χαριέντως Φήσας, τοῦτο ἄμεινον εἶναι τοῦ χρυσίου, καὶ θέρους κουφότερον, καὶ κρύους ἀλεεινότερον. [*Canter.*] Male igitur verba *sed junior* tanquam glossema expungenda existimant Stewechius et Heraldus, qui tamen ipse suam sententiam retractat in Curis II. Majori Dionysio attribuunt hanc facetiam Cicero de Nat. Deor. III. Cap. XXXIV. Lactantius Inst. Lib. II. Cap. IV. et Aelianus Var. Hist. Lib. I. Cap. XX. ubi vid. Kuhn. Conf. P. Victorii Var. Lectt. Lib. XXI. C. 10. [*O.*]

cum velamine aureo spoliaret Jovem] quo eum ornarat ex manubiis Carthaginiensium tyrannus Gelo, ait M. Tullius. Habebant autem Dii sua velamenta atque amicula, quibus vestiebantur atque ornabantur. Suetonius in Caligula: *In templo simulacrum stabat aureum iconicum, amiciebaturque quotidie veste, quali ipse uteretur.* Lactantius Lib. II. Cap. IV.: *Ergo his ludicris, et ornatis, et grandibus puppis et unguenta, et thura, et odores inferunt. His opimas et pingues hostias immolant; quibus est quidem os, sed carens officio dentium; his peplos et indumenta pretiosa, quibus usus velaminis nullus est* etc. Eleganter Philo

in explicatione decalogi obſervat, ſignifices et ſimulacrorum artifices ſaepiſſime omnibus miſeriis conflictari, cum ſimulacra ab iis ficta et formata purpura, auro ceterisque pretioſis ornamentis decorentur. Verba Philonis ſunt: καὶ οἱ μὲν τεχνῖται πολλάκις ἄποροι καὶ ἄδοξοι κατεγήρασαν, ἀτυχίαις ἐπαλλήλοις ἀποθανόντες· τὰ δὲ τεχνιτευθέντα πορφύρᾳ καὶ χρυσῷ καὶ ταῖς ἄλλαις πολιτελείαις, ἃς πλοῦτος χορηγεῖ, σεμνοποιεῖται. Erant igitur ſaepius ornamenta iſta pretioſiſſima. Vid. Lact. Lib. II. Cap. IV. et VII. et Lib. VI. Cap. XIII. [*Herald.*]

ludens] Fulv. Urſinus conj. *luſit.* [*O.*]

in rigoribus algidum] Meurſius pag. 195. mavult: *in frigoribus algidum.* quod valde placet. *Rigor* enim eſt affectio corporum a frigore. [*O.*]

vaporum] Ita ed. Lugd. Bat. MS. male *vaporem,* unde alii fecerunt *vaporeum,* alii *vaporoſum. vaporum,* quod multum vaporem edit. Nemeſianus Eclog. IV, 63.:

Ter vittis, ter fronde ſacra, ter ture vaporo
Luſtravit. [*O.*]

urbanum ſcurrulam] Plautus Moſtell. Act. I. Scen. I.:

Tu urbanus vero ſcurra, deliciae populi.

Trinummo Act. II. Scen. I.:

Nihil eſt profecto ſtultius, neque ſtolidius,
Neque mendaciloquius, neque argutum magis,
Neque confidentiloquius, neque perjurius,
Quam urbani aſſidui cives, quos ſcurras vocant. [*Elmenhorſt.*]

Scurram autem urbanum poeta aliique veteres appellabant facetum polituinque hominem, qui minime ſit ruſticus. Atque hoc ſenſu ab Arnobio ſcurrulae nomen ſimiliter accipitur. Poſtea tamen alia ſane et contraria ſignificatione uſurpatum eſt. Vid. Turneb. Lib. XIX. Adverſar. Cap. 13. Voſſium in Etymologico et alios. [*Nourr. pag.* 565.]

Aeſculapii gravitatem ab eo riſam] Vide Lactant. Lib. II. Cap. IV. Cic. de Nat. Deor. Lib. III. Cap. XXXIV. Valer. Max. Lib. I. Cap. I. extern. 3. [*O.*]

philoſophicae denſitatis] Philoſophi enim barbati. Prudentius Lib. II. contra Symmachum: *Sophiſta barbatus.* περὶ στεφάνων: *barbatus Plato.* Juvenalis Sat. XIV. vs. 12.: *barbati magiſtri.* Tatianus contra Graecos pag. 287. Theodoret. de Providentia Serm. I. [*Elmenh.*] Talis philoſophus graphice depingitur ab Apulejo Met. XI.: *Qui pallio baculoque et baxeis et hircino barbitio philoſophum fingeret.* [*Steuech.*]

immo an ſint] Sic omnes editores poſt Canterum ex emendatione Meurſii. Antea legebatur: *an ſit.* [*O.*]

jocaretur] Sabaeus: *loqueretur.* Male. [*O.*]

cur oris contumeliam levigati etc.] Barbae evulſio cum ſummo conjuncta erat dedecore. Philoſtratus de Vita Apollonii Lib. VII. Cap. XIV. Procopius in Eſajam pag. 120. Herodianus in Maxim. et Balbo. [*Elmenhorſt.*] Perſius Sat. I. 132 ſeq.:

Scit riſiſſe vafer, multum gaudere paratus,
Si Cynico barbam petulans nonaria vellet.

Atrox haec contumelia; quam etiam Chanun Hammonitarum rex legatis a Davide miſſis irrogavit. Lib. II. Samuel. Cap. X. At mulieres circumtondebantur. Lucianus in Dialogis meretriciis: Εἴ τις δὲ, ὦ Χρυσὶ, μήτε ζηλοτυπεῖ, μήτε ὀργίζεται, μήτε ἐῤῥάπισέ ποτε, ἢ περιέκειρεν, ἢ τὰ ἱμάτια περιέσχισεν, ἔτι ἐραστὴς ἐκεῖνός ἐστιν; [*Herald.*]

ſuas aedes] Ita Salmaſius ex MS. Alii: *ſuas ſedes.* [*O.*]

Cap. XXII. — in quibus ſpretos ſe ultione in aliqua ſignificare non curant] *ſe* addidit Fulv. Urſinus, ſenſu flagitante. [*O.*]

Philoſtephanus in Cypriacis auctor eſt, Pygmalionem etc.] Clemens in Protrept. (p. 50 ſeq. ed. Potteri): Οὕτως ὁ Κύπριος ὁ Πυγμαλίων ἐκεῖνος ἐλεφαντίνου ἠράσθη ἀγάλματος. Τὸ ἄγαλμα Ἀφροδίτης ἦν, καὶ γυμνὴ ἦν· νικᾶται ὁ Κύπριος τῷ σχήματι, καὶ συνέρχεται τῷ ἀγάλματι· καὶ τοῦτο Φιλοστέφανος ἱστορεῖ. Ἀφροδίτη δὲ ἄλλη ἐν Κνίδῳ λίθος ἦν, καὶ καλὴ ἦν· ἕτερος ἠράσθη ταύτης, καὶ μίγνυται τῇ λίθῳ· Ποσίδιππος ἱστορεῖ. ὁ μὲν πρότερος, ἐν τῷ περὶ Κύπρου· ὁ δὲ ἕτερος, ἐν τῷ περὶ Κνίδου. [*Canter.*] Pygmalionem alii non regem, ſed ſtatuarium fuiſſe, et a ſe factae ſtatuae amore arſiſſe referunt. Conf. Ovid. Metam. X. vs. 245 ſeqq. Pygmalionis ſtatuarii meminit Philoſtratus in Vita Apollonii Lib. V. Cap. V. De Veneris Cnidiae amoribus vid. Plinius Hiſt. Nat. Lib. XXXVI. Cap. IV et V. Valerius Maximus Lib. VIII. Cap. XI. Philoſtratus de Vita Apollonii Lib. VI. Cap. XL. Similium amorum alia quaedam exempla memorat Aelianus Var. Hiſt. Lib. IX. Cap. 39. [*Potter. ad Clement. l. l.*] Callimachi Cyrenaei conterraneus et σύγχρονος ſive aequalis eidemque familiaris fuit, ut auctor eſt Athenaeus Lib. VIII. p. 331. De civitatibus Aſiae ſcripſiſſe idem narrat Lib. VII. p. 297. περὶ εὑρημάτων Clemens Alexandr. Lib. I. Strom. p. 308. περὶ νήσων Harpocration v. Στρύμη. περὶ Κυλλήνης Scholiaſtes Pindari. [*Harduin. Ind. ad Plinium.*] De Philoſtephano Cyrenaeo, familiari Callimachi, vide G. J. Voſſ. de Hiſt. Graec.

Lib. I. Cap. XV. Scripſit inter alia opus περὶ Νήσων, cujus pars fuiſſe videtur liber ille de Cypro. [*O.*]

animo] Editio princeps et Gelenii: *anima.* [*O.*]

uxoria res] Fulv. Urſinus: *uxoris.* [*O.*]

Poſidippus] Vide ſupra ad hujus libri Cap. XIII. [*O.*]

quem ſcriptum ſuper Gnido indicat] Meurſius p. 196. legendum cenſet: *indigitat.* Sed nihil opus eſt mutatione. Nam *indicat* eſt inſcribit, et librorum *index* ἐπιγραφή. Haec autem hiſtoria narrata et a Luciano in Amoribus. [*Herald.*]

ſuperque rebus ejus] Haec eſt emendatio Gelenii. Editio princeps: *ſuperque re a ſe ejus.* Unde efficiebat Canterus: *ſuperque reapſe,* quam conjecturam confirmat MS. Reg. [*Idem.*] Stewechius conj.: *ſuperque reatu ejus,* h. e. crimine. Vocabulum Jureconſultis frequentatiſſimum. Equidem praefero lectionem Gelenii: *ſuper rebus ejus,* ſcil. Gnidi, περὶ τῶν ἐν Κνίδῳ. [*O.*]

propter quam Gnidus in nomine eſt] Ὀνομαστός ἐστιν. Dixit ſupra *in opinione.* Cap. XIII.: *Exemplarium fuiſſe perhibetur cunctarum, quae in opinione ſunt, Venerum.* [*Herald.*] Sic etiam *in fama,* ut apud Graecos ἐν φήμῃ, ἐν ὀνόματι. Vid. Salmaſ. ad Tertullian. de Pallio p. 59. [*O.*]

genialibus uſum toris et voluptatum conſequentium finibus] Secutus ſum emendationem Meurſii valde probabilem. Antea legebatur: *genialibus ſuſum toris.* Sed *ſuſum* cum ſequenti *finibus* male congruit, poſſit tamen defendi tanquam zeugma vel ſyllepſis. *voluptatum fines* ſunt τὰ τέλη τῶν ἀφροδισίων, *die Befriedigung des Wolluſttriebes.* [*O.*]

ubinam gentium fuerant una atque altera Veneres, ut impudicam petulantiam etc.] Puto legendum: *ut non impudicam petulantiam.* [*O.*]

quantum fuerat, miſeris furialia ut reſtinguerent gaudia] Meurſius conj.: *curandum fuerat,* deleo puncto interrogationis poſt *ſenſibus.* Male. *Quantum* eſt pro quantillum, quam parvum, quam facile, ut centies apud veteres. Ita Phaedr. Lib. II. Fab. VIII. vs. 23.:

> — — — — — — *Tollere haec aranea*
> *Quantum eſt laboris!*

i. e. *quam parum laboris.* et Lucanus Pharſ. III. 392.:

> — — — — *Quantum eſt, quo fata tenentur!*

ubi vid. Burmann. p. 192. et Erneſt. ad Tacit. Agricol. C. XV. Sic et Martialis:

Quantum erat, infelix, pannis fraudare duobus
(Quid renuis?) non te, Naevole, sed tineas?

quem locum apposite citat Heraldus. [*O.*]

Cap. XXIII. — quod ab se subdi] Fulv. Ursinus conj.: *quod se subdi.* Male. [*O.*]

cum Capitolium toties edax ignis absumeret etc. etc.] Et hunc etiam locum a Clemente mutuatus est. Ejus haec sunt verba (in Protrept. pag. 46 seq. ed. Potteri): Ἀλλ' οὔτι γε τὸ πῦρ καὶ οἱ σεισμοὶ κερδαλέοι, οὐδὲ μὴν φοβοῦνται ἢ δυσωποῦνται, οὐ τοὺς δαίμονας, οὐ τὰ ἀγάλματα, οὐ μᾶλλον ἢ τὰς ψηφῖδας τὰς παρὰ τοῖς αἰγιαλοῖς σεσωρευμένας τοῖς κύμασιν. Οἶδα ἐγὼ πῦρ ἐλεγκτικὸν καὶ δεισιδαιμονίας ἰατικόν. Εἰ βούλει παύσασθαι τῆς ἀνοίας, φωταγωγήσει σε τὸ πῦρ. Τοῦτο τὸ πῦρ καὶ τὸν ἐν Ἄργει νεὼν σὺν καὶ τῇ ἱερείᾳ κατέφλεξεν Χρυσίδι· καὶ τὸν ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀρτέμιδος, δεύτερον μετὰ Ἀμαζόνας, καὶ τὸ ἐν Ῥώμῃ Καπιτώλιον ἐπινενέμηται πολλάκις· οὐκ ἀπέσχετο δὲ οὐδὲ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρέων πόλει Σαράπιδος ἱεροῦ. Ἀθήνησι γὰρ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἐλευθερέως κατήρειψε τὸν νεών· καὶ τὸν ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος πρότερον ἥρπασεν θύελλα, ἔπειτα ἠφάνισε πῦρ σωφρονοῦν. Τοῦτό σοι προοίμιον ἐπιδείκνυται, ὧν ὑπισχνεῖται τὸ πῦρ. [*Canter.*] Conf. Lactant. Lib. III. Cap. XVII. §. 12 et 13. [*O.*] Capitolium saepius fuisse exustum, testantur historiae. Nam et bello servili fuit exustum, ut videre licet apud D. Augustinum de Civ. Dei Lib. III. Cap. XVII., quod quidem fuit a Sylla restitutum. Vitelliana quoque seditione fuisse exustum, memorant Suetonius et Cornelius Tacitus. Vide Alexandr. ab Alexandro Genial. Dier. Lib. V. Cap. XI. [*Gentian. Hervet. ad Clement. l. l.*]

ubi Juno regina, cum inclytum ejus fanum sacerdotemque Chrysidem eadem vis flammae Argiva in civitate deleret] Thucydides Hist. IV. Cap. 133.: Καὶ ὁ νεὼς τῆς Ἥρας τοῦ αὐτοῦ θέρους κατεκαύθη, Χρυσίδος τῆς ἱερείας λύχνον τινὰ θείσης ἡμμένον πρὸς τὰ στέμματα, καὶ ἐπικαταδαρθούσης· ὥστε ἔλαθεν ἀφθέντα πάντα καὶ καταφλεχθέντα. Καὶ ἡ Χρυσὶς μὲν εὐθὺς τῆς νυκτὸς, δείσασα τοὺς Ἀργείους, ἐς Φλιοῦντα φεύγει· οἱ δὲ ἄλλην ἱέρειαν ἐκ τοῦ νόμου τοῦ προσκειμένου κατεστήσαντο, Φαεινίδα ὄνομα. Pausanias Lib. II. Cap. LIX. p. 113. et Lib. III. C. LXXXVI. p. 167. ed. Sylburgii eandem historiam referens Chrysidem hanc Tegeam ad Aleae Minervae aram confugisse memorat. Aliam itaque traditionem secuti Clemens et Arnobius. Conf. Pauli Leopardi Emendatt. Lib. VI. Cap. XI. Factum autem hoc incendium Olymp. LXXXIX. 2. belli Peloponnesii anno 9. U. C. secundum Varronis computum 331. [*O.*]

ubi Serapis Aegyptius etc.] De Serapidis templi exustione, de ea, inquam, quae fuit ante tempus Clementis, ne verbum quidem legi. De ejus autem excidio, quod fuit post tempus Clementis, vide Historicos Ecclesiasticos. [*Gentian. Hervet.*]

ubi Liber Eleutherius, cum Athenis] Templi istius originem et descriptionem vide ap. Pausaniam in Atticis p. 72. ed. Sylburg. De ejus autem incendio mentio nulla exstat. [*Gentian. Hervet.*]

ubi Diana, cum Ephesi] Ita Sabaeus, Meursius etc. rectissime. Gelenius: *Epheso.* Incensum id templum ab Erasistrato nullam aliam ob causam, quam ut eo facinore perpetuam sibi famam compararet. Quae historia tritissima et tironibus nota. [*O.*]

Ubi Dodonaeus Jupiter, cum Dodonae?] Haec Arnobius de suo addidit. Quando hoc templum conflagraverit, incertum. Alii legunt: *Dodone.* [*O.*]

Ubi denique Apollo divinus etc.] De Delphici templi abolitione Pausanias Lib. X. p. 618. ed. Sylb.: Οὐ μὴν οὐδὲ τρόπον ὅντινα ἀφανισθῆναι συνέπεσε τῷ ναῷ κατὰ ταὐτὰ εἰρημένα εὕρισκον. Καὶ γὰρ ἐς χάσμα γῆς ἐκπεσεῖν αὐτὸν καὶ ὑπὸ πυρὸς τακῆναι λέγουσιν. Τέταρτος δὲ ὑπὸ Τροφωνίου μὲν εἰργάσθη καὶ Ἀγαμήδους, λίθου δὲ αὐτὸν ποιηθῆναι μνημονεύουσι. Κατεκαύθη δὲ Ἐρξικλείδου μὲν Ἀθήνῃσιν ἄρχοντος, πρώτῳ δὲ τῆς ὀγδόης ὀλυμπιάδος ἔτει καὶ πεντηκοστῆς, ἣν Κροτωνιάτης ἐνίκα Διόγνητος. Idem multiplicia ejusdem templi fata recenset p. 620 seqq. [*O.*]

ne unum quidem habuerit scripulum] Cod. *scrypulum.* Veteres *scriptulum* dicebant, ut Graecam vocem γράμμα exprimerent: posteriores *scripulum* sine *t.* Sosipàter Charisius Lib. I.: *Scriptulum, quod nunc vulgus sine t dicit.* Rhemnius Fannius de Ponderibb. vs. 9.:

> Γράμμα *vocant nostri, scriptlum dixere priores.*

Glossae: *Scripulum* — Γράμμα, σταθμός. Cur autem γράμμα dicatur, docet idem Rhemnius vs. 24.:

> — — — — — — — — *unde putandum*
> Γράμματα *dicta, quod haec viginti quatuor in se*
> *Uncia habet.*

Vel legendum: *ne unum quidem habuerit scrupulum.* Ita effert Vitruvius Lib. VII. Cap. VIII.: *Centenario sublato, si ibi auri scrupulum imponatur, natat in summo.* Valerius Max. Lib. IV. Cap. IV.: *Eadem gens nullum ante scrupulum argenti habuit, quam Paulus, Perseo rege devicto, Q. Aelio Tuberoni genero suo quinque pondo argenti ex praeda donaret.* Et profecto *scrupulum,* non *scripulum,* Arnobium scripsisse adducor ut credam, cum

Varronis verbis dicat, qui ita extulit quoque Plutophthoryne ex Annali, quod fragmentum exstat apud Charisium Lib. I.: *Nummum argenteum conflatum primum a Servio Tullio dicunt. is quatuor scrupulis major fuit, quam numi.* [*Meursius in Crit. Arnob. p.* 197 *seq.*] *Scripulum, scriptulum, scrypulum, scrupulum* idem. Nos dicimus *ein Gran.* Conf., qui de h. v. multus est, Petr. Daniel ad Pseudoplauti Querol. p. 69. ed. Patavin. [*O.*]

hirundinibus hospitis] Nihil reconditi hic quaerendum ut Heraldus autumat. *Hospitae* dicuntur hirundines, quia in templis, domibus aliisque aedificiis, quae homines inhabitant, nidos suos exstruunt, adeoque cara sunt animalia *Diis Penatibus.* Ita ciconia etiam dicitur Petronio Sat. C. LV.: — — — — — — *grata, peregrina, hospita.* ubi vide intpp. Alii: *hospitiis,* alii: *hospitibus.* [*O.*]

Varro ut dicit Menippeus] Sic ed. Lugd. Bat. e correctione L. Carrionis Emendd. Lib. II. Cap. XVII. *Menippeus* dicitur Varro propter Satyras quas scripsit Menippeas. Vide A. Gell. Noct. Att. Lib. II. Cap. XVIII. Codex MS. et editio Romana habent: *Varro ut dicit se Theniveus ostenderet,* nullo sensu; unde Gelenius effecit: *Varro ut dicit in Menippis.* Meursius p. 197.: *Varro ut dicit Satiris Menippeis,* vel: (*Varro ut dicit*) *se denique ostenderet,* scil. Apollo, vel etiam: *se dein deus ostenderet.* Sed omnibus praeferenda emendatio Carrionis. [*O.*]

et ipsi suspicione aversa nudaverint] Stewechius mavult: *suspectione,* eodem sensu, scil. ita ut ipsi omnem abs se suspicionem averterent, ut nulla esset suspicio, tam sanctos homines sacrilegos exstitisse. [*O.*]

et obserata pandentes remedorum obscuritate Canacheni] Haec est lectio Codicis MSti, quam, cum loci hujus obscurissimi vera lectio incerta sit, retinere maluimus cum Salmasio. Quid sunt *Canacheni?* Gesnerus in Thesauro interpretatur fures astutos, forsitan ita dictos a Canacho, subtili artifice, de quo Plinius Hist. Nat. Lib. XXXIV. Cap. VIII.: *Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur, in Didymaeo Aeginetica aeris temperatura: cervumque una ita vestigiis suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceque retinentibus solum, ita vertebrato dente utrisque in partibus, ut a repulsu per vices resiliat. Idem et Celetizontas* (h. e. κελητίζοντας, equum singularem regentes, desultorios,) *pueros fecit.* Fortassis *Canacheni* sunt tales fures et sacrilegi, quales a Canacho illo in anaglypho aliquo antiquitus celebrato ad vivum repraesentabantur. Heraldus autem in Curis secundis vocem *Canacheni* suspectam habens legendum suspicatur *Saraceni,* loci hujus explicationem in com-

mentariis uberioribus promittens, qui autem lucem non viderunt. Certum quidem eſt Saracenos jam ante Arnobii tempora Romanis innotuiſſe. Prima eorum memoratio fit ſub Marco Antonino. Vide Ammianum Marcell. Lib. XIV. Cap. IV. qui eos ita deſcribit: *Saraceni nec amici nobis unquam nec hoſtes optandi, ultro citroque diſcurſantes, quidquid inveniri poterat, momento temporis parvi vaſtabant, milvorum rapacium ſimiles, qui ſi praedam diſpexerint celſius, volatu rapiunt celeri, aut ſi impetraverint, non immorantur. — — — — — — — Apud has gentes, quarum exordiens initium ab Aſſyriis ad Nili Cataractas porrigitur et confinia Blemyarum, omnes pari ſorte ſunt bellatores ſeminudi, coloratis ſagulis pube tenus amicti, equorum adjumento pernicium graciliumque camelorum per diverſa reptantes in tranquillis vel turbidis rebus; nec eorum quisquam aliquando ſtivam apprehendit, vel arborem colit, aut arva ſubigendo quaeritat victum: ſed errant ſemper per ſpatia longe lateque diſtenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis aut legibus,* et quae ſequuntur lectu digniſſima, ubi conf. notae Valeſii, Reitemeier. ad Zoſim. IV. 22. p. 638. et Gothofred. ad vet. orbis deſcript. ſub Conſtantino M. p. 9. Potuit itaque nationis illius celeritas et artificium non tantum in rapinis, ſed etiam in clandeſtinis furtis, effractione domorum etc., ut hodie *Cingarorum* (*der Zigeuner*), in proverbium abire. Priora verba, *et obſerata pandentes remedorum obſcuritate,* nolim equidem temere mutare neque cum Heraldo legere *obſerata pandentes remota obſcuritate,* neque cum Fulvio Urſino *tenebrarum obſcuritate,* neque adeo cum Gesnero corrigere *remediorum* pro *remedorum,* quod dicere potuit Arnobius more ſcribendi antiquioribus uſitato, qui concurſum duarum vocalium ſedulo vitantes ſcripſerunt verbi cauſa *alis* pro *alius*, *alimodi* pro *aliusmodi*, ut docet Meurſius in Critico Arnobiano Lib. II. Cap. XVII. Sed judicent doctiores. — Si pro *remedorum obſcuritate* cum Heraldo in Curis ſecundis legamus *remota omni obſcuritate*, tolerandum fortaſſis v. *Canacheni.* Sic enim Arnobius appellare videtur latrones non furto doloque clandeſtino, ſed vi aperta in domos irrumpentes portasque et januarum clauſtra effringentes, a κάναχος, *tumultus*, *ſtrepitus.* Opp. *fures*, qui tacite et clanculum domos intrant. Canachenis reſpondet noſtrum *Bramarbas, Eiſenfreſſer.* Denique etiam Nourrius intelligit praedones, qui, ſi *tenebrarum obſcuritate* legamus, noctu, vel, ſi *remedorum obſcuritate* praeferamus, artibus magicis deorum ſimulacra aut ſpoliaverant, aut ex templis abſtulerant. *remedorum* pro remediorum antiquum eſt. Ita dicebant *vulturus* pro vulturius etc. [*O.*]

ſubjecta] Sabaeus: *objecta*. [*O.*]

habitationibus tecta] Sic reſtituit Stewechius, ſequente ed. Lugd. Bat. Alii: *habitatoribus*. [*O.*]

Cap. XXIV. — ſed propter indomitum atque imperitum vulgus] Haec eſt alia ſimulacrorum excuſatio. Dicebant enim nonnulli, ſcire quidem ſapientes, nullam eſſe in ſimulacris divinitatem, ſed ea inventa, ut eorum contemplatione et adſpectu imperitum vulgus in officio contineretur, quaſi diis ubique praeſentibus. Hanc eandem doctrinam proponit M. Tullius Libro II. de Legibus: *Melius Graeci atque noſtri, qui ut augerent pietatem in deos, easdem illos urbes, quas nos, incolere voluerunt. Affert enim haec opinio religionem utilem civitatibus. Siquidem et illud bene dictum eſt a Pythagora, doctiſſimo viro, tum maxime et religionem, et pietatem verſari in animis, quum rebus divinis operam daremus. Et quod Thales, qui ſapientiſſimus in ſeptem fuit, homines exiſtimare oportere, omnia quae cernerent, deorum eſſe plena; fore enim omnes caſtiores, velutique in fanis eſſent, maxime religioſos. Eſt enim quadam opinione ſpecies deorum in oculis, non ſolum in mentibus.* Dicebant praeterea, imagines eſſe veluti libros plebeculae, et idcirco earum uſum propter imperitum vulgus eſſe neceſſarium. Hoc ait apud Euſebium Porphyrius Libro III. de Praeparat. Evangel.: *Σοφίας θεολόγου νομήματα δεικνὺς, οἷς καὶ τὸν θεὸν καὶ τοῦ θεοῦ τὰς δυνάμεις διὰ εἰκόνων συμφύλων αἰσθήσει ἐμήνυσαν ἄνδρες τὰ ἀφανῆ φανεροῖς ἀποτυπώσαντες πλάσμασι, τοῖς καθάπερ ἐκ βίβλων τῶν ἀγαλμάτων ἀναλέγειν τὰ περὶ θεῶν μεμαθηκόσι γράμματα. Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν ξύλα καὶ λίθους ἡγεῖσθαι τὰ ξόανα τοὺς ἀμαθεστάτους· καθὰ δὴ καὶ τῶν γραμμάτων οἱ ἀνόητοι, λίθους μὲν ὁρῶσι τὰς στήλας, ξύλα δὲ τὰς δέλτους, ἐξυφασμένην δὲ πάπυρον τοὺς βίβλους.* [*Herald.*]

vulgus, quae pars in civitatibus maxima eſt] Conſtructionem hanc notiſſimam pluribus illuſtrat L. Bünemann. ad Lactant. Lib. IV. C. XVI. p. 496. et Corte ad Salluſtium aliquoties. [*O.*]

mutatione] Gelenius: *immutatione*. [*O.*]

Nec propter aliam cauſam etc.] Lactantius Lib. II. Cap. VII.: *Et quanto fuerint ornatiora templa, et pulchriora ſimulachra, tanto plus majeſtatis habere creduntur. Adeo religio deorum nihil aliud eſt, quam quod cupiditas humana miratur.* [*Herald.*]

Quod ratione cum aliqua] Ita Canterus ex editione Romana pro: *ratione in aliqua*, quod interpolaverat Gelenius. Sic Libro VII.: *Quod cum ratione aliqua et audiri forsitan potuisset et dici.* [*O.*]

innocentiae paene interierit nomen] Sic eleganter Graeci, quam rem penitus sublatam significare volunt, ejus ne nomen quidem superesse dicunt. Theocritus in Hierone:

— — — — — ἀράχνια δ᾽ εἰς ὅπλ᾽ ἀράχναι
Λεπτὰ διαστήσαιντο· βοᾶς δ᾽ ἔτι μηδ᾽ ὄνομ᾽ εἴη. [*Herald.*]

pariantur] Nescio, quid in mentem venerit Stewechio hoc deducere a *pario*, *are.* Atqui contextus docet, *pariantur*, conjunctivum a *pario*, *ĕre*, pendere a praecedenti *cum*, et in verbis demum *dicere qui convenit* etc. sequi apodosin. [*O.*]

sacrilegis violationibus] Stewechius mavult: *sacrilegiis*, *violationibus*, quod non abhorret a stylo Arnobii synonyma talia congerentis. [*O.*]

Cap. XXV. — fronte Janus ancipiti, aut dentata illa qua insignitus est clavis] Ovidius Fast. I. 95.:

Tum sacer, ancipiti mirandus imagine, Janus.

et vs. 99.:

Ille tenens dextra baculum, clavemque sinistra. [*Elmenh.*]

riciniatus Jupiter] Non togatus viriliter, ut quidam exponunt, sed caliendro tectus, tanquam ricinio, sive lacinia togae in caput rejecta. Hanc enim veram esse hujus loci explicationem, ostendunt quae sequuntur postea: *Falciculae*, *claves*, *caliendria*, *fomites* etc. Glossae: *Rica*, μίτρα. Isidorus in Glossis: *Ricinus verticum vocatus est*, *quod rejectum de toga in verticem.* In his verbis vitii aliquid est. Idem in Originibus (Lib. XIX. Cap. XXV.): *Stola matronale operimentum*, *quod cooperto capite et scapula a dextro latere in laevum humerum mittitur. Stola autem Graece vocatur*, *quod superemittitur. Eadem et ricinium Latino nomine appellatur*, *eo quod dimidia ejus pars retro rejicitur*, *quod vulgo mavortem dicunt. Vocatam autem dicunt mavortem quasi Martem. Signum enim maritalis dignitatis et potestatis in eo est. Riciniatus* itaque *Jupiter* quasi stolatus. [*Herald.*] Conf. Varro de Ling. Lat. Lib. IV. pag. 37. ed. Bipont. Interpretes ad XII Tabulas distinguunt duplex ricinium, alterum muliebre, alterum virile. Vid. Th. Marcilius in S. Leuwii Auctoribus Juris Civilis Romani pag. 300. [*O.*]

fomitem] *fomes* est materia sicca et arida, quae facile ignescit, vel etiam scintillae sunt, quae ex candenti ferro excutiuntur. [*Nourr. pag.* 490.] H. l. igitur *Feuerkiel.* [*O.*]

Junonius ille caestus] Caestus non tantum Veneri, sed et Junoni tribuitur. Martialis:

A te Juno petat caeston et ipsa Venus.

[*Turneb. Advers. Lib. XIII. Cap. XXVII.*]

militari sub galea puellula delitiscens] Prudentius Libro II. contra Symmach.:

Non armata Venus, non tunc clypeata Minerva
Venere auxilio. [*Elmenh.*]

cum psalteriis Musae] Videtur h. l. Arnobius *psalteria* dixisse sensu generali de instrumentis musicis fidibus obductis, adeoque de lyris et citharis, quae Musis attribuuntur. Proprie enim *psalterium* differt a cithara decem constans chordis. Vide Isidor. Origg. II. Cap. II. Gesner. in Thes. et Graev. ad Civ. Orat. de Harusp. Respons. Cap. XXI. [*O.*]

Aesculapius baculo] Ovidius Lib. XV. Metam. 654 seqq.:

— — — — — *sed qualis in aede*
Esse solet, baculumque tenens agreste sinistra
Caesariem longae dextra deducere barbae. [*Elmenh.*]

Anubis canina cum facie] Prudentius contra Unionitas:

Quaeve superstitio tam sordida? quae caniformem
Latrantemque throno caeli praeponat Anubim. [*Idem.*]

Cap. XXVI. — *torpidine in perpetua affigeretur*] Meursius mavult *affligeretur*. Sed *affigi* est multo significantius et torpori proprium. [*O.*]

caliendra] Sic legendum pro *caliendria*, quod habet editio Romana. Glossae: *Caliendrum,* κόσμιον κεφαλῆς. Horatius Lib. I, Sat. VIII. 48.:

Canidiae dentes, altum Saganae caliendrum
Excidere.

ubi Acron: *Caliendrum dicitur ornatus capitis mulierum, sive suppositus crinis, quem pro naturalibus capillis accipiebant.* [*Meurs. pag.* 198.] Conf. Auson. Popm. ad Varronis Fragment. pag. 396. ed. Bipont. qui *caliendrum* exponit velamentum capitis instar galeri

altum atque elatum. Videtur autem h. l. Arnobius intellexiſſe ricinium, quod Graeci vocabant κρήδεμνον vel θέριστρον, cum in praecedenti Capite riſerit Jovem riciniatum. Vide Baxter. ad Horatii l. l. G. Cuper. Obſſ. Lib. III. Cap. XIV. et Turneb. Adverſar. Lib. VII. Cap. XX. [*O.*]

corde fuerunt vacui] Meurſius conj.: *corde fuerant vacui.* [*O.*]

perſonarum monſtruoſiſſima torvitate, ſannis etiam conſtringerentur et maniis] Secutus ſum emendationem feliciſſimam Salmaſii. Editio princeps habet inquinatiſſime: *monſtruoſiſſimas torvitates annis etiam conſtringerentur et manus*, e Cod. MSto, qui pro *annis* habet *annuis*, nullo ſenſu. unde Gelenius et Fulv. Urſinus fecerunt: *monſtruoſiſſima torvitate animos etiam conſtringerentur et manus.* Meurſius in Appendice legendum putat: *monſtruoſiſſima torvitate animis etiam conſtringerentur et manibus.* (De formis *monſtruoſus* et *monſtroſus*, *hirtuoſus* et *hirtoſus* vid. Oudend. ad Apulej. Met. V. p. 350.) Sed veriſſima et eniſſima ſimul emendatio eſt Salmaſii, quam optimus ſui interpres ipſe explicat in Commentario ad Tertullian. de Pallio pag. 300. haec afferens: „*Manias* turpes deformesque perſonas eſſe, aut larvas, quas nutrices minitantur pueris, ex Feſto ſciunt docti. *ſannae* ſunt ridiculae aut etiam horribiles vultus diſtortiones, quas *grimacias* vulgo dicimus, quibus pueruli terrentur. Hinc *ſanniones*, qui facie magis quam facetiis ridiculi ſunt." Hancque correctionem feliciſſimam probat etiam Ruhnkenius ὁ μακαρίτης ad Timaei Lexic. Platon. v. μορμολύττει pag. 181. ed. novae, niſi quod pro *ſannis* mavult legere *Lamiis*, citans Caſaubonum ad Strabon. I. pag. 36. qui tales puerorum terriculas recenſet, Lamiam, Gellonem, Gorgonem, Maniam. Sed equidem multum praefero *ſannis*, quae eſt vera MS. Codicis lectio, (excepta tantum prima litera retracta ad praecedentem vocem *torvitate* ab inſcio librario,) et contextui accommodatiſſima, Eodem ſenſu *ſannas* apud Perſium Sat. V. vs. 91.:

Diſce; ſed ira cadat naſo, rugoſaque ſanna.

Sententiam quod attinet, conferri meretur cum noſtro Seneca de Conſt. Sap. Cap. IV.: *ut non dolore tantum, ſed doloris opinione vexemur, more puerorum, quibus metus incutit umbra, et perſonarum deformitas et depravata facies.* Conf. Ruhnken. ad Timai l. l. [*O.*]

nec tam diverſae cruces etc.] *Cruces* pro ſuppliciis in genere ſupra habuimus Lib. I. Cap. XVII. [*O.*]

etiam fixa conſtitutaque damnatio] Sic reſtituit Stewechius e Cod. MS. pro *affixa*, quod antea legebatur. *fixa*, i. e. rata, certa, indubia. [*O.*]

Cap. XXVII. — circumlocutionibus] Fulv. Urſinus conj.: *circumlationibus*. Male. [*O.*]

attribuamus] Ita Meurſius ex MS. Alii: *tribuamus*. [*O.*]

Quod quidem nos fatemur] Ita Meurſius, ſequente ed. Lugd. Bat. Antea: *quod quidem non nos fatemur*. [*O.*]

hujus potentias nominis] Meurſius: *numinis*. Male. [*O.*]

ANNOTATIONES

IN

LIBRUM VII.

Cap. I. — Varronis veſtri ſententia] qui docuit haec e Stoicorum placitis. Huc pertinet praeſtantiſſimus ille Perſii locus Sat. II. 71 ſeqq.:

Quin damus id ſuperis, de magna quod dare lance
Non poſſit magni Meſſalae lippa propago,
Compoſitum jus ſasque animo, ſanctosque receſſus
Mentis, et incoctum generoſo pectus honeſto.
Haec cedo, ut admoveam templis, et ſarre litabo.

ubi noviſſimus editor Koenig in eandem ſententiam laudat Plat. in Alcib. II. Tom. V. pag. 99. ed. Bip. Horat. III. Od. XXIII. 17 ſeq. Virgil. Aen. VIII. 102. Propert. III. El. III. 17. Ovid. I. Triſt. II. 75. ex Ponto IV. Ep. VIII. 29. Valer. Max. Lib. II. Cap. V. 5. Add. Lucret. Lib. V. vs. 1197 ſq. Plura vide ap. Elmenhorſt. et Jo. Saubertum de Sacrificiis Cap. I. pag. 3 ſeqq. ed. Crenii. [*O.*]

integrior, verior] Ita Meurſius et ed. Lugd. Bat. e MSto. Alii omittunt poſtremam vocem. [*O.*]

ſcaevus] Ita legendum, non *ſaevus*. *Scaevus*, σκαιὸς, ἐπαρίστερος, qui res accipit tarde et praepoſtere. Athenaeus Lib. IV. ἀγροῖκον et ἐπαρίστερον copulat, proque eodem accipit. [*Herald.*]

et difficillimus occupare] *Occupare* pro ſimplici capere. *Difficilis* autem ἐνεργητικῶς, qui res difficulter capit: vel ſimpliciter, cui res, etſi veroſimillimae, difficulter perſuadentur, quique non facile manus dat. [*Idem.*]

Quis est enim pectoris tam obtusi] Ita Lactantius Inst. Lib. II. Cap. V. §. 4.: *quidam hebetis obtusique cordis.* Opp. *cordati, sapientes.* Vide Bünemann. pag. 375. [*O.*]

disjugati] i. q. disjuncti. ἅπαξ λεγόμενον. Vide C. Barth. in Adversar. Lib. XLV. Cap. VIII. pag. 2071. [*O.*]

Cap. II. — et nominum in serie computari] Ita ed. Lugd. Bat. Alii: *numinum in serie.* Fulv. Ursinus: *in seriem computari.* [*O.*]

ut Terentius credit] M. Terentius Varro.

in eo quo Deus est] Ita ed. Lugd. Bat. ex MS. Alii: *in eo quod Deus est.* [*O.*]

terrenas ex materiae opibus voluptates] Ita Lugd. Bat. ex editione Rom. Alii: *terrenae ex materiae* etc. [*O.*]

Cap. III. — atque in eorum commoditate subsidat] Alii: *subsideat.* Stewechius corrigit: *in eorum commoditates subsidat*, explicans: perveniat ad numinum substantiam. Sed equidem sequi malui lectionem Salmasii. Ablativum enim pro accusativo poni ab Arnobio supra jam aliquoties vidimus. Eodem sensu verbo *subsido* utitur Virgilius Aen. XII. 835.

— — — — — *commixti corpore tanto*
Subsident Teucri.

id est remanebunt, latebunt, ut explicat Servius. Proprie de iis, quae in commixtione infimum locum occupant. Itaque dicere vult Arnobius: Quaero, quidnam lucri perpetuaeque ac permanentis commoditatis ex hisce sacrificiis affluat ad Deos. [*O.*]

et habere ad periculum viam pronam] *Periculum* hoc loco pro interitu, ut supra Lib. I. Cap. III.: *nutant usque ad periculum civitates*, ubi vide notam Meursii. [*O.*]

Aut enim thus datur] Habes heic sacrificiorum divisionem. Et sane ita est. Diis offeruntur aut animales hostiae aut inanimales. De his agit prius quam de aliis: quia creduntur esse antiquiores, ut ex Theophrasto, Porphyrio et aliis docet Eusebius. *Thus datur* signata locutio. Ovidius:

Et pia thura dedi pro te, cumque omnibus unus
Ipse quoque adjuvi publica vota meis.

Thus igitur dabant quandoque simpliciter, nulla animali hostia adjecta. Certe vix precabantur Deos, quin, si facultas esset, iisdem thus incenderent. Ovid. Lib. IV. de Ponto:

His ego do toties cum thure precantia verba,
Eoo quoties surgit ab orbe dies. [*Herald.*]

aut animalis est hostia] Aliter Macrobius animalem hostiam eam esse dicit, cujus sola anima Deo consecratur, quae quidem observatio non caret vanitate. [*Idem.*]

dissolutum in cinerem labitur] Vide Bünemann ad Lactant. de Ira Dei Cap. XIII. pag. 1061. [*O.*]

pasciturque de cnissis] Glossae: Κνίσσα, *nidor.* Κνίσσα vel κνίσα ustura est carnium et fumus in sacrificio. Usus Homerus Il. A. 66. Plurima Graeca vocabula usurpavit in hoc opere Arnobius, quae ille et Latio et urbe donare gaudet. Hinc *plani* pro sycophantis Lib. II. et Lib. VI. dixit *simulacra grosphis rasa*, et Lib. VII. tibicines appellavit *salpinctus* (ubi nos legimus *salapittas*). Similia per se eruditus lector in eo facile observet. [*Stewech.*] Conf. Lindenbrog. ad Priapej. Epigr. LXXII. in Antholog. Lat. P. Burmanni Tom. II. pag. 542. [*O.*]

quas evomunt ardentia viscera] Amat hoc verbum Arnobius sensu metaphorico. Ita Lib. VI. Cap. III.: *sidereos evomant variata interstinctione fulgores.* [*O.*]

adhuc uda de sanguine] Editio princeps: *adhuc suda de sanguine*, quod revocavit Salmasius, et bene habet, si *sudus*, *a*, accipiamus pro *subudus*, ut explicat Servius ad Aen. VIII. vs. 529. Equidem nihil definio. [*O.*]

et prioribus humecta de succis] Forte: *et cruoris humecta de succis.* Temere tamen mutare nolim. [*Meursius pag.* 205.]

qui fieri potis est] Ita MS. Alii: *pote est.* [*O.*]

haec ratio] MS. *hic*, non male. [*Meurs.*]

potis est] Ita MS. [*Idem.*]

et eorum sustineantur e pastu] *e* addidit ex MSto Stewechius. Solita apud nostrum praepositionum abundantia. [*O.*]

Cap. IV. — et succensis adjiciuntur altaribus] Stewechius legendum suspicatur: *et succensis adjiciuntur thura altaribus.* [*O.*]

dulcedinis labilis] *Dulcedo labilis*, quae cito perit, evanescit. Glossae: *Labile* — εὐόλισθον. Ammianus Marcellin. Lib. XXVII. Cap. X: *labilis limus.* [*Oudendorp. in Apulej. Met. IV. p.* 243.]

Quod enim voluptate dissolvitur etc.] Boethius de Consol. Philos. Lib. II. Metr. VII.:

Habet omnis haec voluptas:
Stimulis agit ferventeis,
Apiumque par volantum,
Ubi grata mella fudit,
Figit, et nimis tenaci
Ferit icta corda morsu. [*Elmenh.*]

quod laetitia trepidat] Persius Sat. I. 20.:
Ingentes trepidare Titos etc.

Ita exprimit Arnobius motum effusiorem et constanti homine indignum. Quare laetitiam dicit potius quam gaudium. [*Herald.*] Conf. Casauboni ad Persii l. l. et Barth. in Statii Theb. II. 476. Tom. II. pag. 522. [*O.*]

levitatibus extollitur gaudiorum] Non dicit *gaudii*, quia hoc πάθος lenius. Recte item *extollitur*. Laetitiam enim et gaudium elationem esse dixerunt Stoici, ἔπαρσιν: sed *laetitiam* elationem ἄλογον, *gaudium* elationem μετὰ λόγου. Vide Cic. IV. Tusc. Cap. VI. et Augustin. in Epist. ad Galat. Cap. V. [*Herald.*]

provolvi et intestina cum stercore] Proba lectio: nam haec copula *et* abundat saepe reapse apud hos scriptores et involute construitur. [*Idem.*] Male itaque Fulv. Ursinus inducit *et*. [*O.*]

tremebundasque palpitantes in visceribus venas] Neque heic quidquam mutandum. Nam συνώνυμα ita copulare amat Arnobius, ut antea observabamus. [*Herald.*] Fulv. Ursinus et Stewechius conj.: *tremebundis*. [*O.*]

potius ut pronuntiemus] Ita Salmasius. Antea *prius*. Editio princeps *apertius*. [*O.*]

Deos aliquis credit pios] Appellat deos *pios*, clementes, ut docebamus ad Lib. I. (Cap. XLIX.). Notanda in hanc sententiam B. Augustini observatio, quam proponit Lib. X. de Civ. Dei Cap. I.: *Pietas quoque proprie dei cultus intelligi solet, quam Graeci* εὐσέβειαν *vocant. Haec tamen et erga parentes officiose haberi dicitur. More autem vulgi hoc nomen etiam in operibus misericordiae frequentatur: quod ideo arbitror evenisse, quia haec fieri praecipue Deus mandat, eaque sibi vel pro sacrificiis, vel prae sacrificiis placere testatur. Ex qua loquendi consuetudine factum est, ut et Deus ipse dicatur pius: quem sane Graeci nullo suo sermonis usu* εὐσεβῆ *vocant; quamvis* εὐσέβειαν *pro misericordia illorum etiam vulgus usurpet. Unde in quibusdam scripturarum locis, ut distinctio certior appareret, non* εὐσέβειαν, *quod ex bono cultu; sed* θεοσέβειαν, *quod ex Dei cultu resonat, dicere maluerunt.* Graeci tamen, sed recentiores, et θεὸν εὐσεβῆ quandoque dixerunt. Sic Themistius Euphrades Orat. V. οὐδεὶς γὰρ ἐν ταῖς ἐπικλήσεσι τοῦ θεοῦ τὸν νικητὴν, ἤτοι θριαμβευτὴν ἀνακαλεῖται, ἢ τὸν Γερμανικὸν, ἢ τὸν Σκυθικὸν, ἀλλὰ τὸν φιλάνθρωπον, καὶ τὸν εὐσεβῆ, καὶ τὸν σωτῆρα. Ergo Deus heic εὐσεβὴς est *pius* et φιλάνθρωπος, qua voce pium exprimere volebat Themistius. [*Herald.*]

beneficos] εὐεργέτας, σωτῆρας saepe conjungebant. [*Idem.*]

si quando sub his concidunt] Id est, sub eorum oculis atque altaribus, ut loquitur infra. Quare mutandum nihil. [*Idem.*]

Et voluptatis ergo, ut cernimus, nulla est in sacrificiis causa] Sic edidit et interpunxit Salmasius, rectissime. Antea ita legebatur: *et voluptate. Ergo* etc. [*O.*]

Cap. V. — ut iras atque animos ponant] Vide supra ad Lib. V. Cap. II. extr. [*O.*]

definitionem] Alii : *diffinitionem*, quae saepissime permutata a librariis. Ita *designare* et *diffignare*. [*O.*]

quam pertinaciter meminisse convenit nos semper] *pertinaciter* h. l. in bonam partem pro *constanter*. Ita Lactantius Inst. Lib. IV. Cap. XVIII. §. 16. *Item de silentio ejus* (Christi), *quod usque ad mortem pertinaciter tenuit, Esajas iterum sic locutus est* etc. ubi vid. Bünemann. pag. 509. Conf. Pitisc. ad Curt. V. Cap. IX. 4. Ita *contumax* pro *constans*, ap. Prudent. Peristeph. X. 714. et Mamertin. in Genethliac. Cap. XI. ubi vid. Schwarz. pag. 183. Tom. II. ed. Jaeger. [*O.*]

consectaneum est credere] Ita Stewechius et Salmasius ex MS. pro *consentaneum*. [*O*]

ad periculum interitionis inducit] *Interitio* vox antiqua. Vid. Nonius. Supra Lib. II. Cap. LXII. : *multum postea poenitebit fuisse irrisui, cum ad sensum coeperit interitionis accedi.* [*O.*]

Quidquid enim vexatur etc. etc.] Eodem modo argumentatur supra Lib. I. Cap. XVIII. [*O*]

Cap. VI. — placandaeque ejus causa] Sic edidi cum Meursio pro *placandique ejus causa*. [*O.*]

an illa laeta et sublimis magnanimitas] Rescribi volunt (Fulv. Ursinus) *lauta*. Non placet. Legendum existimo: *elata*. Sic interpretatur μεγαλοφροσύνην. Atque ita negat convenire deorum μεγαλοφροσύνῃ exactam offensionum vindictam. Et re vera μέγα μέρος μεγαλοψυχίας ἀνεξικακία, quod ait in Pelopida Plutarchus. Hinc Lactantius libro de Ira Dei Cap. V. : *Favorabilis ac popularis oratio, non cadere in Deum hanc animi pusillitatem, ut ab illo se laesum putet, qui laedi non potest.* [*Herald.*] Nihil omnino mutandum. Respicit Arnobius ad deorum vitam perpetuis agitatam laetitiis. [*O.*]

diffignaverit] Alii: *designaverit*. Vide supra ad Lib. I. Cap. LXIII. [*O.*]

Cap. VII. — quas irarum in homines habeant Dii causas] Ita Gelenius, acute. Editio princeps : *qua si parum* etc. [*Herald.*]

neque, si sunt ulli, apertissima potuit cognitione dignosci] Ita Codex MStus, teste Stewechio, quam lectionem equidem temere mutare nolim. Meursius ita distinguit : *neque, si sunt, ulli apertissima* etc. Editiones omnes : *neque, si sunt visi*. *Si* pro *an*, ut saepissime. [*O.*]

quibus neque se esse etc.] *esse* addidit Stewechius ex MSto. Alii: *quibus neque sese monstrare. se* pro *sese* est ex emendatione Salmasii. [*O.*]

Cap. VIII. -- silentio patiar abire donatum] Cod. MS. et editio princeps habent *obire*, quod tuetur Heraldus more antiquorum praepositiones *ab* et *ob* saepissime permutantium. Hinc fortassis enata significatio τοῦ *obire* pro *mori.* [*O.*]

si gallinulam, vitulum sub illius oculis atque altaribus concremauro] Infra: *Quod est istud honoris genus, vervecem, arietem, taurum dei sub ore connectere conspectuque in ejus occidere?* Stabant enim ad aras simulacra, et ad eorum faciem hostiae conversae mactabantur. Lucretius II. 352.:

Nam saepe ante Deûm vitulus delubra decora
Thuricremas propter mactatus concidit aras.

Hinc θεῶν δεξίμηλα ἀγάλματα appellat Euripides in Phoenissis παρὰ τὸ δέχεσθαι τὰ μῆλα: quemadmodum δεξίμηλον δόμον et δεξίμηλον ἐσχάραν appellat in Andromacha. [*Herald.*] Pro *vitulum, vel pullum* legend. conj. F. Ursinus. [*O.*]

pavus] Haec est forma antiquior, usurpata Varroni ap. Gellium Lib. VII. Cap. XVI. pro qua aureae latinitatis scriptores dixerunt *pavo, pavonis.* Antiquam formam praeter nostrum habet etiam Tertullianus de Anima Cap. XXXIII.: *pulcherrimus pavus, et quo velit colore cultissimus.* [*O.*]

atque ut parvuli pusiones, ut animis parcant abstineantque ploratibus] Sic emendavit Heraldus. Editio princeps: *atque ut parvuli pusiones animis parcant* etc. Gelenius: *atque ut parvuli pusiones, quo animis parcant* etc. Editio Lugd. Bat.: *ut animosis parcant* etc. Colvius ad Apulej. Metam. VIII. pag. 448. ed. Oudendorp. putat legendum: *quo lacrimis parcant*, vel: *quo animos pascant.* Malc. *Animis parcere* idem est, quod supra dixerat *iras atque animos ponere*, quod bene monet G. J. Vossius de Idolol. Lib. III. Cap. XCVIII. pag. 464. [*O.*]

passerculos, pupulas, equuleos, Panes accipiunt etc.] Talia puerulorum ludicra memorant etiam Plinius Lib. IV. Epist. II. et Apulejus Met. Lib. VIII. pag. 448. [*O.*]

pupulas] *Pupus* et *pupa* pro pusionibus, puerulis et puellulis nota. Varro Lib. VI. *pusam* vocat. Ab his pupis *pupulus* et *pupula* eadem ratione deminuta sunt Catullo, Apulejo et aliis. Ea nomina antiquitus etiam εἰκόνια sigillaria seu imagunculas, quae hodieque in usu nutricibus ac pueris, designabant: a quibus etiamnum nostrate idiomatismo denominantur *Puppen*; de quibus est Persianum illud Sat. II. 70.:

— — — *Veneri donatae a virgine puppae.*

Scribendum itaque duobus vel unico *p*, si lubet. Varro Aborig.: *Magna pars in desiderium puparum et sigillorum veniebat.* [*Stewech.*]

Panes] Intelligendi, ut rectissime observat Heraldus, non ἄρτων κλάσματα, sed sigillariola formata ad imaginem Paniscorum, quae erant puerorum ludicra, ut puellarum *pupae*, quas etiam νύμφας appellabant. Quare scripsi *Panes* litera majore. [*O.*]

concessiones habere gratuitas] Fulv. Ursinus conj.: *concessiones tribuere gratuitas.* Sed nil mutandum. Sensus est: habere Deos, quae gratuito concedant. [*O.*]

Cap. IX. — Ecce si bos aliquis etc.] Sequitur jam allocutio victimae ad Jovem, qui locus est pulcherrimus. [*O.*]

quod ad placandas caeditur mitigandasque ad numinum furias] Eodem sensu *furiae* supra Lib. IV. Cap. ult.: *Sin autem ab hujusmodi furiis Deorum genus est immune.* [*O.*]

qui nunquam te laeserim] Suavior ad aures haec veteris Codicis lectio, quam quod ediderunt: *quod nunquam te laeserim.* [*Stewech.*] Alii: *quum nunquam*, male. [*O.*]

numquid aliquem praesulem, tuum numen qui offenderet, ante te traduxi] Sic emendavit Stewechius, verissime. Codex MS. habet: *ante traduxi*, pro quo Gelenius: *aut te traduxi.* Tangit scil. Arnobius historiam servuli furciferi per Circi aream mediam traducti, quam narrat infra Cap. 36. editionis nostrae. [*O.*]

numquid erui sacratissimos lucos?] Quo quidem facinore ac plusquam sacrilegio Deorum iras atque offensas inexpiabiles contrahi existimabant. Quare Caesariani milites, quum Massiliensem lucum antiquae religionis horrore sanctissimum ad bellica tormenta et caetera obsidionis instrumenta caedere juberentur; rem aggressuri pavide substiterunt, veriti ne in se suae secures resilirent. Hanc militum superstitionem vivis coloribus exprimit Lucanus Libro III.:

> *Hanc jubet immisso silvam procumbere ferro:*
> *Nam vicina operi, belloque intacta priore*
> *Inter nudatos stabat densissima montes.*
> *Sed fortes tremuere manus: motique verenda*
> *Majestate loci, si robora sacra ferirent,*
> *In sua credebant redituras membra secures.*
> *Implicitas magno Caesar torpore cohortes*
> *Ut vidit: primus raptam vibrare bipennem*
> *Ausus et aëriam ferro proscindere quercum* etc.
>
> [*Herald.*]

substructionibus pollui profanarique privatis] Lucos

diis confecratos, quemadmodum cetera omnia loca *θεοῖς ἀνειμένα*, fubftructionibus aut alio ufu profano polluere grande piaculum erat. [*Idem.*] Eodem fenfu Cicero dixit (pro Milone): *Vos, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque obteftor, vosque, Albanorum obrutae arae, facrorum Populi Rom. fociae et aequales. quas ille praeceps amentia, caefis proftratisque fanctiffimis lucis, fubftructionum infanis molibus oppreſſerat: veftrae tum arae, veftrae religiones viguerunt, veftra vis valuit, quam ille omni fcelere polluerat.* [*Nourr. p.* 567.]

meo luatur e fanguine] Fulvius Urfinus praepofitionem *e* inducit, male. [*O.*]

producatur] Ita editor Lugd. Bat. e MS. Alii: *perducatur.* [*O.*]

articulatas expromunt voces] Sic edidi e correctione Fr. Oudendorpii ad Apulej. Met. Lib. X. p. 711. Alii: *exprimunt.* Sed *exprimere vocem* eft five alteri extorquere, five imitatione fingere et fic declarare, quod a noftro loco alienum eft. [*O.*]

Quis in gladium formavit ferrum etc.] Juvenalis Sat. XV. vs. 160.:

Aft homini ferrum lethale incude nefanda
Produxiffe parum eft, cum raftra et farcula tantum
Adfueti coquere, et marris et vomere laffi
Nefcierint primi gladios extundere fabri. [*Elmenh.*]

commifcuitque potiones] Ovidius Met. I. 147.:

Lurida terribiles mifcent aconita novercae. [*Herald.*]

commentatus eft tanta] Fulv. Urfinus mavult: *commentus eft tanta,* a *comminifcor.* [*O.*]

quanta vix explicari decem millibus queant vel annalium vel dierum] Id eft *μυριάσιν.* Sed quod ephemeridas appellat *dies,* novum eft, et vereor, ut nothum. [*Herald.*] J. G. Graevius in Epiftola 258. ad N. Heinfium Syllog. Burmann. Tom. IV. p. 332. corrigit: *vel diurnorum,* intelligens acta diurna urbana, *in quibus annotabantur crimina et maleficia.* Poffet defendi vulgata lectio loco fimillimo Lib. V. Cap. XV.: *effe illam in diebus et a vobis in commentariis relatam.* Sed hic *diebus* fluxiffe videtur ex interpolatione Fulvii Urfini, non e Codice MS. Itaque nihil definio. Pro *queant* Gelenius ed. *nequeant,* conftructione graeca vehementius negante. [*O.*]

diffignationibus] Ita MS. Alii: *defignationibus,* eodem fenfu. Vide Notam amiciffimi Ochsneri ad Lib. I. C. LXIII. *diffignationibus,* fcil. victimarum. [*O.*]

Cap. X. — cum gaudiis — agere] *χαίρειν, εὖ πράττειν.* Purus putus Graecismus. [*O.*]

et ex casibus etc.] Abest *et* in MS., probante Meursio, tanquam consusum loquendi genus. [*O.*]

si voluerint] Ita Gelenius, sensu flagitante. Editio princeps: *si noluerint*, vitiose. [*O.*]

ut etiam ipsos Deos frustra dicant a vobis coli] Hoc argumentum pluribus nodis nectit Lucianus in Jove Tragoedo. [*Herald.*]

Cap. XI. — Postremo si tristia atque importuna Dii pellunt] Temere sollicitavit Meursius lectionem hanc verissimam, conjiciens *atque infortunia.* [*O.*]

vitam in extrema sorte ducentes] Notissimam phrasin *vitam ducere* multis illustrat Bünemann. ad Lactant. Lib. VII. C. IX. p. 609 seq. [*O.*]

inquiunt] Fulv. Ursinus: *inquient.* [*O.*]

obrui, mergi, confici] Sic ordinavit haec verba Stewechius, sequente Salmasio. Alii: *mergi, obrui, confici.* [*O.*]

stipes emendicare supremas] quae est suprema et extrema miseria. Jul. Firmicus Astron. Lib. V. Cap. VIII.: *Ad tantam venient aliquando rerum inopiam, ut ab aliis cogantur necessaria vitae subsidia miserabiliter postulare.* [*Elmenh.*]

sed ineluctabili omnia necessitate confiunt] Ita Canterus. Sab.: *conficiunt.* Fulv. Ursinus: *conficiant.* *Confieri* verbum Arnobio frequentatissimum, ut observavimus supra. [*O.*]

agit sese] Fulv. Ursinus leg.: *aut agit*, haec cum sequentibus: *Aut ingrati esse* etc. conjungens. Non male. [*O.*]

Cap. XII. — si cum habeant jus prohibendi] Id est, ἐξουσίαν, ut observabamus ad Librum I. [*Herald.*]

honestus unus et locuples] Ita *honestus* a Jurisconsultis dicitur locuples et opponitur egeno L. LII. §. XV. D. de furtis. Opponitur vulgari personae l. V. D. de legit. tutor. [*Idem.*] *Honestus* h. l. est bono loco et parentibus natus honestis. Ita enim *honestatem* et *honestum* observabam *humilitatis* et *humilis* ἀντίθετα fere collocari solita, deficiente praesertim Latini sermonis puritate. Iustinianus Imperator: *Poenam autem* (inquit) *eadem lex irrogat stupratoribus, si honesti sunt, publicationem partis dimidiae bonorum: si humiles, corporis coercitionem cum relegatione. Honestum* pro viro honorato Cicero non una Epistola usurpat, et Vegetius Lib. I. Rei Milit. Cap. VII. [*Stewech.*]

haesitare, desigi] *desigi* expressissime de iis, qui immobiles stant, in neutram partem se inclinant. Hinc *figere, defigere,* Graece πῆξαι, pro devincire, ligare, immobilem praestare. Et *stupore desigi* dicuntur, qui prae admiratione in stuporem dati in

veſtigio haerent. Conf., qui de hoc verbo multus eſt, Salmaſ. in Solin. p. 765. [*O.*]

ſi modo Dii veri ſunt, atque in nominis hujus exceptione ponendi] Id eſt, ſi digni ſunt hac exceptione verorum Deorum. Qui igitur reſcribi volunt *acceptione* (v. c. Fulv. Urſinus), falluntur. [*Herald.*]

et ambitionis et gratiae nullus locus in Diis eſt] *Ambitio* heic pro gratia et favore, quod minime notarem, niſi id viderem homines, qui optimos ſcriptores emendare audent, turpiſſime ignorare. Cornel. Tacitus initio Agricolae: *Ita celeberrimus quisque ingenio ad prodendam virtutis memoriam, ſine gratia et ambitione, bonae tantum conſcientiae pretio ducebatur*, id eſt, οὐδενὶ χαριζόμενος, καὶ μηδεμίαν αὐτὸς χάριν μνώμενος. Sic ambitio dicitur nimia ἀρέσκεια, qua aurae populari velificamur, et apud omnes ordines gratioſi eſſe volumus. T. Livius Lib. XLIII.: *Exercitum conſulis infrequentem commeatibus vulgo datis per ambitionem eſſe.* Ibidem: *Non conſulibus, ſed ambitioſis conſulibus dilectum difficilem eſſe.* Alibi: *Carminaque a militibus ea in Imperatorem dicta, ut appareret, in ducem indulgentem ambitioſumque ea dici.* Et *decreta ambitioſa*, id eſt, gratioſa, L. III. D. de Minorib. [*Idem.*]

Cap. XIII. — fruſtra Diis immortalibus hoſtias rebus cum conſequentibus admoveri] Proprie. Supra: *Niſi prius emti capellarum fuerint atque ovium ſanguine, et caeteris, quae admoventur altaribus.* Lucanus (I, 608.):

> — — — — *ſacris tunc admovet aris*
> *Erecta cervice marem.*

Θυσίαν βωμῷ προσάγειν Graeci dicunt. [*Herald.*]

evigilare] Oudendorpius ad Sueton. Veſpaſ. Cap. XXI. p. 559. legendum ſuſpicatur *vigilare*. Sed compoſita pro ſimplicibus noſtrum aliquando uſurpare ſupra vidimus. [*O.*]

ut ſi quisquam viſo potentiſſimi nominis viro via decedat, aſſurgat, caput revelet, vehiculoque deſiliat etc.] Salluſtius apud Nonium: *Quibus de cauſis Syllam in victoria dictatorem, ſibi equo deſcendere, ſurgere de ſella, caput aperire ſolitum.* [*Herald.*] Moris ſcil. erat venienti magiſtratui vel principi aſſurgere, caput aperire, equo aut curru deſcendere, ſive ſoli, ſive cum uxoribus ſederent, ferrum ponere, et quam equo verberando virgam geſtabant, eam e dextra in manum laevam transferre. Vid. Senec. Epiſt. LXX. Apulej. Florid. III. et quos citat Stewechius ad h. l., et, qui hac de re multus eſt, Juſtus Lipſius Elect. Lib. I. Cap. XXIII. Op. Tom. I. pag. 725. ed.

Vesal. Peculiaris de veterum salutationibus liber est Jac. Claudii editus Ultraject. 1702. forma min. [*O.*]

assurgat] Virgilius Georg. II. vs. 97 sq.:

Sunt et Amineae vites, firmissima vina,
Tmolus et assurgit quibus, et rex ipse Phanaeus.

Servius heic: *Tractum est a sedentibus, qui in honorem alicujus assurgere consueverunt.* [*O.*]

tum deinde salutet acclinis] Sic e Codice MSto correxit Stewechius pro *adclivis*, quod antea edebatur. *acclinis* i. q. pronus, subnixus in genua. [*O.*]

ancillatum servuli pavibunda trepidatione imitatus] Secutus sum emendationem hanc verissimam Tib. Hemsterhusii ad Luciani Timon. Cap. V. Tom. I. pag. 344. ed. Bipont. et Gesneri in Thesauro v. *ancillatrum*. Cod. MS. et editio princeps habent: *ancillarum servuli pavibundas trepidationes imitatus*, ex quo Gelenius solita mutandi licentia fecit: *ancillae aut servuli pavibundas trepidationes imitatus*. Salmasius in ed. Lugd. Bat. et ad Solin. p. 804. sic edidit: *ancillatrum servuli pavibundis trepidationibus imitatus*, v. *ancillatrum* explicans *ancillationem*, ab *ancillor, ari*. Sed vellem hujus formae nobis exempla dedisset. Quamobrem praetuli *ancillatum*, quod ἐμφατικῶς dicit Arnobius indicans statum, conditionem ancillarum, quae erat humilior et abjectior, quam servorum conditio. [*O.*]

pavibunda trepidatione] Eleganter. Sic τὸ ἀθαρσὲς καὶ καταπεπληγμένον dicit Plutarchus in Nicia: ὑποδηλοῖ δὲ καὶ Φρύνιχος τὸ ἀθαρσὲς αὐτοῦ καὶ καταπεπληγμένον ἐν τούτοις·

Ἦν γὰρ πολίτης ἀγαθὸς ὡς, εὖ οἶδ' ἐγώ,
Κοὐχ ὑποταγεὶς ἐβάδιζεν ὥσπερ Νικίας. [*Herald.*]

quem suspectio] Ita Salmasius ex emendatione Meursii, rectissime. Nam *suspicere* in veneratione proprium. Alii: *quem susceptio.* [*O.*]

Cap. XIV. — gaudere de fastibus] *de* abundat, ut saepissime ap. nostrum. [*O.*]

vel quas eis eminentias accedere] Ita Fulv. Ursinus. Alii: *addere*, male. [*O.*]

sacrorum ex confectionibus] Haec est emendatio Meursii verissima et proxime accedens ad scripturam Codicis: *conjectionibus*. Alii: *collationibus*. Scriverius ap. Meurs. in Append. mavult *conlectionibus*. [*O.*]

muneris alicujus oblatione mactari] Vide supra ad Lib. I. Cap. XLI. [*O.*]

homo vero sublimior etc.] Haec e MS. Reg. addidit Meursius. [*O.*]

Cap. XV. — cum etiam colere homines potentioribus acceperimus imperiis] Fulv. Urſinus mavult: *cum etiam colere homines potentioris acceperimus imperii.* Male. Senſus eſt: *cum nos* (Chriſtiani) *potentioribus imperiis* (hoc eſt imperio, juſſu potentioris, Dei ſcil. vel Chriſti) *acceperimus, homines quoscunque colendos eſſe.* [*O.*]

Dicite, inquitis, quae ſit opinio de Diis digna, recta et honeſta, nec turpitudinis alicujus deformitate culpabilis. Primum, ut neque illos credas] Ita locum hunc lacunoſum et vitiatum ad veſtigia Codicis MSti optime reſtituit editor Lugd. Bat. Editio princeps et Gelenii habent: *dicite, inquitis. Ne ſit opinio de his deformitate culpabilis, ut neque etc.* Codex MS.: *Dicite inquitis. Ne ſit opinio de his primum digna, recta et honeſta, nec turpitudinis alicujus deformitate culpabilis, ut neque etc.* quam lectionem defendit Meurſius in Appendice, *ne ſit* accipiens pro *ſitne*, ut ſaepius apud hos ſcriptores. Stewechius ita legit et diſpoſuit haec verba: *quae ſit opinio de his primum digna, recta et honeſta, nec turpitudinis alicujus deformitate culpabilis, ut neque illos etc.* [*O.*]

quod ſit ab ſe foris, atque extrinſecus veniens] Bene interpungitur commate poſt *foris*, quod minime conjungendum cum ſequenti *veniens. Quod eſt foris a nobis* ſunt res extraneae, dona fortunae, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ex Stoicorum ſententia. [*O.*]

non praemiis ne noceant proritari] Recepi in textum correctionem hanc Th. Canteri maxime probabilem. Alii: *non praemiis ut noceant proritari,* quod ſignificaret: non praemiis proritari, ut noceant, ſcil. hoſtibus, inimicis noſtris. [*O.*]

et affici non dato] Fulvius Urſinus legendum putat: *et affligi,* male. *Affici* eſt in gen. mutari, moveri. [*O.*]

rei divinae] Fulv. Urſinus legendum ſuſpicatur: *naturae divinae,* cum *res divina* alias dicatur pro ſacrificio. Sed videtur ita Arnobius interpretatus fuiſſe τὸ θεῖον Graecorum. [*O.*]

Dei ſub ore connectere] Meurſius mavult *convertere,* hoc eſt, ore ad caelum convertere, reſupinare, quod Homerus αὐερύειν dicit Il. A. 459. Equidem nihil definio, cum, an victimae fuerint ante aras ligatae quandoque, adhuc ſub judice lis ſit inter viros doctos. Vide Saubert. de Sacrif. Cap. XIX. p. 404 ſeqq. ed. Cren. Poſſit fortaſſis et explicari: vittis, infulis, ſertis redimiri, quibus ornari ſolebant hoſtiae. Vide eundem Saubert. Cap. XVIII. pag. 385. Sed deſidero exempla verbi *connectere* hac ſignificatione abſolute poſiti. [*O.*]

lignorum ſtruicibus incenſis] Ita Meurſius et ed. Lugd. Bat. MS.: *ſtructibus.* Alii: *ſtruibus.* Sed reſcribendum *ſtruici-*

bus a *ſtruix, cis.* Ita *inſtruix* ab *inſtruere* legitur ap. Solin. Cap. XXVIII. ubi vid. Salmaſ. p. 268. [*O.*]

uſtrinae] Gloſſae: *Uſtrina, καύστερα νεκρῶν.* Servius ad Aen. III. 22.: *Apparatus mortuorum funus dici ſolet, exſtructio lignorum rogus, ſubjectio ignis pyra, crematio cadaveris buſtum, locus uſtrina.* [*Elmenh.*] *Uſtrina — ubi combuſtus quis tantummodo, alibi vero eſt ſepultus, is locus ab urendo uſtrina vocatur.* Feſt. v. *Buſtum.* Quae ſignificatio hic apud Arnobium obtinet. [*Nourr. pag.* 570.]

buſticeta] Vide ſupra ad Lib. I. Cap. XLI. [*O.*]

atque in ſedem fabricata foetorum] Meurſius pag. 207. legendum ſuſpicatur: *atque in ſedem fabricata pecorum.* Sed ipſe mox retractat conjecturam hanc minime neceſſariam. [*O.*]

Cap. XVI. — ex agnorum lanitiis] *lanitium* deſignat cum ipſam lanam, ut h. l., tum lanatum pecus, ut Lib. I. Cap. XI.: *Numquid in culpa natura eſt, quod lanitiis extulit importuniſſimam belluam?* et Cap. XXI.: *Lanitia curent veſtra numeroſis foetibus multiplicari.* Vid. Turneb. Adverſar. Lib. XV. Cap. XXI. et Taubmann. ad Virgil. Georg. III. 384. [*O.*]

mactanturque hoc illi] Vide ad Lib. I. Cap. XLI. [*O.*]

ab omni vos labe puros, lautos, caſtiſſimosque praeſtatis] etiam labe corporis. *Purus* et *caſtus* conjunguntur, proque re una et eadem ſaepe uſurpantur: et quod *caſtum* dicitur, appellatur alibi *purum; καὶ ἐξ ἀντιστρέφοντος.* Et *puri, caſti* ac *lauti.* Quare et λελουμένοι ſacrorum cauſa dicuntur etiam Graecis ἁγνοί. Ut igitur *caſtos, puros* Latini copulant, ſic Graeci ἁγνοὺς, καθαρούς. Hique iidem ſunt *loti*, λελουμένοι etc. [*Herald.*] Tangit Arnobius in verbis illis morem veterum, qui templa acceſſuri et vota facturi ſe lavabant. Inſignis ſuper eo locus apud Juſtinum Martyrem Apolog. II.: Τὸ λουτρὸν δὴ τοῦτο ἀκούσαντες οἱ δαίμονες διὰ τοῦ προφήτου κεκηρυγμένον, ἐνήργησαν καὶ ῥαντίζειν ἑαυτοὺς τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐπιβαίνοντας, καὶ προσιέναι αὐτοῖς μέλλοντας, λοιβὰς καὶ κνίσας ἀποτελοῦντες. τέλεον δὲ καὶ λούεσθαι ἀπιόντας, πρὶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἱερὰ, ἔνθεν ἵδρυνται, ἐνεργοῦσι. Apud Lactantium quoque Lib. V. Cap. XX.: *At illi infelices, nec ex ſceleribus ſuis intelligunt, quam malum ſit, quod colunt, quandoquidem flagitiis omnibus inquinati veniunt ad precandum: et ſe pie ſacrificaſſe opinantur, ſi cutem laverint, tanquam libidines infra pectus incluſas ulli amnes abluant, aut ulla maria purificent.* Et paſſim. [*Meurſ. pag.* 207 *ſeq.*] Conf. Briſſon. de Form. Lib. I. p. 6 et 7. [*Elmenh.*]

coinquinatius, infelicius, ſpurcius] Meurſius conj.: *coinquinatius, foetidius, ſpurcius.* Sed recte Heraldus *infelicius* explicat *pejoris ominis.* [*O.*]

quam ſi ita facti ſunt ſui natura] Sic ediderunt ex emendatione Fulv. Urſini. Editio princeps habet: *quam ſi ita facti ſunt ſenſus natura.* Quam lectionem, ſi e Codice MSto fluxit, temere eliminare nolim. *ſenſus,* ſcil. Deorum. [*O.*]

cur non eis et mulos et elephantos mactatis et aſinos] Atqui immolabant mulos Romani in Conſualibus Conſo Deo ſacris. Vide Plutarch. Problemat. XLVIII. ibique Boxhorn. *Aſinis* litabatur Priapo, teſte Ovid. Faſt. Lib. I. vs. 391. *Elephanti* etiam quandoque immolabantur: Vide Juvenal. Sat. XII. vs. 111. et Jo. Saubert. de Sacrificiis Cap. XXIII. pag. 515 ſeqq. [*O.*]

cur non et canes et urſos, et vulpes et camelos] „Certe „canem immolatum fuiſſe Hecatae in Samothracia, in ſacris ex„piatoriis ap. Graecos, Romae in Lupercis, menſe Februario, qui „a februando, id eſt purgando, eſt dictus, Genitae Manae, gene„rationis praeſidi Deae, et denique in luſtrationibus, ex Lycophro„ne, Plutarcho, Plinio, Livio et aliis docuerunt Bochartus Lib. „II. Hierozoic. Cap. LVI. et Reineſius Var. Lect. Lib. I. Cap. „XV. Quibus addi poteſt Suidas in vv. *Ζηρυνθία*, Ἀλλ' *εἴ τις*, „*Σαμοθράκη* et Ἱ*ππαρικὸν*, nec non Ovidius Lib. I. Faſt. vs. „389.:

„*Exta canum vidi Triviae libare Sapaeos,*
„*Et quicunque tuas accolit, Haeme, nives.*

„Verum cum ſacra illa non tam ſuperos, quam inferos reſpi„ciant, Arnobius poſſit videri vera docuiſſe, maxime quia Plu„tarchus in Quaeſt. Rom. ſcribit, veteres putaſſe hoc animal nul„lo modo purificaſſe, ac proinde Ὀ*λυμπίων οὐδενὶ θεῶν* fuiſſe „immolatum. Certe duodecim diis majoribus rariſſime vel nus„quam inveniemus apud Graecos et Romanos canem fuiſſe im„molatum.“ Haec et plura alia Gisb. Cuperus, qui de hac re multus eſt in Harpocrate p. 67 ſeqq. *Camelos* pingues et ſaginatos Arabes in ara Dei Ignoti ſacrificaſſe, docet Gyraldus Synt. XVII. p. 493. [*O.*]

et belbas] Sic edidi cum editore Lugd. Bat. Alii: *et belluas,* quod abſolute poſitum proprie et *κατ' ἐξοχὴν* dicitur de elephantis. Vid. Graev. ad Flor. Lib. II. Cap. VI. p. 348. ed. Dukeri. Tamen hoc loco alienum eſt, cum elephantorum modo facta ſit mentio. Scribendum itaque *belbas* vel *belvas* cum *l* ſimplici. Gloſſae: *ὕαινα, ζῶον, bellua.* Scribe *belva* vel *belba.* Dicunt autem utrumque, *belbus* et *belba,* ut *merulus* et *merula, lu-*

ſcinius et *luſcinia, ſimius* et *ſimia, ſerus* et *fera.* Julius Capitolinus in Gordian. Cap. XXXIII.: *Fuerunt ſub Gordiano Romae elephanti XXX et II, quorum ipſe XII miſerat, Alexander X, alces X, tigres X, leones manſueti LX, leopardi manſueti XXX, belbi (id eſt hyaenae) X* etc. ubi vide Salmaſ. qui de hac v. multus eſt in Script. Hiſt. Aug. Tom. II. p. 153. *benuas* vocat Clemens Romanus Recognit. Lib. VIII. p. 124.: *Sed ne, ut putant homines, viderentur haec naturae quodam ordine et non diſpenſatione fieri conditoris, pauca quaedam ad indicium et documentum providentiae ſuae, mutato ordine, genus ſervare juſſit in terris, verbi gratia, ut per os conciperet corvus, et per aurem muſtela generaret; ut aves nonnullae, ſicut gallinae, interdum ova vel vento, vel pulvere concepta parerent: alia quaedam animalia marem vicibus alternis in ſoeminam verterent, et ſexum per annos ſingulos commutarent, ut lepores et hianae, quas benuas vocant.* quem locum citavit Elmenhorſtius. A *belbus* vel *belba, belva,* videntur fluxiſſe recentiorum linguarum vocabula lupum ſignificantia, v. c. Angloſax. *hwelp, hwylp,* Franc. *welf,* Angl. *whelp,* Suec. *hwalp,* German. *Wolf.* Vide Wachter. Gloſſar. Germ. v. *Wolf.* De varia vocis ſcriptura, *belba, benua,* conf. Schneider. V. Cl. ad Ariſtotel. Hiſt. Animal. Lib. VIII. Cap. VII. T. II. p. 605. [*O.*]

et leones] Tales etiam a Maximino ſacrificatos teſtatur Jul. Capitolinus in ejus vita. Vide Saubert. de Sacrif. C. XXIII. p. 515. De urſis autem et vulpibus ſacrificatis nihil compertum habemus. [*O.*]

immuſſulos, buteones] Vide ſupra ad Lib. II. Cap. LIX. Buteo Dianae ſacer, ſed an etiam immolatus quandoque, non conſtat. [*O.*]

ſolifugas] Vide ad Lib. II. Cap. XXIII. [*O.*]

carduos] ſativos ſcil. *Artiſchoken.* Vide ad Lib. II. Cap. XXIII. [*O.*]

radices] Ita κατ' ἐξοχὴν dicitur raphanus. *Rettig.* Vid. Schneider. Lex. Rei Ruſt. [*O.*]

ocimum] herba odoris acris, quam et βασίλειον Graeci dixerunt. Vide Caſaubon. ad Perſ. Sat. IV. 22. Geſner. et Schneider. ad Varron. de Re Ruſt. Lib. I. Cap. XXXI. et in Lexico Ruſtico h. v. [*O.*]

iidem] Ita Gelenius, rectiſſime. Editio Rom.: *idem.* [*O.*]

rebusque his omnibus cunilam ſuperſpergere bubulam] *Cunila bubula,* i. e. origanum ſylveſtre, *bubula* dicta, quod boves a ſcabie ſanos praeſtaret. Vid. Bodaeus a Stapel ad Theophraſt. Hiſt. Plant. Lib. VI. Cap. II. p. 564. Schneider. V. C. ad Co-

lumell. Lib. VI. C. XXXI. p. 355. et in Lexico Ruſt. et prae ceteris Salmaſ. ad Solin. Cap. LVI. p. 900 ſeq. qui de hac planta multus eſt. Noſtri appellant *Wohlgemuth.* [*O.*]

porrum ſectivum] i. e. porrum, quod in culinae uſum ſecatur. (*Schnittlattich.*) Juvenal. Sat. XIV. 133.:

Filaque ſectivi numerata includere porri.

Vide ſis Plinium Hiſt. Nat. Lib. XIX. Cap. 6. et Columell. de Re Ruſt. Lib. I. Cap. III. et, quid porrum ſectivum a capitato differat, intelligas. [*Nourr. pag.* 561.]

Cap. XVII. — ſi hirundines garrulae] Virgilius Georg. IV. 307.:

— — — — — — — — ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.

Graecorum proverbium eſt: χελιδόνος λαλίστερος. [*Herald.*]

ſacraque vobis intenderent honoris ergo facere] Sic emendavit acutiſſimus Guilielmus (in Quaeſt. Plautin. in Curcul. Cap. V. in Lampade Gruteri Tom. III. Parte II. p. 367.) lectionem veterem corruptiſſimam: *ſacraque vobis intenderent honores ergo facerent. Honoreis,* inquit ille, Arnobius hic quoque ſcripſerat gignendi caſu, quod inſcientes librarii accuſandi acceperunt, ideoque immutarunt, ut convenirent caetera. Nihil uſitatius hac formula: *honoris ergo ſacra facere,* non item: *ſacra intendere, honores facere,* quae ne Latina quidem. Cato in Libro de Re Ruſt. Jano ait: *Ejusdem rei ergo macte vino inferio eſto.* et noſter infra ait: *Honoris ergo Dîs vinum dare.* [*Stewech.*]

naturali appoſitione] Fulv. Urſinus: *naturali appetitione.* [*O.*]

caederent] Ita ed. Lugd. Bat. Gelenius: *cederent.* [*O.*]

cum altaribus veſtris darent aſini foenum paleasque libarent] Proprium aſinorum pabulum. Unde Philemon in Excerptis Athenaei: ὄνος βαδίζεις εἰς ἄχυρα τραγημάτων, de lurcone, qui non magis verberibus abſterreri poteſt a bellariis, quam aſinus a paleis et paſtu. Nam proverbium erat apud Graecos: ὄνος εἰς ἀχυρῶνας ἀπέδρα. [*Herald.*]

ſtercoribusque vos accipi inter atroces computaretis injurias] Jurisconſ. l. 1. Digeſt de extraord. crim.: *Fit injuria contra bonos mores, veluti, ſi quis fimo corrupto aliquem perfuderit.* Adde L. XXVII. §. 17. D. ad leg. Aquil. Sic populi

Romani legatos a Tarentinis lotio resperſos *per obſcoenam turpemque dictu contumeliam* dicit Florus. Atque haec contumelia malis ingentibus poſtea fuit expiata. Eandem Achaici belli, quo urbs nobiliſſima et florentiſſima Corinthus everſa eſt, cauſam fuiſſe ſcribit Strabo. [*Idem.*] Conf. Valer. Max. Lib. II. Cap. II. Livius Lib. XII. Dionyſius Halicarn. in Excerpt de Legat. p. 21. [*Elmenh.*] De verbo *accipere* vide ſupra ad Lib. III. Cap. XV. et C. Barth. Adverſ. Lib. XIX. Cap. XV. [*O.*]

puteſcant] Ita MS. Sabaeus et Salmaſius. Gelenius et alii: *putreſcant.* Sed, ut bene obſervat Stewechius, *puteſco* eſt inchoativum a *puteo.* Vide ſupra ad Lib. V. Cap. XII. [*O.*]

cernetis] Alii: *cernitis.* [*O.*]

auctificari] *Auctificare* vel, ut Nonius habet, *augificare,* i. q. augere, verbum antiquum et obſoletum. Ennius Andromeda: *Quid ſit? Seditio tabetne, an numeros augificat ſuos?* Et *auctificus* apud Lucret. II. 571.:

Nec porro rerum genitales auctificique
Motus perpetuo poſſunt ſervare creata. [*Nourr. pag.* 551.]

quae ſi vobis praecipiant Dii curam in veſtram, in valetudinem vertere] Haec eſt emendatio Salmaſii egregia, et, ut mihi quidem videtur, unice vera. Antiqua lectio eſt: *quam ſi vobis praecipiant Dii curam, veſtram in valetudinem vertere.* Sed v. *curam* in praecedentibus non habet, ad quod referatur: optime contra *quae,* id eſt, viſcera illa vitiata. Fulv. Urſinus corrigit: *quam ſi vobis praecipiant Dii culturam veſtram in voluptatem vertere,* audacius, quam verius. [*O.*]

nidoribus cohoneſtatis et ſuccis] Meurſius pag. 208. legendum ſuſpicatur: *nidoribus cohoneſtatis et fumis,* cum antea dixerit Arnobius: *aut ex aris ardentibus nidorem conſectatur et fumos.* At nil mutandum. *ſucci* ſunt vapores carnium toſtarum. [*O.*]

ea quae vos alunt] Ita Meurſius et reliqui eum ſecuti. Antea edebatur: *eaque vos alunt,* quod retinuit etiam Oberthürius, male. [*O.*]

alludere porrigentibus ſaepius] *Alludere* eſt adblandiri, blanditiis captare, προσπαίζειν, et de canibus σαίνειν. Homer. Odyſſ. K. 216 ſq.:

ἀμφὶ ἄνακτα κύνες — σαίνωσ᾽.

quod Scholia interpretantur κολακεύωσιν. Nostr. *wedeln.* Ita Lactantius Inst. Lib. III. Cap. X.: *Summum igitur bonum hominis in sola religione est. Nam cetera, etiam quae putantur homini esse propria, in caeteris quoque animalibus reperiuntur. Quum enim suas voces propriis inter se notis discernunt atque dignoscunt, colloqui videntur; ridendi quoque ratio apparet in his aliqua, quum demulsis auribus, contractoque rictu, et oculis in lasciviam resolutis aut homini alludunt, aut suis quisque conjugibus aut foetibus propriis.* ubi vid. Bünemann. pag. 319. et 1021. [*O.*]

Cap. XVIII. — ut ille tauris Deus] *Deus* h. l. collective de Diis et Deabus. [*O.*]

hic virginibus buculis] Ita Fulvius Ursinus. Editio princeps: *bubulis.* Stewechius scribendum censet *vitulis,* cum Arnobius infra Cap. XXII. dicat: *Minervae virgini virgo caeditur vitula, nullis unquam stimulis, nullius operis exercitata contactu.* [*O.*]

incientibus scrophis] Egregia haec emendatio et lectio unice vera debetur Fulv. Ursino et Scriverio ap. Meursium. *incientes scrophae* sunt parturientes. Infra Cap. XXII.: *Telluri, inquiunt, matri scropha inciens immolatur et forda.* Festus in *gravida: inciens propinqua partui, quod incitatus sit foetus ejus.* Conf. Schneider. V. Cl. ad Varron. de Re Rust. Lib. II. Cap. II. pag. 408. et Lex. Rust. h. v. Editio princeps habet: *ingentibus scrophis.* [*O.*]

ille tetris] Ita MS. bene. Sic paullo post Cap. XX.: *Cur non omnia caetera, quae illorum inferre sacrificiis moris est, sint nigra et fumigata tetreque ut colorata, curatis?* Alii: *ille atris.* [*Meurs.*]

An numquid alterius alteri minus gratior et jucundior sanguis est] Secutus sum emendationem hanc Gelenii verissimam. Alii: *an numquid alterius alteri animalis gratior et jucundior sanguis est,* quod cum sequentibus verbis, *alteri vero alterius voluptatem infundit* etc., meram efficeret tautologiam. *animalis,* quod rectissime aberat in Codice MS., addidit Fulvius Ursinus. [*O.*]

minus gratior] Particulae *magis* et *minus* redundant saepissime apud hos scriptores. Sic Lib. I. Cap. XIX.: *ratio magis fortior.* et Lib. IV.: *magis ignominiosus.* Zeno Veronensis sermone I. de Psalmo CXXX.: *Deus noster, Fratres, humilis corde est; et ineffabilis vis illa sapientiae, ac virtutis potestas intra hominem susceptum jacet magis admirabilior, quia tantus est et talis.* Et sermone de Pudicitia: *Si ergo exultat gloria ejus saepe in gentibus, quanto magis debet esse gloriosior in populo Christiano?* Sed exem-

pla hujus pleonafmi apud veteres non infrequentia. Plautus in Sticho (Act. V. Scen. IV. vs. 21.): *Immo enim hic magis eſt dulcius.* et ſaepius. Apud Graecos μᾶλλον ſaepiſſime πλεονάζει hoc modo: ut μᾶλλον ὀλβιώτερος apud Ariſtophanem et ſimilia. [*Herald.*] Plura exempla affert Vechnerus in Hellenolex. pag. 166. ſeq. Sic *minus* abundat ap. Florum Lib. IV. Cap. II. §. 47.: *Nec minus admirabilior hujus exitus belli.* ubi vid. Duker. et Freinshem. in Ind. et Mercer. ad Nonium Marcellum pag. 88. [*O.*]

obſervationis alicujus aut religionis metu ille caprina abſtinet ſe carne] Spartianus in Didio Juliano: *Nam Julianus tantae parſimoniae fuiſſe perhibetur, ut per triduum porcellum, per triduum leporem divideret, ſi quis ei forte miſiſſet, ſaepe autem nulla exiſtente religione, oleribus leguminibusque contentus, ſine carne coenaverit.* Proprie ergo hic *religio.* De *obſervatione* dicebamus ad Lib. I. (Cap. XLIII.). [*Herald.*]

Cap. XIX. — ſi vicerit ratio] Ita MS. Sabaeus: *juſſerit.* Fulv. Urſinus: *evicerit.* [*O.*]

comprobari inveniri] Fulv. Urſinus pro *inveniri* mavult *iniri.* [*O.*]

quae in coloribus ratio eſt, ut merito his albas, illis atras conveniat nigerrimasque mactari] Aperte diſtinguit hoſtias *nigras, atras, albas, candidas.* Servius ad Virgil. Aen. III. 118.: *Ratio enim victimarum fit pro qualitate numinum. Nam aut hae immolantur, quae obſunt eorum muneribus, ut porcus Cereri, quia obeſt frugibus: hircus Libero, quia vitibus nocet: aut certe a ſimilitudine, ut inferis nigras pecudes, ſuperis albas immolent: item tempeſtati atras, candidas ſerenitati.* Quare C. Barthius ad Stat. Theb. IV. 445. Tom. II. pag. 1086. legendum ſuſpicatur: *his albas, illis atras conveniat nigrasque aliis mactare.* Attamen equidem non auſim mutare lectionem vulgatam, cum Arnobio familiare ſit talia congerere idem ſignificantia, et paullo poſt Cap. ſeq. legamus: *ut taetrae his hoſtiae nigerrimique admoveantur coloris.* [*O.*]

atque ominum dexteritate pollentibus] Docuerunt pridem eruditi homines (Meurſius, Grotius, Canterus), ita eſſe ſcribendum pro: *atque hominum* etc. [*Herald.*] A ſuperis enim fauſta omina ac proſpera, hoc eſt *dextra,* ſumebant: inferos et manes rebus infauſtis et laevis praeſidere credebant. Porro quid omen ab augurio diſtet, docemur a Feſto: *Omen velut oremen, quod fit ore, augurium, quod avibus, aliove modo fit.* De hoſtiis atris adeundus Macrobius Saturn. Lib. III. Cap. IV. et Feſtus in voce *furvum.* [*Stewech.*]

Diis laevis] Vide ſupra ad Lib. IV. Cap. V. Conf. A. Gell. Lib. V. Cap. XII. [*O.*]

color furvus] Valerius Max. Lib. II. Cap. IV. 5.: *Hostiae nigrae antiquitus furvae dicebantur.* Perpetuum epitheton rerum inferarum. Vid. Broukhuf. ad Propert. Lib. IV. Eleg. I. 5. pag. 477. et Mitfcherlich. ad Horat. Lib. II. Od. XIII. 17. [*O.*]

neque ulla fub terris regna effe domiciliaque Plutonia] Juvenalis Sat. II. vs. 149.:

Effe aliquos manes et fubterranea regna,
Nec pueri credunt, nifi qui nondum aere lavantur.
[*Elmenh.*]

Cap. XX. — nigerrimique admoveantur coloris] Ita Meurfius et ceteri eum fecuti. Ante edebatur: *colores.* [*O.*]

Quid ergo? non videtis] Stewechius interpungit: *Quid? Ergo non videtis.* [*O.*]

paftibus incubare] *Paftus* h. l. pro ipfis pafcuis, ut apud Tacit. Annal. Lib. IV. Cap. XXV.: *praepeditis Numidarum equis, aut diverfos paftus pererrantibus.* et Solin. Cap. XXIX.: *fi recta ad paftus ora dirigunt.* [*Oudendorp. ad Apulej. Lib. V. pag.* 353.]

tetreque ut colorata] Sic egregie emendavit Salmafius. Antea: *tetraque et colorata.* [*O.*]

illa ut fint lurida, fuliginem infundite cum favillis] Meurfius *lurida* mutat in *furva*, peffime. Nam *luridus* proprius color cadaverum putrefcentium optime opponitur fanorum fanguini purpureo. [*O.*]

Quod fi vobis religio nulla eft alba quaedam ferre] Ita MS. Qui legi volunt *inferre* (Fulvius Urfinus et Stewechius), falluntur. Ufi enim funt fimplici *ferre* hac in re optimi fcriptores. Sic *thura ferre* ap. Ovid. de Ponto Lib. I. Epift. V.:

Thuraque Caefaribus cum conjuge Caefare digna
Dîs veris memini debita ferre manu.

et Lib. II. Epift. IX.:

Irrita Neptuno cur ego thura feram?

Lib. III. Eleg. I.:

Thura fer ad magnos vinaque pura deos.

Lib. IV. Eleg. VIII.:

Denique thura feram rapidis folemnia flammis.

Sic *preces ferre.* Virgilius Aen. VIII. 60.:

Junoni fer rite preces; irasque minasque
Supplicibus fupera votis.

ubi Servius: *Sic fer preces, quemadmodum sacra ferri dicimus.* [*Herald.*]

Cap. XXI. — quem patri solemne est Libero, Mercurio mactari] Ita ed. Lugd. Bat. e MS. Non necessaria itaque Gelenii correctio: *Mercurioque.* Nam Arnobium nostrum amare omittere copulam jam aliquoties observavimus. De capris Libero maetatis res notissima. Sed Mercurio etiam κατ' ἐξοχὴν sacratos apud alios legisse non memini. [*O.*]

Unxiae] Vide supra ad Lib. III. Cap. XXV. [*O.*]

honorarium istud debitum] Lib. VI.: *si quando res sacras cerimoniarum conjicitis debitis.* [*Elmenh.*]

officia rituum procurationemque miscere] Meo animo rectius futurum est *procurationumque.* Neque enim eadem semper et ubique *procuratio*, id est expiatio: neque in unum solum finem. Verba Senatusconsulti Romani sunt apud Agellium: *Consul hostiis majoribus Jovi et Marti procuraret.* Lib. IV. Noctium Cap. VI. ubi vide plura. Perinde *procurationem fulminis* pro expiatione constituit Arnobius saepe in uno Libro V. et inibi illius expiandi ritum publicat. [*Steucch.*] Cum Stewechio consentit etiam Meursius. [*O.*]

certaque est supplicamenta praestari] Ita ed. Lugd. Bat. ex MS. bene, nam abundanter ponit Arnobius non solum particulas, sed etiam verbum auxiliare. Alii: *certa et supplicamenta.* Meursius: *certaque supplicamenta praestari.* [*O.*]

aut coelo aliquid lapsum] Id est verissimum, et de quo nullus ambigere amplius possit. Lib. I.: *Neque enim de coelo aliquis Deus lapsus est, aut suis res vestras commentatus est manibus.* Lactantius Libro III. Cap. XIX.: *Non enim descendit aliquis de coelo, qui sententiam de singulorum opinionibus ferat.* [*Elmenh.*]

transactionis] *Transactio* vocabulum forense de conventione, qua a lite jam mota vel movenda, aliquo dato, retento promisso receditur: *ein gütlicher Vergleich.* Vid. Brisson. de Verb. Sign. h. v. et Heinecc. Antiquitt. Rom. ad Instit. Lib. VI. Tit. VI. Tom. II. p. 217 seq. [*O.*]

pactione convenit, ut etc.] Ita ed. Lugd. Bat. Alii distinguunt: *pactione? Convenit, ut etc.* [*O.*]

hic ut usurpare desineret alieni sanguinis jura] Ita Gelenius, probante Heraldo in Curis II. Alii: *desideret.* [*O.*]

Cap. XXII. — sacrificiorum et ipsa inanis est ratio] Codex MS. habet *datio*, quod probat Stewechius. [*O.*]

etenim qui potis est] Ita MS. Alii: *pote est.* [*Meurs.*]

Telluri, inquiunt, matri ſcroſa inciens immolatur et foeta] Ita Salmaſius et Voſſius Lib. V. Inſtit. Orat. Cap. II. Sect. 4. Alii omittunt *et*. MS.: *ut foeta.* Meurſius in Appendice: *ut foetae.* Ant. Auguſtinus ad Feſt. v. *Plena ſue* legendum ſuſpicatur: *ſcroſa inciens immolatur et forda*, ſcil. bos. Ovidius Faſt. IV. 631.:

Forda ferens bos eſt fecundaque dicta ferendo.

Ceterum cauſam, cur ſcroſa immolabatur Telluri, explicat Feſtus l. l.: *Plena ſue Telluri matri ſacrificabatur, quod pecudis id genus, cum ſeritur, ſatis inimicum, quia roſtro ſemen fodiendo corrumperet.* Pro *inciens*, quod debetur Fulv. Urſino, MS., Sabaeus et Gelenius habent *ingens*, quod defendit Heraldus loco Virgilii Eclog. I. 50.:

Non inſueta graves tentabunt pabula foetas.

ubi Servius explicat *foetas et gravidas et partu liberatas.* ſed male. Vide ſupra ad Cap. XVIII. [*O.*]

gravidas atque foetas] Antonius Auguſtinus: *gravidas atque fordas.* Vide notam praecedentem. [*O.*]

quam cuncti expetimus] Ita ed. Lugd. Bat. e MS. Alii: *quoniam cuncti expetimus.* [*O.*]

conſimiliter gravidis accipienda eſt ſcrophis] Vide ſupra ad Lib. III. Cap. XV. [*O.*]

virginitatis intactae] Id eſt, *integrae virginitatis.* Euripidi virgines intactae ſunt ἄζυγες κοῦραι. [*Elmenh.*] Fulv. Urſinus conj. *et virginitatis intactae.* [*O.*]

Cap. XXIII. — placidumque natura, ab nocendi procul eſt uſu] Sic e Codice MSto reſtituit Canterus. Alii omittunt *ab.* [*O.*]

hic contractus aculeum figat] Haec eſt veriſſima lectio, quam Gelenius temere mutaverat. Scripſerat enim *contactus.* At Fulv. Urſinus vocem iſtam prorſus tollendam exiſtimat. Falluntur omnes egregie. Sane contractus ſcorpius aculeum figit. Graphice Tertullianus in Scorpiaco: *Proinde ſcorpii ſeries illa nodorum venenata intrinſecus venula ſubtilis, arcuato impetu inſurgens, hamatile ſpiculum in ſummo tormenti ratione reſtringens. Unde et bellicam machinam retractu tela vegetantem de ſcorpio nominant.* [*Herald.*]

nihilque illa proſit alluſio] qua alludebat ſcilicet et adulabatur feris illis beſtiis. Tractum a canibus. Supra (Cap. XVIII.): *Latratorum et canum ritu oſſis ſaevitias ponere, atque alludere porrigentibus ſaepius.* Quod igitur dixerat antea *manu mulcere* et *blandiri, alluſionis* vocabulo nunc ſignificat. *Mulcere* eſt πρᾴως ἅπτεσθαι, ut interpretatur in Camillo Plutarchus. Un-

de et *multare* dictum; nempe mollire aliquem pugnis aut fustibus, quomodo ludunt Comici. Quare falluntur, qui *mulcare* scribendum putant. Sic enim a supino *mulsum* fit *multo*, ut a *consusum* fit *consuto*, et similia. [*Idem.*]

cum ad nocendum res ambae non stimulis exagitantur irarum] Haec est lectio vetus, quam in ceteris editionibus mutarunt, et *exagitentur* ediderunt. Sane particula ista hunc sibi modum quandoque assumsit. Lucretius Lib. VI. 129.:

Nec mirum, cum plena animae vesicula parva
Saepe ita dat pariter sonitum displosa repente.

M. Tullius pro Quinctio: *Quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt.* Tertullianus Apologet. Cap. IX.: *Cum propriis filiis Saturnus non pepercit, extraneis utique non parcendo perseverabat.* τῶν ἀλλοτρίων μηδὲν φειδόμενος διετέλει. Hellenismus est. Idem Cap. XXII.: *Cum ergo utraque pars concurrit in confessionem deos esse negans, agnoscite unum genus esse* etc. His omnibus locis *cum* est quoniam. Nihil igitur mutandum est hoc ejusdem scriptoris loco Apologet. Cap. II.: *Cum igitur in omnibus nos aliter disponitis.* ἡμᾶς ἄλλως διατίθεσθε. Neque reformandus igitur hic ejusdem Tertulliani locus Lib. de patientia Cap. X.: *Ego rubori locum non facio, quum plus de detrimento ejus adquiro: cum ipse hominem quodammodo exhortatur, ne me respexeris dicens.* [*Idem.*]

stimulis exagitantur irarum] Virgilius Aen. XI. 452.:

— — *arrectae stimulis haud mollibus irae.*

et 728.:

— — *stimulis haud mollibus incitat iras.* [*Idem.*]

Itaque nihil prodest promereri velle per hostias deos] Ita Lactantius Lib. VI. Cap. IX. fin.: *Huic* (Deo) *parcamus, huic devotissime serviamus, in eo promerendo actus omnis et cura et opera collocetur.* ubi vid. Bünemann. qui de hoc verbo multus est p. 743. [*O.*]

et ad ea quae facti sunt] Πρὸς ἃ ἐγενήθησαν, πρὸς ἃ ἔφυσαν. Nam idcirco dixit *agant suam naturam.* Hellenismus igitur est et nihil mutandum. [*Herald.*] Canterus legendum suspicatur: *ad ea quae fati sunt*, quod equidem longe praefero. Nam durissima est constructio *ad ea quae facti sunt* pro *ad ea, ad quae facti sunt*, neque aliud simile exemplum in nostro auctore reperisse memini. [*O.*]

Cap. XXIV. — Sed si magnificum videtur atque amplum] Id est, μεγαλοπρεπὲς καὶ μεγαλόψυχον. Sallustius Conjur. Catil.: *In suppliciis deorum magnifici, domi parci.* Atque

in hoc Deorum honore magnificentiam fuam enitefcere praecipue debere exiftimabant. Ariftoteles Lib. VI. Nicomach.: *Καὶ ἔστιν ἀρετὴ ἔργου, μεγαλοπρέπεια ἐν μεγέθει· ἔστι δὲ τῶν δαπανημάτων, οἷα λέγομεν τὰ τίμια, οἷον τὰ περὶ τοὺς θεοὺς ἀναθέματα, καὶ κατασκευαὶ καὶ θυσίαι.* [*Herald.*]

fi illibata, fi folida concremari animantium vifcera] *Illibata, folida vifcera* funt integra, quibus nihil detractum eft, ὁλόκαυστα. Opp. *proficiae, θυμάτων ἀπαρχαί.* Vide Taubmann. ad Virgil. Aen. VI. p. 502. Salmaf. ad Solin. p. 90. et P. Colv. ad Apulej. Met. Lib. X. p. 707. ed. Oudendorp. *Vifcera,* carnes, proprie quidquid inter offa et cutem eft, quod notiffimum. [*O.*]

quid fibi reliqua haec volunt magorum cohaerentia difciplinis] *Reliqua haec*, fcil. proficiae variaque farciminum et liborum genera, quae Diis folebant offerri et in ara comburi. *Magorum difciplinis cohaerere* dicit Arnobius, qui non folida et illibata taurorum vifcera diis concremabant, fed omentorum tantum partem et proficias. At viri docti (Heraldus) ita verba Arnobii accipiunt, quafi proficiarum illa vocabula, quae in fequentibus enarrantur, tenebrofa et barbara effent, qualia erant ea, quibus Magi utebantur. Nihil tam menti Arnobii contrarium. Catullus Carmine XC. de difciplina Magorum:

Gnatus ut accepto veneretur carmine divos
Omentum in flamma pingue liquefaciens.

Si pulchrum eft, inquit Arnobius, et magnificum tauros diis immolare, et folidas eorum carnes iis concremare, quid fibi volunt reliqua haec; Magorum cohaerentia difciplinis, hae particulae nimirum extorum et vifcerum, quas feparatim diis offertis et in ara ponitis? [*Salmaf. ad Solin. p.* 90.]

apexanes] Sic edidit Salmafius. Cod. MS. habet *apexabones.* Alii: *apexabo.* Sed ut *longanones* (vide notam mox fequentem Elmenhorftii), ita et *apexabones, apexaones, apexanes,* ab *apexabo.* Varro de Ling. Lat. Lib. IV. p. 32. ed. Bipont.: *Hila ab hilo dicta, id eft minimo — — — Quod in hoc farcimine fummo quiddam eminet: ab eo, quod ut in capite apex, apexabo dicta.* [*O.*]

hirciae] Ita ed. Lugd. Bat. ex MS. Antea edebatur *ificia,* de quibus vide fupra ad Lib. II. Cap. XLII. Meurfius in Appendice et Stewechius corrigunt *hircei* five *ircei — genus farciminis in facrificiis,* interprete Fefto. Sed *hirciae* tuetur Salmaf. ad Solin. p. 90. explicans ipfis Arnobii verbis fequentibus: *genus farciminis hirquino fanguine inculcatum.* Conf. N. Heinfii Adverfar. Lib. IV. Cap. IX. p. 621. [*O.*]

ſilicernia] Gloſſae: *ſilicernium* — περίδειπνον. Feſtus: *Silicernium erat genus farciminis, quo fletu familia purgabatur.* (ubi vide intpp) [*Elmenh.*]

longavi] Ita Salmaſius ad veſtigia Codicis MSti, qui habet *longaevi*, nullo ſenſu. Gelenius: *longavo*. Alii: *longabo*; alii tandem: *longano*. Varie haec vox ſcribitur. Gloſſae: *longano*, κωλέντερον. Varro de Ling. Lat. Lib. IV.: *Tertium fartum eſt longabo, quod longius, quam duo hila.* Apicius Lib. IV. C. II.: *longanones porcinos.* Vegetius de Mulomed. Lib. I. Cap. XIV.: *Longanon inteſtinum vocatur, per quod ſtercus egeritur* (ubi vid. Schneider. V. Cl. et in Lexico Ruſt.). Coelius Aurelianus de tardis paſſionib. Lib. II.: *Longanone cum ſphinctere atque podice.* Et noſter tandem format *longavus, i.* Conf. Janſſon. Lexic. Coelian. et Martin. Lex. Etymol. [*O.*]

Quid taedae] Haec eſt lectio vetus, pro qua Gelenius *tuceta*, temere. Nam quorſum heic *tuceta* inter obſcura vocabula et ſacrorum propria? Quid autem pronuntiandum ſit, necdum liquet. [*Herald.*] Meurſius in Appendice legendum conjicit: *Quid codae?* antique pro *caudae*. Salmaſius ad Solin. p. l. refingit: *Quid taxiae*, quod ortum a vitioſa ſcriptura *taeciae* aut *taeciae*, unde *taedae* ab imperitis factae. *Taxia* vel *taxea* eſt arvina, vel lardum. Afranius in Proſa:

Gallum ſagatum pingui paſtum taxia. [*O.*]

quid naeniae] Feſtus h. v.: *Quidam ajunt naeniae ductum nomen ab extremi inteſtini vocabulo.* ad quod probandum teſtimonio utitur Plauti Bacchid. IV. Scen. VIII. 48.:

Qua quidem ego te reddam, ubi me irritaveris,
Confoſſiorem ſoricina naenia.

ubi autem Scaliger naeniam interpretatur de voce, quam emittit confoſſus ſorex. Dacerius autem ad Feſt. l. l. tuetur ſignificationem inteſtini. Salmaſius in ed. Lugd. Bat. dedit: *quid taeniae.* Sed cum ipſe Capite ſequente in loco gemino ediderit: *niſi ſibi adoleri paratas conſpexerint naenias*, malui et hic retinere, et rem integram relinquo doctiorum judicio. [*O.*]

quid offae, non vulgi, ſed quibus eſt nomen, appellatioque penitae] Feſtus: *Penem antiqui codam vocabant, a qua antiquitate etiamnum offa porcina cum cauda in caenis puris offa penita vocatur.* Idem: *Penitam offam Naevius appellat abſegmen carnis cum coda. Antiqui enim codam vocabant abſciſſum globi forma, ut manu glomeratam pultem.* Ceterum haec offa penita etiam extra ſacrificia; quare a Plauto in Milite inter convivii ſcitamenta numeratur. [*Heraldus.*]

in exiguas arvina est miculas catillaminum infecta de more] Transpositio verborum nostro frequentatissima pro: *arvina est in exiguas infecta miculas de more catillaminum. Catillamen* a *catillo, are*, i. q. ligurrire in genere cuppedia et deliciosa mattea: sed propria ita videntur vocasse farcimina aut botulos minutis carnibus inculcatos, quod avide a catillonibus expeterentur. [*Salmas. ad Solin. pag.* 90.] Supra Lib. II. Cap. XLII. vocavit *catillamenta*, ubi vide notas. Ceterum palmaria haec Meursii et Salmasii emendatio. Codex MS. habet: *in exiguas arvina est miculas catilla minuam infecta de more.* Sabaeus: *at illa minutim infecta de more.* Gelenius: *aut ilia minutim infecta de more.* Heraldus: *aut hila minutim infecta: dein ordine quod in secundo situm est.* [*O.*]

ex quibus est nomen omenti pars quaedam etc.] Id est, quibus nomen omenti est pars quaedam; sive, ut clarius dicam, ex quorum numero omentum est pars quaedam. Hoc qui non intelligebant, mutare voluerunt. [*Herald.*] Potius ita interpretandum: ex quibus id quod nominavimus omentum, est pars quaedam. Male igitur Fulv. Ursinus inducit τὸ *nomen.* [*O.*]

Polimina porro sunt ea, quae nos proles verecundius diximus] *Polimina* ait Festus appellari porcorum testiculos, quos ita appellari existimo, non a poliendo, quod ei placet, sed a pelle. Nam *poliones* pro *pelliones.* Polimentorum porcorum meminit etiam Plautus in Milite. [*Herald.*]

Quid sitilla, quid frumen, quid africia, quid gratilla, catumeum, consposium, cubula?] De *sitilla* vide supra ad Lib. II. C. XXI. Pro *frumen* Meursius conjicit *frama* pro *forma,* quae erat puls ex melle et milio, teste Festo: quomodo *Tharsomenos* veteres multi pro *Thrasymenos* dictitarunt, teste Quintiliano Instit. Orat. Lib. I. C. V. et *precula* Tinca Placentinus pro *pergula.* Cetera nulli veterum memorata cum ipse Arnobius explicet, hoc Catone contenti erimus. *Cubula* dicta fortassis a forma cubica. [*O.*]

carnem strebulam] Caro strebula, κρέας στρεβλὸν, circum coxendices in bobus a curvatura et versura ita dicta. στρεβλὸς enim curvus et pravus: unde *striboligo*, depravata oratio, ὁ σολοικισμός. Vide Varron. de Ling. Lat. Lib. VI. p. 95. ed. Bipont. ibique Scaliger. Festus autem ait, Plautum in Frivolaria *strebulas* Umbrorum lingua appellasse partes carnium sacrificatarum [*O.*]

pulpamenta] *pulpamentum* h. l. idem quod *pulpa*, hoc est, caro sine ossibus, a palpitando dicta, mollis scil. ac tremula. Vide Casaubon. ad Persii Sat. II. vs. 63. [*O.*]

quae in verubus exta sunt] Meursius legend. censet: *non quae in verubus etc.* Repetitum *non* facile elabi potuit. [*O.*]

animata prius] Vide supra ad Lib. II. Cap. LXVIII. et Semler. Ind. Lat. ad Tertullian. h. v. [*O.*]

Non similiter fendicas, quae et ipsae sunt hirae] Ita verissime emendarunt Scriverius, Meursius, Heraldus, Salmasius. Festus: *hira, quae diminutive dicitur hilla, quam Graeci dicunt νῆστιν, intestinum est, quod jejunum vocant.* Vide supra ad Lib. II. Cap. XLII. verba: *suminatam cum his carnem.* Antea legebatur: *quae et ipsae sunt dirae,* nullo sensu. *Fendicarum* vocabulum alibi frustra quaesivi. [*O.*]

quas plebis oratio ilia solet, cum eloquitur, nuncupare] Ita Scriverius, rectissime. Antea legebatur: *quas plebis oratio illa solet etc.* Scaliger conj. *illas* pro *hillas,* probante Heraldo. Sed *hilla,* deminutivum τοῦ *hira,* vocabulum est non vulgare, sed usitatum in sacris. *hillae* sunt partes carnosae interiores farturae aptae, *des Tripes.* Vid. Oudendorp. ad Apulej. Met. II. 25. p. 102. [*O.*]

aerumnas] Ita ed. Lugd. Bat. e Cod. MS. Canterus: *rumas. Ruma eminens pars gutturis, per quam demissus cibus a certis revocatur animalibus,* ut explicat Servius in Virgil. Eclog. VI. 54. *Rumen* vocatur a Festo et Isidoro Origg. Lib. XI. Cap. I. et Lib. XII. Cap. I. Conf. G. J. Voss. Etymol. Rom. *Aerumnas* hoc sensu alibi legisse non memini, nolim tamen propterea eliminare. Nam videtur hoc nomen fuisse obscurum et sacrum, *ruma* et *rumen* vulgare. [*O.*]

ruminatoribus saeculis] Ita e Cod. MS. optime restituit L. Carrio Lib. II. Emendd. Cap. XVII. *Saecula ruminatores* sunt animalia ruminantia. Nihil amplius. Hoc sensu *saecula* pro stirpe, genere, multitudine cujuscunque rei, γενεὰ, saepissime apud Lucretium, quem in toto hoc opere imitatur Arnobius. Ita Lib. V. vs. 864.:

Lanigerae simul pecudes et bucera saecla.

et I. vs. 58.:

Inque brevi spatio mutantur saecla animantum.

Vide supra ad Lib. I. Cap. XXV. Stewech. h. l. et praecipue Vechner. Hellenolex. Lib. II. Cap. V. pag. 494. Abeat itaque Gelenius cum suis *ruminatoribus vitulis.* [*O.*]

non magmenta, non augmina] Vide ad Caput sequens. [*O.*]

non mille ſpecies vel farciminum vel ſitillarum] Secutus ſum in loco obſcuriſſimo et depravatiſſimo emendationem Salmaſii. Antiqua lectio eſt: *non mille ſpecies velamen ſanguinum vel ſitillarum.* ubi Fulv. Urſinus diſtinctis vocibus legendum cenſet: *non mille ſpecies vel amen ſanguinum vel ſitillarum. Amen ſanguinum* quid ſibi velit, neſcire ſe Meurſius et Heraldus fatentur ingenue. Elmenhorſtius intelligit liborum ſive placentarum genus quoddam, citans Heſychium: ἄμεν — εἶδος πλακοῦντος. Geſnerus in Theſauro interpretatur vinculum, nexum ſanguinum, ab ἅμμα, ἅπτω, unde et *amentum. Amen ſanguinum* eſſet itaque ſanguis condenſatus, coagulatus, qualis in botulis. Sed nominativus locum habere non poteſt ob praecedens *ſpecies* et ſequentia *vel ſitillarum*, quae genitivum aliquem flagitant. Lego itaque: *vel farciminum*, niſi malis: *vel catillaminum vel ſitillarum.* Pro *ſitillarum* Meurſius et Scaliger legendum exiſtimant *fritillarum.* [*O.*]

Cap. XXV. — quid diverſis cum fartibus] Ita ed. Lugd. Bat. Sabaeus habet *fratribus*, i. e. prolibus, teſticulis, (vide ſupra ad Lib. V.) probante Heraldo. Fulv. Urſinus mavult *frattibus*, novum et inauditum vocabulum, a graeco φράττειν. [*O.*]

confectionis jure] Oudendorpius in Apulej. Met. Lib. II. pag. 103. mavult: *conſectionis jure.* [*O.*]

impenſarum varietate conditis] *Impenſa* quaevis ſtipatio et farctura. Quo ſenſu ſaepius uſurpavit Apicius, ut: *indes impenſam praeſcriptam*, id eſt farcturam. Palladius de Re Ruſt. Lib. I.: *impenſa pumicea farciri muros*, id eſt ſtipari acerato ex pumice tuſo. [*Scaliger ad Varron. de Ling. Lat. IV. pag.* 118. *ed. Bipont.*] Conf. intpp. ad Feſt. v. *Impenſa.* [*O.*]

ut innumeras conveniat excogitare his dapes] Codex MS.: *ut numeras* etc. quod probat Stewechius explicans *numeratas.* [*O.*]

quas proſicias dicitis) Haec lectio aſſertione non eget. Dicit autem *accipere Dii amant*, quia haec erant, quae Diis offerebantur. Quare leno Plautinus in Poenulo, quum ſe litare non poſſe videret, exta proſicari vetat, quippe deae, quam exorare et propitiam ſibi reddere non poterat, iratus:

Nam ego hodie infelix dis meis iratiſſimis
Sex agnos immolavi; nec potui tamen
Propitiam Venerem facere, uti eſſet mihi.
Quoniam litare nequeo; abii illinc illico

Iratus, velni exta proficarier,
Neque ea adſpicere volui; quoniam illa non bona
Aruſpex dixit, deam eſſe indignam credidi. [*Herald.*]

proſicias eſt ex emendatione Adr. Turnebi. Antea edebantur *praeſicias.* Feſtus: *proſiciium, quod proſecatum projicitur.* ubi vid. Dacer. et notam ſequentem. Conf. Grot. ad Martian. Capell. Lib. I. pag. 5. [*O.*]

Quae cauſa, quae ratio eſt, ut caro ſtrebula ſeparatim, ruma, cauda et plaſea ſeparatim, hirae ſolae omentumque ſolum augmentorum adjiciantur in cauſam?] Ita corrigendus locus ac diſtinguendus. Ergo et caro ſtrebula et ruma et cauda et plaſea et hirae et omentum in cauſam augmentorum altaribus ſuperimponebantur cum jecore hoſtiae immolatae. Quas omnes partes ex hoſtia praeſecatas vocaverunt *proſicias* vel etiam *praeſicias.* Si quid plus adjiceretur, id *magmentum* appellabant, quaſi majus augmentum: ut mactus eſt magis auctus. Varro Lib. IV. de Ling. Lat.: *Magmentum a magis: quod ad religionem magis pertinet. Ita propter hoc magmentaria cana* (id eſt caniſtra) *conſtituta locis certis, quo id imponeretur.* [*Salmaſ. ad Solin. pag.* 91.] Scaliger autem ad Varron. l. l. et ad Feſt. h. v. *magmentum* interpretatur dapem, quae profanabatur a ruſticis Jano, Sylvano, Marti, Jovi dapali, quae tamen ſignificatio aliena eſt a noſtro loco. Pro *cauda* Codex MS. habet *coda* antique. Pro *omentum ſolum augmentorum* etc. in editione Lugd. Bat. legitur: *nomenque ſolum augmentorum.* Meurſius conjicit: *omnemque ſolum. Omen* pro *omentum.* Nic. Heinſius in Adverſar. Lib. IV. Cap. X. pag. 620.: *abdomenque ſolum.* „Hunc autem ſacrificii morem a „Prometheo originem duxiſſe volunt, quo partem hoſtiae in ignem „conjicere ſoliti ſunt, partem ad ſuum victum abuti, quum antea „tota hoſtiarum et illibata viſcera igne conſumerentur. Partem „igitur extorum proſicatam arae ſuperimponebant, et diis adole„bant, parte veſcebantur, qui ſacrificio intererant. Et exta qui„dem prius mandebant, quam reliquam carnem. Unde illud de „Pinariis, qui in ſacrificio Herculis, extis jam adeſis, ad ceteram „venerunt dapem. Vide Livium. Quapropter inſtitutum, ut „Pinarii deinceps arcerentur extorum communione, et ad reliquam „admitterentur viſcerationem.“ Haec Salmaſius p. l. [*O.*]

fruſtilla haec parvula pro ſuavibus mateolis ſumunt] Fulv. Urſinus: *fruſtilla ac parvula* etc. *Matteola, mactella, mattea, mactea,* Graece *ματτύη*, omne ſcitamentum, lautumque ac pretioſum edulium. Vide intpp. ad Varron. pag. 78. ſeq. ed. Bi-

pont. Bentley ad Aristophan. Nubb. vs. 450. et Turneb. Adversar. Lib. XXII. Cap. VI. [*O.*]

sed ut palati admoneant otium] Ita emendavimus ex Codice Regio. Editur in vulgatis: *ut palatis admoveant otium*, nullo sensu. *Admonere* pro instigare vel monere cum aculeo et sensu quodam doloris. Ita Martialis: *admonere flagello equos.* [*Salmas. ad Solin. pag.* 21.] Conf. Cortium ad Rutil. Itin. Lib. I. vs. 26. et Gronov. Diatrib. ad Stat. Silv. Lib. V. Od. II. pag. 322 seq. Ita Lucanus IV. 241.:

Admonitaeque tument gustato sanguine fauces.

et Cicero in Verr. Lib. I. C. 24.: *ut eum suae libidines flagitiosae facere admonuerant*, ubi alii Codices male legunt *admovebant.* Non igitur opus habemus correctione Heraldi in Curis II.: *ut palati amoveant otium*, nec Passeratii: *ut palatis admoveant orexim.* [*O.*]

instigent] Stewechius conj. *infligant* vel *infligent.* Male. [*O.*]

et rumis] Stewechius *rumas* mammas interpretatur e Nonio. Sed vide Caput praecedens. [*O.*]

naenias] Et hic Scaliger reposuit *taenias.* [*O.*]

offasque redemptas] *offasque penitas.* [*Herald.*]

salsamina] Intelligendae sunt, ut ipse Arnobius explicat in proxime sequentibus verbis, salsae fruges vel mola salsa, quam in sacrificiis adhibebant, non autem, quod alias significat h. v., carnes vel pisces sale conditi, *τάριχοι.* [*O.*]

Cap. XXVI. — mixta sunt] Sic emendavit Meursius. Antea: *mixta fiunt.* [*O.*]

potueritis] Ita Fulvius. Antea *poteritis*, quod defendit Heraldus et Meursius per archaismum. Ita *moneris* dixit Pacuvius, *tetinero* Plautus. Sic *voleris* in vetere formula in auspiciis usitata: *Sponsis bene beneque voleris.* [*O.*]

temporibus — — — heroicis] Iliacis temporibus, ut et apud Romanos temporibus Romuli et Numae, thuris usum incognitum fuisse, et *pium far*, id est far tostum et sale sparsum, ejus loco fuisse, docent praeter nostrum Festus in *mola*, in *ador*, in *immolare*, et Plinius Hist. Nat. Lib. XIII. Cap. I. [*Stew.*] Idem testatur Plinius Hist. Nat. Lib. XIII. Cap. I.: *Quis pri-*

mus (unguenta) invenerit, non traditur, neque Iliacis temporibus ture ſupplicabatur. et Theophraſtus ap. Porphyr. de Abſtinent. Lib. II. et Euſeb. Lib. I. Praeparat. Evangel. Cap. 9.: Ἀνάριθμος μέν τις ἔοικεν εἶναι χρόνος, ἀφ᾽ οὗ γε τό γε πάντων λογιώτατον γένος, ὥς φησὶ Θεόφραστος, καὶ τὴν ἱερωτάτην ὑπὸ τοῦ Νείλου κτισθεῖσαν χώραν κατοικοῦν, ἤρξατο πρῶτον ἐφ᾽ ἑστίας τοῖς οὐρανίοις θεοῖς θύειν, οὐ σμύρνης, οὐδὲ κασίας καὶ λιβανωτοῦ κρόκῳ μιχθέντων ἀπαρχάς· πολλαῖς γὰρ γενεαῖς ὕστερον παρελήφθη καὶ ταῦτα, καὶ πλάνης ἐρευνητὴς μαστὴρ ὁ ἄνθρωπος γιγνόμενος, τῆς ἀναγκαίας ζωῆς, μετὰ πολλῶν πόνων, καὶ δακρύων, σταγόνας ἀπήρξατο τοῖς θεοῖς· οὐ τούτων οὖν ἔθυον πρότερον, ἀλλὰ χλόης, οἱονεί τινα τῆς γονίμου φύσεως χνοῦν ταῖς χερσὶν ἀράμενοι. [*Nourr. pag.* 518.]

genetrix et mater ſuperſtitionis Etruria] Ex Etruria enim acciti primi haruſpices, et qui portenta feliciter interpretarentur. Cicero de Divinat. Lib. I. de Haruſp. Reſponſ. Tertullianus de Spectaculis Cap. IV. Dionyſ. Halicarn. Lib. IX. Livius Lib. I. [*Elmenh.*]

pium far] Virgilius Aen. V. 744.:

Pergameumque Larem et canae penetralia Veſtae
Farre pio et plena ſupplex veneratur acerra. [*Elmenh.*]

Horatius III. Od. XXIII. 19.:

Non ſumtuoſa blandior hoſtia
Mollivit averſos Penatis
Farre pio et ſaliente mica. [*Herald.*]

locum ſumeret in cerimoniis primum] Ita res eſt. Ignem accendebant; tum in aram thus ingerebant; victimas poſtea mactabant. Seneca in Oedipode:

M.:

Opima ſanctas victima ante aras ſtetit.

T.:

Invita ſuperos, voce ſublimi voca,
Araſque dono thuris Eoï exſtrue.

M.:

Jam thura ſacris coelitum ingeſſi focis etc. [*Herald.*]

Cap. XXVII. — aut ad eorum animos quid accedit] Ita Gelenius, bene. Editio princeps: *accidit.* [*O.*]

cur ea tam familiariter concupiſcant] Annon legendum: *cur ea tam ferventer concupiſcant*, vel etiam *famelice concupiſcant*, aut ſimile quid? [*O.*]

lacrimabili deſtillatione coaleſcens] id eſt, coaleſcens humoribus vel ſuccis deſtillantibus lacrimarum adinſtar. Ita *plan-*

tarum lacrymae, vitis, papaveris etc. lacrimae de ſucco, quem exſudant hae plantae. Et Tertullianus Apologet. Cap. XXX.: *Grana thuris unius aſſis, Arabicae arboris lacrymas.* ubi vide Havercamp. pag. 278. [*O.*]

Panchaicas ſibi ardere reſinulas] Lucretius Lib. II. vs. 417.:

Araque Panchaeos exhalat propter odores.

Servius ad Virgil. Georg. II. 115.: *Panchaia Sabaeorum gens eſt, apud quam thus naſcitur.* [*Elmenh.*] A Panchaea videlicet, Arabiae Troglodytanae parte, quae oſtio ſinus Arabici adjacet. De illa Servius in ſuis ad Virgilii II. Georg. vs. 115. commentariis: *Panchaia*, inquit, *Sabaeorum gens eſt, apud quam thus naſcitur, ut: Solis eſt thurea virga Sabaeis*, itemque:

Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.

Similiter Ovidius Lib. X. Metam. fab. 9.:

— — — — *ſudataque ligno*
Thura ferat floresque alios Panchaia tellus.

et Lucretius Lib. II. vs. 417.:

Araque Panchaeos exhalat propter odores.

Conſule adhuc, ſi velis, Tibull. Lib. III. Eleg. 2. et Claudian. de tert. conſ. Hon. in fin. [*Nourr. p.* 517.]

Cap. XXVIII. — ſuffitionibus] Codex MS.: *ſuffectionibus.* Male. [*O.*]

Cum enim Deorum ſint ſententiae diſpares] Fulvius Urſinus delet τὸ *Deorum.* Male. [*O.*]

ut quae alios] Ita ed. Lugd. Bat. Editio princeps: *et quae alios*, quod defendi poſſet enallage generum et modorum his ſcriptoribus haud infrequenti. Gelenius: *ut quae illos.* [*O.*]

ſed ut quisque eſt factus ad extrinſecus rei venientis attactum, ita afficitur] Sic ediderunt Gelenius et Salmaſius, rectiſſime. Editio princeps: *attactum ita efficit*, nullo ſenſu. [*O.*]

nec validitatis alicujus eminentia ſublevari] Haec eſt lectio vetus, pro qua Gelenius: *nec ſoliditatis alicujus* etc. Male. Mox: *Quod enim non habet robur et ſubſtantiam corporalem* etc. [*Herald.*] Alii: *nec oliditatis alicujus eminentia.* [*O.*]

Non ſi mille tu pondera maſculi thuris incendas] Virgilius Eclog. VIII. 65.:

Verbenasque adole pingues et maſcula thura. [*Herald.*]

Maſculum thus vocabant veteres optimum ac praeſtantiſſimum: idem ſtagonias appellatum, in guttae ſpeciem rotundum, ut conſtat ex Dioſcoride et Plinio Hiſt. Nat. Lib. XII. Cap. XIV. Religioni tributum, ne ſexus alter uſurparetur. Vid. Heyn. V. S. et Voſſ. ad Virgilii l. l. [*O.*]

Cap. XXIX. — Merum thuris eſt ſocium] Ita eſt: injecto in aram accenſam thure, vinum ſtatim ingerebatur et infundebatur. Ovidius:

Da mihi thura, puer, pingues facientia flammas,
Quodque pio fuſum ſtridat in igne merum. [*Herald.*]

Solebant ſcil. vinum in thus flammis datum profundere, vel, ſicut loquitur Lactantius, odorati ac veteris vini profuſione madefacere focos. Quo de ritu Horatius Lib. I. Od. XIX.:

Verbenas, pueri, ponite thuraque,
Bimi cum patera meri
Mactata veniet lenior hoſtia.

et Ovid. Lib. V. Triſt. Eclog. 5.:

Da mihi thura, puer, pingues facientia flammas,
Quodque pio fuſum ſtridat in igne merum.
[*Nourr. p.* 520.]

cur ei ſuperfundatur incenſioni] Meurſius pag. 213. conj.: *cur ejus ſuperfundatur incenſioni.* Non male. [*O.*]

ſiccitates] Fulv. Urſinus: *ſiccitatem.* [*O.*]

poſt ſolidos victus liborum et pultium] *ſolidos* pro *ſolitos*, quod antea legebatur, reſtituerunt Meurſius et Stewechius e Cod. MSto, rectiſſime. Sed fallitur Stewechius putans, Arnobium his verbis reſpicere ad opinionem illam veterum, qua ex libis, pultibus caeterisque eduliis oblatis nihil debebat ſupereſſe. Atqui cibi ſolidi ſunt firmi, *feſte, nahrhafte Speiſen.* Nihil amplius. [*O.*]

hoſtiumque caeſarum] Vinum enim fundebant non tantum initio ſacrificii, accenſa ara et thure impoſito, ſed mactatis etiam atque illatis victimis. Homerus Il. III.:

Ἦ, καὶ ἀπὸ στομάχους ἀρνῶν τάμε νηλέϊ χαλκῷ,
Καὶ τοὺς μὲν κατέθηκεν ἐπὶ χθονὸς ἀσπαίροντας,
Θυμοῦ δευομένους, ἀπὸ γὰρ μένος εἵλετο χαλκός·
Οἶνον δ' ἐκ κρητῆρος ἀφυσσόμενοι δεπάεσσιν
Ἔκχεον, ἠδ' εὔχοντο θεοῖς αἰειγενέτῃσιν. [*Herald.*]

brias] Gloſſae: *bria* — εἶδος ἀγγείου. [*Idem.*] Bria erat quoddam menſurae liquidorum, ſeu vaſis et poculi genus. Vetus Gloſſarium Latino-Graecum: *Bria*, εἶδος ἀγγείου, menſura quaedam. Vide ſis Lexicon Martinii et Cangii Gloſſarium. [*Nourr. pag.* 521.] Ab hoc vocabulo derivant Grammatici τὸ *ebrius* et *ſobrius*. Vide Gesner. in Theſaur. [*O.*]

ſympuviaque] MS.: *ſympubiaque.* Sabaeus *ſympiniaque.* Vide ſupra ad Lib. IV. Cap. XXXI. [*O.*]

ne quod in ſtomachi tramite male transvoratum ſubſtiterit viſcus] Peſſime C. Barthius in Adverſar. Lib. LV. Cap. I. pag. 2576. *viſcus* intelligit de glutinoſa materia, humore moroſo, tenaci, qualis occludit meatus. Atqui diſtinguendum *viſcus, i*, vel *viſcum, i*, ſignificans proprie gummi quoddam et glutinum aucupum, a *viſcus, eris*, tertiae declinationis, quod eſt *caro*, quidquid eſt inter oſſa et cutem, unde *viſcera* in plurali. Vide Oudendorp., qui de his vocibus multus eſt, ad Apulej. Met. II. pag. 103. [*O.*]

ſine ſuis adminiſtratoribus coelum] Stewechius legendum ſuſpicatur: *ſine ſuis adminiſtratibus coelum*, quia de ſolius Jovis obſtructione ſive obliſione tractetur, qui unus coeli adminiſtrator eſt. *Adminiſtratus, us*, quidem nusquam comparet in Lexicis: ſed apud noſtrum tales formationes haud infrequentes. Vide ad Lib. II. Cap. XX. [*O.*]

Cap. XXX. — et venerabiles muſcos carbonibus excitamus extinctis] Dedi locum ex emendatione Salmaſii, cujus ipſe rationem reddit in Commentariis in Solinum pag. 232. his verbis: „Liber Regius habet *et venerabiles miſcus*, unde fecerunt *vene-„rabile miſcus*, quod quid ſit, velim mihi quis explicet. Extra „controverſiam eſt legi debere: *et venerabiles muſcos carbonibus „excitamus exſtinctis.* ubi *muſcus* εὐωδία eſt et flagrantia. Pro quo „ſcriptum erat *miſcus*, ut *Thile* pro *Thule*, *Bitiae* pro *Bituae*, *Ti-„tinus* pro *Tutunus.* Gloſſae noſtrae: *muſcus*, εὐωδία. Aliae Gloſſae: „*muſcus*, βρύον, φῦκος, μοῦσχος. Per μοῦσχον intelligit quod diximus. Graecolatinae Gloſſae: μοῦσχος, *muſcus.* Apulejus, multo „antiquior Arnobio, etiam ea voce uſus eſt. Verba ejus ita legenda „ſunt ex X. Mileſia: *et hercule Orchium bigam perteretem myſci „flagrantis, et Chiae roſaceae lotionibus expurgavit.* Male in Flo-„rentinis, unde illa addidit Elmenhorſtius, legitur *hyaci* pro *myſci* „(Oudendorpius pag. 717. emendat *Lyaei*). Cum hic et Arno-„bius, ne de Hieronymo dicam, *muſcum* pro flagrantia uſurparit, „ſatis inde conſtat, cognitum veteribus animal fuiſſe, quod muſcum

„fert: ſi non ipſum animal, certe odoramentum noviſſe eos oportet. Μόσχον vocant Aetius et Paulus, unde et μόσχατα, compoſitiones, quae ex eo fiunt. Placet viris doctiſſimis *muſcum*, cujus inter odores meminit D. Hieronymus, non eſſe animalis ullius ἄρωμα; ſed odoratum muſcum, quod Graeci βρύον vocant et „βρύον ἀρωματικόν. Ita cenſet Hermolaus in corollario ſuo. Si „verum eſt, quod ille opinatur, quis non et apud Arnobium et „Apulejum de hoc muſco cenſeat accipiendum? Verba Hieronymi „haec ſunt ex Lib. II. adverſus Jovinianum: *odoris autem ſuavitas, et diverſa thymiamata, et amomum, et cyphi, et oenanthe, „et muſcus, et peregrini muris pellicula.* Plinius Hiſt. Nat. Lib. „XII. Cap. XXVIII. ſpecies aromaticas enumerans, ex quibus unguenta conficiuntur: *Eodem et bryon pertinet, uva populi albae, „optima circa Cnidum, aut Cariam, in ſitientibus, aut ſiccis aſpeʼriſque; ſecunda in Lyciae cedro. Eodem et oenanthe pertinet.* „Βρύον latine eſt *muſcus.* Gloſſae: *Muſcus*, βρύον, Φῦκος. Ergo „*oenanthe* et *muſcus* ſimiliter apud Hieronymum conjunguntur, ut „apud Plinium *bryon* et *oenanthe.* Dioſcorides βρύον addi unguentis βαλανίνοις tradit, et odoribus ad vaporandum, quae θυμιάματα Graeci appellant. Non tamen *muſcus* in illis auctorum „locis eſt βρύον, ſed μόσχος vel μοῦσχος, odoramentum extractum „ab animali gazellae ſimili in India. Quia id fragrantiſſimum, idcirco et *muſcum* pro qualibet fragrantia vel odoris ſuavitate poſuerunt Arnobius et Apulejus. etc. etc.“ Haec Salmaſius. Gelenius edidit: *et venerabiles cniſſas* etc. ſequentibus reliquis omnibus, (excepto Salmaſio,) probante etiam Stewechio. [*O.*]

vini exigui rores] Gelenius: *rorem.* [*O.*]

nimirum quia apud vos plus valet] Ita Gelenius et ceteri. Editio princeps: *primum quia* etc. *plus* deeſt in MS., probante Stewechio. [*O.*]

Venereis re proxima] Ita editio princeps, quam lectionem ſaniſſimam mutarunt perperam alii: *Veneri re proxima*, alii: *Veneris re proxima*, ed. Lugd. Bat.: *Veneri is re proxima*, ubi quid τὸ *is* ſibi velit, equidem neſcire me fateor cum ignariſſimis. Atqui optime vinum appellat Arnobius rem proximam Venereis, id eſt, τοῖς ἀφροδισίοις. In eandem ſententiam Valerius Maximus Lib. I. Cap. I.: *Vini uſus olim Romanis foeminis interdictus fuit, ne ſcilicet in aliquod dedecus prolaberentur, quia proximus a Libero patre intemperantiae gradus ad inconceſſam Venerem eſſe conſuevit.* quem locum appoſite citavit Elmenhorſtius. [*O.*]

exauctorare] i. e. auctoritatem Diis adimere vel eripere. [*Nourr. pag.* 553.] Annon legendum *exauctorari?* Ridet ſcil. Arnobius Deos ebrios et maledictis ſe inceſſentes. [*O.*]

et perditi convicium] Recte dicit *perditi.* Nam idcirco ἄσωτοι Graecis dicti, quod ſpei ſunt deploratae. Ariſtoteles ἄσωτον ait perire, eo quod ejus facultates pereant. Sic ille Nicomach. Libro IV.: Βούλεται γὰρ ἄσωτος εἶναι, ὁ ἕν τι κακὸν ἔχων, φθείρειν τὴν οὐσίαν. ἄσωτος γὰρ ὁ δι᾽ αὑτὸν ἀπολλύμενος. [*Herald.*]

Cap. XXXI. — Mactus hoc vino inferio eſto] Vide ſupra ad Lib. IV. Cap. XVI. Conf., qui de hac formula multus eſt, Cujacius Obſſ. Jur. Lib. II. Cap. XII. pag. 52 ſeqq. [*O.*]

Trebatius] incertae aetatis ſcriptor. Libri ejus X religionum citantur a Macrobio. Vide G. J. Voſſ. de Hiſt. Lat. Lib. III. h. v. [*O.*]

nec religione obligabitur caeterum. Qualis ergo etc.] Ita rectiſſime interpunxit Gelenius et ceteri eum ſecuti. Antea legebatur: *nec religione obligabitur. Caeterum qualis ergo.* [*O.*]

qui honorem accipere cum conditione cogatur] Veteres cum aliquid conſecrabant, caute et accurate loquebantur legesque ſemper et conditiones expreſſe addebant, ne qua ſe tacita religione obligarent; quod ex pluribus Inſcriptionibus patet, v. c. JUPITER. OPTIME. MAXIME. QUANDOQUE. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQUE. OLLIS. LEGIBUS. OLLISQUE. REGIONIBUS. DABO. DEDICABOQUE. QUAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. [*Herald.*]

Cap. XXXII. — Etiamne Dii ſertis, coronis adſiciuntur et floribus?] Deos coronis, ſertis et floribus fuiſſe ornatos, paſſiva obſervatio eſt. Fiebat id proprie, quum proſperum aliquid acciderat, aut malum aliquod depulſum fuerat: aut in magnis et feſtivis ſolemnitatibus. Lactantius Lib. II. Cap. I.: *Poſtquam metus deſeruit, et pericula receſſerunt; tum vero alacres ad deorum templa concurrunt: his libant; his ſacrificant; hos coronant.* Hinc Artemidorus Lib. II. Oneirocrit. Cap. XXXIV.: στεφανοῦν θεοὺς ἄνθεσι καὶ κλάδοις τοῖς προσήκουσι καὶ νενομισμένοις, σημαίνει ἀγαθὸν πᾶσιν· οὐκ ἄνευ μὲν φροντίδων ἀποβησόμενον. Atque hoc nomine damnatae olim Chriſtianis coronae. [*Herald.*]

etiamne aeris tinnitibus] In ſacris Iſidis praecipue cymbala, tympana, et ejusmodi organa. [*Idem.*]

etiamne aeris tinnitibus et quaſſationibus cymbalorum? etiamne tympanis?] Haec conjungit etiam Lucretius II. 618 ſqq.:

Tympana tenta tonant palmis, et cymbala circum
Concava, raucisono minantur cornua cantu
Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

et Ovidius Lib. IV. Fast.:

Ibunt semimares et inania tympana tundent
Aeraque tinnitus aere repulsa dabunt. [*Nourrius pag.* 523.]

quid efficiunt crepitus scabillorum] Vide supra ad Lib. II. Cap. XLII. [*O.*]

tibiarum stridore mulcentur] Quum diis sacrificia offerentur, et preces conciperentur, tibiae et varia instrumenta musica simul perstrepebant: sed tibiae praecentoriae proprie et fides, quas deorum pulvinaribus praecinere solitas, nemo, opinor, ignorat. Unde etiam tibias a Christianis olim reprobatas docebamus ad Librum II. (Cap. XLII.). [*Herald.*]

Quid sibi volunt excitationes illae etc.] Ejusmodi excitationes maxime usitatae in sacris Isidis et Serapidis. Prima hora sacerdotes Isidis templum aperiebant; idque Apertio vocabatur, deinde salutabant deam, quod Salutationem et Excitationem vocabant, post totum diem stipem emendicabant: inde ad octavam redibant, deam componebant, templumque claudebant. Testes Apulejus Milef. Lib. XI. (ubi vid. Oudendorp.) pag. 795. Porphyrius de Abstinentia ab animalibus. Plura collegerunt Jos. Scaliger ad Tibull. Lib. I. Eleg. III. vs. 31. et J. Lipsius in Electis Lib. II. Cap. XVIII. [*O.*]

dormitiones] Ita Codex MS. et editio princeps. Gelenius edidit: *domuitiones*, quod probant Canterus et Stewechius tanquam vocem antiquam et probissimae notae, qua usi Pacuvius, Lucilius, Plautus, Apulejus, etiam Cicero Lib. I. de Divinat.: *Classi propinquum reditum ac domuitionem dari.* Nihil tamen equidem mutare ausim. De *dormitionibus*, i. e. carminibus, quibus magna Dea Isis ad somnum capiendum invitata, et *excitationibus*, quibus summo mane excitata fuerat e somno, multus est Boettiger. V. Cl. in scripto suo *Die Isisvesper*, inserto l. t. *Minerva Taschenbuch fürs Jahr* 1809. pag. 131 et 136. [*O.*]

Lavatio —— Deûm Matris est hodie] sexto scilicet Kalendas Aprilis, quemadmodum his Ammiani Marcellini (Lib. XXIII. Cap. III.) verbis discimus: *Ante diem sextum Kalend., quo Romae Matri Deorum pompae celebrantur annales, et carpentum,*

quo vehitur simulacrum, *Almonis undis ablui perhibetur* (eo ſcil. loco ante portam Capenam, ubi Almo fluvius in Tiberim influit). ubi doctiſſimus Valeſius (pag. 10. Tom. III. ed. Wagner.) haec obſervat: Sex dies durabat feſtum Magnae Matris. Primo die, qui erat IX. Calend. April., Galli comam jactantes crebris ictibus lacertos cruentabant; atque is dies ſanguinis dicebatur, teſte Tertulliano in Carmine ad Senatorem, Trebellio Pollione in Claudio et Auguſtino in Tractatu VII. in Joannem. Proximus dies magna omnium laetitia celebrabatur eoque *Hilaria* dictus, teſte Macrobio Lib. I. Saturn. Tertio quieſcebant. Quarto demum die, qui erat ante diem VI. Cal. April., ſimulacrum Cybelae carpento impoſitum Almonis aqua abluebant; hic dies lavatio, ille requietio dicebatur, ut docet Calendarium Romanum Conſtantini aevo exaratum, quod Georgio Herwartio debemus: *X Arbor intrat, X Tubiluſtrium, IX Kal. Apr. Sanguen, VIII Hilaria, VII Requietio, VI Lavatio.* Ceterum de hoc ritu cecinerunt Ovidius Faſt. IV. 337 ſeqq. Martialis Lib. III. Epigr. 47. et Prudentius in Martyr. S. Romani. Conf. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. II. Cap. IV. [*Nourr. pag.* 54. et *O.*]

laventibus aquis eſt opus] Ita editio princeps, ſine dubio e Codice MSto. Rectiſſime. Nam veteres *lavere* tertia conjugatione pronuntiabant, ut docet Meurſius pag. 213. Exempla apud Lucretium, Plautum, Virgilium, Horatium, alios innumeros. Vide Nonium Marcellum. Gelenius edidit: *lavantibus aquis.* Cantero placet: *lubentibus aquis.* [*O.*]

atque adjuncta antiqua cineris frictione] Reſcribo: *antiqui cineris* vel *antiquae cineris frictione. Cinis* enim non tantum maſculine, verum etiam foeminine uſurpatum fuiſſe antiquis, notat ex Caeſare, Catulo et Calvo Nonius Marcellus, item Chariſius Libro I. Calvi duobus teſtimoniis adductis. Ad lixiviam autem conficiendam uſui eſſe veterem cinerem, non eſt, puto, qui neſciat: eum Plinius cinerem lixivum vocabat. Scribonius autem lixivam cinerem. [*Stewech.*] Fulv. Urſinus corrigit: *aliqua cineris frictione.* [*O.*]

Jovis epulum cras eſt] Id incidiſſe obſervavi ipſis Idibus Novembris. Kalendarium ruſticum Romanum in dicto menſe manifeſte collocat JOVIS EPULUM. Faſti Kalendares ipſis illis Idibus adſcribunt et vocant EPULUM INDICTUM; quod quid fuerit et unde dictum, docebit nos Feſtus. Is *epolones* dixiſſe antiquos ait, quos poſtea *epulones* vocarunt: datum autem eis nomen, quod epulas indicendi Jovi ceteriſque Diis poteſtatem

haberent. [*Stewech.*] Nimirum Idibus Novembris, uti in Kalendario Rustico adnotatur. Haud vero infrequens hujus epuli apud varios scriptores mentio. Livius Lib. XXV. Cap. 2.: *Ludi plebeji per biduum instaurati et Jovis epulum fuit ludorum caussa.* Cicero autem (de Orat. Lib. III.) docet hoc epulare sacrificium et tres epulones, qui ei praeessent, a Numa institutos. *Pontifices veteres*, inquit, *propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt, cum essent ipsi a Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti.* Livius autem Lib. XXXIII. Cap. 42. Triumviros Epulones primum Romae a Romuleio seu Romulio creatos fuisse tradit. De iis et Jovis epulo Valerius Maximus Lib. II. Cap. I. §. 3. Tertullianus Apologet. C. 13. et alii sermonem fecerunt. Plura de illis vid. ap. Guther. Lib. IV. de vet. Jure Pontif. Cap. 23. [*Nourr. pag.* 524.]

Aesculapii geritur celebraturque vindemia] Locus obscurus et difficilis Non enim de festis vinalibus ibi loquitur Arnobius, quae prima Jovi, posteriora Veneri sacra fuisse Varro (Lib. V. de Ling. Lat.), Festus (v. *Vinalia*), Ovidius (Lib. IV. Fast.) aliique testantur. At observandum est, alia fuisse festa, quae Meditrinalia vocabantur; de quibus Varro (Lib. V. de Ling. Lat. p. 48. ed. Dordr.): *Meditrinalia, dies*, inquit, *dictus a medendo, quod, ut Flaccus, flamen Martialis, dicebat, hoc die solitum vinum novum et vetus libari, et degustari medicamenti causa. Quod facere solent etiamnunc multi, cum dicant: Novum vetus vinum bibo, novo veteri morbo medeor.* Sed Festus (ad v. *Meditrinalia*), qui haec ultima verba retulit, Meditrinalia a Meditrina Dea nomen accepisse adseverat. Plutarchus autem memorat (Sympos. Quaest. Lib. III. 9.), olim eos, qui vinum novum gustabant, vota fecisse, ut illius usus innoxius medicamentumque salutare foret. Verum id dicit ea die factum, quam *Pithoegiam* appellabant. At hoc festum, uti docet Meursius (Lib. I. Graeciae Feriat.), in Bacchi honorem celebrabatur. Utrum vero medicamenti ratione id quoque Aesculapio sacrum fuerit, aliorum esto judicium. Nos porro non fugit, unum a Theodoreto (serm. 3. de sacrificiis) Aesculapii festum notari, quod ille Ἀσκλήπια vocat. Sed illud idem fuisse atque Aesculapii vindemiam, si recte probaveris, tibi illico subscribemus. [*Nourr. pag.* 525.]

et ad suas usiones contractis] Haec est sagacissima emendatio Salmasii in ed. Lugd. Bat. et ad Solin. pag. 176. *Usio* pro usu frequentatum Catoni, Varroni, aliis. Codex Regius habet:

et ad suasionibus contractis, nullo sensu. unde Gelenius fecit: *et ab suasionibus contracti*, quod quid sibi velit, non magis intelligo. Stewechius legendum censet: *et longis ab vasionibus* (id est *itionibus*) *contracti*. [*O.*]

Lectisternium Cereris erunt Idibus proximis] Tale commemorat Livius Lib. XXII. Cap. 10.: Cum Hannibal agros Italiae depopularetur, inspectis Sibyllinis libris ac voto rite nuncupato, *Lectisternium per triduum habitum, decemviris sacrorum curantibus: sex pulvinaria in conspectu fuere, Jovi et Junoni unum, alterum Neptuno ac Minervae, tertium Marti et Veneri, quartum Apollini ac Dianae, quintum Vulcano ac Vestae, sextum Mercurio ac Cereri.* [*Nourr. pag.* 525.] Intelligit Cerealia, quae celebrabantur Romae VII. Iduum Aprilis. Vide Ovid. Fast. IV. 395 seqq. De Lectisterniis nota res. [*O.*]

Telluris natalis est] Kalendarium vetus: *Ad XVII Kalend. Majas.* (15. Aprilis.) *Forda litatur Telluri.* [*O.*]

Cap. XXXIII. — Floralibus] In vetusto Kalendario Romano videmus incidisse hos ludos in IV. Kalendas Majas: cui videtur adstipulaturus Plinius. Ovidius tamen:

Exit et in Majas festum Florale Kalendas.

Impudicitiam Floralium describunt Augustinus de Civ. Dei Lib. II. Cap. XXVI. et Lactantius Lib. I. Cap. XX. Conf. Lipf. Lib. I. Elect. et Novellam Justiniani CV. [*Stewech.*] *Florales* sive *Floralia*, quemadmodum observavit Macrobius (Saturn. Lib. I. Cap. IV.), ludi et festa erant, quae nomen et originem duxerunt a famosa meretrice, quae prius Chloris nuncupata, hos ludos ex pecunia, turpi corporis quaestu coacta, institui voluit. Sed ut infamis adeo originis memoria obliterari facilius posset, eam mutato nomine Floram appellaverunt, finxeruntque, eam praesidere floribus. Conf. Ovid. Fast. Lib. IV. 946. Agebantur autem, ut ex Plinio liquet (Hist. Nat. Lib. XVIII. Cap. 19.), quarto Calendas Maji. In Fastis autem Calendariis notantur 6. Kalend. Junii et in Kalendario Rustico sub Maji mensis finem. Plura vide ap. Varron. de Ling. Lat. Lib. IV. p. 18. Ciceronem Orat. IV. in Verrem, Suetonium (Galb. Cap. VI.), Martialem (Lib. I. Epigr. 3 et 36.) et Valerium Max. Lib. II. Cap. 10. §. 8. atque in primis Lactantium. [*Nourr. pag.* 436.]

et Megalensibus] Festus: *Megalesia ludos Matris Magnae appellant.* Inscript. 153. (Gruteri). Augustin. de Civ. Dei Lib. II. Cap. IV. [*Elmenh.*] Hos ludos, qui celebrabantur a Romanis II.

Non. (4.) Aprilis, more institutoque maxime castos, sollemnes, religiosos appellat Cicero in Orat. de Harusp. Resp. Cap. XII. ubi vide intpp. [*O.*]

et si quas ab hominibus continent offensionum memorias illatarum, abjiciunt] Sic restituit editor Lugd. Bat., optime. Antiqua lectio est: *si quas ab hominibus continent offensionum memorias illatas.* Sed *memoriam inferre offensionum* Latinorum sermonem non admittere bene docet Meursius corrigens: *offensionum memorias, illas abjiciunt.* Juretus ad Symmach. Lib. I. Epist. XL. pag. 50. ed. Lectii locum sanare vult interpunctione tantum mutata, distinguens scil.: *et si quas ab hominibus continent offensionum memorias, illatas abjiciunt* etc. Equidem praefero emendationem Salmasii. [*O.*]

ponit animos] i. e. θυμοὺς, *iram, iracundiam.* Alio sensu de audacia usurpat hanc locutionem Seneca Troad. vs. 745.: *Ipse post Trojam pater Posuisset animos.* [*O.*]

priscam refricari ab histrionibus fabulam] *Refricare,* id est, repetere. Vide Colv. et Oudendorp. in Apulej. Met. Lib. IV. pag. 292. [*O.*]

si Adonis in habitu gestum agere viderit saltatoriis in motibus pantomimum] Cicero (de Orat. II. Cap. LVII.): *Quanquam soleo saepe mirari eorum impudentiam, qui agunt in scena gestum, spectante Roscio.* Sic *gerere* simpliciter. Apulejus: *Hic incinctus balteo militem gerebat.* [*Herald.*] *Gestus* igitur i. q. σχῆμα. Vid. Ernesti in Clav. Cic. [*O.*]

Existimatve tractari se honorifice Flora] Sic edidi ex emendatione Meursii. Alii legunt: *Existimatur* etc. Sed sequens activam formam flagitat. Heraldus conjicit: *existimabit.* Stewechius: *Existimatur tractarier honorifice Flora.* [*O.*]

et quarum actores inhonestos esse jus vestrum, et inter capita computari judicavit infamia] Augustinus de Civ. Dei Lib. II. Cap. XIV.: *Romani ab honoribus omnibus repellunt homines scenicos.* et Cap. XXVII.: *Hunc talium numinum placationem petulantissimam, impurissimam, nequissimam, immundissimam, cujus actores laudanda Romanae virtutis indoles honore privavit, tribu movit, agnovit turpes, fecit infames.* Tertullianus Apologet. Cap. LI. mimos *capita ignominiosa et famosa* appellat. [*Elmenh.*] Dicit Arnobius: *quarum actores inhonestos.* Sic agitatores appellantur *inhonestae personae* L. IV. Cod. de Spectacul., qui tamen ab infamia immunes dicuntur L. IV. Dig. de his qui notantur infamia. Sic inhonestum separat ab infami

hoc eodem in argumento Aemilius Probus (Cornelius Nepos) in Prooem.: *In ſcenam vero prodire, et populo eſſe ſpectaculo, nemini in iisdem gentibus fuit turpitudini: quae omnia partim infamia, partim humilia atque ab honeſtate remota ponuntur.* [*Herald.*] Exemtos tamen ab hac inhoneſtatis nota fuiſſe Atellanarum actores docet Valerius Maximus Lib. II. Cap. IV. Conf. Meurſius in Crit. Lib. II. Cap. IX. et, qui hac de re multus eſt, Sam. Petitus Commentar. ad Legg. Att. p. 75 ſeqq. ed. Pariſ. [*O.*]

quorum ſymplegmatibus plurimis intermixtos ſe eſſe etc.] *Symplegmata* appellare videtur mimorum ſtrophas, quas diverſis modis συμπλέκουσιν et συστρέφουσιν. [*Herald.*] Videntur potius intelligendi geſtus, ſaltationes, copulationes obſcoenae hiſtrionum inceſtos deorum amores repraeſentantium, (*obſcoene, unanſtändige Gruppierungen*). Quales depictae et deſcriptae fuiſſe videntur in famoſis illis libellis Elephantidis, τύποις Ἐλεφάντιδος. Vide Boettiger. V. Cl. in Sabina pag. 329. [*O.*]

ut res eſt] Formula, qua ſtatum praeſentem ſignificant. Vide Schwarz. ad Mamertini Panegyr. Cap. IX. p. 171. ed. Jaeger. et Oudendorp. ad Apulej. Met. Lib. II. pag. 169. Vertendum itaque h. l.: *comme chez nous.* [*O.*]

Stupidorum capitibus raſis] Raſa enim mimorum et γελωτοποιῶν capita: unde μωρὸς φαλακρὸς apud Epigrammatarios. Artemidorus Lib. I. Oneirocrit. Cap. XXIII.: ξυρᾶσθαι δὲ δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην, πλὴν Αἰγυπτίων θεῶν ἱερεῦσι καὶ γελωτοποιοῖς, καὶ τοῖς ἐξ ἔθους ἔχουσι ξυρᾶσθαι, ἀγαθόν· πᾶσι δὲ τοῖς ἄλλοις πονηρόν. Hinc Juvenalis Satira V.:

— — — — — — *omnia ferre*
Si potes et debes, pulſandum vertice raſo
Praebebis quandoque caput; nec dura timebis
Flagra pati, his epulis et tali dignus amico.

Proprie autem hac in re *ſtupidi.* Nam in γελωτοποιοῖς quidam ſtupidorum partes agebant; tarditatem ſimulabant, et idcirco ſalapittis quandoque objurgabantur. Capitolinus in M. Antonino: *Crimini ei datum eſt, quod adulteros uxoris promoverit, Tertullum et Vitilium et Orphitum et Moderatum, ad varios honores: cum Tertullum etiam prandentem cum uxore deprehenderit: de quo mimus in ſcena praeſente Antonino dixit, quum ſtupidus nomen adulteri uxoris a ſervo quaereret, et ille dixerit ter Tullus, et adhuc ſtupidus quaereret, reſpondit ille: Jam dixi ter, Tullus dicitur.*

In hoc mimo partes ſuas agebat ſtupidus, ut in mimis paene omnibus. Inde factum, ut *ſtupidos* appellet heic Arnobius ridiculos et ſcurras iſtos. [*Herald.*] Equidem reſcripſi *Stupidorum* litera majori ſecutus doctiſſimum Maffeum in Muſeo Veronenſi pag. 137. Hunc enim titulum in honore ducentes, tanquam artis quam profitebantur, ipſi ſibi tribuebant tales ſcenici: quibus ex aſſe reſpondent noſtri *Harlekins*, *Hannswurſte.* Inſcriptio apud Maffeum p. l.:

D. M.
AEMILIAE.
IRENE. QUAE.
VIXIT. ANN. XXVI.
DIEBUS. XIIII.
AURELIUS EUTY-
CHES STUPIDUS
GREG. URB. CON-
JUGI, KARISSIMAE,

ubi *Stupidus gregis urbani* eſt Stupidus ſcenicorum urbanorum. [*O.*]

ſalapittarum ſonitu] Ita legendum eſſe pro *ſalpinctarum ſonitu*, docet Joſ. Scaliger ad Virgilii Catalect. pag. 1302. ed. Maſvic. „Non enim, inquit, σαλπικτῶν intelligendum, ſed „ſalapittarum, hoc eſt ῥαπισμάτων, ut explicant Gloſſae veteres. „Nam ad excitandum riſum hiſtriones ſibi os percidi et batui „alapis patiebantur. Martialis:

„*Os tibi perciſum eſt, quantum non ipſe Latinus*
„*Vilia Panniculi percutit ora ſono.*

„Idem:

„*O quam dignus eras alapis, Mariane, Latini.*
„*Te ſucceſſurum credo ego Panniculo.*

„Tertullianus Libro de Spectaculis: *Inſuper contumeliis alaparum ſic os objicit, quaſi de praecepto Domini ludat.* Cyprianus item de Spectaculis innuit: *Ictibus infelix facies locatur,* „Inde fluxit proverbialis loquendi mos: *os praebere alicui,* hoc „eſt, morigerum eſſe, Terentio et Livio." Haec Scaliger, probante Heraldo et Salmaſio. Alii, in his etiam noviſſimus editor Oberthürius, praeferunt antiquam lectionem *ſalpictarum*, ut habet Codex MStus mendoſe pro *ſalpinctarum,* i. e. tubicinum,

τῶν σαλπιγκτῶν. Sic Julius Firmicus Lib. VIII. Mathef.: *Salpinctus reddet, fi qui in bello confoffi moriantur.* [*O.*]

fi viderint in foemineas turpitudines enervantes fe viros] Columella Libro I. de Re Ruft.: *Attonitique miramur geftus effoeminatorum, quod a natura fexum viris denegatum muliebri motu mentiuntur, decipiuntque oculos fpectantium.* Graphice Cyprianus Lib. II. Epift. II.: *Evirantur mores. Omnis honos et vigor fexus enervati corporis dedecore mollitur: plusque illis placet, quisquis virum in foeminam magis fregerit.* Elegantiffime Clemens Alexandrinus in Paedagogi Libro II. Cap. X.: οὐδὲ τῶν κατεαγότων, τούτων δὴ τῶν τὴν κιναιδίαν τὴν ἄφωνον ἐπὶ τὰς σκηνὰς μετιόντων ὀρχηστῶν etc. Vide fis Lucianum περὶ ὀρχήσεως. [*Herald.*]

vociferari hos fruftra] Notat tragoedos, qui huic uni rei vel maxime ftudebant, ut vafta voce vociferarentur potius quam loquerentur. Quare eos ἀπεκλέκητον φωνὴν ἔχειν καὶ φλοιοῦ μεστὴν dicebat Crantor, ut fcribit Diogenes Laertius. Hinc etiam Demofthenes φωνασκίας ἐπίδειξιν objicit Aefchini, quem hiftrionem fuiffe et τριταγωνιστὴν, docet idem περὶ στεφάνου et περὶ παραπρεσβείας. Tertullianus de Spectaculis: *Sed tragoedo vociferante exclamationes ille alicujus prophetae retractat.* Eos ait ὀξὺ καὶ διάτορον βοᾶν Dio Chryfoftomus fermone IV. de Regno. [*Herald.*] N. Heinfius ad Petron. Cap. XL. p. 176. ed. Burmanni legendum conjicit: *vociferari hic fruftra.* Male. Nam ita fi legamus, fequens *alios* non habet ad quod referatur. [*O.*]

fine caufa alios curfitare] Ita Gelenius. Cod. MS. habet: *fine culpa alios curfitare*, mendofe procul dubio: unde N. Heinfius ad Petronium p. l. conjectura fagaciffima legendum fufpicatur: *in pulpito alios curfitare.* Praefero tamen emendationem Gelenii ob praecedens: *vociferari hos fruftra.* Arnobius fcil. refpicere videtur ad fua tempora, quibus res fcenica a priftina fimplicitate jam dudum degeneraverat in nimiam affectationem et inanem verborum ftrepitum. Meurfius conj.: *fine caufa alios quiritare.* Male. [*O.*]

et crudis mutilare fe caeftibus] Codex MS. habet: *de caeftibus*, quod defendit N. Heinfius l. l., cum *fe* modo praeceffe-rit. Abundatiam talium praepofitionum jam aliquoties obfervavimus. [*O.*]

certare hos fpiritu] Heinfius l. l. legendum conjicit: *artare os fpiritu*, quod fit inflando venas. Sed nihil mutandum ar-

bitror. *Certare spiritu* est, ni fallor, certare in loquendo vel cantando spiritu continenti, non intermisso: *wetteifern, wer es länger aushalten könne, in Einem Athem fortzureden oder fortzusingen.* [*O.*]

votisque inanibus concrepare] Liber Regius: *votisque immanibus concrepare.* „Salmasius (ubi? nescio): *cavatisque ma„nibus concrepare.* Sed de manibus mox subsequitur, ut iis hic „non sit locus. Suspicari licet dictum ab Arnobio *stlopisque inani„bus* ad imitationem Persiani loci Sat. V, 13.:

„*Nec stlopo tumidas intendis rumpere buccas.*

„(*Stlopus* scil. est sonus qui ex inflatione buccarum erumpit.)" Haec Heinsius. Fortasse mutatione unius literae legendum: *volisque immanibus concrepare* (a *vola*, ae, media parte manus, sive, ut h. l., pedis) et vertendum: *mit mächtigen Fersen stampfen.* [*O.*]

manus ad coelum tollunt etc.] Heraldus ineptum putans, deos, qui in coelo sunt, manus ad coelum tollere, totum locum invertendum censet, ita scil.: *votisque inanibus concrepare, manus ad coelum tollere, rebusque admirabilibus motos prosilire, exclamare; in gratiam cum hominibus redeunt.* Male, opinor. Nam dii illi, de quibus loquitur Arnobius, non in coelo versantes, sed in terram descendentes ad visendos ludos scenicos, possunt manus ad coelum tollere (qui est gestus admirantium). Sic infra Cap. XXXVIII. nostrae editionis Jupiter *de coelo proficiscitur ad spectandos cantherios replicantes gyros septem.* Immo, si de coelo spectarent illos, esset ironia acerbissima et lepidus jocus, similis illi, quo Lucianus in Jove Tragoedo Jovem precantem inducit pro Timocle deorum defensore contra Damidem atheum. Neque verba, *rebus admirabilibus moti prosiliunt,* histrionibus conveniunt, sed diis spectantibus. [*O.*]

si ex comoediis, Atellanis, mimis etc.] Scribere conabar *comoedis.* Atellanae erant fabulae severiores, eoque histriones illarum (Atellanos nominabant) personam creduntur non posuisse. Auctor Festus in *Personata.* Certe ab infamia immunes erant reliquorum scenicorum, de qua jam ante dictum. Histriones omnes praeter Atellanos a militia prohibitos fuisse, alibi docui ex Livio et Valerio Maximo. [*Stewech.*]

et clunibus fluctuare crispatis] Probissima lectio. Vide quae notavimus ad Lib. II. Cap. XLII. verba: *lumborum crispitudine fluctuarent.* [*O.*]

Cap. XXXIV. — fluxit] Ita Scriverius et ceteri omnes, ſenſu flagitante. Antea: *fluxi.* [*O.*]

ſubſtantia, qualitas] Ed. Lugd. Bat. habet: *ſubſtantia qualis.* [*O.*]

ceſſatione] Ita MS. Sabaeus: *ceſſione.* Fulv. Urſinus: *ſeſſione.* [*Elmenh.*]

et quia gaudere, laetari, moeſtosque ſe fieri triſtioribus conſpiciunt cauſis] Non videatur mendum eſſe, et tamen eſt, quod penitus conſideranti facile apparebit. Cur enim laetitiae cauſas omittat, triſtitiae ponat? cum poſtea non praetereat dicens: *arbitrantur et numina ex rebus hilarioribus gaudere et ex minus laetis* etc. Emendo itaque: *et quia gaudere laeta re moeſtosque ſe fieri* etc. [*Meurſ.*] Egregia haec Meurſii correctio et merito in textum recipienda. [*O.*]

conduci: affici ſe ludis etc.] *affici* pendet a praecedente: *quia conſpiciunt.* Mala itaque interpunctio Salmaſii: *conduci. Affici ſe ludis* etc. [*O.*]

enterocelicos] Gloſſae: *Ramex* — ἐντεροκήλη. *Enterocela herniae ſpecies dicitur, quum inteſtinum caecum delabitur in ſcrotum, ut Epiploocele, quum omentum, Hydrocele, quum in alterum e teſtibus humor confluit.* Vide Celſ. de Med. Lib. VII. Cap. XVIII. Conf. Munker. ad Fulgent. Mythol. Lib. III. Cap. VII. pag. 122, et Gesner. in Theſauro. [*O.*]

et ingentium herniarum magnitudine ponderoſi] *Ponderoſi* a pondere genitalium: vulgo gravedinem appellant a gravitate oneris. Auguſtinus Libro ultimo de Civitate Dei Cap. VIII.: *quidam ab informi pondere genitalium ſalvus effectus eſt.* Juvenalis *herniam* appellat. Et Moſes Levit. Cap. XXI. ubi deſcribit, qualis debeat eſſe miniſter Dei: *Nec accedat ad miniſterium, ſi fuerit ponderoſus.* Ita antiquus interpres in Cod., pro quo vetus verſio *hernioſus. Hernia* autem pondus dicitur propter rupturam pondere factam, cum inteſtina rupta tunica deſcendunt in veſicam. *Pondus* etiam pro teſticulis uſurpavit Catullus (Carm. LXIII. 5.):

Devolvit ipſe acuto ſibi pondera ſilice.

et Martialis Lib. VII. Epigr.:

Judaeum nulla ſub cute pondus habet.

Idcirco *teſticulos bilibres* appellat Juvenalis. Ovidius autem

pro pondere *onus inguinis* dixit Lib. IV. Faſt. [*Petr. Daniel in Pſeudo-Plauti Querol. pag.* 59. *ed. Patav.*]

Sequuti conjecturam Anonymi Francogalli (vide ſupra Tom. I. in Schoenemanni Notitia Litteraria) locum ſequentem ſatis amplum a verbis: *Age nunc ſummatim*, usque ad: *alimenta ſunt ignium et parentalibus conjunctiſſima mortuorum*, in quibus Arnobius apte concinneque opus finiiſſe putandus eſt, qui continetur Capitibus editionis Oberthürii XXXV — XXXVII. hujus libri, ad editionis noſtrae calcem rejecimus. Sequens itaque Caput incipiens a verbis: *Sed ſi Dii immortales*, noſtrae editionis eſt XXXV. Oberthürianae XXXVIII.

Cap. XXXV. — Sed ſi Dii immortales] Ita Fulvius Urſinus, veriſſime. Alii: *Sed Dii.* Heraldus conj.: *Si Dii*, omiſſo *ſed.* [*O.*]

et in habitum laetiorem ſtatum coeli tempeſtatumque mutaſſe] Ita ed. Lugd. Bat. Antea legebatur: *ſtatum coeli tempeſtatem mutaſſe*, quae quidem eſt conſtructio vere Arnobiana, temere mutata a Meurſio in *ſtatam coeli tempeſtatem.* [*O.*]

et in altioribus columnis ſigna quaedam et ſimulacra ſunt conſtituta] Nam ſimulacra eorum, quos honoratiſſimos eſſe volebant, columnis ſuperimponebant. Suetonius in Galba: *Senatus, ut primum licitum fuit, ſtatuam ei decreverat roſtratae columnae ſuperſtantem in parte fori, qua trucidatus eſt.* Scribunt primis temporibus columnas pro ſimulacris erectas, easque ſimulacrorum loco cultas. Clemens Alexandrinus Stromate I.: πρὶν γοῦν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἱστάντες οἱ παλαιοὶ, ἔσεβον τούτους ὡς ἀφιδρύματα τοῦ θεοῦ. Idem obſervat Euſebius Libro I. de Praeparatione Evangelica. [*Herald.*]

calor omnis numinum indignatioque frigeſcunt] *calor* h. l. pro ira, iracundia, ut ſaepius. Vide C. Barthii Adverſar. Lib. VII. Cap. XIX. pag. 351. [*O.*]

non ſine coelitum fieri voluntate] Meurſius mavult: *voluptate.* [*O.*]

et cum tota imperitia reprehendi] μετὰ πάσης ἀπειρίας. [*Herald.*]

Cap. XXXVI. — ad ipsum articulum causae] *Articulus causae* i. q. *caput causae, rei.* Vid. Ol. Borrich. Cogitt. pag. 49. [*O.*]

ventum veram atque adjunctissimam quaestionem] Haec est lectio vetus, merito in textum revocata a Salmasio. *Adjunctissima causa*, nempe scopo, consilio operis. Simillimus locus Ciceronis pro Cluentio Cap. X. (quem apposite comparat cum nostro Gesnerus in Thesauro): *Acervatim jam reliqua, judices, dicam, ut ad ea, quae propiora hujus causae et adjunctiora sunt, perveniam.* Male itaque interpolaverunt Gelenius: *atque junctissimam*, Fulv. Ursinus: *atque justissimam*, Meursius: *atque invictissimam.* [*O.*]

formidine superstitionis amota] Optime. Nascitur enim superstitio ab immani divinitatis metu, quo deum horremus, ut asperitate nimia truculentum, et idcirco omnes divinae culturae minutias, quae nobis in mentem veniunt, studiose persequimur, nec quidquam omittimus. Hoc πάθος Graeci δεισιδαιμονίαν idcirco appellant, quam definit Plutarchus δόξαν ἐμπαθῆ καὶ δέους ποιητικὴν ὑπόληψιν ἐκταπεινοῦντος καὶ συντρίβοντος τὸν ἄνθρωπον οἰόμενον εἶναι θεοὺς, εἶναι δὲ λυπηροὺς καὶ βλαβεροὺς. Hanc formidinem Cicero appellat inanem deorum timorem Libro I. de Natura Deorum: *Horum enim sententiae omnium non modo superstitionem tollunt, in qua est timor inanis deorum* etc. Hinc igitur Varro, *deum a religioso vereri, a superstitioso timeri*, ait apud B. Augustinum. Haec formido hominem ἐκταπεινοῖ καὶ συντρίβει, ait Plutarchus ex veterum sophorum sententia, quam exprimit Lucretius Lib. VI. vs. 49 seqq.:

Cetera, quae fieri in terris coeloque tuentur
Mortales, pavidis quum pendent mentibu' saepe,
Efficiunt animos humiles formidine divum,
Depressosque premunt ad terram etc.

Quare eleganter ait Maximus Tyrius Sermone IV. pium esse amicum Deo, superstitiosum esse Dei adulatorem: ὁ μὲν εὐσεβὴς φίλος θεῷ· ὁ δὲ δεισιδαίμων κόλαξ θεοῦ. [*Herald.*]

et nominis] Meursius mavult: *et numinis.* [*O.*]

ludis et sacrificiis] *ludis* addidit Fulv. Ursinus. [*O.*]

et legimus et esse positum scimus, ludis quondam ipsis Circensibus etc. etc.] Eandem historiam narrant Macrobius Lib.

I. Saturn. Cap. XI. Augustinus de Civ. Dei Lib. IV. Cap. XXVI. Livius Lib. II. Cap. XXXVI. Dionysius Halicarn. Lib. VII. pag. 742. (Sylb.) Plutarchus Coriolano. Lactantius Lib. II. Cap. VII. Valerius Maximus Lib. I. Cap. VII. [*Elmenh.*] Add. Cic. de Divinat. Lib. I. Cap. XXII. et Minuc. Fel. Octav. Cap. VII. Pro *et esse positum* Fulv. Ursinus leg.: *haec eadem et esse posita.* [*O.*]

multasse post patibuli poena] Sic restituit Canterus ex editione Romana principe. Antea *poenam*, pessime. Pro *multasse* Cod. MS. *mulcasse.* [*O.*]

uti ad consules vaderet, praesulem sibi displicuisse monstraret, posse melius fieri civitati etc.] Sic emendavit Lipsius Epistol. Quaest. Lib. III. Epist. XV. Antea legebatur: *uti ad consules suaderet* etc. nullo sensu. Meursius verbum utrumque retinere vult legendo: *uti ad consules vaderet, suaderet, praesulem sibi displicuisse, monstraret, posse melius fieri civitati* etc. [*O.*]

praesulem] Livius Lib. II. (Cap. XXXVI.) *praesultatorem*, Valerius Max. et Lactantius locis modo laudatis *praesultorem* habent. Plutarchus et Dionysius Halicarn. ὀρχηστήν. Glossae: *praesultor* — ὁ ἐν τοῖς ἱεροῖς ὀρχούμενος. [*Elmenhorst.*] Hunc autem furciferum servum praesulem sive praesultorem appellabat daemon, quod, qui virgis caeduntur, convertunt se et trepidant saltantium more, atque idcirco dicuntur quandoque per similitudinem saltare. Quapropter scribit Artemidorus, multas plagas servo portendi, si saltare se somniarit. Sic ille Lib. I. Oneirocrit. Cap. LXXVIII.: ὅπως δ' ἂν ὀρχήσεται δοῦλος, καὶ ὅπου ἂν πολλὰς λήψεται πληγάς. Καὶ ὁ πλέων ἤτοι ναυαγήσει, ἢ καὶ μόνος ἐκπεσὼν κολυμβήσει. Ὁ μὲν γὰρ παιόμενος, ὁ δὲ νηχόμενος κινηθήσεται δι' ὅλων τῶν σωμάτων. [*Herald.*]

cunctatori] Ita Fulvius Ursinus. Antea: *contatori.* [*O.*]

Cap. XXXVII. — contage] *Contages* antique pro contagio. Lucretius IV. 337.:

Quae contage sua palloribus omnia pingunt. [*O.*]

ictum cum esset Capitolium fulmine] Vide Liv. Lib. XXVII. (Cap. IV.) [*Elmenhorst.*] Jovem hunc alium fuisse a Jove Capitolino et stetisse eum in columna extra aedem Jovis Capitolini, pluribus docet Oudendorpius ad Jul. Obseq. de Prodig. C. 122. p. 209. qui factum hoc evenisse scribit Coss. Marco Cicerone et Caj. Antonio anno urbis cond. 690. [*O.*]

res saevas tristissimasque portendi] Meursius et Stewechius legend. putant: *res scaevus* etc. Vide supra ad Lib. I. Cap. XVI. [*O.*]

sed flecti haec posse; immo aliter publicari scelerata non posse consilia] Meursius verbum *posse* male bis inculcatum credens, corrigit: *sed flecti haec, immo aliter* etc. quod probo. [*O.*] [*O.*]

subrecto culmine] Ita Guilielmus pro *subrepto*, quod antea legebatur pessime, eamque correctionem confirmat etiam Codex MStus, teste Stewechio. *Subrectum culmen* est altius erectum. Ita Virgilius de Fama:

— — — — — *tot subrigit aures.* [*O.*]

Cap. XXXVIII. — Caeterum si penitus intueri res factas, personas etc.] Interpungo atque restituo: *Caeterum si penitius intueri res, facta, personas.* Consimili scriptura consimilem locum Lib. II. Arnobii corrigendum puto: *quod si homines penitus se nossent, aut intellectum Dei suspicionis exciperent aura*, ubi legendum: *penitius se nossent*, et supra hoc libro: *penitius re invisa* pro *penitus.* [*Stewech.*] Quae correctio Stewechii probatur etiam doctissimo Oudendorpio in notis ad Jul. Obsequent. de Prodigiis Cap. 118. pag. 194. ed. Kapp. Derivatur autem *penitius* non a *penitus*, sed a *penite*, quo usus est Catullus in Nuptiis Juliae et Manlii vs. 178.:

Illi non minus, ac tibi,
Pectore uritur intimo
Flamma, sed penite magis. [*O.*]

ad hujus nominis speciem] Meursio placet *numinis.* [*O.*]

cantherios de velocitate certantes, replicantes gyros septem] Numerum imparem, ut magis faustum, adamasse antiquos etiam in re militari, docui non uno loco Commentarii mei ad Vegetium. Attamen praeter ternarium etiam septenarium religioni maxime commodum fuisse, liquet in verbis Apuleji II. Libro de Asino: *Meque protinus purificandi studio, marino lavacro trado, septies submerso fluctibus capite: quod eum numerum praecipue religioni aptissimum divinus ille Pythagoras prodidit.* De gyris aurigarum septem res notissima. Septies enim circuibant pernicissimo cursu metas, quae constitutae in Circo. Sidonius Apollinaris in laude urbis Narbonensis, ubi inter alia multa hac de re ita canit:

Tu conamine duplicatus ipso
Stringis quadrijugos, et arte summa
In gyrum bene septimum reservas. [*Stewech.*]

Hinc Plautus in Persa:

— — — — — — *Age, puere,*
A summo septenis cyathis committe hos ludos; move ma-
nus, propera.

et Lactantius opus suum concludens: *Quoniam decursus propositi operis septem spatiis ad metam profecti sumus.* [*Herald.*]

cernuos ruere] *Cernuus*, in caput ruens. Prudentius Cathemerin. Hymn. VII.:

Irrigatum pulverem ore pressit cernuo.

Vide, qui de hoc vocabulo multus est, Elmenhorst. Ind. in Apulej. et Oudendorp. ad Apulej. Met. I. 15. pag. 62 seq. [*O.*]

habuisse] Meursius conj.: *habuisset*, et in praecedentibus: *eos tamen gauderet*, pro *gaudere*. Pessime. [*O.*]

trahi cruribus et claudicare praefractis] Vide Sophoclem in Electra, ubi fictam Orestae mortem describit. [*Herald.*] Fulv. Ursin. leg.: *debiles cruribus* etc. Male. [*O.*]

quas homo quivis laetus] Ita MS. Quae lectio confirmatur sequentibus verbis: *nec ad studium plenae gravitatis et ponderis eruditus.* Quare non necessaria correctio Gelenii: *quas homo quivis lautus*, id est λαμπρόβιος, ἐπαινετὴς μέγας, ut explicant Glossae. Vide Elmenh. [*O.*]

Cap. XXXIX. — est ut ignoscere debeamus] Sic editio princeps, probantibus Cantero et editore Lugd. Bat. Gelenius et alii: *est cur ignoscere debeamus.* [*O.*]

veniali concessione] i. e. concessione veniae, concessa venia. [*O.*]

aëris haustus] Simillimus locus Vegetii de Re Milit. Lib. III. Cap. II.: *Si autumnali aestivoque tempore diutius in iisdem locis militum multitudo consistat, et contagione aquarum et odoris ipsius foeditate vitiatis haustibus et aëre corrupto perniciosissimus nascitur morbus.* Plura exempla collegit N. Heinsius in Adversar. Lib. I. Cap. XVII. pag. 183. [*O.*]

pestilentiam, morbos, stragem mortalitatis indixit] Fulv. Ursinus conj.: *induxit.* Male. Vide ad Lib. I. Cap. III. N.

Heinsius in Adversar. pag. 183. mavult: *stragem mortalitati* (id est mortalibus) *indixit*. Non necessaria correctio. *Mortalitas* enim pro strage notio Arnobii aevo non nova. Sic etiam Salvianus de Gubern. Dei Lib. VII. p. 153. ed. Brem. (quem locum apposite citat Meursius): *sicut ex furto Achar populus ruit, sicut ex zelo Saulis orta est pestilentia, sicut ex sancti David dinumeratione mortalitas.* [*O.*]

minus curavit ediscere] Lectio sanissima et minime mutanda. *Ediscere* h. l. sciscitari, percontari. Consequens pro antecedente, ut saepissime. Male itaque Pighius et Stewechius conj. *edicere*, interpretantes de edicto ejus qui munus edebat, sive titulo quo notatum, cui Deo, cui Deae, cui rei ludi futuri essent. Quod h. l. minime quadrat. [*O.*]

quas ab negotiis publicis conditio fragilitatis excepit] Ulpianus Lib. I. ad Sabinum: *Foeminae ab omnibus officiis civilibus vel publicis remotae sunt.* Livius Lib. XXXIV. Cap. II. in oratione Catonis: *Majores nostri nullam ne privatam quidem rem foeminas sine auctore voluerunt: in manu esse parentum, fratrum, virorum.* [*Elmenhorst.*]

Cap. XL. — Si sibi Juppiter] Ita Meursius in Append. et ed. Lugd. Bat. Cod. MS.: *Sibi Jupiter*. Gelenius et ceteri: *Si Jupiter.* [*O.*]

reddere] Editio princeps: *redderet.* [*O.*]

prorogari ulterius et augeri] Ita Stewechius ex MS. Ed. princeps: *prorogaret — augeret.* Alii: *prorogare — augere.* Meursius in Append. *augere* intelligit παθητικῶς, ut *movere* pro movere se. [*O.*]

consulem ut ad ipsum] Alii: *consulem aut ad ipsum.* [*O.*]

nonne fuerat pronius] Meursius legendum suspicatur: *nonne fuerit probius.* Sed bene habet vulgata lectio. *pronius* id est facilius, *leichter, weniger gewaltthätig.* [*O.*]

subigere voluntatem] Meursius et Stewechius malunt: *subjicere voluntatem.* Sed *subigere* est gravius et expressius. [*O.*]

sed et ipsum fecit pestilitatis saevitia comprehendi] Vox antiqua. Lucretius VI. 1906.:

Atque ea vis omnis morborum, pestilitasque.

et vs. 1123.

Haec igitur subito clades nova pestilitasque. [*Herald.*

et inoboeda cessatio] Ita Salmasius ex MSto et ad Solin. pag. 24. *oboedio, oboedus, inoboedus*, qui non obedit. Cujus autem adjectivi nullam aliam auctoritatem praeter nostram agnoscunt Lexica. Meursius in Append. scribendum putat *in obedientia cessatio*, quod a librariis per compendium scriptum inobeda errori originem dederit. Gelenius et ceteri ediderunt *in obeundo cessatio*. [*O.*]

Quaenam illa saevitia, crudelitas fuit quae tanta] Ita Meursius et ed. Lugd. B. Alii: *Quaenam illa saevitia crudelitatis fuit? quae tanta.* Male. Stewechius mavult: *Quaenam illa saevitia fuit? Crudelitas quae tanta?* [*O.*]

repulit] Ita Gelenius et ceteri eum secuti, optime. Editio princeps: *retulit.* [*O.*]

inani ostentatione] Et haec emendatio verissima debetur Gelenio. Cod. MS.: *in alia ostentatione.* Fulv. Ursinus: *in mali ostentatione.* Meursius: *in mala ostentatione.* [*O.*]

Cap. XLI. — fastidium immoderatione pariatur] Post haec verba Romana editio et MS. interserunt paginam totam, quam nos tanquam spuriam et meram repetitionem eorum, quae praecesserunt, cum Stewechio, Nourrio aliisque post finem textus Arnobiani imprimendam curavimus. [*O.*]

Aesculapius, inquitis, Epidauro etc.] Lactantius Lib. II. Cap. VII.: *Illud aeque mirum, quod lue saeviente Aesculapius Epidauro accitus, urbem Romam diuturna pestilentia liberasse perhibetur.* Valerius Max. Lib. I. Cap. VIII. Ovid. Met. XV. 622. Augustinus de Civit. Dei Lib. III. Cap. XVII. Livius Lib. X. Orosius Lib. III. Cap. XXII. [*Elmenh.*]

magni augminis coluber] Sic probabiliter correxit Meursius e Lucretio, qui *augmen* pro mole usurpat Libro I. 434 seq.:

> *Nam quodcunque erit, esse aliquid debebit id ipsum*
> *Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit.*

item Libro III. 269.:

> — — — — — — — *et tamen ex his*
> *Omnibus est unum perfecti corporis augmen.*

et aliis locis. Vulgata tamen lectio *agminis* defendi potest loco Ausonii in Mosella 138. ab ipso Meursio citato:

— — — — — *ſic per freta magnum*
Laberis, et longi vix corporis agmina ſolvis.

ubi *agmina* ſunt, quae *volumina* Virgilio, Apulejo. [*O.*]

Quid ergo dicemus?] Ita MS. ut infra: *Quid ergo dicemus? Hannibalem illum* etc. Alii: *dicimus.* [*Stewech.*]

tortuoſis voluminibus ſe trahens] Germanicus Arateis Phaenomenis vs. 48. ſeq.:

Has inter medias, abrupti fluminis inſtar,
Immanis ſerpens ſinuoſa volumina torquet. [*Elmenh.*]

Zeno Veronenſis ſermone de Patientia: *Tamen extremorum pallido ex recurſu voluminum, quaſi jus terrae cognoſcens, ac violare devitans mira patientia in ſe frangitur, iisdemque fluctibus, quibus cogitur, refraenatur.* [*Herald.*]

Cap. XLII. — averſabili corpora foeditate deonerans] Sic ex editione Romana reſtituit locum Th. Canterus, rectiſſime. Alii: *deoneratis.* [*O.*]

quo mentiri ſe poſſet, quisnam eſſet, aut quales homines, intueri] Illud poſtremum ſane languidum et falſum. Quid enim? non poterat videre, quales homines eſſent, ut neceſſe habuerit propterea anguis formam induere? Neque in ſequentibus tale quid habes. Emendo: *quo mentiri ſe poſſet et quisnam eſſet aut qualis hoc minus intueri.* Paſſive autem *intueri* dixit, quomodo *tueor* non ſemel Lucretius. [*Meurſ. pag.* 219.] Sagax eſt conjectura Meurſii. Lectio, quam dedimus, profecta a Gelenio. Editio princeps habet: *quisnam eſſet aut qualis homines intueri,* nullo ſenſu. Fulv. Urſinus conj.: *nec quisnam aut qualis poſſent homines intueri.* [*O.*]

non debuit oculorum negare conſpectui] Equidem delenda cenſeo haec verba, a ſciolo fortaſſis librario aſſuta, qui oppoſitionem aliquam deſiderabat ad verba praecedentia: *nec in forma ſerpentis velle debuit conſpici.* Certe omiſſis illis omnia melius fluunt. [*O.*]

Cap. XLIII. — protexerit] Ita Canterus ex editione Romana. Alii: *protexit.* [*O.*]

ſi perſonarum officia ſint certa certarum. Veſtra cum res ita ſit] Sic diſtinguo cum Meurſio. Alii interpungunt: *ſi perſonarum officia ſint certa certarum veſtra. Cum res ita ſit.* [*O.*]

vestraque et religione] Meursius delet *et.* Male. [*O.*]

Hanc tamen scilicet colubram] Meursius conjicit: *Hanc tamen, si licet, colubram,* bene. Sequitur enim: *aut si nomen hoc sordidum est,* unde discimus, *colubrae* vel *colubri* vocabulum fuisse Latinis sordidius et abjectius quam angnis vel serpentis. [*O.*]

sed ventre nixus] Ita MS. Alii: *nisus.* [*O.*]

obsita squamis terga] Ita Fulvius Ursinus. Codex MS. et editiones priores: *oblita.* [*O.*]

illum ab Regulo exercitus vi caesum] Vid. Flor. Lib. II. Cap. II. §. 20. Livii Epitom. Lib. XVIII. A. Gell. Lib. VI. Cap. III. Valer. Max. Lib. I. Cap. VIII. 19. ext. Plin. Hist. Nat. VIII. Cap. XIV. Obsequens Prodig. Cap. XXIX. [*O.*]

longitudine corporis et roboris anteiret] Offendit Meursium *longitudo roboris,* placetque illi corrigere vel: *longitudine corporis et roboris magnitudine anteiret,* vel: *longitudine corporis et robore anteiret.* Sed vulgata lectio defendi potest per zeugma sive syllepsin, figuram optimis scriptoribus frequentatam. [*O.*]

quidnam] Ita ed. princeps ex MSto. Alii: *quisnam.* [*O.*]

protexerit] Sic Canterus ex editione Rom. Alii: *protexit.* [*O.*]

successus] Vide supra ad Lib. VI. Cap. III. [*O.*]

Cap. XLIV. — si ex libris fatalibus] Romani malis oppressi vel morbis impliciti libros fatales consulebant. Livius Lib. V.: *Deos pestis arcendae causa placandos esse in libris fatalibus inventum est.* et aliquoties. [*Elmenh.*]

mali hujus afflicta est cladibus? toties aliis aliisque temporibus dilacerata, vexata est, et innumeris stragibus civium minor facta est millibus? Cum enim etc.] Ita e Codice MS. supplent Meursius et Stewechius, sequentibus ceteris. Antea: *mali hujus afflicta est millibus? Cum enim* etc. nullo sensu. Pro *temporibus* legunt alii *speciebus.* [*O.*]

diutius habere perpessus bene meritas civitates luem] Haec meo saltem judicio sanissima nescio qua de causa mutavit editor Lugd. Bat.: *diutius haberi perpessus est bene meritae civitatis luem.* [*O.*]

Cap. XLV. — si aut in temporibus priscis etc.] Ita ed. Lugd. Bat. Alii delent *in*. [*O.*]

mereri] Ita MS. Alii *merere*, quae forma antiquioribus usitata. [*O.*]

famam Conservatoris assumpsit] Σωτῆρος. Nam Graecam appellationem, qua insigniebantur sive dii, sive homines, qui a ceteris pericula propulsasse credebantur, exprimere voluit. Sic Castor et Pollux εὐεργέται ἀνθρώπων καὶ σωτῆρες appellantur a Plutarcho in Theseo. Sed haec alibi fusius. [*Herald.*]

aberravisse] Ita ed. Romana. Alii: *aberrasse*. [*Canter.*]

Cap. XLVI. — Sed et Magna, inquit, Mater accita ex Phrygio Pessinunte] Livius Lib. XXIX. Cap. XI. et XIV. Augustin. de Civ. Dei Lib. III. Cap. XII. Tertullian. Apologet. Cap. XXV. Minucius Felix, Lactantius Lib. II. Cap. VII. Cicero de Harusp. Resp. [*Elmenh.* et *O.*]

angellis prominentibus inaequalis] Deminutivum *angellis* Arnobio ex MS. restituit Stewechius, sequente ed. Lugd. Bat. Alii: *angulis*. [*O.*]

coloris furvi atque atri] Prudentius περὶ στεφάνων *nigellum lapidem* dixit. [*Elmenh.*] Conf. Broukhus. ad Propert. pag. 477. [*O.*]

Cap. XLVII. — ad imperii columen] Ita Stewechius. Alii *culmen*. Vide supra ad Lib. I. Cap. VIII. [*O.*]

fuliginei coloris atque atri corporis] Fulv. Ursinus τὸ *corporis* delet. [*O.*]

et quis hominum] Sabaeus *qui*, quod apud hos scriptores nonnunquam pro *quis* usurpari supra ostendimus. [*O.*]

numinis alicujus habitasse in silicis fragmentis more subjectam venisque in ejus abstrusam] Haec est Codicis MS. lectio, in textum revocata a Stewechio et Salmasio. Sed quid hoc sibi velit, equidem me nescire ingenue fateor. Gelenius edidit: *numinis alicujus habitasse in silicis fragmentis molem subjectam.* Stewechius mavult *humorem* seu potius *materiam subjectam.* Sed quid est *humor* vel *materia* numinis? Magis placet Fulv. Ursini emendatio: *majestatem subjectam,* Quid si legamus: *numinis alicujus habitasse vim* (pro *in*) *silicis fragmentis mire* (θαυμαστῶς) *subjectam* etc.? [*O.*]

venisque in ejus abstrusam] Habet a Virgilio Georg. I. 135.:

Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem. [*Herald.*]

cur non minaci fortiter se obtulit] Sententia inversa, et verba detorta ab ineptis et sciolis: quorum temeritatem et inscitiam produnt membranae, dum legunt: *cur non minaci forti se obtulit? Fors, fortis, forti* declinabatur antiquis pro fortuna, forte. Neque in solo Arnobio eam vocem depravatam scio: tribus minimum locis in Codice Justinianeo eam restituendam observo, notoque ad l. *Si cum.* Cod. de donationibus ante nuptias. In lapidibus et nummis antiquis nusquam non sese offert haec inscriptio: FORTI FORTUNAE. Terent. Phormione: *Quod fors feret, feremus aequo animo.* A nomine *fors* variarum figurarum adverbia faciunt Grammatici, ut *forsan, forsitan, fortasse, fortassis*, etsi ipsum *fors* adverbialiter quoque ponitur, ut (ap. Virgil. Aen. V. 232.):

Et fors aequatis cepissent praemia rostris.

Vide Nonium, Charisium, alios. [*Stewech.*]

nunquam rogari se poscit] Id est vult, cupit. Sic Ovidius Met. VIII. 707.:

Esse sacerdotes, delubraque vestra tueri
Poscimus.

Eodem sensu *postulare* familiare comicis. Vide J. Fr. Gronov. ad Gell. IV. 1. et Ruhnken. ad Rutil. Lup. pag. 134. [*O.*]

Cap. XLVIII. — mortalitatibus] Notanda verbi *mortalitas* pro strage notio nova, isto tamen aevo non nova. Apud Salvianum quoque Libro VII.: *Sicut ex furto Achan fugit populus, sicut ex zelo Saulis exorta est pestilentia, sicut ex David numeratione mortalitas.* Ita etiam *mortalis* pro exitiosus, pestiferus, apud Cyprianum Lib. I. Epist. VII.: *Nec audiant eos, qui se fallaci et mortali circumventione decipiunt.* Et de bono patientiae: *Adulterium, fraus, homicidium mortale crimen est.* [*Meurs. pag.* 221.] *Mortalitas* itaque h. l. quod nos dicimus: *ein Sterben.* [*O.*]

credat] τὸ *credat* Fulvius addit, sensu flagitante. [*O.*]

ad columen dominationis erexit] Proba lectio, ut ostendebamus ad Lib. II. Modo: *Et quod rursus exilivit ad imperii columen, et egium principatum. Erexit* scil.

Romanos rerum dominos, gentemque togatam. [*Herald.*]

orbem ſubjugavit innoxium] His verbis in ceteris editionibus finitur totum opus, unde, quia nimis abruptus hic exitus libri, Fulvius Urſinus concludit, mancum hunc librum eſſe et imperfectum. Nos relegatis ad finem Capitibus aliarum editionum XXXV — XXXVII. finem libro dabimus convenientiſſimum et opere praeſtantiſſimo digniſſimum. Vide quae annotavimus ſupra ante Cap. XXXVIII. [*O.*]

Cap. XLIX. — ſingulorum partium oppoſitionibus comparemus] Lego: *ſingulorum parium.* [*Herald.*]

quodque] Alii: *quod.* [*O.*]

indubitabili aſſeveratione juramus] Fulv. Urſino placet *firmamus* vel *judicamus.*

Quoniam Diis artes neceſſarias ducimus arbitramurque non eſſe, et eas conſtat et liquidum eſt paupertatis ad ſubſidium comparatas] Ita lego ex Romana editione pro: *arbitramurque non eſſe eas, conſtat et liquidum eſt* etc. Elegantius autem multo eſſet, ſi cum Lipſio noſtro (Epiſtol. Quaeſt. Lib. III. Epiſt. XV.) pro *et eas* legamus *quas,* et forſitan ita ab auctore ſcriptum fuit. [*Canter.*] Lipſii emendationem probat etiam Meurſius. [*O.*]

Cap. L. — Diſcordiarum alios ex his vos] Scribo: *Diſcordiam alios ex his vos.* [*Meurſ.*] Fortaſſis in mente habuit Arnobius ſcribere: *Diſcordiarum auctores aliis ex his vos.* Fulv. Urſinus mavult: *Diſcordias.* [*O.*]

at vero nos contra] Alii: *at haec nos contra.* et in ſequentibus *disjuncta* pro *disjunctas.* [*O.*]

obeuntium] Ita Gelenius rectiſſime. Antea: *obeuntibus,* Meurſio placet: *obeuntis.* [*O.*]

et in gratiam cum hominibus remini offenſionibus redire ſopitis] Veriſſimam hanc Codicis MSti et editionis principis lectionem temere corrupit Gelenius edendo: *et in gratiam cum hominibus remiſſis offenſionibus redire opinatis.* [*O.*]

credat] Sabaeus: *credit.* [*O.*]

aut ex roribus exiguis vini] Proprie. Silius Italicus (Lib. XI. vs. 299 ſeqq.):

— — — — Ante omnes ductor honori
Nominis augusto libat carchesia ritu;
Cetera quem sequitur, Bacchique e more liquorem
Inrorat mensis turba, ardescitque Lyaeo. [*Herald.*]

Vos aeris tinnitibus et tibiarum sonis, vos equorum curriculis etc.] Ludos inter alia coelestis irae placamina institutos testantur Livius aliquoties, Censorinus de Die Nat. Cap. XII. Valerius Maximus Lib. II. Cap. IV. et alii. Vide Stewech. ad Veget. de Re Milit. Lib. II. Cap. XXIV. [*O.*]

molliri] Ita Codex MS. et editio princeps. Alii: *mollire.* [*O.*]

et delectari] *et* addidi cum Stewechio. [*O.*]

in voluptatibus habere atque in deliciis res eas] Sic edidi ex emendatione Stewechii et Heraldi. Alii: *in voluptatibus habere atque in deliciis esse res eas. τὸ esse* deest in Cod. MS. [*O.*]

Cap. LI. — cum ex partium sensibus] id est sententiis, placitis, [*O.*]

ut nihil eos existimes contra decus praesumtae sublimitatis appetere] In Manuscripto erat: *promperae sublimitatis.* Ursini editio Romana retinuit: *promptae sublimitatis.* Apud eundem hunc scriptorem obvia sunt ista: *expeditum ac promptum est; manifestum ac promptum est; facere promptum libris* etc. [*Stewech.*]

nam pulticulae, thura cum carnibus rapacium alimenta sunt ignium, et parentalibus conjunctissima mortuorum] Nempe quia, quemadmodum ista in rogum injiciebantur, sic et in sacrificiis in aram accensam consumenda imponebantur. De his parentalium inferilibus dicam obiter aliquid, quia rem video nondum satis explicatam. Primum igitur, quum mortuus cremaretur, coena feralis in rogum inferebatur. Sic enim inferilia ista appellant. Apulejus Florid. IV.: *Procul igitur faces abigerent; procul ignes amolirentur; coenam feralem a tumulo ad mensam referrent.* Coenam simpliciter dicit Catullus LIX.:

Uxor Meneni, saepe quam in sepulcretis
Vidistis ipso rapere de rogo coenam,
Quum devolutum ex igne prosequens panem
Ab semiraso tunderetur ustore.

De hac ferali coena intelligendus etiam Tertullianus Libro de Resurrect. Carnis Cap. I.: *At ego magis ridebo vulgus tunc quoque, qui ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit, iisdem ignibus et promerens et offendens.* Hunc enim locum ad novendialem coenam eruditissimi homines male referunt. Tum igitur cremata coena et in rogum injecta, cum defunctus cremaretur. Sed et postea in parentalibus. Rem totam explicat Ovidius Lib. II. Fastorum (vs. 533.), cujus verba proponemus, eaque obiter illustrabimus:

Est honor et tumulis, Animas placate paternas
Parvaque in exstructas munera ferte pyras.
Parva petunt Manes, pietas pro divite grata est
Munere. Non avidos Styx habet ima Deos.
Tegula porrectis satis est velata coronis
Et sparsae fruges, parvaque mica salis.
Inque mero mollita Ceres, violaeque solutae:
Haec habeat media testa relicta via.
Nec majora veto. Sed et his placabilis umbra est:
Adde preces positis et sua verba focis.
Hunc morem Aeneas, pietatis idoneus auctor,
Attulit in terras, juste Latine, tuas.
Ille patris genio solemnia dona ferebat;
Hinc populi ritus edidicere pios.

Agit Ovidius de parentationibus, quae mense Februario quotannis mortuis persolvebantur, et ad quas animae defunctorum excitari credebantur. His igitur verbis: *Est honor et tumulis. Animas placate paternas* — ostendit, unde parentationes appellatae sint; nempe quia parentibus persolvebantur a nepotibus, et eorum Manes ita placabantur. Idcirco tumuli inscripti, ut quisque sciret, ubi situs esset is, quem placare volebat. Lucanus Lib. VIII. (vs. 771 seqq.):

Interea parvo signemus littora saxo,
Ut nota sit busto. Si quis placare peremtum
Forte volet, plenos et reddere mortis honores,
Inveniat trunci cineres, et norit arenas,
Ad quas, Magne, tuum referat caput.

Nam bustum ipsum quandoque stipite signabant, et ne moveretur stipes, concremati nomen ibi inscribebant. Hinc eodem libro vs. 791.:

Nautaque ne buſtum religato fune moveret,
Inſcripſit ſacrum ſemiuſto ſtipite nomen:
Hic ſitus eſt Magnus.

Inſcribebant igitur tumulis defunctorum nomina, ut inibi Manes eorum placari poſſent; quam ad cauſam et alia acceſſit, ut eorum memoria ita conſervaretur et in poſteros propagaretur: quare res ab iis geſtae, honores, ceteraque hoc genus alia addebantur. Lucanus eodem libro (vs. 806 ſeqq.):

Quod ſi tam ſacro dignaris nomine ſaxum,
Adde actus tantos, monimentaque maxima rerum,
Adde truces Lepidi motus, Alpinaque bella etc.

(et vs. 816.):

Quis capit haec tumulus? Surgit miſerabile buſtum
Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
Faſtorum; ſolitumque legi ſuper alta deorum
Culmina, et exſtructos ſpoliis hoſtilibus arcus,
Haud procul eſt ima Pompeji nomen arena
Depreſſum tumulo, quod non legat advena vectus,
Quod niſi monſtratum Romanus transeat hoſpes.

Ut autem ad rem propius accedamus, menſe Februario defunctorum Manibus parentabant, et ad epulas illas propinquorum animas invitabant: unde ſcribit Artemidorus, memoriam ejus, qui laqueo vitam ſibi abrupiſſet, ita damnatam et tanta ignominia afflictam fuiſſe, ut nec in parentationibus inter ceteros propinquos nominaretur. Artemidori verba ſunt Oneirocrit. Lib. I. Cap. V.: ἄτιμός τε καὶ φυγὰς γενόμενος, ἀναρτήσας ἑαυτὸν, ἐτελεύτησε τὸν βίον, ὡς μήδ᾽ ἀποθανὼν ἔχειν ὄνομα. τούτους γὰρ μόνους ἐν νεκρῶν δείπνοις οὐ καλοῦσιν οἱ προσήκοντες. Eorum igitur, qui deformi eo leto ſeſe polluerant, nomina propinqui in parentalibus praeteribant; tunc enim vocabantur ad epulas ceteri, et eorum nomina ciebantur, ut loquitur Auſonius penult. Carm. Profeſſorum, ubi de primis inferiis agit:

Grammatici in ſtudio, vel Rhetoris, aut in utroque
Quos memoraſſe mihi morte obita ſatis eſt.
Viventum incelebra eſt laudatio: nomina tantum
Voce ciere ſuis ſufficiet tumulis.

Eos igitur, qui praeteribantur, ὄνομα οὐκ ἔχειν recte ait Artemidorus. Addit Ovidius: *Parvaque in exſtructas munera ferre pyras.* Nam et in parentalibus rogi exſtruebantur, in quos in-

feriae mitterentur, quod etiam apertissime docet Lucianus Ἐπισκοποῦσιν. Quare in Glossis: *Parentat* — *ἀποκαίει νεκροῖς νεκύσια*. Hinc igitur Arnobius hoc loco ait, pulticulas et thura cum carnibus in aram accensam ingesta parentibus mortuorum esse conjunctissima. Thura igitur etiam in rogos missa: quod de primis quidem rogis minime dubium est: sed in parentalibus quoque idem factitatum arguit hic locus. Sed de his satis. [*Herald.*] Conf. Lipf. ad Tacit. Annal. VI. 5. pag. 486 seq. ed. Oberlin. [*O.*]

thura cum carnibus etc.] Antiquis siquidem mos erat, ut suis parentantes, mortuorum corpora thure perfunderent, sive ea cremarentur, sive mandarentur sepulturae. Testis Virgilius, ubi describit funus Miseni Aen. VI. vs. 224 et seq.:

— — — — — — *congesta cremantur*
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo. [*Nourr. pag.* 520.]

F I N I S.

CORRIGENDA ET ADDENDA

IN

TOMO II. ARNOBII.

LIB. II.

Pag. 6 poſt lin. 2 inſere notulam ſequentem:

Qui ſi dignus non esset, cui auscultare deberetis] Μακρολογίαν in his verbis obſervat Wopkenſius ad Dictyn Cret. IV, 15. in Miſcell. Obſſ. Nov. Tom. II. p. 79. citans ſimillimum locum infra Lib. V. Cap. XXVII. fin.: *et res digna omnino eſt, propter quam Dii funditus genus omne debeant abolere mortalium.* [*O.*]

pag. 6 lin. 28 poſt v. inſerviens [*O.*] adde — Sic infra Cap. VIII.: *non futura credentes caſta* (*matrimonia*) *et officioſi fooderis in maritos.*

pag. 7 lin. 39 *In illo enim periculi nihil eſt*] Dele annotationem noſtram ad haec verba, quam incuria fudit. Quin contra: *in illo,* ſcil. *quod aliquas ſpes adferat,* opp. *in hoc, quod nullas.* [*O.*]

pag. 8 poſt lin. 26 inſere notulam:

magiſteria haec expetunt] i. e. expetunt religione Chriſtiana tanquam magiſtra uti. De vi v. *magiſterium* vid. Caſaubon. ad Sueton. Auguſt. Cap. II. p. 179. ed. Burmann. [*O.*]

pag. 17 poſt lin. 11 adde notam ſequentem:

vobis velitis dari, quod ita ab illis dicitur, accipere, vos ea, quae proferuntur a Chriſto, audire et ſpectare nolitis] Stewech. conj.: *vobis velitis dari, quidquid ab illis dicatur, arripere nos ea; quae proferuntur a Chriſto, audire et ſpectare nolitis.* Equidem propius ad verba Arnobii legendum cenſeo: *vobis velitis dari, quod ab illis dicatur, accipere nos; ea, quae*

proferuntur a Chriſto, audire et ſpectare nolitis. Certe v. *ita* importunum h. l. et plane delendum. [*O.*]

pag. 19 poſt lin. 16 inſere notam:

et quadrigas igneas Petri ore difflatas, et nominato Chriſto evanuiſſe] Jo. Schefferus in opere ſuo de Re Vehiculari veterum Lib. II. Cap. XXXIV. legendum conjicit: *ſed nominato Chriſto etc.*, *ſed* accipiens pro *et quidem* vel *quin potius* (auctoris ſe corrigentis). De quo eleganti hujus particulae uſu adeundi P. Burmann. ad Petron. Cap. 128. et Schwabe ad Phaedri Lib. IV. Fab. XVII. vs. 19. pag. 265. Sic noſter infra Lib. VI. Cap. XII.: *cum pileo Vulcanus et malleo, manu liber, ſed dextera,* ſi lectio ſana eſt. et ibid. Cap. XXI.: *Dionyſius ille, ſed junior.* [*O.*]

ibid. poſt lin. 21 inſere notulam:

ſuperfundendi caligines] Conſtructio eſt: *dediſtis locum ſuperfundendi caligines.* [*O.*]

pag. 20 lin. 38 — *deſulturos* leg. *deſituros.*

— 21 poſt lin. penult. inſere notam ſequentem:

Jaciuntur enim etc.] In eandem ſententiam Aeneas Gazaeus in Theophraſto pag. 52. (ed. Barth.): *οἱ δὲ κακοὶ εἰς Τάρταρον ἐμπεσόντες, ὅθεν οὔποτε ἐκβήσονται, αὐτοὶ μὲν οὐκέτι ὀνίνανται, παράδειγμα δὲ τῆς δίκης γενόμενοι, εἰς ἀεὶ κείσονται· ταῦτα γὰρ ἐν Φαίδωνι καὶ Γοργίᾳ Σωκράτης διϊσχυρίζετο.* [*O.*]

pag. 22 poſt lin. 21 inſere notam ſequentem:

in quem jacient illos quidam crudeliter ſaevi et ante Chriſtum incogniti etc.] Atqui jam dudum ante Chriſti tempora viguit in Judaeorum gente opinio de daemonibus corpora humana infeſtantibus malorumque in inferno tortoribus. Conf. inprimis Wetſten. ad Nov. Teſt. Tom. I. pag. 279 et ſeqq. Similem Judaicorum placitorum inſcitiam apud noſtrum deprehendimus infra Lib. III. Cap. XII. init. ubi vide Notas. [*O.*]

pag. 27 lin. 22 poſt v. equitum potius, inſere haec: (immo ipſorum Conſulum, tempore Arnobii. vid. quos citat Ph. Pareus in Elect. Symmach. pag. 64.)

pag. 30 poſt lin. 38 inſere notam ſequentem:

fruſtrabili exſpectatione praeſumta] *Fruſtrabilis* i. q. fallax, fruſtrandi vim habens, active. Vox Arnobiana. Sic infra Lib. VI. Cap. XXII.: *resque alias agere libidinis vacua imaginatione fruſtrabiles.* [*O.*]

pag. 34 lin. 15 poſt v. *Zeit.* p. 79 et 150. [*O.*] — adde — At ſcribendum eſſe *calautica,* non *calantica,* liquet ex Fragmentis Ciceronianis Orationis in P. Clodium et Curionem nuperrime repertis et editis ab Angelo Majo (Mediolani 1815.) ubi pag.

21 ad verba: *cum calautica capiti accommodaretur,* Scholiastes antiquus (ipse Asconius, ut opinatur Majus) haec observat: *Calautica — operimenti genus, quo foeminae capita velabant, hoc nomine ferebatur. Et Afranius meminit in Consobrinis ita dicens: cum mithris calauticis.* Conf. ibi doctissimi Maji notam. [*O.*]

pag. 44 lin. 31 *Philosophiae* leg. *Philosophice.*

— 45 post lin. 4 insere notulam sequentem:

Cap. XXX. Sed memoratae apud inferos poenae et suppliciorum generibus multiformes?] scil. poterunt eum territare? quod repetendum ex verbis praecedentibus: *Et qui poterit territari formidinis alicujus horrore?* [*O.*]

pag. 47 lin. 27 post v. assentior [*O.*] adde — At vero iterata horum verborum lectione meliora edoctus totus jam accedo ad doctissimi Nourrii sententiam: *illud quod dabitur* est vita aeterna, ad quam animae esse debent *paratae,* i. e. praeparatae, dignae redditae, quae accipiant virtute scilicet et bonis operibus. [*O.*]

pag. 48 post lin. 13 insere haec:

(et Cornelius Fronto de bello Parthico Opp. pag. 322. ed. Angeli Maji: *Si Marso quis patre natus viperas, lacertas et natrices timeret, nonne degenerare videretur?* [*O.*])

ibid. lin. 25 post v. *institoribus etc.* [*O.*] adde — Et gaudeo jam, in explicatione loci adstruendaque lectione Codicis consentire mecum Joannem Schefferum Argentorat. in Libro Adversariorum inserto Misc. Obss. Crit. Tom. IX. pag. 163. de laminis his magicis citantem Apulejum Met. Lib. III.: *instruxit* (Pamphile) *feralem officinam omne genus aromatis et ignorabiliter laminis literatis.* Intelligendae autem laminae aereae inscriptae certis notis vel nominibus magicis (v. c. ΑΒΡΑΞΑΣ ΜΙΘΡΑΣ) contra venenata, quarum icones videre licet in Montefalconii Antiquitt. Tab. LXXX. et LXXXI. Compend. Schatz. Conf., qui de iis multus est, Jo. Selden. de Diis Syr. Lib. I. C. II. [*O.*]

pag. 49 lin. 31 — 38:

Si nos ista nescire dicamus etc. etc.] Dele annotationem nostram ad haec verba alienissima continentem a mente Arnobii. Constructio est: *Ubi nostra videbitur credulitas lapsa, si nos ista nescire dicamus ...... si omnipotenti regi nihil esse difficile atque arduum —. Credulitas* h. l. bono sensu i. q. *fides.* Vid. Gasp. Barth. in Ind. ad Claudian. Mamert. de statu animae h. v. et C. Rittershus. ad Salvian. contra Avarit. Lib. III. §. 518. pag. 160. ed. Bremens. [*O.*]

pag. 54 lin. 3 post v. Verte igitur *Stelzenläufer* — adde — J. Fr. Gronovius, qui de hominibus hisce multus est in Lectt. Plautin. pag. 284 et seq. haec observat: „Videntur exercitio cre-

„bro adſecuti hi homines, ut etiam grallis ſaltare et ſubſilire poſ„ſent: ſecus atque hodie grallis incedentes videmus, qui gran„des potius paſſus, quam citos faciunt.“ Sic etiam provinciae Francogallicae Hiſpaniae conterminae incolas circa Bayonnam (*Departement des Landes*) propter ſolum arenoſum currere, itinera facere, immo onera bajulare grallis inſiſtentes legiſſe memini in Itinerario quodam, cujus titulus mihi excidit. [*O.*]

pag. 55 lin. 36 poſt v. Rom. h. v. [*O.*] — adde — Conf. J. Fr. Gronov. in Lectt. Plaut. pag. 214 et ſeqq.

pag. 62 lin. 25 poſt verba: *Uno filo villarum inſunt pretia* — inſere haec — et, qui locus est claſſicus, Cornel. Fronto in Oratione de hereditate Mathidiae Opp. pag. 285. ed. Maji: *Lineam iſtam famoſam atque celebratam, ceteraque tantae pecuniae ornamenta quis emet? Tua uxor ſi emerit, praedam invaſiſſe, et minimo aere eripuiſſe dicetur, eoque minus ad eos, quibus legatum erat, perveniſſe. Annon emet iſta ornamenta Fauſtina? Quis igitur emet margarita, quae filiabus tuis legata ſunt? Iis margaritis collos filiarum tuarum deſpoliabis, ut cujus tandem ingluvies turgida ornetur?* [*O.*]

pag. 65 lin. 10 poſt v. ad Plin. Epiſt. Lib. I. Epiſt. 20. p. 71. ed. Longol. [*O.*] adde — Conf., qui nubem exemplorum attulit, C. A. Duker. in Libro de Latinitate veterum ICtorum p. 167 et ſeqq. [*O.*]

pag. 79 lin. 18 poſt v. *Si ad animalia gignenda etc.* [*O.*] — adde — Ceterum v. *animalia* h. l. accipiendum ſenſu proprio et primario, *die belebten Weſen*, quae habitant ſcil. in ſoricum, centipedum etc. formis vel corporibus. [*O.*]

pag. 81 lin. 23 poſt v. *puncta per ſingula* — inſere — temporis ſcilicet.

pag. 83 poſt lin. 16 adde notam ſequentem:

ex geminis alii] Vulgi ſermone bina elementa appellabantur terra et aqua, vel terra et mare. Sic Ammianus Marcellinus Lib. XVII. Cap. XIII. §. 19.: *ita per elementum utrumque Sarmatas vincentium ira virtusque delevit* (ubi vid. Wagner. pag. 294.). et Chariton Lib. VII. Cap. V. §. 10. init.: ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τοῖς στοιχείοις ὁ πόλεμος ἀκμάζει, ubi ex recentioris Latinitatis et Graecitatis ſcriptoribus nubem exemplorum citat d'Orville pag. 579. ed. Lipſ. Arnobius autem loquens h. l. de philoſophorum placitis videtur illos intelligere, qui duo rerum principia ſtatuerunt, *ſiccum* et *humidum*, priori terram et ignem, alteri accenſentes aquam et aërem. [*O.*]

pag. 86 lin. 10 poſt v. Salmaſ. l. l. [*O.*] — adde — Jam vero maximopere dubito de veritate lectionis. Arnobius enim

h. l. loquitur de phaenomenis non igneis ſed aquoſis. Quid quod et *dilatare fulgura* dici poſſe vix crediderim. Quare legendum cenſeo: *quod nives in plumas* (vel cum Stewechio *in plumulas*) *et foliola dilatarit.* [*O.*]

ibid. lin. 14 poſt v. *aquae maris.* [*O.*] — adde — At leniſſima videtur, immo unice vera et in textum recipienda emendatio doctiſſimi Wakefield. in Silv. Crit. Tom. III. Sect. CXLV. pag. 132.: *aut terrae aquarum hae dulces etc.* [*O.*]

pag. 89 lin. 41 — *Metiatur,* paſſive. [*O.*] — leg. — *Metiatur,* paſſive. Sic Curtius Lib. V. Cap. I. fin.: *Ducenis pedeſtrium ſtipendium menſum eſt.* et Lactantius de Mortib. Perſecut. Cap. XXIII.: *Agri glebatim metiebantur*, ubi vid. Bauldri pag. 169. [*O.*]

pag. 93 poſt lin. 3 inſere notulam:

verum in alia verba cognomines] *in alia verba* i. e. in contraria, dona ſcil. Dei vituperans et criminans. Sic *in alia omnia abire*, quod tironibus notum. [*O.*]

pag. 97 lin. 23 mentium leg. montium.

— 97 — 26 poſt v. *militare* fuiſſe adſeverat — adde — Vide ibi Hottingerum V. Cl. p. 252.

pag. 101 poſt lin. 8 haec inſere:

Iſ. Voſſius in Notis ad Catullum pag. 277. duplicem conjecturam proponit: aut legendum *in penetralibus coeligenis perpetuos fovetis focos:* coeligeni ſcil. Lares, qui coilo potentes dicuntur in Inſcriptione antiqua apud Tertullianum mox ſequente: aut, quod praefert, ſcribendum esse: *in peno, in penetralibus et colinis perpetuos fovetis focos. Penus* ſcil. eſt locus intimus cum in Veſtae templo, tum in aedibus privatis. Hinc Penates iidem qui Lares, quorum ſigna canina pelle contecta cuſtodiae gratia collocabantur in peno, in culinis circa focum, et denique in cavaediis, et penetralibus, qua fumus exiret (*Rauchgänge*), aut ubicunque eorum tutela prodeſſe credebatur.

pag. 103 lin. 23 poſt v. — Stich. Act. I. Scen. II. [*Elmenh.*] — adde — Conf. Plutarch. Quaeſt. Rom. Cap. VI. [*O.*]

pag. 104 lin. 4 — I. p. 27. Pro *Tullio* Editio princeps habet *Tullo.* male. [*O.*] — lege — I. p. 27. et, qui nubem exemplorum citat, J. Fr. Gronov. in Lectt. Plaut. pag. 254 et ſeq. Pro *Tullio* Editio princeps habet *Tullo.* male. Intelligendus ſcil. *Servius Tullius,* non *Tullus Hoſtilius.* [*O.*]

pag. 104 poſt lin. 12 inſere notulam:

contra ſenſum judiciumque commune] i. e. contra ſenſum communem judiciumque commune. [*O.*]

pag. 112 poſt lin. 38 adde notam ſequentem:

quae generibus virtutum tantis et poteſtatum indubitabilis eſſe monſtrata eſt] Membranis placet: *quae generibus virtutum tantis et poteſtatibus, poteſtatis indubitabilis eſſe monſtrata eſt.* Mihi arridebat magis: *quae generibus virtutum tantis, tantis et poteſtatibus, poteſtatis indubitabilis* etc., ſeu potius: *quae generibus virtutum tantis et poteſtatum poteſtatibus indubitabilis eſſe monſtrata eſt.* [*Stewech.*]

pag. 115 lin. 4 poſt v. — legamus *vos angunt?* [*O.*] — adde — Nil mutandum: *agunt* i. e. agitant inquietant. Ita Graeci ἄγειν καὶ φέρειν. [*O.*]

ibid. lin. 33 poſt v. [*O.*] — adde — Conf. inprimis C. A. Dukerus de Latinitate ICtorum p. 233. et C. Rittershus. ad Salvian. Lib. III. contra Avarit. §. 497. pag. 153. [*O.*]

pag. 116 lin. 10 poſt v. — i. q. mors, ut ſaepiſſime — adde — Senſus itaque eſt: *ſi quando ingruerit vis quaepiam gravior, quam finem (i. e. mortem) ſequi vel excipere neceſſe ſit.* [*O.*]

LIB. III.

pag. 119 lin. 16 poſt v. — Vet. Vol. I. pag. 142. [*O.*] — adde — *Nominatim* i. e. ſingulorum nomina compellantes. Ceterum de adoratione ſacrae purpurae videndus inprimis Valeſius ad Ammian. Marcell. Lib. XVI. Cap. V. §. 18. p. 132 ſeq. ed. Wagner. [*O.*]

pag. 120 lin. 5 — poſt v. — *at recuſatis et renuitis* etc. [*O.*] — adde — Quod recipiendum, cum e MSto fluxerit, teſte Stewechio et Meurſio.

pag. 121 lin. 27 poſt v. — et Ol. Borrich. Cogitt. p. 197. — adde — Conſtructio eſt: *an populoſitas* (eorum) *ſine ulla ſumma ſit*, h. e. numeris exprimi nequeat, quod in ſequentibus dicit: *poteſt Deorum ſumma eſſe nulla, nec numerabili circumſcriptione finita.* [*O.*]

pag. 123 poſt lin. 8 inſere haec:

Devotas mentes i. q. pias, religioſas. Ita Lactantius Lib. VII.: *Hunc ſequamur omnes, hunc audiamus, huic devotiſſime pareamus.* et Juvencus Hiſt. Evangel. Lib. I. vs. 407.:

Ut juſtus caeli Dominum devotus adoret.

ubi Koenig. pag. 80. ed. Reuſch. noſtrum locum citans obſervat, *devotus* pro pius vocem eſſe latinitatis eccleſiaſticae. [*O.*]

pag. 124 poſt lin. 29 inſere notam:

verborum luculentias] i. e. *verborum lumina*, *nitores*, *ſplendores*, ut explicat Gesnerus in Theſauro, qui noſtrum locum adducens hanc vocem citat tanquam ἅπαξ λεγόμενον. [*O.*]

ibid. lin. 37 poſt v. — cum Cicerone, Romanorum eloquentiſſimo. [*O.*] — adde — Sic *infantia* proprio ſenſu legimus etiam ap. Cornel. Frontonem Lib. I. de Orationibus Opp. pag. 225. ed. Ang. Maji: *Tum ſi eligendum ſit, longe longeque eloquentiam infantiae praefero.* [*O.*]

pag. 127 poſt lin. 32 inſere notam ſequentem:

Cupiditatibus rabidis ire in mutuas complexiones etc. etc.] Appoſite Ruhnkenius in Epiſt. Crit. I. pag. 156. ed. Hymn. Homerici in Cerer. noviſſ. cum his verbis comparat ſimillimum locum Apuleji Met. II. p. 26.: *Usque dum laſſis animis et marcidis artubus defatigati ſimul ambo corruimus, inter mutuos amplexus animas anhelantes.* [*O.*]

pag. 129 lin. 10 poſt v. — VII. Cap. XXV. [*O.*] — adde — Conf. Gisp. Cuper in Apotheoſi Homeri pag. 255.

pag. 130 lin. 18 infilui. lege inſilui.

pag. 131 poſt lin. 34 inſere notam ſequentem:

literarum illarum nubes atque involucra relaxare] Similiter Claudian. Mamertus de ſtatu animae Lib. II. Cap. XII.: *Sed in hoc opaco rerum caligantium nubilo ex adytis ſupercoeleſtium doctrinarum conſulta repetamus.* ubi vid. Gaſp. Barth. in Gloſſario. [*O.*]

pag. 134 poſt lin. 2 inſere notam ſequentem:

cum arteriis ſpiritalibus conjugatas] Lucem his verbis affundit Agellius Noct. Att. Lib. XVIII. Cap. X.: *Vena eſt conceptaculum ſanguinis, quod ἀγγεῖον medici vocant, mixti confuſique cum ſpiritu naturali, in quo plus ſanguinis eſt, minus ſpiritus: arteria eſt conceptaculum ſpiritus naturalis mixti confuſique cum ſanguine, in quo plus ſpiritus eſt, minus ſanguinis.* et brevius Pollux Onom. Lib. II. §. 216 (Hemſterh.): ἡ καρδία κόλπους ἔχουσα αἵματός τε καὶ πνεύματος, ὧν τὸ μὲν ἐκπέμπει δι' ἀρτηριῶν, τὸ δὲ ἀναπέμπει διὰ φλεβῶν. Confer, qui arteriarum naturam egregie illuſtrat, magnum Hippocratem in Libro de Corde Tom. I. pag. 269. ed. Foeſii Genev. et Gorraeum in Definitt. Med. v. Ἀρτηρία. [*O.*]

pag. 135 poſt lin. 8 inſere notam ſequentem:

naevios] a *naevus*, i. e. genuina corporis macula, *Muttermahl, Mutterflecken.* Cicero de Nat. Deor. Lib. I. Cap. 28.: *At eſt corpori macula naevus, illi tamen hoc lumen videbatur.* et Solinus Cap. V.: *Interdum enim ad genus ſpectant (cauſae ſimilitudinum) et per ſobolem in familiam transitus faciunt, ſicut plerique parvuli*

modo naevos, modo cicatrices, modo qualescunque originis ſuae notas ferunt. Conf. Plinius Hiſt. Nat. Lib. VII. Cap. XI. Ariſtoteles Hiſt. Anim. Lib. VII. Cap. VI.: Καὶ ὅλως τὰ παρὰ φύσιν ἐοικότες πολλάκις, καὶ σημεῖα ἔχοντες συγγενῆ καὶ οὖλας Gloſſae: *Naevi*, ἀκροχορδόνες. item: *Naevus*, φακὸς προσώπου. Alii: *Naevus*, ὑπερσάρκωσις. [*Meurſ. in Append.* et *Salmaſ. Exercitt. Plin. pag.* 28.]

pag. 156 poſt lin. 30 inſere notulam:

ſylveſcentium crinium] Quemadmodum ſylvae τριχοφυεῖν dicuntur veteribus, ſic verſa vice crines ſylveſcere. Vid. F. Lindenbrog. ad Catalect. Virgil. pag. 324. [*O.*]

pag. 139 lin. 9 poſt v. — *clunino cum pecore.* [*O.*] — adde — Conf. Savaro ad Sidon. Lib. I. Epiſt. I. pag. 4.

pag. 144 lin. 2 *via.* leg. *via.* [*Herald.*]

— — — 40 poſt v. [*Elmenh.* et *O.*] — add. — Conf. Rittershuſ. ad Salvian. p. 69. ed. Brem.

pag. 145 lin. 3 — 7 Servius ad Aen. VI. vs. 776.: *Caſtrum Inui* etc. etc. — Delenda haec verba bis poſita.

pag. 147 lin. 30 poſt v. genere neutro. [*O.*] — adde — Conf. Gorraei Definitt. Med. v. Κήρωμα.

pag. 154 lin. 7 poſt v. — Logicorum praecepta. [*O.*] — adde — Equidem cum Stewechio v. *rebus* expungendum puto, tanquam gloſſema librarii, ut ſenſus ſit: *alius aliud de iisdem dicitis*, ſcil. *Diis.* [*O.*]

pag. 160 poſt lin. 25 adde ſequentia:

Gisb. Cuperus in Apotheoſi Homeri pag. 173 leg. cenſet: *nulla Victoria*, haec afferens: „Minervam Victoriam Νίκην dictam „teſtatur Phurnutus vel Cornutus de Nat. Deor. Cap. 20. (pag. „187. ed. Gal.): Ἀλαλκομενηΐδα δὲ αὐτὴν καλοῦσι καὶ ἀγεληΐδα, „τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀλαλκεῖν παράγοντες· (ἱκανὴ γάρ ἐστιν ἐπαμύνειν „καὶ προσβοηθεῖν, ἐξ οὗ καὶ Νίκη προσαγορεύεται) τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ „ἄγειν αὐτὴν τοὺς λαούς. et paullo inferius pag. 189.: πτερωτὴ „παρεισάγεται διὰ τὸ ὀξύῤῥοπον καὶ ἀμετάβολον τῶν πράξεων. Quin „et Athenis in arce Ἀθηνᾶς τῆς Νίκης ſimulacrum fuiſſe alis aureis „ornatum, ex Ariſtophonte Pythagoriſta, Ariſtophane et Euſtathio „probat Meurſius Lib. I. Lectt. Att. Cap. 20. Nonnus Lib. XXVII. „eam vocat ἀρηγόνα θῆλυν Ἀθήνην, Νίκην ἣν καλέουσι: illiusque „meminit etiam Euripides (Ion. vs. 1528.):

„Μὰ τὴν παρασπίζουσαν ἅρμασίν ποτε
„Νίκην Ἀθηνᾶν Ζηνὶ γηγενεῖς ἔπι.

„(vide ibid. vs. 457. *O.*) Utque Minerva Jovis capite prognata, „ita etiam Victoria, docente Philone Judaeo (de Mundi Opif.): „Μόνος δὲ, ὡς ἔφην, ὁ ἑπτὰ οὔτε γεννᾶν πέφυκεν οὔτε γεννᾶσθαι, δι'

„ἣν αἰτίαν οἱ μὲν ἄλλοι Φιλόσοφοι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐξομοιοῦσι „τῇ ἀμήτορι Νίκῃ καὶ παρθένῳ, ἣν ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀνα„φῆναι λόγος ἔχει.“ Haec Cuperus. [*O.*]

pag. 162 lin. 35 poſt v. — ad Varron. pag. 31. ed. Dordr. [*O.*] — adde — Sainte-Croix in Recherches ſur les Myſteres du Paganisme pag. 523. derivat a *Cerus*, quo nomine creatorem ſignificabant veteres Etruſci (*Cerus mannus intelligitur creator bonus* Feſtus Lib. XI. p. 237. Iſidor. Origg. Lib. VIII. C. X.), des Broſſes a nomine Aegyptio vel Hebraico Erets, ארץ, *terra*. Conf. quae de Latini nominis Cereris et Graeci Δηοῦς etymo doctiſſime diſputat N. Ignarra Emendatt. in Homeri Hymn. in Cerer. in Ruhnkenii illius Hymni editione noviſſima pag. 493 et ſeqq. [*O.*]

pag. 165 poſt lin. 22 inſere notulam:

triviali germanitate] i. e. *triplici germanitate*. Alludit ſcil. Arnobius ad nomen Dianae Triviae. [*O.*]

pag. 166 poſt lin. 10 adde notulam:

conſultum] i. q. *prudens*. Nihil amplius. [*O.*]

pag. 168 lin. ult. *quid ſcit.* leg. *quid ſit.*

pag. 173 poſt lin. 39 inſere notam:

vulgaritas] i. q. vulgus. Vocabulum Arnobio proprium, ut obſervat Gesnerus in Theſauro. Sic infra *popularis vulgaritas.* [*O.*]

pag. 178 lin. 39 Mſti lectio, merito — lege: Mſti lectio prō eo quod antea edebatur *Indigetes Samothracios*, merito.

pag. 181. lin. 2 adde — Conf. Savaro ad Sidon. Carm. VII. pag. 82.

pag. 182 poſt lin. 14 inſere notulam:

aures habeant ſtructas] i. q. obſtructas, cujus ſignificationis aliud mihi exemplum non ſuccurrit. Annon legendum *ſurdas*? [*O.*]

ibid. lin. 30. pag. 2610. [*O.*] lege: pag. 2610. Conf. ejusd. Gloſſarium in Claudian. Mamert. de ſtatu animae. [*O.*]

LIB. IV.

pag. 192. lin. 13 — poſt v. — *diem, poſtica ad occaſum* — adde — Paullo aliter Feſtus: *Poſticum oſtium dicitur in poſteriore parte aedium. Ceterum antiqui etiam vicinum habitantem ad poſteriorem partem aedium ſic appellarunt: denique et quae ante nos ſunt, antica, et quae poſt nos ſunt, poſtica dicuntur, et dextram anticam et ſiniſtram poſticam dicimus. Sic etiam ea coeli pars, quae ſole illuſtratur ad meridiem, antica utique nominatur, quae ad ſeptentrionem eſt, poſtica: rurſumque dividuntur in duas partes, orientem et occi-*

dentem. Vide ibi intpp. et inprimis, qui de h. v. multus eſt, J. Fr. Gronov. in Lectt. Plaut. pag. 332. [*O.*]

pag. 199 poſt lin. 20 inſere notam ſequentem:

quis Montinum montium?] Montium magna olim veneratio, inque iis exſtructae arae et templa, ut ſatis ſuperque ex hiſtoria tam ſacra quam profana patet, plerisque numinibus fuerunt. Indi apud Philoſtratum (de Vit. Apollon. Lib. I. Cap. II.) Caucaſum θεῶν οἶκον vocant. Perſae apud Herodotum (Lib. I. Cap. 131.) ἐπὶ τὰ ὑψηλότατα τῶν οὐρέων ἀναβαίνοντες Jovi hoſtias immolant. *Montinus*, qui montibus praeeſt deus, apud Arnobium occurrit. Mater Galerii Maximiani *deorum montium cultrix* et *mulier admodum ſuperſtitioſa* Lactantio dicitur in Libro de Mortibus Perſecutorum Cap. XI. DII MONTENSES in Inſcriptione ap. Gruter. pag. XXI. celebrantur, qua, quia Romae inventa, videntur ſignificari dii, qui ſeptem montibus praeſidebant, quorumque in honorem inſtitutum forte eſt ſacrum *ſeptimontium*, quod celebrabatur a *montanis*, i. e. qui montes inhabitabant, non autem a toto populo, uti apud Varronem (Lib. V. de Ling. Lat.) videre licet, quoque in ſeptem locis, teſte Feſto, faciebant ſacrificium diis, ut opinor, praeſidibus montium. [*Gisb. Cuper in Apotheoſi Homeri pag.* 15.] Plura affert Jo. Columbus ad Lactant. de Mort. Perſecut. pag. 284 ſeqq. ed. Bauldrii et Bernar. ad Stat. Thebaid. I. pag. 4 ed. Crucaei. [*O.*]

pag. 201 lin. 24. *Haec ſunt etc.* [*O.*] — lege — *Haec ſunt etc.* Malim: *quae ſunt.* [*O.*]

pag. 204 poſt lin. 9 inſere:

ſignificantias] Vide ſupra ad Cap. III. hujus libri notam Elmenhorſtii. [*O.*]

pag. 207 lin. 14 — Auſum ſum. l. Auſus ſum.

pag. 209 lin. 11 *quem Rhodi peperit heroicis temporibus Acantho*] Delenda annotatio noſtra ad haec verba. Nam ſaniſſimam eſſe lectionem vulgatam, *quem Rhodi peperit Acantho*, demonſtrat Ciceronis locus de Nat. Deor. III. 21. *Quartus Sol is, quem heroicis temporibus Acantho Rhodi peperiſſe dicitur, avum Ialyſi, Camiri et Lindi.* in quo autem exſcribendo falſus eſt Arnobius Solem illum patrem Ialyſi commemorans, non avum. Conf. Jo. Meurſ. in Rhodo Lib. I. Cap. IV. pag. 10 et ſeq. [*O.*]

pag. 216 poſt lin. 22 inſere notam ſequentem:

cervicibus tantis erit] i. e. *tam fortis, audax, impudens.* Phraſis Ciceroniana in Verr. III. Cap. 59.: *Qui erunt tantis cervicibus recuperatores, qui audeant in provincia, cum praetor adſit, non ſolum contra voluntatem ejus, ſed etiam contra fortunas judicare?* quem locum procul dubio imitatus

eſt Arnobius noſter. Eſt ſcil., ut bene ibi Hotomannus obſervat, metaphora ſumpta a bubus, quorum ii valentiſſimi judicantur, qui cervicibus ſunt duriſſimis. [*O.*]

pag. 236 lin. 22 poſt v. *philoſophus* inſere ſequentia — (Verba Clementis ſunt p. 19 Sylb.: Ἡρακλέα οὖν καὶ αὐτὸς Ὅμηρος θνητὸν οἶδεν ἄνθρωπον. Ἱερώνυμος δὲ ὁ Φιλόσοφος καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ ὑφηγεῖται τοῦ σώματος, μικρὸν, Φριξότριχα, ῥωστικόν. Δικαίαρχος δὲ σχιζίαν, νευρώδη, μέλανα, γρυπὸν, ὑποχαροπὸν, τετανότριχα. οὗτος οὖν Ἡρακλῆς δύο πρὸς τοῖς πεντήκοντα ἔτη βεβιωκὸς κατέστρεψε τὸν βίον διὰ τῆς ἐν Οἴτῃ πυρᾶς κεκηδευμένος. [*O.*])

pag. 238 lin. 14 poſt v. — pag. 79. Vol. II. ed. Jäger. [*O.*] — adde — Caſſiodor. Pſalm. 31. *frenum enim a fero retinendo dictum eſt, ferum quippe antiqui caballum dixerunt.* Hinc Centauri dicti *Semiferi*, i. e. *Semiequi*. Conf., qui plura exempla attulit, Savaro ad Sidon. Carm. XI. pag. 135. [*O.*]

pag. 240 lin. 4 poſt v. διαφθείρας μιᾷ. [*O.*] — adde — Conf. Fronto Ducaeus ad Tatian. Orat. in Graec. p. 78 ed. Worth.

pag. 244 lin. 9 poſt v. commemorat. [*O.*] — adde — Ego tamen etiam arbitror, Arnobium *Phaëthontem* ſcripſiſſe, atque eadem apud Clementem, quae nos nunc legimus, ſua aetate legiſſe. Erravitne vir optimus rerumque antiquarum ſcientiſſimus in his Dearum amoribus enarrandis? Sic equidem exiſtimo; neque adeo emendandum, ſed ob errores, noſtra ſaltem aetate nullius momenti, excuſandum potius. *Phaëthontem* itaque dixiſſe videtur, quem *Phaona* dicere debuerat. [*Valckenaer ad Callimachi Eleg. Fragm. p.* 119.]

pag. 245 lin. 31 poſt v. — Amſt. [*O.*] — adde:

Delenda omnino prima verba annotationis noſtrae. — Atqui meminit Clemens Leontis illius in Stromat. Lib. I. p. 322. (Sylb.): Λέων δὲ, ὁ τὰ περὶ τῶν κατ᾽ Αἴγυπτον θεῶν πραγματευσάμενος, τὴν Ἶσιν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Δήμητρα καλεῖσθαί φησιν. nec non Tatianus Orat. in Graec. Cap. 44.: Λέοντος κεκτημένοι τὰ ὑπομνήματα πρὸς τοὺς ἀφ᾽ ἡμῶν ἐλέγχους δυσχεραίνεται. Is itaque Leo, quem Pellaeum fuiſſe ex uno Arnobio diſcimus, ſcripſit Αἰγυπτιακὰ ſive librum de Diis Aegyptiis, in quibus ea videtur tradidiſſe, quae gentilium ſuperſtitionem falſamque de Diis ſuis religionem redarguerint. Conf., qui de hoc Leonte aliisque hujus nominis, Alabandenſi et Byzantio, multus eſt, W. Worth. ad Tatian. l. l. pag. 96. [*O*]

pag. 249 lin. 6 poſt v. deorum habiti. [*O.*] — adde haec:

At optime reſtituit locum luxatum et male habitum Theod. Marcilius ad Horat. Lib. I. Od. XXI. legens: *deerrarit, aut ſi rurſus in ſolennibus ludis curriculisque divinis ludius conſtitit, aut*

tibicen repente conticuit: aut si patrimus ille qui vocitatur puer omisit per ignorantiam locum, aut tensam tenere non potuit, commissum omnes statim in religiones clamatis sacras etc. [*O.*]

pag. 250 lin. 30 post v. — vitiarent. [*O.*] — adde sequentia:

Peccant, qui terram hic quoque aggerunt et legunt: *aut tensam aut terrum tenere non potuit.* Bene Tullius ex eoque Arnobius *tensam* et *lorum* junxere. *lorum* enim *omittere*, scil. tensae, idem plane est quam *tensam tenere non posse.* Qui tensam deducebat, eam loro tenebat, sive tensae lorum tenebat (quod liquet ex Asconii loco supra allato). Variae erant tensae. Prima omnium Jovis erat: hanc Imperator ipse deducere solens, ut ap. Sueton. August. Cap. XLIII. Vespasian. Cap. V. In republica vetere Consulis hae partes, ut Juvenal. Sat. X. Tertullian. C. XIII. de Corona Milit. Ceteras et Deorum et heroum tensas deduxere pueri patrimi et matrimi. Horum aliquis si lorum tensae non tenuisset, sive lorum tensae omisisset, ludi Circenses illi rite facti non erant, idque erratum expiari, ludosque instaurari opus erat. [*Theod. Marcil. ad Horat. I. Od. XXI. pag.* 26.]

pag. 251 lin. 9 — quae recte dicuntur — leg. — quae, nisi modum excedant, recte dicuntur.

ibid. lin. 20 post v. ἐρεθίζουσαν. [*O.*] — adde — Graeci vocabant ἐνδόσιμον. Conf., qui de h. v. multus est, Rittershus. ad Salvian. de Gubern. Dei I. pag. 8 ed. Bremens. [*O.*]

pag. 254 post lin. 11 insere notam sequentem:

Cap. XXXV. — *quid histriones*] Simillimus locus Tertulliani in Apologet. Cap. XV.: *Sed et histrionum literae omnem foeditatem eorum designant. Luget Sol filium jactatum de coelo, laetantibus vobis, et Cybele pastorem suspirat fastidiosum, non erubescentibus vobis. Et sustinetis Jovis elogia cantari, et Junonem, Venerem, Minervam a pastore judicari.* [*Elmenh.*]

ibid. post lin. 35 insere notam sequentem:

Diis proximi atque augustissimi reges] Regum nomine appellabantur his temporibus Imperatores Romani eorumque filii. Tertullianus de Spectac. Cap. XXX.: *Tot spectans reges, qui in coelum recepti nuntiabantur, consecratos* (intell. Imperatores Divis adscriptos). et Lactantius de Mortib. Persecut. Cap. XIX. de Diocletiano: *Tum descenditur, et rheda per civitatem veteranus rex foras exportatur in patriamque dimittitur.* Conf., qui ea de re multus est, Ez. Spanhem. De Praestant. et Usu Numismat. Dissertat. XII. Tom. II. pag. 399 ed. Amst. [*O.*]

LIB. V.

pag. 264 lin. 6 poſt v. — Cap. II. [*O.*] — adde — Eſt itaque h. l. *moderaminis temperamentum* mediocritas inter nimiam narrationis prolixitatem et brevitatem. [*O.*]

pag. 274 lin. 13 et Gesnerus in Theſauro. C. Barthius — leg. — et Gesnerus in Theſauro et inprimis Valckenaer. ὁ πάνυ ad Callimach. Eleg. Fragm. pag. 102. C. Barthius etc.

pag. 275 lin. 13 poſt v. ἐκκείμενον. [*O.*] — adde — Νίκαιαν vocant Nonnus Dionyſ. Lib. XV. p. 422 ed. Hanov. et Memnon in Excerptis Cap. XLI. aliam traditionem ſequentes, nimirum Sangarii filiam gravidam factam non e genitalibus Acdeſtis a Baccho excluſis, ſed ebriam factam vitiatamque ab ipſo Baccho. Vide Notas noſtras ad Memnon. p. 241. [*O.*]

pag. 288 poſt lin. 32 inſere notam ſequentem:

aut mortalium ſaltem in numero computaverit] Sic Editio princeps, rectiſſime; nam paullo poſt quaerit Arnobius: *Si enim noſtrae ſortis et conditionis habebatur humanae* (Acdeſtis), *cur terrorem tantum numinibus inferebat?* Quare non audiendi, qui corrigere volunt *immortalium.* [*O.*]

pag. 289. lin. 20. poſt v. ῥοιᾶς. [*Elmenh.*] — adde — Conf., qui de hoc vocabulo multus eſt, Ez. Spanhem. de Praeſtant. et Uſu Numism. Diſſert. VI. Tom. I. pag. 315 et ſeq. et intpp. ad Alciphron. I. Epiſt. II. pag. 20 et ſeq. ed. Wagner. Hinc enata vox *Balluſter*, qua nos Helveti inſignimus eundem mali Punici florem in hortis educatum. [*O.*]

pag. 290 lin. ult. poſt v. *ridiculum.* [*O.*] — adde — Conf. Worth. ad Tatian. Orat. in Graec. pag. 63. [*O.*]

pag. 294 poſt lin. 21 inſere notulam:

comparationem] Forte legendum *comprobationem.* [*Canter.*]

pag. 305 lin. 36 — quaerere hodie ſerum eſt. Pro *turbines* — lege — quaerere hodie ſerum eſt. De ſpeculo Bacchi (ſive Solis) myſtico vid. doctiſſ. Creuzer. in Commentat. I. de cauſſis rerum Bacchicarum pag. 59 et ſeq. Pro *turbines* —.

pag. 306 lin. 26 poſt v. Boettiger V. Cl. in Sabina pag. 219. — inſere haec — et omnino ſub allegorica *horti* et *pomi* notione luſiſſe antiquos, ubi quid ſubturpe intellectum vellent, oſtendit N. Ignarra ad Homer. Hymn. in Cerer. vs. 372 pag. 501 ed. Ruhnkenii noviſſ.

ibid. poſt lin. ult. adde notam ſequentem:

ſtrictim] i. e. breviter, celeriter, curſim, ſummam rerum cutem quaſi ac ſuperficiem ſtringendo. Sic Cicero ad Attic. II. 1.: *quem* (librum) *tu Corcyrae ſtrictim attigiſti.* ubi vide Manut. et

Ernesti in Clavi, et Sallust. Catil. Cap. 4.: *statui res gestas populi Romani strictim* (ita enim nonnulli Codices habent pro *carptim*), *ut quaeque memoria digna videbantur, perscribere.* [*O.*]

pag. 307 post lin. 28 adde not.:

nam genitrix haec Jovis regionis ejus ab accolis traditur] Ceres nempe, quod vel Graecum ejus nomen arguit, eadem quae *Terra, Vesta, Cybele,* unde mater etiam Jovis habita. Proclus Theol. Platon. V, 11. pag. 267. Κατ' Ὀρφέα τῷ μὲν Κρόνῳ συνοῦσα Ῥέα καλεῖται· τὸν δὲ Δία παράγουσα καὶ μετὰ Διὸς ἐμφαίνουσα τούς τε ὅλους καὶ τοὺς μερικοὺς διακόσμους τῶν θεῶν, Δημήτηρ. Conf. Ez. Spanhem. de Usu et Praest. Numism. Diss. VI. Tom. I. pag. 312. [*O.*]

pag. 309 lin. penult. — vet. l. l. [*O.*] — leg. — vet. l. l. et Ast. V. Cl. ad Theophrast. Charact. XXVII. pag. 233. [*O.*]

pag. 314 lin. 41 post v. Epist. I. pag. 318. [*O.*] — adde — Et hic ante oculos habuit Arnobius Clementis verba: καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ Τυῤῥηνοὶ οἱ βάρβαροι αἰσχροῖς οὕτω τελίσκονται παθήμασιν, ὅπου γε Ἀθηναίοις καὶ τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι, αἰδοῦμαι λέγειν, αἰσχύνης ἔμπλεως ἡ περὶ τὴν Δηὼ μυθολογία etc. [*O.*]

pag. 315 lin. ult. Cerem. leg. Cererem.

pag. 316 post lin. 4 insere notam sequentem:

boum jugator Triptolemus] De Triptolemo locus classicus est Xenophontis Hellen. VI, 3. §. 6. ἐπεὶ λέγεται μὲν Τριπτόλεμος, ὁ ἡμέτερος πρόγονος, τὰ Δήμητρος καὶ Κόρης ἄῤῥητα ἱερὰ πρῶτος ξένοις δεῖξαι, Ἡρακλεῖ τε, τῷ ὑμετέρῳ (Λακεδαιμονίων) ἀρχηγέτῃ, καὶ Διοσκούροιν, τοῖν ὑμετέροιν πολίταιν, καὶ τοῦ Δήμητρος δὲ καρποῦ εἰς πρώτην τὴν Πελοπόννησον σπέρμα δωρήσασθαι. Servius ad Georg. I, 19. *Triptolemus frumenta divisit. Quod munus ei Ceres dedit propter humanitatem patris Icari* (lege *Rhari* ex emend. Ruhnkenii ad Homer. Hymn. in Cerer. pag. 53.), *qui eam, cum Proserpinam raptam in conjugium a Plutone quaereret, in Attica suscepit hospitio.* Conf. Pausan. Att. p. 13. (Sylb.) Hygin. Fab. 227. Hesych. v. Ῥάρον. Suid. v. Ῥαριάς. [*O.*]

pag. 318 lin. 12. Verheyk ad Antonin. Liberal. l. c. *Cocetum* — lege — Verheyk ad Antonin. Liberal. l. c. et inprimis doctissimum Creuzer. in Comment. I. de Caussis Rerum Bacchicarum pag. 50. *Cocetum* —.

pag. 323 lin. 27 post v. magistri. [*Herald.*) — adde — Apposite Murrius in Commentar. ad Tabulas Herculanenses Tom. V. Tab. VIII. nostrum locum citans symbola haec comparat cum notis illis, quibus se etiamnum internoscunt collegiorum quorundam arcanorum sodales (*Freymäurerzeichen*). [*O.*]

pag. 324 lin. ult. „rex vi cepit." [*O.*] — lege — rex vi cepit. Conf. A. Turneb. Adverf. XVII, 21. et Ruhnken. Epift. Crit. I. in Hymn. Homer. in Cer. pag. 203 ed. noviff. [*O.*]

pag. 326 lin. 4 *menticulofa.* leg. *meticulofa.*

pag. 333 poft lin. 30 infere notam fequentem:

Cap. XXXIV. — cervas pro Iphigeniis dici] Proverbialis locutio: *Cervae pro Iphigeniis*, vel: *Cerva pro virgine*, ἔλαφος ἀντὶ παρθένου. Achilles Tatius Amor. Lib. VI. Cap. II. κἀκεῖνος, ὡς τὸ εἰκὸς, θέαμα ἰδὼν παραδοξότατον, τῆς κατὰ τὴν ἔλαφον ἀντὶ παρθένου παροιμίας, ἐξεπλάγη καὶ ἔστη σιωπῇ. ubi vid. Boden. pag. 506 feq. Proverbium dictum in eos, qui vel magna fpe excidentes exiguum quid referunt, vel qui criminis puri, rei tamen accufati, liberantur, vel tandem, ut h. l., quum aliud pro alio, falfum pro vero fraudulenter fubftituitur. Vid. Hadr. Junii Adag. Cent. VI. No. 2. Fundus eft notiffima fabula de Iphigenia, filia Agamemnonis, quae Aulide, cum pro falute Graecorum immolanda arae jam impofita effet a patre, rapta dicitur a Diana et in ejus locum cerva fuppofita. Vid. Euripid. Iphigen. in Aul. vs. 1585 feqq. Ovid. Metam. XII, 34. Hygin. Fab. 98 et 261. [*O.*]

pag. 335 poft lin. 5 infere notulam:

quid allegoriis obfcuratis honeftis id] Sine dubio legendum *inhoneftis.* Nam turpes et obfcoenae hae fabulae, quas affert Arnobius. [*O.*]

ibid. poft lin. 30 adde notam:

Summanus] Vide fupra ad Lib. III. Cap. XLIV. et I. Fr. Gronov. in Lectt. Plaut. pag. 87. Plautus Curc. III, 46. finxit inde verbum *fummanare* pro furari, avide rapere. [*O.*]

ibid. lin. 33 poft v. — Th. Canterus. [*O.*] — adde — MS. habet *alid*, quod tuetur Meurfius tanquam antiquum et Lucretianum. Vid. Doering. ad Catull. Carm. LXVI. vs. 28. Sed vix credendum, Arnobium hoc uno loco ufum effe antiqua hac forma et obfoleta, quae alibi nusquam occurrit in toto hoc opere. [*O.*]

pag. 336 lin. 21. — Cap. VI et XVI. [*O.*] — leg. — Cap. VI et XVI. et Ez. Spanh. de Ufu et Praeft. Numism. Diff. VI. Tom. I. pag. 313. [*O.*]

pag. 337 lin. 1. [*Salmaf. Exercitt. Plin. in Solin. pag.* 607.] Heraldus — lege — [*Salmaf. Exercitt. Plin. in Solin. pag.* 607.] Conf. Creuzer Comment. I. de caufis Rerum Bacchicarum pag. 63. Heraldus —.

pag. 338 poft lin. 28 infere notam:

cui inter facros cultus res videmus fieri fpecialiter annuas nominatimque divinas] Trajectio verborum familiaris Arnobio pro: *cui inter facros cultus res divinas annuas videmus fieri*

specialiter nominatimque [h. e. ejus, Attidis, non Solis nomine invocando). [*O.*]

pag. 340 lin. 3 cum illis conjungentes. Nam *garum* — lege — cum illis conjungentes. (Simile proverbium, spurcum quidem ac turpiusculum, etiamnum in usu est apud homines plebejos: *D.... in die Milch machen.*) Nam *garum* etc.

LIB. VI.

pag. 342 post lin. 13 adde notam sequentem:

quod neque aedes sacras etc.] Sic ap. Minucium Fel. Cap. X. quaerit Caecilius: *Cur Christiani nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra?* ubi vid. intpp. Conf. infra ad Cap. III. hujus libri notam Heraldi. [*O.*]

pag. 357 lin. 6 post v. ed. Oberlin. [*O.*] — adde — Conf. inprimis Jo. Selden. Commentar. in Marmora Arundel. pag. 176 seq.

pag. 363 post lin. 20 insere notam sequentem:

teretem esse solem] *teretem* proprio sensu, i. e. globi ad instar undique sui similem, aequabilem, laevem, perpolitum, *von allen Seiten gleich abgerundet.* Sic Horatius in loco notissimo II. Serm. VII, 86. de sapiente:

— — *et in se ipso totus, teres atque rotundus.*

ubi vid. Lambin. et Heindorf. V. Cl. [*O.*]

pag. 366 lin. 20 post v. — legunt *et facie sola.* [*O.*] — adde — Conf. W. Worth. ad Tatiani l. l.

pag. 368 lin. 14. pag. 282 sqq. [*O.*] lege: pag. 282 sqq. et de lapidum apud antiquos adoratione doctissime disputantem Gisb. Cuper. ad Lactant. de Mortib. Persecut. Tom. II. pag. 154. ed. Bauldri. [*O.*]

pag. 369 post lin. 22 insere notam sequentem:

ante usum disciplinamque fictorum] *fictorum* a *fictor, is,* i. e. statuarius, signifex, ut infra appellat Arnobius, Graece πλάστης. Cicero de Nat. Deor. II. Cap. 29.: *Reliquos deos ea facie novimus, qua pictores fictoresque voluerunt.* [*O.*]

pag. 370 lin. 3. 4.

quae cuilibet tristi possent esse derisui] Dele annotatiunculam nostram ad haec verba, quam incuria fudit. *cuilibet tristi* i. e. *gravi, severo, austero*, scil. homini, vel philosopho, *ein finstrer Sauertopf*, quales erant v. c. Heraclitus et Cato. Ita Lucilius ap. Non. v. *tristis*: *Tristis ac severus philosophus.* ubi vid. Dousa pag. 404 ed. Censorin. Havercamp. qui apposite citat Afranii versum ex Privigno:

Non ego te novi tristem, severum, serium. [*O.*]

Itaque Hammon cum cornibus jam formatur et fingitur arietinis] De Diis cornutis majorum gentium locus classicus est apud Porphyrium de Abstinentia Lib. III. (pag. 250. ed. de Rhoer.): οὕτω δὴ οἱ Ἕλληνες τῷ μὲν τοῦ Διὸς ἀγάλματι κριοῦ προσῆψαν κέρατα, ταύρου δὲ Διονύσῳ· τὸν δὲ Πᾶνα ἐξ ἀνθρώπου καὶ αἰγὸς συνέθηκαν. De cornibus Diis fluviorum attributis res notissima. Conf. intpp. ad Minuc. Fel. Cap. 21. et, qui de Diis illis docte fuseque disputat et Jovis Hammonis imaginem nitidissime aeri incisam repraesentat, Ez. Spanhem. de Usu Numism. Dissert. VII. pag. 389 et seq. [*O.*]

pag. 371 lin. 15 post v. *perficiet* [*Herald.*] — adde — Innuit autem Arnobius Venerem *Vulgariam*, πάνδημον, de qua Eugraphius ad Terent. Eunuch. I. Scen. II. 5.: *Menander aperte dixit, meretrices juxta domum suam, vel in atrio solitas habere aram Veneris Vulgariae, cui quotidie sacrificarent.* Conf. Murr. ad Tab. Herculan. Tom. VI. pag. 4. Tab. XVI. [*O.*]

pag. 371 lin. 12 si legimus, *et* — lege — si legimus, posterius *et.*

pag. 373 post lin. ult. adde notulam:

exemplarium] i. q. exemplar. Rarior formatio, obvia tamen in Digestis. Vid. Brisson. de Verb. Signific. h. v. [*O.*]

pag. 374 lin. 5 post v. Male. [*O.*] — adde — Similem locutionem habuimus supra Lib. II.: *in quibus nihil ipsa desideraret integritas.*

pag. 376 post lin. 30 adde notam:

terebrarum excavata vertigine] *vertigo* h. l. circumactus in gyrum, *das Umdrehen*, nihil amplius. Ita Propertius Lib. III. Eleg. VII. 65.

Subtrahit haec fantem torta vertigine fluctus.

et ipse Arnobius supra Lib. I. Cap. II.: *vertigo haec mundi*, ubi vid. Not. [*O.*]

pag. 377 post lin. 27 insere notam:

auriculas] i. e. aures. Poeta: *Auriculas asini Mida rex habet.* et Lactantius de Mortib. Persecut. Cap. XXXVI. fin.: *Itaque confessoribus effodiebantur oculi, amputabantur manus, pedes detruncabantur, nares vel auriculae desecabantur.* ubi vid. Gisb. Cuper. p. 214. ed. Bauldr. [*O.*]

pag. 381 lin. 2 post v. Barthii. [*O.*] — adde — Jam vero praefero lectionem antiquam: *in spem tracta.* in spem scil. futuri, ut habeant quibus vescantur. Sic Horatius I. Serm. I, 35.:

Parvola, nam exemplo eſt, magni formica laboris
Ore trahit quodcumque poteſt, atque addit acervo,
Quem ſtruit haud ignara ac non incauta futuri. [*O.*]

pag. 385 lin. 12 poſt v. Tom. VI. pag. 391. [*O.*] — adde — *Clangere* vocem anſerum appellat Columella. Graeci χηνίζειν. De cuſtodia anſerum ſic Aelianus Hiſt. Animal. Lib. XII. Cap. 33.: Φυλάττειν δὲ ἄρα χηνῶν κύνες ἀχρειότεροι, καὶ τοῦτο κατεφώρασαν Ῥωμαῖοι. Vide Gonſal. de Salas ad Petron. pag. 424 et ſeqq. [*O.*]

pag. 388 poſt lin. 16 inſere notulam:

obſcurat] i. e. in obſcuro relinquit, omittit. Nil amplius. [*O.*]

pag. 390 lin. 10 Eraſiſtrato — leg. Heroſtrato.

pag. 391 lin. 7 poſt v. ed. Patavin. [*O.*] — adde — Sic et ſcripulos horarum dicit Cornel. Fronto Epiſt. ad Marc. Caeſ. II, 1. pag. 69. ed. Ang. Maji: *In ſingulis ſcripulis horarum frigidius aut tepidius aut horridius ſit.*

pag. 395 poſt lin. 21 inſere notam ſequentem:

aut Fortuna cum cornu etc.] Vide de cornu pomifero Fortunae attributo doctiſſime diſputantem Ez. Spanhem. de Praeſt. et Uſu Numism. Diſſert. XIII. Tom. II. pag. 536 et ſeqq. [*O.*]

pag. 396 — 17 eniſſima — leg. — leniſſima.

pag. 396 lin. 22 quas *grimacias* vulgo dicimus — lege — quas *grimacias* (*Fratzengeſichter. O.*) vulgo dicimus.

pag. 397 poſt lin. 6 inſere notas ſequentes:

appellare nos Atheos] Ad ſacrificia ſcilicet coacti ſunt Chriſtiani, quia nullum evidentius ſignum erat Deos colendi; unde et PIETAS in nummis cernitur cum inſtrumentis ſacrificio adhiberi ſolitis, quod quia facere recuſabant, *athei* audiebant. [*Gisb. Cuper. ad Lactant. de Mortib. Perſecut. Cap. X. pag.* 152. *ed. Bauldri.*]

poenas etiam capitis irrogare] *poenas*, ſupplicia, bellum, arma, manus, vim, mortem etc. *irrogare* pro *inferre* latinitatis eſſe eccleſiaſticae, docent I. Fr. Gronov. Monobibl. in Script. Eccleſ. Cap. I. pag. 15. et P. Bauldri ad Lactant. de Mortib. Perſecut. Cap. I. pag. 13. [*O.*]

LIB. VII.

pag. 401 poſt lin. 18 inſere notam ſequentem:

quod humanitatis jure depoſito naturalis initii conſortia rupimus] Philoſophice admodum haec ab Arnobio dicta ſunt. Quoniam enim nulla proprie juris communio hominibus cum animantibus brutis, non dicit ſimpliciter Arnobius *jure rupto* aut quid

ſimile, ſed *humanitatis jure depoſito.* Humanitatis jure ſcil. quia homo, natura mite animal, a ceteris animantibus abſtinere debuiſſe videtur, quae Pythagoreorum et aliorum poſtea nonnullorum ſententia fuit. Hanc humanitatem Graeci appellant χρηστότητα: fatentur enim, nulla juris communione homines cum brutis ſociari, ſed eſſe ajunt quandam χρηστότητα, quae adverſus infirmiora iſta animalia juſtitiae loco eſt. Plutarchus in Catone majore, ubi cenſorium illum ſenem reprehendit, quod ſervos debiles atque aetate confectos vendendos cenſeret: καί τοι, inquit, τὴν χρηστότητα τῆς δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὁρῶμεν ἐπιλαμβάνουσαν, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρις ἀλόγων ζώων. Vide ſis quae ſequuntur ibidem. [*Herald.*]

pag. 402 poſt lin. 34 adde notam:

habeatque pro vulnere] i. e. *pro offenſione, injuria graviſſima.* Sic Eutropius Lib. X. Cap. XVI.: *fuerunt enim nonnulli, qui vulnera gloriae ejus inferrent.* Vide, qui de hac locutione multus eſt, C. Barth. ad Claudian. Mamert. de ſtatu animae pag. 302 ſeq. Poſſis etiam interpretari: *habeatque pro ſcelere, delicto,* quo ſenſu *vulnus* paſſim occurrit apud Scriptores Eccleſiaſticos, v. c. Juvenc. Hiſt. Evangel. IV. 114.:

Haec inter ſi quis protectum a vulnere pectus
Ad finem ſervare queat, ſublimia lucis
Aeternis vitae ſertis redimitus adibit.

et ibid. II. 434 ſeq.:

— — — — *Non ſeptem crimina tantum,*
Sed decuplata ſuper donentur vulnera fratri.

ubi vid. Omeiſ. p. 305. ed. Reuſch. [*O.*]

pag. 405 poſt lin. 17 inſere notam:

et unde illis notum eſt etc. etc.] Veteres philoſophos, Stoicos inprimis, ſtatuiſſe, rationem et orationem imperfecte animalibus cum homine eſſe communes pluribus, docet Abr. Willet ad Galen. Protrept. ad Artes Cap. I. pag. 60 ſeq. [*O.*]

pag. 406 poſt lin. 16 adde notam.

patrimoniis ab ingentibus evolutos] *evolutos* i. e. dejectos, deturbatos. Sic Tacitus Annal. XIII. 15.: *ille conſtanter exorſus eſt carmen, quo evolutum eum ſede patria rebusque ſummis ſignificabatur.* et Seneca Epiſt. 75.: *occurrent acti in exilium et bonis evoluti.* [*O.*]

pag. 413 et in Lexico Ruſt. et prae — leg. et in Lexico Ruſt. Aſ. ad Theophraſt. Charact. X. p. 115. et prae —.

pag. 424 lin. 12 poſt v. alibi fruſtra quaeſi — adde — Geſnerus in Theſauro derivat a *findo, ere,* quod e fiſſis carnibus fierent.

pag. 425 lin. 29. Conf. intpp. ad Fest. v. *Impensa*. [*O.*] — leg. Conf. intpp. ad Fest. v. *Impensa*. Theodorus autem Marcilius ad Horat. I. Epist. XIX. interpretatur *condimentum ciborum* pag. 135. [*O.*]

ibid. post lin. 31 insere notam:

aversionibus stomachorum laborant] Similiter Petronius Cap. CXLI.: *Neque enim ulla caro per se placet, sed arte quadam corrumpitur, et stomacho conciliatur averso.* ubi vid. Gonsal. de Sal. pag. 249. ed. Burmann. Aversionem illam stomachi ἀπεψίαν vocat Galenus de Composit. Med. Lib. VIII. Cap. III. [*O.*]

pag. 441 lin. 13 post v. [*Herald.*] — adde — Conf. Rittershus. ad Salvian. de Gubern. Dei Lib. VI. §. 193. pag. 58. ed. Bremens. [*O.*]

pag. 442 lin. 14 post v. *mit mächtigen Fersen stampfen* — adde — potius: *mit gewaltigen Händen klatschen*, loquitur enim Arnobius de plaudentium strepitu. [*O.*]

ibid. lin. ult. post v. *lumborum crispitudine fluctuarent* — adde — Talis saltatricis imaginem vide sis in Tabulis Herculanensibus Tom. IV. Tab. XXVI. ubi Murrius observat, obscoenam hanc saltationem Graecis dictam fuisse ἀπόκινον. [*O.*]

pag. 448 post lin. 24 insere notam sequentem:

gravitatis et ponderis] *pondus* i. q. gravitas, auctoritas, Graece τὸ βάρος, βαρύτης, ὄγκος. Ita Sil. Ital. vs. 428 seq.

— — — — frontique coma squalente sedebat
Terribilis decor, atque animi venerabile pondus.

et VIII. vs. 609.:

Laeta viro gravitas, ac mentis amabile pondus.

Sic etiam Trebellius Pollio in XXX tyrannis Cap. V.: *Sed privata virtute clari, non nobilitatis pondere vixerunt.* ubi vide Salmas., qui de h. v. multus est, in Script. Hist. August. Tom. II. pag. 263. ed. Hack. Hinc pro superbia, arrogantia cum fastidio juncta, usurpavit Ammianus Marcell. Lib. XXVII. Cap. IX.: *horum flatus et pondera inventores juris antiqui mollientes etiam insontes quosdam aliquoties suppliciis aboleri censuere lethalibus.* ubi vid. Wagner. Tom. III. pag. 198. [*O.*]

COLLECTANEA

VARIARUM LECTIONUM

IN ARNOBIUM,

QUARUM MENTIO NON FACTA EST IN ANNOTATIONIBUS NOSTRIS.

Textus noſtrae edit.

LIB. I.

pag.	lin.	
3	13	*a litibus*] MS. *ab litibus.*
4	3	*impii nos magis*] Fulv. *impii magis nos.*
—	20	*in ortus fieri*] Ita Sab. Fulv. *i. o. ferri.*
5	32	*gens noſtra*] MS. *genus noſtrum.* Male.
—	—	*poſtquam*] Fulv. *priusquam.*
6	19	*compoſitum*] Fulv. *poſitum.*
—	31	*affecta ſit*] Fulv. *afflicta ſit.*
8	6	*de parte*] Ita Sab. Alii *ex parte.*
—	15	*Quod ſi*] Ita Fulv. Sab. *Quid ſi.*
—	29	*diſceptatio*] MS. *diſceptatione.* Male Fulv. *diſputatio.*
10	9	*non noſtris*] MS. inſerit *ſunt*, quod Arnobianum eſt. [*Meurſ.*]
—	29	*et quia perferre*] MS. *et quia perferre, ſuſtinere.* Bene.
11	28	*omnino*] MS. *omnia non.* Male.
—	31	*Atqui non*] MS. *Atquin*, quod retinendum cenſeo et tollendas interrogationis notas in omni iſta periodo. [*Meurſ.*]

pag.	lin.	
12	4	*uſus poſceret*] MS. *uſus ut poſceret.*
13	13	*adverſus ſpes bonas*] MS. *in adverſas* etc. Fulv. *nec adverſas res bonas.* Alii: *nec adverſas ſpes bonas m. o. obſcaenitate traduco.*
—	35	*et ferveſcere*] Ita Sab. recte. Fulv. *efferveſcere.*
14	1	*exiſtimatione*] Fulv. *aeſtimatione.*
—	27	*experianturque*] Fulv. *expediantque.*
—	30	*conſumere*] abeſt in MS.
—	31	*mortalium*] Ita Fulv. Sab. *mortalia.* Male.
—	32	*emittant*] Fulv. *mittant.*
15	6	*unum rorem*] Fulv. *ullum rorem.*
—	9	*olearum*] Fulv. *oleorum* vel *olivi.*
—	10	*ſub ipſis potum labris*] Sab. *ſub ipſius potu labris.* Vitioſe.
16	19	*affingere*] Sab. *affigere.* Male.
17	15	*in vatibus? Trophonius nos impios Dodonaeus aut Jupiter nominat*] Fulv. *in ritibus profanos nos aut impios Dodonaeus Jupiter nominat.*
—	30	*iſtos*] MS. *iſti.* Bene. [*Meurſ.*]
16	17	*Meliorisne ſunt cauſae*] Fulv. *Meliorine ſunt cauſa.*
19	7	*ſortiti eſſe ſentiunt*] Fulv. *ſortitos eſſe ſe ſentiunt.*
—	33	*miſſi vel lapſi*] MS. *miſſae vel lapſae.* Male.
20	28	*rationibus*] MS. *nationibus.* Male.
21	5	*corporalis*] Fulv. *corporis.*
—	23	*hoc tempore*] MS. *hoc temporis.* Bene. Graeca phraſis. [*Meurſ.*]
23	24	*Fauna*] MS. *Fenta.* Inepte.
24	2	*Tyndaridae Caſtores*] MS. et Sab. corruptiſſime: *Tunc dari dii Caſtores.*
—	33	*actitarint*] Quid ſi *ac tolerarint?* [*Wopkens in Miſc. Obſſ. Tom. VII. pag.* 200.]
25	12	*Triptolemum*] MS. *Neoptolemum.* Male.
—	28	*materiam*] Sab. *materia.* Male.
26	5	*conſtrinxit*] Sab. *conſtringit.*
—	12	*traduxit*] Alii: *transduxit.*
—	25	*afficiebam*] MS. *adfaciebam.*
—	29	*dignis*] Stewech. *divis.*
28	14	*re certa*] Fulv. *re vera.*
29	33	*miſſam*] Fulv. *emiſſam.*
30	9	*vitabat*] Fulv. *evitabat.*
—	10	*deflabant*] Idem Fulv. *defluebant.*
—	12	*ingenitas*] Fulv. *incognitas.* Male.
—	22	*inlutum*] Fulv. *illotum.*

pag. lin.

31 2 *certae*] Fulv. *certa.*

— 9 *imaginationibus existimarent*] Fulv. *imaginibus aestimarent.*

— 11 *etiamnum*] Alii: *etium nunc.*

— 15 *efficit*] Fulv. *facit.*

— 23 *numinis*] Sab. *nominis.*

32 28 *superimponi*] MS. *superponere.*

— 31 *etiam*] Ita MS. Fulv. *enim.*

— 34 *quae*] MS. *qua.*

33 20 *triverunt*] MS. *tribuerunt.* Male.

34 24 *recuperare*] MS. *reciperare.*

35 31 *Hosthanis*] MS. et Sab. *Zostriani.*

36 28 *noscere*] MS. *nosse.*

37 23 *disjunctae*] MS. *dissitae.*

— 31 *animis hominibusque*] Sic MS. Bene. Vir doctus in Miscell. Obss. VI. pag. 309. comparat verba Sallustii Catil. Cap. 52.: *qui mihi atque animo meo nullius unquam delicti gratiam fecissem.* [*O.*]

38 13 *intercipere*] MS. *intercipi.*

— 14 *interpolata quaedam et addita*] Fulv. *interpolata quaedam, quaedam et addita.*

— 19 *sunt*] MS. *est*, probante Meursio.

— 30 *conscriptoribus*] Fulv. *conscriptionibus.* Supra: *si quae sunt litteris conscriptionibusque mandata.*

39 30 *admitteremus*] Fulv. *admittimus.*

40 8 *delinimenta*] Fulv. *deliniamenta.*

41 32 *est enim*] Fulv. *etenim.*

— 35 *voluit*] Sab. *noluit.* Male.

42 4 *servatis*] Sab. *servatus.* Male.

— 15 *quod nosse*] Sab. *quod non esse.*

— ib. *conquireres*] Fulv. *conquiris.*

— 23 *et*] Fulv. *sed.*

— 25 *similitudini proxime*] MS. *similitudine proximo.* Male.

— 31 *eos*] Fulv. *Deos.*

43 1 *succubuisset*] Ita Gelen. et Fulv. MS. *occubuisset.*

— 2 *fati*] MS. et Sab. *fatis.*

— 8 *Vides enim*] Ita Sab. et MS. Alii: *Qui enim.*

— 23 *reputandum*] Ita Sab. Alii: *imputandum.*

45 8 *securioris*] MS. *securiores.*

— 9 *LXV. O ingratum etc.*] Haec cum iis, quae duabus aliis sequuntur paginis, Canterus transtulit ad initium Libri II. Quam transpositionem damnat Sabaei editio et MS., ut Stewechius monet.

LIB. II.

pag.	lin.	
47	17	*poſſeſſioni*] Fulv. *poſſeſſioni, mancipio.*
50	4	*quod ab dominis*] Fulv. *quod ex dominis.*
—	13	*Numquid*] MS. et ed. Lugd. B. *An numquid.*
—	18	*impendeant*] Fulv. *impendant.*
—	21	*praeponant*] Sab. *proponant.* Male.
—	25	*Quid ergo? vos ſoli etc.*] Haec ita Fulv.: *Quid ergo vos ſoli ſapientiae atque intelligentiae vi mera neſcio quid abditum videtis et conditum.* Audacius quam verius. Vide Not.
51	2	*Lucilianum*] Sab. *Lucialinum.* Mendoſe.
—	31	*utrumne*] Ita MS.
52	5	*Et quid*] Stewech. *Ecquid.*
53	11	*auctori*] MS. *autoribus.*
—	19	*ignem minatur mundo*] Fulv. *igne minatur mundum.*
—	26	*recentiorisque*] Stewech. *recentiorisve.*
—	28	*ſectarum*] Sab. *ſententiarum.*
57	10	*occoeperit*] MS. *acceperit.* Male.
—	21	*abſtineatis*] Fulv. *abſtinetis.*
58	22	*igni ſero*] Sab. *ignifero*, una voce. Male.
—	27	*ſui*] Sab. *ſibi.* Male.
59	4	*ſunt ſententiae*] MS. *non ſunt ſententiae.*
—	9	*et in libidinem*] Ita Sab. Alii: *ſed in l.*
—	12	*conjungere*] Fulv. *jungere.*
—	30	*conſimiliter*] Fulv. *ſimiliter.*
60	ult.	*foſſilibus*] Alii: *foſſibilibus.*
61	7	*poſſumus*] Fulv. *poſſimus.*
62	2	*pepererant*] Fulv. *repererant.*
—	23	*diſcendi*] Fulv. *ediſcendi.* Vide Not.
—	24	*Quod ſi ea*] MS. *Quod etſi ea.*
63	6	*nec frigoris ſenſum*] Fulv. addit *hyemalis.*
64	11	*atque adeo*] Sab. *atque a Deo*, probante ed. Lugd. B.
—	29	*eſt*] Sic MS. Sab. *eſſe.*
65	2	*ſibi*] MS. *ſui.* Male.
—	7	*diſcriminare cui*] Auget MS. *diſcriminare diſcernere cui.* Bene. [*Meurſ.*]
—	12	*adjicias, rota*] MS. *adjicias quaerere, rota.*
—	15	*polubrum*] MS. *colubrum.* Mendoſe.
—	16	*lancicula*] Fulv. *lenticula.* Male.
—	17	*ſcopae*] Alii: *copae.*
—	32	*abjudicare*] Sab. *adjudicare.*

pag. lin.
66 7 *Dynamis*] Ita Meurſius. Alii: *Dynamus.*
— 13 *an ab ſe*] MS. *an tibi ab ſeſe.*
— 28 *ſimilitudinis*] Fulv. *ſimilitudinemque.*
67 1 *cogente*] MS. *cogendi.*
— 9 *ſcientem*] Fulv. *ſciensque.*
68 4 *induere*] Alii: *inducere.*
— 20 *audiamus*] Fulv. *audire avemus.*
— 34 *res duas*] Sic MS. Sab. *res contrarias.* Alii: *res diverſas.*
69 30 *infamium*] Fulv. *inſumiae.* Lugd. B. *infamia*, quod recipiendum.
— 34 *intrepidus*] MS. *ſecurus.* Utrumque addit Lugd. B.
70 24 *ſupervacanei*] Ita Fulv. MS. et Sab. *ſupervacua.*
71 2 *affigere*] Fulv. *affingere.*
— 25 *Quod iſtud*] Sab. *Quid iſtud.*
72 4 *dedidimus*] Ita Sab. Alii: *dedimus.*
73 8 *in Phaedone*] MS. etiam heic *in Phaedro.*
— 9 *ad finem*] MS. *ad in finem.*
— 17 *vitae aeternitate*] Stewech. *aeviternitate.*
— 19 *mortales et*] Omittit haec Fulv.
— 26 *executioni*] MS. *obſecutioni.*
74 16 *largitio*] MS. *largiter.* Male.
— 17 *Dei*] Fulv. *Deis.*
— 24 *corruptibili*] MS. bene *corruptibiles.*
76 16 *cybiarios*] MS. *pigarios.* Male. unde fecerunt alii *bigarios.* Vide Not.
— 34 *et ut*] MS. *et tunc,* quod non mutandum. [*Meurſ.*]
77 17 *poſcerent*] Sab. *poſcerentur.*
— 27 *noſcere*] Fulv. *noſſe.*
— 32 *natis*] Alii: *nata.*
— — *prolatis*] Alii: *prolata.*
— ult. *conſtruerent*] Alii: *conſtituerent.*
79 1 *moribus*] Alii: *oribus.*
— 3 *faciem*] Fulv. *fauces.*
— 35 *pſaltriae*] Male MS. *pſalteriae.*
80 29 *praevidebat*] MS. *providebat.*
81 6 *agerent*] Fulv. *procellis agerentur.*
— 34 *a*] MS. *ab.*
82 10 *etiam*] MS. *et.* Melius. [*Meurſ.*] Fulv. *jam.*
83 7 *ſcaevitate*] Ita Fulv. MS. *ſervitute.* Male alii: *ſaevitate.*
— 28 *an*] MS. *et an.*
84 6 *materiae*] Fulv. *terrae.*

pag.	lin.	
84	9	*immenſo*] Fulv. *in immenſo.*
—	19	*pertinaci*] MS. *pertinacium.*
—	29	*poteſt*] MS. *potis eſt.*
86	13	*potis eſt*] Ita MS. Alii: *pote eſt.*
87	2	*potis eſt*] Sic MS.
89	7	*abdita*] MS. *abditae.* Male.
—	9	*natum*] MS. *ſiccatum.* Male.
—	21	*vera ſit*] MS. *verſa ſunt.*
90	22	*quae cauſa*] Alii: *qua cauſa.*
—	ult.	*infinitus, finitus*] Fulv. *infinitus an finitus.*
91	3	*ſcientiſſimeque*] MS. *inſcientiſſimeque.* Male.
—	16	*ediſſertate et dicite*] MS. *et nobis edicite.* Bene. [*Meurſ.*]
—	27	*ſalſa*] MS. *ſola.*
—	29	*concreta*] MS. *concreata.* Male.
92	6	*adolentia*] Ita Sab. Alii: *redolentia.*
—	10	*melonula cuminum*] Corrige: *melo, inula, cuminum.* MS. vitioſe: *melo, cumuinum.*
—	18	*et qualitatum*] Ita Fulv.
93	4	*et prorſus*] MS. *nec prorſus.*
—	20	*in Deo*] MS. *in Dei.* Male.
—	34	*remotas inutiliter*] MS. *remota inutilitate.* Lego: *remotas inutilitate curare res veſtrâ. In ancipiti* etc. [*Meurſ.*]
94	5	*a ſciolis*] MS. *ab ſciolis.*
—	26	*id habeant*] Sic MS. Alii: *vel habeant.*
—	32	*irriſui*] MS. *me riſui.* Lego: *deriſui.* [*Meurſ.*]
—	—	*ad ſenſum*] Ita Gelen. MS. *abſens cum.*
95	26	*reſpuit*] MS. *deſpuit.*
—	34	*peccat*] MS. *exſpectat.* Mendoſe.
—	ult.	*eligendi*] MS. *eligenti.*
96	31	*in alia*] Fulv. *inania.*
—	ult.	*a*] MS. *ab.*
97	35	*arbuta*] MS. *arbuſta.* Male.
99	12	*Tullio*] MS. *Tullo.*
—	29	*corporis*] Delet Fulv.
100	1	*oras*] MS. *ore.* Male.
—	29	*foetae*] MS. *fetiae.* Inepte.
—	30	*fuere*] MS. *fuiſſe.* Male.
101	1	*corporeae*] Ita MS. et Fulv. Sab. *corpore.*
—	33	*genitalibus Opis adjunctus*] MS. *genialibus Opis adjunctis.*

pag.	lin.	
102	23	*ſuggeritis*] Fulv. *oggeritis.*
103	20	*Italicas*] Ita Sab. Alii: *Italas.*
104	5	*cultum*] Fulv. *verum cultum.*
—	9	*vos*] Sab. *nos.*
—	11	*hyems*] MS. *hyemes.* Male.
105	19	*potuiſſet*] Ita Sab. Alii: *oportuiſſet.*
106	29	*lancinatis*] Fulv. *laniatis.*
—	31	*quantum*] MS. *quanto.*
—	32	*tantum*] MS. *tanto.*
107	5	*agatur*] Alii: *agitur.*

LIB. III.

109	17	*tacita et ſe ſentit*] Sab. *tacita vi ſe ſentit.*
110	24	*in ulla*] Sab. *in nulla.*
—	26	*ſint*] Sab. *ſunt.* MS. *deſint.*
—	27	*populares*] Hanc v. Fulv. inducit. MS. *popularem.*
112	22	*ſignificantiam*] MS. *ſignificationem.*
—	29	*Nam*] Fulv. *At.*
113	5	*recidiva*] Fulv. *rediviva.* Male.
—	18	*ludere*] Alii: *lucere.*
—	19	*Sed ut enim*] Lege: *Sicut enim.*
114	2	*aboriri*] Fulv. *abortiri.* Male.
—	8	*Lucretii*] Alii: *Lucretina.* MS. *Lucretia.*
—	18	*quam obtentu*] MS. *quam ut obtentu.* Male.
—	35	*indecoris*] MS. *indecoriis.*
115	32	*atterminatis*] Ita Sab. Alii: *determinatis.*
116	21	*abſtinent*] MS. *abſtinentur.*
—	ult.	*naevios*] MS. *naevinos.* Sab. *naevimos.*
117	7	*laeves ſenes*] MS. *Leves, lenes, ſenes.*
—	8	*aquilos*] Sab. *aquilios.*
118	1	*ineſſe*] Alii: *eſſe.* MS. *fuiſſe.*
119	10	*perhibetis*] Sab. *perhibitis.* Male.
—	17	*nos*] Fulv. *vos.*
120	27	*obſtetriciis*] Sic MS. Alii: *obſtetricis.*
121	24	*Erras*] MS. *Sed erras.* Bene. [*Meurſ.*] Sab. *et erras.*
123	9	*ceroma*] Fulv. *ceromaſi.*
—	20	*inexſpectata*] MS. *inextorta.* Non male.
125	6	*diſuniuntur tenacium*] MS. corruptiſſime: *diſuriuntur tanacium.*
127	8	*ac dictitare*] MS. *vos addicere.*

pag.	lin.	
127	12	*Populonia*] MS. *Populona.*
128	2	*hoc pacto*] Sab. *hoc acto.* Male.
—	17	*ſola*] Fulv. *illa.*
—	22	*proſerpant*] Fulv. *prorepant.*
—	31	*praedicata*] Fulv. *praejudicata.*
129	4	*induxerit*] Alii: *indixerit.*
—	11	*iterum*] Gelen. *item.*
—	22	*rationabile*] Ita Sab. Male. Corrige: *rationale.*
130	10	*quinimmo*] Fulv. *omnino.*
—	27	*quidam*] Alii: *quidem.*
—	30	*Ephorus*] Sab. *Iſorus.* Mendoſe.
—	32	*Myrtilus*] Fulv. *Myrſilus.* MS. *Murcylus.* Sab. *Myrtilis.*
131	19	*in movendis*] Fulv. *innovandis.*
132	27	*urbem Ilium*] MS. vitioſiſſime: *immortalium.*
133	25	*quos quinque*] Fulv. *quosque.* Male.
134	3	*coacervare*] MS. *coadunare.*
—	5	*certi*] MS. *certe.* Male.
—	6	*dicere*] Sic MS. et Sab. Alii: *ſcire.*
—	14	*conſultationem*] MS. *conſolationem.* Male.
135	3	*cognomina*] Fulv. *nomina.*

L I B. I V.

136	3	*utrumne*] MS. *verumne.* Male.
137	6	*eſt oppoſitionibus*] Fulv. *eſt et oppoſitionibus.*
—	7	*iniquitate*] Sab. *inquietate.* Vitioſe.
—	28	*capiat*] Fulv. *caperet.*
—	32	*potuiſſet*] Fulv. *potiviſſet* vel *coepiſſet.*
138	2	*Quorumnam*] Sab. *Quorumne.*
—	17	*poterunt*] Sab. *potuerunt.*
—	26	*defugerat*] Alii: *perſugerat.*
139	4	*dicimus*] Sab. *dicemus.*
140	33	*Vibilia*] Sab. *Vpibilia.*
—	35	*ſunt*] Addit MS. Omittit Sab.
—	ult.	*oſſa*] MS. *eſſe.* Sab. *ipſa.*
141	26	*Quid*] Alii: *Quod.*
142	2	*liminum*] Sab. *luminum.* Incpte.
—	6	*Limos*] MS. *Limones.*
—	16	*attigimus*] Sab. *attingimus.*
—	27	*tutcluribus*] Sab. *tutelatoribus.* Male.
—	33	*quiritamini*] Sab. *queritamini.*
143	9	*contendis*] Delet Fulv.

pag. lin.
143 26 *accitis*] Fulv. *certis*. Cet. vide Not.
— ult. *quos*] MS. *in quos*. Meurf. conj. *iis quos*.
144 6 *interroget*] Ita Sab. Alii: *interrogetis*.
— 16 *eſſent*] Fulv. *ſint*.
— 31 *commemoratum*] Ita Sab. Alii: *commodatum*.
— ult. *procreatus*] Fulv. *prolatus*. Male. Infra: *Maja tertius natus et Jove procreatus*.
145 3 *filius*] Omittit MS. Cet. vide Not.
— 5 *Nili*] MS. *Niſi*. Mendoſe.
146 11 *aggredimurque*] Sab. *aggrediamurque*.
— 30 *fers*] Sab. *feres*.
— 31 *Ex amoris*] MS. *ex* delet.
— 33 *plenam*] Fulv. *plane*.
— 34 *quaere*] Alii: *quaerere*.
147 11 *ex caeno*] Fulv. *cum ex caeno*. Vide Not.
— 29 *potis eſt*] Ita MS. Alii: *pote eſt*.
149 34 *miſſos*] Fulv. *emiſſos*.
150 21 *diſſolverentur*] Sab. *diſſolverent*.
152 28 *afflictatur*] MS. *flictatur*.
153 23 *Myrtilus*] Fulv. *Myrſilus*.
— 24 *Megalconis*] Sab. *Meglaconis*. Mendoſe.
— 27 *ditatam*] Sab. *dictatum*. Male.
— 34 *Melae*] Lego ex Plutarcho *Meletis*. [*Elmenh.*]
156 30 *genitales*] MS. *genitabiles*.
— 35 *regali*] Sab. *reguli*.
158 2 *vos contra pios*] Ita Fulv. Sab. *nos*. Male.
— 12 *conſentiendus*] Ita Sab. Male. Scribend. *cenſendus*.
— 32 *poſtulionibus*] MS. *poſtilionibus*. Fulv. *pollutionibus*. Sab. *poſtulationibus*. Cet. vide Not.
— ult. *ſympuvio*] Ita MS. Sab. *ſympivio*.
160 17 *fata*] Sab. *facta*. Male.
161 3 *certae*] MS. *certiſſimae*.
— 7 *meruerunt*] Alii: *mererent*.
162 17 *introducitur*] Fulv. *inducitur*.
— 27 *plauſibus*] MS. *plauſu*. Sab. *plauſis*.

LIB. V.

165 6 *neque*] Alii: *quaeque*.
166 27 *ſint*] Sab. *ſunt*.
168 16 *coepitium*] Sab. *coepitii*.
169 19 *Hinc*] Sab. *Hanc*.

pag.	lin.	
169	34	*validiſſima*] Ita Sab. Alii: *validiſſimi.* Bene.
172	28	*multiformibus*] MS. *multiformis.*
—	35	*cum quo ſi*] Meurſ. *cui quod ſi.* Vide Not.
173	20	*ut res eſt*] Fulv. *utut res eſt.*
—	25	*et matris*] Fulv. *matris et.*
174	3	*repugnabat*] MS. *pugnabat.*
—	30	*Et*] Alii *At.*
—	32	*a*] MS. *ab.*
175	4	*eſſet*] Sab. *poſſet.* Recte.
176	11	*impletis*] MS. *impleſtis.* Melius. [*Meurſ.*]
—	27	*ſexus viriles*] Leg. *ſecus virile.* Vide Not.
—	34	*a*] MS. *ab.*
177	1	*exiſtimare*] Fulv. *aeſtimare.*
—	2	*Admiramur*] MS. *Admirabamur.*
—	3	*regis*] MS. *rurſus.*
178	29	*neque prodiderimus*] MS. *neque nos prodiderimus.*
179	5	*intromittitis*] MS. *intermittitis.*
180	1	*cerimonias*] MS. *querimonias.*
—	15	*corporaliter*] Fulv. *ſpecialiter.*
—	16	*verum*] MS. *verius.* Non male. [*Meurſ.*]
—	—	*a quibusdam*] Ita Fulv. Alii: *a quibus.*
181	27	*ſumpta*] Sab. *aſſumpta.*
182	24	*ipſe*] Sab. *ipſi.*
183	4	*fortiſſimi*] Fulv. *ſummi.* Male.
—	7	*ſpecies*] Fulv. *ſpecies eſt.*
184	16	*ruminantem*] Ita Sab. MS. *rumigantem.*
—	ult.	*praedita*] MS. *praedicata.*
185	12	*ſunt*] Sab. *ſint.*
—	14	*aut ſimili*] MS. *aut in ſimili.*
187	6	*callide*] Sab. *calide.*
—	—	*fingere*] Fulv. *effingere.*
—	9	*juri*] Ita Sab. Peſſime. Scribe *generi.*
—	13	*Quas cava ſuccutiens Baubo manu*] Fulv. *Succutiens quas Baubo cava manu.*
—	25	*producunt turpes*] Ita Sab. Fulv. *produnt urbes.*
188	18	*nos gentis*] MS. *noſcentis.* Inepte.
189	8	*omnes*] MS. *omni.*
—	9	*decedit*] Alii: *decidit.*
—	29	*cum criminatio*] *cum* Fulv. addidit.
—	32	*reliquo*] Sab. *aliquo.*
190	12	*aſpernatum*] MS. inepte: *aſpernaturos.*

pag. lin.

190 21 *intra*] Sab. *inter.*
— 33 *nullos*] Sab. *nullius.*
191 11 *unum*] Scribe *num. Vide Not.*
192 6 *dicit*] Sab. *dicet.*
193 5 *aut tum*] MS. bene *utrum.* [*Meurs.*]
— 12 *quod*] Sab. *quid.*
— 17 *sentire*] Fulv. *sentiri.*
196 25 *constitutum*] Sab. *constitutum est.*
197 7 *gentes*] Sab. *genitis.* Male.
— 9 *inania*] Ita Sab. Alii: *inaniter.*
198 28 *foedae rei*] Scribe: *foedorum.* Vide Notas. MS. *foederum.* Mendose.
199 7 *foedae rei*] MS. iterum: *foederum.*
— 8 *subjiciat*] Ita Sab. Alii: *subeat.*
201 15 *libidinibus*] Sic MS. Bene. Sab. *libidinis.*
— 20 *Sed*] Alii: *Et.*

LIB. VI.

203 16 *est*] Alii *esset.*
— 29 *Et quid*] Alii: *Ecquid.*
— 31 *ponamus*] Alii: *ponimus.*
204 16 *quidam*] Sab. *quidem.*
— 19 *fuerit fabricator*] Bene MS. addit: *fuerit constitutor, quis fabricator.*
— 35 *districtos*] MS. *distructos.* Male.
206 27 *Laodiceque*] Sab. *Elaudiceque.*
— 34 *primo*] Alii: *Brimo.* Inepte.
207 4 *quam is*] MS. *quamvis.*
— 21 *patriae*] MS. *patientiae.* Male.
208 35 *vulgaribus*] MS. *vulgariis.* Mendose.
209 3 *novissime*] Sab. *notissime.*
— 22 *rationibus*] Fulv. *lationibus.* Male.
— 27 *superorum*] Sab. *superiorum.*
210 13 *ipsa*] MS. *illa.*
— 17 *suffragines*] Sab. *suffraginem.*
211 19 *petasunculum*] MS. *petajoculum.* Ridicule.
213 2 *vinctorem*] MS. *junctorem.*
— 15 *his*] Ita Sab. Alii: *vobis.* quod praefero.
— 23 *ex*] Sab. *et.*
— 33 *artem*] Sab. *patrem.*
214 25 *fuerunt*] Fulv. *fuerant.*

pag.	lin.	
214	27	*retineant*] Fulv. *retinent.*
—	28	*corporibus*] MS. *corporalibus.*
215	2	*acquiſitiones*] Sab. *acquiſitionis.*
—	32	*incuria*] Fulv. *injuria.*
—	34	*cavis*] Fulv. *caſis.*
216	3	*mollitiem ſcilicet*] Sab. *mollitie ſollicite.* Male.
217	23	*cogantur, ſi voluntariae*] *ſi* Sab. omittit. Fulv. diſtinguit: *cogantur. Voluntariae.*
—	30	*in ſtantibus*] Sab. *inſtantibus.* Male.
218	18	*ab ipſo ſeſe*] Sic MS. Melius Sab. *ab ipſo ſe ipſe.*
219	2	*nomine*] Fulv. *crimine.*
220	15	*vacuae*] Ita Sab. Alii: *vacua.* Melius.
223	7	*Argiphontes*] MS. *Argiforonites.* Inepte.
—	16	*hominum*] Ita Sab. Alii: *humanum.*

LIB. VII.

pag.	lin.	
228	3	*ruperimus*] Sab. *reperimus.* Male.
—	4	*diffundique*] Sab. *diffindique.*
—	8	*ulla*] Sab. *una.*
—	15	*At*] Sab. *Et*, quod recepit Ed. Lugd. B.
—	ult.	*conveniat*] Ita Sab. Alii: *conveniet.*
230	8	*pupulos*] Scribe: *pupulas.* Vid. Not.
—	23	*mitigandasque ad*] Sic MS. Alii *ad* omittunt.
—	30	*numen*] Sab. *nomen.*
—	31	*ut ſcis*] MS. *ut ſcitis.*
233	14	*praeſcriptus*] Sab. *perſcriptus.*
234	32	*favorem*] MS. *favores.*
235	31	*At quaero*] Ita MS. et Sab. Alii: *At vero.*
—	32	*honoris*] Ita Sab. Alii: *honori.*
—	—	*accedere*] Fulv. *addere.*
—	ult.	*incipiunt*] MS. *concipiunt.* Male.
236	24	*tum*] Sab. *tunc.*
—	31	*aeſtimare*] MS. *aeſtimari.*
239	18	*legibus*] MS. *e legibus.*
240	19	*praeſcribunt*] Ita Fulv. Sab. *perſcribunt.*
241	10	*coeli*] Meurſ. *coelo.*
—	12	*nigra furvique exiſtimatis*] Fulv. *nigri furvique aeſtimatis.*
—	24	*addiſcere*] MS. *diſcere.*
243	11	*non poſſe*] MS. *nos non poſſe.* Bene. [*Meurſ.*]
244	31	*porrectio*] Petr. Daniel: *profectio.*
245	19	*augmina*] Fulv. *augmenta.*

pag.	lin.	
245	32	*jure multiplici*] MS. *jure et multiplici.* Inepte.
246	12	*haec*] Fulv. *ac.*
248	1	*odore*] Fulv. *ardore.*
249	13	*contagiique*] Fulv. *compagiique.*
—	16	*neque*] Sab. *nec.*
250	ult.	*plus*] Abeſt in MS.
254	4	*ſymplegmatibus*] MS. *implegmatibus.* Mendoſe.
255	23	*herniarum*] MS. *gruenarum.* Peſſime.
258	18	*perſtringere*] Fulv. *praeſtringere.*
—	21	*voluntates*] MS. *voluptates.* Male.
260	11	*adultae*] Sab. *adulterae.*
—	16	*ſibi*] Sab. *ſe.*
—	27	*deligeret*] Sab. *diligeret.*
263	9	*dicatur*] Sab. *edicantur.*
264	5	*dicimus*] Fulv. *dicamus.*
—	31	*quid ſi ſylvarum denſitatibus ſe dedit*] Ita Fulv. Urſinus ſupplet.
265	3.4	*ſalus reddita*] MS. *ſalus eſt reddita.*
—	9	*Romana*] Sab. *Roma.*
—	23	*meritas civitates*] MS. *meritae civitatis.*
266	3.4	*angellis*] Ita Sab. MS. *angallis.* Male.
267	15	*credat*] Sab. *credit.*
—	17	*corporis*] Delet h. v. Fulvius.
—	18	*quis*] Sab. *qui.*
—	20	*more*] Fulv. *molem.*
—	25	*recuperata*] MS. *reciperata.*
—	33	*favorem*] Sab. *pavorem.*
269	20	*et eas conſtat*] MS. *eſſe et eas conſtat.*

INDICES

IN

ARNOBIUM.

INDEX I.

SCRIPTORUM,

QUI AB ARNOBIO CITANTUR.

Numerus major librum, minor caput indicat.

INDEX II.

RERUM.

A.

B.

D.

G.

H.

I.

L.

M.

N.

Q.

R.

T.

X.

Z.

INDEX III.

VOCUM AC LOCUTIONUM

PRAECIPUARUM.

A.

B.

D.

E.

F.

L.

N.

O.

Z.

Cum autographum Arnobii mei jam dudum Lipſiae in manibus honeſtiſſimi redemptoris eſſet, aeſtate ſcil. praecedentis anni 1815, voti tandem compos factus doctiſſimi Nourrii Apparatum benevolentia Duumvirorum Venerandorum, quos in Praefatione laudavi, commodatum accepi ex eoque quaecunque Arnobio meo proficua viderentur ſedulo excerpta notisque inferenda miſi ad honeſtiſſimum Vogelium. Factum inde, ut cum memoria eorum excidiſſet, quae antea in ipſis annotationibus meis conſcribendis e Gallandi notis maximam partem ex ipſo hoc Nourrii Apparatu petitis excerpſeram, in prioribus libris notae aliquot Nourrianae iisdem fere vel ſimilibus verbis eadem continentes bis imprimerentur. Hoc itaque commiſſum, quod ne ſaepius fieret, cavit Clariſſimi Schaeferi diligentia, ignoſce quaeſo, benevole lector, et in ipſo textu Arnobii corrige etiam ſequentia ſphalmata omiſſa in Errorum Indiculo Tomo I. ad calcem adjecto.

Tom.	I.	pag.	158	lin.	12	conſentiendus lege cenſendus.
—	—	—	178	lin.	9	immortale l. mortale.
—	—	—	187	lin.	9	juri l. generi.
—	—	—	191	lin.	11	unum l. num.
—	—	—	221	lin.	24	tenebrarum l. remedorum.
—	—	—	246	lin.	13	ſedeant l. ſedent.
—	—	—	249	lin.	16	corporales l. incorporales.

Ioh. Conr. Orellius.

LIPSIAE

IMPRESSIT FRIDER. CHRIST. GUILH. VOGEL.

APPENDIX

EDITIONIS LIPSIENSIS

ARNOBII AFRI

CONTINENS

VARIAS

CUM PRIORUM INTERPRETUM TUM ALIORUM VIRORUM DOCTORUM

EMENDATIONES ET EXPLICATIONES IN HAC EDITIONE OMISSAS

INSPERSIS INEDITIS HUCUSQUE CH. A. HEUMANNI CONIECTURIS

QUIBUS SUARUM ADNOTATIONUM SUPPLEMENTA

ADIECIT

IO. CONRADUS ORELLIUS

PAROCHUS AD AEDEM SPIRITUS SANCTI ET COLLEGII CAROLINI TURICENSIS CANONICUS.

LIPSIAE, 1817.

SUMTIBUS FRID. CHRIST. GUIL. VOGELII.

PRAEFATIO.

Quae caufa fuerit hujus Arnobii mei appendicis, quidque in ea praeftitum fit, paucis accipe, benevole lector. Quum fcilicet nundinis anni praeteriti vernalibus editionem meam Arnobii e prelis Vogelii viri honeftiffimi emiffam accepiffem, nihil ex eo tempore neque potius neque antiquius habui, quam ut cum textum hujus editionis, tum annotationes ipfi adjectas denuo attentius perluftrans fingula, quae in iis vel commiffa vel omiffa effent, mihi notarem, fimulque vel ipfe vel per amicos fedulo conquirerem, quaecunque ad emendationem aut illuftrationem fcriptoris ob reconditam doctrinam difficillimi facientia in aliis libris philologicis difperfa, eo tempore, quo in Arnobio edendo occupatus fueram, meam effugiffent notitiam. Hoc per aliquot menfes facienti mihi errorum quidem graviorum haud ita larga feges comparuit, nifi illis adnumerare velis 12 — 15 emendationes priorum interpretum veriffimas, quas in annotationibus meis probatas in textum recipere oblitus fueram, jam vero in errorum indiculo huic appendici ad calcem adjecto notatas. Sed eo amplior novorum fubfidiorum, quibus uti antea

non licuerat, copia quaerenti sese obtulit, inprimis cum (quod, qui hactenus mihi unus innotuit idemque aequissimus Arnobii mei Censor in Ephemeridibus literariis Lipsiensibus desiderabat) eum in finem perlustrassem opera quaedam splendidissima et ex parte raro obvia, quae antiquae artis monumenta continent, v. c. Visconti Museum Pio-Clementinum et Museum Clermontanum, Gorii Museum Etruscum, Antiquitates et Picturas ex Herculano erutas (quarum in edendo Arnobio usus fueram nonnisi editione Augustae Vindelicorum excusa instructaque nonnullis Murrii notulis satis exilibus), Zoegae porro Opus doctissimum de anaglyphis antiquis Romae repertis (*Li Bassirilievi antichi di Roma*), novam etiam editionem Operum Winkelmanni a Triumviris doctissimis, Fernovio, jam ante aliquot annos acerbo fato literis humanioribus, quarum insigne decus et ornamentum fuerat, erepto, a Meiero et Schulzio curatam. Quorum virorum doctissimorum et antiquitatis peritissimorum laboribus plus quam triginta iisque difficilioribus Arnobii mei locis lucem jam redditam fuisse, est quod gratissimi animi sensu profiteor. At vero his copiis haud contentus denuo perlegi priorum Arnobii interpretum, Heraldi imprimis, Stewechii et Elmenhorstii commentarios, et Nourrii Apparatum (ex quo antea, cum autographum Arnobii mei jam Lipsiam missum fuisset, paucas tantummodo quasi spicas legere licuerat) benevolentia eorundem virorum humanissi-

morum, quos in Praefatione ad Arnobium laudavi, iterum mihi conceſſum, ut, ſi quae bonae frugis in illis invenirem, quae in edendo Arnobio vel diligentiam meam fugiſſent, vel quae ipſe, propterea quod aliqua mihi jam pridem notiſſima continere viderentur, aliis fortaſſis ignota futura non ſuſpicans, ſilentio praetereunda cenſuiſſem, ea jam in curas haſce ſecundas reciperem. Adii praeterea aliquas veterum ſcriptorum editiones ad edendum Arnobium nondum adhibitas, nec non varios libros philologicos diverſiſſimi generis, v. c. Caſauboni Exercitationes Eccleſiaſticas, Salmaſii Epiſtolas, Phil. Caroli Animadverſiones in Agellium et Q. Curtium haud contemnendas, Ch. Cellarii libellum de Barbarismis linguae Latinae bonae frugis pleniſſimum, Schellingii brevem quidem ſed doctrina multifaria reconditaque refertam Diſſertationem de Diis Samothraciis (cui, ut mihi quidem videtur, unice veram explicationem debeo loci omnium difficillimi Lib. III. Cap. XL. de Diis Conſentibus, de quo judicia virorum doctorum expectiveram in Praefatione ad Arnobium), porro Creutzeri viri, quem nominaſſe laudaſſe eſt, opus praeſtantiſſimum inſcriptum: *Symbolik und Mythologie der alten Völker:* aliosque libros complures. Denique haud ingrata acceſſio facta eſt conjecturis nonnullis beati Heumanni, quas adſcriptas margini exemplaris editionis Elmenhorſtii Hamburgi anno 1610. excuſae, quod aſſervatur in ampliſſima Bibliotheca Georgiae Auguſtae, mecum com-

municavit Benekius, Profeffor Goettingenfis, vir doctiffimus aeque ac humaniffimus, et jam de editionibus meis cum Epiftolarum Socraticarum, tum Memnonis Heracleotae et Chionis optime meritus. His itaque omnibus excerptis, collectis, difpofitis atque ad fingulas editionis meae paginas adaptatis, meisque qualibuscunque adjectis, correctis denique, quotquot iterata ejus lectione inveftigare licuerat, cum calami errantis, tum typorum vitiis, extitit tandem ultimum hocce ad Arnobium meum fpicilegium, quod tibi jam offero, benevole lector, fperans, in illo, quamvis breve fit, et paucis tantum plagulis conftet, plura tamen non plane contemnenda, neque, ut ajunt, e trivio petita te inventurum, neque, fi illud cum editione mea comparaveris, adeo multa, quae five crifin, five explicationem Arnobii juvare poffint, amplius effe defideraturum. Cui jam extremum vale dico tanquam amico gratiffimo, cum quo per annos haud paucos arctiffima mihi fuerat familiaritas, optans maximopere, ut inter facrarum humanarumque difciplinarum cultores, quamplurimos lectores nancifcatur auctor lectu digniffimus, doctrina et acumine pollens Patrumque Ecclefiae Latinae nemini fecundus.

Scripfi Turici Helvetiorum 11. Februarii 1817.

Lectores Arnobii, qui hanc appendicem ſibi comparare et cum editione mea conjungere voluerint, rogatos velim, ut in Tomo I. Arnobii mei duo extrema folia nullis paginarum literis inſignita, quibus continentur Corrigenda et Addenda in Tomo I., nec non in Tomo ſecundo folium extremum incipiens a verbis *Cum autographum Arnobii mei* etc. per bibliopegum exſcindenda curent.

Diejenigen Leſer meines Arnobius, welche dieſen Anhang zu demſelben meiner Ausgabe anzubinden oder neben derſelben zu gebrauchen wünſchen, werden gebeten, im 1ſten Theile meines Arnobius die beyden letzten, mit keiner Seitenzahl bezeichneten, und die Corrigenda und Addenda zu demſelben enthaltenden Blätter, und im 2ten Theile das letzte Blättchen, das mit den Worten anfängt: *Cum autographum Arnobii mei* etc., durch den Buchbinder ausſchneiden zu laſſen.

APPENDIX

AD

ARNOBII AFRI

EDITIONEM LIPSIENSEM.

SUPPLEMENTUM ADNOTATIONUM

IN

ARNOBII AFRI

LIBROS VII. ADVERSUS GENTES.

LIB. I.

Ed. Lipſiens. I. C. Orellii Tom. I.

pag. 277 poſt lin. ult. adde:

Etiam Maximinus Imperator Chriſtianis infenſiſſimus in illa quam ad civitates perſecutionem illorum poſtulantes reſcripſit epiſtola quamque ſervavit nobis Euſebius Hiſt. Eccleſ. Lib. IX. Cap. VII. aſſerit, acerbiores calamitates contigiſſe *διὰ τὴν ὀλέθριον πλάνην τῆς ὑποκένου ματαιότητος τῶν ἀθεμίτων ἀνθρώπων ἐκείνων, ἡνίκα κατὰ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπεπόλαζε, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν τὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης αἰσχύναις ἐπίεζε.* Poſtea adhuc Symmachus (ap. Ambroſ. Tom. II. pag. 651. et ſeq.) ſterilitatem terrae famemque publicam abrogatis Veſtalium ſacerdotumque ethnicorum privilegiis adſcribere non dubitavit: *Nemo me putet ſolum cauſam religionum tueri: ex hujusmodi facinoribus orta ſunt cuncta Romani generis incommoda..... Sequuta eſt hoc factum fames publica, et ſpem provinciarum omnium meſſis aegra decepit. Non ſunt haec vitia terrarum,.... ſacrilegio annus aruit: neceſſe enim fuit perire omnibus, quod religionibus negabatur.* [*Nourr. pag* 324.]

pag. 278 lin. 11. poſt v. et appellabantur [*Idem.*] — adde — Ceterum *condignus* antiquum vocabulum Plauto aliquoties uſurpatum. Vide I. Fr. Gronov. ad Caſin. Act. I. v. 43. [*O.*]

pag. 280 lin. 9 — Cap. III. [*O.*] I. Cap. III. Heumannus conj. *aut intepuit.* Sed tales particulae copulativae ſaepiſſime omittuntur ab Arnobio. [*O.*]

pag. 281 lin. 24. post v. περιττῶς usurpant. [*O.*] — add. — Doctissimus Arnobii mei Censor Ienensis (*Jenaische Litteraturzeitung Januar* 1817. *Nr.* 11. 12.) cujus judicium, cum Autographum hujus Appendicis jam Lipsiam missum fuisset, mecum communicavit amicus quidam, legendum conjicit *arva succrescunt.* [*O.*]

pag. 282 lin. 6 post v. *habitare.* [*Herald.*] insere haec: — Sic infra Lib. VII. Cap. XLVII. fin. (pag. nostrae edit. 268. lin. 1.) *terrisque inhabitabilibus discreta.* Ita enim e Codice Msto et edit. Rom. reponendum pro *habitabilibus.* Nec igitur audiendus Heumannus legendum conjiciens: *per habitabiles oras.*

pag. 282 lin. 31. post v. poterat in *nativitatis.* [*O.*] — add. — At iam meliora edoctus a doctissimo Censore Ienensi muto sententiam et unice veram puto lectionem vulgatam: *studiosae nativitatis.* Respicit scil. Arnobius ad opinionem Platonis aliorumque veterum philosophorum, qui statuebant, artium ac disciplinarum semina non extrinsecus accipi, sed a prima nativitate a summo Creatore menti humanae insita cum ipsa crescere et augeri, vel etiam degenerare. Insignis hanc in sententiam locus est Tertulliani in Libro de anima Cap. XX. init.: *Et hinc itaque concludimus, omnia naturalia animae, ut substantiva ejus ipsi inesse, et cum ipsa aeque proficere, ex qua ipsa censetur. Sicut et Seneca saepe noster. Insita sunt nobis omnium artium et aetatum semina, magisterque ex occulto Deus producit ingenia, ex seminibus scilicet insitis et occultis per infantiam, quae sunt et intellectus. Ex his enim producuntur ingenia. Porro ut frugum seminibus una generis cujusque forma est, processus tamen varii. Alia integro statu evadunt, alia etiam meliora respondent, alia degenerant pro conditione caeli et soli, pro ratione operis et curae, pro temporum eventu, pro licentia casuum; ita et animam licebit, semine uniformem, foetu multiformem* et quae sequuntur lectu dignissima. Eodem libro Cap. XXIV. legimus: *Et si immortalem* (*animam agnoscimus*), *ut hoc sit divinitatis, tamen passibilem, ut hoc sit nativitatis* (i. e. nativae indolis). Dicit itaque Arnobius *studiosae nativitatis usuras* usuras studiorum a prima nativitate hominibus insitorum. [*O.*]

pag. 283 post lin. 2. insere Notam sequentem:

veritatis absconditae sacramenta patefecit] *Sacramenta* i. e. μυστήρια. Nil amplius. Sic enim non modo de sacris Christianorum ritibus, sed de omnibus religionis arcanis usurpant hanc vocem scriptores ecclesiastici. Ita Zeno Veron. Serm. de

Juda *facramentum numeri ternarii* (Trinitatis) et Fulgentius de Incarnat. C. *redemtionis facramentum.* Vide, qui de h. v. multus eft, If. Cafaubon. Exercitt. ad Baronii Annal. XVI. Sect. XLIII. pag. 478. et feqq. [*O.*]

ibid. lin. 7 — εἰσβάλλειν Graeci dicunt. [*Herald.*] l. εἰσβάλλειν Graeci dicunt. Nam quod eft apud Plautum (Afinar. Act. I. Scen. I. v. 21.) βωμολόχευμα decantatiffimum, indidem fumtum eft:

Apud fuftitudinas, ferricrepidinas infulas,
Ubi vivos homines mortui incurfant boves. [*Herald.*]

ibid. lin. 21 — ed. Kapp. Conf. Gierig. l. ed. Kapp. et Munker. ad Fulgent. Mythol. Lib. II. Cap. V. pag. 672. ed. van Staveren. Conf. Gierig.

ibid. poft lin. 28. infere Notam fequentem:

Si enim nos fumus in caufa] Ita Cicero Lib. I. Epift. I. ad Lentulum: *in caufa haec funt.* [*Elmenh.*]

ibid. poft lin. 36. adde Notulam:

majorum in temporibus factitatas] Heumannus *in* delendum cenfet. Sed Arnobius tales praepofitiones περιττῶς ponere amat. Vide infra ad Cap. V. verba *Chaldaeorum ex reconditis difciplinis* notam Heraldi. [*O.*]

pag. 283 poft lin. ult. adde Notam:

quantae quoties et quae gentes famam fenferint horridam] Hujus rei plurima exempla occurrunt apud antiquos Hiftoricos. Ita Livius Lib. IV. Cap. XII. Proculo Geganio et L. Menenio Lanato Coff. tantam narrat Romae fuiffe frugum inopiam, ut *multi ex plebe, fpe amiffa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis, fe in Tiberim praecipitaverint.* Sic etiam ab Eufebio in Chronico ad annum 2022. et poft natum Chriftum octavum notatur *fames Romae ita ingens facta, ut quinque modii venderentur denariis XXVII femis.* Tunc autem Chriftianum nomen neque ibi neque alibi auditum adhuc fuerat. Conf. Dionyf. Halicarn. Lib. I. Antiquitt. pag. 21. Sylb. et Auguftin. Lib. III. de Civ. Dei Cap. XVII. [*Nourr. pag.* 327.] *quantae gentes* pro *quot gentes.* Vide Annot. ad Lib. V. Cap. XII. Tom. II. pag. 290. [*O.*]

pag. 284 lin. 4 poft v. in *adierunt* — infere haec — Multo minus audiendus Heumannus corrigere volens *adurunt.* quod quamvis fenfu nocendi (vide infra ead. pagin.) adeo de pluvia audaciffimo zeugmate dixerit Virgilius Georg. I. vs. 93. feq.

Ne tenues pluviae, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.

maximopere tamen dubito, an dici poſſit etiam de grandine vi et impetu plantas collidente.

ibid. lin. 29 — Fulv. Urſinus leg. *inducunt* l. Fulv. Urſinus et Heumannus leg *inducunt.*

pag. 285 lin. 1. 2 — Dele Notam bis poſitam.

ibid. poſt lin. 12 inſere Notulam ſequentem:

quoties prior aetas affecta ſit] Conf. Tertullian. Apologet. Cap. 40. Auguſtin. de Civ. Dei Lib. III. Cap. I. et Lib. IV. Cap. II. S. Aurelius Victor in Trajano. [*Elmenh.*]

ibid. poſt lin. 33 inſere Notam:

cum feris bella] Vid. Gell. Noct. Att. Lib. VI. Cap. III. de Reguli proelio apud Bagradam fluvium in Africa cum ſerpente immenſae magnitudinis. [*O.*]

pag. 286 lin. 6 poſt v. ed. Bipont. [*O.*] add. Conf. Plin. Hiſt Nat. Lib. II. Cap. XC. Strabo Geogr. Lib. II. pag. 101. Caſaub. Seneca Lib. VI. Nat. Quaeſt. Cap. XXIV. Tertullian. Apologet. Cap. XL. adv. Nationes Cap. IX. et de Pallio Cap. II. Ammian. Marcellin. Lib. XVII. Cap. VII. [*Nourr. pag.* 330.]

pag. 287 lin. 2 — Ita edidi ex emendatione l. Ita edidi pro *captivitate* ex emendatione.

pag. 287 lin. 17 — *ſubjugare.* [*O.*] l. *ſubjugare.* Ceterum ipſum verbum *ſubjugare* tanquam cadentis latinitatis vocabulum notat Cellarius in Curis poſterioribus de Barbarismis Ling. Lat. Ienae anno 1687. editis pag. 126. et ſeq. [*O.*]

ibid. poſt lin. 18 inſere Notulam ſequentem:

ſed ſunt omnia vetera] Heumannus: *ſed ſint* etc. quod magis placet ob praecedentia verba *cum novi fiat nihil.* [*O.*]

ibid. poſt lin. 28 adde Notas ſequentes:

malum malo rependi non oportere] Hoc Salvator noſter ipſe praecipit Matth. V. vs. 38. 39. [*Elmenh.*]

injuriam perpeti quam irrogare eſſe praeſtantius] Matth. V. vs. 39. et ſeqq. Conf. Lactant. Inſt. Lib. VI. Cap. 22. [*Idem.*]

hoſtiles manus] Heumannus absque ulla neceſſitate corrigere vult *hoſtilis manus,* ut ſequens *cohibere* ſit pro *cohibere ſe.* [*O*].

pag. 288. lin. 30 — Heraldi *in rationibus* l. Heraldi vel potius Canteri *in rationibus.*

pag. 290 poſt lin. 9 adde Notulam:

Cap. IX. quia vectoribus impediat vota] Heumannus mavult: *quia vectoris* etc. [*O.*]

pag. 290 poſt lin. 17 inſere Notam:

dicenda ſunt nubila inimica obductione pendere] Imitatus eſt illa Virgilii Georg. I. vs. 214.

Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent. [*Elmenh.*]

ibid. poſt lin. 30 inſere Notam:

Cap. X. fovit] Heumann. *fovet.* [*O.*]

pag. 291 lin. 31 — ejusmodi conjunctionum transpoſitionem l. ejusmodi conjunctionum in directis interrogationibus transpoſitionem.

ibid. poſt lin. ult. adde Notam:

cur tam ſaeva prodigia genituris ſpirantibus addiderunt] Cur perniciofa animalia crearit Deus, docet Auguſtinus de Geneſi, contra Manichaeos Tom. I. Lib. I. Cap. XVI. Lactantius Inſt. Liv. VII. Cap. IV. et Baſilius Homil. IX. in Hexaëmeron. [*Elmenh.*]

pag, 292 poſt lin. 40 inſere Notam ſequentem:

nunquam omnino reſpiraſſe mortalia] Dionyſius Alexandrinus: βραχυτάτης δὲ ἡμῶν καὶ αὐτῶν τυχόντων ἀναπνοῆς, ἐπικατέσκηψεν ἡ νόσος αὕτη. [*Herald.*]

pag. 293 lin. 22 — poteſt, poſſibile eſt. [*O.*] Bona eſt l. poteſt, poſſibile eſt. Meurſius conjicit: *Quemadmodum enim res aliae, et usque ad hoc tempus genus qui duraret mortalium.* [*O.*] Bona eſt.

pag. 295 poſt lin. 5 adde Notam:

ariditatemque miſerunt] Suadeo ſcribamus *ariditatemque immiſerunt*, quod probat Arnobius ipſe hoc eodem libro Cap. XLIII. *aut mortiferam immittere quibus libuerit tabem*, et eodem Capite: *inconceſſi amoris flammas et furiales immittere cupiditates.* Neglecta eſt geminatio ſyllabae. [*Stewech.*] Ceterum *mittere* pro *immittere* apud ſcriptores cum argenteae tum aeneae aetatis frequentatiſſimum eſſe docet Munker. ad Hygin. Fab. 29. [*O.*]

ibid. lin. 33 poſt v. *qui iraſci*, non male. [*O.*] add. Canterus *ut iraſci* etc. omiſſo *cur*, comparans ſimillimum Arnobii locum infra Lib. V. Cap. XL. init. *Et tamen, ut vobis ita ſe habere aſſentiamur res iſtas, id eſt, ut hiſtoriae aliud verbis ſonent, neſcio quid aliud more hariolantium dicant, ita non animadvertitis, non videtis, quanta etc.* Sed heic alia eſt conſtructio, *ut* ſcil. conjunctivo junctum, non indicativo, ut in noſtro loco. [*O.*]

ibid. lin. 39 — iraſci negabant. [*Herald.*] l. iraſci negabant. [*Herald.*] Ceterum verba haec *Quid eſt enim aliud*

irasci — — — bacchari? tanquam glossema delevit Heumannus. [*O.*]

pag. 299 lin. 30 — Quae conjecturae fere omnes fluxerunt. l. Quae conjecturae ex parte fluxerunt.

pag. 300 post lin. 12 insere Notam sequentem:

Cap. XXII. — neque ad vos plurimum] *Plurimum* pro *plus.* Sic infra Lib. II. Cap. XI. init. *Et quid est, quod in hac parte aut vos plurimum habeatis, aut nos minus.* Vide annotationem Heraldi ad sequentia verba. [*O.*]

pag. 301 post lin. 8 insere Notam sequentem:

et in hac rerum materia crassiore conditionis suae exsortes versari] De his daemonibus ita Apulejus libro de dogmate Platonis: *In aëris* (ait) *plagis terrae conterminis, nec minus confinibus caelo, perinde versantur ut in quacunque parte naturae propria sunt animalia, et in aethere volantia, et in terra gradientia.* et Minucius Felix Cap. 25. *spiritus sunt insinceri, vagi, a caelesti vigore terrenis labibus et cupiditatibus degravati.* Adeundus quoque Lactantius Lib. II. Cap. XXV. [*Stewech.*] In eandem sententiam Augustinus de Civ. Dei Lib. VII. Cap. VI. *inter lunae gyrum, et nimborum et ventorum cacumina aërias esse animas, sed eas animo, non oculis, videri et vocari heroas et lares et genios.* Τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν ἐπουρανίοις vocat D. Paulus ad Ephes. VI, 12. ubi vid. Wetsten. [*O.*]

pag. 302 lin. 34—40 — Dele Notam bis positam.

pag. 305 lin. 7 — ad Vib. Sequestr. pag. 265. qui hac de re multus est. [*O.*] l. ad Vib. Sequestr. pag. 265. et Schneider. ad Nicandr. Alexipharm. v. 11. pag. 80. et seq. qui hac de re multus est. [*O.*]

ibid. lin. 21. post v. alibi ejus mentio non exstat [*O.*] adde — Immo exstat apud Plinium Hist. Nat. Lib. XXXIV. Cap. XIX. *Canachus Apollinem nudum fecit, qui Philesius cognominatur, in Didymaeo Aeginetica aeris temperatura.* ubi Harduinus eundem esse putat hunc Apollinem cum Apolline in Branchidis, ubi oraculum ejus erat, aere facto a Canacho, cujus meminit Pausanias in Boeot. IX. pag. 557. Sylb. Conf. Nourr. pag. 537. [*O.*]

ibid. post lin. 40 insere Notam sequentem:

una pariter definitione figamus] *figamus* i. e. constituamus tanquam firmum ratumque, ponamus extra omnem dubitationis aleam. Metaphora ducta ab iis quae clavis figuntur. [*O.*]

pag. 306 lin. 3 — *tot millia in venerationem.* [*O.*] l. *tot millia in venerationem.* Heumannus: *aut amet ſubſterni, et tot millium venerationem videre.* [*O.*]

pag. 307 poſt lin. ult. add. Notam ſequentem:

Bellonas] Romae verſus portam Carmentalem templum huic bellicae Deae, ſicut Auguſtinus Lib. III. de Civ. Dei Cap. XXV. et Lib. IV. Cap. XI. ab Appio aedificatum fuit, ac pridie nonas Julii conſecratum, de quo Ovidius Faſt. VI, 198. et ſeqq. ita cecinit:

Hac ſacrata die Tuſco Bellona duello
Dicitur, et Latio proſpera ſemper adeſt.
Appius eſt auctor: Pyrrho qui pace negata
Multa animo vidit, lumine captus erat.
Proſpicit a templo ſummum brevis area Circum.
Eſt ibi non parvae parva columna notae.
Hinc ſolet haſta manu, belli praenuntia, mitti,
In regem et gentes cum placet arma capi.

Hujus autem templi et ſenatus in eo habiti frequens apud Livium X, 19. XXVI, 21. XXVIII, 9. aliosque ac praeſertim poetas, Horatium, Lucanum Tibullumque mentio. [*Nourr. pag.* 413.]

ibid. poſt lin. ult. adde: „*Pauſus* apud Etruſcos *Paſe.* Παῦσος „Graecis ceſſationem ſignificat, quod et Latinis *Pauſa.* Intellexerunt tamen ſub hoc nomine Romani praecipuum Deum „Pacis comitem ſeu ipſam Pacem. Attamen religio Etruſca „*Pauſum* a Pace videtur diſtinxiſſe." Haec doctiſſimus Gorius in Diſſertatione de Hellenismo Etruſcorum Symbol. Literar. Tom. II. pag. 65. Videntur itaque Pauſo armiſtitiorum, Paci autem pacis ſolidae et ſolemnibus foederibus ſtabilitae praeſidatum tribuiſſe veteres Etruſci. [*O.*]

pag. 309 lin. 10 [*Idem.*] l. [*Herald.*]

ibid. poſt lin. 15 adde Notam:

et in rerum numero recognoſcunt] Editio Elemenhorſtii habet *et in rerum numero cognoſcunt.* Heumannus mavult *et in deorum numero* etc. Sed haec eſſet mera repetitio verborum praecedentium: *a quo ipſam deitatem — ſortiti eſſe ſentiunt,* et omnino bene habet vulgata lectio *in rerum numero* i. e. *in rerum exiſtentium* vel, ut barbare dicitur, *in entium numero, in der Zahl, Reihe der exiſtirenden Weſen.* Senſus itaque eſt: *cui Deo ſummo Dii veſtri, ſi ſunt tales, ipſam ſuam et deitatem debent et exiſtentiam.* [*O.*]

pag. 309. post lin. 19 adde Notulam:

unum esse principem solum] MS. *Solem* aperto vitio. [*Stewech.*]

ibid. post lin. 26 insere Notam sequentem:

interitionibus] Probatum et aureae latinitatis vocabulum. Ita Cicero in Verr. III. Cap. 54. *aratorum interitio.* Sic enim legendum esse pro *internecio* discimus ex Nonio Marcello (Conf. Victor. Lib. III. Var. Lect. Cap. 2.). Utitur eadem voce etiam incertus scriptor de Bello Hispan. Caesari additus Cap. 24. *Ita pridie duorum Centurionum interitio hac adversariorum poena est litata.* ubi vid. Mor. pag. 760. ed. Oberlin. et noster infra Lib. II. Cap. LXIII. *cum ad sensum coeperit interitionis accedi.* [*O.*]

pag. 310 lin. 28 post v. retrahitur." [*O.*] add. *hujus in corporis* pro *hoc in corpore,* quod antea legebatur, restitui ex Romano exemplari. [*Canter.*]

pag. 311 post lin. 3 insere Notam:

Luna cum apud vos Dea sit] Orpheus ad Lunam:

Κλῦθι θεὰ βασίλεια, φαέσφορε, δῖα σελήνη.

Cicero de Nat. Deorum Lib. III. Cap. 20. *Si Luna Dea est, ergo etiam Lucifer ceteraeque errantes numerum Deorum obtinebunt.* Inscriptio vetus:

SOLI. INVICTO. ET. LUNAE. AETERNAE.

Conf. Lactant. Lib. II. Cap. 5. [*Elmenh.*]

ibid. lin. 28 — Annon legendum l. In sequentibus pro *finxerunt* annon legendum.

pag. 312 lin. 24 post v. C. 3. [*O.*] adde: In eandem sententiam Tertullianus etiam advers. Praxeam Cap. XVI. *Est Deus omnipotens, qui totum orbem manu apprehendit velut nidum, cui coelum thronus et terra scabellum, in quo omnis locus, non ipse in loco, qui universitatis extrema linea est.* [*Nourr. pag.* 341.]

ibid. post lin. 24 insere Notas sequentes:

nulla determinat circumscriptio, qualitatis expers, quantitatis] Th. Canterus v. *qualitatis* conjungens cum *circumscriptio* legendum conjicit: *quem nulla determinat circumscriptio quantitatis, expers qualitatis.* Male. *Expertem qualitatis et quantitatis* Deum vocat Arnobius, cujus neque qualitatem, h. e. virtutes, ut ita dicam, internas, v. c. bonitatem, sanctitatem, neque quantitatem, i. e. summam potentiam et omnipraesentiam, homines queunt vel ingenio capere, vel verbis exprimere. [*O.*]

de quo nihil dici et exprimi mortalium potis est signi-ficatione verborum] Gregor. Nazianz. de Fide Orat. 49. Rufino interprete: *Hoc est Deus, quod cum dicitur, non potest dici, cum aestimatur, non potest aestimari, cum definitur, ipsa definitione crescit.* [*Elmenh.*]

pag. 313 post lin. 4 adde Notulam:

plebeja atque humiliora] Subaudi *numina.* [*Heumann.*]

ibid. lin. 31 post v. *hiscere si potis essent.* [*O.*] add. Stewechius scribendum conjicit: *sensu animali vocis sonitum quirent* etc. cum infra Cap. XXXVIII. dixerit Arnobius: *animalibus causis lucem semper obscuritatemque resumens.* Sed nulla prorsus mutandi necessitas. [*O.*]

pag. 315 post lin. 29 insere Notam:

Coronide ille natus] Hyginus Fab. CCII. *Apollo Coronidem gravidam percussit et interfecit* (ob adulterium scil. commissum cum Ischye Elati filio. *O.*), *cujus ex utero exsectum Aesculapium educavit.* [*Elmenh.*] Conf. Apollodor. Bibl. III. Cap. X. §. 7 — 10. ibique Heyne V. S. Obss. pag. 277. ed. nov. [*O.*]

ibid. lin. 38. 39. Sed hoc verbo uti si voluisset Arnobius, scripsisset sine dubio *circulantes*, non *circulati* etc. — Delenda haec verba. Nam verbo *circulor, ari,* pro *vagari* utitur etiam Seneca Epist. 88. — *Appion Grammaticus, qui sub C. Caesare tota circulatus est Graecia,* ubi vide Lips. Alias *circulari* est consistere in circulis colloquendi causa, ut ap. Caesar. Bell. Civ. I, 64. *Totis vero castris milites circulari et dolere, hostem ex manibus dimitti, bellum non necessario longius duci.* ubi vid. Oberlin. in Ind. Conf. P. Victor. Var. Lect. VIII, 13. [*O.*]

pag. 316 post lin. 33 adde Notam:

et crudo inexsuperabilis cestu] Infra Lib. VII. Cap. XXXIII. *amicitiarum fide salva contundere se alios et crudis mutilare se cestibus.* Virgilius Georg. III, 20.

— — *et crudo decernet Graecia cestu.* [*Herald.*]

Servius *duro* — *quod ex corio duro sint cestus.* [*O.*]

pag. 319 post lin. 23 insere Notam:

qua in nati regione] Cave legas *innati*, una voce. Haec enim praepositionum trajectio familiaris Arnobio. [*O.*]

pag. 320 post lin. 4 insere Notas sequentes:

quod panis, Cererem] Lucretius Lib. V. v. 14.

Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse.

Inscript. vetus: CERERI. FRUGI. SACRUM. [*Elmenh.*]

ſi Triptolemum, quod aratri] Virgilius Georg. I. vs. 19.

— — — *uncique puer monſtrator aratri.*

ubi Servius: *Alii Triptolemum, alii Oſirim volunt, quod magis verum eſt.* [*Idem.*] Conf. inprimis, qui doctiſſime illuſtrat tabulam de Triptolemo, *Böttiger in Vaſengemähld.* Tom. I. P. II. pag. 193. ſeq. [*O.*]

ibid. lin. 20 — *ſemper in motu ne quis creditur* l. *ſemper in motu idem ne quis creditur.*

ibid. lin. 28 — *idem ne is* l. *idem ne quis.*

ibid. lin. 31 — *idem ne is* l. *idem ne quis.*

ibid. lin. 32 poſt v. male audiente — inſere haec: — (At jam iterata hujus loci lectione meliora edoctus retracto hanc conjecturam et proxime accedens ad emendationem Gelenii ſcribendum cenſeo: *cur luna ſemper in motu indemnisque redditur* etc.?)

pag. 322 lin. 31 — Itaque nil mutandum. [*O.*] l. Et omnino in noſtro loco nil mutandum eſſe liquet ex loco ſimillimo Zenonis Veronenſis Serm. de Praecepto Attende tibi (quem Heraldus citat): *Intuere namque mihi ambitioſum quempiam, et ingenti ſupercilio honeſtatis elatum imaginem quandam ſobrietatis habitu exteriore geſtantem.* [*O.*]

pag. 324 poſt lin. 8 inſere Notulas ſequentes:

et eos ipſos divos, quos eſſe mihi perſuaſeram] Interpungendum cum Meurſio, *et eos ipſos, divos quos eſſe mihi perſuaſeram.* [*O.*]

digna de dignis ſentio] Meurſius mavult: *digna de divis ſentio.* Sed vulgata lectio multo eſt ſignificantior. [*O.*]

pag. 326 lin. 19 — Mihi videntur haec verba profecta l. Mihi verba *poſt poenas* profecta videntur.

pag. 327 lin. 27 poſt v. Diſſert. ad Avian. Cap. XIX. pag. 299. ſeqq. [*Ochsner.*] adde: Ejusmodi formulas loquendi, v. c. *in memoriam habere, in poteſtatem habere, in poſſeſſionem eſſe, in fugam eſſe, in ſervitutem remanere* etc., ex antiquis ſcriptoribus plures collegit Ph. Carolus in Animadverſionibus ſuis ad Agellii Noctes Atticas Norimbergae 1663. editis Lib. VI. Cap. XIV. pag. 350. [*O.*]

pag. 328 poſt lin. 22 adde Notam ſequentem:

Poſtulabit forſitan inſanior et furioſior factus, an ſe ita res habeat, comprobari] Annon legendum: *Poſtulabit forſitan inſanior et furioſior, factis* (i. e. rebus in facto poſitis, *durch Thatſachen,* vide ſupra ad Cap. VII.) *an ſe ita res habeat, comprobari.* [*O.*]

pag. 329 lin. 6 — *Aegyptiorum ex adytis etc.*] — Dela Notam bis pofitam.

pag. 330 lin. 38 — in Thefauro. [*O.*] l. in Thefauro et inprimis Munker. ad Fulgentii Mythol. Lib. II. Fab. VI. p. 675. ed. van Staveren. [*O.*]

pag. 331 lin. 15 poft v. obfoletas adde: Reliqui habent.

pag. 333 poft lin. 12 adde Notulam:

pedem ferebat inlutum] Heumannus conj. *in tutum.* Male. Dicitur utrumque, *illotus* et (rarius id quidem) *illutus. inlutus* propr. fordidus, h. l. primario fenfu intactus aquis, *unbenetzt, nicht nafs.* Sic invenimus *illutibilis* ap. Plautum, *illutibarbus* ap. Apulej. Florid. I. 5. [*O.*]

ibid. lin. 18 poft v. νῶτα θαλάσσης. [*Elmenh.*] adde: Conf. Schoettgen. ad Iuvenc. Hift. Evangel. I. vs. 637. p. 114. ed. Reufch. [*O.*]

pag. 335 poft lin. 6 infere Notam fequentem:

quod effet Deus verus] Malim equidem *quis effet* vel potius ex more Arnobii *qui effet.* Vide infra ad Lib. IV. Cap. IX. notam Heraldi. Heumannus conj. *quod effet Deus verus*, fcil. Chriftus. [*O.*]

ibid. lin. 10 poft v. *vincitur* neceffitas. [*O.*] adde: Ceterum refpicit Arnobius h. l. Stoicorum dogma, qui nullo modo fata poffe mutari dicunt. Ammianus Marcellinus Hift. Lib. XXIII. Cap. V. *Nulla vis humana vel virtus meruiffe unquam potuit, ut quod praefcripfit fatalis ordo non fiat.* Conf. Auguftin. de Civ. Dei Lib. V. Cap. VIII. et Firmicus Aftron. Lib. I. Cap. III. [*Elmenh.*]

pag. 337 poft lin. 9 infere Notam fequentem:

Cum naturalis infirmitas peccatorem hominem faciat, non voluntatis feu judicationis electio] Sic ed. Lugd. Bat. Antea legebatur *fed judicationis;* pro quo Heumannus refcripfit *et judicationis.* Vulgatam lectionem *fed judicationis* defendere conatur Heraldus haec annotans. „Hoc ait Arnobius, nos infirmitate humana peccare, non voluntatis, fed judicationis „electione; quia re vera nolumus malum nec eligimus; fed „id bonum judicamus naturali caecitate, quod tamen reapfe „malum eft; quae fuit nonnullorum fententia, quam confutat Ariftoteles Libro Nicomacheorum tertio. Et falfiffimum „fane eft, nos peccare non voluntatis electione, fed fola judicii caecitate: quam fententiam e Platonicorum fchola hauferat Arnobius in Chriftiana doctrina nondum fatis tritus. „Lactantius Lib. V. Cap. XIV. *Itaque dicunt eos, qui mali „videantur, non fua fponte peccare, nec mala potius eligere;*

„*sed bonorum specie lapsos incidere in mala, dum bonorum ac* „*malorum discrimen ignorant.* Hanc autem sententiam defen„dit acerrime Arrianus Differt. Epictet. locis compluribus, „et praecipue Lib. I. Cap. XXVII. Totum enim caput in „hoc argumento occupatur." Haec Heraldus. Sed videtur Arnobius h. l. naturalem infirmitatem, qua affectibus occaecati et quasi abrepti in vitia labimur, opponere electioni voluntatis seu judicationis, *der Wahl des freyen selbstständigen Willens und der prüfenden und urtheilenden Vernunft.* [*O.*]

ibid. post lin. 35 adde Notulam:

sed infirmitate] Verissima haec emendatio debetur Th. Cantero. Antea *sed firmitate,* pessime. [*O.*]

pag. 338 post lin. 13 adde Notam:

verminantium membrorum cruces — — — *vermina passionum*] *Verminare* et *vermina* antiquae et probatae Latinitatis vocabula. Festus: *Vermina dicuntur dolores corporis cum quodam minuto motu, quasi a vermibus scindatur.* ubi vid. Scaliger p. 588. ed. Dacer. Lucretius V, 995.:

Donicum eos vita privarunt vermina saeva.

Hinc *verminari,* tormina pati. Vide Nonium de propr. serm. pag. 40. ed. Mercer. [*O.*]

pag. 339 lin. 20 post v. [*Meurs.* pag. 52.] adde: Sic etiam antiquioris Latinitatis scriptores, v. c. Plautus Bacchid. Act. II. Scen. III. vs. 57.:

— — — *navem extemplo statuimus.*

Vid. I. Fr. Gronov. qui de hoc verbi usu multus est in Lectt. Plaut. pag. 173. seq. [*O.*]

pag. 340 lin. 12 — *vager* l. *vagor.*

pag. 341 post lin. 36 insere Notam sequentem:

si aliquam superlationem res capit] *Superlatio* i. e. hyperbole. Vox Ciceroniana de Oratore III, 53. *veritatis superlatio atque trajectio.* ubi vide Harles. pag. 624. ed. nov. *Exsuperantiam* vocat auctor ad Herenn. Lib. I. Cap. VI. Vide ibi Graev. pag. 17. ed. Burmanni et Ch. Th. Ernesti in Lex. Technol. Lat. Rhetor. v. *Superlatio.* [*O.*]

pag. 344 lin. 18 — cuja — l. — cujus.

pag. 347 lin. 6. 7 — et quidem, ut mihi videtur, ad posterius. Nam *fremorem verborum colligere* dici vix posset. [*O.*] Delenda haec verba, quae incuria fudit. Nam constructio est: *adjiciant* — — — *colligant* (omne) *quidquid malefici graminis nutricant terrarum sinus, quidquid virium continet fremor ille verborum* etc.

pag. 348 in. 23 — C. 4. [*O.*] leg. C. 4. *Credulitatis* i. e. fidei. Nil amplius. Vide Corrigenda et Addenda ad Tom. II. pag. 462. [*O.*]

ibid. poft lin. 40 infere Notam fequentem:

unanimiter vivere] *unanimiter* mediae aetatis adverbium, quo cum primis ufi funt Chriftiani fcriptores; etiam Vopifcus in Tacito Cap. IV. *quod me unanimiter delegiftis*, i. e. uno animo et voce una. Conf. qui plura exempla collegit, Cellarius de Latinitate mediae et infimae aetatis pag. 103. et in Addend. pag. 232. [*O.*]

pag. 349 lin. ult. — *Confcriptor* familiare Arnobio. Vide Caput fequens. l. *Confcriptor* familiare Arnobio (*Confcriptores* οἱ συγγραφεῖς, ut bene Heumannus in margine). Vide Caput fequens.

pag. 350 lin. 17 poft v. quin in textum reciperem — adde: v. *locum* tanquam gloffema delere vult Heumannus. [*O.*]

pag. 351 poft lin. 16 adde Notas:

Vide ne magis haec fortior caufa fit] Heumannus: *Videte* etc. Idem (quod femel monuiffe fufficiat) pro *inquit* (fcil. adverfarius) conftanter reponere vult *inquiunt.* Male, ut faepius jam obfervatum in Annotationibus noftris. [*O.*]

ampliare] Heumann. *ignara* (fcil. *fcripta*) *ampliari.* Bene. [*O.*]

ibid. poft lin. ult. adde Notam:

Pompa ifta fermonis] Ita Caffiodorus Lib. XI. Epift. I. *Romani eloquii pompa refplendet*, et, qui noftrum fortaffis ante oculos habuit, Minutius Felix Octav. Cap. XVI. fin. *atque etiam quo imperitior fermo, hoc illuftrior ratio eft, quoniam non fucatur pompa facundiae et gratiae, fed, ut eft, recti regula fuftinetur.* ubi vid. Cellar. pag. 49. [*O.*]

pag. 352 poft lin. 14 infere Notam fequentem:

ne corrumperent fcilicet gravitatis rigorem] Clemens Alexandr. Stromat. I. — εὐτελῆ γὰρ οὐ μόνον δίαιταν, ἀλλὰ καὶ λόγον ἀσκητέον ἀπέριττον καὶ ἀπερίεργον τῷ τὸν ἀληθῆ βίον ἐπανῃρημένῳ, εἴγε τὴν τρυφὴν ὡς δολεράν τε καὶ ἄσωτον παραιτοίμεθα· etc. Plura vide fis ibidem in eandem fententiam. Tractat autem hoc argumentum ex profeffo Seneca in quibusdam epiftolis. [*Herald.*]

ibid. lin. 31 poft v. I. Fr. Gronov. ad Liv. Lib. XXVI. Cap. 47. add.: et Lindenbrog. ad Ammian. Marcellin. Lib. XVI. Cap. XI. §. 9.

pag. 353 lin. 27 poft v. neglectum a Cortio. [*O.*] adde: Sic etiam Cornelius Fronto Libro I. de Oratore in Operibus

novissime repertis et editis ab Angelo Majo pag. 226. *Tibi saepenumero curandum crocum in theatro longe atque alte exprimatur.* [*O.*]

ibid. lin. 39 — Lucretius Lib. I. vs. 837. [*Idem.*] leg. Lucretius Lib. I. vs. 837. [*Idem.*] Sic Ennius etiam apud Ciceronem de Finibb. V. Cap. XI.

refugiat timido sanguen, atque exalbescat metu.

Conf. qui plura exempla collegit, Phil. Carolus in Animadvv. ad Agell. Noct. Att. Lib. III. Cap. VII. pag. 200. [*O.*]

pag. 354 lin. 30 — *intentissimae.* [*O.*] l. *intentissimae.* [*O.*] Mecum consentit Heumannus. [*O.*]

ibid. lin. 36 — *cernere,* vel: *quis est.* leg. *cernere* (ut conj. Heumannus) vel: *quis est.*

ibid. post lin. ult. adde Notam sequentem:

Assumpsit igitur hominis formam] Causas ἐνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ enumerat Arnobius, at veram et principem caussam omittit, quae quidem ignoratio Arnobio adscribenda est, non seculi doctrinae. Optime igitur Origenes contra Celsum, corpus humanum, ait, a Christo assumptum, ut in terris versaretur, et mortem pro nostra redemptione pateretur, ac verus homo pro humano genere justitiae divinae satisfaceret: ἀλλ' ἡμεῖς σῶμα αὐτὸν λέγομεν ἀνειληφέναι, ὡς ἀπὸ θηλείας, τῷ βίῳ ἐπιδημήσαντα, ἀνθρώπινον, καὶ θανάτου ἀνθρώπου δεκτικόν etc. Lib. I. [*Herald.*] Atqui minime omittit Arnobius veram caussam τῆς ἐνσαρκώσεως divini Soteris verbis sequentibus: *atque omnes res exsequeretur eas* etc. cum facta ejus divina, tum mortem innuens, quam passus est pro salute hominum. [*O.*]

pag. 355 lin. 7 — *latentes, involutae.* Stewechius. l. *latentes, involutae.* Bertius apud Meursium: *et illo genere noluit? Latenter involutae.* Stewechius.

ibid. post lin. 28 adde Notas sequentes:

non caecum est] h. e. non occultum, cujus caussa nesciatur. Ita *caecus* saepissime apud optimos scriptores, v. c. Cicero II. de Oratore Cap. 87. *Res caecae et ab adspectus judicio remotae.* Ovid. Metam. IX, 174. — — *caecaque medullis Tabe liquefactis.* [*O.*]

et similitudini proxime constitutum] h. e. proxime accedit ad similitudinem (scil. sequentem Sibyllae, Bacidis et Heleni), *es hat grosse Aehnlichkeit mit folgenden Beyspielen.* [*O.*]

ibid. lin. 32 — quod defendit Heraldus. l. quod tanquam glossema expungit Canterus, defendit Heraldus.

pag. 356 post lin. 19 insere Notam sequentem:

quam nec ipſam perpeti ſuccubuiſſet, tanta ſi non agenda res eſſet] Editio Romana: *quam nec ipſam perpeti ſuccubuiſſet vis tanta ſi non agenda res eſſet.* Forſitan legendum: *ſuccubuiſſet, ſuis tanta ſi non agenda res eſſet.* [*Canter.*]

ibid. lin. 29 poſt v. et conſignati — adde — Sic in Pythagorae familia quidam erant ἀκούοντες: aliis philoſophiae myſteria in interiori theſauro aperiebantur. Origenes libro contra Celſum I. τὸν δ' εἶναί τινα οἷον μετὰ τὰ ἐξωτερικά, μὴ εἰς τοὺς πολλοὺς Φθάνοντα, οὐ μόνον ἴδιον τοῦ Χριστιανῶν λόγου, ἀλλὰ καὶ τῶν Φιλοσόφων, παρ' οἷς μὲν ἦσαν ἐξωτερικοὶ λόγοι, ἕτεροι δὲ ἐσωτερικοί· καί τινες μὲν ἀκούοντες Πυθαγόρα, ὡς, αὐτὸς ἔφα, ἄλλοι δ' ἐν ἀποῤῥήτῳ διδασκόμενοι τὰ μὴ ἄξια Φθάνειν εἰς ἀκοὰς βεβήλους, καὶ μηδέπω κεκαθαρμένας. [*Herald.*]

pag. 357 poſt lin. 1 infere Notulam:

nec imputandum putavit] In Romano Codice legitur: *haec reputandum.* Ego lego: *nec reputandum putavit.* [*Canter.*]

pag. 360 lin. 24 *impellere* vitioſe et nullo ſenſu. Sequentia — leg. *compellere*, vitioſe et nullo ſenſu. Th. Canterus conj. *compilare* vel, antiquo verbo, *concipilare.* Sequentia.

ibid. poſt lin. 37 adde Notas:

nec ſic video cauſam] Stewechius ad Lib. VII. pag. 142. ed. Lugd. Bat. leg. conjicit *nec hic* etc. [*O.*]

ſecurioris quinimo exſpectationis impleret] Annon legendum *implerent?* Ceterum *implere* cum Genitivo uſitatiſſimum optimis ſcriptoribus, conſtructione ſcil. Graeca. Sic Virgilius Aen. I, 219.

Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinae.

et Cicero ad Div. Lib. IX. Epiſt. XIX. *ollam denariorum implere.* ubi vid. Cort. pag. 467. Conf. qui nubem exemplorum congeſſit, Vechner. in Hellenolex. Lib. I. Part. II. Cap. XXIV. pag. 324. ſeq. ed. Heuſinger. [*O.*]

LIB. II.

[*Arnob. Tom. II.*]

pag. 6 lin. 23 poſt v. *interitionis adducit.* [*O.*] — add. — Antea legebatur: *ut non omnium virtutum amore in cunctos lumen et praetenderit vitae.* Sed verba *omnium virtutum amore* conſulto tanquam Gloſſema expunxiſſe videntur editor Lugd. Bat. et poſt eum Oberthurius, idque, ut mihi quidem videtur, rectiſſime. Non enim bene Chriſtus omnium virtutum amore, quem animis hominum inſtillabat, ſed potius ſalutaribus ſuis praeceptis, quae tradebat de Deo rebusque divinis, dici poteſt

ignorationis periculum ab hominibus amoviſſe. At ſi legamus *periculum interitionis*, tum verba illa bene habent, nec ſunt ſollicitanda. [*O.*]

pag. 7 poſt lin. 7 inſere Notam ſequentem:

Cap. III. — Honoris impartitione viduatos] Sic editiones omnes, excepta Lugd. Batava, ubi legimus *impertitione*. Sed dicitur utrumque, *impartior* (vel antique *impartio*) et *impertior*: hinc etiam *impartitio* et *impertitio*. Quod vocabulum tanquam ἅπαξ λεγόμενον citatur in Theſauro Gesneri. [*O.*]

ibid. lin. 36 poſt v. male intellecta. [*O.*] — add. — Cenſor Jenenſis defendit lectionem vulgatam *res perpetuas*, explicans res continuo nec interrupto ordine ſe ſequentes, credens Arnobium h. l. loqui de creatione illa, quam Theologi appellant *ſecundam*. [*O.*]

ibid. poſt lin. 38 inſere Notam:

ut teneri et comprehendi nullius poſſint anticipationis attactu] *Poſſint* pro *poſſit*, quod habent editiones veteres, bene reſtituit Salmaſius, ſequente Heumanno. *Anticipatio*, πρόληψις, *das Vorerkennungsvermögen*. Vide Erneſti Clav. Cic. v. Πρόληψις. [*O.*]

pag. 8 poſt lin. 24 adde Notam:

quod nulla natio eſt tam barbari moris] Origenes Lib. I. contra Celſum: καὶ γενόμενος τοσούτων ἀνταγωνιστῶν ἰσχυρότερος, ἐπὶ πλεῖον δὲ τῆς βαρβάρου ἐκράτησε, καὶ μετεποίησε μυρίας ὅσας ψυχὰς ἐπὶ τὴν κατ᾽ αὐτὸν θεοσέβειαν. [*Herald.*]

ibid. poſt lin. 31 inſere Notulam:

cum genera poenarum tanta etc.] Heumannus in margine *tanta* accipit pro *tot*. Vide Annotatt. ad Lib. V. Cap. XII. pag. 290. Sed h. l. *tanta* videntur eſſe *tam atrocia* poenarum genera. [*O.*]

pag. 9 poſt lin. 37 inſere Notulam:

ea quae nobis promittimus] Annon legendum: *quae vobis promittimus*. [*O.*]

pag. 11 lin. 3 poſt v. 173. 1. [*O.*] adde:

Marſyas ab antiquis cultus tanquam libertatis vindex, teſte Servio ad Virgil. Aen. III, 20.: *In liberis civitatibus ſimulacrum Marſyae erat, qui in tutela patris Liberi eſt.* et Aen. IV, 58.: *Liber apte liberis urbibus libertatis eſt Deus, unde etiam Marſyas, miniſter ejus, civitatibus in foro poſitus, libertatis indicium eſt, qui erecta manu teſtatur, urbi nihil deeſſe.* adeoque ſtatuae Marſyae in foro Romano poſitae antiqui Romani affixiſſe videntur ſchedas dicteriis, σκώμμασι, plenas vel adeo carmina mala (*Pasquills*), ut hodierni Romani ſtatuae

Pasquini. Hinc Pomponii Marſyas ab Arnobio memoratus videtur fuiſſe poema aliquod refertum jocis obſcaenis. Ceterum notiſſimam Marſyae ab Apolline excoriati fabulam pluribus illuſtrant Commentatores picturarum Herculanenſium Tom. II. Tab. XIX. pag. 122. et ſeqq. [*O.*]

ibid. poſt lin. 20 inſere Notam ſequentem:

Primum et ipſi] In Romana editione legitur: *Primum et quae ipſi* etc. Forte legendum, ut ſequamur antiqua veſtigia: *Primum itaque ipſi.* [*Canter.*] Ed. Lugd. Bat. habet: *Primum ecquid ipſi* etc. [*O.*]

ibid. poſt lin. 22 adde:

Sic Ovid. Metam. XV, 145. *auguſtae reſerabo oracula mentis.* et Valerius Flacc. Lib. II. Argonaut. vs. 437.:

Obvius et Minyas terris adytisque ſacerdos
Excipit, hoſpitibus reſerans ſecreta Thyotes. [*Elmenh.*]

pag. 13 lin. ult. poſt v. Lipſ. [*O.*] adde:

Praeter hos *animum* Deum ſtatuunt Pythagoras apud Minucium (Octav. Cap. XIX.), Plato de Legib. Cap. V. et Auguſtinus Lib. VII. de Civ. Dei Cap. V. [*Elmenh.*]

pag. 14 poſt lin. 2 adde:

Similiter Servius ad Virgil. Aen. VI. vs. 724. *Corpora, prout fuerint vel vivacia, vel torpentia, ita et animos faciunt: quod poteſt etiam in uno eodemque corpore probari. In ſano enim corpore alia eſt vivacitas mentis, in aegro pigrior, in inſanis invalida et ratione carens, ut in phreneticis cernimus: adeo cum ad corpus venerit anima, non ſua natura utitur, ſed ex ejus qualitate mutatur.* Vide Galenum in tractatu pereleganti, ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσι ἕπεται. [*Elmenh.*]

pag. 16 poſt lin. 31 adde Notam:

plurimum quo minus habeatis] *plurimum*, etſi tolerari poteſt, ſuſpicione tamen non caret. Et certe videtur eſſe gloſſema imperfectum. Notaverat fortaſſe ad oram libri ſui aliquis inſignem locutionem, quae proxime ſequitur, *plurimum habere;* unde remanſit *plurimum* et textui tandem adjectum eſt. Et eſt ſane notabilis loquutio *plurimum* (i. e. *plus* more Arnobii. vide in hac Notarum Appendice ſupra ad Tom. I. pag. 300. lin. 12. *O.*) et *minus habere* et e Graecorum elegantia translata. Dicunt autem hi πλεῖον ἔχειν et μεῖον ἔχειν, ſive ἔλαττον ἔχειν. Arrian. Lib. II. Diſſert. Epictet. Cap. VI. μηδ' ἀγανακτῇς, εἴ τινες ἄλλοι πλεῖόν σου ἔχουσιν ἐν ἐκείνοις. [*Herald.*]

pag. 17 poſt lin. 17 inſere Notam ſequentem:

et quod leviſſimum multo eſt] pro *et quod levius multo eſt.* Superlativus pro Comparativo, ut haud raro apud hos

ſcriptores. Sic Trebellius Pollio in XXX Tyrann. Cap. XI. *Iam ego ſaxim, ut Gallienus ſordidiſſimus ſoeminarum omnium duces ſui patris intelligat.* ubi vide Caſaubon. Conf. G. I. Voſſ. de Conſtructione pag. 382. [*O.*]

pag. 18 lin. ult. poſt v. amplectentes. [*O.*] — adde — Numae leges de ſacrificiis, auſpiciis, ſepulturis etc. etiam in hodiernum conſervatae in Fragmentis XII Tabularum. Libros ejusdem de jure pontificio repertos et combuſtos ex Senatus decreto, Cornelio Balbo et Bebio Conſulibus, id memoriae prodidit Lactantius Lib. I. Cap. XXII. Lego autem *ritibus* pro *artibus.* Nomen enim *ritus* rebus ſacris peculiare eſſe, qui neſcit, et inde denominatos Hetruſcorum libros rituales, is legat Pompejum Feſtum. [*Stewech.*]

pag. 19 poſt lin. 21 adde Notam:

eripiendae vobis ſidei] Heumannus legendum conjicit: *eripiendae nobis fidei.* Sed bene habet vulgata lectio. Senſus eſt: *Dediſtis illis* (*circumſcriptoribus*) *locum impediendi vos, quominus credatis, fidem habeatis religioni Chriſtianae.* Quid quod ſic legendum eſſe verba etiam ſequentia, *ſubjiciendi contemptus*, docent, quae aperte reſpiciunt gentiles, non Chriſtianos. [*O.*]

ibid. lin. 24 inſere Notulam:

quae nobis dici pronuntiarique ridetis] Heumannus conj. *quae a nobis dici* etc. Sed tolerari poteſt vulgata lectio, conſtructione ſcil. graeca, quales amat Arnobius noſter. [*O.*]

pag. 20 lin. 28 poſt v. ſaepius. [*O.*] — adde — Pro *dicere* Heumannus mavult *docere.* Sed *dicere* eſt affirmare quod ſit, graece φάναι. [*O.*]

ibid. poſt lin. 39 inſere Notulam ſequentem:

id eſt ipſi nobis] Heumannus: — *ipſis nobis.* [*O.*]

pag. 21 lin. 12 poſt v. ubi vid. intpp. [*O.*] — adde — Elmenhorſtius cum Cruquio ad Horat. Lib. I. Od. XXXV. *clavos trabales* interpretatur palos acutos ab ima corporis parte usque ad ſummam in noxiorum corporibus adactos, ſed absque exemplo. [*O.*]

pag. 21 poſt lin. 12 inſere Notam:

Quid illi ſibi volunt ſecretarum artium ritus] Infra (Cap. LXII.) *Neque quod Magi ſpondent, commendatitias habere ſe preces, quibus emollitae neſcio quae poteſtates vias faciles praebeant ad caelum contendentibus ſubvolare.* [*Herald.*]

ibid. poſt lin. 32 adde Notam:

et homo prudentiae non pravae] Canterus: *parvae.* Male. Opponit fcil. Arnobius veram Platonis prudentiam falfae feu pravae prudentiae Sophiftarum. [*O.*]

pag. 22 poft lin. 29 adde Notas:

et immoderata fui opinione fublatis] Veriffima haec emendatio debetur Gelenio. Antea legebatur: *et immoderata fibi opinione fublatis.* Heraldus conj. *et immoderata fub opinione fublatis,* citans verba Arnobii fupra Cap. VII. allata: *et in opinionem fcientiae fub inflati pectoris opinione tollamur.* Sed exemplum hoc nil probat. Nec enim ibi *fub* παρέλκει, fed, ut edidimus, legendum *fubinflati* una voce. *Immoderatam* autem eorum *opinionem* (ut bene explicat idem Heraldus) appellat Arnobius, quia eos exiftimat animae dignitatem extendere, quam par erat, longius. [*O.*]

Deo verum ac principi gradu proximas dignitatis etc.] Animam hominis divinae naturae partem effe, et ejusdem cum Deo effentiae, docuerunt Manichaei, quos confutat Auguftinus contra Adamant. Manichaeum Cap. XXII. et contra Fauft. Manich. Lib. III. Cap. VI. [*Elmenh.*]

pag. 23 lin. 14 poft v. *laetabatur.* [*Elmenh.*] — adde — *dehoneftamentum* bona vox et optimis fcriptoribus probata. Salluftius Hift. Lib. I. in Oratione Lepidi §. 21. *Fufidius, ancilla turpis, honorum omnium dehoneftamentum.* Apulejus *inhoneftamentum* pofuit in Apologia: *Sedulo laboro, ne quid maculae aut inhoneftamenti in me admittam.* Conf. qui nubem exemplorum citat, Ph. Carolus in Animadv. ad A. Gell. Lib. II. Cap. XXVII. pag. 168. [*O.*]

pag. 24 lin. 2 poft v. Lampadi Crit. Gruteri. [*O.*] — adde — *aut non* pro *ut non* eft e correctione Heraldi. [*O.*]

ibid. poft lin. 6 infere Notam:

comparili ratione] Formam rariffimam *comparilis* pro *compar* legimus etiam apud Aufonium Eclog. II. 38.:

Nefcit compariles laterum formare figuras. [*O.*]

ibid. poft lin. 21 infere Notam:

morborum incommoditatibus] *incommoditas* faepiffime pro morbo apud Scriptores Ecclefiafticos, v. c. Hegefipp. de Excid. Hierofol. Lib. I. Cap. XLV. *cedebat prope jam tantae incommoditatis fuppliciis.* Vid. Gronov. Monobibl. ad Script. Eccl. Cap. I. pag. 15. Noftr. *Unpäfslichkeit.* [*O.*]

pag. 25 lin. 4 *navitate.* Sed non opus — l. — *navitate,* probante Heumanno, fed non opus.

ibid. poſt lin. 25 inſere Notam:

exaſſidua reprehenſione] *reprehenſio* h. l. ſenſu inſolito videtur accipiendum de ipſo errore vel facto reprehenſione digno, *Fehlgriff*, *Miſsgriff*, non de vituperatione. Conſequens pro antecedenti. [*O.*]

pag. 27 lin. 9 poſt v. et Voſſ. Etymol. Rom. [*O.*] — adde — De *ſupparis* ita Lucanus Pharſ. II. 362.:

— — — *humerisque haerentia primis*
Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos.

Foeminarum veſtimentum fuiſſe ſupparum, docent nos picturae Herculanenſes, ubi Tom. I. Tab. XXII. foeminam ſupparo indutam elegantiſſime depictam videmus. Vide ibi Commentatores pag. 118. et Tom. IV. pag. 260. [*O.*]

ibid. lin. 25 poſt v. equitem a plebe. [*O.*] — adde — Trabeam deſcribit Ioannes Lydus de Magiſtratibus Rom. Lib. I. C. 7. ed. Haaſ. Ἡ *μέντοι τραβαία μόνου τοῦ ῥηγὸς ἐτύγχανε παρατοῦρα* (*la pariture*), *οἱονεὶ στολὴ ἐπίσημος. Χιτὼν δὲ ἦν καὶ περιβόλαιον ἡμικύκλιον, ὃ πρῶτον* Ἀγαθοκλέα *τὸν Σικελίας τύραννον ἐξευρεῖν λόγος.* [*O.*]

ibid. poſt lin. 29 inſere Notam ſequentem:

ſummitati] Ita Lib. I. Cap. XXV. *Deum ſummitatem omnium ſummorum obtinentem adorare.* Vide de hoc cadentis Latinitatis vocabulo Ch. Cellar. in Cur. poſt. de Barbarismis et Idiotismis Sermonis Latini pag. 155. [*O.*]

ibid. lin. 33 *eredatur* — l. — *credatur.*

pag. 28 poſt lin. 10 inſere Notam ſequentem:

uniformiter] Sic infra Cap. LXIV. hujus libri: *qui ſublimibus, infimis, ſervis, foeminis, pueris uniformiter poteſtatem veniendi ad ſe facit.* Conf. Cellar. Cur. poſt. de Barbarism. Lat. pag. 233. [*O.*]

ibid. lin. 16 *divine eruditas.* [*O.*] — l. — *divine eruditas* vel etiam *divinas, eruditas*, i. e. neque divinas, neque eruditas. [*O.*]

ibid. poſt lin. 40 adde Notam:

manifeſtum et promptum eſt] Hoc etiam e Lucretii penu. Lib. II. 246.:

Namque hoc in promptu, manifeſtumque videmus. [*Herald.*]

pag. 30 lin. 27 poſt v. ἐξ ὕδατος. [*Herald.*] — adde — Conf. Plin. Hiſt. Nat. V. 16. et Broukhuſ. ad Tibull. II. vs. 138. pag. 215. [*O.*]

pag. 31 lin. 11 poſt v. *concluſum.* [*O.*] — adde — Aevitas, ἡλικία, χρόνος. Hinc per ſyncop. *aetas.* Vide Herald. Adverſar. Lib. I. Cap. I. pag. 2. [*O.*]

pag. 32 lin. ult. post v. Part. I. pag. 163—182. [*O.*] — add. — Vulgatam lectionem *solifugas* defendit Censor Ienensis, tanquam epitheton viperarum, ut infra Lib. VII. Cap. XVI. *cumque illis salamandras, natrices, viperas, solifugas.* [*O.*]

pag. 33 post lin. 26 insere Notam:

mitra] Mitra, ut docet Servius (ad Aen. IV. vs. 215. et IX. 216.), pileus incurvus erat, ex quo pendebat baccarum tegimen, quo Phryges et Lydii utebantur, et quos Trojani imitati sunt. Addit autem quibusdam visum, mitram meretricum esse, et iis adscriptam, quibus effoeminatio crimini dabatur. Mulierum autem erat integumentum, uti liquet ex his Plinii verbis Hist. Nat. Lib. XXXV. Cap. IX. *Polygnotus Thasius primus mulieres lucida veste pinxit, capita earum mitris versicoloribus operuit.* Isidorus vero Orig. Lib. XIX. Cap. 31. *Mitra est pileum Phrygium caput protegens, quale est ornamentum capitis devotarum. Sed pileum virorum est, mitra autem foeminarum.* [*Nourr. pag.* 559.] Conf. Comment. ad Pict. Herculan. Tom. II. Tab. XVIII. pag. 116. et Visconti in Museo Pio-Clementino Tom. III. pag. 29. [*O.*]

pag. 34 lin. 23 post v. Boettiger in Sabina p. 364. [*O.*] — adde — Tale mantele elegantissime depictum vide sis in Pictur. Herculan. Tom. V. Tab. LXXXV. Conf. ibi Commentar. pag. 372. [*O.*]

ibid. lin. 34 post v. ibique Schneider V. Cl. [*O.*] — add. — Conf. Dempster. de Etruria regali Tom. I. Lib. III. Cap. 54. etiam H. Meyer et I. Schulze in Obss. ad Opera Winkelmanni Tom. III. pag. 463. [*O.*]

pag. 35 post lin. 23 adde Notam:

vannus] Servius ad Virgil. Georg. I. vs. 166. verba: *et mystica vannus Iacchi,* haec observat: *Mysticam vannum sic accipiunt, ut vannum vas vimineum latum dicant, in quod ipsi propter capacitatem congerere rustici primitias frugum solent et Libero et Liberae sacrum facere.* Figuram vanni apud veteres diversae nonnihil ab ea, qua hodie utuntur rustici, vide in Pictur. Herculan. Tom. II. Tab. XXVIII. (Comment. p. 170.) et Tom. V. Tab. LXXV. (pag. 335.). [*O.*]

pag. 36 lin. 21 post v. Cf. Gesner. in Thesauro. [*O.*] — add. — Cupidinis trulla aquam infundentis in pollubrum figuram nitidissimam habet Tabula Herculanensis Tom. III. Nr. XXXV, ubi vide Commentar. pag. 168. Conf. Nourr. pag. 561. [*O.*]

pag. 37 lin. 18 post v. sed nullo exemplo. [*O.*] — adde — Foeminam (fortassis Musam Uraniam) radium dextra, sinistra

vero ſphaeram ſolidam geſtantem, qualem deſcribit Martianus Capella de Nupt. Philol. Lib. II., nitidiſſime depictam vide ſis in Pict. Herculan. Tom. II. Tab. VIII. ubi vide Commentar. pag. 50. et 51. [*O.*]

pag. 39 lin. 5 poſt v. Itaque legendum *cubus.* [*O.*] — adde — Ioſ. Scaliger in libro de re nummaria pag. 8. putat, Arnobium v. *dibus* ſignificare voluiſſe deuncem vel dibuſſem h. e. duas aſſis tripertiti partes. [*O.*]

ibid. lin. 5 poſt v. Itaque legendum *cubus.* [*O.*] — add. — Cenſor Ienenſis defendit *dibus* ob ſequentia verba: *bis bina, bis terna.* Equidem praeferrem *cubus* ob proxime ſequens *aut dynamis*, cui minus bene reſponderet *dibus.* [*O.*]

ibid. lin. 19 poſt v. quae modo praeceſſerant. [*O.*] — add. — Auctor de differentiis vocum: *Sermocinamur, quando cum aliquo ſermonem conſerimus.* [*Elmenh.*]

ibid. lin. 40 *ex crateribus vivis.* Dele Notam ad haec verba et loco illius ſequentia inſere: Reſpicit Arnobius ad verba illa Platonis in Timaeo: πάλιν ἐπὶ τὸν πρότερον κρατῆρα, ἐν ᾧ τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραννὺς ἔμισγε. quae Cicero ita vertit: *ad temperationem ſuperiorem, in qua* (Deus) *omnem animum univerſae naturae temperans permiſcebat.* Conf. *Tennemann's Geſchichte der Philoſophie Tom. II. pag.* 416. *et ſeq.* et Annot. ad Cap. LII. pag. 78. [*O.*]

pag. 40 lin. 12 *aëre*, nullo ſenſu — l. — *aërio*, nullo ſenſu.

ibid. lin. 21 in Curis ſecundis: *velut in aëre*, — l. — in Curis ſecundis: *valeat velut in aëre.*

pag. 43 poſt lin. 19 adde Notam:

quem teneant in rebus gradum] Ed. Rom. *quem tenent* etc. quod fruſtra defendit Canterus. Nam conſtructio eſt: *Quemadmodum ſciunt* — — — *quem teneant* etc. Delenda itaque in textu ſequentia interrogationis puncta, excepto illo poſt *attraxerint.* [*O.*]

pag. 44 lin. 4 poſt v. Funccium ad XII Tab. p. 77. ſq. [*O.*] — add. — Canterus locum ſic diſtinguit: *Definite hominem* — — — *adſcribere ordinibus, primis cum ſit inops,* (*primis,* ſcil. bonis,) *da es ihm an dem erſten und hauptſächlichſten mangelt.* ut ap. Ciceronem in de Clar. Orat. Cap. 70.: *non tardus ſententiis, non inops verbis.* vel, ſi, quia *inops* cum genitivo conſtrui ſolet, *primis* accipere malis in dandi caſu: *primis* (ſcil. ordinibus) *cum ſit inops, da er für die erſten Claſſen zu arm iſt.* Sed praefero lectionem vulgatam. [*O.*]

pag. 44 lin. 40 poſt v. ut loquitur Arnobius — adde — Proprie et philoſophice quoque loquitur Arnobius, cum ait

indolis. Quia verecundia, qua a flagitiis prohibemur, non est proprie laus constantis hominis et firmis radicibus in virtutis proposito fundati, sed potius juvenis εὐφυοῦς et ingenii ad virtutem propensi, estque magis πάθος quam ἕξις. Docet hoc Aristoteles Lib. IV. Eth. Nicom. Cap. ult. Lege sis et Plutarchum περὶ δυσωπίας. [*Herald.*]

pag. 45 lin. 4 post v. Alii *superae.* [*O.*] — add. — Ita Arnobius infra Lib. IV. *Siccine apud vos quaeso supernarum nascitur eminentia potestatum.* [*Elmenh.*]

pag. 45 post lin. 4 insere Notulam:

nec in alterius altera etc.] Meursius conjicit: *nec vi alterius altera etc.* Male. Constructio: est *nec in conditionis aequalitate alterius* (animae scil., quod intelligendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ) *altera* (anima) *possit vexari.* [*O.*]

pag. 46 post lin. 27 insere Notulam sequentem:

eas passivas atque interibiles invenitur] Annon legendum: *atque interibiles esse invenitur. esse* absorptum videtur ab ultima syllaba v. *interibiles.* Ceterum *interibilis* vocabulum est Latinitatis Ecclesiasticae, Tertulliano aliquoties usurpatum. Vid. Gesner. in Thesaur. [*O.*]

pag. 48 lin. 25 post v. *institoribus.* [*O.*] — add. — „Suspicantur quidam, Graecos *Africae Psyllis* ἀπὸ τῶν ψύλλων, „a pulicibus nomen indidisse, quia pulicum more sanguinem „exsugebant, nempe ut a serpentibus percussos ita sanarent. „De his ita Celsus Lib. III. Cap. XXVII., ubi de serpentium „morsu: *Homo adhibendus est, qui vulnus exsugat, neque Hercules scientiam propriam habent qui Psylli nominantur, sed audaciam usu ipso confirmatam.*" Haec Bochartus in Hierozoic. Lib. IV. Cap. XIX. Tom. II. pag. 477. ed. Rosenmüller. [*O.*]

ibid. post lin. 33 insere Notam:

atque planis] *Plani* sunt iidem ac sycophantae, fallaces seductores et impostores (*Gaunerstreichenpack*). Cicero pro Cluentio Cap. 26. *Hic ille planus improbissimus, quaestu judiciario pastus.* et Horatius Lib. I. Epist. XVII. vs. 52.:

Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum.

Conf. A. Gell. Lib. XVI. Cap. VII. [*Nourr. pag.* 561.] Glossae: *planum, fallacem.* ἀπὸ τοῦ πλανᾷν πλάνον quoque Graeci dicunt. Vid. Salmas. ad I. Capitolin. Antonin. Philos. C. 13. et Ernesti Clav. Cicer. h. v. [*O.*]

pag. 49 post lin. 2 insere Notam sequentem:

quod eum, qui nobis ſpondet] Editio I. vitioſiſſime: *quam cum qui nobis ſpondet.* Meurſius: *quum eum etc.* Fulv. Urſin.: *quin eum.* Heraldus: *quod eum* etc. [*O.*]

ibid. lin. 10 — *abieritis ſenodes*, nullo ſenſu. Ad hanc autem — l. *abieritis ſenodes*, nullo ſenſu. Stewech. *abieritis enodes* h. e. nodis ſoluti. Ad hanc autem.

ibid. lin. 24 — Meurſius et Stewech. l. Meurſius et Stewech. cum Heumanno.

pag. 52 lin. 10 poſt v. argueretur. [*O.*] — adde — Sed Carpocratis haereſin, quae partim e prioribus illis conflata fuit, partim peculiaria ſua monſtra habuit, Arnobius praecipue ſequutus videtur. Manifeſtum hoc et promptum ex Tertulliano de Praeſcript. Cap. XLVIII. *Carpocrates praeterea hanc tulit ſectam. Unam eſſe dicit virtutem in ſuperioribus principalem; ex hac prolatos angelos atque virtutes: quas diſtantes longe a ſuperioribus virtutibus, mundum iſtum in inferioribus partibus condidiſſe. Chriſtum non ex virgine Maria natum, ſed ex ſemine Ioſeph, hominem tantummodo genitum, ſane prae ceteris juſtitiae cultu, vitae integritate meliorem: hunc apud Iudaeos paſſum, ſolam animam ipſius in coelo receptam, eo quod firmior et robuſtior ceteris fuerit: ex quo colligeret tentata* (l. *retenta*) *animarum ſola ſalute nullas corporis reſurrectiones.* Hoc igitur a Carpocratianis, Marcionitis et aliis iſtiusmodi haereticis acceperat Arnobius. Animarum autem creationem Seleucus quoque et Hermias ac poſtea Meſſaliani angelis tribuerunt. Vide Philaſtrium. [*Herald.*]

pag. 53 lin. 32 poſt v. Hygin. Fab. LXXX. pag. 133. [*O.*] — adde — *Deſultores* graece κέλητες, quorum artes elegantiſſimis verſibus jam Homerus deſcripſit Il. XV. 679. Conf. et Liv. XXIII. Cap. 29. et Sueton. Caeſar. Cap. 39. Ejusmodi deſultoris imaginem oſtendunt etiam Picturae Herculanenſes Tom. III. Tab. XLIV. Vide ibi Commentar. pag. 229. ſeq. et Nourr. pag. 554. [*O.*]

pag. 54 lin. 5 poſt v. Barth. Adverſar. Lib. V. Cap. 19. pag. 248. — adde — De funambulis elegantiſſime Manilius Aſtron. Lib. V.:

Et ſi forte aliquas animo conſurgit in artes,
In praerupta dabit ſtudium, vincetque periclo
Ingenium: aut tenues auſus ſine limite greſſus
Certa per extentos ponit veſtigia funes
Et coeli meditatus iter veſtigia perdet.

ubi vid. Scaliger. pag. 421. ed. Boecler. Ceterum de funambulorum, petauriſtarum aliorumque id genus hominum artibus adi

ſis Commentarium ad Pict. Herculan. Tom. III. Tab. XXXII. duo funambulos petaſatos funique inſiſtentes exhibentem pag. 158. et ſeq. [*O.*]

pag. 55 lin. 29 poſt v. [*Elmenh. et O.*] — adde — Iuvenalis Sat. VII. vs. 224. ſeqq.:

— — — — media quod noctis ab hora
Sediſti, qua nemo faber, qua nemo ſederet,
Qui docet obliquo lanam deducere ferro.

id eſt *lanarius*, ut interpretatur vetus Scholiaſtes. [*Herald.*]

ibid. lin. 36 poſt v. Rom. h. v. [*O.*] — adde — Vide infr. in Corrigend. et Addend p. 463. Conf. Commentar. ad Pictur. Herculan. Tom. V. Tab. LXVIII. pag. 303. et inprimis Salmaſius ad Fl. Vopiſc. Carin. Cap. 20. Hiſt. Aug. Tom. II. pag. 850. et ſeq. [*O.*]

pag. 57 poſt lin. 4 inſere Notam ſequentem:

proluvie linerent et madidarent ſe ſua] Gloſſae: Proluvies — κοιλίας ὑπερέκτρωσις. Infra Lib. VI. Cap. XVI. *in quascunque ſe detulerit deonerati proluvies podicis.* Virgilius Aen. III. 217.:

Virgineae volucrum facies, foediſſima ventris
Proluvies. [*Herald.*]

ibid. lin. 6. 7 — Legi volunt nonnulli (Meurſius) *vocibus.* Sed vulgata lectio — l. Legi volunt nonnulli (Meurſius) *vocibus* (Heumannus *nutibus*). Sed vulgata lectio.

pag. 59 poſt lin. 32 adde Notam:

vi famis humanis cadaveribus incubarent] Petronius Sat. Cap. 141. *Saguntini oppreſſi ab Hannibale, humanas edere carnes, nec haereditatem exſpectabant. Petavii idem fecerunt in ultima fame. — — — Quum eſſet Numantia a Scipione capta, inventae ſunt matres, quae liberorum ſuorum tenerent ſemeſa in ſinu corpora.* Conf. Senec. Lib. IV. Controverſ. XXVII. et Iuvenal. Sat. XV. ibique intpp. [*O.*]

pag. 61 poſt lin. penult. adde haec:

Liceat in eandem ſententiam adſcribere elegantiſſimum Prudentii locum contra Symmach. Lib. II. vs. 189. et ſeqq. (de virgine Veſtali ludos gladiatorios ſpectante):

Inde ad conſeſſum caveae pudor almus et expers
Sanguinis it pietas hominum viſura cruentos
Congreſſus, mortesque et vulnera vendita paſtu
Spectatum ſacris oculis. Sedet illa verendis
Vittarum inſignis phaleris fruiturque laniſtis.
O tenerum mitemque animum! Conſurgit ad ictus;
Et quotiens victor ferrum jugulo inſerit, illa

Delicias ait esse suas, pectusque jacentis
Virgo modesta jubet converso pollice rumpi:
Ne lateat pars ulla animae vitalibus imis,
Altius impresso dum palpitat ense secutor.

Conf. Cyprian. Epist. II. ad Donat. [*Elmenh.*]

pag. 64 lin. 23 post v. Sed nihil mutandum. [*O.*] — adde — *exponere* pro *deponere* frequentatissimum Scriptoribus Ecclesiasticis et Arnobio nostro. Vide Annot. ad Lib. IV. Cap. XXI. pag. 221. [*O.*]

pag. 65 post lin. 33 adde haec:

In emblemate Pict. Herculan. Tom. V. Tab. XIV. agnoscere sibi visi sunt commentatores talem botulum et pag. 383. derivant v. *botulus* a *botones*, i. e. *tumores aggesta terra excitati* (Gloss. Agrimens. ap. Rigaltium), quasi *botonuli*. Modum conficiendi *botulos* vel *botellos* docet nos Apicius de Art. Coquin. Lib. II. Cap. III. *Botellum sic facies: ex ovi vitellis coctis, nucleis pineis concisis, cepam addes, porrum concisum, jus crudum misces* (scil. *pulpae bene tunsae et fricatae*, quod repetendum ex praecedenti §. de vulvula), *piper minutum, et sic intestinum farcies, adjicies liquamen et vinum, et sic coques.* ubi vid. Hummelberg. pag. 65. ed. Iansson. [*O.*]

pag. 66 lin. 25 post v. a lingendis catillis (*Tellerlecker*) — adde — Mazocchius ad Pict. Herculan. Tom. V. pag. 382. praefert *castellamenta* et comparat cum castellulis illis, quae pueri ludentes aedificant tribus nucibus infra, una supra positis (nos Helveti dicimus *ein Hock Nüsse*, ital. *casteletto*).

ibid. lin. 30 post v. multus est p. 70. 71. [*O.*] — adde — Apicius l. l. *Lucanicarum confectio — teritur piper, cuminum, satureja, ruta, petroselinum, condimentum, baccae lauri, liquamen, et admiscetur pulpa bene tunsa, ita ut denuo bene cum ipso subtrito fricetur cum liquamine admixto, pipere integro et abundanti pinguedine et nucleis; farcies intestinum perquam tenuatim productum et sic ad fumum suspenditur.* Conf. Nourr. pag. 558. et Rader. ad Martial. Lib. XIII. Epigr. 35. pag. 859. [*O.*]

pag. 68 lin. 3 ἀνθρώπωον l. ἀνθρώπων.

ibid. lin. 25 post v. scabilla spectantur. [*O.*] — adde — Conf. Le Pitture antiche di Ercolano Tom. IV. Tab. XIII. p. 62. et I Bronzi di Ercolano Tom. II. Tab. XLI. pag. 155. [*O.*]

pag. 69 lin. 28 post v. sint notissima — adde — Has conjungit etiam Livius, qui post devictum Syriae regem Antiochum, vulgo Magnum, ait Lib. XXXIX. Cap. VII. *luxuriae enim peregrinae origo ab exercitu Asiatico in urbem invecta est* — —

tum psaltriae sambucistriaeque et convivalia ludorum oblectamenta. ubi Doeringius sambucam instrumentum tam forma quam usu similem fere ei dicit, quod apud nos dicitur *Harfe.* Conf. Spanhem. ad Callimach. Hymn. in Del. vs. 253. (p. 541. ed. Ernesti) et qui de his et aliis similibus instrumentis musicis doctissime disputant Commentatores ad Pictur. Herculan. Tom. II. Tab. VI. pag. 35—38. [*O.*]

pag. 73 lin. 8 post v. Idololatr. Lib. IV. Cap. XCVI. p. 599. [*O.*] l. Idololatr. Lib. IV. Cap. XCVI. p. 599. et qui testimonia Medicorum veterum ac recentiorum de cantharidibus earumque veneno diligentissime collegit Schneider. V. Cl. ad Nicandri Alexipharm. vs. 115. pag. 114. et seqq. [*O.*]

pag. 74 lin. 14 post v. Lib. XII. Cap. 25. [*Elmenh.*] — add. — Hieronymi verba sunt l. l. *Quod si non putant eorum esse parva, quorum et magna sunt, alterum mihi conditorem juxta Valentinum, Marcionem et Apellem formicae, vermium, culicum, locustarum: alterum coeli, terrae, maris et angelorum debent introducere.* [*Bochartus Hierozoic. Lib. IV. Cap. VI. Tom. II. pag. 325. ed. Rosenmüller.*]

ibid. post lin. 24 insere Notam sequentem:

tam vana] i. e. nullius usus. [*O.*]

pag. 75 lin. 16 — Vid. supra ad Lib. I. [*O.*] l. Vid. supr. ad Lib. I. Cap. XXII. Stewechius mavult: *servitute innumerabili viticrum.* [*O.*]

ibid. post lin. 16 adde Notam:

audaces, temerarios, praecipites, caecos] Coacervat hic more suo Arnobius plures dictiones, quae etsi rem unam et eandem significare videntur, differunt tamen aliquomodo, et proprietates quasdam singulae adjunctas habent, quae non insunt ceteris. *Audacia* est fons et caput temeritatis; ex eo enim, quod ad pericula imperterritus et paullo audacior aliquis est, nascitur *temeritas*, i. e. *προπέτεια*, ut recte interpretantur Glossae veterum, quae *caecitatem* etiam adjunctam habet, unde *temerarios, praecipites, caecos* bene conjungit Arnobius. Nam quando praecipites aliquo ferimur, oculorum aciem infigere non possumus, et idcirco alia videmus imperfecte, alia ne videmus quidem. Quare et Seneca Tragicus *temeritatem caecam* pronuntiavit in Agamemnone vs. 145. [*Herald.*] Sic et nos: *kühn, verwegen, blind und tolldreist.* [*O.*]

ibid. post lin. 18 insere Notulam:

generositas principalis] i. e. originalis. [*Heumann.*] Imo a Deo, omnium rerum principe, profecta, ut bene explicat Heral-

dus. Vide Notam ſequentem. Sic infra Cap. LXIV. *aut ab indulgentia principali quemquam repellit.* [*O.*]

pag. 80 poſt lin. 7 adde Notas ſequentes:

cujus animam ſecerat univerſitatis iſtius] Meurſius pag. 75. haec verba mutila putat. Sed omnia optime cohaerent. Senſus eſt: *noluit* (Plato) *ejusdem ſinceritatis mixturae* (vel ſincerae mixturae) *eſſe animas generis humani, cujus ſinceritatis fecerat* (vel docuerat eſſe in Timaeo ſuo) *animam univerſitatis iſtius* (ſive animam mundi). [*O.*]

Cap. LIII. — utpote a rebus non principalibus editas] Varias diverſorum Gnoſticorum opiniones de origine animarum, quas in tota hac diſputatione ſequitur Arnobius, in breve compendium redegit Tertullianus in Libro de anima Cap. XXIII. quem locum, cum ſcriptori noſtro lucem affundat, integrum hic exſcribere liceat. *Quidam* (inquit ille) *de coelis deveniſſe credunt homines, tanta perſuaſione, quanta illuc indubitate regreſſuros repromittunt, ut Saturninus, Menandri Simoniani diſcipulus, induxit, hominem affirmans ab angelis factum, primo opus futile et invalidum et inſtabile, in terra vermis inſtar palpitaſſe, quod conſiſtendi vires deeſſent, dehinc ex miſericordia ſummae poteſtatis, ad cujus effigiem, nec tamen plene perſpectam, temere ſtructus fuiſſet, ſcintillulam vitae conſecutum, quae illum exſuſcitarit et erexerit et conſtantia animarit, et poſt deceſſum vitae ad matricem relatura ſit. Sed et Carpocrates tantum ſibi de ſuperioribus vindicat, ut diſcipuli ejus animas ſuas jam et Chriſto, nedum Apoſtolis et peraequent, et cum volunt praeferant, quas ſubinde de ſublimi virtute conceperint deſpectrice mundi potentium principatuum. Apelles ſollicitatus refert animas terrenis eſcis de ſupercoeleſtibus ſedibus ab igneo angelo Deo Iſraelis et noſtro, qui exinde illis peccatricem circumfinxerit carnem. Examen Valentiniani ſemen Sophiae infulcit animae, per quod hiſtorias atque mileſias aeonum ſuorum ex imaginibus viſibilium recognoſcunt. Doleo bona fide Platonem omnium haereticorum condimentarium factum* etc. Vide ibi Pamelium. [*O.*]

pag. 81 poſt lin. 22 inſere Notam:

neſciente, ignaro, ac neſcio] Malim *inſciente*, cum ſequatur *neſcio.* [*O.*]

ibid. poſt lin. 25 adde Notam:

uritur et laceratur] Vide Not. ad Lib. I. Cap. III. Tom. I. pag. 284. Pro *laceratur* Stewechius mavult *lancinatur.* [*O.*]

pag. 82 lin. 2 poſt v. quare uncis incluſi. [*O.*] — adde — Lego: *quinimmo potius magis in inſcientiae finibus atque igno-*

rantiae permanere, quam ſcire dicere Dei nihil fieri praeter voluntatem. [*Meurſ. pag.* 75.]

pag. 83 lin. 21 *ut nulla.* l. *at nulla.*

pag. 84 poſt lin. 26 inſere Notulam:

Cap. LVIII. — quae cauſa hominem finxerit] Meurſius pag. 76. mavult *qua cauſa.* Male. *quae cauſa* i. q. quis auctor, conditor. [*O.*]

pag. 86 poſt lin. 20 inſere Notulas:

oculis nos illuminare] Heumannus *illuminari.* Optime. [*O.*]

ad periculum caecitatis] Idem Heumannus *ob periculum.* [*O.*]

pag. 88 lin. 7 *melo*] l. *melonula*]

ibid. lin. 30 — ſenſu. Equidem autem Heraldo. l. — ſenſu, unde Stewechius audacius totum locum ſic refinxit: *ipſa deinde haec quid ſint, ſapor, odor, idem ſapor, et ceterae qualitatum diſtantiae quibus ex rationibus ducantur.* Equidem autem Heraldo.

pag. 89 poſt lin. 28 adde Notam:

rebus enim ex omnibus, quas auguſtae continet divinitatis obſcuritas] Lectio ſi vera eſt, ſenſus erit: *rebus ex omnibus, quas auguſta divinitas continet tenebris* (vel *obſcuritatibus*) *involutas, von allen den Dingen, welche das erhabenſte Weſen den Sterblichen verborgen hält, in Dunkelheit hüllt.* At legendum puto: *rebus enim ex omnibus, quas anguſtae continet divinationis obſcuritas.* hoc ſenſu: *rebus ex omnibus, quas ratio noſtra anguſta* (h. e. *arctis circumſcripta limitibus*) *divinans magis quam perſpiciens verum, comprehendere poteſt.* At judicent doctiores. [*O.*]

pag. 91 poſt lin. 21 inſere Notam:

ut alii praeſtare id quod ipſi ſunt valeant] Veriſſima haec correctio debetur Stewechio. Antea: *ut alii praeſtare vel quod ipſi ſunt* etc. nullo ſenſu. [*O.*]

ibid. lin. 34 *exponite,* ex MSto. [*O.*] l. *exponite,* ex MSto, quod, probante etiam Cantero, recipiendum fuiſſet. Vide ad Lib. IV. Cap. XXI. verba: *ut fletum exponeret ineptiſſime tractum.* [*O.*]

pag. 92 lin. 6 poſt v. μὴ ἐκβαλῶ ἔξω. [*O.*] — adde — imo potius Ioh. IV. vs. 13. 14. [*O.*]

ibid. poſt lin. 37 adde Notam:

Quid eſt enim tam injuſtum etc.] Horatius in Arte Poet. vs. 467.:

Invitum qui ſervat, idem facit occidenti. [*Elmenh.*]

pag. 93 lin. 37 et feqq. — Dele Notam bis pofitam.

pag. 94 poft lin. ult. adde Notulam:

laelius] Heumannus *lectius*. Non male. [*O.*]

pag. 102 lin. 2 poft v. 316. [*O.*] — adde — Plura vide ap. Nourrium pag. 316. [*O.*]

ibid. poft lin. 2 adde Notam fequentem:

et fimulacris deorum] eorum fcil. in quorum procul dubio tutela erant vel facrae menfae vel aliae, quibus Ethnici, invocatis antea diis, accumbebant. Nonne vero ex hisce diis ille unus eft, de quo canit Statius IV. Sylv. VI. vs. 32.

— — — *caftae genius tutelaque menfae.*

et paullo poft vs. 50.

— — — — — *Pellaeus habebit*
Regnator, laetis numen venerabile menfis.

Verum Ethnici haec tanquam aniles fuperftitiones poftea rejecerunt. [*Nourr. pag.* 317.]

pag. 103 lin. 13 poft v. ed. Vefal. [*Elmenh. et O.*] — adde — Mulieres autem non infimi vel medii, fed primi etiam ordinis, nec tantum in reipublicae nafcentis, verum etiam in reipublicae ad unius dominationem cedentis temporibus fic inftitutas fuiffe difcimus ex Suetonio, qui Cap. LXIV. de Augufto haec narrat: *filiam et neptes ita inftituit, ut etiam lanificio adfuefaceret, vetaretque loqui, aut agere quidpiam, nifi propalam, et quod in diurnos commentarios referretur.* item Cap. LXXIII. *Vefte non temere alia, nifi domeftica ufus eft, ab uxore et filia neptibusque confecta.* [*Nourr. pag.* 318.] Conf. Phil. Carol. Animadv. in Q. Curt. pag. 613. [*O.*]

ibid. lin. 19 poft v. ed. Bipont. [*O.*] — adde — Caufam interdicti vini Valerius Maximus reddit l. l. *ne fcilicet in aliquod dedecus prolaberentur, quia proximus a Libero patre intemperantiae gradus ad inconceffam Venerem effe confuevit.* Cet. vid. qui hac de re multus eft, Phil. Carolus in Animadv. ad A. Gell. Lib. X. Cap. XXIII. pag. 435. et feq. Athenaeus Dipnof. Lib. X. Cap. XIII. narrat, vinum prohibitum fuiffe mulieribus, quia Herculi potum petenti aquam pro vino mulier porrexerit. [*O.*]

ibid. poft lin. 23 infere Notam fequentem:

Cap. LXVIII. — In Albano antiquitus monte etc.] Narrat fcil. Livius Lib. I. Cap. XXXI. fub Servio Tullio Romanorum rege in Albano lapidibus pluiffe, ac tunc, inquit, *vifi audire vocem ingentem ex fummi cacuminis loco, ut patrio ritu facra Albani facerent, quae, velut diis quoque fimul cum patria relictis, oblivioni dederant.* Idem Lib. V. Cap. LII. Camillum

haec ad Romanos verba facientem inducit: *Videte, quid inter nos ac majores interſit. Illi ſacra quaedam in monte Albano Lavinioque nobis facienda reliquerunt.* Litteris quoque a Dionyſio Halicarnaſſ. Lib. IV. p. 250. proditum legimus, ut ictum a Tarquinio cum Volſcis et Hernicis foedus perpetuum eſſet, uno omnium conſenſu decretum, ferias quotannis in monte alto, Albae imminente, celebrandas, ubi ſacra Iovi Latiari fierent, et communis omnium victima taurus caederetur. Nonne autem Arnobius taurum hunc fuiſſe album innuit ac de hujus ritus immutatione conqueritur? [*Nourr. pag.* 318. *ſeq.*] Vim boves ex ruſis reddendi niveos Clitumno Faliſcorum fluvio tribuunt Propertius Lib. II. Eleg. 19. et Plin. Hiſt. Nat. Lib. II. Cap. III. qua virtute vaneſcente rufulos tauros coeptos fuiſſe immolari putat Dausquejus ad Sil. Ital. Lib. VIII. pag. 359. [*O.*]

pag. 104 lin. 12 poſt v. Conf. Lib. V. init. [*O.*] — add. — Totam hanc fraudem his verbis retegit explicatque Macrobius l. l. *Cum diu humanis capitibus Ditem et virorum victimis Saturnum placare ſe crederent, propter oraculum, in quo erat:*

Καὶ κεφαλὰς Ἅιδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Herculem ferunt poſtea cum Geryonis pecore per Italiam revertentem, ſuaſiſſe illorum poſteris, ut fauſtis ſacrificiis infauſta mutarent, inferentes Diti non hominum capita, ſed oſcilla ad humanam effigiem arte ſimulata, et aras Saturnias non mactando viros, ſed accenſis luminibus excolentes, quia non ſolum virum, ſed et lumina φῶτα *ſignificat: inde mos per Saturnalia miſſitandis cereis coepit.* [*Nourr. pag.* 319.]

pag. 105 poſt lin. 25 inſere Notam:

tibicinem] *Tibicen*, teſte Paulo (ap. Feſt. v. *tibicines*), ſumitur aliquando pro columine aut ſuſtentaculo, quo aedificium aliquod aut domus, aut aliud aliquid fulcitur. Et certe eo ſenſu Iuvenalis dixit Sat. III. vs. 203.:

Nos urbem colimus, tenui tibicine fultam.

Ovidius quoque IV. Faſt. vs. 695.:

Haec modo verrebat ſtantem tibicine villam. [*Nourr. p.* 321.]

Gloſſae: — *tibicines* — ἀντηρίδες, δοκοί. Cauſam nominis exponit Feſtus: *a ſimilitudine tibiis canentium, qui ut canentes ſuſtinent, ita illi aedificia.* Conf. Commentar. ad Pictur. Herculan. Tom. V. Tab. LXX. pag. 314. et Herald. in Adverſar. Lib. I. Cap. VIII. pag. 43. [*O.*]

pag. 108 lin. 36 poſt v. ibique interpretes. [*O.*] — adde — De his elegantiſſimis verſibus Virgilius cecinit Aen. VII. vs. 45. et ſeqq.:

— — — rex arva Latinus et urbes
Iam senior longa placidus in pace regebat.
Hunc Fauno et Nympha genitum Laurente Marica
Accipimus, Fauno Picus pater, isque parentem
Te, Saturne, refert: tu sanguinis ultimus auctor.
[*Nourr. pag.* 312.]

pag. 109 post lin. 6 insere Notam sequentem:

Trecenti ergo sunt pleni et sexaginta post hos anni] Hoc temporis intervallum in Eusebii Chronico multo magis his verbis contrahitur (ad ann. 838.): *Primus Rex Romanorum post captam Trojam Aeneas. Ante eum Ianus, Saturnus, Picus, Faunus regnaverunt annis circiter* 150, nimirum annis ut minus totidem, quam Arnobius gentilibus gratis concessit. De his primis Latinorum regibus vide sis Dionysium Halicarnass. Lib. I. Antiquitt. p. 24. et 34. Lactant. Lib. I. Cap. 22. Augustin. Lib. XVIII. Cap. XV. et alios. [*Nourr. p.* 312.]

ibid. post lin. 20 adde Notam:

Albani oppidi conditoris] Regum Latii veteris ab Aenea usque ad Amulium incognita hactenus historia nuperrime lucem accepit ex insigni Fragmento Chronici Eusebiani, quod integrum exstat in Codice Armenico Mediolani in Bibliotheca Ambrosiana servato, quodque tanquam promulsidem operis desideratissimi latine versum cum aliis nonnullis edidit Angelus Majus Vir doctissimus in l. tit.: *Philonis Iudaei, Porphyrii Philosophi et Eusebii Pamphili Opera inedita Mediolani* 1816. octonis. Quod fragmentum, cum paucis tantum plagulis constet, integrum hic exscribere liceat, pag. LXV — LXIX.

De Roma condita.

„Maxima controversia est de Urbe condita, nempe de „tempore ejusque auctoribus, atque, ut mihi videtur, nul„lus historicus rem satis bene tradidit. Quae quum sint ex„plorata, innuisse sufficiat. Sed enim Cephalion Gergesenus „(l. *Gergethius*) scriptor et vir egregius altera aetate post Ilia„cum bellum aedificatam ait Urbem ab iis, qui Ilio incolu„mes superfuerunt seque comites Aeneae adjunxerunt etc." *Paginae quatuor, quarum editionem in integro opere exspectamus.*

Ex Libro VII. Diodori de veterum Romanorum origine.

„Nonnulli historici arbitrati sunt, Romulos (i. e. *Romu„lum et Remum*), qui Romam condidere, natos esse ex Aeneae „filia. Id autem a veritate longe abhorret: ingens enim an„norum series intercedit inter regna Aeneae et Romuli, a quo „Roma anno altero tertiae Olympiadis fundata est. Quare

„ urbis aedificatio poſterior eſt Troico bello annis plus quam „ CCCCXXXIII. Namque Aeneas tertio poſt captam Trojam „ anno Latinorum regnum occupavit, quod et tribus annis te- „ nuit, donec e conſpectu hominum ſublatus eſt et divinos ho- „ nores ſortitus. Qui hujus imperium excepit Aſcanius filius, „ Albam condidit, quae nunc Longa appellatur: eique urbi „ nomen fecit a fluvio, qui tunc Alba appellabatur: nunc eſt „ Tiberis. "

„ Sed ad nomen ejus urbis quod attinet, Fabius Roma- „ narum rerum ſcriptor alias fabulas fingit. Oraculum, ait, Ae- „ neae fuit editum, fore ut aliquis quadrupes locum condendae „ urbis illi praemonſtraret. Iam vero cum forte Aeneas albam „ ſuem praegnantem ſacrificio admoveret, illa manibus ſacrifi- „ cantis elapſa in collem quendam fuga evaſit, ibique triginta „ foetus enixa eſt. Tunc Aeneas admiratione perculſus oraculi- „ que exſequendi ſtudioſus, urbem eo loco condere decrevit: „ verum in ſomnis ab eo incepto deterritus eſt, monitusque, „ ut triginta poſt annos, pro numero nempe foetuum, urbem „ ſtrueret. Itaque Aeneas a frequentanda civibus urbe abs- „ tinuit. "

„ Aenea vita erepto, Aſcanius ejus filius regnique heres „ triginta poſt annis collem aedificiis occupavit, nomenque fe- „ cit urbi Albae de ſuis colore. Latini enim ſua lingua *album* „ appellant, quod nos λευκόν Addidit et nomen Longam, „ propterea quod latitudine eſſet minima, in longitudinem au- „ tem nimiam porrigeretur. Ait inſuper (*Fabius*), Albam ab „ Aſcanio regno ſedem optatam, multosque finitimos populos „ ab eo deletos. Quibus rebus Aſcanius bene geſtis inclaruit, „ extinctusque eſt anno regni ſui XXXVIII. "

„ Aſcanio fatis functo, populi tumultus exortus eſt pro- „ pter duos de regno invadendo certantes. Nam et Julius „ Aſcanii filius paternum imperium ſibi vindicabat, et Silvius „ Aſcanii frater, ex Aenea Silviaque prima conjuge Latini ge- „ nitus, idem regnum adſectabat. (Scilicet Aenea mortuo Aſca- „ nius puerum, quem perdere cupiebat, abjecerat in montes, „ qui tamen ibi a paſtoribus nutritus eſt, ideoque Silvii nomen „ obtinuit a loci nomine.) Tandem poſt plurimam partium „ altercationem, vulgi ſuffragio regnum Silvius adeptus eſt. „ Julius ab imperii ſpe dejectus, ſummi tamen pontificatus ho- „ nore auctus eſt, fuitque ſecundus a rege. Ab hoc ajunt gen- „ tem Juliam propagatam, quae ad hanc usque diem Romae „ ſupereſt. "

„Rex Silvius nihil memorabile geſſit, mortuusque eſt „XLIX. regni anno. Succeſſit ei filius Aeneas, cui factum eſt „agnomen Silvius: isque imperavit annis plus XXX. Poſtea „regnavit Latinus, qui item appellatus eſt Silvius, annis L. „Is plurimis rebus geſtis proeliisque bellatis nobilis evaſit. „Hic et oppida adjacentia ſuſtulit, et antiquas Latinorum ur„bes XVIII fundavit, nempe Tibur, Praeneſte, Gabios, Tu„ſculum, Coram, Pometiam (*Cod. Arm. Comediam*), Lanu„vium, Labicum, Scaptiam, Satiicum, Ariciam, Tellenas, „Cruſtumerium, Caeninam, Fregellas, Cameriam, Medul„liam, Boilum, quam alii dicunt Bolam. (*Conf. Virgil. Aen. VI.* „768. *et ſeqq.*) Latino extincto creatus eſt rex ex eo genitus „Alba Silvius, qui regnum tenuit annis XXXVIII. Hinc Ca„petus Silvius annis XXVI, cui ſucceſſit Capys annis XXVIII. „Mox Calpetus filius eius annis XIII. Tum Tiberinus filius „annis VIII. Hic Tyrrhenos armis adgreſſus eſt, quumque „exercitum Albam amnem trajiceret, merſus eſt, eoque caſu „factum flumini nomen Tiberino. Hinc imperavit Latinis „Agrippa annis XLI. Tum Aulus Silvius annis XIX. Hic „adeo elatus ſuperbia dicitur, ut et ipſi Iovi adverſaretur at„que minaretur. Et quidem aliquando tempore fructuum, „quum ingentia tonitrua ſaepe ederentur, ipſe ſuos milites juſ„ſit ſimul omnes ad unius nutum clypeos gladiis verberare, „quo ſcilicet tonitruum fragor ea re ſuperaretur. Itaque ejus „ſuperbiam haud impunitam Dii paſſi ſunt: periitque ſulmini„bus, merſus cum univerſa domo in lacum Albanum. Rei „documentum Romani accolae lacus adhuc demonſtrant co„lumnam ex aquarum ſuperficie eminentem ad eum locum, „ubi merſa eſt regia familia. (*Vid. Dionyſ. Halicarn. Antiq. I.* „71. *qui regem illum dicit* Ἀγρίπαν Ἀλλάδην *vel* Ἀλλώδιον *pro* „*varietate lectionum. Conf. etiam Syncellum p.* 185. *ed. Goar.*) „Hunc conſecutus eſt Aventinus, qui annis XXXVII regnavit. „Is bello ſuburbanarum gentium victus, coactus eſt fugere ad „Aventinum collem, qui ab eo ſcilicet tunc primum id no„men traxit. Deinde in imperium ſuffectus eſt Proca Silvius „annis XIII: eo mortuo Amulius ejusdem filius junior tyran„nidem occupavit, dum Numitor major natu frater procul per„egrinaretur. Is Amulius regnavit annis plusquam XLIII, „donec a Romulo et Remo, qui Romam condiderunt, inter„fectus eſt.“ Haec Euſebius. Regnaverunt ergo Albae:

Aſcanius annis	37.
Silvius . .	49.
Aeneas Silvius	30.

Latinus . .	50.
Alba Silvius .	38.
Capetus Silvius	26.
Capys . . .	28.
Calpetus . .	13.
Tiberinus . .	8.
Agrippa . .	41.
Aulus Silvius	19.
Aventinus .	37.
Proca Silvius	13.
Amulius . .	43.
	432.

quod nonnihil excedit computum Arnobii. [*O.*]

pag. 111 lin. 9 poſt v. pag. 149. et ſeqq. [*O.*] — add. — Conf. *H. Meyer und I. Schulz Anmerk. zu Winkelmanns Geſchichte der Kunſt. II. Buch. Nr.* 399. *Werke Winkelmanns Tom. III. pag.* 349. [*O.*]

pag. 112 lin. 17 poſt v. intpp. ad Varron. pag. 136. ed. Bip. [*O.*] — adde — Conf. A. Gell. XIII. 22. Voſſ. de Idol. I. 12. Guther. de Vet. Iur. Pontif. I. 20. Briſſon. de Form. I. 103. et Commentar. ad Pictur. Herculan. Tom. IV. Tab. XVII. pag. 84. *Indigitamenta* erant itaque Libri Rituales, quos Numa Pompilius ab Etruſcis ſumſerat, in quibus, ut ait Feſtus, *perſcriptum erat, quo ritu condantur urbes, arae, aedes ſacrentur, qua ſanctitate muri, quo jure portae, quo modo tribus, centuriae diſtribuantur* etc. [*O.*]

pag. 113 poſt lin. 40 inſere Notam ſequentem:

Perquiramus et nos contra etc.] Auguſtinus de Civ. Dei Lib. I. Cap. XXIX. *Pagani, qui probitati Chriſtianorum inſultant, illisque dicunt, cum forte in aliqua temporalia mala devenerint, ubi eſt Deus tuus? ipſi dicant, ubi ſint Dii eorum, cum talia patiuntur, pro quibus evitandis eos vel colunt, vel colendos eſſe contendunt.* [*Elmenh.*]

pag. 114 lin. ult. poſt v. *conjiciatis.* [*O.*] — adde — Et jam in poſteriorem explicationem inclino de arca thuraria. Nec quidquam mutandum. *Conficiatis* i. e. *conſumatis, warum ihr alle eure Weyhrauchkäſtchen auf die vollen Altäre ausſchüttet, ausleert.* In Pictura Herculanenſi Tom. II. Tab. XXXIII. conſpicitur mulier *acerram* h. e. arcam thuriferam cum lauro geſtans. Vide ibi Commentatores doctiſſimos pag. 197. et Visconti in Muſeo Pio-Clement. Tom. IV. pag. 5. [*O.*]

pag. 115 poſt l. 13 inſere Notam ſequentem:

ſublatis ingenuitatibus] *ingenuitas* apud Romanos eorum erat, qui liberis erant parentibus nati: hinc *jus ingenuitatis*, cujus ſigna erant in viris toga pura, in pueris bulla et toga praetexta: ingenuus enim civis optimo jure. Cicero in Verrem I. Cap. LVIII. *Veſtitus enim neminem commovebat is, quem illi mos et jus ingenuitatis dabat.* ſcil. toga praetexta. Conf. Sigon. de antiquo Iure Pop. Rom. I. Cap. VI. Tom. I. pag. 75. ed. Lipſ. [*O.*]

LIB. III.

pag. 118 ante lin. 1. adde Notam ſequentem:

Cap. I. — Iam dudum quidem criminibus his omnibus, maledictionibus potius] Crimina appellat accuſationes, quae ſine maledictionibus et conviciis ſtare poſſunt. Quoniam igitur Gentium criminationes non erant ſimplices et nudae accuſationes, ſed omni acerbitatis felle tinctae, idcirco addit *maledictionibus potius*. Similia ſunt Origenis iſta contra Celſum Lib. III. Ἤρκει μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τὰς Κέλσου λοιδορίας μᾶλλον ἢ κατηγορίας. [*Herald.*]

ibid. poſt lin. 25 inſere Notulam:

aut eo eſſe comprobabitur vera] *aut* i. e. neque ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. [*Heumann. in marg.*] Sic Cicero ad Div. II. Epiſt. ult. *Neque unde, neque quo die datae eſſent litterae, aut quo tempore te exſpectarem, ſignificabant.* [*O.*]

ibid. poſt lin. 24 adde Notam:

conſenſionis unitae] *Unire, unitus* vocabula Latinitatis Eccleſiaſticae. Neronis aetate nondum erant in uſu, niſi in philoſophorum circulis. Seneca Quaeſt. Nat. Lib. II. Cap. II. *Expedire me non poteram, ſi philoſophorum lingua uti voluiſſem, ut dicerem unita corpora.* Vid. Cellar. de Barbarism. L. Lat. p. 148. et in Addend. p. 156. Apud noſtrum nil frequentius. [*O.*]

pag. 119 poſt lin. 6 adde Notam:

divinorum omnium quaecunque ſunt] Heumannus conj. *quicunque*, v. *divinorum* accipiens genere maſculino. Sed eodem ſenſu pro *diis* utitur Arnobius Lib. VI. Cap. III. *cui debent divina nobiscum*, quod nollem jam a me mutatum fuiſſe in *Dii una nobiscum.* [*O.*]

pag. 120 lin. 24 poſt v. Sed unice vera Meurſii emendatio — add. — Heumannus conj. *an ipſi haec ſibi* (i. e. ipſis Diis ſcil.) *diebus impoſueritis luſtricis.* Male. [*O.*]

pag. 123 poſt lin. 24 infere Notulam:

quinam iſti ſunt Divi] Heumannus *ſint.* bene. [*O.*]

pag. 124 poſt lin. 32 adde Notam:

luculentias] Heumannus *luculentia.* Sed nil mutandum. Vide Corrigenda et Addend. pag. 466. [*O.*]

pag. 125 lin. 6 *dictave* — l. — *diçtare.*

ibid. lin. 38 Cap. VII. — *de hoc*] i. e. propter hoc, ut ſaepe Vide — l. — *Cap. VII.* — *ab hoc*] i. e. propter hoc, ut ſaepe. (Heumannus conj. *ob hoc.*) Vide.

pag. 125 poſt lin. 13 infere Notam ſequentem:

Cap. VIII. pronuntiamus genere maſculino] Hieronymus ad Damaſum Papam Epiſt. 143.: *Nec putandum ſexum eſſe in virtutibus Dei, cum etiam ipſe Spiritus Sanctus ſecundum proprietates linguae Hebraeae foeminino genere proferatur RUHA; Graecae neutro τὸ πνεῦμα; Latinae maſculino genere Spiritus. Ex quo intelligendum eſt, quando de ſuperioribus diſputatur, et maſculinum aliquid ſeu foemininum ponitur, non tam ſexum ſignificari, quam idioma ſonare linguae: ſiquidem ipſe Deus inviſibilis et incorruptibilis omnibus pene linguis effertur genere maſculino, cum in eum non cadat ſexus.* [*Elmenh.*]

ibid. lin. 25 et ſolenn. Pop. Rom. verbis. Ceterum — l. — et ſolenn. Pop. Rom. verbis, nec non Phil. Carolus Animadvv. in A. Gell. l. l. pag. 171. et ſeqq. qui hac de re multus eſt. Ceterum.

pag. 127 lin. 41 poſt v. active. [*O.*] — add. — Papias: *aboriri* — *male naſci.* Nonius: *aboriatur, abortiat* — *Varro* — *Vinum, quod ibi natum ſit in quodam loco, ſi praegnans biberit, fieri, ut aboriatur.* [*Elmenh.*]

pag. 129 lin. 30 poſt v. *viſere ramo.* [*Elmenh.*] — add. — Etymol. Magn. v. Ἀβαρνὶς — Ἀβαρνὶς πόλις Λαμψάκου· ὠνομάσθη δὲ ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας. Διονύσου ἐρασθεῖσα Ἀφροδίτη, ἐμίγη αὐτῷ· ἀναχωρήσαντος δὲ τούτου εἰς τὴν Μηδικὴν (l. Ἰνδικὴν, ut habet Scholiaſtes Apollonii), ἐγαμήθη Ἀδώνιδι. Ὕστερον δὲ ἐπανελθόντος Διονύσου, στέφανον πλέξασα ἡ Ἀφροδίτη ἀπήντησεν αὐτῷ· ᾐδεῖτο δὲ ἀκολουθῆσαι αὐτῷ διὰ τὸ ἤδη γεγαμῆσθαι· εἰς δὲ Λάμψακον ἀναχωρήσασα, τὸν ἐξ αὐτοῦ κυοφορημένον ἐβούλετο ἀνελεῖν. Ἡ δὲ Ἥρα ζηλοτυπήσασα μεμαγευμένῃ τῇ χειρὶ ἐφήψατο τῆς γαστρὸς αὐτῆς, καὶ ἐποίησεν αὐτὴν τεκεῖν παῖδα· ὃν Πρίηπον ὀνομασθῆναι, ἄσχημον καὶ βαθυαιδοῖον· καὶ τοῦτον ἀπαρνηθῆναι αὐτὴν τὴν Ἀφροδίτην· καὶ ἀπὸ τούτου Ἀπαρνίδην κληθῆναι, κατὰ δὲ ἐναλλαγὴν τοῦ στοιχείου Ἀβαρνίδην. Eadem iisdem fere verbis habet Scholiaſtes ad Apollon. Rhod. I. 932. Conf. turpem

hanc fabulam doctiſſime illuſtrantem Zoegam in l. t. *Li Baſſirilievi antichi di Roma.* Tom. II. Tab. LXXX. p. 165. et ſeqq. [*O.*]

pag. 130 lin. 18 poſt v. *ibi tolutim tortor.* [*O.*] — add. — Heumann. conj. *plorare.* Male. [*O.*]

pag. 132 poſt lin. 34 inſere Notam ſequentem:

coagmenta] Emendandus in hac voce Nonius: *Coagmenta dicta ſunt conjunctiones arctae et compares* (leg. *compages*) *a cogendo, id eſt, ſtringendo.* [*Meurſ. pag.* 93.]

pag. 134 poſt lin. 2 adde Notam:

arteriis ſpiritalibus] Heumann. *ſpiralibus.* Male. Vide Corrigenda et Addenda pag. 466., ubi locum hunc expoſuimus. [*O.*]

pag. 135 lin. 4 poſt v. Linguae Latinae p. 1439. ſeqq. [*O.*] — adde — Conf. Dausquej. ad Sil. Ital. pag. 2. qui praefert *ſilunculos* et comparat cum v. Σιμιχίδας ap. Theocritum: quod vero potius convenit iis, quos paullo poſt Arnobius appellat *illos reſimis naribus.* [*O.*]

pag. 140 lin. ult. Heumannus conſtruit *Ceteri enim Dii non ſunt* (*divini*), quod ex antecedentibus repetendum. [*O.*]

pag. 141 lin. 33 poſt v. *Weltgebäude* p. 59. ſeqq. [*O.*] — add. — Andreas Cirino in Commentatione de Urbe Roma Cap. XXIV. inſerta Sallengrii Theſauro Antiquitt. Rom. Tom. II. pag. 266. putat, aut recipiendam C. Barthii conjecturam *in ſidereis ſedibus,* aut legendum: *in ſidereis ſedibus, montibus ſilvae* (more Arnobii copulam omittere ſolentis), haec obſervans: „Enimvero „opinionem Anaxagorae et Democriti ſequitur, qui, teſte Plu„tarcho *de facie in orbe lunae* et *in Philoſophorum Placitis,* do„cuerunt, lunam eſſe firmamentum ignitum, quod in ſe con„tineat planities, montes et convalles. Heraclitus terram cali„ginoſam nube contectam exiſtimavit: Philolaus cum Pytha„goricis ſimilia effutiunt. Fortaſſe ſymbolica virtutum mo„menta coelorum in vertice collocata demonſtrant, et cum „Orion inter ſidera praeſtet, venator et lepus hanc ſedem ve„natoribus oſtentarunt, illuſtrium laborum finem et immortale „decus." [*O.*]

pag. 142 lin. 3 poſt v. *Ilithyiam.* [*O.*] — add. — Heumannus conj. *corrigatque.* Male. [*O.*]

ibid. poſt lin. 33 inſere Notulam:

Cap. XXII. — atque ut vita ſit inſtructior] Lego: *atque ut vita ſit his inſtructior.* [*Meurs. p.* 93.]

pag. 148 poſt lin. 27 adde Notam ſequentem:

Cap. XXIV. Tutelaribus Diis] Arnobius infra Lib. IV. *Si et has dicitis partes ſuis agere ſub tutelaribus divis.* Diony-

ſius Halicarn. Lib. IV. Antiquitt. Rom. pag. 220. Βωμοὺς ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἱδρύσασθαι, θεῶν ἐπισκόπων τε καὶ Φυλάκων τοῦ πάγου. Lib. VI. pag. 393. Καπιτώλιε Ζεῦ, καὶ θεοὶ πόλεως ἐπίσκοποι. Hieron. Tom. IV. in Eſaj. Cap. LVIII. *Roma orbis domina in ſingulis inſulis domibusque Tutelae ſimulacrum cereis venerans et lucernis, quam ad* (l. *ob*) *tuitionem aedium iſto appellant nomine.* Inſcriptio vetus:

DEO. TUTELARI. AEMILIUS. SEVERIA.
MIMOGRAPHUS. POSUIT.

* * *

MERCURIO. ET. MINERVAE. DIIS. TUTELARIBUS.

[*Elmenh.*]

pag. 149 lin. 36 Herculeo (id eſt arctiſſimo) vinctum erat cingulum, — l. — Herculeo (id eſt arctiſſimo, de quo multus eſt Boettiger. V. Cl. in *Griechiſchen Vaſengemählden* Tom. I. Part. II. pag. 103.) vinctum erat cingulum,

pag. 154 poſt lin. 7 infere Notas ſequentes:

diſſolventiaque ſe ipſa] *ſe* deeſt in Cod. MS. Herald. *diſſolventiaque ipſa ſe.* [*O.*]

quos eſſe ſingulos ſemper etc.] *ſingulos* h. l. ſenſu inſolentiori dixiſſe videtur Arnobius pro *numero definitis, von einer beſtimmten eingeſchränkten Anzahl.* Opp. *innumeri.* [*O.*]

ab Iano — patre etc.] Servius ad Aen. VIII. vs. 605. *Alii Ianum dici dominum volunt, in quo ortus eſt et occaſus. — Alii anni totius, quem in quatuor tempora conſtat eſſe diviſum. Anni autem eſſe deum illa res probat, quod ab eo prima pars anni nominatur. Nam a Iano Ianuarius dicitur. Alii Ianum mundum accipiunt, cujus caulae ideo in pace clauſae ſunt, quod mundus undique clauſus eſt, belli tempore aperiuntur ad auxilium petendum, ut pateant.* Addit illum ab aliis, quemadmodum a Cicerone, Ianum ſeu Eanum ab eundo vocitari eumque eſſe Martem, ab aliis vero Cluſivium aut Patulcum aut Iononium, atque etiam Quirinum appellari. Macrobius vero Lib. I. Sat. Cap. IX. hunc ipſum a quibusdam, uti a Nigidio, eundem dici atque Solem et Apollinem, a nonnullis vero mundum et coelum, atque iisdem, quae Servius recenſet, nominibus ab aliis vocatum, inprimisque Ianonium, *quaſi*, inquit, *non ſolum menſis Ianuarii, ſed menſium omnium ingreſſus tenentem.* Conf. Auguſtin. VII. de Civ. Dei Cap. VII. [*Nourr. p.* 140.] Conf. Ioann. Lyd. de Menſibus pag. 55. et ſeqq. et inprimis doctiſſ. Creutzer. in l. t. *Symbolik und Mythologie der alten Völker.* T. II. pag. 450. ſeqq. [*O.*]

ibid. lin. 40 poſt v. Iani filium? [*O.*] — add. — Deum *Fontum* ſeu *Fontinalem* Latinorum Tuſci dixere *Fontir* a φυτεύω, *producere* et *emittere*, unde Latinis *fons*, quemadmodum apud eosdem a *ſcateo* formatur *ſcaturigo*. [*Gorius Diſſert. de Hellenismo Etruſc. in Symbol. Litter. Tom. II. pag.* 66.]

pag. 155 lin. 17 poſt v. Arnobius. [*O.*] — add. — lacuum Dea apud veteres Latinos, teſte Virgilio Aen. XII. 138.

Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem
Diva deam, ſtagnis quae fluminibusque ſonoris
Praeſidet: hunc illi rex aetheris altus honorem
Iupiter erepta pro virginitate ſacravit.

Conf. Commentatt. Pict. Herculan. in Obſſ. ad calcem additis Tom. I. pag. 171. [*O.*]

pag. 159 lin. 26 poſt v. G. I. Voſſ. de Idolol. Lib. II. Cap. XLII. [*O.*] — add. — Aegyptiorum dogma teſte Diodoro Siculo Lib. I. Cap. XII. cujus verba ſervata etiam ab Euſebio Praep. Evang. Lib. III. Cap. III. cum ſint in hanc rem claſſica, juvat integra exſcribere: Τὸν δ' ἀέρα προσαγορεῦσαι φασὶν Ἀθηνᾶν, μεθερμηνευομένης τῆς λέξεως, καὶ Διὸς θυγατέρα νομίσαι ταύτην, καὶ παρθένον ὑποστήσασθαι διά τε τὸ ἄφθορον εἶναι τῇ φύσει τὸν ἀέρα, καὶ τὸν ἀκρότατον ἔχειν τόπον τοῦ σύμπαντος κόσμου· διόπερ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Διὸς μυθολογηθῆναι ταύτην γενέσθαι· ὠνομάσθαι δὲ αὐτὴν Τριτογένειαν ἀπὸ τοῦ τρὶς μεταβάλλειν αὐτῆς τὴν φύσιν κατ' ἐνιαυτὸν, ἔαρος καὶ θέρους καὶ χειμῶνος, λέγεσθαι δ' αὐτὴν καὶ Γλαυκῶπιν, οὐχ ὥσπερ ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων ὑπέλαβον, ἀπὸ τοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχειν γλαυκοὺς, (τοῦτο μὲν γὰρ εὔηθες ὑπάρχειν,) ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τὸν ἀέρα τὴν πρόσοψιν ἔχειν ἔγγλαυκον. [*Nourr. pag.* 443. *ſeq.*]

pag. 160 lin. 3 poſt v. *ex Memoria uxore vel mente.* [*O.*] — add. — Equidem Mentem et Victoriam Deas habitas ſcio, quarum hanc conſecravit primo Attilius Regulus, poſtea Aemilius Scaurus, illam vero bello Samnitico Attilii collega in conſulatu, M. Poſthumius Megellus. Sed hoc Romae, non in Graecia, ubi nata haec Dea. Attamen Victoria etiam Athenis culta, ubi et ſimulacrum alis privatum habuit. [*Meurs. p.* 99.]

. pag. 160 lin. 40 poſt v. [*O.*] — adde — Heumann. conj. *nullius Dei eſt nomen Neptunus.* [*O.*]

pag. 162 lin. 14 poſt v. *merces.* [*Elmenh. et O.*] — add. — *merces* et *commercia*, *Handel und Wandel.* [*O.*]

pag. 163 lin. 14 poſt v. *Inſcriptious.* [*Ochsner.*] — add. — Celebris ſcriptor fuit, vir praetorius, humanarum artium, philoſophiae, aſtrologiae et medicinae conſultiſſimus. Exſtat autem Ciceronis Fragmentum (p. 25.), ubi hujus P. Nigidii

doctrina, ficut a Macrobio VI. Sat. C. 5. A. Gellio Lib. XIX. Cap. XIV. et Servio in Aen. X. 583. commendatur. Conf. Cic. IV. ad Div. Ep. XIII. Ab A. Gellio Lib. VI. Cap. VI. Figulus cognominatur (de quo cognomine vid. Auguftin. Lib. V. de Civ. Dei Cap. III.), quo nomine etiam a Lucano Lib. I. vs. 639.

At Figulus, cui cura Deos fecretaque coeli
Noffe fuit, quem non ftellarum Aegyptia Memphis
Aequaret vifu, numerisque moventibus aftra.

Eufebius in Chron. ad ann. 1973. *Nigidius Figulus, Pythagoricus et magus, exilio moritur.* [*Nourr.* p. 545.]

ibid. lin. 33 poft v. Auguftin. de Civ. Dei Lib. VII. Cap. XVI. [*Elmenh.*] — add. — Varro etiam Lib. IV. de Ling. Lat. pag. 18. *Ab ignis jam majore vi ac violentia Vulcanus dictus.* et adhuc expreffius Servius ad Aen. VIII. vs. 414. *Vulcanus, ut diximus, ignis eft: et dictus Vulcanus, quafi Volicanus, quod per aërem volet: ignis enim e nubibus nafcitur: unde etiam Homerus dicit eum de aëre praecipitatum in terras, quod omne fulmen de aëre cadit.* [*Nourr.* pag. 449.]

pag. 164 lin. 6 poft v. *prorepant.* Malc. [*O.*] — add. — Hinc Proferpina numinibus agricolarum accenfita. Idem Varro ap. Auguftin. de Civ. Dei Lib. VII. Cap. XXIV. *Tellurem putant effe Opem, quod opera melior fiat: matrem, quod plurima pariat: Proferpinam; quod ex ea proferpant fruges: Veftam, quod veftiatur herbis.* Conf. Graev. Lectt. Hefiod. Cap. XI. et, qui hac de Dea multus eft, Munker. ad Fulgent. Mythol. Lib. I. Cap. IX. pag. 635. ed. van Staveren. [*O.*].

pag. 166 poft lin. 33 adde Notam:

nullis propriis adficiatur e motibus] e παρέλκει, ut fupra Lib. I. Cap. XXXIX. *in incudibus Deos et e malleis fabricatos*, ubi vid. notam Heraldi Tom. I. pag. 323. [*O.*]

ibid. poft lin. 36 adde Notam:

unus Deus conftituatur mundus] V. *mundus* delere vult Heumannus. Malc. Loquitur enim Arnobius de iis, qui mundum five animam mundi Deum ftatuebant. [*O.*]

pag. 169 lin. 24 excuffit. Cum Pifone — l. — excuffit. Conf. Creutzer. V. Cl. in l. t. *Symbolik und Mythologie.* Tom. II. pag. 479. Cum Pifone.

ibid. poft lin. 28 infere Notam:

apud Trebiam conftitutos] Trebia fluvius eft, non procul a Placentia, qui ex Apennino, ut fcripfit Strabo Lib. V. pag. 217. (Cafaub.), in Padum incidit. Ad hunc porro fluvium Hannibal Scipionem Confulem, ut narrat Polybius Lib. III.

pag. 220. et ſeq. (Caſaub.), clade maxima profligavit, unde hic Lucani cantus lib. II. vs. 48.

O miſerae ſortis, quod non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiaeque juventus.

[*Nourr. pag.* 452.]

ibid. lin. 32 poſt v. *Aelius Gallus.* [*Herald.*] — add. — Plura vide ap. Nourr. p. 537. et ſeq. [*O.*]

pag. 170 lin. 7 poſt v. exſtant. [*O.*] — add. — Fortaſſis idem eſt, de quo Euſebius in Chronico ad annum 1576. ſic loquitur: *Cornificius poeta a militibus deſtitutus interiit, quos ſaepe fugientes galeatos lepores appellabat. Hujus ſoror Cornificia, cujus exſtant inſignia Epigrammata.* [*Nourr. pag.* 540.]

pag. 172 lin. 24 poſt v. ad Aen. III. vs. 12. [*Elmenh.*] — adde — Conf. Comment. ad Pict. Herculan. Tom. IV. Tab. XXXI. pag. 147. et inprimis Creutzer. V. Cl. in l. t. *Symbolik und Mythologie.* Tom. II. p. 306. et ſeq. 439. [*O.*]

pag. 173 lin. 28 poſt v. at judicent doctiores. [*O.*] — add. — At vero optime locum hunc difficillimum illuſtravit doctiſſimus Creutzerus in l. l. Tom. II. pag. 441. ubi de religione veterum Hetruſcorum agit. (nam ad eorum doctrinam de geniis reſpicit h. l. Arnobius.) Cujus verba integra hic exſcribere liceat: „*Jeder Gott, jeder Menſch, jedes Haus, jede Stadt* „*hatte nach dieſer Lehre ihren Genius; die der Götter hieſsen* „*Penates, und es gab überhaupt* 4 *Claſſen von Genien, die des* „*Tina (Jupiter), des Neptunus, der unterirdiſchen Götter, und* „*der Menſchen. Es war ein Syſtem von Weſen, die in herab-* „*ſteigender Ordnung die höhern Götter mit den niedrigern, und* „*die Gottheit mit den Menſchen verbanden, eine groſse Pyra-* „*mide gleichſam, deren Spitze ſich in dem Weltregierenden* „*Mittelpunkt Tina (Jupiter) verlohr, und deren breite Baſis* „*nach allen* 4 *Weltgegenden auf Erden ruhte.*" Haec Creutzerus. Et omnino hoc obſervandum. Deorum omnipraeſentium vel in duobus locis ſimul agentium apud Graecos nulla veſtigia: niſi fortaſſis huc referre velis Homeri verba in Necyomantia Odyſſ. XI. vs. 600. et ſeq. de Hercule:

Τὸν δὲ μέτ' εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην,
Εἴδωλον· αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι
Τέρπεται ἐν θαλίῃς, καὶ ἔχει καλλίσφυρον Ἥβην.

Ipſi quando vel bonos afficere praemiis vel malos punire ſtatuiſſent, relicto Olympo inviſunt terras. (Vide fabulas de Deucalione, de Lycaone, de Philemone et Baucide.) Aliud Hetruſci ſtatuerunt. Secundum eorum doctrinam (quae fontem ſuum in Aegypto habuit, quamque ab illis acceperunt et

Romani aliique Italiae populi) Iupiter ceterique Deorum nunquam ſedem ſuam, coelum, relinquunt, ſed habent ſinguli ſuos Genios, comites ſimul et miniſtros, per quos cum hominibus communicabant: quorum ſummus erat Genius Iovis Arnobio noſtro memoratus et in Inſcriptione apud Muratorium p. DLXXXVII., IOVI. LIBERO. AUT. IOVIS. GENIO. Quid quod Iovi tres genios aſſignatos fuiſſe ab Etruſcis docet Gorius in Muſeo Etruſco Tom. II. pag. 319. Sic conſpicimus Genium Minervae forma pueri alati cum Aegide elegantiſſime depictum in Pict. Herculan. Tom. I. Tab. XI. Genium Dianae (puerum alatum cervae cibum miniſtrantem in patella) ibid. Tab. LX. ubi vide Commentatores de hac re doctiſſime diſputantes pag. 263. et ſeqq. De populorum, urbium, ſingulorumque hominum geniis ſive Penatibus Prudentius adv. Symmachum II. 370. et ſeqq. ita cecinit:

At ſolers orator ait, fataliter urbem
Sortitam quonam Genio proprium exigat aevum:
Cunctis nam populis, ſeu moenibus inditur, inquit,
Aut Fatum aut Genius, noſtrarum more animarum,
Quae ſub diſparili ſubeunt nova corpora ſorte. [*O.*]

pag. 173 lin. 39 poſt v. Vol. III. pag. 386. [*O.*] — add. — Servius ad Aen. III. 325. *Tuſci Penates Cererem, Palem et Fortunam dicunt.* Palis effigiem caput ſpicis redimitam videſis in Pictur. Herculan. Tom. V. Tab. V. Conf. ibi doctiſſimum Mazocchium. [*O.*]

pag. 175 lin. 25 poſt v. ignoraſſe videtur. [*O.*] — add. — De diis Conſentibus doctiſſime diſputat Salmaſius in Epiſtola ad Menagium ad calcem addita Epiſtolarum Libro I. poſt mortem ejus Lugd. Bat. 1656. edito pag. 15. [*O.*]

ibid. lin. 34 poſt v. quod paucis tantum convenit. [*O.*] — add. — potius ortus et occaſus XII ſignorum Zodiaci. Sed nec hoc ibi locum habet. *oriri* et *occidere* i. q. *naſci* et *mori:* nihil amplius. Vide, quae mox citabimus, verba doctiſſimi Schellingii. [*O.*]

pag. 176 lin. 39 poſt v. At judicent doctiores. [*O.*] — adde — At lux jam reddita eſt loco vexatiſſimo a Schellingio V. Cl. in l. t. *über die Gottheiten von Samothrace. Stuttg.* 1815. 8. Legit itaque Vir doctiſſimus cum F. Urſino *memorationis parciſſimae,* hoc ſenſu: quorum nulla vel parca mentio (ap. Etruſcos ſcil.) erat in precibus et ſacrificiis, quippe qui nullum prorſus vel minimum imperium habebant in res humanas ſummo Iovi tanquam conſiliarii additi. „*Ein Götterrath alſo*“ (haec ſunt ejus verba pag. 39. coll. pag. 115.), „*ein zuſammengehören-*

„ des Ganzes von Göttern findet sich bey den alten Etrascern; „ unbekannt waren die einzelnen Nahmen; aber sie alle zusam- „ men hiessen Consentes und Complices, welches nur Erklärung, „ ja wörtliche Übersetzung des Cabiren-Nahmens ist. Es waren „ ihrer 6 männliche und 6 weibliche Wesen, ausser diesen aber, „ dem sie gemeinschaftlich untergeordnet waren, Jupiter (in der „ Etruscersprache Tina). (Hiernach waren sie also nur Mittel- „ wesen, die Jupiter bey der Weltregierung als seine Diener und „ Dienerinnen gebrauchte.) Verschiedne Götter sind sie doch zu- „ sammen, wie einer. Dorthin nach dem Tuscerlande hatten, „ wie geschichtlich bekannt ist, Pelasgische Pflanzer ihre Götter „ gebracht; an Laviniums Küste schiffte Aeneas die Trojanischen „ Penaten aus. Und von eben diesen Tuscischen Göttern versi- „ chert Varro, Complices seyen sie genennt worden, weil sie nur „ mit einander leben und mit einander sterben können. Unmög- „ lich wäre zu diesem Ausdruck etwas hinzuzusetzen, oder den „ wahren Gedanken jener vereinigten Götter trefflicher zu be- „ zeichnen." Ceterum Deos Consentes Etruscorum eosdem putat doctissimus Schellingius cum Samothracum Diis Cabiris, quod vel nomen *Consentes* significet, quod exactissime respondet nomini Cabirorum חָבַר *consociavit,* חָבֵר *socius,* חֲבֵרִים *socii,* v. c. Iudic. XX. 11. כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים *omnes in unum consociati, verbunden, alle für einen Mann.* Hinc Graecum Κάβειροι et Κάβιροι, *Consentes, Complices.* Vid. Schelling. ibid. pag. 107. et seqq. Cum quo in explicandis Arnobii verbis consentit etiam Creutzerus V. Cl. in l. t. *Symbolik und Mythologie* Tom. II. pag. 439. et seq. [*O.*]

pag. 179 lin. 23 post v. [*Ochsner.*] — add. — Schellingius in l. l. p. 93. et seqq. putat, *Digitos,* Δακτύλους antiquitus appellatos fuisse hos Deos ob staturam parvissimam ac digitalem, qua effingebantur a Samothraciis. *Digiti,* quasi *Nani, Pygmaei, Daummenschen, Liliputer, Bergmännlein.* Idem citat Glossam veterem in Scherzii Glossar. Germ. med. aevi II. p. 2011. *Wichtelein, Wichte, Schretlein, Penates.* [*O.*]

ibid. lin. ult. — *Larvam nuncupant.* Hos — l. — *Larvam nuncupant.* (Si incertum esset, quid mererentur, dicebantur *Manes.* Vide Augustin. de Civ. Dei Lib. IX. Cap. X. et Nourr. pag. 458.) Hos —

L I B. I V.

pag. 184 post lin. ult. add.

Livius Lib. X. Cap. I. — *C. Iunius Bubulcus — aedem Salutis, quam Consul (bello Samnitium) voverat, Censor loca-*

verat, Dictator dedicavit (Coff. L. Genucio et Ser. Cornelio anno U. C. 451.). [*O.*]

pag. 185 poft lin. 8 adde Notam:

Honorem, Virtutem] Livius Lib. XXVII. Cap. XXV. (cui Plutarchus fuffragatur) auctor eft, Marcellum bello Gallico ad Claftidium *Honori* et *Virtuti* voviffe aedem, cujus dedicatio impedita eft a Pontificibus, qui negabant, unam cellam amplius quam uni deo rite dedicari. At Valerius Maximus Lib. I. C. 8. teftificatur, memorata illa Pontificum admonitione effectum, *ut Marcellus feparatis aedibus Honoris ac Virtutis fimulacra ftatueret.* Utriusque autem templi mentionem fecit Vitruvius Lib. III. Cap. I. et Lib. VII. in prooem. nec non Symmachus, qui Lib. I. Epift. 14. ad Aufonium haec fcripfit in verba: *Bene ac fapienter majores noftri, ut funt aliae aetatis illius, aedes Honori ac Virtuti gemellas junctim locarant, commenti, quod in te vidimus, ibi effe praemia honoris, ubi funt merita virtutis.* Plinius vero Hift. Nat. Lib. XXXV. Cap. X. hanc Honoris et Virtutis aedem a Vefpafiano Augufto reftitutam fuiffe tradidit. Denique ex Livio Lib. XXIX. Cap. XI. rurfum difcimus aliud templum Virtutis a M. Marcello, memorati a nobis Marcelli filio, ad Portam Capenam confecratum. [*Nourr. p.* 483. *feq.*]

pag. 187 poft lin. 17 adde:

Difcimus praeterea ex Suetonio (Vefp. Cap. IX.) conditum a Vefpafiano Imperatore templum Pacis foro proximum, cujus Plinius H. N. Lib. XII. Cap. XIX. Xiphilinus, Iofephus de Bell. Jud. VII. 24. et alii meminere. Chimenis autem ftatua, atteftante Paufania Lib. VI. pag. 179., Romam in *Pacis* templum deportata eft. [*Nourr. pag.* 484.]

pag. 188 poft lin. antepenult. infere Notulam:

quod illis adverfum eft] *eft* ex editione Romana fupplevit Canterus. Reliquae et ed. Lugd. Bat. non habent. [*O.*]

pag. 189 poft lin. 10 infere Notam fequentem:

inquit] Heumannus *inquitis.* Quod h. l. omnino reponendum videtur. Nec enim heic, ut antea, Arnobius alloquitur adverfarios Chriftianae fidei in genere, fed fpeciatim Romanos rerum dominos, quorum Dea erat Luperca. [*O.*]

pag. 193 poft lin. 3 infere Notulam:

quod ex laterculis crudis etc.] Vide Plin. Hift. Nat. Lib. XXXV. Cap. XIV. [*O.*]

ibid. lin. 9 Graeci appellabant. [*Herald.*] — l. — Graeci appellabant. ἔστι δὲ αὕτη, ἡ τὴν κάπνην, φασὶν, ἔχουσα, inquit Euftathius. ᾿κεραμὶς igitur, five e tefta, five e laterculis. Nam reapfe parum eft difcriminis. [*Herald.*]

ibid. lin. 17 post v. [*Elmenh.*] — adde — Nonius: *Culinam veteres coquinam dixerunt.* Etsi quae profert ibi exempla, arguere videntur scriptum ab eo *colinam*, non *coquinam.* [*Herald.*]

foculis] Plautus in Persa: *Nam jam intus ventris fumant focula.* Idem Capt. Act. IV. Scen. II. vs. 65.

Juben' an non jubes astitui aulas? patinas elui?
Laridum atque epulas foveri foculis ferventibus?

Sed foculus *arula*, qua de re dicebamus antea (ad Lib. III. Cap. XXIV.). [*Herald. et O.*]

ibid. lin. 36 post v. *fungitur officio.* [*O.*] — adde — *Praegustator*, qui primitias ciborum delibat. Suetonius Claudio Cap. XLIV. *Et veneno quidem occisum convenit: quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus per Halotum spadonem praegustatorem.* (ubi vid. Burmann. pag. 805. *O.*) Inscriptio vetus:

VOTUM. SILVANO. SOLVIT.
LIBENS. MERITO. T. F.
DIADUMENUS. LURNESIANUS.
PRAEGUSTATOR.
AUGUSTI. [*Elmenh.*]

pag. 195 post lin. 28 insere Notulam:

quia ad nodus] Scribendum cum Meursio *qui ad nodos.* [*O.*]

pag. 197 lin. 38 post v. Venere, funerum praeside. [*O.*] — add. — Nourrius pro *Libentinam* legendum putat *Liberam*, quae teste Augustino de Civ. Dei Lib. VII. Cap. II. libidini quoque praeposita censebatur. [*O.*]

pag. 202 lin. 8 post v. ad Marin. Vit. Procl. p. 75. seq. [*O.*] — add. — Conf. et Hottinger. V. Cl. ad Epistolae D. Jacobi Cap. I. vs. 17. verba ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων p. 31. [*O.*]

pag. 203 lin. 14 post v. in Antholog. Lat. Vol. II. p. 544. [*O.*] — add. — Conf. Commentatores doctissimos ad Pictur. Herculan. Tom. III. Tab. XXXVI. pag. 178. et seqq. et ad Antiquitt. Herculan. (*Bronzi*) Tom. II. Tab. XCIV. pag. 382. [*O.*]

ibid. post lin. 31 insere Notam sequentem:

Et invocati ab haruspicibus parent] Iul. Firmicus Lib. II. Mathes. Cap. ult. *Haec ratio et haruspices turbat. Quodcunque enim ab iis invocatum fuerit, quia minoris est potestatis, quae est in Imperatore, non poterit explicare substantiam.* [*Herald.*]

pag. 211 lin. 31 post v. *junxit.* [*O.*] — add. — Et haec Ἱππεία a Graecis appellatur. Coryphae autem nomen apud

Suidam quoque corruptum: Ἱππεία Ἀθηνᾶ. ταύτην Ποσειδῶνος εἶναί φασι θυγατέρα καὶ Κορύφης (ſic enim legendum pro Πολύφης) τῆς Ὠκεανοῦ· ἅρμα δὲ πρώτην κατασκευάσασαν διὰ τοῦτο Ἱππείαν κληθῆναι. [*Meurs. pag.* 100.] Vide ibi Kuſter. Tom. II. pag. 141. [*O.*]

pag. 213 poſt lin. 17 inſere Notam:

ut haeſitet religio conturbata] Lectio haec unice vera debetur Salmaſio. Ed. princeps Rom. *ut haec ſit et religio conturbata.* Gelen. *ut haec ſit religio* etc. [*O.*]

pag. 215 lin. 13 poſt v. *legem* interpretatur. [*O.*] — add. — Ceterum de hoc aliisque Minervae nominibus apud veteres Aegyptios, Graecos, Etruſcos (quibus dicebatur *Tana* et *Menerva*), Romanos etc., eorumque etymo multus eſt doctiſſimus Commentator ad Antiquitt. Herculan. Tom. VI. (Bronzi II.) Tab. V. pag. 17. et ſeq. [*O.*]

pag. 219 lin. 31 poſt v. [*Nourrius.*] — add. — MS. *uſu farreo.* Stewech. conj. *uſu, farreatione,* citans Ulpian. in Fragment. Inſtitut. Tit. 8. et Boethium in Topicis. Opp. *diffareatio.* [*O.*]

pag. 220 lin. 41 poſt v. *feſta maritus.* [*Herald.*] — add. — Fr. Modius e libro veteri hanc mihi ſuppeditavit lectionem: *et quod participes, et quid feſcenninorum non eſſent.* Reſtituo: *et quod participes aeque feſcenninorum non eſſent.* [*Stewech.*]

pag. 226 poſt lin. 16 inſere Notam ſequentem:

Lynceus ille] Lynceus notiſſimus ex Argonautarum hiſtoria. De quo Valerius Flaccus Lib. I. vs. 462. ſeqq.:

At frater (Idae) *Lynceus magnos ſervatur in uſus;*
Quem tulit Arene: poſſit qui rumpere terras,
Et Styga transmiſſo tacitam deprendere viſu etc.

Conf. Orph. Argonaut. vs. 175. Hygin. Fab. XIV. et qui omnia de illo veterum teſtimonia diligentiſſime collegit P. Burmann. in Catalogo Argonaut. praemiſſ. Valerio Flacco. [*O.*]

pag. 229 lin. 14 — Et Tertullianus usque ad lin. 17. v. *fulmine judicatum.* — Dele haec verba bis poſita.

pag. 233 lin. 3 Fragment. pag. 394. ſq. ed. nov. [*O*] — l. — Fragment. pag. 394. ſeq. ed. nov. et Bochart. in Hieroz. Lib. II. Cap. XIX. et Cap. LVI. ubi ex Plutarcho Quaeſt. Rom. CXI. docet, Spartanos etiam Carum exemplum imitatos, quinimmo omnes Graecos canem immolaſſe in ſacris expiatoriis, et teſte Plinio Hiſt. Nat. Lib. XXIX. Cap. IV. Romae etiam Lupercos mactaſſe canem menſe Februario, qui a *februando* ſeu purgando dictus eſt. pag. 798. ed. Roſenmüller. [*O.*]

pag. 237 post lin. ult. adde Notam:

inconsulti pectoris appetisse fervoribus] Hoc ait, quia *consultus* dicitur Apollo, σύμβουλος, ut eum appellat Clemens Alexandrinus hoc ipso loco, quem Arnobius expressit.

[*Herald.*]

pag. 238 lin. 19 post v. sed participium flagitat. — add. — Ceterum de Iovis amoribus vide elegantissimum locum Ovidii Met. VI. 102 — 114. ibique Gierig. [*O.*] De iisdem cecinit etiam Gregorius Nazianzenus Tom. II. Carm. 61. p. 142. (Bill.)

Ἄθρει δὴ πρώτιστον, ὅσ᾽ ἔπλετο μαργοσύνῃσι,
Ταῦρος, κύκνος, χρυσὸς, ὄφις, πόσις, ἄρκτος, ἅπαντα
Ὅσσά μιν ὠκὺς ἄνωγεν ἔρως, κοῦρός τ᾽ ἀλαπαδνὸς,
Ὡς αὐτοί γ᾽ ἐνέπουσι θεῶν πλαστῆρες ἀκιδνῶν.

[*Nourr. pag.* 395.]

pag. 239 post lin. 2 insere Notam:

in satyrum ludicrum] cum Antiopa scil. Nyctei filia rem habens, ex qua nati sunt gemini Amphion et Zethus. Ovidius Met. VI. vs. 110. seq.:

Addidit, ut Satyri celatus imagine pulchram
Jupiter implerit gemino Nycteïda foetu.

Conf. Hygin. Fab. VIII. Apollodor. III. Cap. V. 5. Schol. Apollon. Rhod. IV. 1090. Lutat. ad Stat. Theb. IX. 423. [*O.*]

ibid. lin. 38 post v. plane alienum a nostro loco. [*O.*] — add. — Varronis verba sunt l. l. *Aelius Gallus Dium fidium dicebat Diovis filium*, Διόσκουρον *Castorem, et putabat hunc esse Sanctum ab Sabina lingua et Herculem a Graeca.*

[*Meurs. pag.* 136.]

pag. 241 lin. 3 post v. *vindicatur.* [*O.*] — add. — De Hyla vid. Valer. Flacc. III. 530 et seqq. Hyginus Fab. 270. Prudentius Lib. I. contra Symmachum. [*Elmenh.*]

pag. 243 lin. 31 post v. 66. seq. [*O.*] — add. — Conf. inprimis doctiss. Creutzer. in l. t. *Symbolik und Mythologie* Tom. II. p. 319. seqq. et Tom. III. p. 566. et seqq. [*O.*]

pag. 246 post lin. 17 insere Notas sequentes:

Cap. XXX. — vel operulam] *Operula* rarior forma deminutivi pro *opella.* Habet tamen et Apulejus Metam. Lib. I. pag. 105. ed. Elmenh. *operulas etiam (in eam contuli), quas adhuc vegetus sagariam faciens merebam.* ubi vid. Elmenhorst. in Ind. et Gesner. in Thesauro h. v. [*O.*]

magis ignominiosius] Duplex Comparativus more Arnobii: et *ignominiose,* pro quo probatae Latinitatis scriptores dixerunt *cum ignominia,* adverbium est cadentis Latinitatis. Eutropius Lib. IV. Cap. 24. et 26. *ignominiose pugnavit,* et

Orosius Lib. VII. Cap. VII. (de Nerone) *ignominiosissime fugiens.* Vid. Cellar. Cur. posterior. de Barbarism. L. Lat. pag. 146. et in Ind. ad Eutropium. [*O.*]

pag. 252 lin. 30 revocavit. Antea legebatur — l. — revocavit. idem *obministraverit* ex MS. male. Antea legebatur —.

pag. 253 lin. 11 post v. [— *et Elmenh.*] — add. — Hanc legem postea Theodosius Magnus mitigavit. Vide sis in Iustinianeo (Cod. Lib. I. Tit. 7. et 8.) et Theodosiano (Tom. III. pag. 41.) Codice leges de maledictis in principem, et quae in eas Gothofredus animadvertit. [*Nourr. pag.* 433.]

ibid. post lin. 11 adde Notam sequentem:

magistratum in ordinem redigere] Alii dicunt eodem sensu *in ordinem cogere* (i. e. auctoritatem vel dignitatem ejus minuere, *demüthigen*, *herabsetzen. O.*). Livius Lib. XXV. Cap. IV. *Posthumium concilium plebis sustulisse, tribunos in ordinem coegisse,* et Lib. XLIII. *eo facto avocatam a se concionem Tribunus questus et in ordinem se coactum, abiit.* Conf. Plin. Lib. I. Epist. XXVIII. [*Guil. Ronchinus Var. Lectt. Lib. I. Cap. XII. in I. Herrm. Schminkii Syntagmate Critico Var. Auctorum Marburg.* 1717. *edito pag.* 23.] Conf. Doering. ad Liv. Lib. VI. Cap. XXXVIII. pag. 93. [*O.*]

pag. 254 post lin. 35 insere Notam:

nec non et castae virgines etc.] Prudentius Libro contra Symmachum posteriore:

Inde ad consessum caveae pudor almus etc. [*Herald.*]

quem locum supra citavimus in hac Appendice ad p. 61. [*O.*]

pag. 257 lin. 38 post v. et Vales. ad Ammian. Lib. XIV. pag. 15. [*O.*] — add. — Sensu malo pro nota criminis *elogium* frequentissime occurrit apud Scriptores Ecclesiasticos. Tertullianus de Coron. Milit. Cap. V. *elogium sacrilegii.* Apolog. Cap. 24. *irreligiositatis elogium.* de Monogam. Cap. IX. *adulterii elogium.* Hieronym Epist. Select. (a Canisio ed.) I 8. *Maledicti hominis distulerat elogium.* Glossator apud Barth. Adversar. Lib. XXXVII. Cap. 12. *Elogium — textus gestorum malorum cum ignominia.* Conf. Casaubon. ad Vulcat. Gallic. Hist. August. Tom. I. p. 470. et inprimis Munker. et van Staveren ad Fulgent. Mythol. Lib. I. Cap. I. pag. 623. nec non Perizon. ad Aelian. Lib. XIV. Var. Hist. Cap. 43. [*O.*]

pag. 258 lin. 31 post v. *concremavit.* [*Herald.*] — add. — De conventionibus hisce Christianorum antelucanis lectu dignissima est Plinii junioris Epistola ad Trajanum Lib. X. Ep. 97. cujus meminere Orosius Lib. VII. Tertullianus in Apologetico et Eusebius in Chronicis. Quinimo et haereticis quoque

omnibus ab Arcadio et Honorio Augustis memini interdictum *ad litaniam faciendam noctu vel die profanis coire conventionibus.* ex qua Constitutione liquet, Plinium praedicta sua Epistola his verbis *carmenque Christo quasi Deo dicere* non aliud quam λιτανείας et supplicationes Christianorum publicas designasse. Pertinet ad Plinii Epistolam, quemadmodum ad constitutionem Imperialem, lex antiqua in XII tabulis: NE QUIS IN URBE COETUS NOCTURNOS AGITET. Meminit Porcius Latro Oratione in Catilinam, neque abs re fuit, quod veteres *noctem intempestivam* appellarint, ut notat Varro ex Bruto et Aelio Lib. V. de Ling. Lat. eo quod tunc tempus agendi nullum; idemque notavit Censorinus libro de Die Natali Cap. X. [*Stewech.*]

pag. 260 post lin. 37 post v. frustra quaesivi in Lexicis. [*O.*] — add. — Solens id Christianis, ut libenter audirent seu dicerentur *fratres.* Testes B. Pauli et aliorum Epistolae, item Minucius Felix in Octavio, ubi inter alia: *ac se promiscue appellant fratres et sorores.* [*Stewech.*] Arnobius junior in Psalm. CXXXIII. *Modo dicite mihi, quid convenistis in unum vos, qui fratres nominamini? aut unde estis omnes fratres? ostendite. De uno, inquit, patre Christo, et de una matre Ecclesia.* [*Elmenh.*] Conf. et Tertullian. Apologet. Cap. XXXIX. pag. 324. ed. Havercamp. [*O.*]

ibid. lin. 40 ad fin. et pag. 261. lin. 1 — 3. Dele Notam bis positam.

pag. 261 post lin. 3 insere Notam:

propter praesules non probatos] *praesul* proprie dicebatur apud Romanos princeps Saliorum, ὁ ἐξάρχων τοῦ ὀρχεῖσθαι, ad quem pertinebat cura carminum Saliarium et axamentorum. Vide Turneb. Adversar. Lib. XIX. Cap. X. et inprimis Casaubon. et Salmas. ad I. Capitolin. Antonin. Philos. Cap. IV. Hist. August. Tom. I. pag. 302. Hoc loco autem in genere accipiendum pro *praesultor* sive, ut Glossae veteres vocant, *prosaltor.* Respicit enim Arnobius procul dubio ad historiam illam, quam narrat infra Lib. VII. Cap. (nostrae editionis) XXXVI. de servo a domino suo virgis per Circum agitato. [*O.*]

ibid. post lin. 12 insere Notulam:

auras temporum] Monstrum! Lego: *auras ventorum.* [*Meurs. pag.* 145.] Mihi praeferenda videtur vulgata lectio. *auras temporum* dicit Arnobius ventos per vices temporarias i. e. quatuor anni tempestates terram perflantes. [*O.*]

LIB. V.

pag. 264 poſt lin. 19 adde Notam ſequentem:

Egeriae monitu] Auguſtinus Lib. VII. de Civ. Dei Cap. XXXV. narrat Numam hydromantia uſum, teſtemque citat Varronem, a quo ille dicitur Nympham Egeriam duxiſſe uxorem, quia aquam, unde hydromantiam faceret, egeſſerat, ſeu exportaverat. Valerius autem Maximus Lib. I. Cap. II. Florus Lib. I. Cap. II. Aurelius Victor de Vir. illuſtr. Cap. II. Dionyſius Halicarnaſſeus Antiquitt. Lib. II. pag. 122. aliique tradunt, eum ſimulaſſe ſe omnia facere uxoris ſuae Egeriae monitu et conſiliis. [*Nourr. pag.* 463.]

pag. 265 poſt lin. 24 inſere Notam ſequentem:

aviditer] ἀρχαϊκῶς. Ita *duriter* ap. Terent. Andr. Act. II. Scen. I. vs. 47. *blanditer* Plaut. Aſin. Act. I. Scen. III. vs. 69. *praeclariter* Quadrigar. Fragm. Annal. *Et ita rebus praeclariter geſtis domum revertemur. duriter* Catull. Carm. LXXV. 19. ubi vid. Vulp. pag. 441. [*O.*]

ibid. lin. 39 poſt v. [*O.*] — add. — Conf. et Broukhuſ. ad Tibull. I. Eleg. II. vs. 45. pag. 45. [*O.*]

pag. 266 lin. 3 editor Lugd. Bat. *Fulgurita.* — l. — editor Lugd. Bat. (Ita *creſſe, ceſſe,* pro *creviſſe, ceſſiſſe,* ap. Lucret. III. 683. et I. 1104. Ita *diviſſe, produxe, promiſſe, ſumſe, conſumſe.* Vid. Auſon. Popm. de uſu antiquae locut. Lib. I. Cap. XII. pag. 770. ed. Meſſerſchmid. Et fortaſſis ſic ſcripſit Valerius Antias, e quo Arnobius ſua hauſit.) *Fulgurita.*

pag. 268 lin. 31 pag. 449. [*O.*] — l. — pag. 449. Inprimis familiaris hic uſus ſcriptoribus eccleſiaſticis. Vide Munker. ad Fulgent. Mythol. Lib. II. Cap. VI. pag. 674. ed. van Staveren. [*O.*]

pag. 270 lin. 10 poſt v. Gierig. p. 147. — add. — pro *in promtu eſt.* Stewechius mavult *in promptum eſt,* more antiquorum. [*O.*]

pag. 272 poſt lin. 41 inſere Notam:

materno ab nomine cognominatus Acdeſtis] Nempe ab Agdo petra, in quam libidinem ſuam Jupiter fudit. At vero ipſam Deorum Matrem apud Phrygas *Agdiſtin* fuiſſe appellatam teſtis eſt Strabo Lib. XII. pag. 567. (Caſaub.) Πεσσινοῦς δ᾽ ἐστὶν ἐμπορεῖον τῶν ταύτῃ μεγίστων, ἱερὸν ἔχον τῆς μητρὸς τῶν θεῶν σεβασμοῦ μεγάλου τυγχάνον· καλοῦσι δ᾽ αὐτὴν Ἀγγιδίστην (ſic. leg. Ἀγδίστιν.) Οἱ δ᾽ ἱερεῖς τὸ παλαιὸν δυνάσται τινὲς ἦσαν, ἱερωσύνην καρπούμενοι μεγάλην· νυνὶ δὲ τούτων μὲν αἱ τιμαὶ πολὺ μεμείωνται· τὸ δ᾽ ἐμπορεῖον συμμένει etc. cum quo con-

ſentit etiam Heſychius: Ἀγδίστης — ἡ αὐτὴ τῇ μητρὶ τῶν θεῶν. ubi vide interpp. pag. 39. ed. Alberti et Nonnus ad Gregor. Nazian. Στηλιτ. I, 59. Ἡ παρὰ Φρυξὶ μήτηρ τῶν θεῶν ἀπετμήθη παρὰ τῶν Κορυβάντων τὴν κύστην διὰ τὰς πολλὰς αὐτῆς πορνείας. Nec abludit Pauſanias Achaic. vel Lib. VII. Cap. XVII. cujus verba integra quidem, ſed tribus locis diſperſa, dedimus p. 273. 275. et 279., licet non expreſſis verbis dicat, Agdeſtin eandem fuiſſe cum Deorum Matre. Alium itaque fabulae fundum ſequitur Arnobius noſter. Cet. vid. *Creutzer.* V. Cl. *Symbolik und Mythologie* Tom. II. pag. 37. et ſeqq. et inprimis qui omnia veterum teſtimonia et antiquitatis monumenta de Matre Deorum ejusque cultu doctiſſime illuſtravit *Zoega* in l. t. *Li Baſſirilievi antichi di Roma Tom. I. Not. ad Tab. XIII. p.* 100. et ſeqq. [*O.*]

pag. 274 lin. 2 poſt v. *artatus.* [*O.*] — add. — Corrigo: *exultans ille vehementi corripit* etc., vel etiam: *excitatus ille* etc. Nam *ci* facile potuit in *a* migrare et *l* ex *t* duplicato naſci. [*Meurs. pag.* 153.] At unice vera Scaligeri emendatio.

pag. 275 lin. 33 poſt v. malui ſequi Salmaſium. [*O.*] — add. — Bochartus in Hierozoico Lib. II. Cap. LIII. legendum cenſet: *Repertum neſcio quis formis luctis alit hirquini,* i. e. caſeis. ubi Roſenmüllerus Tom. I. pag. 741. in Nota citat Menagii Gall. Orig. in voce *Fromage.* Idem Bochartus nomen *Attidis* derivat ab Hebraico עתוד *athud.* [*O.*]

pag. 276 lin. 29 poſt v. [*Intpp. ad Heſych. v.* Ἀδαγοούς.] — add. — Conf. Iablonski de lingua Lycaonica p. 64. ed. Te Water. [*O.*]

pag. 277 poſt lin. 27 inſere Notam ſequentem:

et ab eo donis ſylveſtribus honorari] Proprie et accurate. Dona enim honoris ſignum. Eleganter Philoſophus Lib. I. Rhetor. Cap. V. δῶρα παρ' ἑκάστοις τίμια· καὶ γὰρ τὸ δῶρόν ἐστι κτήματος δόσις, καὶ τιμῆς σημεῖον· διὸ καὶ οἱ φιλοχρήματοι, καὶ οἱ φιλότιμοι ἐφίενται αὐτῶν· ἀμφοτέροις γὰρ ἔχει ὧν δέονται· καὶ γὰρ κτῆμά ἐστιν, οὗ ἐφίενται οἱ φιλοχρήματοι· καὶ τιμὴν ἔχει, οὗ οἱ φιλότιμοι. [*Herald.*]

pag. 278 lin. 17 — XXV. p. 35. ſeq. ed. Lectii. [*O.*] — l. — XXV. pag. 35. ſeq. ed. Lectii. Sic Oroſius Hiſt. Lib. IV. Cap. VI. *ſicut etiam inter nos ſaepe inimicorum oculis videri ſolet, eos quos exſecrantur, nihil non pravum, nihil non turpe, nihil non ſubſcaevum* (ita enim cum Havercampo legendum pro *ſubſicivum*), *nihil non in vulnus ſuum dicto factove agere,* ubi vid. Havercamp. p. 231. [*O.*]

ibid. post lin. 20 insere Notam sequentem:

quod esse turritum ratione ab hac coepit] De Matre Deorum turrita locus classicus est apud Lucretium Lib. II. vs. 599. et seqq.:

Quare magna Deûm mater, materque ferarum
Et nostri genetrix haec dicta est corporis una.
Hanc veteres Grajum docti cecinere poetae
Sublimem in curru bijugos agitare leones
— — — — — — — —
— — — — — — — —
Muralique caput summum cinxere corona,
Eximiis munita locis quod sustinet urbeis.

Conf. Phurnut. de Natur. Deor. Cap. VI. et qui rem doctissime illustrat Zoega in *Bassirilievi antichi* Tom. I. p. 93. et seq. [*O.*]

pag. 279 lin. 20 post v. cum Salmasio. [*O.*] — add. — Fistulas, tibias aliaque id genus instrumenta cum cymbalis et tympanis usitatissima fuisse in sacris Cybeles, pluribus docet Zoega l. l. Tom. I. pag. 104. [*O.*]

pag. 281 lin. 16 post v. [*O.*] — add. — Heumannus in margine explicat: *terrae ita infixae, ut staret firmiter.* [*O.*]

ibid. lin. 30 post v. Cap. XXVI. [*O.*] — add. — Talium Superlativorum insolentiorum, v. c. *assiduissimus* (Sueton. Octav. Cap. 71.), *parissimus* (Plaut. Curcul. Act. IV. Scen. II.), *noxiissimus* (Senec. de Clement. I, 26.), *celerissimus* (Ennii ap. Priscianum), *egregiissimus* (ap. Pacuvium), *postremissimus*, *piissimus*, *crebrissimus*, nec non et Comparativorum, *idoneior*, *Poenior*, *Neronior*, *necessarior*, *tenuior*, *extremior*, *noxior* etc. plura exempla collegit Phil. Carolus in Animadvv. ad Agell. Lib. II. Cap. XXX. pag. 178. et seq. [*O.*]

pag. 283 lin. 25 post v. Nonius in *Pausa.* [*Elmenh.*] — add. — Conf. Cellar. de Barbarism. Ling. Lat. pag. 252. [*O.*]

pag. 290 lin. 26 post v. quo diximus. [*O.*] — add. — Bochartus in Hierozoic. P. II. Lib. IV. Cap. XII. legit *ex sanguine saporato,* docens hac occasione, *saporatum* pro *condito* praeter nostrum dixisse etiam Tertullianum et Ammianum Marcellinum, nullum vero Augustei aevi scriptorem. [*O.*]

pag. 293 post lin. 25 insere Notam sequentem:

lavit utique balsamis atque unxit] Meursius pag. 161. mavult: *lavit utique atque balsamis unxit.* Sed talis particularum trajectio familiaris Arnobio. [*O.*]

pag. 294 lin. 4 post v. *nascitur.* [*O.*] — add. — „*Sufficere, officere*, *inficere, conficere* (inquit Salmasius in Epistola CVIII. ad I. Fr. Gronov. Epist. posthum. pag. 24.) tinctorum sunt

verba, in diverſo tamen tincturae genere et gradu, quae omnia minutiſſima ad Arnobium dispunximus." Cum vero commentarii viri doctiſſimi lucem hactenus non viderint, nos pro virili ea explicare tentabimus. *Inficere* itaque eſt generale verbum, cum pannum tingimus in colorem quemcunque. *Sufficere*, ut ſupra explicuimus, eſt ſubſternere colorem, cui alius deinde inducitur, quemadmodum v. c. albi panni rubro colore inducendi prius tinguntur caeruleo, ut rubeus color eo firmius inhaereat. *Conficere* videtur eſſe pannum duobus vel pluribus coloribus inducere, ita ut omnes ſimul in ſuperficie compareant (*melieit*, *melange*). *Officere* contra pannum duobus ſimul coloribus ita inducere, ut, prout vel ad ſolem vel ad umbram ſpectes, unus alterum obſcuret (*Schillerfarbe*). [*O.*]

ibid. poſt lin. 21 adde Notulam:

Cap. XV. — *comparationem*] Canterus mavult *comprobationem*. Male. [*O.*]

pag. 295 lin. 33 poſt v. pag. 72. ſeq. [*O.*] — add. — Conf. quos citat doctiſſimus Zoega in *Li Baſſirilievi antichi* Tom. I. pag. 102. Not. No. 117. [*O.*]

ibid. lin. ult. Ovidius IV. Faſt. — l. — Ovidius IV. Faſt. vs. 243.

pag. 297 poſt lin. 27 adde Notulam:

quo ſe numen ab Cereris fruge] Scribo: *quo ſe numen Cereris ab fruge*. [*Meurs. p.* 162.]

pag. 299 lin. 15 poſt v. Cap. XXII. [*O.*] — add. — Macrobius Lib. I. Saturnal. Cap. XII. haec paullo enodatius Arnobio, non aliquo tamen ſine diſcrimine, huncque in modum retulit. Fauna, inquit, et Fatua a quibusdam, ac potiſſimum Cornelio Labeone, et in Pontificum libris eadem dicitur atque Maja, Bona Dea, Ops, Terra et Magna Mater, cui menſe Majo ipſis hujusce menſis Calendis res divina agitur, ab aliis tamen eadem ac Fauni filia cenſetur, quae cum patris ſui, a quo perdite amabatur, voluntati obſtitiſſet, virga myrtea ab illo verberata eſt. Tum ille addit: *Horum omnium hoc proferunt indicii, quod virgam myrteam in templo haberi nefas ſit; quod ſuper caput ejus extendatur vitis, qua maxime eam pater ejus decipere tentavit; quod vinum in templum ejus non ſuo nomine ſoleat inferri, ſed vas, in quo vinum inditum ſit, mellarium nominetur, et vinum lac nuncupetur, ſerpentesque in templo ejus nec timentes appareant.* [*Nourr. pag.* 466.] Conf. Gierig. ad Ovid. Faſt. V. vs. 148. et in Ind. v. *Bona Dea*, et doctiſſ. Creutzer. in *Symbolik und Mythologie* Tom. II. pag. 488. [*O.*]

pag. 301 lin. 8 post v. [*Elmenh.*] — add. — Eandem fabulam turpem elegantissimis versibus enarrat Ovidius Fast. VI. 627—636. ubi vid. Gierig. p. 358. [*O.*]

ibid. post v. [*Elmenh.*] — add. — Conf. Plinius Lib. XXXVI. Cap. XXVII. [*Meurs. pag.* 164.]

pag. 303 post v. Gisb. Cuper. in Harpocrate pag. 60. [*O.*] — add. — De his Omophagiis et Ophiophagiis multus est doctissimus Visconti in l. t. *Museo Chiaramonte* Tom. I. p. 96. docens, cum antiquitus in memoriam Penthei dilacerati a Maenadibus Baccho humanis capitibus litatum fuisset, postea, cum abolitum esset immane hoc sacrificium, institutum fuisse, ut Bacchi Mystae statis diebus in ejus memoriam carnibus juvencorum crudis vescerentur, citansque elegantissimos Catulli versus Carm. LXIV. de Nupt. Pelei et Thetid. vs. 255. et seqq.

Qui tum alacres passim lymphata mente furebant,
Evoe bacchantes, Evoe capita inflectentes.
Horum pars tecta quatiebant cuspide thyrsos;
Pars e divulso raptabant membra juvenco;
Pars sese tortis serpentibus incingebant;
Pars obscura cavis celebrabant orgia cistis,
Orgia quae frustra cupiunt audire profani.

Conf. Senec. Phoeniss. vs. 365. Troad. vs. 674. Nec minus docte rem illustrat Creutzerus V. Cl. in *Symbolik und Mythologie Tom. III. pag.* 341. [*O.*]

pag. 305 post lin. 31 insere Notam sequentem:

grassatores] Gloss.: — *grassator* — *qui caedem molitur vel ex lubidine vel propter praemia.* Sic scil. dicebatur apud Romanos genus latronum, quod in urbe vicos obsidebat et obvios injuriae opportunos verberabat, spoliabat et morte territabat, *Banditen, Strassenräuber.* Cicero de Fato Cap. XV. *hoc enim modo viator quoque bene vestitus caussa grassatori fuisse diceretur, cur ab eo spoliaretur.* et Petron. Satyr. C. 82. *Notavit me miles, sive ille planus fuit, sive nocturnus grassator.* ubi vide intpp. pag. 406. ed. Burm. I. Conf. Torrent. et Casaubon. ad Sueton. August. Cap. 32. et Ernesti Clav. Cic. h. v. Hoc loco autem Arnobius *grassatores* in genere dixisse videtur pro maleficis, *Frevler, Bösewichte.* [*O.*]

pag. 306 lin. 6 Bacchae gerebant. Nam sacra — l. — Bacchae gerebant. (Vid. Comment. ad Pict. Herculan. Tom. III. Tab. XXXVIII. pag. 190.) Nam sacra.

ibid. lin. 26 in Sabina pag. 219. Ceterum — l. — in Sabina pag. 219. et Commentat. ad Pict. Herculan. Tom. I. Tab. XXIV. pag. 126. Ceterum.

pag. 308 poſt lin. 16 inſere Notulam:

in gremium projicit et jacit hos ejus] Verba *et jacit* mihi delenda videntur tanquam gloſſema. At tale quid fortaſſis ferendum in Arnobio. [*O.*]

pag. 309 lin. penult. poſt v. vet. l. l. [*O.*] — adde — Inſcriptio vetus:

SI. METIUS. ZETUS.	IOVI. SEBAZ.
IOVI. SEBAZIO.	Q. NUNNIUS.
D. L. D.	ALEXANDER.
	V. S. L. M.

[*Elmenh.*] A pluribus adnotatum fuit, Bacchum vocari *Sabaſium* ac myſteria ejus *Sabaſia.* Apud Ciceronem quippe (de Nat. Deor. III. 23.) ſcriptum legimus: *tertium Dionyſium* (ſeu Bacchum) *Caprio patre natum eumque regem Aſiae praefuiſſe dicunt, cujus Sabaſia ſunt inſtituta.* Scribit etiam Diodorus Siculus (Lib. IV. Cap. IV.), alterum proferri Dionyſium ſive Bacchum Iove et Proſerpina ortum, τὸν ὑπό τινων Σαβάσιον ὀνομαζόμενον, οὗ τήν τε γένεσιν καὶ τὰς θυσίας καὶ τιμὰς νυκτερινὰς καὶ κρυφίους παρεισάγουσι, διὰ τὴν αἰσχύνην ἐκ τῆς συνουσίας ἐπακολουθοῦσαν· λέγουσι δὲ αὐτὸν ἀγχινοίᾳ διενεγκεῖν καὶ πρῶτον ἐπιχειρῆσαι βοῦς ζευγνύειν, καὶ διὰ τούτων τὸν σπόρον τῶν καρπῶν ἐπιτελεῖν, ἀφ' οὗ δὴ καὶ κερατίαν αὐτὸν παρεισάγουσι. (Vid. Pict. Herculan. V. Tab. V. *O.*) Unde rurſus Cicero (de Legib. II. 18.): *Novos vero Deos, et in his colendis nocturnas pervigilationes ſic Ariſtophanes, facetiſſimus poeta veteris comoediae, vexat, ut apud eum Sabazius et quidam alii dii peregrini judicati, e civitate ejiciantur.* Denique, ut Strabonem aliosque miſſos faciamus, Suidas v. Σεβάσιος aperte declarat, Sebaſium eundem eſſe ac Dionyſium ſeu Bacchum. Cur ergo, inquies, ipſa quoque myſteria, quibus Iupiter inprimis colebatur, *Sabaſia* vel *Sebaſia* appellantur? Nunquid idcirco, quia Iovi etiam Sabaſio cognomen fuit. Nam Gruterus varias exhibet inſcriptiones: IOVI SABASIO. At nonnulli, quemadmodum Voſſius Lib. II. de Orig. Idolol. Cap. XIV., exiſtimant, Iovem eundem eſſe, ac Bacchum ſeu Liberum. Quid ergo mirum, ſi turpiſſima illa myſteria, quibus duplex Iovis adulterium celebrabatur, Sabaſia vocarentur? Huc illud accedit, quod in his myſteriis, uti Clemens Alexandrinus adnotavit, Corybantum et Bacchi mentio fieret. [*Nourr. pag.* 469.] Iuvat hanc in rem afferre verba doctiſſimi Goerenzii ad Cic. de Legg. l. l. pag. 159. „De hoc Deo (ſcribit ille) nondum „ſatis quaeſitum eſt. Quae enim de eo ejusque cultu in ve-

„teribus passim leguntur, velut disjecta membra in unum cor„pus componentis manum non sine maturo judicio desiderant. „Hujus Dei cultus et a Phrygibus et a Thracibus (vid. Schol. „ad Aristophan. Vesp. vs. 9. *O.*) origo et a Caprio rege, et a „Iove repetitur. Nomine autem vel Iupiter dicitur, vel Iac„chus: nam hos diversos statuere, rem accuratius ponderanti, „non licet. *Sabazii* denique cognomen item modo a Thraci„bus, modo a Phrygibus manasse traditur, apud quos σαβά„ζειν idem cum εὐάζειν esse haud parvo numero Grammatici et „Scholiastae perhibent. Vix tamen dubium est, a Phrygibus „ad Thraces hujus Dei sacra transisse. Diversa autem ejus „origo et nomen inde esse videtur, quod Graeci Romanique, „qui peregrinis Diis suorum nomina aptare solent, in hoc „Deo et Iovis et Bacchi attributa cum deprehendissent, tum „hoc, tum illo nomine eum appellarunt." Haec Goerenzius. Conf. Comment. ad Pict. Herculan. Tom. III. Tab. XXXVIII. pag. 190. et qui doctissime rem illustrat Creutzer. V. Cl. in l. t. *Symbolik und Mythologie* Tom. III. pag. 360. et seqq. [*O.*]

pag. 310 post lin. 25 adde Notam:

luteamque personam] Id est vilissimam et nullius pretii. Plautus Truculent. Act. IV. Scen. IV, 1. *Blitea et lutea est meretrix, nisi quae sapit in vino ad rem suam.* Idem in Poenulo Act. IV. Scen. II, 3.:

Neque perjurior neque pejor alter est usquam gentium,
Quam herus meus est, neque tam luteus, neque tam coeno collitus.

Cicero in Verrem III. Cap. XIV. *deinde in hoc homo luteus etiam callidus ac veterator esse vult.* ubi vid. Hotomann. p. 28. ed. Graev. [*Elmenh. et O.*]

pag. 314 lin. 12 Nam *privilegium* — l. — Nam *pervigilium.*

ibid. lin. 24 Novimum — l. — Novimus.

pag. 318 lin. 26 post v. et Meursium Lib. V. Cap. IX. [*O.*] — add. — Inde etiam *Miraculae* meretrices apud Plautum Nervolaria:

Diabolares, schoeniculae, miraculae. [*Meurs. p.* 168.]

pag. 323 post lin. 33 insere Notas sequentes:

jejunavi] *Jejunare* qui extra ecclesiam dixerint, non apparet. Tertullianus de Jejun. Cap. 2. *indifferenter jejunandum ex arbitrio, non ex imperio novae disciplinae.* Hieronymus

Epist. XXII. C. 13. *lecturus Tullium jejunabam.* Prudentius Hymn. jejunantium vs. 177.

Pridem caducis cum gravatus artubus
Iesus dicato corde jejunaverit.

Licet enim Arnobius h. l. hoc verbum ad Eleusinia sacra transferat, per id tamen e censu ecclesiasticorum vocabulorum non eximendum, quia ille utpote homo Christianus Graeca verba Graecanici ritus ex suo ingenio latine vertit. Pro hoc verbo Cornelius Nepos Attic. Cap. XXII. eleganter dixit *cibo se abstinere.* [*Cellar. Antibarbar. pag.* 47. *et Cur. poster. pag.* 266.]

ex cista sumpsi] De cista mystica sive arcula, quae in sacris Eleusiniis circumferebatur a Cistophoris et in qua praeter alias res frivolas nemini nisi initiatis usurpandas praecipue reconditus erat phallus, cui accinebant religiosi τὸ φαλλικὸν, vide Spanhem. ad Callim. Hymn. in Cerer. vs. 3. Wesseling. ad Diodor. Sic. I, 22. Ernest. Clav. Cic. v. Cistophorus, Doering. ad Catull. Carm. LXIV. vs. 260. Comment. ad Pict. Herculan. Tom. II. Tab. XXVIII. pag. 270. et Visconti in l. t. *Museo Chiaramonte* Tom. I. Tab. XXXIV. p. 83. [*O.*]

in calathum misi] De calatho in Cereris Eleusiniae festo a nobilissimis virginibus in capite gestato vide sis Spanhem. ad Callimach. Hymn. in Cerer. vs. 1. pag. 735. seq. ed. Ernesti, ubi ejus iconem nitidissime aere excusam conspicimus, et Comment. ad Pict. Herculan. l. l. Ceterum, ut vel ex hoc Arnobii loco liquet, *calathus* ille minime confundendus cum cista mystica. Calathus enim non ἐν ἀποῤῥήτοις. [*O.*]

pag. 327 lin. 22 *Polymnus.* [*O.*] — l. — *Polymnus.* Conf. Verheyk. ad Anton. Liberal. Cap. XLI. pag. 282. et *Creutzer Symbolik Tom. IV. pag.* 43. [*O.*]

pag. 329 lin. 11 post v. [*O.*] — add. — Heraclitos quinque Laertius recenset Lib. IX. quibus tres alios addidit Menagius. Quae autem ex Heraclito auctor noster retulit de Liberi et Prosumni fabula, magis convenire videntur aut Heraclito Allegoriarum Homericarum auctori, aut Heraclito poetae lyrico, qui duodecim deorum laudes decantaverat. [*Nourr. p.* 543.]

pag. 331 post lin. 18 insere Notam:

cum suis virginibus — patres] *Virginibus* pro *filiabus*, ut ap. Cornel. Nep. Epaminond. Cap. III. *Nam quum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non posset, amicorum concilium habebat* etc. [*O.*]

pag. 335 lin. 28 *quid quadriga* — l. — *nam quadriga.*
pag. 336 lin. 27. 28 vilia — l. — virilia.
pag. 337 poſt v. [*O.*] — add. — νεβρὶς Baccharum inſigne. Seneca Oedip. 435.

— — *nunc Cadmeas*
Inter matres impia Maenas
Comes Ogygio venit Iaccho
Nebride ſacra praecincta latus.

(ubi vid. Delrio p. 109.) Sidonius Epithal. Ruric. Praefat. vs. 15.

Alcides clava, Mavors tum luſit in haſta,
Arcas tum virga, Nebride tum Bromius.

Vid. Pict. Herculan. Tom. III. Tab. XXXVII. ubi Maenas nebride induta, ibique Commentatores doctiſſimos pag. 185. ſeq. [*O.*]

ibid. lin. 35 poſt v. Non male. [*O.*] — add. — Sic Prudentius περὶ στεφαν.

— — *Ipſe rumpatur locus,*
Scaturientis perdat ut loquacitas
Sermonis auras. [*Elmenh.*]

pag. 341 poſt lin. ult. — add. — Pro *ſed oratio ſordida eſt* vet. edd. habent: *Et oratio ſordida ſit.* quod Heumannus correxit: *Et oratio ſordida fit.* Optime. [*O.*]

LIB. VI.

pag. 342 lin. 10 poſt v. Nihil igitur mutandum. [*O.*]— add. — Valeſius tamen et Gronovius ad Ammian. Marc. Lib. XIV. Cap. 1. praeferunt *affigere*, quod ſcriptoribus eccleſiaſticis, Hieronymo, Facundo, Boethio etc. frequentatiſſimum. Sic etiam Macrobius Lib. VII. Saturn. Cap. 2. dicit a cenſoribus *notas alicui affigi* vel *affixas* eſſe. [*O.*]

pag. 343 poſt lin. 4 inſere Notam ſequentem:

non prodigioſas oſtentare formidines] Nihil poterat expreſſius dici. Sic enim prodigia et oſtenta ſimul complectitur. Et ait *prodigioſas formidines*, quia oſtenta et monſtra nuntiantur nunquam aut offeruntur, quin inde hominum animis formido illabatur. Atque ita res eſt, ut quamvis portenta non ſint perpetuo male ſignata, peſtem tamen et calamitatem ſaepius portendere videantur. Cedrenus: λέγεται δὲ σημαίνειν μὴ ἀγαθὰ ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς γίνεται ταῦτα. [*Herald.*]

pag. 350 poſt lin. 38 inſere Notam ſequentem:

non partiliter uspiam] Gloſſae Iſidori: *Partiliter — diviſe, per partes, diſtribute.* Sic Firmicus Aſtron. Lib. II.

Cap. XVIII. *partiliter expofita*, et Fulgentius Mythol. Lib. III. Cap. II. *Melius eſt enim labore partiliter ſecuriore doceri, quam ex neceſſitate veniente repentaliter perterreri*, ubi vid. Munker. pag. 707. ed. van Staveren. Sic et *partile* pro divifibili pofterior aetas pofuit. Claudian. Mamert. de ftatu anim. Lib. I. Cap. XVIII. *tunc localem mihi eandem vel partilem perſuadebis*, ubi vid. C. Barth. in Ind. [*O.*]

pag. 351 lin. 8 Scholiaftes Θηριακοῖς addit — l. — Scholiaftes Θηριακοῖς vs. 612. addit.

pag. 352 lin. 28 poft v. Od. XLV. vs. 25. [*O.*] — add. — Hefychius: — Θόλος — κυρίως μὲν καμάρα, καταχρηστικῶς δὲ οἶκος εἰς ὀξὺ ἀπολήγουσαν ἔχων τὴν στέγην κατεσκευασμένος. Videtur itaque *tholi* ufus et fignificatio antiquiffima fuiffe de tecto rotundo impofito et fuftentato a columnis (*la cuppola*, ut bene interpretantur Commentatores doctiffimi ad Pict. Herculan. Tom. III. Tab. LX. pag. 315. et Tom. I. Tab. XLIV. pag. 231.). Servius ad Aen. IX. vs. 408. *Tholus, inquit, proprie eſt veluti ſcutum breve, quod in medio tecto eſt, in quo trabes coeunt: ad quod dona ſuſpendi conſueverunt. Alii tholum aedium ſacrarum dicunt genus fabricae Veſtae et Panthei ſimile. Aedes autem rotundas tribus Diis dicunt fieri debere, Veſtae, Dianae, Herculi vel Mercurio.* Poftea vero *tholi* videntur appellati fuiffe tecta templorum faftigiata, five illa rotunda five quadrata effent. Nec vero templorum folummodo, fed aliorum etiam aedificiorum, v. c. balnearum, erant tholi. Vid. Valef. ad Ammian. Marcellin. XXVIII. Cap. IV. Tom. III. pag. 241. ed. Wagner. et inprimis qui de h. v. doctiffime disputat, Schneider. V. S. ad Vitruv. Lib. IV. Cap. VIII. pag. 294. et feqq. [*O.*]

pag. 366 lin. 2 poft v. doctioribus explanandum relinquo. [*O.*] — add. — Aliam loci hujus obfcuriffimi explicationem attulit Ian. Broukhufius ad Tibull. Lib. II. Eleg. I. vs. 55. pag. 219. et feq. „Alludit (inquit ille) Arnobius „ad fabulam, qua Bacchus cum gigantibus decertaffe perhibe„tur leonis fpecie induta, eosque unguibus ac dentibus dis„cerpfit. Vid. Horat. Lib. II. Od. XIX. vs. 21. ubi Scholiaftes „ineditus in marg. Cod. Graeviani: *Fabulam tangit. Dum „gigantes per montes montibus impoſitos peterent regna Iovis, „Liber Pater filius Iovis inducta pelle leonis cum unguibus et „mala retorſit unum gigantum Rhoetum nomine, ac retro prae„cipitavit illum. Quae pellis fertur fuiſſe Nemaei leonis, quam „Hercules dedit illi.* Bacchum autem cur Frugiferum nomina„rit, non eft obfcurum ex Diodoro Siculo Lib. I. Cap. XI. quem

„ſequitur in Georgicis Maro et Tibullus I. Eleg. VIII. 29. „Tamen ſi quis Arnobii verba ad Solem referri malit, non „ego pertinaciter repugnabo: nam Solem eundem eſſe quem „Bacchum, et leonis nonnunquam effigie deſignari, docent „nos veteris ſapientiae magiſtri. (Vid. Diodor. l. l. *O.*) Bac„chi ſtatua apud Phelloenſes lignea conſpiciebatur minio illita: „aliam habebant Phigalenſes itidem minio inluminatam, au„ctore in Achaicis et Arcadicis Pauſania." Haec Broukhuſ. De more antiquorum minio tingendi Deorum, inprimis agricolarum, Bacchi, Panis, Priapi, ſtatuas vid. Dalecamp. et Harduin. ad Plin. Hiſt. Nat. Lib. XXXIII. Cap. VII. (36. Hard.) et Comment. ad Pict. Herculan. Tom. IV. Tab. LII. pag. 253. et de Sole ſub leonis ſpecie culto a Perſis Munker. ad Albric. de Deor. imag. Cap. IV. pag. 901. ed. van Staveren. [*O.*]

pag. 370 poſt lin. 4 inſere Notam ſequentem:

Hammon] De forma et habitu Iovis Hammonis locus claſſicus eſt ap. Curtium Lib. IV. Cap. VII. §. 23. *Id quod pro Deo colitur, non eandem effigiem habet, quam vulgo diis artifices accommodaverunt, umbilico tenus arieti ſimilis eſt, habitus ſmaragdo et gemmis coagmentatus.* ubi vide intpp. et icones Iovis Hammonis in nummis expreſſas in ed. Snakenburgii pag. 215. ſeq. Conf. Sil. Ital. Lib. III. vs. 8. ſeqq.

Priſca fides adytis longo ſervatur ab aevo,
Qua ſublime ſedens Cyrrheis aemulus untris
Inter anhelanteis Garamantas corniger Hammon
Fatidico pandit venientia ſecula luco.

ubi vid. Dausquej. p. 101. Macrob. I. Sat. 21. putavit Hammonem ſolem eſſe occidentem. Conf. Corrig. et Addend. p. 476. [*O.*]

pag. 370 lin. 20 poſt v. 10. ed. Schatzii. [*O.*] — add. — Conf. Pict. Herculan. Tom. IV. Tab. XXI. ibique comment. pag. 100. [*O.*]

pag. 371 poſt lin. 9 inſere Notam ſequentem:

Venus nuda et aperta] Clemens Alexandr. Adhort. p. 38. Κἂν ἴδῃ τις ἀνάγραπτον γυναῖκα, τὴν χρυσῆν Ἀφροδίτην νοεῖ. De illa autem et Baccho Theodoretus Serm. III. de angel. et daemon. Tom. IV. p. 520. Ἀφροδίτην τὴν τούτων διδάσκαλον γυμνὴν καὶ οἱ ἀνδριαντοποιοὶ, καὶ οἱ ἀγαλματογλύφοι κατασκευάζουσι, καὶ οὐδὲ χιτωνίσκῳ καλύπτουσι — καὶ μέντοι καὶ ὁ Διόνυσος λυσιμελής τε καὶ γυμνὸς ὑπὸ τούτων κατασκευάζεται. [*Nourr. p.* 489.]

pag. 378 poſt lin. 37 inſere Notam:

auguſtat] i. e. auguſtos reddit. Verbum ἅπαξ λεγόμενον. Vid. Gesner. in Theſaur. [*O.*]

pag. 380 poſt lin. 21 adde Notam:

ſtelliones] *ſtellio* animal e lacertarum genere in aedificiis nidificans. Graece ἀσκαλαβώτης. Phavorinus: Σκαλαβώτης — ζωΰφιον ἐοικὸς σαύρᾳ ἐν τοῖς τοίχοις τῶν οἰκημάτων ἀνέρπον. de quo multus eſt Bochartus in Hierozoic. Lib. IV. toto Capite VII. ubi Roſenmüllerus in nota Tom. II. pag. 515. deſcriptionem hujus animalculi ex Haſſelquiſtii Itinerario ſubjungit. Italis vocatur *Gekko.* Conf. Schneider. ad Nicandr. Alexipharm. pag. 260. ſeq. [*O.*]

pag. 383 lin. 4 poſt v. [*Herald.*] — add. — Etiam *itus, us,* antiquum vocabulum et Lucretianum, v. c. III. vs. 389. ſeq.:

Nec repentis itum cujusviscunque animantis
Sentimus, nec priva pedum veſtigia quaeque.

Utitur tamen eo et Suetonius Tiber. Cap. 38. Conf. Laurемberg. Antiquar. h. v. [*O.*]

pag. 384 lin. 17 Alii *nomine.* Vide ſupra — l. — Alii *nomine*, Heumannus *molimine.* Vide ſupra.

pag. 387 poſt lin. 15 inſere Notam:

cur oris contumeliam levigati — non juſta perſecutus eſt ultione?] In eandem ſententiam Ambroſius Lib. II. de virginib. Cap. V. *Dii*, inquit, *ita ludibrio habiti ſunt, ut neque Iupiter veſtem ſuam defendere potuerit, nec barbam Aeſculapius, nec Apollo adhuc pubeſcere coeperit, neque omnes qui dicuntur dii retrahere potuerint pateras, quas tenebant, non tam furti reatum timentes, quam ſenſum non habentes. Quis igitur eos colat, qui nec defendere ſe quaſi Dii, nec abſcondere quaſi homines poſſunt?* [*Nourr. p.* 498.]

pag. 388 lin. 32 deleo puncto — l. — deleto puncto.

pag. 389 poſt lin. 27 inſere Notam ſequentem:

Ioveinque ipſum Capitolinum cum uxore corripuiſſet et filia] Praeter aedem Iunoni a Camillo dicatam in Aventino, praeter eam, quae Iunoni Monetae poſita, fuit alia in Capitolio communiter cum Iove et Minerva, ubi tria numina diverſis cellis colebantur junctim et invocabantur, ut ap. Silium Ital. Lib. X. vs. 433. et ſeqq. Cic. Or. pro Domo Cap. 57. et in Verr. V. 72. Valer. Max. V. 10. ex. 2. Conf. Lactant. Lib. I. Cap. XI. et Auguſtin. de Civ. Dei Lib. IV. Cap. X. Plura vide ſis ap. Dausquej. ad Sil. l. l. pag. 435. et Ruperti Tom. II. pag. 89. [*O.*]

pag. 391 lin. 23 post v. praeferenda emendatio Carrionis. — add. — *Menippeum* Varronem appellat etiam Symmachus in Epistola ab eodem Carrione l. l. primum vulgata: *Studium quidem Menippei Varronis imitaris, sed vincis ingenium.* Conf. Havercamp. ad Tertullian. Apologet. Cap. XIV. pag. 146. [*O.*]

pag. 392 lin. ult. post v. [*O.*] — add. — „Fortasse legendum *Chanabeni. Chanabeni* vox orientalis corrupta ex „Hebr. גנבים *fures.* Eodem sensu etiam *Saraceni* dicere po„tuisset Arnobius ab Arab. سرق *sarak,* furatus est, rapuit." Haec doctissimus Censor Ienensis. Etiam Censor Lipsiensis putat, hac voce Arnobium significare voluisse fures clandestinos, non raptores vi et impetu januarum claustra effringentes. [*O.*]

pag. 394 lin. ult. post v. p. 300. [*O.*] — add. — Cicero de Legg. II, 23. testatur, ricinium fuisse pallium muliebre, quo in adversis rebus et luctibus utebantur. Conf. Ernest. in Clavi h. v. et qui rem more suo doctissime illustrat, Salmas. ad Vopisc. Aurelian. 45. Hist. August. Tom. II. pag. 541. et seqq. [*O.*]

pag. 395 post lin. 11 add. Notam:

Deûm mater cum tympano: cum tibiis et cum psalteriis Musae] Dubito, annon interpungendum sit: *Deûm mater cum tympano, cum tibiis: et cum psalteriis Musae,* ut tibiae attribuantur Deorum Matri. Tibia enim Phrygum inventum. Pollux Lib. IV. §. 74. Αὐλῶν δὲ εἴδη, πλάγιος, λώτινος, Λιβύων τὸ εὕρημα — — — ἔλυμος τὴν μὲν ὕλην πύξινος, τὸ δὲ εὕρημα Φρυγῶν· κέρας δὲ ἑκατέροις τοῖς αὐλοῖς ἀνανεῦον πρόσεστιν, αὐλεῖ δὲ τῇ Φρυγίᾳ θεῷ. Et tibiae usitatissimae in Cybeles sacris. Ovidius Fast. VI. 189. (de festo Matris Idaeae):

Quaerere multa libet, sed me sonus aeris acuti
Terret, et horrendo lotos adunca sono.

Conf. qui rem doctissime illustrat, Zoega in *Bassirilievi antichi* Tom. I. pag. 104. (et de tympano Cybeles pag. 94. et Commentat. ad Pict. Herculan. Tom. II Tab. XXIX. pag. 175.). Quid quod et ipsa Cybele in antiquis monumentis nonnunquam conspicitur tibia ornata, v. c. in Antiquitt. Montefalconii Tab. I. Fig. 5. Compend. Schaz. Sed cum Arnobius dixerit *tibiis* plurali numero, nolim deserere lectionem vulgatam. [*O.*]

ibid. lin. 17 post v. de Harusp. Respons. Cap. XXI. [*O.*] — add. — De differentia psalterii et citharae exscribere juvat Isidori verba Origg. Lib. III. Cap. XXI. *Psalterium,* inquit, *quod vulgo canticum dicitur, a psallendo nominatum, quod ad*

ejus vocem chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharae barbaricae in modum Δ literae: sed psalterii et citharae haec est differentia, quod psalterium lignum illud concavum, unde sonus redditur, superius habet, et deorsum feriuntur chordae et desuper sonant, cithara autem e contra concavitatem ligni inferius habet etc. Musam cum cithara elegantissime delineatam spectamus in Pict. Herculan. Tom. II. Tab. V. et Musam cum psalterio Tab. VI. ubi vide annotationes vel potius disputationes doctissimi Mazocchii pag. 33. et seqq. Ceterum h. l. Arnobius voce psalteriorum comprehendisse videtur etiam lyram, citharam et id genus alia instrumenta, quae Musis tribuuntur. [*O.*]

ibid. lin. 17 post v. Cap. XXI. [*O.*] — add. — Conf. qui doctissime de his instrumentis disputant, Commentatores ad Pict. Herculan. Tom. II. Tab. VI. pag. 34. et seqq. [*O.*]

ibid. post lin. 21 insere Notam sequentem:

aut in Liberi dextra pendens potorius cantharus] *Cantharus* erat genus vasis potorii majoris et ansati, unde vinum infundebatur in minora pocula vel pateras, de cujus figura vid. Scaliger. ad Auson. Epigr. XXX. pag. 26. ed. Tollii et Drakenborg. ad Sil. Ital. VII. vs. 196. *Plenis cantharis bibere* (ut nos dicimus *aus vollen Hampen trinken*) bibonum erat, ut ex Plauto liquet Pers. Act. V. Scen. II. vs. 40.:

Age, circumfer mulsum: bibere da adusque plenis cantharis.

Hinc *cantharus* perpetuum Bacchi et Sileni insigne. Virgilius Eclog. VI, 17.:

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

Macrobius Lib. V. Saturn. Cap. XXI. *Scyphus Herculis poculum est, ita ut Liberi patris cantharus.* Iconem Bacchi cum cantharo vide sis in Montefalconii Antiquitt. Tab. XXVIII. Fig. 9. Compend. Schaz. [*O.*]

ibid. post lin. 26 insere Notam:

aut genitalibus propriis inferior Priapus] *inferior* i. e. minor, brevior. [*Heumann. in marg.*]

pag. 396 post lin. 5 insere Notam:

talaria] Sic vocantur κατ' ἐξοχὴν alata Mercurii calceamenta. Virgilius Aen. IV. 239. et seqq.

— — — *Ille patris magni parere parabat*
Imperio; et primum pedibus talaria nectit
Aurea, quae sublimem alis, sive aequora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flumine portant.

de quibus doctissimam disputationem memini me legisse in Vossii V. Cl. *Mythologischen Briefen*, quem librum jam ad manus non habeo. [*O.*]

ibid. post lin. 53 insere haec:

ubi Scholiastes ad Sat. I.: — *Tria genera sannarum, aut manu significare ciconiam, aut opposito temporibus pollice auriculas asininas, aut linguam sitientis canis. Sanna autem dicitur os distortum cum vultu, quod facimus, cum alios deridemus. Inde sanniones dicti, qui non rectum vultum habeant.* Conf. Comment. ad Antiquitt. Herculan. Tom. VI. (*Bronzi Tom. II.*) pag. 379.

Lib. VII.

pag. 399 post lin. 25 insere Notam:

alicujus alimonii genere] Supra Lib. IV. Cap. XXI. et infra Lib. VII. Cap. XVI. et XXXIX. habemus *alimonia, ae.* Sed occurrit utrumque jam apud vetustissimos scriptores, Plautum, Lucretium etc. [*O.*]

ibid. lin. ult. post v. non caret vanitate. [*Idem.*] — add. — Verba Macrobii sunt Lib. III. Sat. Cap. V. *Trebatius Libro I. de religionibus docet, hostiarum genera esse duo, unum, in quo voluntas dei per exta disquiritur, alterum, in quo sola anima deo sacratur, unde etiam haruspices animales has hostias vocant.* Sic etiam Strabo Lib. XV. pag. 732. (Casaub.) de Persis ait: τῆς γὰρ ψυχῆς φασὶ τοῦ ἱερείου δεῖσθαι τὸν θεὸν, ἄλλου δὲ οὐδενός. [*Nourr. pag.* 501.] Sed h. l. *animalis hostia* est victima, vel hostia ex caeso animali, nil amplius. [*O.*]

pag. 401 lin. 38 post v. volebat Themistius. [*Herald.*] — add. — Pro *credit* annon legendum *credat? Sollte jemand wohl glauben können?* [*O.*]

pag. 403 lin. 7 post v. *obire* pro *mori.* [*O.*] — add. — Heumannus conj. *silentio patior abire damnatum.* Male. Significat enim Arnobius, se gratificari velle adversariis, quod haec missa faciat et silens praetergrediatur. Itaque *donatum* minime sollicitandum. [*O.*]

ibid. lin. 23 post. v. *colore cultissimus.* [*O.*] — add. — Sic Ausonius aliquoties, v. c. Epigr. LXIX. vs. 4.

Pavaque de pavo constitit ante oculos.

et Epist. XX, 10.

Vincit centum oculos, regie pave, tuos.

Ad eundem modum dixerunt etiam *capo* et *capus.* Vid. Munker. ad Fulgent. Mythol. II. Cap. III. pag. 668. ed. van Staveren. [*O.*]

pag. 403 poſt lin. 35 inſere Notam:

paſſerculos] Paſſerculi puerorum ludicrum uſitatiſſimum apud antiquos, cujus jam mentio facta in Veteri Teſtamento Job. XL. 24.: Παίξῃ δὲ ἐν αὐτῷ ὥσπερ ὀρνέῳ, ἢ δήσεις αὐτὸν ὥσπερ στρουθίον παιδίῳ. Et cui non noti ſuaviſſimi Catulli verſus:

Paſſer, deliciae meae puellae etc. ?

Conf. qui hac de re multus eſt Bochart. in Hieroz. P. II. Lib. I. Cap. XXII. Tom. II. pag. 727. et ſeq. ed. Roſenmüller. [*O.*]

pag. 404 lin. 23 poſt v. [*O.*] — add. — Heumannus conj. *tuum numen qui oſtenderet, aut te traduxi.* Peſſime. [*O.*]

pag. 405 lin. antepenult. — *diſſignationibus* ſcil. victimarum. — Dele haec verba et adde: *Diſſignationes* (ut bene explicat Heumannus in margine) ſenſu prorſus inſolito dixit Arnobius pro peccatis, quae paullo ante *commiſſa* vocavit. Ceterum v. *diſſignatio* ἅπαξ λεγόμενον. Vide Gesner. in Theſauro.

pag. 406 poſt lin. 2 adde Notas ſequentes:

univerſus ille doctiſſimorum chorus] Stoicos intelligit. Vid. I. Lipſ. de Conſtantia Lib. I. Cap. XVIII. Opp. Tom. IV. pag. 553. ſeqq. ed. Veſal. [*O.*]

vacant odia] *vacant* i. e. nullius ſunt uſus. Sic Tertullianus in Apologet. Cap. II. *Et jam ſi confeſſione praeveniantur, (tormenta) vacabunt.* ubi vid. Havercamp. pag. 41. noſtrum quoque locum citantem. [*O.*]

ibid. poſt lin. 4 inſere Notam:

quibunt] Hoc futurum alibi legiſſe non memini. *Nequibunt* habet Lucretius I. vs. 380.:

— — — *concedere porro*
Quo poterunt undae, cum piſces ire nequibunt? [*O.*]

ibid. lin. 23 poſt v. ut obſervavimus ſupra. [*O.*] — add. — Vid. Erneſti Clav. Cic. h. v. Oudendorp. ad Sueton. Caeſ. Cap. XX. qui docet *conſici* et *conſieri* ſaepiſſime confundi a librariis, et van Staveren ad Hygin. Poet. Aſtronom. Lib. IV. Cap. I. pag. 545. [*O.*]

ibid. lin. 26 *jus* — l. — *jura.*

ibid. poſt lin. 27 add. Notam ſequentem:

fruſtratoriis] *Fruſtratorius* Afrorum eſt. Sic Tertullianus de anima Cap. XLVII. ſomnia vocat *vana et fruſtratoria et turpida et ludibrioſa et immunda.* Conf. Cellar. Antibarb. pag. 41. [*O.*]

pag. 407 lin. 7 poſt v. falluntur. [*Herald.*] — add. — Heumannus conj. *neque in hujus nominis exceptione ponendi.*

Male. Senſus eſt: *ſi digni ſunt, qui excipiantur ab iis, quos vos nominatis Deos, qui non ſunt Dii veri.* [*O.*]

pag. 408 lin. 1 Veſal. Peculiaris. — l. — Veſal. et Ph. Carol. ad Agell. Lib. II. Cap. II. pag. 114. et ſeqq. Peculiaris.

ibid. poſt lin. 2 inſere Notam ſequentem:

via decedat] Hoc admonebant populum lictores Conſuli praeeuntes hac formula, quam conſervavit nobis Plautus Aulul. Act. III. Scen. I.:

Date viam Conſuli, facite plateae pateant.

Conf. Senec. Epiſt. XCIV. Vid. Phil. Carolus Animadvv. in A. Gell. pag. 115. et Briſſon. de Formul. Lib. VIII. 34. pag. 700. [*O.*]

pag. 409 lin. 6 poſt v. *colendos eſſe.* — add. — Reſpicit forſaſſis Arnobius ad verba illa Chriſti Marc. X. vs. 42. 43. [*O.*]

pag. 410 lin. ult. poſt v. [*Elmenh*] — add. — De hac ablutione Macrobius Lib. III. Saturn. Cap. I. *Conſtat diis ſuperis ſacra facturum corporis ablutione purgari: cum vero inferis litandum eſt, ſatis actum videtur, ſi aſperſio ſola contingit.*

[*Nourr. pag.* 509.]

pag. 412 poſt lin. 29 inſere Notas ſequentes:

ſalamandras] De ſalamandra ſic Entecnius in Paraphraſi ad Nicandri Theriac. vs. 818. χαλεπὸν δέ ἐστι θηρίον καὶ ἡ καλουμένη σαλαμάνδρα· ἀδικεῖται δ᾽ οὖν ὑπὸ πυρὸς οὐδὲν, ἀλλὰ ἐν τούτῳ διαιτᾶται, καὶ μένει παρὰ τῷ πυρὶ, καὶ διέρχεται ἀβλαβῶς, καὶ τὸ δέρμα ἡ σαλαμάνδρα πᾶν κατάστικτον ἔχει. Scholiaſtes addit: τὰ δὲ ἔντερα αὐτῆς ψιλοῖ τὰς τρίχας· ἔστι δὲ τὸ ζῶον ὅμοιον σαύρᾳ, τετράπουν, βραχύκερκον. ubi vid. Schneider. pag. 267. et, ubi antiquorum medicorum de animalculo hoc venenato teſtimonia collegit ad Alexipharm. vs. 538. pag. 260. ſeqq. [*O.*]

viperas ſolifugas] Sic, ut veriſſime judicat doctiſſimus Cenſor Ienenſis, legendum, non *ſolipugas.* Nam h. l. ut et Lib. II. Cap. XXIII. de amphibiis, non de inſectis, ſermo, et amat Arnobius talia epitheta. Sic dixit Lib. VI. Cap. XVI. *blattas lucifugas.* [*O.*]

ibid. poſt lin. 30 inſere Notam:

bulbos] *Bulbi* proprie dicebantur radices omnes rotundae, tunicatae, quales ſunt lilii, croci, narciſſi, colocaſiae et arundinum. vide Gesner. in Theſ. H. l. autem videtur peculiare quoddam genus deſignari ab Arnobio, ab antiquis ad cibos adhibitum, praecipue in coenis nuptialibus, quia Venerem ſtimulabant, teſte Martiali Lib. XIII. Epigr. 54. et Apicio, qui modum bulbos ad cibum praeparandi indicat de Arte Coquin.

Lib. VII. Cap. XII. ubi M. Liſterus pag. 207. ed. Ianſſonii intelligit vel orchidarum quandam ſpeciem vel radices tuliparum, quae edules et ſuaviſſimi bulbi ſunt et in Aſia Graeciaque valde frequentes atque ad cibos adhibiti. Conf. Schneider. V. Cl. in Lex. Ruſt. h. v. [*O.*]

ibid. poſt lin. 34 adde Notas:

cucurbitas] Cucurbitae inter gratiſſimos cibos apud antiquos. Intelligendae autem, ut obſervat M. Liſterus ad Apic. Lib. III. Cap. IV. pag. 79., iſtae praelongae et tenues, quae etiamnum in magno et quotidiano uſu ſunt in Italia et calidioribus regionibus, noſtris vero olitoribus prorſus ignotae. Earum condimentum apud Romanos, teſte eodem Apicio l. l., erant *mentha*, *apium*, *pulegium*, de quibus h. l. diſſerit Arnobius noſter. [*O*]

rutam] Ruta, imprimis *bacca rutae*, h. e. folliculus cum ſemine, inter uſitatiſſima ciborum condimenta laudatur ab Apicio aliquoties, v. c. Lib. IV. Cap. II. [*O.*]

mentam] *menta* ſive *mentha*. Dioſcorid. Lib. III. Cap. XLI. μίνθη. Plinius Lib. XIX. Cap. VIII. *menthae nomen ſuavitas odoris apud Graecos mutavit, quum alioqui mintha vocaretur, unde veteres noſtri nomen declinaverunt.* Dicebatur ſcil. Graecis ἡδύοσμος. Strabonem vero Lib. VIII. ſecutus Iul. Pollux Onomaſt. Lib. VI. Cap. X. notat, mentham dici a Mintha Plutonis pellice in hanc plantam transformata. [*Io. Rhodius in Lexic. Scribon. h. v.*] Idem Plinius Lib. XX. Cap. XIV. *Stomacho accommodata eſt mentha et in condimentorum uſum multifariam recipitur.* Erat autem duplex menthae genus, agreſtis ſcil. et hortenſis, cujus poſterioris, qua Iudaei inprimis utebantur ad pavimenta aedium et ſynagogarum adſpergenda, ἡδυόσμου mentio etiam facta a D. Sotere ap. Matth. XXIII. 23. Vide Schleusner., qui de h. v. multus eſt, in Lexic. N. Teſt. et Liſter. ad Apic. I. Cap. XXIX. p. 44. Noſtr. *Münze, Gartenmünze.* [*O.*]

ibid. poſt lin. 38 inſere Notam ſequentem:

pulejum] *Pulejum* vel *pulegium* (vid. Rhod. Lex. Scribon.), noſtr. *Poley*, *Poleymünze*, hodiernis eſt planta officinalis, antiquis autem erat cibus vel potius ciborum, inprimis olivarum, condimentum frequentatiſſimum, teſte Palladio Novembr. C. 22. Vid. Schneider. V. Cl. in Lex. ruſt. et Liſter. ad Apic. III. 5. pag. 79. [*O.*]

pag. 414 poſt lin. 34 inſere Notulam:

oſſis ſaevitias ponere] Annon legendum *oſſis oblatis ſaevitias ponere?* [*O.*]

pag. 417 poſt lin. 4 inſere haec:

Ceterum de diverſo genere hoſtiarum immolandarum Diis ſuperis et inferis et de modo, quo ſingulis litari oporteat, exſtat celeberrimum Oraculum Apollinis, quod ex Porphyrio nobis ſervavit Euſebius in Praeparat. Evangel. Lib. IV. Cap. IX. quodque, cum Euſebii opus in paucorum manibus ſit, integrum exſcribere liceat. Sic ſcil. fatur Apollo:

Ἐργάζευ, φίλε, τήνδε θεόσδοτον ἐς τρίβον ἐλθών,
Μηδ᾽ ἐπιλήθεο τῶν μακάρων θυσίας ἐναρίζων
Πῇ μὲν ἐπιχθονίοις, πῇ δ᾽ οὐρανίοις, ποτὲ δ᾽ αἴθρης
Αὐτοῖσιν βασιλεῦσι, καὶ ἠέρος ὑγροπόροιο
Ἠδὲ θαλασσαίοις, καὶ ὑποχθονίοισιν ἅπασι·
Πάντα γὰρ ἐνδέχεται φύσεως μεστώματα τῶνδε.
Ζώων δ᾽, ὡς θέμις ἐστὶ, τελευτῆσαι καθαγισμοὺς
Ἀείσω, δέλτοις δὲ χαράσσετε χρησμὸν ἐμεῖο.
Τρεῖς μὲν ἐπιχθονίοις, τρεῖς δ᾽ οὐρανίοισι θεοῖσι.
Φαιδρὰ μὲν οὐρανίοις, χθονίοις δ᾽ ἐναλίγκια χροιῇ
Τῶν χθονίων διάειρε τριχῇ θυσίας ἐναρίζων,
Νερτερίων κατάθαπτε, καὶ εἰς βόθρον αἷμα ἴαλλε.
Χεῦε μέλι νύμφῃσι Διωνύσοιό τε δῶρα,
Ὅσσοι δ᾽ ἀμφὶ γαῖαν πωτώμενοι αἰὲν ἔασι,
Τοῖσδε φόνου πλήσας πάντῃ περιπληθέα βωμὸν,
Ἐν πυρὶ βάλλε δέμας, θύσας, ζώοιο ποτανοῦ,
Καὶ μέλι φυρήσας, δηΐῳ ἀλφίτῳ ἔνθεν
Ἀτμούς τε λιβάνοιο, καὶ οὐλοχύτας ἐπίβαλλε.
Εὖτε δ᾽ ἐπὶ ψαμάθοισιν ἵῃς, γλαυκὴν ἅλα χεύας
Κὰκ κεφαλῆς θυσίαζε καὶ εἰς βαθὺ κῦμα θαλάσσης
Ζῶον ὅλον προΐαλλε. τελευτήσας τάδε πάντα
Ἐς πλατὺν ἠερίων χορὸν ἔρχεο οὐρανιώνων.
Ἀστραίοις δ᾽ ἤπειτα καὶ αἰθερίοις ἐπὶ πᾶσιν
Αἷμα μὲν ἐκ λαιμῶν κρουνώμασιν ἀμφὶ θυηλὰς
Λιμνάζειν· τὰ δὲ γυῖα θεοῖς ἐν δαιτὶ πονεῖσθαι·
Ἄκρα μὲν Ἡφαίστῳ δόμεναι, τὰ δὲ λοιπὰ πάσασθαι,
Ἀτμοῖσιν λαροῖσιν ἐνιπλήσαντες ἅπαντα
Ἠέρα ῥευσταλέον· ἐπὶ δ᾽ εὐχὰς πέμπετε τοῖσδε.

[*Nourr. pag.* 507. *et O.*]

pag. 417 poſt lin. 20 inſere Notam:

lacte, oleo ſanguini] Legendum videtur: *lacte, aleo ſanguinem.* Senſus eſt: *Inficite omnia quae Diis offertis thura, ſalſas fruges, et libamina, ſanguinem, hunc quidem lacte et oleo, ut ponat colorem purpureum, in illa autem, (cum flavi ſint coloris,) ut nigra fiant, fuliginem infundite cum favillis.* Conſtructio nonnihil impeditior et intricatior errori anſam dedit. [*O.*]

pag. 418 lin. 24 poſt v. *certaque ſupplicamenta praeſtari.* [*O.*] — add. — Ceterum *ſupplicamentum* (pro quo veteres Romani, v. c. Livius Lib. XXII. Cap. LVII. et Salluſtius Catil. Cap. 9. dixerunt *ſupplicium*) vocabulum eſt cadentis latinitatis et Afris ſcriptoribus, Apulejo (Met. XI. pag. 265.), Tertulliano inprimis uſitatum, et deſignat tam victimas et ſacrificia, quam preces et ſupplicationes, in genere omnem caerimoniarum apparatum, quibus Dii propitii redduntur. [*O.*]

ibid. poſt lin. 38 inſere Notulam:

aliarum eadem rejiciantur ab victibus] Meurſius p. 211. conj. *aliorum eadem etc.* Male. Praeceſſit enim: *ut gentibus fieri moris diverſiſſimi fama eſt.* [*O.*]

pag. 419 poſt lin. 20 inſere Notam:

virgo Tritonia] Minervam Tritoniae nomen meruiſſe fabulantur, quod in ripa lacus Tritonis in Africa primitus viſa ſit, temporibus Ogygii regis, quod notavit Feſtus. [*Stewech.*] Pomp. Mela Lib. I. Cap. VII. *Super hanc* (Syrtim) *majorem ingens palus amnem Tritona recipit, ipſa Tritonis, unde et Minervae cognomen inditum eſt, ut incolae arbitrantur, ibi genitae: faciuntque ei fabulae aliquam fidem, quod quem natalem ejus putant, ludicris virginum inter ſe decertantium celebrant.* ubi vid. intpp. Conf. Serv. ad Aen. II. 171. et Broukhuſ. ad Lucan. Pharſ. IX. 354. pag. 699. ed. Oudendorp. [*O.*]

pag. 420 lin. 39 poſt v. reperiſſe memini. [*O.*] — add. — At jam iterata horum verborum lectione meliora edoctus reprobo Canteri conjecturam *quae fati ſunt;* hoc ſcil. eſſet i. q. *minati.* Sed Arnobius noſter h. l. non loquitur de minis deorum, ſed de natura illorum ad iram et vindictam prona. Nec etiam bene dicere potuiſſet, Deos neceſſitate irreſiſtibili duci ad id, quod minati fuiſſent. Quare donec Graecismus ille, quem Heraldus aſſumit, exemplis probari poſſit, malo ſequi Heumannum legentem *ad ea, ad quae facti ſunt.* [*O.*]

pag. 422 poſt lin. ult. adde Notulam:

ex quibus quod primum eſt] taeda ſcil. (Nam ſingula, quae antea nominaverat, jam explicat Arnobius.) Erant itaque *taedae* botuli minuti farti arvina vel adipe in exiguas miculas diſſecta. *Speckwürſte.* [*O.*]

pag. 423 poſt lin. 13 inſere Notam:

ſuccis perexiccata vitalibus] *Naeniam* jam deſcribit Arnobius, quae erat inteſtinum, per quod proluvies emittitur, (*der Maſtdarm*) (ſive prelo ſive alia ratione) porrectum, deinde fumo exſiccatum adeo, ut amiſſo omni ſucco vitali per longum tempus maneret putredine intactum. [*O.*]

pag. 423 lin. 19 poſt v. inducit τὸ *nomen*. [*O*.] — add. — *omentum*, graece ἐπίπλοον, membrana eſt tenuis et pinguis, qua inferiores ventris partes teguntur, et inteſtinorum involvuntur anfractus. Supra Lib. III. Cap. XIII. dixit *omentorum membranulas*. Conf. Plin. Hiſt. Nat. Lib. XI. Cap. XXXVII. et Iſidor. Origg. Lib. II. Cap. I. [*Nourr. pag.* 512.] Germ. *das Netz*. [*O*.]

ibid. poſt lin. 19 inſere Notam ſequentem:

Bovis cauda eſt palaſea, ſiligine et ſanguine delibuta] *Siligo* eſt farina ex optimo tritico exactiſſime a furfuribus repurgata (*Semmelmehl. O.*). Unde hic Iuvenalis (Sat. V. 69.) de pane verſus:

Sed tener et niveus, mollique ſiligine factus
Servatur domino. [*Nourr. pag.* 512.]

ibid. lin. 33 poſt v. a forma cubica. [*O*.] — add. — Varia itaque his nominibus ignotis liborum ſive placentarum, quarum uſus erat in ſacris (haec enim antiquis dicebantur *liba*), genera deſcribit Arnobius. Et omnino conſtat, multiplicia liborum genera, materia aeque ac figura pro ratione Deorum, quibus offerebantur, diverſa, antiquitus adhibita fuiſſe in ſacrificiis. Sic apud Graecos invenimus πόπανα, πέλανοι, ψαιστὰ, φθοῖς etc., de quibus vid. Spanhemius ad Ariſtoph. Plut. vs. 660. Sic Pollux Onom. VI. §. 76. πέλανοι δὲ κοινοὶ πᾶσι θεοῖς, κέκληνται δὲ ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὥσπερ ὁ βοῦς· πέμμα γάρ ἐστι κέρατα ἔχον πεπηγμένα, προσφερόμενον Ἀπόλλωνι, καὶ Ἀρτέμιδι, καὶ Ἑκάτῃ, καὶ Σελήνῃ, μελιττοῦτα μέντοι Τροφωνίῳ, καὶ ἀρεστὴρ (quod nomen ſimilitudinem quandam habere videtur cum *gratilla* Arnobii) καὶ ὑγίεια ὁμοίως· καὶ γὰρ ὑγίεια μάζης ἐστὶν εἶδος. Ita etiam Priapo liba in formam phalli, Cereri in formam pudendi muliebris efficta, quae dicebantur μύλλοι, oblata fuiſſe in ſacrificiis, conſtat ex Athenaeo Dipnoſ. Lib. XIV. Cap. XIV. ubi complura placentarum genera recenſet. Conf. et Commentatores doctiſſimos ad Pict. Herculan. Tom. III. Tab. XXXVI. pag. 178. [*O*.]

ibid. lin. 40 poſt v. ſacrificatarum. [*O*] — add. — Feſti verba ſunt: *Strebula Umbrico nomine Plautus appellat coxendices hoſtiarum, quas Graeci μηρία dicunt, quae in altaria imponi ſolebant, ut Plautus in Frivolaria*: *ſtrebula agnina tene*. ubi vid. Dacer. pag 529. ſeq. [*O*]

ibid. poſt lin. ult. adde Notas ſequentes:

pulpamenta non aſſa, quae in verubus exta ſunt etc.] Hujus textus obſcuritas illum ab imperito aut oſcitante librario adulteratum eſſe ſatis oſtendit. Quapropter ut lux aliqua,

ſi fieri queat, illi afferatur, obſervare juvat, *pulpamentum* a *pulpa* procul dubio derivari. *Pulpa* autem, uti animadvertit Donatus (ad Terent. Hecyr. Act. III. Scen. IV.), *proprie ea eſt caro, quae manducatur, eo quod pulſetur et conſcindatur.* Iſidorus vero (Orig. Lib. II. Cap. I.), *pulpa*, inquit, *dicta, quia cum pulte olim commixta veſcebatur.* et alibi (Lib. XX. Cap. II.), ut multis videtur, melius: *Pulpa eſt caro ſine pinguedine, dicta, quod palpitet; reſilit enim ſaepe. Hanc plerique et viſcum vocant, cum glutinoſa ſit.* His ita obſervatis, particula negativa *non* in Arnobii textu nobis ſuo loco mota videtur et reponenda ante nomen *pulpamenta*, atque ante verbum *exta* aut ſubaudienda, aut iterum collocanda, ita ut ſic ſcribatur: *Non placet nominare carnem ſtrebulam — — — non pulpamenta aſſa, quae in verubus ſunt, non exta animata etc.* Sic enim apertus erit hic Arnobii ſenſus: In ſacrificiis fruſtra adoleri aſſa in verubus pulpamenta, h. e. molles et delicatas carnis ſine pinguedine partes, quae ſuam propter mollitiem palpitant, fruſtra etiam litari animalium exta, prius animata et carbonibus torrefacta, quae quidem non in verubus, ſed ſuccenſis tantum carbonibus torreri poterant. Ea autem Diis oblata fuiſſe ſi dubites, certiorem te Feſtus faciet v. *exta*, qui inde nomen ſuum ſortita eſſe exiſtimat. *Exta*, ait, *dicta, quod ea Diis proſecentur, quae maxime exſtant, eminentque.* [*Nourr.* *pag.* 514.]

non ſalſamina denique, quae ſunt una commixtio quadrinis copulata de frugibus] Intelligit ſine dubio ſalſas fruges, vel molam ſalſam, cujus notiſſimus uſus in ſacris. Hanc autem molam praeparare in uſus ſacros munus virginum Veſtalium fuiſſe, diſcimus ex Servio ad Virgil. Eclog. VIII. 81. *far* (inquit) *pium, id eſt mola caſta, ſalſa, ita fit: virgines Veſtales tres maximae ex Nonis Majis ad pridie Idus Majas, alternis diebus ſpicas adoreas in corbibus meſſuariis ponunt, easque ſpicas ipſae virgines torrent, pinſant, molunt, atque ita molitum condunt. Ex eo farre virgines ter in anno molam faciunt, Lupercalibus, Veſtalibus, Idibus Septembris, adjecto ſale cocto et ſale duro.* Haec Servius, a quo diſſentit nonnihil Arnobius noſter dicens, ſalſamina illa vel molas ſalſas non ex adore tantum confectas, ſed ex quadrinis (h. e. quadruplicis generis) frugibus commixtas fuiſſe (fortaſſis adore, farre, tritico et hordeo). [*O.*]

pag. 424 lin. 12 poſt v. alibi fruſtra quaeſivi. [*O.*] — add. — Macrobius in Somn. Scip. Lib. I. Cap. VI. tria inteſtina eſſe docet, quorum primum *diſſipium*, alias *diſſeptum* nuncupatur,

a Graecis διάφραγμα, secundum medium, μεσεντέριον, et tertium, *quod veteres hiram vocaverunt, habeturque praecipuum intestinorum omnium et cibi retrimenta deducit.* Arnobius itaque dicit, fendicas easdem esse ac hiras, quae nomine plebejo vocabantur *hillae* nihilque aliud sunt, quam intestinum jejunum. [*Nourr. pag.* 515.] Conf. Corrigend. et Addend. ad Tom. II. pag. 478. ult. [*O.*]

pag. 425 lin. 29 post v. ad Fest. v. *Impensa.* [*O.*] — add. — Conf. Corrigend. et Addend. pag. 479. init. At omnino probanda Th. Marcilii explicatio. Sic enim Apicius Lib. VIII. Cap. VIII. *impensam in leporem,* ubi partes ejus enumerat, *piper* scil., *dactylum, laser, liquamen* etc. Hic itaque de conditura sermo, nam deinceps addit *in leporem farsum* et modum ejus conficiendi docet: et apud Arnobium etiam de conditura accipiendum, cum modo praecesserit *fartibus.* [*O.*]

pag. 427 lin. 2 post v. Lib. XXI. Cap. VI. [*O.*] — add. — Ceterum *frustillum* pro *frustulum* deminutivum peculiare Arnobio nostro. Sic supra Lib. II. Cap. LVIII. dixit: *frustilla haec ignea.* [*O.*] *Frustillatim* legimus ap. Plaut. Curcul. Act. IV. Scen. IV.:

Iam ego te faciam ut hic formicae frustillatim differant.
[*Nourr. pag.* 555.]

ibid. post lin. 15 insere Notam sequentem:

appetitu voracitatis] *Voracitas* pro edacitas vox argenteae latinitatis. Eutropius Lib. VII. Cap. XVIII. de Vitellio: *Hic cum multo dedecore imperavit et gravi saevitia, notabilis praecipue ingluvie et voracitate.* ubi Grosse in Indice citat Apulej. Met. VII. prope finem et Plin. Hist. Nat. II. 107. init. hac voce usos. Plura exempla adfert Cellarius in Cur. poster. ad Antibarbar. L. Lat. p. 130. [*O.*]

pag. 428 post lin. 24 insere Notulam:

tempestatibus tantis] i. e. *tam longis.* [*O.*]

ibid. post lin. 34 adde Notam:

novitas] h. l. pro *posterior, recentior aetas,* sensu insolentissimo. [*O.*]

pag. 429 post lin. 23 insere Notam:

spiraminibus] h. e. spirandi facultatibus. Sic Lucanus Pharf. Lib. II. vs. 180.:

Hic aures, alius spiramina naris aduncae
Amputat.

et Statius Theb. XII. vs. 269.:

— — — *Reficit spiramina fessi*
Ignis et horrendos irrumpit turbida campos.
[*Nourr. p.* 566.]

pag. 430 poſt lin. 6 adde Notam ſequentem:

nebuloſitate] i. e. redundantibus incenſi thuris vaporibus, quibus tanquam nebula totus aër claudatur et tegatur. [*Nourr. pag.* 560.] *Nebuloſitas* ἅπαξ λεγόμενον. [*O.*]

ibid. lin. 6 poſt v. Virgilii l. l. [*O*] — add. — Scriptor Anonymus de thure ap. Salmaſium in Exercitt. Plin. p. 1151. Καὶ ὁ μὲν ἄῤῥην ὀνομάζεται χαλκολίβανος, ἡλιοειδὴς (lege χαλκοειδὴς) καὶ πυῤῥὸς ἤγουν ξανθός. Conf. Bochart. in Hierozoic. P. II. L. VI. C. XVI. Tom. III. p. 895. ed. Roſenmüller. [*O.*]

ibid. poſt lin. ult. adde Notulam:

date bibant] Heumannus conj. *date, ut bibant.* Sed *ut* ἐλλείπει conſtructione Graeca. [*O.*]

pag. 434 poſt lin. 35 inſere Notam:

lenes audiendae ſunt naeniae] Vide Annotationes ad Lib. VI. Cap. XII. pag. 372. „Notandum ſcil. *naeniam* etiam „de re laeta dici, ut de carminibus, quae ludis Trojanis ca-„nebantur. Varro Lib. IV. de vita Pop. Rom. ap. Nonium, „emendante ac jungente Scaligero: *Ibi a muliere, quae optima* „*voce eſſet, Pergama laudari, deinde Naeniam cantari ſolitam* „*ad tibiam et fides eorum, qui ludis Troicis curſitaſſent.* Quia, „ut reor, laudabantur illi, qui ad Troiam occubuiſſent, vel „alii, certe laudatio fuit. Et quia his in Naeniis frivola „multa canebantur, hinc etiam de carmine puerili et incon-„dito vox illa uſurpatur. Horatius Lib. II. Epiſt. I. vs. 62. ſeq.

„*Roſcia, dic ſodes, melior lex, an puerorum*
„*Naenia, quae regnum recte facientibus offert?*"

Haec et plura alia Gisb. Cuperus, qui de h. v. multus eſt in Obſſ. Lib. I. Cap. I. pag. 6. ſeq. ed. Lipſ. De vocis etymo ita Ioannes Lydus de Magiſtr. Rom. Lib. I. Cap. 33. fin. p. 56. ed. Fuſs. λέγεται δὲ παρ' αὐτοῖς (Ῥωμαίοις) τὸ ἐπιτάφιον νηνία, ἐξ Ἑλληνικῆς μᾶλλον ἐτυμολογίας, ὅτι νήτην τὴν ἐσχάτην τῶν ἐν κιθάρᾳ χορδῶν Ἕλληνες καλοῦσιν. [*O.*]

pag. 435 lin. 19 poſt v. Cap. IV. [*Nourr. pag.* 54. *et O.*] — add. — Cum hac ablutione ſollenni Matris Deorum Dausquejus ad Sil. Ital. Lib. VIII. pag. 345. appoſite comparat ſimillimum veterum Germanorum ritum a Tacito memoratum de morib. Germ. Cap. XL. *Mox vehiculum* (*Deae Herthae*) *et veſtes et, ſi velis credere, numen ipſum ſecreto lacu abluitur.* Ceterum multa nefanda et turpia in hoc feſto cantata patrataque fuiſſe conqueritur Auguſtinus de Civ. Dei Lib. II. Cap. IV. *Ludis turpiſſimis, qui diis deabusque exhibebantur, oblectabamur. Coeleſti Virgini et Berecynthiae matri omnium, ante cujus lecticam die ſolemni lavationis ejus talia per publicum cantabantur a nequiſſimis ſcenicis, qualia, non dico matrem Deorum, ſed*

nec matrem ipſam ſcenicorum deceret audire. Conf. doctiſſime rem illuſtrantem Zoegam in *Baſſirilievi Antichi* Tom. I. ad Tab. XIII. et XIV. not. 109. pag. 103. [*O.*]

pag. 437 lin. 16 poſt v. *Forda litatur Telluri.* [*O.*] — add. — At non unius tantum Telluris, ſed variorum quoque Deorum, uti Mercurii, Minervae, et Iovis Ammonis natales dies in veteri notantur Calendario, in quod Lambecii notas legere poteris. Unde Lactantius Inſtit. Lib. VI. Cap. XIX. *Ludorum*, inquit, *celebrationes deorum feſta ſunt, ſiquidem ob natales eorum vel templorum novorum dedicationes ſunt conſtituti.* [*Nourr. pag.* 526.]

pag. 438 lin. 3 poſt v. vid. intpp. [*O.*] — add. — In Calendario Praeneſtino ap. Foggin. *Faſt. Verr.* pag. 108. *prid. non. apr. ludi. m. d. m. i. megaleſia vocantur, quod ea dea migale* (μεγάλη) *appellatur.* In alio Calendario antiquo, in Theſaur. Graev. Tom. VIII. *pr. n.* — *Vid. apr. ludi megaleſiaci.* h. e. a 4 — 9 diem Aprilis. Plura vide ap. Zoegam in *Baſſirilievi Antichi* Tom. I. pag. 91. [*O.*]

pag. 440 lin. 19 poſt v. [*O.*] — add. — Stupidos apud antiquos in deliciis fuiſſe eosque capite raſos, doctiſſimus Commentator ad Antiquitt. Herculan. Tom. VI. (*Bronzi Tom. II.*) Tab. XCII. (ubi tales homines elegantiſſime depictos conſpicimus) pag. 370. probare vult Epigrammate Luciani Anthol. Lib. II. Cap. III. 6. (*Analect. Brunk. Tom. II. pag.* 311.):

Ἢν ἐσίδῃς κεφαλὴν μαδαρὰν, καὶ στέρνα καὶ ὤμους,
Μηδὲν ἐρωτήσῃς, μῶρον ὁρᾷς φαλακρόν.

Quod autem Jacobs V. C. verius interpretatur tanquam σκῶμμα in Cynicum quendam. [*O.*]

pag. 441 poſt lin. 2 inſere Notam ſequentem:

faſcinorum ingentium rubore] Faſcinos appellat phallos, quos veteres pro amuletis pueris in collo ſuſpendebant ad depellendas faſcinationes. Varro de Ling. Lat. VI. (pag. 80. ed. Dordr.): *pueris turpicula res in collo quaedam ſuſpenditur, ne quid obſit, bonae ſcaevae cauſa.* ubi vid. Scaliger pag. 152. (*bonae ſcaevae cauſa* ſcil. i. q. boni ominis cauſa. Nam, teſte Feſto, *ſcaeva* erat vocabulum medium. *Scaevam vulgus quidem et in bona et in mala re vocat, cum ajunt bonam et malam ſcaevam; at ſcriptores in mala parte ponere conſueverunt. Scaevus* a Graeco σκαιός: inde *bona ſcaeva*, quae erat Romanis ſiniſtra manus; Graecis vero et barbaris dextra fauſta erant, ut bene explicat Dacerius.) Suidas: Φαλλὸς — αἰδοῖον σκύτινον· ὕστερον δὲ ἐκ δερμάτων ἐρυθρῶν, σχῆμα αἰδοίου ἔχων ἀνδρῴου· καὶ τοῦτο ἑαυτοῖς περιθέμενοι ἔν τε τοῖς τραχήλοις καὶ μέσοις τοῖς μηροῖς, ἐξωρχοῦντο τιμὴν τῷ Διονύσῳ ἐν τοῖς Διονυσίοις ἄγοντες. Conf.

Gonfal. de Salas ad Petron. Cap. 138. p. 243. ed. Burm. et Comment. ad Antiquitt. Herculan. Tom. VI. (*Bronzi II.*) Tab. XCVII. pag. 398. [*O.*]

pag. 442 lin. 36 poft v. et Valerio Maximo. [*Stewech.*] — add. — Locus Livii eft Lib. VII. Cap. II. *id genus ludorum ab Ofcis acceptum tenuit juventus, nec ab hiftrionibus pollui paffa eft, et inftitutum manet, ut actores Atellanarum nec tribu moveantur et ftipendia tanquam expertes ludicrae artis faciant.* ubi Doering: „Atellana ludicrum dramatis genus ac dicax, iis fere fimile, quae vocabulo a Gallis defumto *Farcen* appellamus. Nomen trahebat ab Atella, Campaniae oppido Capuam inter et Neapolim fito.“ Nourrius pag. 438. Atellam eandem putat, quae hodie Averfa. [*O.*]

ibid. lin. ult. poft v. *fluctuarent.* [*O.*] — add. — Canterus legendum putat *et clunibus fluctuare criffatis.* citans Iuvenal. Sat. VI. vs. 322.:

Ipfa Medullinae fluctum criffantis adorat.

Male. Vid. ad Lib. II. l. l. [*O.*]

pag. 443 lin. 14 poft v. textum recipienda. [*O.*] — add. — Heumannus conj. *gaudere laetioribus.* [*O.*]

pag. 447 poft lin. 7 infere Notulam:

altiore in culmine figeretur] Vid. Cicero Orat. in Catilin. III. Cap. VIII. [*O.*]

ibid. poft lin. 27 infere Notam:

evocarique fe hoc genere ludicri] Lego *avocarique* etc. Ita fupra eodem libro Cap. VIII. *ut parvuli pufiones — — — pafferculos, pupulos, equuleos, Panes accipiunt, quibus avocare fe poffint.* Hieronymus Epift. ad Laet. *Difcat primo pfalterium. His fe canticis avocet et in Proverbiis Salomonis erudiatur ad vitam.* Idem ad Marcellum: *Sudans meffor pfalmis fe avocat, et curva attondens vitem falce vinitor aliquid Davidicum canit.* Veteres Gloffae: *Avocat* — περισπία (leg. περισπᾷ), καταργεῖ, ἀποσχολεῖ. Eodem fenfu Plutarchus in Vit. Solon. ufus eft τῷ παράγειν. [*Herald. Adverfar. Lib. I. Cap. III. pag. 8. et feq.*] Palmaria haec Heraldi correctio et merito in textum recipienda. [*O.*]

pag. 448 poft lin. 9 infere Notam fequentem:

eos tamen gaudere tranfire] Vide, annon legendum fit: *eos tamen gaudere videntem* (fcil. Iovem) *tranfire* etc. [*O.*]

pag. 449 poft lin. 7 adde Notam:

exhibitor ludorum] i. e. editor ludorum. V. *exhibitor* tanquam barbaram notat Cellarius in Antibarbar. L. Lat. p. 37. et Cur. poft. pag. 209. [*O.*]

pag. 450 poſt lin. 7 inſere Notulam:

urere] peſte ſcil. vid. Annot. ad Lib. I. Cap. III. [*O.*]

pag. 451 poſt lin. 5 adde Notas:

ſanctus Deus] Inſcriptio vetus Romae reperta ap. Gruter. pag. LXX.

AESCULAPIO. SANCTO.
L. IUNIUS. AGATHOPUS. ET. TERENTIA. RUFINA.
GRATIAS. AGENTES. NUMINI. TUO. D. D. [*O.*]

prohibitor] Vox cadentis latinitatis. Apulejus de Deo Socr. pag. 52. *Socrates nullo adhortatore unquam indigebat, at vero prohibitore nonnunquam.* [*O.*]

ibid. poſt lin. 27 adde Notam:

quam infirmiter invalideque dicatur] *infirmiter* pro *infirme* (quo uſus Cicero ad Div. XV. Epiſt. 1.) adverbium ſuſpectae latinitatis. Vide Cellar. Antibarb. pag. 57. [*O.*]

pag. 452 lin. 27 poſt v. et aliquoties. [*Elmenh.*] — add. — *libris fatalibus*, i. e. Sibyllinis, *vatum reſponſis*, Apollinis. [*Nourr. pag.* 477.]

pag. 453 poſt lin. 15 inſere Notam:

ab Attalo rege] Attalus ſcil., Phrygiae rex, cum Romanis foedus inierat adverſus Philippum Macedonicum, qui Hannibalis ſocius erat. Vid. Liv. Lib. XXIX. Cap. XI. [*O.*]

pag. 453 lin. 21 poſt v. pag. 477. [*O.*] — add. — Prudentius Martyr. Rom. 206.:

nigellus lapis evehendus eſſedo
Muliebris oris clauſus argento ſedet.

et Martialis Lib. III. Epigr. 41. ad colorem furvum alludens *Phrygiae Matris ferrum* vocat. Conf. Claudian. de Rapt. Proſerp. I. 200. et ſeqq. et qui locus eſt claſſicus Herodian. Hiſt. Lib. I. Cap. XI. §. 7. Omnia autem veterum teſtimonia diligentiſſime collegit *Zoega* in *Baſſirilievi Antichi* Tom. I. pag. 88. et ſeq. [*O.*]

ibid. poſt lin. 21 inſere Notam ſequentem:

et ſimulacro faciem minus expreſſam ſimulatione praebentem] Zoega l. l. putat, lapidem illum ab Attalo Romam miſſum exciſum fuiſſe e petra quadam in Phrygia, quae hominibus ſuperſtitioſis e longinquo ſpectantibus figuram quandam oris humani oſtendebat. [*O.*]

Addend. pag. 463 lin. 5 ſolum arenoſum — l. — ſolum uliginoſum.

CORRIGENDA

in Textu Arnobii.

Pag. XVI. lin. 2 Cap. XI. leg. Cap. XL.
— 6 — 29 occiditur l. acciditur.
— 18 — ult. bucculis l. buculis.
— 39 — 11 LIII. l. LVIII.
— 44 — 27 poteſtis ſi Deum vultis, l. poteſtis ſi Deum, vultis.
— 48 — 3 amoverit? l. amoverit.
— 52 — 25 crudelitatem l. credulitatem.
— 56 — 5 ſunt l. ſint.
— 61 — 32 noſſe l. eſſe.
— 62 — 10 ſonis l. ſonis?
— 64 — 1 ſitilla l. ſitilla.
— 75 — 23 inquilini. l. inquilini?
— 76 — 33 proluvio l. proluvie.
— 80 — 23 ſeq. — ſcire autem debuerat cauſarum ut omnium conſtitutor l. (ſcire autem debuerat cauſarum ut omnium conſtitutor)
— 83 — 30 diffiniti l. definiti.
— 86 — 4 Nam et l. (Nam et
— — — 9 motari l. motari.)
— 91 — 18 aeris l. aëris.
— 95 — 9 junctionis l. vinctionis.
— 101 — 25 ſed qui l. ſed quid.
— 102 — 19 haud pleni l. aut pleni.
— 103 — 4 quo nuncupatur l. quod nuncupatur.
— — — 19 judicatur l. indicatur.
— 104 — 28 conſequi, quid l. conſequi. Quid.
— 109 — 30 ſed renuitis l. ſed recuſatis et renuitis.
— 113 — 19 Sed ut l. Sicut.
— 121 — 31 ut non quod tradit l. ut non ejus, quod tradit.
— 123 — 22 commota l. commoda.
— 130 — 33. 34. novem cum numinibus l. novem, cum nominibus.
— 140 — 32 ferendis l. terendis.
— 142 — 1 expetit l. experitur.
— — — 15 lumina l. limina.
— — — 29 praeſidant l. praeſideant.
— — — 33 contemni l. contemtu.
— 153 — 13 ad ejus menſam l. ad jus menſae.
— 156 — 16 abolore l. abolere.
— 158 — 12 conſentiendus l. cenſendus.
— 171 — 3 ſtudiam l. ſtudium.
— 173 — 20 ut res eſt l. ut res eſt,
— 174 — 28 de matribus l. de matribus?
— 178 — 4 pudore l. putore.
— — — 9 immortale l. mortale.
— 186 — 7 Eubolcus l. Eubuleus.
— 187 — 9 juri l. generi.
— 188 — 11. 12 furit l. fuit.
— 190 — 11 accipiant, concubitus l. accipiant concubitus.
— 191 — 11 unum l. num.
— 197 — 34. 35 aſſentiamur, res l. aſſentiamur res.
— 199 — 26 vultus l. cultus.
— 200 — 8 turbida vis, morbi l. turbida vis morbi.
— 207 — 5 Aegyptus l. Aegyptius.
— 217 — 5 vincti omnes et propemodum l. vinctionis vi propemodum.
— 221 — 4 tenebrarum l. remedorum.
— 229 — ult. affectum l. affectum.
— 246 — 13 ſedeant l. ſedent.
— — — 19 oſſasque penitas l. oſſasque redemptas.
— 248 — 18 aeteros l. aërios.
— 249 — 16 corporales l. incorporales.
— 255 — 21 lineoſos l. lienoſos.
— 259 — 6 ita l. ira.
— 261 — 20. 21 inſpiraverit l. inſpiraverat.
— 270 — 7 ſibi l. ſibi.
